

TARÎXA DEWLETA KURDAN

MIHEMED LAYÊ BRAHÎM LAYÊ MIHEMED
LAYÊ EBÛ L-PEWARIS EBDULEZÎZÊ ENSARÎ YÊ XEZRECÎ

Wergera Ji Erebî
M. EMÎN NAROZÎ

Institut kurde de Paris

Institut kurde de Paris

Institut kurde de Paris

TARÎXA DEWLETA KURDAN

MIHEMED LAYÊ BRAHÎM LAYÊ MIHEMED
LAYÊ EBÛ L-FEWARIS EBDULEZÎZÊ ENSARÎ YÊ XEZRECÎ

WERGERA JI EREBÎ
M. EMÎN NAROZÎ

Institut Kurde de Paris

TARİXA DEWLETA KURDAN

Mihemed layê Brahîm layê Mihemed layê Ebû l-Fewaris `Ebdulezîzê Ensarî yê Xezrecî

Navê kitêbê ya orjînal: TARÎXUL DEWLETUL EKRAD
Ji Erebî Wergera Kurmancî: M. Emin Narozî

WEŞANXANEYA AZAD

Dîrok: 02/08

Edîtor

Esîxan Yildirim

Sererastkirin

Esîxan Yildirim

Berg û Rûpelsazî

Mîran Janbar

Çapa Yekemîn

Weşanên Azad, 2015

Çapxane

İMAJ MATBAACILIK SAN. TIC. LTD. ŞTİ.
Litros Yolu, 2. Matbaacılar Sitesi, C Blok 2 BC 6
Topkapı-İstanbul
Tel: 00 90 212 501 91 40

ISBN: 978-0-9575612-7-4

Company No: 8291088

Navnîşan

WEŞANXANEYA AZAD

41 Handa Walk

LONDON

N1 2RF

www.wesanxaneyazad.com

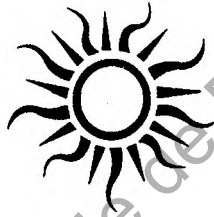
info@wesanenazad.com

LIV. KL. ARA, 4584
13/11/2017
1022 XEE TAR

TARÎXA DEWLETA KURDAN

MIHEMED LAYÊ BRAHÎM LAYÊ MIHEMED
LAYÊ EBÛ L-FEWARIS EBDULEZÎZÊ ENSARÎ YÊ XEZRECÎ

WERGERA JI EREBÎ
M. EMÎN NAROZÎ

Institut kurde de Paris

JI WEŞANXANEYA AZAD

Dema di 2012'a de me Weşanxaneya Azad ava kir, min xwest ez bi vê berhema gelekî hêja dest bi weşanê bikim. Lê wexta min fêhm kir ku werger û amadekirin wê gelek wext bistîne ez mecbûr mam dev ji vê fikara xwe berdîm. Ji wî wextî ve, yanî ev nêzîkî 3 sala ye em li ser vê kitêbê dixebitin û niha em ghiştin merheleya çapkirinê.

Kitêba "Tarîxul Dewletul Ekrad" cara ewil min ji lêkolîner-nivîskar Mehmet Bayrak bihîst. Di bernameyek televîzyonê de behsa vê berhemê dikir û digot ev berhem li Kitêbxaneya Suleymaniyê li Stenbol e. Ji bo bidestxistina kopîyek orjînalê kitêbê ez pê re ketim têkiliyê. Wexta ez li Stenbol çûm kutupxaneyê ez dîsa bi telefonê bi Mehmet Bayrak (li Almanya bû) re axivîm, bi rêpêşkirina wî ez bi ser berhemê vebûm û kopîk kitêbê ya PDF ji min re xistin CD'yekê. Dûra li London me û Mehmet Bayrak hevdu dît, em dîsa li ser berhemê axivîn û min rice kir ku pêşgotinê ji vê kitêbê re binivîse.

Ev kitêb bi Erebî hatiye nivîsandin. Min xwest ez hem orjînalê kitêbê û hem jî wergera wê ya Kurdî çap bikim. Ji ber ku kitêb nêzî 700 salî berê hatiye nivîsandin, kesê ku karibe vê kitêbê vergerîne Kurdî pir hindik bûn. Bi pirsyanê ez têgihîştim ku M. Emîn Narozî van xebata dike. Min xwe gihand M. Emîn Narozî, wî jî bi dilxweşî ev xebat girt ser xwe û piştî kedek zêde werger temam kir.

Ev kitêb ji du beşan pêk tê, beşa orjînalê kitêbê ya ku bi tîpên Erebî ye û beşa wergera Kurdî ya ku bi tîpên Latînî ye. Heke li gor tîpê Latînî em îfade bikin beşa Erebî ji dawîya kitêbê dest pê dike û ya wergera Kurdî jî di serê kitêbê de ye. Yanî di vir de kitêba "TARÎXUL DEWLETUL EKRADE" û wergera wê ya Kurdî "TARÎXA DEWLETA KURDAN" cih girtiye. Jixwe

esas beşa orjînal e, dibe ku kêmanî û xelitîyê me hebin, bi vî hawayî îmkana liberhevîstinê jî heye.

Ji ber ku kirin ev berhema pir hêja bigihe ber destê xwendevanan, di serî de ez gelekî spasî Mehmet Bayrak û M. Emîn Narozi dikim. Ji serê ewil heya kitêb qediya di gelek waran de alîkariya Şadi Hassaf jî bi min re çêbû, ez gelekî spasî wî jî dikim. Ez hêvî dikim ev kitêb, bi qasî hêjabûna xwe cihê xwe bigre.

Edîtora Weşanxaneyê Azad
Eslîxan Yildirim

Institut kurde de Paris

KITÊBA HERÎ PÊŞÎ YA DÎROKA DEWLETA KURDAN YA KU ÎRO DI DEST ME DE HEYE* : TARÎXU'L- DEWLETU'L- EKRAD (TARÎXA DEWLETA KURDAN)

Wek ku dîrokzanekî gotiye; ji bo xelkekî felaketa herî mezin, nivîsandina dîroka wî ya bi destê dujmin e. Ev tespît pir watedar e û rastûrê Kurda eleqedar dike. Loma di gel hemû zehmetiyan dema Kurd bixwe dest bavêjin dîroka xwe û binivîsin, ev bi serê xwe pir girîng e.

Nasnameya Kurdan ku yek ji xelkê herî qedîm yê Kurdistan û Mezopotamyayê ye, bi destê rejîma Kemalîst ya şopdarê Îttîhat û Teraqqîyê ji destpêka Cumhûriyetê ve bi fermiyet hat qedexekirin û li ser bingeha "neqebûlkirin û tunehesibandin" a Kurdan "dîrokek fermî ya Tirkan" hat avakirin.

M. Kemal, li Îzmîrê di Kongreya Îktîsadê ya sala 1923'an de digot; *"Dîroka Dewleta Osmanî ji serî heya binî destana ku behsa padişaha, emîra, şeqsa û rewş û danûstendina wan e. Hêslê kitêba ku paşeroj û sedsalan li ser navê dîrokê dane dest me ev e."* Lê wî bi xwe jî di kitêboka rêber ya ku di sala 1930'î de bi navê "Stûnên Tarîxa Tirkan" da hazirkirin û xist merîyetê de, di elimandina tarîxa Tirkan ya fermî de ev vegotina nîjadperest ferz dikir:

"Tarîxa Tirkan, wê ji milletê Tirk re vebêje ku irqê wî, ji heyama ku li ser rûyê dinyayê insanetî peyda bûye heya niha xulyaqeta herî bilind û esil temsîl dike, di pêvajoya sedsalan de bi jêhatîbûn û aqilmendiya irqê wî lipeyhev şewqa şarîstaniyê daye tarîtiya ezmana ya beşeriyetê. Tarîxa Tirkan, wê ji milletê Tirk re vebêje ku; irqê wî bi qasî eskeriyê, rêveberiyê û siyasetê, di ilm, fen, edebiyat û hunerê wek resim, musik, mîmarî û heykeltiraşê de jî bi qabîliyetê beemsal hatiye stran.

Tarîxa Tirkan, wê ji milletê Tirk re vebêje ku, li dinyayê çî dera şopa insan tê de heye li wir mora hakimiyet û çanda irqê wî ya ku wînda nebûye û her wê

* Kitêba Ebu Hanîfe el Dinawerî ya bi navê "Ensab el-Ekrâd" (Koka Kurdan) di sedsala 9'emin de hatiye nivîsandin lê negihaye roja me. Li gor hin çavkaniyan 4 nusxeyên qopyê destnivîsê wê hene.

bimîne heye, herwiha ew ji sulaleya dinyadîtî tèn yên bi her m'ene û esasî ji kaniyên şan û şerefê têr vexwarine yên bi sedan dewletê herî mezin ava kirine ku milletên xwedî mînakek kêmi wan be jî xwe pê serbilind dikin." (Bnr. Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti: Tarih - IV, r. 258-259)

Ev respîta Tarîxa Fermî, esas pêşbîniya *Plana Islahata Şarqê* (*Şark Islahat Planı*) ye ya ku di sala 1925'an de bi dizî hatiye amadekirin û ketiye meriyetê. Nejixwe, di cih de qelemşorê Kemalîst ev te'lîmata M. Kemal Atatürk tînin zimên û dest bi derbaskirina jiyane dikin...

Wek mînak, şaristaniyên ku li Anatolya û Mezopotamya şax û perê xwe vedabûn bi yek carê re kirine malê Tirkan û derbasî dîrokek çewt bûne; heman demê berdane kesên ku Misilmanî xistine pêş û ev teorî qebûl nekirine, yên wek dîrokzan Zakir Kadiri Ogan ku bi heslê xwe ji Asya Navîn in. Di vê derbarê de M. Kemal mektûbek dirêj şandibû Saziya Dîroka Tirka (Türk Tarih Kurumu) û heya berî ne bi gelekî ev veşirtî mabû. Piştî vê rewşê, hema hema dîrokzanê ku karibe li hember vê teoriya M. Kemal derkeve nemabû.

Jixwe dîrokvan bi rêveberiya Îttîhad-Terakkî, bi riya ê wek Nacî Îsmail (Pelîster) yê Arnavût –ku xwe bi navê Dr. Friç dide nasîn– li ser derewa, bi hawayê ku "miletê Kurd û zimanê Kurdî tune" Tarîxeke Kurdan didin hazirkirin. Dîrokvan û zimanvanên Kemalîst yên wek Huseyin Namik Orkûn, nivîstekên Orhon-Elegeş ku pêşî ji aliyê Oryantalîstê Rojavayî hatibûn xwendin jî tehrîf dikirin û diguherandin; gotina "*Körtle(güzel-xweşik-MB) Han Alp Urungu*" diqulipandin dikirin Kurd û îddîa dikirin ku heslê Kurdan Tirk in, zimanê wan jî *Tirkiya Çiyayî* ye.

Tê zanîn ku car caran hem rêveberên Osmanî û hem yê Cumhuriyetê, ji bo zanîne berhemên Rojavayî û yê Rojhilatî dane wergerandin. Her weha, ji ber ku pir girîn e, berhema Şerefname ya Mîrê Bedlîsê Şerefxan di heyama Osmanî de ji aliyê çend padişahan ve ji bo Osmanî dane wergerandin; wergera rewşenbîrê Amedî ya sala 1930'î jî di dest hin berpirsyanan de maye. Wek ku tê zanin ev dîrok di sedsalên derbasbûyî de wergerî zimanê Rojavayîyan bûye lê incex di nîveka duyemîn ya sedsala 20'an de ji aliyê Mehmed Emin Bozarslan ve li Tirkîyê hatiye çapkirin.

Ev rewşa elitên Kemalîstan ya "tecahularîfane" yanî politikaya "xwe ehmeqşeytanîkirin" di belgeyên bidizî de xwe dide der. Jixwe dewlet, di tevgera fermî de "red dike û dide mandelê" lê di tevgera bidizî de "li xwe mikur tê û qebûl dike." Mînaka herî balkêş ya di vê derbarê de em karin di "Rapora Kurdan" de ya bidizî bibînin ku beşeke mezin me sala 1993'an di

berhema min ya bi navê “*Kürtler ve Ulusal- Demokratik Mücadeleleri (Kurd û Tekoşîna Wan ya Netewî-Demokratîk)*” de weşandibû, ya ku sala 1945’an bi destê Hukümetê ji aliyê valiyê berê û sermufettişê mulkiyê yê wê demê Ahmed Hasib Koylan ve hatibû amadekirin.

Wek mînak, di vê xebatê de dema li ser “*Tarîxa Kurdan û Heselê Wan*” disekinin hem ji çavkaniyên Rojavayîyan hem ji yên Rojhilat sûd tê wergirtin û di bin sernivîsên mîna “*Li Gor Efsaneyan, Li Gor Şahnameyê, Li Gor Mesûdî û Dîrokzanên Ereb yên Din, Li Gor Ermenîyan, Li Gor Minorsky, Li Gor Ksenofon, Li Gor Ansiklopediya Britanya, Li Gor Ansiklopediya Îslamê, Li Gor Rewşenbîrên Kurdan*” de mijar hatiye vekolan. Di berhemên ku Ocaxên Tirk (Türk Ocakları) û Saziya Dîroka Tirkan (Türk Tarih Kurumu) bi dizî wergerandine lê çap nekirine jî ev pir vekirî tê xuyakirin...

Berî em vê beşê bi dawî bikin, em cih bidin respîtên di xebata Prof. Dr. Ahmet Demirel ya li ser Meclîsên Cumhuriyetê, ji bo sansur û çewtkirina li ser dîroka Kurdan hatiye meşandin bê fêmkirin muhîm e. Prof. Demirel dide xuyakirin ku, heya 1925’a di Zabitê Meclîsê yê bidizî de navê Kurdistan bi sedan – bi hezaran car derbas bûye; lê di navbera salên 1927- 1947’an de ku rastî heyama rejîma Mufettişîya Umumî ya li Kurdistanê tê, di Zabitê Meclîsê de tenê 5 carî gotina “Kurd” derbas dibe; 4 ji van wek mansib, 1 jî bi Ermenîyan re di mijarek suçdariyê de derbas dibe.

Girîngîya Tarîxu’l- Devletu’l- Ekrad (Tarîxa Devleta Kurdan)

Wek ku tê zanîn, di *Camiu’l- Tevarîh* ya Raşideddin de pir behsa Kurdan û Kurdistan derbas dibe û ev wek tarîxa Tirka ya ewil tê qebûl kirin ku berhemek dawîya sedsala 13’an û destpêka sedsala 14’an e. Bi qasî tê zanîn ev ji aliyê Karl Jahn ve bi navê “*Die Geschichte der Oğuzen des Raşidaddin*” di sala 1969’an de li Vîyana wek heslê xwe hatiye çapkirin. Dûra beşa “*Oğuzname*” ya heman berhemê di 1972’yan de ji aliyê Ord. Prof. Dr. A. Zeki Velidi Togan ve bi navê “*Oğuz Destanı*” li Stenbol hatiye çapkirin. Tê bîra min, di runiştinê min yê Mehkemeyê Ewlehiya Dewletê ya Enqereyê de, ji bo ez rastiye Kurd û Kurdistanê eshî bikim car caran weşanên Tirkan yê mîna yê min wek çavkanî bi kar tanîn û îro dilê min bi wan kesê ku dûtî ilm ev polîtîkaya “redkirin û mandelê” dimeşandin dişewite.

Di serî de weke berhema dîrokî *Anabasis (Vegera Bidehhezaran)* ya Xenofon, kitêbên dinî yê Asûriyan û tarîxa Ereban, heke em gelek çavkaniyên ku behsa Kurd û Kurdistanê dikin bidin aliyekî, nivîsên tarîxî yê rastûrê

bi Kurda ve eleqedar digihê heya sed sala 9'emîn. Kitêba yek ji alimên Kurda yê herî zanyar Dînawerî (Ebu Hanîfe Ahmed layê Dawûd layê Wenand ed Dînawerî (820-28/896) ya bi navê "Ensab el-Ekrad" (Koka Kurdan, yan jî Dîroka Kurdan) di sed sala 9'emîn de hatiye nivîsandin lê mixabin heya niha negihaye ber destan, yanî peyde nebûye. (Li gor hin çavkaniyan 4 kopîyê wê yê destnivîs hene.) Wê astronomî, botanîk, metalurjî, coğrafya, matematîk û tarîxê di gelek waran de xebatê Dînawerî hene. Kitêba wî ya bi navê "Kitab el Nebat" ku 8 cild e pir navdar e...

Berhema herî kevn ya li ser dewleta Kurdan ya ku di dest me de heye ev berhema sala 1257'a *Tarîxû'l- Dewletû'l- Ekrad* (*Tarîxa Dewleta Kurdan*) e ku tenê nusxeyek wê li Kutupxaneyaya Suleymanîye ya Stenbol heye. Ji ber ku behsa xanedaniya Memlûkan jî tê de derbas dibe, di berhemê de ya destnivîs dûra bi nivîsek cuda gotina "*we'l- Etrak*" li sernivîsê hatiye zêdekirin.

Ê ku cara pêşî behsa vê berhemê kiriye zanistê Frensîz Claude Cahen e. Cahen, di berhema xwe (Paris- 1940) ya bi navê "*Le Syrie du Nord*" (*Bakurê Surî*); di hundirê "*Kronîkên Erebiyê Stenbolê*" (341 Yununi, Ayasofya) de cih dide vê berhemê jî.

Wek ku me berê daye xuyakirin, esas navê kitêba El-Xezrecî, Ebu'l-Favarîs Abdulêzîz Muhammed bin Îbrahîm el-Ensarî (*bi kinayê el-Xezrecî tê gotin*) ku tenê nusxeyek wê li Kutupxaneyaya Suleymanîye heye, "*Tarîxû'l- Dewletû'l- Ekrad*" (*Tarîxa Dewleta Kurdan*) e. Dûra bi nivîsek cuda "*we'l- Etrak*" li sernivîsê hatiye zêdekirin. Di vê tarîxê de bi taybetî behsa "Dewleta Kurd ya Eyûbî" tê kirin. Lê di berhemê de hinekî behsa dema Selçûqîyan jî heye.

Ev nusxeya tenê ya ji aliyê Dinyayê ve tê zanîn ku me jî ditiye û mikrofîl- mê wê stendiye, li Kutupxaneyaya Suleymanîye-Beşa Hekîmoğlu bi numreya 695'a qeyitkirî ye. Ev tarîxa bi zimanê Erebi û destnivîs, bûyerên salên 571-655 (M. 1175-1257) vedibêje û çavkaniyek muhîm ya dema Selahedîn Eyûbî ye. Bi ihtîmalek mezin destnivîs ya nivîskar bixwe ye. Ebatê kitêbê mezin e û ji 398 rûpelî (199 pel) pêk tê. Berhema "*El- Navadir el- Sultaniye*" ya yek ji dîrokzanên navdar yê dema Selahedînê Eyûbî Ibn Şeddad û berhema "*Miratu'l- Zaman*" ya yek ji dîrokzanên dema piştî Selahedîn Eyûbî Sibî bin el-Cewzî esas hatiye girtin.

Ji ber ku berhema destnivîsa nivîskar bixwe ye-yanî ne îstînsah (ji ber nivîs) e- dibe ku tu nusxayên wê yê din li dinyayê tunebin (Bnr. Doç. Dr. Ramazan Şeşen: *Salahaddin Devrinde Eyyubiler Devleti* (Di Heyama Selahedîn de Dewleta Eyûbîyan), İst. Ün. Ed. Fak. Yay. 1983, r. 20-21). Bi

rastî jî di vekolîna ku rastûrê me di Kutupxaneyaya Misir/ Îskenderiye de kir jî, ku di warê berhemên Erebi de dewlemend tê qebûlkirin, tenê CD'ya vê berhemê hebû.

Wek ku kare bê texmînkirin; gelek berhem û kronîkên Erebi hene yê behsa Kurdan û behsa dema Selahadîn Eyûbî dike. Lê yek ji berhema herî muhîm ya dîroka Kurdan ya vê demê, berhema bi navê "*El-Kamil fi't-Tarîx*" ya Îbnu'l-Esîr' e ku dîrokzanê Kurdistanî tê qebûlkirin. Îbnu'l-Esîr' dîrokzanekî ku rastûrê li seraya Selahadînê Eyûbî maye û pê re tevli şera bûye. Loma berhema wî ji dîrokek sîyasî ku wî bixwe dîtîye pêk tê. Ev berhem di demek nêzik de ji aliyê komisyonekê wergerî Tirkî bû û bi navê "*İslam Tarihi*" (Tarîxa Îslamê) wek 6 cild hat weşandin.

Çîroka Min û "*Tarîxu'l-Devletu'l-Ekrad*"

Ev berhema pir girîng ji ber ku rastûrê dîroka Kurdan e û tarîxa wê dire nîveka sedsala 13'emîn, cara ewil di serê salên 1980'yî de wek mîkrofilm min kopî kiribû û ji bo bi rehetî bê xwendin min derbasî kertê fotografa kiribû. Ji ber ku salên Cunta yê ewil bû yek-du nûsha jî min kopî kaxeta kiribû.

Yê ku ewil hat bîra min Mehmed Emin Bozarslan bû, ku wê demê li Îsweç bû. Ji ber ku berhem bi destnivîsek Erebiya sedsala 13'emîn hatibû nivîsandin. Yanî kêman karîbûn ji bin vî barî rabin. Loma ev berhema ku min pir qedir didayê, bi rîya Kemal Burkay yê li Îsweç dijiya, min şandibû ji Bozarslan re. Lê Bozarslan wê demê gotibû wextê min tune û bi dû de Burkay fotokopîya berhemê dide zanist Dr. Kemal Fuad.

Di vê navberê de gelek wext derbas bibû û tu agahî ji berhemê derneketîbû. Tenê min zanibû berhem gihaye Dr. Kemal Fuad û hew. Lê serê 1987'an di hatinek min ya Elemanya de, di nav Xebatên Akademîk(1977-1990) ya Bîbliyografya Weşanên Kurdî ya Prof. Dr. Joyce Blau de ez rastî vê Tarîxa me neyê? Tu nabê K. Fuad vê berhemê dide hemşeriyê xwe Fehmî Huseyin Hafîz; ew jî li Zanîngeha Melbourne ya Avustralya wek teza doktorayê li ser vê berhemê dixebite.

Piştî vê ne bi gelekî dema ez çûm Avustralya, dişa bi şagirtêkî doktora re em çûn Zanîngehê û ew teza ku wek 3 cilda hatibû amadekirin lê hîn nehatibû weşandin min bi çavê xwe dît. Cilda 1'emîn bi Îngilîzî lêkolîn-vekolîn; cilda 2'yemîn wergera Îngilîzî; cilda 3'yemîn jî orjînalê kitêbê bû. Min rewş jî midîrê Kutupxaneyê re vegot, incex bi heqqê xwe min tenê karîbû ez kopîya tebeqeke cilda pêşî bistînim.

Serboriya min û vê kitêbê bi min re wek biranînek xweş ma. Rojekê ji rojan, dema Eslixan Yıldırım ku li London dijî û li ser weşanên Kurdolojî dixebite ji min pêşniyaz xwest, bê şik min ev berhem da pêş. Dema me li Îngilîstanê hevdu dîtibû, min fêm kiribû ku kopiyek vê xebatê bidest xistiye. Niha ez dibînim ku wergera wê ya Kurdî ji daye kirin û dixwaze ez soza xwe bînim cih, yanî ez pêşgotinekê ji berhemê re binivîsim.

Min jî bê tereddud ev qebûl kir û min xwest ez serboriya xwe û vê Tarîxa Kurdan ya ewil ku bi taybetî min eleqedar dike, parve bikim. Çirku ez zanim, dema ev xebat tên kirin naskirina literatura Rojava û sûdwergirtina ji çavkaniyên Rojhilata Navîn/Osmanî pir muhîm e. Çirku bavê zanyariya Kurdolojî Rojava ye, diya çavkaniyên Kurdolojî jî literatura Mezopotamya û Pêşiya Asya ye. Ji aliyê min ve, di vê nuqtê de tiştê ku ez herî muhîm dibînim, ne tenê Tirk; ji bo Kurdan jî ku zêde bi çavkaniyên xwe nizanin, bi vê wesilê wê bighên çavkaniyek girîng...

Mehmet Bayrak

PÊŞGOTIN

Ev kitêba di destê we de ji destxetêke Erebi ya Kitêbxaneyê Silêmanîyê li Stenbolê ya bi navê “Tarîxa Dewleta Kurdan” hatiye wergerandin. Ev destxet ji hêla Eslîxan Yıldırım ve bi pêşniyaza ku belkî ez karibim wê ji Erebi wergerînim Kurdî (Kurmancî) ji bo min hat hinartin.

Îcar piştî ku min li kitêbê nihêrî û xwend, min dît ku kitêbeke hêja ye û li ser tarîxa Dewleta Eyûbî ya Kurd e ku bi rastî jî ji min re gelekî balkêş bû, dikete nav beşa xebatên min yên berê û xwedî agahdariyên berfireh bû. Herweha kitêbê li ser dema Selahedîn û Eyûbîyan bi taybetî û li ser Kurdan û rola wan ya hingê di împatoriya Selahedîn û Eyûbîyên piştî wî de bi giştî, agahdariyên gelekî hêja dida.

Ji ber vê jî min yekser pêşniyaz pejirand, hahakê ez rabûm min hûçikên xwe yên sistiyê û zend û bendên xwe hildan, di demêke kin de jî dest bi wergerandina wê kir û heya ku ji min hat min bînavbir lê lez kir ta ku ew qedand.

Wek ku di beşa orjîna wê ya di dawiya vê kitêbê de jî hûn ê bibînin, ev destnivîs bi xwe bi tevayî ji sed û not û neh pelan pêk tê ku hêla rastê pelê yekê yan jî ku meriv weke rûpel hesab bike, rûpelê yekê vala ye û li hêla çepê yan jî rûpelê diduyan du mor û çend peyvên Erebi ku nayên xwedin, hene.

Li hêla rastê pelê diduyan ku dibe rûpelê sisiyan jî bi destnivîseke cuda bi Osmankî “Ev [kitêb] rewşa bûyer û kirinên navbera salên 571/1175-1176 û 655/1257’an nişan dide” heye.

Li bin jî weke tarîxa 1740’î heye [dibe tarîxa nivîsîna vê tekstê be] ku li ber wê jî di nav kevanekê mezî de bi Erebi ev tekstê jêrîn heye: “Ji sala pêncsed û heftê û yekê (571/1175-1176) heya sala şeşsed û pêncî û pêncan (655/1257).”

Dû re jî bi Tirkî weha didomîne: “Li hêla serî ya rûpelê duyemîn yê kaxezê/pelê yekem û rûpelê duyemîn yê kaxezê (?) pêncemîn ev îbare/derbirîn bi vî awayê hatiye derxistin.”

Li bin vê tekstê jî bi Erebi ev heye: “Bizanibe ku nivîskarê me di Bûyera Adilî ya sala 586/1190’î de amade bûye û dîtîye ku leşkerekî kuştî hejmartîne. [Bnr.] rûpelê duyemîn ji pelê 33’yan.” Li bin jî çend reqemên mîna “169 & 167, 211/175” hene.

Çawa ku dixwiyê ev pelê serî ji bo parastina kitêbê yan pêşî, yan jî dû re dema rûpelê serê kitêbê qetiyaye pê ve hatiye danîn û ev nivîsên hêla rast û çepê jî dû re ji bo agahdariyên ser kitêbê lê hatine zêdekirin. Weke xuya dike jî, ew bi destnivîsên cihê û qelem û hibrên cihê hatine nivîsîn; çunkî hem awayên destnivîsan hem jî qelem û hibrên wan û zimanên wan jî ji hev cihê ne.

Îcar li hêla çepê ya pelê diduyan ku dibe rûpelê çaran li ser goşeyê rastê nîvrêzeke ser xêzkirî heye ku nayê xwendin û li bin wê nîvrêze jî bi Erebi gotina “fi t-Tewarîx” (di tarîxan de) heye.

Li bin wê jî bi Erebi “Berhema Mihemed ibn Îbrahîm ibn Mihemed ibn Ebu l-Fewaris ‘Ebdulezîzê Ensarî yê Xezrecî” nivîsiye ku ev nivîs hem ji hêla awayê destnivîsînê ve û hem jî ji hêla hibra xameyê ve ne mîna ye ya kitêbê.

Li serê jorî yê çepê jî sê reqemên ku dişibin 447’ a Erebi hene, lê dilê meriv baş lê rûnanê ku ew reqem in.

Li bin wê jî bi reqemên Erebi 197 heye û li bin reqeman jî bi nivîskî “Tê de sed û not û heft pel hene” nivîsiye.

Li bin van herdu tekstan di nav sê xalan de rişmeya/navê kitêbê nivîsiye û li bin navê kitêbê jî li hêla rastê bi xetên hûr navê kitêbê weha didomîne: ... *Tarîxa Dewleta Kurdan û Tirkan* ...

*Û ji kesên giregir ên hiqûqnas, zahid, zimannas,
şair, soft, hikimdar, kelamnas, ferhengzan,
hedîszan û yên din ku tê de mirine, Xwedê rehma
xwe li hemîyan bike!*

Lê awayê destnivîsa gotina “û Tirkan” û yê “Tarîxa Dewleta Kurdan” ne weke hev in û ne ji destekî ne, meriv dibê qey “û Tirkan” paşê li nav hatiye zêdekirin. Belkî hineka ji bo Tirkan jî bikin şirikê vê berhemê, yan jî bi fikara ku berhemê biparêzin ev lê zêde kirine.

Li pêşberî vê berdewamiya nav jî li hêla rastê ev nivîs heye:

Ev terceme bi xetên - - - tarîxnivîs - - - hedîszan - - - Fer’anî - - - cihwarê li Misrê - - - .

Li bin van jî li aliyê çepê ku dikeve navbera herdu nivîsên jorîn ev nivîs heye: “Ev ji kitêbên bendeyê mihtacê Rebbê xwe yê payeberz, Mihemed ibn Ebdulabaqî ibn Muhibudîn in ku Xwedê wan efû bike.” Li bin van li hêla rastê jî du peyvên mîna “di nûra xwe de” bi Erebi hene, lê baş ne diyar in.

Di bin van tevan de li rastê rûpel çend gotinên jêçûyî hene û li dû wan jî bi teksteke jêçûyî bi qasî ku tê xwendin tarîx û bûyerên wê serdema ku ev kitêb qala wan dike, dide zanîn ku ew weha ye:

“Tê de ji sala --- pêncsed û pêncî û heft (557/1161-1162) heya --- şeşsed û şêstan (660/1261-1262) - - - ” û li binî jî bi reqemên hûrik yê nê Erebi li jora tekstê 570/1174 û li jêra tekstê jî 571-655/1175/76-1257 nivîsiye.¹

Li bin van jî çend reqemên hûr û dû peyvên nivîsê hene ku nayên xwendin û li binê wan jî li hêla rastê çawa ku dixuyê navê kitêbê nivîsiye ku ev e: “*Tarîxa Dewleta Kurdan*” û li bin jî bi Erebi navê xwediyê kitêbê weha dide: “Ji kitêbên mihtacê efûya Rebbê qewîn Mihemed ibn Ebdulbaqî ibn Muhibudîn in, Xwedê wan efû bike.”

Li pêşberî van li hêla çepê jî navê xwediyê kitêbê careke din dubare dike, lê bi cudayî ku weha ye: “Ev di nobetdarîya bendeyê mihtacê rehma Xwedê Muhibedînê Remekî de ye.” û li bin jî hinek niyaz û selat hene ku ew jî qenc nayên xwendin. Li binê rûpelê jî mora kitêbxaneya ku lê dimîne û reqema wê heye.

Kitêb bi aliyê rastê yê pelê sisîyan ku dibe rûpelê pêncan, piştî Bismillahî û selat û selaman bi sernivîsa sala pêncsed û heftê û yekê (571/1175-1176) dest pê dike ku li kêlekê jî bi reqemên Erebi 571 (1175-1176) nivîsiye. Lêbelê destnivîsa vî aliyê rastê yanî rûpelê pêncan ku li nivê rûpel mohrek jî heye, ji destnivîs û hîbra yê çepê yanî rûpelê şeşan cuda ye û çawa ku me berê jî got, hem destnivîsa vî rûpelê pêncan û hem jî ya pelê diduyan yanî rûpelên sisê û çaran hem ji hev cihê ne û hem jî ji destxet û hîbra temamê kitêbê bi xwe jî cuda ne ku ji ber vê jî meriv texmîn dike ew rûpel dû re lê hatine zêdekirin.

Jixwe li paşîya kitêbê jî ji pelê 198’an rûyê çepê ku dibe rûpelê 397’an hem ji hêla destnivîsê ve û hem jî ji hêla hîbrê ve ji temamê kitêbê cuda ye ku çawa

¹ Li gorî van tarîxan divê mebest ji ya 557/1161’ê dema rêwingîya sipahsalar Şêrkoh bi Selahedîn û sipaha Şamê ve ber bi Misrê ve be, ku hingê Şawerê wezirê Misrê xwe avêtibû Nûredîn Zengî da leşker bişîne hawara wî û wî jî Şêrkoh bi hêzekê ve pê re şandibû Misrê. Çawa ku mebest bi tarîxa 660/1261’ê jî destnîşankirina bidawîhatina hikûmdariya Eyûbiyan ya hêla Şamê bû jî, piştî ya Misrê ya şala 655/1257’an. Lê bi tarîxên 570/1174 û 571/1175-76’an jî destpêka desthilatdariya Selahedîn destnîşan dike û bi 655/1257’an jî çawa me got, dawilêhatina fermanrewayîya Eyûbiyan ya Misrê diyar dike.

dixwiyê ji ber jêqetîn û kêmasîya rûpelî ew lê hatiye zêdekirin. Lê yê ku ew nivîsîye jî navê xwe li kêleka rûpel bi hibra sor nivîsîye ku min ew jî xistîye nav notan. Li binê vî rûpelî jî çar kelîmeyên ku qenc nayên xwendin hene.

Li pelê 199'an jî bi tenê li rûyê rastê çend peyv û gotin hene ku nayên xwendin, ev risteyên jêrîn jî hene û morek jî li binê wan e:

“Dû re ew sal bi xelkên xwe ve qedîyan
Mîna ku ew [sal] û ew [xelk] hemî bûne xewn”
Mor jî li bin van risteyan e.

Destnivîs ji bilî pelên lêzêdekirî ji 197 pelan yanî 394 rûpelan pêk tê ku her rûpel jî ji 21 rêzan û her rêz jî ji 9-10 gotinan pêk tê. Bi rastî li gorî sedsala 12 û 13'an kitêb bi destnivîseke gelekî xweş hatiye nivîsîn, lê gelek gotinên wê yan ji binî bêxal in yan jî xalên wan kêm in, bes çawa dixwiyê nivîskarê me jî ji wan kesan bûye ku giringî bi xalan nedidan û difikirin ku xal spehîtiya nivîsê xerab dikin. Ji bilî vê nisxeya kitêbê tu nisxeyên din jî li dereke din derneketine ku bi hev re bèn rûbarkirin û kêmasî û zêdeyîyên wê bèn dîtin.

Ev kitêba “*Tarîxa Dewleta Kurdan*” çawa ku me berê jî qal kir li ser Dewlet yan jî Împeratorîya Eyûbîyan e ku piştî mirina Nûredîn Mehmûd Zengî ya sala 1174'an û bi destpêka desthilatdariya berfireh û temamî ya Siltan Melik Nasir Selahedîn Yûsuf ibn Eyûb ibn Şadî ibn Yaqûb ibn Merwanê Rewadîyê Hezbanîyê Kurd, ku di sala 571/1175'an dest pê kirîye û heya sala 652/1254'an bi tevayî yanî li Misrê, Şamê û deverên din û heya sala 658/1260'î jî li hêla Şamê domandîye. Çawa ku li cihên weke Heskîfê û hêla Sêrtê hê derengtir jî maye, lê di vê destnivîsê de bi tenê heya sala 655/1257'an li ser desthilata Eyûbîyan agahdarî hene.

Ev destxet çendî ku bi taybetî li ser Dewleta Eyûbî ya Kurd e jî lê tê de li ser gelek bûyerên hawîrdorê Dewleta Eyûbîyan jî radiweste. Mîna hemberîya navbera Selahedîn û hikimdarên Zengîyan yên piştî Nûredîn Zengî di destpêkê de, hinek bûyerên ser Dewleta Xwarizmîyan û pêwendiyên wan yên qenc û xerab bi Kurd û Moxolîyan ve û herweha ceng û gengeşeyên hêla Mexrib, Endulus, Zelaqe û Yemenê digel pêwendiyên bi xelîfeyên Ebasîyan re û yên Abxaz û Gurcîyan jî ku hinek jê gelek bi kurtî û hinek jî bi berfirehî nivîsîne.

Nivîskarê me agahiyên ser sedsala ku tê de bûye, heya hinekên dawî yên ku bi xwe jîyaye jî, tomar kiriye. Ji ber vê jî wî saloxên xwe gelekî bi balkêşî hilbijartîye, çunkî wî agahên xwe ji şêxên xwe, ji hevdemên xwe, ji xwendekarên xwe û ji hevçaxên xwe bihîstîye û ew bi nêrîn û çavdêriyên xwe jî xurt kiriye.

Çawa ku wî giringî daye berhemên dîroknasên hevdemên bûyeran ku ew jî tomar kirine, mîna Newadira Ibn Şedad (m. 632/1225), carina bê ku navê wî bide û carina jî bi navdan gelek agahî jê veguhastine. Wî ji Îmad el-Katib el-Îsfahanî (m. 597/1200) jî gelek bûyer wergirtine, herweke ku ji Mîr` at uz-Zemana Sibt Ibn Cewzî (m. 654/1256) jî gelek caran bêdayîna çavkanîyê, agahdarî wergirtine; ji bilî ku li ser Xwarizmî û Moxolan jî gelek tişt ji kitêba Nesewî (m. 639/1241) ya Sîretu Siltan Celaledîn Menkbirtî jî wergirtine. Herweha çawa ku dixwiyê wî hinek agahên xwe jî ji berhemên derûdorên serdema xwe yên mîna Ibn Esîr (m. 630/1232) û Yehya ibn Ebî Teyy (m. 630/1232) veguhastine.

Digel agahiyên devkî ku li ser bûyerên Êrişa Xaçî ya Heftan di bin serdariya qiralê Fransa Luisê IX'em ya sala 647/1249'an ya ser Misir û Dimyatê, bi kar anîye. Tevlî bûyerên ser Melik Kamilê Eyûbî (m. 635/1237), Mîr Fexredînê kurê Şêxê Şêxan û yên ser nexweşîya Melik Salih Necmedîn Eyûbê Kurê Melik Kamil ku ji devê Mîr Hisamedîn ibn Ebû Elîyê Hezbanîyê Kurd û yên din, veguhastine.

Ev berhema bi navê *Tarîxa Dewleta Kurdan* kitêbeke têr û tije û dagirtiyê bi agahdariyên giranbiha û girîng in ku li ser Împeratoriya Eyûbîyan çavkanîyeke bi rêkûpêk, hev girtî û li ser hev tomarkirîye. Kitêb bi bûyerên sala 571/1175-76'an dest pê dîke û heya sala 655/1257'an didomîne ku 84'salên hikimdariya Eyûbîyên Kurd digire nav xwe. Ew sal bi sal bûyerên wê desthilatdariyê carina bi berfirehî û carina jî bi kurtî rêz dîke û wan yeko yeko di beşa wê salê de dîyar dîke ji bilî salên 588/1192 û 589/1193'yan ku wan ne di beşeke serbixwe de lê di nav bûyerên sala 587/1191'ê de dide û sala 580/1184'an jî ku çawa dixwiyê yan hatiye jibîrkirin, yan jî ji ber ku bûyerên giring tê de neqewimîne, jê kê maye.

Çawa ku xwendevan jî dê bibînin nivîskarê me li ser hinek babetan bi berfirehî radiweste û wan bi rê û zê dîke û hinekan jî hima bi kurtî bi çend rêzan derbas dîke. Ew her bi vî teherî mirina hinek desthilatdar, zana û şareza, qazî û şair, rewşenbîr û nivîskaran jî dide û bi dirêjayî pesinê wan dide, li ser wan salox û agahên berfireh dinivîse û ji berhemên wan nimûneyan rêz dîke, lê hinekan jî hew navên wan dide û qet qala berhemên wan jî nake. Ew salox û bûyerên xwe jî geh bi tarîxên wan yên temamî, geh bi tenê bi salên wan ve û geh jî bi sal û mehên wan, yan jî hew bi rojên wan ve dide.

Nivîskar ne tenê li ser bûyerên şiyasî û leşkerî rawestîyaye, lê belê wî jî mîna nivîserên tarîxê yên serdema xwe dest avêtîye mijarên cur bi cur yên

mîna kerasatên siruştî, weke erdhejên herêmî, êş û webayên navçeyî, xela û qatîyên aborî, volkan û rabûna ava çemên mezin yên mîna Nîlê û herî û teqan, digel lehî û lêmiştên erdnîgarî ku xelkê ji ber wan dest ji ax û ava xwe û erd û welatên xwe berdaye û revîyaye.

Ew hinek salan bi bûyer yan jî cengekê dest pê dike û hinekan jî bi mirina desthilatdar yan jî zana û rewşenbîrekî dest pê dike herweke ku di hinekan de bi tenê bûyeran dinivîse, lê di hinekan de jî bi tenê li ser mirinan disekine û hinekan jî herduyan têkel dike. Ew di bûyerên xwe de gelek caran agahdarî li ser rewşa aborî, rakirin yan jî danîna bac û xwêgîyê û ya bêş û xeracan jî radiweste û rewşa təcîrî û bazirganîyê jî dîyar dike.

Ew di agahên xwe de ji bilî rewşa aborî û bazirganîyê li ser karûbarên civakî û avadanî jî radiweste, mîna avakirina nexweşxane, medrese, xankah, tekîye, feqîrxane, weqif û yên din. Digel agah û bûyerên civakî yên mîna qencî, sedeqe, wergirtina cil û bergan û karûbarên pîrozbayî, şahî, cejnên Newroz an û yên dînî û civakî û cûre û awayên xwarin û vexwarinê û rêuresmên fermî, dînî, tesewifî û astronomî ku di gelek deverên cihê de dîyar dike û dide zanîn. Herweha di kitêbê de ji bilî xebatên civakî yên mîna paqijî, nexweşî û yên din qala lîstikên rewac yên hingê jî kirîye, mîna nêçîr, berdana nîşanê bi tivingên guleavêj yên nîşana hingê, lîstikên bi alavên cengê, çewgan, cirîd û beza siwaran.

Di destnivîsê de behsa gelek navên erk û karûbarên îdarî/birevebirî û desthilatê jî yên mîna melîk(şah/padşah), qazî, serekqazî, wezîr, teştîdar/mîrê teştîxaneyê(ku berpirsiyarê şûştina cil û kinc, dest û tiştên wî yên malê ye), mîrê axurê(serdarê tewlexaneyê û yê seyîsên hespên siltan), mîrê menşûrê(berpirsiyarê amadekirin û belavkirina menşûrnameyên/belgenameyên mîrgeh û payeyan, katibê înşayê/debîrê darêj û pexşanê, ustaddar(berpirsiyarê aşxaneyê siltan, teşrîfkirina xwarinê û rawestana li ber sîfrê), hejmarkar/muhtesib, rikêbdar (berpirsiyarê hespê siltan e ku bi seyîsan dide amadekirin), şihne/serkê ewlekarîyê, cihgir/naib, mihmandar (pêşwazîya qasid, şande û mîrên cotyar û gundiyan dike) û walîyê bajar an.

Herweha mîna dehlîz(konê/çadira/xaniyê darîn yê siltan û mahîyeta wî di ceng û nêçîr û rêwîngîyan de) û Dîwan(ku nûnerên 10-16 erkên mîna wezîrtî, katibê sirê/nihênîyê, çavdêrê sipahê, çavdêrê karûbarên girîng, çavdêrê xass/taybetî, çavdêrê gencîneyê/xeznedar, çavdêrê bimaristanê, çavdêrê mizgeftan, çavdêrê silahxaneyê, çavdêrê biyûtan -mal û xanên siltanîyê-, çavdêrê Beyt ul-malê, çavdêrê dîwana dîlan, çavdêrê bazar û bazirganîyê, çavdêrê navenda postê, çavdêrê embarên zad û kelxaneyê/darêjxanê endamên wê ne).

Ji bilî van behsa wezîfedarên mîna mîrê cendar (destûra ketina mîr û serdaran ber xizmetê û pêşkêşîya ketina dîwanê), hacib/berdevk/teşrifdar, (yê ku cilûbergên siltan yan jî mîr lê dike), xeznedar, katibên dercan/tomaran (yên ku kaxezên katibê sirê, katibê dest/berdest pê îmza dikin û katibê ku nîşanên naiban/cihgiran li kaxezan dixin), alayên siltanîyê, silahdar (mîrê çek û silahan), sancaqdar (berpirsiyarê alayên siltanîyê), çavdêrê bac û zekaxaneyê û biyûtatan (mal û xanên ku dîyarî, xelat, silahxane/ zeredxana û hemî tiştên pêwîst yên siltanîyê tê de tînan parastin), kirîye.

Digel diyarkirina erkên dînî mîna qazî, serekqazî, qaziesker, miftîyê dadgehê, wekilê beyt el-malê, neqîbê şerîfan, şêxê şêxan (ku berpirsiyarê xankeh û feqîrxaneyan bû), xutbexwên û dersdêr (berpirsiyarê medreseyan) û qala navgînên deryayî yên wê serdemê, posteya hingê û tîpa bandoyê ku ji alavên muzîkê yên hingê pêk dihat.

Nivîskarê me piştî wefata Selahedîn jî li ser împeratorî û deshîlata Eyûbîyan agahdarî dane û çî bûyer û nakokîyên nav wan xwe bi xwe bin û çî jî nakokîyên navbera wan û yên hawîrdorên wan bin, li ser hemîyan nivîsîne û herweha çî li ser deshîlat û mîrgehên wan û mîrnîşînîyên Kurdên hawîrdorên wan be û çî jî li ser deshîlatdarî û derebegîyên girêdayên bi împeratorîya wan ve be, gelek agahdarîyên berfireh dane. Ji bilî agahdarîyên girîng yên mîna cenga bi Firengan re li Mexribê, wî li ser cengên Rojhilatê yên di navbera Moxol û Xwarizmîyan de, Selçûqî, Xwarizmî û Bexdayê û Xwarizmî û Gurcîyan de derketine jî agahdarî dane.

Jixwe çawa ku dixwiyê, çî di serdema Selahedîn û apê wî Şêrkoh û bavê wî Necmedîn Eyûb de be û çî jî di dema zaro û birayên wî û nevi û birazîyên wî de be, hemîyan jî bi her awayî girîngî daye hêza leşkerî ya mîrnîşînîyên Kurdan û ji bo pêşveçûn û serkeftinê derfetên mezin dane mîr û serdar û serekhêzên Kurdan û gelek ji wan anîne ser payeyên bilind î girîng û gelek erd û cewlik û mîrgehên xurt î berhemdar dane Kurdan.

Weke nimûne ji bilî mîrgeh û deshîlatdarîyên destê malbata Eyûbîyan bi xwe yên mîna Misir, Qahîre, Fîstat, Nûbe ku piştî Selahedîn û cihgirên wî Behaedîn Qereqûş, Adilê birayê wî û Tiqyedînê biraziyê wî, gîhabû kurê wî Melik Ezîz Osman û dû re jî gîhabû Melik Kamilê kurê Adil û kurê wî Melik Salîh Necmedîn Eyûb. Yemen, Tunis û derûdorên wê ya Torînahê birayê wî û dû re jî Seyf el-Îslam Tuxtekînê birayê wî û di destê zaroyên Tuxtekîn û kurê Melik Kamil de mabû, Kerek û Şewbek jî demekê di destê Melik Adil û kurê wî de mabû û dû re jî gîhabû mîrên Kurd Ezkeşî û Sarîmidîn Tibnînî.

Şam û derûdorên wê jî piştî Selahedîn û cihgirên wî Torinşah û Ferûxşah gihabû Melik Efdel, Melik Ezîz Osman û dû re heya mirina Melik Mi'ezem Îsa jî di destê wî de mabû û dû re jî gihabû Melik Kamil, Melik Îsmâil, Melik Salih Necmedîn û Melik Nasir Dawid ku hemî ji malbata Eyûbî ne.

Herweha mîna Helebê jî ku piştî Nûredîn Zengî û kurê wî Melik Salih Îsmâil, gihabû Melik Zahir Xazîyê kurê Siltan Selahedîn û dawîyê jî di destê zaruyên Melik Zahir de mabû. Himis û Rehbe ku piştî sipahsalar Esededîn Şêrkoh gihabû kurê wî Nasirudîn Mihemed Şêrkoh û heya dawîyê jî bi derûdorên xwe ve di destê zaro û neviyên Şêrkoh de mabûn, herweke ku Hema jî gihabû Tiqyedînê kurê Şahinşahê Eyûbî û çî bigir heya dawîyê jî di destê zaro û neviyên wî de mabû.

Mîna Ba'albeka mîrgeha Ferûxşahê kurê Şahinşahê kurê Eyûb û Emcedê kurê wî jî heya vê dawîyê di destê neviyê wî de mabû û Busraya Melik Zafirê kurê Selahedîn û Melik Cewadê kurê Adil Melik de û kurê Melik Mi'ezem Îsa de mabû û Sincara ku di navbera zaroyên Eyûbî û yê Zengîyan de carê dest diguhert.

Mîna Riha ku piştî Melik Mizafer Gokbûrî gihabû Melik Mizafer Tiqyedîn û dû re jî carina digiha Melik Eşref Mûsayê kurê Melik Adil û carina jî Melik Kamilê birayê wî çawa ku Dinêser (Qosera niha) û Xabûr jî piştî Zengîyan gihabû Melik Eşref Mûsa. Mîna Serxed û Simeysata ku piştî têkçûna wî ji ber apê wî Melik Adil û birayê wî Melik Ezîz Osman gihabûn Melik Efdel Eliyê kurê Selahedîn û malbat û birayên wî yê biçûk.

Mîna Şehrezor û Qerabella û derûdorên wan jî ku di destê cihgirê Siltan Selahedîn de bû û dû re jî gihabû mîrekên Kurdan, Dîloka ku di destê Melik Yûsufê kurê Melik Zahirê kurê xwedîyê Helebê de bû û Meyafarqîn ku piştî wefata Melik Mizafer Tiqyedîn gihabû Melik Xazî Şehabedînê kurê Melik Adil û demekê jî Melik Eşref Mûsa Xelat, Adilcewaz û derûdorên wê jî spartibûyê, lê piştî serîhildana wî ew jê sitandibû.

Herweha mîna Heskîf/Hesenkeyfa ku piştî bi dawîanîna desthilatdariya Artûqîyan gihabû Melik Salihê kurê Melik Adil û Melik Mi'ezem Torinşahê kurê Melik Salih ku dû re heya piştî salên 1400'î jî di destê Eyûbîyan de mabû û desthilatdarê wê yê dawî jî Melik Xelîlê Eyûbî bû ku Şah Îsmâilê Sefewî yê esilkurd paşê ew desteser kiribû û Îskenderîye û derûdorên wê ku heya mirina Torinşahê kurê Eyûb jî di destê wî de mabû.

Îcar ji bilî van nimûneyên herêmên împeratorîyê ku di nav melik û mîrza-yên Eyûbîyan de kêma zêde parvekiribûn, Selahedîn hê di dema xwe de herêmeke mezin ji mîrgehên dora Qahîre û navenda Misrê dabû Mîrê

Mezin Seyfedîn Meştûbê Hakarî, ew kiribû mîr û serdarê hêza xwe ya taybetî û li leşker û serdarên wê hêzê jî gelek mîrgeh li Misrê belav kiribû. Ji bilî vê wî gelek mîrgehên hêja jî hingê li Misrê dabû Qutbedîn Xwisro ibn Tilîlê Hezbanî, ew jî kiribû serdarekî xwe yê desthilatdar û gelek rûmet didayê. Herweha piştî vegirtina Qudsê ew dabû Hisamedîn ibn Hîcayê Semînê/ Qelewê Hezbanî, çawa ku dû re jî ew anîbû ser raspêriya Nisêbîn û derûdorên wê.

Jixwe Êzîdiyên mîrgeha Kilîsê û derûdorên wê jî ku piştî hatina Emewîyan ya hêla Şamê lewaz bûbûn, di dema Selahedîn de ji nû ve xurt bûn, di bin mîrîtiya Şêx Mend de bi pêş ketin, heya herêma Antakyayê jî berfireh bûn û ew bû hevkarê qewîn û beşek ji Împeratorîya Eyûbî ya Kurdî. Ji bilî ku gelek kele û mîrgehên Kurdan mîna Îmadiye, Akre, Cizîra Botan, keleyên Hekarî, Şehrezor, derûdorên wê û yên din ku Îmadedîn Zengî ji wan sitandibû, bi paş ve li wan hatin vegeandin. Lê bi taybetî jî piştî vegirtina Qudsê û cenga Ekayê ya dijwar hê di saxiya Selahedîn de û piştî wî jî êdî mîr û serdarên Kurdan çî li Misrê û çî jî li hêla Şamê û Cezîreyê/Mezopotamya jorîn (rojawa û başûrê Kurdistanê) be di nav desthilatdariya Eyûbîyan de bûn xwedî giraniyeke leşkerî û gerîndeya girîng û qewîn ku di van 25-35 salên dawî de giraniya wan ji her hêlê ve eşkere xwiya dikir.

Yanî bi gotineke din desthilatdarî yan jî Împeratorîya Eyûbîyan bi tenê ne desthilata çend serdar û mîrekên Eyûbîyên mêrxas bû ku di ber xizmeta Erebb û Tirkmenan de bû û hew silehşoriya wan dikirin û dewleta wan ya Îslamî digerandin. Lê belê ew bi xwe û bi mîrek, serdar, mêrxas, xweşmêr û şehsiwarên xwe yên Kurd hemî bihev xwediyê împeratoriyê bûn, girtin û berdana wê di destê wan de bû û beşeke mezin ya Kurdistanê jî bi wan re bû. Digel vê jî mîr û serdarên Tirkmen, Erebb û yên din jî bi wan re pir hebûn û ew di ber xizmeta dewleta Kurdan de bûn ku hevkarê wan bûn û xwedî payeyên mezin bûn jî. Jixwe heya vê dawiyê dereng jî tu dewletên neteweyî nehatibûn damezrandin û dewlet û împeratoriyên wê serdemê hemî jî weha li ser navê malbateke xwedî hêz î esilzade bûn, mîna Sasanî, Bîzansî, Emewî, Ebasî, Fatimî, Biweyhî, Selçûqî, Şedadî, Rewadî, Merwanî, Hesnewî, Zengî, Eyûbî, Xwarizmşahî, Memlûkî, Osmanî, Sefewî û gelekên din.

Rast e sazûmana dewletê ya bingeîn û raman û zagona wê jî Îslamî bû ku pirên dewletên wê navçeyê di wê serdemê de weha bûne û ger ne weha bûya jî ji xwe dewlet ewqas bi pêş nediket û mezin jî nedibû. Çûnkî bi rastî li gorî hingê di nav xelkê herêmê de mîna Êreb, Kurd, Faris û Tirkan, damezran-

dina dewleteke xurt î mezin mîna împeratorîyekê ne hêsa bû. Li gorî hingê bêguman pêwîst bû ku piştî xwe bida ser bingehê hevpar ta ku bikaribûya hemîyan bi şeweyekî dilxwaz li dor ramanêke pîroz bigihîştandina hev û ber bi armançê hevbeş ve bi pêş bixistina. Ku jixwe Necmedîn, Şêrkoh û Selahedîn digel Kurdan ev yek kir armanc û civaka Rojhilata Navîn ya Îslamî li ser doza Qudsa pîroz û vegerandina rûmeta Îslamê gihand hev û hemû xistin ber xizmeta împeratorîya xwe ya Kurd. Ji bo rastdêrîn û dilewlekirina ser vê armanca wan û hazirkirina Eyûb û Şêrkoh Selahedîn ji bo desthilatdarîyeke pêşerojê ya malbatî û Kurdî çawa ku Elî Beyyûmî jî di kitêba xwe de destnîşan dike,¹¹ ez bawer im jiyannameya Selahedîn ya ku di kitêbxaneyê Îskenderîyê de hatiye dîtîn û rojnamevana Fransî Genevieve Chauvel ew name weke bingeh girtîye û romanêke belgewartî yî dîrokî li ser Selahedîn nivîsiye, dê vê armançê zelaltir bike:

“Selahedînê Eyûbî bi zimanê xwe behsa serpêhatiya malbata xwe û jiyana xwe dike:¹²

Berî her tiştî ez Kurd im û ji eşîra/hoza Rewadî me ku yek ji kevntirîn û esilzadetirîn hozên Kurda ye. Cihwarên eşîrê rojavayê Azerbaycanê bû, lê li ser eslê me ji Merwanê bavê Şadîyê kalê min û wê ve tu agahên min ên zêde nînin. Dovina [Divîna] ku şûnwarê me dihat hesabê di sedsala 10'emîn de serbajarê Ermenistana Piçûk bû ku jê re Ermenistana Navîn jî dihat gotin. Apê min Şêrkoh û bavê min Eyûb li Dovinê [Divînê] hatibûn dinê, lê di sala 1128'an de gava Dovîn ketibû ber êrişên Tirkmenan, hingê kalkê min Şadî herdu kurên xwe û jîna xwe bi xwe re hilanibû û bi zehmetî canên xwe ji ber qirkirinên hovane yê Tirkmenan rizgar kiribûn. Tirkmenan bi qirkirineke hovane, bi wêrankariyeke mezin û talankariyeke bêwijdanî Divîn kir kivil ku bi vê talankariyê re mal û milk û hebûna malbata me ji hemî ketîye destê Tirkmenan û bi tenê karibûne canên xwe xelas bikin.”

Ew di beşeke din ya nameyê de weha didomîne: “Li Şamê mamosteyên min êdî bi tenê ne mitesewif bûn, li wê derê min ji dersên matematik, tarîx û cografyayê/erdnîgarîyê jî hez kir û mamosteyê min **Ebû Taman jî ziman, tarîx û adetên Kurdî nîşanî min dan** û bi giştî jiyana min guhert ku heya ez sax bûm ez ji bin tesîra wî derneketim.”

¹¹ Bnr. Elî Beyyûmî, Qiyam ed-Dewle el-Eyûbiye fi Misir/Kuruluş Devrinde Eyyûbiler, Dar el Fikir el-Hedis, Qahîre, 1952, wergera Tirkî Ebdulhadî Timûrtaş, Kent Yayınları, Stenbol, 2005, r. 81-91.

¹² Çavkanîya vê jiyannameyê qenc nayê zanîn ji bilî ku rojnamevana fransî Genevieve Chauvelê ew di romana ser Selahedîn de bi kar anîye û dî re di internetê de jî vê dawiyê bi navê “Nameya Selahedîn” ya kitêbxaneyê Îskenderîyê çar rûpel bi serenavê “Selahedînê Eyûbî bi zimanê xwe behsa serpêhatiya malbata xwe û jiyana xwe dike” hatiye dîtîn. Li binê vî sernavî jî ev navê (Schreccullah) heye.

Piştî ku kekê wî Şahinşah di cenga dora Şamê de tê kuştin, hingê nîşanên ku bavê wî dixwest wî ji rojên bê re amade bike, diyar dibûn: “Demeke kurt piştî cengê wezîr mir û Siltan jî bavê min kir sipahsalarê Şamê ku li pêşberî ihtîmala êrişeke Ereban tevdir digirtin. Wê hingê êdî bavê min destûr dida min jî ku ez li hespan siwar bibim û fêrî canbazîyên şer û cengê bibim, **lê divê min jibîr nekira ku ez Kurd im û kurê sipahsalarê me.** Êdî bejna min a zirav jî ji bo siwarîya hespê pêketî û amade bû ku vê yekê jî ez pir şa dikirim.”

Çawa ku li cihekî din jî serbilindîya xwe û apê xwe bi hêzên Kurdan weha nîşan dide: “Di Adara 1164’an de Siltan Nûredîn ji bo sefera Qahîreyê ferman li sipahsalarê xwe Şêrkoh kir û apê min Şêrkoh jî gazî min kir û got: ‘Yûsuf tu jî dê bi min re bêyî.’ Ez hingê 27 salî bûm û em di yekê Nîsana sala 1164’an de di deriyê Sûdanê re ji Şamê derketin û sipahsalar Şêrkoh jî bi sipaha xwe ya **ji deh hezar siwarên Kurd pêkhatî serbilind bû** û em di serê Gulana 1164’an de serkeftî vegerîyan Şamê. Ji ber serkeftina min ya di vê cengê de û şarezayî û hinerê min yê birêveberîyê, Siltan Nûredîn ez kirim şihneyê (serekê ewlekarîya) Şamê ku ez di 27 salîya xwe de bûbûm mezinê temamê ewlekarîya Şama mezin.”

Herweha li vê derê jî diyar dike ku gelek hêzên Kurdan hingê piştgirîya wan kirine: “Di Kanûna sala 1168’an de Firengan peymanê ku me pêkve girêdabû xera kiribûn û careke din dest danîbûn ser Qahîreyê ku ji ber vê jî Siltan (Nûredîn) gazî min kir û got: ‘Zû here Şêrkoh bibîne!’ Ez çûm û gava min Şêrkoh dît, wî got: **‘Min jî mêj ve 6000 siwarîyên Kurd amade kirine.’** Jixwe 2000 siwar jî li Helebê amade bûn ku di nav wan de Tirkmen jî hebûn. Digel ku apê min pir dixwest jî lê min qet nediva ez beşdarî vê rêwingîyê bibim, lê dîsa ez beşdar bûm. Gava em di 4’ê Çileyê sala 1169’an de gihîştin ber deriyê Qahîreyê, Firengan newêrabû bi me re şer jî bikin û vekîşîyan çûn ku Şêrkoh jî bê xwîn Qahîreyê sitend.”

Gava meriv bi awayekî berfireh û di serdema wê de û di şert û mercên dewletbûyina hingê de li Împeratorîya Eyûbî dinihêre, meriv dibîne ku ew jî bi rastî mîna dewlet û xanedanîyên wê serdemê yên malbatî û hoz û eşirtî bûne û hikim di destê kîjan eşîr, malbat, êl û hozên navendî de bûye, ew dewlet ya wî xelkê ku ji wan hoz û eşîran pêk dihat, bûye. Nimûne ya Selçûqî, ya Zengî, ya Biweyhî, ya Merwanî ya Osmanî, ya Rûmî/Romayî, ya Bîzansî jî piranîya hikim di destê wan hoz, malbat û xanedanan de bûye, lê heya radeyekê ew jî bi navendeke dinî ve girêdayî bûne û pirên wan jî ne li ser axa xwe bûne û hêzên wan yên leşkerî û îdarî jî bi tevayî ne ji wan bûne. Lê ew jî mîna ya Eyûbîyan piranîya serdar û birêvebir û hikimdarê wan ji hoza xwe-

dîyê dewletê bûne, lê di nav wan de yekîtîyek û tifaqek bi hoz û gelên herême re hebûye ku çî ji hêla leşker ve be û çî jî ji hêla îdarî ve be, ew hevkar bûne.

Îcar em lê binêrin ka ya Eyûbîyan çiqas di destê Kurdan de bûye, rola Kurdan çiqas tê de hebûye û li ser dewletê heya çî radeyê xwedî hikim bûne. Hinek mîr û serdarên ku ji destpêkê heya paşîyê giraniya wan di dewlet û Împeratorîya Eyûbî ya Kurd de hebûne ev in: Mîrê Mezin Seyfedîn Meştûbê Hekarî, Qutbedîn Xwisro ibn Tililê Hezbanî, Şhabedin Harimîyê xalê Selahedîn, Mîr Hisamedîn ibn Ebu l-Hîcayê Hezbanî, Mîr Micelayê Hekarî, Feqe Îsayê Hekarî û birayê wî Mucîredîn, Seyfedîn Ezkeş/Yazguçê Esedî, Zahîredîn ibn Belengerî, Ezedîn Mûsik ibn Çekoyê Kurdê Selahî, Mîr Xweştirînê Hekarî û kurê wî Hisamedîn ibn Xweştirîn, Şêx Mandê Êzîdî ku demekê fermandarîya sipaha Helebê û derûdorên wê kiribû, Şêrkoh ibn Bilalê Zerzarî, Noşîrwanê Zerzarî, Mihemed Şerefedîn Şahrûh/Şahrûxê Zerzarî, mîrekên Qeymerîyan mîna Seyfedîn, Diyaedîn û yên din. Ji bilî wan gelek kes jî eşîrên Rewadî/Revendî, Hezbanî, Mihranî, Hekemî, Hekarî, Himeydî, Beşnewî, Merwanî, Zerzarî, Siweydî û yên din ku evên han hemî hinek jê bi hîmdarî, hinek jê bi serkarî û desthilatdarî hevbeşên împeratorîyê bûn û xwedî payeyên bilind û mîrgehên mezin bûn ku hem sîyasî, hem leşkerî û hem jî îdarî gelek karûbarên desthilatê digêrandin. Lê rast e ji bilî van jî gelek mîrek û serdar û serekhêzên mîna Artûqî, Memlûkî, Kenanî, Erebb, Selçûqîyên Anatolyayê, vê paşîyê Xwarizmî, Tirkmen û Xiristîyanên herême jî hebûn ku bi Kurdan re hevkar bûn û xwedî mîrgeh, paye û desthilat bûn jî.

Lê digel van tevan jî Selahedîn ji awayê olî ve jî cudahîya xwe ji gelên hevkar ên din jî weha destnîşan dîke: “Di Îlona sala 1171’ê de li Bexdayê Xelîfe Mistensir mir û kurê wî el-Mustedî’ kete cihê wî ku dijî Siltan Nûredîn derket, çûnkî hê jî li Misrê alaya Fatimîyan ya reş li ba dibû. Ew 200 sal bûn ku li Misrê xelîfetîya Şî’î ya Fatimî li ser hikim bû, lê em bi malbatî Şafî’î bûn û min nedixwest ez dest bidim xelîfetîya Şî’î ya Fatimî, çûnkî hem gelekî xeternak bû û hem jî yê ku min kiribû wezîr jî Xelîfeyê Fatimî bû. Dû re Xelîfeyê Fatimî nexweş ket û mir ku geleşeke girîng jî ji ber xwe ve çareser bû.”^{IV}

^{IV} Ji jiyannameya Selahedînê Eyûbî ya ku di Kitêbxaneya Îskenderîyeyê de bi destnivîsa wî hatiye ditin û roj-namevana Fransî Genevieve Chauvel ew kirîye bîngêhê romana xwe ya bi navê Saladin.

Ji zana, şareza, rewşenbîr, bîrewer û şêx û mitesewifan jî evên jêrîn û gelekên din hevalbendên wan bûne: Ji malbata Şehrezorîyan qazî Mihyedîn ibn Zekîyedîn û yên din, ji malbata Selahiyên Kurd jî Şêxê Kurdan Şêx Ebdurehman û yên din, ji Malbata Esrûniyên Kurd jî mîna Şerefedîn ibn Ebû Esrûn û yên din, Qaziyê Misrê Şêxê Şêxan Sedredîn ibn Dirbas Ebdulmelikê Mihranî, Şêx Fexredînê kurê Şêxê Şêxan û yên mîna Diyaedîn Mihemed ibn Osmanê Erbilî yê Kurd ê Ruhawî, Îmadedîn Îsmailê Mihranî yê Kurd û qaziyê Qahîreyê, Feqîh Diyaedîn Îsayê Hekarî yê Kurd û gelek jî ji gelên din ku navên vanên me hejmart û yên din jî hemî di vê kitêbê de derbas dibe.

Nivîskarê me li ser rêz û benda sipaha dijmin û ya Misilmanan digel awayên cengê û rêzberîya wan di cengê de bi berfirehî sekinîye û gelek navên alavên cengê yên hingê, mîna çek û sîlah, alavên parastinê, yên dorpêçanê, yên şerê derya û bejayiyê û yên din nivîsîne. Herweha ew li ser stendin û dayîna fîdyeyan ji bo esîran û mîrgeh û payeyên leşkerî û îdarî, digel pêwendiyên navbera melikên Eyûbî xwe bi xwe, navbera wan û mîrekên din û navbera mîrekan xwe bi xwe jî rawestiyaye û carina li ser nakokî û hevkarîyên bi xelîfetiyê re jî li gorî hêl û dem û rewşê hinek agahdarî dane.

Digel van tevan ew li ser zana û şarezayên hingê bîrewer û rewşenbîrên serdema xwe bi giştî û bi taybetî ji yên Kurd rawestiyaye û navên gelek serdar û mîrekên Kurdan, çekdar û mîrxasên wan nivîsiye, behsa gelek berhemên zanayên wan jî kirîye û pesnê mîrxasiyên mîrek û serdarên Kurdan carina bi kurtî û carina jî bi berfirehî daye.

Ev berhem zêdeyî 700 sal berê hatiye nivîsandin, her wiha kitêba herî kevn e ku rasterê li ser navê Dewleta Kurdan hatiye nivîsandin û îro di dest me de heye. Mixabin di derbarê jiyana nivîskar Xezrecî de em piştî zehmetî û lêgerîneke pir rastî hinek agahdarîyên kurt hatin. Li gorî Yûsuf ibn Yehya ibn Zeyatê/Zeyadê Tadiîlî (m. 1230) ku di kitêba xwe ya ser mitesewifan ya bi navê *et-Teşewwif fi Rical et-Tesewwif* de qal dike: “Ew Feqîh/şerîetmedar bûye û xwendekar û menteyiyê Şu‘eyb Ebû Medyenê Xews (1126-1198) bûye. Herweha ew hevdemê Mihemed ibn Eliyê Senhacî yê Qele’î (m. 628/1230-31) û hevalê Ebû Elî Mensûrê Melayinî bûye ku di dema wî (ibn Zeyatê/Zeyadê Tadiîlî) de li Bîcayeya bajarê Cezayirê jiyaye.” Ji bilî vê kitêba ber destê me berhemeke Mihemed ibn Îbrahîm ibn Mihemed ibn Ebi l-Fewaris ‘Ebdulezîz el-Ensarî el-Xezrecî ya din bi navê *Selamet el-Milel min Zilel el-Meknûn fi Ehşai n-Nihel* li kutupxaneyê Kahîreyê heye. Ev berhem di sala 621 [1224] de ji aliyê Sileyman ibn Elî ibn Sileyman Tilimsanî ve

hatiye kopîkirin. Weke ku ji navê wî tê fêmkirin ew ji qebîleya Xezrec e yê ku li herêma Hîcaz in, lê ew li Cezayirê, li Fasê/Mexribê û derû dorên wê jî ji bo xwendin û zanîne geriyaye û çûye heya Misrê û hêla Şamê û hawîrdorên wê jî. Ji ber ku di rûpelê pêşî yê kitêba wî de nivîsiye ku nivîskarê kitêbê bûye şahidê bûyera/cenga Adilî jî.^v

Xwendina Destnivîsê

Bi rastî xwendina vê destxetê ez gelekî westandim, çunkî çendî ku li gorî sedsala 12-13'yan destnivîseke xweş bû jî lê ew li gorî pîvanên hingê ku zêde giringî nedidan xalan, hatibû nivîsîn û ji ber vê jî diviyabû ku haya meriv baş ji jêder û mijara kitêbê hebe û ji naveroka kitêb û bûyerên tê de qenc agahdar be. Gelek gotinên wê yan ji binî bêxal bûn yan jî ji dêla du xal û sê xalan ve hew yek hatibû danîn ku belkî ew jî paşê lê hatibe zêdekirin. Herweha gelek gotin û navên deverên dût ji herêma me û tişt û alavên kevn tê de hebûn ku bi tenê bi daneberheva wan bi bûyerên çavkanîyên din re dihatin fêmkirin. Ji bilî gelek alavên cengê yên kevnar ku di ferhengên de jî kêr dihatin dîtîn.

Gelek herfên wê yên mîna “d”, “w”, “r”, “z” yên Erebî û yên din ku pir dişibihîn hevdû hebûn û ji ber ku xal jî li ser wan tunebûn hingê ji hev veqetandina wan pir zehmet bû. Çawa ku di “elif û r”, “elif û n” û “eliflamên” wê de digel gelekên weha yên din jî, tevlihevî hebû.

Lê bi rastî divê ez ji edîtorê çapa Erebî Dr. Mûsa Mistefa Hesneyanî re spas bikim ku di xwendina destnivîsê de û di dîtina jêderan de zû giha hawara min û bi alîkarîya çapa wî ya Erebî xwendina wê ji min re hinekî hêsa bû, ji bilî çend deverên ku ji nisxeya wî kêr mabûn ku min ew bi notekê di cihê wan de diyar kirîne, herweke ku di cihê de gotinek û di yekî din de jî çend hevokên nivjêçûyî hebûn ku min jî ew nexwendin.

Herweha ji bilî xwendina wê, wergerandina şî'rên tê de jî bi serê xwe zehmetiyek bû ku ez gelekî bi wan ve lebigîm. Lê ji tevî bêhtir jî lêkolîna ser jiyana wan kesên tê de, ya ser navên cih û deverên tê de û ya ser berfirehiya bûyerên tê de û lêgerîna çavkanîyên ser wan ez pir westandim.

Min di notan de navên çavkanîyan cara pêşî bi temamî carekê yan jî du caran daye, lê dû re gava di cihê din de hatibe min hew navê kurt yê nivîskarê berhemê daye û navê kitêbê jî serê herfên “berhema navdayî” (b. n.) daye, ji bo rûpel jî “r.” nivîsiye û ger ku berg hebe jî cara pêşî “berg” û dû re jî

^v Bnr. <http://albassiria.ma/etudes-articles/261-ribatat-rabat-maroc-livre-attachawof-book.htm>

kurtîya wê “bg.” nivîsiye û ji carek duduyên pêşî pê ve jî ji dêla berg/bg. û rûpel/r. ve weha nivîsiye: 1/25, yanî (berg 1, r. 25).

Ji bo têgihîştina maneyê carina min gotinek yan jî çend peyv lê zêde kirine û ew xistîne nav kevaneka bi goşe: [---]

Di kitêbê de ev kurtasî hatine bikaranîn:

b. n.	berhema navdayî
bg./c.	berg/cild
r.	rûpel
p.	pel
m.	mirin
bş.	beş
bnr.	binêre
t. n.	tarix (a weşanê) nîne
q.	qisim/beş
ed.	editor
(e. s.)	eleyh îs-selam
(r. e.)	rediyellahu ‘enhû
(c. c.)	celle celaluhû
[---]	tekstên lêzêdekirî yên wergêr
(---)	ferheng, maneya gotinê
...	di şûna gotinên ku xeber bûn hatiye danîn.

Sultan Selahedîne Eyûbî

Ji ber ku kitêb ji sala 571/1175 dest pê dike, bi kurtayî be jî em hebekî behsa bingeha damezrandina Dewleta Eyûbî û şexsiyeta damezrênerê wê Selahedîne Eyûbî bikin wê baş be. Siltan Selahedîne Eyûbî (532-589/1137-1193), yek ji şexsiyetên herî navdar ê Rojhilata Navîn e, gelek berhem li ser hatine nivîsandin û hê jî pir zêde tê heskirin. Helbestvanê navdar Mehmet Akif Ersoy, di helbestek xwe de gotiye; “Siltanê herî xoşewîst yê Şerqê, Selahadîn.” Di sala 1898’an de gava Împaratorê Almanya seredana Şamê kirîye, wî di gotara xwe de weha pesnê Selahedîn daye: “Tîştê dilşadiya min zêde dike ew e ku ez li wî welatî me ku mezintirîn kesê serdema xwe û mêrxastirîn û xweşmêrtirîn gernasê wextê xwe lê jîyaye, ew ê ku hatina wî bi xwe bûye rûmet û esalet û navûdengê wî li hemî welat û şaristanan bilind û belav bûye; ew jî Selahedîne Eyûbî ye.”^{vi} Kurdolog, rojhilatnas û lêkolînerê bi

^{vi} Bnr. Ebd el-Xaliq Sersam, Selahedîne Eyûbî, r. 67; Ehmed Bili, Jiyana Selahedîne Eyûbî, r. 216

navûdeng Prof. Vladimir Minorsky jî di pêşgotina kitêba xwe ya *Studies in Caucasian History* de diyar dike ku, piştî Napolyon lehengê ji hêla dijminê xwe ve bêhtirîn pesnê wî hatiye dayîn Selahedînê Eyûbî ye û ew ne hew li pey rizgarkirina Qudsê û axa Îslamê bi tenê bûye, lê ew ji bo rizgarkirin û bipêşvebirina temamê Rojhilata Navîn xebitiye û tekoşîn daye.

Berê behsa binyadê malbata Selahedînê Eyûbî derbas bû ku ji Kurdên Rewadî ne û ew jî bavikek ji hoz û eşîra mezin ya Hezbanîyên Kurd in. Ev eşîra pir mezin ya Hezbanîyan di dema xwe ya zêrîn de ji başûrê Kurdistanê heya bigihê deverên Azerbaycan û hawîrdorên wê li gelek navendan belav bûne û desthilatdarî jî li wan deran kirine. Lê dema Selçûqî hatine û herêma wêran kirine bapîrê Selahedînê Eyûbî, Şadî bi herdu kurên xwe, Esededîn Şêrkoh û Necmedîn Eyûb [digel hinek mêrxasên pismamên xwe]^{vii} ve berê xwe dane Bexdayê û ji wê derê jî çûne Tikrîtê.^{viii}

Berî hingê dostekî Şadî bi navê Micahîdedîn Behrûz ibn Ebdullah el-Xîyasî ku koleyekî spî bû, li Divînê bûyerek hatibû sere wî û Şadî ew ji kuştinê xelas kiribû, bi dizî ew ji Divînê dextiribû; dû re ew çûbû Bexdayê û bûbû serekê ewlekariya wê. Vêca tê gotin ku li ser vê yekê gava rewşa jiyandê li Divînê nexweş dibe, Şadî bi zaroyên xwe û hinek pismamên xwe ve bar dike hêla Bexdayê cem dostê xwe Behrûz. Behrûz jî piştî pêşwaziyeke baş wan dişîne bajarê Tikrîtê ku mîrgeha wî bûye û Şadî dike dizdar, yanî dibe waliyê wê û bi dû mirina wî re jî kurê wî yê mezin Necmedîn Eyûb dikeve cihê wî, ew dibe dizdar û birayê wî Şêrkoh jî dibe serdarê hêza leşkerî.

Di sala 1137'an de dema Şêrkoh dostekî Xelîfe kuştîye, Behrûz jî ji Necmedîn re gotîye: "Ji ber qenciya bavê we ez nikarim zirarê bidim we, lê ji mîrgeha min derkevin herin." Şeva ku Micahîdedîn Behrûz fermana derketina Necmedîn Eyûb û malbata wî ji Tikrîtê daye, Selahedîn li keleya Tikrîtê hatiye dinyayê. Ji ber alîkariya Eyûb bi Imadedîn Zengî re gava ku bi Mesûdê kurê Mihemedê kurê Melîkşahê Selçûqî re avêtibû ser Bexdayê û Xelîfe ji alîkarî ji Qerace el-Saqî xwestibû, ew jî çûbû şerê wan û ew sikandibûn, hingê Zengî xwe avêtibû Tikrîtê cem Necmedîn; vê carê jî wan berên xwe dane Mûsilê û qesta Imadedîn Zengî kirine. Ew ji hêla Zengî ve baş hatine pêşwazîkirin, mîrgeh û erd jê wergirtine û ketine nav koma serdarên wî yê bilind. Dû re gava Zengî çûye avêtiye ser hêla Şamê û Baalbek vegirtiye

^{vii} Bnr. Haydar Işık, *Şêrkoyd'an Sultan Selahedîn Eyûbiye*, Perî Yayınları, İstanbul, 2002, r. 14.

^{viii} Li gorî Ehmed Muxtar el-'Ebadî hingê Tikrît bajarekî Kurdan bûye û xelkê lê ji hemî Kurd bûne, lê mixabin ku ji bo vê agahdariya xwe tu çavkanî nedaye. Bnr. Ehmed Muxtar el-'Ebadî, *Fi Tarix el-Eyyûbiyyîn we-l-Memalik*, Dar en-Nehd el-Erebiye, Beyrût, 1995, r. 42.

hingê Necmedîn Eyûb kiriye parêzgerê wê û wî jî mala xwe ji Mûsilê biriye wê derê, ku li gor çavkaniyan hingê divê Yûsif Selahedîn du salî be.

Selahedîn ji du salî heya 9-10 saliya zaroktiya xwe li Baalbekê derbas kiriye û di 7 saliya xwe de li mizgefta Baalbekê ya mezin ku piraniya wê ji bingehê du perestgehên kevnare hatibû avakirin, perwerdeya xwe ya destpêkê wergirtiye. Berî xwendin û nivîsînê wî hinek ayetên Quranê jiber kiriye û hê dest bi hînkirina xwendin û nivîsîna Erebi, fêrbûna rêzimana wî û destnivîsa bedew kiriye. Ji xwe Selahedîn bi malbata xwe re bi Kurdî dipeyîvî û li mizgeftê jî bi Erebi diaxivî, lê di dema destpêka perwerdeya leşkerî de ku diçû nav hêzên Nûredîn hingê jî fêrî Tirkî dibû.

Di sala 1148'an de bi serekfermandariya Împeratorê Almanya Konradê 3'emîn, Qiral Luisê 7'an yê Fransî û hinek fermanarên din êrişeke Xaçparêzî ya xurt anîn ser Şamê, bi gelek çekên mezin î bi heybet dora wê pêçan û bi menceñîqa li diwarên sûra wê xistin. Lê bi şaya siyaseta Necmedîn Eyûbê bavê wî û sernermiya mezinê raspirtî yê Şamê Mu'inedîn Onur ku pêwendiyên berê yên bi Xaçparêzan re birî, ji hêzên Islamê yên xurt jî bi nameyên cihê hêviya alîkariyê kir. Ew jî hatin hawara wan û ev yek li herderî hat belavkirin ta ku moralê şervanên Şamê xurt bû û hê berî hawar bigihîje wan, zor dan dijmin, dijmin şikiya û revî revî ji ser Şamê rabû. Dema bavê wî li Şamê bûbû serfermandar hingê Selahedîn hertim li bal bû û pir pê serbilind bû. Qazî İbn Şedad jî di kitêba xwe ya "el-Newadir el-Sultaniye" de dibêje: "Ji roja ku Selahedîn bi bavê xwe re ji Baalbekê hate Şamê, ew hertim di her çûyîn û hatin û rabûn û rûniştinê de pê re bû û hevaltiya wî dikir." Çend sal piştê jî di sala 1152'yan de ku hingê 14 salî bûye, bavê wî ew ji bo fêrbûna pişeyê leşkerî şandîye Helebê cem apê wî Şêrkoh.

Piştî mirina Mu'inedîn Onirê berpirsiyarê Şamê, Nûredîn Şêrkoh şand cem Necmedîn Eyûbê birayê wî ji bo destdanîna ser Şamê bê ceng ku bi temami ketibû destê Mucîredînê hevkarê Xaçparêzan. Wî hêvî dikir ku bi yekkirina hêza leşkerê Şam û Helebê dê hêza wan bêhtir karibe derbên dijwar li dijminê wan bixe û belkî bi paş ve girtina Qudsê jî bi leztir bixe. Bêguman Necmedîn jî hem ji bo birayê xwe Şêrkoh ku serekleşkerê sipaha Nûredîn bû û hem jî ji bo hezkirin û baweriya wî bi malbata Zengiyar yekser pêşniyara wî pejirand û hêdî hêdî xelkê Şamê ji bo spartina wê û ketina Nûredîn ya Şamê amade kir. Bi vê serkeftinê du mîrgehên mezin yê Şêrkoh li yên berê zêde bûn, Necmedîn jî bû mezinê Şamê hemî û li xort û mirovên malbatê jî gelek mîrgeh û paye hatin belavkirin. Selahedînê lawê valiyê Şamê yê 16 salî, êdî gelek caran beşdarî civata wan dibû û Nûredîn pir diciband

ku di gelek waran de wî jî ji xwe re mînak digirt. Herweha ji apê xwe Şêrkoh jî gelek rind fêrî pişeyê cengê, yê nêçîr û siwarîyê jî bûbû. Ew di 18 salîya xwe de ji hêla seraya Nûredîn ve di nav hikûmeta leşkerî ya Şamê de bû cihgirê apê xwe û yek ji berpirsiyarê asayîşê yê beşa pêkanîna qanûn û awayê wer-girtina cil û bergan.^{ix}

Di sala 1163'yan de Şawerê wezîrê Misrê, ji ber Dîrxamê ku dest danîbû ser wezîrtiya wî reviya hat Şamê; hawara xwe anî gihand Nûredîn û soz dayê ku ger ew hêzeke leşkerî pê re bişîne da wî vegeerîne ser wezîrtiya wî, dê mes-refê wê hêzê hemî bide û sêyeka hatina welatê xwe jî pêşkêşî Nûredîn bike. Ew wezîfe dikeve ser milê Şêrkoh û dema diçe ser Kahîreyê Selahedîn jî bi xwe re dibe ku wî wextî 27 salî bûye.

Piştî vegeerandina Şawer li wezîrtiyê ew dest bi dek û dolaban dike û dixwaze wan destevala bişîne Şamê, lê Şêrkoh qîma xwe pê nayîne û haziriya şer dike. Li hember vê Şawer jî ji Frengan hawar dixwaze û ew di bajarê Billbisê de bi hêza xwe ya hindik şerê hêza Frengan û sipaha Şawer pêkve dikin û bi casûsên xwe û nameyên kevokan nûçeya hatina hawarê û êrişên Nûredîn yên ser deverên Frengan belav dikin ta ku Şawer bêgav dibe hinek ji sozê ku dabû tîne cih, Freng jî derdikevin diçin cihên xwe û ew jî vedigerin Şamê. Gava vedigerin Şamê, Nûredîn, ji ber mîrxasî û cengaweriya wî Selahedîn dike şihneyê Şamê, yanî serekê temamê ewlekariya bajarê Şamê.

Selahedîne Eyûbî sê caran bi apê xwe re diçe ser Misrê. Di cara sêyemîn ya paşî de jî ku êdî hem li ser lavelava Şawer û ya malbata xwe û hem jî ji bêçareyî Xelîfe bi nameyeke ku porê jinên saraya xwe jî dixê, ji Şêrkoh û Nûredîn hawarê dixwaze. Dîsa piştî rizgarkirina Misrê ji Frengan Şawer dest bi dek û dolabên xwe kir, lê vê carê dîsa Şêrkoh û Selahedîn ketin tevgerê, dest danîn ser dek û dolabên wî ku hima wê hingê fersendek derket û li ser dilxwazîya Xelîfeyê Misrê el-Adid jî Şawer di nav fenûfûtên xwe de hat kuştin û Şêrkoh jî ji hêla Xelîfe ve li dewsa wî bû wezîr û hat perûkirin.

Piştî wezîrtiya xwe ya nêzî du meh û nîvan Şêrkoh nexweş ket û jê ranebû. Sê roj piştî şîna apê wî û pêşwazîya serxweşîyan ku xelîfeyê Misrê el-Adid bi xwe jî beşdar bûbû, Xelîfe bi tîpên mûzîkê û pasvanên wezîrtiyê digel perûya wezîrtiyê û cilûbergê wê û şûr û hespekî xemilandî mabeynciyê xwe şand pey Selahedîn da perûya wezîrtiyê li xwe bike, bi kêf û şahî here serayê hizûra Xelîfe û li şûna apê xwe bibe wezîrê wî (26'ê Adara 1169).

^{ix} Bnr. B. H. Newbay, *Selaheddin we 'Esrîbî*, r. 35, 37-38, 40; Tarik Eli, *The Book of Saladin (Pirtûka Selaheddîn)*, Everest Yayınları, İstanbul, 2000, wergera Tirkî, Mehmet Harmançî, r. 17, 39; Ebû-l-Fida İsmail İbn el-Kesîr, *el-Bidaye we-l-Nihaye*, Dar İhya el-Turas el-Erebî, Beyrût, 1997, c. 12, r. 178, sal 543

Hin dîrokzan sala 564/1169'an, yanî dema Selahedîn bûbû wezîrê xelîfeyê Fatimîyan, destpêka Dewleta Eyûbîyan qebûl dikin. Di vê demê de digel pêsturiya ku ji hêla Nûredîn û Xelîfeyê Bexdayê ve ji bo jîholêrakirina Dewleta Fatimîyan û xwendina xutbeyê li ser navê xelîfeyê Bexdayê dihat kirin jî Selahedînê Eyûbî bi bêhnfirehî ev bi paş dixist û li benda kemilîna demê û fersendeke çê dihişt. Gava ew fersend ji xwe re peyda kir jî, fermana guhertina xutbeyê û xwendina wê li ser navê xelîfeyê Bexdayê da bê ku bibe sedemê xirecir û serêşekê (567/1171'ê). Bi vî awayî Dewleta Fatimîyan bi dawî bû, yekîtiya Îslamê pêk hat û Dewleta Eyûbîyan hat avakirin. Selahedînê Eyûbî heman bêhnfirehî ji bo Zengiyan jî meşand û hêdî hêdî, bêyî ku şer û kuştinên zêde çêbibin bingeha dewleta xwe qewîn kir û roj bi roj fireh kir.

Nûredîn di sala 1174'an de mir û kurê xwe Melîk Salih Îsmail li cihê xwe hişt. Wextê mirina bavê xwe ew li Şamê bû û li kela Helebê jî Şemsedîn Elî îbn Daye û Şazbext (Şadbext) diman. Ji ber ku Îbn Daye behsa xwe û hinek karan kiribû, Melîk Salih jî rabû ji Şamê berê xwe da Helebê. Her di wê rojê de Ebu-l-Fedl îbn Xeşab jî di bûyereke ku li Helebê qewimî de hat kuştin, di nav hinek serdarên Nûredîn yê Helebê de jî tevlihevî derket û rewş giha heya girtin û kuştinê.

Ji xwe piştî mirina Nûredîn rewşa Şamê tevlihev bûbû û Şemsedîn îbn Miqedim jî ev yek ji Selahedîn re nivîsibû. Ew rabû li Misrê leşkerekî pir amade kir, yekî ku wê biparêze jî lê hişt û bi mebesta ku ew dê bi kar û barê Melîk Salih ve rabe, berê xwe da Şamê. Ew di roja sêşema 30'ê Çiriya 1174'an de bi teslîmgirtin kete Şamê û keleya wê stand. Piştî ew ber bi Helebê ve çû, di rêya xwe de dakete 'Himsê û di Çileyê sala 1174'an de bajar vegirt, lê bi keleya wê ve mijûl nebû û berê xwe da Helebê.

Dû re gava xwedîyê Mûsilê Seyfedîn Xazî îbn Qutbedîn Mewdûd îbn Îmadedîn Zengî pê hisîya, zanî ku Selahedîn hêza xwe xurt kiriye, rewşa xwe baş li hev aniye û tirsîya ku ger haya wî jê nemîne dê dest deyne ser welêt û fermanariyê têxe dest xwe. Li ser vê yekê ew rabû leşker da hev, sipaheke mezin amade kir û birayê xwe Mesûd îbn Qutbedîn Mewdûd danî ser û ew şandin pêşîya wî da ku nehêlin têkeve welêt.

Gava ev nûçe gihîşt Selahedîn ew ji ser Helebê rabû û di destpêka Çileyê sala 1174'an de berê xwe da 'Hemayê. Ji wê derê vegerîya 'Himsê û keleya wê jî vegirt. Hingê Îzedîn Mesûd jî gihîşte Helebê, wî leşkerê xwedîyê Helebê Melîk Salih îbn Nûredîn jî bi xwe re girt û bi hêzeke mezin ve derket. Dema Selahedîn bi hatina wan hisîya, ew jî ber bi wan ve çû heya ku gihîşt qiloçên [girên hafa] 'Hemayê, li wê derê xeber ji wan re şand û wan jî jê re şand.

Ew ji bo lihevhatinê xebitî, lê wan aştî nexwest û texmîn dikir ku dê bi şer bigihîjin armanca xwe. Ew ketin nav hev û piştî şerekî giran ew ji ber şikestin û tibabek ji wan jî dîl bûn, lê Selahedîn qencî bi wan kir. Ev bûyer di 19'ê Remezana vê salê (570/13'ê Nîsana 1175'an) de li qiloçên 'Hemayê qewimî û hima piştî têkçûna wan dîsa ew çû û cara diduyan jî avête ser Helebê. Ew li ser ku Me'err, Kefirtab û Barîn jê re bin pê re li hev hatin.

Hingê Seyfedîn Xazî ji dora birayê xwe Imadedîn Zengî pêçabû ji ber ku meyla wî li ser Selahedîn bû, lê gava nûçeya têkçûnê gihayê ew hima pêrepêre çû Nîsêbînê, da leşker bide hev û erzaq bide wan. Ew ji wê derê çû Birê, ji Firatê derbas bû, li aliyê Şamê kon veda û xeber şand cem kurapê xwe yê xwediyê Helebê Salih îbn Nûredîn da heya bigihîjê hazîrîya wî bê kirin. Dû re ew çû Helebê û Melik Salih jî hat pêrgê wî, ew demekê li Helebê ma û hêzên xwe dan ser hev.

Selahedîn jî şande Misrê pey leşkerê xwe leşker jê re hat û rabû çû heya ber qiloçên 'Hemayê. 23'yê Nîsana 1176'an li wê derê li ber hev pan bûn û şerekî dijwar di navbera wan de derket.

Çepê Selahedîn, ku Muzaferedîn îbn Zeynedîn (ê xwediyê Erbilê) lê dima û dikete aliyê Seyfedîn yê rastê, şikest lê Selahedîn bi xwe êrişî wan kir, ew şikandin û gelek ji mîrek û serdarên wan jî dîl girtin, bes mineta xwe xiste ser wan û ew berdan.^x

Selahedîn çadir belav kirin, xezîne bexiştandin û xargeha Seyfedîn jî da biraziyê xwe Ezedîn Feruxşahê kurê Şahînşah îbn Eyûb ku xwediyê Baalbekê bû û bavê Melik Emced Behremşah bû.

Ew ji wir çû Menbecê, ew vegirt, piştî di Nîsana 1176'an de çû dora keleya 'Ezazê girt. Gava ew li ser wê bû komek Îsmailî ji nedî ve êriş birin ser Selahedîn, lê wî xwe ji wan parast ta ku pasvanên wî gihîştin wan. Ew li ser ma heya ku di 14'ê Hezîrana wê salê [571/1176] de ew stand û ji wir çû di 27'ê Hezîranê de dakete ser Helebê, demekê li ser ma lê dû re ji ser rabû. Wan li wê derê keçeke Nûredîn ya piçûk anîbû cem ku jê keleya 'Ezazê bixwaze, wî jî ew dayê û piştî ji ser rabû çû. Hingê birayê wî Şems el-Dewle Tûranşah [Torînşah/Toranşah?] jî gihîştibû cem, wî ew li Şamê li cihê xwe hişt û di Îlona 1176'an de vegeriya Misrê da rewşa wê saxtî bike.

Di pey de wî xwe ji cengê re amade kir û di destpêka Cemadelûlaya 573/Teşrîna 1177'an de bi leşker ve daket ber û berê qeraxê heya ku li Remelayê gihîşt Frengan, lê ew roj şikestin para wan bû. Gava ew şkestin

^x Bnr. Şehabedîn Ebû Şame, *Rewdeteyn fi Exbari Dewleteyn*, Dar el-Kutub el-`İlmiye, Beyrût, 2002, bg. 2, r. 261

nêzikî wan deran keleyeke ku xwe lê ragirin jî tunebû. Ew ber bi welatê Misrê ve çûn lê rêya xwe şaş kirin, ji hev belav bûn û hinek ji wan ku şarezaya Îsayê Hekarî jî di nav wan de bû, dîl bûn. Ev têkçûneke mezin bû ku bi bûyera Hittînê ya navdar ewêzîya wê hat girtin.

Selahedîn û hevalên xwe, bi xwe heya ku ji diltengîya têkçûna Remelayê bi ser xwe ve nehatin, li Misrê man, lê piştî gava nûçeya derketina tevlihevîyan li Şamê gihîştê, hingê xwest ku vegere wê derê û giringîyê bide cengê. Tam hingê peyamnêrê Qilîçarşan ê xwedîyê Romê jî hat cem, daxwaza lihevhatinê jê kir û zerardîtina xwe ya ji Ermenîyan diyar kir. Wî xwest ku ji bo alîkarîya Qilîçarşan here ser welatê Lawin (yê Sîsê ku ji hêla qeraxê ve diket navbera Heleb û Romê). Ew çûyê û leşkerê Helebê jî xwest, wî di ser rêya xwe de keleyek vegirt, ew wêran kir û piştî jî kete welatê Lawin. Wan doza aştîyê kir, ew jî bi wan re li hev hat û ji ser wan vegeriya, piştî Qilîçarşan ji bo hemî Rojhilatîyan lihevhatin pêşniyaz kir û wî jî erê kir. Qilîçarşan û fermanber hemî beşdarî lihevhatinê bûn, Selahedîn di 10'ê Cemadêlûlaya sala 576/3'yê Çiriya 1180'yê de bi wan re peyman çêkir û vegeriya Şamê, ji wir jî çû Misrê.

Piştî Melik Salih îbn Nûredîn mir û gava nûçeya mirina Melik Salih û hiştina Helebê ji Ezedîn Mesûd re hat, hingê wî bi lez berê xwe da wê ku berî Selahedîn bigihîjê. Ew çû Helebê çend mehan lê ma lê wê gavê bihîst ku Selahedîn ji Misrê ber pê ve diçe û gava dît ku meyla hinek serdarên wî bi ser Selahedîn ve ye, ew rabû wî mal û xezîneyên wê hemî bar kir bir Mûsilê û li ser daxwazîya birayê xwe Îmadedînê xwedîyê Sincarê ku berê ew jê xwestibû dayê û ji dêl ve Sincar jê wergirt.

Selahedîn jî di 30'ê Kanûnê de giha Şamê û hilkişîya keleya wê, dest danî ser tiştên tê de mayî û di 11'ê Sibata salê [577/1182] de bi diya Melik Salih re zewicî.

Dema Ezedîn Mesûd Heleb da birayê xwe Îmadedîn Zengî û Sincarê ji dêla wê ve girt, ew ji Helebê derket û Îmadedîn Zengî çû ketê. Selahedîn jî ku berê li Firatê derbas bûbû û dest danîbû ser derûdorên wê, hinek navçeyên Cezîreyê mîna Nisêbîn û Xabûr û yên din jî vegirtibû. Dû re çûbû dora Mûsilê pêçabû û zor dabûyê jî lê di vegirtina wê de bi ser neketibû û gava ji ser Mûsilê vegeriya jî rabû çû avêt ser Helebê û dora wê girt.

Îcar ji ber ku Ezedînê kekê wî mal di xezîneya wê de nehiştibû, Îmadedîn nikaribû Helebê biparêze, rabû Mîr Hisamedîn Tuman îbn Xazî şand cem Selahedîn û ji dêla Helebê ve ji Selahedîn Sincar, Xabûr, Nisêbîn û Sirûcê xwest û wî jî ew derê danê û jê sozê hevkarîya li dijî dijminê wî wergirt. Ji xwe

berê di 17'ê Çileyê 1183'yan de Selahedîn çûbû Sincar vegirtibû û ew dabû birazîyê xwe Teqîyedîn 'Emer.

Ew cara sisîyan di zivistanê de bi mebesta ku li ser Mûsilê bimîne heya ku wê û welatên pêve giradayî bistîne çû ser. Ew di Teşrîna 1185'an de çûyê, meha Şaban û Remezanê hemî li ser ma û di navbera wî û xwedîyê wê de navbeyncî çûn û hatin. Dema ku ew li ser Mûsilê bû û zor dida Mesûd Zengî ji wan herêm û welatên hawîrdor serdar û mezinên bajar û welatan yeko yeko diçûn serdana wargeha wî û raspêriya xwe jê re diyar dikirin. Yek ji wan desthilatdarê Erbilê (Hewlêrê) bû ku bi hezar siwarên xwe ve giha wargehê, herweha mîrê Mêrdînê û sultanê Faris Pehlewanê Selçûqî jî peyamnêrên xwe digel delegasyonên hêja û diyariyên giranbiha şandin wargehê. Her di wê demê de Şahermenê Xelatê jî ku berê ji bo Mûsilê meriv şandibûn cem Selahedîn û gef lê xwaribûn, mir û şah û mezinên derûdorê jî êrişî Xelatê kirin. Yê pêşî Pehlewanê mezinê Faris bû ku bi lez çû da dest deyne ser wê, lê mezinê wê yê nû ku koleyekî bi navê Begtîmûr bû ji Selahedîn hawar xwest û diyar kir ku ew dixwaze wê bispêre wî. Wî hima di cih de şerîetmedar Îsa digel hejmarek qazî ve şand da hevkarîyê pêk bînin û bi wan re jî kurapê xwe Nasirûdîn Şêrkoh digel hêzeke leşkerî ve bi rê kir.

Pişti vegerîna ser dorpêçana Mûsilê bi demekê Selahedîn nexweş ket, vegerîya Heranê û li wê derê peyama [xwedîyê Mûsilê] ya ku daxwazîya wî peji-randîye jî, gihîştê. Ew li ser ku xwedîyê Mûsilê, Şehrezor û der û dorên wê, wîlayeta Qerebellayê û deverên pişta Zabê bide Selahedîn û li ser mînberan [di xutbê de] navê wî bê xwendin û li ser sikkeyan jî navê wî bê kolan, li hev hatin. Gava wî sond xwar hingê Selahedîn cihgirê xwe şand ku here wan de-verên li ser biryardayî bispêre xwe.^{x1}

Pişti vê lihevhatinê êdî Selahedîn di 45 salîya xwe de bûbû mezintirîn desthilatdarê civaka Îslamê ku dikaribû ji navçeyê berfireh ya navbera der û dorên Dicle ji hêla rojava ve û ji hêla rojhilat ve jî heya tixûbê Tunîsê leşker û cebîlxane (ajar) bide hev.

Yek ji serkeftinên Selahedînê Eyûbî yê herî navdar Cenga Hittînê ye. Bi vê serkeftinê re vegirtina Qudsê ji Selahedîn ve xwiya bû. Raspartin û riz-garkirina Qudsê di roja îna 2'yê Çiriyê (583/1187) de çêbû. Ji xwe ev mijar di kitêbê de derbas dibin. Di dîroka dinyayê de vegirtina Qudsê ya ji aliyê Selahedînê Eyûbî ve cihekî girîng digre. Tevgera wî ya dema teslîmgirtina wê, serbilindahîyeke mirovatîyê ye. Ji ber ku 88 sal berê dema Xaçîyan Qûdus vegirtibû û dest danibûn ser, di mizgefta Eqsayê de bêcudahiya

^{x1} Ibn el-Esir, el-Kamil, c. 11, r. 516-17

navbera jin, mêr, zarok, kal û pîr heftê hezar Misilman kuştibûn û heştê rojî jî li wan kolan û li ber wan dîwaran tade, eziyet û kuştin bi xelkê tê de çi Cihû, çi Misilman û çi jî yê din bin kiribûn; li bendê bûn ku Selahedînê Eyûbî jî heman tiştî bîne serê wan. Lê Selahedînê Eyûbî, bi dayîna serê şexsekî bedelek pîr biçûk, ew rizgar kirin. Serekdarîya lihevhatinê li ser her mêrekî 20, her jinekê 5 dînarên Sûrî û ji bo her zarokê jî çi keç çi kur dînarek birribû ku çi kesê bide dê xwe azad bike. Dîlên Misilmanan jî yê li Qudsê ku gelek bûn, hemî hatin berdan.

Bêguman gava meriv van pesnên jorîn dibîne û wan dide ber yê jêrî jî bêhtir tê digihê ku sedemê navdarîya wî li nav civata Îslam û dervayê wê heya cihanê hemî jî belav bûye, hew ne ji bo hêza wî ya leşkerî û serkeftinên wî yê şer û cengê ne, lê belkî giranbihayîya wî û qedirşînasiya wî hê bêhtir ji ber camêrî û dadmendîya wî û van xesletên wî bûye. Li gor Ibn Şedad gava 23'yê Sibata 1193'yan de çavên xwe ji jîyanê girt, ji dînarekî Sûrî û çel û heft dîrhemên Nasîrî pê ve tişteki din di gencîneya wî de tunebû. Her weha wî tu milk jî, ne xanî, ne erd, ne bostan, ne gund û ne jî çandinîyek li pey xwe hiştiye. Ev jî camêrî û qenciya wî baş bi me dide zanîn.

Herweha nîşaneke xweşmêrî û şehsiwarîya Selahedîn û taybetmendîya wî jî şandina hespekî ji bo neyarê xwe yê xedar yê ji hespêkerî Rîçard re di kemîna şerê Yafayê yê sala 1192'yan de bû. Çawa ku di dema dijminîya Rîçard ya herî dijwar û xedarîya wî de ku bi destê wî biketa dê hêzên Selahedîn hofir bikirina û herderî bi serê wan ve bianîna xwarê jî, lê gava ew nexweş ketiye Selahedîn şehsiwarî û xweşmêrîya xwe nîşan daye û rabûye jê re hekîmê xwe şandîye û pê re jî berf û şerbeta berfê rêkirîye.

Îmad el-Katib Îsfehanî jî li ser camêrî û merdîya wî weha dibêje: "Selahedîn, hebûna jî û tinebûna jî dida, ger mal tinebûna soz dida û dema mal çêdibû û dihat ji sozê ku dabû zêdetir dida. Wî tu carî tu xwestek vala venegerandiye û ger ku tunebûya jî bi wan re xweşbêş û henek dikirin mîna ku ji bo deynê ser xwe ji wan muhletê bixwaze û gava mal dihat jî zêdetir dida wan.^{xii} Wî ji bo hespên ku di cengê de birîndar dibûn yan jî dihatin kuştin jî pere dida xwediyên wan û yê ku bê hesp bihata jî hesp didayê û ku hazir tunebûya jî soz didayê ku dê bidê. Digel ewqas malê pîr ku jê re dihat jî tu carî malê wî têra ku zikat lê bikeve li cem wî kom nedibû, çawa dihat wisa jî diçû, çunkî wî malê xwe hemî dikir xêr û xêrat."^{xiii}

^{xii} Eli Mihemed Sellabî, Selahedin Eyyûbî ve Kudsün Yeniden Fethi, Ravza Yayınları, İstanbul, 2010, wergera Tirkî Şerafettin Şahaslan, r. 254-256 ku ji Feth el-Qissiya Îmad el-Katib, r. 265, girtiye

^{xiii} Sellabî, b. n., r. 265

Ibn el-Esîr jî di tarîxa xwe ya el-Kamilê de wiha dibêje: “Ji xwe nefsi-piçûkiya wî li ber çavan bû ku wî tu carî xwe li ser tu hevalên xwe mezin nedikir û yên ku xwe mezin dikirin jî wî ew fihêtkar dikirin. Feqîr û softi hemû dihatin cem, wî ji wan re sema û şahiyên muzîkê li dar dixistin û gava yek ji wan ji bo semayê yan jî muzîkê radibû ew jî bi wan re radibû û rûnedinişt, li benda wan dima heya ku semaya xwe diqedand.

Wî kincên bêşerî'etî qet li xwe nedikir, ew pir zana û çavnas bû, li gotinan guhdarî dikir û dida guhdarîkirin. Bi tevayî, di wê serdemê de yê mîna wî pir kêmbûn. Wî pir qencî û karên baş dikir û li cenga pîroz ya ji bo rizgarîya axa Îslamê gelekî miqate bû, ji xwe vegirtinên wî jî îspata vê yekê ye. Wî li pey xwe hivde zaroyên kurîn hiştibû.^{xiv}

Siltan Selahedîn pir ji zana û aliman bi taybetî jî yên mezin î dersdar hez dikir û qîmet dida wan, çawa ku ji her cûre xwendin û zanîne jî hez dikir, loma jî li her deverê ku vedigirt ji bilî avedanîyên din li yên xwendin û zanîne jî miqate bû. Mînak: Medreseya Selahî, Medreseya Henîfîyan, Medreseya Hiseynî ya Meşhedê, Medreseya Fazilî, Medreseya Hedîsê ya Kemalî, Medreseya Salihîye. Herweha li Feyûma Misrê jî bi Melik Tiqyedîn du medrese dabû avakirin, yek ji bo Malikîyan û yek jî ji bo Şafi'îyan ku Selahedîn bi xwe jî li Îskenderiyê medreseya Şafi'îyan ava kiribû. Ibn Cibeyr gava çûbû Misrê diyar kiribû ku şanazîya vî welatî du tişt in, medrese û tekya/dergah ku bi saya wan zanîn û şarezayî û ilm û îrfan belav dibin. Tiştê ku Ibn Cibeyr şaşmayî hiştiye ew bû ku Qerafe hemî mizgeft û medrese û avayî bûn ku rêwingî/biyani, zana, qenc, feqîr lê diman û mesrefê hemîyan jî Siltan dida û herweha mesrefê medreseyan Misir û Qahîreyê jî tev wî dida.^{xv}

Di heyama Dewleta Eyûbîyan de gelek nexweşxane, cihê alîkariya zarokên bêkes û kesên feqîr hatibûn avakirin. Ji aliyê din ve sin'et û teknîk bi pêş ketibû; bi hilberîna kaxet, eşyayên ji hesin û ji camê, qumaşên ji hîrî, hevrêşim û pembo navdar bû. Bi kinayî, li gor heyama xwe Siltan Selahedîn hem di warê fermandarî û leşkeriyê de, hem jî di warê çand û zanyariyê de pir pêşketî bû û li her derê dewleta xwe gavên girîng avetine. Di hêla wêje, ziman, civaknasî, zanistên fenî û olî de gelek şexsiyetên mezin gihandine. Ji ber van tevan tesîra wî heya roja me jî berdewam dike. Di xelaseka sala du hezarî de, rojnameya Swêdî ya Dagens Nyheterê û kovara Îngilîzî ya Timesê

^{xiv} Ibn el Esîr El-Kamil fi t-Tarîx, c.12, r. 95, sal 589/1193

^{xv} Sellabi, b. n., r. 283-289

Selahedîne Eyûbî yek ji her deh navdarên salên hezara duyemîn nîşan daye. Roja îro jî di Rojhilata Navîn de gelek cih û war li ser navê wî hene, kitêb û roman li ser tên nivîsandin û hîn jî mînake ji bo pêşerojê.

M. Emîn Narozi

Institut kurde de Paris

Institut kurde de Paris

TARÎXA DEWLETA KURDAN

Institut kurde de Paris

Bi Navê Yezdanê Pak î Mihriwan î Dilovan

Institut kurde de Paris

Sala Pêncsed û Heftê û Yekê [571/1175]

Tê [di vê salê] de sê sixurên Îsmâîliyan¹ êrişî ser Melik Nasir Selahedîn Yûsuf ibn Eyûb kir ku hingê ew li ser Helebê bû, yekî ji wan kêrek li serê wî da, ew birîndar kir. Wî [Selahedîn] ji bo kuştina hersêkan ferman da û dû re çû ser welatê Îsmâîliyan,² ew şewitand û menceñiq li ser [keleya] Misyafê girêdan.³ Leşker talan birin, kuştin kirin û dil girtin ta ku mezinê Îsmâîliyan yê hingê Senan ibn Mihemed⁴ xeber şand cem Şehabedîn Mehmûd Sahibê xalê Selahedîn û jê re got: “Em cînarê te ne û kurê xweha te ev tişt anîn serê me, ya çê ew e ku hêzên xwe ji ser me rake.” Wî û Selahedîn ji hev re name nivîsîn ta ku di navbera wan de peyman pêk hat û ew ji ser wan rabû çû Şamê.

¹ Ev koma Îsmâîlî yek ji qewet û berên mezhebê Şî'î yê Diwazde Îmami bû ku piştî wefata Caferê Sadiq (80-148/699-765) derketibû. Ji ber ku Caferê Sadiq îmamiyê ji kurê xwe yê pêşî Îsmail re wesiyyet kiribû, çendî ku ew berî bavê xwe miribû û nebûbû îmam ji lê dişa jê navê xwe wergirtibû. Herweha jê re Batîniyê ji tê gotin ji ber ku navdana wê bi Îsmâîlî miri weke îmamê derûnî yan ji nepenî/nexwiya hatiye pejirandin. Îmamiyê di dawîya sedsala pêncemîn de jê derbasî Hesenê kurê Mihemed Sebah bûye û li Şam û Îraqê hinek keke ji ketine destê wan. Yek ji çalakîyên wan êrişê ser mezin û siyasatvanan bû ku ji bo rakirina Dewleta Fatimî ji hêla Selahedîn ve û piştigriya Zengiyân du êriş birin ser Selahedînê Eyûbî: Carek dema li ser keleya 'Ezazê bû û ya duyem ji gava li ser Helebê bû ku herdu ji hingê di destê Zengiyân de bûn. Lê bi saya êrişêke pir dijwar ji hêla Selahedîn ve ya ser keleyên wan û bi taybetî ji ser Şêx Senan Raşîdudînê mezinê wan yê bi navê Şeyx el-Cebel, êdî hew bi xerabî nêzîkî desthilatdariya Eyûbîyan bûn. Ji bo berfirehiyê bnr.(binêre) Dr. Mûsa Mîstefa Hesneyanî, *es-Senewat el-Exîre min Heyatî Dewlet el-Kurd el-Eyûbiyye fi Misr we Bilad eş-Şam*: Salên Paşî ji Jiyana Dewleta Kurdî Eyûbî li Misir û Welatê Şamê, Zanîngeha Dihokê, Dihok, 2007, r. 225-230; Ibn Xeldûn, *Muqaddîme*, Dar el-Ceyl, Beyrût, sal nediyar (s.n.), r. 217-223; Corcî Zeydan, *Selahedînê Eyûbî* (romana tarixî), Nûdem, Stockholm, 2003, werger Emin Narozî, r. 102-105; Mihemed Kurd Elî, *Xîtet eş-Şam*, Mekteb en-Nûrî, Dîmeşq, 1983, berg 6, r. 254.

² Deverên Îsmâîliyan yan ji Batîniyan berê li hêla Qezwînê keleya Alamûtê û derûdorên wê bûn, lê piştî hatina Frengan ew daketibûn hêla Şamê û bi alîkariya wan çend keleyên çiyayê Nasîriyê/Sîmaqê yên hêla qeraxê Şamê bi zor stendibûn. Keleya wan ya sereke Misyaf bû ku asêtirin keleya wan bû û yê din ji Resafe, Menîqe, Qelî'e, 'Elliqe, Merqebe, Qedmûs û Kefh bûn. Bnr. Xezrecî, *Tarîx Dewle el-Ekrad we l-Etrak*, ed. Mûsa Mîstefa Hesneyanî, Zanîngeha Dihokê, Dihok, r. 96, not 1; Corcî Zeydan, b. n. (berhema navbuhurî), r. 104.

³ Ji bo berfirehiya vê bûyerê binêre Ibn el-Esir, *el-Kamil fi t-Tarîx*, dar el-Kutub el-Îlmiyye, Beyrût, 1987, berg 10, r. 76 û 81; Ebû Şame, *Kitab er-Rewdeteyn fi Exbar ed-Dewleteyn*, Dar el-Kutub el-Îlmiyye, Beyrût, 2002, berg 2, r. 229; Ibn Wasil, *Mufterrec el-Kurûb fi Exbarî benî Eyyûb*, Metb' e l-Emîriyye, Qahîre, 1957, berg 2, r. 44-45; Ibn Kesîr, *el-Bidaye we n-Nihaye*, Dar İhya et-Turas el-Erebî, Beyrût, 1997, berg 12, r. 228.

⁴ Ew Raşîdudîn Senan ibn Sileyman ibn Mihemed ibn Raşîdê Besrî (528-588 k. /1134-1192 z.) bû li Besrayê hati-bû dinê û demekê li keleya Elamûtê/Alamûtê jiyabû, lê dû re hatibû li Şamê bi cih bûbû; wî serê pêşî dijîmîniya Selahedîn kiribû lê dû re pê re li hev hatibû û berî Selahedîn miribû. Tarîxa Dewleta Kurdan, b. n., r. 96, not 5. Li gorî Corcî Zeydan ew di heman salê de miriye. C. Zeydan, b. n., r. 263.

Tê [di vê sala 571 k.(koçî) /1175'an z.(zayîni)] de birayê Selahedîn Şemsudewle jî ji Yemenê hat.⁵

Tê [di vê sala 571/1175'an] de Hafîz Elî ibn Hesen ibn el-'Esakîr ed-Dimeşqî jî wefat kir ku bûna wî di sala çarsed û not û nehan (499/1105) de bû, ew yek ji zanayên navdar yê hêdisê bû ku li Hîcaz, Îraq û Xorasanê geriyabû û heştê cild li ser tarîxa Şamê nivîsibû.⁶

Tê [di vê sala 571/1175'an] de bûyera Kenzê serekê Sûdanê li Se'îde çêbû ku wî reşîk hemî kom kirin û çu ser Qahîreyê da dewletê li Misrîyan [Fatmîyan] vegeirîne. Adil Seyfedînê [birayê Selahedîn],⁷ Hisamedîn Eb ul-Hicayê [Hezbanî]⁸ û 'Ezedîn Mûsikê⁹ [kurê Çekoyê Hezbanî yê xalê

⁵ Ew Melîk Mi'ezem Tûran/Torîşah Şahê (şahê rojhilatê) kurê Eyûbê kurê Şadî bû û birayê Selahedîn yê mezin-tirin bû ku ji xwe zahfîr rûmet didayê. Di destpêka wezîrtîya Misrê de di sala 568 k. /1172'yan z. de Selahedîn ew şandibû ser Nûbe û dû re ser Yemenê da wan vegire. Dema ji wê derê ziviribû Şamê Selahedîn ew kiribû cihgirê xwe yê Dimeşqê, lê ji ber ku ketibû nav kêf û şahîyan Selahedîn ew ji ser Şamê rakiribû û şandibû Îskenderîyeyê ku di sala 576 k. /1180'yan z. de li wê derê wefat kiribû û xweha wî Sîtişam dû re ew veguhastibû medreseya xwe ya Şamê. Ebû Şame, *Rewdeyeyn*, 2/160; Ibn Xelîkan, *Wefeyat el-E'yan*, Dar el-Kutub el-Îlmiyye, Beyrût, 1998, bg. (berg) 1, r. 292-293

⁶ Ibn 'Esakîr: Eliyê (499-571/1105-1175) kurê Ebû Mihemed Hesen ibn Hiberullah Eb ul-Hesen ibn Ebdullah ibn Huseyn Hafîz Siqet ud-Dîn Eb ul-Qasimê Şafî 'iyê navdarê bi Ibn 'Esakîrê Dimeşqî bû ku di sala 571/1175'an de wefat kiribû û li goristana Deriyê Piçûk hatibû veşartin û Selahedînê Eyûbî bi xwe ji beşdarî cenazeyê wî bûbû. Ew yek ji hêdisnasên dema xwe bû û yek ji giregirên hiqûqnasên Şafî 'iyan bû. Ji bilî kitêba wî ya navdar ya bi navê "Tarîx el-Kebîr li Dimeşq" ku 80 berg e, wî di warên cihê de ji 71 kitêbî bêhtir berhemên heja nivîsîne. Ebû Şame, b. n., 2/276; Ibn Xelîkan, b. n., 3/270-271

⁷ Ew birayê Siltan Selahedînê Eyûbî Ebû Bekîr Mihemedê (540-615/1145-1218) kurê Necmedîn Eyûbê kurê Şadî bû û navdarê bi Melîk Adil Seyfedîn bû ku bi birayê xwe û apê xwe Şêrkoh re çûbû Misrê, dû re di dema desthilata Selahedîn de li gelek welatan cihgiriya wî kiribû û beşdarî pirên ceng û çalakiyên wî bûbû û piştî mirîna Selahedîn jî bi çend salan gava ku zaroyên wî bi hev ketibûn yan jî wî ew berdabûn hev, dest danibû ser imperatoriya Selahedîn û di paşîya temenê xwe de desthilatdariya xwe di nav zaroyên xwe de par ve kiribû. Melîk Adil di sala şeşsed û pazdehan (615/1218) de wefat kiribû. Ibn Xelîkan, b. n., berg 4/322; Ebû Şame, *Zeyl*, r. 168

⁸ Hisamedîn Eb ul-Hicayê Semînê Kurd ê Hezbanî ku di dema Selahedîn de gelek xizmet ji Dewleta Eyûbî ya Kurd re kiribû, dizdariya keleya Ekayê û serokîtiya hêzên parastina wê li dijî êrişa Frengan ya sêyemîn kiribû. Wî demekê Qudsê parastibû û dû re jî desthilatdariya navçeyî Nîsêbinê kiribû, lê li ser gazinên xelkê jê ew rabûbû çûbû Bexdayê ku dû re Xelîfe ew ji bo karekî şandibû Hemedanê lê jê re çep hatibû û hevalên wî dest jê berdabûn ku ji ber wê jî wî karê xwe pêk neanibû û vegeiriyabû. Ew jî şerma Xelîfe jî pêla Bexdayê ve di ser Deqûqayê re çûbû ku here Şamê lê li Deqûqayê nexweş ketibû û wefat kiribû. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 21

⁹ Ezedîn Mûsikî ibn Çekoyê Hezbanîyê Kurd ê Selahî ku kurxalê Siltan Selahedîn bû, mezînekî pêşengên hêzên wî û desthilatdarê eyaletên rojhilatê Misrê bû. Ew hafîzquran bû, ji bo mafê merîvan xemxwar bû û di her xezayên Siltan de beşdar bûbû heya ku nexweş ket û êşa wî xedar bûbû ku hingê rabûbû destûr ji Siltan xwestibû û çûbû li Şamê di sala pêncsed û heştê û pêncan (585/1189) de wefat kiribû. Ebû Şame, b. n., 2/221 û 4/64; Boris James, *Selaheddin ve Kürtler*, Avesta, 2011, İstanbul, wergera Tirkî, Nazlı Bilgiç, r. 115; Qewamudîn Feyh ibn Eliyê Bûndarî, *Sen ul-Berq uş-Şamî*, Yıldız Yayıncılık, Stenbol, 2004, r. 95-96

Selahedîn] çûne wî ku dema ew gihan hev û şer kirin Kenz û yê pê re hatin kuştin. Îmad el-Katib¹⁰ weha derbumesel li ser gotiye: “Kenz hat kuştin û qîloçê du bizinan jî li hev neket.”

Institut kurde de Paris

¹⁰ Ew Ebû Ebdullah Mihemed (519-597/1125-1201) ibn Sefyedîn Eb ul-Ferec Mihemd ibn Neftsedîn Ebû Rica Hamid ibn Mihemed ibn Ebdullah ibn Eli ibn Mehmûd ibn Hibetullah ku bi birazîtiya 'Eziz [Ezizedîn Ehmed ibn Hamid el-Îsfehani el-Mîstewfi] naskirî ye û navdarê bi Elûh (yanî qertel) û nasnavdayê bi Emadedîn Katib el-Îsfehani ye. Ew hiqûqnaseki Şafi'î bû ku demekê li Medreseya Nizamiyeyê fiqhê xwendibû û di zanîna edeb û rewanbêjiyê de navdar bû ku di honraweyên wî de jî qenc dixuyî. Weke ku ji nasnavê wî jî tê zanîn ew di sala pêncsed û nozdan (519/1125) de li Îsfehanê hatiye dinê û hê zû jî bo xwendinê çûye Bexdayê ku dû re gihaye wezîr 'Ewne'dîn ibn Hubeyre û çavdêriya Besra û Wasîtê kiriye. Piştî mirina wezîr rewşa wî nexweş bûye û jî wê derê rabûye çûye Şamê ber xizmeta Nûredîn Zengi û dû re jî gihaye ber xizmeta Selahedînê Eyûbî û bûye cihgirê Qazî Fazîl yê wezîrtiya Selahedîn dema ku ew ne amade bûye. Piştî wefata Selahedîn ew li Şamê bi cih bûye û li Medreseya xwe ya Îmadiye heya mirina xwe ku sala pêncsed û nor û heftan (597/-1201) bû, dersdêrî kiriye. Berhemên wî ev in: *Xeridet el-Qesr, el-Feth el-Qissî fi l-Feth el-Qudstî, el-Berq eş-Şamî* ku li ser cengên Selahedîn û vegirtinên wî ne, *Diwanu Resail, Diwanu Şi'r, es-Seyl 'ela z-Zeyl, Nesret el-Fitre we 'Esret el-Fitre* ku li ser tarîxa Selçûqîyan e û el-Bundarî ew bi navê *Zubdet en-Nesre we Nisbet el-'Esre* kurt kiriye û *el-Bustan* ku ew jî li ser tarîxê ye. Ibn Xelîkan, b. n., 4/382; Xeyredînê Zirîklî, El-E'lam, Dar ul-'Ilm lil-Melayîn, 1998, Beyrût, çapa 13'an, berg 7, r. 26.

Sala Pêncsed û Heftê û Diduyan [572/1176]

Tê [di vê sala 572/1176'an] de Selahedîn çû Misrê û Şems ed-Dewle li Şamê danî cihê xwe. Freng jî çûn Dariya [gundekî nêzî Şamê ye] û ew şewitandin, talan kirin û vegeriyan.

Tê [di vê sala 572/1176'an] de Selahedîn li Qereqûş¹¹ ferman kir ku sûrekê li dora Qahîre û Misrê ava bike û malekî pir dayê ku tu kesî sûd jê werne-girt.

Tê [di vê sala 572/1176'an] de Selahedîn li Qerfatê [ku taxeke Qahîreyê ye] Medreseya Şafi 'î ava kir û li Qesrê jî bîmaristanek/nexweşxaneyek ava kir, hinek weqif danîn ser û Qaymazê Lexemî jî qefleyên heciyan bir Hîcazê.

Tê [di vê sala 572/1176'an] de qaziyê Şamê û deverên wê Qazî Kemaleddînê Şehrezorî wefat kir ku navê wî Mihemed ibn Ebdullah ibn Qasim bû û di sala çarsed û not û diduyan(492/1098) de bûbû. Ew serekê malbata xwe bû û di dema Nûredîn ibn Zengî¹² de serekqaziyê Dimeşq, Hims, Hema, Heleb û hemî herêma Şamê bû û berpirsiyarê karûbarê med-

¹¹ Beha ud-Din Ebû Se 'id Qereqûş ibn 'Ebdullah el-Esedî (m. 597/1200) ku mireki xizmetkarê Selahedînê Eyûbî bû û demekê cihgirê wî yê Misrê bû ku sûra dora Qahîreyê, Kelya Çiya û pira Cizeyê ya ser rîya İhraman/piramidan ava kiribû. Dema Selahedîn Ekayê vegirt ew danî ser, lê dû re di şerê wê de Frengan ew çil girt ku Selahedîn ew bi deh hezar fîdyeyê azad kir û gelekî şa bû. Ew yekî pêbawer bû ku Selahedîn gelek karûbarê xwe dispartê û ji bo wezîrtiya wî ya Misrê ji bi Feqih İsayê Hekarî re siyaseteke baş gerandibû. Tê gotin ji ku ew berê koleyê Esededîn Şêrkohê apê Selahedîn bû lê wî ew azad kiribû û dabû cem Selahedîn. Zirkilî, b. n., 5/193; Ibn Xelikan, b. n., 3/517; Ibn Kesîr, b. n., 13/34, Ibn el-Esir, b. n., 10/33

¹² Melikê Adil Nûredîn Mehmûd ibn Emadedîn Zengî ibn Aqşenqer (511-569/1117-1173) ku dema bavê wî Atabeg Emadedîn Zengî ji hêla koleyê/koleyên berdestê wî ve gava li ser keleya Ce 'berê bû, hat kuştin hingê Esededîn Şêrkoh ibn Şadî ji bi Nûredîn Mehmûdê kurê wî ve pê re bûn. Li gorî Ibn el-Esir wî bi xwe lê li gor hinek çavkaniyên mîna Ebû Şame, Ibn Ebî Teyy, Beyyûmî û yê din Şêrkoh ibn Şadî [hahakê gustîla Atabeg ji destê wî derxistiyê û xistiye destê kurê wî Nûredîn Mehmûd ibn Zengî û] desrîşan kiriye ku divê ew di demeke kurt de xwe bighinin Helebê û weha jî kirine ku li ser vê yekê welatê bavê wî di navbera wî û birayê wî Seyfedîn Xazî ibn Zengî de hatiye parvekirin. Hêla Mûsilê û hinek ji Kurdistan û Cezîreyê gihane Seyfedîn Xazî û Heleb û derûdorên wê û Şamê digel beşeke Cezîreyê ji di destê Nûredîn Zengî de maye. Dû re ji bi alîkariya Necmedîn Eyûbê bavê

rese, mizgift, weqif, hisbe¹³ û herweha karûbarê dînî yê şerîetê bû û zana û şarezayekî xwedî desthilatdarî bû ku şihnekiya (ewlekariya) bajarê Şamê jî pê ve girêdayî bû û carê hevalbendekî xwe datanî ser, ta ku dû re Nûredîn ew sparte Selahedîn. [Ji ber vê jî] di navbera wan [Kemaledîn û Selahedîn] de nakokî hebû ku her yek ji wan karê yê din rexne dikir.

Îcar dema ku Selahedîn ji bo vegirtina bajarê Şamê nameya alîkariyê jê re nivîstî wî jî pê re alîkarî kir û deriyên Şamê jê re vekirin ku dema Selahedîn jî ketê ji bo spaskariyê yekser rabû çû mala wî û dilê wî xweş kir. Ew merivekî genc, camêr, merd, dîndar, dilsoz, bi wijdan û rûmetdar bû ku pir xêrûbêr ji mala wî derdiketin.

Ew hat cem Şêx Ehmedê bavê Şêxê Henbelîyan Şêx Ebû Emer ku yê pêşî bû li Qasyûnê [çiyayê raserî bajarê Şamê] bi cih bûbû. Ew bi hezar dînarî ve çû serdana wî û ew da Şêx Ehmed, lê wî negirt. Kemaledîn pê gundê Hemeyê yê Newala Berdayê [çemê Berdayê ku mezintirîn çemê Şamê bû] kirî, nivê wê kir weqfa ser Şêx Ehmed û xelkê Qudsê û nivê din jî kir weqfa ser dîlan.¹⁴

Nûredîn qedrê qazî Kemaledîn di ser yê Elî ibn 'Esrûn¹⁵ re digirt û ew li cem wî [Nûredîn] mîna wezîrekî bû ku bi qasidî ew dişand Bexdayê.

Selahedin, bi siyaseteke zîrekî û şarezayî bû xwîn û şer û kuştin bajarê Şamê jî bi aşti bo Nûredîn Mehmûd hatiye spartin. Ji ber vê jî wî gelek qîmet daye Şerkoh û Necmedîn Eyûbê birayê wî ku Şerkoh kiriye serekleşkerê xwe û Necmedîn jî kiribû serekê şewirmendên xwe ku bê şewira pê tu tişr nedikir û pêbawertirîn şewirmendê bû. Wî dû re welatê xwe hem jî hêla erdê Şamê û hawirdorên wê ve digel deverên derûdorên Cezîreyê û hem jî bi serkêşiya Şerkoh û Selahedin ber bi welatê Misrê û Yemen û Sûdanê ve berfirehtir kiriye. Ew merivekî dîndar, hişmend, dadmend, şerîthez, hiqûqnas, zanahez bû ku gelek medrese, mizgeft, xan û xankah û nexweşxane li her derên welatê xwe ava kiribûn û gelek weqif danibûn ser wan. Herweha ew pir dilêr û mêrxas bû ku li dijî Frengan gelek êriş û şerên dijwar kiriye û di sala pêncsed û çel û yekê (541/1146) de hatiye ser hikim û dû re payeya siltaniyê wergirtiye û di sala pêncsed û şêst û nehan (569/1173) de piştî desthilatdariyeke 28 salan wefat kiriye. Ibn el-Esir, b. n., 9/341-42 û 10/55-57; Ebû Şame, b. n., 2/200-208 û 1/190-193

¹³ Hisbe: erkeke pîroz î hêja bû ku ji serkarê wê re mihtesib dihat gotin û ew bi karûbarê fermana kirin û nekirin û mûçê û pişeyan ve mijûl dibû û dest diavêt kesê ku ji heq pêkanîna jiyân û pişeyê xwe dernediket. Ehmed ibn Elî el-Qelçeqşendi, Subh el-E'ş'a fi Sina'et el-Înşa, Dar el-Kutub el-Îlmiye, Beyrût, 1987, berg, 4, r. 38

¹⁴ Ji bo agahdariya bêhtir bnr. Ibn el-Esir, b.n., 10/83; Ebû Şame, b. n., 2/280; Ibn Texrîberdî, *En-Nicûm ez-Zabîre*, Dar Kutub el-Îlmiye, 1992, Beyrût, berg 6, r. 73; İbn Kesir, b. n., 12/229-230

¹⁵ Şerefedîn ibn Ebî 'Esrûn (492-585/1098-1189) : Ebû Se'd 'Ebdullah ibn Ebî Sirrî ibn Hibetullah ibn Miteher ibn Elî ibn Ebî 'Esrûn et-Temimî el-Hedîsî el-Mûsilî ku hiqûqnasekî Şafi'î bû û li Mûsilê dersdêri kiribû û di dema desthilatdariya Nûredîn Zengî de daketibû Şamê û demeke dirêj lê û li Sincar, Nisêbin, Heran û deverên din yê Diyabekirê qazitî kiribû, çawa ku li Hims, Heleb, Hema, Ba'albek û yê din jî dersdêri kiribû. Wî gelek berhem nivîsbûn ku hinek ji wan ev in: *Sefwet el-Mezheb min Nihayet el-Metleb*, *Kitab el-Intisar*, *Kitab el-Murşid fi l-Firâ'î*, *ez-Zerî 'e fi Me'rîfe eş-Şerî 'e*, *et-Teyîsir*, *Muxteser fi l-Feraiz* û yê din. Ji bo agahiyên bêhtir bnr. Ebû Şame, b. n., 4/64, not 1; Ibn Xelîkan, b. n., 3/41-45; Hafîz ez-Zehabî, *el-İsber fi xeberî men xeber*, dar el-Kutub el-Îlmiye, Beyrût, 1985, berg 3, r. 90; İbn Kesir, b. n., 12/257

[Carekê] wî [Nûredîn?] ji Xelîfe El-Muqtefi¹⁶ re kaxizek [nameyek] nivîsî ku tê de digot: “el-Memlûk Mihemed ibn Ebdullah er-Resûl(Koleyê Mihemedê kurê Ebdullah yê Pêxember” Muqtefi jî li ser dinivîsî “Selellahu ‘aleyhî we sellem.(Mihrîvanî û ewleyiya Xwedê li ser be.)”

Dema Kemaleddîn wefat kir, Ibn Ebû Esrûn dest danî ser karê wî û bi kor-teja cenazê wî re meşîya ku melikên mîna Seyf el-Îslam,¹⁷ Tiyyeddîn Emer,¹⁸ Şems ed-Dewle û yê din hemî beşdarî rakirina cenazeyê wî bûbûn. Ew birin Qasyûnê û di navsera wî de li cem mizgefta Besarîdê hat veşartin.

Qazî Kemaleddîn hemî tiştên xwe kiribû tesedîq û wesiyet jî kiribû ku malê wî hemî bidin xêra wî û ewqas weqîf danîbûn ser dergahên qencyê ku malê wî têra kafenê wî nemabû û bi ihramên xwe hatibû kefenkirin. Wî di şeş Mihêremê de wefat kir.

[Piştî wî] Selaheddîn qazîti daye ibn ‘Esrûn û ferman daye ku Mihyedîn ibn Zekîyedîn el-Qereşî¹⁹ bike cihgirê xwe. Wî bi înzaya/nîşana/tewqî‘a

¹⁶ Xelîfe el-Muqtefi li Emrillah Ebû Ebdullah Mihemed ibn el-Mustezhir Billah Ebû Ebas Ehmed ibn el-Muqtedî bi Emrillah (489- 555/1095-1160) ku bîst û çar sal û çend mehan xelîfeti kiribû. Ew yekî camêr î mîrxas bû ku pir qenci dikir û piştî demeke dûr î dirêj cara pêşî desthilatdariyê bi rasti li Xelîfe vegeandibû. Ibn el-Esir, b. n., 9/438, Ebû Şame, b. n., 1/343

¹⁷ Seyf el-Îslam eb ul-Fewaris Tuxtekin ibn Eyûb ibn Şadî ibn Merwan Melik ‘Ezîz Zehîrudînê xwediyê Yemenê û birayê Siltan Selaheddîn Eyûbî bû. Siltan piştî vegeza Şemsidewle Tûranşah/ Torînaş ji Yemenê ku gelek ji deverên wê vegirtibû, ew birayê xwe Seyf el-Îslam Tuxtekin di sala pêncsed û heftê û heftan (577/1181) de şand cihê wî. Ew merivekî mîrxas î camêr bû û xwedî siyaseteke qenci î dîrbûn bû, lê gelek jî hişk î dijwar û malkir bû û gelek xêrbûrê jî ji wî malê xwe yê pir derdixist. Seyf el-Îslam di nozdeyê Şewala sala pêncsed û not î sîsiyan (593/1196) de li Yemenê wefat kir. Ibn Xelîkan, b. n., 2/429; Ibn el-Esir, b. n., 10/248; Ebû Şame, b. n. 4/257. Ew nav li gorî Ibn Şedad Toranşah e, bnr. Qazî Behaedîn Şedadî, *Sîret Selaheddîn el-Eyûbî*, Dar el-Qelem- el-Erebê, Heleb, 2001, r. 192

¹⁸ Melik Mîzafer Tiyyeddîn Ebû Se‘îd Emer ibn Nûridewle Şahînaş ibn Eyûb (534-587/1139-1191) ku birazyê Selaheddîn û xwediyê Hemayê û gelek deverên din bû. Ew merivekî mîrxas î xweşmêr û pir comerd bû ku di gelek cengên diji Frengan de bi ser ketiye û pişgîrîkî çêtirîn yê apê xwe bûye û bi taybetî jî di cenga Dimyartê de ku di destpêka wezîrtiya Selaheddîn de bû, pir serkeftî bûye ta ku Xelîfe Adîd bi xwe pesnê wî daye û ew perû kiriye. Wî pir jî zana û dersdêran hez dikir ku ji bo wê çend medrese ava kirine û pir qenci bi wan kiriye û weqîf danine ser wan. Wî demekê li Mîsrê û li hinek deverên din cihgiriya apê xwe Selaheddîn kiriye, lê dû re hatiye Şamê cem wî û jî wê derê jî çûye hêla berfiratê û Meyafarqînê û derbasî ser Xelatê bûye ku ew jî vegirtiyê û derbasî ser Menazkirdê/ Melazgîrê bûye û li ser yan jî di dema vegeza jî ser di navbera wê û Meyafarqînê de wefat kiriye. Ibn Xelîkan, b. n., 3/399; Ibn Kesîr, b. n., 12/ 267. Ebû Şame, b. n., 4/170

¹⁹ Serek qaziyê Dîmeşqê Mihyedîn ibn Zekîyedîn Mihemed ibn Eb ul-Hesen Elî ibn Mihemed Eb ul-Me‘alî Meceddin ibn Yehya el-Qereşî ku navdarê bi Mihyedîn ibn Zekîyedîn bû û fiqhînasakî Şafî‘îyan yê Şamê bû. Dema vegirtina Qudsê jî hêla Selaheddîn ve di sala pêncsed û heftê û sîsiyan (583/1187) de cara pêşî xutbe lê xwendibû ku dû re Selaheddîn ew kiribû serekqaziyê Şamê û berpîrsiyarê weqfan û heya mirina xwe ya sala pêncsed û not î heştan (550-598/1155-1201) jî li ser karê xwe mabû. Ew li Dîmeşqê bûbû û lê wefat kiribû ku bavê wî Zekîyedîn jî qazîtiya Şamê kiribû. Bnr. Ebû Şame, b. n., 4/170; *Zeyl*, r. 49; Ibn Xelîkan, b. n., 4/68-73

Selahedîn ew kiriye cihgir û Îbn 'Esrûn Qazî maye heya ku bînahiyên wî kêm bûne. Hingê li ser destnîşankirina Qazî Fazîl²⁰ jî erka qazîtiyê daye kurê wî Ebû Hamid Mihemed û wî jî heya sala 587/1191'an lê domandiye. Dû re ew jî kar hat azadkirin û Mihyedîn ibn Zekîyedîn bi serê xwe bi tenê qazî maye. Ev herdu risteyên jêrî ji honraweyên Qazî Kemaledîn in:

*Ez hatim cem te ku stêran jî çavdêrî dikir û sipêde jî kete dilê rojhilat
Li tîrsa evîna te ya mezin siwar bûm û bi hêviya hevghînanê ber bi te ve hatim*

Institut kurde de Paris

²⁰ Qazî Fazîl Mucîrudîn Ebû Elî Ebdurehman (529-596/1134-1199) ibn el-Qazî Eşref Behaedîn Ebû Mecc Elî ibn Qazî Se'îd Ebû Mihemed Hesen ibn Hesen ibn Ehmed ibn Ferec ibn Ehmedê Lexemî bû ku li Esqelanê bûbû û li Mîsrê jiyabû. Ew wezirê Melîk Nasîr Selahedîn bû ku jî dil û can pê re xebitibû ku di pişeyê xweşnivîsîne de pir bipêşkerî bû û jî yê berî xwe hemî derbas bûbû ku ger reşnivîsên wî bîn civandin ew jî sed baran bêhtir in. Îmad el-Karîb jî bilî zanîn, birewerî, rewşenbîrî û serwestiyêke wî ya pir wî weke şarezayekî mezin û xwediyê pênûs û rewanbêjiyê daye nasîn û di warê xweşnivîsîn, rewanbêji û xweşbêjiyê de gelek pesnê wî dide ku kesî di ser wî re neditiye. Selahedîn gelek qedrê wî digirt û di hemî karûbarê xwe de pê dişewirî ku wî jî dil û can jî Selahedîn re dixwest û pê re dixebitî û xizmeta wî dikir û piştî Selahedîn jî li cem kurê wî Melîk Ezîz bi qedir û qîmet ma û ew jî bi dil û can bi karûbarê wî ve jî rabû herweke ku jî bavê wî re dikir û dû re jî bi karûbarê kurê Ezîz ve rabû heya ku Melîk Adil çû Mîsrê û hingê wefat kir. Ibn Xelîkan, b. n., 3/133-138; Ebû Şame, b. n., 4/278-285; Ibn Kesîr, b. n., 13/21-22

Sala Pêncsed û Heftê û Sisiyan [573/1177]

Tê [di vê sala 573/1177'an] de Tutamiş²¹ giha Bexdayê û şûr û kefenê wî di dest de di bin Tacê de rawestiya, çend caran erd maçî kir û doza bexşînê ji Xelîfe kir, Xelîfe jî ew efû kir û ew li jina wî vegerand.

Di Cemadexera [sala 573/Çileyê sala 1177'an] de Selahedîn ji Misrê bi leşker ve derket, ew daket Esqelanê²² û çû qesta Tilsafiyeyê²³ kir. Leşker li ser pirê ket xircirê û haya wî jê nema, hew dît ku Freng ketin nava wan. Tiqyedîn Emer nigê xwe da erdê û şer kir, lê paşê zora wî jî birin û gelek kes ji Misilmanan hatin kuştin, leşkerê Îslamê şikiya û gelek jî dîl bûn ku Feqe Îsayê Hekarî²⁴ û yê din jî di nav wan de bûn, lê ger ku şev neketa navbera wan jî Misilmanan yek jî nedima.²⁵

²¹ Li gorî Ibn el-Esir Tinemiş e ku di sala pêncsed û heftêyî (570/1174) de bi mêrê xweha xwe Qutbedîn Qaymaz re li ber Xelîfe serî hildabûn û Bexdayê talan kiribûn, dû re ew reviyabûn Mûsilê, lê Qaymaz di rê de miribû û ew bi hinek serdaran ve gihabû wê derê, ew di vê salê de vegeyriyabû û xwe avêtibû Xelîfe. Ji bo agahiyên berfirehtir bnr. Ibn el-Esir, b. n., 10/71

²² Esqelan bajarekî Şamê ye hêla Filistinê ye ku li qeraxê deryayê di navbera Zeze û Beyt Cebrînê de dimîne. Yaqûr el-Hemawî, *Mu'cem el-Buldan*, Dar el-Kutub el-`İlmiye, Beyrût, tarix nine (t. n.), berg 4, r. 137

²³ Tilsafiyê keleyeke bi ser Filistinê ve ye ku dikeve hêla Remleyê û nêzikî Beyt Cibrînê ye. Yaqûr, b. n., 2/49

²⁴ Ziyadinê Hekarî: Feqîh Ebû Mihemed Îsayê kurê Mihemedê kurê Îsayê kurê Mihemedê kurê Yûsufê kurê Qasimê kurê Îsayê Hekarî bû ku yek ji mîrekên xwiyani yê sipaha Selahedîn bû û piştî wefata Esededîn Şêrkoh di wezîrtiya wî ya Misrê de jî rolekî girîng girtibû. Hingê ew û Behaedîn Qereqûşê lê xebitibûn heya ku ji bo wezîrtiya Selahedîn yekîtiya Kurdan pêk anibûn û pêkve ew jî bo wezîrtiyê ji Xelîfe Adid re pêşniyaz kiribûn. Ji bilî ku ew serdarekî Selahedîn yê pêbawer û şewirmendê wî bû, herweha ew pêşengekî girîng yê serdarên Esedi bû jî. Ew hem hiqûqnas û hem jî leşkerêkî mîrxasî xweşmêr, camêr û mîletperwer bû. Ew yek ji hevalên Şêxê pêşewa Eb ul-Qasim ibn el-Berzî bû ku li Cizîra Botan li cem wî fiqhî xwendibû û dû re gihabû Esededîn Şêrkoh û bûbû meleyê wî. Dema Şêrkoh mîrxasiya wî ditiwibû, qedrê wî girtibû û mîrgeh dabûnê û piştî wî jî ew li cem Siltan Selahedîn gelekî bi pêş ketibû û mezîn û qedirgiran bûbû. Wî du cûre kinc pêkve werdigirtin hem çekên leşkeran li xwe dikir û hem jî şaşa şerîetnasan dida serê xwe û heya mirina xwe ya sala 585/1189'an jî weha rûmetdar û qedirbilind ma. Ibn el-Esir, b. n., 10/190, Ibn Xelikan, b. n. 3/436

²⁵ Ibn Şedad jî bo tarîxa vê bûyerê despêka Cemadexerê dide û li gorî Ibn Esir jî ew di bist û çarê Cemadexerê de gihane Esqelanê û êrişî wê kirine, ew talan û tajan kirine, lê tu pêjin ji Frengan nehatiye ku loma ew jî hev belav bûne û komeke hindik ji wan pê re çûne heya di Cemadexerê de gihane Remleyê da biavêjin ser hinek keleyên wî û dora wan bipêçin, lê dema ku ew li pira çemekî wê derbas bûne ku gelekî teng bûye, ji nedî ve Frengan bi hêza xwe ya xurt û mîrxasên xwe hemî ve êrişî ser wan kirine û ji ber ku ew belawela bûne û ji hatina wan bêagah bûne, ew xerab têk xûne. Çendî ku Tiqyedînê biraziyê Selahedîn bi çend şerkarên xwe ve şerêkî dijar bi wan re kirine jî lê ji ber ku gelekî ji hevalên wî hatine kuştin û dilgirtin êdî fersenda wan hew maye ku xwe bi kotek û heft bela ji

Selahedîn di heman şevê de bê delîl û bê av û zad çû Misrê; bêguman ev bûyera mezintirîn bû ku hingê xelkê Îslamê xemgîn kiribû û Selahedîn jî qels dêrabû; xezîneyên wî hatibûn talankirin, mêrxasên wî hatibûn kuştin û pêlwanên wî hatibûn dîlgirtin. Mezintirîn serdarên Frengan yê hingê Ernat [Reynald de Châtillon/Reynaldê Çatilonî] bû ku di bûyera Harimê²⁶ de Nûredîn ew dîl girtibû û li Helebê avêtibû zindanê, lê Melik Salihê²⁷ kurê wî ew berdabû.

Bêguman sipaha Îslamê ku ji bîst hezarî bêhtir bûn, ger ew ji bo êrîşên qeraxê belav nebûna têk nedîçû. Ji xwe gava ew şikiyan haya pirên wan jê tunebû, lê dema ji êrîşan hatin û Selahedîn li wê derê nedîtin û tu keleyên ku xwe biavîjinê jî nebûn, ew ketin Remleyê²⁸ û Frengan jî bi kuştin û dîlgirtin da pey wan û yên filitî jî ji tîn û birçîna mirin.

Ernat bi koma leşkerê xwe ve vegeriya ser Hemayê û li ser çog da ku xalê Selahedîn Şehabedîn Mehmûd²⁹ lê dima, ew hingê nexweş bû û Seyfedîn Meştûb³⁰ jî li cem wî bû. Leşker û xelkê Hemayê şerekî mezin bi Ernat re kir

nav lepên wan xelas bikin, lê gelek ji wan hatine kuştin û dîl girtin ku di nav kuştîyan de kurekî ciwan î pir spehî yê Mizafer Tiqyedîne biraziyê Selahedîn jî hebû û hiqûqnasê navdar Feqeh Îsayê Hekarî jî digel birayê xwe û kurekî Tiqyedîn yê din bi navê Şahînaş di nav dîlan de bûne ku dû re Selahedîn ew bi fidyeyê azad kirine. Ji bo berfirehi bnr. Ibn el-Esîr, b. n., 10/85; Ebû Şame, b. n., 2/304; Ibn Şedad, b. n., r. 61

²⁶ Ev [Mîrza] Ernat (Prince Reginald [Renaud/Reynald] de Chatillonê [Rînalde Çatilonî/Çatîyonî] di bûyera Harimê ya sala 559/1163'an de hatibû dîlgirtin û heya piştî wefata Nûredîn Zengî jî di zindanê de mabû, lê dû re di dema kurê wî Melik Salih de bi fidye hatibû berdan. Harim keleyek û kûraneke ser bi Helebê ve ye ku li hêla Antakyayê dikeve. Ibn el-Esîr, b. n., 9/467; Yaqût el-Hemawî, b. n., 2/237

²⁷ Ew Melik Salih Îsmail (558-577/1162-1181) ibn Nûredîn Mehmûd ibn Emadedîn Zengî bû ku piştî bavê xwe di sala 569/1173'yan de hê yazde salî bû hat ser hikim û di sala 577/1181'ê de 19 salî miribû. Di nexweşiya xwe ya mirinê de mirek û serdarên xwe jî kurapê xwe Ezedîn Mesûd ibn Mewdûd ibn Zengî re dabû sondê da welatê destê wî bispêrin kurapê wî. Ibn el-Esîr, b. n., 10/106; Ibn Kesîr, b. n. 12/239

²⁸ Remele bajerekî girîng î navdar yê Filistinê ye ku gelek zana jê derketine; ew cihê Dawid û Silêman pêxember (e. s.) bûye ku di destpêka Îslamê de cara pêşî sipahsalarê birayê Welîdê kurê Ebd el-Melik lê daketiye û ew ava kiriyê û kiriyê bajar. Yaqût, b. n., 3/79

²⁹ Şehabedîn Mehmûd ibn Titiş/Tikiş Harimî ye ku xalê Siltan Selahedîn û xezûrê wî bû û ji bo wezîrtiya Selahedîn li Misrê Îsayê Hekarî ew qayil kiribû da ji bo Selahedîn dest jî wezîrtiyê berde û piştgîriya desthilatdara-riya wî bike û wî jî erê kiribû û giraniya xwe dabû hêla wî û hinek mirekên din jî kişandibû cem. Ew yek ji mêrxas-tirîn, şarezatirîn û qencîrîn serdaran bû ku xwarziyê wî Selahedîn Hema bi mirgehî dabûyê û heya mirina xwe ya Cemadexera sala pêncsed û heftê û sisîyan (573/1177) lê mabû ku hingê sê roj piştî mirina kurê xwe Titiş wî jî rehmet kiribû. Ebû Şame, b. n., 2/310. Ibn Kesîr, b. n., 12/232

³⁰ Ew Mîr Seyfedîn Eliyê kurê Ehmêdê kurê Eb ul-Hicayê kurê Ebdullahê kurê Ebû Xelîl Merzûbanê Hekarî bû û navdarê bi Seyfedîn Meştûb bû ku Siltan dema ji vegirtina Ekayê tirsîyabû ew û Qereçûq danîbûn ser ku pir bi wan bawer bû û dû re jî ew danibû ser parastina Qudsê. Ew jî yek ji mirekên ku dixwestin têkevin cihê Şêrkoh û bibin wezîr lê Îsayê Hekarî ew jî bo piştgîriya Selahedîn qayil kiribû ku dû re jî dil û can bi her awayî desteka xwe ji Selahedîn re pêşkêş kiribû û Siltan jî pir rûmet dabûyê û qedrê wî girtibû. Tu mir û serdar di dewleta Selahedîn de negihane qedirgirani û payeya wî û nêzik ji nebûnc ku ji ber vê jî bi navê Mîrê Mezintirîn hatibû navdan. Wî di sala 588/1192'yan de li Nablusê ku mirgeha wî bû, wefat kir, lê li gor Ibn Şedad ew li Qudsê gihaye mihrivaniya Xwedê. Ibn Xelîkan, b. n., 1/191; Ibn Şedad, b. n., r. 271; Ibn Kesîr, b. n., 12/348

lê ger ne ji Meştûb bûya dê wan ew vegirta. Wan darên wê birîn û çandiniyên wê xerab kirin û çûn Harimê ku Gumîştekinê Xadim³¹ lê bû û li ber Melik Salih serî hildabû. Wan mencenîq li ser girêdan û çend rojan pê re şer kir. Bêgaviyê Xadim avête ber destê Melik Salih, wî jî alîkarî jê re şand û ew ji ser rabûn û çûn Antakya, hingê Gumîştekin û Ebû Salih ibn el-'Ecemî hatin kuştin.

Dema nûçeya êrişa Frengan ya ser Hemayê gihîşt Selahedîn wî leşkerê Misrê kom kir û berê xwe da Şamê; ew giha Şamê ku birayê wî Şemsedewle li wê derê bi kêf û şahiyên xwe ve lebigîbû û ji Frengan re ji bo bertûl mal şandibû. Ev yek pir li zora Selahedîn çûbû, pê re hêrs bûbû û gotibû: "Tu bi kêf û listikê ve mijûl î û malê Misilmanan belav dikî." Dema Selahedîn ji Misrê derketibû birayê Xwe Melik Adil kiribû cihgirî xwe.

Institut kurde de Paris

³¹ Se 'dedin Gumîştekin ku serkarê Dewleta Melik Salih İsmail ibn Nûredîn Zengî bû û Melik Salih keleya Harimê dabûyê, lê Ebû Salihê Ecemî ku ew ji pêşengekî dewleta Nûredîn bû û di dema kurê wî Melik Salih de jî bi pêş ketibû, bi hesûdiya kesên derûdorên xwe çavreşî avêtibûyê. Lê dû re gava Ebû Salih ji hêla batinyan ve hatibû kuştin ku kuştina wî ketibû stuyê Gumîştekin û ji ber vê jî Melik Salih xwestibû Harimê jê bistîne, lê xelkê xwe di keleyê de asê kiribû û nexwestibû keleyê bidin. Ji ber vê yekê Melik Salih jî di sala 573/1177'an de bi tadeyî ew kuştibû. Ibn el-Esir, b. n., 10/87; Ebû Şame, b. n., 2/308

Sala Pêncsed û Heftê û Çaran [574/1178]

Tê (di vê sala 574/1178'an) de Ibn el-Muqedim Şemsedîn³² li Ba'albekê³³ serî hilda ku Selahedîn ew dabûyê; Selahedîn ji Şamê derket û dakete Ba'albekê û neh mehan dora wê pêça ta ku tiştên cem Ibn Muqedim qediyar, ³⁴ hingê rabû yek şand cem Selahedîn û daxwaza bedêla wê kir û wî ji Barîn³⁵ û Kefirtabê³⁶ dayê û ew jî jê derket. Ibn Muqedim jê derket û Selahedîn jî Ba'albekê jê girt û sparte birayê xwe Şemsidewle.

Tê (di vê sala 574/1178'an) de xeber giha Selahedîn ku Henfirî³⁷ dixwaze êriştî ser welatan bike û rabû biraziyê xwe Ezedîn Ferûxşah³⁸ bi leşkerê Şamê ve şand qiloçê/pozê Hirê. [Wî jê re got] ger ku hate ser te, tu min bi nameyên teyrar [kevokan] agahdar bike, lê tu neçe ser wan heya ku ez bigihîjim te. Ew rabû çû û li Merc'uyûnê daket û hew dît ku pêşnijdeyên Henfirî ketin nav wan û dest bi şer kirin, ew bi xwe kete şer. Henfirî xedar birîndar bû, wan [hevalên wî] Henfirî girt û ew revand, ew şikiyan û Ferûxşah jî ew talan kirin; demek dû re dema ku Henfirî mir, Selahedîn hat û daket Keleya Yaqûb³⁹ û nijdeyên êrişan şand ser welatên Frengan.

³² Ew mir Mihemed ibn Ebd el-Melik e ku yek ji serdarên mezin yê Dewleta Nûri yê Zengî û ya Eyûbî bû û di dest-danina ser Şamê û derûdorên wê de piştgiriyeke xurt dabû Selahedîn. Ibn el-Esir, b. n., 10/91

³³ Ba'albek bajarekî kevnar e ku di dema Silêmanê kurê Dawîd Pêxember (e. s.) de hatiye avakirin û gelek avahî, peyker û qesrên mermer ên bêhempa lê hene. Ji hêla qeraxê ve bi qasî 150 km'yi ji Dimeşqê dûr e. Yaqût, b. n., 1/537

³⁴ Bnr. Ibn el-Esir, el-Kamil, 11/450-451; Ebû Şame, b. n., 3/3; Ibn Kesir, b. n., 12/320, el-Meqrîzî, *es-Silûk*, c. 1, q. 1, r. 66

³⁵ Barîn/Ba'rin Bajarek e ku dikeve navbera Heleb û Hemayê. Yaqût, b. n., 1/381

³⁶ Kefirtab bajarekî ku dikeve navbera Me'erre û Helebê û di çoleke bêav de ye û jî av sarincan pê ve ava wan nine. Yaqût, b. n., 4/534

³⁷ Hamfirîyê III'em (Humphrey: Onfroi de Toron III'em) yê xwediyê kela Banyasê ku dikeve başûr-rojhilatê Şamê, Ibn Wasil, *Muferrac el-Kirûb*, Metbe'eya Emiriye, Qahîre, 1957, berg 2, r. 72; Sören Wibeck, *Kärstäg Västerlandets heliga Krig*, Historika Media, 2005, Falun, r. 177

³⁸ Mûsûr Ezedîn Ferûxşahê kurê Şahînahê kurê Eyûb ku xwediyê Ba'albekê û cihgirê mamê xwe Selahedîn yê Dimeşqê bû ku ji herkesê xwe zahftir pê bawer bû û bavê Emced Behramşahê xwediyê Ba'albekê yê piştî wî bû. Ew merivekî mîrxas î xurt, hişmend î camêr û xweşmêr bû ku şairan jî bo qencî û camêriyê pesnê wî dane û wî bi xwe jî honrawe nivîsine. Ew di sala pêncsed û heftê û heştan (578/1182) de çûye rehmetê. Ibn Kesir, b. n., 12/241; Eb ul-Fida, *el-Muxteser fi Exbar il-Beşer*, Dar el-Kutub el-İlmiyye, Beyrût, 1997, berg 2, r. 147; Ibn el-Esir, b. n., 10/118

³⁹ Keleya Yaqûb bajarekî navbera Dimeşq û qeraxê ye ku wek Beyt Ehzanê jî tê binavkirin û tê texmînkirin ku Yûsuf (e. s.) li wê derê jî Yaqûb (e. s.) dîr bûye. Yaqût, b. n., 1/615

Tê (di vê sala 574/1178'an) de Heys û Beys ku navê wî Se'd ibn Mihemed ibn es-Sefî et-Temîmî⁴⁰ bû, wefat kir. Ji honraweyên wî:

*Tu qureyê ku leqayî min bû nîne ku
dema rastlêhatinê nexwaze kibra xwe nişan bide.
Û ti şîranî ji min re ji cîhanê û çêşa wê nîne
ji bilî pêşberiya min ji tenêbûnê bi tenêbûn.*

Dîsa gotiye:

*Zanîna min bi dema biryardayî ya berê sebr û bêdengiya min pêwîst dêra,
lê ez nekirim derewin û teslîm negirtim.*

*Ger bi gotinê gihîştina mebestê pêk bihata dê xewna Kelîm [Mûsa e. s.]
nehata heramkirin digel ku rîya çiyê bû ji.*

*Pîrmendiya hiş ger rûmetdar be û bênasîn nezanên wê biryara hawîrdor û
ecelê dibînin.*

⁴⁰ Se'd ibn Mihemed ibn Se'd Şhabedîn Eb ul-Fewaris ku bi Heyse Beyse naskirî bû, xwedî dîwaneke honraweyê ya navdar bû ku di Şabana sala 574/1178'an de 82 salî wefat kiribû. Wî xwe digihand temîmîyan lê li gori bavê wî jê pê ve wî ji kestî din ev nebihîstîye. Ew feqîheki Şafi'î û şarezayê bi honraweyên Erebi û cihêtiya zimanê Erebi bû. Ibn Kesir, b. n., 12/234

Sala Pêncsed û Heftê û Pêncan [575/1179]

Tê (di vê sala 575/1179'an) de Ermenistan⁴¹ û welatê Erbilê⁴² hejiya û çiya ji welê nêzikî hev bûn ku di navbera herdu çiyên de navbireke wisa kêma ma ku hindik mabû li hev bikevin û vegeyriyan cihên xwe.

Di meha Rebi'elewelê de Selahedîn li Merc'iyûnê⁴³ avête ser Frengan. Serekê Dawîye⁴⁴ û Esbetaran,⁴⁵ xwedîya Teberîye⁴⁶ û Îbn Berzan,⁴⁷ xwedîyê

⁴¹ Ermenistan navê herêmeke fireh e ku li hêla Bakur dikeve, tê gotin ku du Ermenistan hene ya Mezin û ya piçûk. Sinorê Ermenistanan ji hêlekê ve ji Berze' e heya Bab el-Ebwabê, ji hêlekê ve ji digihîje welatê Rûmê, çiyayê Qaf (Kafkasya) û Sahib Serîrê. Hatiye gotin ji ku Ermenistana Mezin Xelat û herêmên pê ve ne û ya piçûk ji Tîflîs û derûdorên wê ne. Herweha hinanek ji gotiyê: "Sê Ermenistan hene" û hinekan ji gotiyê: "Ew Çar herêm in" Ji bo berfirehî Bnr. Yaqût, b. n., 1/191; Muneccimbaşı, *Cami' ed-Duuel*, beşa ser Şedadiyan di lêkolîna Minorsky ya *The Studies in Caucasian History*, Avesta, 2010, Stembol, wergera Emin Narozî, r. 19-21.

⁴² Erbil/Irbil/Hewlêr bajarekî mezin û xwedî keleyeke asê ye ku li ser girekî bilind î axin û berfireh î mezin e û di erdekî pahn î rast û fireh de ye ku mîna ye keleya Helebê lê jê mezintir e. Ew di navbera herdu Zaban de dimezîne û bi ser Mûsilê ve ye ku navbera wan qonaxa du rojan e. Çendî ku bajarekî mezin e ji lê avahî û xelkê wê ji bajarîyan bêhtir dişibihin gundiyan. Pirtirîne xelkê wê Kurd in çawa ku xelkê rîstaq/navçe û hawirdorên wê û cotkar û gundiyên wê ji hemî Kurd in. Yaqût, b. n., 2/166-67; niha Erbil/Hewlêr paytexta Herêma Kurdistanê federal e li Başûrê Kurdistanê.

⁴³ Cihêkî ku dikeve qeraxê Şamê, Yaqût, b. n., 5/119

⁴⁴ Dawîye: *el-Dawîye* yan ji *el-Dewîye* erebîkirina navê rêxistina Siwarên Peyker (Les Templiers) yan ji Siwarên Reben yê Îsa bû ku serekê wan yê hingê Gerardê Ridefortî (Gerard de Ridefort) bû, li gori Ebû Şame navê wî Odo of Saint-Omand bû. Bûndarî, b. n., r. 376, 450; Ebû Şame, b. n., 2/1, r. 22

⁴⁵ Îsbetar yan Estebariye yan ji Esbetariye ji erebîkirina navê rêxistina *Siwarên Pîroz yê Yû'hena* (Les Hospitalers/Johanîter) bû ku mezinê wan ji Gilbert d' Assailly bû. Bûndarî, b. n., r. 44, 450

Piştî vegirtina Qodsê Frengan li wê derê nexweşxaneyên ku keşeyan ew idare dikirin ava kiribûn û ji wan jî sê rêxistinên keşeyî yê leşkerî pêkhatibûn ku mebesta wan jî saxkirina nexweş û birîndarên leşker û Mîxsiyên Xiristiyan bû. Ew rêxistin ev bûn: Rêxistina *Siwarên Pîroz yê Yû'hena*, (Les Hospitalers/Johanîter), rêxistina *Siwarên Peyker*, (Les Templiers) ku herdu ji Frensi bûn û rêxistina *Siwarên Tûtûnî* ku ev Elmanî bûn. Heçî rêxistina *Siwarên Pîroz yê Yû'hena* yan ji *Siwarên Qudsî Pîroz* ku Ereban ji wan re *Isbetariye* gotiyê, di sala 493/1099'an dema vegirtina Qodsê de ji hêla Xaçparêzan ve hatiye damezrandin û endamên wê di Cengên Xaçparêzî yê li Filistinê de rolekî giring luyestîne.

Ev rêxistina han bi saya alîkariya mal û milkê ku ji Ewropaya Xiristiyan hemî ji wan re hatiye civandin, her xwediyê desthilatdariyêke berfireh û hêzeke xurt bûye ta ku piştî cenga Hitinê ya sala 583/1187'an Quds bi paş ve hatiye stendin hingê ew jî wê derê çûne Ekayê û piştî rizgarkirina wê ji ew rabûne çûne Qibrîsê û jî wê derê jî di sala 709/1309'an de derbasî Rodosê bûne û li wê derê bi navê *Siwarên Rodosê* hatine binavkirin. Ew demeke dûr û dirêj li wê derê mane, xwe gelekî bi pêş xistine û gelek xebat û cengên deryayî kirine ta ku di sala 929/1522'yan de ji hêla Sultan Selimê I'em ve hatine derxistin û hingê jî çûne Maltayê û li wê derê jî bi navê *Siwar* yan jî *Hêzên Maltayî* hatine binavkirin, lê li wê derê êdî dev ji cengê berdane û dest bi karê xêrûbêr kirine.

Rêxistina *Siwarên Peyker* (Les Templiers) yan ji *Siwarên Reben yê Îsa* ku Ereban ew bi navê *el-Dawîye* yan ji *el-Dewîye* binav kiriyê di sala 513/1119'an de hatiye damezrandin û mebesta wan jî her weke ya *Esbetariyan* bûye.

Nablusê⁴⁸ û Remle,⁴⁹ Qestelan⁵⁰ û Yafayê,⁵¹ xwediye Qudsê⁵² û yê Cibeylê⁵³ hatin dîlgirtin. Ev bûyereke mezin bû ku hinekan ji wan xwe azad kir û hinek jî dîlgirtî mirin, Ziyaedîn Feqeh Îsa jî ku di êrişa Remleyê de hatibû dîlgirtin, bi fîdyeyeke bi qasî şêst hezar dinarî hat azadkirin.

Siltan çû ser qesra Yaqûb û Beyt el-Ehzena cem Mexadeyê û menceñiq li ser girêdan, neqebçêkeran⁵⁴ perû û xelat kir û bi xwe beşdarî cengê bû. Wan neqeb girtin û dar û text şewitandin ta ku birc ketin û wan jî ji bo ewleyiyê

Diroka wan ji bi diroka Cengên Xaçparêzi re bûye yek û ew bi serhişkî û şerûdiya xwe ya cengxwaziyê navdar bûne. Ew bi xêra pişgiriya civaka Xiristiyanî ya rojava û beşxîna malê pir ji rêxistinê re bûne dewlemendtirin rêxistina wê serdemê. Her weha bi xêra pêşkêşîya malê pir ji rêxistinê re, wê li gelek deverên rojhilat û rojava nûneriyên xwe danîne û gelek cihên bazirganî û banqe saz kirine û ev rêxistin bi van karan jî ewqas dewlemend bûye ku êdî bûye mîna banqeya qiral, serdar û papayan. Her weha vê dewlemendiyê bi xwe re acizîya xelkê û hêrsa fermanaran ji rakiriye û bûye sedemê jîholêrakirina rêxistinê jî. Papa Clemens V di sala 712/1312'an de fermana fesixkirina rêxistinê li temamê Ewrûpayê daye û wergirtina kincên wê li her derî qedexe kiriye. [Salek] piştî Papa fermana şewitandina serêkê wê Jacques de Molay bi saxî daye. Ibn Texreberdî, *el-Nicûm el-Zahire*, 6/29-30, sal 583, not 6; Piers Paul Read, *Tempelriddarna* (Les Templiers) och *Korstågen till det heliga Landet*, Bokförlager Prizma, Stockholm, 2003, wergera Per Nykvist, r. 111 û 326-334

⁴⁸ Kont Raymondê III'em (Senceli) yê xwediye Tripoli/Trablusê. Muferrac el-Kirûb, b. n., 2/76; Sören Wibeck, b. n., 173; Bundarî, b. n., r. 12. 100

⁴⁹ Li gorî Ibn el-Esir ibn Bîrzanê xwediye Remle û Nablusê ye û li gorî Bundarî ji ibn Barzan [Baudouin d'Îbelin] e ku piştî qiral mezintirîn desthilatdarê Frengan bû û bi sed û pêncê hezar dinarên Sûri û bi berdana hezar dilên Misilmanan yên li deverên bin destê xwe, xwe azad kiribû û li gor wî birayê wî yê xwediye Cibeylê [Hugue IIem de Gibelet] jî di nav dilan de bûye. Ibn el-Esir, b. n., 10/95; Sören Wibeck, b. n., 171-73, 176; Ibn Wasil, b. n., 2/76; Qewamidîn Bundarî. *Sena ul-Berq*, Yildiz Yayınları, Stenbol, 2004, r. 206-208, 220, 450

⁵⁰ Xwediye Nablusê Balianê III'em bû, bnr. Rensiman, Tarixta Cengên Xaçparêzi bg. 2, r. 673.

⁵¹ Remle bajarekî mezin ye kûraneke Filistinê ye ku berê paytexta Dawid (e. s.), Silêman (e. s.) û Rehbermê kurê Sileman Pêxember bû. Birayê Welîdê kurê Ebd el-Melik gava ku bûbû serdarê sipaha wî hingê ewçûbû wê derê qesrekê ji xwe re lê ava kiribû û ew jî nû ve kiribû bajêr. Dû re ew ketibû destê Frengan û heya sala pêncsed û heştê û sîsiyan (583/1187) jî [di destê xwediye Nablusê [Baudouin (ibn) Barzan de] mabû ta ku hingê Selahedin ew rizgar kiribû û di sala pêncsed û heştê û heftan (587/1191) de ew wêran kiribû da careke din nekeve destê Frengan. Yaqût, b. n., 3/79

⁵² Li gorî Yaqût Qestel navê cihekî yan jî kûraneke navbera Hims û Şamê ye û navê cihekî nêzikî Belqaya erdê Şamê li ser rîya Medîneyê ye. Yaqût, b. n., 4/394. Li gorî Ibn Wasil ew peyv Erebi kirîya gotina Latîni ya Castellanus e ku tê maneya dizdarê keleyê û Firensiya wê jî Chatelain/Çatelayn e. Ibn Wasil b. n., 2/76

⁵³ Yafa bajarekî qeraxî ye, dikeve navbera Arsûf û Remleyê ku di cenga wê ya bi Riçard re dema ew tê de peya mabû Selahedin yan jî Adil jê re hespek şandibû. Bnr. Minorsky, b. n., beşa pêşdiroka Selahedin; Avesta Stenbol, 2008, wergera Emîn Narozî&Emine Onatli, r. 20.

⁵⁴ Ew qiral Baudouinê IV'em (1174-1185) bû û çendî ku nivîskar wî jî dixê nav dilan lê çawa ku ez dizanim ew dil nebûye û li gorî Ebû Şame jî ew birîndar xelas bûye. Bundarî, b. n., r. 450, Ebû Şame, b. n., 2/1-23

⁵⁵ Mîrza Hugue II'yem de Gibelet bû ku diya wî kontesa Trablusê bû û pêncî û pênc hezar dinarên Sûri fîdyeya wî dabû û ew azad kiribû. Li gorî Bundarî wî di ber azadiya xwe ve de Cibeylê teslîm kiriye ne ku diya wî fîdye daye. Ebû Şame, b. n., 2/1, r. 23, Bundarî, b. n., 207, 376, 389, 450. Cibeyl bajarekî qeraxê Şamê ye ku dikeve rojhilatê Beyrûdê. Ew di dema êrişên Xaçîyan de ketibû destê Frengan û di destê wan de mabû heya dema Selahedinê Eyûbî ku ew jî wan sitandibû û spartibû hinek Kurdan da wê biparêzin, lê piştî wî bi demekê di sala 593/1196'an de Kurdan ew frotibû û jê derketibûn û çûbûn. Yaqût, b. n., 2/127

⁵⁶ Neqabi/Neqebçêker/kunçêker beşek ji leşkerê Eyûbîyan bûn ku di dema dorpêçana bajar, kele û dizan de diwar û sûrên wan qul û qewêran tê de vedikirin da leşker têkevin hindurê wan û wan vegirin. Bnr. Henbelî, *Şîfa ul-Qulûb*, r. 96; İsfehani, *el-Berq uş-Şamî*, 5/101.

kir qarîn, Misilmanan lez kir zor dayê û ew bi zor vegirt. Heçî berayiya sûra wê bi qasî dirêjîya deh zîra 'an⁵⁵ bû û bilindiya wê ji çel zîra ' bûn; [di vî şerî de] Misilmanan hezar û pênc sed kes ji wan kuşt û sed kes ji dilên xwe rizgar kirin.

Tê (di vê salê) de Qilîç Aslan⁵⁶ bi bîst hezarî ve avêt ser Re 'banê⁵⁷ lê Tiqyedîn Emer bi hezar siwarî ve⁵⁸ çû pêşîya wî û ew şikand ku Tiqyedîn bi vê bûyerê rû stend û carê pê pesnê xwe dida.⁵⁹

Tê (di vê sala 575/1179'an) de Melik Emced Feruxşah⁶⁰ Be 'albekê teslîm girt, her hingê el-Mustedî wefat kir û Îmam en-Nasir lî Dînîllah Ehmed bû Xelîfe ku kunyeya wî Ebû Ebas bû û di sala pêncsed û pêncî û diduyan (552/1157'an) de bûbû. Peymana pê re di meha Zilqadeyê de pêk hat ku ew hingê bîst û sê salî bû. Wî Şeyx eş-Şiyûx⁶¹ û [Beşîrê] Xadîm⁶² ji bo peymanê şandibû cem Selahedîn.

Îmam el-Mustedî ' Billah (ji di vê salê de) wefat kir ku navê wî Hesên Yûsuf el-Mustencid bû. Ew merivekî camêr î dadmend, rûmetdar î xuyxweş û ji xelkê re milayim û mihrîvan û dilovan î nefspiçûk bû ku erdîyeyê ji erasê û dikandariyan û bac ji ser gel rakir. Ew di Zilqadeyê de wefat kir ku temenê wî hingê sî û yek sal bû û xelîfetiya wî heft sal bûn. Ew li mala xwe hat veşartin lê dû re veguhestin gora wî ya cînarê mizgefta Fexr el-Dewle.

⁵⁵ Zîra 'ek li gori çend bajarên mezin di navbera 68-75cm de tê guhertin, bnr. Hans Wher, Arabic-English dictionary, beşa herfa "z:3'alê.

⁵⁶ Qilîçarşan ibn Mesûd ibn Qilîçarşanê kurê Selçûqê Selçûqî ku xwediyê welatê Qonya, Aqseray, Sêwas, Meletya û yên din bû; ew di sala pêncsed û heştê û heştan (588/1192) de piştî bîst û nehn salên deshîlatdariyê mir. Wî berî mirina xwe welatê xwe di nav zaroyên xwe de par ve kir ku vê ji jê re serêşan çêkir û poşman bû, lê êdî ji destê wî derketibû. Ibn el-Esir, b. n., 10/219

⁵⁷ Bajarek ji yên ku dikeve geliyê raserî cemê Firatê û navbera Heleb û Simeysatê ye, ew keleyeke ku di bin çiyê de dimîne, lê erdhejinê ew di sala 340/951'ê de wêran kiriye ku dû re Seyfedîn Hemdanî ew daye avakirin. Bnr. Yaqût, b. n., 3/59

⁵⁸ Li gori Ibn Kesir ew bi heştê sed siwarî ve ku Seyfedîn Eliyê kurê Ehmedê Muştûb ji bi wan re bû, çuyê. Bnr Ibn Kesir, b. n., 12/235.

⁵⁹ Ji bo berfirehiya vê bûyerê bnr. Ibn el-Esir, b. n., 10/97; Ebû Şame, b. n., 3/21.

⁶⁰ Ew Behremşahê kurê Feruxşahê kurê Şahîşahê kurê Eyûb bû û bi Melik Emced Meccedîn eb ul-Mizafer navdar bû û xwediyê Ba 'albekê bû ku di sala şeşsed û bîst û heştan (628/1230) de hatibû kuştin. Ew şairtirînê Eyûbîyan bû û honraweyên wî navdar bûn ku diwanekê wi ya şî 'ran heyê. Ibn Wasil, b. n., 4/284-293; Ibn Kesir, b. n., 13/99-100

⁶¹ Ew Şêxê şexan Sedredîn (508-580/1114-1184) Ebd er-Rehman ibn Îsmail ibn Ebû Se 'd Ehmed ibn Mihemedê Nisabûrî/Nişapûrî bû ku yek ji ustadên mezin yê serdema xwe bû û bav û kalên wî ji mezinên xwiyani bûn. Xelîfe ew û Beşîrê Xadîm ji bo lihevhatina navbera Selahedîn û Ezedînê xwediyê Mûsilê şandibû cem Selahedîn lê ew li ser dorpeçana Kerekê bû ku demekê li benda wî man, lê dema hat ji tu peyman pêk nehat û ew nexweş ketin û vegeriyan û di rê de di sala pêncsed û heştêyî (580/1184) de mirin. Ebû Şame, b. n. 3/135-36; Ibn el-Esir, b. n., 10/129

⁶² Şehabedîn Beşîr el-Xadîmê (m. 580/1184) ustadarê Xelîfe en-Nasir Muqtefî û reşîrfatdarê wî bû ku Xelîfe ew bi Şêx Sedredîn re şandibû cem Sîltan Selahedîn ji bo lihevhatina wî û Ezedîn Mesûd Zengî, lê çawa ku li jor ji bihuri ew ji mîna Sedredîn nexweş ket û di rê de mir. Ibn Wasil, b. n., 2/95

Sala Pêncsed û Heftê û Şeşan [576/1180]

Tê (di vê sala 576/1180'yî) de Seyfedîn Xaziyê kurê Qutbedîn Mewdûdê lawê Zengî⁶³ çû rehmetê ku nexweşiya wî werem bû; temenê wî sih sal bû û desthilatdariya wî jî deh sal bû. Dema nexweşiya wî zor dayê hingê xwest ku peyman desthilatdariyê bi kurê xwe Mu'îzedîn Sencerşah⁶⁴ re çêke, lê ew tirsîya ku birîya wî negihîje Siltan Selahedîn û got: "Kurê min piçûk e nikare himberîya Selahedîn bike, lê birayê min Ezedîn xwedî ray û şarezayî ye û têra rabûna bi vî karî ve dike." Ezedîn qebûl nekir. Lê dema Micahidedîn Qaymaz⁶⁵ jî Ezedîn destnîşan kir hingê serdaran pê re peyman çêkir û Seyfedîn Xazî jî wefat kir. Ezedîn di serxweşiyê de rûnişt, lê gel jî ji ber mêranî û dilêriya wî berî ku hikim bigihîje paxav jê dikir, bes dema desthilat wer-girt xuyê wî guherî û ew bû qencîdêr û dilovanê gel.

Tê (di vê sala 576/1180'yî) de Siltan Selahedîn berê xwe da welatê Ibn Lawîn⁶⁶ ji bo alîkariya Qiliç Aslan, wî leşkerê Helebê xist xizmeta wî, çunkî di dema lihevhatinê de ev şert hatibû danîn. Ew li ser çemê Ezreqê⁶⁷ yê nav-

⁶³ Seyfedîn Xaziyê kurê Qutbedîn Mewdûdê lawê Zengî (546-576/1150-1180) xwediyê Mûsilê û welatê Cezîreyê bû ku demeke dirêj ji ber vê nexweşiyê dikişand û di vê salê de dema nexweşiya wî bêhtir lê giran bû rabû gazî gire-girên dewleta xwe kir û wesyet kir ku deshilata welatê wî bidin birayê wî Ezedîn Mesûd, lê bi şertê ku hinek herê-man bide zaroyên wî û Micahîdudîn Qaymaz ji serkarên karûbarên wan û tevdirgêrên wan be û apê wan jî pêpirs û şewirmendê wan be. Ibn el-Esir, b. n., 10/100; Ebû Şame, b. n., 3/40-42

⁶⁴ Sencerşahê kurê Seyfedîn Xazî ji ber xerabîya xuyê xwe ji serkar, zaro, leşker, gel û hawîdorên xwe hemî re ji hêla kurê xwe Xazî ve bi mekreke ecêb î dahiyane di sala şeşsed û pêncan (605/1208) de hat kuştin. Ji bo berfîrehi bnr. Ibn el-Esir, b. n., 10/345; Ebû Şame, *Zeyl*, 5/102.

⁶⁵ Micahîdedîn Qaymaz Xadimê Rûmiyê ku di dewleta Ezedîn Mesûd û kurê wî Arslanşah de serkar û hikimdarê Mûsilê bû û mizgefta Micahîdî, Medrese, tekye û bîmaristan li pişta Mûsilê ava kiribûn û gelek weqîf dabûn ser. Ew yekî dîndar î qenc û dadmend î camêr bû ku her roj bi sed dînarî xêrê ji malê xwe derdixist. Dema Îzedîn Mesûd mir û kurê wî Arslanşah kete cihê wî hingê ew avêt zindanê û zor dayê heya ku di sala pêncsed û not û çaran (594/1197) de tê de mir. Ebû Şame, *Zeyl*, 5/20

⁶⁶ Ew Ibn Lionê qiralê Ermenîyan bû ku hinek Tirkmen biribûn bi hêla xwe ve, mal dabû wan û ji wan xwestibû ku heywanên xwe li erdê wî biçêrinin, lê dû re bêbextî bi wan re kiribû, dest avêtibû herem û malê wan û kesên wan kuştibûn û dil girtibûn. Ibn el-Esir, b. n., 10/102-103. Ebû Şame, b. n., 3/37

⁶⁷ Çemê Ezreq çemekî navbera Behesna û Hisin Mensûrê ye ku ji hêla Helebê ve li rexê welatê Rûmê dikeve. Yaqût, b. n., 5/366

bera Bahesné⁶⁸ û Hisin Mensûrê⁶⁹ kom bûn û lê derbasî çemê Eswedê⁷⁰ bûn.
Kele ji wan sitendin, wêran kirin û dîl girtin, ew vegeriya çemê Senceyê ku
diçû ser Firatê û vegeriya Şamê.

Institut kurde de Paris

---

⁶⁸ Bahesné keleyeke asê yî ecêb e ku nêzîkî Mereş û Simeysatê dikeve û navenda wê jî bajarê Keysûmê ye. Yaqût, b. n., 5/611

⁶⁹ Hisin Mensûr li rojavayê Firatê nêzî Simeysatê ye, ew bajarekî bi sûr û xendeq e ku sê dergahên wê hene. Yaqût, b. n., 2/306

⁷⁰ Eswed navê çemêkî nêzîkî çemê Ezreqê ye ku li hêla welatê Mesise û Tersûsê dikeve. Yaqût, b. n., 5/366

Sala Pêncsed û Heftê û Heftan (577/1181)

Tê [di vê sala 577/1181'ê] de Melik Salih Îsma'îl ibn Nûredîn li keleya Helebê wefat kir û ji bo desthilatdariya Ezedîn Mesûdê⁷¹ xwediye Mûsilê sond hat xwarin. Mirina wî di dilê xelkê de weke bûyereke mezin cih girt, çunkî temenê wî hê negihabû bîst salî.⁷² Wan [serdarên Helebî] bi lez ev agahî gihandin Ezedîn Mesûd û ew jî hahakê rabû xwe gihand Helebê. Ji serdarên wî yên pêşî ku gihan Helebê, Mizaferedîn ibn Zeynedîn⁷³ û xwediye Sirûcê⁷⁴ bûn; serdaran hema sond xwar û dû re 'Îzedîn Mesûd ket Helebê, hilkişiya kelê û dest danî ser zexîre û gencîneyên wê. Ew bi diya Melik Salih re zewicî û demekê li Helebê ma, lê tê ghişt ku ew nikare Şamê û Mûsilê

⁷¹ Eb ul-Feth/Eb ul-Muzafer Mesûd ibn Qutbedîn Mewdûd ibn Emadedîn Zengî ibn Aqsenqer Arabeg Ezedîne xwediye Mûsilê bû ku piştî mirina Qutbedîn Mewdûd bavê wî, birayê wî Seyfedîn Xazî hatibû ser hukim, ew jî bûbû sipahsalârê wî û dema Siltan Selahedîn ji Mîsrê hatibû Şamê vegirtibû û çûbû ser Helebê, Xazî sipaheke mezin di bin fermandariya Mesûd de şandibû ser Selahedîn. Hingê çendî ku Selahedîn xwestibû bi aşti pê re bikin lê wan nekir û paşê ew şikiyabûn û Selahedîn çûbû ser Helebê, lê bi Melik Salih Îsmailê kurê Nûredîn re li hev hatibû û Helebê jê re hiştibû. Piştî mirina birayê wî Seyfedîn Xazî ya sala pêncsed û heftê û şeşan (576/1180) êdî desthilatdari bi tenê jê re mabû û rewş weha mabû heya dema mirina Melik Salih Îsmailê kurapê wî ya vê tarîxê (577/1181). Ji bo berfirehtî bnr. Ibn Xelîkan, b. n., 4/423-428; Ibn el-Esir, b. n., 10/59, 69, 74; ez-Ziriklî, b. n., 7/220

⁷² Ya rasttir ew hê 19 salî bû. Ibn el-Esir, b. n., 10/106

⁷³ Melik Mî'ezem Mizaferedîn (549-630/1154-1232) Ebû Se'îd Gökbûri ibn Eb ul-Hesen Eli ibn Begtekin ibn Mihemed e ku Bavê wî Zeynedîn Eli Küçükê xwediye Erbilê gelek zaro li pey xwe hiştibûn û welatên di destê xwe de ji bilî Erbilê yên mîna Sencar, Herran, Eqreya Himeydiyan, keleyên Hekariya hemî, Tikrit, Şehrezor û yên din tev ji Arabeg Qutbedîn Zengî re hiştibûn. Piştî mirina bavê wî ew çarde salî ketibû cihê wî lê dû re Mîcahededîn Qaymaz bi dek û dolaban ew jê sitandibû û dabû birayê wî yê jê piçûktir Zeynedîn. Ew jî rabûbû çûbû Bexdayê û ji wê derê jî çûbû Mûsilê ketibû ber xizmeta Seyfedîn Xazî ibn Mewdûd ku wî ji Heranê bi mirgehî dabûyê. Dû re çûbû cem Selahedîn ku li cem wî qedrê wî bilind bûbû û mîrxasî û xweşmîriya wî bêhtir xwiya bûbû ta ku Selahedîn xweha xwe ya jinebi Rebtî'e Xatûnê dabûyê û mirgehên wî zêde kiribûn. Ew li nik Selahedîn mabû û bûbû yek ji serdarên wî yên mezintirîn ku pê re beşdari gelek cengên wî bûbû û di wan de gelek pehlewani û gernasiyên mezin nişan dabû. Dema birayê wî Zeynedîn miribû ew rabûbû ji dîla mirgehên xwe tev ve hew Erbilê ji Selahedîn xwestibû ku wî ji ew dabûyê û Şehrezorê jî lê zêde kiribû ku heya dawîya jiyana xwe ya sala şeşsed û sîhî (630/1232) li wê derê bi karûbarên xwe û xêr û xêratan ve temenê xwe derbas kiribû, lê jina wî Rebtî'e Xatûna Qîza Necmedîn Eyûb heya sala şeşsed û çel û sîsiyan (643/1245) jî sax mabû. Ew yekî mîrxas, camêr, xweşmîr, egîd, zana, şerkar, milahîm, xêrkar, dadmend û pir comerd bû ku salê sêsed hezar Dînarî li Mewlûda Pêxember xerc dikir û gelek qencî bi zana, şêx û mişayix û sofîyan dikir û pir guh dida feqîran û alîkari bi wan re dikir. Ji bo berfirehtir bnr. Ibn Xelîkan, b. n., 3/535-540; Ibn Kesîr, b. n., 13/104

⁷⁴ Sirûc Bajarekî nêzikî Heranê ye. Yaqût, b. n., 3/244

pêkve biparêze, çunkî li hember Siltan pêwîstiya wî bi mayîna li Şamê hebû. Serdaran ji bo daxwaziya zêdetir lê îsrar kir û rê nîşanî wî da ta ku cih lê teng bû.

Hingê serkarê karûbarê wî Micahededîn Qaymez bû ku yekî bihteng bû û zor û zehmetiyên serdarên Şamê ranedigirt. Wî Mizafereîdîn ibn Zeynedîn li şûna xwe li Helebê hişt û ji keleya Helebê derket çû Reqayê.⁷⁵ Li Reqayê birayê wî Emadedîn Zengî⁷⁶ ew pêşwazî kir, di nav wan de li ser guhertina Helebê bi Sincarê⁷⁷ lihevhatin pêk hat û Ezedîn ji birayê xwe Emadedîn re sond xwar û Emadedîn ji bo teslîmgirtina Helebê çû wê û Ezedîn ji çû Sincarê.

Tê [di vê sala 577/1181'ê] de Selahedîn ji Şamê çû Qahîreyê û birazyê xwe Ezedîn Feruxşah li Şamê danî cihê xwe. Prensê Kerekê⁷⁸ jî hingê derket û çû Tîmayê⁷⁹ da ku fersendê bibîne û bi rêberên Erebb ve here bavêje ser rêya Hîcazê. Feruxşah jî bi leşkerê Şamê ve çû Kerekê û giha nêzî Tîmayê lê dema nûçe giha Prens, ew vejeriya Kerekê. Selahedîn ferman li birayê xwe Seyf-İslam Tuxtekî⁸⁰ kir ku here Yemenê, ew rabû xwe amade kir.

Tê [di vê sala 577/1181'ê] de Selahedîn ber bi Îskenderîyeyê ve çû û li pişta wê li nik 'Umûd Sewarîyê⁸¹ çadir veda.

⁷⁵ Reqe Bajarekî navdar yê rojhilatê Firatê û deverê ji yê Cezîreyê ye. Yaqût, b. n., 3/67

⁷⁶ Eb ul-Feth/Eb ul-Cûd Emadedîn Zengî ibn Qutbedîn Mewdûd ibn Emadedîn Zengî ku navdarê bi Xwediyê Sincarê bû û piştî mirina kurapê xwe Melîk Salîh İsmailê kurê Nûredîn Mehmûd Zengî bûbû xwediyê Helebê. Dû re dema Siltan Selahedîn çûbû dora Helebê girtibû û zor dabûyê ew rabûbû bi Selahedîn re li hev kiribû ku ji dêla Helebê ve Sincar, Nîsêbin, Xabûr, Reqe û Siracê bidê û li ser vê ew rabûbû çûbû Sincar û li wê derê mabû heya mirina xwe ya sala pêncêsd û not û çaran (594/1197). Gava ew ji bo spartina Helebê bo Selahedîn ji keleya wê daketibû xelkê Helebê gelek lome û gotinên xerab pê kiribûn. Piştî ku bi Selahedîn re li hev hatibû êdî ew pê re beşdarî gelek cengên mezin yê diji Frengan bûbû û Selahedîn ji gelek qedir dabûyê û ew perû kiribû. Ibn Xelîkan, b. n., 2/275; Ebû Şame, *Zeyl*, 5/19

⁷⁷ Sincar/Şingal bajarekî navdar i kevnar yê herêma Cezîreyê ye û bi sê rojan ji Mûsilê dûr e. Yaqût, b. n., 2/297

⁷⁸ Kerekê keleyeke asê ye li hêla Şamê ye ku dikeve navbera Eyleya ser derya Sor û Qudsê. Yaqût, b. n., 4/514

⁷⁹ Tîma bajarokekî hêla Şamê ye ku di navbera wê û Newala Qurayê de li ser rîya heciyên Şamê dimîne. Yaqût, b. n., 2/78

⁸⁰ Ew Melîk Ezîz Zaheredîn Seyf ul-İslam Ebu l-Fewaris Tuxtekî ibn Eyûb bû ku Selahedîn ew şandibû Yemenê da wê derê li hev rast bike. Ew çûbû karûbarê wê li hev sererastkiribû û heya mirina xwe ya sala 593/1196'an lê mabû. Ibn Esîr, b. n., 10/248; Ibn Xelîkan, b. n., 2/206; Ebû Şame, *Zeyl*, r. 15; Ibn Wasil, b. n., 3/72; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/93; Ibn Kesîr, b. n., 13/15; Ibn Texreberdî, b. n., 6/141

⁸¹ 'Umûd Sewarî li Îskenderîyeyê dikeve ser qeraxê deryaya Rûmê/Navîn ku dirêjîya wê 43 gaz (32m) in. Eb ul-Fida, *Teqwîm el-Buldan*, Dar Sedîr, Beyrût, 1840, r. 113

Sala Pêncsed û Heftê û Heyştan (578/1182)

Tê [di vê sala 578/1182'an] de Seyf el-Îslam Tuxtekîn çû Yemenê ku Hetan⁸² lê dima, wî ferman kir ku [Hetan] here Şamê, wî jî mal û gencîneyê xwe da hev û dakete piştta Zebîdê,⁸³ lê Seyf el-Îslam ew girt. Wî hemî tiştên ku bi xwe re kom kiribû ku hêjabû hezar hezar dînarî da hev û dû re ew kuşt; hingê Osman îbn ez-Zencilî⁸⁴ li 'Edenê⁸⁵ bû, gava ev yek bihîst berê xwe da Şamê û çû.

Di meha seferê de Selahedîn ji Misrê derket çû Berkeyê⁸⁶ û giregirên dewletê jî ji bo verêkirinê pê re derketin. Siltan di ser Eyleyê⁸⁷ re çû Newala Mûsa.⁸⁸ Hingê Ferûxşah li Şamê bû; ew hat agahdarkirin ku Freng li Kerekê civiyane da têkevin pêşiya Siltan, ew ji Şamê derket û çû ser Teberîye,⁸⁹ Eka⁹⁰ û Debûrîyê⁹¹ û ew jî çûne wî. Ew rastî wan hat, ew şikandin hinek ji wan kuştin, dîl girtin û keleya bi navê kela Celdek⁹² ku diket raserî Sewedê⁹³ vegirt û çû heya Busrayê,⁹⁴ li wê derê giha Siltan û pêkve ketin Şamê.

⁸² Ew Heranê kurê Kamilê kurê Munqizê Kenanî bû, ku Şemsidewle Torînşah piştî lihevastkirina Yemenê û derûdorên wê dema xwestibû vegere Şamê rabûbû birayê wî Seyfedîn Mibarek li Zebîdê danibû cihê xwe, lê piştê wî ji xwestibû vegere û dema ji Torînşah destûr wergirtibû rabûbû Hetanê birayê xwe danibû cihê xwe û hatibû cem Torînşah û pê re çûbû Misrê. Ibn Esîr, b. n., 10/53, 105, 111; Ebû Şame, b. n., 3/64

⁸³ Zebîd serbajarê tehimê ye ku di tîra deryayê de ye û bi qonaxa rojekê ji deryayê dûr e. Eb ul-Fida, *Teqûim*, r. 79

⁸⁴ Ezedîn Zencilî Ebû Emer Osmanê kurê Elî ye ku serdarekî mezin bû û bi Torînşah ibn Eyûb re çûbû ser Yemenê û wî ew di sala pêncsed û heftê û yekê (571/1175) de danibû ser bajarê wê yê navdar 'Edenê ku piştî sala 590/1193'yan li Şamê miribû. Ebû Şame, b. n., 3/63, not 2

⁸⁵ 'Eden bajarekî navdar yê Yemenê ye ku dikeve ser qeraxê Deryaya Hindê. Yaqût, b. n., 4/100

⁸⁶ Berke cihek e li piştta Qahîreyê. Meqrîzî, *Silûk*, 1, beş 1, r. 77

⁸⁷ Eyle bajarek e li ser Deryaya Sor li aliyê Şamê Yaqût, b. n., 1/347

⁸⁸ Wadi Mûsa newalek e li başûrê Qudsê ku dikeve navbera wê û erdê Hicazê. Yaqût, 5/398

⁸⁹ Teberîye bajarekî piçûk e ku dikeve raserî Gola Teberîyeyê û li hêla çiyayê Tûrê dimîne. Ew ji aqarê Urdunê ye hêla Xûrê ye. Yaqût, b. n., 4/20

⁹⁰ Eka navê bajarekî ser qeraxê derya Şamê ye û ji deverên ser bi Urdinê ve ye. Yaqût, b. n., 4/159

⁹¹ Debûre bajarokêkî nêzîkî Teberîyeyê ye ku deverêke bi ser Urdinê ve ye. Yaqût, b. n., 2/498

⁹² Keleya Celdekê yek ji keleyên Şamê ye ku bi hebsê jî tê nasîn. Ibn el-Esîr, 10/544

⁹³ Sewad deverêke Belqayê ye ku ji ber reşayîya kevirên xwe ev nav wergirtiye. Yaqût, b. n., 3/309

⁹⁴ Busra yek ji deverên ser bi Şamê ve ye ku navenda wilayeta Hewranê bû. Yaqût, b. n., 1/522

Berî hingê Mizafeređîn ibn Zeynedîn ji Siltan re nivîsîbû û meyla xwe ya bi ser wî ve nîşan dabû; ji ber vê Siltan rabû ji Şamê derket û çû Hemayê û Mizafeređîn ibn Zeynedîn jî çû gihayê û vegirtina Firatê jê re hêsa nîşan da, Cezîreyê girtî da zanîn û ji bo Helebê jî tu tişt pêwîst nedidît çûnkî ji xwe ew li ber dest bû.

Wî bi ya wî kir û ji Firatê derbas bû, çû daket Bîreyê⁹⁵ û ji desthiladarên rojhilatê [Amed, Hisin Keyfa/Heskîf, Heran, Riha, Reqe, Serê Kanîyê, Sirûc/Pirsûs û deverên wan] re nivîsand ku heyetan bişînin cem. Qutbedîn Îlxaziyê⁹⁶ xwediyê Mêrdînê⁹⁷ çû bal, ew bi hatina wî şa bû û derket pêrgî wî; dû re Mihemed ibn Qereaslan ibn Artuqê⁹⁸ xwediyê Hesenkeyfê/Heskîfê⁹⁹ giha cem. Di pey de Siltan jî piştî vegirtina Bîreyê û dana wê bi mîrgehî bo Şehabedîn Mehmûdê Artuqî¹⁰⁰ ji wê derê çû û daket ser Rihayê/Urfayê ku Fexredîn Mesûdê Zaferanî¹⁰¹ lê bû, wî bi ewleyî ew dayê û Siltan jî ew da ser mîrgehên Mizafeređîn ibn Zeynedîn ku Heran¹⁰² û derûdorên wê bûn. Dû

⁹⁵ Bîre bajarekî nêzîkî Simeysatê ye ku dikeve navbera Heleb û geliyên Rûmê û keleyeke asê lê bû ku xwedî pahnaveke fireh bû. Yaqût, b. n., 1/624

⁹⁶ Qutbedîn Îlxazî ibn Necmedîn ibn Elbî ibn Temirtaş/Timûrtaş ibn Îlxazî ibn Artuqê xwediyê Mêrdînê ku piştî mirina wî ya sala pêncsed û heştêyî (580/1184) kurê wî yê zarok Hisamedîn Bölük Arslan ketibû cihê wî û ji ber vê jî Şah Ermenê xwediyê Xelatê yê Xalê Qutbedîn dest danibû ser karûbarê dewleta wî û Nizamedîn Beqêş kiribû perwerdekarê kurê wî. Ibn el-Esir, b. n., 10/129

⁹⁷ Mêrdîn keleyeke navdar e li ser kumçîka Çiyayê Cezîreyê ku raserî Dinêser [Qoser/Qiziltepeya niha], Dara [bajarê kevnare yê navbera Nisêbin û Mêrdînê] û Nisêbinê dikeve. Yaqût, b. n., 5/46

⁹⁸ Nûredîn Mihemed ibn Kara Arslan ibn Dawîdê Artuqiyê (562-5581/1166-1185) xwediyê Heskîf û Amedê bû ku du kur li pey xwe hiştibûn. Yê mezin Qutbedîn Suqman/Sökmen ketibû cihê wî û karûbarê dewleta xwe ji sparibû wêzîrê wî Qewamê kurê Semaqayê Sêrtî. Ibn el-Esir, b. n., 10/133

⁹⁹ Hesenkeyf/Heskîf bajar û keleyeke mezin e ku dikeve ser çemê Diele û di navbera Amed û Cizîra Botan de dimîne. Yaqût, b. n., 2/306. [Ya rasttir ew dikeve navbera Batman û Midyadê ku bi qasî sih kilometreyan nêzîkî Batmanê ye.

¹⁰⁰ Ew Şehabedîn Mehmûd ibn Îlyasê Artuqî bû û kurapê Qutbedîn Îlxaziyê Artuqî yê xwediyê Mêrdînê bû ku xwe dabû hêla Siltan Selahedîn. Li gorî Ibn el-Esir Bîre ya Şehabedîn bû lê piştî mirina wî ji kurê wî re rabû ku Qutbedînê kurapê bavê wî yê xwediyê Mêrdînê xwestibû ew jê bistîne lê Selahedîn nehiştibû. Ibn el-Esir, b. n., 10/108

¹⁰¹ Ew Fexredîn Mesûdê Zaferanî bû ku dema wefata Nûredîn Zengî ew li Hemayê dima, lê dû re xelkê Hemayê li ber rabû û ew jê derxist. Ew ji wê derê rabû çû Be'rinê bi Frengan re li hev kir û li pêşberî Melîk Salîh ibn Nûredîn Zengî rabû û xwe tê de asê kir heya ku Siltan Selahedîn hat Şamê. Ew hingê çû cem Selahedîn û ket ber xizmeta wî û dû re ji çû cem Nasîrudîn Şêrkohê kurapê Selahedînê Eyûbî. Ehmed ibn Ezreq el-Fariqî, *Tarîxa Meyafaqîn, Nûbihar, Stenbol, 2014, r. 651; Ebû Şame, Rewdeteyn, ¼, r. 640*

¹⁰² Heran bajarekî navdar î kevnar î pir mezin bû ku niha wêran bûye [hew şûnwarên hinek ji bajêr û yê zanîngeha wê ya kevnare dimîne], ew nêzîkî Rehayê ye û dikeve ser rêya Mûsil, Şam û welatê Rûmê [Bizansê]. Tê gotin ku navê xwe ji navê Haranê birayê Îbrahîm Pêxember (e. s.) girtiye ku wî ava kiribû lê Ereban ew kiriye Heran. Herweha tê gotin ji ku ew yek ji bajarên pêşî ye ku piştî Tofanê hatibûye avakirin. Disa tê gotin ku warên Sabîyîyan û cihê civanên wan bûye û bermayên wan hê jî lê mane. Eb ul-Fida, *Teqwîm r. 276, Yaqût, b. n., 2/271*

re çû Reqayê ku Qutbedîn Yenal¹⁰³ [ibn Hisam el-Menbecî] lê bû, wî êminî dayê û çû dest danî ser Xabûr¹⁰⁴ û Nisêbînê¹⁰⁵ û Eb ul-Hicayê Semîn/Qelew¹⁰⁶ danî ser Nisêbînê û Xabûr jî spart Cemaledîn Xweştirinê Ezkeşî¹⁰⁷ û çû daket ser Mûsilê.¹⁰⁸ Siltan daket ser deriyê Îmadî, Tac el-Milûk [Bûrî]¹⁰⁹ jî daket ser deriyê pirê û Tiqyedîn Emerî jî li ser deriyê rojhilatê bû.

Heçî ji parastina bajêr Micahidedîn Qaymaz berpirsyar bû ku qenc bi parastina wê ve radibû. Ezedîn Mesûd rabû ji bo mehderiyê delegasyonê/desteyê nimayendan şandibû cem Xelîfe¹¹⁰ û Xelîfe jî Şeyx eş-Şiyûx/Şêxêşexan Ebd er-Rehîm şandibû û ji Siltan xwestibû ku ji ser Mûsilê rabe li ser soz û peymanê ku Ezedîn bibe hevkarê wî û ji bo cenga Frengan pê re alîkarî bike.

Siltan çel rojî li ser Mûsilê ma, lê dît ku ew bajarekî mezin û xwedî sipa- heke xurt e ku heya keleyên wê neyên vegirtin ew hew bi dorpeçanê nagihê

¹⁰³ Qutbedîn Yenal ibn Hisam el-Menbecî yek ji serdarên mezin yê Nûredîn bû ku bi Esededin Şerkoh re çûbû Misrê, lê gava ku piştî wefata Şerkoh wezirtiya Misrê ghabû Selahedin hingê ew jî bi Eynudewle Yârûqî ibn Koxat, Ezedîn Curdik û yên din re ziviribû Şamê ku gotibûn em nakevin bin ferdandariya Yûsuf (Selahedin). Ew xwediyê Menbecê bû ku piştî wefata Nûredîn Zengî dijberiyê xurt li pêşberî Selahedinê Eyûbî kiribû ta ku Selahedin Menbecê jê sitandibû. Hingê ew çûbû cem Seyfedîn Xazî ibn Zengî ku wî jî Reqeyê dabûyê lê dûre di sala 578/1177'an de Selahedin ew jî jê sitandibû, ji ber ku di şerê navbera Zengî û Eyûbîyan de ew sersedemekî serekê bû û pir bi rik dijberiya Selahedin dikir. Bûndarî, *Sena*, r. 17, 98, 120, 256; Ebû Şame, b. n., ¼, 655

¹⁰⁴ [Berê] Xabûr jî bo kûranekê firehî mezin li herêma Cezîreyê dihat gotin ku navê xwe jî çemê Xabûrê yê navbera Serê Kaniyê û Firatê girtibû û gelek deverên dora wî jî li ser dihatin hesabê. Yaqûb, b. n., 2/382

¹⁰⁵ Bajare Nisêbînê ku niha bi ser Mêrdînê ve ye dikeve ser rîya karwanên Mûsil û Şamê. Yaqûb, b. n., 5/233. Ew niha li ser rîya hevrêşimê ye û dikeve navbera Dinêser/Qoser, Mêrdîn û Cizîra Botan û li ber sinorê Rojavayê Kurdistanê (Kurdîstana Sûriyeyê) ye.

¹⁰⁶ Ji bo Eb ul-Hicayê Semîn ku ji Kurdên Hezbanî yên hekemî yên Erbilê ye bnr. li pêş r. 2, not 8.

¹⁰⁷ Cemaledîn/Hisamedînê kurê Xweştirinê Ezkeşî yek ji serdarên Selahedin û zanayên wî yê girîng bû ku li Saraya Qahîreyê Medreseyê Şafî'îyan û enstîtuyê Kurdî ava kiribû. Wî di sala 619/1122'yan de li Heranê bi Emadedîn Meştûb re ketibû zindana Melîk Eşrefê Eyûbî û tê de wefat kiribû. Ew bapirê mirê mezin Mucîredîn Eb ul-Hica Îsa ibn Heşîr ibn Xweştirinê Ezkeşîyê Kurdî bû ku wê dawiyê beşdarî cenga Tataran ya Eyn Calûtê bûbû û tê de gelek mîrxasî kiribû û di têkbirina Tataran de pareke wî ya mezin hebû. Melîk Muzafer dema ketibû Dimeşqê ew bi Mir Elemedîn Sencerê Helebî ve kiribû cihgirê xwe yê wê. Ew lê mabû heya ku di sala 661/1262'an de li Şamê rehmet kiribû û kurê wî Mir Ezedîn Xweştirin jî ji bo demekê ketibû cihê wî. Ebû Şame, b. n., 3/81, Zeyl, r. 344; Ibn Kesîr b. n., 13/181; Boris James, b. n., 172. Ibn Wasil, b. n., 4/76

¹⁰⁸ Ev cara pêşî bû ku Siltan Selahedin avêtibû ser Mûsilê û dora wê pêçabû, ji bo berfirehi bnr. Ibn el-Esir, b. n., 10/114.

¹⁰⁹ Tac el-Milûk Ebû Se'îd Bûrî (556-579/1160-1183) ibn Eyûb ibn Şadî ibn Merwan Mecedînê birayê Siltan Selahedin yê piçûktirîn bû ku diwaneke wî ya honraweyê heye. Wî jî ber birina ku di cenga ser Helebê de girtibû di sala 579/1183'yan de wefat kir. Ibn Xelîkan, b. n., 1/280

¹¹⁰ Ew Xelîfe Nasir li Dînilah Eb ul-Ebbas Ehmed ibn el-Mustedî' bi Emrillah (553-622/1158-1225) ibn el-Mustenced Billah Yûsuf ibn el-Muqrefîyê Haşimîyê Ebbasî bû ku temenê wî ghabû 69 sal û du meh û bîst rojan û nêzikî çel û heft salan xelîfeti kiribû. Wî di sala 622/1225'an de wefat kir û piştî wî jî kurê wî yê welîhed Ebû Nesr ez-Zahir bi Emrillah kete cihê wî, lê piştî neh mehan mir. Ebû Şame, Zeyl, 218; Ibn Kesîr, b. n., 13/81

armanca xwe. Ew digel qasidê Xelîfe ji ser rabû û çû ser Sincarê¹¹¹ ku hingê Şerefedîn/Qutbedînê [birayê Ezedîn Mîrêmîran Hindû] lê bû û bi mence-nîqan lê da ta ku di sûrê de neqebeke mezin vebû. Li ser vê Şerefedîn tirsiya û hêviya ewleyiyê kir, wî ewleyî dayê û bi mal û eyalê xwe ve derket çû Mûsilê û Sincarê da Tiqyedînê biraziyê xwe¹¹² û dû re jî çû Heranê, hêzên leşkerî yên Diyarê Bekir jî vegeriyan navendên xwe.

Tê [di vê sala 578/1182'an] de bûyera navbera el-Hacib Lulu¹¹³ ya bi Frengan re ku mîrzayê Kerekê [Ernat/Rinald De Şatîyon] bi dar û textan ve çûbû Eyleyê,¹¹⁴ lê mabû, li wê derê bi mebesta ku here ser Mekke û Medîneyê gemî saz kiribûn û li deryayê êriş pêk anîbûn. Gava karê sazkirina gemîyan qediyabû, ew li wan siwar bûbû û di Deryaya Qulzemê/Sor de çûbû gîhabû 'Îzabê¹¹⁵ û dest danîbû ser keştiyên ticaran, ew talan kiribûn, hinek kesên tê de kuştibûn hinek jî dil girtibûn û berê xwe dabûn Cîdeyê.¹¹⁶

Gava ev nûçe giha Melîk Adil, ew rabû ferman li Hisamedîn el-Hacib Lulu kir, ew li keştiyan siwar bû û di Deryaya Qulzemê de dabû pey wan, bayê jî alîkariya wî kiribû heya ku ew li hafa Medîneya Nebî (e. s.) gihîştibû wan; hinek ji wan di bejê de reviyabûn û yên din dil hatibûn girtin. Wî sed û heftê kes dil girtin, malên bazirganan xelaskir û li wan vegerand, dest danî ser keştiyên wan û vegeriya Qahîreyê. Wan ev yek ji Siltan re nivîsî û wî jî ferman kir ku serê hinek dilan li Qahîre, yê hinekan li Mekke û yên hinekan jî li Medîne jêbikin û wan jî weha kir.

¹¹¹ Li gorî Mensûr Mihemedê kurê Tiqyedînê Eyûbî ji ber ku Sincariyan riya alîkarî û hawara ku di dema dorpêçana Mûsilê de ji derûdoran ji wan re dihat, dibirî loma Siltan Selahedîn pêşî biraziyê xwe Tiqyedîn Emer şandibûye ser Sincarê lê dû re dema ku navbeynciyê Xelîfe hatiye navbera wan da wan li hev bine û çendi ku negihaye tu encamê ji lê disa Selahedîn ji ser Mûsilê rabûye û çûye ser Sincarê ji bo alîkariya Tiqyedîn û ew ji birayê Ezedîn, Şerefedîn Mîrêmîran Hindûyê kurê Mewdûd sitandiyê û Se' dedînê kurê Mu'inedîn Onur daniye ser. Mensûr Mihemed ibn Teqyedîn Eyûbî, *Midmar el-Haqîq we sirr il-Xelâyiq*, el-Heyet el-Misrî el-Amme lil-Kitab, Misir, 2005, r. 136; Ibn el-Esir, b. n., 10/114-116

¹¹² Li gorî Ibn el-Esir û Mensûr Mihemedê Tiqyedîn siltan ew daye Se' dedînê kurê Mu'inedîn Onur. Bnr. Ibn el-Esir, b. n., 10/116; Mensûr Mihemed, b. n., r. 137

¹¹³ Mir Hisamedîn Lu'lu' el-Hacib serdarekî sipaha Misrê ya dema Fatîmîyan bû ku bi eslê xwe Ermenî bû, lê piştî dema Selahedîn bûbû yek ji gîregêrin dewleta Selahidîn û serêkê hêza wî ya deryayî heya ku di sala pênsê û not û şçan (596/1199) de miribû. Ebû Şame, b. n., 3/88, not 4

¹¹⁴ Eyle bajarekî ser Deryaya Sor e ji hêla Şamê ve ku keleya wê di nav deryayê de ye. Yaqût, b. n., 1/347, Eb ul-Fida, *Teqwîm ul-Buldan*, r. 87

¹¹⁵ 'Îzab bajarekî piçûk yê keviya Deryaya Sor e û derbenda'keştiyên ku ji Edenê diçin Se'îda [Misrê] ye. Yaqût, b. n., 4/193

¹¹⁶ Cide bajarekî [S. Erebiştana niha ye] ku dikeve ser qeraxê deryaya Yemenê. Yaqût, b. n., 2/133

Qazî el-Fazil nameyek ji Xelîfe re nivîsî ku tê de weha digot: “Freng bi karekî kirêt ve rabûn û serê sibê zû daketin ber deryayê, wan keştîyek saz kir, ew bi cengawer û zexîre dagirtin û pê xwe berdan qeraxê Tehameyê.¹¹⁷ Ew bi tundrewî bi nav welat ketin ta ku Misilmanan digot qey êdî qiyamet fetl û pêçên xwe nişan dide û berr û merşên xwe yên raxistî dide hev. Lê wê gavê ji bo xatirê hewşa Beyta Wî ya paristî û warê nebîyên Wî yên mezin û cihê gorbihuşa Pêxemberê Wî yê pîrgewre (e. s.) hêrsa Xwedê rabû çawa ku di ayeta Beytê de jî dema xwediyê fil hatibû wê û wan jî Xwedê kiribû wekîl û ew spartibû Wî, hingê heman qencî kiribû û çî baştirîn wekîl bû ku ji heqê wan derketibû û ji neyara tu agahdêr û şûnwar nehiştibû. Mîna ku dibêje: “Ewên kafirbûyî bi komî berbi dojhê ve hatin birin.”¹¹⁸

Tê [di vê sala 578/1182'an] de melikên rojhilat qesda [şerê] Siltan kirin ku hingê li ser Heranê bû. Şahermenê xwediyê Xelatê¹¹⁹ ku navê wî Zahîrudîn û nasnavê wî jî Suqmen/Sokman¹²⁰ bû û berê ji bo mehderîya Mûsilê qasid şandibû cem Siltan, lê nehatibû pejirandin, hat û daket Herzemê.¹²¹ Ezedîn jî bi leşkerê Mûsilê û yê Helebê ve derket û hat giha wî. Her wê demê pênc hezar leşkerê Mîsrê jî gihabû Siltan, wî leşker kişand Serê Kanîyê¹²² û lê daket; lê ew ji hev belav bûn û her yek ji wan vegeriya welatê xwe.

¹¹⁷ Tehame herêmeke mîna Girava Erebi ye ku ji Yemenê heya derûdorên Şamê dirêj dibe. Yaqût, b. n., 2/74

¹¹⁸ Sûretê zumur (39), ayet 71

¹¹⁹ Xelat bajerekî kevnar î navdar e ku berê di demeke pir kevn de bûye navenda Ermenistana Navîn. Yaqût, b. n., 2/435. Ew dikeve Kurdistana niha ser qeraxê deryaçeya Wanê û di navbera Terwan û Erdîşê de dimîne.

¹²⁰ Sökmen/Suqman ibn Zehîredîn İbrahim ibn Sökman el-Qutbiyê koleyê Qutbedîn İsmailê xwediyê Merenda azerbaycanê bû ku di sala çarşed û not û sisiyan (493/1099) de kalê wî Suqman bi daxwazî û alîkariya xelkê Xelatê ew ji raspêrê Merwanîyan ku xûyê wî ji wan re nexweş bûbû û zordarî li wan dikir, sitandibû û heya vê salê (579/1183'yan jî 582/1186'an) jî Xelat di destê wî neviyê wî Suqmanê II'em de mabû ku piştî wî jî ketibû destê koleyê wî Begtîmûr [Tîmûr Beg ?] ta ku ew jî di sala pêncsed û heştê û nehan (589/1193) de hatibû kuştin. Eb ul-Fida, *el-Muxteser fi Exbar el-Beşer*, Dar el-Kutub el-İlmiye, Beyrût, 1997, 2/29, 46, 150

¹²¹ Herzem bajerekî piçûk e li ser çemikekî ku di newaleke bi darûber de di navbera Mêrdîn û Dinêserê/Qoserê de dimîne. Yaqût, b. n., 2/278

¹²² Serê Kanîyê bajerekî Cezîreyê [beşa bakur rojavayê Kurdistanê] yê navdar e ku dikeve navbera Heran, Nisêbin û Dinêserê/Qoserê, lê nêziktirê Dinêsir [û Wêranşehrê] ye. Çar kaniyên pir bi av jê diherikin ku çemê Xabûrê jî wan dest pê dike. Yaqût, b. n., 3/14

Siltan ji wê derê çû Amedê ku Mehmûd ibn Îl-Deniz¹²³ lê dima, lê serekê wê Mehmûd ibn Neysan¹²⁴ lê hikim dikir, bes Siltan jî berê ew bi Nûredîn Mihemed ibn Qere Aslan/Karaslan¹²⁵ re soz dabû. Wî mencenîq li ser girêdan û hindik mabû wê vegire ku hinek pîrekên çarşevkirî yên Îbn Îl-Deniz û Îbn Neysan hatin xwe avêtin cem û ji bo çend rojan hêvîya navberdayînê jê kirin ku wî jî ew da wan.

Tê [di vê sala 578/1182'an] de ew leşkerên ku li ser keleya Harimê¹²⁶ bûn, dest danîn ser walîyê wê Serxekê¹²⁷ û diruşmên Siltan avêtin û xeber gihandin wî, wî jî yekî ku ew teslîm bigire ji wan re şand.

[Wefata] Ehmed ibn Eli ibn Ehmed er-Rufa'î¹²⁸

Şêxê Betahîyan¹²⁹ ku li Um 'Ebîdeyê¹³⁰ dima û xwedî keramet û paye bû, hersal di demên [civanê] de gelek kes li cem kom dibûn. Hinek şêxên me salix didan û [yekî ji wan] digot: "Ez di şeva nivê meha Şabanê de çûme cem û min nêzîkî sed hezar kes li nik wî dît, min jê re got: Ev komeke pir e. Wî got: Ez bi vê mehşerê re hatime heşîrkirin [lê ne] ku ketiye dilê min ez serekê vê komê me." Ew yekî terkîcîhan, dilpak û nefspiçûk bû û tu tiştî bêqîmet nedidît. Sedemê mirina wî jî ew bû ku hinek zahidan ev şî'ir jê re xwendibû:

¹²³ Ew Şems el-Milûk Mehmûd ibn Îl-Deniz/Îlîdî bû ku xwediyê Amedê yê kevn yê dema siltanên kevnar [li dor salên 543/1148] bû û kurê wî Mehmûd jî çendî ku pîr bû jî lê li ber destê wî bû. Ebû Şame, b. n., 3/97; Mensûr Mihemedê ibn Tiqyedîne Eyûbî, b. n., 162; Ibn Ezreq el-Fariqî, b. n., r. 592

¹²⁴ Li gor Ebû Şame ku ji Ibn Ebi Tey wergirtiye "Ibn Teysan" e, lê Ibn el-Esir "Behaedîn Ibn Neysan" dide û li nik Îmad el-Katib jî "Ibn Neysan" e, navê wî yê tevayî jî li gorî *Midmar el-Heqayîqa* Mensûr ibn Tiqyedîn Mesûd ibn Ebi Eli ibn Neysan e ne Mehmûd e. Ebû Şame b. n., 3/95, 97

¹²⁵ Ew Qutbedîn Îlxazî ibn Necmedîn ibn Elbî ibn Timûrtaş ibn Îlxaqzî ibn Artûqê xwediyê Mêrdînê bû ku ji bilî wê Hesenkeyf û Amed jî yên wî bûn. Ew di sala pêncêsd û heştêyî de (580/1184) mir û kurê wî yê piçûk ku deh salî bû kete cihê wî. Malbata Artûqîyan ku digihîje bavikê Dogerê Tirkmenî jî yên pêşî bûn ku berî Misriyan dema ku Artûq ibn Ekseb/Eksuk walîtiya wê dikir, Qudsê parastibûn. Ebû Şame, b. n., 3/144; Ibn el-Esir, b. n., 10/129; Sipan Hesen Eli Bengelî, *Hisni Keyfa*, Spîrez, 2005, r. 53

¹²⁶ Harim keleyek asê û navçeyeke mezin î bi darûber e ku li hêla Antakya dikeve, lê li ser Helebê ye. Yaqût, b. n., 2/237

¹²⁷ Çendî ku Selahedîn ewleyî daye Serxek û ji dêla Harimê ve xwestiye çend deverên din bidê jî lê ew pêbawer nebûbû û nexwestibû keleyê teslîm bike û pêwendî bi Frengan re danibû da wi biparêzin ta ku bi zor jê hatibû sitandin û ew hatibû girtin û zindankirin. Ibn el-Esir b. n., 10/122-123

¹²⁸ Ew Ebû Ebas Ehmed Ebû Hesen Eli ibn Ebi Ebas Ehmed ibn Rufa'î bû ku yekî qenc î hiqûqnas û Şafî'î bû û eslê wî Erebbû. Gelek kesên feqîr pê bawer bûn ku li cem wî civiyabûn, dixwendin û 'emel dikirin. Ibn Xelikan, b. n., 1/182

¹²⁹ Betahîhîn devereke navdar e ku ji çend gundên navbera Wasît û Besrayê li nav avê li hev kom bûne, pêk tê. Ibn Xelikan, b. n., 1/184

¹³⁰ Um 'Ebîde gundek jî yên Betahîhê ye. Ibn Xelikan, b. n., 1/183

Dema şeva tarî bû dilê min bi zikrê we tî bû/sewdaser bû
 Ez mîna kevokên qirikxelekkiriyê bi pirtikên rengîn diqîrim
 Ewr li ser min kul û xeman dibarînin
 Û li bin min jî derya ne ku kul ji wan dizên
 Ez ne kuştî me ji xwe di kuştinê de rihetî heye
 Û ne jî jê memnûn im ta ku ez azad bibim

Li ser vê yekê Şêx girîya û nexweş ket û di roja pêncşema dozdeyê Cemadulûlaya [vê sala 578/1182'an) de wefat kir.

[Wefata] Ferûxşahê kurê Şahinşahê kurê Eyûb

Nasnavê wî Ezedîn bû ku nimûneyê hêja yê qencan bû, pir bi xêrûbêr bû û zahf qencî dikir, ew yekî nefspiçûk, xweşmêr, camêr û merd bû û pêşengekî mêrxas ku beriyê ji zilmê bû. Îmad el-Katib di Xerîdeyê¹³¹ de li ser wî weha nivîsiye: “Wî kesên malbata xwe yên qenc di ser re digirt û bi zahfiya qenci-yên xwe rê ji jêxwestinê re nedihîşt. Ji dostên wî yên taybetî û bijarte serek Tacedîn el-Kindî bû¹³² ku pirzanayê dema xwe, qencîkarê pir hêja, hilgirê/bargirê hêza xwe, şewirmendê hogirên xwe, tîrêjên roja xwe û dilsozê dilê xwe bû.

Ferûxşah şairekî rewanbêj bû ku Îmad el-Katib gotiye: “Wî ji bo xwe li ber destê Melîk Nasir Selahedîn ji min re weha gotiye:

*Gava te xwest ku heqê tiştan bidî wan
 Û li benda hikmê dadmendiyê yê baştirîn bî
 Tu qenciyê bi yê ne layiq re meke
 Zilma te danîna tiştan e ne di cihê de”*

Gelek honraweyên wî yên tomarkirî jî hene, wî di meha Cumadulûlayê de li Şamê wefat kir û li kumbeta xwe ya raserî bakurê meydanê yê bilind hat veşartin. Siltan piştî wî Be'albekê di dest Melîk Emced Behremşahê [kurê wî] de hişt û Şemsedîn ibn el-Miqedem jî bi cihgirî şande wê derê.

¹³¹ Kurtasiya navê kitêba katibê însayê yê Selahedîn û Nûredîn Îmad el-Katib ya Xeridet el-Qesir we Ceridet el-'Esirê ye ku li ser şairan e.

¹³² Tacedîn Eb ul-Yemen Zeyd (520-613/1126-1216) ibn el-Hesen ibn Zeyd ibn el-Hesen ibn Se'id el-Kindî ku li Bexdayê bûye û mezin bûye, lê li Şamê jiyaye û wefat kiriye. Ew yekî rêzimannas, wêjenas û rewanbêj bûye ku ji ber navdariya wî ne hewceyî gotin û pesnê ye. Ibn Xelîkan, b. n., 2/284

Tê [di vê sala 578/1182'an] de şerî'etnasê Şafi'î Qutbedîn Nişapûrî¹³³ ku di sala 505/1111'an de li Nişapûrê¹³⁴ hatibû dinê, çû rehmetê, wî di roja cejna remezanê de wefat kir û li goristana mitesewifan hat veşartin; ew yekî qenc î hêja û xuyweş bû.

Institut kurde de Paris

¹³³ Ew Eb ul-Me'ali Mesûd (505-578/1114-1182) ibn Mihemed ibn Mesûd ibn Tahir Qutbedîn Nîsabûriyê/Nîşapûriyê Tersîşiyê hiqûqnasê Şafi'î bû ku li Nîsabûr/Nîşapûr û Merweyê fiqih [hiqûqa Îslamê] xwendibû, li Nîsabûrê li Medreseya Nîzamiyê jî dersdêrî kiribû. Dû re li Şamê li Helebê li medreseyan ku Nûredîn Mehmûd û Esededîn Şêrkoh jê re ava kiribûn, li Hemedanê û dîsa li Şamê ders dabû. Ji bilî kitêba ser eqîdeyê ku hemî babetên pêwîst ji Selahedîn re nivîsibû, wî kitêbeke Fiqhê ya fetwayê bi navê "el-Hadî" jî nivîsibû. Ibn Xelîkan, b. n., 4/418

¹³⁴ Nîsabûr/Nîşapûr bajarekî mezin î navdar e ku kana qencan û kaniya zanayan bû û gelek mêweyên xweş lê hene. Yaqût, b. n., 5/382

Sala Pêncsed û Heftê û Nehan (579/1183)

Di meha Miheremê de Siltan, Amedê teslîm girt û li saraya wê rûnişt, lê dû re ew û deverên pê ve girêdayî da Nûredîn Mihemedê kurê Qere Arslan/Kara Arslan¹³⁵ û [Qazî] el-Fazîl jî li ser vê vegirtinê ji Xelîfe re nameyek nivîsî:

“Xizmetkar li benda bersivê ye da bi leşker ku gotin e û bi rim ku qelem e, dirêjî pê bide ku ev yeka han [vegirtina Amedê] ne ji ber sedemê pêşketina dewleta ku danîbû lê textê wê xwar bûbû, pêk hat û ne ji ber dozeke ku xemên sipaha wî bê wê dozê piçûk hatibû dêran jî bû. Lê belê ji ber ku jê [Amedê] hevrişimekî pir bi bal vê Cezîreya han ve tê şandin û ew jî dibe cihê cudahî û zehmetiyê ku loma ev vegirtin pêk hat. Îcar ger ku ew şandina hevrişim di yek rêzabendê de li hev bê sererastkirin dê hemî leşkerê Îslamê di cenga dijî kafiran de bi rêkûpêk yekrêz bibe. Çawa ku kufr jî dê li ser piştê li erdê bikeve, bê avêtin û li çol û xaka Misrê ya rast û li av û deryayên Cezîreyê hemî têk biçê.”

Di meha Miheremê de Siltan hilkişiya, çû li çemê Firatê xist da here ser bajarê Helebê.

Vegirtina Helebê

Wî riya xwe bi Eyntabê¹³⁶ xist ku Nasîhudîn Mihemed ibn Xumartekîn¹³⁷ lê dima, ew daket cem û wî jî mazûvaniyeke baş jê re kir ku wî (Siltan) jî ew li ser wê [Eyntabê] hişt. Ew di 13'ê Miheremê de giha Helebê û li meydana

¹³⁵ Nûredîn Mihemedê kurê Qere Arslanê Artûqiyê xwediyê Hisenkcyfê/Heskîfê ye ku behsa wî li pêş di babeta vegirtina Amedê de derbas bû.

¹³⁶ Eyntab keleyeke asê û navçeyeke navbera Heleb û Antakya ye ku bi navê Dîlokê jî dihat nasîn û bi Helebê ve girêdayê bû. Yaquûr, b. n., 4/199. Niha bajarekî mezin û navendeke endustrî û bazirganîyê ye li rojavayê Kurdistanê.

¹³⁷ Li gori Ibn el-Esir ew Nasîrudîn Mihemedê birayê Şêx Îsmailê xeznedarê Nûredîn Zengî bû. Ibn el-Esir b. n., 10/120

Xidir/Kesk daket û ji spêdeyê heya êvarê ceng kir. Birayê Siltan Tac el-Milûk Bûrî derket pêş û tîrek hat li çavê wî ket û ew gelekî êşand ta ku di 23'yê meha Seferê de pê mir.

Dû re dema Emadedîn Zengî fêhm kir ku hêza wî têrî şer nake rabû ji Hisamedîn Tuman¹³⁸ re got ku derkeve here cem Selahedîn û hêviya aştîyê jê bike. Ew bi dizî derket da kes pê nizanibe û biryara lihevhatinê hat dayîn ku Sencar û deverên wê û Xabûr û Nisêbîn li 'Emadedîn bê vegerandin. Gava xelk pê hîsiyan serdar jî rabûn çûn cem Selahedîn û wî jî xil'et [cibê serdariyê] li wan kir, lê xelkê Helebê li bin keleyê hincan, kinc û sabûn danîn û li Emadedîn kirin gazî: "Ey karker, ey şolkar, dakeve were mîna xunsayan (nêrûmêyan) kincan bişo; ji vê pê ve tu bi kêrî tu tiştî nayê." û weha li ser şî'ir çêkirin.

Di 23'yê Seferê de Tac el-Milûkê birayê Selahedîn wefat kir, Siltan pir li ber ket û pê gelekî xemgîn bû û di sersaxiyê de rûnişt. Hingê 'Emadedîn jî daket cem, Siltan derket pêşiyê, pir qedirê wî girt û jê re xizmet kir û hespên beze/entîke û perûyên giranbiha jê re pêşkêş kir. Dû re 'Emadedîn vegeriya Keleyê û Siltan jî li ser birayê xwe dilşikestî û xemgîn bû û digirîya û digot: "Min mûyekî porê birayê xwe bi Helebê nedida." Emadedîn çû Sincarê û Siltan jî li çadirê ma bê ku qîmet bide Helebê; dû re hilkişîya keleyê û Qaziyê Şamê Mihyedîn ibn Zekiyedîn el-Qereşî¹³⁹ li ser ev şî'ir got:

Vegirtina te ya keleya Şehba¹⁴⁰ di Seferê de
Mijdevan e ji bo vegirtinên Qudsê di Recebê de

Xelk li avêtina/gotina wî ya bêmeram ma ecêbmayî, çawa digot weha jî bû û Siltan jî ew kir serekqaziyê Helebê û Şamê jî da ser. Wî Tilbaşer¹⁴¹ û Tilxalidê¹⁴² da Bedredîn Dildirim ibn Behaedîn ibn Yarûq.¹⁴³ Keleya

¹³⁸ Li gor Ibn el-Esir Mir Tûman el-Yarûqî ye ku serdareki mêrxas yê Misilmanan bû û di sala pêncsed û heştê û pêncan (585/1189) de miribû; li gor Ibn Xelikan jî navê wî yê temami Mir Hisamedîn Tûman ibn Xazî ibn Yelmi ibn Tencûl bû ku ji çiyayê Selûr yê dora Helebê bû. Ibn el-Esir, b. n., 10/121; Ebû Şame, b. n., 3/102 û 4/49; Ibn Xelîkan b. n., 5/522, beşa Jînenîgariya Selahedîn.

¹³⁹ Ji bo agahên ser li jor li beşê sala 572'yan binihêre.

¹⁴⁰ Li gor ibn el-Esir û Ebû Şame "Vegirtina we ya Helebê bi şûr e" ye. Ibn el-Esir, b. n., 10/122; Ebû Şame, b. n., 3/111

¹⁴¹ Tilbaşer keleyeke asê û navçeyeke fireh bû li bakurê Helebê ku Ermenî lê diman. Yaqût, b. n., 2/47

¹⁴² Tilxalid keleyeke dora Helebê bû. Yaqût, b. n., 2/48

¹⁴³ Ew Mir Bedredîn Dildirim ibn Yarûq el-Yarûqiyê xwediyê Tilbaşerê bû ku di sala şeşsed û yazdan (611/1214) de miribû. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 135

E'zazê¹⁴⁴ jî da Elemedîn Silêman ibn Cender¹⁴⁵ û dû re di roja şemiyê ya doz-
deyê Rebî' elaxerê de ji Helebê derket û di sisîyê Cemadelewelê de kete Şamê,
çend rojan lê ma û derket çû el-Exwarê.¹⁴⁶

Tê (di vê sala 579/1183'an) de Zeynedîn Yûsuf ibn Zeynedîn Eli
Kuçuk¹⁴⁷ li Erbilê (Hewlêrê) li ber Mûsilê serî hilda û meyla xwe ya bi Siltan
re jê re nivîsî, wî jî menşûrê¹⁴⁸ Erbilê jê re şand.

Herweha Sencerşah ibn Seyfedîn Xazî serî li Cezîreyê rakir, ku zarokekî
piçûk bû, çunkî Micahîdedîn Qaymazê¹⁴⁹ ku li Mûsilê cihgir û wesiyê ser
zaroyên Zeynedîn¹⁵⁰ û Seyfedîn¹⁵¹ yên Erbil û Cezîreyê bû. Mehmûd ibn
Zilfendar¹⁵² ji ber ku ji Micahîdedîn Qaymaz dihesidî rabû ji 'Ezedîn Mesûdê
xwediyê Mûsilê re îma kir ku dest deyne serê û wî jî ew (Qaymaz) girt, lê
karûbarê welatan hat birrîn [nehat kirin]. Dema 'Ezedîn dît ku pêkanîna
karûbarê welatan qut bû û nekirî ma, rabû Micahîdedîn berda, qencî pê re
kir, ew danî ser kela Mûsilê û dest danî ser Ibn Zilfendar û hemî kesên ku ji
bo girtina Micahîdedîn ew han dabûn.

¹⁴⁴ E'zaz keleyeke navdar bû ku diket bakur-rojavayê Helebê. Eb ul-Fida, *Teqwîm*, r. 231-232

¹⁴⁵ Ew Elemedîn Silêman ibn Cender ku yek ji serdarên mezin yê Helebê bû û dostekî kevn yê Siltan Selahedin yê
berî desthilatdariya wî bû û pir pêbawer bû ku pê dişewirî. Ew biramakê Melik Adil bû ku di sala 587/1191'ê de
wefat kiribû û yê ku piştî nexweşiya Selahedin ya xedar jê re destnîşan kiribû da Împaratoriya xwe di nav zaroyên
xwe de parve bike ji ew bû. İsfahani, *Feth*, 571; Ibn el-Esir, b. n., 10/140; Bundari, *Sena ul-Nerq*, r. 288

¹⁴⁶ Exwar/Xewr kûrana Urdinê ya erdê Şamê ya navbera Dimeşq û Qudsê ye ku ji herduyan jî nizimtir e, çemê
Urdinê tê re derbas dibe û gelek gund bajar lê hene. Yaqût, b. n., 4/245-246

¹⁴⁷ Ew Zeynedîn Yûsuf ibn Zeynedîn Eli Kuçukê birayê Mizafereîn Gokbûriyê serdarê navdar û zavayê Selahedin
bû ku dema cenga ser Ekayê nexweş ketibû û wextekî hindik piştê di remezana sala pêncsed û heştê û şeşan
(586/1190) de miribû û piştî wî Mizafereîn ji Selahedin xwestibû ku ji dêla Heran û Rihayê ve Erbilê bidê û wî
jî ew dabûyê. Ebû Şame, b. n., 4/98-99; Ibn el-Esir, b. n., 10/199

¹⁴⁸ Fermannameya Siltan, şah, padişah û xelîfeyan e ji bo dayîna mirgeh, mal yan ji payeyekê ji serdar, mir û merivên
dewletê yê din re. Qelçeqendî, *Subh ul-E'şja fi Sina'et el-İnşa*, Dar el-Kutub el-İlmiye, Beyrût, 1987, bg. 13, r. 162

¹⁴⁹ Micahîdedîn Qaymaz Xadimê Rûmî ibn Ebdullah ez-Zeynî ku koleyê Zeynedîn Eli Küçükê kurê Begtekinê
xwediyê Erbilê bû û bavê Mizafereîn Gokbûriyê zavayê Selahedin û yek ji serdarên wî yê mîrxastirîn bû. Wî di
dema serdarî û cihgiriya xwe ya malbata Zengîyan de li Mûsilê gelek mizgeft, bîmaristan û tekya ava kiribû û weqif
danibûn ser wan û gelek xêr ji li feqîr û belengazên wê derê kiribû ta ku kurê Ezedîn Mesûdê Zengî Nûredîn
Arslanşah piştî mirîna bavê xwe ew avêtibû zindanê û heya mirîna xwe ya sala pêncsed û not û çaran (594/1197)
jî tê de mabû. Ebû Şame, *Zeyl*, 20; Ibn el-Kesîr b. n., 13/19; Ibn el-Esir, b. n., 10/251

¹⁵⁰ Zeynedîn Ebû Se'îd Eli Kuçukê kurê Begtekin ku xwediyê Erbilê û bavê Melik Mi' ezem Mizafereîn Gokbûri
û Zeynedîn Yûsuf bû ku li jor behsa wan hemîyan derbas bû.

¹⁵¹ Seyfedîn Xaziyê kurê Qutbedîn Mewdûdê kurê Emadedîn Zengiyê kurê Aqsenqer e ku behsa wan berê derbas bû.

¹⁵² Mehmûd ibn Zilfendar yek ji wanê ku ji bo girtina Micahîdedîn Qaymaz, Ezedîn Mesûd han dabû û piştî girtina
Micahîdedîn, Ezedîn Mesûd walîtiya Mûsilê dabûyê. Ibn el-Esir, b. n., 10/123

Xezaya Beysanê¹⁵³

Siltan Selahedîn di Cemadelaxerê de ji Exwarê çû Beysanê ku xelkê wê jê reviyabû, Curdikê Nûrî,¹⁵⁴ Cawliyê Esedî [Şêrkoyî]¹⁵⁵ û komek ji Nûrîyan¹⁵⁶ hatin pêrgî wî. Ew hatin 'Eyn Calûtê¹⁵⁷ û Freng ji li ser Fûleyê¹⁵⁸ bûn, hinek ji Frengan êrîşî ser 'Eyn Calûtê kir û komeke pir ji wan hat kuştin û sed fêris jî hatin dîlgirtin.

Siltan ji wê derê ber bi Fûleyê ve çû da li pêşberî wan rêza cengê girêde. Frengan xwe di hundir de asê kir û tu kes ji wan derneket heya ku bû şev, bi şev ew ber bi 'Ekayê ve çûn û Siltan jî da pey wan ji paş ve li wan xist ku heya ketin 'Ekayê, komek ji wan hat kuştin; Siltan ji dû wan vegeriya û di rê de talan û şewatê da kirin heya ku kete Şamê.

Institut kurde de Paris

¹⁵³ Beysan bajareki Urdinê ye ku dikeve Kûrana Şamê û di navbera Hewran û Filistinê de dimine. Yaqût, b. n., 1/625

¹⁵⁴ Ew Ezedin Curdikê koleyê Nûredîn Zengî bû ku pêşengeki mîrxas û fêrisêki hêja yê dema wî û ya Selahedîn tev de bû û bi Şêrkoh re çûbû Misrê, bi Selahedîn re dest danibû ser Şawerê wezirê xelîfeyê Misrê yê Fatimî el-Adid û demekê Selahedîn birêvebirina Qudsê ji spartibûyê. Ebû Şame, b. n., 4/259; Ibn Xelikan, b. n., 5/504, beşa jiyana Selahedîn.

¹⁵⁵ Ev Ezedin Cawliyê/Çawliyê Esedî pêşi koleyê Aqsenqerê Bursiqî bû ku dema bîbextiya pê re ya sala 522/1128'an dest danibû ser desthilatdariya Mûsilê ta ku demek piştê di heman salê de Siltan Mehmûdê Selçûqî ew dabû Emadedînê Zengî. Piştî wê bi demekê ew gihabû Esededîn Şêrkoh û bûbû serekkoloyên wî û mîrxastirînê. Ew herdem di cehd û xebata cihadê de bû ku di vegera ji vegirtina Meyafarqînê berbi Mûsilê ve di rê de ketibû û nigê wî şikestibû û dû re miribû. Ibn Wasil, b. n., 1/31, 32, 34; Bundarî, *Sena ul-Berq*, r. 346

¹⁵⁶ Ji mîrek û serdarên ber xizmeta Nûredîn Mehmûd Zengî re tê gotin.

¹⁵⁷ 'Eyn Calût bajareki bi ser Filistinê ve ye ku dikeve navbera Beysan û Nablusê. Yaqût, b. n., 4/200

¹⁵⁸ Fûle bajarokeki ku ji hêla Şamê ve digihê Filistinê. Yaqût, b. n., 4/318

Sala Pêncsed û Heştêyî [580/1184]¹⁵⁹

Dû re di meha Recebê de ew derket ku here ser Kerekê û birayê wî Melîk Adil jî jê re nivîsîbû ku ji dêla Misrê ve Helebê bidê, wî jî jê re nivîsî da li Kerekê bigihîje wî. Ew li Kerekê gihan hev û Siltan Menceñîq li ser girêdan, Freng li hev civiyan û daketin Waliha¹⁶⁰ nêzi Kerekê. Siltan tê geha ku hesara Kerekê dê dirêj bibe û ji ser rabû çû Şamê û birayê wî Adil jî pê re çû.

Wî Heleb dayê û ew çûyê ku kurê Selahedîn Melîk Zahir Xazî û Seyfedîn Ezkeş¹⁶¹ lê bûn. Wan ew dayê û Zahir jî berbiçav bi dilxweşî çû Şamê ber xizmeta bavê xwe, lê tiştê di dilê wî de tê de bû.¹⁶²

Tê (di vê sala 580/1184'an) de di navbera Kurd û Tirkan de bûyer derketin ku serkeftin ya Tirkan bû.

¹⁵⁹ Sernavê salê jî vê derê kêmbû, min lê zêde kir.

¹⁶⁰ Waleh cihek e li Belqayê ku dikeve navbera Dimeşq û Wad el-Qurayê û gundeki ser riya ku ji Emanê diçe Kerekê ye. Meqrîzi, *Silûk*, 1/1, r. 84, not 2; Bundarî, b. n., r. 32; Ebû Şame, b. n., 2/56; Ibn Şedad, b. n., 53-54

¹⁶¹ Ew Seyfedîn Yazkûcê Esedî bû ku di sala pêncsed û heftê û yekê (571/1175) de li ser keleya Ezazê gava yê batini xwestibû Selahedîn bikuje, wî ew kuştibû û dû re Siltan ew kiribû walyê Helebê ser karûbarê kurê xwe Melîk Zahir. Ew di sala pêncsed û nor û nehan (599/1202) de miribû. Li gor Ibn Şedad Yazkîc e, li gor Ibn el-Esir jî Yazkîş/Yazkîc e û li gor Ebû Şame jî Ezkeş û Eyazkûc e. Ibn Xelîkan, b. n., 5/522; Qazî Behaedîn Ibn Şedad, *Sîret Selahedîn Eyûbî*, Dar el-Qelem el-Erebî, 2001, Heleb, r. 72; Ibn el-Esir, b. n., 10/124; Ebû Şame, b. n., 3/113, not 2 û *Zeyl*, r. 52

¹⁶² Di sala pêncsed û heftê û nehan (579/1183) de dema Siltan Selahedîn Helebê vegirtibû hingê ew dabû kurê xwe Melîk Zahir Xazî (568-613/1172-1216) ku hê zarok bû û Seyfedîn Yazkûcê Esedî jî danibû bal ji bo tevgerandina karûbarê wî, lê gava ew jê sitand û da mamê wî Adil dengê xwe nekir, lê ew bêdilê wî bû, çunkî wî jî Meceddin ibn Xeşab re goribû: "Gava min bihîst ku Siltan Helebê daye Melîk Adil, ez pir xemgîn bûm, lewra min pir jê hez kiribû ku min bêriya wê dikir û bêyi wê nediqedand; min digot xwezi yan neda min yan jî ji min nestanda." Ebû Şame, b. n., 3/125; Ibn Xelîkan, b. n., 3/448

Nameya wa 'iz Zeynedîn¹⁶³ ku pê Siltan vedixwend Misrê

“Xwedê dema desthilatdariya mewlana Siltan el-Melik en-Nasir bidomîne û wê xurtir, serkeftîtir û rasttir bidêrine. Gelo tu tiştê ku mezinê me pê bêriya Misrê, Nilê wê, xêrên wê, av û şerbeta wê ya xweş, saraya wê, keştiqeha wê, derya û kendava wê, dar û berên wê, bihna wê, bender û pîvanga wê, hogiriya xelkê wê, qesrên wê yên mu'izî,¹⁶⁴ qonaxên wê yên ezîzî,¹⁶⁵ Çizeya¹⁶⁶ wê, girava wê ya Rewdeya ber Nilê wê, bereketa birkên¹⁶⁷ wê, Qelyûba¹⁶⁸ wê ya dilrakişên, rê û dirbên wê yên hişbir, cihê hevghîştina herdu deryayan [ya şor û şêrîn], cihê hilkişîna piramidên, gulşena bihuşta wê û gulzara bostanên wê, mizgeft û şêhidgehên wê, qeraxên wê yên mezin î fireh û nişanên qenci-yên wê bike, dibînî?”

Siltan jî jê re nivîsî: “Nameya şerî'etnas Zeynedîn, Xwedê bereketa wî bidomîne, gihîşte me, [me xweşiya diyarê Misrê û nermiya hêwa wê nas kiriyê - - - lê]¹⁶⁹ guman nîne ku Şam qenctir e, xêra nişteciyên wê mezintir e, dil jî bi ser ve meyardartir in, ava wê ya sar çêtir û bêhtir e, hêwaya wê ya havîn û zivistanan xweştir e, çawa ku rewşa wê şepaltir e, spehîtiya wê kamiltir e û dil jî lê şadtir e. Herweha xatûnên Şamê yên alîperde yî spehî meşatekirî ne, girêbendên wan vekirîne, baxçeyên wê dimenxweş in û awirên wê tûj in mîna yên merivên wê, belkî jî merivên çavê wê ne, kemerên wê girêdayî ne û zîv û zêrên wê xalis in. Evîndarên wê sewdaser in, dildarên wê bêlome ne, di bilindiya girên wê de guman nîne û ji her rohniyê re mînak heye, beşawendên wê li ser belgên din mîna jina sermest dilîzin û şalûl û bilbilên wê bi zimanê biyanî û Erebi tev dixwînin.

¹⁶³ Ew Zeynedîn Eli ibn Necayê Wa' iz bû ku ji xelkê Şamê bû, lê li Misrê jiyabû ku bi wa'z û şîretên xwe yên xweşbêji û bi qenciya xwe ya rûgeşî navdar bû. Ji ber hevnasîna wan ya ji mêj ve û xweşiya xuyê wî yê hezkirî Siltan gelek qenci pê re dikir û timî pê dişewirî û jê re dinivîsî. Ebû Şame, b. n., 3/137-139

¹⁶⁴ Yanî qesrên xelîfeyê fatimî Mu' iz Lédinillah Ebû Temim Me' d ibn Mensûr ibn Qayim ibn Mehdi 'Ubeydullah ku di dema wî de di sala sêsed û pêncî û heştan (358/968) de Fatimiyan bi serdariya Cewherê Seqelî Misrê vegir-tibû û her wî Qahîreyê digel qesrên wê ji Mu' iz re ava kiribû: Ibn Xelikan, b. n., 3/99

¹⁶⁵ Qonaxên ezîzî ew in ku Sîtiya Texrîberdiya keça Ezîz Billah li raserî Nilê ava kiribû û hertîşt û herder jê ve xwiya-bû ku dû re Fatimiyan ew ji xwe re kiribûn seyrangeh, lê pişt re Tiqyedîn Emerê Eyûbî ew kiribûn Medrese. Ebû Şame, b. n., 2/1, r. 188 ku ji el-Mewa' iz we l-Î' tîbara Meqrîzî 1/483'yan veguhastiye.

¹⁶⁶ Cîze bajarokekî piçûk e ku ji hêla rojava ve dikeve pêşberî Fîstat û Misrê û mezintirîn kûrana Misrê ye. Yaqût, b. n., 2/200

¹⁶⁷ Bi navê Birkê çend cih li Misrê hene, mîna Birka Hecîyan ku dema hecî diçûn hecê yan jî ji hecê dihatin lê kom dibûn û herweha sipaha Misrê jî berî ku here cengê lê dicivîya, Birka Fil, Birka Hebe û hinekî din. Ebû Şame, b. n., 2/1, r. 189.

¹⁶⁸ Qelyûb navenda wilayeta Qelyûbiyeyê ye ku dikeve bakurê Qahîreyê. Qutbedîn Mûsa ibn Mihemed Yûnîni, *Zeylu Mirat ut-Zeman*, Mecme' Seqqafe, Ebû Dabî, 2007, bg. 2/1181

¹⁶⁹ Li gorî Ebû Şame ev çend rêzên zêde ji di destpêka nameya ku Îsfehani li ser navê Selahedin ji feqeh Zeynedîn re nivîsî ye, hene, lê ew ji ya Nivîskarê me û ya Bundarî ku ji Îsfehani veguhastiye kêmin û çawa dixwiyê hemiyân jî jê veguhastiye lê bi kurtasî û hinek guhertin. Bnr. Ebû Şame, b. n., 2/1, r. 188-190; Bundarî, b. n., r. 312-313.

Herweha çend ji avên kûr î pir yên avdêr û çemên wê yên herek lê hene, mêweyên bêbeha, rih û rihan, fêkî û hinar, camêrî û xêrên qenc ku Xwedayê berztirîn bi xwe pê sond xwariye û gotiye; 'We t- tîn we z-zeytûnî'¹⁷⁰ ku hêjayiya wan ya nihênî diyar dike, lê hene. Çawa ku Pêxember (e. s.) jî gotiye; 'Ji nav welatên Xwedê Şam yê paqij î çêtir e ku loma koleyên xwe yên qencdirîn jî dişîne wê derê.'¹⁷¹ Hemî eshabîyan xwestine li Şamê rûnin û Şam di destpêka Îslamê [14/635] de hatiye stendin.¹⁷²

Ji xwe înkâr nakin ku Xwedê te'ala behsa Misrê jî kiriye, lê li ser devê Firawn gava gotiye: 'Ma milkê Misrê ne yê min e',¹⁷³ bes ev yek jê re weke cihê lome û riswayiyê nîşan daye. Ma tu nabînî ku Yûsuf (e. s.) jê bar kiriye çûye Şamê, ji xwe dû re mayîna Şamê nêzîktirê dilêrî û pêwîstirê şadî û çalakiyê ye.

Ma rakêşana çiyayê raserî goristana Qerafeya Fîstat, Misir û Qahîreyê ji Senaya çiyayê Senîrê ka ye û ka tozqala bilind ya kumçîka şerefeya ronahiyê. Ka ye kelpîçên çiyayê Lubnanê yên pîramîdan, ku herdu jî her mîna du qeliştêkan in. Ma gelo digel dirêjîya delta û dayîna Nîlê jî sermaye teyrokê di têravîya yê tî de û fêdeya nexweşiyê tê de heye û ji wê zahfiyê re xweşikî û teyisîna vî hindikî çî ye? Bêguman pesindêriya me li mizgeftê û li kumbeta sîsyarikê ye ku pê kurtkirna qesrê tê diyarkirin. Ger çemekî wan mîna yê Banasê¹⁷⁴ hebûya dê pêwîstiya wan bi alavê pîvanê tunebûya û em welatî nakolin çawa ku wî dûr dikin û em qenciya wî inkâr nakin çawa ku kirine. Ji xwe hezkirina welat ji îmanê ye û em inkâr nakin ku herêma Misrê herêmeke pir mezin e û hêvîdar in ku Zeynedîn vegere cem heqiyê û hevkarîyê bi tiştê biheqdirîn re bike."

Tê (di vê sala 580/1184'an) de Siltan êrişî Nablusê¹⁷⁵ kir ku hingê sipaha rojhilat, ya Husnê [Hesenkêfê/Heskîfê], ya Amedê, ya Diyarê Bekir digel Mizafereîdîne kurê Zeynedîn, Melik Adil ji Helebê û Tiqyedîn 'Umer jî bi

¹⁷⁰ Sûretê Tîn (95), ayet 1

¹⁷¹ Ji bo vê hadîsê bnr. Ebû Şame, b. n., 2/1, r. 190 û 3/139, nor 3.

¹⁷² Vegirtina Şamê di sala 14/635'an de pêk hatiye. Ibn Esakîr, Muxteseru Tarîxî Dîmeşq, bg. 1, r. 203

¹⁷³ Sûretê Zuxruf (43), ayet 51

¹⁷⁴ Banas şaxekî çemê Şamê yê mezintirîn yê Bereda ye ku li gundê Dumerê dibe sê şax: nivê wî bi navê xwe yê Bereda didomîne, yê din dibe Sewra ku li çepê Bereda dimîne û yê din jî Banas e ku li başûrê wî ye. Yaqût, b. n., 1/393, 450

¹⁷⁵ Nablus bajarekî navdar e li erdê Filistinê ku dikeve navbera du çiyayên dirêj î teng û pîrbîav û erdê wê jî bi kevîr e û bi qasî deh fersexan (60km?) nêzi Qudsê ye. Yaqût, b. n., 5/288

sipahên xwe ve hatin. Ew ji Şamê derket, daket Kerekê¹⁷⁶ û mencenîq li ser girêdan ku vegirtina wê yek ji girîngtirîn armanca wî bû, çûnkî ew diket ser rêya Misrê. Nûçe gihîşt Frengan, wan siwar û peyayên xwe dan hev û ber pê ve çûn heya daketin Walehê. Siltan qeraxên wan yên vala talan kir û çû heya giha Belqayê¹⁷⁷ û dakete Xûrê û êriş bir ser Nablusê, lê kuşt, dîl girt û daket ser Sebsetiyeyê¹⁷⁸ ku rahib û keşe lê diman û emanet jî li nik wan bûn. Wan hêviya ewleyiyê jê kir û ger bide wan dê dîlên di dest xwe de hemî berdîn. Wî ewleyî da wan, çû ser Xûrê û ji nişka ve derket hafa 'Eqebe Fiqê¹⁷⁹ û vegeyriya Şamê. Peyambirên Xelîfe ku heya hingê pê re bûn, xwestin vegeyriya Bexdayê, wî jî destûr da wan.

Tê (di vê sala 580/1184'an) de Qutbedîn Îlxazî Zeynel Begê xwediyê Mêrdînê wefat kir û du lawên biçûk li pey xwe hişt. Ew yekî camêr, mêrxas, dadmend û bi wijdan bû.

Tê (di vê sala 580/1184'an) de peyambirên Zeynedîn Yûsuf ibn Zeynedîn Elî Kuçuk gihîştin cem Siltan û ew agahdar kirin ku leşkerê Mûsilê bi serdariya Micahidedîn Qayınaz û leşkerê Qizil [Qizil Aslan]¹⁸⁰ jî pê re ku hejmara wan şeşhezâr bû, gihane deverê. Lê Zeynedîn Yûsuf bi leşkerê Erbilê ve ku ji hezar siwarî kêmtir bûn derketiye pêşiya wan, ew şikandine, pirên wan kuştine û dîl girtine. Dema Siltan ev bihîst jê re karekî mezin hat, çûnkî Zeynedîn Yûsuf kiliklên xwe spartibû wî [yan bûbû rasipêr û hevalbendên wî] û ji Şamê bi rê ketibû.

¹⁷⁶ Kerek navê keleyeke pir asê li hêla Şamê ye ku ji hêla çiyayê Belqayê ve dikeve navbera Eyle, Deryaya Qulzemê û Qudsê. Herweha navê gundekî mezin yê Ba'albekê ye ji ku tê gotin gora Nûh (e. s.) lê ye. Yaqût b. n., 4/514

¹⁷⁷ Belqa navçeyeke bi ser Dimeşqê ve ye ku dikeve navbera Şam û Wad il-Qurayê û navenda wê ji Eman e. Yaqût, b. n., 1/579

¹⁷⁸ Sebsetiye navçeyeke Filistinê ye ku navbera wê û Qudsê dû roj in. Yaqût, b. n., 3/208

¹⁷⁹ Eqebeya Fiqê bajarekî Şamê ye ku dikeve navbera Dimeşq û Teberiyê. Yaqût, b. n., 4/286

¹⁸⁰ Ew Kizil Arslan Osmanê kurê Il-denz e ku piştî mirina birayê xwe Pehlewan hatibû ser hikim û dest danibû ser Aran, Azerbaycan, Hemedan, Isfehan, Rey û deverên navbera wan û bûbû raspêrê xwediyê Faris û Xûzistanê. Wî Siltan Tuxrilê kurê Arslanê kurê Tuxril desteser kiribû, dû-re siltaniya xwe diyar kiribû û ji xwe re xutbe dabû xwendin, lê di pey de ew di sala pêncsed û heştê û heftan (587/1191) de li Hemedanê di nav nivinên xwe de hat kuştin. Bundarî, b. n., 259; Ibn Esîr, *el-Kamil*, 12/75-76; Ibn Xelîkan, *Wefeyat*, 3/106. Îsfehani, Feth, r. 355, 372

Sala Pêncsed û Heştê û Yekê (581/1185)

Tê (di vê sala 581/1185'an) de Siltan ji Şamê derket, leşker xwest û daket ser Heranê, Mizafeređin ibn Zeynedin ji li Bîrê gihayê. Wî li Seyfedin Elî ibn Meştûb ferman kir ku di pêşengiya leşker de here Serê Kanîyê. Dû re, ji ber tişteki ku qewimîbû Siltan li Mizafeređin ibn Zeynedin ket gumanê û dest danî ser, keleya Heran û Rihayê jê sitand û ji bo tedîbê/terbîyekirinê ew demekê girtî hişt,¹⁸¹ lê dû re ew perû kir, dilê wî xweş kir û keleya Heranê û deverên di destê wî de bi paş ve dayê. Ew veğerand ser adetê wî yê qencîkirin û rûmetdanê û ji bilî keleya Rihayê tişteki ji milkê wî jê kêma nema ku sozê wê jî dayê.

Siltan ji wê derê çû heya ku li Îsmailîya nêzikî Mûsilê daket û her roj komek ji wan diçûn dora Mûsilê û vedigeriyan. Li wê derê nûçeya mirina Şahermenê xwediyê Xelatê gihîştê, ew bi hêviya vegirtina wê çûyê û li Meyafarqînê¹⁸² daket. Wî şerekî mezin pê re kir û menceñiq li ser girêdan û di meha Cemadelewele de bi zor ew vegirt, lê rewşa Xelatê ya [vegirtina] wê jê re pêk nehat, çunkî koleyê Şahermen Begtîmûr dest danîbû ser. Siltan ji

¹⁸¹ Ji ber ku Mizafeređin ibn Zeynedin hertim jê re dinivîsî û pê re sozê mal û mêran dida ji bo avêtina ser Mûsilê, lê gava Selahedin derbasî Heranê bû wî di sozê ku dabû de sistayî kir, derûdorê jî fesadî kirin ku wî xwe guhartiye û dişa derbasî hêla mezinên xwe yên kevn Zengî û Mûsilîyan bûye ta ku Selahedin ji lê kete gumanê û rabû dest danî ser heya ku lê pirsî û rewşa wî esehî kir. Ibn el-Esir, b. n., 10/131; Ibn Wasil, b. n., 2/165

¹⁸² Meyafarqîn navdartirîn herêma Diyarê Bekir e ku navê xwe ji "Meya" ya qîza keçe ku pêşî ew ava kiribû û Farqîna bi maneya keştivan [Bariçîn] wergirtiye ku xendeqa wê spehî dêrabû. Hatiye gotin ji ku beşa wê ya kevirin ji hêla Enoşirwanê kurê Qubad ve hatiye avakirin, lê ya acûrin ji ji hêla Şah Ebriwîz [Perwîz] ve hatiye avakirin. Ji ber ku di bin destê Dewleta Rûmê de maye ji tê gotin ku wan ew ava kiriye lê di cihê wê de gundekî mezin hebûye û dêreke Mesihîyan ji tê de bûye heya niha (dor salên 1200) ji diwarên wê mabûne. Serekê vê wîlayetê yekî bi navê Liyûta bûye ku bi Meryema keça mezinê çiyayê wê yê ku di vê dema me de (nêzikî salên 1150-1208) Kurdên deverên Şamê lê dimînin re, zewiciye. Wê sê kur dane wî ku du heb ji wan ketine xizmeta Qiral İyûdsiyûsê Yûnani li Romaya Mezin û yê sêyemîn ji ku navê wî Merûsa bû bi xwendin û zanîne ve lebikeye û bûye zanayekî di ser yê dema xwe re û dema bavê wî miriye ji ew li cihê bavê xwe rûniştiye. Hingê tixûbê desthilatdariya qiralên Rûmê digîha heya welatê Diyarê Bekir û Cezîreyê û şahê Faris ji hingê Şapûrê dugirmilk/dusermil bû û di navbera wî û qiralê Rûmê de dijîniyeke navdar hebû. Yaqût, b. n., 5/272-73---

wê derê vegeriya Mûsilê ku cara sêyemîn bû, ew daket Kefirzemarê¹⁸³ ku germa wê pir bû. Egîdekî Kurd ji hêza mêrxasên parastina Siltan ku şî'ir dihonan û mîrgeha wî di Qûsa Eswanê de bû,¹⁸⁴ lê ji ber dûriya Qûsê ji Mûsilê, nanê/mîriya wî jê hatibû birrîn, ev riste şandin cem Siltan:

Ma qey di şerî'eta Nebiyê şandî de heye
ku mîrgeha wî li Qûsê û karê wî li Mûsilê ye

Dema Siltan pê hisiya got: "Na Wellah" û debariyeke pir dayê.

Siltan demekê li wê derê ma û hingê Sencerşahê xwediye Cezîreyê hat cem, wî xweş ew pêşwazî kir û ew wegerand welatê wî.

[Dû re Siltan] bi nexweşiyê dijwar ket û rabû berê xwe da Heranê, wî zor dida xwe jî dîsa nikaribû li mehafê siwar bibûya û pir qels û lewaz bûbû ku herkes li benda mirina wî bû. Melik Adil jî bi bijîşkên Helebê re ji Helebê gihîştê wî.

Her wê hingê qasidên Mûsilê Behaedîn er-Rebib¹⁸⁵ û qazî Behaedîn ibn Şedad¹⁸⁶ jî gihanê û ji Siltan hêviya lihevhatinê kirin û wî jî qebûl kir. Wî navbera herdu çeman ji xwediye Cezîreyê sitand û da xwediye Mûsilê, wî jî jê re sonda tam xwar û heya mirinê jî li ser sonda xwe ma.¹⁸⁷ Di wê navê de nûçeya

¹⁸³ Kefirzemar/Kevirzemar gundekî Mûsilê ye ku dikeve navçeyê fîreh ya hêla herdu gundên kevnar yên Qerda û Bazîbda/Bazîbdê ku nêzikî çiyayê Cûdî yê hafa Cizîra Botan in. Yaqût, b. n., 4/533, 366

¹⁸⁴ Qûs navekî Qiptî yê bajarekî mezin i fîreh û navdar e ku navenda Se'îda Mîsrê bû. Yaqût, b. n., 4/469

¹⁸⁵ Mixabin ku min tu agahî li ser Behaedîn ibn Rebib peyda nekirin.

¹⁸⁶ Eb ul-Mehasin Yûsuf ibn Rafî' (539-632/1144-1234) ibn Temîm ibn 'Utbe ibn Mihemed ibn 'Utabê Esediye navdarê bi Qazî Behaedîn ibn Şedad bû ku hê piçûk bûye bavê wî miriye û xalên wî yanî zaroyên Şedadê kalên wî ew xwedî kirine û wî jî nasnavê Ibn Şedad wergirtiye. Ew li Mûsilê hatiye dinê û li wê derê li cem gelek zanayên hêja xwendiye, demek di pey de derbasi Bexdayê bûye û lê dersdari kiriye, lê dû re di nav vegehiyayê Mûsilê. Berî dema lihevhatina Selahedîn û Ezedinê xwediye Mûsilê cara pêşî bi Şêx Sedredîn Ebdurehimê kurê Îsmail û qazî Mihyedînê Şehrezorî re ku piştê wî jî bi qasidiya xwe ya li hevhatinê Selahedîn nas kiriye û dawiyê wî ew di dema hesara keleya Kewkebê de di sala pêncsed û heştê û çaran (584/1188) de aniye kiriye Qazîesker û hakimê Qudsê û pê re maye heya wefata Selahedîn ku di nexweşiya wî ya dawî de pê re bûye. Wî demekê qazitiya Helebê kiriye û di karûbarê neviyê Selahedîn Melik Ezîzê kurê Melik Zahir de pê re alikarî kiriye û pê ve rabûye û di wê navê de kitêb jî nivîsîne ku yek ji wan jî li ser xuy û jiyana Selahedîn e. Ji bilî vê ya bi navê *Newadir us-Siltaniye fî Sîret Selahedîn el-Eyûbiye* wî kitêbên *Delail el-Ehkam*, *Fedil el-Cihad*, *Melce ul-Ehkam* û *Muciz ul-Bahir* û yên din nivîsîne. Ibn Xelikan, b. n., 5/442-459; Ebû Şame, *Zeyl*, 248. Ibn Kesîr, b. n., 13/121

¹⁸⁷ Li gori Ibn el-Esir û Ibn Wasil dema ku Selahedîn nexweş ketiye û rabûye vegehiyayê Heranê ku berî hingê kesên aşîrxwaz mina Qazî Behaedîn ibn Şedad, wezirê Emadedîn Zengî Şemsedîn ibn Ebd el-Kafî, Qazî Şemsedîn Mihemed ibn Mihemed ibn Mûsa yê navdarê bi Ibn el-Ferâş û Behaedîn ibn Rebib di navbera wan de diçûn û dihatin, di rê de qasidên Ezedin Zengî yê lihevhatinê û pejirandina daxwazên wî ku li jor bihurîn gihane Selahedîn û li gori wê gere Şehrezor û deverên pê ve, wilayeta Qerebelayê, deverên Qifcaqan/Qipcaqan û navber û derûdorên

wefata Nasiredîn Mihemed ibn Esededîn Şêrkoh¹⁸⁸ hat ku Melik Adil çû di sersaxiya wî de rûnişt.

Tê (di vê sala 581/1185'an) de li her derî bûyerên mezin di navbera Kurd û Tirkmenan de derket.¹⁸⁹

Tê (di vê sala 581/1185'an) de li Şamê remildaran got ku dê babilsokeke xurt silekaneke pir bi xwe re rake û mirovan bibe helakê. Wan jêzemînek amade kir da xwe tê de biparêzin, lê yek tiştik ji wan jî pêk nehat û derewa remildaran derkete holê.

'Usmetedîn Xatûn

Qîza Mîr Mu'înedîn Onur û jina herdu siltanan: Siltan Nûredîn û Siltan Selahedîn. Ew yek ji paqijtirîn, qencitirîn û xurttirînê jinan bû ku sedeqe û xêrên wê yên pir hebûn û wê li Şamê medreseyek ji Henîfîyan¹⁹⁰ re li taxa

herdu Zaban bigihê Selahedîn û li ser navê wî xutbe bê xwendin. Li ser vê herduyan ji hev re sond xwariye û Selahedîn şandiye deverên navdayî teslim girtiye. Ibn el-Esir, b. n., 10/134-35; Ibn Wasil, b. n., 2/170-173; Ibn Şedad, b. n., r. 79

¹⁸⁸ Ew Nasiredîn Mihemed ibn Esededîn Şêrkohê xwediyê Hims, Rehbe, Tedemir û Sulemiyeyê bû ku dema avêtina ser Mûsilê bi Siltan re bû, lê dema Siltan Nexweş ket û çû Heranê ew ji pê re çû û dema nexweşiya wî xedar bû ji ew rabû ku here mîrgehên xwe, lê di rê de li Helebê û Şamê ji bo wergirtina desthilatdariyê piştî wefata Selahedîn li piştgiyariyê geriya û hê derbasî mîrgehên xwe bû. Demeke kurt dû re ji di şeva Cejna Qurbanê de ji ber vexwarina zêde ya şerabê heya serê sibehê di sala pêncêsdê û heştê û yekê (581/1185) de mirî hat ditin. Li vê derê Ibn el-Esir ji ber aligiriya xwe ya Zengîyan ku hêşerî û hevalbendê wan bû gumaneke xerab diavêje ser Selahedîn ku di nav yên serdema xwe de jê pê ve kesî ev nekiriye. Ew Selahedîn di wê rewşa wi ya ku ji ber nexweşîna xwe ya xedar de gelekî qels û bêhiş bûye ji bi jehrikirîna kurapê xwe û destdanîna ser mirata wî ya malê hêja yi giranbiha gumanbar dike, lê ji bîli wî yên din yên ku piştî başbûna ji nexweşiyê pê re çûne serxweşiyê û parvekirina miratê, mina Îmad el-Katib û yên din ku bi xwe pê re bûne, diyar dikin ku li gor adet û şerîetê malê wî par ve kiriye û mîrgehên wî dane kurê wî Melik Micahid Şêrkohê dozde salî ku ew mîrgeh pêncî û şeş sal di destê wî de mane. Çawa ku Gibb Hamilton ji vê bêbextiya Ibn Esîr bi delîlan pûç dike. Ibn el-Esir, b. n., 10/135; Ibn Wasil, b. n., 174-176; Gibb Hamilton A. R. ji "The Rise of Saladin 1169-1189", di *A History of the Crusades*, University of Wisconsin, Philadelphia, 1958, c. 1, wergera Erebi, Yûsuf Eybeş, *Selahedîn el-Eyyûbî*, Beysan, Beyrût, 1996, r. 89-93.

¹⁸⁹ Di vê sala (581/1185'an) de li aliyê Cizir, Mûsil, Diyarê Bekir, Xelat, Şam, Şehrezor û Azerbaycanê di navbera Kurd û Tirkmenan de qirên derket û bêhejmar kes hatin kuştin. Wî şerî bi salan domand, gelek xwîn rîjîya, rê hatin birrin û mal hatin talankirin. Sedemê vê buyerê ji ew bû: Jineke Tirkmen bi zilameki Tirkmen re zewicibû û ew di ber kele-yeka Kurdên zozanan de derbasbûn. Li wê derê merivên jinikê gihîştibûn mîrikê Tirkmen û jê daxwaza xwarîna dawetê kiribûn, lê wî nedabû wan û di nav wan de xirecir dirêj bûbû ta ku kuştin derketibû. Hingê xwediyê keleyê ji hatibû xwar, mîrê jinikê biribû û kuştibû. Bi vê yekê re şer geş bûbû Tirkmen rabûbûn ser piyan û çûbûn gelek kes ji Kurdan kuştibûn, herweha Kurd ji çûbûn Tirkmen kuştibûn û bi wî awayî şer di nav wan de mezin bûbû û demeke dirêj domandibû. Dû re Micahidedîn Qaymaz, hinek ji serokên Kurd û yên Tirkmenan anibû cem xwe, wan li hev anibû, cil, xelat, û tiştîna din dabûn wan û gelek mal ji bo wan derxistibû. Hingê fitne teffiyabû, Xwedê ew xirabî qedandibû û xelk dageriyabû ser ewlehi û êmîniya xwe ya berê. Ibn el-Esir, b. n., 10/136; Ibn Şedad, b. n., r. 80

¹⁹⁰ Xwediyê mezhebê Îmamê Henîfî Ebû Henîfe Ni'man (80-150/699-767) ibn Sabit ibn Zûti ibn Mahê hiqûq-zan ê Kûfî bû ku bi zanîn, fiqh û teqwayiyê navdar bû û himdarê yek ji herçar mezhebên Sînyan bû. Kalê wî Zûti ji Kabulê ye tê gorin ji ku ji Babilê ye, lê neviyê wî Îsmail gotiye: "Ew kurê Hemadê kurê Ni'manê kurê Sabitê kurê Ni'manê kurê Merzûban e û ji Farisên azad in û tu carî nebûne kole. Ebû Henîfe ji peyrewan bû ku çar eshabe ditîbûn û pir zana yî zahid î qenc û nefsiçûk bû. Ibn Xelîkan, b. n., 4/576

Hicr ez-Zehabê ava kiribû û ji sofîyan re jî tekyeyek li girê hêla qibleyê der-
vayê Bab en-Nesrê li ser Banasê ava kiribû û turbeyek jî li Qasyûnê¹⁹¹ li ser
çemê Yezîdê¹⁹² ava kiribû ku lê hatibû veşartin. Wê gelek weqfên mezin jî
danibû ser van cihan ku wefata wê jî di Receba 581/1185'an de bû. Siltan di
dema nexweşiya xwe ya li Heranê de mirina wê bihîstibû û pir pê xemgîn
bûbû¹⁹³ ku ji ber nedîtina wê jî nexweşiya wî lê girantir bûbû.

Piştî wê birayê wê Se' dedîn Mesûd ibn Mu'înedîn Onur jî miribû ku yek
ji serdarên mezin bû û Siltan wî bi Rebî'e Xatûna xwişka xwe re¹⁹⁴ zewican-
dibû. Gava Mesûd Onur miribû hingê Rebî'e Xatûn bi Mizaferedîn
Gokbûri ibn Zeynedîn Kuçuk re zewicibû.

[Wefata] Nasirudîn Mihemed ibn Esededîn Şêrkoh ibn Şadi

Ku Siltan berê jê ditirsiya çunkî doz dikir ku desthilatdarî ji Selahedîn
bêhtir mafê wî bû. Ew mêrê xweha Siltan Sitişamê¹⁹⁵ bû ku [dema nexweşiya
Siltan li Heranê lê giran bûbû] ew jî veqetiyabû, hatibû mîrgeha xwe ya
Himsê. Wefata wî li Himsê di roja erefê de bû, goştê wî ji hev diket û ji ber
vê yekê guman dihat kirin ku hinekan jehr dabê. Jina wî Sitişam ew veguhas-
tibû goristana xwe ya 'Ewêneya bakurê Şamê û wî li cem birayê xwe
Şemsedewle veşartibû. Dema Siltan wefata wî bihîstibû Hims, Tedemir,¹⁹⁶
Rehbe¹⁹⁷ û Selemîyeyê¹⁹⁸ jî kurê wî Esededîn Şêrkoh¹⁹⁹ re hiştibû û ev mîrge-
hên bavê wî spartibû wî, ew perû kiribû û milknemeyek (menşûrek) jê re li
ser nivîsibû.

¹⁹¹ Qasyûn navê çiyayekî raserî Dimeşqê ye ku çend şikeft û bermayên pêxemberan lê hene. Yaqût, b. n., 4/335

¹⁹² Yezîd navê çemekî Dimeşqê ye ku navê xwe jî Yezîd Me'awîye girtiye. Yaqût, b. n., 5/499

¹⁹³ Li gori Ebû Şame ku jî İmad el-Katib veguhasîye ji ber ku dema wefata wê Selahedîn li Heranê nexweş bûye wan ew pê nehîsandiye, lê li gor Texrî Berdî ji Selahedîn pê hisiyaye, pê xemgîn bûye û ji ber wê jî êşa wî zêdetir bûye. Ebû Şame, b. n., 3/157-58; Texrî Berdî, b. n., 6/91

¹⁹⁴ Rebî'e Xatûna qîza Eyûb ibn Şadi ku piştî mirina mêrê xwe Sadedîn Mesûd bi Mizaferedîn Gokbûri re zewicibû û heya mirina wî jî li cem mabû. Lê dû re piştî mirina Mizaferedîn ew çûbû Şamê û heya wefata xwe ya sala şeşsed û çel û sisêyan /643/1245) nêzi heştê saliya xwe lê mabû û di saxîya xwe de nêzi pêncî kes jî mehremên xwe li ser desthilatdarî û melikî ditibû. Sibr Ibn Cewzî, b. n., 8/756-57; Ebû Şame, Zeyl, 272-73; Eb ul-Fida, Muxteser, 2/279; Ibn Kesîr, b. n., 13/128; Ibn Texreberdî, b. n., 6/313

¹⁹⁵ Ew Sitişam Xatûna qîza Eyûb ibn Şadi bû û xweha Şemsidewle ya helal bû, jina Nasirudîne kurê Şêrkoh bû û diya Hisamedîn Lacîn bû ku Sibî Ibn Cewzî gotiye: "Ew sîtiya xatûnan bû", ew yeke hişmend, şareza, birewer, xwe-dixêr bû û pir sedeqe didan, wê tekye û medrese ava kiribûn û weqif danibûn ser wan û di sala şeşsed û şazdan (616/1219) de wefat kiribû. Ji kesên mehremên wê, bira û zaroyên birayên wê sih û pênc kes di dema wê de bûbûn melik û desthilatdar. Ebû Şame, Zeyl, 180

¹⁹⁶ Tedemur bajarekî kevnar û navdar e ku dikeve deşta Şamê û qonaxa pênc rojan ji Heleb, Dimeşq û Rehbeşê dîr e. Yaqût, b. n., 2/20.

¹⁹⁷ Rehbe gundekî dora Şamê ye. Yaqût, b. n., 3/37-38

¹⁹⁸ Selemîye/Sulemîye bajarokekî hêla beriyê ye û ji deverên Hemayê ye ku berê li ser Himsê bû. Yaqût, b. n., 3/272

¹⁹⁹ Esededîn Şêrkohê kurê Nasirudîn Mihemedê kurê Şêrkohê kurê Şadi ye ku dema bavê wî mir hêz dozde salî bû. İbn el-Esir, b. n., 10/135

Sala Pêncsed û Heştê û Diduyan (582/1186)

Tê (di vê sala 582/1186'an) de xelkê Kerxê²⁰⁰ di roja Aşûreyê²⁰¹ de xweliya agir raxist, çûl daleqand; jinan jî kir qareqar, serqot derketin û ji Deriyê Bedriyeyê heya deriyê hicreya Xelîfe çûn û bi tepan li xwe xistin. Diyarîyên zêde ji wan û ji yên ku serpêhatiya pakrewaniya Hiseyn (r. e.) dixwendin dihatin ku vê yekê jî besta wan bêhtir rakir û ew pê ve çûn heya ku rewş giha radeya devavêtina eshabeyên mîna Ebû Bekir, Emer, Osman, Telhe, Zibeyr û Ayîşe, Xwedê ji wan xweş be, xelkê Kerxê jî tiştêk di bin cilikê de nehişt û hemî tiştên ku veşartî mabûn jî qîriyan û eşkere kirin.

Di vê mehê de Hacibê Dîwanê²⁰² Kemaleddîn ibn Hubeyre di texterewana xwe de derbasî hêla rojava bû ku erbabên dewletê jî digel şûrên tazî pê re bûn. Ew di paşîya roja xwe de peyade û ser vekirî vegeiriya, destê wî jî di destê nef-tavêjan²⁰³ de bû ku şaşik û riyê wî jî ketibû qirika wî û dengbêjê wî jî ku jê re Xetlîşa dihat gotin, li kêlekê dimeşiya. Jixwe ji Xelîfe re hatibû gotin ku ew demsaziya hevaljin û dengbêjan dike û ev yek jî pê giran hatibû ku ji ber vê yekê jî ev tişt anîbû serê wî [Kemaleddîn].

Tê (di vê sala 582/1186'an) de remildaran ji asoyan diyar kir ku, dê di meha Cemadelaxerê de dinya xera bibe û gotin ku dê di gerestêr/rojgarên mîna Roj (Şems, Xwirşîd), Heyv (Qemer), Kîwan (Zuhel, Saturn), Behram,

²⁰⁰ Kerx gotineke Nebtî ye ku tê maneya komkirin û civandin, îcar ji ber ku li taxeke Bexdayê dikan û eraseyên ticaran hatine komkirin da nekevin nav bajêr ew bûye navê wê taxa Bexdayê ku niha dikeve hêla rojavayê çemê Dicle. Herweha li gelek bajaran tax yan jî deverên bi navê Kerxê hene; mîna Kerxa Cûdan, Kerxa Reqeyê, kerxa Xuzîstanê [Kerxa Kikan] û yên din. Yağūt, b. n., 4/507-510

²⁰¹ Roja Aşûra ya dehê meha Miheremê ye li gor Salnameya Heyvî yi Koçî.

²⁰² Hacib/berdevkê ku padişah/siltan/mîr/deshilatar di gel vedişêre, deriyê wî li ser wan digire yan jî ji wan re vedike û wan berdide cem, lê di dema Memlûkiyan de hacib li Misrê ew bû ku li bajêr biryar dianîn cih. Li cem wan ev erk piştî cihgiriya deshilatdari dihat. Ibn Xeldûn, *Muqeddime*, Dar el-Cil, Beyrût, n. d., r. 265

²⁰³ Nefatûn/Zeraqûn (Neftavêj) hêzeke leşkerî ya sipaha Eyûbî û Memlûkiyan bû ku kincên agirparêz li xwe dikirin û bi alavên agiravêj neft vêdixistin û diavêtin ser amancên dijmin û alavên wî yên cengê. Mûsa ibn Mihemed Yûnîni, b. n., 2/681. Herweha Hiseyn, *Sipaha Eyûbiyan*, r. 292; 'Udwan, *Eskeriya İslamî*, r. 72-76

(Merîx, Mars), Gelawêj/Nahîd (Zuhre, Venus), Tîr ('Etarid, Merkur) û Bercîs (Muşterî, Jubîter) dê di Birca Mêzîn (Mîzan) yan jî Kêvjâlê (Sertanê) de bèn hemberî hev û tesîreke ku cîhan pê bierçiqe û jehriyeke şewatok bi ber bayê keve û sîlekaneke sor bi xwe re bigerîne. Xelkê bi kolana jêrzemînan û dagirtina zad xwe amade kir, lê dem qediya û tişteq neqewimî ku derewa remildaran jî derket holê.

Eb ul-Xenaim Mihemed ibn Mi'elim²⁰⁴ li ser Ebu Fedlê remildar ku serekê wan bû got:

Ji Ebû Fedil re gotineke mikurlêhatî	bibêje ku Cemad ²⁰⁵ bihurî û Receb jî hat
Lê tu bagera ku digotin pêk nehat	û tu stêra bi dûvik xwiya nebû
Haşa tu roj jî tarî nebû û tu ezîyet	ji ber berf û bagerê dîyar nebû
Yê nizane ku nikare biryar bide	li ser qerar dide, ha ev e ya ecêb

Tu bi rewşena avê remla xwe biavê	lê resedgeh çêtir e ji çilmisîna daran
Vira remildaran bêşik wa dîyar bû	ma çi peyv gotin û nebû bi derewan?
Tevdîrgêrê karûbar yek e ne heft in	lê hene sedem ji bo hemî bûyeran
Ne mişterî saxlem e, ne Zuhel nemir	ne ji Zuhre û ne ji Qutub re heye gêran
Pîrozî ji Xwedê re ku rastî xwiyabû	û herdem belav bû, rabû jê guman

Tê (di vê sala 582/1186'an) de Siltan li Firatê xist û derbas bû çû heya Helebê û ji wê derê jî qesda Şamê kir ku di rê de li Tila Siltan²⁰⁶ rastî Esededîn Şêrkohê xwediyê Himsê û xweha wî Sefra Xatûn hat ku hediyeyên mezin bi wan re bûn. Ew jî çû Himsê, baca rê û deynê ser wê rakir û ji birayê xwe Adil re got ku, mîrasê li gor Feraiza Xwedê di nav wan de par ve bike. Wî (Nasirudîn) Şêrkoh, xweha wî Sefra û jina xwe Sitîşam li pey xwe hiştibû. Adil hilkişiya keleya Himsê, çend roj lê ma û mîratê li wan parve kir ku malekî pir, gewher û kemerên zîv û zêr li pey xwe hiştibûn; tibabê mîrata wî hemî hezar hezar (milyonek) dînar bûn.

²⁰⁴ Eb ul-Xenaim Necmedîn Mihemedê kurê Eliyê (501-592/1107-1195) kurê Farisê kurê Eliyê kurê Ebdullahê kurê Hiseynê kurê Qasimê kurê Mi'elimê Heresiye Wasiti bû ku bi şair ibn el-Mu'elim navdar bû û di sala pêncsed û yekê (501/1107) de bûbû û di sala pêncsed û not û diduyan (592/1195) de li Hereseya Wasitê miribû. Şi'rên wî nerm, manexweş î xezelweri bûn. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 11; Ibn Xelîkan, b. n., 4/261

²⁰⁵ Mebest jê meha Cemadexerê ya şeşan ji Salnameya Heyvî yî Koçî ye.

²⁰⁶ Tila Siltan cihêk e ku navbera wê û Helebê ji hêla Dimeşqê ve bi qasî qonaxekê ye. Yaqût, b. n., 2/49

Qazî Şerefedîn²⁰⁷ ibn Ebî 'Esrûn ji di parvekirinê de amade bû, ew rojekê li wê derê ma, lê di bin dawa wî de kemereke micewher derket ku neyarên wî ji bo xemgînkirina wî ji yê amade re çav kirine da ew wê têxin bin wî da wî bihetikînin. Melik Adil ew tiştê ku ne layiqê wî bû bi bal ve da, lê Şerefedîn pak û paqijê ji vê yekê bû, çunkî ew dewlemend, camêr û bi rûmet bû. Wî ji Melik Adil re sond xwar ku haya wî jê tunebû û rast ji digot çunkî hesûdan weha kiribû.

Tê (di vê sala 582/1186'an) de Seyf el-Îslam çû ket Mekkê û li Beytê azana heya bi 'ela xeyr el-'emel²⁰⁸ qedexe kir û hinek ji 'Ubeydiyên²⁰⁹ ku radeyî li gel dikirin kuşt. Mîrê Mekeyê dergahê Beytê xilqand û hilkişiya cem Ebû Qubeys;²¹⁰ wî meriv şand cem da kililê bîne, lê neşand. Seyf el-Îslam ji qasidê xwe re got: "Jê re bibêje; 'Xwedayê payeberz hinek tiştên ku em pêk tînin ji me re qedexe kirîne' û Pêxember ji gotiye; 'Hûn kililê ji mala Şeybe nestînin' lê tu distîni, em ê wê bistînin û ji Xwedê Te 'la hêviya bexşandinê bikin." Hingê wî kililê jê re şand.

Tê (di vê sala 582/1186'an) de Siltan welat di navbera zaroyên xwe û malbata xwe de li ser dîtina Qazî el-Fadil ku di dema nexweşiya wî de dest-nîşan kiribû, parve kir.²¹¹ Melik Efdel Elî²¹² hingê li Misrê bû û berendamê weliehdîyê bû, lê Siltan dixwest ku [Melik] Ezîz²¹³ bişîne Misrê û rabû ji Efdel re nivîsî û gazî wî kir da here Şamê. Gava ew bi mala xwe û diya xwe ve

²⁰⁷ Di tekstê de Necmedîn bû lê li gor Ebû Şame û Ibn Xelîkan û Ibn Kesîr divê Şerefedîn be, çunkî Necmedînê kurê wî dû re piştî mirina wî dikeve cihê wî. Ebû Şame, b. n., 4/64; Ibn Xelîkan b. n., 4/41-44; Ibn Kesîr, b. n., 12/257

²⁰⁸ Ev deqa azana Şî'îyan e ku ji dêla "Heyya 'ele l-felah" ve bi kar tînin. Ebû Şame, 3/174

²⁰⁹ Mebest jê kesên peyrewên Dewleta Fatîmî ne ku ji ber pêşiyê wan 'Ubeydullah el-Mehdî ji wan re 'Ubeydî ji hatiye gotin.

²¹⁰ Ebû Qubeys navê çiyayê raserî Mekkeyê ye. Yaqût, b. n., 103

²¹¹ Li gorî Ibn el-Esîr, mîreki mezin yê dostê Selahedîn yê kevn bi navê Silêman ibn Cender ku yekî şareza yî serwext bûye û Selahedîn ji pê bawer bûye, ev yek jê re destnîşan kiriye û ew han daye ser vê guhertinê. Li gorî gumanan ji ber ku Adil dema li Helebê bû û Selahedîn nexweş bû zêde rû û guh nedabûyê loma wî (Ibn Cender) ji ev fesadî kiriye. Ibn el-Esîr, b. n., 10/140

²¹² Ew Eb ul-Hesen Elî Melik Efdel Nûredînê (566-622/1170-1225) kurê Siltan Selahedîn yê mezin bû û weliehdê wî bû ku di sala pêncsed û şêst û şeşan (566/1170) de li Qahîreyê bûbû û di sala 622'yan de wefat kiribû. Wî demekê piştî wefata bavê xwe li Şam û Qudsê desthilatdarî kiribû û demekê piştî mirina birayê xwe Osman ji dest danibû ser Misrê, lê dû re Melik Adil ew jê sitandibû û Serxede dabûyê. Demek piştê bi birayê xwe Zahir re diji apê xwe yekitî çêkiribû, lê bi ser neketibû û li ser vê Melik Adilê apê wî Serxed ji jê sitandibû û Simeysatê dabûyê. Ibn el-Esîr, b. n., 10/445; Ibn Xelîkan, b. n., 3/366; Ibn Kesîr, b. n., 13/83

²¹³ Melik Ezîz Emadedîn Eb ul-Feth Osmanê (567-595/1171-1198) kurê Siltan Selahedînê Eyûbî bû ku di sala pêncsed û şêst û heftan (567/1171) de li Qahîreyê hatibû dinê û di sala pêncsed û not û pîncan (595/1198) de piştî ketina ji hespê di nêçîrê de nexweş ketibû û di bist û heft saliya xwe de pê miribû. Bavê wî ew di bin parastina apê wî Melik Adil de kiribû çihgirê xwe yê Misrê ku piştî wefata bavê xwe lê serbixwe mabû, lê demek piştê li ser

hat û amade bû, Siltan rabû ew bi Sefra Xarûna xweha Esededînê xwediyê Himsê re zewicand.

Selahedîn malbata xwe û serdarên xwe civand û bi wan re peymana welîchdiyê ji Efdel re çêkir. Siltan dixwest ku Heleb ji kurê wî Melik Zahir²¹⁴ re be, lê ji birayê xwe Melik Adil şerm dikir. Melik Adil tê giha û Zahir bi keça xwe re zewicand û ji Zahir re got: “Tu dizanî ku bajarê Helebê mezin e û keleya wê ji qewî ye, tu wê ji Siltan bixwaze.” Melik Zahir ji Siltan ew xwest, wî ev agahî da Adil û wî ji ev yek qenc dît û li ser vê biryarê îdareya Helebê da Melik Zahir, ya Şamê da Melik Efdel, ya Misrê jî da Melik Ezîz, gelek mîrgehên mezin jî li Misrê da Adil û ew kir atabegê Melik Ezîz li Misrê û ew şandin Misrê.

Tiqyedîn hingê li Misrê bû û desthilatdariya wî li cem Melik Efdel weke ya walîyekî bû, lê gava nûçeya biryarên Selahedîn bihist pir li zora wî hat, çunkî wî texmîn dikir ku dê ew li Misrê serbixwe bibe.

Hingê xulamê wî Qereqûş²¹⁵ gihabû nêzîkî hawîrdorê Mexribê, jê re nivîsand û ew vexwend wê derê û dilê wî bijand desthilatdariyeke nû. Wî mal û barê xwe yê giranbiha da hev, şand Îskenderîyeyê û rewş ji Siltan re nivîsand, lê ev yek li zora Siltan çû û ditirsiya jî ku pirê leşker pê re here Mexribê, ji ber vê jî jê re nivîst, lome û gazin jê kirin û jê re got: “Min ev nûçe bihîstiye.” Û ew xweste cem xwe; ew nikaribû dijî wî derkeve.

Ezîz û Adil yekê Şabanê ketin Qahîreyê û Tiqyedîn jî çû Şamê, Siltan çû pêşîya wî û deverên bi destê wî yên [mîna] Hema, Me'er,²¹⁶ Menbec²¹⁷ hemî

Şamê û Misrê di navbera wî û birayê wî Melik Efdel de nakokî derketibû, lê ew heya mirina xwe li Misrê mabû. Ibn el-Esîr, b. n., 10/255; Ebû Şame, b. n., 3/164-65, Zeyl, r 25; Ibn Xelikan, b. n., 3/219-22

²¹⁴ Ew Eb ul-Feth/Ebû Mensûr Melik Zahir Xazî Xiyasedînê (568-613/1172-1216) kurê Siltan Selahedînê Eyûbî bû ku di sala pêncsed û şêst û heştan (568/1172) de li Misrê hatibû dinê û di sala çêşsed û sêzdan (613/1216) de li Helebê 44 salî wefat kiribû. Hê di zaroktiya xwe de ew bûbû cihgirê bavê xwe yê Helebê ku demekê bavê wî ew jê sitandibû û dabû apê wî Melik Adil, lê dî re ew lê vegevandibû û heya mirina xwe ew xwediyê Heleb, Menbec û hinek deverên din yên Şamê mabû û piştî wî jî ew der di destên zaroyên wî de mabûn. Ibn el-Esîr, b. n., 10/369; Ebû Şame, Zeyl, r. 145; Ibn Xelikan, b. n., 3/448-52

²¹⁵ Ew ne Behaedîn Qereqûşê Tewaşî yê fermandarê Şêrkuh û Selahedîn bû, lê belê Şêrefedîn Qereqûşê Teqewî yê koleyê Tiqyedîn bû ku di navbera salên pêncsed û heftê û yek û pêncsed û heştê û diduyan (572/1175, 572/1176, 575/1179, 576/1180, (577/1181, 578/1182, 582/1186) de çûbû Afrika, li Qeyrewanê bi alîkariya hinek giregirên wê derê jî bi leşkerê Yûsuf ibn 'Ebd el-Muminê fermandarê dewleta Miwehidî ya Merakeşê re şer kiribû û dest danibû ser Trablusa Rojava û gelek deverên din yên wê, bi taybetî ji deverên bin destê Îbrahîmê Silahdar. Ebû Şame, b. n., 3/66, 2/272, 274; Ibn Wasil, b. n., 1/236

²¹⁶ Me'er bajarekî mezin i kevnar û navdar e ku dikeve navbera Hema û Helebê, lê li ser Himsê ye. Yaqût, b. n., 5/182

²¹⁷ Menbec bajarekî kevnar e ku bi ya Yaqût rûmî ye lê tê gotin ji ku Kesra ew ava kiriye, ew bajarekî mezin i fireh e û di deştekekê de ye ku hatina wê pir e û bi xêrûbêr e. Yaqût, b. n., 5/237

lê vegerand, Meyafarqîn jî lê zêde kir û wî jî daxwaziya xwe ya li ser Mexribê veşart.

Yozbayê koleyê Teqyedîn çû Mexribê, xwediyê Mexribê çû pêşiya wî, wî ew dil girt, lê dû re minet lê kir, ew berda û şand hinek geliyên nêzî deverên dijmin. Ew qenc ceriband û dûre ew kir serdarê leşker.

[*Dijîtiya navbera Frengan û hatina Qûmis ber bi Siltan ve*]

Tê (di vê sala 582/1186'an) de dijîti di navbera Frengan de derket û dîtî-nên wan ji hev cuda bûn ku ev jî bû sedemê şadiya Îslamê. Sedemê vê jî ew bû ku Raymond Sencîlî²¹⁸ yê Qûmisê²¹⁹ (mîrê) Trablusê²²⁰ ku berê bi banû-ya²²¹ xwedîya Teberîyeyê re zewicîbû, xwest têkeve rêza Siltan. Jixwe hikim jî di destê birayê wê yê cuzamî²²² de bû, dema mirîna cuzamî nêzîk bûbû wesî-yet kiribû ku hikim ji kurê xweha wî²²³ re be ku ew jî zarokekî piçûk bû. Gava Qûmis bi diya wî re zewicîbû ew bûbû perwerdigarê wî lê kurik jî miribû ku desthilatî jî li gor qaydeyê wan gihîştibû diya wî û Qûmis jî li bendê bû ku dê karûbar bispêre wî, lê çavê wê çû ser hinek siwarên Freng ku li Qudsê civiya-bûn û ew jî bi taca milûkiyê ya di destê wê de di navbera du rêzên wan de rawestiyabû û dinihêrt ka tacê bide serê kîjan kesê ku wê heq dike. Wê dest-hilatdar û şahsiwar (şowalye) şopandin û tac danî serê yê ku çavê wê çûbû ser û wê ew kiribû qral, bi hêviya ku pê re bizewice. Qûmis û giregir bi vê yekê qayil nebûn û Xwedê Te'ala tundî xist navbera wan.

Tê (di vê sala 582/1186'an) de prensê Kerekê Ernat, ku xebîstirîn û şerx-waztirînê wan bû, ji Kerekê derket û çû avêt pêşiya karwanê ku ji Misrê diçû Şamê. Bi karwan re xelkekî pir û malekî zahf hebû; wî bi kuştin, dîlkirin û talankirinê dest danî ser hemiyê. Siltan ji bo vî karî xeber şand ser wan, lome

²¹⁸ Raymondê kurê Raymondê Sencîlî [Kont Raimond of Tripoli] ku bi banûya xwedîya Trablusê re zewicîbû û çûbû li cem wê mabû. Ibn el-Esîr, b. n., 10/141; Sören Wibeck, b. n., r. 169

²¹⁹ Qumus erebîzekirina gotina Latîni ya "comes/komes"ê ye û tê maneya heval, lê ji bo mir jî tê bikaranîn çunkî di destpêkê de ew hevalê qiral yê ceng û çûnûharê bûye. Çawa ku "comte"ya Fransî jî bûye "kund" û "qund" yanî kont ku hemî jî bi maneya mîr û serdar in. Ibn Wasil, b. n., 1/73, not 1

²²⁰ Trablus bajarekî ku li keviya deryaya Şamê dikeve û bi pêncî û çar (54) milan nêzî Ba'albekê û bi not milî jî nêzî Dimeşqê ye. Eb ul-Fida, *Teqwîm*, r. 253

²²¹ Ew Xwedîya Teberîyeyê xatûna mezin Eschiva/Eşiva/Ehiva bû. Sören Wibeck, b. n., r. 173-74

²²² Ew qiralê Qudsê Baudouinê:Balduinê IV:em bû ku qiraliya wî di navbera salên 1174-1185'an de bû. Ibn Wasil, b. n., 2/184, not 2

²²³ Ew Baudouinê:Balduinê V:em yê kurê xweha wî (Baudouinê:Balduinê IV:em) Sibylla bû ku ji dêla Raymond ve bi Gay Lusignan re zewicî û ew kir qiralê Qudsê, Sören Wibeck, b. n., r. 167-169.

li wan kir û pîrsa ehd û peyman û sozê ku dabûn ji wan kir û daxwaza vege-
randina malê ku biribû lê kir, lê wî guh nedayê, êrîş û xerabiyên xwe
domand.

Îmad el-Katib gotiye ku, pê re nijdeyeke piçûk digel hêzeke hindik hebû
ku pir şerûd bû û ji xerabtirînê wan bû, lê ew (Ernat) aram bû ta ku jê re fer-
send derket û rabû avêt ser qefleyeke giran ku pê re malekî pir hebû. Di nav
wan de komek cindî û giregirên welatan hebûn, ew birin Kerekê û girêdan.
Siltan xeber jê re şand, ji bo kirinên wî yên kirêt, pîsîtiyên wî û bêbextiyên wî
ew riswa kir. Lê wî dev jê berneda û êrîşê xwe yê ser təcîran domand ta ku
Siltan sondika wî xwar û tiştê ku pêwîst bû anî cih û xwîna wî di şerê Hitînê
de rijand. Siltan li Şamê ma û amadekariya şerê dijmin kir û ji her hêlê ve leş-
ker xwest.

Institut kurde de Paris

Sala Pêncsed û Heştê û Sisiyan (583/1187)

Di destpêka meha Miheremê de Siltan bi leşkerê Şamê ve ji Dimeşqê derket û daket Busrayê û çavdêriya karwanê hecîyan dikir ku xweha wî Sitişam û kurê xwe Îbn Lacîn²²⁴ jî bi wan re bûn, çunkî nûçe gehabûyê ku mîrzayê (prensê) Kerekê (Ernat) çavnêriya wan dike û ditirsiya ku êrîşî wan bike. Hecî di paşiya meha Miheremê de hatin û serê Siltan jî ji [xetera] wan vala bû, rabû çû Kerekê, darên wê birrîn û çandiniyên wê hemî çinîn û heman tişt anî serê Şewbekê²²⁵ jî. Ew li wê derê li benda leşkerê Misrê bû ku dema ber bi Kerekê ve çûbû ferman li kurê xwe Melik Efdel kiribû da bi hinek leşker ve dakeve Serê Avê û li benda leşkerê rojhilatê be.²²⁶

[Dema ew gihîştin] Efdel, wî hêzek ji wan şand ser Teberîyeyê û Mizaferedîn ibn Zeynedîn kir serdarê leşkerê rojhilat û Sarimudîn Qaymazê Necmî²²⁷ jî anî serdariya leşkerê Şamê û ew daketin ser Teberîyeyê. Bedredîn Dildirimê serdarê sipaha Helebê derket pêş û serdarê Dawîye û yê Esbetaran bi komek leşker ve çûnê û şerê wî kirin, wî ew kuştin, hinek jî dîl girtin û çû li Sefûriyeyê jî heman tişt kir û bi dîlan ve veqeriya cem Efdel ku li raserî Qîqanê²²⁸ bû. Siltan hat Mesîla gundê rojavayê Hûnê û Sefedê²²⁹ û hilkişîya ser girê wê ku dema leşker û rewşa wan dît pê şa bû.

²²⁴ Ew Hisamedînê kurê 'Emerê kurê Lacîn/Laçîn bû û kurê Sitişama xweha Siltan Selahedin bû ku di sala pêncsed û heştê û heftan de (587/1191) li Dimeşqê miribû. Ibn el-Esîr, b. n., 10/212; Ebû Şame, b. n., 4/171

²²⁵ Şewbek keleyeke asê ye li dora erdê Şamê ku dikeve navbera 'Eman, Eyle û Qulzemê û nêzîkî Kerekê ye. Yaqût, b. n., 3/420

²²⁶ Mebest ji welatên rojhilatê, deverên rojhilatê Şamê (Hims, Hema, Ba'albek, Heleb), hinek navçeyên Berfiratê (Heran, Riha, Serê Kanîyê, Bîre û yên din) Sincar û welatê Cezîreyê ne (Mêrdîn, Dinêser, Xabûr, Beled, Mûsil, Erbil û deverên dora wan in). Ibn el-Esîr, b. n., 10/143; Ibn Wasil, b. n., 164

²²⁷ Ew Sarimudîn Qaymazê kurê Ebdullahê Necmî bû, ku xwiyayîyekî dewleta Selahedin û berpirsiyarê xargeh û mala wî bû û mina ustaddarê/desteserkarê wî kar dikir, ku dema Siltan deverek vedigirt ew disparte wî da wê li hev rast û ewle bike. Ji ber vê yekê jî dema vegirtina Amedê û mirina Xelîfe Adid li Misrê gelek mal bi dest xistibû ku pê gelek xêr û qencî li hewcedar û feqîran dikir. Ew di sala pêncsed û not û şeşan (596/1199) de miribû. Ebû Şame, b. n., 4/272; Ibn Kesîr, b. n., 13/20

²²⁸ Qîqan/Tilqîqan devereke piştê Helebê ye. Yaqût, b. n., 4/480

²²⁹ Sefed bajarekî çiyayê Lubnanê yê raserî Himsa erdê Şamê ye. Yaqût, b. n., 3/468

Ew di roja îna 17^{yê} Rebielûlayê de bi lez çû Fiqê²³⁰ û Efdel û leşker jî pê re çûn û li Eqhewanê²³¹ rastî hev hatin. Ji ber wî dixwest ku roja îne rastî neyar bê da bi nîyazên xwitbexwênan bê pîrozdêran, wî bi 12 hezar siwar û gelek peyadeyan ve li qeraxê Gola Teberîyeyê kon û xargehên²³² seferê veda. Freng jî ji Ekayê derketin, lê ew hê jî di xewna xwe de bûn û tê gotin ku hej-mara wan bi peya û siwaran ve heştê hezar bû, ew li Sefûriyeyê²³³ daketin.

Siltan çû Teberîyeyê, menceñiq li ser girêdan, di sûrên wê de neqeb çêki-rin û di roja pêncşema çardeyê Rebielaxirê de ew vegirt, lê nehiştin têkeve keleyê ku xatûna jina Qumis [Kont Raimond/Raymond] lê dima.

Freng jî bi pêş ketin û roja îne dema hilkişîna rojê daketin Lûbiyeyê;²³⁴ ku Misilmanan jî hingê av ji ser wan birrîbû û rojêke wisa germ bû ku devera Xewrê li wan bûbû alava agir û Mizafereîdîne kurê Zeynedîn jî agir berda kewş û kelaş û çandiniyên dora wan.²³⁵ Ew tamamê şevê li wê derê man û Misilman jî li dora wan bûn. Dema bû spêdeya roja şemiyê wan şer kir heya nîvro û dû re jî hilkişîyan ser Girê Hittîne,²³⁶ lê agir jî li dora wan dişixulî. Ew [ji ber germê û jî tîna] mirin û li serê gir ketin erdê ku Qûmis [Kont Raimond] jî heya hingê bi wan re mabû, lê dû re êriş kir û Siltan jî jê re rê vekir ta ku ew hilkişîya serê Sefedê. Wan [Misilmanan] jî şûr bi kuştin û dil-girtin xist nav Frengan, ji melikan yê dilgirtî: Qral Kabî [Guy de Lusignan], birayê wî Cefrî/Gefrî [Geoffri de Lusignan], mîrziyê Kerekê [Ernat],²³⁷ Henfîrî,²³⁸ xwediyê Cibeyl, Beyrût û Seydayê Hiyû (Huge II de Gibélet), serekên Dawîye²³⁹ û Esbetaran²⁴⁰ û yê din. Xaçê Xiristiyanan yê mezintirîn jî ku bi gewher û yaqûtan avzêrkirî bû û di nav qewlikekî zêrîn de bû hat des-teserkerin û pêşkêşî Selahedîn hat kirin ku li cem Xiristiyanan temsîla Mesîh (e. s) dikir.²⁴¹

²³⁰ Fiq bajarekî Şamê ye ku dikeve navbera Dimeşq û Teberîyê. Yaqût, b. n., 4/ 324

²³¹ Uqhuwane cihek e li erdê Şamê li ser cemê Teberîyê ku dikeve hêla Urîdîne. Yaqût, b. n., 1/278

²³² Konên mezin yan jî xaniyên darîn yê siltan û miran yê ceng û seferê.

²³³ Sefûriyê navçe û bajarokêkî hêla Urîdunê ye li erdê Şamê ku nêzîkî Teberîyê ye. Yaqût, b. n., 3/470

²³⁴ Lûbiyê cihekî nêzî Teberîyê ye. Ibn Wasil, b. n., 2/189

²³⁵ Li gorî Dr. Suheyl Zekkar şervanekî dilxwaz gava ditiye ku berê bayê li Frengan e rabûye agir berdaye kewş û kelaşê dora wan. Dr. Suheyl Zekkar, Hittin, Dar el-Fikir, Beyrût, 2002, r. 128

²³⁶ Girê Hittîne cihekî navbera Teberîyê û Lûbiyeyê ye ku jê re qiloçê/pozê Hittîne jî tê gotin. Suheyl Zekkar, b. n., r. 119 û xerîte 100-101.

²³⁷ Ew xwediyê Kerek û Şewbekê Renaud de Chatillon bû.

²³⁸ Henfîriyê III'em yê xwediyê Tibnîne: (Onfroi de Toron)

²³⁹ Ew Gerard de Ridfordê yan jî Eude de St. -Amendê serekê Dawîyeyan (Les Templiers: Siwarên Peyker) bû.

²⁴⁰ Ji "Les Hospitalers" a Fransî, hatiye xerabkirin ku navên wan yê temami "Siwarên Piroz yê Yuhena" bû û sere-kên wan jî Gilbert d' Assailly bû.

²⁴¹ Mezintirîn xaçê Filehan bû ku li gor baweriya wan beşek ji wî dari bû ku Îsa (e. s.) pê ve hatibû daleqandin. Suheyl Zekkar, b. n., 129

Yê ku qral dîl girtibû Mîr Ezedîn Dirbasê kurê Memê Mihrînî²⁴² bû û yê ku mîrzayê Kerekê jî dîl girtibû Îbrahîmê xulamê Mihrînî bû. Dema Siltan ew dîtîn, daket û sicda şîkrê bir, hat xargeha xwe û ew xwestin cem xwe. Qral li kêleka Siltan ya rastê rûnişt û mîrzayê Kerekê jî li kêleka qral rûnişt. Siltan li Qral nihêrî ku ji tîna bûye hilkehilka wî, wî ferman kir ku piyaleyek ji averbê jê re bînin û gava anîn, wî jê vexwar û da mîrza [Ernat] jî lê Siltan jê re got: “Min destûra avdana wî nedabû te, çire te av dayê.” Ji xwe Siltan berê nezir kiribû ku Mîrza bi destê xwe bikuje û jê re got: “Ey mel ‘ûnê bêbext, te sond xwar û te xedir kir û te sonda xwe xwar” û dest bi hejmartina xedr û xerabiyên wî kir û rabû şûrek avêtê ku milê wî daxist û xulamên jî ew temam kir û laşê wî avêtin ber seyan. Dema qral ew kuştî dît tirsîya û hişê wî çû, lê Siltan ewleyî dayê û got: “Ev xayîn û derewîn bû, ku ne carekê bi tenê xedr kiribû.” Dû re Siltan xwest ku Dawîye û Esbetarî bibin Misilman, yê ku bû ew sax ma û yê ku nebû Misilman hat kuştin ku pîrên wan hatin kuştin.

Qral û dîlên mayî bi Şamê ve bi bal Sefyedîn ibn Qabid²⁴³ ve hatin rêkirin, yên giregir di keleyê de hatin girtin û dîlên din bi bihayekî wisa kêman hatin bazarkirin ku hinek ji dîlên belengaz bi nalekî hatin firotin û gava jê re hat gotin ku behayekî pîr kêman e wî got: “Mebesta min kêmxistina wan e.”

Qazî ibn Ebû ‘Esrûn kete Şamê û xaçê mezintir ji serberjêr di destê wî de bû. Siltan jî vegeriya Teberîyê, ewleyî da xwedîya wê,²⁴⁴ ew jî bi xwe û malê xwe ve derket çû Ekayê û Teberîye ket destê Sarimidîn Qaymezê Necmî.²⁴⁵ Qûmis [Kont Raimond] jî ji Sefedê derket çû Trablusê û lê mir ku tê texmînkirin ew ji ber birînên xwe miribû.

Vegirtina ‘Ekayê (Akre)²⁴⁶

Siltan ji Teberîyê derket, di paşîya Rebî ‘elaxerê de dakete ser ‘Ekayê û dît ku tu kesê wê biparêze lê nîne, çunkî bûyera Hitînê ew hela kiribûn ku sih

²⁴² Li gorî Ib Boris James ew Mîr Ezedîn Dirbasê kurê Memê Marînî bû û ji hoza naskirî ya Kurdên Marînî bû ku yek ji êlên hêla Hezbanîyên Hekariya bû. Boris James, b. n. r. 50, 124

²⁴³ Seyfedîn ibn Qabid cihgirê Siltan Selahedîn yê Dimeşqê bû ku gotina wî bi qedir bû; ew di sala pêncsed û heştê û heftan (587/1191) de miribû. Ebû Şame, b. n., 4/171; Ibn Wasil, b. n., 2/195

²⁴⁴ Kontes Eschiva/Ehiva/Işivaya desthilatdara Teberîyê û jina Raimondê/Raymondê desthilatdarê Trablusê bû. Sören Wibeck, b. n., r. 173-74

²⁴⁵ Sarimidîn Qaymezê Necmî ku yek ji serdarên mezin yê Eyûbîyan bû û memlûkê Necmedîn Eyûbê kurê Şadî bû ku piştî wefata Selahedîn gihabû kurê wî Melik Ezîz û çûbû Misrê û lê mabû heya ku herdu bira Efdel û Ezîz li hev ketibûn. Bnr. Dawadarî, *Kenz*, 7/124.

²⁴⁶ ‘Eka bajarekî mezin e li ser qeraxê deryaya Şamê ku lê kaniyeke bi navê Kaniya Çelekan û mizgefteke bi navê Mizgefta Salih Pêxember (e. s.) heye. Eb ul-Fida, *Teqwîm*, r. 242

hezar [kes] bûn. Wan ji bo canê xwe û bi qasî ku karibin bi xwe re mal bibin ewleyî xwest, Siltan ewleyî da wan û di destpêka Cemadelûlayê de kete Ekayê. Çar hezar dilên Misilmanan lê hebûn, wî ew azad kirin, dêr kir mizgeft, kurê xwe Efdel danî ser û xutbexwênî, qazîtî û îmametî jî spart Ebdulletif ibn Ebû Necibê Şehrezorî.²⁴⁷ Gava Misilman ketin Ekayê wan dest danî ser talanekî bêhejmar ku heryekê rima xwe di ser xaniyekî wê de çikand û dest danî ser xanî û malê tê de hemî, Siltan jî hemî mal û pertalên ku taybetiyê bi Dawîyeyan (Les Templiers: Siwarên Peyker) re bûn spart Feqeh Îsayê Hekarî.

Melik Adil di van vegirtinan de ne amade bû, çunkî ew li Misrê bû, lê dema ew hat wî di rêya xwe de Mecdel Yaba²⁴⁸ û Yafayê vegirt ku Melik Ezîz jî pê re bû, lewra ew jî bi leşkerê Misrê re hatibû, Adil çû Misrê, lê Ezîz pê re venegeriya û gihîşt bavê xwe.

Îmad el-Katib ji Bexdayê re nameyek nivîstî ku destpêka wê weha bû: “Piştî Tewratê me di Zebûrê de jî nivîsiye ku bêguman mîratgirê erdê dê ben-deyên min yên qenc bin.”²⁴⁹ Spas ji Xwedê re ku ev soz anî cih û ji ber û paşê ve alîkariya vî dînê baqij kiriye, piştî her tangasiyekê firehiyek daniye, piştî her rewşekê yeke din çêkiriye û ew rewşa ku Îslam nema kare jê re sebir bike, hêsa dêraye û bi gotina xwe xîtabî wan kiriye: ‘Bêguman me careke din jî minet û qencî bi te re kir.’²⁵⁰ Jixwe yekemîn sedsala Pêxember û heval û peyrewên wî di vê dewleta ku tê de bihna xweş ji çermê nivîsînê belav dibe, dem weke heyeteke spehî geriyaye, maf jî bi xweşikiya xwe rohnî daye û kufrê jî emanetên ku li cem bûn bi paş ve daye, xizmetkar jî bi vegirtina mezin û serkeftina qenc dilên bawermendan xweş rave dike û rûyên kafiran pîs û kirêt dike. Mizgîniya qencî û ni’metên Xwedê jî ji roja pêncşema bîst û sisiyê Rebî’ ulaxerê ve heya pêncşema paşiya wê her tîna û ew jî heft şev û heşt rojên peyweste ne ku can û laş tê de tune bûne. Ew bûn mîna kuliyên jihewaketî û mîna şaxên dara xurmê ya beladayî ku welatên Îslamê pê şad bûn û kenîyan û yên kufrê jî giriyan.

²⁴⁷ Ebd el-Letif Ebû Necibê Şehrezorî ku ji xelkê Şehrezorî bû di sala şêşsed û dehan (610/1213) de li Erbilê wefat kiribû. Şehrezor: wilayeteke fireh ji yên Çiya bû ku diket navbera Hewlêr û Hemedanê, lê vêgavê ew girêdayê bi Silêmaniyeyê ve ye. Yaqût, 3/375

²⁴⁸ Mecdeleyaba gundekî nêzîkî Remleyê ye ku keleyeke asê lê hebû, Yaqût, 5/68

²⁴⁹ Sûretê Enbiya (21), ayet 105

²⁵⁰ Sûretê Taha (21), ayet 37

Di roja pêncşema pêşi de Teberîye hat vegirtin û di roja înan û şemiyê de ew şikestina ku tu tişt ji wan nema pêk hat û piştî wê tu kes êdî li pey wan ranabe, 'Û Xwedayê te gava gundên zalim vegirt weha dest danî ser.'²⁵¹

Di roja pêncşema paşiya mehê de Eka bi ewleyî hat vegirtin û alayên îmanê lê hatin bilindkirin. Ew diya welatî ye û xweha [bihuşta] Îrema bi sitûn e û xaçê xaçan jî dilê destê me ye û dilê kufra ku bi leşkerê xwe yê têkçûyî ve dil e, şikestî ye. Alîkarê xaç û piştgirê wî bi destên xurt dorpêçayî ne ku nikarin bi gerewî jî bi paş ve bistînin û çendî ku komên ser hev yênan ziv û zêr bên pêşkêşkirin jî dîsa ji wan nayê pejirandin.

Teberîye jî alayên Îslamê lê hatine hilkişandin û kafir jî jê berepaş hatine derxistin, ez jiyam heta min dît ku ev çetirîn roja Îslamê ye, dêr jî bûne mizgeft û kesê ku bawerî bi Xwedê û Roja Paşî/Qiyametê anîne wê ava dikin. Herweha serjêgeh/selexane jî bûne minberên xutbexwênan." Wî di dawiyê nameyê de jî gotiye: "Çûna ber bi Qudsê ve jî ne dûr e û êdî dema vegirtina wê ye, jixwe tarîtiya delaletê (averêya ji rastiye) li ser dirêj bûye û bêguman dema ronîkirina spêdeya wê nêzik bûye."

Dema [Siltan] Ekayê vegirt ew rabû çû Tibnîne²⁵² û ew jî bi ewleyî sitand, Seyda²⁵³ û Beyrûdê, Cibeyl,²⁵⁴ Xeza,²⁵⁵ Darûm,²⁵⁶ Remle, Beyna,²⁵⁷ Beyt Cibrîn,²⁵⁸ Xelîl (e. s.)²⁵⁹ û heya dakete Esqelanê hemî sitand. Li ser wê [Esqelanê] Hisamedîn ibn Mihranî²⁶⁰ hat kuştin lê dû re Siltan ew sitand ku di navbera vegirtina Frengan û derxistina ji destê wan sih û pênc sal derbas bûye. Siltan ev deverên han hemî di çel rojan de sitand ku destpêka wê hijdeyê Cemadûlayê bû û paşiya wê jî heştê Recebê bû.

²⁵¹ Sûretê Hûd (11), ayet 102.

²⁵² Tibnîn bajarekî navbera Şam û Sûrê ye ku dikeve çiyayê raserî Banyasê. Yaqût, 2/16

²⁵³ Seyda bajarekî bi ser qeraxê Şamê ve ye û li rojhilatê Sûrê ye. Yaqût, 3/496

²⁵⁴ Cibeyl bajarekî qeraxê Şamê ye. Yaqût, b. n., 2/127

²⁵⁵ Xeze bajarekî paşiya erdê Şamê ye ku dikeve rojavayê Esqelanê û nêzîkî wê ye. Yaqût, b. n., 4/229

²⁵⁶ Darûm kekeleye e ser rîya Mîsrê ye ku piştî Xezeyê tê. Yaqût, b. n., 2/483

²⁵⁷ Beyna cihêkî ser rîya Esqelanê ye ji hêla Beyrûdê ve û piştî Remleyê tê. Ibn Şedad, b. n., r. 80

²⁵⁸ Beyt Cibrîn bajarekî navbera Qudsê û Xezeyê ye. Yaqût, b. n., 1/616

²⁵⁹ Xelîl bajarekî nêzî Qudsê ye. Yaqût, b. n., 2/442

²⁶⁰ Ew yek ji serdarê mezin Hisamedînê kurê Îbrahîmê kurê Hiseynê Mihranî bû ku ji hoza Mihrantîyên Kurd bû û yekemîn şhidê wê bûyerê bû. Ebû Şame, b. n., 3/210

Vegirtina Qudsê

Siltan ber pê ve çû û di yeşkema nivê meha Recebê de dakete ser. Berê remildaran jê re gotibû ku tu Qudsê vegirî dê çavekî te kor bibe, wî jî bersiv dabû: “Ez razîme ku wê vegirim bila ez kor ji bibim.” Pêşî ew daketibû ser rojavayê wê dû re cihê xwe guhertibû, xwe dabû hêla bakur û bi wê sipaha pir zor dabû wê ku bêhtir ji şêst hezarî şerkar tê de hebûn. Wî bi şev û bi roj lê dabû ta ku ji hêla Newala Cehenemê²⁶¹ ve di qiloçê/pozê wê yê bakurîn de di sûrê de neqeb vekiribûn. Dema Frengan ev dîtibû hêviya ewlehiyê jê kiribûn û li ser vê biryara şandina heyetekê hatibû dayîn û Xwedê giyanê wî pîroz bidêrine, wî di roja îna bîst û heftê Receba sala pêncsed û heştê û sisyan (583/1187) de ew sitandibû ku ew jî Şeva Mîracê ya diyarkirî bû. Komek ji zana, şêx û mişayix, mitesewif û derwêşên çûxwergir²⁶² di van vegirtinan de amade bûn ku bi şemate û dengê bilind dua dikirin, tehlîl û tekbîr didan²⁶³ û xaçê ser kumbeta tatê daxistin.

Biryara heyeta aştîyê ew bû ku ji berdêla her mêrekî ve deh dînar, ji ya her jinekê ve pênc dînar û ji ya her zarokekî ve jî çî keç çî kur dînarek bê dayîn.²⁶⁴ Çi kesê ku berdêla xwe bide dê xwe azad bike û ger nede dê dîl bibe. Kesê ku berdêla xwe dabû çûbû gihabû Sûrê²⁶⁵ û Xwedê fereca xêrê dabû dîlên Misilmanan ku hejmara wan sê hezar bû.²⁶⁶ Temamê hatina Qudsê ku dused û deh hezar dînar bûn hatibû belavkirin. Wan bi xwe li ser peymanê dêra Qemameyê²⁶⁷ biryar dabû û biryara cihê ku herinê jî dîsa wan dabû. Dema dagirkirina Frengan ya Qudsê not û du sal (92) bûn, çunkî wan di sala çarsed û not û yekê (491/1097)²⁶⁸ de dest danibû ser û sala pêncsed û heştê û sisyan (583/1187) bi paş ve hatibû sitandin. Siltan ketibû [kumbeta] ser tatê, bi gulavê û gîyayê ew şûştibû û pê re jî giriyabû û sûretên ser jî jê biribû. Wî herdu xaç şikandibûn û wargeha Dawîyeyan [Siwarên Peyker: Les

²⁶¹ Newala Cehenemê cihekî ku ji hêla bakur ve li pişta Qudsê dikeve. Ibn Şedad, b. n., 92

²⁶² Şêxên Sofî ku eba û xirgêyên çûxîn li wan bûn.

²⁶³ Digotin: La ilahe illa Allah we Ellahu ekber.

²⁶⁴ Li gorî Ibn el-Esîr û Ebû Şame yên zarokan du dînar bûye. Ibn el-Esîr, b. n., 10/156. Ebû Şame, b. n., 3/219

²⁶⁵ Sûr bajarekî navdar e ku dikeve raserî deryaya Şamê[Navîn] û sê hêlê wê derya ye. Yaqût, b. n., 3/492

²⁶⁶ Li gorî Ibn el-Esîr pênc hezar dîl bûne. Ibn el-Esîr, b. n., 10/156

²⁶⁷ Qemame mezintirîn dêra Xiristiyanan ya Qudsê ye ku di nav bajêr de ye û dora wê sûrkirî ye. Di nav wê de goristaneke bi navê Qiyame heye ku li gor bawerîya wan Îsa (e. s.) qiyameta xwe lê rakirîye. Yaqût, b. n., 4/450

²⁶⁸ Li gorî çavkaniyên Ewrûpî Qudis di sala 493/1099'an de ji hêla Xaçparêzan ve hatibû vegirtin. Sören Wibeck, b. n., r. 11; Joseph-François Michaud, *Historie des croisades NILOE*, (Korstâgen), wergera Swêdi, J. Gunnarson, International Book Automation, n. d., Bohusläns Grafiska AB, Uddevalla, r. 70-72.

Templiers] xera kiribû û Mizgefta Eqsayê li şûna wê ava kiribû. Hinek gire-giran gotin dirêj kiribûn, lê Siltan jî gotina Ibn Zekiyedîn bibîr anîbû:

Vegirtina te ya keleya Şebhayê di Seferê de
Mijdevanê vegirtina Qudsê ye di Recebê de

Dema vê honraweyê li Helebê Xwendibû Fazil ji Siltan re gotibû:
“Xwedê vî qaziyî ji xeybê dabû xeberdan û rewşa vegirtinan pê dabû gotin.”
Hingê Ibn Zekiyedîn serekqaziyê Şam û Helebê bû.

Siltan bi Frengên ku li Qudsê mabûn re hinek şandibûn da wan bigihînin
Sûrê cem Markîz.²⁶⁹

Qazî Fazil li Şamê nexweş bû û dema vegirtinê ne amade bû ku ji ber vê
jî Siltan ferman dabû Îmad el-Katib ku nameyekê li ser vegirtinê ji Bexdayê
re bişîne, wî jî ev nameya jêrîn nivîsibû:

“Xwedayê payeberz soz daye wan kesên ku bawerî pê anîne û karên qenc
kirine, dê wan bike cihgirên xwe yên ser erdê, çawa ku yên berî wan jî kiribûn
xelîfeyên xwe. Herweha Ew dê dîne ku ji we re bijartiyê ji wan re biçespîne û
dê tirsê wan ewleyî bigerîne.”²⁷⁰

Spasî ji Xwedayê ku sozê xelîfetiye pêk aniyê û bi wehdetparêzan şerîkçê-
ker û dijraber qehrandiye û vê xelîfetiye kiriye xassê bi Siltanê Dîwana Ezîzî
û tirs jî bi ewleyî guhertiye. Herweha xizmetkarê meqamê nebewî [Mebest
jê Siltan Selaheddîn e] vê vegirtina xembar û serkeftina pîroz biçûk dêraye û
ew ji bo xalistirîn weliyê xwe beşişandiye, hevî û niyazên wî pêk aniyê.
Xemên wî kêr kiriye, ferwer şahên miletan jê re kêr xistiye.

Hemd ji Wî re be ku bi vegirtinê tiştê di dil de pêk aniyê û weşeta kufre
ya li ser Îslamê bi hogiriyê guhertiye û roja wî ya xerab kiriye, vegerandiye
roja wî ya xweş û di şûna keşe û pitrik, xaçperest û rojperestan de zana û şerî-
etmedar lê bi cih kirine û bi qeweta gelê roja îne yê roja yekşemê jê [ji Qudsê]
derxistiye.

²⁶⁹ Ew Markîs Konradê Montferratî bû û birayê helal yê mêtî Sbylla yê pêşî bû ku piştî şerê Hitîne bi deh rojan gihabû Sûrê. Rainsman, 2/762; Sören Wibeck, b. n., 179, 188

²⁷⁰ Sûretê Nûr (24), ayet 55

Spasî ji Xwedê re ku xizmetkarî ji Darûmê heya Trablusê digel temamê hawîrdorê welatê Frengan heya bigihê Nablusê vegirtiye û tahtê jî bi stêrên çavên bawermendan şûştiye, bi tijebûna xêr û mukafata qencan kincên bêh-êvîtiyê yên lê jê kiriye û Îslama ku jê re biyanî mabû vegerandiye mala wê. Heyva hîdayetê ji şevîna xwe ya dawî hilatiye û axa pîrozdêrayî dîsa zîviriye ser pîroziya xwe û ew ji xeterên lê û tê de ewle bûye û bûye nijdeya serê sibê û cihê hêsakirinê. Jixwe dûrtirên ji Mizgefta Eqsayê dûrtirînên ji Xwedê ne.

Gelek dilovanên nêzik bi komî hatinê û bi qîreqîra tesbîhgoyan zengilê dêran bêdeng maye, bi ketina qencan xerab jê derketin ku mihrabê jî ji alîgirên xwe re gotiye: 'Merheba li ser çavan.' Wê koma Îslamê bi qasî ku Xwedê ew kom kirin ser hev, girt nav xwe, alayên Îslamê li ser minberan bilind bûn, wî ji qenciyên wê para xwe ya sozdayî wergirt ku bi zimanê xwe yê giram xwendiyê: 'Serkeftin ji Xwedê ye û vegirtin jî nêzik e.'

Wî taht bi stêrên çavên mutteqîyan ji qirêja kafîran şûst û bi nêzikayiya yekyezdaniyan kafîr jê dûr bûn û pê jî tiştê ku ji dema Mi' raca Pêxember û mu' cîzeyê Mihemedî hatibû jibîrkin, hat bibîranîn. Bi girtina Beyta Pîroz rûmet û pîroziya Îslamê jî lê vegehiya û avahiyên wê yên teqwayiyê vegehiyan ser binesaziya xwe ..."

Îmad el-Katib di vê biwarê de gelek babetên şirovedirêj nivîsîne.²⁷¹

Çûna ber bi Sûrê ve

Di meha Şabanê de Siltan çû Sûrê û di destpêka remezanê de gihayê. Ew mîna keştiyeke di deryayê de ku her hêlên wê bi behrê dorpêçayî be û ji yek cihekî pê ve ku heft birc tê de bûn, tu rê di bejê de nedîçûyê. Markîs lê dima ku yekî mêrxas î jîr û bi tevdîr bû û hemî Frengên Qudsê û yên Qeraxê xwe avêtibûn wê derê.

Siltan li benda hatina sîtola Misrê li wê derê ma û gava gihayê wî di derya û bejê tevde şerê wan kir, lê sîtola şevkê hay ji xwe nema û Frengan êrîşî wê kir, dest danîn ser keştiyan û hinekan jî xwe avêt deryayê û tê de xeniqîn, Siltan jî bi paş ket heya dawîya Şewalê.²⁷²

²⁷¹ Ev bi kurtî ji Îmad el-Katib el-Îsfehani hatiye wergirtin, lê tevayîya wê di kitêba wî ya ser Cengên Selahedin û vegirtina Qudsê de heye. Îmad el-Katib, *El-Feth el-Qissi fî Feth el-Qodsî*, Dar ul-Kutub el-Îlmiye, Beyrût, 2003, 126

²⁷² Ji bo vê bûyerê li Feth el-Qisiya Îmad el-Katib Îsfehani, b. n., r. 99-106 binêre. Li gorî Ebû Şame û Ibn Wasil serekê sîtola Ebd es-Selamê Mexribî bû û keştiyanê wê ji Bedran Faris bû. Ebû Şame, b. n., 3/266; Ibn Wasil, b. n., 2/244

Tacedîn Ebû Bekir Hamidê birayê Îmad el-Katib ji Bexdayê hat giha wê derê ku Siltan ew xweş pêşwazî kir û qencî pê kir; pê re jî nameyek û belgeyê dagirtiyê bi gazinan hebû ku hinek ji wan jî ev bûn: Yek ji gazinê Xelîfe li ser Reşîd ibn Bûşincî bû. Ew zarokek bû li Bexdayê, li wir tu giringî nedabûnê û ew jî rabûbû çûbû Şamê cem Selahedîn. Ew ji Selahedîn re weke edîbekî ji maleke mezin hatibû danasîn û ji hêla Siltan ve hatibû ecibandin. Wî ew bi nameyekê şandibû Bexdayê, lê ev yek li zora Xelîfe çûbû û gotibû; “Ma ji vî pê ve kesî din li cem wî nîne” û kêmkê qedir dabûyê. Îcar dema ew vegeryabû cem Siltan jê re gotibû; “Guh nedane min û ez hatim kêmxistin.” Yek jê jî ew bû ku çî kesên mîna Temîrk, kurê serekê serekan, îbn Hubeyre û yê din ji Bexdayê bireviyana û xwe biavêtana cem Siltan, wî ew qebûl dikirin û yek jê jî bikaranîna nasnavê Nesir bû ku yê Xelîfe bû jî. Dû re di dawiyê de nivîsîbû; “Tu bi vegirtina Qudsê minetê li me dikî, lê ma qey ew ne bi leşkerê Dîwanê û di bin alaya wê de hatiye vegirtin?” Siltan pir pê hêrs bûbû, çûnkî ew ji bo karê ku kiribû li benda nameya Xelîfe ya spasiyê bû.

Dû re Siltan ji birayê Îmad re gotibû: “Bêguman ew kesên ku xwe li min digirin yê malbatnas in; jixwe di çolê de meriv xwe diavêje koxê pîrejinekê da wî ji kuştinê biparêze. Heçî bikaranîna nasnavê Nasir e bi Xwedê ne min hilbijartiyê û ne jî min ew xwestiyê, lê dema min dewleta neyarê [Xelîfe] el-Mustedi` ya dused salî ji holê rakiribû, hingê ji bo vê û ji bo ximetên min yê din Xelîfe ev bernav²⁷³ li min kiribû û ji Bexdayê ji bo min ji Nûredîn re şandibû ku ew ne di dema we de bû jî. Ji xwe di nav leşkerê min de deh hezar Kurd û Tirkmen hene ku heryek ji wan bi nasnavê Selahedîn binavkiriye, lê ez nabêjim çira. Heçî gotina wî ya ku min Qudsê di bin alaya wî û leşkerê wî de vegirtiye, ka ne ala û leşkerê wî? Bi Xwedê min ew bi tenê di bin alaya xwe de û bi sipaha xwe vegirtiye.” Û Siltan bi hêrs qêrîn kir û mîna biruskê çik veda. Li ser vê yekê di navbera wî û Xelîfe de di dil de dijîtî derket, lê berbiçav Siltan xwe ragirt [û tişteke diyar nekir]. Piştê di vê salê de bi kuştina Şemsedîn ibn Muqedim²⁷⁴ ya ser [girê] Erefeyê dijîtî temam bû.

²⁷³ Mebest jê bernavê Melik Nasir e, bnr. Îmad el-Katib Îsfehani, b. n., r 116-119; Ebû Şame, b. n., 270-272; Ibn Wasil, b. n., 2/250; Ibn Kesîr, b. n., 12/253, lê hinek weha dizanin ku piştî mirina apê wî Şêrkoh dema Xelîfe Adid ew kiriye wezirê xwe, ev nasnav lê kiriye, lê Henbelî bi xwe herdu varyantên jî dibêje; bnr. Ibn Xelikan, b. n., 3/498 Henbelî, *Şîfa ul-Qulûb*, r. 67.

²⁷⁴ Ew Mir Şemsedîn Mihemed ibn Ebd el-Melik Ibn Muqedemê ku yek ji mezintirîn serdarê dewleta Nûredîn û Selahedîn bû û piştî vegirtina Qudsê ji bo çûna hecê destûr ji Selahedîn xwestibû. Ji xwe wê salê jî gelek kes ji welatên cihê yê mîna Mîsir, Xelâr, welatê Romê, Cezîre, Mûsil, Îraq û gelek deverên din ji bo dîtina Qudsê û çûna hecê li Şamê civiyabûn û gava wî ji xwestibû here hecê hingê Selahedîn ji rabûbû ew weke mirê heciyên Şam û Cezîreyê bi wan re şandibû, lê mixabin ku dêlîndêza wî ya pir mirê heciyên Bexdayê Micîredîn/Fexredîn Taştekin

Wî ferman da Fadil, wî jî ji Xelîfe re nivîsî û tê de got: “Doza hew xwe rastdîtîne cudahiye dixwaze, girtina vî derîyî ji vekirina wî çêtir e û qeşîrîna vî birîne ji axivîn û firehbûna wê baştir e.”

Şemsedîn Ibn Muqedim, yek ji mezintirîn serdarê herdu siltanan Nûredîn û Selahedîn bû, ku di vê salê de Siltan ew kiribû serdarên heciyan. Gava ew gihîştibû Erefeyê xwestibû ku alaya Selahedîn li ser çîya hilde û li teblîkan bixe, lê Taştekin²⁷⁵ nehîştibû û gotibû; “Ev cihekî wisa ye ku hew alaya Xelîfe tê hildan” û alaya Selahedîn daxistibû. Ibn Muqedim digel Şamîyên pê re siwar bûbû, Taştekin jî siwar bûbû û dest bi şer kiribûn ta ku gelek ji herdu beran hatibûn kuştin; koleyê Taştekin tîrek avêtibû ku li çavê ibn el-Muqedim ketibû û ji hiş xwe çûbû. Taştekin hatibû ew biribû çadira xwe û ew bi xwe re biribû Minayê ku di roja cejna mezin de wefat kiribû û heciyên Şamî hatibûn talankirin. Ibn Muqedim li Mi’elayê²⁷⁶ hatibû veşartî.

Îmad el-Katib gotiye: “Şemsedîn gihabû [Girê] Erefê lê haya wî ji bobelatê tunebû, gihîştina wî belav bûbû û dahola wî lê ketibû, siwarên wî dabûn xar û cirîdan, alayên wî li ba bûn û konên wî hatibûn vegirtin. Vê yekê Taştekinê serdarê heciyên Îraqî hêrs kiribû, ew bi heval û hogirên xwe ve siwar bûbû, êrişî Şemsedîn û hevalên wî kiribû ku girîngtirîn sedemê wî rakiirina alayê û lêxistina teblîkê bû. [Di şer de] komek ji heciyên Şamê hatibûn birîndarkirin û kuştin, ew hetikî û riswa bûbûn. Taştekin ew birîndar biribû çadira xwe ku hê bi ruh bû, wî ew bi xwe re rakiribû biribû Minayê ku lê miribû û li Mu’ellayê hatibû veşartin.”

Taştekîn ji bo gunehê ku kiribû tirsîyabû, lê ji Xwedê netirsîyabû, heramê xwe helal kiribû û giregir jî kiribûn şahidê xwe ku sûcdar Ibn Muqedim bûye û ew [belgeya şahidîya wan] li Dîwanê di civatê de dabû xwendin.

ibn Ebdullah el-Muqtefi hêrs kiribû û li zora wî çûbû ku ew bi def û teblîkên xwe yê barkirinê berî wî derkevin serê girê Erefê û xwestibû ku defên xwe rawestînin û berî wî neçin. Lê belê gava Ibn Muqedim bi ya wî nekiribû wî jî di roja Erefê de ferman li mêrxasên xwe kiribû da êrişî wan bikin û di şer de Ibn Muqedim û hinek peyayên wî hatibûn kuştin. Ibn el-Esir, b. n., 10/162-63; Ebû Şame, b. n., 3/274-275; Îmad el-Katib, b. n., r. 120

²⁷⁵ Ew Taştekin ibn Ebdullah el-Muqtefî Fexredîn e ku bîst û şeş salan heci biribûn hecê û anibûn û bûbû mîna melîkê rîya hecê. Wî ji Xelîfe re nivîsibû ku ew ji Selahedîn re nameyan dişîne û xelîfe jî ew girtibû û avêtibû zindanê ta ku namenivîsîna xwe înkâr nekir jî ew bîrneda. Ew di sala şeşsed û sîsîyan (603/1206) de miribû. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 80

²⁷⁶ Mi’ela navê cihekî ye li Hicazê. Yaqût, *Mu’cem*, 5/184

Dema nûçeya kuştina wî gîhabû Siltan pir gîriyabû, gelekî pê xemgîn bûbû û gotibû: “Xwedê min bikuje ger ez ji bo wî bi ser nekevim!” û di navbera wî û Xelîfe de dijberî zêde bûbû, qasîdek ji bo lêborînê hatibû cem wî û gotibû: “Bersiva tiştê qewimî bi xebata min ya cîhadê ve girêdayî ye.”

Piştî hingê kurê Siltan Melik Zahir bi leşkerê Helebê ve gîhayê û ji Qudsê jî Melik Adil xwestibû cem xwe, ew jî hate cem û wî ew şandin da herin dora Huneynê²⁷⁷ bigirin, lê ew bi ewleyî hate teslîmgirtin.

Heya hingê zivistan jî hatibû û baran li wan bariyabû, ji ber vê jî ew piştî barkirina menceñiq û veguheştina wan û şewitandina alavên ku nedihatî veguheştin ji ser Sûrê rabû û destûr da sîpahan, lê ew bi komek ji hêza xwe ya taybetî ve li Ekayê ma.

Institut kurde de Paris

---

²⁷⁷ Huneyn navê çiyayekî ku dikeve raserî hêla Misrê. Yaqût, Mu'cem, 5/482.

Sala Pêncsed û Heştê û Çaran(584/1188)

Tê [di vê sala 584/1188'an] de Xelîfe [en-Nasir Lidînîllah], Ibn Yûnis [Celaledîn 'Ubeydullah] amade kir û ew şande ser Hemedanê²⁷⁸ ku berê wî ew kiribû wezîr. Ew di nivê şeva hijdeyê meha Miheremê de derkete rê û heyv jî di çarîka/çaryeka bircê gerstêra Merîxê de bû. Ew bi sipahan ve çû ku li ser Hemedanê bê hemberî Siltan Tuxril,²⁷⁹ ji ber ku Tuxril berê peyam ji Xelîfe re şandibû û doza siltantiyê lê kiribû. Wî [Xelîfe] mal û sipaheke mezin amade kiribû, Ibn Yûnus kiribû sipahsalarê wan ku Tuxrilê xwediyê Besrayê û serdarê karwanê heciyan Taştekin jî bi sipahê re bûn, lê herdu jî bi sipahsalaria Ibn Yûnus ne dilxweş bûn. Gava Ibn Yûnis bi vê hisiyabû gotibû: "Bi Xwedê ez ê van bêxim xeteran" û çûbû ber dergahê Hemedanê. Ew li wê derê rastî hev hatibûn û Tuxril û Taştekin dest jê qeriyabûn ku hingê Siltan jî ew şikandibûn, gelek tengasî û tadeyî dabû wan, ew kuştibûn û dil girtibûn. Wan wezîr Ibn Yûnis girtibû ku serê wî (porî wî) kurkirî bû, ew biribûn cem Siltan, wî jî kumekî sor î bi paşik, bi zengil û pelik danibû serê wî û pê keniyabû.

Ji leşker zêde kes negihabû Bexdayê, hinek jê di çiya de û hinek jî ji tihn û birçîna qir bûbûn. Ev bûyer jî weke ya Xelîfe Musterşid bû ku xezîneyên Xelîfe û siwar û koleyên wî hatibûn girtin.²⁸⁰ [Piştî vê bûyerê] Xelîfe, Seîd ibn Cedîde kiribû wezîr.

²⁷⁸ Hemedan ku bi maneya dîldar e, navê mezintirîn bajarê Welatê Çiyana e [ku berê ji bo Welatê Kurdistan dihat gotin]. Yaqût, b. n., 5/471

²⁷⁹ Ew Siltan Tuxril ibn Alparslan ibn Tuxril ibn Mihemed ibn Melikşah ibn Alparslanê Selçûqî bû ku siltanê Selçûqîyan yê dawî bû û di sala pêncsed û notî (590/1193) de nêzikî bajarê Reyê hatibû kuştin. Ibn el-Esir, b. n., 178; Ebû Şame, *Zeyl*, r. 5

²⁸⁰ Ew bûyer di sala pêncsed û bist û nehan (529/1134) de gava Xelîfe el-Musterşid ji bo cenga bi Siltan Mesûdê kurê Siltan Mihemedê Selçûqî re derketibû, qewimî ku hingê hinek ji leşkerên Xelîfe û mirekên wî bi dizî gihabûn Siltan û bi Xelîfe re bêbextî kiribûn. Encama wê bûbû rêkçûna hêzên Xelîfe û dilgirtina wî û komeke pir ji desthilatdar û birêvebirên wî. Ibn el-Esir, b. n. 9/281

Tê (di vê sala 584/1188'an) de Siltan daket ser Kewkebê,²⁸¹ dît ku hewceyî bi şerekî bi sebir heyê; rabû Sarimudîn Qaymazê Necmî danî ser, Tuxril Camdar jî danî ser Sedefê û Kuciyayê birayê Siltan²⁸² jî şand ser Kerek û Şewbekê. Ev herçar kele çêtirîn kele bûn û riyên wan jî asê bûn, ji ber vê jî gava dît ku vegirtina wan dê dirêj biajo ew rabû zexîreya xam ji ser wan birrî.

Siltan ji ser rabû û di şeşê meha Rebî'elewelê de ket Şamê, lê bihîst ku Freng çûne Cibeylê û êrîşî wê kirine. Çawa ev nûçe gihîştê ew bi hêrs derket û ji deverên din jî leşker xwest, lê dema Freng bi vê hisiyan dest ji Cibeylê berdan. Ta hingê nûçe hat ku Emadedîn Zengîyê xwediya Sencarê û leşkerê Mûsilê hatibû û yê Mizafereîn ibn Zeynedîn jî gihabû Helebê. Ew rabû bi hêla Keleya Kurdan (Hisn el-Ekrad)²⁸³ berbi qeraxê jorîn ve çû, daket ser girekî pêşberî Keleya Kurdan û dora wê pêça. Wî, wextê ku karibe wê têxe hesarê nedît û leşker jî ji her hêlê ve civiyabû, ew rabû bi leşker ve êrîşî ser welatê Trablusê kir.

Dema bû roja îne ya çarê Rebî'elewelê wî telpên²⁸⁴ hêzên leşker rêz kir û bi rêzbenda cenga cepheyî meşiya; pêşî hêla rastê bi serdariya Emadedîn Zengî kişiya, dil/hêza navendê jî di nêvî de bû, hêla çepê jî li dawî ma ku serdarê wê jî Mizafereîn ibn Zeynedîn bû û giranî (pertal û tiştên hêja û girîng) jî di nivê leşker de bû.

*Vegirtina Entersûsê*²⁸⁵

Daketina wî ya ser, roja yekşema şeşê meha Cemadelûlayê bû, ew siwar bû û fermana êrîşên dijwar kir û şer li ser şidand. Hê vegirtina konan temam nebûbû xelk derketin ser sûrê, bi zor ew vegirt û mirov hemî çî tişt û kesên

²⁸¹ Kewkeb keleyeke asê ye ku dikeve ser çiyayê raserî bajarê Teberiyê û herweha navê çiyayeki welatê Harisiyên Kabi ye jî. Yaqût, b. n., 4/561

²⁸² Birayê Siltan yê piçûk ku Sadedîn Gumuş Begê Esedî bû. Ebû Şame, b. n., 4/28

²⁸³ Hisn el-Ekrad/Keleya Kurdan navê keleyeke asê ye û ji hêla rojava ve dikeve ser çiyayê pêşberî Himsê yê ku bi çiyayê Lubnanê ve ye û dikeve navbera Hims û Ba'albekê. Li gorî Yaqûtê Hemawî hinek mirekên Şamê di demekê de ji bo parastina li pêşberî Frengan ev kele spartine çekdarên Kurdan, lê dû re dema ku pir zorî gihaye wan û kes nikaribûye here hawara wan, wan jî ew firotiye Frengan û jê derketine. Yaqût, b. n., 2/304; Ebu l-Fida, *Teqwîm*, b. n., r. 257

²⁸⁴ Telb/tulb [relp/tulp] ku ji bo serdarê sed, du sed yan jî heftê siwari re hatiye bikaranîn, ji zimanê Kurdî ketiye zimanê Erebi. Li gorî İbn İyas ev gotin cara pêşî li Şam û Misrê weha hatiye bikaranîn, lê piştê bûye navê hêzeke leşkerî ku ji 170-200 siwari pêk dihat. İbn Texreberdî, *el-Nicâm el-Zahire*, 6/10; Meqrîzî, *Silâk*, bg. 1, q 1, r. 248, not 2

²⁸⁵ Entertûs bajarekî ku dikeve ser qeraxê deryaya navîn û ji hêla qeraxê ve devera Şamê ya dawî ye û destpêka deverên Himsê ye. Yaqût, b. n., 1/320

lê hebûn talan kirin. Siltan bi dilekî xweş û bi kêf vegeriya xargehê, lê du bir-
cên keleyê yên asê hebûn ku derb nedigihanê, wî hêzên leşker li ser danîn û
yek ji wan bircan siparte Mîzaferedîn ibn Zeynedîn. Wî hêz û qewet dayê
heya ku ew xera kir, dest danî ser tiştên tê de û sûr û dêra wê hedimand. Ew
dêreke mezin bû ku lê heca xwe dikirin, lê birca duyemîn ji ber ku pir asê bû
wî dest jê berda û nexwest pê ve bilebika.

Vegirtina Cebeleyê²⁸⁶

Ew roja îne daket ser û hê hatina leşker temam nebûbû bajar hat vegirtin
ku tê de hinek Misilman ji hebûn û qazîyekî hikim li wan dikir. Keleyê bi
xwe xwe ragirt, çûnkî ew asê bû û kesên lê şerekî dijwar dikir heya têgihan ku
nikarin wê biparêzin û rabûn ewleyî xwestin. Wî ewleyî da wan û di 19'ê
Cemadelûlayê de ew danê.

Vegirtina Lazîqîyê²⁸⁷

Ew ji Cebeleyê çû Lazîqîyê û di çardeyê Cemadelûlayê de daket ser ku
bajarekî spehî yî dilbijên î bêsûr bû û bendereke mezin lê hebû. Du keleyên
wê yên asê bi hev ve li ser girekî raserî bajêr bûn, ceng û êrişên dijwar li ser
herdu keleyan dest pê kir û dengê qîreqîr û helahela û tekbîran bilind bû.
Êrişê her domand ta ku dest danîn ser bajêr û xelkê gelek tişt/mal talan kirin.
Girtina herdu keleyan ma heya roja îne, lê êriş berdewam bûn û şer ji li kar
bû ta ku ji hêla bakurê keleyê ve neqeb hatin vekirin. Gava neyarên Xwedê
tiştê ku dihat serê wan dît, ewleyî xwest û hêvî kir ku qazîyê Cebelê li ser
rewşa wan biryar bide û daxwaza wan hat pejirandin. Ji xwe rehma Xwedê lê
be, çî gava ewleyî jê dihat xwestin tê de kêmasî nedikir. Biryar hat dan ku ew
bi xwe, mal û zarokên xwe ji bilî mehsûl û alavên çekan serbest bêne berdan;
wan ji erê kir û têra ku li wan siwar bibin heya bigihên ewlegeha xwe dawar
dane wan.

Vegirtina Sehyûnê²⁸⁸

Ew bi leşkerê xwe ve çû û di roja îna 19'ê Cemadelaxerê de daket ser
Sehyûnê, ji derûdorên wê yên din ji leşker hat, dora wê hat pêçan û şeş men-

²⁸⁶ Cebelê keleyeke navdar ya qeraxê Şamê û devera Helebê ye û nêzîkî Lazîqîyê ye. Yaqût, b. n., Yaqût, 122

²⁸⁷ Lazîqîyê bajarekî qeraxê behra navîn e ku dikeve rojavayê Cebeleyê. Yaqût, b. n., 5/6

²⁸⁸ Sehyûn keleyeke asê ye û ji deverên qeraxê deryaya navîn/Şamê ye, lê nagihê ser deryayê. Yaqût, b. n., 3/495

cenîq li ser hatin girêdan. Ew keleyeke asê û dijwar bû, xendeqên wê jî newa-line fireh î tirsnak bûn û sê sûr li dora wê bûn. Ji hêlên cihê ve şer li ser dijwar bû û mendenîqa kurê wî Melik Zahir lê da heya ku perçeyekî mezin yê sûrê hedimand. Serê siba îne ji bo birina êrîşê bang li leşker kir, êrîş kir û deng bilind bûn. Hê saetek neçûbû ku Misilman derketin ser sûrên wargeha leşkerî û kesên lê hilkişiyar kelê. Dema wan mirin dît hawar kirin û ewleyî xwestin, wî ewleyî da wan û biryar weha hat girtin ku ji bo azadiya her mérékî deh, ya her jinekê pênc û ya her zarokê jî du dînar bên dayin. Wî keleslîm girt û li wê derê ma heya ku çend keleyên din yê wan doran jî hatin vegirtin.

Vegirtina [Bajarê] Bekasê²⁸⁹

Roja sêşema şeşê Cemadelaxerê ew dakete ser Bekasê, mendenîq li ser girêdan û ji bo êrîş û zordanê peya derxistin pêş heya roja nehê meha Cemadelaxerê ku Xwedê vegirtina wê bi zor pêk anî û kesên tê de hatin dîlgirtin. Keleyeke wê ya asê bi navê Şexr/Şexer²⁹⁰ hebû ku bi pirekê mirov derbasî cem dibû, ew pir asê bû û tu riyê wê tunebûn. Ew ji her hêlê ve xistin bin bandora mendenîqan ta ku yê tê de tégihan ku tu alîkarê wan nînin û wî di roja şazdan de ew jî vegirt û di roja hivdan de kurê xwe Melik Zahir şand ser keleya Sermanîyê, wî şerê wê kir, ew xist tengasiyê û roja îne ew sitand.

Vegirtina (Bajarê) Berzîyê²⁹¹

Siltan hima bixar û cirîd çû ser keleya Berzîyê ku keleyeke asê yî pir xurt bû û li ser keviya çiyayekî bilind diket, hawîrdorê wê bi newalan pêçayî bû û bi pîvan heya jora kumçika wê pênc sed û heftê zîra' bû.²⁹² Wî leşker xwest, dora wê girt û ji her hêlê ve şer da destpêkirin, bi mendenîqan bi şev û roj li sûrên wê da. Wî [dû re] leşker kir sê beş, ku heryek ji wan beşeke rojê şer dikir da newestî û ji cengê sist nebin. Gava dora Siltan bi xwe hat, siwar bû û li dora wan çû û hat, nav di şerkaran de da ta ku ew ji her hêlê ve hatin dora sûrê û êrîşî ser kirin. Hê saetek di ser re neçûbû mirov hilkişiyar ser sûran û avêtin ser keleyê heya ku wê bi zor vegirtin. Hemî tiştên tê de hat talankirin

²⁸⁹ Bekas keleyeke hêla Helebê ye û li ser keviya çemê Asî ye. Yaqût, b. n., 1/561

²⁹⁰ Şexer keleyeke nêzîkî Bekasê ye û dikeve navbera Antakya û Efamiyê. Yaqût, b. n., 3/399

²⁹¹ Berzîyê keleyeke nêzîkî qeraxê Şamê ye li ser qîlê çiyayekî şahîk e. Yaqût, b. n., 1/456

²⁹² Zîra'ek li gor pîvanên zîra' a mîmarî 75 cm ye ku 570 x 75= 427.5 metre dike. Hans Wehr, *Arabic-English Dictionary*, beşa herfa z, r. 309

û hemî kesên tê de jî hatin dîlgirtin; Siltan bi xwediyê keleyê ve ku yekî girs bû û bi malbata xwe ve hivde kes bûn, hat. Siltan qencî bi wan re kir û ew şandin cem xwediyê Antakyayê²⁹³ ku mirovên wî bûn û pê ve girêdayî bûn; bi vê yekê xwest ku wî ber bi xwe ve bikêşe.

Vegirtina Derbsakê²⁹⁴

Ew roja îna heştê Recebê daket ser Derbsakê û bi menceñiq û leşker ve şerekî dijwar bi wan re kir û ew xistin tengasiyê ta ku di bin Birca Gêdûkê de neqeb vekirin. Wan ewleyî xwest, wî ew da wan û di roja îne de ew vegirt û da Elemedîn Silêman ibn Cender.

Vegirtina [Bajarê] Bexrasê²⁹⁵

Ew keleyeke asê yî nêzikî Antakyayê bû ku daket ser merca wê û pêşniy-deya leşker jî li aliyê Antakya mabû û şerekî dijwar bi wan re kiribû heya ku daxwaza ewleyiyê kiribûn. Di diduyê meha Şabanê de alaya siltaniyê bilind bûbû û xelkê Antakya ji bo aşiyê peyam jê re şandibû û ew ji ber bîzîya leşker û qilqilandina pir ya Emadedîne xwediyê Sincarê bi wan re li hev hatibû. Bi xwediyê Antakyayê re aşti pêk anî bi şertê ku dîlên Misilmanan yên li cem xwe hemî berde. Dû re ew rabû çû ku here Şamê lê biraziyê wî Tiqyedîn emer nehişt û ew vexwend da hilkişe keleya Hamayê û sifreyeke xweş jê re amade kir û semaya sofîyan jê re pêşkêş kir. Ew şevê li wê derê raza, Cebele û Laziqîyê dayê û derbasî Ba'albekê bû û jê jî derket çû û bi çend rojên hindik berî hatina remezanê giha Şamê, lê wî rawestina cenga pîroz baş nedidît.

Di destpêka remezanê de ew ji Şamê derket da here Sedefê û di meha remezanê de daket ser bi leşker dora wê pêça û menceñiq li ser girêdan. Qazî Behaedîn ibn Şedad gotiye: "Ez bi şev li Sedefê di xizmeta wî de bûm ku ji bo danîna pênc menceñiqan cih diyar kir û wê şevê got; 'heya em her pênc menceñiqan daneynin em ranazin' û heryek ji wan menceñiqan spartin gelekî. Peyamên wan carê diçûn û dihatin û li ser karên xwe wî agahdar dikirin

²⁹³ Antakya navenda serbajarên gelî û derûdorên Şamê ye û bajarekî xwiyayî û maka wan e û qonaxa şevê jî Helebê dûr e. Yaqût, b. n., 1/316

²⁹⁴ Derbsak keleyek ku tê de cemê Reş derbas dibe û dikeve bakur-rojhilatê Bexrasê û navbera wan 10 ml in. Ebu l-Fida, *Teqwîm*, r. 261

²⁹⁵ Bexras bajarekî ku dikeve qontara çiyayê Lukamê û bi qonaxa sê fersengan nêzî Antakyayê ye. Yaqût, b. n., 1/552

û wî jî ji wan re heya serê sibê tarîf dikir ka dê çawa bikin û em jî di xizmeta wî de bûn. Ji bilî cihê pevgerêdanê, pêkvedanîna menceñqan qediya û min jî bi hedîseke pêxember ya dirust mizgînî dayê: “Du çav hene ku agir nagihe wan; çavek yê ku ji bo Xwedê pasvanî dike û yek jî yê ku ji tîrsa Xwedê digirî. Êrîşê jî bi dorê her didomand heya ku ew di çardê meha Şewalê de bi ewleyî hat girtin.

Vegirtina Kewkebê

Dû re çû qesda Kewkebê kir, daket navsera çiya û leşker kêşayê, dora kele-yê pêça û wê bi temamî xist tengasiyê, ta ku cihekî wisa ji xwe re girt ku tîrên dijmin negihîjin wî û dîwarekî herî jî ava kir da pişta wî veşêre. Wî di cehda xwe ya cenga pîroz de, her li ser domand heya ku cihekî neqebkirinê dît. Dema dijminê riswa bi neqebê hisiya û li ser sûrê jî alayek xwiya bû ku nîşan dide ew vegirtiye, rabûn ewleyî xwestin û Siltan jî ew da wan. Wî di nivê Zilqadeyê de ew sitand û destûr da leşker û bi birayê xwe Melik Adil re çû ku here Qudsê da seriyekî lê bixin û birayê xwe jî rêwî bike ku ew dê biçûya Misrê. Ew bi birayê xwe re çû heya Esqelanê, li rewşa wê nihêrî û xatir ji birayê xwe Melik Adil xwest, Kerekê dayê û Esqelanê jê sitand û ber bi Ekayê ve zivirî.

Di meha Şewalê de wezîrê Xelîfe Ibn Yûnis giha Bexdayê ku ji dema şikandinê ve bi Siltan Tuxril re bû. Xelîfe berê ji Begtîmûr/Begtemirê [Tîmûr Beg yan jî Temir Begê] xwediye Xelatê re nivîsibû ku ji Tuxril wî bixwaze û jixwe Qizilê birayê Pehlewan jî hêrs bûbû, [leşker] kom kiribû û çûbû Hemedanê ser Tuxril, ew şikiyabû û çûbû Xelatê ku ibn Yûnis jî pê re bû. Begtîmûr tiştê ku anîbû serê wezîr û leşkerê Xelîfe inkar kiribû û gotibû: “Wan dest pêkir, li ber min rabûn û jixwe yê ku pêşî dest pê bike ew zalimtir e.” Wî jî jê re gotibû: “Nexwe wezîr berde!” Ew nikaribû dijî wî derkeve û rabûbû ew berdabû. Begtîmûr jî jê re hesp, hêstir, kole û xizmetkar şandibûn, lê wî du hêstirên bi kurtan ji xwe re hiştibûn û yên din hemî bi paş ve şandibûn. Ew li hespekî siwar bûbû û xulamê wî jî li yê din û şaşıkeke weke ya sofîyan dabû serê xwe û bi karwanekî re çûbû heya gîhabû Mûsilê. Xwediye Mûsilê ew nas kiribû û heman tiştê ku Begtîmûr jê re kiribû wî jî xwestibû bike, lê wî tiştêkî jê negirtibû û bi tenê jê keştîyek xwest, wî jî dabû-yê ku ew pê daketibû Bexdayê. Ew hilkişiyabû avahiya xwe û kesek pê nehi-sandibû, lê xelîfe pê hisiyabû û ji wezîr Ibn Cedîde re gotibû na.

Di remezanê de Siltan Melik Nasir Selahedîn, keleya Kerekê vegirt. Îmad el-Katib gotiye: “Me keleya Kerekê sitand ku berê xwediyê wê dixwest here ser Hîcazê û dafikên mişrikên xwe li ser rêya derbasbûnê vedabû, me sala berê kaseya mirinê tahm kiribû, lê di vê salê de me keleya ku xwe pê diparast vegirtibû û bi girtina vê keleyê Beyt ul-Heram ji ewle bûbû.

[Wefata] *Mecdedîn Mueyid ed-Dewle Usame ibn Murşid ibn Munqiz*

El-Kenanî di sala çarsed û heştê û heştan de li Şizirê hat dinê, ew di hunerê edeb, nivîsîn û şî'rê de zîrek bû, hişpir, xweştewdîr û berhemhêja bû.²⁹⁶ Ew ji şî'rên dema cahiliyê bîst hezar malik ji ber bû, ew di dema ku Musterşid bi Sedeqe ibn Dubeys²⁹⁷ re şer dikir çûbû Bexdayê, lê derbasî hêla rojhilat nebûbû. Ew derketibû çûbû Misrê û demekê lê mabû, lê dû re hatibû Hemayê û lê mabû. Îmad el-Katib di Berq eş-Şamî û Xerîdeyê de behsa wî kiriye ku di Berq eş-Şamî de weha gotiye: “Ew yek ji serdarên giranbiha bû û Xwedê temenekî dirêj dabûyê. Ew di nav mêrxasên Şamê û egîdên Îslamê de dihat hejmartin.”

Di el-*Xerîdetê* de ji gotiye: “Mîr Mueyid ed-Dewle Usame di xurtiya pexşan û honraweyê de weke navê xwe, di riya aştiyê de çûye û ji riyên lomekariyê averê bûye. Ew di dema Salih ibn Ruzîk²⁹⁸ de bar kiriye çûye Misrê,²⁹⁹ dû re vegeriya Şamê û çûye Hesinkefê/Heskîfê û lê maye ta ku Selahedîn Şamê vegirtiye. Kurê wî 'Edud ed-Dewle Merhef dost û demsazê Selahedîn bû, ji ber vê jî Siltan pîrsa bavê wî jê kiribû, wî jî gotibû: “Ew li Heskîfê ye.”

²⁹⁶ Mecdedîn Mueyid ed-Dewle Usame (488-584/1095-1188) ibn Murşid ibn Elî ibn Miqelid ibn Nesr ibn Minqiz el-Kenanîyê Kelbî Ebu l-Muzafer Şizirî bû ku xwediyê Keleya Şizirê bû û mezintirin serdarê Minqizîyan bû ku gelek berhemên wî hene: *Ezhar el-Enhar, el-Bedî' fî 'İlm el-Belaxe, et-Tecayir el-Murebehe, Diwana Şî'ran û Kitab el-İ'tibar*. Ebû Şame, b. n., 4/35; Ibn Xelikan b. n., 1/202

²⁹⁷ Ev bûyera Eb ul-Ezer Dubeys ibn Seyfudewle Sedeqe ibn Mensûr ibn Dubeys ibn Eli ibn Mezayedê Esedi Nûrudewle di sala pêncsed û bîst û nehan de qewimî ku di dema Xelîfe Musterşid de destkeftiyên wî çûbûn û gelek deverên welatê İraqê ketibû destê wî. Ew di ber xizmeta Siltan Mesûd de bû û pê re digel Xelîfe çûbû Azerbaycanê ber deriyê Meraxeyê, ku li wê derê piştî dane kuştina Xelîfe Musterşid, Mesûd ew ji hingê (sala 529/) dabû kuştin da kuştina Xelîfe têxe stuyê wî. Ibn Xelikan, b. n., 2/223; Ibn Esîr, b. n., 9/285

²⁹⁸ Ew Melik Salih Farisudîn Eb ul-Xarat Telayî' ibn Ruzîkê Ermeniyê wezirê Xelîfeyê Misrê el-Adid û bavê jina wî bû ku gava waliyê deverê hêla Se'îdê bû, xwediyê Misrê Zafir İsmail hatibû kuştin; hingê xelkê Qesra wî çûbûn hawara xwe avêtibûn cem Salih. Ew çûbû hawara wan û dema ketibû Qahîreyê qatilên Zafir ji ber reviyabûn. Ew demek piştre bûbû wezirê Faiz û piştî wî ji demekê wezirtiya Adid kiribû ta ku Şawer ew ji ser kar bi zor daxistibû. Ew di sala pêncsed û pêncî û şeşan (556/1160) de hatibû kuştin. Ibn Kesîr, b. n., 12/192; Ibn Xelikan, b. n., 2/432

²⁹⁹ Ya rasti li gorî Ibn Xelikan ew di dema Salih de ji Misrê reviyabû ne ku çûbû wê derê, çunkî çawa tê gotin, dema ku Zafirê xwediyê Misrê ji hêla Ebas û kurê wî ve hatibû kuştin, hingê Usame ji bi wan re bû û dema Salih çûbû hawara xelkê Qesra Zafir ji ew (Usame) bi wan re ji ber Salih ibn Ruzîk reviyabû. Ibn Xelikan, b. n., 2/432

Siltan rabûbû ew xwestibû Şamê û ew li cem mabû. Ew heştê salî bû, piştî ew çûbû Hemayê û 96 salî li wê derê miribû. Dîwaneke wî ya şî'îrê ya navdar heye ku hertim Salehedîn ew dixwend û mitale dikir.

Îmad gotiye ji şî'îrê wî xweştir tunebûn:

Ey dozdarê sebrê ji dostên xwe ji xwe re
ku dema yada wan xwiya bike derew dertîne

Dilê te li erdê Şamê afiriye û tu li Misra
çikandî dema rojhilatê wî dixwazî

Ma te hevaltiya taştîya sibê pê re nîyet kiriye
Û dema ku cih ji bibijêre ma tu hevaltiya wî biki?

Te ew li darê xerîbiyê tenha xemgîn kiriye
Te ew hejmartiye ku tu wî digirînî û li ser digirînî

Heyhat ku dem di nav we de riziya
Tu xwe ji xwestina tiştê fewitî pak bidêre

Dîsa jê li ser kela Deresê:

Hevalekî ku suhbeta wî ne umîda demê ye
Ji bo fêdeyê min zorî dikêşe û tekoşîn dide
Ez ji dema hevaltiya te rastî wî nehatime û ji dema
ku çavê min lê nihêrtiye em edebî cuda bûne

Dîsa jê:

Gotin: Çel kesan ew ji evînê asteng kiriye
Û birayê porspî şerma ye lirêrastkirî ye

Çiqas germ e ku di şeva ciwanî de
Sibeya pîriyê riya rastirîn nişan dide

Li ser yê zindanê jî gotiye:

Te hebis kirin û li teyrê ku dixwîne ji bo
Çêtirîn û bêhempayîya wî zordarî kirine

Te ditirsînin digel ku tu refaha hebsa wan î
Çawa ku şûr jî di kalanan de ditirsînin

Ne ku hebs xaniyê kêmxistinê ye ji yê
Payeberz re lê ew ji serekan re weke bend e

Li ser Nûredîn Zengî jî gotiye:

Siltanê me zahid e ku xelk jê re dişide
Û hemî li ser xêrûbêriyê dikudînin

Rojên wî weke meha rojîyê paqijin ji
Gunehan in ku tê de birçibûn û tibûn hene

Wî got ku kurê wî Merhef jî li Qahîreyê ji me re xwendiyê:

Dem jî hertim sozê mirinê dide min
Û bi hevdişîna te sozên wê hêvî dide min

Dema em rastî hev hatin em ji hev qetiyan
Xwezî em bi halê xwe yê ku me nediva bimana

Dîsa jê ku pesnê Selahedîn dida, ew ya Mecd ed-Dewle Usame ye:

Ey melikê Îslamê tu her di qencyê de bî
Nîşan wê du şadî alîkarî û serkeftinî

Tu neyaran jî bi cil dikî, koleyên wan paqij dikî
Û alîkarê te herduyên tûj şûr û qeder in

Te rojên ciwaniyê ji demê re amade kir
Lê herdu mihreman canî û pîriyê ew tarî kir

Barana kêmik ya Misilmanan xweş û qenc hat
Ku qenci û dewlemendî ji ewrên wê ne

Te di demê de xuyê dadmendiya girtiye
Ku dirustan şerîet û şerefê biryar pê daye

Bi serkeftina ser xaçiyên eseyî bike ku ew
Dê du helakdêr xedir û dilxweşî wan bibin helakê

Pesnê wan dîtina pêşeroja milkê wan e
Ku hingê jî du endîşe: tirs û guman têne wan

Rev ne xelaskarê wan e û xelefê wan
Ji bizda wî du pêgihayî xela û dawbir têne wan

Heye ku tu sibê bi egîdiya wî wan bibexşî
Leşkerê wî du muxbir dewlemendî û berhem

Wî bi qencyên xwe biryar li yên bihurî da
Hibirbazan kitêb û sîyerê jê xatir nexwest

Dadmendî pê ye û ewleyiya birûska bayê sar
ku dû nêçîrgir gur û piling ew nehêlan

Hebûna kefê ku gava av vedixwe xerq dibe
Di du pêlên wê yên rabûyî de derya û baran

Qencyên ku kom bûne tê de hevkarî heyê
Di qenciya wê de du qenctirîn xeber û xêr hene

Tu Misilman bibe û jê re bijî û koleyê wê be
Heya ku çerx û agir, roj û heyv bigerin

Di warê xatirxwestinê de gotiye:

Ey çavê ku di heyamê xatiran de te dilepikîne
Girîn ji spartina dawî û nêrînê re ne

Tu para xwe ji wan di navbera wan de bigire
Piştî wan cehda stêrên çavan û seherê bike

Min got çêtirîn ji vê dubeytiyê:

Ji çavên min stêr carekê li ser hev herikîn
Gotin: Tu digirî lê fêda girînê nîne

Bihêle çavên te rihetî û xweşî bide me
Çê û kê ye ku wî bi stêran dilepikîne

Gava ew ji Misrê derket hingê Salih ibn Rizik ku pir jê hez dikir, bi çûna
wî xemgîn bû û jê re nivîsî ku vegere Misrê, lê ew neçû û jê re nivîsî, hêvî kir
ku malbata wî bişîne Şamê:

Qey Cîzeyâ Dil û Fustat xaneya wan e
Xanî zehmetî dernaxe lê evîn tadeyî dide

Ez bêdil ji we cuda bûm, ew min dike agahdêr
Ku nîne ji bo min ne tu cihgirê we û ne jî şûngêr

Ger bi cîhanê cih bihata dagirtin ez ê winda bûma
Ma gelo sedef cihê gewherê giranbiha digire?

Ez ji tiştê ku dem pêk tîne re na nakim
Her peyam armanca razîkirina wan e

Ez li ser tu karê ku xwestina wî fewitiye ax nakim
Lê axîna min ji bo cudahiya kesê ku ez jê veqetiya me

Salih ibn Rizik jî ev bersiv jê re nivîsîbû:

Adaba te ya xirandinê mîna davê bêtarîf e
Ku di her guhî de ji rindiya wî kenar xwiyabû

Dema hat cem me dibêje; min ew neşandiye
Ev kitêbek e hat yan jî bexçeyekî bi hogirî ye

Gava em te bibîr tînin Mecdedîn rohniyeke ku
hezkirin û xemgînî jê tê kişandin, li me vedigerîne

Tu bi hêviyên eseyî ber bi me ve were
Û rondikên wan kanikên ku diherikin, rawestîne

Bes e dûrî û xerîbî û zû bersiv bide me
Tu cihgirê ku şûna te bigire nîne û ne jî tu peyrew

Institut kurde de Paris

Sala Pêncsed û Heştê û Pêncan (585/1189)

Tê (di vê sala 585/1189'an) de Celaledîn ibn Yûnisê ku Tuxril ew şikan-dibû, li wezîrtiyê hat vegerandin û Ibn Cedîde jê hat avêtin. Cihgirên Xelîfe jî kela Tikritê ku ev demek bû leşker ew xistibû hesarê, reslîm girt. Ji xwe xwediyê wê Mîr Fexredîn Îsa ibn Mewdûd³⁰⁰ miribû û birayê wî Er 'eş ketibû cihê wî, lê birayên wî ew kuştibûn. Sedemê kuştina wî jî ew bû ku wî zaroke-ke dengbêj xwestibû, lê birayên wî jî ev yek weke derketina ji sînor û kêmxis-tina xwe dît, herweke ku Er 'eş jî xwe dabû hêla Xelîfe û ji bo vê jî wan ew bi kuştina Fexredîn Îsa tawanbar kir, ew û dengbêjê tev kuştin û birayê xwe Harûn ibn Mewdûd danî cihê wî. Paşgotinên xerab ji wan derketin û Xelîfe jî rabû leşker amade kir û şand ser wan. Xelkê bajêr ji talankirin û axmekirinê tirsîya û zaroyên Mewdûd jî zanîbûn ku hêz û qeweta wan ji şerê Xelîfe re tune û rabûn qazîyê Tikritê Tacedîn Yehya rêkirin Bexdayê. Li ser rewşa wan biryar hat dan û ji wan re ku gelek bûn, li Bexdayê taxek hat veqetandin.

Tê (di vê sala 585/1189'an) de wî [Siltan Selahedîn] Behaedîn Qereqûş kir waliyê Ekayê û ferman dayê ku digel Hisamedîn Bişare sûrê ava bikin û di meha Seferê de Siltan çû Şamê.

Tê (di vê sala 585/1189'an) de Siltan Bedredîn Mewdûdê birayê Melik Adil yê ji dê li Şamê kir desthilatdar û ewlakariya wê sipartê.

Di meha Rebî'elewelê de Siltan ji Şamê derket, çû Şeqîfernûnê³⁰¹ û li Merca Filûsê³⁰² daket, dû re jî çû Banyasê³⁰³ û jê jî çû Merc 'iyûnê.³⁰⁴ Xwediyê

³⁰⁰ Ew Fexredîn Ebû Mensûr Îsa ibn Mewdûd ibn Elî ibn Ebd el-Melik ibn Şu 'eybê desthilatdarê Tikritê bû ku ji Tirkên Şamê bû û birayên wî di sala pêncsed û heştê û pêncan (584/1188) de ew li keleya Tikritê kuştibû. Ibn Xelikan, b. n., 3/437

³⁰¹ Şeqîfernûn keleyeke pir asê ye li çiyayî nêzîkî Banyasê ku bi ser Şamê ve ye û di navbera wê û qeraxê de dimîne. Yaqût, b. n., 3/404

³⁰² Merc Filûs cihekî ku dikeve navbera Şeqîfernûn û Dîmeşqê û qonaxa rojekê jê dûr e. Ibn Şedad, b. n., r. 111

³⁰³ Banyas bajarokekî piçûk e, nêzîkî Dîmeşqê ku li başûr-rojavayê wê li qontara çiyayê Berfê [Golana/ Colana niha] dikeve. Ebu l-Fida, *Teqwîm*, r. 249

³⁰⁴ Merc 'iyûn deverêk e ku dikeve qeraxê erdê Şamê. Yaqût, b. n., 5/119

Şeqîqê yek ji şarezatîrînê Frengan bû ku haya wî ji kitêbên Misilmanan hebû û tarîx û siyera wan xwendibû, em hew pê hisyan ku wa ye li ber derê çadira Siltan e.³⁰⁵ Seyda di destê wî de bû, Siltan qencî pê kir û qedrê wî girt; wî ji Siltan xwest ku sê mehan wext bidê da ew karibe mal û malbata xwe veguhêze Sûrê. Ew herdem dadiket cem Siltan û pê re xwarin dixwar, gava mehên wî qediyên û spartina keleyê jê hat xwestin, hingê got: “Xelkê kelê li ber min serî hildaye.” lê wî [Siltan] ew girt û şande Şamê.

Di meha Rebî'elewelê de nûçeya teslîmbûna Şewbekê giha Siltan ku ev salek bû hêzeke zahf danîbû ser dorpêçana wê û gava zadê wan xelas bûbû ew jî teslîm bûbûn.

Tê (di vê sala 585/1189'an) de li ser Sûrê bûyerek qewimî û ew xazîyên ku ji rojhilatê ve hatibûn, tê de hatin kuştin; sedem jî ew bû ku Freng li Sûrê kom bûbûn û dema bû 17'yê Cemadelûlayê nûçe giha Siltan ku Frengan pira navbera Seyda û Sûrê birriye. Siltan -rehma Xwedê lê be- siwar bû, çawîş jî banga şer kir, leşker jî siwar bû û çûn gihan bûyerê, lê ew veqetiyabûn. Ji ber ku komek Freng jî pirê derbas bûbûn û pêşnijdeya Îslamê êrişî wan kiribû û cengeke dijwar bi wan re kiribû, ku gelek kes ji wan kuştibûn û Xwedê serkeftin dabû Misilmanan, lê ji Misilmanan jî ji bilî xulamê Siltan yê bi navê Eybekê kerr kes nehatibû kuştin, ku Siltan jî ji ber mêrxasiya wî gelekî pê xemgîn bûbû.

Siltan heya bîst û nehê Cemadelûlayê, di konê ku nijdeyê siwaran ew nêzikî bûyerê vedabû de ma û carê siwar dibû diçû hafa gel. Gelek mêrxas û xazîyên ku ji rojhilat gihabûnê û kesên normal pê re bûn ku şandina wan pir dixwest lê ew nedîçûn. Dû re peyayan êrişî pirê kir û ketin nav neyarî û hinek ji wan derbas bûn û cengeke mezin di navbera wan de derket. Gelek kes ji Frengan li wê derê kom bûbûn ku haya Misilmanan jê tunebû û wan bi carekê êriş kir, lê Siltan ji wan dûr bû û leşker jî pê re nemabû û çendekên ku mabûn jî şandibû pey wan da wan vegeerîne, wan nihêrî ku rewş zêde xerab bûye, Freng pirtir bûne, bi ser ketine û pirên wan kuştine. Xazî ibn Mesûd ibn Besar jî ku xortekî spehî bû hatibû kuştin û Frengan serên kuştiyan ji bo nişandanê şandibûn giravan û gotibûn: “Ka serdarên we? Evên han serê mezinên Misilmanan in.”

³⁰⁵ Çawa ku dixwiyê nivîskarê me ev der ji Ibn Şedad veguhastiye, çunkî ihtimala ku ew bi xwe hingê bi Siltan re be pir qels e. Bnr. Ibn Şedad, b. n., r. 111

Di dozdeyê Recebê de Freng daketin ser Ekayê, ew ji Sûrê di riya qeraxê Naqûr³⁰⁶ û Îskenderûnê³⁰⁷ de çûbûn. Siltan jî di bejê de çû pêşiya wan, lê ew jê derbas bûbûn û ji deryayê heya deryayê dora wê pêçabûn. Siltan jî daket Tilkêsanê³⁰⁸ û ji mezinên Îslamê re agahdarî şand û ji wan alîkarî xwest. Pêşî xwediyê Hemayê Melik Mizafer Tiqyedîn gihayê, dû re jî Mizaferedîn ibn Zeynedîn bi leşkerê rojhilat ve û dû re jî leşkerê Misrê gihîşt cem wî. Di destpêka Şabanê de çûn, zor dane wan, wan xwe li cihekî da hev ta ku hêleke sûra Ekayê vala ma û Misilman bi meriv û zexîre ve ketin wê. Siltan jî ket bajêr û derket ser sûrê ku xelkekî pir lê hebû, wî mîr Hisamedîn Eb ul-Hicayê Semîn (qelew) yê Ezkeşî digel kesên pê re û pismamên wî ku ji hezar û pêncsed siwarî zêdetir bûn kişand wê derê û ew bi mêr, bi şerkar, çek û alav, zexîre, hejmar û gencîne dagirt û Eb ul-Hicayê Qelew ji li wê derê kir cihgirê siltaniyê, sipahsalar û berpirsiyarê hemî karûbarên wê û komek kolemen û hinek Tirk jî lê hiştin.

Vêca dema bû yazdeyê Şabanê, Freng bi siwar û peyayên xwe ve derketin û Tiqyedînê xwediyê Hemayê jî li hêla rastê Siltan bû ku ji ber wan hino hino hildikişiya jor. Leşkerê Frengan jî kişiyên serê girikan û hêdî hêdî bêyî ku ji nav peyadeyên xwe derkevin meşiyên û peyadeyên wan jî li dora wan weke sûra avakirî bûn. Ew li pey hev hin bi hin kişiyên heya ku nêzikî konên hêzên pêşnijdeyan bûn. Gava Misilmanan hatina neyar ya ber bi wan ve dît bangî hev kirin, qêrîn û nav di xwe dan ku Siltan jî li leşkerê Îslamê kir qêrîn û got: "Ey Îslam!" Hingê hemî pêkve bi yek carê siwar bûn û mîna yek kes û yek dest êrîş kirin, dijmîn bi têkçûneke ewqas dijwar berepaş vekişiya ku birîndar û kuştîyên wan li hev terpilîn û li hev ketin. Ew çend rojan ji cengê vekişiyên. Riya çûna Ekayê vekirîbû, lê Siltan li bendê bû ku ew dê diyan derkevin û baştir dît ku çembera dora wan berfiretir bikin. Ji ber vê jî wî alav û barên giran veguhest ser Til'eyadiyê³⁰⁹ û di wê gavê de jî Mîr Hisamedîn Tûmanê ku yek ji mêrxasên Misilmanan bû, mir.

Di roja şemiyê de di navbera neyar û xelkê bajêr de cengeke mezin derket û komeke mezin ji herdu hêlan hat kuştin. Şerê navbera herdu beran dirêj bû û tu roja ku bê birîndarî û bê kuştî derbas be tunebû. Dû re ew fêrî hevûdu

³⁰⁶ Naqûr li Lubnanê gundekî ber Qeraxê ye ku dikeve ser sînorê navbera Lubnan û Filistinê. İmad el-Karib, *el-Berq eş-Şamî*, r. 176, not 3

³⁰⁷ Îskenderûn bajarekî ser Deryaya Navîn e ku niha bi Antakyayê/Xatayê ve girêdayî ye û di navbera wê û Edenê de dimîne.

³⁰⁸ Tilkîsan cihekî merca Ekayê ye û dikeve qeraxên Şamê. Yaqût, b. n., 2/50

³⁰⁹ Til'eyadiye girekî raserî Ekayê ye. Ibn Şedad, b. n., r. 125

bûn ku herdu alî jî carina bi hev re diaxivîn û dest ji şer berdidan. Carina weha dibû ku ji ber dirêjîya pêkvemanê yekî yan jî hinekan ji wan sitran digotin û yekî yan jî hinekan ji yên din li ber direqisîn û dû re dîsa li şer vedi-geriyan.

Balkêşîyeke kêmpêyda di vê bûyerê de

Ji ber ku mirovên herdu beran jî ji cengê bîz bûbûn, rabûn wan got: “Ma heya kengê dê mezin şer bikin û zarok jê bêpar bin? Em dixwazin zarokek ji me û yek jî ji we ji bo şer bîn derxistin.” Du zarok ji yên bajêr derketin çûne şerê du zarokên Frengan û di navbera herdu sebiyan de şer dijwar bû ta ku yek ji zarokê Misilmanan zora yê kafiran bir, pê girt ew avête erdê û ew dîl girt. Wî xwest ku bibe lê hinek Freng ew bi du dînarên jê kirîn û gotin: “Ev bi rastî dilê te ye.” Wî du dînarên xwe sitand û ew berda ku ev yeka han di cengê de kêmpêyda dibe.

Keştîyeke ku hesp tê de bûn giha Frengan, lê hespek jê reviya, kete deryayê û sobeyî kir, ew jî li dorê bûn da wî bigirin, lê ew çû heya bendera Misilmanan.

Rêzbûna mezin ya ser Ekayê

Dema bû roja çarşema bîst û yekê Şabanê leşkerê Frengan bi libteke wisa tev geriya ku ne mîna adetê siwar, peya, piçûk û mezinên wan yên hercar bû û li dervayê çadirên xwe, li hêla rast û çepê û di navendê de bûne rêz û sef girtine. Li navendê qral dima û li ber destê wî jî Încîla barkirî hebû ku bi kinçekî etles pêçayî û nixumandî bû. Çar kesan bi herçar aliyên wê digirtin û li ber qral dimeşîyan; wan serên giran girtibûn û herdu hêlên wan yên rastê digihan çem û hêla çepê jî digiha deryayê.

Siltan jî siwar bû, telbên leşker li hev rast kir ku her telbekê li ber çadira wê danîbû, çunkî wî -rehma Xwedê lê be- ketina wan ya çadirê jî li gorî tertîba cengê li hêla rast, çep û navendê rêzkiribû da ku dema êriş çêbibe pêwîstiya bi rêzkirineke nû tunebe. Siltan bi xwe di navendê de bû û li rastê navendê jî kurê wî Melik Efdel dima dû re kurê wî Melik Zahir, dû re leşkerê Mûsilê dihat ku serdarê wan jî Zehîredîn Belengerî³¹⁰ bû û di pey de jî leşkerê

³¹⁰ Ev nav û paşnav li cem Ibn Şedad “Zehîredîn ibn Belenkerî” ye lê di *Muferecê û Rewdeteynê* de jî mîna vê derê “Belengerî” ye, bnr. Ibn Şedad, *Sîret*, r. 128; Ibn Wasil, b. n., 2/295; Ebû Şame, *Rewdeteyn*, 4/52.

Diyarbekir/Diyarê Bekir bû ku serdarê wan jî Qutbedînê kurê [Nûredînê] xwediye Hisnê (Hesenkeyfê) bû. Piştî Hisamedînê kurê Lacînê xwediye Nablusê bû, dû re jî Qaymazê Necmî bû û gelek hêzên xurt jî li hêla rastê hebûn û li paşya wê jî Melik Mizafer Tiqyêdîn bû.

Herçî li destpêkên hêla çepê ji aliyê navendê ve Seyfedîn Meştûb, Mîr Micela,³¹¹ koma Mihranî û Hekarîyan,³¹² Micahîdedîn Yerenqêşê³¹³ pêşengê leşkerê Sencarê û komek kolemen bûn, dû re jî Koleyên Esediye³¹⁴ ku derbûmesel bi wan dihat dayin yêna mîna Seyfedîn Yazgîç/Yazgûç û Ruslan Buxa û yêna din dihatin.

Serê hêla çepê Mizafredîn ibn Zeynedîn bû, digel siwar û peyayên xwe û li pêşya navendê Feqeh Îsa bû û siltan jî li ser telpan digeriya û wan han dida ser cengê. Freng her bi pêş ve dikişyan û Misilmanan jî didomand ta ku çar saet ji rojê çûn û hingê çepê dijmin ber bi rastê Misilmanan ve liviya û pêşengê hêla Melik Mizafer ji wan re derket û ew pîr li hev qelibîn û ketin nav hev. Ew li ser pêşeng Melik Mizafer kom bûn, ew hinekî vekişya da dijmin ji hevalên xwe dûr bibin û ew ji li wan vegezin. Gava Siltan dît ku vekişya, texmîn kir ku ew qels bûne û rabû çend telpên ji navendê şand hawara wî da hêla wî xurt bibe û pê re jî hêzên hêla çepê dijmin ji ser wan zivirîn û çûn li ser girekî raserî deryayê kom bûn.

Gava ewên pêşberî navendê dîtin ku navend qels bûye dilê wan bijiya wê û ber bi rastê navendê ve lebitîn û pêkve bi yek carî û yekdestî bi peya û siwarên xwe ve dirêjî wan kirin. Êrişa wan ket ser hêza Diyarbekiriyên ku ji cengê bêhay bûn û ew pîs şikiyan. Navend û hêla rastê tev şikiya û neyar da pey têkçûyan heya 'Eyadîyê, ew li dor gir fitilîn, ketin çadîran û giranî, mal û bazar talan kirin û derbasî xargeha Siltan bûn. Wan taştardê³¹⁵ wî, Îsmail Mekbes³¹⁶

³¹¹ Ew Mîr Micela ibn Merwanê Mihranî bû ku beşdarî gelek cengên giran bûbû û mîrxasekî bi serê xwe bû. Îmad el-Katib, *El-feth el-Qisî*, r. 191. Ibn Wasil, b. n., 2/299; Ebû Şame, b. n., 4/54; ibn el-Esir b. n., 10/187.

³¹² Mebest jê hêzên herdu hozên Kurd yêna naskirî Mihranî û Hekarî ne ku di r. 88 û 89'an de bihûrin.

³¹³ Ew Micahîdedîn Yerenqêş ibn Tûman ibn Xazîyê koleyê Emadedînê II'em ê kurê Qutbedîn Mewdûdê mezinê Sincarê bû ku di sala pênsêd û nor û çaran (594/1197) de miribû û herweha bûbû atabegê kurê wî Qutbedîn Mihemed ibn Zengî jî. Eb ul-Fida' *el-Muxteser fi Exbar el-Beyser*, 2/181-182; Musa Mistefa Hesneyanî, *Sincar*, Spîrez, Dihok, 2005, r. 115-116

³¹⁴ Mebest jî Kolemenên Esedî, çekdarên ku girêdayê hêza Esededîn Şerkohê apê Selahedin bûn.

³¹⁵ Taştard serkarê Taştaxaneya ku cihê şuştina dest û cawan e. Tê de kincên Siltan, rûnişte/palkursî, baliv û şalikên wî yêna nimêjê dihatin şuştin. Qelqêşendî, *Subh ul-E'ş'a*, 4, 10-11

³¹⁶ Ew mitesewif Îsmailê Urmewiyê Mekbes bû. Ebû Şame, b. n., 4/58

û ibn Rewahe³¹⁷ kuştin, lê heçî hêla çepê bû ew ji bo van tirsên weha mezin bi tebat bû. Ew [Freng] li ser Mizaferedîn ibn Zeynedîn kom bûn û bû mîna ku tê gotin:

Wî di delavên şêlû de nigê xwe bi cih kir
Û jê re got di korta bînpê te de heşere hene

Serdarên Esedî, yên Mihranî û Seyfedîn Meştûb li ber xwe dan, xwe ragirtin û çûn li cem Mizaferedîn ibn Zeynedîn civiyan ku çavê her yek ji wan lê bû û di xeterên weha de pê bawer bûn. Wî xwe dirêjî neyarî dikir û hercarê bi derbên rîman û bi devê şûran derbeke ku komên wan ji hev belav dikir, li wan dixist.

Siltan bi xwe, xwe dabû binê girekî û li dora wî ji pênc kesan pê ve tu kes nemabû, serê leşkerê şikiyayî gîhabû [cihê] eqhewanan/beybûnan û hinek ji wan jî gîhabûn Şamê. Frengan jî dabû pey wan heya ku ew hilkişiyabûn çiya hê ji dû wan vegeyriyabûn. Vêca dema wan Mizaferedîn ibn Zeynedîn dît ji wan kirê ku ew dekek e ji bo wan û vegeyriyan da herin bigihîjin leşkerê xwe û şûr jî di nav wan de bû.

Siltan jî zivirî ku hingê gelek kes ji egîdên Misilmanan li cem kom bûbûn û wî jî reva Frengan ya berepaş dît û hêla çepê jî li pey wan bû, hingê Siltan li kesên li cem xwe kire qêrîn. Ew jî çûn alîkariya Mizaferedîn û hêza milê çepê û hêzeke pir ji wan avêtin erdê ku di cenga wê rojê de kedekê pir û xebateke hêja ya Seyfedîn Meştûb û kolemenên Esedî hebû. Dilê wan pir bijiya Frengan û xelk li pey wan pir bû ta ku gihîştin hevalbendên xwe yên têkçûyî, lê Misilman jî bi hêzeke zahf her li pey wan bûn, ew zêdetir reviyên û têkçûn; hêza çepê jî li pey wan derb û lêdanên xwe domandin.

Melik Mizafer bi koma xwe ve zivirî hêla rastê û alîkarî da peyayan û xelk ji her hêlê ve vegeyriya û meriv ketin nav kuştin, avêtin, lêdan û birînan ta ku leşkerê şikestî zivirî û Misilmanan êrîşî ser neyarên di çadîran de kir, lê ji wan hinek telpên ku xwe rehet kiribûn derketin, wan ev kar tirsnaq dît û rabûn Misilmanan ji pey wan vegevandin.

³¹⁷ Ew Ebû Eli Hiseyn (515-585/1121-1189) ibn Ebdullah ibn Rewaheyê şerîetnasê şair bû ku di sala pêncêsd û pazdeyan (515/1121) de li Hemayê bûbû û lê mezin bûbû, demekê çûbû li Şamê mabû û dû re çûbû Misrê û dema vegeya jê ji hêla Frengan ve hatibû dilgirtin, lê dû re hatibû berdan ta ku di vê cengê de hatibû kuştin. Ebû Şame, b. n., 4/85, not 1; Ibn el-Esir, b. n., 10/178

Xelk pir westiyabûn ku piştî nimêja esrê leşker jî vegeriyan û di nav koma kuştiyan de xewr bûn û bi vê yekê ew dilxweş û şad bûn.³¹⁸

Siltan vegeriya xargeha xwe, ew jî di xizmeta wî de rûniştin û hev hejmartin ka ji koleyan yê kêm kîjan in ku digel yê nenas ve hemî 150 kes bûn,³¹⁹ lê ji yê ku dihatin nasîn jî Mîr Ezedîn Micela el-Hekarî³²⁰ bû ku Siltan nanê (mîrîtiya) wî da kurê wî Ezedîn. Herweha Zehîredînê³²¹ birayê Feqeh Îsa jî kêm bû ku min dît Feqeh Îsa rûniştibû dikeniya û xelkê jî serxweşî tê dida, lê heçî ê ... jî kuştiyên wan heft hezar bûn.³²²

Dema Siltan vegeriya konan û dît ku têkbirinê çî bi serê merivan aniye û koleyan malên wan talan kiriye,³²³ rabû bi lez name ji derûdorên re nivîsand da ji leşkerê Îslamê yê têkçûyî û yê belavbûyî ku gelek bûn, vegerin cihên xwe, çûnkî bi tenê yê ku ji erzê xwe ditirsiyan vegeriyan, lê yê din bi riya xwe de çûbûn.

Piştî xelasbûna ji vê bûyerê Siltan ji tirsê ku bihna kuştiyan ziyarî bide leşker rabû çû Xerûbeyê³²⁴ û jê re konek hat vedan û wî jî ferman da leşker ku ew jî li cihê konê lê vedaye bimînin. Wî serdar û şewirmendên xwe vexwend cem xwe û dû re ji wan xwest ku lê guhdarî bikin û got: "Hemd ji Xwedê re û selat li Resûlê wî be! Divê hûn bizanibin ku ev dijminê me û neyarê Xwedê hatine li vî welatê me daketine, lê bêguman nişanên serkeftina dijî wan diyar bûne. Bêşik çendî ku ew komeke hindik mane jî dîsa divê qelandina wan girîng bê dîtîn, bi Xwedê êdî ev yek li ser me pêwîst bûye.

³¹⁸ Leşkerê Misilmanan di nav koma kuştiyên neyar de nixro bû ku xwîna wan gîhabû heya çadîrên Misilmanan û kêfxweş û dilşad vegeriyan. bnr. Ibn Şedad, *Sîret*, 130.

³¹⁹ Li gor Ibn Şedad weha ye: Siltan şad û dilxweş vegeriya çadîra xwe û ew jî rûniştin û hesab kirin ka kîjan zulam wînda ne; bnr. Ibn Şedad, *Sîret*, 131.

³²⁰ Çendî ku di tekstê de Ezedîn Micela Hekarî jî hatiye, lê li gorî çavkaniyên din û weke ku li pêş jî derbas bû ew Mîr Micela ibn Merwanê Mihranî ye ku hoza Mihranî jî mîna ya Hekarî yek ji hozên hêla Hekariya ye. Îmad el-Katib, *El-feth el-Qisî*, r. 191. Ibn Wasil, b. n., 2/299; Ibn Şedad, *Sîret*, r. 128; Ibn el-Esir, b. n., 10/187.

³²¹ Zehîredînê birayê Feqeh Îsayê Hekarî bû ku bûbû waliyê Qudsê û mîrxasî, zanîn û dîndariyê li cem xwe civan dibû. Ew ji ser hespê xwe ketibû ku çend merivên wî jî ji bo xelaskirina wî hatibûn kuştin. Ebû Şame, b. n., 4/54; Ibn Esîr, b. n., 10/187.

³²² Ji bilî vanên han Îmad el-Katib Hacib Xelîlê Hekarî jî lê kesên şehîd zêde kiriye. Ebû Şame, b. n., 4/54; Ibn el-Esir, b. n., 10/187.

³²³ Ji bo vê bûyerê bnr. Îsfahanî b. n., r. 193-198; Ibn el-Esir, b. n., 10/185-188; Ebû Şame, b. n., 4/51-60; Ibn Wasil, b. n., 2/294-303.

³²⁴ Xerûbe keleyeke li qeraxê Şamê ye ku dikeve raserî Ekayê. Yaqût, b. n., 2/415

Ji xwe hûn jî dizanin ku leşkerê me ev e û ji bilî Melik Adil tu hawareke me ya din nemaye û ev neyar ger bimîne û mana wî dirêj bibe, heya ku riya deryayê vebe dê jê re hawar were. Ji ber vê jî nêrîna min ew e ku em zû şerê wan bikin, lê heryek ji we jî dîtin û ramana we çî be bibêjin.” Ramanên cuda di navbera wan de çûn û hatin ta ku fikra wan li ser wê li hev hat ku leşker vekişe Xerûbeyê, demekê li wê derê raweste ta ku ji hilgirtina çekan xwe rehet bike, çûnkî ev pêncî roj bûn leşker di bin çekan de û li ser piştê hespan bû û hesp ji ji geman bîz bûbûn. Îcar piştî xweretkirinê ew dê bi xwe ve bihatina û ta hingê dê Melik Adil jî bigihîştê wê derê û beşdarî şêwra wan bibûya. Siltan bi ya wan kir, lê ew bê dilê xwe ji wê derê rabû çû.

Tê (di vê sal 585/1189’an) de şerîetmedar Mîr Ziyaedîn Îsayê Hekarî ji ber êşa bihîçikînê wefat kir ku digel êşa navçûnê ew hê diwartir dibû. Ew yekî camêr, mêrxas, qencîxwaz û pir dilsoz bû û herdem bi karûbarên xelkê ve radibû. Wî di nehê Zilqadeyê de rehmet kir ku ji bo veşartinê birin Qudsê û li piştê wê hat veşartin. Siltan û xelk pir li ser xemgîn bûn.

[Wefata] Mîr Ezedîn Mûsik ibn Çeko el-Hezbanî

Ew kurê xalê Selahedîn bû û Quran bi herheft neqlan³²⁵ jiber kiribû û li hedîsê guhdarî dikir. Wî ji merivan hez dikir, pêwîstiyên wan dianî cih û qencî bi wan re dikir. Ew di hemî xezayên Siltan de pê re bû û di yekê de jî jê nemabû ku Siltan jî rûmeta wî digirt, qedrekî bilind didayê û tu serdarên mezin raserî wî rûnediniştand. Ew yekî qenc î camêr bû ku li merca Ekayê bi nexweşiyê giran ketibû û siltan jî lê ferman kiribû ku here li Şamê xwe nîşanî doktoran bide, ew gîhabû Şamê û lê rehmet kiribû û li Qasyûnê hati-bû veşartin.

Kêmpedayeke xweş

Yek ji kêmpedayên vê cengê jî ew bû ku koleyekî Siltan bi navê Serasenqer hebû ku pir mêrxas bû, gelek Freng kuştibûn, ew riswa kiribûn û ahd û emana wan biribû. Ew ji bo wî li hev civiyan û li ber kemîn danîn,

³²⁵ Mebest jê awayên xwendina Quranê bi heft neqil û awayên sereke ne ku bûne bingeha awayên xwendina Quranê. Ew pêşî heft bûn lê dû re hinekî din ji li wan hatin zêdekirin ku hemî pêk ve dibin deh: 1. Nafi', 2. Ibn Kesîr, 3. Ebû 'Amir el-E'la, 4. Ibn 'Amir, 5. Ebû Bekir, 6. 'Asim, 7. Hemza, 8. Kîsaî, 9. Hafî, 10. Yaqûb Hezremî. A. I. (Ansiklopedîya Îslamê), bg. 6. R. 1008. Ibn Xeldûn, b. n., r. 484.

hinek ji wan derketin pêşiya wî û ji hêlên cihê ve êrîşî wî kirin. Yekî ji wan bi porê wî girt û yê din jî bi şûrê xwe li stuyê wî da ku kuştina wî nêzik bû, lê derb li destê yê ku bi porê wî girtibû ket, destê wî jê bû û porê wî ji destê wî filitî. Serasenqer heya ku jê hat reviya û baz da çû giha hevalên xwe û çendî ku ew bi pey wî ketin jî lê negihîştinê.

Institut kurde de Paris

Sala Pêncsed û Heştê û Şeşan (586/1190)

Teslîmgirtina Şeqîfê

Di panzdeyê meha Rebî'ulewelê de Frengên ku Şeqîfê diparastin hêviya ewleyîyê kirin û xwestin ku di miqabilî teslîmkirina Şeqîfê de xwediyê wê ji hebsê bê berdan. Ji tu Frengên ku tê de bûn dijîti derneket, cihgirên Siltan jî ew teslîm girt û xwediyê wê berda û ew û Frengên ku li Şeqîfê bûn vegehiyan Sûrê.

Dema Siltan êrişê zivistanê û birrîna riya deryayê dît û li Ekayê qût û monet û hejmara peya û merivan temam bû, hingê digel teqdîra Xwedayê payeberz dilê wî jî ewle bû. Wî ji cihgirên xwe yên Misrê xwest ku sîtoleke mezin saz bikin da gelek kesan hilgire û çû heya kete Ekayê da mezinahiya xwe nîşanî dijmin bide û pozê wan bifirkîne. Wî destûr da leşker da herin xwe rehet bikin û ew bi çend neferên hindik ve li pêşberî dijmin man. Herîyeke pir virçoqî ketibû navbera herdu leşkeran ku nedihîşt ew bigihîjin hevdû.

Di diduyê Rebî'elaxerê de Emadedîn Zengî ibn Mewdûdê xwediyê Sencarê, bi leşkerê xwe ve û xweş edilandî gihîşt cem. Siltan bi rûmetgirî ew pêşwazî kir û ew li xargeha xwe daxist û perûyên ku layiqî wî bûn jê re pêşkêş kir û li kêleka xwe jê re doşekê teylesanî raxist û li hêla çepê jî jê re xargehek veda.

Dû re Elaedîn Xuremşah ibn Ezedîn Mesûdê xwediyê Mûsilê ji dêlva bavê xwe ve hat ku Siltan bi hatina wî kêfxweş bû û hê dût ew pêşwazî kir û xargeha wî jî di navbera yên zaroyên xwe Efdel û Zahir de danî.

Gihîştina sîtola deryayî ya Misrê

Di deryayê de gelek keştiyên bayê xwiya bûn ku Siltan fêmkir ew sîtola Misrê ye û rabû siwar bû, rêzbenda cengê danî û çû ser neyar da wî ji êrişê ser sîtolê bilebikîne. Dema neyar bi hatina sîtolê hisiya xwe jê re amade kir û sîtola xwe saz kir û gel jî çû keviya deryayê da hêz bide sîtolê. Herdu sîtola di deryayê de gihan hev û leşker jî di bejê de, agirê cengê geş bû û di navbera herdu sîtolan de şerekî dijwar derket û serkeftina donanmeya Îslamê xwiya-bû û şênîyek³²⁶ jê [ji neyarî] sitand û zora keştiyeke neyar ku ji Konstantîne gihabû wê derê, bir û donanmeya Îslamê ket Ekayê. Hinek gemiyên ku qût û zexîre bar kiribûn jî ji qeraxê pê re hatin û dilê xelkê bajêr xweş bû. Şer di navbera herdu hêzan de li deryayê bajêr domand heya ku şev ket navbera wan û gelek kes ji Frengan hatin kuştin.

Gihîştina Zeynedînê Xwedîyê Erbilê

Ew Zeynedîn Yûsuf ibn Zeynedîn Elî Kuçuk bû ku bi leşkerekî rind û xemilandineke layiqê xwe ve hatibû. Siltan bi xwe çû pêşwaziya wî û qedr û rûmet dayê û ew danî kêlaka konê birayê wî Mizaferedîn.

Hingê nûçe belav bû ku qralê Alman³²⁷ ji Konstantîne bi hêzeke ku nayê hijmartin ketiye rê û ji Konyayê³²⁸ derbas bûye ew der talan kiriye, kesên lê kuştiye û hatiye gihaye welatê Ibn Lawin (Lion). Siltan jî [vegirtina] welatan tirsîya û hinek ji leşkerên mîna Melik Mizafer Tiqyedîn, Ezedîn ibn Miqedimeyê xwedîyê Kefirtabê, hêza Yarûqîyan,³²⁹ Bedredînê şihne³³⁰ û kurê xwe Melik Efdel jî bo parastinê şande wan devera [ser rîya Barbaros]. Dema Freng pê hisîyan ku komek leşker kêmkir xwiya dike, ya xwe kirin yek ku derkevin herin biavêjin ser hêla rastê ku Melik Adil lê bû, çunkî pirên hêzên ku hatibûn şandin jî hêla rastê bûn.

³²⁶ Keştiyeke mezin ya cengê ya kevn e ku ji bo barkirin û birina leşker dihat bikaranîn û herweha pê karê êriş û parastinê jî dihat kirin, wek şani/şeni/şewan tê gotin. Bundarî, *Sena ul-Berq*, r. 92; Îsfehani *Feth ul-Qist*, r. 109; Ibn Wasil, b. n., 2/13, nor 1.

³²⁷ Ew Imperator Fredrik Barbarossa bû ku bi leşkerekî zahf ve ketibû rê, lê berî ku bigihê armancê di sala pêncsed û heştê û şeşan (586/1190) de, di rê de miribû. Ibn Şedad, b. n., r. 134-135; Dewadarî, *Kenz*, 7/105

³²⁸ Bajarekî mezin yê Turkiyê ye ku dikeve Anatolya navîn.

³²⁹ Yarûqî hêzeke Tirkmenan ya cem Yarûq ibn Aslanê Tirkmenî bû ku li cem Tirkmenan yekî mezin i qedirgiran bû û di sala 564/1168'an de miribû. Yarûqî li hêla qibleyê Helebê dima û li serê girekî ku raserî çemê Qewiqê diket [keleyekê] ava kiribû û niha jî jê re Yarûqî tê gotin. Ibn Xelikan, *Wefeyat*, 3/263

³³⁰ Ew Bedredîn Dildirim ibn Behaudewle ibn Yarûqê Tilbaşerî bû ku ji Nûredîn û Selahedîn tev re xizmet kiribû û di dema Selahedîn de bûbû şihneyê/serokê ewlekariya Dimeşqê û di sala 611/1214'an de li Tilbaşerê miribû. Ibn Şedad, *Sîret*, r. 149; Bundarî, b. n., r. 288

Bûyera Adilî

Di bîstê Cemadelaxerê de Freng derketin û çûn ser gutleke Misilmanan û dirêjî ser çep, rast û navendê kirin, li deveran belav bûn û qesta hêla rastê kirin ku hejmareke pir bûn. Siltan siwar bû û kire qêrîn: “Hayhê gelî Misilmana!” Li defa hawarê xist û defên serdaran jî lê ketin û leşker siwar bû û telpên leşker hatin xwestin, lê berî ku siwarbûna leşker tamam bibe, Freng gihîştin hêla rastê. Ew gihan konwarên Melik Adil û ketin nav xargeha wî û ji bo talan û xirabiyê destê xwe dirêjî bazar û hawîrdorên konan kirin.

Melik Adil bi xwe siwar bû û xwest ku yên dû jî siwar bibin û weke yekî xapiyayî rawestiya da ku xargehê hemî talan bikin. Wî bi xwe êriş kir û kurê wî Melik Cewad jî bi leşker ve çû wan û mîna şêrê ku êrişî neçîra xwe bike dawêşande wan, ew şikiyan û reviyar ku herin çadîrên xwe û şûrê Xwedê jî di nav wan de. Dema Siltan êrişa ser birayê xwe dît kir gazî û got: “Gelî Misilmanan û mêrxasên yekîtiyê!” Komek ji koleyên wî û mêrxasên dorê zû bersiva wî didan, leşker da pey hev, telp rêz bûn û bi derb û lêdanê qada şer rast kirin. Hê saetek neçûbû ku xelkê [neyar] mîna şaxên dara xurmê ya belalêketî li erdê dirêj bû. Serê wan li xargehên Misilmanan û dawîya wan jî li yên wan bû ku kêma kes ji wan filitîn.

Hejmara kuştîyên wan heşt hezar bûn û gava Misilmanan pê hisiyar ku li Ekayê çî hatiye serê dijminên Xwedê, derketin û çûn konên neyarên ... yên li bajêr û şerekî mezin di nav wan de derket. Serkeftin ji Misilmanan ku êrişî konên wan kiribûn û komek pîrek, qumaş û hûrûmûrên malê, heya bigihê dîzikên tevî xwarinê talan kiribûn re bû ku nameyek ji Ekayê hatibû û ev salox dabû.

Ez rastî leşkerêkî bi hiş hatim ku kuştî dijmartin, min jê pirsî: “Te heya çend kesan hejmartin?” Wî got: “Ta niha çar hezar kes.” Di wê rojê de namebirek ji Helebê hat ku di nameya wan de weha nivîsîbû: “Komeke mezin ji neyarên bakur ji bo talankirina derûdorên welatan derketine, leşkerê Îslamê ji Helebê çûye riyên wan girtine û tu kes ji wan neflitiye. Defa mizgîniyê hat lîxistin ku xelkê pîr şad bû û ji dema vê bûyerê ve neyarên Xwedê perşikestî bûn heya ku Kendihar/Kont Henry³³¹ gihabû wan.

³³¹ Ew Kont Henryê kontê [champagne] Şambanyayê bû û xorrekî esilzade bû ku diya wî hem xweha qiralê Ingilîz û hem jî qiralê Fransa bû. İsfehani, *Feth el-Qissî*, r. 413, not 1; Steven Runciman, *History of Crusades*, 3/62

Gihîştina Kendehrî/Kont Henry

Ew yek ji qralên wan yê mezin bû ku bi gelek keştî, mal, zexîre, qût û mûnet, çek digel peya û xelqekî pir û hejmareke zahf gihabû wan ku bi hatina wî gelekî dilêr bûn. Hingê Siltan bi sipahan hemî ve çû girê Xerûbeyê bi hêviya ku dilê wan bibijê û ji konên xwe derkevin û leşkerê mayî jî li wê derê weke yekîneyên pêşmergan mabûn. Ji bakur nûçe hat ku leşkerê qralê Alman li Antakya civiyane, ew pir nexweş in û di rewşeke xerab de ne û ji wan çî kesên ku derdikevin, hevalbendên me û leşkerê Helebê bi lez wan desteser dikin.

Lê dijminê ku dadikeve Ekayê, gava alîkarî li pey hev ji deryayê li wan zêde dibe, hingê dilbijîna wan ya bajarî bêhtir dibe û ji her hêlê ve bi mence-nîqan lê dixin û bi şev û roj atlebûnê naxinê.

Êrîşa Misilmanên li Ekayê ji bo şerê Frengan û sotina mence-nîqan

Dema xelkê bajêr tadeyê ku bi êrîşa dijmin re bi ser wan ve giha xelkê û dilbijîn û çavberdana neyar ya bajêr dît, xîreta Îslamî ew xistin libatê. Pêşengê leşkerî mîr Hisamedîn Eb ul-Hîca es-Semîn el-Ezkeşî³³² bû ku yekî qencîxwaz, mêrxas û di nav hoza xwe de xwedî peyv bû. Wan pêkve biryar da ku derkevin herin ser dijmin, wan derî vekir û bi siwar û peyayan ve hemî derketin û çûne wan. Dema Misilman ketin nav konên neyar, wan (dijmin) dest ji mence-nîqan berda û ew di cih de hiştin, agiravêj³³³ jî gihîştin wan, agir berdane mence-nîqan û agir li wan geş bû heya ku mence-nîq û perdeyên wan şewitîn û heftê kes jî ji siwarên dijmin hatin kuştin.

Ta hingê Siltan jî ji Beyrûdê keştiya mezin ya barbir amade kiribû û bi çarsed xirarên zad, pez, penîr, qût û mûnet dagirtibû, lê hingê keştîyên dijmin jî dora Ekayê girtibûn ku gelek pêwîstiya kesên tê de bi xwarin û erzaqê hebû. Komek Misilman kincên Frengan li xwe kirin û li keştîyê siwar bûn û hinek beraz jî danîn ser serê wê û du xaç jî pê ve eliqandin û ketin nav gemiyên Frengan. Kesên di torpîdoavêja³³⁴ dijmin û di keştiya bar û ya rêwîyan

³³² Li ser Hisamedîn Eb ul-Hîca es-Semîn el-Ezkeşî bnr. li jêr r. 174.

³³³ Di cengên hingê de, agiravêj hebûn ku bi riya mence-nîqan yan jî tiran agir diavêtin nav dijmin ku ji wan re Nefravêj ji dihat gotin û kincên taybetî ku nedîşewitî li ber wan bûn.

³³⁴ Torpîdoavêj: Keştîyên ku di bin avê de pir bi lez diçin û torpilên/bombayên mezin diavêjin.

de dijî derbasbûna wan derketin, lê wan got ku ew diçin cem leşker û hima hahakê li wan derbas bûn û çûn heya ku gihan derbenda Ekayê.

Sobeberekî Misilman bi navê Îsa hebû ku name dibirin bajêr, wî xwe niqo dikir û di binê avê de diçû heya ku li aliyê din derdiket. Di şevêkê de wî li ser nava xwe sê kîsên ku hezar dînar di wan de bûn girêda û binameyên leşker ve di deryayê de avjenî kir, lê tişteke hat serê wî û mir. Piştî sê rojan gava deryayê laşê mirî avêt derva, dîtin ku wa Îsayê sobeber e û zêr û name jî li ser nava wî ne. Ji vî zilamî pê ve ji tu kesî salox nehatiye dayîn ku di saxî û mirîtiya xwe tev de emanetê xwe anîbe cih.

Heçî qralê Alman bi xwe ew ji Antakya derket da here Ekayê, di rê de xwediye Sûrê ku yekî şareza û bi dek bû, rastî wî hat û pêk ve çûn heya gihan Ekayê, Freng rastî wan hatin û bi hatina wan re mizgînî dane hev.

***

Peyambirê xwediye Konstantînê giha Siltan û ji bo Romê doza lêborînê jê kir, ew dostê Siltan bû û behs dikir ku ew li Konstantînê³³⁵ li ser navê Xelîfe û Siltan xutbê dide xwendin.³³⁶

Piştî nûçeyên Ekayê ji Siltan hatin birîn, ew rabû wî hinek sobeber amade kir, mal da wan da li nava xwe girêdin û teyran jî têxin ebuyên xwe û herin, lê xeber giha wan ku Frengan dafikek li ber derbendê vedaye û çî gava sobeber diçin dikevin wê davê û wan jî dev ji çûnê berda.

Li Ekayê komek ji Misilman hatin kuştin ku Cemaledîn Mihemed ibn Okir jî yek ji wan bû. Ew bi şênîyê derketibû û şer dikir ku gemîyên Frengan dora wî pêçan û ewleyî danê ku teslîm bibe lê wî got: "Ez destê xwe hew dixim destê mezinê we." Gava mezinê wan hat wî bi destê wî girt, ew himbêz kir û pê ve xwe avêt deryayê û pêkve xeniqîn.

³³⁵ Piştî vegirtina Qudsê ya sala pêncsed û heştê û sisyan (583/1187) de Siltan Selahedîn, Îshaqê II'em bi balyozî şandibû cem Împaratorê Dewleta Bizansyan. Ew lê xebitibû heya ku di sala 585/1189'an de di navbera Selahedîn û Împaratorê peyman hatibû girêdan û vê yekê jî Freng kiribûn diwartirin neyarê Împarator. Meqrîzî, *Silûk*, bg. 1/1, r. 98, not. 1

³³⁶ Ji bo agahiyên zêdetir li ser vî balyozî bnr. Ibn el-Esir, sal 586, Ebû Şame 4/88-90; Ibn Wasil, 2/328-329; Ibn Kesir, 12/359; Meqrîzî, *Silûk*, bg. 1/1, r. 98, 104.

Tê (di vê sala 586/1190'î) de Zeynedîn Yûsuf ibn Zeynedîn Kuçuk Eliyê xwediyê Erbilê mir ku mirina wî ji ber du talerzên cuda bû. Wî destûr xwest û çû Nasîreyê ku birayê wî Mizaferedîn jî pê re çû, ew demekê li wê derê ma û di bîst û heştê Remezana sala pêncsed û heştê û şeşan (586/1190) de wefat kir. Xelk ji ber ciwaniya wî û mirina wî ya li xerîbiyê li ser pir xemgîn bû û Siltan jî qencî bi birayê wî Mizaferedîn Gokbûrî re kir û Erbilê dayê û Şehrezor³³⁷ jî danî ser û ji dêl ve welatê wî yê Heran, Riha, Simeysat,³³⁸ Miwezir³³⁹ û deverên li ser ku di destê wî de bûn, jê girt. Biraziyê wî Mizafer Tiqyedîn xwest ku di wê navbera nebûna Mizaferedîn de dakeve cihê wî.

Tiqyedîn di sisêyê meha Şewalê de gihayê û Mu'izedîn Sencerşahê xwediyê Cezîreyê jî pê re bû û Mizaferedîn jî çû Erbilê û ew teslîm girt. Sedemê hatina Mu'izedîn Sencerşah jî pê re ew bû ku, ew ji nijdeyê ber xizmeta Siltan bû lê aciz û perişan bûbû û çend caran ji Siltan destûr xwestibû, lê Siltan nedabûyê û mazeret diyar kiribû ku peyamên neyar ji bo aştiyê diçin û tên û ji ber vê jî ne layiq e pê bihisin ku yê mîna de dest ji cîhadê berdidin.

Xwediyê Cezîreyê jî siwar bû û çû dehlîzê³⁴⁰ destûr xwest û dû re derbasî cem Siltan bû û bi devikî hêviya destûrê jê kir, lê Siltan weke caran mazeret nîşan da, ew rabû ji bo xatirxwestinê destê Siltan ramîsa û derket. Wî çadira xwe û ya hevalên xwe rakir û bêdestûr berê xwe da welatê xwe. Siltan rabû jê re nameyek rêkir tê de şoz dayê û gef lê xwar û jê re got: "Te daxwaza gihîştina me kir û xwest ku bibî hevalbendê me, ji tirsaxwe û welatê xwe ji ehlê xwe ku dixwestin welatê te bistînin û te telef bikin. Îca niha tu bi xwe xwe biparêze çûnkî di nav me û te de tu sond nema." Wî name xwend û bi mazereteke ne layiq bersiv da û bi rewşa xwe ve çû ta ku gihîşt palê Fîqê.

Melik Mizafer Tiqyedîn ku çûbû da cihê xargeha ku ji Mizaferedîn ibn Zeynedîn vala bûbû dagire û vedigeriya ber xizmeta Siltan, rastî wî hat. Wî jê veneşart ku ew bêdestûr diçe, li hev rûniştin, jê pirsî, ew şermezar kir, lê vê

³³⁷ Şehrezor li gorî Yaqût eyaleteke fireh ya [welatên] Çiya ye ku dikeve navbera Erbil/Hewlêr û Hemedanê û dibêjin ku, Zorê kurê Dehak ew ava kiriye û navê xwe jê girtiye, xelkê lê hemî Kurd in û niha bajarê wê Kerkûk e. Lê li gorî Mesre' ibn Hilal ji Şehrezor navenda çend bajar û gundên wê herêma ku navenda wan Şehrezor e. Xelkê lê hemî Kurdên mîrxas in ku zû bi zû serî ji siltan û xelîfeyan re danaynin û nakevin ber fermana desthilatdarên biyanî û mirekên ku ne ji wan bin qebûl nakin. Serbajarê wê di çolekê de ye û mirek û desthilatdarên wan ji wan in. Petros Bûstani, b. n., 10/619; Yaqût, b. n., 3/375; Niha ew li ser parêzgeha Silêmaniyê ya Başûrê Kurdistanê ye.

³³⁸ Simeysat bajarekî ku ji hêla rojavayê ve li keviya Fîratê dikeve. Yaqût, b. n., 293

³³⁹ Miwezir navê kûranekê Cizîreyê ye ku Nisêbîna Rûmê jî dikeve berê. Yaqût, b. n., 5/256

³⁴⁰ Dehlîz komek konên/xargehên tevlihev in ku dora her yekê ji wan jî hundir ve bi textan sûrkirî ye û ew jî di dema rêwîtiyê seferê de taybetiyê bi siltan ve ye û bi hemî pêwîstî û pêdiviyên siltan ve pir dagirtî ye. Qelçşendî, b. n., 4/50

peyva pê re tu fêde neda rewşa wî û gava dît ku ew li çûna ber bi welatê xwe ve bi îsrar e, rabû gotina xwe sert kir û got: "Ger tu vedigeri vegere, nexwe ez dê bi fermî bi te re bikim."³⁴¹ Ew vegeriya û Melik Mizafer mehdera wî kir û ew nêzî xwe bi cih kir.

Derketina Frengan ber bi Serê Kanîyê ve

Gava rewş li wan teng bû û xela giran bû gelek kes ji wan ji bo xweparasitina ji birçîbûna zêde derketin û qesta ser me kirin.³⁴² Dilbijîna wan jî ji ber nexweşiya Siltan bû ku texmîn dikirin êdî ew dê ranebe. Ew di yazdeyê meha Şewala sala pêncsed û heştê û şeşan [586/1190] de bi siwar û peyayên xwe digel barê zad û konan ve hatin wî erdê bin Girê Heclê, ew warê ku dema Misilman berê daketibûn ser çêkiribûn. Gava wî -rehma Xwedê lê be- li ser hatina wan ya bi vî awayî agahdarî sitand, ew rabû wî li yekîneyên pêşeng ferman kir da ji cihê xwe yê girê Eyadîyê rabin û ji ber wan vekişin herin girê Keysanê. Ew wê şevê razan û pêşnijde jî li dora wan man heya beyaniyê dema ku ew ji bo siwarbûnê lebitîn. Jixwe Siltan jî êvarê ve ferman kiribû ku giranî [giraniya zexîre, cebilxane û alavên cengê] di destpêka şevê de here Nasiriyê³⁴³ û hêzên leşkerî jî bi tertîba cengê li hêla rast, çep û navendê siwar û rêz bibin û ew jî siwar bû li çawîşan kir gazî û çû heya ser girekî çiyayê Xerûbê û lê rawestiya.

Li hêla rastê kurên wî Melik Efdelê xwediyê Şamê, Melik Zahirê xwediyê Helebê û Melik Zafirê³⁴⁴ xwediyê Busrayê û Elaêdîn Xuremşahê kurê xwediyê Mûsilê bûn. Melik Adil jî li wê kêlekê bû û li pey wî jî Hisamedîn ibn Lacîn, Qaymazê Necmî, Ezedîn Cûrdikê Nûrî, Hisamedîn Beşareyê xwediyê Banyasê, Bedredîn Dildirimê xwediyê Tilbaşîrê û komeke mezin ji serdaran bûn.

Li hêla çepê jî Emadedîn Zengîyê xwediyê Sincarê û biraziyê wî Mu'ize-dîne xwediyê Cezîreyê bûn û li kêlekê jî Melik Mizafer Tiqyedîn dima.

³⁴¹ Ji bo agahên bêhtir, bnr. Ibn Şedad, *Sîret Selahedin*, b. n., r. 176-177

³⁴² Çendî ku nivîskar hem li wê derê û hem jî di paşîya beşa bûyera Adilî de mîna ku bi xwe li wê derê be diyar dike, lê ya rastî ew bi xwe ne guwahê bûyerê bûye, divê ku ji Ibn Şedad veguhasitibe, bnr. Ibn Şedad, *Sîret Selahedin*, r. 178.

³⁴³ Bajarokî piçûk yê nêzîkî Teberiyê ye. Ibn Şedad, b. n., r. 179, not, 3

³⁴⁴ Ew Melik Zafir Mizafere-dîn Xidir bû ku di sala pêncsed û şeşê û heştan (568/1172) de li Misrê bûbû. Henbelî, *Şîfa ul-Qulûb*, r. 196; Dewadârî, *Kenz*, 7/100

Herweha dîsa li hêla çepê Seyfedîn Eliyê Meştûb digel hemî koma Mihranî û Hekarîyan û Xweştirîn û serdarên Kurdan yên din bûn. Li navendê jî koma hawîrdorê (hêza taybetî ya parastina Siltan) bû, Siltan pêşniyaz kir ku ji her hêzê komek ji pêşengan derkeve û dora dijmin bipêçe û hinek telp jî xwe li pişt gir veşêrin ku belkî ew jî ji bêhaydariya dijmin sûd wergerin.

Ew her diçûn û leşker jî ji her hêlê ve şerê wan dikir heya ku hatin Serê Kanîyê û lê derbasî hêla rojava bûn û daketin ser girekî wê derê û ber û berê çem çadirên xwe vedan. Gelek ji wan hatin kuştin û birîndar kirin ku birîndarên xwe dibirin û kuştîyên xwe jî vedişartin. Li wê derê leşker ji ser wan vejeriya cihê çavdêrî û nobetdariyê û Siltan jî ji hêza çepê xwest ku dora wan bipêçin da paşîya wan bikeve ser deryayê û hêza rastê jî ji hêla rojava ve dora çem bigire û Calîş³⁴⁵ jî şerê wan bikin û ewqas bi tîran li wan bixin ku tîr ji ser wan qet neyên birrîn.

Wê şevê xelk bi wî awayî raket û ew çû ser çiyayê Xerûbe; sala çûyî jî derketibû ser û dakete konekî nazik î tenik û xelk jî li dorê di çadirên nazik de bûn ku dijmin xwiya dikir. Nûçeyên neyêr heya sibê saet bi saet digihanê û nûçe jê re hat ku ew ji bo siwarbûnê dilivin û ew jî siwar bû, telp jî rêz kirin û bi rê ket heya giha nêzikî çiyayê Xerûbê da hemî rewşa wan bibîne.

Ew pir bêhal û hêz qels bû, lê dilê wî qewîn bû ku dû re ji leşker re şand û ferman kir da şerê wan bikin, zorî bidin wan û ji her hêlê ve êrîşî wan bikin û ferman li telpan kir ku wan têxin hesarê. Neyar çû ser keviya çem hêla rojava û gelek ji wan hatin kuştin. Wan peyadeyên xwe ji xwe re kiribû sûr ku bi zembûrek û tîran li leşker dixistin û nedihîştin ji bilî tîran tu kes bigihîje wan. Ew [peyade] weke kuliya li dor wan bûn û (siwarên wan jî di nîveka wan de wisa diçûn ku qet xwiya nedikirin)³⁴⁶ û trampetan lê dixist, borezan diqîriyan û dengê tehlîl û tekbîran bilind dibû.

Siltan pêşeng bi leşkerê cem xwe ve weke telpan dirêj kirin ta ku ji çend liban pê ve tu kes li cem nema. Alaya dijmin li ser çerxekê bilind bûbû û li ser qantiran dikişîya, ew pir bilind weke minareyekê bû. Xîrçeyê wê spî û sor mîna du xaçan bû, ew her diçûn heya ku nîvrokî gihan pêşberî pira

³⁴⁵ Calîşîye/Calîş navê alayê mezîna ku di serê wê de biskêk por/mû heye, lê wê dawiyê ji bo hêza pêşeng ya navenda cengê û pêşniyê hatiye bikaranîn. *Îsfahanî, Feth el-Qissî*, r. 70, not 6; *Bundari, Sena ul-Berq*, r. 110

³⁴⁶ Ev rêza nav neynokê ji bo temamkirina maneyê ji Ibn Şedad hatiye wergirtin. *Bnr. Ibn Şedad, b. n., r. 181, rêz 14.*

De 'ûqê,³⁴⁷ ew tî bûbûn û pir westiyabûn. Di wê rojê de Misilmanan şerekî dijwar kir, mafê cihadê dan û ji her hêlê ve êrîşî wan kirin û weke xelekekê dora wan girtibûn, lê ji peyadeyên wan ew nedihatî xwiyakirin. Di wê rojê de erka mezin li ser milê hêza pêşeng bû ku çêşa mirinê bi wan da tahmkirin.

Di wê rojê de komek ji wan yên mîna Îyazê Dirêj birîndar bûn ku di wê cengê de giha cihê herî bilind. Digel ku bi gelek cihan birîndar bûbû jî lê dîsa şer didomand, herweha Seyfedîn Yazgûc jî bi gelek cihan birîndar bûbû ku yek ji fêrisên navdarê bi mîrxasiyeke pir bû û xwedî gelek meqaman bû. Di wê rojê de gelek kes birîndar bûn. Lê xelk her li dora wan bû heya ku daketî cem pira De 'ûqê û ji tîrsa xelkê ku lê derbas bibin herin wan, pir birrîn û xera kirin.

Siltan vejeriya girê Xerûbê da di wê şevê de ji nedî ve biavêje ser yên ku di konan de mane û ji yên bajêr re nivîsî da ew jî ji hêla bajêr ve werin wan, lê gava ji yên bajêr tu bersiv jê re nehat wî jî dev jê berda. Di spêdeya pêncşema çardeyê Şewalê de agahî hat ku neyar dilebite da rabe biçê. Siltan jî siwar bû telp xwestin, xelkê dest ji şer berda û telp li hêla rojhilatê çem rawestandin. Bi vê hêzê re mezinên wan Kendehrî (Kont Henry) û Markîs derketibûn lê kurê qralê Almanî digel komeke mezin jî di çadîran de mabûn û bi wan re derneketibûn.

Dema neyar ketin konên xwe, hinek telpên wan yên tê de xwe rehet dikirin, ew derketin û avêtin ser pêşengên Îslamê û şer di navbera wan û pêşengên de derket û cengeke dijwar dest pê kir. Ji neyar gelek hatin kuştin û birîndarkirin û ji Misilmana jî sê kes hatin kuştin. Wextê neyar gihîştin konên xwe, Siltan jî bi giraniyan ve vejeriya xargeha xwe, lê Siltan hê jî bêtaqet bû, lê ji bo selametiya vê koma derva xwe radigirt. Ji ber qelsiyê ew bi xwe nikaribû bi karûbar ve rabe û ji ber vê jî min dît ku ji bo vê rewşê digiriya, çunkî ew bi xwe nikaribû têkeve nav leşker û şer bike. Min didît ku li zaroyên xwe yeko yeko ferman dikir da ew beşdarî cengê bibin. Min jê bihîst ku digot: "Di merca Ekayê de ji ber zahfiya kuştîyan ji herdu beran ve wexm pir zêde bûye" û ev risteya jêrîn wek mînak xwend:

Min û Malik bikujin û Malik jî bi min re bikujin

³⁴⁷ Pireke ser çemê Merca Ekayê bû. Îsfehani, *Berq eî-Şamî*, t. 444-446

Mebesta wî pê ew bû ku ez razîme bêm kuştin ger neyar jî were kuştin û vê yekê jî moralekî xurt xist dilê sipahê.

Bûyera Kemînê

Gava bû roja îna dozdeyê salê, rehma Xwedê lê be, qenc dît ku kemînekê li ber dijmin vede, ew rabû wî hinek ji giregirên leşker ku ji nav gelek kesan hilibijartibû, derxist û ferman li wan kir ku bi şev herin li ser girê bakurê Ekayê kemîn vedin û hinek kesên hindik jî xwe nîşanî dijmin bidin û qesta xargeha wî bikin û ber pê ve herin da gava derkevin ew wan têk bive û berê wan bide hêla kemînê. Ew çûn wan li binê gir kemîn veda û gava roj bilind bû hinekên hindik ji wan çûn heya ku gihîştin çadîrên dijmin û bi tîr li wan xistin.

Wan bi derbên li pey hev rehên xîretakêşiya wan bilind kir û dilêriyê dused siwar ji neyar tehrîk kir û ew pêkve derketin çûne wan ku bi wan re peyade nînbûn. Van jî [Misilmanan] bi kêmiya xwe dilên wan bijandin xwe û ew ji ber wan şikiyan lê bi wan re şer kirin heya gihan kemînê. Yên di kemînê de mîna şêrên birçî çûne wan û bi yek dengî li wan kirin qêrîn, lê neyarê ... xwe ragirt û şerekî dijwar kir.

Dû re ew têkçûyî bi paş ve zivirîn, leşker jî bi şûr û rîman da ser piştta wan ta ku komeke mezin ji wan avêtin erdê û yê din jî teslîm bûn. Wan ew dil girtin û hespên wan zeft kirin, mijdevan jî ji leşkerê Îslamê re mizgînî anî û dengê tehlîl û tekbîran bilind bû. Siltan siwar bû çû pêşiya Misilmanan û bawerî da hêsîran ku di nav wan de pêşengê leşkerê Firensîs û xeznedarê qral jî hebûn.

Siltan, rehma Xwedê lê be, bi kêfxweşî vegeriya konan û leşker dil anîn cem; wî jî qedrê pêşengên wan girt, mezinê leşkerê Firensîs bi kincekî taybetî perû kir û ji bo her yek ji yê din jî dana kurkekî çerm wek xercî ji bo wan emir kir. Ji ber ku hewa pir sar bû, rabû nêzî xargeha xwe çadîrek ji wan re veda. Wî herdem qencî bi wan dikir û pêşengên wan dianî ser sifra xwarinê. Dû re wî ferman kir ku wan girêbidin û ew şandin Şamê, wî destûr da wan ku ji hevalên xwe re bişînin da tiştê pêwîst ji nav leşkerê wan ji wan re bînin, wan jî weha kir û çûn parêzgeha Şamê.

Vegeza leşker ji cengê

Dema zivistanê êrîş kir û derya rabû û ew ji zordana neyar ya bajêr ji ber barana zahf ewle bû, hingê ferman da leşkerê Îslamê da ew vegezin welatên xwe ku hinekî xwe rehet bikin. Emadedîne xwediyê Sincarê, Sencerşahê xwediyê Cezîreyê, Elaedîne kurê xwediyê Mûsilê çûn, wî bi wan re ji huştir, hesp, kinc û bi qasî ku wan di qencyê de bixeriqîne diyarî amade kiribû. Li cem Siltan, Xwedê rewanê wî pîroz bidêrine, ji bilî hinek kesên hindik ji serdar û hêza wî ya taybetî pê ve tu kes nema.

Institut kurde de Paris

Sala Pêncsed û Heştê û Heftan (587/1191)

Dema derya bilind bû û Siltan ji keştîyên neyar ewle bû û şênîyên xwe ji deryayê kişandin bejê, hingê wî çêtir dît ku leşkerê Ekayê biguherîne û qût û zexîre û nefeqe barbîke bişîne wê derê û leşkerê lê jî, ku ji ber tade û ezyetê cenga daîmî ya bi şev û roj bêzar bûbû, jê derxe. Serekê bedêla serdarên ku rêkevin hundir Seyfedîn Elî el-Meştûbê Hekarî bû ku di roja çarşema şazdeyê meha Muherema salê de kete Ekayê û di heman rojê de jî serekê kevn Mîr Hisamedîn Eb ul-Hîca es-Semîn el-Kezkîcî [Yazkecî/Ezkecî] bû bi hevalên xwe ve derket. Wî ji herkesê ku dê bi Meştûb re têkeve hundir qût û mûnetê saleke sax da wan da bi xwe re bibin.

Melik Adil bi leşkerê xwe ve bar kir û çû Heyfayê³⁴⁸ ser qeraxê çem, cihê ku gemî tên barkirin û dikevin Ekayê. Ew li wê derê ma û xelkê ji bo ketina wê han da ku heya hingê heft gemîyên bar yên tije qût, zexîre û nefeqe ketibûnê û ew jî ji parêzgeha Misrê ya dextl û dan hatibûn. Yek ji wan gemîyan nêzikî bajêr li kevirê ketibû û şikiyabû ku ji ber vê jî hemî kesên li bajêr ji şer berê xwe dabûn hêla deryayê da herin cem gemîyê û dest deynin ser tiştên tê de.

Dema neyar pê hisiya ku şervanan dest ji şer berdane û berê xwe dane hêla deryayê, wan jî çekên xwe girtin û hêzeke xurt ji wan li hev civiyan û ji hêla bejê ve bi êrîşeke dijwar çûne ser bajêr, ew nêzikî sûran bûn û di yek nêrdewanê de hilkişîyan, lê mîna ku Xwedê jî dixwest nêrdewan di bin wan de şikiya ku xelkê bajêr ew tedarik kiribû, û gelek ji wan hatin kuştin û ew pol û poşman vegeyriyan.

³⁴⁸ Heyfa, keleyeke nêzikî Yafayê ye ku diket ser qeraxên Şamê. Yaqût, b. n., 2/381

Îcar heçî beşên gemiyê yên ku mabûn gava derya rabû û pêlan lê da, ew li ser tahtê li hev ketin, qulipî û hemî tiştên tê de mayî 'edim bûn û gelek kes jî tê de xerq bûn ku ger bimana dê têra bajêr ya salekê bikira. Ji ber vê yekê sistiyeke mezin ket nav Misilmanan û ew bû nîşanên pêşî yên vegirtina bajêr.³⁴⁹

Dû re perçeyekî mezin ji sûrê ket ser dîwarê kelê yê xwiya, ew hedimand û vê jî dilê dijmin bijand bajêr û ji bo êrîşa ser bajêr heyecaneke mezin bi wan re peyda kir. Ew weke perçeyek ji tarîtiya şevê ji her hêlê ve hatin bajêr û bû pistepista xelkê di bajêr de û kul û xemên wan rabûn. Wan gelek kes ji neyar kuştin û birîndar kirin û ew li cihê ketina perçeyê sûrê weke sedekê rawestiyên û hemî hostayên dîwar û avadaniyê anîn li wê derê kom kirin û bi tîr, neftavêj û mencenîqan ew parastin ta ku ji berê çetir ava kirin.

Gava dem xweş bû û riya deryayê jî vebû hingê leşkerê Îslamê jî vegeriya ku yê pêşî hat yek ji mîrekê Helebê Mîr Elemedîn Silêman ibn Cender bû. Ew yekî salmezin î behsjêkirî bû û xwedî serpehatî û nêrînên qenc bû ku Siltan jî pir qedrê wî digirt.

Dû re Mecdedîn ibn Ezedîn Ferûxşahê xwediyê Be'albekê hat û sipahên Îslamê ji her hêlê ve li pey hev hatin. Neyarê ... jî ji pêşnijdeyê re sozê hatina qralê Fransa dida ku li cem wan yek ji qralên wan yên mezintirîn bû û leşkerê wan tev bi ya wî dikir ku gava bihata dê biryar li ser hemiyan bida. Ew nifir-lêbûyî bi şeş gemiyên bar yên mezin ve daket.

Dû re Kend Frîd (Kont Fredrikê dûkê Swabia) hat ku pêşengekî mezin bû û behsa wî dihat kirin, wî sala Remleyê³⁵⁰ Hema û Haremê xistibû hesarê. Piştî ji mîrekên Misilmanan Mewdûdê kurê serekê ewlekariya Şamê hat. Misilmanan êrîşî ser pezên dijmin kir û ew girtin ku hejmara wan sed û bîst lib bû û siwar û peyayên wan hemî bi pey ketin, lê şikir jî: Xwedê re tiştêk zêft nekirin.

Di çarê Cemadeulaya sala heştê û heftan de dijmin êrîşî bajêr kir û heft mencenîq li ser girêdan. Ji Ekayê nameyên tirseke mezin dihatin ku hêviya pêkanîna daxwazên neyar ji wan dihat kirin. Siltan çû heya ser Xerûbeyê rawestiya û leşker li gor hêla rast, çep û navendê rêz kir û dû re ji bo kontrola

³⁴⁹ Çawa ku dixwiyê ev der bi guhertineke pir hindîk ji Ibn Şedad hatiye wergirtin. Bnr. Ibn Şedad, *Sîret*, 187-188.

³⁵⁰ Remle bajarekî mezin yê Filistinê ye, ji bo zêdetir bnr. nota 28'an.

rewşa dijminî qilawizek şand da binêre ka di xendeqên wan de kemînek heye yan na. Ew vegeriyan û agahî dan ku tu kemîn nînin, lê ew bi xwe bi çend Memlûkên xwe ve çû heya giha cihê xendeqên wan û hilkişiya ser Tilfîzûlê,³⁵¹ wî menceñiq û tiştên ku dikirin bi çavên xwe dît û vegeriya xargehan.

Di spêdeya wê şevê de dizan zarokekî ber şîr yê sênehî ku ji diya wî dizîbûn anî cem ku di wê şevê de diya wî heya serê sibê dikir kazkaz û alîkarî dixwest. Qralê Frengan jê re got: "Siltan yekî dilsoz e, em destûr didin te ku tu herî cem, rabe here cem û wî jê bixwaze dê li te vegeîne." Ew derket û ji pêşnijdeyê yarmetî xwest, wan ew berda cem Siltan, ew çû heya ku li ser girê Xerûbê siwar ew dît. Ew giriya û rûyê xwe di axê de da, dilê wî pê şewitî, stêrên wî bariyan û ferman kir ku zarokê bînin. Wan ew firoti li sûkê dît, wî bihayê zarokê da zebûnî û ew da diya wî, wê ew himêz kir, pir giriya, nêzikî saetekê şîr dayê û ferman da ku wê li hespekî siwar kin û bişînin nav leşkerê wan.

Di wê rojê de Zehîr ibn Belengerî ku yek ji mîrekên Mûsilê bû, hêviya xizmeta Siltan kir û dû re nûçeya êrişê nû ya ser Ekayê hat. Siltan siwar bû û çû hêla bajêr lê ceng ji hev qetiyabû û bûbû şev.

Çûna Siltan ber bi girê 'Eyadîyê ve

Dema bû roja sêşema nehê Cemadelulayê xeber giha Siltan ku Frengan zor daye bajêr û menceñiq li ser girêdane. Ew siwar bû û telp li hev rast kirin û çû heya Xerûbeyê, yekîneya pêşeng xurt kir ku êrişê dijmin ya ser bajêr jî dijwar bûbû. Rehma Xwedê lê be, wî jî pir zor da wan û di xendeqa wan de êrişî ser wan kir û her bi dijwarî zor da wan heya ku ji êrişê xwe vegeriyan. Piştî Siltan zivirî konekî nazik ku li wê derê jê re hatibû vedan. Wî yekîneya pêşdar xurt kir û ferman li gel kir ku daşgerin çadîran da demekê xwe rehet bikin. Lê hingê ji pêşnijdeyê nûçe hat ku piştî zanîna vegera Siltan Freng jî dîsa li êrişê vegeîyane û ev yek jî pir li zora Siltan çû û rabû li defa hawarê da û telp li hev rêz kirin, avête ser wan û di xendeqên wan de li wan da heya ku bû şev. Dû re gava ew vegeriya jê re li ser girê Eyadê xargehek hat danîn û wî jî komek ji leşker li ber wan rêz kir da bi tevahiya şevê wan bi hicûma ser xendeqan û reşandina tîran bilebikînin. Dema dijmin berdewamiya van êrişên

³⁵¹ Tilfîzûl devereke nêzi Ekayê ye ku li gorî Ibn Şedad Til'edûl e. Bnr. Ibn Şedad, b. n. r. 196; Dewadârî, *Kenz*, 7/94.

dijwar î xeternak dîtîn, ji tirsâ destdanîna ser konên xwe dest ji êrîşê berdan û bi parastina xendeqên xwe ve lebikîn ku gava wî jî sistiya wan ya ji êrîşê dît ew jî vegeriya çadira xwe ya 'Eyadiyahê. Wî yek danî ser xendeqên wan ku saet bi saet agahî bidê lê r dikudand.

Destpêkirina wan ya zordana bajêr

Agahî hat ku ji ber zordana wan ya bajêr û avêtina heywanên xwe yên mirar bo xendeqa bajêr, Misilmanên ku di bajêr de ne ji bêgavî derdikevin diçin xendeqê û dewarên ku avêtine xendeqê jê derdixin. Yanî hêzek ji wan di şer de ne û yek jî xendeqê paqij dike û mirarên tê de diavêje deryayê, hêzek jî menceñqan dikêşe, yek jî sûran diparêze û yek jî xwe jî westan û tadeyê rehet dike.

Ew bi xwe di wê rewşê de bûn û Siltan jî get lêdan û zordana wan nedibirî û çiqas zor bidan bajêr wî jî ew dixistin tengasiyê da wan bilebikîne. Vî halî bi şev û bi roj weha domand heya ku Enktîr³⁵² giha wan ku ew bi hatina wî kêfxweş bûn û ji bo nişana xurtiya xwe agirekî mezin vexist. Ew bi bîst û pênc şênîyên tije kes û çek hat û bi hatina wî tirsek li cem Misilmanan peyda bû, lê Siltan bi xwe van hemîyan bi aramî, bi payîn (ku li bendê bû) û bi tewekelî pêşwazî dikir.

Xerqbûna gemîya bar ya Îslamê ku nişana sêyemîn ya ketina bajêr bû³⁵³

Di şazdeyê Cemadelûlaya sala [pênc]sed û heştê yî de gemîyeke barbarî î mezin û tirsnak ku tije bû bi alav, çek, zexîre, peya û şesşed û pêncî şervan geha ber Ekayê. Lê Enktîrê ... jê re asteng derxist û bi çel keştîyên cengê ji her hêlê ve dora wê girt û şerekî dijwar dijî wê kir. Weha qewimî ku hewa sekînî û wan jî şerekî xedar dijî wî kir. Ji leşkerê li ser gelek kes hatin kuştin û birîndarkirin û keştîyeke mezin ya neyar hat şewitandin, lê ew li ser merivên gemîyê pir bûn ku pir zorî didanê. Serdarê wan Yaqûbê Helebî, yekî mêrxas

³⁵² Enktîr Rîçardê I'em (1157-1199) ê kurê Henriyê II'em bû ku piştî mirina bavê xwe ya sala 1189'an hatibû ser hikim û bi navê Rîçardê Dilşêr navdar bû. Ew ji hêla bavê ve digihîşt Normandiyên Înglistanê ku ew jî pismainên Vîkingiyên Skandinavya bûn û ji hêla dê ve jî ji malbata qiralên Fransî bû. Ew di deh salên desthilatdariya xwe tev de ku di navbera salên 1189-1199'an de bû ji şeş mehan pêştir li Ingilistanê nemabû, çunkî ew hertim bi karûbarê xwe yê siyasi li Ewropa û bi beşdarbûna Cenga Xaçparêzi ya Sêyemîn ve lebikî mabû. Ebd el-Emir Mihemed Emin û Mihemed Tewfiq Hesên, *Tarîxa Ewropa di serdema navîn de*, r. 143; *Biography for Richard the Lionheart* (Character) from Robin Hood (2010).

³⁵³ Çawa ku dixwiyê nivîser ev der bi hinek guhartin ji Ibn Şedad veguhastiye, bnr. Ibn Şedad, *Sîret*, r. 200-202.

û serdarekî xwedî tecrûbeyên cengê bû, dema wî nişanên têkçûnê dît û nihêrî ku divê ew şer bikin got: “Ne bi şeref be dê em neyên kuştin û divê em tişteke ji vê gemiyê nedin wan.” Wan kerane xistin ber kêlekên gemiyê da wê bihedimînin û heya ku ji her hêlê ve qul tê de vekirin, lê domandin. Av ket nava wê, ew noqî avê bû û yên tê de hemî xeniqîn, lê neyar bi ser neket û tu tişt jê negiha wan. Xelk bi vê yekê pir xemgîn bû, lê Siltan aram bû û li ser cengê didomand.

Di nehê Cemadelulayê de defên bajêr lê dan ku nişana êrişên dijmin bû û defên hewarê yên Siltan ji bersiva wan da û leşker kir telp û çû êrişî ser wan kir û ew bi paş ve birin heya ber çadirên wan ku beroşên wan jî ji ser kuçikên wan daxistin. Hingê neyar dilbicih bû ku leşker li ser konên wan in û ew jî ji şerê bajêr vegeyriyan û hatin şerê leşker ku heya nivro şer di nav wan de bi xurtî domand. Herdu ber jî ji germa bêhiş û perîşan bûn û ji ber germ û westandinê bêgav bûn û vegeyriyan konên xwe.

Di roja bîst û sisêyê Cemadelulayê de defên hewarê yên bajêr lê dan û yên Siltan ji bersiva wan dan û ew bi kincan ve siwar bû, leşker xwest û cenga navbera herdu beran dijwar bû. Neyar ji bo tengezarkirina bajêr rik kir û leşker jî avêt ser xendeqên wan, neyar jî êrişa bajêr vegeyriya û di navbera wan û Misilmanan de şer xurt bû. Xîretê neyar girt û siwarên wan siwar bûn û peyade jî derketin û pêkve çûn piştê sûran û mîna yek kesî û bi yekdestî êrişî Misilmanan kirin. Misilmanan xwe bi awayekî xurt ragirt, ew ji cihên xwe neliviyên û şer di nav herdu hêlan de qewîn bû, derbên herdu beran jî dijwar bûn û Misilmanan jî sebir û samana qencan nişan da.

Dema dijmin ev sebra wan dît, destûr xwestin ku qasidekî bişînin cem wan û wan jî destûr dayê; peyambir pêşî giha cem Melik Adil û wî jî digel Melik Efdel ew gihand xizmeta Siltan. Kurtasiya nameya wî ew bû ku qral Enktar dixwest, bi Siltan re di civînekê de li hev rûnin. Dema Siltan name bihîst hima bê fikirandin di cih de bersiv da û got: “Şah ancax li ser bingehekî dicivin, çunkî piştî civîn û baweriyê êdî şer di nav wan de ne xweş e. Vêca ger ew vê yekê bivê divê pêşî biryara bingehekî bê dayîn, herweha divê tercûmanek jî di navberê de hebe da ew tercûman peyambirê navbera me be û piştî hingê civîn pêk bê.

Di hijdeyê Cemadelaxerê de neyer-bi siwar û peyayên xwe ve ji hêla derwayê ve hat ser Misilmanan û Siltan jî siwar bû ku leşker jî pê re rabû. Şer di

nav herdu beran de germ bû ta ku Kurdek û Bedewîyek hatin kuştin, lê şer her didomand heya ku şev kete navbera wan. Di spêdeya wê rojê de name ji xelkê bajêr hat ku gazin ji cenga neyar ya dijwar û berdewamiya wê ya bi şev û bi roj dikirin. Dû re Enktar (Rîçardê Dilşêr) bi nexweşiyeke dijwar ket ku ji ber çû hedê mirinê û Fransîs ji birîndar bûbû ku ev yeka han ger ne ji israr û kubra wan bûya nedihat serê wan.

Di paşiya Cemadulûlayê de leşkerê Sencarê/Şengalê hat ku serdarê wan Micahidedîn Yerenqêş bû û yekî dîndar î hişmend bû û ji cîhadê hez dikir. Siltan derket pêrgî wî û rûmet dayê, dû re hêzeke mezin ji sipaha Misrê mîna zaroyên Ebû Zekrî, Dirbasê Marînî,³⁵⁴ Elemudîne Gurcî³⁵⁵ û Seyfedîn Senqerê Dewadar³⁵⁶ hat û di pey wan de jî Elaedîne xwediye Mûsilê hat. Siltan li Xerûbeyê pêşwaziya wî kir û bi leşkerê xwe ve derbas kir û ew bir heya pêşberî neyar û ew xist hêla rastê û qedrê wî girt û ji kêlekan yên mîna wî jê re anî.³⁵⁷

Nexweşiya Enktar (Rîçard) dijmin ji êrişê bi paş xist ku ev jî qenciyeke Xwedê bû. Jixwe menceñqan bi qasî bejneke ji sûrê hedimandibû, wan her lê didomand, bi derbên menceñqan kevir jê radikirin û ji cengê re [derfeta wan] kêmtir dikirin ta ku sûra bajêr ji hev xilxilandin û bingehên wê qels kirin. Bêxewî û westanê jî xelkê bajêr wisa perîşan kiribû ku hinek ji wan çend şevan bêxew mabûn, lê dijminê wan ku pir bûn di şer de hevdu digu-hartin. Dema neyar bi vê bêxewî û westana wan hisiya ji her hêlê ve dest bi êrişan kir û ew bûne beş bi beş ku çi dema beşek ji wan diwestiya wê xwe rehet dikir û yeke dîn dihate şer. Bi vê re jî wan li avakirina sûr û xendeqên xwe yên navbera wan û leşkerê Îslamê bi şerê peyadayan yê bi şev û bi roj re didomand.

Dema Siltan bi nûçeyên kesên ku ev rewş dîtibûn hisiya û nişanên navbera me û bajêr ku lédana defa hewarê bû fêhm kir, siwar bû û leşker jî pê re, siwar û peya hemî civandin û êrişî xendeqên dijmin kir ta ku leşker kete wan.

³⁵⁴ Ew Diyaedîn Ebû `Emr ibn Dirbasê Marîniyê Hezbaniyê Kurd bû ku yek ji zanayê mezin yê serdema Siltan Selahedîn bû. Lê dû re Melik Eziz dema mirek û serdarên bavê xwe ji xwe dûr kir, hingê wî ji qazitîyê avêt. Bnr. Boris James, b. n., 124,136-137.

³⁵⁵ Elemudîne Gurcî, mixabin ku min tu agahî li ser peyda nekir.

³⁵⁶ Seyfedîn Senqerê Dewadar, tu agahî li ser nehat ditin.

³⁵⁷ Ji bo gihîştina hawara leşkerê Îslamê bo wan bnr. Îmad el-Katib Îsfehani, *Berq eş-Şami*, t. 495-496; Ibn Şedad. b. n., r. 206; Ebû Şame, b. n., 4/148-149; Ibn Wasil, b. n., 2/354.

Di wê rojê de cengeke mezin qewimî û ew jî, rehma Xwedê lê be, weke bavê ku zarokê xwe winda kiribe ji telpekê diçû ba hêzekê û ji bo cengê leşker han dida. Wî gazî leşker dikir: “Hey gelî Misilmanan” û çî dema ku çavên wî bi Ekayê û belaya ku hatibû serê wê û bobelata xelkê bajêr diket stêrk jê diherikîn. Wî êrîş û handana ser cengê şidand û heya ku tarîtî ket erdê êrîş kir û piştî ‘eşaya dereng vegeriya xargehê, lê heya serê siba wê rojê jî ji ber westandin, xemgînî û bêaramiyê bêhal ma. [Dû re] ferman kir ku li defa hewarê bixin û leşker ji her hêlê ve siwar bûn û sibehê jî her weke rewşa êvarê kirin.

Di wê rojê de pêşagahek ji bajêr hat ku tê de digot: “Em ewqas westiyane û aciz bûne ku jê zêdetir êdî teslîmbûn e û ger spêdeyê tiştek ji me re nêkirin em dê ewleyî bixwazin, bajêr bidin û bi tenê serê xwe bikirin.” Û ev mezintirîn û nexweştirîn nûçe bû ku bi ser Misilmanan ve hatibû û di dilê wan de axivibû. Çunkî temamê çekên xeraxê, yên Qudsê, yên Şam, Heleb û Misrê di Ekayê de civiyabûn û herweha mîrekên mezintirîn û mîrxasên Îslamê yên mîna Seyfedîn Meştûb û serdarên mezin yên Îslamê yên din jî tê de bûn.³⁵⁸

Siltan çêtir dît ku êrîşî dijmin bike, rabû li leşkerê Îslamê kir qêrîn û telp siwar kirin û di wê rojê de şer xurt kir. Leşker nexwest ku êrîşî ser dijmin bike, lewra peyayên Frengan weke sûreke asê û mehkem bi çek û zenberûkan li pişt sûran bûn. Cengê di navbera herdu beran de çî bi kuştin û çî jî bi birîndarkirin be her didomand heya ku şev daket navbera wan.

Dema çûna wan ya ser bajêr dijwar bû û ji herderî ve li ser zêde bûn û peyayên bajêr û siwarên wî jî ji ber pîrbûna kuştin û birîndariyê kêmbûn, hingê ew bi xwe jî qels bûn û qelsî û aciziya xweparastina dijî neyar bi nîşanan diyar kir. Ew çax Dijmin jî kete xendeqan, dest danîn ser wan û li başûrê bajêr jî bi cih bûn, wan qul tê de vekirin û piştî dagirtina qulan agir berdanê ta ku bedena wê ji hêla başûr ve ket. Dijmin ji başûr ve ket hundir ku sed û pêncî kesî ji wan hatin kuştin.

Hingê Mîr Seyfedîn Meştûb derket çû cem Fransîs ku serdarên wan bû, jê ewleyî xwest û got: “Me gelek bajar ji we girtin, me ew dihedimandin û em diketinê, lê digel vê jî gava ewleyî ji me dihat dixwestin me ew dida wan û me

³⁵⁸ Ji bo berfirehiya cenga Ekayê bnr. İmad el-Katib İsfahañî, *el-Feth el-Qisî*, r. 296-598?; Ibn el-Esîr, b. n., 10/205-207; Ibn Şedad, b. n., 208-213; Ebû Şame, b. n., 4/46-158; Ibn Wasil; b. n., 2/288, 255-364; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/162-165; Ibn Kesir, b. n., 12/354-367.

ew dibirin ewlegha wan û qencî bi wan dikir. Vêca em dê bajêr bidin te, lê tu jî dê ewleyî bidî me.” Wî wiha bersiv da: “Hûn koleyên me ne, em dê hingê li ser bifikirin û biryar bidin.” Meştûb hêrs bû û gelek peyv gotin ku hinek jî wan jî ev in: “Em bajêr teslîm nakin heya ku em hemî bête kuştin û heya yek jî me bê kuştin dê pêncî kes jî we jî bête kuştin.”

Gava Meştûb ev xeber got, komek jî yê di bajêr de tirsîyan û jî xwe re berkûsek (keştiyeke piçûk) girtin û lê siwar bûn û bi şev derketin çûn cem leşkerê Îslamê. Di nav wan de yê naskirî Ersel, Ibn Cawliyê mezin û Senqerê Weşaqî bûn. Heçî Ersel û Senqer dema gihan leşker xwe winda kirin ku kesek bi ser cihê wan vebû, lê Ibn Cawli hat girtin û ew avêtin hebixaneyê mîr û payedaran.

Di sibeya wê şevê de Siltan siwar bû, li defa hawarê xist, telp xwestin, rahişt mecrefe û biviran û alavên temartina xendeqan û xwest ku bi xwe êriş bike û here têkeve konên dijmin, lê leşker pê re alîkarî nekir û nehiştin ku here û gotin: “Em Îslamê hemî dixin xeterê û tu fêde jî tê de nîne.”

Di wê rojê de sê qasidên Enkîr hatin û hêviya mêwe û berfê kirin, Siltan qencî bi wan re kir û ew ketin sûka leşker, lê temaşe kir û vegeriyan cem hêzên xwe.³⁵⁹

[Rêzên navbera hêzên Kurd û Frengan li Ekayê]

Dema Kurdan dit ku çî hat serê hevalên wan yê ku di Ekayê de ne, çok dan erdê û çûn cem Siltan, jê re gotin: “Çawa dibe ku hevalên me û yê te, dê sibê serê wan têkeve ber derban û em rûniştîne?” Siltan got: “Xwedê diza-ne bi min xweş e ku ez û zarokên xwe tev herin ger kesên di Ekayê de sax bifilitin.” Wan got: “Em dê xwe biavêjin xendeq û sûrên dijmin û ranabin heya yan em dê bigihîjin mebesta xwe û hevalên xwe rizgar bikin, yan em ê jî bimirin; hingê em dê li cem Xwedê û evdan tev rûspî bin.”³⁶⁰

³⁵⁹ Ev tekst bi guhertin û lêzêdekirin jî Ibn Şedad hatiye veguhastin. Ibn Şedad, b. n., r. 211-213

³⁶⁰ Çawa ku jî vê derê tê zanin pirên kesên li Ekayê Kurd bûne û ew gelek Kurdên mîrxas û qedirbiha bûne jî û herweha çendî ku kêr diroknanan ev rastî diyar kiribe jî lê mîna ku Mûsa Mistefa Hesneyanî jî ev rastî di noteke bin teksta Erebi de desnişan kiriye, jî vê derê jî qenc tê zanin ku hêzên sereke yê sipaha Selahedin ku li Ekayê diji Frengan şer kirine Kurd bûne. Bnr. Xezrecî, *Tarîxa Dewleta Kurdan*, Metbe'eya zaningha Dihokê, Dihok, 2010, 196.

Defên hewarê yên Siltan lê xistin û li micahidan hat qêrînkirin û leşker bi pêş ket. Kurd peya bûn û mertalên bejnbilind û rim girêdan û xwe avêtin xendeqan. Lê neyarên Xwedê weke sedeke hesin xwe dabûn ber sûran. Di wê rojê de di navbera Kurdan û Frengan de cengeke ku di dema cahiliyê de jî nehatiye saloxdan, pêk hat û Sancaqa³⁶¹ hêla birayê Seyfedîn Meştûb, sancaqa mîr Hisamedîn Eb ul-Hîca es-Semîn, Sancaqa Mihranîyan, ya Sarimudîn Qaymazê Necmî û ya Elemedîn Silêman ibn Cender hilkişiyên ser sûrên wan ku bi rastî ew rojêke dîtinê bû.

Leşkerên din ji pêşketinê hatin astengkirin, çunkî tade û mirin derket pêşiya wan. Gava tiştê ku hat serê Frengan ji wan re diyar bû û eseyî bû ku leşkerê Îslamê êrişî ser konên wan kiriye, ew ji çûna ser Ekayê vegeriyên û weke şeva tarî bi siwar û peyayên xwe ve çûne ser yên ku li serê sûran in û di nava herdu beran de derb û lédana bi destan dest pê kir ta ku hev avêtin û herkesî ji westiyên para xwe girt. Gelek kes ji Kurdan hatin kuştin û Siltan jî li ser hêz û xaziyên din diçû û dihat û bi bilindtirîn dengî dikir gazî: “Ey gelî micahidan”, çendî ku xelk pir westiyabû jî lê dîsa ranewestiyên heya ku şev kete navbera wan, lê hingê jî Kurd venedigeriyên. Siltan çû ba wan, ew vegerandin konan û bi behsa bûyerên ku hatibûn serê milletên berê li ber dilê wan çû û hat.

Sixurekî nenas ji bajêr hat û diyar kir ku tu kes ji Misilmanan nemaye û ew nema karin bajêr biparêzin û bi wan re li hev kirine ku ew bajêr û dused hezar dînarî, pênc sed dilên³⁶² nediyar û sed kesên xwiyani û xaçê xaçan bidin da ew bi pîrek û zarokên xwe ve sax bên berdan.

Dema Siltan bi vê hisiya bi sertî li dij derket û şêwirmend civandin û nûçe ji wan re got; lê rewşa wî tevlîhev bû, dilê wî li hev ket û xwest ku nameyekê binivîse û bi amîyan re bişîne û peymanê wan nepejirîne. Hê ew di vê rewşê de bûn hew bihîstin ku alayên kufre, duruşmên wan û xaçên wan li ser sûrên bajêr bilind bûne. Ew di nîvroya roja îne ya hivdeyê Cemadelaxera sala pêncsed û heştê û heftan de çêbû û Freng bi yek dengêkî qîrîyan û boruzanên wan bûrriyan. Ev bobelat pir li zora Misilmanan çû û gotinên kesên hişmend jî bi tenê bû xwendina “Înna lî-Lah we înna îleyhî racî'ûne.”³⁶³(Bêgûman em

³⁶¹ Sancaq alayên zer î piçûk in. Qelqêşendi, b. n., 4/8

³⁶² Li gor Îsfehî, Ibn Şedad û Ebû Şame hezar û pêncsed dil hatine xwestin. Îsfehî, *el-Feth*, r. 512; Ibn Şedad, b. n., r. 216; Ebû Şame, b. n., 4/153-154

³⁶³ Sûretê Beqere (1), ayet 156

millkê Xwedê ne û em lê vedigerin.)” Bizdeke mezin ket nav xelkê û qarîn û waweyleke pir kete nav leşker. Siltan baş dît ku ji cihê lê ye vekişe çunkî tu armanc ji zordanê nemabû û spêdeya nozdeyê Cemadelaxerê de bar kir çû Şefre’ emê.³⁶⁴

Di wê rojê de sê kesên zana ji wan derketin ku Kacib Qûşiyê teşrîfdarê Behaedîn Qereqûş ji bi wan re bû û dixwestin mal û dîlên ku li ser peyman hatiye kirin bêne encamdan. Ew şevêkê qedirgirtî man û çûne Şamê da dîlan bibînin, Siltan ji peyambirek şand ba Frengan da ji wan pirs bike ka peyman çawa çêbûye û ka dema tehsîla tiştên li ser lihevkerî çiqas e. Qasid di nav wan de ji bo nivîsîna bingehe sulhê çû û hat ta ku dîl û malên taybetiyê bi vê demê û xaçê xaçan digel dayîna sedhezâr dînar û hezar û şeşsed dîlî, ji hêla wan ve hatin dîtin. Wan pêbawerên xwe şandin û ji bilî dîlên ku dê ji hêla wan ve bihatina kifşkirin hemî tiştî dîtin, lê wan nikaribû ew kifş bikirana û her dirêj dikirin û dereng dixistin ta ku midêyê pêşî di hijdeyê meha Recebê de qediya.

Dû re di wê rojê de mirov şandin û mercên xwe xwestin, Siltan ji wan re got: “Yan hûn dê hevalên me ji me re bişînin û em ji dê beşa ku di vî midetî ji we re hatiye biryardan bişînin. Yan ji hûn dê gerewên tiştê em teslîmî we dikin bidin me heya ku hevalên me werin cem me.” Wan got: “Em yekê ji nakin, lê hûn dê bi me bawer bin û tiştê ku ji bo vî midêyî hatiye biryardan bidin me û em ji dê hevalên we bidin we.” Lê Siltan ev yek nepejirand, çunkî wî zanibû ku ger mal, xaç û dîlan bide wan hingê bawerî bi wan nayê û lawaziya Îslamê dê mezin xwiya bibe.

Gava dîtin ku ew nade, rabûn çadîrên xwe derxistin piştî xendeqên xwe û berizîn. Yê ku diberizî û şer ji dixwest qral Enketîr (Rîçardê Dilşêr) bû û pê re ji gelek siwar û peya hebûn. Wî xedîr li dîlan dikir digel ku wî bi wan re peyman çêkiribû û bejêr ji wan teslîm girtibû da canên wan ewle be û dema Siltan tiştên biryardayî bide wan dê wan û pîrek û zarokên wan hemî berdî, lê ger ku nede hingê dê serê wan bibirin yan ji dîl bigirin. Vêca melûn bêbextî kir, ew leşkerê Freng tev roja sêşema hivdeyê Seferê ‘esirkî siwar bûn, heya hatin bin Girê Eyadîyê û meşîyan heya gihan nivê girê navbera Kîsan û Eyadîyê ku yazka Îslamê ji hingê vekîşiyabû girê Kîsanê. Dû re dîlên Îslamê

³⁶⁴ Şefre’ em gundekî mezin e ku bi qasî sê milan ji hêla qeraxê ve nêzîkî Ekayê ye ku wargeha Selahedin ya dema cenga Ekayê ya sala 586/1190’î lê dima. Yaqût, b. n., 3/353

yên ku pakrewaniya wan hatibû nivîsîn ku nêzîkî sêhezâr Misilman bûn, anîn ew bi werîsan girêdan û bi yek destî pêkve êrîşî wan kirin. Wan hêdî hêdî bi şûr û rîman li wan didan û Misilman jî bi vê yekê pir xemgîn bûn û ji hiş ve çûn; ji kesên navdar û yê qewî ku bi kêrî karê avedaniyên wan dihatin pê ve ji Misilmanan tu kes sax nehiştin.

Dema ku bû destpêka Şabana sala pêncsed û heştê û heftan, agirê dijmin pêl dan û hêza çavdêr agahiya lebta wan da. Dijmin dest pê kir çû keviya der-yayê, bûne sê beş û ji hev belabûn. Her beşek jî barê xwe hildigirt û Siltan jî pêşeng xurt kirin, wî piraniya leşker şand ku herin pêşberî wan, ew jî çûn û şerêkî dijwar bi wan re kirin. Wî ferman li hinek hêzan kir ku li pey giraniyan herin da ku qels û xurt bigihîjin hev û ew ji heqê yên ku bêne wan çî dijmin û çî jî diz û keleş bin, derkevin. Ew çû heya giha Qeymûnê,³⁶⁵ li wê derê daket, qonax veda, xwarin da civatê û bi wan şewirî ka çî bikin. Ew çû heya 'Uyûn el-Esawedê³⁶⁶ dû re çû heya Melaheyê³⁶⁷ û di pey de giraniyê³⁶⁸ şand Mecdel Yaba û Siltan jî çû ser çemê ku heya Qeysariyê³⁶⁹ diherikî û li wê derê cirdikek peya kir³⁷⁰ û di pey de çû heya ku li gundekî bi navê Deyr Rahib³⁷¹ li dora Ersûfê³⁷² daket.

Gava bû roja şemîya çardeyê meha Şabanê xeber giha Siltan ku dijmin ber bi Ersûfê ve bi rê ket, ew siwar bû, telp li hev rast kirin û xwest ku wê rojê leşker şerê rêzîkî û cebheyî bike û ji her telpekê pêşengên wan derxist û neyar jî çû heya giha bostanên Ersûfê. Pêşengan tîr berdan wan û telpan jî lez kir û bi şid li wan da, şer dijwar bû û ew bi lez meşîyan da bigihên qonaxa xwe. Rewş li wan dijwar bû û gewrî li wan teng bû, Siltan jî, rehma Xwedê lê be, ji hêla rastê ve diçû ya çepê û halan di wan didan, tîr jê derbas dibûn û dilê Misilmanan jî pir bijiyabû wan ta ku pêşiyên peyadeyên wan gihîşt bostanên Ersûfê. Siwarên wan di nava peyadeyan de civîyan û rahîştin rimên xwe û bi

³⁶⁵ Qeymûn keleyeke nêzi Remleyê ye ku ji deverên Filistinê ye. Yaqût, b. n., 4/481

³⁶⁶ 'Uyûn el-Esawid ciheki nêzîkî navbera Qeymûn û Melaheî ye. Îsfahani, *el-Fetih*, r. 313

³⁶⁷ Melaheî ciheki nêzîkî bakur-rojhilatê gola Hewleyê ye. Îsfahani, b. n., r. 313

³⁶⁸ Mal û pertalên giran û cebîlxane û çekên mezin yên bi wan re

³⁶⁹ Qeysariye bajarekî ser deryaya Şamê ye ku bi ser Filistinê ve ye. Yaqût, b. n., 4/478

³⁷⁰ Çendî ku nivîskar ev der bi hinek guhertin ji Ibn Şedad veguhastiye ji lê ev guhertin û kêmkirinên wî carina kêmasî dixîne maneyê jî, mîna vê derê ku di Ibn Şedad de weha ye: "Wî Curdik li pey dijmin hêlabû û gelek kesên li pey wan jî şeva xwe nêzîkî dijmin derbas kiribûn..." Ji bilî vê jî jixwe cihguhertinên wî yên vê paragrafê tev jî tevlihevî û alozi dixin manayê. Bide ber Ibn Şedad, b. n., r. 224-225.

³⁷¹ Deyr Rahib gundekî Filistinê ye nêzîkî Ersûfê ye. Îsfahani, b. n., r. 317

³⁷² Ersûf/Ursûf bajarekî ser deryaya Şamê ye ku dikeve navbera Qeysariye û Yafayê. Yaqût, b. n., 1/182

yek dengî kirin qêrîn û ji her hêlê ve bi carekê re êrîş kirin. Xelk ji ber wan vekîşiya û Misilman hem hêza rastê, hem ya çepê û hem jî navend şikiyan lê telpa Siltan xwe ragirt ku ew jî hivde şervan bûn. Lêbelê ala bi xwe hemî di cih de bûn û defa hawarê jî bê sistî her lê dida û di vê rewşê de Siltan jî di nav telpa xwe de bû, weke tê gotin:

Pêlwan li te dibihurin birîndarên têkçûnê
Lê rûyê te rohnî ye û devê te li ken e

Wî ferman dida daholvan da ku lêxin û çî kesê têkçûyî ku didît yekî dişand da wî vegeerîn, lê dijmin jî ji tîrsa kemînekê rawestiyabû. Dû re neyar êrîşeke din kir, xelk reviya û wan jî şer dikir, ew sekinî ew jî sekinîn, piştî êrîşa sêyemîn kir û çû heya serê giran; dîsa xelk reviya û wan jî şer dikir, gava dijmin rawestiya ew jî sekinîn. Çî kesê dît ku Siltan sekiniye û defa wî lê dixê, şerm kir ku bireve here jê derbas bibe û vegeerîya telpa Siltan ta ku gelek kes lê civiyan. Neyar li ser giran sekinî jî tîrsa ku belkî di kevî û derûdorên de kemîn li ber wan hatibe danîn. Ew vegeerîyan ku herin qonaxa xwe û Siltan jî zivirî ser girekî dora bajêr. Di wê rojê de yê ku xwe ragirt Melik Adil, Qaymazê Necmî, Melik Efdelê kurê wî û leşkerê Mûsilê bû, ew roj komek kes hatin kuştin û gelek jî birîndar bûn.

Siltan rabû çû ser Tilewçaya³⁷³ raserî çem û serê sibê jî rabû çû li Remleyê daket, lê neyar jî çû Yafayê ku hingê Siltan tîrsiya ew berî wî herin Esqelanê û mîna Ekayê binîn serê wê jî. Wî Melik Adil bi hêzeke pir ve li pêşiya wan bi cih kir û çû li bakurê Esqelanê daket; ji Xwedê re îstixare³⁷⁴ kir û walîyê wê Elemedîn Qeyserê ku yek ji Memlûkên wî yê mezîna bû xwest hizûra xwe û ferman lê kir ku bi lez wê [Esqelanê} wêran bike.³⁷⁵ Siltan bi xwe çû bazarê, bazarî û kole ji bo xerakirinê xwestin cem xwe, sûr li wan par ve kir û wêran-kirina her hinekî jê spart serdarekî. Mirov ketin bajêr, xiracir û girî dest pê kir, çûnkî ew bajarekî spehî, lihevhatî bû û sûra wê mehkem û avahiyê wê

³⁷³ Tilewca girek e ku dikeve raserî çemê Ewca yê Filistinê û di navbera Yafa û Ersûfê de diherikî ser deryaya navîn. Îsfehani, b. n., 545, not 1

³⁷⁴ Gava yek li ser biryarekê di gumanê de ye êvarê dema razanê nimêj û du 'a dîke û li ser radizê îstixare dîke da di xew de nişanekê li ser bibîne.

³⁷⁵ Li gor Ibn Şedad, Siltan qet nedixwest Esqelanê xera bike lê ji bo bêgaviyên leşkerî ku ditirsiya heman rewşa Ekayê bê serê wê ji loma rabû ew wêran kir, çûnkî wi digot: "Bi Xwedê ez qayilim ku zaroyên min hemî herin ji ez yek kevirêkî jê xerab nekim, lê gava Xwedê weha biryar dabe û wêran-kirinê ji bo qenciya Misilmanan çêtir dêrabe, ez dikarim çî bikim." Ibn Şedad, b. n., r. 240-241

mezin bûn. Xelk ji bo xerakirina bajêr pir xemgîn bû, qarîn û giryê xelkê wê bilind bû û dest pê kirin tiştê ku nikaribûn bi xwe re bibin firotin. Tiştê bi deh dirhemî bû bi dirhemekî dihat firotin ta ku diwazde mirîşk bi dirhemekî hatin firotin. Xelkê bajêr bi zarok û pîrekên xwe ve derketin çûn ba leşker ji tirsra ku Freng êrîşî bajêr bikin û destên xirabiyê dirêjî wan bibe.

Her di wê demê de jî nûçe ji Melik Adil hat ku ew ji bo lihevhatinê pê re dipeyivin û ji bo vê kurê Henfrî³⁷⁶ hatiye bal, Siltan ji li westandin û kesirîna leşker û pîrbûna deynan fikirî û baş dît ku yekî bişîne cem [Melik Adil] da here bi wan re biaxive. Bû sibeha bîstê meha Şabanê ku ew û zaroyên xwe li ser xelkê digeriyan da Esqelan di zûtirîn wextî de wêran bibe, lewra ew ditirsiyan ku dijmin pê bihise û êrîşî ser wê bikin. Wî emrê şewitandina bajêr da, pêlên agir bilind bûn û gelek tiştên xelkê ku nikaribûn bi xwe re bibin şewitîn û nûçe ji Melik Adil hat ku Freng dixwazin Yafayê ava bikin, lê haya wan ji wêrankirina Esqelanê nîne. Şewat û wêrankirina bajarê [Esqelanê] jî heya dawiya meha Şabanê her dom dikir.

Di diduyê meha Remezanê de wî hin kevirbir û komek ji leşker amade kir da wêrankirina Esqelanê biqedînin û çû Yubnayê.³⁷⁷ Di sisiyê Remezanê de jî çû Remleyê û leşker li gor rêzbenda rast, çep û navendê li hev rast kir û çû Ludê³⁷⁸ û fermana xerakirina dêra wê û keleya Remleyê da. Wî firotina ka û ceh lê dirust dêra û bi dizî bi hinek leşker ve çû Qudsê da rewşa wê bibîne, ew roja îne gihîştê, nimêja îne lê kir, li rewşa wê nihêrî, dû re roja duşemê vegeriya cem leşkerê xwe yê serkeftî.

Qasidê Markîs jî hingê hate cem û diyar kir ku ew dixwaze bi Misilmanan re li hev bê; ger ku Seyda û Beyrûdê bidin wî, ew dê eşkere dijminîtiya Frengan bike û dê here dora Ekayê bigire û ji wan bistîne. Wî Necîbedîn Edil ez-Zebdanî³⁷⁹ şand cem û ji pêşniyaza wî re erê kir da wî ji Frengan veqetîne. Çunkî ew yekî nehs î xebbîs bû û tê derxistibû ku dê bajarê wî yê Sûrê jê bistînin, ji ber vê jî wî dest ji wan berdabû û xwe di bajarê Sûrê yê asê de parastibû ku ji ber vê sedemê jî daxwaza wî pejirand. Necîbedîn Edil ez-Zebdanî bi qasidê wî (Markîs) re çû û li ser şert danî ku ew eşkere dijî wan derkeve, Ekayê têxe hesarê û ji wan bistîne û dilên li Sûrê berde; hingê dê ew herdu cihan bidin wî.

³⁷⁶ Henfrîyê III'em yê xwediyê Tibninê: (Onfroi de Toron)

³⁷⁷ Yubna bajarokêkî nêzikî Remleyê ye. Yaqût, b. n., 5/491

³⁷⁸ Ludd deverêke Şamê ye ku nêzikî Remleyê ye. Ebu l-Fîda, *Teqwîm*, r. 227

³⁷⁹ Ew ji Zebdanê ye ku herêmeke navdar e di navbera Şamê û Ba'albekê de. Yaqût, b. n., 3/143

Siltan ji bo xwarina leşker ji Remleyê çû ser çîyayê Netrûn³⁸⁰ û pêşeng jî weke xwe man û ji bo xerakirina keleya Netrûnê ku asê bû, ferman da.

Enktar karûbarê aştiyê spart Melik Adil û wî jî Senî'e ibn en-Nihal bi qasidî şand cem wan; qasid jî di nav herdu hêlan de çû û hat, lê negiha tu encamê. Dû re du Frengan doza ewletiyê kir û xeber dan ku dijmin dixwaze derkeve here ser Remleyê û gesta welatên Îslamê bike.

Derketina Frengan ji Yafayê

Di sisiyê³⁸¹ Şewalê de Siltan telp amade kirin, hêza pêşeng jî sparte Melik Adil û xazîyên³⁸² ku dixwestin jî pê re çûn û hinek ji wan Rûmên ku berê hatibûn û dixwestin beşdarî xezayê bibin jî bi wan re derketin. Dema ew gihîştin çadirên dijmin, Memlûkên Siltan êriş birin ser wan, bi tîran zor dan wan heya ku xwe nêzikî konên wan kirin. Hingê hêrsa wan rabû û ji konên xwe li hespan siwar bûn û bi yek dengî kirin qêrîn û çûn ser Memlûkên siltaniyê û xazîyên bi wan re. Ew di nav lepên wan de ji hev ketin û ji bilî yê ku hespê wî ew xilas kir tu kes ji wan nefilitî ku sê koleyên qenc jî hatin kuştin û wan jî konên xwe rakirin birin Yazûrê³⁸³ û Siltan jî li wargehên wan ma.

Wefata Melik Mizafer

Sala pêncsed û heştê û hefta nûçeya wefata Melik Mizafer hat ku Siltan Melik Adil, Elemedîn Silêman ibn Cender, Sabiqudîn ibn Daye³⁸⁴ û Ezedîn [Îbrahîm] ibn Muqedim xwest cem xwe, civatê bi tenê kir û ji ebaya xwe nameyek derxist ew vekir û giriya. Dû re got: "Melik Muzaffer dema ku ji Xelatê vedigeriya Meyafarqînê wefat kiriye." Û ji wan xwest ku vê xeberê eşkere nekin da neyar pê nehise û ferman kir ku [ji bo xêra wî] xwarin bê danîn û ew hat danîn û hat xwarin jî lê wî bûyer eşkere nekir. Melik Mizafer li Meyafarqînê hat veşartin, dû re ew veguhestin medreseya wî ya Hemayê û li vir veşartin ku wefata wî di nozdeyê Remezana sala pêncsed û heştê û heftan (587/1191) de bû.

³⁸⁰ Netrûn ciheki nêzikî Dimeşqê ye ku xerakiriyê ji Matirûnê ye. Yaqût, b. n., 5/50

³⁸¹ Li gorî Ibn Şedad heştê Şewalê bû. Ibn Şedad, b. n., r. 256

³⁸² Xazî ew tekoşer in ku di xani û wargehên dijmin de êrişî ser dikin. Ibn Şedad, b. n. r. 256, not 1

³⁸³ Yazûr bajarokeki qeraxê Remleyê ye ku ji deverên Filistinê bû. Yaqût, b. n., 5/487

³⁸⁴ Ew Sabiqudîn Osman ibn Daycê ye ku yek ji herçar kurên Necmedîn Dayeyê serdarê Siltan Nûredîn Mehmûd ibn Zengî bû û diya wan dayina/dadiya wî bû. Ew xwediyê Şeyzer û keleya Ebû Qebîsê bû û di sala 592/1195'an de miribû. Dewadari, *Kenz*, 7/120; Ebû Şame, *Zeyl*, r. 13

Gihîştina Meştûb

Seyfedîn Meştûb di roja pêncşema destpêka Cemadelaxera sala [pêncsed û] heştê û heştan (588/1192) de giha Qudsê û ji nedî ve çû cem Siltan ku birayê wî Melik Adil jî li bal bû. Ew pê ve rabû, ew himbêz kir û gelekî pê dilşad bû û li ser nûçeyên ji hêla dijmin ve pê re xeber da û pirsra lihevhatinê jê kir; wî jî diyar kir ku Enktîr dest jê berdaye.

Kuştina Markîsê fenok

Gava bû şazdeyê Rebî' elaxera sala [pêncsed] û heştê û heştan (588/1192) qasidek³⁸⁶ ji dadgehê bi nameyekê ve hat ku tê de digot; ew (Markîs) hatiye kuştin. Kuştina wî weha bû ku, roja sêzdehan wî li cem metran xwarin xwar, dû re du kes ji hevalên wî derketin û bi kêran çûnê, lê dan heya ku hat kuştin. Ew herdu kes hatin girtin û wan got: "Enktîr em ji bo wî bi çek kirine, lê du pasvanên keleyê bi karê kuştina wî ve rabûne."

Vegirtina Frengan ya Darûmê

Dema Frengan dît ku Siltan destûr da sipahê û hêzên leşker jê dût bûn, ew rabûn çûn avêtin ser Darûmê ku di destê Elemedîn Qeyser de bû. Wan bi siwar û peyan ve hemî zor dayê heya ku tê de neqeb vekirin û ketin hundir û hemî kes kuştin û dîl girtin.

³⁸⁵ Ev sernav jî teksta eslî kêm bû min ew lê zêde kir.

³⁸⁶ Ew Necîbedîn Ebû Mihemed bû. Îsfehani, b. n., 509

Çûna wan ya ser Mecdel Yabayê

Gava Frengan dest danî ser Darûmê û karûbarê wê li hev rast kirin û yê ku xwestin danîn ser, ew daketin ser Hesaya nêzikî çiyayê Xelîl (e. s.) û li wê derê xwe ji bo Mecdel Yabayê amade kirin. Hêzeke siwar ji wan hatinê ku leşkerê Îslamê lê bû û di navbera wan de şerekî dijwar derket û Kendê (Kontê) navbihurî hat kuştin. Siltan şand pey sipaha Îslamê û ji wan xwest ku bigihîjin ser cengê, Mîr Bedredîn Dildirim digel komeke Tirkmen ve û Ezedîn ibn Muqedim gihanê.

Di sêzdeyê Cemadelulayê de ji leşker qasid hat ku neyar bi siwar û peyadeyên xwe ve derketiye û çûye ser girê Safiyeyê³⁸⁷ kon vedaye û ji wê derê ji çûye rexê Netrûnê û dû re rabûne çûne Beyt Nûbayê.³⁸⁸

Siltan serdar civandin, sûrên Qudsê li ser wan par ve kir û cihê her yek ji wan bi wan da naskirin.³⁸⁹ Dû re nûçe hat ku sipaha Misrê digel Ibn Cerahiyê Mihranî,³⁹⁰ Felekedînê birayê Melik Adil yê ji dê û komeke mezin ji serdaran tevî xelkekî pir gihîştîye [navçeyê]. Îca dema dijmin ev yek bihîst, wan hêzeke mezin û gelek peyade bi Enktîr³⁹¹ re bi çek kir da herin têkevin riya wan. Siltan mîrê axurê³⁹² bi komekê ve şand da wan hişyar bikin û ferman kir ku qefle bi qefle çolebîrî û ji bajar û deverên bi şênî dûredûr herin heya têkevin welêt.

Lê belê wan riya nêzik girt û bi spêdeyê re rêbirên Hesayê avêtin ser wan û tu ewleyî nema ji bilî yê ku bi saxî xwe gihand hespê xwe û çû cem qafileyê. Ew sê hezar hêştir bûn digel mal û pertalên bêhejmar. Yê ku nûçeya hatina wan gihand neyar ji hinek xerabên Ereban bûn [ku bi neyar re dixebitîn]. Bi vê re gelek kêfa neyar hat û bi malê ku dest danîbûn ser, moralê wan qewî bû û Siltan jî bi vê derba mezin wisa aciz bû ku di wê şevê de nefitirî û ne jî nan

³⁸⁷ Tilsafîye keleyek ji deverên Filistinê ye ku nêzikî Beyt Cibrîna herêma Remleyê dikeve. Yaqût, 2/49

³⁸⁸ Beyt Nûba bajarêkî piçûk yê herêma Filistinê ye. Yaqût, b. n., 1/620

³⁸⁹ Bi vî awayî her hêzê cihê xwe yê parastina sûrê naskir û xwe amade kir. Ibn Şedad, b. n., r. 278

³⁹⁰ Ew Huseyn ibn Cerahiyê Mihranî bû ku ji êleke mezin ya hozên Hekariya bû û digihşt êla mezin ya Kurdên Hezhanî. Ibn Şedad, b. n., 281-282

³⁹¹ Li gori Ibn Şedad bi Qiral Riçard re komeke Erebbû ku jê re xizmet dikir: "Ew bi komekê Erebbû ve çû heya gihîşt qafileyê û bi şeweyekî Erebbû dora wî pêça û dit ku wa ye çav di xew de rawestiyane. Ew zivirî û leşkerê xwe siwar kir û êrişî ser wan kir ku êriş nêzikî berê sibê bû." Ibn Şedad, b. n., r. 281

³⁹² Mîrê axurê berpîrsiyarê tewla/axura hesp, hêştir û hêştirên Siltan bû û şerekê seyisên olaqan bû. Qelqêşendî *Subh el-E'sa, es-Silab fi l-İslam/Çek di Îslamê de* r. 11

xwar. Dijmin jî alavên hesarê kom kirin û daketin Beyt Nûbayê da biçin dor-pêça Qudsê.

Siltan ferman da ku mîr û serdar bicivin û Mîr Hisamedîn Eb ul-Hîca el-Semîn bi zehmetiyeke mezin hat û li ser kursî rûnişt, herweha Mîr Seyfedîn Meştûb, Hiseyn ibn Cerahî, Elemedîn Silêman ibn Cender, Esedî hemî, Mecdedîn Hilderiyê Himeydî³⁹³ Qaymezê Necmî, Ezedîn ibn Miqedim û mîrekên din hemî hatin civatê. Siltan ji wan re got: “Ev neyar bi hêzeke xurt-tirîn hatiye ser me ku ji ber vê jî ya qenc ew e em li cem tahtê [ber Camîya Eqsayê] li hev bicivin û peyman mirinê bidin hev.” ku serdar hemî di eynî fikrê de bûn.

Dû re Siltan demekê rawestiya û got: “Spas ji Xwedê re û mihrîvanî li Resûlê wî be, divê hûn bizanibin ku hûn leşkerên Îslamê û hêz û rûmeta wê ne. Hûn dizanin ku xwîna Misilmanan û malên wan di ber berpîrsiyariya we de ye û li dijî vî dijminî ji we pê ve tu kesî din nîne. Ger hûn kêmasî bikin yan jî rûnin dê neyar mîna ava ser kitêbê welat hemî bigire ku ev jî di stuyê we de ye, çunkî hûn in yên ku we ew girtiye ser milên xwe û malê beytulmalê xwariye û ya rastî rewşa Misilmanên welatên din tev bi xebata we ve girêdayî ye.”

Seyfedîn Meştûb bersiv da û got: “Ey mezinê me, em bendeyên te ne û te qencî bi me kiriye û em mezin kirine, te [her tişt] daye me, ji stuyê me pê ve tu tiştê me nîne û ew jî va li ber te ye, bi Xwedê tu kes ji me xwe ji alîkarî û serkeftina te nade paş heya mirinê.” Civatê hemî mîna wî got û pê jî bihna Siltan derket, dilê wî xweş bû û tev rabûn çûn.

Dema bû ‘eşaya dereng em ji bo xizmeta wî civiyan, lê ew mîna adetê xwe yê hercar ne bêhnfireh bû û dû re got: “Ma hûn dizanin bê ka çi bûye, Mîr Hisamedîn Eb ul-Hîca şandiyê cem min û dibêje; komek ji serdarên Kolemanan çûne cem û ew û Meştûb rexne kirine ku çima ew li ser dor-pêçanê bi me re di heman fikarê de ne û ew ditirsin ku weke gelê Ekayê bê serê wan jî. Ji ber vê jî ya baş ew e ku em rêz bibin û bi rêzbendî şer bikin. Îcar ger Xwedê têkbirina wan (Frengan) ji me re biryar dabe em dê welatên wan yên din jî zeft bikin, lê ger ku dijê wê be hingê dê Quds here lê leşkerê Îslamê dê sax bimîne û welatên Îslamê yên din bêyî Qudsê dê Îslamê biparêze.”

³⁹³ Mecdedîn Hilderiyê Himeydî yek ji serdarên mezin yê dema Selahedin bû ku ji Eşîra Himeydiyên Kurdên Akre bû, ji bo bêhtir bnr. Ibn Şedad, *Sîret*, 309.

Ew wê şevê heya sibê bêxew li ser fikirî û ev yek ji wan şevan bû ku ji bo riya Xwedê tê de şiyar mabû. Gava wextê nimêja inê hat rabû xwe şûşt, bi dizî xêr kirin û li ber Xwedê ji bo kêmhêziya xwe li xwe mukir hat, di navbera bang û qametê de rawestiya, xwe avêt Xwedê û dua kirin. Qazî Behaedîn gotiye: “Dema çû secdê hingê min dît ku hinek peyv digot û stêrên çavên wî jî diherikîn ser şalika nimêjê.” ‘Eşaya wê (rojê) nameya [Ezedîn] Cûrdîkê [Nûrî] ku bi pêşnijdeyê re bû, hat û tê de digot: “Gel [Freng] hemî li ser piştê hespan siwar bûne û demekê rawestiyane, lê dû re dîsa peya bûne û vegehiyane konên xwe.” Lê sibeya şemîyê name hat ku nêrînên wan li ser çûna ser Qudsê û neçûna ser ji hev cuda bûne. Paşê li ser vê yekê li hev kirine ku sêsed kes ji giregirên xwe hilbijêrin, ew jî 12 kesan ji wan û ew jî sê kesan ji wan hilbijêrin û ew hersê kes biryara paşî bidin ku wan jî biryara çûnê daye û tu kesî din nikaribûye dijî wan derkeve. Ew serê sibeha yazdeyê Cemadelaxera sala heştan [588/1192’yan] çûne Remleyê ku hejmara wan deh hezar siwar bûn û peyadeyên wan jî bêhejmar bûn, lê Siltan ji Mîsra parastî ditirsiya.

Di pêncê Recebê de kurê wî Melik Zahir giha wê derê û Siltan li Azerîyeyê [ku gundekî Qodsê bû] rastî wî hat, Melik Zahir li ber wî erd ramîsa û ew jî ji hespê peya bû, ew himbêz kir û navbera çavên wî maçî kir.

Di dehê Recebê de nûçe giha Siltan ku Freng diçin ser Beyrûdê; ew jî çû û li el-Cîbê³⁹⁴ daket, di yazdeyê Recebê de jî Melik Adil derket cem. Siltan ji Cîbê çû Beyt Nûbeyê, jî wê derê çû Remleyê û dû re jî siwar bû çû Yazûr, Beyt Decen³⁹⁵ û derket raserî Yafayê.

Di panzdeyê wê de jî daket ser Yafayê û ji deryayê heya bejê dora wê girt û menceñîq li ser girêdan, ew li ser siwar kirin û zor dayê, neqebkar danîn dora sûran û ew qul kirin û ketinê ku qral jî hingê ji Ekayê diçû Beyrûdê.

Spêdeya Siltan dest bi şer û êrîşê kir, ceng giran bû û rewş dijwar bû ta ku yên li Yafayê ji bo aştiyê xweber jê re şandin. Wî serdariya Qudsê û mîrgeha wê ji wan xwest, wan jî erê kir û heya roja şemîyê moledan xwest ku dibû hijde-

³⁹⁴ El-Cîb navê du keleyan e ku ji wan re Cîba Jorî û Cîba Jêrî tê gotin û dikevin navbera Qudsê û Nablusê û ji deverên Fîlîstinê ne. Yaqût, b. n., 2/227

³⁹⁵ Ya rastî min Beyt Decenê di Mu’cema Yaqûtî de nedît, lê Beyt Cibrin heye ku dikeve navbera Qudsê û Xezeyê û dibe ku ew be, lê şaş hatibe nivîsîn çawa ku di *Sîreta* Ibn Şedad de jî Beyt Cibrin e. Ibn Şedad, *Sîret*, r. 294; Yaqût, b. n., 1/616

yê³⁹⁶ Recebê, lê Siltan muhlet neda û ew û leşker hemî çûnê, wan Mencenîq li ser girêdan û [lê xistin heya kun tê de vebûn û] kunvekêr ketinê. Hingê deng jê bilind bû û defên hewarê lê ketin ku neqebkaran jî bi tivingan agir berdanê û bi agir bû weke çiyayekî mezin û dengê tehlîl û tekbîrên wan pir bilind bû.

Ev weha man û dijminê ... jî weke sedeke hesin di qelişteka dîwar de rawestiyabûn ku çî dema yek dihat kuştin yekî din diket dewsa wî. Qasidek ji wan hat cem Siltan, jê ewleyî xwest û hêviya veğerandina ji êrişê kir, lê Siltan jê re got: "Ez nikarim wan veğerînim lê ya baştir ku hûn têkevin keleyê da Misilman ji dêla mijûliya bi we ve herin bajêr." Qasid zivirî û ew kişiyên keleyê, leşker jî bi zor kete bajêr, gelek qumaşên giranbuha talan kirin û serokatî jî li gor biryara pêşî cihê xwe girt.

Di berbanga wê şevê de me dengê 'orîna boruzana wan bihîst û me fêm kir ku nijdeya wan gihaye wê derê; Siltan jî ji bo xurtkirina bajarê Dirbasê kurê Memê Marîni,³⁹⁷ Hiseynê Cerahî, Cûrdik û Elemedîn Qeyser şand hawara wan. Hingê Melik Zahir çû keleya Yafayê û ferman li kesên lê kir da dakevin û wan jî erê kir û ji bo derketinê xwe amade kirin; lê Ezedîn Cûrdik got: "Pêwîst nake ku kes jê derê heya ku xelk ji bajêr dernekeve." Ji tirsê ku wan bigirin û ji ber vê, derketin dirêj bû ta ku roj hilkişiya.

Çel û heft kes bi jin û hespên xwe ve derketin, lê çawa dixwiya ji kesên keleyê re sih û şeş merkeb hatibûn. Dema ew derketin nişanên serîhildanê ji wan dihatin dîtin, wan jî rê girtin, derketin ser sûran û dû re li hespên xwe siwar bûn, ji keleyê derketin û bi yekdestî pêk ve êriş kirin. Wan Misilmanên ku di bajêr de bûn derxistin, lê def lê ketin û xelk çû wan ta ku wan xistin keleyê.

Wan petrikê xwe şand cem Siltan û daxwaza biryara berê kir. Ji xwe sedemê nehatina nijdeya wan ew bû ku gava wan sancaqên Misilmanan di bajêr û keleyê de dîtin, texmîn kirin ku kele teslîm bûye.

³⁹⁶ Li gor Ibn Şedad, Ebû Şame û Ibn Wasil nozde ye. Ibn Şedad, b. n., 297; Ebû Şame, b. n., 4/185; Ibn Wasil, b. n., 2/394.

³⁹⁷ Ew Mir Ezedînê kurê Dirbasê kurê Memê Marîni bû û ji hoza naskirî ya Kurdên Marîni ku yek ji êlên Hezbanîyan bû. Boris James, b. n., r. 44

Gava rewş eseyî bû, wan dest pê kir çûne qeraxê ku keştivanî gemiya xwe ya cengê danibû bejê. Hê saetek neçûbû, hemî kesên sîtolê li derbendê peya bûbûn û di cih de êrîşî Misilmanan kiribûn. Ew ketin destê wan û Siltan jî dest danî ser qasid û ferman kir ku giranî û bazaran li Yazûrê bi paş ve bixînin. Hingê Enktîr jî daket û kete xaneyê Siltan û yên li keleyê jî çûne cem.

Di şazdeyê Recebê de Elaedînê kurê xwediyê Mûsilê bi leşkerê xwe ve gihayê ku Siltan pê kêfxweş bû, dû re çû pêşwaziya wî û zêde qedrê wî girt. Siltan çû Netrûnê û di nehê Şabanê de sipaha Mîsrê gihîştê ku koma Esediyan û Melik Mueyidê kurê Siltan jî bi wan re bû, Siltan derket pêşwaziya wan û Misilman bi hatina wan şa bûn.

Di yazdeyê Şabanê de Melik Mensûrê kurê Tiqyedînê xwediyê Hemayê hat û çû cem Siltan, ew rabû wî ew ramîsa, himbêz kir û jê re pir giriya, dû re ew pê şabû û qedrê wî girt.³⁹⁸

Dema Siltan dît ku ji her hêlê ve leşker civiya, kêfa wî hat û daket ser Remleyê û Ezedîn Curdik û Cemaedîn Ferec bi nijdevanî şandin ser Yazûrê.

Di vê rewşê de jî qasidên Enktîr ji bo berfê û mêwe diçûn û dihatin û Siltan jî ew jê re dişandin, ji ber ku ew nexweş bû û Xwedê xox û hirmê xis-tibûn ber wî.

Dema bû şemîya sêzdeyê Şabanê, Bedredîn Dildirimê ku ji hêza pêşengê bû hat û diyar kir ku, ew bi Enktîr/Riçard re civiyaye û ew ketiye ber biryara ku Siltan pê razîye, pîrsa aştiyê kiriye û dest ji Esqelanê jî berdaye.

Siltan Dîwan civand û li ser kaxizekî Yafa û der û dorên wê nîşan kir, Remele, Lud û Mecdel Yabayê ji ber derxist, dû re Qeysarî û deverên pê ve, Ersûf û deverên wê û Hayfa û derûdorên wê nîşan kir û Nasîre û Sefûriyeyê jî ji ber derxist û ev hemî di kaxezekî de civandin. Wî ew da Terantay ku bi qasid re bibe û ji qasid re got: "Ev ew welat in ku dê di destên we de bimîne,

³⁹⁸ Ew piştî mirina bavê xwe Melik Muzafer Tiqyedîn bûbû desthilatdarê Hemayê ku ji ber hinek tevgerên wî yên ne di rê de nêrîna Siltan li hemberî wî guheribû, lê dû re bi şaşiyên xwe hisiya û rabû ji tevgerên xwe poşman bû û xwe avêt Melik Adil ku rewşa wî li cem Siltan rast bike û wî jî ew efû kir. Ibn el-Esir, b. n., 10/216; Ebû Şame, b. n., 4/170, 177; Ibn Wasil, b. n., 2/377-378.

ger hûn li ser van li hev bên ew ji we re pîroz bin û ez destê xwe didim we.” Terantay bi qasid ve çû û roja duyemîn bi peyambir re vejeriya, ew ketin hizûra Siltan û kurtiya bersivê weha bû: “Qral dest ji Esqelanê bernedaye, lê rewşa Ludê bila Siltan biryar bide.” Necîb Edil rahişt kaxezê û çû cem qral ku nexweş bû, wî jî got: “Taqeta min nemaye ku ez li sûretê [nameyê] binihêrim, lê ez li hev tîm û va ye destê min.” Kendehrî [Kont Henry] û Îbn Barzan³⁹⁹ amade bûn ku li sûretê nihêrin û bi Ludê û Remleya nêvîkiri razî bûn ku biryar li ser vê hat dayîn⁴⁰⁰ û Edil jî yekî ku wî li ser biryarê agahdar bike şand cem Siltan.

Roja çarşema dozdeyê Şabanê bi dest Qral girtin, jê re soz dan û lêborîn xwestin ku şah sond naxwin û ew jî weha bi Siltan qanî bû. Yê din bi destên wî girtin û sond xwarin, ku Esbetar (Siwarên Yû'henna/Les Hospitalers/Johaniter) û Dawîye (Siwarên Peyker/Les Templiers) û mezinên Frengan yê din jî pê razî bûn û hatin xargeha Siltan. [Yê ku hat] Ibn Henfry bû ku Edil jî pê re bû û giliyê bûyerê kir û wan jî bi destê Siltan girt, sozê aştiyê dayê û Melik Adil, Melik Efdel, Melik Zahir, Seyfedîn Meştûb, Hisemedîn Eb ul-Hîca, Bedredîn Dildirim, Melik Mensûr û Ibn Miqedim sond xwarin. Delêlî di kolan û taxan de kire gazî û got ku lihevhatin pêk hatiye û ji wan kesê ku bivê dikare were welatên me û ji me kesên ku bivên dikarin herin welatên wan.

Sed neqîb û komek jî serdar ji bo wêrankirina tiştê ku li Esqelanê avakirine, çûn wê derê.

Ew çû Netrûnê û leşker tîkilî hev bûn û gelek kes ji wan çûne seredana Qudsê ku mebesta Siltan jî ew bû ku armanca xwe ya seredanê binin cih û vegerin welatên xwe da Misilman ji wan ewle bibin.

Siltan destûr da leşkerê Îslamê û yê pêşî ku çû leşkerê Erbilê/Hewlêrê bû di serê remezanê de û dû re leşkerê Mûsil, Sencar/Şengal û yê Hisnê/Hisenkeyfê/Heskîfê bûn.

³⁹⁹ Ew Balianê Ibelînî (Balian of Ibelin/Balian d' Ibelin) yê xwediyê Beyt Cibrînê bû ku di cenga Hitînê de serdarê hêzeke Frengan bû û bi Rymondê III'em ê xwediyê Teberiyê re ji mirinê filitibû, lê di cenga Qudsê de ji serdarê mezin yê hêza Frengan bû. Ebû Şame, *Rewdeteyn fi Exbar ed-Dewleteyn*, Dar el-Kutub, 1998, Qahîre, 2/1, r. 303, not 6.

⁴⁰⁰ Ji bo agahdariyên bêhtir li ser vê lihevhatinê, bnr. Îsfehani, b. n., 603-609; Ibn el-Esir, 10/218-219; Ibn Şedad, b. n., 304-308, 315-317; Ebû Şame, b. n., 4/190-192; Ibn Kesîr, b. n., 12/269-270; Henbelî, *Şifa ul-Qulûb*, r. 177-178.

Siltan çû Qudsa rûmetdar, rewşa wê kontrol kir, deverên wê yên bi rûmet ziyaret kirin û her lê ma heya ku jê re birêketina keştiya Enktar eseyî bû, hingê rabû çû Nablusê.

Di yazdeyê Şewalê de Behaedîn Qereqûş ji dilîtiyê filitî û hat û ew gelekî pê şa bû, ji ber ku heqê wî li ser hebû.

Di bîst û sisiyê Şewalê de Seyfedîn Eliyê Meştûb ê Hekarî li Qudsê wefat kir, ew ne walîyê wê bû lê yek ji serdarên wê bû û di mala xwe ya li Qudsê de hat veşartin.

Siltan serê sibeha çarşema şazdeyê Şewalê ket Şamê ku wî pir ji Şamê hez dikir û mayina lê di ser her bajarî re digirt, çunkî zaroktiya wî lê derbas bûbû.

Dema Melik Adil çavdêriya rewşa Kerekê kir vegeriya ku here welatên berfiratê; Siltan jî çû pêşwaziya wî, li dor Xebaxebê⁴⁰¹ û çemê Kuwetê⁴⁰² nêçîr kir ta ku Melik Adil hat gihayê û herdu bi hev re ketin Şamê.

Dû re Siltan digel birayê xwe û zaroyên xwe nêçîr domand û bi hev re li bostanên Şamê, li deverên zaroktiya xwe temaşe dikirin.

Pêşwaziya Hecîyan

Di roja çarşema sêzdeyê meha Seferê de qasidên Frengan xwest cem xwe, lê [dema ew di rewşa ecêb de dîtîni got ku ewro karê wî heye û] li wan guhdarî nekir.⁴⁰³ Serê sibeya îne ji bo pêşwaziya hecîyan siwar bû ku gelek rûmet dida zana û şarezayan. Ew di nav bostanan de di riya Munîb 'ê⁴⁰⁴ re zivirî û kete keleyê.

Roja şemîyê wî xwe pir kesirî dît û taya ziravî/sefrawî ew ji hiş bir, her ku çû êşa wî zêdetir bû. Êşa wî di serê wî de bû û nişana bi dawîhatina temenî

⁴⁰¹ Xebaxeb navê devereke Hewranê ye ku dikeve hêla Dimeşqê. Yaqût, b. n., 4/209

⁴⁰² Kuwet gundê pêşi ye ku gava rêwî ji Şamê derdikevin da biçin Misrê digihîjinê. Yaqût, b. n., 4/461

⁴⁰³ Sedem ew bû ku kurekî wî yê biçûk bi navê Emir li cem bû û dema ew hatibûn hindur ew ji por û rihên wan yên ecêb qusandi û cilûbergên wan tirsîyabû û giriyabû, loma lêborin ji wan xwestibû û ew vegevandibûn. Ji bo bêhtir bnr. Ibn Şedad, b., n., r. 327.

⁴⁰⁴ Munibe', li gori Ibn Şedad Menî' e û devereke nav bostanên dora Dimeşqê ye ku li ser riya Hicazê ye. Ibn Şedad, b. n., r. 328

bû, ku bizişkê wî yê li mal û li gerê herdem pê re bû û hîni xûyê wî bûbû ew veşartibû. Duktoran ew muayene kir, lê nexweşî gihabû radeya paşî ya qels-tirîn. Di roja şeşemîn ya nexweşiya wî de me ew runiştand û me pala wî da palgehekê û em (Behaedîn İbn Şedad û Qazî ibn Fazil) derketin. Di roja heft û heştan de nexweşiya wî dijwar bû û di roja nehan de lerzekê ew girt û ket tayê ku êdî nikaribû vexwe. Xirecira bajêr dijwar bû, meriv tirsîyan, qumaşan ji sûkê bar kirin û xelk ji xemgînî û hesretê ji hiş çû.

Gava Melik Efdel rewşa bavê xwe dît û jê bêhêvî bû, dest bi girêdana peymanan kir û di mala dergevanê naskiriyê bi Sekene de rûnişt. Wî qazî amade kirin da jê re sûretê sondeke kurt binivîsin ku tê de sond û peymanan ji bavê wî re heya sax be hebû û di pey wefata wî de jî jê bi xwe re soz û peyman hebû. Wî ji merivan lêborîn dixwest ku nexweşî xedar bûye, ew nîzane dê çi bibe û ew vê peymanê bi ihtiyatî hew ji bo adetê desthilatdaran çêdike.

Kesê pêşî ku ji bo peymanê amede bû şihneyê Şamê Se' dedîn Mesûdê birayê Bedredîn Mewdûd bû, dû re Nasirudînê xwediyê Sehyûnê sond xwar û jê xwest ku keleya di destê wî de jê re be. Şabîqudînê xwediyê Şeyzerê⁴⁰⁵ hat, wî sond xwar lê bê telaq û berdan, Xwoştirîne Hekarî,⁴⁰⁶ Noşirwanê Zerzarî,⁴⁰⁷ Elîkan⁴⁰⁸ û Mengelan⁴⁰⁹ hatin û sond xwarin. Herweha Meymûnê Qesrî, Şemsedîn Senqerê mezin hatin û gotin: "Em sond dixwin bi şertê ku em şûr di rûyê tu birayên te de nekişînin. Usame hat, sond xwar bi şertê nanekî ku wî qayil bike, Senqerê Meştûb, Farîsê Bekî, Eybekê Efes/Fetîs û Hisamedîn Beşare ku pêşekê van bû hatin sond xwarin lê tu mirekên Misrî nehatin û wî jî ji wan re negot.

Kopiya sondê ev bû: "Bêguman ji niha û pê ve min niyeta/mebesta xwe zezal kiriye û armanca xwe ji Melik Nasir re di dema jiyana wî de xalis gêraye

⁴⁰⁵ Şeyzer keleyeke digel kûraneke Şamê ku nêzikî Me'creyê ye û bi qonaxa rojekê dûri Hemayê ye. Yaqût, b. n., 3/434

⁴⁰⁶ Ew Cemaledîn Xweştir Mihemd ibn Hiseyn ibn Xweştirîne Hekarî ye ku çawa ji nasnavê wî jî tê zanîn ew yek ji mirekên Hekariya bû ku di nav hêza taybetî ya Selahedîn de bû. Bnr. Ebû Şame, *Rewdeteyn*, 2/32; Bundarî, *Sena ul-Berq*, r. 207, 257; Boris James, b. n., r. 104; İbn Wasil, b. n., 2/118-132

⁴⁰⁷ Noşirwanê Zerzarî mirekî eşira Zerzarîyên Kurd bû ku piştî wefata Selahedîn digel mirekên jori bi kurê wî Efdel re peyman girêdabûn û jê re sond xwaribûn. Ji bo hoza Zerzarîyan bnr. Boris James, b. n., r. 84, 39, 108, 130-132.

⁴⁰⁸ Ew Noşirwan ibn Mihemed Alikî/Elikiyê (mîrê dengbêjan) e. Ji bo Alikîyan bnr. Boris James, b. n., 84, 93; İbn Mistewfî, *Tarîxa Erbil*, r. 911.

⁴⁰⁹ Mîr Dawid ibn Mengelan serdarekî dema Selahedînê Eyûbî bû ku hem ji hêla dê û hem ji jî ya bavê ve digihîşt Merwanîyan. Ew di dema êrîşa casûsên Heşaşîyan ya ser Selahedîn de hima piştî Seyfedîn Yazkûc gihabû hawarê û nehiştibû ku bigihê Selahedîn, lê yê Heşaşî ew birindar kiribû. Li gorî İbn Şedad navê wî Melikan e. İbn Şedad, b. n., 331; Bundarî, *Sena ul-Berq*, r. 122, İbn el-Ezreqî Fariqî, *Tarîxa Meyfargîn*, r. 541; Boris James, b. n., 84, 93; Ebû Şame, b. n., ¼, 660.

ku ez dê herdem bi xwe, bi malê xwe, bi şûr û peyayên xwe di riya dewleta wî de tekoşîn û xebatê bikim. Ez dê di ber fermana wî de bim û li ber daxwazi-yên wî hazir bim û piştî wî jî di ber fermana kurê wî Melik Efdel Elî de bim. Bi Xwedê ez dê di ber raspêriya wî de bim û ji bo dewleta wî ez dê xwe, malê xwe, şûrê xwe û peyayên xwe bihelînim û ji ber ferman û nakirinên wî der-nakevim û dê hundir û dervayê min jê re weke hev be; ji bo vê gotinê Xwedê keflê min be.”

Institut kurde de Paris

[Sala Pêncsed û Heştê û Nehan (589/1193)]⁴¹⁰

Roja çarşema hivdeyê meha Sefera sala pêncsed û heştê û nehan ku roja dozdeyan ya nexweşiya wî bû, nexweşiya wî dijwar bû, taqeta wî nema û jin ketin navbera me û wî.⁴¹¹ Wan Şêx Ebû Caferê îmamê Kelaseyê⁴¹² anî û ew xist cem wî ku merivekî qenc bû. Şêx Ebû Cafer li ber serê wî xwend û Xwedê xist bîra wî, ku ji roja nehan ve ji hiş xwe çûbû û nehatibû ser hişê xwe. Şêx Ebû Cafer qal kir ku dema ew gihaye gotina Xwedê ya “Ew Xwedayê ku jê pê ve tu Xweda nînin û zanayê bi tiştê nepenî û dîtî ye”⁴¹³ wî bihîstiyê ku dibêje: “Rast û bicih e.” Eva han di dema pêwîstiyê de ew hişyar dikir ku qenciyeke Xwedê bû, spas jê re.

Wefata wî piştî nimêja sibê ya çarşema bîst û heftê sala pêncsed û heştê û nehan (589/1193) bû ku Qazî Fazil piştî nimêja sibê bi lez çû giha wefata wî.

Dû re kurê wî Melik Efdel li eywana bakur di serxweşiyê de rûnişt ku rojêke mezin bû û hemî kes pê xemgîn bû, li ber ket û giriya û civat ji xeberdana waiz û şairan hat parastin. Dewle 'î⁴¹⁴ ew şûşt û piştî nimêja nîvro ew di tabûteke bi xewliyê rûkirî hat derxistin. Ew û hemî tiştên ku ji bo kefenê wî hat amadekirin Qazî Fazil ew ji cihekî Helal ku wî nas dikir hazir kiribû. Dema dîtina tabûtê qarîn bi xelkê ket û ji ber girîn û zarîne alem ji hiş ve çû û xelkê kom bi kom li ser nimêj kir. Dû re wî vegerandin xaniyê di bostan de û di sifa rojavayî de hat veşartin.

⁴¹⁰ Ev serenav di teksata esli de tunebû min lê zêde kir.

⁴¹¹ Ew ji devê Ibn Şedad vediguhêze. Bnr. Ibn Şedad, b. n., r. 332-333.

⁴¹² Kelase navê devereke Dimeşqê ye ku navê xwe ji kargeha kilsê ya wê derê girtiye. En-Ne'îmî, *ed-Daris fi tartix el-Medaris*, 1/290.

⁴¹³ Sûretê Heşr (59), ayet 22.

⁴¹⁴ Dîyaedîn Eb ul-Qasim Ebd el-Melik (518-598/1124-1201) ibn Zeyd ibn Yasîne Texelubi bû ku ji gundê Dewle 'ê ye Mûsilê bû û di sala pêncsed û hijdan (518/1124) de bûbû û di sala pêncsed û nor û heştan (598/1201) de li Şamê wefat kiribû. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 48.

Efdel sê rojan serxweşiya wî gerand û xelk bi qasî ku ji tu kesî din re nebû-
bû jê re xemgîn bû.

Îmad el-Katib gotiye: “Şeva yekşemê em çûne cem ji bo pirsaxweşiya
wî, lê ew zêde dibû û her roj dil qels dibû û kerb û meraq qatqat dibû. Dû re
di sehera roja çarşemê de ji cihana fanî bar kir ya beqayê ku ji bo mirina wî
hêviya zilaman jî mir û bi çûna ava ya roja wî rohnîya qencan jî tarî bû. Ew li
keleya Dimeşqê li mala xwe hat veşartin û komkarê camêrî û hêjayiyê jî di
gora xwe de hat binaxkirin û şairan jî li ser gerand.”

Qazî Fazil ji Melik Zahir re ku li Helebê bû nameyeke sersaxiyê weha
nivîsî: “*Bêguman ji we re di resûlê Xwedê de nimûneyeke qenc heye.*”⁴¹⁵ ta dawî.
Min ji Melik Zahir re nivîsî ku Xwedê serxweşiyên bobelata wî qencdir bige-
rîne, paşrewên wî ji kole û hevalên rehmetî re bihêle, hêsir ketin çavan û dil
xemgîn bûn. Min ji bavê te yê ku ez xizmetkarê wî bûm xatirê dawî ku dû re
em hev nabînin xwest û min ew teslîmî Xwedê kir bi hêviya qencî û alîkariyê.
Leşkerê wî yê biryartûj ew neparast û çek û xezîneyan jî nikaribû belayê jê
dûr bike, çav stêrik dike, dil jî serî datîne û tiştê ku Xwedê jê dixeyide em
nabêjin; ey Yûsuf, bêşik ez li ser te xemgîn im. Di dawiyê de ger hûn bibin
yek we hew cenabê wî yê xweşmêr winda kiriye, lê ger hûn bibin dijber hingê
tirsînaka bobelatên dahatuyê mezin e.

Tiştê ku li pey xwe hişt

Qazî Behaedîn ibn Şedad di kitêba xwe ya Sîretê Siltan de gotiye: “Dema
wefat kir ji çel û heft dirhemên Nasirî û dînarekî bi tenê jî ji zêrên Sûrî pê ve
tu serwet li pey xwe nehiştiye û tu xanî, aqar, mal, milk, bostan û yê din li
dû wî nemane.

Vegirtinên wî

Cihê ku pêşi vegirt welatê Misrê, Hîcaz, Meke û Medîne, Yemen ji
Zebîdê heya Hedremûtê ku bi Hindê ve bû; ji herêma Şamê jî Dimeşq,
Ba'albek, Hims, Banyas, Hema, Heleb û deverên pê ve bûn. Ji qeraxê û baja-
rên wê jî Quds, Xeza, Darûm, Tilsafîye, Esqelan, Yafa, Qeysarî, Heyfa, Eka,

⁴¹⁵ Sûretê Ehزاب (33), ayet 21.

Teberîye, Şeqîf, Sefed, Kewkeb, Kerek, Şewbek, Nablus, Seyda, Beyrûd, Cibeyl, Cebelî, Laziqî, Şexer, Bekas, Sehyûn, Belatnis, Hisna Berezî, Derbisak, Bexras bûn. Ji rojhilat ve Heran, Riha, Reqe, Serê Kanîyê, Sencar, Nisêbîn, Cemlîn, Mûzir, Sirûc/Pirsûs, Meyafarqîn, Amed, Şhezor û Bewazîc bûn.

Li Konstantînê, ji derîyê Hemedanê heya Firatê, ji Firatê heya Hedremûtê û ji rojava ve jî heya Afrîka xutbe li ser navê wî dihatin xwendin. Wî şêst kele vegirtin û di desthilatdariya Nûredîn de jî wî Misr, Mexrib, Hîcaz, Yemen, Qudus, Qerax û Diyarê Bekir li aqarê wî zêde kirin û ger sax bima jî dê ji rojhilat heya rojava dûr û nêzîk cîhan hemî vegirta. Çendî ku destpêka vegirtinên wî ku Misir bû, bi himeta Nûredîn, mal, leşker û peyayên wî bû jî, lê jixwe di nav wan de nêzîkaiyeyeke hevdemî, exlaqî, dadî û xwe parastina ji gunahan hebû. Digel ku herdu jî negihan şêst saliya xwe, lê çiqas camêrî, xweşmêrî, mêrxasî, xuy û serpêhatiyên qenc hebûn bi dest xistin.

*Zarokên wî ku şazde kur û keçek bûn*⁴¹⁶

Di nav zarokên wî de yên mezintirîn Melik Efdel Elî bû ku birayên wî yên ji bavê jî Zafer Xizir, Qutbedîn Mûsa, Melik Ezîz Osman, E'ez Yaquûb, Melik Zahir Xazî, Melik Zahir Dawid, Melik Mu'iz Ishaq, Mueyed Mesûd, Melik Eşref Mihemed, Melik Muhsin Ehmed, Melik Cewad Eyûb, Melik Mi'ezem Toranşah, Melik Xalib Melikşah û Nusret Ebûbekir/Ebûbekir Nesr bûn. Qîza wî jî navê wê Mu'nîse Xatûn bû ku ew bi kurê Melik Adil Melik Kamil re zewicibû û heya mirina xwe li cem bû. Kurekî wî jî bi navê Îsmail hebû ku hê di saxiya bavê xwe de miribû.

Tiştên ku piştî wefata wî hatin nûkirin

Dema ew mir, birayê wî Melik Adil li Kerekê bû, ji wê derê çû taziya kurê wî Melik Efdel, çend roj li cem ma dû re çû welatê xwe yê Cezîreyê ku Heran, Riha, Simeysat, Reqe, keleya Ce'ber⁴¹⁷ û Meyafarqîn bû, jixwe ji erdê Şamê jî Kerek û Şewbek yên wî bûn.

⁴¹⁶ Li gorî Rewdeteynê ku ji kitêba İmad el-Katib ya Feth el-Qissî fi Feth el-Qudsi veguhastiye û li gorî Ibn Kesir û Ibn Wasil ji zarokên wî hivde kur û keçek in û li gor Henbelî jî 18 kur û keçek in ku ew van jî lê zêde dikin: Emadedîn ibn Şadi, Nesretedîn Merwan. Ebû Şame, b. n., 4/220; Îsfehani, b. n., 368; Ibn Kesir, b. n., 13/6; Ibn Wasil, b. n., 2/423. Li ser kurê wî Mişemmer, bnr. Ibn Xelikan, b. n., 5/555, Ibn Wasil, b. n., 2/421; Ibn Texreberdî, b. n., 6/57, not 2.

⁴¹⁷ Ce'ber keleyeke ser Firatê ye ku dikeve naybera Balis û Reqeyê. Yaquûb, b. n., 2/165

[Melik] Efdel qazî Ziyaedîn ibn Şehrezorî⁴¹⁸ bi peyambirî şand cem Xelîfe ku pê re zerd yan jî zirxê Siltan, şûrê wî, hespê wî, kurteqapûtê wî yê cengê yê betanhevrîşim, gurzê wî û gelek hediye jî jê re şandin, lê xelkê ew şermezar kir ji ber ku wî vemaşên Siltan şandibû Bexdayê.

Wî Qazî Behaedîn Ibn Şedad jî bi nameyekê şand cem Melik Zahir ku jê pirsra biryara wî ya ser Helebê dikir.

Lê heçî Melik Adil e rojhilatî li ber rabûn û bi Ezedînê xwediyê Mûsilê û hevalên wî şewirîn. Mecd ibn el-Esîr⁴¹⁹ derketinê destnîşan kir, lê Micahîdedîn ibn Qaymaz baştir dît ku raweste heya rewş qenc diyar bibe û pê re jî ji Mizafereîn ibn Zeynedînê xwediyê Mûsilê re, ji Sencerşahê xwediyê Cizîreyê re û ji Emadedînê xwediyê Sencarê re name nivîsand, lê ji birayê wî Emadedîn pê ve kesî bersiva wî neda. Ezedîn ji Mûsilê derket û ew li ser Nisêbînê civiyan da welatê Cezîreyê bistînin. Adil jî hingê li ser Heranê bû, wî jî zaroyên birayê xwe hawar xwest û jê re leşkerê Misrê û Şamê hat.

Ezedîn li ser Nisêbînê navêşî bû û çû Dineyserê/Dinêserê,⁴²⁰ wî jî bo aştîyê xeber şand cem Adil û jê xwest ku bibe cihgirê wî yê Cezîreyê, lê Adil qebûl nekir û navêşa wî jî her ku çû zêdetir bû ta ku ji bêgavî vegeheriya Mûsilê û di meha Şabanê de mir.

Bektimûrê xwediyê Xelatê bi mirina Siltan hisiya û rabû navê Melik Nasir li xwe kir û xwest ku Cezîreyê bistîne, lê di Cemadelulayê de hat kuştin.

Adil hat Mêrdînê û xwest dora wê bigire, lê xwediyê wê pê re li hev hat û ew jî zivirî Heranê ku hingê ji Xelatê qasid hat û ew dixwestin wê derê, lê berf hat û nehişt ku here, leşker jî vegeheriya navenda xwe.

⁴¹⁸ Eb ul-Fezail Qasim Yehya ibn Ebdullah ibn Qasim Ziyaedîn Şehrezorî ku di sala 599/1202'yan de wefat kiribû. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 55-56; Ibn Kesir, b. n., 13/29; Ibn Texreberdî, b. n., 6/164

⁴¹⁹ Mecdedîn Eb ul-Se'adet Mubarek Mihemd ibn Ebd el-Kerîmê Şeybani ibn Esîr el-Cizîrî ku di sala 606/1209'an de li Mûsilê miribû. Ibn el-Esîr, b. n., 10/350, Ibn Xelîkan, b. n., 4/7-8.

⁴²⁰ Dineyser/Dinêser bajareki navdar yê Cezîreyê ye ku nêzîkî Mêrdînê ye. Yaqûb, b. n., 2/544; Qosera/Kızıltepeya niha.

Şems ul-Milûkê kurê Seyf ul-Îslam⁴²¹ ji Yemenê hat Şamê û li cem Efdel ma. Efdel bi xwe jî Ziyaedîn ibn el-Esir el-Cezerî⁴²² kiribû wezîrê xwe ku xuyê wî xerab kiribû û dilê leşker û giregiran ji Efdel sar kiribû. Ezedîn Usameyê Geylî/Gilî,⁴²³ Qazî Fazil, Ibn 'Esrûn û giregir çûne Misrê, Ezîz jî pêşwaziya wan kir û qencî bi wan re kir ku piraniya hêza Selahî⁴²⁴ bi wan re bûn. Li ser vê jî hinek Kurd ji wan reviyân û çûn cem Efdel ku wî jî ew pêşwazî kirin û qencî bi wan kir, lê Efdel li kêf û şahiya xwe domand. Quds di destê Efdel de bû lê nikaribû wê biparêze û rabû ew spart cihgirê Ezîz ku bi vê jî ji gel re nekarîna Efdel ya birêvebirinê dîyar bû; Melik Zafir Xizir jî çû cem Adil û wî jî Reqe dayê û ew lê ma.

Ev nûçe giha Frengan ku dilê wa bijiya milk û rabûn çûn ser Cibeylê ku komek Kurd lê diman û wan ew firot Frengan. Ezîz ji Misrê derket çû Birkeyê, berbiçav ji bo cenga Frengan lê di bin de ji bo sitandina Şamê. Efdel pê hisiya, ji apê xwe Adil û rojhilatîyan re nivîsî ku wan jî bi erênî bersiva wî da. Ezîz hat guhê Şamê û Adil jî bi leşker ve çuyê û dema nêzikî Şamê bû hingê Ezîz jî dakitibû palê Şehûra⁴²⁵ û Adil jî daket Merca 'Ezrayê.⁴²⁶

Ezîz jê re şand û xwest ku hev bibînin, ew li ser piştê hespê xwe civiyân û şewirîn. Adil jê re got: "Tu malê xerab neke û bobelatê nexê, ji xwe dijmin jî ji her hêlê ve li pey me ye, wa Cibeylê jî vegirtine û ger hûn dijî hev derkevin dê derên din jî bigirin. Îca tu vegere Misrê û peymanê bavê xwe biparêze, tu rûmeta bavê xwe û ya Şamê neşikêne, nexwe dê dilê herkesî bibijê Dimeşqê." û Adil jî vegeriya Şamê.

⁴²¹ Ew Melik Mu'iz Şems el-Milûk Îsmailê kurê Seyf ul-Îslam Tuxtekin bû ku piştî mirina bavê xwe ya sala 593/1196'an li Yemenê hatibû ser hikim û di sala 599/1202'yan de hatibû kuştin. Ibn Wasil, b. n., 3/136-139; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/192-93.

⁴²² Diyaedîn eb ul-Feth Nesrullah ibn Eb il-Kerem Mihemed ibn Mihemedê navdarê bi Ibn el-Esirê Cizîriyê Mûsilî ku di sala 558/1162'an de bûye û di sala 637/1239'an de li Beşdayê miriye. Di nav kitebên wî yên pir de ew jî hene: el-Mesel es-Sair fî Edeb il-Katib we ş-Şa'ir, el-Weşiy il-Merqûm û yên din. Ebû Şame, b. n., 4/245-246, *Zeyl*, r. 258-59; Ibn Wasil b. n., 3/10, 5/258-59.

⁴²³ Ezedîn Usame ibn el-Geylî/Gilî, li gorî Ibn Kesir û Ebû Şame navê wî Ezedîn Usameyê Cebelî ye. Ibn el-Esir, b. n., 10/359; Ebû Şame, *Zeyl*, 124-25; Ibn Wasil, b. n., 3/209-10; Ibn el-Kesir, b. n., 13/50.

⁴²⁴ Dema Qazî Fadil, Ibn Esrûn, Ezedîn Usame ku behsa wan li pêş bihurî û xwiyayîyên din ji Melik Efdel û wî wezîrê wî (Diyaedîn ibn el-Esir) tiştên ne li rê û ne bi dilê xwe ditin, rabûn destûr ji Melik Efdel xwestin ku herin Misrê, wî jî da wan û ew rabûn çûn Misrê cem Melik Ezîz, çawa ku berê jî Qaziyê Selahedîn Behaedîn Ibn Şedad jî çûbû Helebê ber xizmeta Melik Zahir. Ji xwe Diyaedîn ibn el-Esir bi Melik Efdel dûrkirina serdar, mirek û xwiyayîyên hevalên bavê wî pê xweş kiribû û civandina heval û mirekên nû jê re destnîşan kiribû. Wî digot ku, ew heval û mexasên bavê te yên raybetî ne ku dê timi bi wî çavi li te binihêrin û herdem li ser te xwe ferz bikin û xwedî maf bibînin ku deverên Dimeşqê hemî ji wan tîr nakin. Ibn Wasil, b. n., 3/10-12

⁴²⁵ 'Eqebeya Şehûra navê cihekî ye ku ji hêla Kisweyê ve dikeve piştê Dimeşqê. Eb ul-Fida, *Teqwîm ul-Buldan*, r. 253

⁴²⁶ Merca 'Ezrayê gundekî dora Şamê ye ku bi ser herêma Xûlanê ve ye. Yaqût, b. n., 4/103

Ezîz li wargeha xwe ma û leşker jî çû ser Efdel, Adil jê re şand ku here Merc es-Seferê,⁴²⁷ ew çû lê ew nexweş bû. Mebesta Adil ew bû ku wî ji welêt dûr bike da leşker bighîjê, hingê Zahir ji Helebê, Mensûr ji Hemayê, Micahid Esededîn ji Himsê, Emced ji Ba' albekê hatin hawara Efdel. Adil ji wan re got: "Biryar çêbûye ku ew vegere Misrê, hevkarî pêk bê û rewş bibe mîna berê."

Nexweşiya Ezîz dijwar bû û ger ne ji nexweşiya wî bûya ew li hev nedihat; Ezîz mezinên dewleta xwe Fexredîn Ceharkes/Çerkez⁴²⁸ û yên din şand ku ji melîkan re sond xwarin. Wî daxwaza zewaca bi qîza Adil re kir ku wî jî keça xwe ya Xatûn dayê û heryek ji wan zivirî welatê xwe ku di meha Şabanê de bû û li ser vê nameyeke Îmad el-Katib jî heye.

Dema leşker ji Şamê çû, Efdel dîsa dest bi kêf û listika xwe kir û xwe ji gel veşart û kete kêf û sefaya xwe û karûbarê dewleta xwe spart Ziyaedînê wezîrê xwe ta ku navê Melikê Xewar lê hat danîn. Wî [wezîrê wî Ziyaedîn ibn Esîr] jî derûdor xeyidandin, serdar û leşker bi kesên riswa guhart û rewşa gel nexweş bû heya ku bû sedemê rakirina dewleta wî.

Dema Melik Ezîz giha Şamê hingê Melik Zahir, Mîr Bedredîn Dildirimê Yarûqî û malabata wî girt û ew avêt zindana keleya xwe da çavên wan derxe, lê ew bi Ezîz ve mijûl bû. Vêca dema ji Şamê zivirî xwest ku çavê wan derxe lê Xwedê bi hatina Adil qencî bi Dildirim re kir ku du roj dû re ew giha Helebê, derket keleyê, lê raza û pîrsa Dildirim jê kir û ew jê xwest ku nikaribû diji wî derketa û rabû ew berda.

Dema Adil ji keleyê daket hingê Zahir poşman bû ku ew negirtiye û vê raza xwe ji Qazî Îbn Şedad re jî dîyar kir, wî jî jê re got: "Ji Xwedê re spas bike ku nehişt, çunkî zaroyên wî desthilatdar in ku ji ber vê jî ji bilî şermê û dîlgirtina kesên bi te bawer pê ve tu fêde ji te re nedianî.

⁴²⁷ Mercsefûr navê devereke Dimeşqê ye. Yaqût, b. n., 5/118

⁴²⁸ Fexredîn Ciharkes/Çerkez/Serkes ibn Ebdullahê Selahî ku serdarekî hêja yê Siltan Selahedinê Eyûbî bû û jê re Eyaz Çerkez û Ceharkes ji dihat gotin, yanî bi çar dînanan hatiye kirin ku dû re Melik Adil Banyas, Tibnîn, Şeqîq, Hunîn û keleya Ebû Hesen dabûyê. Ew di sala 608/1211'an de mir û Melik Adil kurê wî dani ser mirgehên wî, lê di bin çavdêriya Sarimudîn Xutluba/Qutlu/Kutlu Beyê Tibnîni ku demeke kurt di pey de kurê wî ji mir û keleya wî ji Sarimudîn re ma. Bnr. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 121; Ibn Xelîkan, b. n., 1/353; Ibn Kesîr, b. n., 13/54.

Sala Pêncsed û Notî (590/1193-1194)

Tê (di vê sala 590/1193-94'an) de Dîcle rabû û av giha heya sûra Bexdayê ku Mensûr ava kiribû; ev risteyên jêrîn ji honraweyên Cemaledîn ibn el-Cewzî ne:

Dema şewqa min ji we re zêde bû rohniya min kêr bû
Azara min ya ser we ezîz bû lê lebatên min kêr bûn

Ey amadeyên dilê min û nexwiyayên ji ber çavên min
Ey rawestayên dilê min we hesret dirêj kirin

Kengê hûn dê mizgîn û bersiva hatina xwe bidin min
Dostê min dê şad bibin û bihxweşi bi ser wan ve bifûre

Kengê dê teblekên noşicaniyê li dergehên hêviya lêkevin
Ez ê ji çav re bibêjim ziwa bibe ew tiştê fewitî vegeyriya

Kengê dê bibêjin, ew hatin bi lez derkeve pêşwaziyê
Û ez dê bibêjim, ey dostên min we çêşa nepeniyên girt

Ger biryar bide bi evîna min û ez we nebînim
Û mijdevanê tirsê bê cem we û bibêje ew miriye

Hûn ji bo parastina wefayê ji xelkê re bibêjin
Ez li ser peymanê xwe mame ta ku dem were

Û gotiye:

Ger vegeyriya we li me pêk bê dê dilê min xweş bibe
Û dê em rewanê xwe ji bi gorî we bikin

Û gotiye:

Hûn hesab nekin ku min hezkirina we jibîr kiriye
Bêguman çiqas dem dirêj bibe jî ez we jibîr nakim

Ez pirsra nefesên hewayî dikim çunkî
Ew di ser xweşiyên we de dibhurin û rastî we tèn

Xwedê Te'ala biryara veqetînê di nav min û we de da
Xweziya temenê min hew ew dema ku min hûn naskirin bûya

Tê (di vê sala 590/1193-1194'an) de dijîtiya navbera Ezîz û Efdel nû bû û sedemê wê jî xapandina leşker û navbeynciyan bû û yê ku bêhtir ew ber bi wilo de didexfand jî Usame bû ku digot: "Xwedê ji bo gelê bi te ve dê ji te hesab bipirse, ev zilam dîsa li kêf û şeraba xwe veqeriyaye, wezîrê wî û Ibn el-'Ecemî ew xistine bin bandora xwe." Ibn 'Esrûn jî ku Ezîz ew kiribû qaziyê Misrê û heya jikaravêtina wî ji hêla Adil ve jî li ser karê xwe mabû, jê re got: "Tu roja qiyametê aşt nabî." Ev gotina Usame û Ibn Esrûn giha Efdel û wî dest ji tiştê ku dikir berda, poşman bû, jî zêdekariyên xwe tobe kir û ket nav zana û qencan û dest bi nivîsîna Quranê kir ku destnivîsa wî xweş bû.

Ezîz ji bo çûna wî tevgeriya û Efdel jî çû cem apê xwe Adil û alîkarî jê xwest; ew li ser Seffînê⁴²⁹ rastî wî hat û bi leşkerê rojhilat ve pê re çû Şamê. Efdel hat Helebê, bi birayê xwe Zahir re hevkarî çêkir, ji hev re sond xwarin, çûn Hema û Himşê û heman hevkarî pêk anîn û hate Şamê. Li Şamê Melik Adil destnîşan kir ku wezîr Zîyaedîn ibn el-Esîr el-Cezerî ji wezîrtiyê biavêje û jê re got: "Evê han mala te xerab dike." Lê wî guh nedayê û ew jî jê hêrs bû.

Melik Zahir jî dijîtiya Melik Mensûrê xwediyê Hemayê, Ezedîn Ibn el-Miqedim û Dildirimê xwediyê Tilbaşerê dikir û ji Adil re nivîsî, jê xwest ku Tilbaşerê bidê û xwediyê Hemayê û Ibn Miqedim pê ve girêdayî bin,⁴³⁰ lê wî erê nekir. Ew jê xeyidî, ji wan veqetiya û ji Ezîz re nivîsî û ew agahdar kir ku pê re ye û jî bo hatina ser Şamê ew han da. Ezîz bi lez hat û li Fewarê⁴³¹ daket,

⁴²⁹ Seffîn cihêkî nêzîkî Reqyê ye ku ji hêla rojava ve dikeve ser keviya çemê Firatê û di navbera Reqe û Balîsê de ye. Yaqût, b. n., 3/471

⁴³⁰ Ev herdû rêzên jorî jî ya çapkiri(Çapa Erebi, 2010, Dihok, Edîtor Dr. Mûsa Mistefa Hesneyanî) kêm in.

⁴³¹ Fewar cihêkî nêzîkî Dimeşqê bû ku leşker lê dicivîya. Ibn Wasil, b. n., 1/227

Adil jî fê m kir ku bi riya wî nagihîje Zahir û Ezîz pêk ve, rabû ji Esedîyan⁴³² re nivîsî û sozê mal û milk da wan; ji ber ku jixwe berê Ezîz Selahî⁴³³ xistibûn pêş û ew di ser Esedîyan re girtibûn, ew jî jê hêrs bûbûn.

Dijminiyê di nav wan de cihê xwe girtibû ku Melik Adil jî bi dek ji wan re mal, perû û dîyariyên hêja û çê şandibûn. Mezinên Kurdan Eb ul-Hîcayê Semîn/Quelew bû ku Ezîz ew ji cihgiriya siltaniyê ya Qudsê avêtibû û pêşikvanê Esedîyan jî Seyfedîn Ezkeş bû ku Ezîz di biwara wî de kêmasî kiribû. Eb ul-Hîca û Ezkeş bi şev siwar bûn û berê xwe dan Şamê, gava Ezîz serê sibehê di konan de tu kesê Esedî nedît, rabû vegeriya Misrê lê Ezkeş û Eb ul-Hîca dest bi teşwîqa Melik Adil ya ser Misrê kirin.

Çendî ku Kurd û Esedî ji Adil aciz bûn jî, lê bêgaviyê ew bi ser wî ve dahf dabûn. Adil û Efdel hevkarî kirin, sond xwarin û li pey Ezîz çûne Misrê, dema gihan Qudsê wan mîna berê Eb ul-Hîca danî ser Qudsê û Cûrdik jê avêt. Ew çûn gihan Bilbisê⁴³⁴ ku hinek Selahî lê bûn, Adil ji cengê rawestiya û derxistina Ezîz ji Misrê baş nedît. Herweha nîşanên ku siltanî bi Efdel nedibû jî jê ve dîyar bûn û qenc nedît ku ew zêde bi pêş keve. Wî xeber ji Ezîz re şand û jê Qazî Fazil xwest ku wî ew ji ser kar avêtibû û wî di mala xwe de wextê xwe derbas dikir. Ew çû cem Melik Adil, wî rûmet dayê, qencî pê re kir û jê re biryara xwe got.

Fazil zivirî cem Ezîz û pê re peyivî, Ezîz jî herdu zaroyên xwe yên piçûk bi xizmetkarê xwe re digel nameyeke ku naveroka wê ev bû şand: “Hûn Misilmanan nekujin û xwîna wan nerjînin! Ez van herdu kurên xwe dişînim bin keftiya apê xwe Adil û welat ji we re dihêlim û diçim rojava.” ku ev jî li hizûra hinek serdaran hatibû nivîsîn. Dilê Adil zîz bû, giriya û kesên amade jî pê re giriyan.

Adil got: “Xwedê biparêze, rewş negihaye vê qasê.” Û ji xizmetkar re got: “Tu ji dêl min ve xizmeta Siltan bike û jê re bibêje; ‘Welat welatê te ye, tu siltan î û em pêgirtiyê te ne’ û bi qasid re biryara vegeşîna karûbarê Esedîyan û ya milk û mîrgehên wan li wan hatiye dan, herweha Eb ul-Hîca jî dê li Qudsê li ser karê xwe bimîne.” Ji Efdel re jî got: “Fêde ye ku tu herî cem birayê xwe

⁴³² Esedî ew bendeyên ku di ber xizmeta Esededin Şêrkohê mamê Selahedin de bûn.

⁴³³ Selahî ku ji wan re Nasirî jî tê gotin, ew Memlûkên ber xizmeta Siltan Selahedinê Eyûbî bûn.

⁴³⁴ Bilbis bajarekî nêzikî Fîstata Misrê ye ku dikeve ser riya Şamê. Yaqût, b. n., 1/567

û pê re li hev werî, ger em tiştên ne layîq bi birayê xwe re bikin ne Xwedê û ne meriv di me nabuhurin.” Efdel weha têgihîşt ku Adil ji sond û peymana nav xwe û wî vegeriyaye û bi Ezîz re li hev kiriye da welatî jê bistînin. Lê fersenda xeberdanê jê re çênebû, çû cem Ezîz û dakete ser Birkê, lê ji Misra ku berê Adil dilê wî bijandibûyê bêhêvî bû û rewş jî dijî wê derketibû. Dema nûçeya hatina wî giha Ezîz ew derket pêşiya wî, qedrê wî girt, tiştekan jê re pêşkêş kir û tiştê ku xwest jê re kir. Efdel vegeriya Şamê û Ezîz bi Adil û Esedîyan ve ketin Misrê. Adil, Ezîz kir siltanê Misrê û bi perdedarî pê re meşiya; ger Adil Misrê bixwasta dê ew bigirta, lê wî xwest herdu bira li hev bên. Îca dema ku di biwara wî de ji Efdel hinek tişt derketin û xwest wî bikuje, hingê wî xwe avêt cihê ku wî xwe lê girtibû.

Îcar dema Efdel vegeriya Şamê, wezîrê wî el-Cizîrî karên xirab pê da zêdekirin, tade li giregirên dewletê kir û Efdel jî dijî wî derneket; hingê Qaymazê Necmî û giregirên dewletê ji Adil re nivîsîn û giliyê wî kirin. Adil jî ji Efdel re şand û got: “Tu destê vî chmeqê pîstevdîr û neserkeftî [ji ser dewletê] rake!” lê wî guh nedayê. Ew jî rabû bi Ezîz re hevkarîya daketina ser Şamê kir û bi hev re berê xwe dan Şamê. Efdel bi hevalên xwe şewirî û hemîyan distnîşan kir ku here pêşwaziya ap û birayê xwe, ji bilî wezîr el-Cizîrî ku dijî wan derket û xwest ew serî hilde. Wî jî hesarê re xwe amade kir û pêşeng û mîrkan da sondê û ew li ser bîrcan belav kir, wan jî xweber ji Ezîz û Adil re şand ku rewşa xwe bi dizî rast kirin.

Melik Adil bi Ezedînê Himsî re li hev kir da deriyê rojhilatê ku spartî wî bû, veke. Roja çarşema şazdeyê meha Recebê Melik Adil û Melik Ezîz siwar bûn û hatin ber deriyê rojhilatê. Ibn el-Himsî derî vekir û ew bê şer ketin bajêr, Ezîz dakete mala meta xwe Sitîşam û Adil jî li Xaniyê Eqîqê daket. Dû re Efdel dakete Xaniyê Eqîqê, çû cem wan û dest bi girîkî pir kir. Ezîz lê ferman kir ku here Serxedê⁴³⁵ û wezîrê wî Cizîrî jî di wê şevê de ji tirsîna kuştina xwe bi komek sindoq ve derket, wî gelek mal bi xwe re bir û reviya çû welatê xwe [Mûsilê].

Melik Ezîz bi Melik Adil re li hev kiribû ku cihgirê wî yê Misrê be û Melik Ezîz jî li Şamê bimîne, piştî ew poşman bû û ji Melik Efdel re nameyek şand ku tê de dixwest rewşê jê re rast bike. Wî hêviya Melik Ezîz belav

⁴³⁵ Serxed keleyeke asê û herêmeke fireh e ku digihê herêma Hewrana devera Dimeşqê. Yaqût, b. n. 3/455

kir û ev xeber giha Melik Adil, Melik Ezîz pê hêrs bû û biryara derketinê li ser da, ew bi mal û eyalên xwe ve çu mizgefta Xatûnê û Melik Ezîz Busrayê da Adil ku Zafir lê dima. Melik Ezîz çar rojan li Şamê ma û li kûreya kilsê li ber gora bavê xwe nimêj kir û fermana avakirina Medreseya Ezîzî û kumbe-tekê li ser kir. Ew kar spart Qazî Mihyedîn ibn Zekî û Siltan di sala pêncsed û not û diduyan (592/1195'an) de veguhestin kilsxaneyê.

Melik Efdel li ser weseyeta Siltan dest bi avakirina gorekê li cem mizgefta el-Qedemê kiribû ku jê re gotibû: "Bira gora min li ser rê be da yê ku diçe û tê rehmet li min bîne."⁴⁶ û bi qasî bejneke bilind bûbû lê Melik Ezîz hat dora Şamê girt û ew xerab kir.

Dema Melik Ezîz diket civata xwe ya kêf û şahiyê hingê Adil weke perde-
dar (hacib) li ber deriyê wî dima, lê dema ku li Şamê bû şeva wî ya dawî hingê Adil ji kurê xwe Melik Mi'ezem re got: "Bikeve hîzûra Melik Ezîz, destê wî maçî bike û Şamê jê bixwaze!" Melik Mi'ezem gihabû çaxê balixiyê, ew ket hundir, destê wî ramîsa û Şamê jê xwest, wî bi ew sençeqî dayê û Melik Efdel jî çû Serxedê.

Melik Adil Ibn Himsiyê ku jê re deriyê rojhilat vekiribû, nefî kir û deh hezar dînarê ku dabûyê jî jê bi paş ve xwest.

Melik Ezîz li ser rîya xwe di Qudsê re derbas bû û Hisamedîn Eb ul-Hîcayê Qelew ji walîtiya Qudsê avêt û Senqerê Mezin danî cihê wî û Eb ul-Hîca jî rabû çû Bexdayê, çawa ku em dê bibêjin.

*Siltan Tuxrulşah ibn Arslanşah*⁴⁷

Ew Kurê Tuxrulşah Beg kurê Mihemed, kurê Melikşah, kurê Alparslan, kurê Çixrî Beg, kurê Mikayil, kurê Selçûq ku ji bilî xwediyê Rûmê padişahê Selçûqî yê dawî bû. Destpêka desthilatdariya wî piştî mirina bavê wî Arslanê kurê Tuxrulşah Beg di sala pêncsed û heftê û yekê (571/1175) de bû ku ew

⁴⁶ Ev weseyeta wî dema nexweşiya wî ya sala 581/1185'an li Heranê bû ku gotibû: "Bila gora min li Qibleyê Meydana Hesayê li ser devê rîya rêwî û karwanan be da yên ku diçin û tîn û badi û hazir û leşkerê ku di xezayên xwe de di ber re derbas bibin ji jê re bixwînin û niyazan bikin."

⁴⁷ Şemsedîn Mihemed ibn Atabeg Îl-Denizê navdarê bi Pehlewanê xwediyê welatê Çiya, Rey, Îsfahan, Azerbaycan, Aran û welatên din bû ku di sala 568/1172'yan de hikimdari kiribû û li gor Ibn Xelikan ew di sala 581/1185'an de miribû. Ibn el-Esir, b. n., 10/-46-47; Ebû Şame, b. n., 3/173.

hê piçûk bû û Pehlewan⁴³⁸ bûbû keflê wî heya mirina xwe ya sala pêncsed û heştê û diduyan (582/1186).

Dema Pehlewan mir, atabegî giha Qizil ibn Arslan ibn Îl-Deniz ku birayê Pehlewan yê ji dê bû. Tuxrul Beg her di ber destê wî de ma ta ku mezin bû û komek serdar jî li dora wî civiyan û hingê ew jî ber destê wî derket. [Dû re dema] wî leşkerê Xelîfe şikand û wezîr Ibn Yûnis dîl girt, çawa me berê jî gotibû êdî şahan jî fikar jê kirin û Qizil jî jê tirsîya ku hingê hinek ji koleyên Pehlewan jî xwe gihandibûnê, lê wê gavê jê re hatibû gotin ku: "Bila li wan ewle nebe, da wî nexapînin."

Wî hinek ji wan kuşt, hinek jî jê revîyan ta ku qeş bû û Qizil jî rabû çû ser û ew jî ber wî revîya, Qizil jî Sencer ibn Silêmanşah danî ser hikim û ew bi Mi'îzedîn bernav kir. Tuxrul Beg bi xwe yekî xwînrej bû ku wezîrên xwe Rediyedîn û Fexredîn li Hemedanê kuştibû û Hesen ibn Qifqac jî wî bi xweha xwe re zewicandibû. Qizil Tirkmen li ser kom kirin, Tuxrul Beg şikiya û wî di hinek keleyan de avêt zindanê.

Dema Qizil hat kuştin, pîrekeke ku di kelaya ew tê de bû dima, xwest alîkariya wî bike lê bi şertê ku dema ew rizgar bibe pê re bizewice. Wê ew derxist û ew çû li Hemedanê rastî cihgirê Qizil hat û herduyan şer kir ku cihgirê Qizil şikiya û Tuxrul Beg dest danî ser milk û desthilatê, lê belê ev kirinên Tuxrul Beg gihan guhê Xwarizm Şah.

Ew bi leşkerê xwe ve derket, ber bi Iraqê ve çû û Tuxrul Beg jî çûyê, ew li ser Reyê⁴³⁹ rastî hev hatin. [Li wê derê di şer de] tîrek li çavê Tuxrul Beg ket, koleyekî wî jî ji paş ve şûrek avêtê, ew kuşt, serê wî jêkir û bir cem Xwarizm Şah.⁴⁴⁰ Wî ew digel sancaqa wî ya serberjêr û şikestî şand Bexdayê û nameyek jî ji Xelîfe re nivîsî ku tê de kefîltiya beremriyê dikir. Wî dest danî ser

⁴³⁸ Ev Pehlewan Mihemedê kurê Îl-Deniz bû ku di nota jori de bihuri.

⁴³⁹ Rey bajarekî navdar i bi darûber bû ku maka welatan û nişana medeniyetan bû û bi qasî 27 fersexan/fersengan (162km) ji Qezwînê dûr bû; ew navenda welatên çiya bû ku Tehrana niha ya paytexta Îranê gundekî girêdayê pê ve bû û bi qasî fersexekê (6km) nêzikî wê bû. Yaqût, b. n., 3/132 û 4/58. Bi kurtî meriv dikare bibêje ku ew bûye Tehrana niha.

⁴⁴⁰ Ev Xwarizmşah Elaedin Mihemed ibn Elaedin Tikiş bû ku 21 sal û çend meh disthilardari kiribûn û desthilardariya xwe pir fireh û mezin kiribû ku gihandibû ya Selçûqîyan. Bnr. Ibn el-Esir, b. n., 606-607; Ebû Şame, *Zeyl*, r. 185; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/201-202; Ibn Kesir, b. n., 13/20, 65-69.

Çiyan,⁴⁴¹ Reyê, Xorasan û Îsfahanê⁴⁴² û deverên din yên bi ser yên xwe ve û yên paş çem.⁴⁴³

Ev Tuxrul Beg desthilatadarê paşî yê Selçûqîyan bû ku hejmara şahên wan bîst û çend kes bûn û dema desthilatdariya wan jî sed û şêst (160) sal bûn. Yê pêşî ji wan ku desthilatdarî kiribû Tuxrul Beg bû ku cara pêşî di sala çarsed û sih û diduyan (432/1040) de alaya wî li Xoresanê dîyar bûbû û Qaîm [Xelîfe el-Qaîm bi Emrillah] piştî hikimkirina Fatimîyan demekê li ser,⁴⁴⁴ vegerandibû Bexdayê. Ew di sala çarsed û çel û heftan (447/1055) de kete Bexdayê û di sala çarsed û pêncî û yekê (451/1059) de Qaîm bi Emrillah vegerand ser Bexdayê û di sala çarsed û pêncî û pêncan (455/1063) de ji bê zaro mir.

Dû re Alparslan⁴⁴⁵ ibn Dawid ibn Mikayil, ibn Selçûqê biraziyê Tuxrul Beg ku qralê Romê dil girtibû,⁴⁴⁶ bû desthilatadar û li Maweraenehrê/Amûderya/Transoxiana hate kuştin ku 18 sal⁴⁴⁷ hikim kiribû û ji birayê wî Qawird Beg⁴⁴⁸ re rewş li hev nehatibû û xeniqîbû.

⁴⁴¹ Welatên Çiya welatên navbera Îsfahan, Zencan, Qezwin, Hemedan, Dinewer, Qeremsin/Kermanşah û Reyê ne. Yaqût, b. n., 115

⁴⁴² Îsfahan, bajarekî mezin î navdar e, herweha navê herême hemî ye û yek jî navendên Çiya ye. Yaqût, b. n., 1/244

⁴⁴³ Mebest jê paş çemê Ceyhûnê yê Xorasanê ye ku ji rojhilatê wê re Maweraennehir [Amûderya/ Transoxiana] tê gotin û rojavayê wê ji Xorasan û Wilayeta Xwarizmê ye. Yaqût, b. n., 5/54

⁴⁴⁴ Mebest jê Dewleta Fatimî ya Şî'î ye ku di navbera salên 909-1171'ê piştî Îsa de li Misrê bi navê Xelîfetiya Fatimîyan desthilatdarî kiribû û demekê kurt di sala 450/1058'an de bi zor û hêza Arslan Besasiri ku dest danibû ser Bexdayê, Xelîfe jê derxistibû û li ser navê Xelîfeyê Fatimîyên Misrê xutbe dabû xwendin û bi qasî salekê li ser navê Fatimîyan lê hikim kiribû ta ku siltanê Selçûqî Tuxrul Beg di sala 451/1059'an de ew ji Bexdayê derxistibû û Xelîfeyê Bexdayê vegerandibû ser xelîfetiya wî. Eb ul-Ferec Ibn el-Cewzi, *el-Muntezem fi Tarix el-Umem we l-Milûk*, Dar el-Kutub el-Ilmiye, Beyrût, 1992, 16/32; Ibn Esir, b. n., 8/341-348; Ji bo berfirehî bnr. Ibn Kesir, b. n., 12/66—67, 117.

⁴⁴⁵ Ew Edud ed-Dewle Alparslan Ebû Şecca' Mihemedê kurê Dawid Cixri Begê kurê Mikayilê kurê Selçûqê kurê Deqaq bû ku di sala 465/1072'yan de hatibû kuştin. Ibn el-Cewzi, *el-Muntezem*, 16/144; Ibn el-Esir, b. n., 8/393-94; Ibn Xelikan, b. n., 4/317-319; Ibn Kesir, b. n., 12/84-85.

⁴⁴⁶ Ew di cenga Menazgirê/Melazgirê/Menazkirdê de bû dema ku sipaha Îslamê di bin fermandariya Siltan Alparslan de zora Imperatorê Bizansî biribû û di wê cengê de Împerator Romanus/Ermanus Diyojen hatibû dilgirtin. Sadredin Ebu l-Hesen Eli el-Hiseynî, *Exbar ud-Dewlet es-Selçûqiye*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1999, wergera Necati Lügâl, r. 35. Prof. Faruq Sümer&Prof. Eli Sevîm, *İslam Kaynaklarına göre Malazgirt Savaşı*, TTK Basimevi, Ankara, 1988, r. 22 ku ji Zubdet un-Nusreya Bundarî veguheştiye û r. 25-26 ku ji Kamila Esir bg. l'ê veguheştiye; Ibn el-Esir, b. n., 8/393-94; Ibn Xelikan, b. n., 4/317-319.

⁴⁴⁷ Li gor Ibn Xelikan neh sal û çend meh in; li gor Ibn el-Esir û *Exbaru Dewleti Selçûqiye* jî deh sal in. Bnr. Ibn Xelikan, b. n., 4/317-319, Ibn el-Esir, b. n., 8/393-94; *Exbaru Dewlet es-Selçûqiye*, r. 38.

⁴⁴⁸ Di destnivîsê de Qarûb bû ku li ber *Exbar ud-Dewlet es-Selçûqiye* r. 38 hat sererastkirin.

Piştî Alparslan, Melikşah⁴⁴⁹ ibn Alparslan desthilatdarî kiribû û cîhan zeft kiribû ku bîst û neh salan hikimdarî kiribû û di sala çarsed û heştê û pêncan (485/1092) de miribû; Nîzam el-Milk⁴⁵⁰ hem wezîrê wî û hem jî yê bavê wî bû.

Piştî wî kurê wî Mehmûd ibn Xatûn⁴⁵¹ ketibû cihê wî lê di sala xwe de miribû, dû re jî kurê wî Berkyarûq⁴⁵² ibn Melikşah hatibû ser hikim lê apê wî Tac ed-Dewle Titiş⁴⁵³ dijî wî derketibû, Berkyarûq ew kuştibû û 12 sal siltanî kiribû. Li Bexdayê şeş caran xutbe li ser navê wî hatibû xwendin û di navbera wî û birayên wî Mihemed⁴⁵⁴ û Sencer⁴⁵⁵ de ceng derketibûn.

Piştî Berkyarûq birayê wî Mihemed ibn Melikşah bûbû desthilatdar û dozde salan hikim kiribû û di sala pêncsed û yazdan (511/1117) de hatibû kuştin.

⁴⁴⁹ Ew Celaludewle Eb ul-Feth Melikşahê kurê Alparslan Mihemedê kurê Dawidê kurê Mikayilê kurê Selçûqê kurê Deqaq bû ku piştî bavê xwe di sala 465/1072'yan hatibû ser hikim û desthilatdariyeke bi rêkûpêk kiribû û gelek dever li yên bavê xwe zêde kiribûn. *Exbaru Dewletî es-Selçûqîye*, r. 38-42; Ibn Xelîka, b. n., 4/319-322; Ibn Kesîr, b. n., 12/84; Ibn Texreberdî, b. n., 5/94, 132; Ibn Esîr, b. N., 8/481-484; Ebû Şame, b. n., 1/144.

⁴⁵⁰ Ew Ebû Eli Hesen ibn Eli ibn İshaq ibn el-Ebasê navdarê bi Nîzam el-Milk Qiwamedînê Tûsî bû ku di sala 485/1092'yan de miribû. Bnr. Ibn el-Esîr, b. n., 8/478-79; Ebû Şame, b. n., 1/141-143; Ibn Xelîkan, b. n., 2/208-111; Ibn Kesîr, b. n., 12/111; Ibn Texreberdî, b. n., 6/133-34.

⁴⁵¹ Ew Terkan Xatûna ku ji nesla padişahên terken bû ku di dema Melikşah de dest danibû ser mal û karûbar û qencî bi leşker dikir, mal li wan belav dikir ta ku digel piçûkiya kurê wê jî pê re peyman çekirin û ew dan pêş. Sedredîn Eli Hiseynî, *Exbaru Dewletî es-Selçûqîye*, r. 51-52.

⁴⁵² Ew Riknedîn Eb ul-Muzafer Berkyarûq ibn Melikşah ibn Alparslan Şehabedîn Mecc el-Milk bû ku piştî birayê xwe yê piçûk hatibû ser hikim, lê apê wî Tacudewle Titiş ibn Alparslan jî Şamê li ber rabûbû û çûbûyê, çendî ku cihgirên bavê Berkyarûq yên xwediyê Rihayê Bozanê Kurd û desthilatdarê Helebê Qesim ed-Dewle Aksunkur li hemberî apê wî jê alîkarî xwestibûn jî lê ji wan re nehatibû û Tac ed-Dewle jî çûbû zora wan biribû, ew kuştibûn û çûbû ser biraziyê xwe Berkyarûq, lê di sala 488/1095'an de li Reyê hatibû kuştin û desthilatdarî jî Berkyarûq re mabû. Sedredîn Eli Hiseynî, b. n., r. 52-53; Ibn el-Esîr, b. n., 8/493; Ibn Xelîkan, b. n., 1/261-262.

⁴⁵³ Ew Tac ed-Dewle Ebû Se'îd Titiş ibn Alparslan ibn Dawidê Selçûqî bû, ku di sala 488/1095'an de di şerê ser desthilatê yê di navbera wî û biraziyê wî Berkyarûq de nêzî Reyê hatibû kuştin. Ibn el-Esîr, b. n., 487/502; Ibn Xelîkan, b. n., 1/283-284.

⁴⁵⁴ Ew Ebû Şecca' Xiyasedîn Mihemed ibn Melikşah ibn Alparslanê Selçûqî bû, ku di sala 511/1117'an de miribû. Sedredîn Eli el-Hiseynî, b. n., r. 55-58; Ibn Esîr, b. n., 9/167; Ibn Xelîkan b. n., 4/319-322.

⁴⁵⁵ Ew Eb ul-Haris Sencer (479-522/1086-1128) ibn Melikşah ibn Alparslanê Selçûqî bû, ku di sala 479/1086'an de li Sincarê/Şingalê bûbû û navê xwe jî jê wergirtibû û di sala 552/1157'an de miribû. Sedredîn Eli Hiseynî, b. n., r. 59-66; Ibn Esîr, b. n., 9/247-248; Ebû Şame, b. n., 1/324; Ibn Xelîkan, b. n., 2/355-357.

Piştî wî kurê wî Mehmûd⁴⁵⁶ ibn Mihemed çarde salan hikimdarî kiribû û dû re kurê xwe Dawid⁴⁵⁷ kiribû weliehd, lê Sencer desthilatê spartibû Tuxril, lê milk têra Dawid jî ma.

Dû re Mes'ûdê birayê Mihemed çavê xwe berdabû desthilatadariyê û di sala pêncsed û bîst û şeşan (526/1131) de ketibû Bexdayê û li ser navê wî û biraziyê wî Dawid xutbe hatibû xwendin. Tuxril di sala pêncsed û bîst û nehan (529/1134) de miribû û Mesûd bi serê xwe mabû xwedî desthilat û desthilatdariya wî dirêj bûbû ku sîh û çend sal li ser hikim mabû.⁴⁵⁸

Li dû wî jî Melikşah ibn Mihemedê biraziyê Mesûd ketibû cihê wî û sê meh hikim kiribû. Xesbek⁴⁵⁹ jî Mihemed ibn Mehmûdê birayê Melikşah re nivîsibû, ew xapandibû û dest danîbû ser Melikşah. Mihemed ibn Mehmûd dest danîbû ser desthilatê û Xasbeg jî kuştibû, lê Îl-Deniz⁴⁶⁰ û Aqşenqer⁴⁶¹ jê bîz bûbûn û çûbûnê, ew jî wan reviyabû û milk dabûn birayê wî Silêman Şah.⁴⁶²

Melikşah qesta Bexdayê kir, Xelîfe derket pêşiyê û ew bi dûr xist û di sala pêncsed û çel û heştan (548/1153) de Dewleta Selçûqîyan ji hev ket û Xuzîyan dest danî ser Sincarê, ku ji sala çarsed û sîh û diduyan (432/1040) heya sala pêncsed û çel û heştan (548/1153) dewleta wan sererastkirî bû. Dû

⁴⁵⁶ Ew Muxîsedîn Eb ul-Qasim Mehmûd ibn Mihemed ibn Melikşah ibn Alparslanê Selçûqî bû ku di sala 525/1130'yi de miribû. Di şerê desthilatê yê sala 513/1119'an de ku di navbera Melik Muxîsedîn Mehmûd û Melik Xiyasedîn Mesûd de li Hemedanê derketibû, Siltan Mehmûd bi ser ketibû û desthilat gihabû wî. Sedredîn Eli Hiseynî, b. n., 67-68; Ibn el-Esir, b. n., 9/434-435; Ibn Xelîkan, b. n., 4/408-409; Ebû Şame, b. n., 1/158; Ibn Kesir, b. n., 12/160.

⁴⁵⁷ Ew Melik Dawid ibn Mehmûd ibn Mihemed ibn Melikşah İbn Alparslanê Selçûqî bû ku Bavê wî Mehmûd ew kiribû weliehdê xwe, lê ji ber ku Siltan Sencer desthilatê dabû apê wî Siltan Riknedîn Tuxrul ibn Mihemed Taber ibn Melikşahê kurê Alparslanê Selçûqî, ew bi hinek herêmên destê xwe mabû û nebûbû siltan. Sedredîn Eli Hiseynî, b. n., r. 69-71; Ibn el-Esir, b. n., 9/259, 526, 266.

⁴⁵⁸ Ji bo van gelsên navbera Selçûqîyan yê li ser desthilatdarîyê bnr. Sedredîn Eli Hiseynî, b. n., r. 69-85; Ibn el-Esir, b. n., 9/247-269.

⁴⁵⁹ Ew Xas Begê kurê Arslanê kurê Belengerî bû ku perwerdekarê Siltan Mesûdê kurê Mehmûdê kurê Mihemedê kurê Melikşahê Selçûqî bû û herdem pê re bû. Ibn el-Esir, *el-Kamil*, 11/104; Sedredîn Eli Hiseynî, b. n., r. 85, 89.

⁴⁶⁰ Atabeg Mir Şemsedîn Îl-Deniz yek ji serdarên Siltan Mesûd bû ku jê re Îl-Denizê Mesûdî jî dihat gotin, ew jî Azerbaycanê bû û hikimdarê Gence, Aran û Qeyserê bû û di sala 543/1148'an de çûbû hêla Siltan. Ibn el-Esir, *el-Kamil*, 11/132; Sedredîn Eli Hiseynî, b. n., r. 98-101.

⁴⁶¹ Ew Atabeg Aqşenqerê Ehmêdîliyê, desthilatdarê Meraxeyê bû. Ibn el-Esir, *el-Kamil*, 11/251; Sedredîn Eli Hiseynî, b. n., r. 138.

⁴⁶² Ew Siltan Melik el-Mustecir Silêmanşah ibn Mihemed ibn Melikşah ibn Alparslanê Selçûqî bû, ku ji Bexdayê derketibû çûbû ser Azerbaycanê û li wê derê Îl-Diniz jî bi hêza Azerbaycan û Aranê ve gihabûyê û li Nexçivanê li Newala Arasê sipahên Silêmanşah û Mihemed Pehlewan gihabûn hev û şerekî diwar di nav wan de derketibû ku bi serketina Siltan Mihemed bi dawî bûbû. Sedredîn Eli Hiseynî, b. n., r. 99

re kêmasiyê dest pê kiribû û tê [di vê salê de] Sencer jî miribû û Mihemed Şah dora Bexdayê girtibû ku ew yê dawî bû dora wê dipêça. Mihemed jî di sala pêncsed û pêncî û çaran (554/ 1159) de miribû û li dû wî birayê wî Silêman Şah bûbû desthilatdar, lê birayê wî Melikşah dijî wî derketibû. Arslan şahê kurê Tuxrîlê kurê Melikşah jî di sala pêncsed û heftêyî (570/1174) de miribû û piştî wî jî kurê wî Tuxrîlşah ketibû cihê wî û atabegê wî jî Mihemed Pehlewan bû ku di vê sala pêncsed û notî (590/ 1193) de hat kuştin.

Tê (di vê sala 590/ 1193-94'an) de Şeyxê xebatkar, zanayê zahid û honraverê qesîdeyê li Qerafeyê mir û di roja xwe de li 'Erafê hat veşartin, ew qenc û jêhatiyê bajarê rojhilatê Endilûsê bû.⁴⁶³

Institut kurde de Paris

⁴⁶³ Ev paragrafa piçûk ku du rêz in ji ya çapkirî kêm bû.

Sala Pêncsed û Not û Yekê (591/1194)

Tê (di vê sala 591/1194'an) de bûyereke mezin qewimî ku jê re bûyera Zelaqe⁴⁶⁴ ya navbera Yaqûb ibn Yûsuf ibn 'Ebd el-Mu 'min⁴⁶⁵ û Feñşê⁴⁶⁶ qralê Tuleytileyê,⁴⁶⁷ dihat gotin.

Fenş dest danîbû ser girava Endilûsê û xeşm li desthilatdarên wê kiribû û Yaqûb jî ji ber xariciyên ku çûbûne ser ji serkeftina wan lebikî bû û di navbera wî û Endilûsê de gêdûka Sebte⁴⁶⁸ hebû. Berahiya gêdûkê sê ferseng (18 km) bûn û ji bo derbasbûna lê pêwîstî bi tadeyîyeke pir hebû ku ji ber vî sedemî jî dilê Fenş bijiyabû Misilmanan. Fenş nameyek ji Yaqûb re nivîsîbû ku naveroka wê ev bû: "Bi navê Te Xwedayê aferînerê erd û esmanan û mihri-vaniya Xwedê li mezinê me Mesîh Îsayê kurê Meryema fesîh/xweşbêj be. Dû re ey Mîr, bêguman ji kesê zana û birewer ve neveşartîye ku tu serdarê milletê Misilman û ez jî yê milletê Xiristiyan im, ji ber vê jî tiştên mîna riswayî, guhnedan, zexelî û sersariya karûbarê pêgir û rajêran û kêf û xweşiyên xirab ku cihgirên te yên Endilûsê dikin jî ji te ne veşartî ne.

Îcar dema serî rakirin û riswayiyê xwestin, hingê Xwedê min li ser wan raselitand, min welat ji wan vala kir û min bermayên wan ji holê rakir. Pîrek

⁴⁶⁴ Zelaqe navê devereke Endilûsê bû ku nêzîkî Qurtubayê/Kordobayê diket û li wê derê di navbera serdarê Merabitî Yûsuf ibn Taşfin û qiralê Frengan Ezfenş/Elfens [Alfonsê IX:em] de cengeke diwar i navdar derketibû. Yaqût, b. n., 3/164. Ji bo vê cengê li bûyerên Endilûsê yên sala 479/1086'an binêre.

⁴⁶⁵ Ew Mensûr Ebû Yûsuf Yaqûb ibn Ebi Yaqûb Yûsuf ibn Ebi Mihemed Ebd el-Mu' min ibn Eli bû. Bnr. Ibn el-Esir, b. n., 10/236-238; Ebû Şame, *Zeyl*, r. 8-9; Ibn Kesir, b. n., 13/10-11.

⁴⁶⁶ Ev Fenş Ezfenş/Elfens [Alfonsê IX:em] bû ku yek ji herçar Qiralên Endilûsê bû, ew yê Tuleytilê û dorûdorên wê bû, li gori Dewadari ji ew qiralê Qeştalê bû ku Ereban navê wî kiribû "Fenş/Ezfenş/ Elfens" lê li gori Ibn Kesir jî Qeys/Qeys bû. Ebu l-Feda, *Teqwîm*, r. 168; Ibn Kesir, b. n., 13/10-11; Ibn Texreberdî, b. n., 6/137; Ebû Şame, *Zeyl*, r. 8; Dewadari, *Kenz*, 7/127, not 3.

⁴⁶⁷ Tuleytilê navendeke Endilûsê ye ku dikeve rojhilatê bajarê Welidê û li ser çiyayekî bilind i asê ye. Ew asêtirîn û astengtîrîn welatê wê ye ku çemêki dirêj li nava pirên cihên wê digere. Ebu l-Fida, *Teqwîm*, r. 172.

⁴⁶⁸ Ew tengava Cebel Tariq (Gibralta) ye ku Mixrib û Spânya ji hev vediqetîne, Sebte jî bajarekî mezin ye ser Xelcê/kendava Romê (Deryaya Navîn) ye û li pêşberî girava Xedra ye (Girava Kesk e) ku derya jî ji sê hêlan ve dora wê digire. Ebu l-Feda, *Teqwîm*, r. 27, 66, 122-23, 177.

û zarok hatine dîlgirtin, pîr û ciwan hatine kuştin û tu lêborîn ji te re nîne ku tu neyê alîkariya wan. Desthilatê îmkan daye te û tu ji bo serkeftinê hêzdar î, digel baweriya we ya ku 'Xwedê di kitêba we de, şerê yek ji we bi deh kesan ji me re ferz kiriye.'⁴⁶⁹

Bêguman rastî ji ber we winda bûye û hûn bi kitaba xwe derewan dikin, niha Xwedê li ser we sivik kiriye û zane di we de qelsî heye, lê ger ji we sed kesên bi aram hebin dê zora dused kesan bibin û ger hezar heb hebin dê zora du hezaran bibin. Lê belê vêgavê yek ji me tê kuştin û gelek ji we, Xwedê alîkariya me dike û me bi ser we dixe, hûn nikarin me derxin û nikarin me asteng bikin. Nûçe gihîşt min ku te koma xwe daye hev û tu derketiye ser girê cengê, te komek ji berber û Erebên koleyên dînar û diravan ku zirxên şermê li xwe kirine, civandîne. Ewên ku heramî helal gerandîne, diji dîne Îslamê derketine û sal bi sal lê domandîne, ew li benda bûyerên demê û guhartinên bûyaran piyekî bi pêş ve û yekî jî bi paş ve diavêjin ku ev kar ji yên mîna te re layiqtir e. Ez nizanim gelo derengmayina te ji tirsaya ye ku tu ketî çala xwe, yan jî ji ber derewdêrandina fermana pêxemberê te ye.

Ger tu ji tirsaya gêdûkê nikaribî derbasî hêla min bibî ez dê ji te re rîya dostî û hevaltiyê bibêjim; ew jî ev e ku ger tu sozê îmana muxlis, parên mezin û dayina rehîneyan bidî min û tu komek keştî/kelek ji min re bişîni ez dê derbasî ba te bibim û di ji te re hêjatrîn de biberizim te. Ger têkbirin ji te re be ew talaneke ku Xwedê daye te û ger ji min re be hingê destê min bilind dibe û serdariya Misilmanan dibe mafê min û pêşengiya herdu hêlan jî. Xwedayê payeberz dilxweşiyê bide û daxwaziye hêsa bike ku jê pê ve tu perwerdekar nîne û ji qenciye pê ve tu xêr nîne, digel aştiyê."

Dema Yaqûb bi nameyê hisiya pir hêrs bû û parastina Îslamê û xîretkêşiya îmanê ew girt û li ser nameyê bi destê xwe weha nivîsî: " – ew zivirî cem wan, bêşik em dê leşkerên wisa ji wan re bînin ku berê qet ji wan re nebûne û bêguman em dê wan bi riswayî jê derxin, lê ew kerr in."⁴⁷⁰ û di bin ayetê de jî nivîsî: "Li cem me ji şûrê eşrafan pê ve tu name tune û tu qasîd jî ji bilî pênc sipahên mezin î hêzdar nîne."

⁴⁶⁹ Sûretê Enfal (8) ayet 65.

⁴⁷⁰ Sûretê Neml (27), ayet 37.

Dû re ew di wê gavê de rabû, zî nê hespê xwe bi destê xwe şidand, çeka xwe wergirt û çû gêdûka Sebte û lê daket. Wî şênî û keştî li hev civandin û leşkerê xwe hejmart ku dused hezar şervan bûn, sedhezar jî yê n ku nanê wan ji dîwana/defternameya leşkerî bûn û sedhezar jî dilxwazên cîhadê bûn. Ew li gêdûkê derbas bû û çû cihekî bi navê Zellaqe û Fenş jî biu dused û çel hezar giregir û şervanên Frengan ve hat, ew çûne hev û şerekî wisa di nav wan de derket ku ne di dema cahiliyê de û ne jî di serdema Îslamê de derketibû. Dû re Xwedê alîkariya xwe ji Misilmanan re şand û Fenş bi paş ve bi neferên hindik ve reviya Telîtelayê û Misilmana jî leşkerên wî talan kirin. Hejmara kuştîyên Frengan sed û çel û şeş hezar bûn û ya dîlan jî sih hezar bûn, herweha sedhezar çadir, heştê hezar hesp, sed hezar hêstir û tibabê mal û gewher jî ji hesabê derbûn. Her hêsîrekî wan bi dirhemekî û her şûrekî wan jî bi nîv dirhemî hat firotin. Yaqûb talan li gor hikmê şerîetê di nav Misilmanan de behr kir ku heta bi hetayê dewlemend man. Fenş bi pîstirîn rewşê giha Tileytileyê, wî por û rihê xwe kur kir, xaçê xwe sernixûn kir û sond xwar ku li ser nivînan ranezê, nêzî jinan nebe û heya tola xwe hilnede li tu hesp û dewaran siwar nebe. Wî dest pê kir ji girav û welatên din leşker civand û xwe amade kir.

Sala Pêncsed û Not û Diduyan (592/1195)

Tê (di vê sala 592/1195'an) de piştî derketina hecîyan ji Mekê, bayekî reş rabû û li cîhanê belav bû û jê jî sîlekaneke sor bi ser merivan ve bariya û ji Riknê Yemanî perçeyek ket û Beyt ul-Heram jî çend caran hejiya. Ev tişteki weha bû ku ji hinga Ibn Zubeyr⁴⁷¹ ew ji nû ve ava kiribû, lê Hecac dû re dîsa ew kiribû mîna berê û heya niha jî nehatibû serê wê û neqewimî bû.

Tê (di vê sala 592/1195'an) de li gundekî Misrê yê Bûsîrê ku Merwan⁴⁷² lê hatibû kuştin, mala Hurmisê Hekîm hat dîtîn û jê tîmsalên beran, beq û şûşeyên mis û cendekên ku kincên wan nerizyabûn, derketin.

Tê (di vê sala 592/1195'an) de bûyereke din di navbera Yaqûb ibn Yûsuf û Fenş de derket ku Fenş jî cara pêşî zahftir leşker da hev û kom kir û çû ser Yaqûb. Yaqûb ew şikand û li pey wî çû heya Tileyleyê, dora wê pêça û bi mendenîqan lê da û hindik mabû ku vegire, lê hingê diya Fenş û keçên wî derketin pêşiya wî û li cem giriyan. Wan hêviya hiştina bajêr ji wan re kir, dilê wî bi wan şewitî û ew da wan û mal û gewher jî ji wan re bexşand û piştî hêz û karînê bi qencî li wan vegerand.

Tê (di vê sala 592/1195'an) de Ibn el-Mu'ellim eş-Şa'ir Heresî⁴⁷³ mir, Heres gundek e ku li binê Wasîtê dikeve, bûna wî sala pêncsed û yêkê (501/1107) bû.

⁴⁷¹ Ew Ebû Xibeyb Ebdullah Ibn Zibeyr ibn 'Ewam bû û kurê Esmaya Qiza Ebû Bekirê xwediyê du kemeran bû ku di sala 64/685'an de pê re peyman hatibû kirin. Wî Kabe ava kiribû, kevir xistibûyê û du dergeh jê re çêkiribûn. yekî ketinê û yekî derketinê. Ew di sala 73/692'yan de di dema xelifetiya Ebd el-Melik ibn Merwan de bi destê Hecac Yûsufê Seqafî hatibû kuştin. Piştî ku Hecac Ibn Zibeyr kuştibû, hingê Ebd el-Melik ibn Merwan ew kiribû waliyê Mekê, Yemenê û Yemameyê ku wî jî rabûbû Kabe xira kiribû û careke din jî nû ve ava kiribû. Ibn Xelîkan. *Wefeyat el-E'yan.*, 2/36-37

⁴⁷² Ew Merwan ibn Mihemed ibn Merwanê Hekemê xelifeyê Emewîyan yê paşîn bû ku di sala 132/749'an li wî gundê Bûsîrê hatibû kuştin. Yaqût. *Mu'cem el-Buldan*, 1/509

⁴⁷³ Ew Ebu l-Xenaim Mihemed ibn Eli ibn Faris Ibn el-Mu'ellimê Şa'irê Heresî bû, ev Heres jî gundekî binê Wasîtê bû. Bnr. Sibî ibn Cewzî, b. n., 8/451; Ebû Şame, *Zeyl*, r. 11.

Ev ji honraweyên wî ne:

Ey yê ku daketine Hemayê ji bo nermiya dilê xortî
Ger ji bo diyarkirinê dozgerê gazî bike dilê wî xwiya dibe

Hûn hesab nekin ku dê çiya ehda min biguhirîne
Ji bilî min jî pêvemana belayan wê diguhirîne

Min bi bîra we nedianî ku ne ji gumana hewayê bûya
Ku bobelata mubtelayên we wê bi bîra we tîne

Tê (di vê sala 592/1195'an) de Sabîqudîn Osman ibn Dayeyê xweyê
Şeyzerê wefat kir ku yek ji herçar zaroyên Dayeyê kurê Dayêya/dayina
Nûredîn Mehmûd ibn Zengî bû.

Institut kurde de Paris

Sala Pêncsed û Not û Sisiyan (593/1195-96)

Tê (di vê sala 593/1195'an) de Mîr Hisamedîn Eb ul-Hîca es-Semîn çû Bexdayê û dêlindêz bi heyeteke mezin ve derket pêşiya wî û ji bo pêşwaziyê heyeta Şamê jî telp vêkxistin, çûnkî di ber xizmeta wî de tibabek serdar hebûn û [biraziyê wî] Ezedînê kerr û Xeres jî pê re bûn.⁴⁷⁴

Yê pêşî ku hat telpa Xeres bû, dû re ya Mîrêmîran hat û ya wî piştî hemiyan bi hejmara tevayî û çekên tam ve hat. Hêmi kesên li Bexdayê derketin pêşwaziya wî, ew yekî serî piçûk û zikê wî mezin weke kûpekî bû ku digihîşt ser stuyê dewarê.

Qewaçekî ew li Herbiyeyê⁴⁷⁵ dîtibû û di nava saetekê de cerekî ji heriyê saz kiribû û berî ku were li bazarê daleqandibû; gava ew lê derbas bûbû keniyabû. Dû re jî li Bexdayê tev gava kûz/cer dihatin çêkirin, navê Eb ul-Hîca es-Semîn li ser rûyê wan dihat danîn.

Piştî ku derbasî aliyê rojhilat bûbû û dergahê Bab el-Nûbiyê⁴⁷⁶ maçî kiribû, Xelîfe ew li rojavayê Bexdayê li Dar el- 'Emîdê daxistibû, qedrê wî girtibû û ziyafet dabûyê.

Dû re ferman lê kiribû ku hinek ji hevalên xwe bi leşkerê Xelîfe ve bikêşe Hemedanê, wî komek ji wan bir û gava ew ji Bexdayê dûr ketin, wan gencîneya Xelîfe talan kir, komek ji leşkerê wî kuştin û çûn Mûsil û Cezîreyê.

⁴⁷⁴ Ev der di destnivîsê de "Ezedîn Kerr we-l 'Eeres" e, lê amadekarê çapa Erebi ew "Ezedîn Kerr we l- Xeres" xwendiyê û li gorî Ebû Şame jî "ibn Exihî Ezeddîn Kûz el-Feres" e, lê bi rastî yek ji wan jî tu maneyeke xweş nade. Ji ber vê jî min weha rast kir: "Biraziyê wî Ezedînê kerr û Xeres jî pê re bûn." Yanî tibabek mîr û serdar û Ezedînê kerr yê biraziyê wî û yekî bi navê Xeres jî pê re bûn." Bnr. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 14; Tarixa Dewleta Kurdan, Zanîngeha Dihokê, Dihok, 2010, çapa Erebi, ed. M. M. Hesneyanî, r. 234.

⁴⁷⁵ Herbiyê yek ji taxên Bexdayê yên navdar e ku dikeve nik Deriyê Herbê. Yaqût, b. n., 2/274

⁴⁷⁶ Bab en-Nûbî yek ji deriyên Bexdayê ye. Ibn El-Esir, *el-Kamil*, 12/108

Leşkerê Xelîfe birîndar zivirîn Bexdayê, Xelîfe ew bire hêla rojhilat cem xaniyekî [nik medreseya] Nîzamîyeyê⁴⁷⁷ ku yê Micîredîn Ebeqê xwediyê Şamê bû û ew lê kir wekîl. Dû re [Xelîfe] ew bi cibbe, xiftan, şaş û ebaya reş perû kir û digel hespê rikêbzêr mal û peya ji danê û ew şand Hemedanê.

Tê (di vê sala 593/1195'an) de lihevhatin û aramiya navbera Selahedîn û Frengan ji qediya⁴⁷⁸ û ew çûne Beyrûdê ku Mîr Ezedînê Usameyê Geylî/Gilî li wê derê bû,⁴⁷⁹ ew reviya û Frengan ji dest danî ser.

Seyf el-Îslam Tuxtekîn ibn Eyûb

Birayê Selahedîn yê xwediyê Yemenê ku palewanekî egîd î mêrxas bû û ji Zebîdê heya Hedremûtê di destê wî de bû û xaricî perîşan û riswa kiribûn, di meha Şewala [vê sala 593/1195'an] de li Zebîdê wefat kir. Piştî wî kurê wî Şems el-Milûk Îsmail ketibû cihê wî û doza xelîfetiye kiribû.⁴⁸⁰

⁴⁷⁷ Medreseya Nîzami ye ku ji hêla Wezirê Selçûqîyan Nîzam el-Mulk ve di sala 459/1066'an de li Bexdayê hatibû avakirin, jixwe wî berê li gelek bajarên mîna Nîsabûr/Nîşapûr, Hirat û yên din heman medrese ava kiribûn. Ibn el-Esir *el-Kamil*, b. n. 8/367, 379-380; Ibn Xelîkan, b. n., 2/108-111

⁴⁷⁸ Lihevhatina navbera Siltan Selahedîn û Frengan, di sala 588/1192'yan de çêbûbû lê dû re piştî wefata Siltan kurê wî Melik Ezîz ew di sala 589/1193'yan de nû kiribû û heya vê salê (593/1196) mabû. Ibn Esîr, *el-Kamil*, 12/126; Ibn Şedad, *Sîret*, r. 315-317.

⁴⁷⁹ Beyrût Mîrgeha Mîr Ezedînê Usameyê Geylî/Gilî bû ku carê keştiyên cengê dişand pêşîya hêzên Frengan û riya wan dibirri ku Frengan çend caran giliyê wî ji Melik Adil re kiribû ji lê wî dest jê bernedabû ta ku wan hawara xwe gihand Ewrûpa û wan ji hawar jê re şand û ew çûne Beyrûdê. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 14; Ibn Esîr, *el-Kamil*, 12/126-127; Henbelî, *Şîfa*, r. 203-204.

⁴⁸⁰ Şems el-Milûk Îsmail ibn Tuxtekîn yekî saxik î hişbelav bû, ku xwe ji Emewîyan didit, doza xelîfetiye dikir û li ser navê xwe xutbe dida xwendin û nasnavê el-Hadî li xwe kiribû. Dema apê wî Melik Adil pê hisiyabû jê re nivîsibû, pê re xeyidibû, lome û gazin jê kiribûn û lê ferman kiribû ku li bîngêhê xwe yê rastî yê Kurdî vegere û dev ji van çewtîyên xwe berde da bes xelk bi wan bikenîn. Vê paşiyê leşker û serdarên wî çûbûn ser, ew kuştibûn û Memlûkêkî bavê wî anibûn ser desthilatê. Ibn Esîr, *el-Kamil*, 12/130; Ebû Şame, *Zeyl*, 15; Ibn Kesîr, *el-Bidaye*, 13/17.

Sala Pêncsed û Not û Çaran (594/1197)

Tê (di vê sala 594/1197'an) de di meha Miheremê de Freng daketin ser Tibnînê ku Melik Adil Mihyedîn ibn Zekî şandibû Misrê cem Melik Ezîz ji bo hawarê. Ew di sisêyê Rebelewelê de bi leşkerê xwe ve çûbû hêla Şamê û heya ku gihabû wan, Frengan zor dabû keleyê û ji her aliyê ve neqeb tê vekiribûn, bi mectenîqan dihedimandin û hindik mabû wê bistînin. Wan beş bi beş ew qul dikirin û neqeb tê vedikirin, neqeb wek malan bi kar dianîn û di wan de şerê Misilmanan dikirin. Melik Adil jî daketibû cem Hineynê û pê re jî xwediye Himsê Melik Micahîd Esededîn Şêrkoh, Emcedê xwediye Ba'albekê, Ezedîn ibn el-Miqedem û Dildirimê xwediye Telbaşerê hebûn.

Melik Ezîz gihabû wan û hemî bi hev re çûbûn Hineynê, lê ger ku rojekê bi tenê jî dereng mabûna, dê Tibnîn bihata vegirtin û kesê lê hemî bihatina kuştin. Di wê şevê de Xwedê bareneke bi şid û bayekî dijwar şandiye ku tirs xistiye dilê Frengan û ji wan re hatiye gotin ku wa ye siltanê Misrê bi leşkerê xwe ve hatiye we. Wan mectenîq û alavên cengê û çadir jî digel tiştên tê de bi halê xwe hiştîne û di wê şevê de reviyane Sûrê. Dû re wan xeber şandine, daxwaza ewleyî û aştîyê kirine, Melik Ezîz bi wan re li ser bingehê aştîya ku bi bavê wî Selahedîn re⁴⁸¹ pêk anîbûn, li hev hatiye û wî Melik Mi'ezem Îsa ibn Melik Adil⁴⁸² perû kiriye, sencaq û belgeya fermanê Şamê dayê û ziviriye Misrê.

Melik Adil di remezanê de çû Mêrdînê, dora wê pêça û der û dorên wê girt ku ji keleyê pê ve tişteke nema.

⁴⁸¹ Li ser şeweyê biryara aştîya Siltan ya sala 588/1192'yan bi Frengan re. Bnr. Ibn Şedad, *Sîret*, r. 312-317.

⁴⁸² Ew Melik Mi'ezem Şerefedîn Îsa ibn Melik Adil Seyfedîn Ebûbekir ibn Eyûb bû ku hê jî piçûkiya xwe ve ji dema ku Melik Ezîz Osman Dimeşq ji Melik Efdelê birayê xwe sitandibû û wî jî li ser şîretên bavê xwe ew jî Melik Ezîz xwestibû û wî jî ew dabûyê, heya wefata xwe ya sala 624/1226'an hikimdariya Şamê kiribû. Ibn el-Esir, b. n., 10/473-474; Ebû Şame, *Zeyl*, 229-230; Ibn Xelikan, b. n., 3/433; Ibn Wasil, b. n., 4/208.

Tê (di vê sala 594/1197'an) de Cûrdîkê kurê Ebdullahê Nûrî mir, ku yek ji mezintirîn xizmetkarê Nûredîn bû û piştî wî di hemî xezayên Selahedîn de xizmeta wî kiribû û cara pêşî pê re Şawer⁴⁸³ li Misrê girtibû û li Helebê jî Îbn el-Xeşab kuştibû, ew yekî camêr û mêrxas bû.

Xwediye Sincarê Emadedîn Zengî ibn Mewdûd ibn Zengî ibn Aqsenqerê kurê birayê Nûredîn Mehmûd, ku yekî zana û camêr bû, jî wefat kir. Ew bû ku Helebê bi Sincarê becayiş kiribû û di hemî xezayên Siltan Selahedîn de bi tekoşerî beşdar dibû û oxira eşrafan bû. Wî li Sincarê wefat kiribû ku Selahedîn çawa rûmet dida Nûredîn weha dida wî jî û mal, hedîye û diyariyên pir didanê. Wî [ji bo mezinatiyê] kurê xwe yê mezintirîn Melik Mensûr Qutbedîn Mihemed wesiyet kiribû.

Micahidedîn Qaymaz ez-Zeynî er-Rûmî el-Xadimê

Desthilatdarê Mûsilê ku xulamê Zeynedîn Elî Kuçuk bû, di dema wî de bi pêş ket û serwêrisê (wasîyê) zaroyên wî bû. Dû re cihê wî bilind bû ta ku ket cihê Zeynedîn Elî Kuçuk û yê ku mizgefta Micahidî, medrese, tekye û nexweşxane li pişt Mûsilê li ber Dicle ava kiribû jî ew bû. Wî weqif danîn ser û gelek mûçeyên daîmî li ser girêdan da ku li Mûsilê dema behsa maleke feqîr bihata kirin dê xelkê wê dewlemend bikira. Ew yekî dîndar, qenc, dadmend û camêr bû û herroj ji bilî ratiban sed dînar sedeqe jî derdixist ku li ser yê gelek serpehatiyên wî yên navdar hene.

Dema Ezedîn Mesûd mir û kurê wî Arslanşah ket cihê wî, wî ew avêt zindanê, ew xist tengasiyê û tadeyî lê kir ta ku ew di zindanê de mir. Ew di potekî de pêçayî ji zindanê hat derxistin û heya ber deriyê bajêr hat birin, li ber derî dergevanan ew rawestand ji bo izna derxistinê û ew danîn nava rê ta ku jê re destûr derket.

Carîyeke Ezedîn Mesûd bi navê Aqsera hebû û qîzeke jî jê ji Atabegîyan bûbû ku bi Melik Eşrefê kurê Melik Adil re zewicîbû û li Qasyûnê gorek û medreseyek ava kiribû. Ezedîn Mesûd ev Aqsera bi vî Micahidedîn Qaymaz re zewicandibû.

⁴⁸³ Ew Ebû Şecca' Şawer ibn Mucîr ibn Nezar ibn Eşair bû, ku bûbû wezirê xelifeyê Fatimîyan yê dawî Adid û di sala 564/1168'an de dema êrişa sêyemîn ya Esededîn Şêrkoh ya ser Misrê ji ber dek û dolabên xwe yên ser wezirtiyê û bêbextiya bi Şêrkoh re, hatibû kuştin. Ibn el-Esir, b. n., 10/11-12; Ibn Şedad, *Sîret*, r. 43-48; Ebû Şame, b. n., 2/58-78; Ibn Kesîr; b. n., 12/202.

[Wefata] Eb ul-Hîca Semîne Kurd yê Ezkeşî

Ew Mîr Hisamedîn bû ku berê çûbû Bexdayê û Xelîfe ew şandibû Hemedanê, lê karê wî tamam nebûbû, nêrînên cuda li hember derketibûn û hevalên wî dest jê berdabûn. Ji ber vê jî ew ji Xwarizmîyan tirsiyabû û vege-riyabû lê şerm kiribû ku here Baxdayê jî û rabûbû di ser Deqûqayê⁴⁸⁴ re qesta Şamê kiribû. Dema gîhabû wê derê, nexweş ketibû û çendekî li wê derê nexweş mabû ta ku wefat kiribû. Ew berê daketibû ser girekî û gotibû min li vê derê veşêrin, dema ew miribû wan li serê gir gorek jê re kolabû ku tê de kêli-keke navê bavê wî li ser derketibû; wan ew jî li ser wî veşartibû.

Institut kurde de Paris

⁴⁸⁴ Deqûqa bajarekî naskiriye ku dikeve navbera Hewlêr/Erbîl û Bexdayê. Yaqût, b. n., 2/523

Sala Pêncsed û Not û Pêncan (595/1198)

Dema ket vê salê (595/1198) Melik Adil hê jî li ser Mêrdînê bû û di meha Miheremê de Melik Ezîz wefat kir, hêza selahî jî ji Efdel re nivîsî ku li Serxede bû, da here ser femandariya Misrê, ew çû Misrê û bû atabegê kurê Melik Ezîz. Melik Ezîz camêr, xweşbîn, dadmend, bi wîdan, nazik, pîrbixêr, mulayîm û ji gel re jî mihrîvan bû.

Senqerê Helebî qal dikir digot: “Li Misrê destê min wisa teng bû ku di gencîneyê de dirhemekî bi tenê û dînarek jî nemabû û tam hingê jî zilamek jî xelkê Se’îdê hatibû cem Seyfedîn Ezkeş û jê re gotibû: ‘Ha ji te re hezar dînar û deh hezaran jî bide Siltan ger tu min bikî qaziyê Se’îdê.’ Seyfedîn Ezkeş çûbû cem Melik Ezîz û rewş jê re gotibû: “Bi Xwedê min xwîna Misilmanan û malên wan bi milkê erdê hemî neda û rabûbû kaxezekî bi hezar dînarî ji Ezkeş re nivîsibû û jê re gotibû: ‘Rabe here vî keysxerabî biqewirîne, lê ger ku ne ji bo te bûya min dê ew biêşanda.” Wî dest ji deh hezar dînarî berdabû û jixwe berê gotibû ku wî bi yek hêviyê Şamê dabû Melik Mi’ezem.

Sedemê mirina wî ev bû ku, ew ji bo nêçîrê derketibû Feyûmê⁴⁸⁵ û xezalek derketibû pêşiya wî ku wî jî dabû pey, hespê wî terpilîbû û qerpûza zîn di singa wî de çûbû. Ew rakirin birin Qahîreyê, lê di bîstê Miheremê de mir û li nik gora Şafi’î⁴⁸⁶ hat veşartin ku temenê wî jî bîst û heft bû. Wî [desthilat] ji bo kurê xwe wesyet kiribû û nivîsibû ku here cem Adil da wesyeta wî bîne cih û ev wesiyet jî ji Seyfedîn Ezkeş re bû, lê Esediyan êrîşî wî kir û ew kuşt.⁴⁸⁷

⁴⁸⁵ Feyûm yek ji wilayetên rojavayê Misrê ye ku navbera wê û Fîstatê çar roj in. Yaqût, b. n., 4/325.

⁴⁸⁶ Ew Îmamê Şafi’î Ebû Ebdullah Mihemed (150-204/767-819) ibn İdrîs ibn Ebbas ibn Osman ibn Şafi’î ibn Saîb ibn ‘Ubeyd ibn Ebd el-Yezid ibn Haşim e ku di sala 150/767an de li Xezeyê bûye û di sala 204/819an de li Misrê wefat kiriye û li Qerafeta piçûk hatiye veşartin. Ibn Xelikan, b. n., 4/21-26.

⁴⁸⁷ Ya rastî [çawa ku dû re ji dixwiyê] Esediyan Ezkeş nekuştîye û ew piştî Ezîz jî demekê jiyaye. Not ji nivîser.

Kurê Melik Ezîz hingê deh salî bû û serdarê Selahiyan jî Mîr Çerkez⁴⁸⁸ Esededîn Serasenqer û Zeynedîn Qereca bûn ku li ser Nasiridîn Mihemed⁴⁸⁹ bûbûn yek û serdaran jê re dabûn sondê.

Seyfedîn Ezkeşê pêşekê Esediyan winda bûbû û çûbû Uswanê, gava hat biryara wan rast dêra, lê got: “Ew biçûk e, barê ebaya siltaniyê hilnagire û jê re tevdira mezinê ku karibe dostaniyê çêke û bi karûbaran ve rabe pêwîst e. Ê Adil jî bi Mêrdînê ve mijûl e, nexwe li wê derê ji Efdel nêzîktir kes nîne ku em wî bikin atabegê leşker.” Ji xwe dijîtiya Selahiyan ji Esediyan re tunebû û jê re got: “Bike!” Wî nameyek ji Efdel re nivîsî û wî ji Serxedê vexwend û Selahiyan jî ji hevalên xwe yên Şamê re nivîsî ku: “Esedî li ser Efdel bûne yek û ger ew bibe xwedî milk dê ew hikim li me bikin, ji ber vê jî nehêlin ku were.” Leşkerê Şamê siwar bû da nehêle Efdel here, lê ji wan fewitî û Efdel jî rastî qasidê ku ji cem Çerkez name ji yên Şamê re dibir hat û name jê sitand û jê re got: “Vegerê!” Ew jî pê re vegeriya Misrê.

Dema Efdel giha Misrê Esedî û Selahiyan bi hev re pêşwaziya wî kir û dema Çerkez yê esilzade dît, jê pirsî: “Tu Çiqas bi lez zivirî?” Wî jî jê re bûyerê got û ew û Qereca lê xistin çûne Qudsê da xwe tê de biparêzin. Dû re Esediyan ji Efdel re destnîşan kir ku here Şamê hêj ku Adil bi Mêrdînê ve lebigî bû, wî jî ev yek ji Zahîr re nivîsî û wî jî got: “Were da ez alîkariya te bikim.”

Vegirtina Şamê

Melik Efdel bi leşker ve çû Şamê û Seyfedîn Ezkeş⁴⁹⁰ kir cihgirê xwe yê Misrê û di meha Şabanê de giha Şamê û dora Şamê girt. Adil li ser Mêrdînê nûçe gihayê ku deh meh bûn ew li ser bû û tu nemabû wê teslîm bigire û alayên xwe li ser keleyê bilind bike ku nûçeya mirina Melik Ezîz bihîst û ew rawestiyar. Melik Adil rabû çû û kurê xwe Melik Kamil li ser hişt, Melik Adil hat ku Dildirim, ibn Miqedem û komek serdarên din pê re bûn.

⁴⁸⁸ Ew Mîr Fexredîn Çiharkes/Çerkes ê pêşengê memlûkên Selahî û mezinên wan bû ku di sala 607/1210an de miribû. Ibn Esîr, b.n., 10/255-256; Ebû Şame, *Zeyl*, 121-122; Ibn Wasil, b. n., 3/208.

⁴⁸⁹ Ew Siltan Melik Mensûr Nasiridîn Mihemedê kurê Melik Ezîz Emadedîn Osmanê kurê Siltan Selahedin Yûsufê kurê Eyûb bû. Meqrîzî, *Silûk*, bg. 1, q. 1, r. 145.

⁴⁹⁰ Li ser Seyfedîn Ezkeş/yazkûc û navên wî yên din bnr. li jor not 161.

Melik Efdel daketibû meydana Xedra/Kesk, lê hinek mîrekan jê xwest ku vekîşe Şehîdgeha Qedemê⁴⁹¹ ta ku Melik Zahir, Micahidê xwediyê Himsê û serdar werin, lê ew dekek bû. Ew vekîşiya Şehîdgeha Qedemê û Melik Adil bi leşkerê xwe ve ket Şamê. Melik Zahir bi leşkerê Helebê ve hat, leşkerê Hema û Himsê hat, ji Banyasê Mîr Hisamedîn Beşare û Sadedîn Mesûdê xwediyê Sefedê hatin û zor dane bajêr û ew xistin tengasiyê û deriyê Selame⁴⁹² şikandin. Yên din jî hatin deriyê Faradîsê⁴⁹³ û Nasîhudîn ibn Henbelî digel Şehabedîne birayê xwe û hevalên xwe ve deriyê Feradîsê şikand û leşker ketê dest danîn ser û heya Ceyrûnê.⁴⁹⁴

Melik Adil bi xwe li keleyê bû, hinek ji leşkerê Misrê yê mîna Seyfedîn ibn Kehdan û Sabiqudîn Misqalê Cemdar ê Nasîrî çûbûn cem û jê ewleyî xwestibûn. Ew siwar bû û çû giha wan û bi hev re çûne Ceyrûnê ku Meceddîne birayê Feqîh Îsa li wê derê li ser hespê xwe şeraba ceh vedixwar. Melik Adil gazî kir: “Ey Meceddîn were vê derê!” Wî ajot ser wan û li her derê Dimeşqê zarok li ser wan raweşiyar û zilûkên hesîr avêtin ser wan û jinan jî paçên bi agir avêtin ser wan. Ew şikiyan û Melik Adil jî da pey wan heya ku ew ji deriyê Selametê derxistin û zivirî bal deriyê Feradîsê û dît ku qefl bi toqmaqan hatine şikandin. Pêşengên wan ketinê û nûçeya tiştê ku bi serê hevalên wan yê Ceyrûnê ve hatibû ji wan re gilî kir. Melik Adil bi yê bi xwe re çû pêşiya wan û mîna şêrê erinî êrîş dikir û dipirsî ka kê ew qefle şikandine, çendî ku ji mala Henbelîyan hat qalkirin jî lê guh nedidayê weke ku nebihîstibe.

Melik Mi'ezem Îsa got: “Dema em ji Bab el-Feradîsê veşeriyar û gihan Medreseya Henbelîyan amana zeytê avêtin ser serê bavê min Melik Adil, lê ew şaş ket û li paştstuya hespê ket û hesp mir. Melik Adil daket, li yekî din siwar bû û tu gotin jê derneket.” Mîr Fexredîn Çerkes û Zeynedîn Qereca ji çiyayê Senîrê⁴⁹⁵ hatin û bi şev ketin Şamê.

⁴⁹¹ Yek ji berhemên kevnar yê Dimeşqê ye ku xelk bi hêviya ku dua lê tîr qebûl kirinê diçe ser. Henbelî, *Şîfa*, r. 206.

⁴⁹² Deriyê Selame hatiye gotin ji ber ku ji ber nêzîkiya çem û darûberan şer ji wê derê nayê kirin. Henbelî, *Şîfa*, r. 206.

⁴⁹³ Deriyê Fîredewî yê bakurê Dimeşqê ye ku li taxa dervayê derî gelek bax û bostan hene ku Ereban ji bo cihên weha “firdews” a zimanê Rûmî bi kar anîye. Henbelî, *Şîfa*, r. 206; Yaqût, b. n., 4/275.

⁴⁹⁴ Ceyrûn deriyê rojhilat e ku ji hêla deriyên Mizgefta Dimeşqê ve ye. Yaqût, b. n., 2/231.

⁴⁹⁵ Çiyayekî navbera Hîms û Ba'albekê ye ku dikeve ser rê û keleya Senîrê jî li ser e. Yaqût, b. n., 3/306.

Lê heçî Melik Kamil e, dema Melik Adil berê xwe da Şamê, hingê Melik Adil Nûredîn Arslanşahê⁴⁹⁶ xwediyê Mûsilê, digel koma leşkerê xwe⁴⁹⁷ çû Mêrdînê ser Melik Kamil, ew ji ser rabû çunkî hêza wî nedigihayê⁴⁹⁸ û çû Şamê da Tirkmenan bide hev.

Îcar dema hesara ser Şamê dijwar bû û dar û berên wê û ava wê hat birrîn, hingê qûtê xelkê nema û ketin tengasiyê. Wê demê Melik Adil şand cem Melik Zahir û jê re got: “Ez dê Şamê bidim te û tu dê siltan bî, ne Efdel.” Zahir tima bû û ji Efdel re şand got: “Tu xwediyê Misrê yî bes e, Şamê bide min.” Wî got: “Şam bavê min daye min, lê ew bi zor ji min hatiye sitandin, ez wê nadim tu kesî.” Ji ber vê jî di navbera wan de dijîtî derket, lê rawestan çêbû û sal jî weha qediya.

Dema melik Ezîz wefat kir, Fadil ji Melik Adil re ji bo serxweşiyê nivîsî ku tê de digot: “Xwedê dema mezinê me Melik Adil bidomîne û can bibin goriyê canê wî yê qenc. Xwedê jiyaneke paqij bide wî ku bûyerên mezin tê de rawestin û jê karên sax û encamên pak pêk bên. Xwedê hejmara kesên wî kêm neke û kes û zarokên wî tune neke, tu kederên av û delavê nedê û ji bo mirina kurê wî Melik Ezîz xêra wî mezin bike. Xwedê rehmê li wî rûyê qenc bike, alîkariya wî bike û riyên bihuştê nîşanî wî bide û gava bela bigihê spehîtiya rûyê wî Xwedê belayê ji rûyê wî yê paqij rake.” Wî got: “Dema nexweşiya wî piştî vegera wî ji Feyûmê du hefte bûn, dil şewitîn û çav herikîn.”

Melik Mensûr Xazî Micahid

Ebû Yûsuf Yaqûb ibn Yûsuf ibn Ebd el-Mu`minê xwediyê Mexribê wefat kir ku li Zelaqeyê Fenş pîs şikandibû, digel sipaha Fenş ya pir jî dişa ew pê nikaribû û di welatên Mexribê tev de yekî ku bi awayê wî têk çûbe, çene-

⁴⁹⁶ Ew Melik Se`id Nûredîn Arslanşah ibn Ezedîn Mesûd ibn Qutbedîn Mewdûd ibn Emadedin Zengî ye ku di sala 607/1210`an de miriye. Ibn Esîr, b. n., 10/353-354; Ebû Şame, *Zeyl*, r. 108; Ibn Kesîr, b. n., 13/45; Ibn Texreberdî, b. n., 6/177.

⁴⁹⁷ Hingê kurapê wî yê xwediyê Sincarê Qutbedîn Mihemed ibn Zengî ibn Mewdûd û kurapê wî yê din Mi`îzedîn Sencerşah ibn Xazî ibn Mewdûdê hikîmdarê Cizîra Botan gihabûnê digel piştîgiriya desthilatdarên herêma Cezîreyê yên mîna Diyarê Bekir û yên din ji. Ibn Esîr b. n., 10/260-261

⁴⁹⁸ Çunkî xelkê Mêrdînê hawara xwe biribû Atabeg Nûredîn ku piştî çûna Adil ya Dimesqê û hiştina kurê xwe Melik Kamil li ser wê, Nûredîn çûbû hawara wan û Melik Kamil bi zor ji ser Mêrdînê rakiribû. Ya rastî sedemê têkçûna wî ne nekaribûn û kêmhêziya wî bû, lêbelê ji ber wê şaşiyê bû ku gava Nûredîn hatê ew bi leşker ve ji sûra bajêr daket pêşiya wî. Ger ew li sûrê bimana ne Nûredîn û ne ji ti kesên din nikaribûn hilkişin jor û wan daxin xwarê. Ibn el-Esîr, b. n., 10/260

bûbû. Jiyanamenivîsan pesnê wî daye ku xeber ne weke ya xêrê ye. 'Ebd el-Mun 'im ibn 'Emer ibn Hesênê Endulusîyê Xesanî di tarîxa xwe de pesnê wî daye û gotiye:

"Dema bavê wî Yûsuf mir ew bi karûbar ve bi çêtirîn awayî rabû, wî çav li gor qayîde û biryarên Îslamê ziwa kirin û gotina tewhîdê belav kir.

Herweha wî çî sitemkarên bi rik hebûn, hemî kê m xistin, alaya cîhadê bilind kir û bi cehd û xebata xwe çû hawara hemî gazîyê. Wî fermana kirina tiştên baş û nekirina tiştên xerab dida û bihna wî xweştir bû ji ya enberê û şewqa qenciya wî ji ya heyvê rohnîtir bû. Wî sînor li ser alemê rast kirin, bi taybetî jî li ser kesên eşîr û pismamên xwe, karûbar bi saya serê wî li hev rast bûn û bi ezm û himeta wî vegirtinên mezin çêbûn û bi qencyên wî xêr û bêr belav bûn." Wî [Xesanî] qala têkberina wî ya qralê Frengan kiriye û navê wî weke Ednefş⁴⁹⁹ daye.

Şêx Şemsedîn ibn el-Cewzî gotiye:

Şêxê qenc î hêja Eb ul-Ebbas ibn Yamenîtê Mexribîyê Lewatî ku demekê pê re hevaltî kiribû, fêde jê wergirtibû û xêr jê dîtibû, li welatê Misrê li Qerefatê sala şeşed û çelî ji min re qencyên Melik Mensûr Yaqûb ibn Yûsuf yê navbihurî, qiseyên ecêb î xerîb û menqîbeyên wî weha qise kiriye:

"Çi tiştên ku ez dê li ser bibêjim ew in ku min bi çavê serê xwe eşkere dîtine, ne ku min ji filan û bêvan bihistiye ku hinek ji wan ev in: Carekê merivekî Şerîf hat bajarê Fasê ku yekî hêja yî nazik bû û bi dengekî xweş wa 'z û şîret dikirin. Ew li Fasê ma û xelk jî ber pê ve çû û xwest ku peyman pê re çêbikin ta ku ev nûçeya wî giha Yaqûb jî. Yaqûb jê re nameyek nivîsî ku digot; 'me nûçeya hatina te ya bajêr û gihîştina bereketa te ya ser xelkê bihist û me divê ku tu werî ba me da em jî para xwe ji te werbigirin, çawa ku xelkê bajêr jî para xwe wergirtiye' û jê re deh hezar dînar jî şandiye.

Şerîf tirsîyaye û xelkê bajêr jî li dorê kom bûye û jê re gotiye: 'Çi dema ku tu bîkewî destê wî dê te bîkujê, tu serî hilde û em û xelkê çiya hemî bi te re ne.' Şerîf gotiye: 'Xwedê min biparêze ku ez bibim sedemê rêtina xwîna Misilmanan, lê ez dê herim cem û li hemberî wî hêviya alîkariyê ji Xwedê bixwazim.' Ev goti-

⁴⁹⁹ Li gori Ebu l-Fida Ezfenş e û li gori Dewadârî jî Ezfenş/Elfens (Alfonsê IX'em) e. Bnr. Ebu l-Fida, *Teqwîm*, r. 168; Dewadârî, *Kenz*, 7/127, not 3.

na wî gihîştiye Yaqûb û dema ew nêzîkî Merakeşê bûye Yaqûb derketiye pêş-waziya wî û ew biriye li qesra xwe daxistiye, dîyarî û mal danêyê, ketiye civata wî û li gotinên wî guhdarî kiriye. Hingê jî rastî wê demê hatiye ku dê Yaqûb biçûya şerê Fenş û ji xwe adetê wan bû jî ku roja rêzbûna [cengê] Xelîfe bi xelkê re nimêja spêdeyê dikir, dû re siwar dibû û pênc hezar quranxwinên bi çek û zirxên xwe ve li dora wî dicivayan, heftyeka Quranê dixwendin û hew ji Xelîfe re niyaz dikirin.

Tebilvanekî wî bi navê Hemad hebû ku pêşikvanê tebilvanan bû û li pey wî jî daholvan bû, lê ji leşker re ji bilî xelîfe tu tebil tunebû. Piştî xwendin û duayan Xelîfe digot: 'Ey Hemad!' Wî jî digot: 'Libbê.' Xelîfe jî digot: 'Li teblê xe!' Hingê def lê diketin û leşker bar dikir ku di van herdu taybetiyan de (niyaz û gotina li teblê xe) tu beşdarê Xelîfe nebûn, lê di vê roja ku Yaqûb dê biçûya Fenş de Xelîfe li pêşiya gel nimêj kir û siwar bû ku Şerîf jî li rastê wî bû, dema ji xwendina heftyekê vala bûn berê xwe da Şerîf û jê re got: 'Ey Şerîf du 'a bike!' Wî got: 'Ellah Ellah, bibexş e ey Serdarê Bawermendan ev erka Serdarê Bawermendan e.' Wî got: 'Pêwîst e [ku tu biki]. ' Wî ji tîrsa nikarîbû dijî wî derkeve, rabû destê xwe dirêj kir û du 'a kir, xelk lê man ecêbmayî û gava ji du 'a vala bû jê re got: 'Ey Şerîf ji Hemad re bêje, bila li teblê xe.' Wî got: 'Bibexşîne, ey Serdarê Bawermendan.' Wî got: 'Pêwîst e.' Wî [Şerîf] jî got: 'Ey Hemad li teblê xe!' Wî jî lê da û bi rê ketin. Dû re ew li Şerîf zivirî û got: 'Ey Şerîf, ger ketibe dilê te ku tu desthilatdariya welat biki û xelkê Fas û yê Çiya ji dilê te bibijînin vê yan jî te xewnek ditibe, ew ev e ku te ditiye û ji vê pê ve tu xelîfetî ji te re nabe.' Ew daket, erd maçî kir û Fenş şikand, Şerîf jî li cem wî heya mirina xwe bi xweştirin awayî jiya.

Xwarzîyekî Yaqûb hebû ku li Merakeşê yekî jê rû spehîtir nîn bû. Zilamekî ku hirç direqisand bi jina xwe ve hat Merakeşê û xwarzîyê Yaqûb ew dit, eci-band, şand pey û jina wî jê sitand. Mêrê wê çû li cem Yaqûb sekini û jê re got: 'Ey Serdarê Bawermendan, ez merivekî biyanî me ku xwarzîyê te ez xesp kiri-me û jina min ji min sitandiye.' Wî jê re got: 'Bide pey min.' Çû qesra kurê xweha xwe û jê pîrsî, got: 'Çima te jina vî zilamî jê sitandiye?' Xwarzîyê wî inkar kir. Wî jî gazî mêrik kir û jê re got ku ew inkar dike. Wî got: 'Ey Seqeymerîrdarê Bawermendan, dêlikeke min heye ku pîreka min ew perwerde kiriye. Îca ger jinên vê qesrê hemî derkevin û dêlik li nav wan bê berdan, ew ji nav hezar jinî dê wê nas bike; ku li cem wê sekini ew e, ger na min bikuje.'

Wî ji zilam re got 'derkeve' û dû re ji xwarzîyê xwe re got: 'Hemî jinên Qesrê derxe derve bila yek jî nemîne!' Wî pîrek derxistin û jina mêrik jî di nav wan de bû, lê cil û bergên wê gubertibûn, wî xişr û gewher û kincên giranbiha lê kiribûn. Piştî wî dêlik berda, dêlik çû li cem wê rawestiya. Wî jî gazî mêrê wê kir û jê re got: 'Rahîje jina xwe û tevli xeml û xêza li ser bibe.' Li xwarzîyê xwe jî fitilî û got: 'Qesra te tije cariyeyên spehî ne û tu çavên xwe berdidî jina zilamekî xerib î ku ji welatekî dûr hatiye û tu wê bi zor jê distîni.' Dûra ji xulamên xwe re got: 'Riman bidinê' ku ev kuştina Mexribîyan bû. Diya wî bi hesret derket, li ber giriya û got: 'Jê pê ve min [tu kes] nîne.' Wî jî got: 'Wellahî ez dê wî bibim cem şahên Mexribê û yên din' û ew kuşt.

Jinek bi zahidî navdar bû ku nan nedixwar, Yaqûb şande pey û got: 'Çend rojan li qesrê li nik min bimîne da ez bi te tebarik bibim.' Ew demekê li bal ma, rojekê cariyeyeke wî kete şerabxaneyê û dît ku jinika zahid tê de nan dixwe û rabû xeber da wî. Wî jê re got: 'Bi Xwedê ger ji te pêve kes pê bihise ez dê te bikujim.' Dû re lê kola û dît ku rast e. Li ser vê, ew rabû wî pêncsed dînar ji zahîdeyê re şand û got: 'Em bi mayîna te li cem me pîroz gêrane û kurapê min jî divê ku tu li qesra wî li cem wan jî bimînî da ew jî bi te mubarek bibin.' Ew çû cem wan lê dû re rewşa wê dîyar nebû."

Wî domand û got: "Ew yekî camêr î xweşbîn bû ku li cem her malmezîni tunebû; wî qencî bi zana û şerîetmedaran re dikir û tu kesî jê gotineke bêrê nebihîstîye. Ew dadmend û xwepêgirê bi şerîetê ve bû, pênc ferz nimêja xwe bi cemaet dikir, hiri li xwe dikir, ji pîrek û qelsan re amade bû û mafê wan diparast. Ev Yaqûb ew bû ku di sala pêncsed û heştê û heftan de (587/1191) Selahedîn Şemsedîn ibn Munqîz şandibû cem û jê alîkarî xwestibû. Ew bi nexweşîyeke giran ketibû ku ji mirinê filitîbû û li kurê xwe Mihemed Ebû Ebdullah wesîyet kiribû da wefata wî veneşêrin, bila Misilman li ser nimêj bikin û wî li benda rê veşêrin da rêwî rehmê lê binin."

Ew di meha Rebî'elewelê de wefat kiribû û dema hikimdariya wî panzde sal bûn ku piştî wî xelkê bi kurê wî Mihemed re peyman çêkiribû û wî jî exlaqê bavê xwe domandibû. Lê dû re rewş guherî û bi wefata Yaqûb kêmasî ketibû malbata wî. Şêx Eb ul-Ebbas ibn Yamenît di sala şeşsed û çel û sîsiyan

(643/1245) de honraweya Ibn Remade⁵⁰⁰ ya li ser tarixselatan xwend ku biryara ser yê ku terka nimêjê dike û biryara ser yê ku li ser ranaweste mîna rewşa kafirî ye:

Dema biryar pê bide lê wê bide alîyekî
Hikmê li ser mîna hespê bê bereket e
Hem Şafi 'î, hem Henbelî hem Malikî
Li gor xwepêgirtina aşkere weha dibêjin
Ebû Henîfe kuştina wî napejirîne lê
Ji bo wan derba dijwar î xedar pêşniyaz dike
Ev in biryar û gotinên hemî pêşewayan
Û mezintirê wê tiştê ku min dawiyê gotibû
Heçî Misilman xwîna wan masûm e
Ta ku bi rohnîyeke hejmetmayî bi pêş keve
Mîna zina û qetlê di mercên wan de
Tu li vê hedîsa rewan binihêre

Maneya gotina wî ya xwepêgirtina eşkere gotina wî ya:
Zanîna navbera perestîna û kufirê terka nimêjê ye.

Maneya gotina wî ya dawî ji:
Xwîna kesê Misilman ne bi sê tiştan be helal nabe - - , ta dawîya hedîsê.

⁵⁰⁰ Ew Mihemed ibn Cafer İsa bû, Sibte ibn Cewzî, *Mirat*, 8/468.

Sala Pêncsed û Not û Şeşan (596/1199)

Heya kete vê salê [596/1199] jî hê li ser Şamê hesar hebû, ji xwe Melik Adil Nûredîn Arslanşahê xwediyê Mûsilê jî, Melik Kamil ji ser Mêrdînê rakiribû û ew jî bi leşkerê Riha û Heranê û gelek Tirkmenan ve çûbû Şamê. Efdel bi leşkerê xwe ve dereng mabû û di hivdeyê meha Seferê de gihabû Neqeba Şehûra û Melik Kamil jî di nozdeyê wê de li qesra bavê xwe ya piçûk ya raserî Şerefeyê daketibû.

Melik Efdel çûbû merca Seferê, Melik Zahir jî çûbû Helebê, wan tiştên ku nikaribûn bar bikin şewitandibûn û Melik Efdel jî çûbû Misrê. Melik Adil, Nasihê kurê Henbelî, birayê wî Şehabedîn û yên din anîn ku berê Melik Efdel sozê qazîtiya Şamê bi Nasih re û bi Şehab re jî yê mihtesibiyê⁵⁰¹ dabû. Melik Adil ji wan pirsibû: “Ew çi bû ku şikandina deriyê Feradîsê û serkeftina neyarên min li ser min û rêtina xwîna min bi we dabû kirin?” Nasih jê re gotibû: “Ji şaşî û kêmasiyên me û ji bexşandina Siltan pê ve tu tişt nîn bû.” Melik Adil jî gotibû: “Ma çi ji min li pêşberî we çêbûbû ku we ev pêwîst dêrabû? Bi rastî ger ne ji bo gotin û navnoya bidarvekirina şerîetmedarekî bûya, min yekî ji we jî sax nedihîşt, lê bajar yê we ye û hima wî hîbeyî min bikin.” û ew ji Şamê derxistin.

Melik Efdel bixwe çû Misrê û Adil jî Necîb ud-Dîn Mihemed Edlê Zebedanî li pey şand ku jê re bibêje: “Xwe baş bike! Ez ji te re weke bav im û çi tiştê ku tu bivêyî li cem min heye.” Wî jî Edil re got: “Jê re bibêje; ger tiştê ku dibêje rast be nexwe bila neyarên min yên Selahî ji cem xwe dûr bike!” Ev nûçe giha Selahîyan û wan ji Adil re got: “Çira em rûdinên? Rabe em herin.”

⁵⁰¹ Erka mihtesibiyê bi gelemperî yek ji erkên giring yên Îslamê bûn ku xizmetkar û nobedarên mihtesibiyê hebûn herdem li bazar û çarşiyên digeriyan û çavdêri li goşt, beroş û merbexî û karên paqijiyê dikirin. Herweha çavdêriya heywanên bar û xwediyê wan dikirin da zêde bar li wan nekin û çavdêri li ajoyan û ajotina wan dikirin, li wergirtina kincên bê rê û lêdana pir li zarokan ya bi zerar dikirin. Qelqesendî, b. n., 3/483, 4/37, 5/451; Meqrizî, *el-Mewaiiz we l-l'itbar*, 463-464.

û bi qasî qonaxekê da pey Melik Efdel, Melik Efdel li Bilbisê daket û Melik Adil jî li Sayîhê daket. Melik Efdel vegeriya û li ber rêz bû lê ew şikiya, hevalên wî jê cuda bûn, ew çû ket Qahîreyê û deriyên wê qefalt.

Melik Adil hat û li Berekeyê daket, Seyfedîn Ezkeş ket navbera wî û Efdel û li hev kirin ku Melik Adil Meyafarqîn, Cebel Cûr⁵⁰² û Diyarê Bekir bide wî û ji dêl ve Misrê jê bigire. Di meha Rebî'elaxerê de Efdel ji Misrê derket û Melik Adil ket Qahîreyê, qencî bi Ezkeş kir û ji Efdel re got: "Hemî kesên bi te re ji min re [ji bo piştgiriyê] nivîsandin ji bilî Seyfedîn." Melik Adil Ezkeş da pêş, hikmê welêt xist destê wî, qazîti da Sedredîn Ebd el-Melik ibn Dirbas el-Hezbanî û Şêxê Şêxan ibn Hemûye danî ser dersdariya Şafi'î û Meşheda/Civatgeha Hiseyn û çavdêriya tekyeya sofîyan jî pê ve girêda.

Wezîr Seftiyedîn ibn Ebdullah ibn Elî ibn Şukur li odeya Fadil li ser hikmê wezîrtiyê rûnişt û bû çavdêrê qeyd û bendên ku karûbar digihandin destên xwediyê xwe û di baştirîn rêgehê de meşiya. Melik Efdel çû Meyafarqînê û Melik Adil jî kurê xwe Melik Kamil Mihemed xwest Misrê. Ew di bîst û sisîyê Şabanê de ji Şamê derket û birayê wî Melik Mi'ezem Îsa jî ew heya Serê Kanîyê bi rê kir. Îmad el-Katib gotiye ku ew pê re heya Misrê çûyiye û li ser gotiye:

Misrê te ji bo siltaniya xwe vexwendiyê
Tu gaziya wê pêk bîne ku ne derew e rastî ye

Bêguman nêzik bû ku dest ji min berde dem
Lê Mihemedê Ebû Bekirê Eyûb giha min cem

Di dehê Remezanê de Melik Kamil gihîşt Misrê û Melik Adil jî çû Ebaseyê⁵⁰³ pêşiya wî û ew daxist wezaretgehê, ji xwe berê Adil ew bi qîza birayê xwe Selahedîn re zewicandibû ku hingê pê re raza.

Heya hingê Melik Adil xutbeya kurê Melik Ezîz neberrîbû lê piştî hingê wî şerîetmedar dan hev û pirsî: "Ma desthilatdariya kesê biçûk li ser yê mezin

⁵⁰² Cebelcûr [Çepaqçûr/Çebexçûr ango Bingola niha] kûraneke mezin e ku bi ser Eyaleta Diyarê Bekir ve bû û yek ji deverên Ermenîyan bû. Yaqût, b. n., 2/119; Bundarî, b. n., r. 333, not 2.

⁵⁰³ Ebase navçeyeke biçûk ya Misrê ye ku kesê ji Şamê here Misrê pêşî digihîjê. Yaqût, b. n., 4/84. Li gori Meqrîzi ji gundek e dikeve navbera Bilbis û Salihîyeya navçeya Sedîrê. Meqrîzi, *Xîtet*, 2/232

çêdibe?” Wan got: “Desthilatî li ser yê piçûk tê kirin.” Ma dibe ku du kesên mezin bibin cihgirên wî?” Gotin: “Na, çunkî deshilat gava ji bingehê ve ne dirust be dê çawa cihgirî dirust be.” Li ser vê wî xutbeya kurê Ezîz birrî û ji xwe û dû re jî ji kurê xwe Melik Kamil re da xwendin.

Di vê salê [596/1199] de ava Nîlê kêmbû û negiha sêzde (zîra 'an/gazan) û bû xela û weba hat.

[Mirina] Xwarizmşah Tikiş ibn Arslanşah

Ibn Etsizê kurê Tahir ibn Hiseyn ku bernavkê wî Elaedîn bû, ew yekî mêrxas î camêr bû ku cîhanê ji Çînê, Hindê, Amûderyayê heya Xorasan û deriyê Bexdayê xistibû bin destê xwe û cihgirê wî jî li Hulwanê⁵⁰⁴ bû. Di dîwana wî de sed hezar şerkar hebûn û ew bû ku koleyê wî Meyancîq leşkerê Xelîfe şikandibû û Dewleta Selçûqîyan ji holê rakiribû û bisporê zanîna mûsikê bû ku di serdema wî de kesî jê çêtir li udê nedida.

Tê gotin ku Batiniyan ji bo kuştina wî yekî amade kiribû ku ew pir bi îhtîras bû, şevêkê wî di çadirê de dest pê kiriyê li udê xistiye û wisa li hev hatiye ku wî honraweyeke biyanî/Farisî xwendiyê ku tê de “Men bebî tom. (Min tu dîtî.)” hebûye, ji ber vê nivîsteyê yê Batini jê tirsiyaye, recifiye û lêxistiye çûye. Dû re ew hatiye girtin û bi bal wî ve hatiye birin ku wî jî zor dayê ta ku li xwe daniye û wî jî ew kuştîye. Ew herdem bi xwe beşdarî cengan bûye heya ku çavekî wî di şer de çûye.

Wî digot ku, ger şah bi xwe nekeve cengê ew ji desthilatdariyê re nabe, çunkî dibe mîna pîrekê. Wî qesta Bexdayê kiribû, ji bo vê jî wî leşker dabû hev, ew li dora xwe kom kiribûn û çûbû heya Dehistanê⁵⁰⁵ û di remezanê de lê miribû. Wan di tabûta wî de ew biribû heya Xwarizmê,⁵⁰⁶ ku ew li cem malbata wî hatibû veşartin û kurê Siltan Mihemed ketibû cihê wî.

⁵⁰⁴ Hulwan li paşya tixûbê Sewadê ye ku ji hêla Bexdayê ve digihê çiya. Yaqût, b. n., 2/334

⁵⁰⁵ Dehistanê welateki navdar yê hêla Mazendêranê ye ku nêzîki Xwarizm û Curcanê ye. Yaqût, b. n., 2/558

⁵⁰⁶ Xwarizm herêmeke fireh e ku serbajarê wê Curcaniye ye. Yaqût, b. n., 2/452

*Qazî Fazil Ebd er-Rehîm ibn Elî (529-596/1134-1199)*⁵⁰⁷

Ibn el-Hesen el-Beysanî el-Katib ku di sala pêncsed û bîst û nehan de (529/1134) li Beysanê hatibû dinê û li Misrê mezin bûbû, di vê salê (596/1199) de koça dawî kiribû. Ew li ser zanîna edebiyat, name û peyam-nivîsînê dixebitî û tê de pir bi serketî bû ku di wê babetê de yekemînê dema xwe bû.

Selahedîn herdem di civatan de digot: “Texmîn nekin ku ez bi şûrên we welatan vedigirim, lê ew bi xameya Qazî Fazil e.” Selahedîn di hemî kar û barên xwe de pê dişewirî. Wî pir îbadet dikir, Quran dixwend û di gelek nameyên xwe de alîkarî ji ayetên Quranê werdigirt we nameyên wî bi qasî deh bergên kitêban tê hene. Ji nameyên wî yek jî ew e ku ji Xelîfe Nasir re nivîsiye û jê peymana siltaniyê xwestiye [ku dibêje]: “Ger Dîwan qencî bike û daxwaz û vebuhtikirina me bîne cih baş e, ger na em dê barê ku me rahiştîyê hilgirin.” Wî carekê bihîstîye ku yek ev xwendîye:

Bêguman xame afirînerê kincê nivîskar e. Wî jî gotiye, nivîskarê nahs.

Ji honraweyên wî:

Were bal vî ewrî ku bêşik birayê te ye
Ger ku derketina xwe ji me bixwaze

Ger dilopek baran jê negihîje me jî
Dê ji rastê te ve têra me qencî bike

Fazil bi xwe yekî pesingo bû çawa ku Îmad el-Katib jî gotiye: “Wî bi sed hezar risteyên honraweyan pesin daye, ew ji merivan vekêşayî bû, çunkî gava yekî ku ew nas nedikir salam bidayê wî ew dûr dikir û gava rastî yekî bihata û salam nedayê ew nêzik dikir.”

Dema destdanîna ser Qahîreyê ji Melik Adil re eseyî bû, hingê ji tîrsa wezîrê Melik Adil Sefiyedîn ibn Şukur ku di navbera wan de dijîtî hebû, ji xwe re niyaza mirinê kir. Çunkî ew ditirsiya ku gazi wî bike û wî kêmbixîne, ji ber vê jî ew di wê şevê de heya spêdeyê hişyar ma, digiriya, nimêj dikir û zarî bi Xwedê ve dikir heya ku bû sibe û wefat kir.

⁵⁰⁷ Ji bo agahên ser Qazî Fazil bnr. li pêş r. 45, rêbînî 20.

Roja ketina Melik Adil ya Qahîreyê rastî roja wefata Qazî Fazil hat ku ew li gora xwe ya li Qerafetê hat veşartin. Wî medreseyek li Qahîreyê ava kiribû, weqfên dayimî li ser danîbûn û hinek ji kitêbên xwe ku sedhezar berg bûn biribû medreseyê. Herweha weqfeke giştî jî danîbû ser dîlan ku gelek kes pê [ji tengasiyê] xelas dibûn. Ji cihê wî ve Ibn 'Uneyn⁵⁰⁸ bi pênc perçeyan avêtî-yê ku ev ji wan in:

Çend xwedî Tebedrumên ji hedê der hene
Ku berî te piştixûlên weha tunebûn

Germiya diya melikekî ger rewşa wî îdare bike
Ma tu çi kesî kabira û Beysan çi ye

Te fedla yekî teqwa yî paqij diyar kiriye
Lê Xwedê jî dizane ku ew bêbextî ye

Heywan di şevê de sicûda xwe dirêj nake
Ji bilî dema ku sûdanî xwe li ser bitewîne

Qazî Fazil digel xurtî û saxlemiya wî ya di dîn de û pêwendiyên wî yên bi zana û qencan re xuynazik û rewançê bû ku serpêhatiya navbera wî û Melik Ezîz Osmanê kurê Selahedîn qenciya exlaqê wî diyar dike.

Ew jî ev bû ku Melik Ezîz li Qahîreyê dibe bengiyê stranbêjêke bi navê Umm ul-Metaya û dilê xwe dibijîninê, ev xeber digihîje Selahedîn lê ew pir li dij derdikeve û herweha dijî Qazî Fazil jî ku herdu pêkve li Qahîreyê bûn. Ew ji dengbêjê û dengbêjê hat xedexekirin, lê ya dilê wî de tê de bû û wan demekê weha domand. Dû re dengbêjê ji Melik Ezîz re diyariyên navbera wan yên veşartî ku xareke enberê jî di nav wan de bû, şand. Ew carê ji xwe re pê dilîst û bêhn fikir, lê ew ji destê wî ket û bû du felqe ku di nav de bişkojêke zêrîn hebû. Ew li ser fikirî lê tu maneyekê neda wê û rabû xar û bişkojê ji Qazî Fazil re şand û jê xwest ku wê jê re rave bike, wî jî bi çend risteyan bersîv jê re nivîsî:

⁵⁰⁸ Ew Şerefudîn Eb ul-Mehasin Mihemed ibn Nesr ibn Hiseyn ibn 'Uneynê Ensarî bû ku bi eslê xwe ji Kûfeyê bû û li Şamê ji diya xwe re bûbû. Ew navdartirîn honrawehonê serdema xwe bû û yê paşî bû ji ku piştî wî kesî mîna wî nehatiye û di sala 630/1232'yan de miriye. Ibn Xelîkan, b. n., 4/268-272

Wê bi xareke enberîn û tê de jî bişkojke
xamzêrîn û şûrveşartî te perû kiriye

Bijkoja di enberê de maneya wan ew e
Ku bijkoj jî weha di tarîtiyê de veşartiyê

Qazî Fazil her pesingo bû ku Wecîhê Misrî li ser weha dibêje:

Di destê wî de xame ku pê çarenûsa biryardayî nişanî te dide
Rohniya tarîtiyê ji qelesa wî pê ve nîne gava tîrêj dide

Tê (vê sala 596/1199'an) de Mîr Sarimudîn Qaymazê Necmî wefat kir ku yek ji mezintirîn memlûkê Necmedîn Eyûb bû û li nik Selahedîn gelek qedrê wî hebû. Gava bajarekî vedigirt ew dispartê û lê amin bû, ew yekî pir bi xêr, bi qencî, bi nimêj û tiştê baş bû. Wî pira navbera Xesfîn⁵⁰⁹ û Newayê⁵¹⁰ û yên din û medreseya cînarê mala wî ya navdarê bi Qaymezî li bin keleya Şamê ava kiribû. Melik Adil ew li Şamê kiribû gerîndeyê karûbarê kurê xwe Melik Mi'ezem Îsa. Ew di Cemadeûlayê de li Şamê mir ku malekî wî yê pir derket holê, tê gotin ku di binê berikê de sed hezar dînar hatine dîtin.

⁵⁰⁹ Xesfîn gundekî bi ser Hewranê ve ye ku dikeve ser rîya Misrê û di navbera Newa û Urdin de dimine. Yaqût, b. n., 2/424

⁵¹⁰ Newa bajarokekî bi ser Hewranê ve ye ku navbera wê û Şamê du qonax in. Yaqût, b. n., 5/353

Sala Pêncsed û Not û Heftan (597/1200)

Tê (di vê sala 597/1200'î) de Xelîfe, Nesiridîn Nasir ibn Mehdî kir cihgirê wezîrtiyê û destûr da Qazî Şehrezorî ku ji Bexdayê derkeve. Hingê hat pirsîn ka xwîna Hiseyn (e. s.) yan jî ya Helac⁵¹¹ qenctir e. Ev jê re pir giran û mezin hat û got: "Çawa dibe ku weha bê pirsîn, çunkî dilopek ji xwîna Hiseyn ji sed hezar xwînên Helac çêtir e." Xwediyê pirsê got: "Xwîna Helac li ser erdê Ellah, Ellah nivîsiye." Wî jî got: "Yê gumanbar hewceyî paqijiyê ye."

Tê (di vê sala 597/1200'î) de bûyerên mezin qewimîn ku di salên bihurî de nebûbûn. Yek ji wan daketina Nîlê bû ku di serdema Îslamê de tenê carekê çêbûbû. Aweke ewqas hindik di Nîlê de mabû ku li Misrê bû xela û weba/kula Helebê hat, xelk jê reviyar çûn Mexrib, Hîcaz, Yemen û Şamê û mîna destê gurandî ji hev veqetiyar û li her derî belawela bûn. Ew ji sala çarсед û şêst û sisiyan (463/1070) ya serdema Mustensir⁵¹² xedartir bû ku merivan di vê salê de, zilam kurê xwe yê piçûk serjê dikir û diya wî jî pê re alîkarî dikir û dipijand û dibirijand. Siltan komek ji yên ku weha dikirin şewitand jî lê dîsa ew neqediyar; zilaman dostê xweyê herî jêhezkerî gazî mala xwe dikir da wî biezimîne, lê wî ew serjê dikir û dixwar.

Herweha bi ceweta nexweşan gazî bijîşkan dikirin û ew dikuştin û dixwarin, wisa bûbû ku êdî ji ber xwarinê kelaxên mirî û cendekên wan wînda

⁵¹¹ Ew Mûxis Hiseyn ibn Mensûr Helacê zahid yê navdar e ku eslê wî ji Beydaya Faris e lê li Îraqê mezin bûye û di sala 309/921 de li Bexdayê hatiye idamkirin. Zana û çeknas li ser bûne du beş; hinek ji ber gotinên wî yên mîna Ena l-Heq/Ez Xwedê me wî kafîr dibînin ku ji ber vê yekê ji civata Qazî û şerîetnasan bi hemramaniya xelîfeyê Ebasîyan Muqtedîr cezayê idamê lê birrine û hinek jî wî pir mezin dikin û aşîqê Xwedê yê "fena fi l-Lah" dibînin. Ibn el-Esir, b. n., 7/4-6; Ibn Xelîkan, b. n., 2/118-133; Ibn en-Nedîm, el-Fihrist, Dar el-Me'rifê, Beyrût, bêtarîh, 269-272; Ibn Kesîr, b. n., 11/101-109.

⁵¹² Ebû Temîm Me'd el-Mustensir Billah ibn Zahir li Ê' ezazî Dinîllah ibn el-Hekîm ibn 'Ezîz ibn Mu'îz li Dînillehê Fatîmî bû ku di sala 487/1094'an de miriye. Ibn Esîr, *el-Kamil*, 8/497-498; Ibn Xelîkan, b. n., 4/443-445; Ibn Kesîr, b. n., 12/116; Ibn Xeldûn, *Tarîxa ibn Xeldûn*, 4/62-64; Ibn Texreberdî, b. n., 5/137.

dibûn; xelkê zarok ji kolanan direvandin û ew dixwarin. Siltan di demeke kurt de dused û bîst hezar mirî kefen kir û riyên Mexrib, Hîcâz û Şamê hê ji bi hestiyên merivan dagirtî bûn û îmamê mizgefta Îskenderîyeyê di rojekê de li ser heftsed cendekî/cesedî nimêj kir.

Di meha Şabanê de erdhejê hêzdar î dijar çêbû û di yek saetê de li hemî cihanê belav bû, avahiyên Misrê wêran kir û gelek kes di bin kavil û dêrisan de mirin. Dû re gihîşt Şam û qeraxê deryayê û bajarê Nablusê wêran bû û ji bilî taxa Semretê dîwarek li ser pîya nema û sih hezar kes di bin xirbeyan de mirin. Eka, Sûr û temamên keleyên qeraxê hedimîn û erdhej gihîşt heya bajarê Şamê û minareya rojhilat ya mizgefta Şamê hate xwar, ji bilî hindikekî pirê Kelaset û Bîmaristana Nûrî û temamê derûdorê Şamê jî hate xwar. Xelk reviyân meydanan û şazde şerefeyên mizgeftê terabûn û kumbeta Nasirê qelişîn, Banyas, Huneyn û Tibnîn jî wêran bûn.

Hinek ji Ba'albekê derketin çûn ku ji çiyayê Lubnanê rimbêza biçinin, du çiya bi ser wan ve hilweşiyân ku hemî mirin. Keleya Ba'albekê digel kevîrên wê yên mezin û saxlemiya wê jî dişa hedimî û ew giha heya Hims, Hema, Heleb û hawîrdoran. Erdhejê deryayê birrî heya Qibrîsê ku ew bû dû şeq û bû çiyayê sîlekanê, keştî avêtin qeraxê, ew şikiyan û dû re dirêjî Xelat, Ermenistan û Azerbaycanê⁵¹³ û Cezîreyê bû û bi nêzikayî hejmara yên ku di vê salê de çûn hilakê û mirin milyonek û sedhezâr kes bûn.

Di destpêka meha Zilqadeyê de Dimeşq hat dorpêçkirin, Melik Efdel û Melik Zahir hatin û Melik Adil jî li Misrê bû, Bişare jî li Banyasê bû. Melik Adil ew berê bi mîrgehî digel Huneyn û Tibnîn û hinekî din dabû Mir Fexredîn Ciharkes/Çerkez. Dema Melik Efdel û Zahir daketin ser Şamê hingê Bişare jî hat hawara wan û çend rojan şerê wê kirin ku Melik Mi'ezem Îsa lê dima. Ev nûçe giha Melik Adil û ew bi leşker ve derket û li Banyasê daket, wî şand, karûbar li hev rast kir. Efdel û Zahir pê ve çûn heya gihan Dergahê Feradîsê û xana Tiqyedîn şewitand, lê Mi'ezem bi wan re şer kir, welat parast. Ew du mehan li ser man, lê Melik Adil meriv şand da navbera herdu birayan xerab bike û paşiya meha Zilheceyê ew ji ser çûn û Melik Adil jî çû kete Şamê.⁵¹⁴

⁵¹³ Ew herêmeke fireh e ku sînorên wê ji hêla rojhilat ve ji Berde' e dest pê dîke heya Erzincanê ji rojava ve û ji bakur ve ji digihê welatê Deylemê. Yaqûr. b. n., 1/155

⁵¹⁴ Ji bo vê bûyer û dijberîya Eyûbîyan bnr. Ibn el-Esîr, b. n., 12/160-163; Ebû Şame, *Zeyl*, r. 32; Ibn Wasil, b. n., 3/116-120.

Melik Mi'ezem, Fexredîn Çerkez û Zeynedîn Qeraca çûn dora Banyasê pêçan ku Hisamedîn Bişare lê bû, wî şerê wan kir ku kurê wî tê de hat kuştin, lê ew ji welat derxistin û Fexredîn Çerkez ew vegirt û Zeynedîn Qeraca ji Serxed sitand.

Tê (di vê sala 597/1200'i) de Ezedîn Îbrahîm bin Mihemed ibn Ebd el-Melik ibn Miqedem⁵¹⁵ wefat kir, bavê wî jî kuştîyê Erefayê bû. Ew yekî zana yî mêrxas bû û Barîn, Famiya,⁵¹⁶ Menbec, Rawendan⁵¹⁷ û çend keleyên din yên wî bûn ku Melik Zahir ji bilî Barînê yên din tev jê sitand. Ew mir û li Şamê li Eqîbeyê hat veşartin.

*Cemaledîn Eb ul-Ferec*⁵¹⁸

Ebdurehman ibn Elî ibn Mihemed ibn el-Cewzî neseba wî digihîje Ebû Bekirê Sidîq (r. e.) ku li Bexdayê çêbûye û hêj sê salî bûye bavê wî wefat kiriye. Meteke wî ya qenc hebûye û xwediyên wî jî tacirê misê (paxir) bûne. Min di hinek bihîstinên wî de dît û Ebdurehman Sefar jî nivîsî ye ku gava guvrik bû hingê meta wî ew biriye mizgefta Eb ul-Fezil ku pê hedîs û Quran daye guhdarîkirin. Wî fiqih (hiqûq) li cem Ebûbekirê Dînewerî el-Henbelî û Ibn el-Firat xwendiyê, wî gelek hedîs û we z xwendiyê û li ser zanîna fenê/hunerê xebitiye û di gelek ilmê cuda de kitêb nivîsîne. Ew beşdarî civata xelîfe, wezîr, zana û giregiran bûye û herî kêmîtir kesên ku dehhezâr kes beşdarî wa'z û civatên wî bûne, Xwedê ew xistiye dilê xelkê û bi heybeta wî ew daye pejirandin. Ew di cîhanê de yekî zahid bû û min bihîst ku di dawîya temenê xwe de li ser minberê digot: "Min bi van tiliyên xwe du hezar berg nivîsiye, sed hezar kesî li ser destê min tobe kiriye û deh hezar Cihû û Xiristiyan li ser destê min Misilman bûne."

Di her heft rojan de Quran xitim dikir û ji bilî roja îne ku diçû mizgeftê yan jî wa'zê ew ji mal dernediket. Tu car wî bi tu kesî re henek nekirîne û bi zarokan re nelîstiyê û tu carî ji cihê ku helaliya wî ne eseyî bûye, jê nexwariye. Ew yekî xeberxweş î zarşêrîn bû ku dused û pêncî û hinek berhem di ilmê cuda de nivîsîne.

⁵¹⁵ Ew Ezedîn Îbrahîm ibn Mihemed ibn Ebd el-Melik ibn Miqedem bû ku yekî mêrxas î zana bû û di vê salê (597/1200) de wefat kiribû. Bnr. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 32.

⁵¹⁶ Famiya, bajarekî mezin û navçeyêke qeraxê Himsê ye ku jê re Efamiya jî tê gotin. Yaqût, b. n., 4/264

⁵¹⁷ Rewandan keleyeke asê û kûraneke devera Helebê ye. Yaqût, b. n., 3/22

⁵¹⁸ Ji bo agahiyên li ser wî bnr. Ibn el-Esîr, b. n., 10/276; Ebû Şame, *Zeyl*, 33-42; Ibn Xelikan, b. n., 3/116-119; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/190-191, Ibn Kesîr, b. n., 13/24-25; Ibn Texreberdi, b. n., 6/157-158.

Behsa búyerên ku di civatên wî de ji hawîrdoran ve qewimîne

Rehma Xwedê lê be, rojekê di we 'zê xwe de got: "Cîhan çemê Talût e, lê derbas bibin lê ava nekin. Yek rabû û pirsî: "Ez dê çawa bikim dema evîna wê ji wê rojê ve ku hezkirina şehwetan bi merivan hatibe spehîkirin, ketibe xul-yaqeta min." Wî got: "Ji bilî yê ku kulma xwe têra pêwîstiyên xwe ji hizr û ramanan dagirtibe." Wî got: "Bi Xwedê çi kesê ku armanca wî bê cih, dê ecelê wî ji bo veqetandinê bilezîne." û domand: "Dewarên bar di hundirê qonaxan de ne û meriv jî razayîne." Dîsa got: "Kesê ku bibêje: 'gewher, per-tal, navûdeng, xwendin û xwendî' ew tê nagihîje, çunkî ew ne tiştên ber gumanên amîyan in; lê tu bibêje: 'Min bawerî bi tiştê ku ji cem Xwedê hati-ye û Resûlê wî jî rastdêraye, aniye' lewra ev tiştêkî wisa ye ku her kes fêhm dike."

Rojekê wa 'z li Xelîfe dikir: "Ey serdarê bawermendan, ger tu bipeyivî dê tirs ji te be û ger tu nepeyivî dê tirs li ser te be, lê ez bi xwe tirsî li ser te ji tirsî ji te çêtir dibînim, çunkî ez domandina rojên te divêm. Bêgûman gotina: "Xwe bi Xwedê biparêze." çêtir e ji peyva: "Hûn ji ehlê Beytê ne û bexşandî ne.", çawa ku Hesênê Besrî⁵¹⁹ jî gotiye: "Hevaltiya kesên ku pêşî te ditirsînin lê dû re te ewle didêrinin, ji hevaltiya kesên ku pêşî te ewle digêrinin û dû re ditirsînin çêtir e."

Umer ibn el-Xettab digot: "Gava ez pê bihisim ku serkarek zalim e û zilmê li gelê xwe dike û ez nikaribim wî biguherînim, hingê ez jî zalim im." Ey serdarê bawermendan, Yûsuf (e. s.) di dema xelayê de têr nedixwar da bir-çiyân jibîr neke û Emer [r. e.] jî sala qatî û xelayê li zikê xwe dida û digot: "Tu bikî qurequr û nekî qurequr jî bi Xwedê heya ku Misilman birçî bin ez te têr nakim." El-Mustedî' bixwe jî pir xêr dikirin, birçî têr dikirin û hepsî berdi-dan.

Wî digot: "Di mezinkirin û qedirdana Quranê de mezhebê Şafi'î ji ye Ehmed (Henbelî) mehkemtir e, çunkî li cem Ehmed kesê bêdesmêj jî dikare destê xwe bidê, lê li cem Şafi'î ger Quran li ser deveyê be jî yê bêdesmêj nika-re hefsarê wê bikişîne."

⁵¹⁹ Ebû Seid Hesên ibn Ebi Hesên Yesarê Besrî ku yek ji mezin û ustadê peyrewan bû ku di sala 116/734'an de li Besrayê wefat kiribû. Ibn Xelikan, b. n., 1/226-228

Quraxwînekî li cem wî ayeta “[*Hetta ye ‘tiye we ‘dullabî [Inn Ellabe] la yuxlif ul-mî ‘ad*: Heya ku wa ‘da Xwedê bê, bêguman Xwedê wa ‘da xwe venagere.”⁵²⁰ Xwend. Wî got: “Mudet deyn e, lê daxwazkarê wê li kû ye?”

Ji bo gotina wî ya “Ez seyidê zaroyên Adem im.” û gotina wî ya “Min ji Yûnusê (e. s.) kurê Meta qenctir nebînin.”⁵²¹ Wî bersiv da: “Ev rewşa şepaliya ser rûyê kemilî ye.”

Ji bo qewirandina parsekî jê hat pirsîn, wî got: “Ger ku tu ne ji bo bergî-danekê wî nêzîk bikî pîroz e, lê tu wî ji şer dûr bike ji şer.”

Yekî jê pirsî: “Adem ji Xwedayê xwe çend gotin wergirtin,⁵²² te ji kû wergirt.” Wî got: “Kur ji bo malê ye.” û yek ji civatê kete cezbê, wî got: “Cemaledîn” û ew şaşmayî hişt, lê dû re honrawe xwend:

Min evîn veşart ta ku ez qels kirim
Û dema ku êş bê veşartin dikuje

Navbera herdu çavên te qermûçekên xewê ne
Tu xewê ji ribatê kewan re bihêle

Rojekê li hinekên ku di civata wî de digiriyar û diketin cezbê nihêrî û ev riste xwendin:

Ger rexnegir/te nekar dev navêjine min
Dê refên kevokên ku ketine diyaran dev bavêjin

Tu gazî min dikî û min digirînî, kesê ku
Evîndar be qêrinên bê rondik diavêje

Çawa ez dê bi ya erzşikênan bikim ku behsa wan
Min bêxew dihêle û erzşikên jî bi şev radikevin

⁵²⁰ Sûretê Re' d (13), ayet 31.

⁵²¹ Ew Yûnis Pêxember (e. s.) e ku ji bo Mûsiliyan hatibû şandin û gora wî li qeraxê çepê ye bajarê Mûsilê li Îraqê/Kurdistanê li ser girekî bilind bi navê Girê Tobeyê ye. Yaqût, b. n., 2/48

⁵²² Sûretê Beqere (2), ayet 37.

Yekî din jî kete cezbê û wî ev xwend:

Wî her ji şewqê gilî dikir mîna ku
Ji hinvên xwe bihn berdida û diaxivî

Û digirya ku ez jî ji dilovanî pê re digiriyam
Gava hêsirên min neman ez bi xwînê digiriyam

Di serpêhatiya çêlekê de jî got:⁵²³ “Ger Xwedê ji wan re dirust bidêra ew ji bo îbadetê golikê bêhizir û bi lez rezîl nedikirin, jixwe ji ga pê ve kes ji golikê re îbadet nake.”

Wî merivekî bi qencî pesinand û got:

Esaleta qenciya wî ji kevanê camêriya wî tê avêtin
Di zemanê wî de yê feqîr bû mîna jûjî

Rojekê quranxwînan di civata wî de xwendin birrî û wî jî ev xwend:

Heçî xişir zîneta kêmasîyekê ye ku
ji spehîtiyê temam dibe gava rindî kê m be

Lê çî dema ku şepalî pir be
Mîna delaliya te pêwîstî bi seredanê nîne

Wî li ser Serdarê Bawermendan Elî digot: “Wî di şer de bêrawestan lez dikir û siruşt a wî mêrxasiya bêteklîf bû; ma qey hatiye gotin ku ew li pêşberî palewanan dereng maye? Na.”

Jê re hat gotin ku hinek ji we’zê têt in û pê şol nakin, wî ev honrawe xwend:

Gotin ker dizire min got bê misabeqe
Kinc ji reng xalî bûn û pîyon tê de bûn ferezîn

⁵²³ Sûretê Beqere (2), ayet 51.

Û domand:

Wî li ser xaniyên xwe ferman kir
Û ez jî bi avêtina rohnîya rojê re lê bûm

Ji dûr ve serî ji bo salamê tewand
Mîna ku niqobûyî bi tiliyên xwe nîşan bide

Wî derba Emer (r. e.) li erdê Durê bibîr anî û got:

Yê xayin tirsonek e û yê berî jî dilê e. [Carekê] jê nifira li Yezîd ibn Me'awîye hat pirsîn, wî got: "Ehmed ibn Henbel lanet lê aniye, lê em jî dibêjin: 'Em ji ber tiştê ku aniye serê qîza Pêxemberê me (e. s.) û bêbextiya wî ya li Pêxember kiriye ku li ser kurtanên deveyan şerab biriye Şamê û vê yekê dia-
vêje ser Xwedê û Pêxemberê (e. s.) wî, jê hez nakin. Îcar ger hûn bi vê gotina me ya lihevanînê ya em jê hez nakin qayil dibin bibin, lê ger na em dê li dirustiya dozê vegerin, yanî dirustdêrana laneta lê [li Yezîd]."

Heçî bavê wî ye, ew di xefirandina eshabeyan de maye, lê hûn dest jê berdidin û hûn li çareserîya kurê wî digerin." Wî domand: "Resûlê Xwedê (e. s.) gotiye: 'Ew kesê ku têkeve mala Ebû Sufyan, ew ewle ye', lê Yezîd qet neketiyê, Mi'awîye ketiyê." Dû re domandîye: "Hûn wextê me bi behsa yekî ku bi dar/şûr li diranên ku Pêxember (e. s.) ew maçî dikirin, xistiye neherimînin, Yezîd ew kiriye mal û pertal ji bo gihîştina azwerîya desthilata xwe."

Wî got: "Resûlê Xwedê (e. s.) gotiye: 'Ez fitneya ser malbata (ehlê Beyta) xwe tînim bîra we' û ev sêbare kiriye. Dû re gotiye: 'Ev deng negihîştîye xelkê Şamê.' Piştî gotiye: "Du kes çûne cem qazî û yekî ji wan doz li yê din kiriye û gotiye: 'Deynê min li vî kêşxanî/deyyûsî heye.', Qazî ji dozlêkirî pirsîye: 'Kêşxan ma tu çî dibêjî?' Zilam gotiye: 'Tu dadwerê Misilmanan î, ma tu şerm nakî çêra min dikî.' Qazî gotiye: 'Min çêra te nekiriye' Wî gotiye: 'Belê, te ji min re got kêşxan.' Qazî gotiye: 'Ma navê te ne Kêşxan e?' Wî gotiye: 'Na bi Xwedê' Qazî gotiye: 'Lê navê te çî ye?' Wî gotiye: 'Yezîd e', Qazî jî gotiye: 'Kêşxan çêtir e.' Wî gotiye: "Gelek wa'iz hene gava xitab dikin "b"ê dixin pêşîya "t"ê [ku dibe xibat, yanî dawêşandin] û ev honrawe xwendîye:

Ey daweşînerê ku ji ber nezaniya xwe ferq naxe
Navbera xweşbêjan, lê belê hima diçerixîne

Ez çewt diaxivim û yên nezan jî nexwe em
Tu ferq di navbera qencyên wan û yên min de nîne

Rojekê wî di wa'zên xwe de li ser gotina Xwedê ya "Dema yên ku bawerî bi nîşanên me tînin hatin cem te, bibêje; silav li we",⁵²⁴ gotiye: "Adet ew e ku yê tê silav [li yê sekîni] dide, lê gava Pêxemberê me (e. s.) di Şeva Mi'racê de ji tîrêjên heybetdar aciz bû, jê re hat gotin ku: 'Em dê silavê li te bikin, silav li ser te ey Pêxemberê Xwedê û rehmet û bereketa Xwedê jî.' Ji xwe min xebera Pêxemberê me ya li ser feqîran jî zanîbû, ez birçî bûm xwarin neda min, ez tî bûm av neda min, ez nexweş ketim min ziyaret nekîr. Nexwe vî deynê me yê ku li cem te ye bide, çunkî me feqîr pê hel kirîne û gava ew kesên ku bi nîşan û ayetên me bawer in, hatin cem te, bibêje; silav li we."

Wî domand: "Pêxemberê me (e. s.) roja vegirtinê digot: 'Ey Xalid şûr bilind bike.' Lê deng dihat Xalid ku dibêje: 'Şûr deyne!' Bi zimanê hal jî jê re dihat gotin: 'Ey Mihemmed, roja Uhudê dema Hemza hat kuştin te sond xwariye û gotiye 'ez dê ji ber te ve heftê mezinî bikujim', îca dema bû daxwaziya biryara edebdana amiyên derûdorên wan, me ji te re got: 'Ger hûn wan ceza bikin bi qasî ezyetê ku dane we bikin.'⁵²⁵ Jixwe qencbûna te divê ku tu wefayê bi yê ku tade daye te re jî biki, lê te çawa sond xwar.' Nexwe bihîstina Xalid qencyeke nihênî ye, lê peyva 'berde', dibe hem bê maneya ji destê xwe 'berde' û hem jî maneya [dest] ji wan 'berde'.

Behsa Mirina wî

Ew li bin gora diya Xelîfe rûnişt, ji minberê daket û pênc rojan nexweş ket û roja îna hîvdê remezanê mir. Qîza wî qal kiriye ku wî di dema mirina xwe de gotiye: "We ji min re zîv anîne, ez dê çi bikim ji zîvan?" Xelkê Bexdayê jê re kom bûye ta ku kolan hatine dagirtin û xelk li ser mirina wî pir xemgîn bûne. Wî wesîyet kiriye ku li ser gora wî ev [risteyên jêrîn] bên nivîsîn:

⁵²⁴ Sûretê En'am (6), ayet 54

⁵²⁵ Sûretê Nehl (16), ayet 126

Ey pîrbexşendeyê kesê ku li nik wî pîr gunehkar e
Gunehkar hat hizûra te û nîyaza efuya sûcê xwe **dike**
Lê ez mêvan im û sezayê mêvanî jî qenciya pê re ye

Behaedîn Qereqûşê Xadim

Ewê ku li Ekayê dil bûbû û Siltan bi şêst hezar dînarî ew dabû berdan, ew bû yê ku keleya Qahîreyê, sûra dora Misrê û pira cem Pîramîdan ava kiribû. Bûyerên wî yên ecêb li cem Misrîyan hene ta ku kitêba bûyerên wî nivîsîne û navê wê danîne “Faşûş fi Hikmi Qereqûş”⁵²⁶

Îmad el-Katib Mihemed ibn Mihemed

Ibn Hamid el-Îsfehanî el-Munşî`ê⁵²⁷ (Katibê Înşayê) ku bi biraziyê Ezîz jî tê nasîn û me hinek ji nûçe û eserên wî got, wefat kir.

Hafîz ibn Esakir behsa wî kiriye û gotiye: “Di sala pêncsed û nozdan (519/1125) de li Îsfehanê hatiye dinê û lê mezin bûye. Dû re çûye Bexdayê, li wê derê fîqha Şafi`î xwendîye û hedîsê guhdarî kiriye. Ew li zanista edeb, xweşbêjî û bedewnivîsînê xebitiye û tê de bi ser ketiye. Ji wezîr `Ewnedîn Yehya ibn Hubeyre re xizmet kiriye û yek ji nivîskar û şairê wî bûye.

Dû re ew di dema Nûredîn Mehmûd ibn Zengî de çûye Şamê û qazî Kemaledîn ibn Şehrezorî ew daniye ser medreseya li nik Bab el-Fereca cîranê hemama Qesîrê ku niha li ser navê wî ye. Hingê Necmedînê Eyûbê bavê Selahedîn jî li Şamê bûye, ew çûye seredana wî da qedrê wî bilind bike ku wî jî pesnê wî, dû re yê Nûredîn, Esededn û Selahedîn daye.

Ew yekî hêja û zanayê bi ilmê edebiyatê bû, ew xwedî name, honrawe û pexşan bû û diwanên Ereban ji ber bû ku gelek kitêbên hêja yên mîna el-Berq uş-Şamî, el-Feth el-Qissî fi Feth el-Qudsî, Xerîdet el-Qesr fi Şu`eraî Ehl il-`Esr, Rîsalet el-`Utba, Xetfet ul-Bariq, en-Nehle⁵²⁸ û yên din nivîsîne.”

⁵²⁶ Ji bo agahên ser bnr. li jor r. 3, not 11.

⁵²⁷ Ji bo agahên ser bnr. li jor r. 2, not 10.

⁵²⁸ *En-Nehle we r-Rehle fi t-Tarîx* ku Kitêba Ebû Ebdullah Mihemed ibn Mihemedê navdarê bi Îmad el-Katibê xwediyê *Xetfet el-Bariq* ye. Bnr. İsmailê Paşayê Babani, *İdah el-Meknûn Zeylu `ela Kesf uz-Zinûn li Hect Xelîfe*, berg 2, 629.

Qazî Fazil ji bo wî digot: “Îmad mîna tetikê ber teqînê ye, yanî agir di hundirê wî de dadayî ye ku carina dîyar dibe.” Wî jê hez dikir û pesnê wî dida û henek pê re dikirin, ew bû yê ku ew xist ber xizmeta Selahedîn.

Gava Feth el-Qissî nivîsiye ew nîşanî Qazî Fazil daye ku gotiye: “Ger ne Îmad ev kitêb binivîsanda dê çavwir bibûya” ji ber zahfîya gotinên wê yên manekûr.

Wefata Îmad di duşema paşîya remezanê de li Şamê bû û li goristana mutesewifan ya cem el-Menîb ‘a li ser rê hat veşartin.

Hinek ji horawayên wî:

Qey ji dilovaniya we pê ve alîkarê min hene?
Na, kesî bê hawarê nîne, dadê bikin yan jî neheqiyê

Ji xeyala we pê ve tu seredanêrên min nînin
Ger tu seredana min nekî jî nebe asteng jê re

Li min dike barîn mîna ku dilê min
Li nik we dîl e û ji we re hêsr e

Min nizanibû ku ez dijîm
Piştî nasînê ez êdî aram im

Ji xelkê Banasê/Banyasê re hesreta min heye
Hezkirina jê gazî min dike û bîrhatin serî radikin

Bihrîya min zêde dibe, mîna arezûyê min
Çemê Yezîd pir dibe û yê Sewrê jî radibe

Sariya dilê min ê arezûmend ji çemê Berda ye
Ku niha ez ji germayiya wî ewleyîxwaz im.

Min hûn winda kirin, jîyan jî li min winda bû
Û roja hevdîtîne dê li qiyametê bibe

Ey siwarê hespê westa ku rikêbê dikişîne
Ew diçe lê rewşa wî ya şadî hindik e

Dimeşq diçe hev û di bin wê de jî
Naverastên çolê û qiracên wê tînen qewartin

Gava ez negihamê tu silavan bigihîne wan
Tu lê bêhna xweş û lewentê bireşîne

Ey bihnxweşî mizgîniya min ji sertiraşî re
Dema mijdevan serkeftinê bigihîne min

Mizgîniya şadiyê ji dostên qenc re be
Ku çavan ziwa dike nezran tîne cih

Tu li ewleliyê şaşmayî bimîne ger
Rojek bê ku ez bigihêm Deriyê Selametê

Deriyê Feradîsê firdewsa wî û
Niştəcihên wê rindtirin çavreş in

Berze,⁵²⁹ Şham⁵³⁰ û du Neyreb⁵³¹
Bi baxçeyên xwe yê xweş î bihnkafûr

Ji bilî Şamê tu Bihuştê Daimî nîne
Di dil de ji bo wê arezûyek agirîn e

Meydana wê ya Kesk û Feyh ur-Rihaba wê
Û kaniyên wê yê şêrîn î zelal û paqij

Mizgefta Rehbe û Kumbeta wê ya
Bilind û çerx û felekên gerînende

⁵²⁹ Berze gundekî kûrana Şamê ye. Yaqût, b. n., 1/455

⁵³⁰ Şham newaleke hêla Şamê ye ku dibe navê xwe jî navê Şham ibn Suman ibn Xews girîbe. Yaqût, b. n., 3/328

⁵³¹ Neyreb navê gundekî navdar e ku li du cihên nêzîkî bajarê Şamê ye û bostanên xweştirin û paqijtirin lê hene. Yaqût, b. n., 5/380

Ku keleyên wê hêja û giranbiha bûn
Û bircên ku heyvên çardeşevî jê hiltên

Û bi Neyrebên wê xem bilind dibin
Û civaka wê şadî perwerde dibe

Li cem şikeftê roja pêncşemê
Êrîşî ser dilê min kir yekî êrîşkar

Li nik serêkaniya ava jiyane
Bi dirêjiya demê ava kanê xewr nabe

Pira ibn Sewas û dû re sikir
Ji min re bi nefsa min ew pir

Çiqas ew nêzikî dildarê razan
Li Beytlehyayê⁵³² û xîretkêş raza

Hewqelê nivîsa min mîna ye rêzên
Ku rewanbêjê têgihayî ji wan fahm dikin

Tadeyê dilreçan ey yê dilhişk û
di rohnîyê de Senîr xwiya dibe

Û got:

Ey bayê bakur tu bi Xwedê kî ji min
ber bi wî xaniyî ve selaman bibe

Anîna selaman ji bo min bi lez bîne û veşêr
Ji dilekî ku agirê evîne giraniyek xistiye ser

Ji wêya ku dil bi evîna wê mijûl e
Û xeyal dike ku dilê wî jê meşgûl e

⁵³² Beytlehya navê gundekî navdar e li kûrana Şamê. Yaqût, b. n., 1/619

Girêkên rondikên wî vebûne û ehd
û peymanên wî girêdayî, venebûne

Avdan ji dostên ku hizkirina wan guheriye
Piştî min lê ez ne guherî û ne jî qediyayî me

Ew navnokarên ku evîna wan cih girtiye
Û çûiyên bîrhatina wan ranebûye/neçûye

Piştî wan rewşa azarkêşê mubtela
Xemgînî û çavbêxewê gevizandiye

Deriyê şadîmaniya min hatiye girtin û ji ber
xem û stêrkên min hemî deriyên girtî vebûne

Bibe ecac û hilkişe cem germê û wê avde
Û dadê bike ku dadmendê germiyê nîne

Û gotiye:

Ey dostê me piştî me hûn çawan in
Sebr û bêhaliya min ji dîtina we ve xwiya bûye

Û her xwediye rûmet û wefayê bûne
Lê çi dema demê bêbextî kir, we jî kir

Lê bi vî halî hinek jî jê nayê bîra min
Lê her çawa be jî hûn çawan in

Hezkiriyê we ji êşa dûriyê gazinkar e
Ger we zanibûna dê we jî gazina bikirana

Dîlê we azarkêş e ma hûn wî bernadin
Gorîyê we zerar nedaye we ger hûn qencî bikin

Û gotiye:

Ey niştecihê Misrê, Xwedê we bibexşîne
Û we ji tiştê ku ez ji tê de ji we me efû bike

Ez ji ber dûriya ji we radizêm poşman
Û yê ku ji we veqete dê çawa nebe covan

Ger hûn nizanibin ji ber rakêşan û arezûya
We, çi bi serê min hatiye jî Xwedê dizane

Hûn bijîn û bimînin sax û bê tadeyî
Û daxwaza dilê min ku hûn sax û ewle her bijîn

Mihemed ibn Mibarek ibn Mihemed Ebû Xalib el-Besrî

Ku bi navê Zehîr jî tê navdan, di sala pêncsed û bîst û sisiyan (523/1128)
de bûye û di vê salê (597/1200) de wefat kiriye. Ew di edebiyatê de bi serketî
bûye û honrawe gotine, wî li ser xwe ev xwendiyê:

Bi hindikê qayil bibe û hêja bijî
Piştrast ji bar û ji gunehan

Ger na, tu xwe ji belayan re amade bike
Ku ew li pey wan [hin bi hin] dihên

Sala Pêncsed û Not û Heştan (598/1201)

Tê (di vê sala 598/1201'ê) de Melik Adil hêrs bû û çû Qesîrê⁵³³ da here Helebê, Melik Efdel jî hingê li Himsê li cem Esededîn Şêrkoh bû. Ew hat cem apê xwe Melik Adil û ew li Senîyet ul-Îqabê çû pêşiya wî, qencî pê re kir û ji dêla Meyafarqînê ve Simeysat, Sirûc/Pirsûs keleya Necm,⁵³⁴ çend gundên Mercê⁵³⁵ û Misrê dayê.

Melik Zahir Ufamîyê ji Şemsedîn ibn Miqedem girt û Melik Adil jî daket ser Hemayê, Melik Zahir pê re li hev kir û Melik Adil zivirî Himsê.

Di meha Şabanê de Erdhejê dijwar î bi şid çêbû û keleya Himsê kir du qet, şerefeya ser kelê xist û Hisnet el-Ekradê (Kela Kurdan) wêran kir, derbas bû heya girava Qibris û giha heya Nablusê û zahfê wê wêran kir.

Tê (di vê sala 598/1201'ê) de Ebû 'Emer şêxê Miqadeseyê -rehma Xwedê lê be- dest bi avakirina mizgefta Camî' li çiya kir, Mizaferedîn ibn Zeynedînê xwediyê Mûsilê pê hisiya û rabû mal, mîne û cihgirên xwe jê re şandin ta ku wî jî ew ava kir. Wî weqf danîn ser, jê re ferş şandin û piştî ku xelas bû Mizaferedîn ibn Zeynedîn xwest ku ji Berzeyê avê bikişînin û hezar dînar ji bo wê şand. Berze milkê Esededîn ibn Şêrkohê xwediyê Himsê bû, lê ew ji bo kişandina avê bi ser neket û lêborîn xwest çunkî bê xerabkirina gelek gorên Misilmanan û derxistina hestiyên wan av nedigiha mizgeftê. Ew rabûn wan dolabek çêkir û hêstirek kirîn da wê bigerîne û ji bo vê jî hezar dînarî weqif danîn ser.

⁵³³ Qesîr ji yê ku ji Himsê diçe Dimeşqê re qonaxa pêşî ye ku meriv digihijê. Yaqût, b. n., 4/417

⁵³⁴ Keleyeke asê bû ku diket raserî Firatê û li cem pira Menbecê bû. Yaqût, b. n., 4/444

⁵³⁵ Ew Merc Sefera ku cihekî nêzîki Dimeşqê ye. Yaqût, b. n., 5/118

Hemadê kurê Ebû Senayê⁵³⁶ têcir ev ji min re xwend:

Meriv li asoyan digere da spehîtiyên
Ku li welatê wî nînin peyda bike

Ma tu nabînî ku ez peyayên setrencê peyda dikim
Ku birina wan di ser pileya wî de ye

Institut kurde de Paris

⁵³⁶ Ebu s-Sena Hemad ibn Hiberullah ibn Hammad ibn Fedil ibn Fezliyyê Heranî ku bazirganekî dewlemend bû û hedîszan, hafîzqur'an û dîroknas bû; ew di sala 599/1202'yan de li Heranê wefat kir. Sibî ibn Cewzî, b. n. 8/511

Sala Pêncsed û Not û Nehan (599/1202)

Di dawiya Miheremê de şeva şemiyê ji hêla rojhilat û rojava tev de, pêl li stêrkên esmanan ketin û ew weke kuliyên ebûrê yên belavbûyî li rast û çep li hev geriyan. Ev yek berê ji bilî dema şandina peyamê ji Pêxember (e. s.) re û sala dused û çel û yekê (241/855) û vê salê (599/1202) qet çênebûbû û vê carê mezintir bû.

Tê (di vê sala 599/1202'yan) de Xelîfe⁵³⁷ cibe û şalên xortan⁵³⁸ bi Elî ibn Ebd el-Cebar el-Îqab re ji Adil û zaroyên wî re şand, wan jî cibe û şal di meha remezanê de li Şamê li xwe kirin.

Melik Zahir bi fermana Melik Adil keleya Necmê ji birayê xwe Melik Efdel sitand ku her tê (di vê sala 599/1202'yan) de Melik Adil dest bi tamê-ra/veherîna keleya Şamê kir.

⁵³⁷ Ew Xelîfe en-Nasir li Dînîllah Ehmed ibn Mustedyê Ebasi bû ku tu carî navbera wî û Selahedîn tam xweş nebû.

⁵³⁸ Ev hinek kincên taybetî bûn ku Xelîfe ew saz kiribûn da li xwe bikin û bi çifteyan herin nêçtra teyr û tilûran. Cord Zeydan, *Tarix et-Temedun el-Islamî*, 12/775.

Sala Şeşsedî (600/1203)

Di destpêka vê salê [600/1203] de Şemsedîn Yûsuf ibn Cewzî ji Bexdayê çû Şamê ku ev rêwîtiya wî ya pêşî bû. Wî got “Ez ji Deqûqayê derbas bûm û gihame Erbilê/Hewlêrê ez rastî şêxekî qenc hatim ku navê wî Mihyedîn Şamanî bû, wî li ser xwe ev ji min re xwend:

Dema reşahiya vê rewşê di rûyê sor de xwiya bû
Wê bi awirên çavan berê reş recimand

Weke ku agirperestekî bi can û dilê xwe
Ew heliqandibe nav pêlîdana agir

Her tê (di vê sala 600/1203^{an}) de şikandina pêwendiyên bû ku Nûredîn Arslanşahê xwediyê Mûsilê çû Tile' eferê⁵³⁹ û ew bi şûr vegirt, ew berê ya Qutbedîn ibn Emadedînê xwediyê Sencarê bû. Qutbedîn hawar ji Melik Eşrefê kurê Melik Adil xwest û ew jî digel Sencerşahê xwediyê Cezîreyê, Melik Salihê⁵⁴⁰ xwediyê Amedê û Melik Ewhedê⁵⁴¹ xwediyê Meyafarqînê bi leşkerê Diyarê Bekir ve çûnê û xelkekî pir li ser civiya.

Hingê xwediyê Mûsilê dakitibû ser Kefir Zemarê⁵⁴² ku pir germ bû û Melik Eşref jî li ser Bûşrê⁵⁴³ bû. Nûredîn leşker şand ser wan û ji nedî ve êrîşî wan kir ku di cara pêşî de ew şikandin lê dû re Melik Eşref piyê xwe da erdê û leşker şand ser Nûredîn, ew şikand û Nûredîn têk çû. Melik Eşref, serdarên

⁵³⁹ Tile' efer kele û sûreke navbera Sincar û Mûsilê ye. Yaqût, b. n., 2/46

⁵⁴⁰ Melik Salih Nasirudîn Mehmed ibn Mihemed e. Zambîwar, *mu'cem el-Ensab we l-Userat el-Hakime*, r. 344

⁵⁴¹ Ew Melik Ewhed Necmedîn Eyûb ibn Melik Adil Ebû Bekir ibn Eyûb ibn Şadî bû ku di sala 609/1212'an de wefat kiribû. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 125-126; Ibn Wasil, b. n., 3/208

⁵⁴² Kefir Zemar gundekî Mûsilê ye. Yaqût, b. n., 4/533. Ew navenda herêma Zumarê ye ku dikeve rojavayê Mûsilê.

⁵⁴³ Bûşre bajarekî nêzi bajarê Beqa'ê ye ku Beqa' jî navçeyeke mezin ji yên Mûsilê ye û di navbera Mûsil û Nisêbinê de dimîne ku gelek gund li ser hene. Ibn Esîr, *el-Kamil*, 12/253; Yaqût, b. n., 1/556-57

wî ku Mubariz Senqerê Helebî û kurê wî Zehîredîn Xazî jî di nav wan de bûn, dîl girt ku hingê nozdeyê meha Şewalê bû. Nûredîn ket Mûsilê da xwe tê de biparêze û xwe ji dorpêçanê re amade kir. Melik Eşref hat li Kefir Zemarê daket û qasid şandin cem hev ta ku di paşîya Zilheceyê de li hev hatin. Melik Eşref ji bilî Mubarezedîn Senqer û kurê wî Zehîredîn Xazî hemî serdarên wî berdan, lê ev herdu di zindana Heranê de man ta ku Melik Mîzaferedîn ibn Zeynedîn mehderiya wan kir û wî ew jî [ji bo xatirê wî] berdan.

Melik Eşref bi xweha Nûredînê xwediyê Mûsilê û qîza Ezedîn Mesûd re zewicî ku li Qasiyûnê gorek ava kir û tê de hat veşartin.

Tê (di vê sala 600/1203'yan) de Nasîrudîn ibn Artûqê⁵⁴⁴ xwediyê Mêrdînê avêt ser apê xwe yê mêrê diya xwe Nîzamedîn û dest danî ser keleya ku herduyan li ser hikim dikir. Nasîrudîn û birayê xwe Hisamedîn daketibûn ser Herzemê lê nikaribûn wê tenzîm bikin û Lu'lu' li keleyê dima. Ew Lu'lu' rabû bi dekekê jehrî da Hisamedîn ku kezeba wî pare pare bû û ew avêt û Nasîrudîn bi tenê ma. Ew tirsîya ku tiştê aniye serê birayê wî bîne serê wî jî û ji xwe Nîzamedîn û Lu'lu' li ser navê Nasîrudîn welat dixwar. Nasîrudîn bi hinek serdar re li ser kuştina wan li hev kir û Nasîrudîn carê hildikişîya kelê ji bo pîrsa Nîzam bike, vê carê jî ew hildikişîya keleyê û serdaran jê re bi derî girt. Ew kete ba Nîzam ku hertişt hazirkirî bû û diya Nasîrudîn jî li cem bû, wî bi hesinekî jî mis lê xist ku diya wî dijî wî derket, lê wî jê re got: "Here nexwe ez dê te jî bavêjim cem Nîzam" û ew (Nîzam) kuşt. Tam hingê Lu'lu' jî hat ku di korîdorê de rastî wî hat, ew kor bû ku çavekî xwe di hesara Mêrdînê de winda kiribû, wî darê mis li çavê wî yê baş xist, serê wî jê kir û ew derxist ser qesrê û ji gel re avêt. Hevalên Lu'lu' û Nîzam şikiyan û wî jî dest danî ser kelê û tiştên tê de, Nasîrudîn kesên der û dorên Lu'lu' şande Mûsil û Meyafarqînê û rewş jî jê re li hev hat û rast bû.

⁵⁴⁴ Ew Nasîrudîn Artuq ibn Îlxazî, ibn Elyî ibn Timûrtaş ibn Îlxazî ibn Artûq e ku ji hêla Eyûbiyan ve bûbû desthilatdarê Mêrdînê. Ibn Esîr, *el-Kamil*, 12/253; Zambîwar, b. n., r. 345, not 6.

Sala Şeşsed û Yekê (601/1204)

Tê (di vê sala 601/1204'an) de Xelîfe en-Nasir kurê Xwe Ezedîn Ebû Nesr Mihemed ji welîchdiyê avêt û wezîr jî nameyekê bi destxeta welîchd ji bavê wî re bir ku tê de weha digot: "Bêguman dema ew bû welîchd wî nizanibû ku çî li ser pêwîst e û wî ji bavê xwe pirsîye û hêviya avêtina xwe kirîye, ji ber ku ew bikêrî wê nayê ta ku navê wî ji ser sikkayê, ji [xwendina xutbê li ser] minberê, ji [ser ewraqên] bi divêt û hoqeyan ketiye."

Tê (di vê sala 601/1204'an) de Freng ji nedî ve hatin Hemayê⁵⁴⁵ wan jin û cilşo ji ber deriyê bajêr ji ser çemê 'Asî⁵⁴⁶ birin û Melik Mensûr ibn Tiqyedîn⁵⁴⁷ çû wan û li ber wan pî da erdê û bû belayeke qenc ta ku leşkerê Frengan şikest. Ew ji Reqîtayê⁵⁴⁸ heya deriyê Hemayê li pêşberî paşmayiyên wan rawestiya ku ger ne ji rawestana wî bûya yek ji Misilmanan jî nedima.⁵⁴⁹

⁵⁴⁵ Ew êrîş ji hêla Esbetariyan (Les Hospitaliers/Johaniter: *Siwarên Piroz yên Yû'henna*) ve hatibûn ku gelek Frengan ji xwe dabûn cem wan, ji ber ku agirbesiya wan ya bi Melik Mensûr re qediyabû. Ibn Wasil, b. n., 3/163

⁵⁴⁶ Ew navê çemê Hims û Hemayê ye ku bi navê Mîmas jî tê nasîn û ji deryaçeya Qudsê derdikeve û diherike ser deryaya Antakyayê. Yaqût, b. n., 4/76

⁵⁴⁷ Ew Melik Mensûr Nasirudîn Mihemed ibn Melik Mizafer Tiqyedîn Emer ibn Nûr ed-Dewle Şahinşah ibn Necmedin Eyûb ibn Şadî bû ku jê re Ibn Şahinşah jî dihat gotin û nivîskarê kiraba Midmar el-Heqayîq we sîrr ul-Xelayîq e ku ji deh bergan pêk tê, lê yek jê heya niha ketiye destê me. Wî sê dehsalên demê yên heya mirina xwe ya sala 617/1220'a li Hemayê desthilatdari kiribû. Ibn Xelîkan, b. n., 3/401; Ebû Şame, *Zeyl*, r. 188; Ibn Kesir, b. n., 13/72.

⁵⁴⁸ Reqîta cewlikeke ber deriyê Hemayê ye ku nêzîki deriyê rojava ye. Ibn Wasil, b. n., 3/163

⁵⁴⁹ Çunkî gelek kes ji xelkê Hemayê derketibûn, lê gava Freng gihan Retiqayê hingê ew ji hev belav bûbûn û şikiyayî zivirin bajêr û di derê bajêr de li hev qelibûn û xelkê xwe avêt xendeqan. Ibn Wasil, b. n., 3/163

Sala Şeşsed û Diduyan (602/1205)

Tê (di vê sala 602/1205'an) de Xelife wezîrtî da Nasirudîn ibn Mihdîyê 'Elewî yê Hiseynî û cube lê kir.

Tê (di vê sala 602/1205'an) de Nasirudînê xwedîyê Mêrdînê li ser nameya xelkê wê çû Xelatê, Melik Eşref jî hat li Dineyserê/Dinêsirê daket û bajarê Mêrdînê kir mîrgeh. Nasirudîn piştî ku bi sed hezar dînarî wan deyndar kir, vegeŕiya welatê xwe, lê wan Xelatê teslîmî wî nekir.⁵⁵⁰

Tê (di vê sala 602/1205'an) de Ibn Lawin/Lion êrîşî ser Helebê kir û zozanê herêma Harimê zeft kir. Melik Zahir Farisidînê Meymûnê Qesrî, Eybeg Fetîs û Hisamedîn ibn Emîrê Tirkmen şand ser wan û ew li ser Harimê daketin. Wan ji Meymûn re got bila haya te ji te hebe, lê wî sistayî kir û Ibn Lawin/Lion êrîşeke xurt anî ser wan û komek ji Misilmanan kuşt. Eybeg Fetîs û kurê Emîr Tirkmen xwe ragirt û şerekî dijwar kir ku ger ne ji wan bûna dê Meymûnê Qesrî bihata girtin. Ev nûçe giha Melik Zahir û ew ji Helebê derket û li Merc Dabîqê⁵⁵¹ daket û hat Harimê; ibn Lawin/Lion reviya welatê xwe, lê wî li ser Derbsalikê keleyek ava kiribû ku Melik Zahir ew wêran kir.

⁵⁵⁰ Ji bo berfirechiya vê bûyerê bnr. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 79

⁵⁵¹ Ew Merca gundê Dabîqê ye ku nêzikî Helebê dikeve û li ser E'ezazê ye. Yaqût, b. n., 3/475

Sala Şeşsed û Sisiyan (603/1206)

Tê (di vê sala 603/1206'an) de Wech es-Sebi⁵⁵² ji heciyan veqetiya û berê xwe da Şamê, di nav heciyên Îraqê de hinek giregir hebûn ku pê ve giriyan û qareqar kirin û jê pirsîn, wî got: "Serdarê Bawermendan ji min re qenc e, lê gazina min ji Wezîr e." Hecî bi dijîtiya xwe ve ketin Bexdayê û Xelîfe jî ferman kir ku dêlindêz/merasim neçe pêşwaziye û kes dernekeve pêrgî wan. Def, ala û xaliçe jî bi şev xistin hundir. Lê Wech es-Sebi' çû Dimeşqê û Melik Adil û zaroyên xwe pêşwaziya wî kirin, xizmet jê re kirin û qencî pê kirin.

Tê (di vê sala 603/1206'an) de Freng daketin ser Himsê û Melik Zahir ji Mibarizudîn ibn Qutlux/Kutluk el-Helebî şand hawara Esededîn Şêrkoh ku vê carê Samsam ibn 'Elanî û koleyê xwediye Himsê dil hatin girtin.⁵⁵³

Tê (di vê sala 603/1206'an) de Şemsedîn Yûsuf ibn Cewziyê⁵⁵⁴ xwediye tarîxê li mizgefta Cebelê rûniştibû, xatir ji xelkê Dimeşqê dixwest da here Helebê. Di civata wî de behsa miqnatîsê û kêşana wê ya hesin hat kirin, Şemsedîn jî got: "Roj jî giyayê tolikê dikêşe ku ji ber vê jî çî gava roj berê xwe bide hêlekê tolik jî berê xwe dide wê hêlê." Hingê Seyfedîn ibn Temîrk kir gazî: "Ey Mewlana Şemsedîn îro em hemî tolik in."

⁵⁵² Ew Mizaferedîn Senqerê koleyê Xelîfe bû ku bi nasnavê Wecih es-Sebi' dihat nasîn û mirê heciyên Îraqê bû. Ibn el-Esir, b. n., 10/332

⁵⁵³ Heçî Esededîn Şêrkoh bi xwe hawara xwe biribû Melik Zahir û melikên Eyûbiyan yê Şamê hemî, lê bi tenê kurê Selahedîn Melik Zahirê xwediye Helebê guh da hawara wî û leşker jê re şand ku nehiştin Freng têkevin welatê wî. Ibn el-Esir, b. n., 12/273

⁵⁵⁴ Ew Şêx Şemsedîn Eb ul-Mizafer Yûsuf ibn Qizixli/Qizoglu ibn Ebdullah Cemaledîn (581-654/1185-1256) Sibîb ibn Cewziyê dirokas e ku li Bexdayê bûbû û lê mezin bûbû, lê dû re çûye Şamê û li wê derê maye heya ku wefat kiriye. Hinek ji berhemên wî yê pir ev in: *Mîrat ez-Zeman fi tarîx il-E'yan*, *Celis es-Salib* ku li ser Mûsayê kurê Melik Adilê Eyûbî ye, *Kenz el-Milûk fi keyfiye es-Silûk, el-Lewamî'*, *Tefsîra Quranê, Menaqibê Ebû Henîfe* û gelekên din. Zirkelî, *el-I'lam*, b. n., 8/246. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 86.

Tê (di vê sala 603/1206'an) de Sedr uc-Cîhan çû Hecê⁵⁵⁵ û Şemsedînê [ku li jor bihurî] got ku ew di vê rêwîtiyê (derketina ji Dimeşqê û çûna ber bi Helebê ve] de bi Tacedîn Neqaş⁵⁵⁶ re civiyaye û jê re honraweyên xwe xwendiyê:

Ji bilî evîna we tu pîşe ji min re nîne
Û ji bilî we jî ji min re tu rê nîne

We şemla min belav kir ma tu difikirî
Ku rojekê min û we li cihekî bigihîne hev

Rondikê min ji evîna te xwîn herikîn
Ez di nav we de bûm weke derbîmesel

Ez digirîm û hûn sitûn çavê min in
Mîna yê ku di ava vedixwe de dixeniqe

Ez aşiqê tadedana evîna we me
Û ji tadeyê nefse ye ku tê ezabdan

Ey bayê sibê yê nesîm tu bi Xwedê kî
Ev nefesa paqij ji kû derê ye

Ma berdaya te di wextê rojhilatê de xatir xwestiye
Cihê ku peymanê Zeyneb lê hatiye girêdan

Ma baxçeyê Hemayê çehreya te bêhn kir
Dema dawa wê ji ser wê radikir dibir

Haydê agahên wê diyarî bike
Ehda te îro nêzîktirê wê ye

⁵⁵⁵ Burhanedin Sedircihan Mihemed ibn Ehmed ibn Ebd el- 'Eziz ibn Mare el-Buxarî ku serekê Henîfîyên Bixarayê bû û desthilatdarê wê yê rastî bû û cihgirê wî yê Xerayê bû ku xerac ji wan re dişand. Dema çû hecê di rê de xuyê wî ne xweş bû ku bûbû sedemê mirina gelek heciyan ji tîna û dema ji Bexdayê derketibû gelek li pey jê xeber dabûn û wî bi Sedircehenem bi nav kiribûn ku tu kesî nikaribû nehêle paşgotîniya wî bikin. Ibn el-Esir, b. n., 10/331; Ebû Şame, *Zeyl*, r. 89; Ibn Kesîr, b. n., 13/38

⁵⁵⁶ Mesûd ibn Eb ul-Fedl Eb ul-Feth Tacedîn Neqaşê Helebî ku di sala 540/1145'an de ji diya xwe re bûbû. Ebû Şame, *Zeyl*, r 86

Hizkiryên dilê min ne ji tadeyê we ye
Nexwe dê xwe biavêta dadmendiya we

Min rihê xwe daye we lê ew kî ye
Ku berê rihekî hubebûyî dîtiye

Ez geriyam ji bo xelasiya xwe cahd bikim
Lê hemî cara dîtina meriv rast dernakeve

Dîsa gotiye:

Tedarika min û ya xwe bigihînin hev
û fêr bikin ka çawa ez we razî bikim

We dilê min peritand û ew hertim
bedbext bû û ji we re bûbû penahgeh

Dostên me ewên wê tarîtiyê ne ku min
di rêya evînê de dikujin û we dihêlin

Ev kîjan xelkê Xwedê ye ku ji we
razî ye lê cergê dildarê we dixwaze

Çavê min bi we spehî nebûye û ger razê
Û dê bivê spehî bibe ji bilî manayên we

Rihê min rastlêhatina we arezû nekiriye
Ger hûn dilxweşiya xwe bo min gilî bikin

Tadekirina we çiqas xweştir e li cem
min û gunehkarkirina we çendî şêrîntir e

Mirina nêzîkî we çî bi min çêştir e
Digel bîziya ji min û dûriya ji we

We min bi nexweşiya terkirinê nexweş xist
Xwedê ji ber min ve we bibexşîne

Ez ji hişyariya xwe razam hûn rehmê bikin
Digel dirêjiya qarîna min di gaziya we de

Mizgîn ji wî çavî re ku hûn dîtine
Û çî xweş cihê razanê ye ku hûn hewandîne

Çî xweş rê ye yê ku ketiye evîna we
Yan jî bi rih û bi kubarî çûye

We şeva min dirêj kir ax hesreta min
Heya ku tarîtiya şevê kîna we veşêre

Dê dawî bi kuştina min biqede
û digel sebrê jî ew pêk nehatiye

Gelek çivîk ji taya hemayê/germê
Di newala heyfhilanînê de derbas bûn

Institut kurde de Paris

Sala Şeşsed û Çaran (604/1207)

Tê (di vê sala 604/1207'an) de Xelîfe, wezîr Ibn Mehdiyê 'Elewî⁵⁵⁷ ji wezîrtiyê avêt, çunkî ew yekî zalim, zordar, dilreq û nefsmezin bû; Yaqûb ibn Sabir el-Mencenîqî⁵⁵⁸ li ser wî ji Xelîfe re ev nivîsî:

Ji dostê min ê xalis Xelîfe Ehmed re gotinek
Xwe ji xirabiyê biparêze tu ne çêkerê wê yi

Ev wezîrê te ku di navbera du fermanan de ye
Ey bi xêrtirînê ser erdê çêkiriye te winda ye

Ger tu bi eseyî ji neseba Heyder⁵⁵⁹ î
Ev wezîrê han dilê wî di xelîfetiye de heye

Ger ev tiştê ku tê gotin ne rastî be
Ez dê yê ku ez çêkerê wî me winda bikim

Rojekê ev wezîr li dîwanê rûniştibû kaxezekî mohrkirî kete destê wî, lê tu kesî newêrabû veke, wî rabû ew ji Xelîfe re şand û Xelîfe ew vekir ku ev tê de bû:

⁵⁵⁷ Nesîrudin Nasîr ibn Mehdiyê 'Elewî ji malbateke mezin ya Reyê bû. Di dema destdanina wezîrê Xelîfe Mueyidedîn ibn Qesab ser Reyê de hat Bexdayê, Xelîfe ew qebûl kir û ew kir cihgirê wezîrtiyê û dî re ew kir wezîr. Lê di vê salê de ji ber ku tevgera xwe ji koleyên Xelîfe yên mezin mina mirê hecê Mîzaferedîn Wech es-Sebî', Qûştêmîr û yên din re nexweş kiribû, yan jî ji ber ku katibê inşayê Mihemed Elqemî çavê xwe berdabû cihê wî û li cem Xelîfe seba wî kiribû ku loma Xelîfe jî rabûbû ew dabû girtin, ji wezîrtiyê avêt û deriyê wî girt. Li gorî Ibn Kesîr wî ew di mala Taştekin de hebis kiriye ta ku miriye. Ibn el-Esir, b. n., 10/343; Ibn Şame, *Zeyl*, r. 90; Ibn Kesîr, b. n., 13/38-39; Ibn Wasil, b. n., 3/178.

⁵⁵⁸ Şairê navdar Necmedîn Ebû Yûsuf Yaqûb ibn Sabîrê Heranîyê navdarê bi Mencenîqî ku di sala 554/1159'an de bûye û di sala 626/1228'an de wefat kiriye. Ew di karê Mencenîqî û çek û dorpêçana keleyan de û dek û dolabên cengê de hostayekî pir çê bûye, çawa ku di heman demê de şairekî baş û qelemşor bûye jî. Ibn Kesîr, b. n., 13/95; Ibn Xelîkan, b. n., 5/400-410.

⁵⁵⁹ Heyder Nasnavekî Îmamê Eli ibn Ebû Talîb bû. Melayê Cizîrî jî gotiye "Heyderê Kerrarê hidûs". Bnr. Melayê Cizîrî, *Diwan*, Avesta, 2012, Stenbol, r. 73, qesîde 23.

Ger rast be tiştê ku tu dibêjî ey dozgêr
Li kurê min ku ez ne ji nesla wî me

Ne qatilê Xwedê Yezîd û ne jî destê
Xerabiyê dirêjî solên wî nebûye

Çunkî ew xwedî qewet bû
Li ser birîna neyarî ji eslê wî

Hew serpêhatî te didin hiştin
Da ji kirinên xwe mazûr bê girtin

Ev bû sedemê mirina wî çunkî Xelîfe got: "Wan ev nedinivîsand ger wî
tov û kêlan nebirina helakê." li ser vê yekê Mizaferedîn Temaşîkî weha goti-
ye:

Ev xayinê mude 'î ger neseba wî rast bûya
Wî bêbextî nedikir û kesê navbaş jî kirêt nedikir

Şûmiya xayinî û tadeyê û halê bitran bi min
Xelkê bîrhatîna xwe vekir û deriyê xwe girt

Tê (di vê sala 604/1207'an) de Xelîfe li Bexdayê, di meha remezanê de li
herdu hêlan bîst xanî kire mêvangeh û di her yek ji wan xaniyan de pêncsed
istekan, hezar ritil xwarina xas, nanê xasse, helaw û tiştên din danî û di tema-
mê remezanê de lê domand.

Tê (di vê sala 604/1207'an) de Qazîeskerê Henîfî Necmedîn Xelîl ji hêla
Melik Adil ve bi qasidî giha Bexdayê û Şehabedîn Suhrewerdî⁵⁶⁰ û Senqerê
Silahdar⁵⁶¹ digel perûyên ji Melik Adil û zaroyên wî re derketin pêrgî wî ku
di nav perûyên Melik Adil de gerdenî û bazin ji hebûn.

⁵⁶⁰ Şehabedîn Ebû Hefs Emer (539-632/1144-1234) ibn Mihemed ibn Ebdullah ibn Mihemed ibn 'Emûyeyê
Suhrewerdî ye ku ji Suhrewerdî nêzi Zencana welatê çîyan yanî devera Kurdan e. Ew şerîetnasekî Şafî'î bû û
zanayekî ku gelek xelkê xwe lê digirt û lê guhdarî dikir, bi taybetî jî li şîretên wî. Ew li Bexdayê şêxê şêxan bû û timî
zana û şareza lê kom dibûn û pê dişewirin. Gelek berhemên wî hene ku navdarê wan 'Ewarîf el-Me'arif c û hon-
raweyên wî jî pir in. Ibn Xelîkan, b. n., 3/391, r. 496; Ebû Şame, Zeyl, r. 98.

⁵⁶¹ Senqerê Silahdar/Senqerê Selahî ye ji serdarên tekoşer yê navdar bû ku di sala 605/1208'an de gîhabû dîlova-
niya Xwedê. Ebû Şame, Zeyl, r. 101.

Tê (di vê sala 604/1207'an) de Melik Ewhedê kurê Melik Adil Xelatê zeft kir ku piştî kuştina Ibn Begtîmûr û Hezar Dînarî⁵⁶² xelkê wê ji bo girtina Xelatê jê re nivîsibû. [Çunkî gava Hezar Dînarî Ibn Begtîmûr kuştibû] hingê qîza Begtîmûr li bal xwediyê Erzena Rûmê bû⁵⁶³ û jê re gotibû: "Heya ku tu Hezar Dînarî nekuji û heyfa birayê min hilneynî ez ji te razî nabim." Ew [xwediyê Erzena Rûmê] rabûbû çûbû Xelatê û gava Hezar Dînarî çûbû pêşiyê, wî lê xistibû, serê wî birribû û ziviribû Erzena Rûmê û Xelatê bê melik mabû.

Hingê Melik Ewhedê kurê Melik Adil xwediyê Meyafarqînê bû, serdar û mezinên bajêr jê re nivîsibûn û ew jî çûbû dest danîbû ser. Lê belê gelê wê zorba bû ku herdem dixwest mezinên xwe bikujin; mîrek, pêşik û dekbazên wê şert danîn ber Ewhed û wî jî ew perû kirin, qencî bi wan re kir û ew bi çêyiyê nêzîkî xwe kirin ta ku keys li wan anî, ew helak kirin, di deryaçeya Xelatê de xerq kirin û koma wan bi nefyê û zindanê ji hev belav kir.

⁵⁶² Vî Hezar Dînarîyî Begtîmûrê birayê banûya Erzena Rûmê [Erzeromê] kuştibû yan jî di deryaçeya Xelatê de xeni-qandibû ku hê xortekî ciwan bû û bişt sal jî nekiribû û gelekî spehî û rind bû. Ebû Şame, Zeyl, r. 91. Ya rastî ev bûyer û vegirtina Xelatê ji hêla Melik Ewhedê kurê Melik Adilê Eyûbî ve li cem Ibn Esîr bi awayekî cuda hatiye nivîsin. Ew qet behsa Hezar Dînarî û kuştina Ibn Begtîmûr nake, lê ji dêl ve ew behsa koleyekî bi navê Bilban dîke ku Ewhed bi zor piştî du êrişan karibûye bibe xwediyê Xelatê. Di ya pêşî de ew şikiyaye û di ya duyemîn de jî Bilban şikiyaye, lê xwe di keleya Xelatê de asê kiriye û hawar ji xwediyê Erzeromê Muxîsedîn Tuxrûşah ibn Qiliçarşan xwestiye û herdu pêkve çûne şerê Ewhed û zora wî birine. Dû re Muxîsedîn çavê xwe berdaye Xelatê û xayintî bi Bilban re kiriye û ew bi bêbextî kuştîye, lê dişa xelkê Xelatê nehiştîye ku ew tekeve Xelatê û name şandîye cem Ewhed da here Xelatê bisipêre xwe. Ji bo agahên firehtir bnr. Ibn el-Esîr, b. n., 10/328-330, 340-341.

⁵⁶³ Erzen er-Rûm [Erzerom] bajarekî Ermenistanê ku bi 40 km yî nêzî Erzînganê/Erzincanê ye. Yaqût, b. n., 1/180-181.

Sala Şeşsed û Pênçan (605/1208)

Tê (vê sala 605/1208'an) de li Bexdayê li hêla rojava mêvangeha heciyên ku ji welatên din hatibûn temam bû û Xelîfe tê de cûreyên xwarin û pêxwarinê rêz kir û dema ku ji hecê zivirîn kinc û pere li wan belav kir.

Tê (di vê sala 605/1208'an) de Şêx Şehabedîn Suhrewerdî digel Şemsedîn II-Denizê ustadar⁵⁶⁴ ji Şamê hat, dêlindêzê ew pêşwazî kir û rûmeteke pir danê ku pê re ji perû û dîyarî hebûn. Xelîfe rûyê xwe ji Şehabedîn Suhrewerdî zivirand û ew şermî kir, çîma ku ji xelkê Şamê mal û pertal qebûl kiribûn û çûbû zîyafetên serdarên wê yên mîna Mîr Ezedîn Usame, Çerkez, zaruyên Adil û yên din.

Berî birina nameyê ew yekî zahid û feqîr bû ku xwe ji xelwetnişînî û tesewwifê re veqetandibû, lê dema ev tiştê ku me got jê dîyar bû hingê tekyeya bi destê wî jê hat sitandin û ji civat û wa'zan hat astengkirin. Hingê wî jî rabû got: "Min ev mal pejirand bi tenê ji bo ku ez wî li feqîrê Bexdayê belav bikim" û dest pê kir ew mal û kinc li tekyeyên piçûk, dergah û xwedî feqîrxaneyan belav kir.

Ji xwe ji adetê Mihyedîn ibn Cewzî⁵⁶⁵ bû ku her rojên şemiyên li bin gora diya Xelîfe rûnê [wa'zan bike] û Şehabedîn Surewerdî jî rojên sêşeman li deriyê Bedirê rûdinişt. Lê ji Şehabedîn re rûniştin hat qedexekirin û li

⁵⁶⁴ Ustaddar/ustazdar yê ku berpirsiyar e ji karûbarê navmala siltan hemî; mîna aşpêjî, şerabxane, hawîrdor û rênçer û kole û yên din, ew bi daxwaziya siltan karûbarê malê dimeşîne û desthilatê ser navmalê û koleyan e. Ew ji pêwîstiyên navmala siltan yên mîna qût û mûnet, zexîre, cilûberg û yên din hemî berpirsiyar û desthilatdar e. Qelqeşendi, b. n., 4/21

⁵⁶⁵ Ew Ebû Mihemed Yûsuf Mihyedîn ibn Cewzî bû ku her rojê şemiyên li ser gora diya Xelîfe rûdinişt, dixwend û wa'z dikirin, lê piştî ku Xelîfe ji Şêx Şehabedînê Suhrewerdî xeyidî ji ber di rêwîngiya xwe ya Şamê de mal ji xelkê wergirtibû, nehişt ew li Deriyê Bedirê rûnê ku berê her rojên sêşeman lê dîdinişt û ew der da Mihyedîn ibn Cewzî. Ebû Şame, Zeyl, r. 98

Mihyedîn hat fermankirin ku li deriyê Bedirê rûnê. Weha qewimî ku ew roj [roja belavkirina mal li Bexdayê] Mihyedîn [ibn Cewzî] qala serpêhatiya wî zilamê ku li Rehbeyê li yekî spehî nihêrtibû û hinek ji rûyê wî reş bûbû, kiribû. Ew hatibû xewa wî û jê re gotibû: “Here Bexdayê bal şêxê xwe Cineyd⁵⁶⁶ û jê hêvî bike bila ji te re ji Xwedê niyaza beşandinê bike.” Ew rabûbû çûbû Bexdayê li deriyê tekyeya Cineyd xistibû; Cineyd jî jê re gotibû: “Tu li Rehbeyê gunehan dikî û ez dê li Bexdayê ji bo te ji Xwedê hêviya beşê bikim.” Xelkê gotibû: “Mebesta wî bi vê serpêhatiyê ji şêx Şehabedîn Suhrewerdî pê ve ne kesekî din e û maneya wê jî ev e ku, ger te ew mal li Şamê bihiştta çêtir bû ji girtina wî û belavkirina li Bexdayê.”

Xetîb Fexredîn ibn Teymîyeyê Heranî⁵⁶⁷ sala berê serpereştiya heciyan kiribû û Melik Mi'ezem Mizaferedîn ibn Zeynedîn pê re nameyeke tewsiyeyê ji Xelîfe re şandibû. Dema ji Mekeyê zivirîbû pirsarûniştina li deriyê Bedirê kiribû û bersiva wî bi erênî hatibû dayîn. Ew çûbû hizûrê cem Mihyedîn ibn Cewzî û li ser dika zabitê şehriyariyê li deriyê Bedirê rûniştibû; İbn Teymîye jî wa'z kiribû û pesnê Xelîfe dabû.

Xelîfe cube li ustadarê Adilî mîr Şemsedîn II-Deniz kiribû û ew bi perûyan ve zivirîbû Şamê.

Li Nîsabûrê/Nîşapûrê erdhejke bi şid î dijwar çêbû û deh rojan domand û gelek kes di bin wêranê de mirin.

⁵⁶⁶ Ew Eb ul-Qasim Cuneydê Xezazê kurê Mihemed ibn Cuneydê Qewarîrî ye ku zahidê navdarê bi Cuneydê Bexdadî û miftîyê Henîfîyan bû, ew şêxekî terîqetê û zanayekî tesewîfê bû. Eslê wî ji Nihawenda Welatê Çîyan bûye, lê bûyîn û gihîştina wî li Bexdayê bûye û her li wê derê jî di sala 298/910'an de wefat kiriyê û li goristana Şûnîziyeyê hatiye veşartin. Wî li pey xwe gelek berhem hiştine ku çend ji wan ev in: *Emsal el-Quran, Me'ani l-Himem, el-Meqsed lla Ellah Te'ala* û yên din. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 98, not 1

⁵⁶⁷ Ew Fexredîn Mihemed Ebû Ebdullah (542-621/1147-1224) ibn Eb ul-Qasim Xidir ibn Mihemed ibn Xidir ibn Eli ibn Ebdullah İbn Teymîyeyê Heranî bû ku şerîetmedarekî Henbelîyan bû û xwedî keramet û niwazişan bû. Hinek ji kitêbên wî ev in: *Bulset us-Saxib we Buxjet ur-Raxib, Textis el-Metleb fi Telkis el-Mezheb, Terxib el-Qasid fi Teqrib el-Meqasid, Tefsira Quranê ya mezin, Diwana Xutbê* û yên din. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 98, not. 2; İbn Xelikan, b. n., 4/186. Şerefedîn Ebu l-Berekat Mibarek ibn Ebu l-Feth Ehmed ibn Mibarek İbn Mistewfî, *Tarix Erbil*. Dar er-Reşid li n-Neşr, Îraq, 1980, beş II, reqem 33, r. 96-101.

[Mirina] Xizir ibn Mihemed ibn Eliyê Cezîrî⁵⁶⁸

Ew di sala pêncsed û bîst û pêncan (525/1130) de li Cizîra ibn 'Umer (Botan) ji dayik bûye, wî li ser xwe ev ji min re xwendin:

Ez fêrî tenêbûnê bûme ewqas ku ger ez
Merivekî bibînim ez jê fikaran dikim

Destê min negihîşt bi dostekî rast ku
Ez ji bo wî bitirsim lê her ez jê tirsiyam

Tecrûbeyan tu dostî ji min re nehişt ku
Ez xwe bidim bal lê her ez jê reviyam

[Mirina] Mihemed⁵⁶⁹ ibn Bextiyar ibn Ebdullah

Ew birayê Ustadarê Xelîfê û edîb û şairekî hêja bû ku rojekê ji me re ev xwendin:

Sonda bi kesê dilaram ku pê sond
Dixwe ger tu zanibî ew mezin e

Ez pê bengî, xemgîn û pîr nexweş im
Dil qilqilî ye sewdaser û xembar e

Digel pesnê jî ez dilxweş nabim
Heya mirinê ez ê ji vê ewle bim

Tu piştî hicranê bi gihîştinê rehmê bike
Aramî diçe û hêvîdarî dimîne

⁵⁶⁸ Ew Ebu l-Ebas Xidir ibn Eliyê Cizîrî ye ku di sala 525/1130'yi de li Cizîra Botan hatibû dinê û dû re çûbû Bexdayê û heya mirina xwe ya sala 605/1208'an lê mabû. Wî xweş xewn tabir dikirin û li ser xwe honrawe digotin. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 100.

⁵⁶⁹ Eb ul-Feth Mihemed ibn Ehmed ibn Bextiyar Ibn Eliyê Wasitî ku navdarê bi Ibn Sendayî bû û birayê ustaddarê Xelîfê û şair û edîbekî hêja bû ku di vê salê (605/1208) de çû rehma Xwedê. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 101; Ibn Kesîr, b. n., 13/42.

Û ji honraweyên Tacedîn Texabin ku li Helebê ji me re xwendibû:

Kîjan dest li cem min e û kîjan jê
Ji bo çokê da bi mizgînê min binalîne

Wan bangî barkirinê kir ku ez sewsî bûm
Dilê min li nav huştirên wan geriya

Weke ku xilpoka min bi mar ve girêdabin
Xwezî wan dizgînê sist bikira

Berî ku barbikin min nebihîstibû
Ku spîtî ji ber pîrbûnê derdikeve

Ji ber wan şaxên yekane gelek
Mêrgan bihna xweş î taze girtiye

Selam bike li rimavêjan û bibêje:
Ger dilnêrm bin dê wan bikujin

Wan alîperdeyan dest bi armanca xwe kir
Ku dê heyvên tarîtiyê wan bibînin

Devliken in û zêdeyî jî dibare
Ku agirê geliyên wan diçirise

Hewa bi bihna miska ku ji memekên
wan difûre bêhnexweş bûye

Berî ku derketibû min nizanibû ku
Çarşev û perde serkaniya agahên wê ye

Û gotiye:

Çû seredanê ku hê çavê stêrê ranezabû
Ji ber spehîtiya xwe bi hîzar û edakar bû

Ma ew çavreşeke ku xalên rûyê wê
Mîn ya dilopa şebnem, ya ser gula bi jale

Ey rindiya ku ji seredayî ve xwiya nebû
Ji bilî ku ka heyva bextewariyê li kû ye

Ey tarîtiya ku piştî ez tê de
bûm neynika rûyê yê hindî

Tefandina wê bi destdana sariya şehwerdar e
Û agirê min jî ji germa devê nesarbûyî ye

Bi kaseyeke têkelê bi zilfeke wê
Li ser zimanokê min bi camêrî da min

Ey ewa ku ji şevê tu şêr û rêçenasî
Yeke mîna wê bi dest nexistiye

Xewê nêzîkî min kir heya ku
Paldayî raza û jale jê diçirîsî

Ez wî di dilê xwe de weke rihaneke nazik
Ku di agir de jî bihn dide, dihewînim

Yê ku ji nefsa xwe şeraba sor û zer digire
Bi jana ku di dilê minê tî de ye vedimire

Reşayiya gulangê wê bi xuricîna
Stêrê sibeya zû re ji rûyê wê qut bû

Ma jê pê ve bi bal kesî din ve rohnî da
Nan sond dixwim bi jiyana Melikê Eşref

Tê (di vê sala 605/1208'an) de nûçe ji Misrê hat ku serekqazî Sedredîn Ebdulmelîk ibn Dirbasê Kurdîyê Hezbanî wefat kiriye ku zanayekî hêja û xwedî cihekî bilind bû.⁵⁷⁰

⁵⁷⁰ Ew serekqazî Sedredîn Ebd el-Melikê kurê Dirbasê Marîniyê Hezbanîyê Kurd bû ku di dema Melik Adilê Eyûbî û Melik Kamilê kurê wî de bûbû serekqazî û şêxê şêxan. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 102, Ibn Kesîr, b. n., 13/48; Ibn Texreberdî, b. n., 6/196.

Sala Şeşsed û Şeşan (606/1209)

Tê (di vê sala 606/1209'an) de qralê Gurcistanê Îwanî (Ivone)⁵⁷¹ daket ser Xelatê ku Melik Ewhedê kurê Melik Adil lê dima, wî zor dayê û ewqas hindik mabû vegire ku remildar ji qral re gotibû "Di îşev de tu rawestan nîne heya keleya Xelatê." Ew pir bi vê falê şabû û ji kêfa şerab vexwar û bi leşkerê xwe ve siwar bû û çû ber deriyê Ercişê.⁵⁷² Misilman derketin pêşiya wî û pê re bi xurtî şer kirin ta ku hespê wî likumî û ji ser kete erdê ku hinek mêrxasên wî bi ser ve hatin [da wî biparêzin lê] ew ji hatin kuştin û ew hat dîlgirtin. Wan ew bir keleyê ku ew şev bi dîlîtî lê raza û dema weha bû Gurcî ji ser bajêr rabûn û Xwedê xelkê Xelatê ji wan rizgar kir. Dû re wan ji bo serbest berdana wî pê re li hev kir ku ji welatên Misilmanan çi cihên ku vegirtîne bi paş ve bide, dîlên Misilmanan yên cem xwe hemî berde, sedhezar dînarî ji bide û qîza xwe bi Melik Ewhed re bizewicîne.⁵⁷³

Tê (di vê sala 606/1209'an) de Melik Adil bi leşkerê xwe ve çû ser Sincarê û heya remezanê bi mencenîqan lê da û hindik mabû ku vegire ku Melik Zahir birayê xwe Melik Mueyed şand cem da mehderiya Sincarê bike, lê wî

⁵⁷¹ Ev Ivone/Ivanê fermandarê Tamara û dû re qiralê Gurcistanê bû ku di sedsala 12'an (1200-1227) de hikim kiribû, di nav Gurciyan de ew ji malbata Zakarid-Mkhargrdzeli (Zakarayê-Mixargirzeli) tén nasîn ku li gor gotineke belav di nav wan [Gurciyan] de ew ji Kurdên Mezopotamyayê ji hoza Babirakan/ Bapirekan bûne. Bnr. V. Mînorsky, *The Studies in Caucasian History*: Lêkolinên ser diroka Kafkasyayê, Avesta, Stenbol, 210, wergera Emin Narozi, beşa Mîrzeyên Mxargrzeli, r. 123. Richard Barrie Dobson, 2000, *Encyclopedia of the Middle Ages*: A-J, p. 107, Editions du Cerf, University of Michigan, *under the Christianized Kurdish dynasty of Zak'arids they tried to re-establish nazarar system...*; William Edward David Allen, 1932, *A History of the Georgian People*: p. 104: "She retained and leant upon the numerous relatives of Sargis Mkhargrdzeli, an aznauri of Kurdish origin"; Vardan Arewelts'i's, *Compilation of History* "In these time there lived the glorious princes Zak'are' and Iwane', sons of Sargis, son of Vabram, son of Zak'are', son of Sargis of Kurdish nationality."

⁵⁷² Erciş/Erdîş bajarekî naskirî ye ji Ermenistana mezin [beşeke Kurdîstana niha] ku nêzîkî Xelatê ye. Yaqût, b. n., 1/173

⁵⁷³ Di Zeyla Ebû Şame de jî ev bûyer her mîna saloxên nivîskariyê ye, lê Ibn el-Esir ew bi awayekî din daye. Li gori wî ev bûyer di sala 605/1208'an de qewimiye û Gurciyan avêtiye ser Ercişê ne Xelatê, ew bi zor vegirtiye, talan û tajan kiriyê, wêran û dêran kiriyê û pîsî û xerabî bi xelkê wê re kiriyê û ew dîl girtine, lê Necmedîn Ewhed ji tirsê ji Xelatê derneketiye û neçûye hawara wan, çendî ku gelek leşker ji li cem hebûye û Gurcî ji sax zivirîne malê. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 103; Ibn Esir, b. n., 10/345.

nekir û Melik Mueyed jî di vê rêwîtiyê de mir. Li ser vê yekê şahên rojhilatê ji ber vê tevgera Melik Adil jê aciz bûn û ji encamê tirsîyan.

Nûredîn Arslanşahê xwediyê Mûsilê bi xwediyê Erbilê Mizafereîn ibn Zeynedîn re, bi xwediyê Cizîrê, yê Mêrdînê, bi Melik Zahirê xwediyê Helebê, xwediyê Rûmê û xwediyê Amedê re hevkarî çêkir û Melik Adil jî bi vê hisiya. Di hingê de jî, qasidê Xelîfe Îmam Nasir ji bo mehderiya Sincarê giha cem, wî mehderiya Xelîfe pejirand û piştî ku Nisêbîn û Xabûrê ji dêl ve girt ji ser rabû û çû li Heranê daket û leşker belav kir. Yê ku rewş li ser xerab kiribû Melik Micahîd Esededînê xwediyê Himsê bû. Dema Melik Zahir, xwediyê Rûmê û şahên ku li ser hevkarî kiribûn pê hisîyan ku wî leşker belav kiriye, xwestin herin şerê wî û welat jê xelas bikin; lê ew bê dilê xwe bi wan re li hev hat.

Fexredîn Şemamî bi qefleya heciyên Şamê re çû hecê.

Tê (di vê sala 606/1209'an) de îmam Fexredîn Mihemed⁵⁷⁴ ibn 'Emer er-Razî wefat kir ku nav û dengê wî ji balkişandina ser çêyiya wî û berhemên wî yên ser zanistên din mezintir e. Şerîetnasan ew kafir didêra, lê ev kirêtiya li ser bi hinek kirinên wî ve girêdayî bû, çunkî wî ji bo Pêxember (e. s.) "Mihemed er-Tazî; yanî Erebi" gotiye û ji bo xwe jî "Mihemed er-Razî" gotiye.

Tê (di vê sala 606/1209'an) de Meceddîn ibn el-Esîr el-Cizîrî⁵⁷⁵ ku di pêncsed û çelî (540/1145)⁵⁷⁶ de bûbû, wefat kir.

⁵⁷⁴ Fexredîn Razî Ebû Ebdullah (543-606/1148-1209) Mihemed ibn Emcer ibn Hiseyn ibn Hiseyn ibn Eliyê Teyniyê Bekirî bû ku bi eslê xwe Teberistanî bû û li Razê hatibû dinê û navdarê bi Ibn el-Xetîb bû. Ew filozofekî heja bû ku nivîsevanê *Tefsîra Qurane*, *Mehsûl*, *Mehsel*, *Nihayet el-'Uqûl*, *Erbe 'in*, *Şerha Îşareta ibn Sina*, *Şerha Mifessela Zîmexşerî*, *Şerha Weicza Xezalî* û gelek kitêbên din bûye. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 104-105; Ibn Esîr, b. n., 10/350; Ibn Xelîkan, b. n., 4/82-86.

⁵⁷⁵ Meceddîn Ebu s-Se'ad el-Mubarek ibn Mihemed ibn Ebd el-Kerîm ibn Ebd el-Wahidê Şeybaniyê Cizîrî yê nivîskar (544-606/1149-1209) bû ku di sala 544'an de li Cizîra Botan bûbû û dû re çûbû li Mûsilê mezin bûbû û ketibû ber xizmeta tibabek ji malbata Zengiyên desthilatdarên Mûsilê û birayê Dîyaedin ibn el-Esîrê wezîrê Melik Efdelê kurê Selahedinê Eyûbî bû [ku karûbarên wî xerab kiribû] û yê Ezedin Eli ibn el-Esîrê xwediyê Tarîxa el-Kamil û yên din bû. Gelek berhemên wî di warê tefsîr, hedîs, nehew, hesab û hedîsên xetîb de hene. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 105-106; Ibn Xelîkan, b. n., 4/7-8; Ibn Esîr, b. n., 10/350.

⁵⁷⁶ Nivîserê vê kitêbê, Ibn Texreberdî (6/176) û Ebû Şame sala bûyîna wî 540/1145'an didin, lê li gorî çavkaniyên nota raserî vê sala bûyîna wî 544/1149 bûye. Bnr. li çavkaniyên nota jorî ya 573'yan.

Sala Şeşsed û Heftan (607/1210)

Tê (di vê sala 607/1210'an) de Melik Adil Nûredîn Arslanşah ibn Ezedîn Mesûd ibn Qutbedîn Mewdûd ibn Zengîyê xwediyê Mûsilê wefat kir ku yekî qurre, zordar, çikûz û xwînrej bû.⁵⁷⁷ Şairê Mûsilî Cemaledîn ibn Şihne li ser wî gotiye:

Gotin, melikê me bejinkurt e
Min got, erê destkurt e jî

Ji lomeya binçengên xwe û ji kubra
xwe mîna darê rimê diheje û dilerize

Ew bi vê şî'ra wî hisiyaye û ew avêtiye bîrê heya ku miriye, Nûredîn bi êşa weremê miribû û li pey xwe du kur Melik Qahir Mesûd⁵⁷⁸ û melik Mensûr Emadedîn Zengî⁵⁷⁹ hiştibûn.

Wî Qahir kiribû welîhdê xwe li Mûsilê û Eqreyê⁵⁸⁰ dabû Zengî ku herdu jî bi qizên Mizafereîdîn bin Zeynedînê xwediyê Erbilê/Hewlêrê re zewicî-

⁵⁷⁷ Li gori Ibn Esîr wî hivde sal û yazde meh desthilatdari kiriye û ew yekî mîrxas, hişmend û dadmend bûye. Lê Ibn Kesîr dibêje: "Ku Eb ul-Mizafer Sibî ibn el-Cewziyê xwediyê *Mirat uz-Zemanê* jî weke nivîskarê me ew yekî zordar, çikûz û xwînrej nişan daye." Ji bo berfirehtir bn. Ibn Esîr, b.n., 10/353; Ebû Şame, *Zeyl*, r. 108; Ibn Kesîr, b.n., 13/46.

⁵⁷⁸ Melik Qahir Eb ul-Mizafer Mesûd ibn Nûredîn Arslanşah ibn Ezedîn Mesûd ibn Qutbedîn Mewdûd ibn Emadedîn Zengîyê xwediyê Mûsilê ku bavê wî Nûredîn Arslanşah berî mirina xwe bi çend salan ew kiribû welîhdê xwe û dema nexweşiya wî zêde bûbû jî rabûbû dişa gazî mir, serdar, leşker, giregîr û zanayên xwe kiribû û welîhdîya kurê Melik Qahir nû kiribû û wan jê re dabû sondê. Ibn Esîr, b.n., 353-354; Ibn Wasil, b.n., 3/206; Ibn Kesîr, b.n., 13/46.

⁵⁷⁹ Ew Emadedînê III'em yê kurê Nûredîn Arslanşahê kurê Mesûdê Kurê Mewdûdê kurê Îmededîn Zengî bû ku bavê wî Nûredîn Arslanşah hê di saxiya xwe de ew danibû ser keleya Eqre û Şûşê û ew şandibû ser wan da karûbarê wan li hev rast bike, wan biparêze û wan birêve bibe. Ew çûbû ser wan û heya mirina xwe ya sala 630/1232'yan li wan mabû. Ibn Esîr, b.n., 10/353; Ibn Wasil, b.n., 3/206.

⁵⁸⁰ Eqre keleyeke asê ye li rojhilatê çiyayê Mûsilê ku bi Eqreya [Akrêya] Himeydi tê nasin û Kurd lê dijin. Yaqût, b.n., 1/154; Ibn Esîr, b.n., 10/383.

bûn. Melik Qahir cibe li mîrek û giregirên bajêr kir û zengo jî jê re hat girtin û karûbar jî bi Bedredîn Lu 'lu 'ê koleyê bavê wî ve hat girêdan.⁵⁸¹ Ew mêrxas, camêr û qenc bû ku xelk ber pê ve çû û di karûbarê welatî de ewleyiya xwe da ser.

Tê (di vê sala 607/1210'an) de Şêx Ebû Emer Mihemed⁵⁸² ibn Qudameyê şêxê Henbelîyan yê pîroz ku di sala pêncsed û bist û pêncan (525/1130) de nêzîkî Came 'îna de vera Nablusê hatbû dinê, wefat kir. Ew bi bavê xwe re koçber bû û li mizgefta Salih ya dervayê Deriyê Rojhilat daketin û demekê lê man, lê dû re çûn çiyayê Qasyûnê.

Xelkê jê re got; "Salihîye" bi mebesta nisbetdana bi bal mizgefta kurê Salih ve. Li çîya ji bilî dêra Hewranî tu avedanî tunebû, lê digel vê jî Şêx Ebû Emer salewext bi rojî bû, radibû şevnimêjan û hemî nimêjên pênc wext bi cemaet dikir. Ew piştî sêyeka şevê herşev di tarîtiyê de diçû mizgeftê û heya şeveqê nimêj dikir, herroj navbera nîvro û esir heftiyeka Quranê dixwend û piştî eşaya dawî ayetên parastinê⁵⁸³ û sûretên Yasîn, Tebarek/Milk, Waqî 'e, herdu Qul E 'ûzan û Qul huwe Ellahu dixwend. Herweha herroj heya wextê hilatina rojê xelkê fêrî xwendina Quranê dikir, dû re heşt rik 'et sinetê Selatuduha/hilatina rojê dikir, hezar Qul huwellah dixwend û her rojê înan piştî 'esir seredana goristanê dikir û rojên duşem û pêncşeman bi nigan û bi qapqapê hildikişîya şikefta Xwînê⁵⁸⁴ û navbera nîvro û esir nimêj dikir. Dema ku Şêx ji çîya dadiket, wî tahlî dida hev, bi weris girêdida û hildigirt dianî bazara jinebiyan û bi şev jî ji wan re pere û arvan dibir, lê wan ew nas jî nedikir. Ew bêdesmêj qet ranediza û çî dema Xwedê ji cîhanê jê re tişteki vedikir wî ew pêşkêşî pismamên xwe dikir û kincên xwe jî dida xêra xwe.

Gelek caran zivistan diqediya jî hê bê kinc cibeyek lê bû û demeke dirêj bê derpê bû û şaşîka wî jî ji betanê cibeyê wî bû. Ew li ser hesîrê radiket, nanê

⁵⁸¹ Ew Melik Rehim Bedredîn Lu 'lu 'Lûlûyê koleyê malbata Atabeg Zengî bû, ew bi eslê xwe Ermenî bû ku terzî-yekî ew kiribû û biribû cem Melik Nûredîn Arslanşahê Zengî û li cem malbata Zengîyan mabû heya ku piştî mirina Melik Qahir ew bûbû çavdêrê karûbarê kurê wî yê deh salî û her lê xeberîbû heta malbata Atabegîyan ji holê raki-ribû û bi serê xwe bûbû xwediyê desthilatê û nêzî pêncî salî deshilatdari kiribû ta ku di sala 656/1258'an de miribû. Ebû Şame, *Zeyl*, r 310; Ibn Kesir, b. n., 13/160.

⁵⁸² Ew Şêx Ebû Emer Mihemed ibn Ehmed ibn Mihemed ibn Qudameyê Salihî yê Meqadîsî bû ku birayê Şêx Mewfiqîdîn Ebdullah ibn Ehmed ibn Mihemed ibn Qudameyê ibn Nesr el-Cemalî bû. Wî li navsera Qasyûnê ji feqîrên quranxwên re Medrese ava kiribû û di sala 528/1133 de li gundê Nablusê bûbû û isal (607/1210) jî wefat kiribû. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 109; Ibn Kesir, b. n., 13/47; Ibn Texreberdî, b. n., 6/178.

⁵⁸³ Ayetên parastinê ev in: Sûretên Tewbet, ayet 25-26, 40; Ehzab: 9-11; Ali Imran: 123-126, 200; Enfal: 38; Beqer: 100, 177.

⁵⁸⁴ Şikefta Xwînê şikefteke li çiyayî Qasyûnê ku dikeve raserî Dimeşqê. Yaqûr, b. n., 5/329

ceh dixwar, wî tu parsek neqewirandiye û dilê tu kesî neêşandiye. Dema ku Selahedîn dakete ser Qudsê ew û birayê xwe Miwafiq û hinekî din di çadirê de bûn ku Melik Adil hat seredana wî lê ew li ser nimêjê bû, wî ew [nimêj] nebirrî, ne berê xwe dayê û ne jî dest ji werdên xwe berda. Ew bi îşilkê xwe yê berîk daketî derdiket ser mînberê û gopal jî bi destê wî bû. Ew mucahîdekî di riya Xwedê de bû û bi Selahedîn re amadeyî gelek xezayan bûbû.⁵⁸⁵

Institut kurde de Paris

⁵⁸⁵ Ew beşdari cengên Siltan Selahedîn bûbû û di vegirtina Qudsê ya sala 583/1187'an de amade bû û herweha yên Qeraxê û yên din jî. Ibn Kesîr, b. n., 13/47

Sala Şeşsed û Heyştan (608/1211)

Tê (di vê sala 608/1211'an) de qasidê Celaledînê xwediyê Elamûtê⁵⁸⁶ bi nûçeyekê derket hizûra Îmam Nasir ku ji Batiniyan berî bûne, camî û mizgeft ava kirine, nimêja îne kirine û rojîya remezanê girtine. Xelîfe û xelk hemî bi vê şa bûn. Xatûna diya Celaledîn ji bo çûna hecê hatibû wê derê, Xelîfe qedir dabûyê û ew bi rê kiribû.

Tê (di vê sala 608/1211'an) de Îdixmîş⁵⁸⁷ ji Hemedanê hat Bexdayê ku Nasirudîn Mengelîyê⁵⁸⁸ koleyê Atabeg zora wî biribû û ew ji Hemedanê derxistibû. Xelîfe qedrê wî girt û hemî giregirên dewletê bi dêlindêzî derxist pêşîya wî.

Tê (di vê sala 608/1211'an) de Rebî'e Xatûna qîza Eyûb çû hecê û di roja qurbanê de li Minayê dema xelkê recma Şeytan dikir Îsmailîyekî xwe avêt ser zilamekî bi rûmet ji kurapê Qutade ku pir dişibihî wî û ji wan (Îsmailîyan) werê ew e û ew li cem Cemrê kuşt.

Tê gotin ku, yê ew kuştiye bi diya Celaledîn re bûye, kole û eşrafên Mekê rabûne ser pîyan û hilkişiyane ser herdu çiyayên Minayê, "Lailahe ille Lah"

⁵⁸⁶ Ew Celaledîn ibn Filan ibn Hesen ibn es-Sebah bû û serekê Îsmailîyên Alamûtê bû ku ew (Alamût) ji keleyeke asê bû li herêma Rûzbar ya navbera Qezwin û deryaya Xezezê li ser kumçika çiyayekî ku li dora wê firinek hebûn û gihîştina ser pir zehmet bû; ew paytexta mezinê Îsmailîyan bû. Ibn Esîr, b. n., 10/357; Qezwîni, *Esar el-Bilad we Exbar el-Ibad*, r. 301.

⁵⁸⁷ Li gor Ibn Esîr navê wî Şemsedin Îtexmîş e ku berê xizmetkarekî Ebû Bekirê kurê Pehlewanê xwediyê Azerbaycan û Reyê û deverên pê ve girêdayî bû, lê dû re wi dest danibû ser hinek deverên destê wi yên mina Hemedan, Îsfahan, Rey û derûdorên bi wan ve û hêza wi xurt bûbû ta ku çûbû Azerbaycan û Aranê û dora mezinê xwe Ebû Bekir Pehlewan ji pêçabû. Lê belê niha ji yekî bi navê Mengelî ku xelk li dora wî kom bûbûn û koleyên Pehliwan ji gihabûnê, êrişî wi kiribû û ew ji ber reviyabû çûbû Bexdayê û li wê derê mabû heya ku Mihemedê kurê Mengelî bi leşker ve çûbû ew li Bexdayê kuştibû. Ibn Esîr, b. n., 10/356, 359

⁵⁸⁸ Ew Nasirudîn Mengelî/Menkeli yekî Kurd bû û ji eşîra Mengelî/Menkeli ya Hekarî bû û di dema Selahedin de serdarekî wi yê girîng bû ku berî mirina wî herdem bi kurê wi Efdel re bû. Herweha yek ji vê eşîra Mengelî bi navê Dawîdê kurê Mengelan li keleya Ezazê dema Heşaşîyan êrişî ser Selahedin kiribû ew parastibû û canê xwe dabû. Ev yek ji van Mengelan bû ku dû re çûbû ketibû ber xizmeta Atabeg ibn Pehliwan û dema rewşa Pehliwan weke ku li jor ji bihurî nexweş bûbû hingê rabûbû leşker kom kiribû, koleyên Pehlewan ji gihandibû xwe û çûbû ser Şemsedin Îtexmîş û deverên ku vegirtibû jê sitandibû û bi xwe lê hikim kiribû. Boris James, b. n., 170

gotine û tekbr dane. Bi keviran li xelkê dane û di roja cejnê de malê xelkê bi zor ji wan sitandine û di navbera herdu beran de komek kes hatine kuştin. İbn Ebî Feras⁵⁸⁹ gotiye: “Me bibin qonaxa Şamîyan” û dema bar û giranî li hêştiran hatiye barkirin, hingê Qutade û koleyan êrîş biriye ser wan û pirê mal ji wan sitendine. Qutade gotiye: “Ji min pê ve mebesta wan ne tu kes bûye, bi Xwedê min tu kes ji heciyên Îraqê nehiştiye.” Ibn Salarê mîrê heciyên⁵⁹⁰ Şamê jî bi Rebî'e Xatûn re bûye, diya Celaledîn çûye ketiye bin konê Rebî'e Xatûn û jê ewleyî xwestiye.

Rebî'e Xatûn rabûye bi İbn Salar re xeber şandiyê cem Qutade û jê re gotiye: “Ma çi sûcê xelkê heye û jixwe mêrkuj jî hatiye kuştin, vêca ev çi ye ku tu bi wesîleya vê, malê xelkê talan dikî û tu di vê meha haram de rêtina xwînê ji xwe re helal dikî, tu bira, zaro û mêrê min nasdikî, bi Xwedê ger tu van kirinên xwe bi dawî neynî ez dê bikim ...” İbn Salar ev pê daye zanîn, gef lê xwarine û jê re gotiye: “Dest ji vê berde nexwe dê Xelîfe ji Îraqê were te û em jî ji Şamê.” Wî dest ji wan berdaye, hinek mal xwestiye, wan jî jê re sih hezar dînar daye hev û xelk sê rojan li dora çadira Rebî'e Xatûn di nav kuştî, birîndar, şêlandî û taziyan de maye, ta ku wî destûr daye xelk têkeve Mekeyê. Yên xurt û saxlem ketinê ew tewaf kirine lê çi tewaf, ew çûne û di rewşeke feqîr î perîşan de gihîştine Bexdayê, lê tu kes jî li ser wan bi hev neketiye.

Tê (di vê sala 608/1211'an) de Hesên ibn Mihemed ibn Se'd ku bi Tacedîn ibn Hemdûn dihat naskirin wefat kir, Ew nivîserê kitêba bi navê “*Tezkîreya Hemdûniyan*” bû.⁵⁹¹

Tê (di vê sala 608/1211'an) de Mîr Fexredîn Eyaz Serkesê Nasirîyê Selahî⁵⁹² wefat kir ku kirîna wî bi çarsed dînarî bû. Ew yek ji serdarên

⁵⁸⁹ Di vê salê de mîrê Hecê Elaedîn ibn Mihemed ibn Mîr Micahidedîn Yaquût heciyên Îraqê bire hecê lê ji ber ku ew piçûk bû ji bo serkariya karûbarên heciyan pê re Hisamedîn ibn Ebî Firas ibn Weram ji hat şandin. Ibn Esîr, b. n., 10/356; Ebû Şame, *Zeyl*, r. 120-121.

⁵⁹⁰ Ya rastî Şecca' Elî ibn Salar serkarê heciyên Qudsê bû û mîrê heciyên Şamê jî Semsam İsmailê birayê Sebarûxê Necmî bû. Bnr. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 120.

⁵⁹¹ Ya rastî ew Tacedîn Ebû Se'd Hesên ibn Mihemed ibn Hesên ibn Hemdûnê Su'lebîyê 'Edewî bû ku xwediyê kitêbên *Tezkîre*, *Exbar el-'Ulema* û *Exbar eş-Şu'era* bû. Li gor Ibn Esîr ew kurê xwediyê *Tezkîreyê* bû. Ibn Esîr, b. n., 10/358; Ebû Şame, *Zeyl*, r. 121; Ibn Kesîr, b. n., 13/50.

⁵⁹² Ew Fexredîn Ebû Mensûr Çerkez ibn Ebdullahê Nasirîyê Selahî ye, çendî ku hem nivîskarê me û hem jî Ebû Şame Serkesê gotine jî lê rastiya wê Çerkez e û Ciharkes jî tê gotin çawa ku Ibn Xelîkan jî gotiye. Ew mîrekî pêbawer yê Selahedîn bûye ku ji ber vê jî jê re “Nasirîyê Selahî” hatiye gotin. Piştî Selahedîn jî ew ketiye ber xizmeta Adil ku wî ji Banyas, Tibnîn, Şeqîq, Hineyn, Keleya Hesên û deverên wê bi mîrgehî dabûnê û heya mirina wî ya vê salê (608/1211) di destê wî de mabûn. Ebû Şame, *Zeyl*, 121-122; Ibn Xelîkan, b. n., 1/353; Ibn Kesîr, b. n., 13/50.

Salahedîn bû ku hemî xezayên wî dîtibûn û yekî şanmezîn, pîrxwîre û pirrimavêj bû, ji leşker hez dikir û pîr dîyarî û xelat didan. Me qala cudabûna wî ya ji Melik Efdel kir ku hingê Melik Adil Banyas, Tibnîn, Hûnîn, Şeqîf û Keleya Ebû Hesên⁵⁹³ dabûyê, ew lê dima û diçû Şamê û dihat heya ku wefat kir û li Qasyûnê hat veşartin. Wî li pey xwe kurek hişt ku Melik Adil ew danî ser deverên bavê wî û koleyê bavê wî Mîr Sarimudînê Tibnînî jî bi çêtirîn awayî bi karûbarê wî ve rabû, gelîyên hawîrdorê sed kirin û bi baştirîn sistemê desthilatî meşand.

Tê (di vê sala 608/1211'an) de Şêx Îmam Emadedîn ibn Yûnisê⁵⁹⁴ ku di sala pêncsed û sih û pêncan (535/1140) de li keleya Erbilê (Hewlêrê) bûbû, wefat kir. Wî şerîeta mezhebê Şafi'î xwendibû, li Mûsil mabû û gava Nûredîn Atabeg miribû bi peyambarî bo Bexdayê hatibû şandin. Ew di paqijiyê de bi weswese bû ku herroj xulamê xwe dişand ba pîra çem, di nivê wê de ew radiwestand, misîn pê dida tijekirin û jê desmêj digirt, her heman awayî bi xelkê re jî tev dilivîya. Qedîb el-Banê Saxik⁵⁹⁵ carekê rastî wî hat, Îmad jê re got selam û eleykum ey birayê min, tu çawa yî? Wî jî got: "Ez bi xwe baş im, lê min bihistiye ku tu herroj laşê xwe bimisînên avê dişoyî, ma çima tu gepa ku dixwî naşoyî?" Ew di mebesta wî giha û dev ji tevgerê berda. Şêx Emadedîn serekê Şafi'îyên Mûsilê bû ku di zanîna mezhebî de li gorî dema xwe bipêşketî bû û di meha Recebê de li Mûsilê wefat kiribû.

⁵⁹³ Keleya Ebû Hesên keleyeke qeraxê ya asê ye ku dikeve nêzikî Seydaya Şamê. Yaqût, b. n., 3/442

⁵⁹⁴ Ew Emadedîn Ebû Hamîd Mihemed ibn Yûnis ibn Mihemed ibn Men'ê ibn Malik ibn Mihemed bû ku şerîet-nasekî zana ye Mûsilê bû û di sala 535/1140'i de li keleya Erbilê/Hewlêrê bûbû û piştî xwendin û zanîna Fiqhê ew li Mûsilê bûbû serekê Mezhebê Şafi'î. Ibn Esîr, b. n., 10/357; Ebû Şame, *Zeyl*, c. 122-123; Ibn Xelîkan, b. n., 4/86-87; Ibn Kesîr, b. n., 13/49.

⁵⁹⁵ Ew Ebû Ebdullah Hiseyn ibn Eb il-Qasîm ibn Hiseyn bû ku di sala 471/1078'an de bûbû û di sala 573/1177'an de wefat kiribû û ji xelkê Mûsilê bû. Ibn Mistewfî, *Tarîxa Erbilê*, 1/371.

Sala Şeşsed û Nehan (609/1212)

Tê (di vê sala 609/1212'an) de Xelîfe cube, şaşîk û xelateke ku dişibihî ya siltaniyê da Îdixmîş û ferman lê kir ku konê xwe rake bibe Hemedanê.

Tê (di vê sala 609/1212'an) de gelşa Mîr Ezedîn Usameyê Geylî/Gêlî⁵⁹⁶ rû da. Çûnkî ji Melik Adil re hatibû gotin ku, ew agahên ser wan ji Melik Zahir re dinivîsîne û ji ber vê gumanê jî di [tevgerên] Melik Adil de li hemberî xwe guhertinê dît. Ezedîn Usame li Qahîreyê bû û Melik Adil û zaroyên xwe jî li Dimyatê bûn ku Usame bi mebesta nêçîrê bi koleyên xwe re derket derûdorên Bilbîsê û çû li Şamê doza keleyên xwe kir. Walîyê Bilbîsê bi riya kevokan ev nûçe ji Adil re şand Dimyatê û Adil jî got: "Kê bide pey û bigihîjê, kele û malê wî jê re ne."

Mi'ezem bi çend kesan ve siwar bûn û di bin de jî hespê Helebê hebû ku di çar rojan de ew gihand Xezeyê û ji Usame bihurî. Çûnkî Usame koleyên xwe ji xwe cuda kiribû û bi tenê mabû ku êşa niqrisê (êşa pahnî û mefselên nig) pê re hebû. Nêçîrvanekî ew li beriya Darûmê nas kiribû, ew xapandibû û jê re gotibû: "Dakeve!" Wî jî gotibû: "Ha ji te re hezar dînarî min bigihîne Xûrê." Nêçîrvanî dînar girtibûn û ew li riya çiya biribû, walî pê hisiyabû, dora wî pêçabû û daxistibû Sehyûna Qudsê, kefilek danibû ser û Melik Mi'ezem pê hisandibû. Ew çûbû cem û jê re gotibû: "Tu kalekî mezin î û êşa niqrisê jî bi te re heye, tu Kewkeb û 'Eclûnê'⁵⁹⁷ bide min, ez dê ji te re li ser mal û milkê te sond bixwim ku tu dê di nav me de bibî weke bavekî." Wî

⁵⁹⁶ Li gori Ebû Şame ew Mîr Ezedîn Usameyê Cebelî bûye û li gori Ibn Kesîr ji Sameyê Cebelî bûye ku serdarekî mezin yê Eyûbiyan bûye, lê Melik Adil û zaroyên xwe Melik Kamil, Melik Mi'ezem û Melik Faiz lê ketine gumanê ku ew bi xwediyê Helebê Melik Zahirê kurê Selahedîn û zava û biraziyê Melik Adil re ketiye pêwendîyan û dîji wan jê re name nivîsîne. Ew bi vê gumana wan hisiyaye û di demeke ku ew li Dimyatê civiyane bi wesîleya nêçîrê ji Qahîreyê derketiye û çûye ku here ser mirgehên xwe Kewkeb, Eclûn û yê din, lê Melik Adil dest daniye ser wan. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 124; Ibn Esîr, b. n., 10/359; Ibn Kesîr, b. n., 13/50.

⁵⁹⁷ 'Eclûn keleyeke asê ye li çiyayê Xûrê yê pêşberî rojhilatê Beysanê. Ebu l-Fida, *Teqwîm ul-Buldan*, r. 245

qebûl nekiribû û çêra Mi'ezem kiribû ku wî jî ew biribû li Kerekê girêdabû û dest danîbû ser mal û keleyên wî. Ew serdarekî mezin î bihiş û xwedî tevdîr bû û di keleyên wî de mal û berhemên mîna yên şahên mezin hebûn. Ji keleyan ya Kewkeb û 'Eclûnê yên wî bûn, ji mîrgehan (îqta'an) jî Sewad hemî, Cebaniye, Çiyayê 'Ewfê,⁵⁹⁸ bajarê Silt⁵⁹⁹ û Xûrê heya bigihê Kewkebê û Hemaya Kelîbê⁶⁰⁰ heya bigihê Nasîreyê tev yên wî bûn.

Gava mîrek vala û betal diman qesta wî dikirin û ew cihê tenhayiya mezinan bû, çî kesê ku qesta wî bikira gundek didayê ku heya Newrozê⁶⁰¹ hatiniya wî gundî jê re bû û li gorî hêjayiya wî ew bi rê dikir û pê re jî name [ya kardayînê] dinivîstî û ew dişand cem yê ku dê here têkeve ber xizmeta wî. Dema Melik Mi'ezem ew girt, bihayê tiştên ku jê sitandibû hezar hezar (milyonek) dînar bû û li Dimeşqê jî şêst gundên wî yên tevayî bi milkane hebûn, ji bilî yên hevpar.

Tê (di vê sala 609/1212'an) de kurê Melik Adil Melik Ewhed Necmedîn Eyûbê xwediyê Xelatê wefat kir ku yekî zordar î xwînêrê bû. Hinek êşên dijwar bûbûn bela serê wî ku loma temenê wî dirêj nebû; birayê wî Melik Eşref tam hingê çûbû seredana wî ku gava wefat kir ew hê li Melazgirê⁶⁰² li cem bû.

Eşref dest danî ser Xelatê û qencî bi xelkê wî re kir û ew perû kirin.

⁵⁹⁸ Cebel 'Ewf çiyayekî welatê Şamê ye ku bi Henane, kele û bajarokê Siltê û Çiyayê Xûrê ve xeta sînorê navbera Atabegê Dimeşqê Tuxtekin û qiralê Qudsê Belduin pêk dianî ku li ser hatibû lihevkin. Ibn Esîr, b. n., 10/543, sal 609

⁵⁹⁹ Silt kele û bajarokêki Urdinê bû ku diket rojhilatê çiyayê Xûrê û li başûrê Eclûnê dima û li pêşberî Erihayê li Ser Xûrê bû. Ebu l-Fida, *Teqwîm*, r. 244

⁶⁰⁰ Hema Kelîb: Hema navê ciyekî ye ku dikeve çoleke berwar û tê gotin ku gora Kelîb di devereke wê de ye. Yaqût, b. n., 2/353

⁶⁰¹ Newroz bi Kurdî û Farisî roja nû ye [ku berê rastî 11'ê Adara Salnameya Rûmî dihat, lê vê dawiyê Ewropîyan di salnameya miladî de 6-7 roj guhertin kir û ya Rûmî jî hew hat xebitandin ku ji hingê ve] ew rastî 21'ê meha Adarê ya Salnameya Miladî tê. Kurd wê weke cejneke rizgariya neteweyî ya kevnare û sersala nû yan jî salvegera serê sala wê roja rizgariyê ku di heman demê de ji wan re destpêka-saleke nû ye jî pîroz dikin û Faris jî weke sersala xwe ya nû wê pîroz dikin; çawa ku qiptî û Misilmanên Misrê [û hinek gelên Kafkasayê] jî weke tradisyoneke kevnare wê pîroz dikin. Bnr. Hesneyanî, *Tarîxa Dewleta Kurdan*, çapa Erebi, r. 295, nor 3, bi lêzêdekirin.

⁶⁰² Melazgir bajarekî navdar e ku nêzîkî Xelatê ye û niha qezayêke wilayeta Mûşê ye ku dikeve bakurê Kurdistanê.

Sala Şeşsed û Dehan (610/1213)

Tê (di vê sala 610/1213'an) de Îdexmişê xwediye Hemedanê hat kuştin ji ber ku dema ew ji Bexdayê zivirîbû li cem Tercemîyan⁶⁰³ li benda leşkerê Xelîfe mabû, lê dema leşker dereng bûbû, ew rabûbû ber bi Hemedanê ve çûbû. Di rê de rastî leşkerê Menkelî hatibû ku pê re şer kiribûn, ew kuştibûn û serê wî jêkiribûn û biribûn cem Menkelî; ji ber vê jî hevalbendên wî ji hev belav bûbûn. Ew yekî qenc bû ku pir xêr û sedeqe didan û dîndar î rojîgir û dadmend bû.

⁶⁰³ Ew Silêmanê kurê Tercemê Tirkmenê İwani bû ku mîrîtiya wan li herêma ser rîya navbera Bexdad û Hemedanê diket, lê Xelîfe ew ji ser desthilatê avêtibû û birayê wî yê piçûk anîbû ser hikim ku ji ber vê jî Silêman xeber ji Mengelî re şandibû û wî jî ew dabû kuştin. Ibn Esîr, b. n., 10/360, sal 610.

Sala Şeşsed û Yazdeyan (611/1214)

Tê (di vê sala 611/1214'an) de Melik Mesûd Iqsîs⁶⁰⁴ ibn Melik Kamil Yemenê vegirt ku yekî zordar î sitemkar û xwînrêj bû; tê gotin ku wî li Yemenê heşt sed şerîf û gelek jî zana û giregir kuştine. Ger ne ji çûna Melik Mi'ezem ya Hecê bûya ku xelkê Yemnê texmîn dikir ew dê biçûya bigihawana, wî zora Yemenê nedibir.

Tê (di vê sala 611/1214'an) de Melik Mi'ezem keleya Serxedê ji Ibn Qeraca sitand û ji dêl ve mal û mîrgeh danê û ew (Serxedê) da ustadarê xwe Ezedîn Eybek.

Tê (di vê sala 611/1214'an) de Melik Mi'ezem Şerefedîn Îsa bi komêk ji mîrxasên xwe yên mîna Ezedîn Eybek, Emadedîn ibn Mûsik, Zehîredîn ibn Senqer el-Helebî û serek Cemal ud-Dewle Xelîl ku yek ji giregirên Dimeşqê bû û yên din re çû Hecê. Ew li ser rîya 'Ula⁶⁰⁵ û Tebûkê⁶⁰⁶ çû di rê de birk û kargêh nû kirin û qencî bi xelkê re kir. Salimê mîrê Medîneyê çû pêşwaziya wî kir, jê re xizmet kir, hesp amade kirin û kilîlên Medîneyê pêşkêşî wî kirin. Wî jê re embarên zad vekir û ew daxist xaniyê xwe û xizmeteke mezin jê re kir. Ew çû Mekeyê û li wê derê jî Qutadeyê xwediyê wê ew pêşwazî kir, di xizmeta wî de amade bû û xwe li ehmeqî danî. Gava Mi'ezem jê pirsî ka ew dê dakevin kû derê, wî bi qamçiyê xwe erdekî kelebêst nîşan da, yanî ew der û jê re hindêk perû şandin.

⁶⁰⁴ Li gor Ebû Şame ew Mesûd Itsîs ibn [Melik] Kamil [ibn Melik Adil ibn Necmedîn Eyûb ibn Şadi bû] ku xwediyê Meke û Yemenê bû û di sala 626/1228'an de miribû, lê li gorî Ibn Kesîr (b. n., 13/105) jî weke vê derê Mesûd Iqsîs e û di *Şuzarat ez-Zehêbê*, 5/120 de ji Mesûd Ifsîs e. Bnr. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 238, not 3.

⁶⁰⁵ 'Ula cihêkî navbera herêma Wadî Qura û Şamê de ye. Yaqût, b. n., 4/163

⁶⁰⁶ Tebûk cihêkî ku di navbera Wadî Qura û Şamê de dimîne û dikeve navbera Hicrê û destpêka herêma Şamê. Yaqût, b. n., 2/17

Ew roja Erefeyê li Minayê raza û malekî pir da feqîrên herdu cihên ku kuştin li wan heram e (Meke û Medîneyê); wî kesên laşkêmendamiyê birin û zad û zexîre da wan.

Dema ew giha mal Melik Adil jî li ser Xirbet el-Lisûsê⁶⁰⁷ bû, ew bi lez çû cem mîna ku dê negihîje bavê xwe. Wî jê re xizmet û pêşwaziya Salimê xwediyê Medîneyê û kêmasiyên Qurade û ehmeqdêrana wî jê re gilî kir. Wî jî leşkerek amade kir û bi Nahid ibn Cerhî re şand Medîneyê, Salimê mîrê Medîneyê ew pêşwazî kirin û bi wan re derket ku herin Mekeyê, lê Qurade şikiya û reviya çû beriyê.

Institut kurde de Paris

⁶⁰⁷ Xirbet el-Lisûs navê derekê ye li welatê Şamê li hêla Ekayê. Ibn Esir, *el-Kamil*, 12/321

Sala Şeşsed û Dozdeyan (612/1215)

Tê (di vê sala 612/1215'an) de serîhildana Nasirudîn Menkelîyê koleyê Siltan Ozbeg⁶⁰⁸ li ber Xelîfe û li ber mezinê wî dest pê kir û wî rê birrîn, xwîn rêt û dest danî ser welatê mezinê xwe, ew jê derxist û çû Hemedan vegirt. Gelek kes li dora wî civiyan û wî behsa xwe û karên mezin-yên mîna zeftkirina welatê biyanî yên din û desthilatdariya Bexdayê kir.

Xelîfe peyam ji Melik Adil û [Melik] Zahir re şand, ji wan hawar xwest û bi pêşengîya Wec es-Sebi' leşkerê Bexdayê derxist ku hawara Melik Adil, ya Melik Zahir û ya Mûsilê jî gihayê û Mizafereîn bi hemî hêza Erbilê ve derket û bû serekleşkerê sipaha Bexda û Şamê û berê xwe da Hemedanê. Li Hemedanê Siltan Ozbeg, Celaledînê xwediye Alamûtê û Ibn Terceme jî gihanê û ew ji Hemedanê bi rê ketin çûne Kereca⁶⁰⁹ nêzikî Îsfahanê.

Li wê derê dît ku wa Nasirudîn Mengelî ji bintara çiyê bi çel hezar siwarî ve dadikeve û li naverastê daket pêşîya wî. Zexîreya leşkerê Mizafereîn ew qas kêmbûbû ku ger Mengelî sê rojên⁶¹⁰ din jî rastî wan nehata dê Mizafereîn û yên pê re hemî telef bibûna. Ew roj esirkî Nasirudîn Mengelî siwar bû û leşkerê xwe kir telp û ji çiya berjêr bû da li ber wan rêz bibe, ew palewanekî mîrxas bû. Defên Mizafereîn lê ketin di nav leşker de kir gazî, çekên xwe girêdan û leşkerê xwe kir telp û çûne hev û hino hino êrişî hev kirin. Hêla Mengelî ya rastê ya Mizafereîn ya çepê şikand ku mîr Ezedîn ibn Ezkeş lê dima, Mizafereîn bi telpên sancaqdariyê⁶¹¹ ew bi hêz kir heya ku zivirî cihê xwe. Di sancaqdariyê de serdarê hêza Helebê Mîr Ezedîn ibn

⁶⁰⁸ Ozbek kurê Pehlewanê xwediye Azerbaycanê ye. Ibn Esîr, b. n., 10/364

⁶⁰⁹ Li gorî Ibn Esîr Kerec e lê Yaqût diyar dîke ku di zimanê wan ê Farisî de Kere/Kerih e lê Ereban ew kirîye Kerec ku maneya kerihê/kirêrê dide. Ew bajarekî di nivê riya navbera Hemedan û Îsfahanê de ye. Ibn Esîr, b. n., 10/364; Yaqût, b. n., 4/506.

⁶¹⁰ Di Ibn Esîr de dibêje deh rojan. Ibn Esîr, b. n., 10/364

⁶¹¹ Telpên Sancaqdariyê hêza xwediye alayên zer ên piçûk in. Qelçeqendî, b. n., 4/7

Micela⁶¹² bû û li rastê jî Mîr Esededînê kurê Ebdullahê Mihranî⁶¹³ bû ku bêrawestan şer dikirin û êriş dibirin ser wan heya ku şev ket nebera wan, lê êdî serkeftina sipaha Mizaferedîn li ser ya Mengelî xwiya kiribû.

Vêca Dema ji Mengelî re xwiya bû ku ew dê sipêdeyê nikaribe derkeve pêşberî wan û nekarîna hêzên xwe dît, hingê çadir û tiştên tê de di cî de hişt û bi şev bi kesên pê re reviya çû. Serê spêdeyê dema Mizaferedîn xwest leşker ji cengê re rêz bike û bike telp ji hêla neyar ve tu tevger nedît û nihêrî ku zarok û bazarî ketine nav konan û kedê dikin. Wî gazî kir ji tirsê ku belkî dekeke neyar be û nijdeyan şand da li newal û serê çiyayan binihêrin, lê tu salox ji wan hilnanîn û hingê xelk çû ket nav konên Mengelî ku bêleşker li cih hatibûn hiştin. Xelkê bêhejmar talan birin û ew jî bi pey Mengelî ket ku heya hingê xulamên Mengelî ew kuştin û serê wî nanî cem Mizaferedîn û wî ew şand Bexdadê ku şahiyê mezîna li Bexdayê kete nav xelkê û Mizaferedîn jî bi nasnavê Welîyê rast î dilsoz hat navdan. Ew zivirî Erbîlê, nijde perû kir, mal da wan û ew çûn cihên xwe.

Tê (di vê sala 612/1215'an) de destpêka êrişên Tatarîyên ... xwiya kir ku ew jî ji wê qebîleya bi navê Temercîyan⁶¹⁴ dihat nasîn, bûn ku niştecihên ber-riya çolebirra Çînê bûn û zivistangehên wan li cihekî bi navê Erxûnê⁶¹⁵ bû. Ew taîfeyê Tirkan ya navdarê bi şer û xedrê bû û sedemê derketina wan jî ew bû ku herêma Çînê dora wê bi qasî qonaxa şeş mehan fireh bû.

Tê gotin ku dora Çînê hemî ji bilî deverên ber çiyayên asê û çemên fireh bi sûreke nebirrî pêçayî ye. Hê ji dema kevnar ve ew şeş beş bûne û her beşek

⁶¹² Ew Mîr Ezedîn Emer ibn Mîr Micela ibn Merwanê Mihranîyê Hekarî bû ku yek ji mîrxas û serekê hêza leşkerî ya şaxê Helebê bû û piştî mirîna Melik Ezîz bûbû cihgirê desthilatdariya Helebê. Boris James, b. n., beşa dara malbata Micela, 106, not 336.

⁶¹³ Ew Mîr Esedîne kurê Ebdullahê Mihranî ku mirekî eşîra Mihranîyên Hekarî bûye û gelek ji malbata wan di nav hêzên leşkerî û îdarî yê Dewleta Eyûbiyan de hebûne. Bnr. li deverên cihê yê ve kitêbê; İmad el-Katib, *El-feth el-Qisî*, r. 191. Ibn Wasil, b. n., 2/299; Ibn Şedad, *Sîret*, r. 128; Ibn el-Esir, b. n., 10/187; Boris James, b. n. r. 44.

⁶¹⁴ Çawa dixwiyê ev navê Termecî xerakiriyê ji navê Cengîz Xanê Moxolî Temûçîn/Timûçîn e, herweke ku Ibn Esîr jî qal dîke lê ew vê bûyerê ne di nav bûyerên vê salê (612/1215) de dide. Ew wê di yên sala 617/1220'i de dide û diyar dîke ku berî vê salê bûyerên wan dest pê kiribûn lê wî nexwestiyê kambaxtirîn bobelata ku bi ser Îslamê ve hatiye, binivîse. Piştî li ser îsrara dost û hevalan fikra xwe guhartiye û dest bi nivîsîna bobelatê kiriye. Ibn Kesîr jî hinek ji vê bûyerê di nav yên sala 616/1219'an de dide, lê li ser Cengîz Xan bi berfirehi di bûyerên sala 624/1226'an de radiweste. Ibn Esîr, b. n., 10/401-423; Ibn Kesîr, b. n., 13/64, 67-70 û 89-92.

⁶¹⁵ Orxûn navê çemê Moxolîstanê ye ku ji sinorê Tibet û Keşmîrê diherike û diçe digihîje çemê Kaşxer û Xerênê. Wargeha Cengîz Xan ya Qerequrumê li ser vî çemî bûye. Şemsedîn Samî, *Qamûs el-'Alem*, Mehran Marbaasi. Stenbol, 1306, Kaşgar Neşriyat, Ankara, 1996. Berg 2, r. 1073.

jî xanekî/şahekî weke cihgirê xanê mezin Altûn Xan ku li Temxacê dima, lê desthilatdarî kiriye. Ev Texmac jî di nivê Çînê de bûye û wargeha welatê mezin ya havînê lê bû.

Dema zivistan tê ew derbasî wan zivistangehên xweş yên qeraxê [çemê] Kengeyê yê pey Qeşmîrê/Keşmîrê⁶¹⁶ dibin. Altûn Xan ewleyiya parastina xanên piştgirên xwe dide ser wan xanên ku li Çînê rûdinin. Yek ji wan jî Dûşî Xan bû ku bi meta ... Cengiz Xanê mezinê Tataran re zewicîbû û weha çêbû ku mirina Dûşî Xan rastî windabûna Altûn Xan hat. Hingê Cengiz Xan bi Keşlû Xan re çû serîdana meta xwe ji bo sersaxiyê, wê jî ji wan re got ku yê mirî tu kur li pey xwe nehiştiye û wê ji bo cihê wî biraziyê xwe Cengiz Xan nîşan da, ew hat erêkirin û Cengiz Xan bû desthilatdarê welatê Dûşî Xan û di demeke kurt de gelek kes ji Tatarên ... yên xerab xwe dane kêlekê.

Dema Altûn Xan zivirî Temxacê, Cengiz Xan hesp û pêşkêşiyên ku Dûşî Xan jê re dişandin jê re şand û hinek jî lê zêde kir; lê dema dîyarî gihan ber destê Altûn Xan û jê re hatin pêşkêşkirin, ew pir hêrs bû û ji bo jêkirina dûvên hespa û qewirandina wan ferman da û yê ku ew anîbûn li wan dan. Dema Cengiz Xan û hevalê wî Keşlû Xan ev bihîstin bi hev re li ser hevkarîyê sond xwarin û dijîti û şerxwaziya xwe êşkere dîyar kirin.

Gava nûçeya hevgirtîna wan û daxwaziya wan ya xirabî û zêdekariyê giha Altûn Xan, ji bo vegerîna wan li ber fermanê name ji wan re şand û lêborîna ji bo tirsandinê û biryara geflêxarinê jî tevlî nameya xwe kir, lê duayên wî ji bîziyê pê ve tiştêk lê zêde nekir. Altûn Xan xeyidî, hawar xwest û çû wan, lê wan ew bi kirêttirîn awayî şikand û ji leşker û serdarên wî xelqekî bêhejmar kuştin û ew bi tena serê xwe filitî. Welat ji wan re vala ma, wan dest danî ser û xwe tê de bi cih kir û ji Tirkan jî çiqas aware û beredayê ku çavên wan li mal bû û li pey xirabiyê bûn, gihanê.

Rewşa Altûn Xan qels bû ta ji wan re şand ku ew dixwaze bi wan re li hev bê û ew bi milkê hindik yê di destê xwe de jî qayîl e. Wan jê re erê kir, Cengiz Xan û Keşlû Xan bi hev re li ser hevbeşîya desthilatê domandin, çûne ser Bîlasaxûnê⁶¹⁷ û dest danîn ser, lê Keşlû Xan mir, kurê wî ket cihê wî û bi nas-

⁶¹⁶ Kenge mezintirîn û navdartirîn çemê Hindê ye ku dikeve hêla bajarê Keşmîra ku dikeve dawîya bakurê Hidîstanê û rojavayê çiyayê Hîmalaya yê navdar. Şemsedin Samî, b. n., 5/3902 û 3864. Yaqût, b. n. 4/400.

⁶¹⁷ Bîlasaxûn bajarekî mezin e li navçeya welatên Tirkan ku dikeve pişt nehrê Seyhûnê û nêzîkî Kaşxara nav Tirkîstanê ye û herêmeke azad ya Çînê ye. Yaqût, b. n., 1/564; Şemsedin Samî, b. n., 5/3808.

navê wî hat bernavkirin. Ji ber piçûkiya temenê wî Cengiz Xan ew qels dît û di nav wan de nameyên navnokirinê çûn û hatin ta ku bi dijminiya navbera wan encam da.

Ew ji hev veqetiyar û Keşlû Xan Qeyalîq⁶¹⁸ û Maliqê⁶¹⁹ xwest ku Memdû Xanê kurê Ruslan/Arslan Xan jî ji bo wan pê re li hev kir û çûna wî û gihîştina wî ya wê derê rastî dema bûyera navbera Kûrxanê Xanî,⁶²⁰ şahê Xetayê⁶²¹ û Siltan Mihemed [Xwarizmşah]⁶²² hat, ku Siltan ew bi xerabtirin awayî şikandibû û bûbû êrîşa wî ya dawî ber bi hêla Kaşxarê ve. Hingê Memdû Xan dest pê kir dilê Keşlû Xan bijand çûna ser Kaşxarê⁶²³ û destdanîna ser Kûrxan ku wî jî xwe li ber xweş kir. Ew ji Qeyalîqê rabûn çûn û li sinorê Kaşxarê avêtin ser, ew ji desthilatê dûr xistin lê dû re dîsa ew anîn ser hikim, bes Keşlû Xan jî di dema destûra hevdîtinên giştî de weke teşrîfatar/hacib timî li cem wî dima.

Dema ev êrîşa wan giha Siltan Mihemed wî ji Keşlû Xan re şand û got: "Xanê Xanan piştî devbirra şûran ew bi zor ji werisên min xelas bû, îcar çira di demeke ku ew di ezizîya Siltanê xwe de bû dilê te bijiyayê û tu çûyî ser? Tevlî ku dixwest ew bi aramî bijî û ji bo wê jî ew bi zewaca qîza xwe ya Tûxac Xatûn bi min re û şandina wê tevli gewherên di xezîneyên wî de qayil bû, da di paşiya temenê wî de ez wî di welatê wî de aram bihêlim.

Vêca ger tu saxiya xwe bixwazî tu dê wî bi qîza wî, malê wî û gencîneyên wî ve ji min re bişîni, ger na ez dê bihêzeke wisa werim ser te ku tu nîkarî wê ji ser xwe rakî. Keşlû Xan bersiveke nefspiçûkî dayê, xwe kêr kir, dîyarî û pêşkêşiyên wan deveran jê re şand, lê ji bo teslîmkirina Kûr Xan doza bex-

⁶¹⁸ Qeyalîq yek ji bajarê herêma Tirkistanê bû ku di bin destê Dewleta Xetayê de bû. Nesewî, b. n., r. 43, not 1.

⁶¹⁹ Maliq yek ji bajarên Tirkistanê bû ku di serdemekê de bajarekî girîng yê Dewleta Xetayê bû û diket navbera Moxolistan û Faris. Nesewî, b. n., r. 43, not 2.

⁶²⁰ Kûrxanê Xanî yanî Kûr Xanê ku esilzadeyê ji malbata xanan e, çawa ku navsêrî şahên wan yêni Xetayîyan jî xanê xanan bûye. Ibn Esîr, b. n., 10/333

⁶²¹ Xeta: Hem navê herêmeke mezin ya bakurê Çînê ye ku Mañûrya, Moxolistan, rojhilatê Tirkistanê û beşeke Sibiryayê digire nav xwe û hem jî Xeta yan jî Xetan navê hozeke Moxolan e ku di destpêka sedsala 4/11'yan de di bin serdariya Bolici Apuwakî/Apûakî de Moxolistan hemî û beşek jî Çînê xistibû bin destê xwe û dû re ji gihabû heya Tirkistana paş çemê Ceyhûn yê Xorasane û dused salî li wan deveran hikim kiribûn ku ji vê desthilatdariyê re Dewleta Xeta dihat gotin û bajarên wê yêni mezin jî Kaşxar, Xeten, Bilasaxûn û Ozkend bûn. Şemsedin Samî, b. n., 3/2049; Ibn Esîr, b. n., 10/333-336.

⁶²² Ew Elaedin Mihemed Xwarizmşah ibn Elaedin Tikîş ibn Arslan bû ku di salên 596-617/1199-1219'an de desthilatdari kiribû. Ibn Esîr, b. n., 10/266-267; Ebû Şame, *Zeyl*, 185; Ibn Kesîr, b. n., 13/20, 64-65, 68-69.

⁶²³ Kaşxar bajarek û navçeyên xwedî gund in ku dikeve navenda Tirkistanê ser rîya Semerqendê û ji herêma Mawera en-Nehrê/Amû Deryayê ye. Yaqût, b. n., 4/488.

şandinê kir, çunkî Kûr Xan hatibû cem û pê ve zarî dikir û digot: “Ev Siltan û bavê wî berê ji min re bac dianîn û raspêriya xwe dîyar dikirin, jixwe herkes bi xizmeta wan ya ji min re dizane. Îca gava demê jê re li hev anî ez hingê bi aştiyê jî qayil bûm bi mercê ku ez keça xwe ya ezîztirînê ber dilê xwe bidim wî. Lê niha wa ye ew min jî dixwaze bi tenê ji bo ku min kêmbixîne, êdî ji vê pê ve ma mirin çî ye?” Dilê Keşlû Xan jê re nerm bû û tirsîya ku ger ew wî bispêrê dê li cem Tirkan şermende bimîne.

Wî roj bi roj Siltan bi paş ve dida ta Siltan tê giha ku ew wext dirêj dike û rabû şêst hezar ji leşkerê xwe hilbijart ji bo here Keşlû Xan. Ew çû, lê dît ku çem qerisiye û ew nikaribû here heya ku qeşa heliya, dû re ew derbas bû û çûyê. Hingê xeber gîhabû Cengiz Xan jî ku Keşlû Xan dest daniye ser welatê Kaşxar û Bilasxûnê û Kûr Xan jî di destê wî de ye. Ew rabû wî kurê xwe Dûşî Xan digel bîst hezar Tatarî yên ... şand da bigihên ser rewşa wî.

Di dema ku Siltan qesta wî dikir de nijdeyek hat û ew agahdar kir ku telpek siwar di nav toz û dûmanê mezin de tîn. Siltan nijdeyek ji leşkerê xwe şand da rewşê fêr bibin û wan dît ku Dûşî Xanê kurê Cengiz Xan zora Keşlû Xan biriye û serê wî bi xwe re aniyê û pê re jî talanên ku dûmana reş rakirine hene. Wê rojê herdu beran da pey hev, lê Dûşî Xan qasid şand cem Siltan û jê re got: “Ew erdê maçî dike û nahêle ku ew vê erdê derbas bike ne ku ji bo tade bide çiyayên wê, lê ew ji bo xizmeta Siltan e û jixwe xenîmet jî li ber fermana Siltan e, çawa bixwaze bila wisa bike, lê raya min ew e ku qencî bike û hinek jê bide kesên ku beşdarî şer bûne, ger na bila teslîm bigire û bibe konê xwe, çunkî bavê min riya edebê ji min re wesiyet kiriye ku divê derb li yek leşkerê Siltan yan jî cihgirê wî nekeve.”

Siltan tu qîmet neda van gotinên wî û jê re got: “Her çiqas Cengiz Xan ferman li te kiribe ku tu şerê min nekî jî lê Xwedê ji li min emir kiriye ku ez bi te re cengê bikim.” û dema herdu ber çûne hev Dûşî Xan êrîşî hêza Siltan ya çepê kir û ew ji hev dêrdexan kir û pîs perçiqand. Hindik mabû ku bişikiya ger hêza wî ya rastê zor nedana şeqê mişrikan yê çepê û her hingê navbirek jî ji wan ve xwiya bû ku herdu beran ji hev vediqetand û şev jî kete navbera wan. Tataran agir vêxist û di tarîtiya şevê de çûn û tirseke ku qet jibîr neke ji wan ket dilê Siltan û zivirî Semerqendê,⁶²⁴ lê ew cengawerî û xweragirtina ku di şer de ji wan dîtibû xemeke giran xistibû dilê wî.

⁶²⁴ Semerqend bajarekî navdar e ku dikeve başûrê Newala Sexdê û navenda wê ye. Yaqûr, b. n., 3/279

Sala Şeşsed û Sêzdeyan (613/1216)

Tê (di vê sala 613/1216'an) de Şêx Tacedîn Eb ul-Yemen Zeyd ibn Hesên el-Kindî (520-613/1126-1216) yê li Bexdayê bûyî wefat kir ku bûna wî di şeva nivê meha Şabanê ya sala pêncsed û bîstan de bû. Ew li Şamê dima û dostê taybetî û hevalbendê Ezedîn Ferûxşah û kurê wî Emcedê xwediye Ba'albekê bû. Ew yekî xuyqenc û bîrûbawerî çê bû ku meriv ji civata wî têr nedibû. Melik Mi'ezem Îsa li cem wî Kitêba Sibeweyhî⁶²⁵ û [kitêbên bi navê] Îzah/Îdah û Hemaseyê xwendibû ku ew ji Keleyê peya diçû heya mala Tacedîn û kitêb jî di bin çengê wî de bû. Ew di zanînen edebiyatê de şareza bû û xwedî agahên bilind bû û guhdarên wî pir bûn û gelek kitêb nivîsibûn ku bîreweran ji welatan qesta wî dikir û zana û giregiran jî li cem dixwend. Ew li Dimeşqê wefat kiribû û li Qasyûnê hatibû veşartin ku komek şairan bi lorîyên xwe li ser gerandine.

Tê (di vê sala 613/1216'an) de xwediye Helebê Melik Zahir Xazîyê kurê Melik Nasir Selaheddîn Yûsuf ibn Eyûb wefat kir, ku di sala pêncsed û şêst û heştan (568/1172) de li Misrê bûbû. Ew yekî bi heybet û tirsinak bû ku di desthilatê de xwedî giranî bû û di siyasetê de jî jîr û hosta bû. Dewleta wî bi zana û kesên qenc î hêja ava bû, bi serdar û şehzadeyan jî xemilandî bû û ji gel re baş, ji şandeyan re jî qencîkar bû û beşdarî pirên cengên bavê xwe bûbû.

Dema Melik Adil li Dimeşqê bi cih bû serdarên Selahî yên mîna Meymûnê Qesrî, Mubariz ibn Xutlix/Kutluk, Sera Senqer û Eybeg Fetis xwe dan cem wî û di dewleta wî de ji kesên xwedî şaşik [zanayên rêşînas] jî

⁶²⁵ Ew Ebû Buşr Emr ibn Osman ibn Qenberê Sibeweyhî ye ku zanatirîne bi nehwa/rêzimana Erebi û yek ji himdarê wê û xwediye çêtirîn berhema ser giramera Erebi ya bi navê *Kitêba Sibeweyhî* bû ku navdartinê kitêbê e di rêzimana Erebi de. Ew demekê çûbû Bexdayê lê dû re ziviribû Şîrazê û li Beydaya Şîrazê di sala 180, yan jî 177'an de li wê derê wefat kiribû ku temenê wî çel û çend sal bûn, lê li ser cih û sala mirina wî fikarên cuda hene. Ibn Xelikan. b. n., 3/406

Behaedîn ibn Şedad, Şerîf Îftîxar û Şerîf Nesabe hebûn. Ew penageha biyanîyan û şikefta feqîran bû, li wan digeriya û bîrewerî û zîrekî jê diçirisî. Ew bi Zerbê (êşa mîdê ya xwarinneserifandinê) mir û li keleya Helebê hat veşartin, dû re bo medreseya pêşberî deriyê keleyê hat vegihestin. Piştî wî kurê wî Melik Ezîz Mihemed kete cihê wî û Şehabedîn Tuxrîl el-Xadim jî kir arabegê xwe û wezîrê xwe Şemsedîn ibn Ebû Ye'layê Mûsilî ji wezîrtiyê avêt. Atabeg bi çêtirîn awayî bi karûbarê Melik Ezîz ve rabû, hemla wî da ser kura-pê bavê xwe Melik Eşref û desthilatî bi ray û tevdîrên xwe yên baş parast.

Tê (di vê sala 613/1219'an) de 'Edud ed-Dewle Merhef ibn Usame ibn Munqiz⁶²⁶ di not û yek sal û nivê temenê xwe de li Qahîreyê wefat kir û Siltan beşdarî cenazeyê wî bû. Ew yekî hêja, esilzade û li nik şah, mîrek û mezinan maqûl bû.

Institut kurde de Paris

⁶²⁶ Ew Merhef ibn Mueyid ed-Dewle Usame ibn Munqiz bû ku di temenekî not û sê (93) sal û nivê de miribû. Ew jî mîna bavê xwe li cem şah û siltanan xwedî giramî û qedingiran bû û bi xwe jî mîrxasekî edîb û rewanbêj bû.

Sala Şeşsed û Çardeyan (614/1217)

Tê (di vê sala 614/1217'an) de Melik Adil, Şêxê Şêxan Sedredîn⁶²⁷ bi qasî-
dî şand Bexdayê û dû re piştî wî jî kurê wî [Sedredîn] Fexredîn Yûsuf ji cem
Melik Kamil ve bi qasîdî hat.

Tê (di vê sala 614/1217'an) de aramiya navbera Freng û Misilmanan
xerab bû, leşker ji Misrê hat û Melik Adil û Mi'ezem daketin ser Beysanê.

Freng jî ji Ekayê derketin û serekê wan qral Henker⁶²⁸ jî bi panzdeh hezar
leşker ve derket ku mêrxasekî pêşeng bû. Ew bi hemî qralên qeraxê deryayê
ve daket ser Calûtê,⁶²⁹ serê sibehê Henker li pêşiya wan siwar bû û çû Melik
Adil ku li ser girê Beysanê bû.

Wî nihêrî û dît ku bi riya wî nagihîje wan, rabû vekîşiya. Mi'ezem jê re
got: "Bi kû ve?" Wî bi zimanê biyanî [Kurdî] xeber jê re dan û jê re got: "Ez
dê bi kê şer bikim? Te Şamê daye koleyên xwe û te dest/dev ji zaroyên [zarû-
yên kurebavan] ku li bingehê xwe vedigerin berdaye." Ew çû li Yerqayê ji
çemê Şerîetê⁶³⁰ derbas bû û Henker jî hat Beysanê ku bazar, bi mehsûl, terş û
tiştên ku ji Xwedê pê ve kes nizane dagirtibû. Wî rahişt hemiyî û Melik Adil
jî hilkişiya Eclûnê, Mi'ezem jî ji bo parastina Qudsê daket 'Eqebeya Lebenê
(neqeba Lebenê) ya navbera Quds û Beysanê. Freng bi rê ketin û berbî

⁶²⁷ Ew Şêxê Şêxan Sedredîn Eb ul-Hesen Mihemedê kurê Şêxê Şêxan Emadedîn Mihemed ibn Emer ibn Hemûyeyê Ciwênî bû û bavê Şêxê Şêxan ku di dema Melik Adilê Eyûbî û kurê wî Melik Kamil Mihemed û peymayên wî de navdarên bi karûbar û wezîrtiya Misrê bûn. Wî di sala 617/1220'an de wefat kiribû ku piştî wî herçar kurên wî yê navdar Emadedîn Emer, Fexredîn Yûsuf, Kemaledîn Ehmed û Mu'inedîn Hesen ji li rêça wî çûbûn. Nûredîn Zengî bavê wî Emer kiribû serkarê xankahên Şamê, qedrê wî digirt û jê hez dikir ku di sala 577/1181'an de wefat kiribû û dû wî re ji Selahedîn, kurê wî Sedredîn kiribû şêxê şêxan û Şêx Qudbedînê Nisabûrî jî qîza xwe dabûyê ku kurek dabûyê û miribû. Di pay de ew bi qîza Ibn Ebî 'Esrûn re zewicibû ku herçar kurên wî jê bûn. Ebû Şame. *Zeyl*, r. 189-190; Ibn Kesîr, b. n., 13/71; Ibn Wasil, b. n., 5/257.

⁶²⁸ Eslê wê Henk bû lê ev rasttir e ku mebest jê qiralê Hungarya [Macaristana niha] bû. Ibn Wasil, b. n., 2/320

⁶²⁹ Calût yan jî Eyn Calût bajarokekî bi ser Filistinê ve ye û dikeve navbera Beysan û Nablusê. Yaqût, b. n., 4/200

⁶³⁰ Şerî'et çemê Urîdînê ku diherike ser deryaya mirî û dikeve nêzî Erihaya erdê Şamê. Eb ul-Fida *Teqwîm*, r. 39

Qesîra Mu'inedîn⁶³¹ ve çûn, Adil jî çû li Serê Avê daket û Freng jî ji gaza Kursî hilkişîyan, çûn Xerabet el-Lisûs û Golanê⁶³² û sê rojan man, [li wê derê] kuştin, dîl girtin û talan birin. Dû re ew zivirîn û daketin Xûrê, Adil jî malê xwe yê giran û pîrek û eyalên xwe şand Busrayê û li ser Serê Avê weke nijdevan ma, lê dema Freng daketin Xûrê Adil jî çû Aliqînê.⁶³³

Frengan di rojêke pir bi mij û dûman de qesta Tûrê/Tyre⁶³⁴ kir, xelkê Tûrê hew pê hîsiyan ku ew li ber derî ne û rimên xwe bi sûrê ve zeliqandine. Misilmanan derî vekir û bi peya û siwaran ve derketin û bi wan re şer kirin heya ew avêtin Debûriyeyê. Dû re Freng bi nêrdewanên mezin ve derketin jor, ji hêla deriyê Şamê ve zor danê û sêlim bi sûrê ve zeliqandin, lê Misilmanan şerekî wisa bi wan re kir ku di serdema Îslamê de nebûye. Rimavêjên Frengan ji her hêlê ve ketin nişana rîman, tîravêjan neft avêtin ser pêplûkên nêrdewanan û ew şewitandin ku pê re komek ji giregirên Frengan jî hatin kuştin. Di wê rojê de Mîr Bedredîn ibn Eb ul-Qasimê Hekarî û Seyfedîn ibn Merzuban hatin kuştin ku du xweşmêrên hêja bûn. Misilmanan deriyê Tûrê girt ku hingê palewanên Misilmanan û çetîrîn leşkerê Şamê li Tûrê bûn. Li ser vê bûyerê Emînê Helebî⁶³⁵ dibêje:

Ji Xelîfe re bibêje leşkerên wî ranewestîyan û
Sing bi sing û bi vîn her ber bi serkefitinê ve diçin

Freng li keleya Tûrê daketin
Xafil nebin jê ku keleya Tûrê Bexda ye⁶³⁶

⁶³¹ Quseyra Mu'inedîn gundekî Xûra Urdinê ye. Yaqût, b. n., 4/417. Ew milkê Sadedîn Mesûdê kurê Mu'inedîn Onirê kevnemêrê Rebi'e Xatûna xweha Siltan Selahedinê Eyûbî bû ku di sala 581/1185'an de miribû û navê xwe jê girtibû. Ibn Xelîkan, *wefeyat*, 2/290

⁶³² Colan/Golan navê gir û gundekî hêla Dimeşqê ye. Yaqût, b. n., 2/219

⁶³³ Aliqîn gundekî piştê Şamê ye. Ibn el-'Emîd, *Exbar el-Eyûbiyin*, r. 130

⁶³⁴ Tûr çiyayek e dikeve raserî Teberiyeya Urdinê. Yaqût, b. n., 4/53

⁶³⁵ Ew Ebd ul-Muhsin ibn Mehmûd ibn el-Muhsin ibn Eliyê Tenûxî, Emînudîn Eb ul-Qasimê katibê Helebî bû ku navdarê bi ibn Hemûd bû û di sala 570/1174'an de bûbû û di sala 643/1245'an de miribû. Berhemên wî *Dîwana Terasul, Dîwana Şi'ran, el-Faiq fi Lefz er-Raiq û Kitab Newadir we l-Exbar* û yên din in. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 156, nor 1

⁶³⁶ Di dema cenga Tûrê de ku hêzeke pir ya Frengan çûbû ser û zor dabû wan, hinek pêlwanên Îslamê yên hêja hatin kuştin û gelek jî xwe avêtibûn pişt sûran û tê de asê kiribûn da weke Ekayê neyê serê wan. Hingê Melik Mi'ezemê kurê Melik Adilê Eyûbî nameyêke balkêşanê ji Xelîfe re şandibû û ev herdu risteyên Helebî xistibûnê û bala Xelîfe kişandibû ser Frengan û xwestibû nişan bide ku gava Şam û erdê wê têkeve destê Frengan êdî dora Bexdayê tê, dê êrişî ser wê jî bê kirin. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 156

Freng rabûn ber bi Ekayê ve çûn û Mi'ezem hat, hilkişiya Tûrê û li ser Bedredîn ibn Eb ul-Qasim⁶³⁷ û Ibn Merzuban mal û xelat belav kirin û dilê kesên lê xweş kir.

Tê (di vê sala 614/1217'an) de Freng ji Sûq ul-Meyadînê/Bazara Meyadînê⁶³⁸ çûn ser Cizînê⁶³⁹ û xwarziyê Henker jî qesta Seydayê kir û got: "Ji min re xelkê vî çiyayî divên." Xwediyê Seydayê çendî nehişt û qebûl nekir jî lê dîsa ew bi pêncsed mêrxasên Frengan ve hilkişiya Cizînê. Meyadîniyan ew vala hişt û xwe di nav daran û serê çiyân de veşartin û li ber wan kemîn danîn. Gava Freng lê daketin û ji bo xwe rehet bikin ji hespên xwe peya bûn, Meyadînî ji çiyân berjêrî ser wan bûn, dest danîn ser hespên wan, siwarên wan kuştin, xwarziyê Henker dîl girtin û yên mayî reviyân çûn hêla Seydayê.

Bi wan re yekî Misilman ku bi Camûs dihat nasîn hebû, wan ew dîl girtibû, wî ji wan re got: "Ez riyêke hêsa ku diçe Seydayê dinasim." Wan got: "Ger tu biki em dê te dewlemend bikin." Wî ew di newaleke bi kend û kort de bir û Misilmanan jî da pey wan, ew kuştin û dîl girtin. Paşê gava ew têgihan ku ew wan dixapîne, wan jî ew kuşt, lê heya Seydayê ji sih kesî pê ve tu kes ji wan nefilitî û ew [Misilman] bi dilên xwe ve daketin Dimeşqê ku rojêke mezin bû.

Tê (di vê sala 614/1217'an) de Siltan Mihemed Xwarizmşah xwest ku here Îraqê da desthilata ku li Bexdayê ji Selçûqîyan re hebû wergire. Wî çend peyambir şandin lê Xelîfe tu bersiv neda ji ber ku dizanibû dê Siltan çî sergêjiyê çêke, di ser re jî Siltan rêdana çûna hecê dixwest ku berî wî ew di riya Celaledînê xwediyê Alamûtê re çûbûn. Siltan piştî ku leşker û pêşeng di rê de bi rêz kirin, ji Mawera en-Nehrê ajot û bi leşkerekî ku berrîyek tije dikir çû Hemedanê.⁶⁴⁰ Ew gihayê û qasidê Xelîfe Şêx Şehabedîn Suhrewerdî jî gihîşte wê derê û çû cem Siltan. Bêguman ew ji mezinatiya Şêx, payeya wî û pêşewayiya wî ya jî şêxên hêja yên dema xwe re agahdar bû û dizanibû ku ev yek jî pêşwaziyeke taybetî û qenciyeke cuda ji ya qasidên din yên ku berê ji Dîwanê jê re hatibûn, pêwîst didêra.

⁶³⁷ Ew Mir Bedredîn Mihemed ibn Ebû Qasim ibn Mihemed Ebû Ebdullahê Hekari bû ku tekoşerekî xweşmêrî camêr û mêrxas bû û yek ji mezintirîn serdarên Melik Mi'ezem ê pêbawer bû ku herdem pê dişewirî. Ew di hesara ser keleya Tûrê ya vê salê (614/1217) de ji hêla Frengan ve hat şehîdkirin. Ibn Texreberdî, b. n., 6/195; Ebû Şame, *Zeyl*, r. 164.

⁶³⁸ Sûq el-Meyadin cewlikeke nêzîkî çiyayê Seyda ye. Sibt ibn Cewzî, b. n., 8/585

⁶³⁹ Cizîn gundekî nêzîkî Şe'raya Seydayê ye. Sibt ibn Cewzî, b. n., 8/585

⁶⁴⁰ Li gori Ebû Şame û Ibn Kesir hejmara leşkerê wî 400 hezar bû, lê belê hinekan jî gotiye: "Ew şeşsed hezar bûne." Ebû Şame, *Zeyl*, r. 153; Ibn Kesir, b. n., 13/59.

Ew di hewşa/bersifka xanî de li ser pîya rawestiya û dû re destûra ketinê da û dema Şêx cihê xwe li civatê girt, rehma Xwedê lê be, got: “Adetekî dewleta xeşimdar ew bû ku li pêşiya xwendina nameya xwe hedîseke Pêxember (e. s.) digot.” Siltan destûr dayê û ji bo rûmeta hedîsê bi edeb li ser çogan rûnişt û Şêx jî hedîseke balkêşanê li ser tadenedana malbata Ebasîyan xwend. Dema ew ji veguestina hedîsê vala bû Siltan got: “Çendî ku ez zilamekî Tirk im û bi Erebî baş nizanîm jî dîsa min ji gotina te fahm kir, lê belê divê ez diyar bikim ku min tu tadeyî nedaye zarûyên Ebbas û min xerabiya wan jî nexwestiye; bes min bihîstiye ku gelek ji wan di zindana Xelîfe de dayimîne û her ku diçe tê de bêhtir dibin.” Şêx got: “Xelîfe dema di destpêka xelîfetiya xwe de peyman girêdide, ew li ser kitêba Xwedê (c. c.), hedîsên Pêxember (e. s.) û icthada Serdarê Bawermendan dike, lê ger dîtina wî zindankirina komikekê ji bo qenciya umetê be em paştgotîniya wê nakin.

Şêx Şehabedîn vegeriya lê dijîtiya navbera wan weke xwe ma û Siltan xwest here Bexdayê û li pêşiya xwe sipaheke ku çol û beyar tije dikirin şand û xwediyên milknameyên mirgehên Bexdayê jî dan pey wan.⁶⁴¹ Lê belê li ‘Eqebeyê⁶⁴² berfeke ku newal û mesilên erdê hemî bi carekê tije kir, li wan bariya û xargeh⁶⁴³ û çadir di bin de winda bûn. Wê sê rojan domand û ji wan re bû bobelateke wisa mezin ku tê de ji leşker gelek kes çûn helakê, deve hemî telef bûn û zilamên çê û yên din hemî heder bûn. Siltan têkçûyî vegeriya û poşman bû Şêx Şehabedînê ku bi mehderiya Xwedê û Kitêba wî ya hêja û hedîsên Pêxember hatibû cem bi wî halî vegerand.

Siltan ji bo xelaskirina namûsa xwe ya têkçûnê, xwe dabû ser lêxistina dewra (bandoya) ser awayê dema Zil-Qerneyn ku rojê pênc caran di her pênc wextê nimêjê de mîna siltanên Selçûqîyan yên din jê re jî dihat lêxistin. Lê dema berê xwe dabû Îraqê ew ji zaroyên xwe yên siltan re hiştibû, da li herêmên ku li ser dergahên wan navê dewra siltaniyê hatibû danîn, lê bixînin û ji xwe re jî bi tenê dewra/bandoya Zil-Qerneyn hiştibû ku dema roj diçû ava û hildihat jê re lê dixistin. Wî ji bandoyê re bîst û heft debdebeyên/wişe-

⁶⁴¹ Yanî wî mirgehên/iqta ‘ên Bexdayê li mirek û serdarên xwe parve kiribû, belgenamêyan wan mirgehên dabû wan û ew jî şandibûn Bexdayê. Meqrîzî, *Silûk*, bg. 1, beş. 2, r. 362, not 1

⁶⁴² Neqeba Esedabadê ye. Nesewî, b. n., r. 64

⁶⁴³ Xargeh/xergah ji kon û çadirên mir, siltan û serdaran yên mezin re tê gotin, lê herweha ji bo xaniyên texte-çadir ku mir, siltan û şah di ceng û rêwingiyên xwe de bi xwe re digerin re jî xergah tê gotin. Bnr. Seyyid Eddîşêr, *Mu‘cem el-Elfaz el-Farisîye el-Mu‘errebê*, Mektebe Lubnan, Beyrût, 1990, r. 53; Ebû Şame, *Zeyl*, r. 143, not 1; Qelqeqşendi, b. n., 2/146.

yên zêrîn yên bi cûreyên gewheran xemilandî dabû sazkirin. Pêkanîna roja pêşî qencdîtina lêdana wê li ber bîst û heft şahên mezintirîn û zaruyên siltan hat hilbijartin û ew hilbijartin bi qasî ku jê re rast lê hat ji bo mebesta hikimdarî û mezinayiyê bû.

Institut kurde de Paris

Sala Şeşsed û Panzdeyan (615/1218)

Di meha Rebielwela vê salê (615/1218) de Freng daketin ser Dimyatê ku Melik Adil li ser Merc Seferê bû, ew bi xwe siwar bû û mîna çawîşan li ser leşker digeriya û digot: “Ji bo Xwedê bigihêjin welatê Misrê, dijmin qesta wê kiriye û ew ji leşker vala ye.” Wî Emadedîn ibn Meştûb⁶⁴⁴ û Ezedîn Himeydi⁶⁴⁵ ku mezintirîn serdar bûn û bi wan dihat şewirîn, ji bo lezkirinê han dida û Melik Mi'ezem jî li qeraxê bi leşkerê Şamê ve li hemberî Frengan dima.

Melik Adil ji Melik Mi'ezem re xerakirîna keleya Tûrê nîşan da da bi Misilmanên lê hejmara kesên ku herin parastina Dimyatê bêhtir bibe. Melik Mi'ezem çend rojan rawestiya û neçû cem bavê xwe, lê bavê wî ew bi mal û bi welatê Misrê qayil kir. Wî erê kir, zexîre û kesên ku lê bûn veguhast Qudsê, Kerekê û Şamê.

Di Rebielaxerê de Melik Eşref⁶⁴⁶ melikê Rûmê Keykawis⁶⁴⁷ şikand, sedemê wê jî ew bû ku Melik Eşref sipaha rojhilat û ya Helebê kom kir û kete

⁶⁴⁴ Ew Eb ul-Ebas Emadedîn Ehmed ibn Mir Seyfedîn Meştûb eb ul-Hesen Eli ibn Ehmed ibn Ebu l-Hica ibn Ebdullah ibn Ebu Xelil ibn Merzubanê/Mehriwanê Hekari bû ku mezintirîn serdarê Misrê û ji Kurdên Hekariya bû. Ew ji weke bavê xwe Seyfedîn Meştûb mireki mezin i qedirgiran û mîrxas i xweşmêr bû ku herdu jî serdarên dewleta Selahedîn bûn. Dema bavê wî wefat kir Siltan Selahedîn Nablusa ku mirgeha bavê wî bû sêyekê wê kir weqfa ser Qudsê û yê din jê re hişt. Kalê wî Ebu l-Hica bi xwe xwediyê Îmadiyeyê û çend keleyên herêma Hekariya bû. Ew li cem Malbata Eyûbî xwedî rûmeteke mezin bû heya ku xwest dekekê li Melik Kamil bike û desthilatdariya Misrê ji destê wî derxe bide birayê wî Melik Faiz û dû re jî dek-li Melik Eşrefê kurê Melik Adil jî kir ku bi van kirinên xwe dawî li rûmata xwe û jiyana xwe tev anî. Ew di sala 619/1222'an de di zindana keleya Heranê de ku Melik Eşref ew avêtibûyê, mir û dû re qîza wî li ber deriyê bajarê Serê Kaniyê kumbetek ava kir û ew ji Heranê veguhast wê derê û tê de veşart. Ibn Xelikan, b. n., 1/190-193; Ibn Esir, b. n., 10/376-77.

⁶⁴⁵ Ew Ezedînê kurê Mir Bedredîn Himeydiyê Eqreyî bû ku ji hoza Himeydiyên Kurd bûn û bi pirani li navçeya Eqraya başûrê Kurdistanê diman. Ibn Esir, b. n., 10/287-289

⁶⁴⁶ Ew Ebu l-Feth Mizafereîn Melik Eşref Mûsa (576-635/1180-1237) Ibn Melik Adil Seyfedîn Ebû Bekir ibn Eyûb ibn Şadi bû ku bavê wî desthilatdariya Herêma Cezîreyê dabûyê û piştî mirina birayê xwe Melik Mi'ezem Îsa bûbû xwediyê Şamê ji ku herêma Xelatê ji berê di destê wî de bû û heya mirina xwe ya sala 635/1237'an jî li wan hikim dikir. Ew li keleya Şamê hat veşartin ta ku jê re li ba Kelaseya mizgeftê gorek hat çêkirin û piştî wî, Dimeşq gîha birayê wî Melik Salih İsmail çawa ku dê bê. Ibn Esir, b. n., 10/378-384, 391-392; Ebû Şame, *Zeyl*, r. 165, 253; Ibn Xelikan, b. n., 4/519-523; ibn Wasil, b. n., 4/22, 23, 29-30, 5/137; Ibn Kesir, b. n., 13/111.

⁶⁴⁷ Ew Desthilatdarê Rûmê Melik Xalib Ezedîn Keykawis ibn Keyxwisro ibn Qiliç Arslanê Selçûqî bû ku xwediyê Konya, Aksaray û Meletrayê bû û di sala 616/1219'an de miribû. Ew yekî zorba, xwînrej û rundrew bû ku di cengê de ji hincê leşkerên xwe guman dikir ku qenc şer nedikirin û wan dişewitand û dikizirand. Ibn Esir, b. n., 10/391-393; Ebû Şame, *Zeyl*, r. 172.

welatê Frengan da wan bilebikîne ku neçin Dimyatê. Ew daket ser Keleya Kurdan û ya Safîsa⁶⁴⁸ û Melik Adil jî ji Merc Sefêrê çûbû Aliqînê. Melikê Rûmê jî derketibû û gîhabû Re'banê⁶⁴⁹ ku here Helebê, Melik Efdel Nûredînê kurê Selahedînê xwediye Sumeysatê jî pê re bûbû yek û bi hev re çûbûn dest danîbûn ser Re'ban û Tilbeşerê. Gava xeber gîhabû Melik Eşref ew jî welatê Frengan zivirîbû Helebê û melikê Rûmê jî gîhîştibû Menbecê û hinek jî leşkerê wî jî gîhabû Beza'eyê.⁶⁵⁰ Melik Eşref Mubarizidîn ibn Xutlix/Kutluk⁶⁵¹ û Senqerê Helebî⁶⁵² şande ser wan û ew jî bi leşkerê xwe û ye Helebê ve piştî wan daket ber deriyê Beza'eyê. Hêzên Erebi jî çûn gîhan cem û serdarên mezin yên mîna Hisamedîn ibn Xweştirînê Ezkeşî,⁶⁵³ Ibn Kehdan⁶⁵⁴ û Mubariz ibn Kutluk jî dan pey wan. Leşkerê Rûmê jî gîha Sacûrê⁶⁵⁵ û bi Yezk û Ereban re dest bi şer kirin û ew mîrên ku me behsa wan jî kir, hêz dan wan û nijdevanên Rûman şikiyan û tirs û têkçûn yek li pey yekê hat ta ku hemî leşkerê Rûmê têkçû, reviya û Erebi û pêsvikên leşkerê Helebê jî dan pey wan.

Xwediye Rûmê zivirî welatê xwe, Efdel jî çû Simeysatê û Melik Eşref jî Re'ban û Tilbaşirê bi paş ve sitand û ew dan Atabeg Tuxrîl. Melik Eşref Seyfedîn Kehdan, Mubariz Kutluk û komeke din ji mîrekên Helebê û hêza helqeya dora xwe şande hawara Dimyatê.

Di vê sala [615/1218'an] de Melik Salih Mehmûd ibn Artuqê xwediye Amedê ji xwediye Rûmê re xutbe xwend û xutbeya Adil birrî.

⁶⁴⁸ Safîsa keleyeke ku dikeve bakurê Ereqeya bi ser Helebê û nêzîki Lazîqiyeyê ye. Îmad el-Katib Îsfehani b. n., r. 227, not 1.

⁶⁴⁹ Re'ban bajareki geliyên navbera Heleb û Simeysatê ye ku nêzîki Firatê dikeve û keleyeke bintara çîyayê ku ji ber erdheja sala 340/951'ê hejriyabû, lê heye. Yaqût, b. n., 3/59.

⁶⁵⁰ Beza'ê devereke ser bi Helebê ve ye û dikeve navbera wê û Menbecê. Yaqût, b. n., 1/486

⁶⁵¹ Mubarizidîn ibn Qutlix/Kutlukê Helebî ku serdareki hêja ye Melik Zahir bû û piştî wî jî ketibû ber xizmeta Melik Eşref û piştî cenga bi Keykawîsê Selçûqî re jî Melik Eşref ew bi Ibn Kehdan re şandibû hawara Melik Kamil ya Dimyatê. Dewadârî, b. n., 7/196.

⁶⁵² Ew Zehîredîn Xazî ibn Mîbarizidîn Senqerê Helebiyê Selahî bû ku bavê wî yek ji qencitirîn û mîrxastirînê Selahiyan bû û bi Sûltan Selahedînê Eyûbî û yên din re helwesteke wî hebû. Ji xwe tê gotin ku ew kerîye ber xizmeta Ferûxşahê kurê Şahînaş. Zehîredîn bi xwe jî serdareki Melik Mî'ezem ye mezin bû ku dema bavê wî jî Helebê çûbû Mêrdînê, Melik Eşref jê paxav kiribû û bi riya Melik Mî'ezem Îsa jî Zehîredîn xwestibû ku bavê xwe bîne Şamê berçavên wan. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 203.

⁶⁵³ Ji bo agahiyên bêhtir bnr. li jor r. 62, not 107.

⁶⁵⁴ Ev Seyfedîn Ibn Kehdan bû ku yek ji serdarên çêtirîn û pêbawertirîn ye Melik Eşref bû û piştî têkbirina Melikê Rûmê Keykawîsê Selçûqî, wî ew û Mîbarizidîn ibn Qutlix/Kutluk bi leşkerekî pir ve şandibû Misrê hawara Melik Kamil ji bo cenga navbera wî û Frengan li Dimyatê. Dewadârî, b. n., 7/196

⁶⁵⁵ Sacûr navê çemekî Menbecê ye. Yaqût, b. n., 3/191.

Di Cemadelaxerê de Frengan li Dimyatê⁶⁵⁶ Birca Silsilê⁶⁵⁷ girt û Melik Kamil jî Sedredînê kurê şêxê şêxan şand cem Adil da wî agahdar bike û here hawara wî. Melik Adil jî destê xwe li singa xwe xist û nexweş ket.

Di Cemadelaxerê de Melik Mi'ezem li ser Qeymûnê rastî Frengan hat, ew şikandin û gelek kes ji wan kuştin û sed siwarên dawîye dîl girtin, ew xistin Qudsê û alayên wan şikandin.

Tê (di vê sala 615/1218'an) de qasidê Xwarizmşah giha Melik Adil û wî jî di bersiva wî de Xetibê Dewle 'î⁶⁵⁸ û Necmedîn Xelilê Qaziesker⁶⁵⁹ şand û ew giha Hemedanê ku Xwarizmşah ji nav lepên Tataran xelas bûbû, hatibû û hingê jî nûçeya mirina Melik Adil gihabû wan û ew ziviribûn Şamê.

Tê (di vê sala 615/1218'an) de Melik Adil Seyfedîn Ebû Bekir Mihemedê kurê Eyûb ku bûyina wî di sala pêncsed û sih û nehan de bû (539/1144), wefat kir. Wî ji welatê Gurciyan (Gurcistanê) heya Hemedanê û ji welatên Cezîre, Şam, Misir, Hîcaz û heya Yemenê li van welatan hemî desthilatdarî kir. Ew yekî aram, sergiran û bi semax bû, di xuyê wî de desthilatdarî hebû, digel xweşxuyî û qenctevdîriya wî jî ew xwedî heybeteke zêde û tirsinak bû. Herweha ew milahîm, mihrîban, bexşende, dadimend û tevdirxwazê desthilatîyeke rizamend bû ku hemî welatê xwe ji xerabî, serxweşdêr û gunehkaran û ji tar û bêşê û erdîye û bacê paqij kiribû.

Dema li Misrê bû xelayî⁶⁶⁰ wî bi şev bê ku kes pê bizanibe radihişt mal û zexîre û ew li malan belav dikir û gava Frengan li Dimyatê dest danî ser Birca Silsileyê ew bi wê nexweşiya xwe ve rabû û heya roja îna bîst û heftê Cemadelaxirê li ser Aqilînê li piya ma.

⁶⁵⁶ Dimyat bajareki kevnar e ku dikeve navbera Tunis û Misrê û dikeve goşeyê navbera çemê Nilê û Deryaya Rûmê ya şor (Deryaya Navîn). Yaqût, b. n., 2/537

⁶⁵⁷ Silsilê birceke bilind bû ku di navbera Nil û Dimyatê de li tîra Dimyatê li ser keviya Nilê ya hêla rojava hatibû avakirin û ji hêla Nilê ve du kemerên zincîrkî dirêj dibûn ku yek jê di ser Nilê re diçû Dimyatê û ya din jî dişa di ser Nilê re diçû Cizeyê ku di dema şer de ger meriv bivê dikare nehêle ku tu keştî di her yek zincîrekemerê re derbas bibe. Yanî ew qefla welatê Misrê ye ku gava herdu zincîrekemer bîn ewlekirin tu keştî nikarin derbas bibin lê gava ku vekirî bin ew dikarin herin heya Misir, Qahîre, Qûs û Eswanê. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 166

⁶⁵⁸ Ew xutbexwênê Şamê Cemaleddîn Mihemed ibn Ebû Fedl ibn Zeyd ibn Yasin Ebû Ebdullahê Texelubî ye Dewle 'î (ku gundekî Mûsilê) bû. Wî di sala 635/1237'an de wefat kiribû û li medreseya xwe ya Cîrûnê hatibû veşartin. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 253; Ibn Kesîr, b. n., 13/114.

⁶⁵⁹ Ew Necmedîn Xelil ibn Eliyê Henifî û qazieskerê Melik Adil Eyûbî ye herêma Şamê bû ku di sala 641'ê de miribû. Ibn Kesîr, b. n., 13/42; Ebû Şame, *Zeyl*, 91.

⁶⁶⁰ Ew di sala 597/1200'i de bû ku li welatê Misrê xelayeke wisa hebû ku xelkê goştê hev dixwar. Ibn Esir, b. n., 10/275

Ji bilî Kerîmedînê Xelatî kesî bi mirina wî nizanîbû, wî bi kevokê nameyek ji Melik Mi'ezem re şand ku hingê li Nablusê bû. Ew çû giha Aqilînê, dest danî ser gencîneyan û sebir (dermanekî laşparastinê ye) li cenazeyê Adil kir da xerab nebe û ew xist mehafeyekê, xulamek jî danî bal da li ser baweyîn bike. Wî ew bir çû heya giha Şamê li wê derê çarşevê ji ser tabûtê rakir û pê ve ket Dimeşqê û mehafeya Melik Adil îşaret dikir da xelk dakeve pêşiya wan, xelk jî daket pêşiyê û erda ber mahafeyê maçî kir. Wan mirina wî veşart ta ku pê ve ketin keleyê.

Ya ecêb ew bû ku jê re kefen xwestin, lê qeweta wan negihîştê û rabûn wî bi şaşika şerîetnasê kurê Faris kefen kirin û ji balivê wî hinek pembû derxistin, ew tê de lefandin û li keleyê veşartin.

Dema hat veşartin Mi'ezem rabû li serê xwe da, kincê xwe çirand û sê rojan jê re şîn/şûn danî. Li Bexdayê hat bangkirin ku kesê bixwaze li ser Melik Adilê Mucahidê dîlawer nimêj bike bila amade be û ji bilî Xelîfe herkes başdarî nimêja wî bû. Wan nimêja ye neamade li ser kir. Hingê Salih Îsmail⁶⁶¹ û birayê wî Qutbedîn Ehmed⁶⁶² li Dimeşqê bûn, Wî [Melik Mi'ezem] ferman li Salih kir ku here Busrayê û li Qutbedîn jî kir ku here Misrê.

Zarûyên wî: 1. Melik Şemsedîn Mewdûd, 2. Melik Kamil Mihemed 3. Melik Eşref Mûsa 4. Melik Mi'ezem Îsa 5. Melik Ewhed Eyûb 6. Melik Faîz Îbrahîm 7. Melik Şehabedîn Xazî, 8. Melik Ezîz Osman 9. Melik Emced Hesên 10. Melik Muxîs Emer/Mehmûd⁶⁶³ 11. Melik Hafîz Arslanşah 12. Melik Salih Îsmail 13. Melik Qahir Îshaq 14. Melik Mucîredîn Yaqûb 15. Melik Qutbedîn Ehmed 16. Melik Xelîl 17. Melik Tiqyedîn Ebas bûn ku ye dawî piçûktirînê wan bû.⁶⁶⁴

⁶⁶¹ Ew Ebu l-Xîş Melik Salih Emadedîn Îsmail ibn Melik Adil ibn Eyûb ibn Şadî bû ku li Şam, Ba'albek û Busrayê desthilatdari kiribû û di sala 648/1250î de hatibû kuştin, çawa ku dê li pêş di vê kitêbê de bi berfirehî bû. Ibn Wasil, b. n., 3/275; Ibn Kesir, b. n., 13/136; Ebû Şame, *Zeyl*, 286; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/278.

⁶⁶² Ew Melik Mufedel Qutbedîn Ehmed ibn Melik Adil, ibn Eyûb ibn Şadî bû ku li Cem birayê xwe Melik Kamil di dema desthilatdariya wî ya navbera salên (615-635/1218-1237'an) de vefat kiribû. Ibn Wasil, b. n., 3/275. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 275; Ibn Kesir, b. n., 13/62.

⁶⁶³ Ev nav di Ibn Kesir de Muqît Mehmûd e ku xwiyaye şaşıya çapê ye, di ibn Wasil de Muxîs Emer e û di Ebû Şame de jî Muxîs Mehmûd e. Bnr. Ebû Şema, *Zeyl*, 171; ibn Kesir, b. n., 13/62; Ibn Wasil, b. n., 3/275-77.

⁶⁶⁴ Nivîskarê me 18 kur hejmartine û di navan de jî hinek tevlihevî çêkiriye, lê li gor Ebû Şame ew 17 bira ne û wî bi rêkûpêktir navê wan daye ku çawa dixwiyê ya rast ew e û me jî li gorî wî ew sererast kirin. Îcar li gorî Eb ul-Feda. Ibn Kesir û Ibn Wasil jî ew 16 bira ne ku Ibn Wasil navê Melik Xelîl nade û ibn Esîr jî Melik Şemsedîn Mewdûd nade, lê Ebu l-Fida navên wan tevan nade û hew dibêje: "16 kur û çend qizên wî hebûne." Bnr. Ebû Şema, *Zeyl*, 171; Ibn Kesir, b. n., 13/62; Ibn Wasil, b. n., 3/275-77; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/214.

Gava kete meha Recebê hingê Melik Mi 'ezem gumrik bi paş ve anî, ser-xweşdêr/ muskîr bi kefilî serbest kir, gunchkariya (cinsî) helal kir û hemî tiş-tên ku bavê wî rakiribû bi paş ve anîn.

Ew [Melik Mi 'ezem] çû Banyasê⁶⁶⁵ û ji Sarimê Tibnînî re xeber şand ku keleyan teslîmî wî bike, lê Sarimê Tibnînî heya pê re li hev nekir ku qîza ustadê wî Fexredîn Çerkez bi Melik Ezîz 'Usman re bizewicîne û welatê Çerkez bidê, ew wan nade wî. Wî erê kir û Ezîz bi qîza Çerkez re zewicand, welatê wî dayê û Banyas û keleya Tibnînê jî wêran kir.

Melik Kamil jê re xelat û yên din şandin û got: "Were bigihîje min!" Freng jî hatin, li Şaramsahê⁶⁶⁶ daketin û Misilmanan ji wan re kon vala kirin, dû re Kamil li wan zivirî, ew şikandin û gelek kes ji wan kuştin. Sarimudînê Tibnînî bi zarûyên xwe Şerefedîn, Nasîrudîn û Mu'înudîn ve daketin û Melik Mi 'ezem qedrê wan girt, qencî bi wan re kir, ew xelat kirin û mîrgehên weke yên wan pêşkêşî wan kirin û Sarimudîn li nik wî bû yek ji mîrekên mezin ku pê jî dişewirî û hêjayî wê bû jî.

Tê (di vê sala 615/1218'an) de Sefiyedîn ibn Şukur⁶⁶⁷ ji rojhilat hat Şamê ku Melik Adil ew şermezar kiribû û nefî rojhilatê kiribû. Ew li Amedê ma heya ku Melik Adil vefat kir û Melik Kamil ew xwest ku ew çû Dimeşqê û dakete mala ibn Enes Elî el-Mueyed ibn Egrebanî, wî jê re xizmet kir ku bînahiyên wî kêmbûn. Hemî giregirên Şamê derketin pêşwaziya wî û li ber xizmeta wî çûn û hatin heya ku berê xwe da Misrê.

Tê (di vê sala 615/1218'an) de Ezedîn Keykawisê xwediyê Rûmê vefat kir ku zorbayekî xwedihêz û xwînrej bû û birayê wî Keyqubad li cihê wî bû siltan.

Tê (di vê sala 615/1218'an) de Siltan Mihemed Xwarizmşah ji Îraqê vegeriya Nîsabûrê (Nîşapûrê) û demekê ji bo lihevraştkirina rewşa welatî lê

⁶⁶⁵ Ew mirgeha serdarê Selahî mir Fexredîn Eyaz Çerkez bû ku çawa li pêş jî derbas bû, Melik Adil ew û Şeqîqê dabûyê.

⁶⁶⁶ Şirmsah/Şirmsax [Şerm uş-Şeyxa niha] Bajarekî hêla Dimyatê ye ku nêzîkî deryaya şor dikeve. Yaqût, b. n., 3/383

⁶⁶⁷ Ew Sahib Sefiyedîn Ebdullah ibn Eli ibn Şukurê wezîrê Adil bû, lê piştî mirina Melik Adil, Melik Kamil ew zivirandibû ser wezîrtiya wî. Li gori Ibn Kesîr û Sibî Ibn Cewzî ew di sala 637/1232'an de vefat kiriye, lê li gori Ebû Şame wî di sala 622/1225'an de rehmî kiriyê û di sala 540/1145'an de li Dumeyra Misrê hatibûye dinê. Ji bo agahî zêdetir, bnr. Ebû Şame, *Zeyl*, r 173-74; 221-22; Ibn Kesîr, b. n., 13/103.

ma, lê hingê nûçe gihayê ku Tatarên riswa qesta Mawera en-Nehir/Transoxiana/Amûderyayê kirine, lê peyambirê Cengiz Xan lê derbasbûne ku ew jî Mehmûdê Xwarizmî û Elî Xoçeyê Buxarayî bûne û bi wan re jî perûyên Tirkan yên spehî ji madenên zêrûzîvkirî, kevirên giranbiha û cûreyên miskê, kevirê yeşîm û kincên behadar ku ji pûrta deveyên spî dihatin çêkirin û kincek ji wan bi pêncî dînarî dihat firotin, hebûn.

Nameya bi wan re bixêrhatina Siltan û bi saxî û dilxweşî veqera wî û gihîştina wî ya Xwarizmê dikir û aştî, lihevhatin û girtina riya hevçeyiyê dixwest ku digot: “Xanê mezin silav li te dike û dibêje: Mezinayiya te û navûdengê te ji min ve diyar e û gihîştin û belavbûna desthilatdarî û hikimdariya te li herêman jî xwiya ye, lê ez selametiya te pêwîst dibînim û te li cem xwe weke zarûyekî xwe yê ezîztirîn dibînim.

Herweha ji te ve jî neveşartiya ku min Çînê û hawîrdorê wê yê welatên Tirkan girtiye destê xwe û tu qenctir agahdarê bi welatê min î ku kana leşker, hesp û madenên zîv û zêr e û tu hewceyî bi çuyîna welatên din nîne. Vêca ger tu bivêyî ku di navbera me de dostanî pêk bê tu bazirganan bişîne bazirganiyê da fêdeya giştî ji herdu hêlan re hebe.” Siltan, Mehmûdê Xwarizmî bê qasidên din bi şev li cem xwe hişt û jê re got: “Tu jî Xwarizmî yî, ya rastî ji me û bi hêla me ve ye, divê tu navberiyê di nav me de bikî.” û sozê qenciyê pê re da ger bi ya wî bike. Ji qolana xwe gewherekî giranbiha ji bo wefayê dayê û jê re şert danî ku bibe çavdêrê wî yê ser Cengiz Xan. Wî jî bi dil û can erê kir û dû re wî (Siltan) jê re got: “Ka tu dê li ser qralê Temxaca Çînê Cengiz Xan tiştê ji te bipirsim rast bibêjî?” Wî got: “Erê.” Wî jî jê re got: “Tu ya baş çawa dibînî?” Wî got: “Hevkarî.” Siltan jê re daxwaza Cengiz Xan ya aramiyê diyar kir û got ku ew (Cengiz Xan) pê şa bûye û rewş li ser aştiyê maye heya ku têcir ji welatê wî gihane Etrarê.⁶⁶⁸

Yenal Xanê kurê xalê Siltan cihgirê Siltan yê wê derê bû û bi bîst hezar siwarî ew diparast, lê çavê xwe berdabû malê têciran û ji Siltan re nivîsibû: “Ev xelk bi kincê bazirganiyê hatine, lê mebesta wan bi tenê xerabkirina rewşê ye û gava bi merivekî amî (normalê sivîl) re bi tenê dimînin li ser rewşa îdarî û ya leşkerî li devê wî digerin.” Siltan jê re destûr da ku li hemberî wan

⁶⁶⁸ Etrar bajarê destpêkê yê Mawera en-Nehrê/Transoxianayê/Amûderyayê ye ku dikeve ser çemê Seyhûnê û yek ji mezintirîn bajarê Tirkistanê ye. Nesewî, *Sîretu Siltan Celaledin Menkbirtî*, t. 83-85

hebekî bi haydarî bilive,⁶⁶⁹ ew jî rabû wî xwe ji wan re sirt kir, ew desteser kirin, malê wan ji xwe re bir û rewşa wan veşart.

Piştî hingê jî qasidek ji Cengiz Xan hat cem Siltan ku digot: “Te xeta xwe û destê xwe yê ewleyiyê dabû təciran û soz dabû ku tu xirabî bi yek ji wan re jî nekî, lê te bêbextî kir û sozê xwe şikand, bêbextî kirê e û ku ji Siltanê Îslamê bê hê xirabtir e. Ger tu doz bikî ku Yenal Xan bê fermana te ew karê kirêtiyê kiriye, wî teslîmî min bike da ez ji dêla xwînan ve wî seza bikim, ger na, tu dê ji min tiştê ku dizanî bibînî.”

Tirseke wisa li nik Siltan çêbû ku dilê wî xewirand û ji bizda di cihê xwe de nedisekenî, lê ew bawer bû ku ger dilê Cengiz Xan xweş bike jî dê hew dilê wî bibijîne xwe. Ew rabû wî xwe ragirt, xwe dilêr nîşan da û ferman kir ku qasid bikujin, wan jî ew kuştin, (ax ji wê xwîne re ku bû sedemê rêtina xwîna Îslamê û destmiza her niqteyê wê, bû lehiyek ji xwîna heram). Dû re dema bihist ku Cengiz Xan ber pê ve diçe baweriya xwe da tevdîrên nepak û rabû fermana çêkirina sûra Semerçendê da, bi qasî sê fersexan/fersengan⁶⁷⁰ sûr li dora wê gerand û dû re ew bi zilaman dagirt. Siltan tirsîya ku li hafa çemê Ceyhûnê⁶⁷¹ raweste û şer bike, lê ger ku rawestiya dê xelk û leşker bigihayê, çûnkî xelkeki ewqas pir ku hê nehatibû dîtî civiyabû, lê biryara xwedê zor-birtir e û fermana wî rewatir e.

⁶⁶⁹ Li gorî Ibn Esîr, Siltanê Xwarizmê ji cihgirê xwe Yenal Xan bi hatina van təciran û mal û pertalên bi wan re hisiyabû û lê ferman kiribû ku wan bikuje, dest deyne ser malê wan û jê re bişîne. Wî jî ew kuştibûn û malê wan jî jê re rêkiribûn ku wî jî ew malê pir firotibû baziganên Semerçend û Bixurayê. Ibn Esîr, b. n., 10/401

⁶⁷⁰ Fersex ji fersenga Pehlewî hatiye erebîzekirin ku li gorî Hesneyanî û Ferhenga Emîd ya *Farisî-Erebî* şeş km ne, lê li gorî Ferhenga *Erebî – Tirkî* jî 31/4 mil e ku dike nêzîki 12.5 km. yan û li gorî ferhenga *Erebî el-Muncid fi l-Luxe* jî 8 km ne. Li gorî *Mu'cem el-Erebî el-Hedîs* ya Larusî 4 km ne û li gorî ferhenga Hans Wehr ya *Arabic-English dictionary* jî 4000 zira' in ku dike 3 km û li gorî *Ferhenga Qazî* jî 2.25 km ne. De were ji nav derkeve!

⁶⁷¹ Ceyhûn navê mezintirîn çemê Asya ye ku ji çiyayê Pamîrê yê bakurê Hindê derdikeve û di gelek deveran re diçe, çem û rûbaran digire nav xwe û di çola Buxara û Xawrîzmê re diherike nav bajarê Ceyhûnê ku navê xwe jê girtiye û diçe heya dikeve ser deryaça ya Aralê. Yakût, b. n., 2/228; Şemsedin Samî, b. n., 3/1859.

Sala Şeşsed û Şazdeyan (616/1219)

Tê (di vê sala 616/1219'an) de Melik Mi'ezem Qudsê da xerakirin, çunkî ew çûbû Dimyatê ba birayê xwe Melik Kamil û hingê nûçe jê re hatibû ku beşek ji Frengan dixwazin herin Qudsê vegirin. Ji ber vê, serdar li ser wêrankirina wê bûbûn yek û gotibûn: "Şam ji sipahê/arteşê vala bûye û ger Freng wê vegirin dê li ser temamê erdê Şamê hikim bikin." Hingê li Qudsê Melik Ezîz Osman û Ezedîn Aybegê xwediyê Serxede diman ku Melik Mi'ezem ji bo xerakirina wê name ji wan re şand. Di roja pêşî ya meha Miheremê de dest bi xerakirina wê hat kirin û di bajêr de xirecîreke mezin derket ku bû mîna roja qiyametê.

Jinên hizarkirî, yên pîr û zarok derketin ser tahtan, wan porê xwe kur kir, kincên xwe qetandin, dest ji malên xwe berdan û revîyan, wan gilî nekir ku sibehê Freng dê bêne wan. Hinek ji wan berê xwe dane Misrê, hinekan jî berê xwe da Kerekê û hinekan jî ber bi Dimeşqê ve meşîyan; hinek ji wan peya û hinek jî siwar diçûn. Gelek kes ji tîna û ji westandin ketin û hinek jî nigên wan ji ber meşê hafîyan, di rê de mirin û ev yek bû şermezariyeke wisa mezin ku di Îslamê de kesî mîna wê nedîtibû. Malên Qudsîyan hemî talan bûn û qentara⁶⁷² zeytê giha deh dîrhemana û ritila misrî ya zeytê derket niv dîrhemî. [Ji ber van bûyeran] pirên şairan ji bo Mi'ezem bi xirabî nivîsîn, ku hinek ji wan ev in:

Di Recebê de pîrsgirêk vebû
Û Qudis jî di Miheremê de xera bû

Tu kesî ew mazûr nedît û Mecdedînê Henefî⁶⁷³ qaziyê Tûrê li ser vê weha got:

⁶⁷² Qentarek li gori pîvana Misrê sed ritilên misrî ne. Mewlût Sarî, *Qamûs Erebi-Tirkî/Arbça-Tukça* Lugar, xala Qentere/Qantara. Li gori Heneyanî niha dike 45 kg, bnr. çapa Erebi ya *Tarîxa Dewleta Kurdan*, r. 321, not 2.

⁶⁷³ Ew Mecdedîn Miheîmed ibn Ebdullâhê Henifî bû ku qazitiya Tûrê dikir. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 175.

Ez di qudsa şerîf re derbas bûm teselîbûyî
Li ser tiştê jibermayî ji bihara mîna stêran

Stêrên çavên min ji ber agirê evînê herikîn
Li dema bihurî ji serdema me ya çûyî

Biyaniyê zexm dixwest ku rêçên wî bèn efûkirin
Zendê xwe ji hempayê xwe yê kirêt re hilda

Min jê re got rastê te şel bûye wî berde
Ji yekî pêbawer, yan waqîf yan ji Misilman re

Ger dayina can fêde bide min ê canê xwe
gorî bikira û ev bawerî ya hemî Misilmanan e

Tê (di vê sala 616/1219'an) de Melik Mi'ezem Mîr Emadedîn Ehmed ibn Meştûbê Hekarî ji Misrê nefî kir, çunkî wî bi Melik Faîz Îbrahîm⁶⁷⁴ ibn Melik Adil re li pêşberî Melik Kamil hevkarî çêkiribû û mîrekên Kurdan hemî ku hingê çavê leşkerê Misrê û hêza wê ya sereke bûn, jê re dabû sondê. Dema Melik Kamil pê hisiya ku hingê li Dimyatê dijî Frengan şer dikir, ji xwe tirsîya û Şeca'edîne kurê Elikan/Elixan/Alikan fikir dayê ku here Eşmûna Tenahê.⁶⁷⁵ Ji ber ku hingê ibn Elikan yek ji serdarên Kurdan yên mezintirîn bû ku pê dihat şewirîn û camêrekî hişmend î dîndar bû, bi wan re nebûbû yek û ji ber parastina şerefa wî û dînê wî û ji tirsî ziyana ku dê di wê demê de bigihanda Îslamê, ew bi her awayî dijî wan derketibû, lê fêde nekiribû.

Wî rewş bi Melik Kamil da zanîn, ew rabû çû Eşmûnê, belkî jî çavê wî lê bû ku biçûya Qahîreyê, rahişta malê xwe û ji wê derê berê xwe bida Yemenê, lê dema Melik Mi'ezem giha wê derê û bi rewşê hisiya, jê re got: "Metirse, ez dê ji bo te vî karî çareser bikim." Melik Mi'ezem berêvarê siwar bû, çû li ber konê Ibn Meştûb rawestîya û got: "Ji Mîr Emadedîn re bibêjin, bila siwar bibe

⁶⁷⁴ Melik Faiz Sabiqudîn/Xiyasedîn Ibrahim ibn Melik Adil Ebû Bekir ibn Eyûb ibn Şadi bû ku bi Emadedîn ibn Meştûb û serdarên Kurd yên Misrê re li dijî melik Kamil ji bo desthilatdariya Misrê peyman çêkiribû. Hingê Melik Mi'ezem gava pê hisiyabû rabûbû pîlanên wan pelîşandibû-û ew şandibûn cem Melik Eşref ku hingê li ser Mûsilê bû da ku ji bo parastina Dimyatê ji wan re hawarê bişîne, lê ew di navbera Sencar û Mûsilê de nexweş ketibû û di vê salê 617/1220î de miribû. Ebû Şame, *Zeyl*, 186; Ibn Kesîr, b. n., 13/71.

⁶⁷⁵ Eşmûna Tenah deverêke Misrê ya nêzîki Dimyatê ye û bajarê Deqhelîyê ye. Yaqût, b. n., 1/237.

da em herin.” Ji xwe di navbera wan de demsazî û dostaniyeke kevnar hebû. Emadedîn bi lez derket û bê sol siwar bû û bi hev re çûn. Ew pê re diaxivî ta ku ew ji leşker dûr xist û jê re got: “Melik Eşref te dixwaze, hima niha here cem!” Wî got: “Di nigê min de sol tunin û xulamêkî min jî ne bi min re ye û ne jî tu xercîrê bi min re heye.” Melik Mi’ezem berê xwe da koleyekî xwe û jê re got: “Solên xwe bidê.” Berê xwe da kole, rikêbdar û seyisê xwe yê loqedanê ku li pey Melik Mi’ezem bûn û domand: “Evên han hemî di ber xizmeta te de ne.” û pêncsed dînar jî dayê, hinek li ser kirin wekîl û got: “Hemî malê te dê li pey te were.” û ew bi wekîlan re şand û Mi’ezem vegeriya xargeha wî. Li wê derê rawestiya heya hespên wî, koleyên wî û malê wî hemî bê ku xeytek jî jê bixalife, hat amadekirin û pê hat gihandin, Mi’ezem jî zivirî çepe-rên/dehlîzên xwe. Melik Kamil çû cem, erda ber nigê wî maçî kir û Faîz jî gelekî tirsîya.

Ibn Meşţûb li pişta Dimeşqê derbas bû û çû Hemayê û lê ma heya ku Melik Eşref menşûrê Erdîşê/Ercîşê û gelek welatên din digel hesp û perûyan jê re şandin. Ew rabû çû cem Melik Eşref, wî qedir dayê, qencî pê re kir û wî jî dest pê kir bi [tîpa koroya] ney û bilûran ve siwar dibû û hêzeke mezin jî li dora xwe digeland.

Vegirtina Dimyatê ji hêla Frengan ve

Di meha Şabanê de Frengan dest danî ser Dimyatê, çunkî wan zor dayê, ew xist tengasiyê û xendeq tije kirin ku xelkê Dimyatê qels bû û zexîreya wan ewqas kêm bû ku mirar dixwarin û Melik Kamil jî nikaribû alîkariya wan bike. Weba û mirin kete nav wan û rabûn şandin cem Frengan ku bajêr jî wan re berdîn û ew jî bi malbat û malên xwe ve jê derkevin herin. Keşe civiyan û ji wan re ji bo wê daxwaziye sond xwarin, ew jî li keştîyan siwar bûn û di bejayî û deryayê de çûn û xelkê Dimyatê jî deriyên wê vekirin. Ew ketinê û ala û xaçên xwe li ser sûran bilind kirin. Frengan bêbextî bi gelê dimyatê re kir, şûr xistin nav wan, ew kuştin û dîl girtin. Wê şevê ew li mizgeftan razan û bi jinan re sibe kirin û dû re rahiştin minber, Quran û serên kuştîyan û şandin giravan û mizgeft jî kirin dêr.

Hingê Şêx Salih Eb ul-Hesen ibn Qefel li Dimyatê bû ku derbarê wî de lêpirsîn hat kirin û hate gotin ku ew şêxekî qenc yê Misilmanan e û feqîr xwe lê digirin ku ji ber vê jî ew zêde bi pey neketin. Bi vê re xemgîneyeke mezin

kete ser Misilmanan û Melik Mi'ezem girîneke dijwar li ser wan kir û dû re leşker ji wî warî vekîşiya. Melik Kamil ji Mi'ezem re got: "Di mayîna te ya vê derê de tu fêde nemaye, ya çê ew e ku tu dakevî Şamê û li ser xetereya Frengan bixebitî û leşker ji rojhilatê rakêşî.

Melik Mi'ezem ji Şemsedîn ibn Cewzîyê⁶⁷⁶ waizê Dimeşqê re nivîsî ku xelkê ji bo cîhadê han bide û bi wan bide zanîn ku wî [Melik Mi'ezem] lêkolîn li ser welatê Şamê çêkiriye û dîtiye ku ew du hezar gund in. Hezar û şeşsed ji wan milk in û çarsed jî siltanî ne [mîrgeh in] ku ji wan çarsed mîrgehî jî çiqas leşker derdikeve [min ev hemî derxistinê holê]. Îca ez divêm ku Dimeşqê jî êdî ji milkên xwe biherikin û bi xwe derkevin cîhanê. Bila hevdîtina me û wan digel te bi hesp û çadir û hejmara rimên wan li Nablusê be. Ew [Ibn Cewzî] li civatan rûnişt û nameyê ji wan re xwend û wan jî li ser seran û çavan erê kir û dest bi amadekariya xwe kir. Dema rikêba wî kete qeraxê, hempayên wî rûniştin û mazûr bûn jî, çunkî li gorî her derî gotinek hebû [û ji her rewşê re tevdîrek hebû]. Dema fêm kir ku ew nikarin derkevin û tu fêde ji wan nayê rabû pêncyek û heştdeka malên wan ji wan sitand û çû daket ser Qeyasîreyê û ew bi zor vegirt, dû re çû bajarê Benderê, ew jî sitand û hedi- mand û piştî ku welatê Frengan wêran kir jî zivirî Şamê.

Tê (di vê sala 616/1219'an) de Melik Mi'ezem xiftan û kumkulav/kolos li Qazî Zekîyedîn⁶⁷⁷ kir ku di dilê xwe de jê hez nedikir, lê ji tîrsa Melik Adil newêribû têkil bibûya. Gava mirîna Melik Adil û nexweşiya Sitîşam/Sitîya Şamê rastî hev hat ku wê jî berê wesîyet kiribû da mala wê bikin Medrese û Qazî Zekîyedîn û hinek guwah kirin şahidên ser wesîyeta xwe. Îcar dema ew xeber giha Mi'ezem li zora wî çû û got: "[Çawa ez bi rih û gîyan bim û] ew bêdestûra min bê mala meta min û lê guhdarî bike."

Qazî tehsildarê Medreseya Ezîzyeyê⁶⁷⁸ jî anîbû û jê hesabê wê xwestibû, lê wî gotinên nexweş jê re gotibû û wî [Qazî] jî ferman dabû ku mîna ferman- darekî ew li cem wî [Mi'ezem] dabû lêdan. Ev yek ji Mi'ezem re bû sedemek ku ya di dilê xwe de derxe û hingê jî Cemalê Misrî yê neyarê Qazî jî wekilê

⁶⁷⁶ Ew Şemsedîn Ebû Mîzafer Yûsufê navdarê bi Sibî ibn Cewzîyê nivîserê kitêba *Mîrat uz-Zeman fi Tarîx el-E'yan* bû ku di sala 654/1256'an de wefat kiribû, çawa ku berê jî di nora 538'an de derbas bûbû.

⁶⁷⁷ Ew Serekqazî Zekîyedîn Ebu l-Ebas Tahir ibn Mihyedîn bû. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 177-179; Sibî ibn Cewzî, b. n., 8/104-105; Ibn Kesîr, b. n., 13/71.

⁶⁷⁸ Ev ew medreseya ku Melik Ezîz Osmanê kurê Siltan Selahedînê Eyûbî ew di sala 589/1193'yan de li Şamê ava kiribû. Ne'îmî, *ed-Daris fi Tarîx el-Medaris*, 1/290

Beytulmalê bû. Ew jî hat di civata biryar û guwahiyê de li cem amadeyan rûnişt ku civîn jî ya biryarê bû. Melik Mi 'ezem bi Mîr Emadedîn ibn Mûsik re buxçeyeke ku tê de xiftan û kolos/kumkulav hebûn da anîn û lê ferman kir ku wan li xwe bike û pê qazîti bike. Tiştê ku herî zêde ziyar dida Qazî jî amadebûna [neyarê wî] Cemaledînê Misrî bû, lê ger Qazî di wê rojê de bigota: "Bibin guwahên min ku ez îro xwe ji qazîtiyê vedikêşim." û dû re ew li xwe bikira hem jê re û hem jî ji şerîetê re çêtir bû û dê cîhan jî li ser Mi 'ezem biqelibiya û ziman jî dê li ser wî vebûna.

Tê (di vê sala 616/1219'an) de Qazî nexweş ket û cergê xwe parî parî avêt ku [ev kirina Mi 'ezem] pir kirêt bû û bûyereke çepel bû ku di Îslamê de jê pîstir nebûbû. Ev yek ji xeletiyên Mi 'ezem bû ku piştî pêkanîna rîka xwe jê poşman bûbû.

Mi 'ezem ji Şerefedîn ibn 'Uneyn⁶⁷⁹ re ku zahidî dikir û terkîcîhan bû, şûşeyeke şerabê û zarên tewlayê şandibû û gotibû: "Bi van tesbîhê xwe bide!" İbn 'Uneyn jî gotibû:

Ey Melik Mi 'ezem, te sinetek
deranî ku dê ebedî bimîne

Şah li ser vê rîya te diçin ta ku eva han
Dibe xelata qazîyan û perûya zahidan

Tê (di vê sala 616/1219'an) de Sitîşama qîza Eyûb ibn Şadî ya mezina xatûnan wefat kir ku yeke zahid, îbadetkar, hişmend, pîrxêr û pîrsedeqe, qencîkar û nimêjkar bû. Wê di mala xwe de her sal bi bihayê hezar dînarî meşrûbat, paste û derman çê dikirin, li xelkê belav dikir û mala wê stargeha xwestekan bû. Ew diya Hisamedîn ibn Lacîn bû ku [dû re] kurapê wê Nasirudîn Mihemed ibn Esededîn Şêrkohê xwediyê Himsê pê re zewicibû. Wefata wê di meha Zilqadeyê de bû û li medreseya xwe ya 'Ewîneyê⁶⁸⁰ hatibû veşartin.

⁶⁷⁹ Ew Şerefedîn Eb ul-Hesen Mihemed ibn Nesridîn ibn Nesr ibn Hiseyn ibn 'Uneynê şair bû û eslê wî Kûfayî bû, lê li Dimeşqê bûbû. Wî gelekî ji gerê hez dikir û li gelek welatan bi taybetî jî yê Îslamê geriyabû. Ew edîb û şairêki bêhempa bû û bûbû qaziyê Dimeşqê ku di sala 549/1154'an de ji diya xwe bûbû û di sala 630/1232'yan de li Şamê wefat kiribû. Berhemên wî ji *Tarîx el-Ezîzî*, *Dûwana Şi'ran* û *Mîgrad el-E'rad* in. İbn Xelîkan, b. n., 4/268-272; İbn Kesîr b. n., 13/104; Ebû Şame, *Zeyl*, 177-78.

⁶⁸⁰ 'Ewîneye taxeke derkenarê Şamê ye. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 180

Tê (di vê sala 616/1219'an) de xebera reva Siltan Mihemed Xwarizmşah ji Ceyhûnê bi lez hat û Terken Xatûna⁶⁸¹ diya Siltan qilqilî û fermana kuştina bîst û du şah û zarûyên melikên ku li Xwarizmê girtibûn, da. Dû re ew ji Xwarizmê derket û yên ku karibûn derkevin ji gihanê û gencîneyên Siltan, herema wî û zarûyên wî pê re bûn. Ew bi lez çû heya giha keleya Îlalê ku maka keleyên Mazendêranê⁶⁸² bû.

Lê belê Siltan bi xwe ranewestiya û reviya heya giha Nîsabûrê, lê ji ber tîrsa di dilê xwe de û bizda ku ketibû hişê wî ew ji saetekê pê ve lê nema û çû heya Merca Dewlê ku devereke Hemedanê bû û pê re jî zêdeyî ser bîst hezar siwarî leşkerê wî mabû. Ew hew pê hisiya ku neyarê wî yê ... gihayê û mîna çemberê ew pêçaye. Ew bi xwe ji wan derbas bû, lê hemî kesên pê re hatin kuştin û bi hêzeke hindik xwe avête çiya,⁶⁸³ dû re ji wê derê jî xwe avêt Îstîdadê ku asêtirîn herêma Mazendêranê bû û xwedî derbend û gelî bûn.

Di pey de ew çû keviya deryayê, li gundekî ma ku diçû mizgeftê û melayê gund her pênc ferzên nimêjê li pêşiya wî dikir, Quran jê re dixwend û ew jî digiriya. Hê pir neçûbû ku Tataran avêt ser, ew girt, wan Siltan li kelekekê siwar kir, tîr tê re rakirin û komek ji wan li pey, ew berdand avê lê kûrayiya avê nedihîşt ku bigihîjinê. Ew di nav pêlên avê de ma heya ku bi êşa Zatulceybê/zatureyê ket û wî got: "Sibhan ji xwediye şahana re ku ji welatê me yê ewqas mezin cihê du gazana ji bo weşatîna me lê ji me re nema, hişê xwe bidinê û ders jê bigirin!" Dema giha giravê şabû, bêkes û bi tenê lê ma haya ku êşa wî zêdetir bû û wêfat kir.⁶⁸⁴ Ew di şaş û fêrîşa ku pê re bû hat kefenkirin û li giravê hat weşartin. Hûn îtibar/bawer pê bikin, çûnkî bi rastî îbret e, Sibhan ji Wî yê ku di milkê xwe de çawa divê taseruf dike!

⁶⁸¹ Terken Xatûn jina Elaedin Tikiş Xwarizmşah bû ku ji hoza Qenqilî ya ku li bakurê herêma Xwarizmê rûdiniştin ku Elaedin Mihemed qedir dabûyê û di salên dawî de gelek ji kesên wê êlê çûbûn nav erdê dewleta Xwarizmê. Nesewî, *Sîret*, r. 62-69, 72, 80.

⁶⁸² Mazendêran navê serbajarê Teberistanê ye. Yaqût, b. n., 5/48

⁶⁸³ Çiya mebest jê welatê Çiya ye ku Ereban jê re Îraqa Ecem jî digot, ew jî deverên navbera Îsfahan heya Zencan, Qezwin, Hemedan, Dînewer, Qeramsîn/ Kirmanşah, Rey û deverên navbera van herêman re tê gotin. Yaqût, b. n., 2/115

⁶⁸⁴ Ji bo desthilatdariya Elaedin Xwarizmşah û cenga wî ya bi Cengiz Xan re bnr. li jor r. 240 û rêbînî 622.

Sala Şeşsed û Hivdeyan (617/1220)

Tê (di vê sala 617/1220'î) de Siltan Mihemed Xwarizmşah çawa ku me got, li giravê mir.

Tê (di vê sala 617/1220'î) de Emadedîn ibn Meştûb ji Melik Eşref⁶⁸⁵ hesidî û di welatê wî de tevlihevî çêkir û xwediye Mêrdînê jî pê re alîkarî kir ku wezîrê Ibn Meştûb jî Necmedîn ibn 'Esrûn bû.

Melik Eşref çû li Dinêsîrê/Dineysîrê daket, Melik Salihê⁶⁸⁶ xwediye Amedê kete cem Melik Eşref û ew û xwediye Mêrdînê⁶⁸⁷ li hev anî.

Ibn Meştûb derbasî ser Nîsêbinê bû ku Farisudîn ibn Sebreyê cihgirê Melik Eşref lê bû; wî av berda ser erdê heya erd virçoqî kir (bi mebesta ku dê wî bike weke wê heriyê) û bi hemî hêza xwe ve çûyê. Ibn Meştûb şikiya û rahişt mal û pertalê xwe û çû hewara xwe gihand xwediye Sincarê ku mebesta wî gihîştina cem Mîzaferedînê xwediye Erbilê/Hewlêrê bû.

Xwediye Sincarê Til'efêr dayê û ew jî ketê û xwe tê de parast. Bedredîn Lu'lu'ê xwediye Mûsilê bi leşkerê wê ve çûyê û Farisudîn ibn Sebre jî bi yê bi xwe re çûnê û dora wî pêçan, wî şerekî dijwar bi wan re kir ta ku Bedredîn Lu'lu'ê re sond xwar ku dê li Mûsilê yan nanê (qûtê) du sed siwaran bidê yan jî imkan bidê ku here Erbilê. Wî Tile'ferê dayê û pê re çû Mûsilê. Wî ew

⁶⁸⁵ Digel qenci, rûmetdan û bilindkirina cihê Emadedîn ji hêla Melik Eşref ve piştî avêtina wî ya ji Misrê dîsa demeke zêde neçû ku wî bi siltanê Selçûqî yê Rûmê Keykawîs ibn Xwîstro re ku jê pere xwestibûn û wî jî jê re sed û çar hezar dirhem şandibûn, digel desthilatdarê Erbil, Amed, Hesenkeyf/ Heskîf û Mêrdînê, li dijî wî peyman a yekitiyê çêkiribû. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 176, 184; Ibn Esîr, b. n., 10/388.

⁶⁸⁶ Ew Melik Salih Nasirudîn Mehmûd ibn Mihemed ibn Kara Arslan Ibn Ertûq/Artuk bû ku dosteki baş yê Melik Eşref ibn Adil bû û timî diçû Dinêsêr û derên din ber xizmeta wî. Di sala 617/1220'î de miribû û kurê wî Mesûd keribû cihê wî. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 188; Ibn Kesîr, 13/72; Ibn Texreberdî, b. n., 6/221.

⁶⁸⁷ Ew Melik Mensûr Nasirudîn Artuk/Ertûq (597-637/1200-1239) ibn Îlxazî ibn Artûk ibn Arslan ibn Îlxazî ibn Elbî bû ku xweha wî 'Ezîzetudîn Ehşâ Xatûn li cem Melik Mî'ezem Îsayê Eyûbî bû. Ibn Texreberdî, b. n., 6/279

bir xaniyekî mezin, xelat kir û mazûvaniyeke zêde jê re kir, lê dû re roja sisiyan dest danî ser, ew girêda û ew ji Melik Eşref re şand. Wî ew xist sarınca/bîra Heranê ta ku qimilan çermê wî xwar û tê de mir.

Nûredînê kurê Emadedînê xwediyê Qirqîsiya jî pê [bi Ibn Meştûb] re hevkarî kiribû ku Eşref ew jî girêdabû û ew bi Elem Te 'asîf⁶⁸⁸ re şandibû Qirqîsiya, ew seza kiribû, ew bi nigên wî ve daleqandibû heya ku herdu kele dabû Elemedîn Te 'asîf. Çendî ku Melik Eşref xwestibû Nûredîn jî biavêje sarincê, lê ji ber ku Melik Mi 'ezem mehderiya wî kiribû wî jî ew berdabû û ew çûbû cem Melik Mi 'ezem ku qencî pê re kiribû û wî jî li 'Eqîbeyê bostanê Ibn Heyûs kiribû û tê de mabû.

Tê (di vê sala 617/1220'î) de xwediyê Sincarê birayê xwe kuşt.⁶⁸⁹

Tê (di vê sala 617/1220'î) de Melik Mizafereîn ibn Zeynedîn qesta Mûsilê kir, çunkî dema Melik Qahir Mesûd di sala şeşsed û panzdeyan (615/1218) de wefat kir, wî jî qîza Mizafereîn ibn Zeynedîn sê kur li pey xwe hiştin. Lewra Mizafereîn du keçên xwe bi du kurên Nûredîn Arslanşahê xwediyê Mûsilê, bi Melik Qahir û Emadedîn Zengî re zewicandibû.

Bedredîn Lu'lu' serdar û giregirên Mûsilê civandibû û ji kurê Melik Qahir re bi xayintî dabû sondê û çûbû. Hingê Emadedîn Zengî li Eqrê bû û cihgirên keleyên Melik Qahir keleya Îmadiyê,⁶⁹⁰ ya Hirûrê⁶⁹¹ û çiyayê Hekarî⁶⁹² jî xist ber fermana wî û hemla wî da bi hêla Melik Mi 'ezem Mizafereîn ve, lê Mizafereîn zanibû ku Bedredîn Lu'lu' Mûsilê ji xwe re digirt û Ibn Qahir jî bi bêbextî li ber rakiribû da rê jê re vebe.

⁶⁸⁸ Ew 'Elemedîn Qeyser Te 'asîf (574-649/1178-1251) ibn Ebû Qasim Ebd ul-Xeni ibn Misafirê Henîfiyê Mîsrî bû û yekî qenc i camêr bû ku di zanista riyaziyê de pêşewa bû. Eb ul-Fida, *Muxteser*, 2/293

⁶⁸⁹ Qudbedîn Mihemed ibn Emadedîn Zengiyê II'em yê desthilatdarê Sincarê bû ku di sala 616/1219'an de miribû û piştî wî jî kurê wî Emadedîn Şahînşah ketibû cihê wî, lê piştî çend mehan birayê wî li Til' eferê ew kuştibû û bi xwe dest danibû ser desthilatdariyê û çend meh piştre jî di sala 617/1220'î de wî ew bi Melik Eşref re bi Reqeyê guherîbû ku bi vê re jî desthilatdariya Zengîyan ya Reqayê qediyabû. Mûsa Mistefa Hesneyanî, *Sincar*, Spîrêz, Dihok, 2005, 88. Ibn Esîr, b. n., 10/397; Ezedîn Ibn Şedad, *el-E' Laq el-Xetîre fî zikri Umera îş-Şam we l-Cezîre*, Wezaret es-Seqafe, Dimeşq, 1978, berg 3, beş 1, r. 193-194.

⁶⁹⁰ Îmadiye keleyeke navdar î asê ye ku li Bakurê Mûsilê dikeve û li ser Mûsilê ye. Yaqût, b. n., 4/168. Ew Amêdiya ku dikeve Başûrê Kurdistanê û niha jî li ser Dihokê ye.

⁶⁹¹ Hirûr/Hiror keleyeke asê ye li bakurê Mûsilê û jî deverên Hekariya bû û bi qasî sê milan ji Îmadiyê/Amêdiyê dûr e. Yaqût, b. n., 5/464. Niha jî li başûrê Kurdistanê bi ser Mûsil ve ye.

⁶⁹² Çiyayê Hekarî/Hekariyê raserî Mûsilê ye û ber girêdayê bi Cizira Ibn 'Umer/Botan ve bû. Yaqût, b. n., 5/370. Niha ew bi xwe navendeke Kurdên Hekariya û Colemêrgê ye.

Bedredîn Lu`lu` leşkerê Mûsilê bi çek kir ku serekleşkerê wî Ezedînê kurê Bedrê Himeydî bû, Emadedîn Zengî çû pêşiyê, pê re civiya û kom bû. Ew yekî çikûz bû ku çiqas leşkerê wî mafê xwe dixwest wezîrê wî digot: “Heya biyaniyê.” Gava bi leşkerê Mûsilê ve li Qendê li ber hev rêz bûn û xwest ku êrîş bike, yek ji leşkerê wî jî pê re êrîş nekir û gotin: “Heya sibê em dê êrîş bikin.” Kurê Bedredîn çûyê, ew şikand û ew reviya û qesta Mizaferedîn kir, lê kir gazî û jê hawar xwest. Ew li singa Rehbeyê gihayê û di korîdora wî ya pişta Erbilê de xwiya bû û leşkerê xwe derxist, doza xizmetê kir, pê re civiya, lê nesekinî û bi pêş ket, li çemê Zabê⁶⁹³ xist û ber bi Mûsilê ve çû.

Melik Eşref piştgirê Bedredîn Lu`lu` bû û Ezedîn Aybegê ustadarê xwe yê xwediyê Darayê bi leşkerê kir pir ve bi qasî şeşsed siwarî şand hewara wî û xwediyê Cezîreyê, yê Amedê û yê Mêrdînê jî hewar jê re şandin. Bedredîn jî bi leşkerê Mûsilê û hawarê ve jî ji Mûsilê çû û Mizaferedîn jî bi pêş ket, li gundê Babûrê gihan hev. Pêşdaran êrîş kir, telp jî bi hev ketin û şerekî mezin di navbera wan de derket. Rast û çepê xwediyê Erbilê şikiya, senceqiyê (tîpa bandoyê) jî da pey û hinek ji şikiyayîyan ketin Erbilê, pirên wan ji Zabê derbas bûn ku bi Mizaferedîn re ji bîlî kole û komek ji derûdorên wî tu kes nema.

Lê belê ew kalekî wisa bû ku tecrûbeyê ew di cengan de pijandibû û di temenê xwe de neşikiya bû; ji ber vê jî ew bi kesên hindik yê pê re çû êrîşî senceqiya Mûsilê kir, ew şikand, êrîşa wî giha heya koma dora Bedredîn û koma wî bi derbê rîman û ber û kevîran ji hev belav kirin. Bedredîn reviya, hêza wî belav bû û Mizaferedîn da pey heya keviya çem ku Bedredîn ji kelekê re îşaret kir, gava hat ew lê siwar bû û kete Mûsilê. Mizaferedîn li Nînewayê daket, lê ma heya êvarê û hingê leşerê ku dabû pey leşkerê Erbilê jî vegeriya ku Ezedîn Aybegê Eşrefî jî bi wan re bû. Dema fêr bûn ku xwediyê Erbilê daketiye tîra Mûsilê, dîtina wan cuda bû û Ezedînê kurê Bedir qesta hêla çiya kir. Mîr Ezedîn Aybegê Eşrefî jî bi leşkerê Mûsilê ve bi pêş ket û bi koma xwe ya mezin ve ku çend qat li ya xwediyê Erbilê hebûn, çûne xwediyê Erbilê.

Mizaferedîn ji hevalbendên xwe re got: “Hêza wan zahf û xurt e, ger em li pêşiya wan rawestin em dê telef bibin. Ew niha êrîşa tirsekan dikin, ji ber vê jî gava nêzikî me bûn rîya Mûsilê ji wan re vekin, ew qesta wê dikin.”

⁶⁹³ Zab çemê Zabê/Zêyê jorin ku dikeve navbera Mûsil û Erbilê. Yaqût, b. n., 3/138

Wextê ew nêzîkî wan bûn wan, rê vekir û ew jî li riya xwe çûn heya Mûsilê. Leşkerê Erbîlê jî heya ber çem da pey wan, lê wan jî xwe avête çem ku gelek ji wan niqo bûn ji bilî yên ku bi qeyik yan jî bi kelekan bi jor ve kişiyabûn yan jî derbasî ser pirê bûbûn.

Xwediyê Erbîlê vegeriya û bi wan kesên hindik ve daket ber çem, heya roja din ku leşkerê wî vegeriyan û giraniyên (pertal, alav û çekên giran yên) wî hatin, çeper û çadirên xwe vedan, wî welatê Mûsilê qet kir û çend rojan li ser ma. Wî dît ku ew welatekî mezin e ku bê sipaheke mezin nayê pêçan, Melik Eşref jî qasid şand cem û ji bo xwediyê Mûsilê mehderî kir; li ser mehderiya wî xwediyê Erbîlê jî bê lihevhatina bi xwediyê Mûsilê re ji ser rabû û vegeriya.⁶⁹⁴

Tê (di vê sala 617/1220'i) de bûyera Berlisê⁶⁹⁵ di navbera Melik Kamil û Frengan de qewimî ku rojêke mezin bû û bi bûyera Pêncşemê dihat zanîn. Melik Kamil tê de deh hezar kes kuştin û xelkê digel hesp û çekên wan talanekî pir jî bi dest xist û ew şerçeze zivirîn çadirên xwe.

Tê (di vê sala 617/1220'i) de Melik Mi'ezem Mubarizudînê pêbawer ji walîtiya Şamê avêt û Ezîz ibn Xelîl kir walîyê wê.

Tê (di vê sala 617/1220'i) de Melik Faîzê kurê Melik Adil ku Melik Kamil ew ji bo hawarê şandibû cem Melik Eşref, wefat kir, ew di navbera Mûsil û Sincarê de mîr û di goristana Emadedîn Zengî de hat veşartin.

Tê (di vê sala 617/1220'i) de Esed uş-Şam Şêx Ebdullahê Yûnanî⁶⁹⁶ wefat kir ku eslê wî ji gundekî Ba'albekê bi navê Yûnîn bû ku xwedî keramet û cîhadan bû, xwedî adabên tesewifê bû û ji bo mezinatiya Xwedê ew ji ber tu evdê Xwedê ve ranedibû. Wî tu tiştî piçûk û negiring nedidît, di jiyana xwe de destê xwe neda tu dînar û dirhem⁶⁹⁷ û di hemî jiyana xwe de ji bilî kincê xwe yê ji cawê xam û kumê xwe yê ji postê karan pê ve tu cil wernegirtiye. Melik Emcedê xwediyê Ba'albekê herdem diçû cem û dihat û wî jî rê re

⁶⁹⁴ Ew li ser herekê ku erdê di destê wî de jê re be li hev hatin. Ibn Esîr, b. n., 10/385-387

⁶⁹⁵ Berles bajarokê ser çemê Nîlê ye ku ji hêla Îskenderiyeyê ve nêzîkî Deryayê ye. Yaqût, b. n., 1/478

⁶⁹⁶ Li gorî Ebû Şame û Ibn Esîr Yûnînî ye ku ya rast ew e, ew Esed uş-Şame Ebû Osman Ebdullah ibn Ebd el-Ezîz ibn Caferê Zahîd e ku zanayekî mezin bû û di sala 617/1220'i de wefat kir. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 190-93; Ibn Kesîr, b. n., 13/72.

⁶⁹⁷ Peyva "dirhem" li vê derê du car bûbû min rast kir.

digot: “Tu zilm û zorê û xerabiyê dikî.” Wî jî doza lëbûrînê jê dikir. Xwendekarekî wî bi navê Tûbet hebû ku yekî qenc bû.

Vêca rojekê Şemsedîn ibn el-Cewzîyê wa ‘iz digot: “Ez sala şeşsed û çaran (604/1207) çûme Hîcazê⁶⁹⁸ û min hec kir; gava bû roja Erefê ez derketim girê Erefê min dît ku wa Şêx Ebdullah li ser gir rûniştiye, min selam lê kir, wî jî pirsî min kir û ez heya nêzî roavakî li bal rûniştim, dû re min jê re got, ‘ma tu nayî em herin Muzdelîfeyê?’ Wî got, ‘Tu berî min here, hevalê min heye.’ Ez ji çiya daketim çûm Muzdelîfeyê û giham Mînayê û ketim mizgefta Xeyfê, min dît ku Şêx Tûbet li dervayê mizgeftê rûniştî bû. Wî selam li min kir, min jî jê pirsî: ‘Ka Şêx daket kû derê?’ Bi texmîna ku bi hev re hatina hecê, wî got: ‘Kîja Şêx?’ Min got: ‘Ebdullah.’ Wî got: ‘Min ew li Ba ‘albekê hişt.’ Ez tê giham û min got: ‘Pîroz e.’ Wî jî fahm kir, bi destê min girt û giriya û got: ‘Tu bi Xwedê kî bibêje, ka bi kû ve çû? Min got: “Vê sibê min ew li ser Erefeyê dît û bûyerê jê re gilî kir.” Lê dû re ez vegeriyam Bexdayê.

Dema Tûbe zivirî û ji şêx re got, ez jî zivirîm Şamê, Şêx li min îtabê kir û got: ‘Tiştên wisa careke din meke! Mîna ku dixeyîdî em di jiyana wî de behsa kerametên wî bikin.’

Qaziyê Kerekê Nûh el-Beqa ‘ qal dikir: “Rojekê gava ew li ber Pira Spî ya ser çemê Sewrê bû hew dît ku wa Şêx Ebdullah hatiye daketiye ser çemê Sewrayê⁶⁹⁹ û desmêj digire. Hingê jî Nesranîyek/Filehek ku li ser pirê derbas dibû, xwiya bû û hêstireke ku barê wê şerab bû jî pê re bû. [Li wê derê] hêstir şemîtî û hingê jî şêx ji ser çem hilkişiya, wî got: ‘Ey feqîh were!’ Gava ez çûm got: ‘Alîkarî bike!’ Min alkarî pê re kir heya ku me bar hilda ser hêstirê û yê fileh çû. Ez jî heya dawiyê li pey meşiyam û min dît ku ew çû dikana meyfiroş û barê xwe danî, derdanê vekir û qelabt da wê bikişînin, lê wî nihêrî ku bûye sirke. Meyfiroş jê re got: “Wa weylê ev sirke ye.” Ew giriya û got: “Bi Xwedê ew şerab bû, lê bêguman ez sedemê wê dizanim.” Dû re wî hêstir li xanê girêda û zivirî çiya ku wa Şêx li mizgefta ser pirê nimêj kiriye û rûniştiye tesbîhê xwe dike. Yê fileh kete cem û got: “Ey mezinê min! Eşhedu en la îlahe îlallah: Ez şahdeyî didim ku ji Xwedê pê ve tu îlah nînin û ez xwe dispêrim Wî.” û bû feqîr.

⁶⁹⁸ Di destxetê de Îraq bû lê xwiyaye ku şaş e, çunkî çûye hecê.

⁶⁹⁹ Sewra çemekî navdar yê Dimeşqê ye. Yaqût, b. n., 2/100

Behsa wefata wî

Ebdisedmedê xulamê wî got: "Gava bû roja îne ew daket mizgefta Ba'albekê ji bo nimêja îne û sax û baş bû, Dawidê mi'ezin ku mirî jî dişûst hat, wî jê re got: "Wax ji te re Dawid, ka em binihêrin sibê çi dibe." Lê Dawid tê negihîst û got: "Ey mezinê min em hemî sibehê dê di xefareta te de bin." Dû re Şêx hilkişiya şikeftê û li feqîran ferman kir ku tahtê cem dara bihîva ya di bin de radiza û gorek li cem bû bibirin." Piştî ku bi qasî niv gazî mabû ji wan re gotibû: "Berî hilatina rojê wê biqedînîn." û çûbû. Wî temamê şevê behsa hevalên xwe kiribû, ji wan re nîyaz kiribû û gotibû: "Ey serekê min ez li filan derê di ber filankes de derbas bûm, wî şerbeteke avê da min û min jî ew vexwar, filankes qencî bi min re kir." Wî heya sibê weha kiribû, gava bûbû sibe wî nimêj kiribû û derketibû ser wî tahtê ku carê diçû ser û tizbîya wî jî di destê wî de bû.

Feqîr jî hê bi kevir ve bûn û lê dixebitîn da biqedînîn ku heya roj hilat ew jî jê vala bûn û Şêx jî runiştî radiza û tizbî jî di destê wî de bû. Xulamê Şêx ji bo karekî ji keleyê hat cem û dît ku wa rûniştî razaye. Ew newêribû wî şîyar bike û bi qasî saetekê rûnişt û li benda hişyarbûna wî ma, lê dû re ew jê re dirêj hat û got: "Ey Ebdusemed ez ji evqasî bêhtir nikarim rûnim." Wî got: "Ez çûm cem û min got; mezinê min, mezinê min, lê tu deng jê derneket, min ew hejand û dît ku miriye." Ta hingê wan jî kevir qedandibû, dengê qarîne bilind bû û Dawid jî hilkişiya û ew şûst. Mezelkol dema wî xiste lehde got: "Ey Şêx Ebdullah sozê ku te dabû me bibîr bîne!" Wî domand: "Wî çavê xwe vekir û bi awir li min nihêrî û di bin dara bihîvê de hat veşartin." Xwedê me bide xatirê wî.

Tê (di vê sala 617/1220î) de Şêxê Şêxan Sedredîn Mihemed ibn Emerê Hemayî wefat kir ku me berê jî gotibû Nûredîn Zengî bavê wî Emer kiribû desthilatdarê xankayên Şamê. Dema Melik Adil bûbû desthiladarê Misrê hingê Sedredîn jî kiribû berpirsiyarê perwerdeya Şafi'îyan. Ew yekî şerîetmedar, giram û aram bû û qedrekî wî yê pir li cem Melik Adil û zarûyên wî hebû. Dema Frengan dest danî ser Dimyatê [ku sala 615/1218'an bû] hingê Melik Adil ew ji bo hawarê şandibû cem Xelîfe, lê ew di navbera Heran û Mûsilê de nexweş ketibû, li Mûsilê wefat kiribû û li kêleka Qedîb el-Ban el-Miweleh hatibû veşartin.

Tê (di sala 617/1220'i) de Melik Mensûr Mihemed⁷⁰⁰ ibn Melik Muzaffer Emer ibn Şahinşah ibn Eyûb wefat kir ku yekî mêrxas bû û ji zana û qencan hez dikir. Li cem wî komeke xwedî payeyên hêja mîna Seyfedîn el-Amedî⁷⁰¹ û yên ku ketin cihê wî, hebûn. Wî tarîxek nivîsîbû ku tê de komek tarîx û navên kesên ku hatibûn cem û li nik wî mabûn civandiye. Wî li Hemayê wefat kir û li cem bavê xwe hat veşartin û kurê wî yê mezin jî ket cihê wî ku nasnavê wî Melik Nasir Qiliç Arslan bû. Kurê wî yê bi navê Melik Mizafer jî li bal Melik Kamil bû, wî aliyê wî girt û rabû Hemayê ji Melik Nasir sitand, di sala şeşsed û bist û şeşan (626/1228) de ew da Melik Mizafer û Melik Nasir li Misrê di sarincê de girêda ta ku hişê xwe tevîhev kir û di kirêttir rewşê de tê de mir.

Tê (di vê sala 617/1220'i) de Melik Salih Nasirudîn Mehmûd ibn Mihemed ibn Qerearslan ibn Artuqê xwediyê Amedê mir ku yekî mêrxas î hişmend bû û ji zanayan hez dikir. Ew li Amedê mir û kurê wî Melik Mesûd kete cihê wî ku ne li gorî navê xwe bû.

Em vegerin ser bûyera Xwarizmşah û Tatarên ... ku dema li giravê mirinê Siltan Mihemed Xwarizmşah hingavt, piştî wî siltanî giha kurê wî Celaledînê Menkbertî.⁷⁰²

Celaledîn hima di cih de siwar bû, bi birayên xwe û bi qasî heftê kesî ji peya û mêrxasên xwe yên ku xwe dabûn cem ve, di deryayê re berê xwe da

⁷⁰⁰ Ew Melik Mensûr Mihemed ibn Mizafer Tiqyedîn Emer ibn Şahinşah ibn Eyûb bû ku di sala 617/1220'i de wefat kiribû. Ew yekî zana bû ku ji billî diwana wî ya şî 'rê du kitêb nivîsîbûn; yek bi navê *Tebeqat uş-Şu'era* û ya din ji *Midmar ul-Heqayiq* be ku heya niha bergek jê di destê me de heye. Wî gelek ji zana û qencan hez dikir û nêzîkî du sed zana û şarezayên zanîyariyên cihê li cem diman. Ebû Şame, *Zeyl*, 188; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/220; Ibn Kesir, b. n., 13/72; Ibn Texreberdî, b. n., 6/221; Hacı Xelîfe, *Kesf ez-Zinûn*, beşa *Ibn Şahinşah*, 6/88; Ibn Wasil, b. n., 4/77-86.

⁷⁰¹ Ew Ebû Hesen Elî ibn Ebû Elî Mihemed ibn Salim Seyfedînê Amedî bû ku pêşewayê zanîna kelim, usûl ul-fîqh, Mentîq û zanîstên din yê hikmetê bû û di van zanînan de kitêbên wî hene. Wî di sala 631/1233'an de li Şamê wefat kiribû. Ebû Şame, *Zeyl*, 245-46; Ibn Kesir, b. n., 13/107; Ibn Xelîkan, b. n., 3/256-57.

⁷⁰² Ew Celaledîn Xwarizmşahê kurê Elaedîn Xwarizmşah Mihemedê kurê Tikiş bû ku piştî bavê xwe li ser şîreta xalê xwe demekê xwe ji Xwarizmê dabû ali. Ew dû re çûbû Xezneyê û li wê derê leşkerê bavê wî yên ku flitibûn bi qasî 60 hezarî gihabûnê û hingê Tatar ji çûne ser Xezneyê û Celaledîn ew şikandin ku dû re wî ji Cengiz Xan re xeber şand û doza cengê lê kir, ew li Kabulê gihan hev ku dişa leşkerê wî [Cengiz Xan] şikiya. Lê dû re Misilman li ser xenîmetê bi hev ketin û şerê hev kirin ku bi vê yekê hêza wan qels bû û Celaledîn rabû berê xwe da Hindê û Tataran ji da pey. Di sala 622/1225'an de Celaledîn ji hêla Hindê daket hat Xuzistan û Îraqê û di wê navê de wî dest danî ser hinek ji welatên bavê xwe ku di destê birayên wî de mabûn. Herweha wî Azerbaycan jî vegirt û zor da Gurciyên ku herdem êrişî ser deverên Îslamê dikirin, ew şikandin, dûre zivirî Tebrîzê û destdanî ser Tiflîsê ku dû re jî xwest Xelatê bistîne û şer di navbera wî û leşkerê Eşref de derket. Ibn Esir, b. n., 10/406-407, 421-423, 447-450, 463-466. Ibn Kesir, b. n., 13/79, 81, 86

Xwarizmê. Dema ew gihîştin Xwarizmê xelkê wê ew bi hesp, çek, kinc, xeml û ala û tiştê ku rewşa wî pê spehî bibe pêşwazî kirin û gel bi mizgîniya hatina wî şad bû.

Bi vê re jî hêzek ji leşkerê siltaniyê ku bi qasî heftsed siwarî bûn li hev civiyan û xwe dan hêla Ezlaxşahê birayê Celaledîn û xwestin Celaledîn desteser bikin, lê Înax Xan ew bi mebesta wan hisand û çûna ji Xwarizmê jê re dest-nîşan kir. Ew bi sêsed siwarî ve rabû berê xwe da Xorasanê û yê din jî li Xwarizmê man ta ku nûçeya nexweş ya livîna Tataran ji hêla Mawera en-Nehirê/Amûderyayê ber bi başûrê Xwarizmê ve giha wan. Wan jî da pey rêça Celaledîn û reviyana çûn Xorasanê, lê Celaledîn bi xwe korîdora navbera Xwarizmê û Xorasanê birrî û giha Nesayê.⁷⁰³

Gava Cengiz Xan jî bi nûçeya vegera zaroyên Siltan hisiya, rabû leşkerekî xurt şande ser wan û ew bi xwe jî bi Xorasanê ve bi hêla leşkerê xwe yê Tatarî ve çû ku li hafên beriya wê navçeyê belav bûbûn. Wan ji sînorê Merweyê⁷⁰⁴ heya Şehristanê⁷⁰⁵ li dor beriya ku me got, çemberek pêk anî da gava zarûyên Siltan ji Xwarizmê qesta Xorasanê bikin, ew bèn girtin. Heftsed siwar ji wan ketin ser riya Celaledîn û ew bi hev hisiyan û şerekî dirêj di nav wan de derket ku Celaledîn zora wan bir û ew şikiyan. Ji beşeke hindik pê ve kes ji wan nefilitî û hesp û çekên wan hatin girtin ku ev şûrê pêşî bû,⁷⁰⁶ di nav Îslamê de bi xwîna wan hatibû rengînkirin.

Celaledîn serkeftî û dilşad çû Nisabûrê (Nîşapûrê), ji serdarên din û yê derûdorên re nivîsî û ferman kir ku bi lez bigihîjinê; mehekê li Nisabûrê ma heya ku leşkerê herêman gihayê. Cengiz Xan jî pê hisiya û lê lez kir da negihê mebesta xwe û Tatar jî ji welatan jê re hatin û gihîştin cem.

Ew [Celaledîn] ji Nisabûrê bi Xwarizmîyên ku hatibûn gihabûnê derket û bi lez qonaxan qet kir ta ku giha keleya Qahîreyê ya Kermanê.⁷⁰⁷ Wî şand gencîneyê wê yê zêr anî li yê bi xwe re belav kir, bi şev û roj çû heya giha Xezneyê⁷⁰⁸ û çû mala yekî ku ne li mal bû. Nûçe jê re hat ku Emîn el-Milkê

⁷⁰³ Nesa Bajareki Xorasanê ye ku navbera wê Serxesê dû roj in. Yaqût, b. n., 5/325

⁷⁰⁴ Merwe navdartinî bajarê Xorasanê û bajarê wê ye mezin bû. Yaqût, b. n., 5/132

⁷⁰⁵ Şehristan/Şehristane bajarokeki Xorasanê bû ku nêzîki Nesayê diket û di navbera Nisabûr û Xwarizmê de dima. Yaqût, b. n., 3/427

⁷⁰⁶ Yanî ev cara pêşî bû ku hêzeke Îslamê zora sipahên Cengiz Xan biribûn.

⁷⁰⁷ Kerman wilayeteke fireh ya navbera Faris, Mekran, Sicistan û Xorasanê ye. Yaqût, b. n., 4/515

⁷⁰⁸ Xezne bajareki navdar û fireh yê hêla Xorasanê ye û li ser tixûbê Hindê ye. Yaqût, b. n., 4/228

kurxalê Siltan Hîratê⁷⁰⁹ vala hiştiye û Tatar jî nêzikî wê bûne û pê [Emîn el-Milk] re jî deh hezar siwar û peyadeyên Tirk ku ji bobelata neyarê ... filitîbûn, hebûn. Celaledîn xeber jê re şand ku ew nêzikî wî ye û çû gihîştê. Wan ya xwe kir yek ku herin biavêjin ser Tatarên ku keleya Qendeharê⁷¹⁰ xistibûn hesarê. Ew çûnê û haya neyarên Xwedê jî ji rewşê tunebû ta ku ji nişkê ve weke biruskan êrîşî ser wan kirin. Ew jî bo revê li hespê xwe siwar bûn, lê ji çend kesên hindik ku çûn Cengiz Xan ji bûyera ku hatibû serê wan agahdar kiribûn, pê ve kes nefilitî. Qîyameta wî (Cengiz Xan) rabû û Celaledîn jî serkeftî û spaskar/minêkar çû kete Xezneyê.

Institut kurde de Paris

⁷⁰⁹ Hîrat bajarekî navdar î sereke yê Xorasanê ye. Yaqût, b. n., 5/456

⁷¹⁰ Qendehar eyaletek e li başûrê Afxanistanê ku gelek çem lê hene û serbajar jî Qendehar e ku navendeke ticarî ya girîng bû. Ferdinand Tulû, *el-Muncid fi l-Luxe we l-Î'lam*, beşa 1' laman.

Sala Şeşsed û Hijdeyan (618/1221)

Tê (di vê sala 618/1221'ê) de Melik Mi'ezem Îsa berê xwe da cem birayê xwe Melik Eşref û li ser Heranê civiyan; Nasirudîne xwediyê Mêrdîne ji Melik Eşref re nivîsî û jê pirsî ka dê Melik Mi'ezem hilkişê cem yan na. Ew çû Mêrdîne û xwediyê Mêrdîne jî çû Dinêsirê pêşwaziya wî, ew derxist keleya Mêrdîne û jê re xizmeteke baş kir, perû û gewher pêşkêşî wî kirin û ji hev re sonda hevkarîyê xwarin.

Mi'ezem qîza xwe bi xwediyê Mêrdîne re zewicand û hemî hevalên wî xelat kir, mal da wan û Mi'ezem vegebiya Heranê.⁷¹¹

Hima di cih de Mi'ezem rabû leşker da hev, li çemê Firatê xist û Melik Eşref jî da pey; Melik Mi'ezem li Himsê daket û Melik Eşref jî li Selemîyeyê û çûne Şamê ku [ji wê derê jî] berê xwe dane Dimyatê.⁷¹² Freng bi siwar û peyayên xwe ve derketin, lê derya jî bi rastî pir zêde bûbû, ew hatin ber kendaveke avê ya fireh û li hewzeke mezin daketin ku avê jî dora wan girt û nehişt bigihîjin pîran. Misilmanan devê sikir û avberrên kanal û pîran ji her hêlê ve li ser wan vekirin û leşkerê Misilmanan jî dora wan girt ku hew kari-bûn bigihîjin Dimyatê.

Sitolên Misilmanan hatin, keştiyên wan asteng kirin û nehiştin qût û zexîre bigihîje Dimyatê û [piştî vê astengkirinê] digel pîrbûna wan jî nûçeyên wan yên ser Dimyatê hatin birrîn. Di nav wan de sed kend/kont, heştêsed siwarên navdar/naskirî, mîrzayê Ekayê,⁷¹³ dûk û dûkat,⁷¹⁴ cihgirê Papa û bêhejmar jî peyade hebûn. Dema helaka wan xwiya bû, wan xeber şand cem

⁷¹¹ Ji bo berfirahî bnr. Ebû Şame, *Zeyl*, 194; Ibn Esîr, b. n., 10/468-469. Ibn Kesîr, b. n., 13/76.

⁷¹² Ji bo agahên berfirehtir yên çûna herdu biran bi hawara bi rayê xwe Melik Kamîlê Eyûbî ve, bnr. Ibn Esîr, b. n., 10/378-379; Ebû Şame, *Zeyl*, r. 194-195; Ibn Wasil, b. n., 4/94-95; Ibn Kesîr, b. n., 13/102-103.

⁷¹³ Mîrzayê Ekayê yê wê salê Hena Birîn (Jean de Brinne) bû. Ibn Wasil, b. n., 4/98, not 1

⁷¹⁴ Dûk li Ewrûpa payeyeke esilzadeyîyê ye mîna beg û mîr û dûkat jî jinên wan in yanî dûkbanû.

Melik Kamil û jê daxwaza lihevhatinê kirin û gerew xwestin da Dimyatê teslîmî wî bikin. Îcar ji ber daxwaziya Melik Kamil ya rizgariya Dimyatê wî bi erênî bersiva wan da, lê bi şertê ku du rojan jî tê de nemînin, ger na dê bi stûkura hemiyana bê girtin.

Melik Kamil kurê xwe Melik Salih Eyûb⁷¹⁵ û biraziyê xwe Şems el-Milûk⁷¹⁶ şand û gava mezinên wan yê navbihurî hatin, ew pêşwazî kirin, qedrê wan girt û ji wan re kon vedan. Mi'ezem û Eşref jî gihan wê derê, Melik Kamil di nav civateke mezin de di xargeheke qîrase de rûnişt û sifreyeke dewlemend î dirêj raxist û mezinên Frengan û siwarên wan vexwend ser sifrê û Melik Eşref û Mi'ezem û melikên din hemî di ber xizmeta wî de ji pîya rawestiyayî bûn ji bilî Melik Mucahidê xwediyê Himsê ku bi tenê rûniştibû.

Şerefedînê Hillî⁷¹⁷ rabû şî'ra jêrîn xwend:

Zimanê gerdûnê di nav xelkê de gazî dikir
bi dengê bilind li rojhilat û rojava û dixwend:

Ey Îsaperest û Îsa bi xwe jî di ser hindê re
û Mûsa jî pêkve xizmeta Mihemed dikin⁷¹⁸

⁷¹⁵ Ew Melik Salih Necmedîn Eyûb (603-648/1206-1250) ibn Mihemed ibn Ebû Bekir Adil ibn Eyûb bû ku di sala 603/1206'an de hatibû dinê, di sala 637/1239'an de bûbû siltanê Misrê û dû re Misir û Şam kiribû yek û heya mirîna xwe ya sala 648/1250'i ku sala destpêka Êrişaya Xaçparizî ya Heftan ya di bin serokatîya qîralê Fransa Luisê 9'an de bû, li Dimeşqê mabû û hikimdariya tevlî kiribû, lê ew di heman salê de berî ku encama Êrişaya Frengan ya heftan bibîne miribû. Ji bo berfêrêhi bnr. Ebû Şame, *Zeyl*, 258, 271, 276, 281-282; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/269, 276, 278, 284-286; Ibn Kesîr, b. n., 13/113, 115, 116, 123, 125-126, 130-133; Ibn Texreberdî, b. n., 6/282-321.

⁷¹⁶ Nivîskar li jor di nav zaroyên Adil de gava navên zaroyên wî hejmartibû kurekî wî yê bi navê Şems el-Milûk jî dabû ku di van berhemên din de yekî bi wî navî nine. Îcar li vê derê jî Şems el-Milûk weke biraziyê kurê Melik Kamil dide ku divê tê de tevlîhevîyek hebe û ji xwe li gorî çavkanîyan tev herî zahf 17 kurên wî hebûne, lê li wê derê Nivîskar 18 kur jimartibûn ku min ew li gorî çavkanîyên din sererast kirine. Yanî bi ya min ew Şems ul-Milûkê ku li vê der weke biraziyê Melik Kamil hatiye û li jor jî weke kurê Melik Adil hatiye dayîn ew nasnavê neviyê Melik Adil û kurê birayê Melik Kamil yê mezin Şemsedîn Mewdûd e ku navê wî yê tam Melik Cewad Yûnis ibn Mewdûd e, ewê ku bavê wî zû miribû û apê wî Melik Kamil ew biribû Misrê cem xwe. Nivîskarê me li wê derê ew bi şaşî weke kurekî Melik Adil yê din nivîsiye. Bnr. li jor sala 615'an paragrafa zaroyên Melik Adil; Ibn Wasi, b. n., 3/275; Ebû Şame, *Zeyl*, 196, 171.

⁷¹⁷ Ew Şerefedîn Racîh ibn Îsmâil Hillî bû ku yekî qenc î şî'rxweş bû û di sala 637/1239'an de miribû. Ibn Texreberdî, b. n., 6/245.

⁷¹⁸ Mebest jê ew e ku Melik Mi'ezem Îsa û Melik Eşref Mûsa herdu pêk ve bi peyrewên xwe (mîr û serdar û leşkerên xwe) ve xizmeta birayê xwe Siltan Melik Kamil Mihemed dikin.

Aştî di navbera Melik Kamil û Frengan de pêk hat û hinek Freng di der-
yayê re û hinek jî di bejê re çûne Ekayê û Melik Kamil jî Dimyatê teslîm
girt.⁷¹⁹

Melik Mi'ezem zivirî Şamê, lê Melik Eşref li Misrê ma û Melik Kamil û
Melik Eşref li ser Melik Mi'ezem peyman hevkariyê çêkir.

Tê (di vê sala 618/1221'ê) de Melik Mi'ezem Cemaledînê Misrî⁷²⁰ kir
serekqaziyê Şamê û Behaedîn ibn Yesir jî menşûra/vebuhtînameya wî
xwend.

Em vegerin ser bûyera Tatarên ... ya sala hijdeyan (618/1221): Kox Xanê
Pehlewan ku li Merwe û welatên dora wê dima, ji nedî ve avêt ser şihneyê
Tataran û ew kuşt. Dema wî weha kir fitnexwazên rawestiyayî ketin tevgerê
û bi deh hezar siwarî ve çûne Kox Xan, ew şikandin û ew reviya çû heya giha
dawiya welatan û xwe avête herêma çiya, ew bi şev li wê derê raza, lê ew gihîş-
tinê û wî û kesên pê re li wê derê kuştin.

Siltan di sala şeşsed û hijdeyan (618/1221) de giha xeznayê û xelk bi
gihîştina wî şad bû; Seyfedîn Buxraq, Mizaferedînê xwediyê Îxaneyê û Hesên
Qezak/Qizliq jî bi sih hezar siwarî ve gihan ber xizmeta wî ku pê [yanî] bi
Celaledîn re jî ewqas siwar hebûn. Cengiz Xan kurê xwe Tûlî Xan bi leşke-
rekî pir ve kişand ser û nûçeya hatina wan jî giha Celaledîn û ew çû wan. Ew
çune hev û bi hev ketin, şûrên tûj û kevîrên pahn kar kirin û pêlwan bi
rimên xwe ve derketin pêş ta ku Siltan bi xwe êrişî ser dilê/navenda Tûlî Xan
kir. Rêza wî xera kir, alayên wî xistin bin nigên hespan û ew şikiyayî reviyân;
Celaledîn siwar bû û bi şûran li wan da û tîr reşandin wan, ma çawa na, wan
karesat anîbû serê bavê wî, birayên wî û welatê wî.

Tûlîyê kurê Cengiz Xan hat kuştin⁷²¹ û pirên wan dil hatin girtin, wî fer-
man kir ku singan di guhê wan de bikutin ku wî jî li wan temaşe dikir û dibî-

⁷¹⁹ Xalên lihevhatinê ew bûn ku heçt salan di navbera wan de aştî hebe, heryek ji wan dilên destê xwe berdin. Li ser
vê lihevhatinê jî hêla Misilmanan ve Siltan Melik Kamil û birayên wî sond xwarin û ji hêla Frengan ve jî qiral û mir
û mirzayên wan sond xwarin. Meqrizî, *Silik*, bg. 1, beş 1, r. 209

⁷²⁰ Ew Cemaledîn Ebu l-Fedail Yûnis ibn Bedran ibn Firûzê Şafî 'iyê Misrî bû ku di sala 623/1226'an de miribû û
di mala xwe de hatibû veşartin. Gelek berhemên wî hene û di dema xwe de serekîtiya gelek delegasyonên Melik Adil
kiriye ku bi bal Xelîfe, qiralê Romê, welatê rojhilat, Helebê û yê din ve dihatin şandin. Çawa ku wekîltiya beyt ul-
malê, serekqazitiya Şamê û gelek dersdari jî kiriye. Ebû Şamê, *Zeyl*, r. 201, 224; Ibn Kesîr, b. n., 13/87.

⁷²¹ Ew Tûlî Xanê bavê Hulagû bû ku li gori Nesewî beşdari vê cengê nebûbû û nehatibû kuştin, lê bi bavê xwe
Cengiz Xan re ziviribû welatê xwe. Li gori Hemedanî jî ew di sala 630/1232'yan de miribû. Nesewî, *Sîret*, 154, not
8; Hemedanî, *Cami'et-Tewarîx*, r. 169.

şîrî ta ku rûyê wî geş dibû. Gava nûçe giha Cengiz Xan li cihê xwe ranewes-
tiya ta ku gazî Tataran hemiyan kir da herin û ji bo amadekariyên şer çû
qeraxa Sindê.

Birayên Celaledîn û komek ji leşkerên wî yên navdar dest jê berdabûn û
ji ber nêzîkbûna Tataran wext ji bo vegerandina wan teng bûbû. Ew roja çar-
şema heştê meha Şewala sala şeşsed û hijdeyan (618/1221) siwar bû û herdu
ber çûne hev. Celaledîn bi hejmareke hindik li ber wan rawestiya û dû re bi
xwe êrîşî ser navenda/dilê Cengiz Xan kir, ... bi xwe şikestî reviya ku li dor
kafiran çember digeriya û şikestina ehlê agir didomiya ger ne ji wê kemînê
bûya ku berî cengê ... ew bi deh hezar siwarên xwe yên egidtirîn û leşkerê xwe
yên mêrxastirîn danîbû. Ew [yên di kemînê de] derketin pêşiya rastê
Celaledîn ku Emînê Milk jî tê de bû û ew şekandin û ew ji navendê qetandin.
Vê rewşê rêza wî şaş kir, pêşengên wî têkda û wan kurê Celaledîn yê bîst û
heft salî dîl girt. Dema Celaledîn têkçûyî zivirî qeraxa ava Sindê dît ku diya
wî, diya kurê wî û komek ji herema wî bi dengê xwe yê bilindtirîn dîkin gazî:
“Tu bi Xwedê kî me bikuje û ji dîlgirtinê xelas bike!” Wî ferman li wan kir
û wan jî xwe avêt avê û xeniqîn ku ey bobelateke kesnedî û baweriyêke kêmp-
peyda bû.

Sala Şeşsed û Nozdeyan (619/1222)

Tê (di vê sala 619/1222'yan) de ebûra kuliyan li erdê Şamê rabû ku tu çandinî û berê daran nehiştin hemî xwarin. Melik Mi'ezem diyar kir ku li welatê Ecem [Îranê] teyrêkî bi navê Semermer heye ku kuliyan dixwe. Ew rabû Sedrê Bekirî yê jimaryarê Dimeşqê bi mitesewifan ve şand wê derê, lê mebesta wî ya rastî şandina Bekirî bi bal Celaledîn Xwarizmşah ve bû ji bo hevkarîya pê re li dijî Kamil û Eşref ku bihîstibû herduyan dijî wî yekîti çêkirine. Bekirî bi Xwarizmşah re civiya, pê re li ser hinek biryaran li hev kir û jê re bû piştgir.⁷²² Di vê navê de kulî kêm bûbûn lê dema Bekirî bi Semermer ve hat ew pirtir bûn.

Melik Mesûdê⁷²³ kurê Melik Kamil ji Yemenê hat Hecê, ew hat çiya ku hevalên wî jî çek wergirtibûn, ji ber vê jî nehişt ku alaya Xelîfe hilkeşe ser çiya (Girê Erefê) [ta ku] alaya Melik Kamil û ya wî [bi hev re] hilkişiyên ku hingê wî ji hevalên xwe re got: "Ger Bexdayî alaya Xelîfe derxin wê bişikênin û wan talan bikin." Ew ji nivro heya roj çû ava li binê gir rawestiya û li def û daholan xistin û kirin gazî: "Hayhê ev tola Ibn Miqedim e."⁷²⁴ Ibn Ebû Feras, bavê

⁷²² Li ser vê bûyerê bnr. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 199. Bêguman ev bêtifaqiya navbera zaroyên Adil nişan û sedemê destpêka têkçûna Dewleta Eyûbîyan bû ji û çawa aqûbeta wan ya dijî Frengan di dema bi paş ve vegirtina Dimiyatê û serketina wan cihê pesnê bûye ku Ibn Esîr bi xwe ji pesnê wan pê daye (El-Kamil, b. n., 10/394, sal 15), ev bêtifaqî ji bi rastî cihê kêmasiyê bûye. Ji xwe dawiyê hem ev hevkarîya bi Xwarizmîyan re û hevkarîya Melik Kamil ya bi Împaratorê Rûmê Fredrikê II'em re diji Melik Mi'ezem û hevkarê wî yê Xwarizmî ji bûye sedemê têkîlbûna Xwarizmîyan di desthilata wan ya Kurdistanê û Şamê de û qelskirina Dewleta Eyûbîyan û herweha bûye sedemê spartina Qudsê bo mezinê Rûmê û kêmxistin û sistkirina piştgiriya wan di dema êrişên Moxolan de. Ji bilî vê ji ew bûye sedemê neyartîya navbera nişên pey wan ku hem bi hev ketine ta ku qels û lewaz bûne û hem ji hêzên Kurdan yên ku heya hingê bi dil û can di ber xizmera wan de bûne û ji bo parastina dewlata xwe her mîrxasî û egdî dikirin, ji wan hêrs bûne ku êdi wan di dema destdanina Memlûkiyan ser desthilatdariyê de piştgiriya xwe pir kêmxirine û gava ku Memlûkiyan Tûranşahê kurê Melik Salih Necmedîn Eyûb kuştîye ji hêzan wan ew neparastîye û lê xwedi derneketine çawa ku dê li pêş ji êşkere xwiya bibe.

⁷²³ Ew Melik Mesûd Selahedin Iqsis Yûsuf ibn Mihemed ibn Ebû Bekir ibn Eyûb ibn Şadî yê adsiz/bênnav bû (li gorî Ibn Esîr Etsiz/bêgoşt e) ku ji 612/1215'an ve desthilatdarê Yemenê bû û di sala 626/1228'an de miribû. Ibn Esîr, b. n., 10/437; Ebû Şame, *Zeyl*, r. 199-200; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/227-228; Ibn Xelikan, b. n., 4/324, 326, 329; Ibn Wasil, b. n., 121-125; Ibn Kesîr, b. n., 13/76, 95.

⁷²⁴ Li vê derê nivîskar îşaret bi bal bûyera navbera mirê heciyên Şamê Mir Şemsedin Mihemed ibn Miqedim û mirê heciyên Îraqê Taştekin dike ku Taştekin nehiştibû ew alaya Selahedin li ser Girê Erefê hilde û di nav wan de şer derketibû û ibn Miqedim hatibû kuştin. Belkî Melik Mesûd ji xwestibe heyfa wê bûyerê hilîne. Bnr. li jor r. 92; Ibn el-Esîr, b. n., 10/162-63; Ebû Şame, b. n., 3/274-275; Îmad el-Katib, b. n., r. 120.

xwe ku şêxekî mezin bû şand cem Melik Mesûd, wî jê re xweş kir û wî ji pêwîstiya beremriya Xelîfe agahdar kir ta ku ber rojavakî wî destûra hilkişîna alaya Xelîfe da. Di wê salê de zordariyeke mezin jê dîyar bû ku hilkişîya ser kumbeta [ava] Zemzemê û balme/bindeq (guleyên hûr)⁷²⁵ avêtin kevokên Mekeyê û xulamên wî jî li cihê se'yê bi şûr li nigên xelkê dixistin û digotin: "Haydê bi lez bimeşin." û Iqsîs (Melik Mesûd) jî li avahiya siltaniyê razayî û serxweş bû.⁷²⁶

Tê (di vê sala 619/1222'yan) de gora Melik Adil ji keleyê bo medreseya ku li cem Dar ul-'Eqîqê ava kiribû, hat veguhastin.

Em vegerin ser bûyera Celaledîn ku dema têkçûna xwe ya ji ber Cengiz Xan gihîşt qeraxê Sindê, dît ku cihên revê ji ber girtîne, dora wî bi bobelatan pêçayî ye, li pey wî jî şûrên tûj in û li pêşberî wî jî [çemê mîna] deryaya rabûyî hebû. Wî hespê xwe avêt nav avê da gava tu riya xelasiyê tunebe di avê de bixeniqe. Bi qenciya Xwedê ew li wî çemê mezin derbas bû, bi nêzî çar hezar leşkerê xwe ve xelas bû û ew pêxwas û tazi mîna ku ji tirban rabûbin çûn gihan aliyê din. Sêsed siwar jî piştî derbasbûnê bi sê rojan çûn gihan cem Celaledîn û dû re jî Cemalê zirxdarês/zirxrês yê berpirsiyarê zerdxaneyê/zirxxaneyê ji hinek cihan ve bi keştiyeke ku tê de kinc û xwarin hebûn gihîşte cem û ev li cem Celaledîn bû sedemê çêkirina cihekî hêja ji Cemal re.

Dema Zana Şetrehê xwediye Çiyayê Cûdî⁷²⁷ fêm kir ku Celaledîn şikiyayî hatiye hêla welatê wî û pê re jî siwarine hindik mane, rabûye bi qasî hezar siwar û pêncsed peyayî ve çûye ku here şerê wî û evnûçe ji Celaledîn re giran hatiye. Çunkî pê re hevalên wî yên birîndar hebûn ku ger bireviya nikaribûn tev bigerin û dizanî ku ger Hindî zora wî bibin dê wî bikin derbûmesel ji yên ku dixistin hesabê re jî. Ew di cihê xwe de qutifî û ferman li kesên bi xwe re

⁷²⁵ Di wê demê de kevanên bindeqavêj/guleavêj hebûn ku di nivê têla/jiya kevanî de cihekî weke qalikê gûzê gilover hebû ku gule (balmeyan: saçmeyan) dixistinê û berdidan teyr û tilûran. *Mustelehatu Subh el-E'ya*, r. 68

⁷²⁶ Digel van kêmasiyên wî behsa çêyiyên wî ji hatine kirin, mîna ku Xaricî serkût kirine û ewleyiya heciyên Mekê parastîye, li ser meqamî kumbetek ava kiriye û di serdema wan de herkes li Meke û Medîne ewle û di xweşiyê de jiyaye. Ebû Şame, *Zeyl*, 238; Ibn Kesîr, b. n., 13/95.

⁷²⁷ Ew Qebace mihraceyê mirgeheke Hindî ya hêla Sindê bû. Nesewî, b. n., r. 163-69. Ya rastî bi navê cûdî ji bili çiyayê Cûdî yê herêma Botan ku dikeve navbera Cizîr, Şirnex û Silopya tu dever û çiyayên din bi vî navî nayên zanîn, lê li hêla Hindî li vê navçeya ku nivîskar qal dike li keviya çemê Sindê devereke mezin bi navê Cûdepûr heye ku belkî ew be. Bnr. Muncid *fî l-Luxe we l-E'lam*, beşa agahan, herfa c, r. 221; li gori noteke ser kitêba Ibn Aybeg Dewadari mebest ji çiyayê Cûdî ew e ku dikeve ser keviya çemê Sindê ya hêla din. Ebû Bekir ibn Ebdullah ibn Aybeg Dawadari, *Kenz ed-Direr we Cami' ul-Xurer*, Universîteya Qahîreyê, Qahîre, 1972, 7/259, not 3.

kir ku çî birîndarên karibin tev bigerin bila bi wan re herin û yê ku nikaribin jî bêni siwarkirin û yêni din bila serê wan bê jêkirin. Wan weha kir û ew çû ku li çemê Sindê derbas bibe û bi yêni bi xwe re xwe di nav hin satar û deviyani de veşêrin û bi tiştê ku bi destên wan bikeve di şikeftan de bijîn.

Ji xwe Hindî jî weha bawer bûn ku ew Tatar in. Peyade bi pêş ketin û Celaledîn jî bi siwaran ve mîna hêzên paşdar li paş ma. Şahê Hindê digel kesên pê re bi pêş ket û dema Celaledîn dît bi xwe û leşkerê xwe ve êrişî wî kir, lê Celaledîn rawestiya heya ku nêzîkî wî bû û tîrek avêtê ku ji sînga wî şaş neçû, ew mirî kete erdê û leşkerê wî jî şikiya. Celaledîn hesp û mal û hejmarek ji wan ji xwe re girtin.

Dema Celaledîn û hevalê wî bi tiştên ku ji Hindîyan ket destên wan ve xwe rehet kirin û germaya ku cegevan dikelijîne sar bû, rabû çû Sicistanê⁷²⁸ ku Fexredîne walîyê Qebacê⁷²⁹ lê dima, wî ew [Sicistan] teslîmî wî kir, malê ku lê hebû girt, merivên bi xwe re jî pê qayil kir û ji wê derê çû Ewçayê,⁷³⁰ çend rojan dora wê pêça, lê ew bi tiştên ku jê re birin bi wan re li hev hat û ji wê derê çû Xanserê.⁷³¹ Xwediyê wê çû ket ber xizmeta wî û Celaledîn lê ma ta ku nûçeya çûna Şemsedîn Îletmiş⁷³² bi sih hezar siwar, sed hezar peyade û sêsed filî ber pê ve gihayê.

Celaledîn ji bo xweragirtinê bi hêla wî ve çû û di pêşiya wî de jî Cîhan Pehlewan Ozbek diçû, lê pêşnijdeya Şemsedîn di rê de jê xalifî û Ozbek rastî leşkerê Şemsedîn hat û êrişî ser komeke wan kir, ew kuştin û birîndar kirin. Hingê yekî ku haya wî ji zahfiya leşkerê Şemsedîn hebû, giha cem Celaledîn û ew ji koma leşkerê wî yê pir agahdar kir û di pey de jî qasidê Şemsedîn Îletmiş yê lihevhatinê giha cem ku jê re got: "Neyarê dîn yê li pey te neveşartiyê û tu jî îro Siltanê Misilmanan û kurê siltanê wan î, lê ez baş nabînim ku alîkariya te bikim, bes ger tu jî baş bibînî ez divêm keça xwe bidim te. Meyla Celaledîn jê re çêbû û bi qasidê wî re du hevalên xwe şand, lê ew der ji wan re xweştir hat û wan ew di ser wî [Celaledîn] re girt. Dû re xeber hatin ku

⁷²⁸ Sicistan herêmeke mezin û eyaleteke fireh e ku dikeve başûrê Hiratê. Yaqût, b. n., 3/214

⁷²⁹ Qebace desthilatdarê mirgeha Hindê ya hêla Sindê ye. Bnr. nota jorin ya 707'an.

⁷³⁰ Li gorî Nesewî Ocahî ye ku bajarekî ber hikimdariya Qebace ye. Nesewî, *Sîret*, r. 163

⁷³¹ Xanser/Xansar/Xanîsar gundekî Curbazîqana nêzîkî Hemedanê ye. Yaqût, b. n., 2/389

⁷³² Şemsedîn Îletmiş yek ji koleyên Tirk yê Dewleta Xûrî bû ku piştî têkçûna vê Dewleta Xûrî ew çûbû welatê Hindê, li bakurê wê mîrnişîniyek damezrandibû û ji sala 608/1211 heya 634/1236'an li Delhiyê desthilatdarî dikir. Nesewî, b. n., 165, not 1

Îletmîş, Qebace û mezinên din yê Hindê li ser Celaledîn bûne yek da wî li qeraxê ava Decnîrê⁷³³ bigirin. Ev yek jê re giran hat û rabû Cîhan Pehlewan kir cihgirê ser desthilatdariya xwe ya Hindê û çû Îraqê çawa ku dê di cihê wê de bê gotin.

Institut kurde de Paris

---

⁷³³ Decnîr yek ji çemên nêzikî Sîsanê ye. Nesewî, b. n., 167-68

Sala Şeşsed û Bîstî (620/1223)

Tê (di vê sala 620/1223'yan) de Melik Eşref ji Misrê zivirî Şamê bi mebesta ku here rojhilat, Melik Mi'ezem çû pêşwaziya wî û pêşniyaz kir ku ew dakeve kelê, lê wî nekir û daket koşka bavê xwe. Piştî vê di navbera hersê birayan, Kamil, Eşref û Mi'ezem de dijîti dest pê kir, Eşref spêdeyê zû rabû û çû [devereke nêzî Şamê bi navê] Dumyerê bê ku haya Melik Mi'ezem ji çûyîna wî hebe û qesta Heranê kir. Wî berê birayê xwe Şehabedîn Xazî kiribû cihgirê xwe yê Xelatê, ew kiribû weliehdê xwe û ew li ser hemî welatê xwe bi cih kiribû. Demek piştê bi alîkariya kesên din yên mîna Mizaferedîn ibn Zeynedîn, Melik Mi'ezem û xwediyê Mêrdînê⁷³⁴ ku jê re gotin em li piştê te ne, dilê wî bijiya serihildanê.⁷³⁵

Melik Eşref çû Sincarê, ji birayê xwe Şehabedîn Xazî re nivîsî û jê diva ku here cem, lê ew neçû û Melik Eşref jê re nivîsî: "Birayê min tu bi Xwedê kî weha meke! Tu weliehdê min î, welat ji te re ye, gencîne hemî di bin fermana te de ne, tu bi gotina neyaran neke û mala xwe bi destê xwe wêran meke." Lê wî serî hilda û Melik Eşref ji leşkerê rojhilat û yê Helebê da hev û ew bi çek kirin û qesta Xelatê kir.

Melik Micahidê xwediyê Himsê jî xwe nêzikî Melik Eşref kiribû, ji ber vê jî Melik Mi'ezem ber bi Himsê ve çû, giha Hemayê û li Nefrînê⁷³⁶ daket ku di navbera wî û xwediyê wê de hevkarî hebû, lê ew daneket û jê re derî jî venekir, wî jî welatê Hemayê kir mîrgeh û zivirî Himsê û dora wê pêça. Leşkerê Himsê derket pêşberî wî, zora wî bir, hinek hêlên sipaha wî talan kirin û ew jî bê ku tiştêkî bi dest bixe zivirî Şamê.

⁷³⁴ Ew Melik Mensûr Nasiridîn Artuk Arslanê xwediyê Mêrdînê bû. Bnr. Leen Pool, *Tebeqatu Selatin İslam*, 353-354

⁷³⁵ Ji bo van agahan bnr. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 202; Ibn Kesir, b. n., 13/107; Ibn Wasil, b. n., 4/127-128; Eb ul-Fida, *Muxteser*, 2/227-28.

⁷³⁶ Gundekî ber Deriyê Hemayê ye. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 202

Tê (di vê sala 620/1223'yan) de Mîr Mibarizidîn Senqerê Helebi⁷³⁷ wefat kir ku helwesteke wî ya bi navûdeng digel Selahedîn hebû. Ew navdarê bi qencî, mêrxasî û siwariyê bû. Ew li Qasyûnê li ser riya Şibl ed-Dewle ya piştî çiya, li bal rengxaneyê hat veşartin.

Tê (di vê sala 620/1223'yan) de Şêx Îmam Mewqif ud-Dîn⁷³⁸ Ebdullah ibn Ehmed ibn Qudame el-Meqdesî ku di sala pêncsed û çel û yekê (541/1146) de li Cemalê bûbû, wefat kir. Wî gelek kitêbên hêja nivîsibû û di zanyariya tefsîr/rave, fiqh/hiqûq û hedîsê/ fermûdeyê de pêşewa bû ku di dema wî de piştî Şêx Ebû 'Emerê birayê wî jê zahidtir (terkîcihantir) kes tunebû. Ew yekî pir bişerm, asan(besît) û milahîm î nefspiçûk, xuyxweş, merd û camêr bû û ji belengazan hez dikir, kesê ew didît mîna ku eshabeyekî bibîne û nûr ji rûyê wî dibariya; ew roja îda remezanê mir û li Qasyûnê hat veşartin.

Tê (di vê sala 620/1223'yan) de Îmam Fexredîn ibn 'Esakir⁷³⁹ jî wefat kir ku biraziyê Hafizê xwediyê Tarîxa [Dimeşqê] bû. Wî li medreseya Carûxiye ya Şamê û ya Selahî ya Qudsê ders daye ku yekî zahid î xwedênas/abid bûye û gelek kitêbên wî hene. Ew li Şamê îmamê Şafî 'îyan bû û li şerefeya jorin ya başûr ya goristana mitesewifan hat veşartin.

Tê (di vê sala 620/1223'yan) de Ezedîn Muzaffer ibn el-Mueyyid ibn el-Qelanişî ed-Dimeşqî⁷⁴⁰ ku yek ji mezinên Şamê bû, wefat kir. Ew yek ji hevalê Şêx Tacedîn el-Kindî bû û li hedîsê guhdarî dikir, ji zanayan hez dikir û camêrekî nefspiçûk bû.

⁷³⁷ Ew Mîr Mubarizidîn Senqerê Helebiyê Selahî û bavê Zehîr Xazî ibn Senqer bû ku berê li Helebê dima, lê dû re çûbû Mêrdînê û hingê Melîk Eşref jê fikar kirin û ji Melîk Mî 'ezem xwest ku wî bine ber hikmê xwe da jê piştrast bibe û wî ji kurê wî Zehîr şand cem û sozê mirgeh û tiştên zêde pê re da ta ku ew anî Dimeşqê û di vê salê (620/1223) de lê mir. Tê gotin ku ew berê di ber xizmeta Şems ed-Dewle Toranşah/Tûranşah de bûye. Bnr. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 203

⁷³⁸ Ew Mewqifidîn Ebû Mihemed Ebdullah ibn Ehmed ibn Mihemed ibn Qudameyê Meqdesî bû û birayê Şêx Ebû Emerê navdar bû. Ew zanayekî dindar û bi navûdeng bû ku gelek berhemên hêja di Fiqhê/Şerîet/Hiqûqa Îslamî û zanînenî dinî yên din de nivîsiye, ew di sala 541/1146'an de bûbû. Ji bo agahên bêhtir li ser wî û berhemên wî bnr. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 211; Ibn Kesîr, b. n., 13/107-109.

⁷³⁹ Ew Fexredîn Ebû mensûr Ebdurehman (550-620/1155-1223) ibn Mihemed ibn Hesen ibn Hibetullah ibn Ebdullah ibn Hiseynê Dimeşqiyê biraziyê Ibn Esakirê xwediyê Tarîxa Şamê bû ku di sala 550/1155'an de hatibû dinê. Ibn Esîr, b. n., 10/438; Ebû Şame, *Zeyl*, r. 206-210

⁷⁴⁰ Ew Ezedîn Mîzafer ibn Es 'ed ibn Hemzayê Temîmî bû ku naskiriyê bi Ibn el-Qelanişî bû û neviyê yek ji mezinên Şamê Ebû Ye'ela Hemza bû û li ser kitêba bi navê Tarîxa Melîkên Şamê zeylek yanî berdewamiyek nivîsibû. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 204; Ibn Kesîr, b. n., 13/87.

Sala Şeşsed û Bîst û Yekê (621/1224)

Tê (di vê sala 621/1224'an) de Melik Eşref qesta Xelatê kir da wê ji destê birayê xwe Şehabedîn Xazî derxe ku wî [leşker] kom kiribû⁷⁴¹ û ew xistibûn ber kar; wî şerekî dijwar kir lê xelkê Xelatê ji Melik Eşref hez dikir. Şehabedîn li ber deriyekî şer dikir, lê xelkê Xelatê sancaqên Melik Eşref di deriyekî din re derxistin ser sûrê û gazî kirin: "Melik Eşref serkeftî ye." Şehabedîn Xazî hilkişiya keleyê, du rojan lê ma, lê dû re daket cem birayê xwe ku wî jî jê re got: "Tu gunehê te tune, ez dizanim ku ev tişt hemî ji bin serê Mizaferedînê xwediyê Erbilê derketiye."⁷⁴²

Mizaferedîn jî dema Melik Eşref berê xwe dabû Xelatê û hemî leşkerê Mûsilê bi xwe re biribû, dilê Mizaferedîn bijiyabûyê⁷⁴³ çunkî ew ji leşker vala bûbû. Komek ji giregirên wê (Mûsilê) jî jê re nivîsibûn û ew jî bi leşkerê Erbilê ve derket û daket ser Mûsilê bi hêviya ku Melik Eşref dê bi bûyera Xelatê ve bilebikê û demeke dirêj li ser bimîne û dê Muzaferedîn jî bi vê fersendê Mûsilê bi dest bixe. Bedredîn Lu 'lu' deriyên wê rada û di nav sûrê de bi mêrxas û amîyan hemî ve pê re şer kir.

Ji xwe gava giregirên Mûsilê ji Mizaferedîn re nivîsibûn jê re sond xwaribûn ku çi dema berê xwe bide Mûsilê dê bi stuyê Bedredîn bigirin, deriyên jê

⁷⁴¹ Bi Melik Eşref re leşkerê Heleb, Cizîre û Mûsilê hebû. Ibn Wasil, b. n., 4/140

⁷⁴² Xelkê Xelatê ji ber ku xuyê Melik Eşref ji yê Melik Xazî çêtir û xweştir bû ji Melik Eşref hez dikir û dixwest ku di bin desthilardariya wî de bin û gava wî dora wê pêça xelkê ew sipart Melik Eşref. Melik Xazî xwe di keleyê de asê kir heya bû şev û hingê daket cem kekê xwe Melik Eşref ku wî jî tişt pê nekir, lê ji bilî Meyafarqînê milkê xwe yê di destê wî de jê sitand. Ibn Esîr, b. n., 10/441; Ibn Kesîr, b. n., 13/88.

Ji xwe weke ku tê zanîn Eyûbiyên Kurd digel dijberiya navbera wan jî ji bo desthilardari û hikimariyê heya wê demê û du dehsal piştê jî destên xwe nexistine xwîna hevdû. Ev taybetiyeke qenc ya malbata Eyûbiyan bû ku di nav malbatên din de kêma hatiye dîtin, bi taybetî ji malbata Selçûqîyan û yê derûdorên wan gava birayek zora bira yan jî kurapê xwe dibir û dihat ser hikim yê din yan dikuşt, yan diavête zindanê û tê de dihişt heya ku tê de dimir. Ibn Wasil, b. n., 4/140

⁷⁴³ Mizaferedîn ji Bedredîn Lu 'lu' hêrs dibû çunkî wî desthilata Atabegîyan ji Mûsilê qut kiribû û herdu kurên Melik Qahir ku zarokên qîza Mizaferedîn ya ji Rebi' e Xatûna xweha Melik Adilê Eyûbi bû, kêma xistibû û welatê mêrê qîza wî ya din Emadedîn Zengiyê kurê Nûredîn jî jê sitandibû ku ji ber van sedeman wî xwe amade kir û çû ser Mûsilê, da jê bistîne. Ibn Wasil, b. n., 4/137-138

re vekin û Bedredîn bidin wî, lê tiştekan ji wan pêk nehat. Ew li ser Mûsilê ma heya xeber jê re hat ku Melik Eşref Xelatê ji Şehabedîn xazî girtiye û hingê li cem Mizafereîn mayîna di cihê wî de jê re diyar bû û ew zivirî Erbilê bê ku texmîna wî bê cih. Ew gelek pê xemgîn bû, çunkî daketina wî ya ser Mûsilê bi hevkarîya Melik Mi'ezem Îsa bû.

Melik Mi'ezem ji bi leşkerê xwe ve ji Dimeşqê derketibû û daketibû ser Qutneyê,⁷⁴⁴ lê dema nûçeya teslîma Xelatê û vegera Mizafereîn ji Mûsilê ber bi Erbilê ve gihabûyê, hingê Melik Mi'ezem ji bê rêkûpêk bi leşker ve vegeriya Dimeşqê.

Melik Eşref sê rojan li Xelatê ma, dû re ew spart ustadarê xwe Ezedîn Aybeg û Hacib Elî û daket Serê Kanîyê, Şehabedîn Xazî jî bi birînen ku di şer de girtibû zivirî Meyafarqînê.

Tê (di vê sala 621/1224'an) de Melik Mi'ezem kurê xwe Melik Nasir Dawid şand Erbilê⁷⁴⁵ û di ser Hedîseyê re ji Firatê derbas bû û yên pê re jî ustaddar Ezedîn Aybeg⁷⁴⁶ û Riknedîn el-Felekî bûn ku li Hedîseyê jê veqetîyan û vegeriyan. Ew giha Erbilê, dît ku Mizafereîn di nêçîrê de hespekî ew tera kiribû, nigê wî şikestibû û ji ber vê jî nikaribû here pêşwaziya Nasir. Nasir kete cem, ew pê kêfxweş bû, pir qedrê wî girt, ew daxist keleya Erbilê û bi wî û hevalên pê re li gorî yê mîna xwe ew pîledar kir û Piştderê⁷⁴⁷ bi mîrgehî dayê.

Bedredîn Lu'lu' jî bi hêza ku ji Melik Eşref digirt dest danî ser Mûsilê.⁷⁴⁸

Tê (di vê sala 621/1224'an) de Melik Mesûd Iqîsîs ku yekî himetbilind bû ji Yemenê hat welatê Misrê ji bo xizmeta bavê xwe û Melik Kamil derket

⁷⁴⁴ Qutne/Qetne/Qeten gundek ji yên Dimeşqê ye. Yaqût, b. n., 4/425

⁷⁴⁵ Melik Mi'ezem dixwest ku li dijî yekîtiya navbera herdu birayên xwe Melik Kamil û Melik Eşref yekîtiyeke ku Mizafereîn ibn Zeynedîn xwediyê Erbilê û Siltan Celaledîn Xwarizmşah Menkbirtî jî tê de bin, pêk bîne. Ibn Wasil, b. n., 4/142; Ebû Şame, *Zeyl*, r. 214; Ibn Kasîr, b. n., 13/88; Ibn Texreberdî, b. n., 6/257.

⁷⁴⁶ Li pêş ev Ezedîn Aybeg mîna ustadarê Melik Eşref derbas bû ku wî ew bi Hacib Elî re danibû ser xelatê. Bnr. çend rêz li jor.

⁷⁴⁷ Piştderê kûraneke fireh li herêma Başûrê Kurdistanê ye ku bi ser Silêmanîyeyê ve ye û navenda wê jî Qeladîz e û sinorên wê jî ji rojhilata ve digihîje Îranê, ji bakur ve digihîje çiyayê Qendilê û ji başûr ve jî digihîje çiyayê Asûs û ji rojava ve digihîje derbenda çiyayê Kiwerşê. Bnr. Xezrecî, *Tarîxa Dewleta Kurdan*, b. n., çapa Erebbî, r. 353, not 1.

⁷⁴⁸ Ev Bedredîn Lu'lu' di dewleta Mehmûd ibn Qahir de bûbû xwediyê desthilatê, dû re Mahmûd dabû xeniqandin û gotibû ew miriye û dest danibû ser welatê wî yê Mûsilê. Bnr. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 214; Ibn Texreberdî, b. n., 6/257.

pêşwaziya wî. Pê re sê fil hebûn ku li ser yekî ji wan textekî fireh ji darê abnûs hebû ku deh kes dikaribûn li ser rûnin û şer dikir û li ser stuyê filekî jî ew siwar bû û bi destê wî ji seyekî hesin hebû ku çawa biviya weha bi kar dianî. Dema ku nêzî Melik Kamil bûn li filên bi xwe re ferman kir, ew nîx bûn, xwe kubandin û serên xwe danîn erdê ber xizmeta Melik Kamil. Di nav diyariyên ku ji bavê xwe re anîbûn de dused xizmetkar û barên bixûrê, bihxweşiya nedê, misk û enberê û perûyên yemenî hebûn.

Tê (di vê sala 621/1224'an) de Melik kamil Dar el-Hedîsa navbera herdu qesran ava kir.

Em vegerin Bûyera Siltan Celaledîn Xwarizimşah; dema ew ji Hindê zivirî Kermanê wî û kesên pê re di berrîyên navbera Hind û Kermanê de gelek ezîyet û tade dîtî û pir westiyan. Merivek ji wan dema rabûna bayê samî/semûn mîna tagirtîyan hilma xwe dida. Ew her di tade û westanê de bûn heya ku bi çar hezaran ve gihan Kermanê û di nav wan de yê ku li çêlek û keran siwarbûn hebûn. Burâq el-Hacibê ku cihgiriya birayê xwe Xiyasedîn dikir, li wê derê dima. Celaledîn çend rojan lê ma û dû re ji wê derê çû Şîrazê ku Eta' u d-Dewleyê xwediyê Yezdê⁷⁹ çû cem û jê re rasipêriya xwe diyar kir, bi hatina wî şad bû û diyarî û xizmetên layiqê pileya wî jê re pêşkêş kir.

Atabeg Se'dê xwediyê Fâris ji birayê wî Xiyasedîn xeyidîbû ku Celaledîn xwest wî haş bike û qîza wî jê xwest, wî jî erê kir. Celaledîn bi zavetiya wî hêviya alîkariyê kir û ji Şîrazê rabû çû Îsfahanê. Qazî Riknedîn Mesûd ibn Sa'îd derket çû pêşiya wî û giregirên Îsfahanê jî ew pêşwazî kirin û hesp û hejmarek kes û mal û kinc jê re birin û bi hatina wî dilşad bûn.

Dema Xiyasedîn hatina wî ya heya nav welatî seh kir bi sih hezar siwar ve siwar bû da wî ji welat derbixe. Gava Celaledîn ev yek bihîst ji amanca xwe bêhêvî bû û rabû tewildarê/mîrê axura xwe şand cem Xiyasedîn ku digot: "Ew tade û renca ku piştî Siltan bi serê min ve hat û min kêşa, ger min ji çîyan re jî bigota dê li hilgir û bargirê wê bihata rehmê û gava erd li min teng bû min xwe avête cem te da ez çend rojan xwe li nik te rehet bikim, lê dema min fêm kir ku ji mêvana re ji bilî şûr tiştek nîne ez pol û poşman zivirîm û hê jî bi poşmaniyê dagirtî me. Wî (dilê) Tûlî Xanê kurê Cengiz Xan ku çawa

⁷⁹ Yezd bajarekî Navbera Nisabûr/Nişapûr, Şîraz û Îsfahanê ye ku dikeve kûrana Istexrê. Yaqût, b. n., 5/498

me berê got, li cenga Bîrwanê⁷⁵⁰ ya li ber hev rêzbûyî kuştibû, jê re şand. Dema Xiyasedîn name bihîst rabû bi dilovanî çû Reyê û ji mebesta xwe ya diji birayê xwe vegeriya û leşkerê wî li havîngehan belav bû.

Celaledîn bi qasidê xwe re hinek gustîl ji şandibû û ferman lê kiribû ku wan weke nişanên wî bigihîne serdarên Siltan, îcar hinekan ew girt, bêdeng bûn û ji veqetîn û gihîştina wî û dest berdana ji birayê wî Xiyasedîn re erê kir û hinekan jî bi lez ew gihand Xiyasedîn. Hingê wî dest danî ser peyambir û Celaledîn jî bi sê hezar siwarên mêrxastirîn ve û peyayên tecrûbekirî û şerdîtî ve bi lez çûyê ta ku Xiyasedîn bêgav kir û lez lê kir da ji bo şerê wî xwe amade neke, ew li hespê ber derîzanê siwar bû û çû keleya Siloqan ya navçeya Kermanê. Celaledîn kete çadira wî ku diya Xiyasedîn tê de bû, wî edeb û rûmetgiriya xwe û xizmetgêrî û qedirgiriya xwe pêk anî û ji aciziya Xiyasedîn û reva wî re na kir û got: "Ji wî pê ve zarûyên bayê min nemane û ez çi mayê ku bivê û jê re xweş be, pê re me."

Wî diya wî bi van agahdariyan ve şand cem Xiyasedîn ku ew vegerand ber xizmetê, Siltan bi mihrîvanî ew qebûl kir, jê hez kir û qencî pê re kir. Hê demeke hindik neçûbû ku desthilatdarên zordar ji tirsê wî ji Xorasan, Mazenderan û Îraqê hatin ber dergahê Celaledîn. Ji wan yê ku qencî pê kir û zivirî cihê xwe, yê ku gunahê zordariya xwe kişand û wezîr û serkar jî bi kaxezên mora siltaniyê li hawîrdoran belav bûn û ew (hawîrdor) girtin.

Dem a Celaledîn bi cih ji birayê xwe ewle bû rabû çû Xuzîstanê,⁷⁵¹ lê ma û peyamnêrekî⁷⁵² bi nameyekê ve şand Bexdayê ku di nameya wî de gilî û gazin hebûn⁷⁵³ ku gava ew giha Bexdayê qencî û rûmet jê re hat girtin. Peyamnêr demeke dirêj li Bexdayê ma heya ku Siltan Meraxeyê⁷⁵⁴, hingê qedirgirtî û qencîpêkirî destûra vegera wî hat dayin û ji Dîwana Hêja li armanca ku pê hatibû, qencî jî hat zêdekirin.

⁷⁵⁰ Bîrwan ew deşt û gazên bakur-rojhilatê bajarê Xezneyê ne ku li wê dêrê cenga sala 618/1221'ê ya navbera Siltan Celaledîn Menkbirtî û Moxolîyan qewimibû û Siltan ji bo demekê zora wan biribû. Nesewî, b. n., r. 16

⁷⁵¹ Xuzîstan eyaleteke mezîni fîreh e ku hawîrdorên Ehwaz, navbera Faris, Besra, Wasit û çiyayê Lorîstanê ku cînarê Îsfahanê ye, digire nav xwe. Yaqût, b. n., 2/462.

⁷⁵² Ew Qasîd Zîya' u l-Mîlk Elaedîn Mihemed ibn Mewdûdê Arîzî bû. Nesewî, b. n., r. 192

⁷⁵³ Berê Xelîfe Nasîr li Dinîllahê Ebasi li pêşberî neyarê xwe siltanê dawî yê Selçûqiyên Îraqê Tuxrîl ibn Alparslan ibn Mihemed ibn Melîkşah ibn Alparslan ji Elaedîn Tîkîş Xwarîzîmşah alîkarî xwestibû ku nêzî Reyê di navbera Tîkîş û Tuxrîl de herb derketibû û Tuxrîl hatibû kuştin. Hingê Xwarîzîmîyan ji Xwestibû ku ew ji mîna Selçûqîyan li Baxdayê bibin xwedî desthilat û li navenda xelîfetiye bibin xwedî milk û lê xebitîn ku dest deynin ser Bexdayê. Ji bo agahî bêtir bnr. Ibn Esîr, b. n., 10/232-233; Ebû Şame, *Zeyl*, r. 153-155; Eb ul-Fîda, *Muxteser*, 2/211-212; Ibn Kesîr, b. n., 13/83.

⁷⁵⁴ Meraxe bajarekî navdar yê Azerbaycanê ye. Yaqût, b. n., 5/109

Bi hatina biharê re Celaledîn ji Azerbaycanê bi rê ket û çû giha Deqûqayê, lê xelkê wê derket ser sûran û çêr û pêçariya pê kirin, çunkî wan bihîstibû ku ew dê here êriş bibe ser Dîwana Hêja. Vê yekê ew hêrs kir û ferman da ku herin ser, hê qasikek neçûbû ala hilkişiyar, qelebalixê da pey hev û şûr xist nav xelkê wê û hetik û talan û şewatê jî dest pê kir.

Ew ji wê derê rabû çû Azerbaycanê û peyamnêran bi nameyan ve ji mezinên Şam, Misir, Rûm û Cezîreyê re şand ku di wan de welat û keleyên bin destê xwe û rasipêr û leşkerên ber mahîyeta xwe dîyar dikir. Dû re Siltan di erdekî bi giya û şinahî û avên liherik de bi hêla Ewcanê ve çû ku Tataran di destpêka hatina xwe de bajarên wê wêran kiribû. Ew demekê lê ma û xelk ji Tebrêzê⁷⁵⁵ ber pê ve bi rê ket û hinek ji kesên Tebrêzê jî dilê wî bijandin vegirtina wê. Ew çûyê û ji her hêlê ve dora wê girt, serekê wê Nîzamedînê kurê Şemsedînê Tuxrayî jî derket pêşwaziya wî ku qîza Siltan Tuxril jî lê bû. Wê qasidekî şand cem Siltan û jê ewleyî xwest, Siltan erê kir û di sala şeşsed û bîst diduyan (622/1225) de ew teslîm girt.⁷⁵⁶

⁷⁵⁵ Tebrêz/Tewrêz navdartirîn bajarê Azerbaycanê û navenda wê ye ji. Yaqût, b. n., 2/15

⁷⁵⁶ Ji bo berfirehtir agahên ser peymanê diji Celaledîn û biryara teslîmkirina Tebrêzê bo Ozbek Mistexlîn û vegera wî ya piştî cenga bi Gurciyan re û têkbirina wan, ketina wî ya Tebrêzê, kuştina serekê komployê û zewaca wî bi jina Ozbek re, bnr. Ibn Esîr, b. n., 10/450-451.

Sala Şeşsed û Bîst û Diduyan (622/1225)

Tê (di vê sala 622/1225'an) de Melik Mi'ezem, Ibn Ke'kî û hevalekî wî li ser serî daleqand, çunkî dema Melik Mi'ezem li Kerekê bû bihîstibû ku ev Ibn Ke'kî ku serekê rêxistinekê bû, ji Melik Salih İsmail re gava li Busrayê bû gotibû, ez dê ji te re Şamê vegirim.⁷⁵⁷ Melik Mi'ezem jî ji walîyê Dimeşqê re nivîsibû ku wan daleqîne, ew çend rojan weha bê nan û av ku tu kesî newêribû bide wan, man û mirin.

Tê (di vê sala 622/1225'an) de Serdarê Bawermendan İmam Nasir lî Dînillah Eb ul-Ebas Ehmed ibn İmam el-Mustedi' bi Emrillah wefat kir û bi kurê wî İmam Zahir lî Dînillah Ebû Nesr Mihemed re peyman hat çêkirin ku temenê wî pêncî û du salî bû. Jê re hat gotin: "Tu berê xwe fireh meke!" Wî got: "Çandinî derbas bû" û jê re gotin: "Xwedê bereketê bide te û temenê te." Wî got: "Yê ku piştî 'esir dikanê veke dê çi qazancê bike." Xelkê jê hez dikir û wî jî mal li xelkê belav kir û bac rakirin, lê İmam Nasir [bavê wî] yekî zorba, xwînrej, çikûz û tirsinak bû ku temenê wî û xelîfetiya wî dirêj bû ta ku di dawiya emrê xwe de kor bû.

Dema Siltan Mihemed Xwarizmşah ku ber bi Bexdayê ve diçû giha Hemedanê, hingê wezîrê wî [Xelîfe] ji Tataran re nivîsî, ji bo hatina ser welatan cesaret daye wan û ji Xwarizmşah re jî name nivîsî ku destpêka wê ev bû:

Ez ji bo 'Emr ditirsim ku ji cengê re jî sûretek heye hatina zilamên ku ez tê de tu rindî nabînim.

Ji xwe ev bû sedemê derketina Tatarên ... weke me berê jî gotibû.⁷⁵⁸

⁷⁵⁷ Ev Şemsedin Ke'kî yekî dewlemend û xwedî milk bû ku serkê partiyekê bû, gelek kes li pey wî hebûn û gelek caran di nav bajêr de xirecir derdixist û bi hêza xwe xerabi bi xelkê dikir. Ji bo berfirehi bnr. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 218.

⁷⁵⁸ Ji bo agahên berfirehtir bnr. Ibn Esir, b. n., 10/409, 413; Ibn Wasil, b. n., 4/39, 170-171; Ibn Kesir, b. n., 13/115.

Tê (di vê sala 622/1225'an) de Seyfedîn Elî ibn Elemedîn Silêman ibn Cender⁷⁵⁹ ku eslê wan ji Bewazicê⁷⁶⁰ bû, wefat kir; ew yek ji mezintirîn serdarê Helebê bû. Wî pir xêr û sedeqe didan û xwedî qencîyeke zahf bû ku li Helebê du medrese, yek ji Şafî 'î û yek ji Henefîyan re ava kiribû û di rîyan de ji gelek xan⁷⁶¹ ava kiribûn.

Tê (di vê sala 622/1225'an) de Melik Efdel Nûredîn Elî ibn Selahedîn Yûsuf ibn Eyûb wefat kir; ew di sala [pêncsed] û şêst û pêncan (565/1169) de li Misrê hatibû dinê. Ew ji Ezîz Osman û Zahir Xazî mezintir bû û şairekî heja yê xetxweş bû ku dema Melik Adil û birayê wî Melik Osman lê bûne yek û Şam jê stendin, wî ji Xelîfe re bi xwe nivîst:

Mezinê min bi rastî Ebû Bekir û hevalê wî
Osman bi devê şûr mîrata Elî nehiştin

Tu li bextê vî navî binêre bê çawa
Yê pêşî çî tişt ji yên dawî wergirt

Ew weliehdê bavê xwe yê Şamê bû lê gava Selahedîn wefat kir Melik Ezîzê birayê wî û Melik Adil pêkve çûn dora wî girtin, Şam jê sitandin û Melik Ezîz ew da Melik Mi'ezem kurê Melik Adil. Hingê Melik Efdel li keleya Serxede hat girtin⁷⁶² ta ku Melik Ezîz Osman wefat kir⁷⁶³ û kurê wî Melik Mensûr ket cihê wî. Ji ber ku ew biçûk bû hingê nêrîna serdaran bû yek ku Melik Efdel ji zindanê berdan û kirin cihgir û wesîyê Mensûr. Îcar gava Melik Mensûr⁷⁶⁴ wefat kir demekê rewş jê re baş li hev hat, lê dû re ew bi bira-

⁷⁵⁹ Ew Seyfedîn Elî ibn 'Elemedîn Silêman ibn Cender bû ku yek ji serdaran mezin yê Helebê bû. Ew xweyxêr û xwedî sedeqeya daîmî bû û ji her yek ji Henîfî û Şafî 'îyan re medreseyek ava kiribû. Wî di sala şeşsed û bist û diduyan (622/1225) de wefat kir. Ebû Şame, *Zeyl*, 220, Ibn el-Kesîr, b. n., 13/83

⁷⁶⁰ Bewazic bajarekî nêzikî Tikritê ye û dikeve devera ku Zabê jêrin dirije ser Dicleyê. Yaqût, b. n., 1/596

⁷⁶¹ Xanên berê mîna Otel û Motelên vêgavê bûn ku rêwî bi şev lê diman, dixwarin û vedixwarin, dawarên xwe bi alif û av dikirin û xwe ji lê rehet dikirin.

⁷⁶² Ew di navbera salên 590-592/1193-4-1195'an de bû ku Melik Adil bûbû cihgirê biraziyê xwe Melik Ezîz Osman yê Dimeşqê û li ber fersenda xwe rawestiyabû ta ku desthilatdari xist destê xwe û dû re xwe serbixwe kir. Ji bo agahên zêdetir bnr. Ibn Esîr b. n., 234, 239, 242; Ebû Şame, *Rewdeteyn*, 4/252-253; Ibn Wasil, b. n., 3/14-15, 27-36; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/252-253; Ibn Kesîr, b. n., 13/10.

⁷⁶³ Mirîna wî di sala 595/1198'an de bû. Ibn Esîr, b. n., 255; Ibn Xelîkan, b. n., 3/219.

⁷⁶⁴ Ew Nasirudîn Melik Mensûr Mihemed bû ku dema çavê wî miribû temenê wî 10 salî bû, dû re di sala 596/1199'an de Melik Adil xurbê ji ser navê wî da birrîn û ji ber ku ji heza hevalên bavê wî ditirsîya rabû di sala 598/1201'ê de ew û hemî kesên malbata wî ji Misrê derxist û şand Rehayê. Ibn Esîr, b. n., 10/265-266.

yê xwe Melik Zahir û Melik Mucahidê xwediyê Himsê ve çûn dora Şamê⁷⁶⁵ girtin.

Fexredîn Ciharkes/Çerkezê koleyê bavê wî jê aciz bûbû ku memlûkên Selahiye jî jê dûr xist û hemla wan da ser Melik Adil, herweke ku Mîr Hisamedîn Eb ul-Hîca es-Semîn jî berê xwe da hêla Melik Adil. Hingê Melik Zahir jî ji guhê Dimesqê jê veqetiya û çû Helebê û serdaran jî berê xwe jê vegerand ku ew jî ji Şamê bi rêket ku here Misrê û Melik Adil jî da pey heya ku li Sayîhê⁷⁶⁶ li ber hev rêz bûn û Melik Adil ew şikand û ew têkçûyî vegeriya Qahîreyê.

Ji bo xuy û exlaqê wî tê gotin ku, wî ji koleyekî xwe yê bi navê Zeytûnî hez kiriye û dema Melik Adil roja Sayîhê ew dil girtiye hingê Melik Efdel li ser wî hişê xwe winda kiriye û ji Melik Adil re nivîsiye ku ger ew wî bidê dê wela-tê Misrê teslîmî wî bike.⁷⁶⁷ Li ser vê şair gotiye:

Ey milkîroşê welatê Misrê bi zenxa zeytûnê
Ez sond dixwim tu spehîtiya “We t-Tînî We z-Zeytûnî” yî

Wî ew jê re şandiye û wî jî Misrê daye Melik Adil û wî jî Simeysat dayê û lê miriye, ew veguhestine Helebê û li piştta wê hatiye veşartin.

Tê (di vê sala 622/1225’an) de çawa me got, Siltan Celaledîn Xwarizmşah Tebrêzê jî qîza Siltan Tuxril girt, ji dêl ve Xoyê⁷⁶⁸ dayê û Siltan çû saraya siltaniyê ya Tebrêzê.

Dema nûçeya destdanîna Siltan ya ser Azerbaycanê û Tebrêzê giha Gurcîyan,⁷⁶⁹ ew ji encamê tirsîyan û bi şêst hezar kesî ve li cihekî bi navê

⁷⁶⁵ Ew di sala 597/1200’î de bû ku tê de bi ser neketin çûnki hem wî li hember Melik Zahir çikûzî û ezezi kir û apê wî Melik Adil jî navbera herduyan nexweş kir û ew berdan hev. Ibn Esîr, b. n., 269-270; Ibn Wasil, b. n., 3/14-15; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/174-175; Ibn Kesîr, b. n., 13/9.

⁷⁶⁶ Sayîh ji kesê ku ji Şamê here Misrê re dibe qonaxa dawî û dikeve hêla çepê gava berê meriv li Misrê be. Ibn Esîr, *el-Kamil*, 12/155; Ibn Xelîkan, *Wefeyat el-E’yan*, 1/39.

⁷⁶⁷ Çavkaniyên din berevajiyê nivîskarê me gelekî pesnê Melik Efdel û paqijî, dilpakî û qenciya wî didin; weke nimûne Ibn Esîr dibêje: “Ew yek ji newazîşê demê bû ku di melikan de kesî mîna wî nebû, ew yekî qenc, dadmend, hêja, milayim û camêr bû... Bi gelemperî tê de hêjayî û pesnên qenc ku di pirê şahên de ninin, civiya bûn û bi mirîna wî re hemî karên qenc î giram jî mirin. Ibn Esîr, b. n., 10/445. Herweha ji bo qencî û pesnên wî bnr. Sibî ibn Cewzî, *Mîrat uz-Zeman*, 8/637; Ebû Şame, *Zeyl*, 219-220; Ibn Xelîkan, b. n., 3/366; Ibn Henbelî, *Şîfa ul-Qulûb*, r. 256-265; Ibn Wasil, b. n., 4/155-158.

⁷⁶⁸ Xoy bajarekî navdar yê Azerbaycanê ye. Yaqût, b. n., 2/467

⁷⁶⁹ Gurcî xelkê Gurcistanê ne ku dikeve navbera Kafkasya û welatê Serîrê û paytexta wê Tiflis e. Yaqût, b. n., 4/506

Kerba⁷⁷⁰ civiyan. Lê belê Siltan bi kombûna wan hisiya û bi leşkerê xwe yê pê re mayî ve ku pirên wan şandibû mîrgehên wan yên Îraqê û yên din, çû wan. Wextê ew gihîşt kenarê çemê Arasê dît ku wa pêşengên sipaha wî li wê derê rawestiyane. Wan ew li ser zahfiya dijmin agahdar kir û bersiva wî jî bû ew ku xwe bi hespê xwe ve avêt çem, ew da ber zengoyan heya xwe gihand bihor û leşkerê wî jî da pey. Ew çûn heya gihan Kerba û li wê derê Gurciyan dîtî ku bi hejmareke pir ve ji serê girekî bilind dadikevin. Wî leşkerê xwe kir telp û rêz kir, lê ew daneketin pêşberî wî û dema roj çû ava jî wî xargeheke piçûk li pişt navendê danî, tê de raza û ji xan û serdaran xwest ku heya serê sibê bi nobet şiyar bin. Dema bû sibe û Siltan neyar weke berê bê lebt dît, ew rabû ber bi wan ve hilkişiya û telp jî mîna ku baz baskê xwe bihejîne pê re lebitîn û hêla çepê jî ji bo hilkişînê lez kir ku birayê wî Xiyasedîn jî tê de bû.

Gurcî bi telpî siwar bûn û çûn pêşiya wî ku telp bi hev ketin û ewrê êrîş û tîran hewayê tarî kir, Misilman ketin nav kafiran û siwar jî ketin nav peyadeyan û telpên siltaniyê û leşkerê Îslamê cih li wan teng kir. Ew şikiyayî reviyân, ber bi serê çiyân ve hilkişiyân û derbên şûr jî her li ser piştê wan bûn heya ewle bûn ku ew ji hev belav bûne û reviyane çûne; hingê dîtî ku wa çar hezar kuştî ji wan li erdê mane. Siltan li ser girekî rawestiya û ji her hêlê ve dîl bi cem wî ve dihatin anîn û ew li ser hespê siwar ma heya ku leşker ji pey wan bi mal û pertal û dîlan ve veşerîya. Jê re xargah hat vedan û ew lê daket, lê heya ku xelkê pêl cendekê kuştîyan nekira tu kes nedigha cem.

Şemsedînê Qumî ku teşrifdarê Atabeg Ozbeg bû digot: “Dema dagîrkirina Gurciyan xwediyê mezinê min ez şandim Gurcistanê ku qralê wan Şelût hingê ez sirt pêşwazî kirim û got; min diva ku Elîyê kurê Ebû Talib heya dema min bimaya, da min hikmê xwe nîşanî wî bida ku pê rojên Bedir û Xeyberê bida jibîrkirin.” Îcar dema ew wê rojê şikiyan hingê rûyê wî tev bûbû bi xwîn û di nav kuştîyan de razabû ta ku Xiyasedîn ibn Daye ew derxistibû û destgirêdayî anîbû cem Siltan. Xwedê ew di doza ku dikir de derxwîn derxist, Siltan ewleyî dayê û li kuştîna wî lez nekir, ew çû ser keleya bajarê Rûbînê⁷⁷¹ zor dayê û ew di gavê de vegirt. Dû re li qazî ferman kir da Misilmanên wê ji wan veqetîne ku ji Misilmana re gelek mal, destkeftî, carîye, kole û dîl jê derketin.

⁷⁷⁰ Cihêki Azerbaycanê ye ku dikeve ser sînorê zozanan. Nesewî, *Sîret*, r. 197

⁷⁷¹ Ew Rûbîndiz e ku yek ji keleyên nêzîki Erdebîla Azerbaycanê ye. Nesewî, b. n., r. 23, not 2, r. 222, 264, not 1 û 2.

Xwediyê Sirmariyê⁷⁷² giha ber xizmeta wî, wî qencî bi wan re kir û ji wan re ji bo cihê di destê wan de bû belge mohr kir û yekîneyên xwe şand heya dawiya welatê Abxazan/Ebxazan,⁷⁷³ lê di dilê wî de Tiflîs⁷⁷⁴ hebû. Dû re jî ji Tebrêzê xeber jê re hat û piştî ku hêza xwe ya rastê digel xwediyê Sirmariyê kişande ser Gurcistanê, rabû qesta Tebrêzê kir. Wan dest bi êrişên ser Gurcistanê kir heya ku ew ji talanan vala kirin û bi talan û wêrankariyên li pey hev ew xerabe kirin û koleyên Gurcî ewqas erzan bûn ku yeka wan bi dudu yan jî sê dînanan dihatin firotin.

Gava nigê Siltan li Tebrîzê erd girt wî Orxan bi komek leşkerê wî ve şand Gence⁷⁷⁵ ew teslîm girt û ew kûreyên bi serve jî, yên mîna Beyleqan,⁷⁷⁶ Berde' e⁷⁷⁷ û Şîzê⁷⁷⁸ teslîm sitand. Piştî cejnê Siltan ji bo cengeke din siwar bû û çû ser Gurcistanê. Wextê giha çemê Arasê nameyên ku Şelût ji Gurciyan re şandibû, ew agahdar dikirin, bala wan dikişand û ew ditirsandin ku dê Siltan here ser wan, ketin destê wî; wî ferman kir ku wî bînin û wî ew li ber qeraxê çem kir du kerî. Di wê salê de Siltan û leşkerên wî ji ber berfa zahfî dijwar ya wê zivistanê li Gurcistanê pir tadeyî kêşan.

Dema ew gihîştin mêrgên Tiflîsê wî leşker bi alav û çekên giran ve ji cem giranî û bar û dewaran rakêşand û bi wan dora wê pêça, lê dît ku ew mehkem û asê ye û pirê sûra wê li ser çiya û baniyan avakirî ye. Xelkê wê jî mîna perwaneya dora agir, xwe diavêt xetera kuştinê ku wan jî [ji vê şaşiya wan sûd wergirt] û ew hin bi hin rakêşandin heya ku ew ji dîwarê bajêr dûr xistin. Dû re wan mîna [teyreki] ku xwe ji serê girekî bilind xîjî ser nêçîra xwe bike, êrişî wan kir û wan [Gurciyan] jî ji bo bi şûn ve vegerin zor dan dawaran, lê Xiyasedîn ji wan derbas bû çû ber derî, bi wê êrişê dest danî ser bajêr, şûr xist nav xelkê wê û dest jî xist nav malên wê. Gurcî û Ermeniyên ku lê bûn hatin kuştin, leşker jî xwe di keleyê de asê kir û parast.

⁷⁷² Sirmari eyalereke fireh û keleyeke asê ye ku dikeve navbera Tiflîs û Xelatê. Yaqût, b. n., 3/215

⁷⁷³ Abxaz/Ebxaz navê herêmek ji yên Kafkasya ye ku digihije sinorê Bab el-Ebwabê û riyên wê pir asê ne ku hesp nikarin tê re herin û xelkê lê Gurcî ne. Yaqût, b. n., 1/85. Ya rastî ew herêmeke otonom ya Gurcistanê ye û gelê wê Ebaxzi/Abaze ne, ne Gurcî ne, çawa ku P. Bustanî jî dibêje "Ew gelek ji yên çiyayê Ebaxzê ne." Petros Bustanî, *Dairet el-Me'rif, Dar el-Me'rifê*, Beyrût, 1/201.

⁷⁷⁴ Tiflîs bajarekî Ermenistana yekemîn e û serbajarê herêma Curzanê ye ku dikeve nêzikî Bab el-Ebwabê. Yaqût, b. n., 2/42. Ya rastî ger ku berê ketibe bin destê Ermenistanê jî ew paytexta Gurcistanê niha ye.

⁷⁷⁵ Gence bajarekî navdar e û serbajarê welatê Aranê ye. Yaqût, b. n., 4/547

⁷⁷⁶ Beyleqan bajarekî nêzikî Bab el-Ebwabê ye li Ermenistana mezin ku dikeve nêzikî Şêrwanê. Yaqût, b. n., 1/633

⁷⁷⁷ Berde' e/Berze' e herêmek e li paşiya Azerbaycanê ku hinek wê serbajarê herême dihesibînin. Yaqût, b. n., 1/451

⁷⁷⁸ Li gori Yaqût Şîz yek ji herêman Azerbaycanê ye ku serbajarê wê Ormî ye û dibêjin Zerdeşt Pêxember ji wê derê bûye. Yaqût, b. n., 3/383; li gori Mes' er ibn Mihelhil jî Şîz bajarek e ku dikeve navbera Meraxe, Zencan, Şehrezor û Dinewerê û dikeve nav wan çiyayên ku madenê ziv û zêr, zibeq û zirinc û kevirên giranbiha lê hene. Petros Bustanî, b. n., 10/657.

Ji taybetmendiyên Tiflîsê bû ku li keviya çemê Arasê di navbera çiya û newalan de hatibû avakirin û çem jî ku yekî bêbihor bû bajar û kele dibirî. Di navbera wan de keleyeke darîn hebû, ew şewitandin û Siltan di spêdeya rojekê de li çem xist, çû aliyê keleyê û dora wê pêça. Peyamnêrê wan kesên ku tê de bûn derket û doza ewleyîyê jê kir, Siltan ji ber hatina zivistanê erê kir û kele bi çek, zexîre û malê ku nedihat jimartin teslîm girt. Ew ji ser çû û leşkerê wî jî bi gihîştina tiştên Sirmarî û destkeftina pertal û malê Tiflîsê barê xwe giran kiribûn.

Wî leşker bi xanan re şand û ferman kir ku êrişî ser Xelatê û derûdorên wê bikin, ew çûn û piştî sê rojan bi êrişên ku rê teng kiribûn vegeyriyan. Ew bi xwe jî bi şev û bi roj bi siwarî ber bi Kermanê⁷⁷⁹ ve çû çawa ku hatiye gotin:

Tê de pehniya deştê li ber piyan te wiya
Ez ji bo wî ketim gumanê li ser şahperiya

Ew westiya û negiha armanca xwe ya boraqa cihgirê Kermanê, çunkî ew parastî û asê bû û dema Siltan parastin û asêbûna wê fêhm kir pol î poşman vegeyriya. Dû re ew vegeyriya Tiflîsê û lê û li Gurcistanê komek leşker vêkxist û bi leşkerê xwe ve çû Xelatê, lê gaya gihayê xelkê wê û leşkerê Şamê li ber rabûn û wî êrişeke wisa kir ku kûştîyên ser erdê û dilên birîndar êrişê diyar dikir. Xelkê zor dayê da têkevin bajêr ku hinek leşker jî bi wan re ketinê, lê belê vegeyriyan çunkî Siltan ji tirsê talankirina bajêr nehişt ku têkevinê. Lewra ew bawer bû ku bajêr li ber nigên wî ye û ew dê wê bi ewleyî bistîne, cihgirê xwe deyne ser û wê ji wêran û talanê biparêze.

Lê xelkê Xelatê digotin ku dê ew wan bi darê zorê jê derxe û Siltan jî çel rojî li ser ma.⁷⁸⁰ Dema Gurcî bi lebişkîna bi Xelatê ve hisiyayan rabûn bi xwediyê Erzenê⁷⁸¹ re li ser leşkerê ku li Tiflîsê bû; yekîti çêkirin, ew li hev kom bûn, çûnê û Xwarizmî jê derxistin. Gurcî ketinê û ew şewitandin, çunkî wan dizanibû ku ew ji tirsê Siltan nikaribûn lê bimînin û heya ev nûçe giha Siltan ew jî Xelatê siwar bû û berê xwe da Tiflîsê, lê negiha mebesta xwe.

⁷⁷⁹ Kerman herêmeke fireh e ku dikeve navbera Faris, Mekran, Sicistan û Xorasanê. Yaqût, b. n., 4/515

⁷⁸⁰ Ji bo dorpêçana Xelatê ya sala 622/1225'an ji hêla Celaleddîn ve û yê piştê jî bnr. Ibn Esîr, b. n., 10/466-467; Nesewî, *Sîret*, r. 214-217; Petros Bustanî, *Daîret el-Me'arif*, 6/493-494.

⁷⁸¹ Erzen bajarekî navdar ye herêma Ermenistanê ye ku dikeve nêzikî Xelatê. Yaqût, b. n., 1/180

Ew çû hêla welatê Îwanîyan⁷⁸² ku carê êrîş dibirin ser welatên bin destê Siltan, wî êrîş birin ser wan, zor da wan, ji birina canên wan û revandina serekên wan ranewestiya û terşê wan bire Mûqanê⁷⁸³ ku pêncyeka wî sih hezar bû û dû re berê xwe da Gencê.

Institut kurde de Paris

⁷⁸² Îwani/Îvoneyî hinek Tirkman in ku li herêmeke Azerbaycanê dimînin û ji herêman wan re Îwaniya tê gotin. Ibn Wasil, b. n., 191, 202, 328. Çendi ku Petros Bustanî ji Îwanîyan/Îvoneyîyan qebileyêke Tirkman duhesibine, lê ya rasti li gori çavkaniyên Rûsi, Ermenî û Ewrûpiyan ew malbateke kevnar ya Mezopotamya ne û ji peymayên Ivone/Ivanê fermendarê Şahbanû Tamarayê ne ku dû re bûne qiralê Gurcistanê û di destpêka sedsala 13'an (1200-1227) de hikim kirine, di nav Gurcîyan de ew ji malbata Zakarid-Mkhargrdzeli (Zakara-Mxargrdzeli) tèn nasîn ku li gor gotineke belav ya di nav wan de ew ji Kurdên Mezopotamyayê ji hoza Babirakan/Bapîrekan in ku ji mêj ve çûne nav wan û dû re çûne ser dinê wan. Ji bo agahên bêhtir bnr r. 116, not 556; Petros Bustanî, *Dâiret el-Me'rif.* b. n., 4/799.

⁷⁸³ Mûqan yek ji bajarê Eranê ye. Nesewî, *Sîret*, 267; Yaqût, b. n., 5/261

Sala Şeşsed û Bîst û Sisiyan (623/1226)

Tê (di vê sala 623/1226'an) de Mubarizidîne pêbawer ku navê wî Îbrahîm ibn Mûsa⁷⁸⁴ bû û li Mûsilê hatibû dinê wefat kir. Ew hat Şamê, ji Ferûxşah re xizmet kir û Bedredîn Mewdûd ew kir cihgirê Şihneyê Şamê ku dû re Melik Adil ew danî ser Şamê. Wî siyaseteke qenc ajot, qencî bi xelkê kir û fesad bi paş xistin ku yekî dîndar, dilpak û xwedênas bû. Wî ji zîlam û pîrekan gelek kes ji bo [ku li ber destê wî xizmeta Dimeşqê bikin] gihandibûn ku Şam di dema wî de azad û paqij bû; wî bi cihgirî û yekser pêncî salî walîtiya Şamê kir.

Tê (di vê sala 623/1226'an) de Şib ed-Dewle Kafûrê Husamî⁷⁸⁵ yê xizmetkarê Sitîşam mir ku yekî dîndar û hişmend bû û rûmeteke wî ya pir bilind li nik dewletê de hebû. Wî medreseyekê⁷⁸⁶ li ser çemê Sewra û gorek jî ava kir, ji bo hevalên Ebû Henîfe weqîf danîn ser û ji merivan re ji çiya heya Şamê li ser riya Kanîya Kerşê rê vekir, kargeha/atelyeya ser deriyê Zîqaqê ava kir û li kêleka medreseya xwe xaneke sofîyan jî çêkir. Ew di gora xwe ya kêleka medreseya xwe de hat veşartin.

Tê (di vê sala 623/1226'an) de Îmam Zahir Ebû Nesr Mihemed ibn Îmam Nasir wefat kir û Îmam Mustensirê kurê wî Ebû Cafer Mensûr bû Xelîfe.

⁷⁸⁴ Ew Mu'temed Mubarizidîn Îbrahîm ibn Mûsayê waliyê Dimeşqê bû ku li Mûsilê hatibû dinê, lê hatibû Şamê û ketibû ber xizmeta Ferûxşahê kurê Şahînşahê kurê Eyûb û cihgirîya şihneyê Şamê yê hingê birayê Ferûxşah yê ji dê Bedredîn Mewdûd ji kiribû ku dû re Melik Adil Ewlekariyê bi tavayî spartibû wî. Ji bo bêhtir bnr. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 227-228; Ibn Kesîr, b. n., 13/88.

⁷⁸⁵ Li ser Şibl ed-Dewle Hisamedîn Mihemed ibn Lacîne navdarê bi Kafûrê Hisamî yê kurê Sitîşama qîza Necmedîn Eyûb, bnr. Sibî ibn Cewzî, b. n., 8/642; Ebû Şame, *Zeyl*, 226-227; Ibn Kesîr, b. n., 13/88; Ibn Texreberdî, b. n., 6/264.

⁷⁸⁶ Ew Medreseya Şiblî ya Beranî yan ji Hisamî ye ku dikeve dervayê Şamê û li nêzî pira Kehîlê ya ser riya çiyayê Qasyûnê dimîne. Ebû Şame, *Zeyl*, 226-227

Rasthatina Siltan li pišta Îsfehanê li Tataran

Dema Siltan Celaledîn zivirî Tebrêzê û ji Xorasanê nûçe gihayê ku Tatarên ... kom bûne û qesta wî dikin, ew rabû ji derûdorên re xeber şand, leşker kom kir û çêtir dît ku here Îsfehanê pêşiya wan. Ew giha wê derê û çar hezar siwar bi pêşniydeyî şand hêla Rey û Damexanê⁷⁸⁷ û piştî çend rojan agahî anîn ku ew ... mîna şeva reş û tarî gihane navçeyê û berê xwe dane rojhilatê Îsfehanê. Remildaran ji Siltan re destnîşan kir ku sê rojan li wan sebir bike; wî jî weha kir, gazî serek û qazîyê Îsfehanê kir û ji wan xwest ku zilam hemî çekkirî derkevin meydana.

Îcar gava neyarê ... dît ku Siltan ji derketina pêşberî wan bi derengî ket, hingê du hezar siwarên xwe şandin ser Lûrê/Loristanê⁷⁸⁸ da ji xwe re bi êrişan zexîre bidin hev. Siltan sê hezar siwar şand pêşiya wan û ew bi çarsed dil û gelek serî ve zivirîn; wî jî ew spart qazî û serekên bajêr da wan di kolanên çarşiyê de bikujin û wan jî li dervayê bajêr serên wan birrîn.

Siltan derket û leşker kir telp, ew rêz kirin û erd jî ji ber şewq û tîrêjên rengîn û spî rohnî bû, lê dema ku herdu ber hatin pêşberî hev birayê wî Xiyasedîn dest jê berda û bi leşkerê xwe ve çû û gelek ji hêza leşkerê Siltan Cîhan Pehlewan jî dane pey û Tatar jî li hemberî Siltan bi telpên li pey hev rêzkirî rawestiyabûn. Siltan ji bo kêmxistina dijminî ferman li peyayên xwe kir ku vegerin, çunkî wî dît ku leşkerê wî çend qatî yê wan e. Ew weke êrişên guran û xuricîna stêran bi derb û lêdan û êriş û rev û veger ketin nav hev û dawiya rojê hêza rastê ya Siltan zor da çepê Tataran ku ew bêgavî revê kirin û bêbiryar hiştin. Ew ketin ser pišta wan, yê ku kuştin, yê ku avêtin erdê û heya tixûbê Qaşanê⁷⁸⁹ dane pey wan; herweha hêza Siltan ya çepê jî li yê pêşberî xwe weha kirin.

Dema Siltan dît ku ew şikiyan û rojê jî baskê xwe biribû ber ava bi kêf û xweşî daket ser keviya çayeke meydana cengê ku hingê komek Xwarizmî hatin cem û jê re gotin: “Me hêvî ji demê dikir ku li ser wan rojêke xweş ji me re bê ku em kîna dilê xwe ji wan derxin, agirê dilê xwe sar bikin û niha ew

⁷⁸⁷ Damexan welatekî mezin e ku di navbera Rey û Nisabûrê/Nişapûrê de dimîne û navenda Qûmisê ye. Yaqût, b. n., 2/493

⁷⁸⁸ Lûr/Lûrîstan/Loristan ew herêma bilind ya navbera Îsfehan û Xuzîstanê ye ku Kurdên [Lûrî/Kelhorî] lê dijîn. Yaqût, b. n., 5/18

⁷⁸⁹ Qaşan bajarekî nêzîkî Îsfehanê ye. Yaqût, b. n., 4/296

fersend ji me re hatiye, lê em dihêlin ku bi saxî herin. Ma çima em siwar nabin û nadin pey wan û piştaka wan nabirrin?" Siltan di cih de siwar bû, lê Tataran li pêş li ser riya wan bi deh hezar siwarên li pey hev rêz kirî kemîn danîbû û dema Siltan li çayê derbas bû ji hêla çepê ve kemîndar weke agirê dojhê ku ne kêmbû û ne jî radiwestiya derketin pêşiya wan û ew ji hêla çepê ber bi dil ve şewitandin. Bi yek êrîşeke bi tenê nig ji cihên xwe qut bûn, serî ji stuyan pekiyan, duvik jî ket û Misilman berepaş şikestî zivirîn da ku ji şûrên neyar xelas bibin.

Xan û serdarên xwediyê hêza çepê li ber xwe dan heya ku hatin kuştin û ji sê kesan pê ve tu kesî xwe neda dest. Siltan di navendê de rawestiya, rêz û benda wî xera bû û alayên wî ji nav nigan [û ji ser girmilkan] daketin, ji her hêlê ve neyar dora wî pêça û pê re jî ji çarde koleyên mêrxasên wî pê ve tu kes nemabû. Ew li xwe fitilî û dît ku wa toxhilgirê wî jî şikestî direviya, lê digel vê jî wî bi xwe û mêrxasên pê re mayî êrîş kir, rêyek jê re vebû û ji tengavê xelas bû. Hêzên navend û yên çepê ji hev belawela bûn û hinek ji wan çûn xwe avêtin Faris/Iranê, hinek jî gihan Azerbaycanê, hinek jî çûn heya Kermanê û hinek jî ketin Îsfahanê.

Hêza rastê jî piştî du rojan bi bawerî û hêviya ku Siltan li Îsfahanê ye, ji Qaşanê zivirî lê gava rewş fêhm kirin ew destvala û bêhêvî belav bûn. Heşt rojan agahî ji Siltan nehat stendin û kesî nizanibû ka sax e da li hêviya wî rawestin yan jî miriye da yekî din di cihê wî de rakin. Ev di meha remezana sala şeşsed û bist û pêncan (625/1227) de bû.⁷⁹⁰ Gava roja cejnê hat û xelk çû nimêja îde Siltan jî giha wan, di nimêjê de amade bû û çend rojan lê ma heya leşkerê wî lê vegeriya. Wî hinek ji leşkerê xwe şand hêla Reyê, hinek pêşniydeyên xwe şand hêla Xorasanê da navûdengê hêza xwe belav bike. Ew mel'ûn jî bi tirs û bizd ji Îsfahanê zivirîn û berepaş ber bi Maweraunehrê/Transoxîyanayê ve çûn, lê komeke pir ji wan jî kêmbûn.

⁷⁹⁰ Nayê zanîn bê gelo çima ev bûyer ne di nav bûyerên sala 625/1227'an de ne ku hingê qewimîne, lê di nav bûyerên vê salê (623/1225) de hatine nivîsin.

Sala Şeşsed û Bîst û Çaran (624/1226)

Tê (di vê sala 624/1226'an) de qasidê Enbrûr [Imparator]⁷⁹¹ piştî civîna bi Melik Kamil re çû cem Melik Mi'ezem û cihên ku Selahedîn vegirtibû bi paş ve xwest. Melik Mi'ezem hêrs bû û got: "Ji mezinê xwe re bibêje: Ez ne mîna yê din im û ji bilî şûr tu tişteki wî li cem min nîne."

Tê (di vê sala 624/1226'an) de Melik Mi'ezem Şerefedîn Îsayê (576-625/1180-1226) kurê Melik Adil ku di sala pêncsed û heftê û şeşan (576/1180) de li Misrê bûbû û li Şamê jî mezin bûbû, wefat kir. Ew xweşmêr, cihadhez, zana, hiqûqnas/şerî'etmedar, şair û edîb bû; wî piştî xwendina Quranê şerî'et û hiqûqqa mezhebê/rêbaza îmamê Henîfi xwendibû.⁷⁹² Wî Mesûdî⁷⁹³ jî ber kiribû, giringî dabû camîya mezin û li cem Tacedîn el-Kindî edebiyat xwendibû; herweha li cem wî Kitêba Sîbeweyhî [ya nehwe ku bingehê rêzimana Erebi ye] û şerha wê jî xwendibû, [li ser xwendina Quranê jî]

⁷⁹¹ Ew Imparatorê Dewleta Romaya Piroz Fredrikê II'em bû ku di navbera salên 1194-1250'i de destilatdari kiribû û fermandari û pêşengiya Êrişa Xaçparêzi ya V'emîn kiribû. Ew pêşi bi hêzeke mezin ve çûbû Misrê û avêtibû ser Dimyatê, lê di cenga wê ya dawiyê de têkçûbû û dû re xwestibû ku ji ser Misrê rabe û bi dana mal û samaneki pir hindik ji deverên ku Selahedîn bi paş ve ji Frengan sitandibû digel hinek ji Qudsê bi paş ve bikire û li Qudsê qiralîya Frengan ji nû ve damezrine ji bilî çend deverên pir piroz li nik Mîsilmanan. Wî û Melik Kamil li ser vê yekê bi şertê ku ji ser Misrê rabe û herdem li diji hemî neyarên wî pê re hevkar be li hev kir, digel dijîtiya pirên melik û serdarên Eyûbîyan ji ew li hev hatine û bi aştî çûye li Qudsê xwe qiralê wê diyar kiriye. Ji bo agahên bêhtir bnr. Dawadari. *Kenz ud-Durer*, 7/384, not 1; Catholic Encyclopedia, Fredrik II; Cronica, Giovanni Villani Book VI:em; Abulafia David (1988), *Frederick I, En medeltida kejsare*, Penguin Press; Karen (2001), *heliga kriget - Korstågen och deras inverkan på dagens värld*; Anchor Books, Richard F. (2011), *Kejsaren och Saint: Fredrik II av Hohenstaufen*; Cavendish Richard (december 2000), "Död av kejsaren Fredrik II", *Historia Idag* 50 (12); Davis, RHC (1988), *En historia av medeltida Europa* Longman; Kantorowicz, Ernst *Fredrik den andra, från 1194 till 1250*; Maalouf Amin (1989), *Korstågen Genom arabiska ögon*.

⁷⁹² Bercavajiyê malbata xwe ku hemî ji mezhebê Şafi'i bûn ew li ser mezhebê îmamê Henîfi bû û tê de tûj bû ji. Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/236; Dewadari, *Kenz ud-Durer*, 7/288.

⁷⁹³ Mesûdî kitêbeke kurt e li ser şaxên rêbaza Henîfîyan ku Qazî Ebû Mihemed (m. 447/1055) ibn Ebdullah ibn Hiseynê Nasihî ji Mesûdê kurê Siltan Mehmedê Xeznewî re nivîsiye. Katib Çelebî, *Keşfuz-Zinûn*, b. n., 2/1676

Sîrafi⁷⁹⁴ û Huceyê⁷⁹⁵ xwendibû û li ser Hemaseyê jî Îzahê/Îdahê⁷⁹⁶ ji ber kiribû û Mesneda Ehmed⁷⁹⁷ jî guhdarî kiribû. Ew xwedî pêwendiyên baş, suhetxweş, nefspiçûk û çehrespehî bû.

Gava ew di sala şeşsed û heftan (607/1210) de çûbû Iskenderîyeyê cem birayê xwe Melik Kamil, ew heşt rojan bi yek hespî ji Şamê çûbû heya Îskenderîyeyê û hê jê peyabû. Piştî ku hev himêz kiribûn, Melik Kamil siwar bû lê Melik Mi'ezem ji bo edebê peya mabû ku hingê Melik Kamil jê re gotibû: "Bi navê Xwedê siwar bibe!" Wî jî hespê bin xwe nişan dabû û ev şî'r xwendibû:

Gava em siwar bin em dê bigihîjin Mihemed
Û hingê Melik Kamil dilxweş bûbû.

Behaedîn ibn Tibnînî jî çavdêrê zikatxaneyê bû û Bedr ibn Mescefê şair jî ji rojhilat ve hat ku gelek caw jî pê re bû, Behaedîn jê zekata cawan xwest û ibn Mescef jî ji Melik Mi'ezem re ev riste nivîsîn:

Ey melikê ku hemî neyarên wî şikiyane
Û hemî pesin û qencyê sax dike

Ew e yê ku bi nav û kirinên xwe mîna Mesîh e
Û ji bo jiyan û kirinê çikandî û biryardar e

Beha teklîfa zekata malê heram
li min dike ku hemî bê cilik e

Dê çawa bi zekatê camêrî bike
Kesê ku hec û nimêjê neke û rojî negire

⁷⁹⁴ Mebest jê kitaba Usûl el-Fiqhê ya Ebû Bekir Mihemed (mirin:m. 330/941) ibn Ebdullahê Seyrafi yê Bexdadî ye ku pir navdar e. Katib Çelebî, *Kesf uz-Zinûn*, b. n., 1/114; Bustani, *Dairret ul-Me'rif*, 11/79.

⁷⁹⁵ Ev kirêba Huceyê ya Hafîz Ebû Bekir Ehmed (m. 324/935) ibn Mûsa ibn Ebas ibn Micahidê Temimî ye ku li ser şîroveya Kitêba Seb'ete Qiraeten/Heft awayên quranxwendinê ye. Katib Çelebî, *Kesf uz-Zinûn*, 1/633, 2/1447

⁷⁹⁶ Ev kitêb yan Îzah/Îdahê Ebû Bekir Yehya ibn Ebû Bekir ibn 'Ecilê Yemenî yê Feqîh ku li ser nesebê ye yan jî Îdah ul-Beyan we Nûr ul-Îmana Ebû Mihemd 'Ubeydullah ibn Yehya ibn Heysem e ku li ser babeta Usûl ud-Dîn/Bingehê Dîn e. Katib Çelebî, *Kesf uz-Zinûn*, 1/208, 214

⁷⁹⁷ Çawa dixwiyê ev Mesneda Îmamê Ehmed (m. 241/855) ibn Mihemed ibn Henbel e ku ji sih hezar hedisî pêk tê. Katib Çelebî, *Kesf uz-Zinûn*, 2/1680

Tu berhebaya xwe wan pêk bîne ku ez
Jî zekata we ji malê mîna yê xwe derêxim

Mi 'ezem ji serkarê zikatê re nivîsî ku dehyekê jê bistîne û bike mîna xenî-
met; gava ew derdiket xezayê bi tenê li ser cilikeke bêkêr radiza û rikêba wî ji
balgiyê wî bû. Wî leşker amede kiribû da bişîne Nablusê ji tirsê ku Enbrûr bi
Melik Kamil re diji wî yekîti çêke, lê ew di nivê Şewalê de nexweş ket. Hingê
qasidê Xwarizmşah li cem bû û behsa Necmedîn ibn Selam dikir ku di nav
neh mehan de ew bi nehşed hezar dirhemî xistibû zîyanê.

Êşa wî zêde bû û êşa zerebê⁷⁹⁸ lê dabû ku beşeke kezeba wî avêtibû, roja îna
serê Zilheceya sala şeşsed û bîst û çaran (624/1226) wefat kir û li keleyê hat
veşartin. Dû re di dema Melik Eşref de ew bi bal gora wî ya Qasyûnê ve hat
veguhêstin, serxweşiyên wî ji leşker û xelkê Şamê ewqas pir hatin ku nayê
jimartin û saloxdan. Ew di çarşî û kolanan de bi şev û bi roj digeriyan û jinan
digot: "Ey Mi 'ezem demsazî, ey Mi 'ezem hevaltî." Keçên malan yên pûşî-
wergirtî porê xwe dikişand, ebyên xwe şeq dikirin û heya çend mehan bi
tepan li xwe dixistin.

⁷⁹⁸ Zereb êşeke ku li cegerê dikeve û zû bi zû baş nabe. Bnr. Mewlut Sarî *el-Mewarid*, Ferhengê Erebi-Tirki.

Sala Şeşsed û Bîst û Pênçan (625/1227)

Tê (di vê sala 625/1227'an) de Melik Kamil bi leşkerê Misrê ve jê derket û li ser Til' ecûlê rawestiya û Enbrûr/Imparator jî bi hevkarîya Melik Kamil ku li pêşberî Mi'ezem pêk anîbûn ber bi Ekayê ve hilkişiya. Îcar tam gava ku derkete qeraxê û Mi'ezem jî wefat kir, hingê Melik Kamil jî di wî karî de asê ma çunkî berê kar jê re bû lê niha bû dijê wî û hatina Împarator ji deryayê ve jî ne digel tevayîya leşkerê wî bû, çunkî hêzeke hindik pê re hebû. Lê belê di nav xelkê de fikra leşkerê zêde hatibû kirin ku vê yekê mîrekên qeraxê tirsandibû û ji Melik Kamil re ni'îsîbûn da here cem wî (Împarator). Dema Împarator derket ku here şer, melikên qeraxê bi çama stuyê wî girtin û ew teslîmî wî (Melik Kamil) kirin ku berê biryar di navbera mîrekên qeraxê û Melik Kamil de weha hatibû dayin.

[Ya rastî] Melik Kamil diji vê yekê [girtina Împarator] bû û wî ev yek nedixwest, lê dijberîya Melik Mi'ezem û tîrsa nehemfikirî û nehevkarîya pê re ku bûbû sedemê derketina wî [Melik Kamil] û hatina heya wê derê, ew jî vê yekê re bêgav kiribû. [Ji ber vê jî] wî jê [Împarator] re name şandin û bi dizî ew pê [bi dijîtiya Melik Mi'ezem û planê ku ji bo wî kiribû] hesand ku vê yekê Împarator⁷⁹ jî pir tirsand û ji bo qenciya Melik Kamil spaskariya xwe diyar kir û bi erênî bersiva Melik Kamil da ku çawa bivê bila weke wî be. Qasidên wî yên ku li ser qenciya wî [Melik Kamil] ew agahdar dikirin hatin cem, wî jî bersiv bi peyambirên xwe re lê vegerand û Melik Kamil jî xweş pêşwaziya wan kir, qedrê wan girt û heya sala bîst û pênçan [625/1227] di navbera wan de peyambir û name çûn û hatin.

Împarator ji Melik Kamil re xeber dişand û jê re xweş dikir û digot: "Ez kole û dilê te me û tiştê ku tu ferman bikî ez jê dernakevim, lê tu dizanî ku

⁷⁹ Di eslê tekstê de Melik Kamil bû, lê divê Împarator be çunkî wekî din naveroka hevokê diguhere ku li hev nake.

ez mezintirîn qralê deryayê me û li ser fermana te ez derketime qeraxê. Papa û qralên deryayê yên din jî bi komkirin û daneheva min ya leşker, bi giringîdana ve êrîşê û derketina min ya ji bo wê hisiyane. Jixwe çavên wî [Papa] li min in û baweriya wî jî heya radeyekê bi min heye ku ez dê [Qudsê] ji Misilmanan vegirim. Vêca ger ez têkçûyî û destevala vegerim dê himet û rûmeta min di nav wan de bişikê û ji xwe ev Quds jî wan Misilman bêfêde ketinê û wê xerabe kirine. Ji bo vê jî ger Siltan qencî bi min re bike û bihêle ez qesra bajêr zîyaret bikim dê bibe qencî û xêra wî û serê min jî dê di nav qralên deryayê de bilind bibe û ger Siltan bivê berê wê [behayê ve seredana min] jî diyar bike dê kole wî tibabî bibin gencîneya Siltan.”⁸⁰⁰

Dema Siltan bersivê, gotinê û nameyê bihîst dilê wî bijiyayê, lê riya xwe nedît ku bê şêwra bi mezinên dewleta xwe û pêşeng û serdarên wê re û bê diyarkirina sedem û lêborîna xwe biryarekê bide û rabû nameyeke naverok tevlihev ku bihna erêkirinê ji jê dihat, jê re şand.

Tê (di vê sala 625/1227'an) de Siltan Celaledîn cara duyem daket ser Xelatê û zivistanê jî da ser, ew jî rabû çû Azerbaycanê û ji wê derê jî berê xwe da Îsfehanê ku hingê jî bûyera wî digel Tatarên ... ku me berê qal kiribû qewimî û ew ji Xelatê û yên din hat lepikandin.

Hisamedîn Hacib Elî bi sipaha Xelatê ve derket, çû dest danî ser Xoy û Selmasê⁸⁰¹ û jina Siltan Celaledîn jî di gel gencîneyên wî girt û şandin Xelatê. Welatên bi Xoyê ve hemî zeft kir û kîn xist dilê xelk û welatê wê û dû re çû Nexciwan⁸⁰² û Merendê⁸⁰³ ew jî teslîm girt û pêşhêzekê li ser herêma Tebrêzê vêkxist. Hingê Wezîr Şerefedîn bi hêzeke hindik ve li Tebrêzê bû ku nûçeya reva Buxdiyê koleyê Atabeg Ozbeg ji Şamê û hatina wî ya Azerbaycanê gihayê. Siltan ji ber hinek xirabiyên vîyê navbihurî yên berê aciz bûbû. Gava nûçeya wî giha Hacib rabû da pey lê ew jê derbas bû, çû li çemê Arasê xist û gazî kir got: “Ez koleyê Ihsan Melik Eşref im û ez ji ber mezinatiya wî dernakevim.” Li ser vê gaziyê Hacib Elî ji pey zivirî û Buxdî jî çû giha Şeref Melik, wî qencî pê kir û pêncî xelat ku deh ji wan yên baştirîn bûn pêşkêşî wî kir û Ormiyê⁸⁰⁴ jî bi mîrgehî dayê.

⁸⁰⁰ Ji bo vê spartina Qudsê ya Împarator Fredrikê II'em ji hêla Melik Kamil ve û pêwendiyên wan û şahên qeraxê bnr. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 233-234; Dewadari, b. n., 7/292-295; Ibn el-Emîd, *Exbar*, r. 137.

⁸⁰¹ Selmas yek ji bajarê Azerbaycanê ye ku ji hêla rojava ve dibe dawîya sînorê wê. Ebu l-Fida, *Teqwîm*, 397

⁸⁰² Nexciwan herêmeke paşîya/xelaseka Azerbaycanê ye. Yaqût, b. n., 5/318

⁸⁰³ Merend yek ji bajarên Azerbaycanê yên navdar e ku navbera wê û Tebrêzê qonaxa du rojan e. Yaqût, b. n., 5/129

⁸⁰⁴ Ormiye bajarekî kevnar î navdar e li hêla Azerbaycanê. Yaqût, b. n., 1/190; Ebu l-Fida, *Teqwîm*, r. 159.

Şeref Melik çû Xoyê ku cihgirê Hacib Elî Bedredîn ibn Serheng lê bû. Dema xebera hatina Şeref Melik gihîşt Hacib Elî ew rabû çû Bargirê û li guhê wê rawestiya heya ku Şeref Melik hat û ew çûne hev ku bi yek êrîşkê ceng bi şikestina Hacib qediya û ew kete Bargirê. Gelek hevalên wî hatin kuştin û tîrek li Tacu l-Milûkê kurê Melik Adil ket û piştî demekê pê mir.

Xwarizmî bi xaranî û êrîşan li welatê Xelatê belav bûn ku li cem Şeref Melik ji sêsed siwarî pê ve tu kes nemabû û ger Hacib biçûyayê dê bi çama stuyê wî bigirta; dû re leşker ji êrîşan zivirî û çû Azerbaycanê.

Şeref Melik çû û dema nêzîkî Xoyê bû û ketê, dest danî ser mal û çî yekî xwedî mal hebû nehişt ku bi kirêttirîn awayî malê wî jê nesitand. Ew çû li Merendê jî heman awayî û li Nexcîwanê jî weha kir ta ku welat sivnik kir û xelk telef kirin, lê Hacib bi xwe zivirî Xelatê.

Institut kurde de Paris

Sala Şeşsed û Bîst û Şeşan (626/1228)

Tê (di vê sala 626/1228'an) de Melik Kamil yekîtî çêkir ku Qudsê bispê-re Enbrûr/ Imparator⁸⁰⁵ lewra gava ew bi serdarên dewleta xwe şewirî û têgî-ha ku dilê wan jî bi ser tiştê di dilê wî de ye ji bilî Seyfedîn ibn Ebû Zikra/Zekrî ku ji nişka ve li dij peyivî. Hingê Melik Kamil jê re got: "Ey Seyfedîn, Imparator qralekî mezin e û ji qralên deryayê şerm dike ku bê vegirtina Qudsê vegere: "Ma qey Imparator ji qralên deryayê şerm dike tu ji Xwedê şerm nakî?" Ew [Melik Kamil] rabû Mîr Fexredînê kurê Şêxê Şêxan û Selahê Erbilî şand da bi Imparator re peyman çêkin û Qudsê digel cewli-kên ser rê heya Yafayê bidin wî. Imparator sond xwar û Fexredîn jî ji bo dîyarkirina rewşê û ya sondxwarinê nameyeke dirêj bi qasid re şand û Selahê Erbilî jî kaxezekî piçûk şand. Dema qasid bi nameya Fexredîn re gihayê, Melik Kamil ew vekir û dît ku dirêj e, ji qasid pirsî: "Ka nameya Selah?" Wî ew jî dayê û wî vekir ku tê de ev hebû:

Sondxwarin

Ger şikestina sondwarinê xwiya bibe
Ji bo wê dê ew goştê hêla çepê nexwin.

Melik Kamil armanca nameyê fahm kir û eseyî bû ku Imparator sond xwariye û pir şa bûye û dilê wî ketiye cih.

Nasir Dawid jî Fexredîn ibn Besaqe şandibû cem Melik Eşref û vedix-wende Şamê, ew çû gihayê û li Bostanê Neyrebê peya bû, lê Ezedîn Aybeg ji Melik Nasir re îma kiribû ku bi bal Melik Kamil ve here lê ew dijî wî derke-

⁸⁰⁵ Li ser vê yekîtîyê bnr. Ibn Esir, b. n., 10/481; Ibn el-Edim, *Zubdes el-Heleb*, Dar ul-Kutub el-Erebî, Dimeşq: Qahire, 1997; 2/664; Ibn Wasil, b. n., 4/241-251; Eb ul-Fida, *Muxteser*, 2/239-241; Ibn Aybeg Dewadari, b. n., 7/292-295; Ebû Şame, *Zeyl*, r. 234.

tibû û çûbû hêla Melik Eşref. Melik Eşref ji Melik Nasir re gotibû: “Ez dê herim cem Melik Kamil da te û wî li hev bînim.” Lê gava ew çûbû cem, dîtibû ku wa Qudsê daye Enbrûr/Împarator ku ev yek pir li zora Melik Eşref çûbû û lome li Melik Kamil kiribûn. Wî jî gotibû: “Birayê min Melik Mi’ezem ez bêgavî vê kirime.” Dema Melik Kamil û Melik Eşref civiyabûn hingê dijî Melik Nasir hevkarî çêkiribûn ku dora wî bipêçin û Şamê jê bistînin. Wextê nûçeya vê yekê û ya dana Qudsê bo Frengan giha Şamê qiyamet li hemî welatên Îslamê rabû û li her derî bû şîn.⁸⁰⁶

Melik Nasir Dawid ferman da Şêx Şemsedîn ibn Cewzîyê ku li mizgeftê rûnê û giliyê tiştê hatiye serê Qudsê bike; ew rûnişt ku rojeke mezin bû û hinek ji qotinên wî ev bûn: “Ji Qudsa pîroz delegasyonên seredanê hatin birrîn, ey wehşeta micêwan, dê çiqas li van cihan serî ji wan re bèn danîn, wê çiqas li van cihwaran rondik bêne rêtin? Bi Xwedê ger çavên wan bibin kanî jî têr nake û ger dilê wan ji kerba perçe jî bibe kar nake. Xwedê serxweşiyên Misilmanan ji wan re bigerîne xêr û qencî, aaxx şerma desthilatdarên bawermendan ku ji bo bûyerên weha derbirîn rêz dibin û dil ji kirîzan şeq dibin û kul û keser mezin dibin.” Dû re wî ev xwendin:

Çavên min ji ber rondikan ji ser hev ranabin
Çunkî ew bi girîna mîna ya li pey hev girtîne

Ez stêrkên weke çirîskên agirê qirşikan ku
Bi bablîsoka xweşbir ber bi hewa dikeve, dirêjim

Bi hêviya ku lehîya stêran zêdeyiya
Perengên ku di dil de pir bûne, vemirîne

Yê razayî her li secdeya te domand bi hêviya
Ku kerb û xemên bi ser Mizgefta Eqsayê

Ya qedirbilind û bi ser welatê dosthezî û
Niyazxwaziyê ve hatî ji ser rabin

⁸⁰⁶ Ji bo yekitiya bi Împarator re û teslîmkirina Qudsê û testra wê li ser raya giştî ya xelkê bnr. Ibn Esîr, b. n., 10/481; Ibn Wasil, b. n., 4/245-246; Eb ul-Fida, *Muxteser*, 2/240; Ebû Şame, *Zeyl*, r. 234; Sibî ibn Cewzî, b. n., 8/216; Dewadari, b. n., 7/292-295; Henbelî, *Şîfa ul-Qilûb*, r. 312.

Bi ser warê çerxan, yê wehyê û riya rast
Bi ser şehîdgeha ebdal û cihgiran ve

Bi ser sêlima mi' racê û kevirê ku pê
Ji kevirê ser erdê û tiştên wê hilkişiya

Bi ser textê milkê Xwedê yê ser erdê berî
Ku Erş û Kursiyê xwedî derece bibîne

Bi ser qibleya pêşî ku ji hêlên cihê
Di nimêja berîbûnê de berê xwe didanê

Ku avakarê wê Dawidê destedar û kurê wî
Suleymanê xwediyê desthilatê û payeyan

Mizgefta Eqsayê ya hawîrdor pîroz,
Stûnberz û şerefebilind paqij bike

Piştî ku ji alemê re ji bo xêr, qencî,
Çakî û nêzîkiyê hatibû pakkirin

Ya ku her perîşanê emirber diçe heca wê
Ji mezinê xwe re herdem secde dibe

Ji nimêjê xalî û bêkesê ku wê bîne cih
Bi ayet û sûreyên Quranê cilwergirtî ye

Vala ji cismên ku bi perestîne dixelin
Û ji hêlan ve ji tirsê zermihî ne

Vala ji çavên ji ber girîne bi av
Û ji dilên ji perwerdigarê xwe bi tirs

Vala ji nalînên poşmanan ji yê ku
Di pêşengiya kevnare de xwiya bû

Vala ji nimêjên arifên rebbê xwe
Û ji tesbîhên wanên ber xizmetê

Bila welat hemî li ser Qudsê bigirî
Û xemgînî û kederê nişan bide

Bila ji ber xeman kincên hesinî li xwe ke
Xişr û gerdeniyên ku pê jiyane dagire

Ew dê jê di parastina rehmetê de bin
Û dê bibin xwedî xerabtirîn hemandinê

Dê Meke li ser bigirî ku xweha wê ye
Û yê ku rastî Erefatê bê dê gazinan bike

Dê başiya ku bi ser Qudsê ve hat bigirî
Û niştevanên wê yên di nav keviran de veşartî jî

Tika ye ku Resûlê Xwedê ji Rebbê xwe
Ji bo van kêmasiyan hêviya tedarikê bike

Hey hawar ji nedî ve çakûç li deriyê Îslamê ketiye
Û xerabiya berîtî û şevhatiyê ji nişkê ve ye

Wan rûmeta Selah bi xerabiya xwe wêran kir
Bêşik şerefeke qedirbilind ya serbilindan bû

Wan dengêkî kêr xistibû û vê jî navûdengêkî
Ku bi xezayên wan ew mezin dêrabûn, anîbû

Ma qey zaroyên Eyûb nizanin ku ew
Bi xebatên xwe di serregirtî hatin jimartin

Bêşik vegirtina Qudsê pertewa milkê wan bû
Ma tu mêwe ku ne ji zuhreyan be heyê

Ewên ku bi min re şînoyî ne li ser wanên ku
Xemgîn in bi deng ji xemên wan re digerin

Yekî malekê da yê xeze 'î wî jê re got
Tengasiya tê de bixêrtirînê xêran e

Medreseyên ayatan ji xwendinê vala man
Û qonaxên wehyê bû çoleke xir û xalî

Enbrûr ket Qudsê û dora Şamê jî pêçayî bû, Melik Kamil pê re qaziyê
Nablusê Şemsedîn şandibû. Zimanê xelkê ji Melik Kamil re vebûbû û hemî
serekên Îslamê lome jê dikirin ku Sahib Cemaledîn ibn Metrûh li ser vê yekê
weha lêborîn jê dixwest û digot:

Serekên dîn dibêjin; dînê Mihemed e
Û hemî di dîtinê de dûrî Mihemed in

Alayên nêzîkbûna kafiran li Qudsê ne, lê Rebbê
wê qey dê wê biparêze çunkî ew qenctirîn mizgeft e

Kesê ku ji min nameyek bigihê wan bila
Weke bapîrê şêr şûrhilgir û şûrtûj be

Hûn do êvarê bi mebest rûniştin
Hûn ji sibehê ve hatine ber şîretê

Ew hew bû mîna bizîjkekî ku destekî dît
Ku nexweşiya ber mirinê lê peyda bûbû

Lezgîniyeke pêwîst ew bi bal jêkirina
Hinekî ve da, da derbasî destê din nebe

Hinek tiştên ecêb ji Imparator çêbûn ku yek ji wan gava Imparator keşeyekî li ber pêplûka tahtê rûniştî dît ku ji Frengan kaxezan distîne, ew mîna ku here jê hêvî bixwaze çû cem û ew kişand, terayî erdê kir û jê re got: "Ey beraz Siltan ziyareta vî cihî weke sedeq/xêr daye me û tu tê de van karan dikî! Ger careke din ketina yekî ji we weha bibe ez dê wî bikujim."

Berpirsiyarê tahtê digot: “Gava li nivîsa ser kumbeta tahtê ya ‘Selahedîn ev beyta pîroz ji destê mişrikan paqij kiriye’ nihêrî, bişîrî û pîrsî; ew mişrik kî ne?” Dû re ji berpirsiyaran re got: “Ev şîbakên dora tahtê ji bo çi ne?” Wan got: “Bi şev çivîk dikevinê.” Wî got: “Xwedê ew daye berazan.”

Dema bû wextê nimêja nivro û ezanxwênan bang da, hingê kesên pê re yên xizmetkar û kole û çî mamosteyên Seqeliyê bin ku li ser derûdorên agahdarî didanê hemî rabûn nimêj kirin, çûnkî ew Misilman bûn.

Imparator yekî çûrik î bêmijang bû û herdu çavên wî hûrik bûn.

Melik Kamil jî ferman li qazîyê Nablusê Qazî Şemsedîn kiribû ku gava Qudsê teslîmî Imparator bike ji miezin re jî bibêje da li ser mîzangehê azan nede, bila di hundirê heremê de bide. Lê belê Qazî jîbîr kir ku ji miezin re bibêje û Ebdulkerîmê Miezin jî di wê şevê de wextê seherê derket û dest pê kir ayetên dijî Nesraniyan xwend, yên mîna “Tu zarokên Xwedê tunene, ew Îsayê kurê Meryem e.”⁸⁰⁷ û yên weha. Serê sibê gava roj hilat Qazî gazî Ebdulkerîmê ezanxwên kir û jê re got ku, Siltan weha xwestiye. Şeva din ya duyemîn bangxwên Ebdulkerîm derneket ser bangehê, lê gava bû sibe Imparator gazî Qazî kir û jê pîrsî: “Ey qazî ka ew zîlamê ku spêdeya do derket ezangehê û ew peyv gotin.” Wî jê re got: “Siltan weha tewsiye kiriye.” Imparator jî got: “Ey Qazî, Siltan şaşî kiriye, ma hûn dê sirûd û dirûvên xwe, şerî’eta xwe û dînê xwe ji bo min biguherînin? Ma ger Melik Kamil bihata welatê min, min dikaribû ez lêdana zengilê betal bikim? Ellah Ellah, weha mekin, ev bila ya pêşî be ku hûn li cem min kêrî dikin, lê dû re hûn dê zîmanê feqîr û hiqûqnasan li xwe vekin û bibin benîştê devê xelkê.” Piştî wî li micêwran, nêrewanan, bangxwênan, feqîran û berberrên Heremê tibabekî pir [diyârî] belav kir û heryek ji wan jî ji deh dînanan heya dînarekî da wan û ji di şevan pê ve li Qudsê raneza ku dû re çû Yafayê.

Tê (di vê sala 626/1228’an) de Melik Kamil bi leşkerê xwe ve çû dora Şamê girt û Melik Eşref û Melik Mucahidê xwediyê Himsê jî pê re bûn. Melik Nasir xwe tê de parast û sûr tamîr kirin, sed çêkirin û di tengava çiya ya asê de, di Qesra Hecîyan de, di bazara reş ya simaqê de û di Şaxûrê⁸⁰⁸ de

⁸⁰⁷ Sûretê Meryem (19), ayet 34-35.

⁸⁰⁸ Ev ji deverên derkenarên Dimeşqê ne. Ibn Tuxreberdî, b. n., 6/226; Ebû Şame, *Zeyl*, 234-235.

xendeq kola û li ser sedan şervan bi cih kirin û lîstikbaz danîn. Melik Kamil çû ser sedan, koleyên Mi 'ezemî û leşkerê Şamê hatin û şerekî dijwar di nav wan de derket. Melik Kamil ew şikandin û wan ji ser sikran têk bir û baxçe şewitandin. Beredayî û betalan ji dest bi şikandina xaniyên merivan, birina daran, deriyan û paceyên wan kir, ew birin bajêr û ew bi pereyekî hindik firotin. Hesara Dimeşqê domand û bihayê zad lê hilkişiya heya bîst dirhemî, ta ku Melik Nasir fêm kir rewşa wî ber bi qelsiyê ve diçe û tu piştgirê wî ji nînin. Ew bêgav bû ku nameyekê ji apê xwe Melik Kamil re bişîne, rewşa xwe diyar bike û bi raspêrî derket çû cem. Wî berê xwe dayê û ji dêla Şamê ve Kerek, Şewbek, Belqa, Selet/Selt, Quds, Xelil, Nablus, Beysan, Xûr (Menzil Ribha/Rebha, Qeradil/Feradil/ Qerawil/Ferawil, Ke 'ba/Ke 'ber û Timurt)⁸⁰⁹ û hinek deverên ku têkevin cihên wan, danê. Wî ji Şamê di destpêka Şabanê de teslîm kir ku dema hesarê çar meh bû.⁸¹⁰

Melik Eşref ji deverên Şamê û gera baxçe û bostanên wê û mayina li Neyreba wê [Şamê] hez dikir û wî û Melik Kamil ji li hev kiribûn ku dema Şamê vegire dê bide wî. Vêca dema vegirt ew dayê û Serxed, keleya wê û deverên wê da Ezedîn Aybegê Mi 'ezemî û birayê xwe Melik Ezîz ji danî ser welatên ku di destê wî de bûn û herweha Melik Salih Îsmail û Melik Mûxîs ibn Mûxîs ji weha kir. Melik Eşref ji hew Bajarê Şamê heya 'Eqebeya Fîqê ji xwe re girt ne zêde û ji dêl ve Heran, Reha, Serê Kanîyê, Mûzir,⁸¹¹ Hemlîn,⁸¹² Sirûc û Reqayê da Melik Kamil.

Melik Kamil çû li Selemiyê daket û dora Hemayê pêça heya ku ew ji Melik Nasir Qılıç Arslan ibn Melik Mensûr Mihemed sitand û da Melik Mizafer Tiqyedîn[ibn] Melik Mensûr ku Melik Kamil ew bi keça xwe re zewicandibû.

Tê (di vê sala 626/1228'an) de Melik Mesûd Iqşîsê kurê Melik Kamil mir ku jixwe dema ew bi mirina Melik Mi 'ezem hisiyabû ji Yemenê berê xwe dabû Mekeyê da leşkerê bavê xwe hilîne û here Dimeşqê vegire û lê bimîne.

⁸⁰⁹ Ev navên deveran ku di nav kevanokê de ne di destxetê de qenc nedihatîn xwendin yan ji bi çend awayan têt xwendin û herweha di çavkanîyên din yê ser vê bûyerê de ji nînin ku meriv piştrast bike. Ji ber vê ji min ew bi alternatîfên cihê xwendin û xistin nav kevanekê.

⁸¹⁰ Ji bo agahên zêdetir li ser hesara Dimeşqê ji hêla Melik Kamil û Melik Eşref ve, bnr. Ibn Esîr, b. n., 10/482; Ibn Wasil, b. n., 4/252-253; Eb ul-Fida, *Muxteser*, 2/240-241; Ibn Kesîr, b. n., 13/94; Ebû Şame, *Zeyl*, r. 234-235; Sibî Ibn Cewzi, b. n., 8/657-658.

⁸¹¹ Mûzir keleyek ji yê bajarê Mêrdînê ye. Ibn Esîr, *el-Kamil*, 11/94

⁸¹² Hemlîn keleyek ji yê bajarê Mêrdînê ye. Ibn Esîr, *el-Kamil*, 11/94

Ew ku yekî zorba yî rikdar bû, dema kete Mekeyê felc lê ket, xem û keder ketin dilê wî û pê mir ku Melik Kamil bi mirina wî şa bû.

Tê (di vê sala 626/1228'an) de Siltan Celaledîn bi leşkerê xwe ve çû avêt ser Xelatê û hingê jî qasidê Ezedîn Aybegê cihgirê wê giha cem. Wî jê re xwe kê m dixist û xweş dikir û digot: "Bêguman Melik Eşref dema bi bêdebbîya kirêt ya Hacib Elî hisiya ku li pêşberî welatê Siltan kiribû, pê aciz bû, ew ji ser kar avêt û li min ferman kir ku ez wî radest bikim; ew va ye di bîrê de girêdayî ye û karûbarê Xelatê jî spartiye min û li min ferman kiriye ku ez rêz û resmîyê jî Siltan re bigirim û hikmê Siltan li ser Xelat û welatên wê be, leşkerê wê jî li ber destê wî be û çî gava bivê di hawara wî de be.

Siltan guh nedayê lê bersîveke nerênî jî neda, çarde mence nîq li ser Xelatê girêda û ew xist tengasiyê, zor da dorpêçanê û leşkerê ku lê bû bi xelkê wê ve jî şerekî dijwar pê re kir. Xela çêbû, qût û mûnet nema; dest bi xwarina miraran, goştê kûçik û psikan kirin û çerm bi avê nerm dikirin, dixwarin û digel vê jî xwe radigirtin. Mîrek û serdarên ku lê diman ev bûn: Melik Mu'îz Mucîredîn Yaqûb,⁸¹³ Melik Emced Tiqyedîn,⁸¹⁴ Mîr Hisamedîn Qeymerî,⁸¹⁵ Mîr Ezedîn ibn Bedir,⁸¹⁶ Mîr Esededîn ibn Ebdullahê Mihranî,⁸¹⁷ Mîr Şemsedîn⁸¹⁸ û Nasirudînê Qeymurî,⁸¹⁹ Elemudîn Sencer,⁸²⁰ komeke pir ji serdar û derûdorên wan û Pehlewan Îsmailê Îwanî⁸²¹ bûn.

⁸¹³ Ew Melik Mu'îz Mucîredîn Yaqûb ibn Melik Adil Ebû Bekir ibn Eyûb ibn Şadi bû ku di sala 654/1256'an de wefat kiribû. Ibn Kesir, b. n., 13/147; Ibn Cewzî, *Zeyl*, 1/37; Henbelî, *Şîfa ul-Qilûb*, r. 326.

⁸¹⁴ Emced Ebas Tiqyedîn ibn Melik Adil Ebû Bekir ibn Eyûb ibn Şadi bû ku di sala 669/1270'yi de wefat kiribû. Sibte ibn Cewzî, *Mîr'at*, 2/460; Ibn Kesir, b. n., 13/195; Henbelî, *Şîfa ul-Qilûb*, r. 327.

⁸¹⁵ Mîr Hisamedînê Qeymurî ji Kurdên keleya Qeymûrê bû ku dikeve çiyayên bakurê Mûsilê û mîna gelek mîrekên Qeymûriyan ew ji yek ji serdarên Eyûbiyan bû û dû re bûbû mezintirin serdarê Melik Salih Necmedin Eyûb. Ew di sala 648/1250'i de di cenga navbera Eyûbiyên Şamê û Memlûkiyên Misrê ya navbera Xeşba û Ebasesyê de bi birayê xwe Diyaedin Qeymurî û hinek mîrekên Kurdan yê din ve hatibû kuştin. Ev bûyera kuştina wan ji di cenga navbera hevalbendên Eyûbiyan û Ezedîn Aybegê serdarê kolemenên Melik Salih ku piştî wefata wî, bi dekekê kurê wî Tûranşah ji kuştibû û dest danibû ser Misrê, de ji bo sitandina Misrê jê û ji Memlûkiyan û vegeandina wê li Eyûbiyan, qewimî bû. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 286; Hesneyanî, b. n., r. 211.

⁸¹⁶ Ji bo Mîr Ezedîn Ibn Bedirê Himeydî ku yek ji serdarên mîrxasî bi rûmet yê Melik Eşref bû. Bnr. li jor, r. 249; jêrenot 645.

⁸¹⁷ Mîr Esededîn ibn Ebdullahê Mihranî mîrekî ji eşîra Mihranîyên Kurdên herêma Hekariya bû. Boris James, b. n. r. 44

⁸¹⁸ Mîr Şemsedîn Qeymurî jî yek ji serdar û mîrekên malbata Qeymûriyên Kurd bûn ku di ber xizmeta Melik Salih Necmedin Eyûb de bûn. Di dema kuştina Tûranşahê kurê Melik Salih de van mîrekên Qeymurî piştigiri nedanê û li dijî kuştina wî derneketin, lê digel vê jî piştî ew ji hêla wan Memlûkên ku bêbextî bi kurê xwediyê xwe re kiribûn ve hatin desteserkirin. Dewadârî, b. n., 7/383; Hesneyanî, b. n., r. 186, 213.

⁸¹⁹ Ew Mîr Nasirudîn Hiseynê Qeymerî (600-669/1197-1274) bû ku mezintirîn û qedirgirantrîn serdarê dema xwe bû û xwedî gotin û biryara tam bû, herweha ew yekî mîrxas, camêr, dadmend û serok bû. 'Izet Süleman Hiseyn, b. n., ji Yûnîni, *Zeyla Mirat uz-Zemanê*, 2/366.

⁸²⁰ Ew Elemudîn Sencer Helebîyê Tirk bû ku cihgirê Melik Mizafer Qutizê Tirkmen yê Dimeşqî bû, dema Qutiz hatibû kuştin xwestibû ku dest daye ser û wê jî xwe re arinzi bike, lê dû re ji Şamê reviyabû Ba'albekê, li wê derê hatibû girtin û şandibûn Misrê. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 321, 324.

⁸²¹ Min li ser serdar Pehlewan Îsmailê Îwanî tu agahdarî peyda nekir.

Gava dorpêçan dirêj bû, qûtê wan jî nema û ji alikariya Melik Eşref bêh-êvî bûn hingê Pehlewan Îwanî hevalê xwe bi şev şand û ji Siltan ji bo dîyar- kirina mîrgehekê li Azerbaycanê sozek xwest da Xelatê teslîmî wî bike û wî jî Selmas û çend cewlik danê û jê re sond xwar. Qasid zivirî û biryar hat girtin û merivan xwe ji hemî cenga bi wan re bi çek kir, zor danê û zebitîn, lê tu tişt bi dest nexistin ku hingê Îsmâil bi şev werîs berdan û ala û peyade heya serê sibê hilkişîyan. Siltan di tîra mencenîqan de êrişî neqebê kir lê leşkerê Xelatê yê mayî şerekî dijwar kir ta ku wan derxistin, bes dema li birc û sûran nihêrîn dîtî ku ew bi alayên Siltan û Xwarizmîyan dagirtî ne. Êrişê ji dervayê bajêr û ji ser sûran ve domand heya ku ew şikiyan û revîyan û serdar hemî hatin dîlgirtin. Mîr Ezedîn Aybegê Eşrefî,⁸²² Mucîredîn û Tiqyedîn û yên bi wan re di keleyê de xwe asê kirin, lê Xwarizmîyan sê şev û sê rojan Xelatê talan kir û xezîneyên xelkê wê derxistin, ew veşartin û komeke mezin di bin wan gunehan de mirin.⁸²³

Mucîredîn û Tiqyedîn ji keleyê hatin xwar û ji bo xwe û Ezedîn hêviya ewleyiyê kirin, wî ewleyî da wan û ew çûne cem, lê ji bo kêmxistinê nehişt ku Ezedîn here destê wî. Mucîredîn û Tiqyedîn li ser sifrê rûdiniştin û amade dibûn ku Siltan jî ji xayintiya wan re rûmet digirt, lê Ezedîn Aybeg rawestiyayî bû. Hinek Tirkên ku aliyê Ezedîn Aybeg digirtin, gotin: “Evên han jî di ber fermana wî û xizmeta wî de bûn.” Siltan got: “Ev arezuya xwediyê wê bû ku hikmê wî li ser birayên wî hebû, lê vîna min tê de tunebû û hertişt vedigere ser eslê xwe.” Ew her di xizmetê de man heya ku peyamhinêrê Dîwanê hat û mehderiya wan kir ku hingê Mucîredîn û Tiqyedîn hatin berdan û Tiqyedîn çû Bexdayê û [Mucîredîn jî] vegeriya Şamê.

⁸²² Mîr Ezedîn Aybegê Eşrefî ustaddarê Melik Eşref bû ku piştî serihildana Şehabedîn Xazî wî li Xelatê ew danibû cem Hacib Elî da wê çêtir biparêze. Bnr. li jor r. 281-82.

⁸²³ Ji bo agahên zêde li ser bêbextiya ku di nav Xelatê de pêk hat û têkoşîna lehengi ya xîretkêşîya Eyûbiyan ku bi xelkê Xelatê re nişan da û bêtaqetîya di bin dorpêçanê de ji ber şerê dijwar û birçîman û bêçariya ber dirêjîya hesarê û bêwijdaniya Celaledîn bi xelkê wê re, bnr. Ibn Esîr, b. n., 10/484-485; Ebû Şame, *Zeyl*, 240-241; Ibn Wasil, b. n., 4/264, 280-281; Eb ul-Fida, *Muxteser*, 2/245.

Sala Şeşsed û Bîst û Heftan (627/1229)

Tê (di vê sala 627/1229'an) de Melik Kamil berê xwe da Heranê û welatê rojhilat teslîmî Tewaşî⁸²⁴ Şemsedîn Sewab kir.

Tê (di vê sala 627/1229'an) de Melik Eşref birayê xwe Melik Salih Îsmail bi leşkerê xwe ve şand ser Melik Emced û ew di keleya Ba'albekê de xist hesarê, mendenîqên mexribî li ser giradan û ew xistin tengasiyê ta ku komek li ser hesarê hatin kuştin. Melik Emced şerekî mezin pê re kir ta ku Sefiyedîn ibn Merzûq kete navbera wan, li ser vê li hev hatin ku Cebhu z-Zebdanîyê⁸²⁵ bidinê û ew jî ji Ba'albekê dakeve û li xaniyê xwe yê bi navê Dar es-Se'adetê rûnê ku li cem Deriyê Nesr bû.

Tê (di vê sala 627/1229'an) de xwediyê Rûmê ji Melik Eşref re xeber şand û jê re got: "Tu dizanî ku Caledîn çûye avêtiye ser Xelatê, ew vegirtiye, rûmeta we şikandiye, welatê te wêran kiriye û serdarên te kuştine, ji ber vê jî ger tu bêyî cem min de sipah û gencîneyên min li ber destê te û di oxira te de bin." Ew bi Melik Kamil şewirî û wî jî heman tiştî jê re destnîşan kir û leşkerê xwe bi Şemsedîn Sewab Tewaşî re, leşkerê rojhilat û Melik Cewadê biraziyê xwe jî şand cem [Melik Eşref] û wî bi xwe ku hingê li Reqeyê bû, li Firatê xist da here Misrê.

Melik Eşref bi heftsed siwarên hevalbendên xwe ve çû Heranê, lê ma û ji leşkerê xwe yê Şamê re nivîsî, gazî wan kir û ji yê Helebê, Mûsilê û Cezîreyê re jî xeber şand û ji her hêlê ve jê re leşker civiya. Ew ber bi Rûmê ve bi rê ket ku pê re jî ji pêşengan birayê wî Şhabedîn Xazîyê xwediyê Meyafarqînê, birayê wî Melik Ezîz Osmanê xwediyê Banyasê, birayê wî Melik Hafîzê xwediyê keleya Ce'berê, Melik Cewadê biraziyê wî, Şemsedîn Sewabê Adilî,

⁸²⁴ Tewaşî xizmetkarên sarayê yê nêzîkî siltan bûn ku ji wan re ustaddar ji dihat gotin. Qelqêşendî, b. n., 5/456

⁸²⁵ Bostanên derkenarên Dimeşqê ne. Neşewî, b. n., r. 221

Melik Mensûrê ibn Mucahidê xwediye Himsê û sipaha Helebê hebûn ku pêşengê wê jî Mîr Ezedînê kurê Micelayê Hekarî bû. Melik Eşref bi xwediye Rûmê re civiya, ew çû pêşiya wî û qedrê wî girt, jê û ji melik û serdarên pê re gelek pêşkêşî û cihûwar [kon û xargehên lê mayinê?] şandin. Melik Eşref û birayên xwe çûne cem xweha xwe jina Siltan Elaedîn û li cem wê civiyan ku ew jî bi hatina wan şa bû.

Siltan Elaedîn ji Melik Eşref û birayên wî re xeber şand û ji wan xwest ku pê re li meydanê ji bo hevnezikariyê bi gogê/poloyê bilîzin. Ew amade bûn û dest bi listikê kirin, [di nav listikê de] Siltan Elaedîn bi kaşûyê/çewganê xwe li gogê da, ew ji dest wî ket û Melik Eşref bi lez peya bû çû rahiştê ew miz da û dayê, lê Siltan Elaedîn jê re peya nebû ku vê yekê şopa xwe li ser wan hişt û texmîn kirin ku dê li ser Melik Eşref jî şopa xwe hiştibe. Lê belê Melik Eşref bi xwe digel mezinatiya xwe ya bi rûmet, payedariya xwe ya bilind, welat û desthilata malbata xwe ya pir î xurt dêsa ew pir nefspiçûk bû, çawa ku jixwe Eyûbî hemî jî di welatên xwe de ne weke qralên Rûmê û şahên Ecem zordar û nefsmezin bûn.

Dema ew ji listika Çewkanê/Çoganê vala bûn, Siltan Elaedîn zîyafetek li darxist û Melik Eşref û melikên din vexwend ser û dema civat temam bû jî Siltan Elaedîn pekiya pêş Melik Eşref, erda ber destê wî ramîsa û got: “Ey Xwendkar, ez ne nezanê bi wê qenciya mezinê xwe me ku gava li meydanê peyabû û çewganê da koleyê xwe. Bêguman li wê derê sixurên qralên Rûmê, yên kafiran, yên xeraban, yên Xwarizmşah û melikên din yên Tataran hebûn. Ji xwe min jî xuyê mewlayê xwe yê qenc dizanî ku ew dê li ser [kirina] koleyê xwe raneweste û lê negire; herweha ez dizanim ku Siltan bi vê yekê zor li min kir û rûmeteke bilind da min ku Xwedê şanê te jî bilind bike. Melikên Eyûbîyan yên amede ev yek ecibandin û baweriya ku ew xwe li ser Melik Eşref mezin dike, ji dilê wan derket.

Heçî Siltan Celaledîn e, ew çû Menazgirê/Melazgirê⁸²⁶ da wê têxe hesarê. Riknedîn Cihanşah ibn Tuxrilê xwediye Erzena Rûmê giha cem siltan û wî bi hevkarîya navbera xwediye Rûmê û Melik Eşref hisand. Wî gihîştina Melik Eşref ya cem xwediye Rûmê jê re gilî kir û da zanîn ku ew dê di nêzik de herin wî. Siltan bi avêtina tîrên sor ku li cem wan nîşana seferê bû, karûbarê leşker xist ber berpîrsiyariya hêzên Çawîşî û Pehlewani û fermana kombûnê li wan kir.

⁸²⁶ Menazcird/Menazgir/Melazgir navçeyeke navdar e di navbera Xelat û welatê Romê yê hingê de ku [diket] ber sinorê Ermenistana [hingê]. Yaqût, b. n., 5/202.

Ew ber bi Xertebirtê/Xarpûtê ve çûn, li wê derê li benda kombûna leşker man, ew bi nexweşîneke dijwar ket û kete nav livînan û ji jiyane bêhêvî bû. Di wê demê de nameyên Riknedîne xwediyê Erzena Rûmê (Erzeromê) jî dihatin ku wî ji tevgera herdu sipahan agahdar dikir û ew teşwîqî ser lebtê dikir. Îcar [heya] gava ku êşa wî hinekî sivik bû leşkerê Rûm û Şamê jî civiyabû û Melik Eşref ew bi rêkûpêktirîn rêzbendiyê amade kiribûn.

Lê Celaledîn bi xwe leşkerê Îraqê û Şeref Melik li ser Menazgirê/Melazgirê hişt bi kêmasî ji bo girîngiya:

Gava cidîtiya meriv di karekî de berpê be
Hingê tişt ji meriv re ji her hêlê ve pêk tên

Ger cîhana wî piştî xwe bidê jî di feryada wî
Ya hawarxwestinê de li cem wî lêborîn heye

Ew çû û qonax tewandin û li Basicmanê⁸²⁷ rastî leşkerê Erzincanê hat, leşkerê Celaledîn ew şikandin û vê yekê tirseke mezin xist dilê leşkerê Rûmê.

Di bîst û pêncê remezanê de sixur gihîştin û gotin ku Siltan Celaledîn sibeya inê dê li cem we be. Melik Eşref telpên pêşeng rêz kir, piştî wan yên Ereb, dû re jî Melik Mensûrê kurê xwediyê Himsê, piştî wan jî leşkerê Helebê ku pêşkêşê wan Ezedîn ibn Micela bû, dû re Tewaşî Şemsedîn Sewab bû, piştî wî jî Melik Cewad ibn Memdûd bû, piştî wî jî Melik Ezîz Osman bû, piştî wî jî Melik Mizafer Şehabedîn Xazî bû û piştî wî jî telpên Melik Eşref û hêza dora wî û koleyên wî digel alîkar û mêrxasên pê re dihatin.

Leşkerê Rûmê jî bi Siltan Elaedîn re bû ku pêşengên xwe û telpên xwe rêz kiribû; pêşhêzên leşkerê Xwarizmî bi pêş ketin heya ku di navbera wan de çiyayek ma û li kêlaka wî jî newaleke mezin hebû. Di sibeya şemiyê de Celaledîn newal derbas kir û derket serê çiya û rawestiya ku hingê roj jî dabû ser telpên leşkerê Şamî û ew jî zirx û mixfer li ber wan bûn û cilên ser hespên wan jî berkeştiwanên⁸²⁸ zerkeşî bûn û tewariq (mortalên mezin î dirêj) bi destên wan bûn ku vê jî ew şaşmayî hiştin, ya rastî pir aciz kir û got: “Ev leşke-

⁸²⁷ Basicman cihêkî navbera Melazgir û Xelatê ye. Ibn Wasil, b. n., 4/190

⁸²⁸ Berkeştiwan yan jî berika ustuwân, cileke weke berikekê ye ku davêjin ser hespan û ji stuyê wan heya gewdê wan tev digire da di cengê de wan ji derbên rim, tîr û şûran biparêze. Bnr. Dewadârî, *Kenz*, 7/179, not 1.

rekî weha ye ku çiya nikarin wî bilivînin.” Mebest jê leşkerê Melik Eşref û yê Şamê bûn. Melik Eşref jî hêdî hêdî dimeşiya û telpên wî jî weke tîra devê şeh siwar ji siwarî cuda nedibû, diherikîn û ew jî li ser wan digeriya, nav di wan dida û pesnê wan dida.

Şer dest pê kir û bi qasî deh hezar Xwarizmî çûne wan û nêzî [leşkerê] Şamî bûn û reşandin wan, lê wan bi mertalan rûyê xwe veşart û bê ku aciz bibin li meşa xwe ya hêdî domandin. Dû re hêza Xwarizmîyan ya çepê bi pêş ket û ya rastê jî ji ser girekî wê xwiya bû, Şemsedîn Sewab derket pêş, rim avêt Xwarizmîyan û Şamî zivirîn cihê xwe.

Dû re Xwarizmî bi êrişeke pir mezin bi qasî pazde hezar siwarî ve çûne wan ta ku erd ji ber wan lerizî, lê Şamîyan jî bêacizî li çûna xwe domand. Wan tîr reşandin ser wan lê mijeke dijar derket, Melik Eşref çû ser wan û li pey hev êriş birin ta ku Xwarizmîyan xwe ranegirt û bi paş ve vekişyan. Şamîyan bi lêdan û derbên rîman dan ser piştê wan ta ku pirên wan avêtin newalê, li ser hev ew kuştin û dîl girtin. Têkçûnê xwiya kir û talankariyê da pey ku rîman jî mebesta xwe dianî cih û şûran jî kelawaca xwe di çoleke ku zanîn pê neketibû, nig û piyên dawaran tê re neçûbûn û ji dema kevnare ve arezûyê xwe bi bal ve nedabû, sar dikir. Ta ku roja esîl ber bi ava ve xwar bû û destûra çûna ava wergirt, hînek ji wan ji germa cenga telpan ketin qelîştekan û têkçûna Tirkan ji ber şûrên Ereban [xwiya bû]. Elxî Xan, Etles Melik û hejmareke pir ji xan û giregiran hatin dîl girtin ku xwediyê Rûmê fermana birrîna stuyên wan da, lê Melik Eşref mehderiya wan kir û xwediyê Erzena Rûmê jî hat dîlgirtin.

Melik Eşref xwest here Xelatê; xwediyê Rûmê jî jê û ji bira, pêşeng û serdarên wî re mal, hesp, diyarî û xelatên ku bihayên wan du milyon dînar bû, şandin. Xwediyê Rûmê vegeriya welatê xwe, Melik Eşref çû Xelatê, Celaledîn jî çû Ercîşê û pê re jî jina Melik Eşref û Muçîredîn û Tiqyedîne birayê Melik Eşref hebûn.⁸²⁹ Melik Eşref da pey Celaledîn lê wî xwe jê dût xist û ji hev re name û qasid şandin û li hev hatin ku Melik Eşref di destpêka Rebielaxera sala şeşsed û bîst û heştan (628/1230) de zivirî Şamê. Dû re Celaledîn jî çû Azerbaycanê ku qasidê Melik Eşref yê ku dişand cem Celaledîn Şemsedîn Xasbegê kurê xwediyê Tikritê Mihmandarê Eşrefî bû, ew yekî zana yî hêjayî û şair bû.

⁸²⁹ Li jor derbas bû ku li ser mehderiya Xelîfe Celaledîn ew berdabûn û yek ji van çûbû Şamê û yek ji Bexdayê. Bnr. li jor paragrafa paşî ya bûyerên sala 626/1228'an.

Sala Şeşsed û Bîst û Heştan (628/1230)

Tê (di vê sala 628/1230'yî) de Melik Emced Mecdedîn Behramşah ibn Ezedîn Feruxşah ibn Şahinşah ibn Eyûbê xwediyê Ba'albekê hat kuştin. [Sedem jî] dizîna qolanê hewqel/hokke û diwêta wî ya bi bihayê dused dînarî bû ku ew guman ji koleyekî xwe dikir. [Dû re wî] koleyê diz girtibû û ew di kozikekî saraya xwe de ku li pişt oda wî ya xeberê bû, hepis kiribû û gef lê xwaribûn ku dê destê wî jê bike û wî daleqîne. Di roja çarşema dozdeyê Şewalê de ew mîna hercar [li oda xwe] rûnişt û kozikê ku kole tê de girtibû jî li pişt wî bû û li cem wî jî Şerîf Ebasê biraziyê Beha û Ibn Fehdê remildar yê cihû hebûn. Ibn Fehd usturlap [stêrpiv]⁸³⁰ di dest de jê re got: "Ey mezinê min vê gavê tu di wextê xweş de yî lê piştî wê çi ye? Ger tu li ser karê cîhanê bilivî tu dê bi dest bixîni." Di wê gavê de koleyê di kozikê de girtî ji cihê xwe pekiya û rahişt şûrê Melik Emced û pê lê da û milê wî xist ku hingê Emced jî digot: "Na ya Mabûn." Dû re derbeke din li noqa wî da û bi carekê hilkişiya ser xanî, kole jî li dû wî bûn, wî xwe ji ser xanî avêt, li ser kevirê bendê ket û mir, koleyan jî ew parî parî kir.

Emced bi xwe li ser kêlika xwe ya jiyane ya dawî bû û hezkirê stranên Şems ul-Muxnîyeya navdarê bi Sewdayê bû ku wa rojan dest jê berdabû. Gava bi bûyerê hisiya bi girî kete hundir û kincên xwe jî qetand, gava Emced ew dît hima ji ber xwe ve ev riste honan:

Ez li benda xeyda wê bûm ku dê lome li min bike
Ne xeyda wê pir bû û ne jî belawelayiya wê hat hev

Dema bi mirinê hisiya dilovanî li min kir
Ku dilovaniya wê li cem min kar dike

⁸³⁰ Usturlap alavê pivana dûriya navbera Stêrkan e, bnr. Mewlûd Sari, *Mewarid, ferhenga Erebi-Tirkî, beşa herfa elifê*.

Ew hat û benda mirinê di nabera min û wê de
Ew hat hevgîhanê dema ku hevgîhan fêde nake

Ew mir û di goristana bavê xwe de li hêla bakur hat veşartin ku yekî hêja, mêrxas, camêr û pesindayî bû û rewanbêj û şair bû ku dîwaneke wî ya honraweyê ya xweş heye.

Heçî Siltan Celaledîn Xwarizmşah piştî şikestinê berê xwe da Tebrêzê ku Xwarizmî jî jê veqetiyabûn û li welatan belav bûbûn, dema nûçeya şikestina wî gihabû her civat û gazîyan. Ew hê qenc li Tebrêzê ranewestiyabû ku xebera xerab ya hatina Tataran gihayê, Şemsedîn Xasbegê xwediyê Tikrîtê xatir jê xwest û ew bi Mucîredîn Yaqûbê kurê Melik Adil re çû qesta Mûqanê kir da leşker bide hev, lê ka? Berê ew neyarê wî yê mîna deryaya pêldayî ketibû pêşiya wî ku di rê de ew bi Mucîredîn re diaxivî lê gava bi tenê dima stêrk ji çavên wî diherikîn ji ber ku zanîbû jê re ne alîkar û ne jî piştgir hebûn.

Dema gihîşt Mûqanê pehlewana şandin cem xan û pêşengan û bi hatina dijaminê ... hisandin û ew tirsandin. Wî ji mêrxasên xwe yên ku bawerî bi wan dianî pêşhêzek şand da wî ji rewşa neyarê ... agahdar bikin, lê sistayî li nik wan çêbûbû û Siltan jî li Mûqanê bi ravê ve mijûl bû ku leşkerê wî jî li dor hezar kesî ji mêrxasên wî bûn. Ew daket ser keleya Şêrkebûtê⁸³¹ ku di dema hatina Tataran ya pêşî de wêran bûbû, lê Şeref Melik ew ava kiribû. Ew wê şevê lê raza û hew pê hisiya ku neyar rê li ser girtine; ew siwar bû, bi şev çû û hevalên wî û xanên dostên wî jê cihê bûn.

Heya hingê jî Mucîredîn pê re bû ku jê re pêşniyaz kir û got: “Baştir e em herin cem Melik Eşref û em wî bi hatina neyar ya ser welat bihisnin û diyar bikin ku ji bilî mildan û hevgirtina li dijî neyar tu tişt nemaye; heyhat ma qey kesî dilxweş heye ku hilkişe jor û texmîn bike ku ev cudabûn e?” Dû re dema wî ji Mucîredîn xatir xwest di dilê xwe de bi zimanê biyanî gotinek got ku maneya wê ev bû: “Serkeftina min bi roviyekî ku bi lepên xwe ez birîndar kirime û hawarxwestina min ji baskekî ku bi destê wî hatime birrîn û li hember pêşengên wî rêz bûme.” Mucîredîn jê veqetiya û Mu’inedînê Qûmî jî hevaltiya wî kir û ew ber bi Şamê ve bi rê ketin.

⁸³¹ Şêrkebût Keleyek bû ku li ser girekî Mûqanê hatibû avakirin û li dora wê jî xendeqeke kûr i fireh hebû ku ava bajêr jê derdiket û meriv hew bi pireke seyara ku dihat danin û rakirin karibû lê derbas bibe. Nesewî, b. n., r. 353

Siltan li Mahanê⁸³² ma, dû re xeber jê re hat ku Tatar planê çûna ser dikin, rabû qesta Aranê⁸³³ kir, dema nêzikî Hîzanê⁸³⁴ bû lê daket û çend rojan lê ma. Dema Obaşê Genceyê Xwarizmiyên ku lê bûn, kuştin, bi aşkereyî xerabî kirin û rika xwe diyar kirin, hingê wî Xan Birdî şand cem wan da ferman bike ku ew beremir bin, xwe ji dijîtiyê dûr bikin û sozê qencyê jî da wan, lê ew ji dijberiyê venegeriyan û însaf nekirin.

Siltan giha wê derê, li bostanên wê daket û qasid jî di nav wan de çû û hat, lê ew ji serîhildana ku dikirin venegeriyan û obaşê wan derket û bi tîran li konê Siltan da. Siltan siwar bû û kesên pê re ajote ser wan ku mîna pez ew diketin û di xwîna xwe de digevizîn û siltan bi yên têkçûyî re kete bajêr û ferman li mezinên wê kir da yên sedemên vê rikê û vê xerabiyê bînin cem. Wan sih kes destnîşan kir ku ew anîn û li deriyê qesrê serê wan jê kir û Siltan jî li pey rewşa qasidê xwe bû ku hewara wî biribû bal Melik Eşref li pêşberî dijminê ... .

Jê re bersiv hat ku digot: “Ew bi xwe ber bi welatê Misrê ve diçe da wan bigire, bi lez amade bike” û rewş jî mîna ku li jêr e, hatiye gotin:

Ew sozên xwiya ku mîna leylana çolê ye
Ji rojekê heya rojekê û ji mehekê heya heyvekê

Neyar qesta Siltan kir û wî şev û roja xwe kir yek û çû heya giha Amedê, Elemedîn bi qamişê şekir qasidek ji hêla Melik Mesûd ve ji bo beremriyê derxist pêşiya wî ku çûna Rûmê pê xweş dikir û dilê wî dibijand vegirtina wê. Siltan meyla xwe da gotin û dest ji mebesta xwe ya çûna Îsfahanê berda. Ew wê şevê li Amedê razan, vexwarin, serxweş bûn û bi xwe ve nehatin heya ku nefxa Sûrê lê da û ji goran hatin şandin. Di wê şevê de yekî Tirkmen hat cem û jê re got: “Min di xaniyê ku do tu tê de bûyî leşkerên ku cilûbergên wan ne mîna bûn yên leşkerê te dît.” Wî ew derewîn derxist û got: “Ev dekek e ji kesên ku naxwazin em dakevin vî welatî.” û ew heya berdestê sibehê serxweş raza. Spêdeyê Tataran dora wî û leşkerên wî girtibûn, destê xerabiyê xistibûn navçeyan, koma wan li hawîrdoran belav bûbû, bi telpan dora xargeha wî pêçabûn û ew jî serxweş di xewê de mabûn.

⁸³² Mahan bajareki Kermanê ye ku navbera wan du qonax in. Yaqût, b. n., 5/57

⁸³³ Aran/Eran eyaleteke fireh ku gelek herêm û bajarên mîna Gence. Beyleqan û yên din digire nav xwe û çemê Arasê wê ji Azerbaycanê vediqetîne. Yaqût, b. n., 1/164

⁸³⁴ Hîzan navçeyeke nêzikî Sêrtê ye. Yaqût, b. n., 2/380. Ev ne Hizana ser Bedlîsê ye.

Di wê demê de Erexan bi heval û alayên wî ve gihîştê û êrîşî wan kir, wan ji ber xargehê derxist û hinek mêrxasên wî ketin xargehê, wan bi destê Siltan girt û ew bi taqîyeke spî derxist, li hespê siwar kir û ew bir, lê dema Erexan dît ku telpên Tataran ketine pey wî û jidil diçinê, wî ferman kir ku leşkerê pê re jê veqete da ew bidin pey komê pir û ew bi tena serê xwe xelas bibe. Lê belê wî di vê yekê de şaşî kir, çunkî dema Erxan jê veqetiya hêzeke zahf ji giregirên Xwarizmîyan da pey wî û gava ew giha Erbilê/Hewlêrê çar hezar siwar pê re bûn. Melik Mi'ezem Mizaferedîn pêşwaziya wî kir, qencî pê re kir û dû re ew çû Îsfahanê û demekê ew vegirt.

Lê Siltan bi xwe telpa dijmin da pey û ji ber ku hespê wî esil bû wan eseyî kir ku ew Siltan e û bi qasî pazde kesên Tatarî li pey wî rêz bûn, ew li wan zivirî, du kes ji wan kuştin û ew jî hilkişiya çiyê.

Kurdan ew rê diparast û dema ew li wê derê dît, wan ew girt û şêland/tazî kir û gava xwestin wî bikujin hingê wî ji mezinê wan re bi nihênî got: "Ez Siltan im, tu lez meke; ji te re çêtir e ger tu min bibî cem Melik Mizafer Şehabedîn, yan jî ger tu min bibî cihekî welatê min û bivêyê tu dê bibî mîr." Zilam xwest ku wî bibe bigihîne welatê wî, rabû ew bir cem eşîra xwe, ew li cem jina xwe hişt û ew bi xwe çû çiya da hespê wî bîne.

Îcar gava zilam wiha bû yekî Kurd ku serrimek bi destê wî bû, ji nedî ve hat û ji pîrekê re got: "Ev Xwarizmî kê ye? Ji bo çî hûn wî nakujin?" Wê got: "Tu rê tê de nîne, mêrê min ewleyî dayê û ew naskiriye ku Siltan e." Yê Kurd got: "Çawa hûn siltaniya wî rast didêrînin, wî li Xelatê birayekî min ku jê çêtir bû, kuşt û bi serrima xwe derbek lê da ku ya duyemîn ne pêwîst bû û ew gihand refên miriyan. Wî di hilatina rojê de alaya dîn pê daxist û avahiya Îslamê hedimand; çî ecêb e ku mirina şêrê serdest bi destê rovî be.

Piştî demekê Melik Mizafer meriv şandin wî çiyayî û rextên/selbên Siltan hespê ku di bin de bû, zîn, şûr û mişûr û pêşeniya ku li ser porê xwe girêdida, da hev. Dema ku ew hazir kirin mêrxasên wî yên pê re hemî peymayên wî nas kirin ku wî merivî şandin hestiyên wî dan anîn û ew xistin gorê. Bi rastî wî Kurdê gunehkar xirabiyeke mezin kiribû.

Behsa binek xuy û exlaqê wî

Ew Tirkekî esmer î kin bû ku bi Tirkî û Farisî tev xeberdida û mêrxasekî şêrane û egîdekî milahîm bû ku nehêrsok û neçêrçêrokî û sergiran bû, ew zêde nedixavî û pir nedikeniya, hew dibişirî. Wî herdem dadmendî hildibijart, lê ew rastî wextekî bi xirecir û bi xerabî hat ku tê de bi ser ket. Wî hez dikir ku xelkê wî di firehiyê de bijî ger ku ne di dema fitretê [dema xerab ya navbera du peryodan] de bihata ser hikim ku [ji ber wê demê jî] ew hêrsokî dikir.

Wî ji destpêka derketina xwe ve ji Hindê ji Xelîfe re dinivîsî, lê dijberî [ya navbera wan û Xelîfe] jî li ser rêz û benda bavê wî rû dida ku xizmetkarê sernêrm yê Menkbertî, kurê Siltan Sencer bû. Dema xelata siltaniyê çawa me got, lê hat kirin jê re “koleyê wî” hat nivîsîn û xitaba wî jî ev bû: “Serwerê Mezinê me Serdarê Bawermendan, Pêşewayê Misilmanan, Xelîfeyê Pêxemberê Xwedayê Cîhanê, Pêşewayê Rojhilat û Rojava, Payeberzê Zirweya Bilind ji [nesla] Luey ibn Xalib.”

Wî ji bo Elaedîn Keyqubad û melikên Misrê û Şamê hemiyar navê xwe, yê bavê xwe û bi bernavê siltaniyê dinivîsî, lê wî tişteki adetî mîna ku desthilatdarên din dinivîsîn; xizmetkarê te, yan dostê te, yan jî birayê te, li binê nameya xwe nedinivîsî, ku nişana ser mohr û îmza wî jî ev bû: “Serkeftin hew ji Xwedê ye.” Gava ji Bedredînê xwediyê Mûsilê û yên mîna wî re dinivîsî ev nişan bi çêtirîn destnivîsê lê dikir ku xameya nişanê jî dikir dû şeq da qalind were nivîsîn.

Wan ji dema derketina wî ji Hindê ve ji cem Xelîfe bi nasnavê “Xaqanê Bilind” xîtab kiriye û wî jî her xwestiye ku nasnavê siltanê lê bike lê Xelîfe erê nekiriye. Çunkî adetekî weha ji bo melikên mezin yê berî wî pêk nehatibû, lê dema pêwîstî pê çêbû hingê xelata siltaniyê jê re birin û ew bi “Cenabê Şahinşahê Mezin” hat xîtabkirin ku bûyera wî di nivê meha Şewalê ya sala şêşsed û bîst û heştan (628/1230) de qewimî.

Sala Şeşsed û Bîst û Nehan (629/1231)

Tê (di vê sala 629/1231'ê) de Fexredîn Mihemed ibn Abdulwehab ibn Ebdullahê Ensarî ku bi Ibn Şîrcîyê Dimeşqî dihat nasîn, wefat kir.⁸³⁵ Ew yekî dadmend, pêbawer, mihteşem, dilmezin û himetbilind bû ku girêdayê bi Sitîşama qîza Eyûb ve û wekilê wê bû; wê karûbarên weqfên xwe spartibûyê û piştî wî jî ew spartin cihgirê wî. Ew yekî dilpak, xuyxweş, sihbexweş û nefspîçûk bû ku hedîsê ji Şêx Tacedîne Kindî û Hafîz ibn Esakîr guhdarî kiribû. Ew di sala pêncsed û çel û nehan (549/1154) de bûbû û di dehê Zilheceya vê salê (629/1231) de wefat kiribû û li Derîyê Piçûk hatibû veşartin.

⁸³⁵ Ew xelkê 'Uddûla Dimeşqê bû ku di sala 549/1154'an de bûbû. Sibî ibn el-Cewzî, b. n., 8/675; Ibn Kesîr, b. n., 13/101.

Sala Şeşsed û Sîhî (630/1232)

Tê (di vê sala 630/1232'yan) de Melik Kamil ji welatê Misrê bi leşkerê xwe ve bi rê ket û giha Şamê, lê hatina wî tirseke mezin xist dilê mezinên rojhilatê ku her yek ji wan texmîn dikir dê here ser wî. Ew çemê Firatê derbas kir, daket Heranê û dû re çû ser Amedê û dora wê pêça ku xwediye wê Melik Mesûd Mewdûdê kurê Salih Mehmûd carina çend rojan lê dadiket. Wî geleki zor dayê û lê kudand heya ku ew sitand û sancaqên/toxên kurê wî Melik Salih li ser sûrên wê hilkişiyên. Melik Mesûd ewleyî xwest û derket ku destmalek jî di stuyê wî de bû, lê Melik Kamil nehişt ku pê re bicive û bi wekîltî yek danî ser. Melik Kamil Amed teslim girt, ew sparte Tewaşî Şemsedîn Sewabê Adilî û komek ji leşkerê Misrê û hêza parastina serokatiya Misrê ya pêbawer jî neqlî wê kir ew lê rêzbend kirin. Wî qencî bi gelê Amedê kir, ziyan û zehmetiya ku tê de bûn ji ser wan rakir û ji bilî Hesenkeyfê/Heskîfê dest danî ser hemî keleyên wê. Wî Melik Eşref û Şhabedîn Xazî digel xwediye Amedê şand Hisn Keyfa û ew dayê; Melik Kamil zivirî Heranê, li kurê xwe Melik Salih ferman kir ku here Amedê, lê bimîne û leşker jî bi Tewaşî Şemsedîn Sewab re kar kir.

Melik Kamil ber bi Misrê ve zivirî û qencî bi xwediye Amedê re kir û hemî xaneyên/xanên wî, gencîne, alav, milk û hespên wî lê vegerand û li Misrê jî Exmîm⁸³⁶ û navçeyên wê danê. Melik Mesûdê xwediye Amedê dijî navê xwe di karê xwe de bi tevdir bû lê pir bi xerabî çav berdida berûmalên gelê xwe tevli ku di mala wî de dused [keçên taze mîna] heyva nû ku di nivîna wî de ew şa dikirin, hebûn. Ew bi karên weha pîs ve dilebikî ku dîn û dinyaya wî tev pê xerab dibû.

⁸³⁶ Exmîm/Ixmîm navçeyêke Se'îda Misrê ye ku dikeve ser qeraxê Nilê. Yaqût, b. n., 1/123

Tê (di vê sala 630/1232'yan) de qîza Melik Eşrefê kurê Melik Adil li Dimeşqê wefat kir ku wî ew li bostanê Elaedîn ibn Qelanîsî yê li Qasyûnê li cem xaniyê Henbelîyan veşart bi texmîna ku Ibn Qelanîsî dê kêfxweş bibe, çunkî ew li cem Melik Eşref yekî taybet bû ku timî qencî pê dikir. Lê belê ev yek li zora Ibn Qelanîsî hat û dest pê kir di nav xelkê de xeber da ku milkê wî jê sitandiye û bêxebera wî kiriye gora qîza xwe. Wî digot ku ew weqif bûye û gelek paşgotiniya Melik Eşref kir ta ku ew pê hisiya, rabû çû goristana Şerefedîn Yaqûb Ciharkesê Hezbanî kirî û gora qîza xwe veguhast wê derê. Dema Melik Kamil giha Dimeşqê, ev yek li zora wî çû û got: "Siltanî bi vi awayî pêk nayê." û ferman lê kir ku Ibn Qelanîsî desteser bike û hemî xan û man û milkê wî jê bistîne; lê Melik Eşref got: "Na bi Xwedê ez xerabî pê nakim, lê ew dû re li min venagere û nayê cem min."

Tê (di vê sala 630/1232'yan) de Mala Hedîsê ya Eşrefî ya cînarê keleyê di şeva nivê Şabanê de hat vekirin û pêşewa Tiqyedîn ibn Selah hedîs lê xwendin.

Tê (di vê sala 630/1232'yan) de birayê Melik Mi'ezem yê helal (ji dê û bavê) Melik Ezîz Osmanê kurê Melik Adil ku keleya Sebîbetê⁸³⁷ ava kiribû, wefat kir. Ew yekî jîr, kêmaxaftin û mêrxas bû ku ji leşker baş hez dikir û piştî mirina Melik Mi'ezem ya sala şeşsed û bist û pêncan (625/1227),⁸³⁸ bûbû desthilatdarê keleya Ba'albekê. Kurê Melik Emced û komek ji hevalên xwe jê re nivîsîn ku spêdeyê zû bigihîje dergahê Sirê/Razê, çawa me berê diyar kiribû. Ew li Sebîbetê bû û di destpêka şevê de kete rê ku gelekî dûr bû û wextê çêlekdana (hilatina rojê bi qasî bejneke/saetekê) giha wê derê lê dereng mabû. Ew daket pêşberî Ba'albekê û Melik Nasir jî Xersedîn Xelil şand cem û ew bir Banyasê ku Melik Ezîz êdî heya dema vegirtina Melik Kamil venegeriyabû Dimeşqê û hingê pê re ketibûyê. Melik Ezîz di dehê remezanê de li bostanê xwe yê Na'imeyê⁸³⁹ wefat kir û li goristana Melik Mi'ezem ya Qasyûnê hat veşartin.

⁸³⁷ Sebîbet keleya Banyasê ye ku dikeve başûr-rojavayê Dimeşqê. Ebu l-Fida, *Teqwîm*, 249. Li ser jiyana wî bnr. Sibî ibn Cewzî, b. n., 8/678; Ibn Kesîr, b. n., 13/103; Ebû Şame, *Zeyl*, r. 245; Henbelî *Şîfa*, r. 320-321.

⁸³⁸ Ya rastî ew di sala 624/1226'an de wefat kiribû bnr. li jor r. 296, sal 624; Ebû Şame, *Zeyl*, r. 229, sal 624.

⁸³⁹ Na'imê/Beyt Lehya gundekî navdar e li kûrana Şamê. Yaqût, b. n., 1/522

Tê (di vê sala 630/1232'yan) de wezîrê Melik Adil yê hêja Wezîr Sefiyedîn Ebdullah ibn Elî ibn Şukurê⁸⁴⁰ Dimeyri⁸⁴¹ rehmêt kir ku wezîrêkî bi heybet, zana û hêja bû. Wî qayîdeyên wezîrtiyê baş dinasî ku pê jî dewleta Melik Adil xwedî hikimraniyeke xurt î mezin û şanaz bû û wî alîkarî bi zana-yan re dikir ku serdema wî bi zana û qencan rûmetdar bû. Mezhebê wî Malîkî bû ku Melik Adil di dawîya temenê xwe de jê averê bûbû û ew jî ji Misrê derketibû û çûbû Amedê û lê mabû.

Ew heya Melik Adil sax bû neket ber xizmeta kesekî, lê dû re Melik Kamil şand pey û ew xwest cem xwe, ew giha Dimeşqê û dakete Beyt Re` sê<sup>842</sup> (kûre-yeke Urdinê ye) cem Mueyyid el-`Eqrebanî ku ronahiyên wî kêmbûn û ji wê çû Misrê. Melik Kamil çû pêşîya wî, qedrê wî girt û karûbarê wezîrtiyê sparte wî ku li Qahîreyê Medreseyeke wî ya navdar û bernemên wî yên kar-têker hene.

Tê (di vê sala 630/1232'yan) de Melik Mî`ezem Mizaferedîn Ebû Se`îd Gokbûrî ibn Zeynedîn Elî Kaçuk ibn Begtekinê xwediyê Mûsilê ku li keleya Mûsilê di sala pêncsed û çel û nehan (549/1154) de hatibû dinê, wêfat kir. Me berê behsa hevkarîya wî digel malbata Atabeg ya ser Girê Siltan kir û mêrxasiya ku nîşan da ji herkesê dîti ve xwiya bû. Herweha me qala cihê wî yê cem Selahedîn di rêzbenda cenga mezin ya Ekayê û ya Pozê Hitînê de jî kiribû û me dîyar kiribû ku çawa ji zarokî ve bar ketibû ser milê wî û rewş jî lê qûlipî ta ku bi xebat û têkoşîna xwe gihabû hevdemên xwe yên giregir û bi serketî.

Di navbera wî û xizmetkarê bavê wî Micahîdedîn Qaymezê Zeynî de dij-berîyeke kevn hebû, îcar dema bavê wî Zeynedîn Elî Kuçuk miribû hingê ew kiribû welîehdê xwe, piştî wî karûbar spartibûnê û bûbû xwediyê Erbilê ku hingê Micahîdedîn gelek jê fikar kiribûn û tirsîyabû ku zerarekî bide wî bi xwe. Ji ber vê jî wî belav kiribû ku ew di siyasetê de xerab e û çavê xwe berdide zarokên xelkê, sewdaser û xuyqels e ku hinek ji şêx û mezinên Erbilê û qazî û

⁸⁴⁰ Ew Wezîr Ebû Mihemed Sefiyedîn Ebdullah ibn Elî ibn Ebd el-Xaliq ibn Şukur e ku di sala 540/1145'an de li Dumeyreya navbera bajarê Misir û Îskenderîyeyê hatibû dinê. Ji bo agahîyên bêhtir bnr. Sibîr ibn Cewzî, b. n., 8/677; Ebû Şame, *Zeyl*, 221-222 ku li gorî wî ew di sala 622/1225'an de miriye; Ibn Kesîr, b. n., 13/104; Ibn Texreberdî, b. n., 6/280

⁸⁴¹ Dimeyr/Demir yek ji gundên navenda Telxayê ye ku dikeve ber birêveberîya Rojava. Ibn Texreberdî, b. n., 6/280, not 3.

⁸⁴² Beyt Re` s kûraneke Urdinê ye. Yaqût, b. n., 1/148

serdarên wê jî bi hêla xwe ve kişandibû ku ew jî ji tundiya wî ditirsiyan û ji ber piçûkiya birayê wî Zeynedîn Yûsuf hemla wan li ser bû bi hêviya ku dê dewleta wî li gorî dilê xwe bigerin. Wan jê re nivîsî, ew hazir kir, pê bi cih kirin û ew şandin cem Xelîfe û xwestin ku dest deynin ser Mizafereîn, lê ew bi yekîtiya wan hisiya û ji Erbilê reviya çû cem Qutbedînê xwediyê Mûsilê û di nav hêza wî ya xweser î taybetî de xizmeta wî kir. Jê re nişanên mezinatiyê jê diyar bûn û berhemên dilşadiyê jê dît ku rabû ew kir serdarekî ber xizmeta xwe.

Dû re mêrxasî, mezinatî û hêjayiya wî xwiya bû û rabû Heranê bi mîrgehî dayê û kete nav pêşeng û şewirmendên wî yên xwiyayî. Ew [Heran] yek ji deverên girêdayê bi erdê bavê wî yê Erbilê ve bû û ew [Mizafereîn] heya mirina Nûredîn ibn Zengî jî li Heranê ma. Hingê Selahedîn Şamê sitand berê xwe da Helebê û Selahedîn li Girê Siltan rêzbenda cengê ya navdar li pêşberî sipaha Helebê û Mûsilê girêda⁸⁴³ ku Mizafereîn serdarê hêza çepê ya sipaha Atabegîyan bû. Dema herdu hêz ketin nav hev, hêza sipaha Selahedîn ya navendê û ya rastê, navendê û rastê hêza Atabegîyan şikand, lê hêza Mizafereîn ya çepê jî hêza Selahedîn ya rastê pir xerab şikand ku bi vê jî li cem Selahedîn û serekên Misilmanan yên din mezin bû, navê wî derket û qedrê wî bilind bû. Di wê navê de Micahîdedîn Qaymaz jî li Mûsilê bi cih bûbû û bûbû atabegê leşkerê wê û xwediyê çavkanî û serkaniyên wê.

Ji ber vê jî Mizafereîn tirsîya ku Micahîdedîn weke ku li Erbilê pê re kiribû li wir [Mûsilê] jî bike û jê nûçeyên wisa dihatin veguhastin ku dilê wî radiwestand, ew diqehirand û hinavê wî dişewitand. Ew rabû wî ji Selahedîn re nivîsî û çû ket ber xizmeta wî ku wî ew qenc pêşwazî kir, pir qedrê wî girt û ew bi xweha xwe Rebî'ete Xatûna Qîza Eyûb re zewicand ku jinebî bû û berê jina Sadedîn Mesûd ibn Mu'înedîn Unur/Onur bû. Wî ew li ser Herana ku ya wî bû hişt û Riha, Simeysat û Mûzirê jî lê zêde kir û heya sala pêncsed û heştê û şeşan jî di ber xizmeta wî de ma. Hingê dema birayê wî Zeynedîn Yûsufê xwediyê Erbilê ku ew jî di [cenga] Merca Ekayê de gihabû ber xizmeta Selahedîn, wefat kir; Mizafereîn rabû ji dêla erdê di destê xwe de Erbil xwest, wî (Selahedîn) ew dayê û Şehrezor jî xiste ser ku ew çû Erbilê û ew sparte xwe. Ew her bi malbata Eyûbîyan ve ma û timî bi gora Selahedîn

⁸⁴³ Ew sala 571/1175'an bû ku ji bo agahên zêde bnr. Ibn Şedad, *Sîret*, r. 60-61; Ibn Esir, b. n., 10/74-75; Ibn Wasil, b. n., 2/36-46; Hesneyani, *Sincar*, r. 57.

sond dixwar heya ku Melik Eşref dijîtiya wî kir û berê xwe da Bedredîn Lu 'lu', çawa ku me berê rave kiribû.

Dû re gava Melik Kamil Dimeşq ji Melik Nasir sitand, hinek tişt bihîstin ku ew bêgavî xeyd û dilmana jê kir, rabû pişt a xwe da Xelîfe, Pêşewa Mustensir Billah jî jê piştgirî xwest û ew vexwende Bexdayê. Ew çû cem ku bi dêlindêzeke mezin ew pêşwazî kirin, rûmet danê, qencî pê kirin û qedrekî pir danê. Ew çû cem Xelîfe, pê re civiya, wî (Xelîfe) ew da rûniştandin, pê re peyivî, pê şewirî, xelat danê û ew kir siltan û bi dilekî xweş vegeriya Erbilê ku ev yek di sala bîst û heştan (628/1230) de bû.

Rehma Xwedê lê be, wî pir xêr û sedeqe didan, gelek nimêj dikirin, cehd dikir karên qenc bike û penahê serdarên mezin, zana, feqîh, feqîr û mitesewifan bû; xwediyên malbatên mezin ku demê bi wan re rast li hev nedianî qesta wî dikirin. Wî şahiya mewlûda Pêxember (e. s.) çêdikir, konên kumbetî vedida, ew spehî dikirin û bajar jî diediland ku zana, feqîr û mitesewif jî ji welatên din dihatin cem. Her weha stranbêjên Ecem, yên Şamê, yên Bexdayê û yên Mûsilê li Erbilê dicivayan û ew [amadeyiyên mewlûdê] yên xweşî û şadî, dengbêjî, xemilandin û xwarinê ji serê Rebî 'elewelê dest pê dikirin heya şeva mewlûdê.

Wî semayên mezin ji feqîr û sofîyan re pêk dianî û ew bi xwe tê de amade dibû, reqş dikir û xelat didan. Dû re her sofîyek û xelateke layiqî mitesewifiyê di destmaleke spî yî qutnî de didayê û ew datanî ser serê wan û di destê her kesekî de ji dû mom hebûn ku ew bi xwe jî di nav wan de bû û li ser serê wî jî xirqeyê Cuneyd⁸⁴⁴ hebû. Ew hemî bi sê rêzî hildikişiyên keleyê û di nav hemî sefan de jî tîpên muzîkê û momên mezin li ser pişt a hêstiran hebûn ku dibû şevêka bêsaloxdan. Teblik, borîzan û def û dahol li serê keleyê û di kumbetan de lê diketin, gava derdiket serê keleyê sifreyeke mezin dirêj dikir û feqîr û sofî her jê dixwar û heya serê sibê sema digêrandin. Herweha li meydana bajêr jî jê re sifreyeke mezin dihat danîn û wî ew dirêj dikir û dadikete cem ku roja diduyê mewlûdê bû û tê de du hezar serî pez dihatin serjêkirin û bêhejmar helaw dihat pêşkêşkirin.

⁸⁴⁴ Mebest jê çawa dixwiyê xirqeyê zanayê terîqet û tesewifê yê mezin Cineydê Baxdadi ye. Li ser wî bnr. li jor r. 222, not 566.

Kesên ku tê de çend caran amade bûne, gilî kirine ku tê de pêncî serî hes-pên sorkirî, pêncsed serî pezê biraştî û sê hezar sênî helaw hejmartiye ku ji bilî xirqewergir û feqîr û sofîyan pê ve rê nedidan tu kesî ku here jê bixwe. Dû re piştta heywanan yan jî bindûvên wan di kaxezan de li yên ku ji welatan qesta wî kirine û li sofî, feqîr û xwedî tekyeyan dihat belavkirin û ji quranî-xwên, xutbexwên, zana û waizan jî li gorî cih û rewşa wan tu kes bêpar nedima.

Wî li Erbilê mala mêvanan ava kiribû ku çî kesê bihata sê rojan lê dima û tê de ratibên mezin yên nan, xwarin û kincên xam hebûn ku feqîran ji wan re li dora xendeqa keleyê rêz dikir. Ji bilî ku kesên sedeqehez bi beroşên xwarinê, selikên nan û kincên xam dadiketin dora xendeqê û jê feqîr bi xwarin dikirin û tazî jî bi cil dikirin.⁸⁴⁵

Xankahên wî yên ji bo nexweşên demdirêj, qelsbûyên ji ber salmeziniyê û ji bo koran hebûn ku xizmetkarên ber destên wan ew tê de digerlandin û ew dibirin cem hevdû. Wî tayin/ratib, mehane û kinc ji wan re danîbûn, ew bi xwe diçû cem wan, rewşa wan kontrol dikir û zarokên sêwî yên ku lê bû, diçûn ser çoka wî rûdiniştin û wî ji wan re digot: “Ez bavê we me.” Ji keçikên yetîm re ji zarokî ve cihêzekî tam çêdikir û wan hînî nexş û kergeyan dikir, dema mezin dibûn ew bi kesên pişezan re dizewicandin û ji her yek ji wan re ji bilî keçên Siltan pê ve tu nav nedihat hildan ku xanên nexweş û koran jî weha bûn. Wî dilê wan dibijand xwarin û vexwarina xweş û wergirtina kincan û çî bixwestana jî ji wan re dianî.

Wî ji nêçîrê pir hez dikir, her roj heya serê sibê diçû nêçîrê û tu car ew betal nedikir û heya ku baş bûya kesek berî wî nedichû nêçîrê û çî kesê ku ew didît çî feqîr, çî bajarî û çî jî gundî bi tiliyên xwe selam didayê. Digel vê jî ew xwedî bizdeke qutebir bû û di desthilatdariyê de xwedî bend û girêdan bû. Wî mal dişand û dil ji qeraxê Şamê û Kercê (Gurcistanê) dida berdan û neqîbekî wî li Şamê hebû ku bêyî alaya rengê Mizaferedîn li pey be ew nedimişiya. Ji bo ku kesê dilên wî hebin ji bo berdanê pê re bipeyivin û ger dilên Frengan hebin pê bidin zanîn. Dema ku serdar ji Erbilê bi mal ve digihîştinê wî bi wan dide zanîn ka dê bi kê bighijîn û dê herin kîja hêla qeraxê.

⁸⁴⁵ Li ser pîrozkirina wî ya Mewlûda Pêxember (e. s.) û xêr û qenciyan ku dikirin bnr. Ibn Xelikan, b. n., 3/535-540; Ibn Wasil, b. n., 5/48—62; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/254-255; Ibn Kesîr; b. n., 13/104;

Gava wan dil digirtin ew dibirin Dimeşqê û qazî, zana û quranxwên diçûn pêşiya wan heya wan dibirin dixistin medreseya Adilî û sê rojan xwarin ji wan re çêdikirin, ew dibirin hemamê û kinc li wan dikirin û dû re jin bi kesên ku wan bixwesta re dizewicandin. Lê ji zilam û pîrekan çî kesên ku bixwestina biçûna Erbilê wan ew bi cihêz dikirin û dişandin; yên ku bixwestina li Şamê bimana û jiyana xwe lê bidomandina tiştê ku ji bo karê dînyaya wan ji wan re pêwîst bû didan wan. Wî ji qeraxê şazde hezar û heştêsed dil dan berdan ji bilî yên Gurcistanê.

Wî birkek li ser Girê Erefê çêkiribû û li çiyayê Salihîyê jî mizgefteke bi navê Qasyûnê ava kiribû û nexweşxaneyek li Heranê û medreseyek li Erbilê û hedîsxaneyek jî lê û li Mûsilê jî medreseyek û li Mekê jî tekyeyek ava kiribû. Wî hersal malekî pir ji micêwrên herdu beytan re dişand ku di nav wan de dihat parvekirin û gelek rê û resmên wî ji bo kesên xwedî tekye, feqîr û zanayên welatên din re jî hebûn.

Kincên wî ji pembûyê pêşgîrkî bûn ku bihayê wan pênc dirhem bûn, şaşikeke pembû yî heşîn li serî bû û digel van menkîbeyan jî ji devê xelkê xilas nedibû.

Mirina wî li keleya Erbilê di remazana vê salê de bû û wesiyet kiribû ku wî bibin li Mekê di kumbeta cem birka ku li ser Girê Erefê ava kiribû, de veşêrin. Ew di sala sih û yekê (631/-1233) de birin heya Kûfeyê ku Tatarên xebbîs hatin herêmê û hec betal bû û ji dêl ve ew li Kûfeyê di nav herema Serdarê Bawermendan Elî (k.wec.) de hat veşartin.

Piştî mirina wî li Erbilê nêrînên cihê derketin, hinek serdarên mîna Mîr Fethedîn ibn Bekir û yên din xwestin ku wê (Erbilê) bidin Xelîfe û yên mîna Mîr Ezedîn ibn Bedirê Himeydî û Mîr Tacedîn Xalis el-Xidam jî xwestin wê teslîmî Melik Kamil bikin û yên mîna Micahîdedîn Yerenqêşê Xadim, zaroyên Behaedîn Elî û memlûkên Siltan jî xwestin wê bidin Melik Eşref û her yek ji wan ji yê xwe re nivîsî û xeber dayê.

Melik Salih Necmedînê kurê Melik Kamil ji Amedê hat çemê Zabê, Melik Salih Emadedîn Îsmail jî ji Sencarê hat ku cihgirê Melik Eşref yê wê derê bû. Di navbera wan de dijtî derket û Bedredîn Lu`lu`ê xwediye Mûsilê şand cem heryek ji wan, girîngiya rewşa ku rûniştina wan pêwîst dike da

zanîn û heryek ji wan bi yê din re da sondê. Leşkerê Xelîfe jî ku pêşengê wê Şerefedîn Iqbalê Şerefi bû daket, Salih Eyûb û Salih Îsmail çûne cihê xwe û ev jî bi fenûfûtên Bedredîn Lu`lu` bû ku nediva bibe cînarê mala Eyûbiyan û ji Mûsilê ditirsiya.

Leşkerê Bexdayê dora Erbilê pêça lê yên ku lê bûn nehiştin ew bê teslîmkirin ku hingê mîr Fethedîn ibn Bekir ji wan re nivîsî û pê re yekîti hat çêkirin. Ezedîn Şehrî ibn Kezek jî li mîrgehên wî bû û gava bi daketina leşkerê Bexdayê ya ser Erbilê hisiya rabû bi hêzeke hindik ve bi şev çû ser. Wî bi şev êrişî wan kir û di nav otaqên Bexdadîyan de çû û hat û kir gazî "Ey Eşrefê Serkeftî" ku vê gaziyê weha kir da bê texmînkirin ku leşkerê Eşref avêtiye ser wan û ji ber vê şawêşawê hindik mabû ku têkbiçûna.

Ezedîn Şehrî bi saxî kete Erbilê û bi vê jî navûdengekî baş bi pey ket û behs û saloxên qenc jî hatin dayîn.

Leşkerê Bexdayê êrişî Erbilê kir û kesê tê de jî şerekî dijwar li hemberî wan kir, lê Mîr Fethedîn qeflên deriyê Erbilê⁸⁴⁶ şikand û ew teslîmî wan kir. Ew ketinê û şûr xistin nav wan, talan birin, şewatandin, dest avêtin keçikên bi çarşev û tiştên ku kafiran nedikir, kirin. Dûra keke bi ewleyî sitandin û Şemsedîn Yaddîn li Erbilê kirin cihgirê siltaniyê, leşker û Şerabî zivirîn Bexdayê.

Şemsedîn Yaddîn Erbil bi xuyekî qenc gerand, dadmendî belav kir û alîkariya xemgînan kir ku ew şêxekî mezin û xwedî ray û tevdîr bû. Ew yek ji koleyên Pêşewa Mustencid bû û yekî şerîetnas, edebiyatzan, quranxwên û dîndar î qenc bû ku evên jêrîn ji şî'rên wî ne:

Di dewranê de qencek nîne ku li
Benda hêz û mezinatiya wî bê payin

Dostekî rast jî nîne ku
Wefa bi bal ve bê nisbet dan

Hêjatirîne xelkê yê nêrînxurt e
Ku li ser rewşa xwe dilhêsa radizê

⁸⁴⁶ Çendî ku di destxerê de Mûsil bû ji lê ya rastî divê Erbil be çunkî êriş li ser wê ye ne li ser Mûsilê.

Tu nîşangehek ji dostekî nîne
Û ne jî pirkubênek li ser heye

Çi kesê wefayekê bivê
Dê û bavên wî besî wî ne

Wî Erbil ava kir, dilê xelkê wê xweş kir û sûrên wê raxist pêş çavan û ji feqih, sofi, feqîr û biyaniyan kesê ku qesta wê dikin re mêvangehek ava kir.

Institut kurde de Paris

Sala Şeşsed û Sih û Yekê (631/1233)

Tê (di vê sala 631/1233'an) de bû ku cenga ser derbendan qewimî û di navbera Elaedîn Keykawisê xwediye Romê û Melik Kamil de rikberî derket. Melik Kamil bi leşkerê Misrê ve derket û giha Şamê, birayê wî Melik Eşref Mûsa ew pêşwazî kir û ew li keleyê daxist. Di serê remezanê de ji Dimeşqê derket û Melik Eşref, Melik Nasir Dawid ibn Mi'ezem, Melik Micahid Esededîn Şêrkohê xwediye Himsê, Melik Mizafer Teqyedîn Mehmûdê xwediye Hemayê, birayê wî Melik Salih Îsmailê xwediye Sewad û Busrayê, xwediye Serxedê Ezedîn Aybegê Mi'ezemî tev pê re civiyan û berê xwe da welatê Romê.

Lê ji Helebê dûr çû ji bo ku barê xwediye wê sivik bike û riya çemê Sacûrê girt ku li wê derê hêza Helebê jî pêşengiya wê Melik Mi'ezem Tûranşahê⁸⁴⁷ kurê Selahedîn dikir. Herweha kurê wî Melik Salih Necmedîn Eyûb, Tewaşî Şemsedîn Sewabê Adilî jî bi leşkerê Diyarê Bekir, Cezîre û Amedê ve jî gihîştinê û birayên wî Melik Mizafer Şehabedîn Xazî, Melik Mihafizê xwediye Meyafarqîn û keleya Ce'berê, Melik Mi'ezem Sencerşahê xwediye Cizîrê û hawara Mûsilê û Mêrdînê û leşkerê Melik Eşref yê Sincar, Nisêbîn û Xabûrê jî gihanê⁸⁴⁸ û wî jî berê xwe da Derbendê û çû.

Xwediye Romê jî leşkerê xwe da hev, xwest ber xizmeta xwe, mal da wan û ji hêla Rûmê ve giha nêzikî Derbendê. Wî wezîr û serdar û mîrek li hev kom kirin da bi wan bişêwire, Hisamedînê Qumeyrî got: "Ya qenc ew e ku Derbend bên asêkirin, bi peyadeyan bên parastin û bi dar û kevîran bê dagirtin." Xwediye Romê jî got: "Leşkerê min du caran li leşkerê wan heyê."

⁸⁴⁷ Ew Melik Mi'ezem Tûranşah/Torînşahê kurê Siltan Selahedînê Eyûbî bû ku li Helebê bûbû desthilatdar û di sala 657/1259'an de ji ber Melik Nasir Yûsufê siltanê Şamê ve ew diji Moxolan parastibû û di sala pey de jî (658/1260) wefat kiribû. Hesneyani, b. n., r. 434-438

⁸⁴⁸ Ji bo agahên bêhtir li ser vê êrişê ku li gorî Ibn Wâsil 16 dehlîzen 16 melikan pê re civiyabûn ku berê ji tu melikan re ewqas sipahên pir negihabûn ser hev, bnr. Sibî ibn Cewzî, *Mîr'at*, 8/684; Ibn Wâsil, b. n., 5/74, 75-82.

Hisamedîn jî got: “Siwarên wan ji yên te çêtir in û tê maneya ku leşkerên wan ji yên Romê çêtir in.” Xwediye Romê jî mebest fahm kir. Wî komek ji leşkerê Rûmê kişand cem Hisamedîn Qeymûrî ku ew bi wan ve çû daket devê Derbenda hêla Şamê û rê jî [bi tat û zinaran] hat asêkirin.

Gava Melik Kamil rê weha dît, ew ji ketinê rawestiya û ev yek kir behane, çunkî wî nameyên xwediye Hims û Hemayê, Nasir Dawid, xwediye Amedê û xwediye Mêrdînê ku ji xwediye Romê re nivîsibûn, girtibû û tirsîya ku ev dekek be li pêşberî wî. Melik Kamil bi paş ve zivirî bi mebesta ku dê here di riyeke din re derbas bibe û çû heya ku li Siweydayê⁸⁴⁹ daket.

Xwediye Xertebertê (Xarpêtê) gihayê û wî bi Melik Nasir Dawid, Şehabedîn Xazî, xwediye Hemayê û Şemsedîn Sewabê Adilî ve şand, lê Nasir Dawid û Şehabedîn Xazî bi paş ketin ku yên din gihîştin Xertebirtê.

Xwediye Rûmê Sûbaşî, Kemaledîn Kîmîyar û Seyfedîn Qeymerî amade kir û ew bi leşkerê Rûmê ve şande wan û herdu leşker çûne hev. Leşkerê Romê çend qatê leşkerê Şamê bû ku ji ber vê leşkerê Melik Kamil şikiya û di keleya Xertebertê de xwe asê kir û parast. Elaedînê xwediye Rûmê ewleyiya canê wan da wan û wî Şemsedîn Sewab û xwediye Hemayê berdan, qencî bi wan re kir û ew çûn gihan Melik Kamil ku ew yek pir li zora wî çû.

Ev bûyer rastî mirîna Selahê Erbilî⁸⁵⁰ hat ku mêrxastirîn û nêziktirînê Melik Kamil bû ku Şerefedîn ibn Bubman li ser vê weha gotiye:

Zaruyên Eyûb ku serkeftî ne
Mîna stêrên xwiriçî diherikin

Sewabê wan şaşî kir û Selahê wan mir
Melikên Romê jî sipaha wan têk bir

⁸⁴⁹ Siweyda navçeyêke navdar e nêzikî Heranê ye. Yaqût, b. n., 3/325. Ew Siwêreka niha ya ser bi Rihayê/Urfayê ve ye. Bnr. Bundarî, *Sena ul-Berq*, t. 272, not 3.

⁸⁵⁰ Ew Selahedîn Ebû Ebas Ehmed ibn Ebd es-Seyid ibn Şabanê Erbilî bû ku di sala 572/1176'an de li Erbilê hatibû dinê. Ibn Xelikan b. n., 1/193; Ebu l-Fida *Muxteser* 2/257; Ibn Texreberdî, b. n., 6/286.

[*Mirina*] *Şehabedîn Tuxrîl*⁸⁵¹ *Xadimê Atabegê Helebê*

Ew yekî qenc, dilpak û zahid bû ku şev dikir sê beş, beşa pêşî bi yê ku ji bo şewbêrkê diçûne cem diciviya û li serpêhatî û agahan guhdarî dikir, beşa nêvî radiket û ya dawî jî dixwend û nimêj dikir ku ew navgîna xêrê bû.

Dema Melik Zahir wefat kir ew bi karûbarê kurê wî Melik Ezîz ve rabû, hemla wî da ser Melik Eşref û welat jê re parast û dema Melik Eşref Tilbaşerê ji xwediyê Romê bi paş ve girt hingê ew da wî. Rewş her weha ma heya sala bist û nehan (629/1231) ku xelkê ji Melik Ezîz re re got: “Heya kengê dê tu di bin hiczê de bî?” Li ser vê wî Tilbaşer ji Tuxrîl sitand, hikmê wî rakir û Atabeg jî weha ma haya ku di vê salê de wefat kir û li Deriyê Erbe’înê li ber rê hat veşartin.

*Şêx Ebdullahê Ermîni*⁸⁵²

Zahidê abid û teqwayê micahid, ne ku Ermenî bû, lê ew li zêrzemînan geriyabû û bi ebdal û ebraran⁸⁵³ re civiyabû ku cîhad, riyazet (xweparêzî) û gernameyên wî hene û yekî camêr, nazik û xweşbîn bû. Di destpêka rewşa xwe de ew li çol û pesaran dima û diçû erdên vekirî yên bêkes î tenha û hemî pêwendiyên xwe dibirri. Wî Quran û kitêba Qidûriyê⁸⁵⁴ xwend, li ser fiqha mezhebê Îmamê Henefî xwe gihand, qutb û zilamên mezin dît û heya dawî ya temenê xwe li Çiyayê Qasyûnê jiya ta ku di vê salê (631/1233) de wefat kir û li serê Çiyayê Qasyûnê hat veşartin.

⁸⁵¹ Ji bo Şehabedîn Tuxrîlê Xadim ku Atabegê Helebê bû, bnr. Sibî ibn Cewzî, *Mîr 'at uz-Zeman*, 8/285-286; Ibn Texreberdî, b.n., 6/286.

⁸⁵² Li ser jiyana wî bnr. Ibn Cewzî, b. n., 8/686-691; Ibn Kesîr, b. n., 13/107; Ibn Texreberdî; b. n., 6/286.

⁸⁵³ Ebdalî û ebrarî du mertebeyên terîqetê ne û li gori terîqetê li ser rûyê erdê 70 ebdal hene ku cihan bêyi wan nabe, ew cihanê li hev digerin û wê sererast dikin û dema yek ji wan dimire jî yekî din dikeve cihê wî; li gori hinekan jî ebdal ji Qutbê Ferd/Xews, du qutib û çar ewtadan pêk tê ku dibin heft. Bnr. Dr. Selçûq Eraydîn, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, İlahiyat Yayınları, İstanbul, 2012, r. 120. Ebrarên mihadere jî ew qencên ber fermana Xwedê ne û pabendên bi ebdalan ve ne. Bnr. Nivîskar ne diyare, *Cami' u l-Usûl fi l-Ewliyai we enwa' i t-Tesewîfî*, navê weşangehê nine û tarîxa çapê jî nine, r. 6.

⁸⁵⁴ Navê wê Muxteser el-Qudûrî ye û berhema Îmam Ebû Hîscyn Ehmed ibn Mihemed, ibn Mihemedê Qudûriyê Bexdadî ye ku di sala 428/1036'an de wefat kiriye û kitêba wî li ser fiqha Îmamê Henefî ye. Henbelî, *Şîfa ul-Qulûb*, r. 277, not 139.

*Mirina Seyf el-Amedî Eb ul-Qasim*⁸⁵⁵

Di heyamê wî de kesî ku wî di zanista kelam û usûla dîn de biceribandina tunebû û yekî ku zû hêsir ji çavên wî dihatin, dilzîz î zana û hêja bû. Ew demekê li Hemayê ma dû re çû Şamê û li Medreseya Ezîziye dersdarî kir ku xelkê jî li cem dixwend û ji ber ku di ilmê Mentiq û zanînen destpêkî/yeke-mîn de navdar bû Melik Kamil, [Melik] Mi'ezem û [Melik] Eşref jê aciz bûn. Melik Eşref dû re ew ji ser kar avêt, ew li mala xwe rûnişt û Melik Eşref ferman kir ku di medreseyan de ji bilî Tefsîr, Fiqih û hedîsê kes li tişteki din nexebite. Seyfedînê Amedî wefat kir û li Qasyûnê hat veşartin.

Tê (di vê sala 631/1233'yan) de Mîr Riknedîn Menkursê Felekî⁸⁵⁶ jî mir ku yek ji serdarên mezin bû û yekî qenc î dîndar, mêrxas î tedbîrkar, jîr î xwedîxêr bû ku feqîr û şerî'etmedaran mezin didêra. Melik Adil ew kiribû serek-walî û wî jî keleya Busrayê tamîr kiribû. Ew yekî dilpak, dîndar û bi wijdan bû û kêmxeberdan, pir xwedîxêr û sedeqedêr bû. Wî her pênc ferzên xwe li camîya Şamê dikir ku her sibe bi tena serê xwe bêyî yek koleyê xwe jî [ji bo here mizgeftê] derdiket û di destê wî de jî darekî dirêj hebû. Ew li erda rût ya Qelemûnê⁸⁵⁷ wefat kir û li gora xwe ya Qasyûnê hat veşartin.

Tê (di vê sala 631/1233'yan) de Ibn el-'Iz Kemaleddînê Exlatî wefat kir ku yekî camêr, dilsoz, dîndar û bi rûmet bû. Wî xelk dibirin Hecê û xizmeta mezinan dikir ku gava wefat kir li Qasyûnê li nik Mexareya Cû'ê/Şikefta Birçîyan hat veşartin.⁸⁵⁸

Tê (di vê sala 631/1233'yan) de Selaheddîn Ehmed ibn Ebd es-Seyid ibn Şabanê Erbilî yê Hezbanî ku di sala pêncsed û heftêyî (570/1174) de li keleya Erbilê hatibû dinê, wefat kir. Wî ji Mizafereddîn ibn Zeynedîn re xizmet dikir û yek ji mêrxasên wî yê nêzik bû ku dû re bi Şehabeddîn Qeretayê Muzaferrî re ji Erbilê derket û ket ber xizmeta Melik Mixîsê kurê Melik Adil.

⁸⁵⁵ Ew Eb ul-Hesen Eli ibn Ebû Eli ibn Mihemed ibn Salimê navdarê bi Seyfedîn Amedî bû ku di sala 551/1156'an de bûbû. Ji bo bêhtir bnr. Sibî ibn Cewzî, b. n., 8/691; Ebû Şame, *Zeyl*, r. 245-246; Ibn Kesîr, b. n., 13/107; Ibn Texreberdî, b. n., 6/286; Ibn Xelikan, b. n., 3/256.

⁸⁵⁶ Mîr Riknedîn Menkûresê Felekî ku dibe birayê Nasirudîn Menkûresê kurê Nashidîn Xumarrekîn yan ji kurê wî ku yek ji serdarên mezin yê Ebu l-Feth Bibirs bû, lê agahên taybetî li ser nehatin ditin. Bunderî, *Sena ul-Berq* 283, 349; Dewadârî, b. n. 8/113.

⁸⁵⁷ Devereke Dimeşqê ye. Yaqût. b. n., 4/444

⁸⁵⁸ Ev paragrafa ser mirina Xelatî ji nisxeya çapkirî kêmbû. Mixabin ku li ser jiyana Ibn el-'Iz Kemaleddînê Exlatî tu agahdarî peyda nebû.

Ew di ber xizmeta wî de ma û dema Mixîsedîn ji bo seredana birayê xwe Melik Kamil çû Misrê û di rê de bi derengî ket û Melik Kamil jî ji bo derengmayinê ew navno kir hingê ev Selahê Erbilî van risteyên jêrî jê re honan û bi Mixîs da jiberkirin û dema Mixîs giha cem Kamil ew jê re xwendin:

Ey xwediyê milkê Îslamê ku qîlên
Demê bi ronahiya dewleta wî bişirîn

Kole lêborîneke dirêj ji ber êşa derengî
Û hêdîbûna wextê rêwîtiyê pêşkêş dike

Û mercê xwediyê Misrê jî divê bibe mîna
Yûsuf ku bi birayên xwe re qencî dikir

Ku pê re xerabî kirin heya ku feqîr bêçar bûn
Lê wî qencî kir û dilovaniya xwe da ser wan

Melik Kamil pîrsa honrawerê risteyan kir û wî jî da zanîn ku ya wî (Selahê Erbilî) ye ku ew pir eciband û çavê xwe berdayê ta ku Muxîs wefat kir. Hingê ew çû cem Melik Kamil û kete ber xizmeta wî, di dewleta wî de bi pêş ve çû û weke ku yek ji mêrxasên dora wî û serdarekî wî be ferman lê kir û qencî pê re kir. Lê dû re hinekan paşgotiniya wî li cem Melik Kamil kir ta ku jê hêrs bû, ew girt û demeke dirêj ew di bîrê de hişt. Wî dubeytiyek hona û şand cem sitranbêjekî ku wî ew jiber kir û di civata Kamil de got:

Tu çi bivêyî bike tu hezkirî yî û ez bêguneh im
Lê çawa ku te jî got ez tawanbar im

Ma tu destûr didî ku îşev ez bigihêmin hizûrê
Em ê qirêja dil paqij bikin bi tobe û bexşînê

Melik Kamil eciband û jê re got: “Ev ya kê ye?” Wê got: “Ya Selah e.” Hima di wê gavê de Melik Kamil bi civata xwe ve rabû çû ber deriyê bîrê û Selah jê derxist û ew xelat kir û zivirind ser rewşa wî ya berê ku ev risteyên jêrî jî ji şî’rên wî ne:

Ji roja veqetana me bi rasteqînî
Ev cegera min bêşik lewaz bû

Ger hevgihana me du hezar sal bidomîne
Jî dîsa têr nake ku wextê cudabûnê bû

Ji dubeytiyên wî:

Tendirustî, xortanî û xweşî dest danîne ser
ku di pey re jî ji me re rihetî hebû

Nefs dibêje hêjî wext heye
Lê pîrî dibêje dema te teng bû

Dîsa jê ku xwestibû li ser kefenê wî binivîsin:

Ey perwerdigar koleyê te yê gunehgerew hat
Ku nîyaza bexşandin û camêriya we dîke

Çepê wî di bin dawa rûmeta pîriya wî de ye
Û rastê wî bi qulpa benê tewhêdê ve ye

Ew di dema cenga derbendan de di betaliyê de wefat kir ku ew li Girê
Nûrê (devereke Rihayê) bû û li wir hat veşartin, lê dû ra veguhestin Misrê.

Sala Şeşsed û Sih û Diduyan (632/1234)

Tê (di vê sala 632/1234'an) de Melik Kamil ji Siweydayê vegeriya Heranê, leşker lê belav kir û serdar 'Ezedîn Aydemirê Mi'ezemî ku yek ji giregirên serdaran bû wefat kir, li Heranê hat veşartin û piştî demekê veguhestin gora wî ya li Cban il-Mercê.⁸⁵⁹ Leşker qels bûbû û ji cih jî bîz bûbû ku ji ber vê jî Melik Kamil rabû ji Heranê destûr da leşker û ew bi Melik Eşref ve berê xwe dan Dimeşqê. Leşkerê Misrê jî zivirî, ji xwe rewşa wan, ji kêfa hinek ji wan ya ser piştî dewaran xwiya dikir.

Melik Kamil bi leşkerê xwe ve çû Misrê û Elaedîn Keyqubad jî bi sipah û serdarên xwe ve ku pêşengê wan jî Kemaledîn Kîmiyar bû derket, bi Melik Mensûrê xwediyê Mêrdînê re yekîti çêkir û li ser Amedê daketin. Melik Salih Necmedîn Eyûbê kurê Melik Kamil digel apê xwe Melik Mizafer Şehabedîn Xazîyê xwediyê Meyafarqînê berê xwe da Hisn Keyfê/Heskîfê û piştî ku malbat û herema xwe û malê xwe yê giran şandin Şamê ew jî çûn li Dimeşqê man.

Serdarê leşkerê Amedê Mibarezedîn ibn Ezkeşî bû, wan dora wê pêça û mencenîq li ser girêdan, lê gava negihîştin tu armancê êdî ji ser rabûn û li Qeteya/Qetîna, Siweyda, Heran û Rihayê belav bûn û hemî bi ewleyî teslim girtin û ji leşkerê Melik Kamil yên ku li wan bûn re wetadar derketin. Ev nûçe giha Melik Kamil û ji Qahîre derket, name û qasid ji birayên xwe û kesên ku di ber fermanadariya wî de bûn, şand ku ew diçe Şamê.

Tê (di vê sala 632/1234'an) de Melik Eşref xana ibn Zencarî ya 'Eqebeyê xera kir ku bûbû wargeha isyankar û gunehkaran û di cihê wê de mizgefteke

⁸⁵⁹ Cebanên Mercê yanî goristana Mercê ku ji bo goristanên taybet yên ziyaret re tê gotin lê *merc* çawa ku Yaqûtî ji diyar dîke erdeki fireh î pir bi giya ye ku teş û tarêş lê diçêrin. Yaqût, b. n., 5/118. Îcar dibe ku li devereke weha yan jî nêzikî wê çend gorên taybetî hebin û li vê derê armanc jê ew be.

xweşik ava kir. Wî şexsekî ku di zaroktiya xwe de bi çexanê⁸⁶⁰ dilîst kir xutbexwênê wê ku dû re di dema Melik Salih Îmadedîn de waiz Emadedînê Wasitî bû xutbexwênê wê ku vexwarina şerabê pê ve dihat danîn. Li ser vê Cemaledîn ibn Zeytûniyeyê Rehbî yê katib jê re nivîsiye:

Ey îmam heqî li cem me dîyar û eşkere bû
Mizgefta tobeyê hat xewna me û eseyî kir

Û got ji Melik Salih re bêje Xwedê şanê wî bilind bike
Ey Emadedînê ku di dema wî de xelk spasî dike

Ji çend heya çend ez di kêmasî, rebenî û lewaziyê de me
Ku xutbexwênê Wasitî şerabê di dînê xwe gerandiye

Ewê ku ji berê ve li çexanê didan mîn me
bûn û ji meyxaneyê wî ranedibûn
Min vegerîne xeta pêşî ku kefaleta wê pêşbazî ye

Tê (di vê sala 632/1234'an) de Tewaşî Şemsedîn Sewabê Adilî⁸⁶¹ mir ku yekî egîd, mêrxas, camêr, pêşeng, hişmend û edîb bû û ji mêrxas û cindiyên baş hes dikir. Di dema Melik Adil de bû serekleşkerê wî û Melik Kamil jî Amed, Heran, welatê Cezîreyê û Diyarê Bekir teslîmî wî kir û ew kir cihgirê xwe yê wî welatî û serekleşkerê wî. Ew di warê cengê de mîna meymûnê dîpekiya jor û jêr û yekî xuyxweş û hezkirî bû.

Tê (di vê sala 632/1234'an) de Tatarên terribî êriş anîn ser Erbîlê û gihan ber deriyên wê, Xelîfe jî derbendên/deriyên wê asê kiribû, sûrek lê ava kiribû û deriyekî hesinî danîbû ber. Wî leşker jî li ber rêz kiribû, lê hê ew pê nehisiyayî hew dîtîbûn ku Tatar ne ji hêla derbendan ve gihîştîbûn wan. Ji wan çî kesê ku giha sola xwe li hespê xwe siwar bû û bi rev û cirîd xwe xilas kir û tataran jî da pey wan. Wan talan birin, agir berdanê û kesên ku dîtîbûn kuştin û vegeriyan.

⁸⁶⁰ Çexan/çexane alavekî mûzîkê ye ku li gor Kurd Mihemed Eli gîtar e. *Xitet eş-Şam*, 4/108.

⁸⁶¹ Li ser Şemsedîn Sewabê Tewaşiyê Adilî ku xizmetkarê Melik Adilê Eyûbî bû û dû re jî ketibû ber xizmeta kurê wî Melik Kamil, bnr. Sibî ibn Cewzî, 8/694; Ibn Texreberdî, b. n., 6/287; Dewadarî, b. n., 7/301.

Sala Şeşsed û Sih û Sisiyan (633/1235)

Melik Kamil ji welatê Misrê derket û bi sipaha xwe ve gihîşt Şamê û bi Melik Eşref û Eyûbiyên din re civiya, ji bilî Melik Nasir Dawid ku ji tirsamamê xwe Melik Kamil çûbû Bexdayê cem Xelîfe.⁸⁶² Melik Kamil bi melikên Eyûbiyan û sipahên din ve çû heya Heranê; leşkerê Rûmê yê ku tê de bû xwe di keleya wê de asê kir, giregirên xelkê Heranê û xutbexwên û qaziyên wê derketin pêşiya Melik Kamil û bajar spartinê. Ew çû li ser keleyê daket û menceñiq li ser girêdan, êrişeke dijwar bir ser wan, neqebçêker jî ketin sûra wê û hindik mabû wê bistînin ji ku kesên tê de ewleyî xwestin. Wî ewleyî da wan bi şertê ku ew li gor daxwaziya wî dakevin, wî ew teslîm girtin, dest dani ser kesên lê jî, ew xistin xeraran û danî ser deveyan û ew şandin Qahîreyê.

Dû ra daket ser Rihayê û komek ji leşkerê xwe û yê birayê xwe Melik Eşref şand ser Dinêserê, ew wêran kir, şewitand û kesên lê talan kirin û mehrem hetikandin, zaroyên Ermenî û mehremên wan yên li Şebextanê⁸⁶³ û welatê Mûzir talan kirin û heya Mêrdînê jî pê ve çûn û bi talanan ve zivirîn cem.

Wî menceñiqên mexribî li ser Rihayê girêdan ku bi şev û bi roj lê didan, lê ew keleyeke asê bû, menceñiqan rexekî sûra wê hedimand ku hingê wan jî ewleyî xwest. Wî bi heman şertê ku ji xelkê Heranê re danîbû, ewleyî da wan û kele sitand, ew xistin xiraran û şandin Qahîreyê. Melik Kamil keleya Rihayê wêran kir û mehsûl/ berhemên ku lê bûn girtin û berê xwe da Serê Kanîyê da here ser Mêrdînê.

Wî birayê Xwe Melik Mizafer Şehabedîn Xazî û Melik Salih Îsmâil şand Siweydaya Behnûkê ku ew gihanê û li ser daketin û komek leşkerê Misrê jî bi

⁸⁶² Ew Xelîfe Mintesir Billah Ebû Cafer Mensûr ibn Zahir ibn Nasir bû ku di sala 640/1242'yan de wefat kiribû. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 264

⁸⁶³ Şebextan cihêkî ji herêma Cizîreyê ye û bi ser Mêrdînê ve ye. Ibn Esîr, b. n., 10/179, 180, 343, 389.

wan re bû, wan zor dayê û ew vegirt û çûn ser keleya Qetîna⁸⁶⁴ ku keleyeke asê bû, wan ew ji Rûmîyan sitand û bi heman mercên ku dabûn Heran û Rihayê ewleyî dane wan jî.

Lê Melik Kamil bi xwe û Melik Eşref digel kesên bi xwe re qesta Mêrdînê kirin ku nameya Bedredîn Lu'lu'ye⁸⁶⁵ xwediyê Musilê giha wan ku digot: "Tatarên ... bi hêzeke pir ve ji derbenda Erbilê derbas bûne, gihane Erbilê, leşkerê wê sitandine û gelek kes ji wan kuştine ku Sarimudîn Keyxûş û kesên din jî di nav wan de ne. Ew ji çemê Zabê derbas bûne, ji Mûsilê bihurîne û qesta we dikin." Melik Kamil got: "Ew ji hejmara me ya pir û hêza me ya xurt bi agah in ku ji ber vê jî ew bi tenê bi hêzeke pir mezin ve dikarin werin ser me. Ya baştir ew e em vegerin herin Heranê bikin piştekan û li ser wê rastî wan bîn." Ew bê rawestana ser tu deverê vegeriyên Heranê ku hespên xelkê ji rê ketin, barên wan hatin qutkirin û bi xerabtirîn awayî vegeriyane cihê xwe.

[Li wê derê] nûçe giha ku wan qesta Sincarê kiriye,⁸⁶⁶ Zahîrudîn ibn Kemaledîn ibn Mihacir kuştîye ku ew qels bûn û hêzeke hindik bûn. Melik Kamil poşman bû û li ber çavên melik, mîrek û serdarên xwe kêmket ku li Firatê derbas bû, bi sipaha xwe ve çû Dimeşqê û heya sala şeşsed û sih û çaran (634/1236) lê ma.

⁸⁶⁴ Qetîna gundê Qetiye ye ku li ser rîya Misrê ye, di navbera wê û Remleyê de dimîne û nêzîkî Fermayê ye. Yaqût, b. n., 4/429

⁸⁶⁵ Ji bo vê nameyê bnr. Ibn Cewzî, b. n., 8/659; Dewadarî, *Kenz ud-Durer*, 7/316.

⁸⁶⁶ Ji bo vê bûyerê, bnr. Hesneyanî, *Sincar*, b. n., r. 92-93.

Sala Şeşsed û Sih û Çaran (634/1236)

Tê (di vê sala 634/1236'an) de Melik Ezîz Mihemed⁸⁶⁷ ibn Melik Zahirê xwediye Helebê wefat kir, ew yekî xort, xweşmêr û xweşbîn bû ku ji leşker hez dikir û ji bo desthilatdariyê kurê xwe Melik Nasir Selahedîn Yûsuf wesîyet kiribû.

Tê (di vê sala 634/1236'an) de xeber ji Melik Kamil û Eşref re hat ku Xwarizmîyan qesta Mêrdînê kiriye û xwe dane kêleka Melik Mensûrê xwediye wê û ew bi wan ve çûye dest daniye ser Nisêbînê, ew wêran kiriye, talan biriye, ew şewitandiyê û çî tiştê ku Eyûbîyan bi Dinêsîrê kiribû wî lî wê derê xerabtirê wê kiriye. Melik Eşref mîr Emadedînê kurê Mûsik û giregirên dora xwe jî pê re di riya berrîyê de şandin heya Sincarê, ew gehanê û lê man. Siltan Elaedîn Keyqubad leşkerê xwe amade kir, wan qesta Amedê kir û dora wê pêçan ku hingê Mîr Hisamedînê Hezbanî lê dima. Wan mencenîq li ser girêdan, zor danê û dema ev nûçe giha Melik Kamil ew bi leşker ve çû û li ser Selemiye/Sulemîyeyê daket ku hingê Pêşewa Mustensir Billah jî Mihyedîn ibn Cewzî şandibû da di navbera Melik Kamil û xwediye Rûmê de aştîyê bike. Ew di navbera wan de çû û hat ta ku navbera Melik Kamil û xwediye Rûmê xweş kir û leşkerê Rûmê ji ser Amedê rabû û Melik Kamil jî zivirî Dimeşqê.

Dû re di navbera Melik Kamil û Melik Eşref de dijberî derket ku bi nihê-nî Xelîfe, Xwediye Rûmê, yê Helebê, yê Hemayê, yê Himsê, yê Mûsilê, Ezedîn Aybegê xwediye Serxedê û leşkerê Melik Kamil yê qeraxê hemî bi Melik Eşref re bûne yek û xwediye Hims û yê Hemayê û komek ji serdarên

⁸⁶⁷ Ew Melik Ezîz Mihemed (609-634/1212-1236) ibn Melik Zahir Xaziyê kurê Selahedîn Yûsufê kurê Necmedîn Eyûb bû ku piştî bavê xwe Melik Zahir bûbû desthilatdarê Helebê. Ew di sala 609/1212'an de bûbû û di temenê piçûk de ku hê bîst û çarê xwe temam nekiribû miribû. Eb ul-Fida, *Muxteser*, 2/260; Sibî ibn Cewzî, 8/703; Ebû Şame, *Zeyl*, r. 252; Ibn Wasil, b. n., 5/114-117; Ed- Dewadârî, *Kenz ud-Durer*, 318.319; Ibn Kesir, b. n., 13/110; Ibn Texreberdî, b. n., 6/264.

Melik Kamil yên qeraxê û yên parastina dora wî, piştî ku Melik Kamil berê xwe da Misrê, çûne Şamê ber xizmeta wî (Melik Eşref).

Melik Eşref bi sancaq û xizmetkaran ve siwar bû ku ne adetê wî yê hercar bû û dema ev nûçe giha Melik Kamil ew gelekî tirsîya, lê Melik Eşref nexweş ket çendî ku nişanên alîkarî û serkeftinê ji Melik Eşref re xwiya bûn jî û leşkerê Misrê jî jê re nivîsî, lê hê li Neyrebê êşa wî zêde bû û ew di mahafeya Kunif de li ser serê koleyên xwe kete Dimeşqê û di bîst û heftê Zilheceyê de xelkê jê re nîyaz dikirin. Wî kole û cariyeyên xwe azad kirin û birayê xwe Melik Salih Emadedîn Îsmail kir welîhdê xwe û leşker jî jê re sond xwar. Wî Xabûr û Qirqîsya da Melik Micahîd Esededînê xwediyê Himsê û Sincar û Nisêbîn jî da birayên xwe Micîredîn û Teşiqyedîn, lê dû re ji wan hinek tiştên ku dilê wî hiştin bihîst û rabû fermana nefya wan bi bal Misrê ve da.

Tê (di vê sala 634/1236'an) de Tatarên ... bi peya û siwaran ve daketin ser Erbilê, ji her hêlê ve dora wê pêçan, menceñiq li ser girêdan û sûra wê xistin erdê. Di roja dehan de ji serê sibehê ve êrîş kirin, bi sûran ve zeliqîn û bi yek dengî qêrîn kirin û ji neqeba ku menceñiq xerab kiribûn ketin bajêr û kesên li ser sûran ji ber wan şikiyan. Wan xwîn rêt, dest avêtin hereman û leşkerê Îslamê bi gel ve qesta keleyê kir, lê deriyên wê qefaltî bûn. Weha bû ku siwar ji hespên xwe peya dibûn û xwe diavêtin xendeqê û bi werîsên ku kesên keleyê ji wan re berdabûn, hilkişîyan keleyê, lê tîrên Tataran jî ew dihingafîtin. Siwar jî li dora keleyê bi qasî hejmarên sertiliyan xemilandî digeriyan û li hevdu diketin.

Wan zarok li Meydanê civandin, hinek kuştin û bi hespên xwe jî pêl hinekan kirin heya ku goşt û hestiyên wan tevlihev bû û li ser keleyê gelek menceñiq girêdan û ji her hêlê ve ew neqeb kirin. Ew gihîştin neqeban û kesê di keleyê de jî ew girtin û tera kirin û şerekî mezin di nav wan de derket. Ew bi sancaqan derketin ser sûran û xelkê wê jî şerê wan kir û sancaq ji serê sûran avêtin xwarê û şer kete ser şûr û kêran. Ew li pey wan daketin xendeqê û gelek kes ji wan kuştin û ew ji xendeqê derxistin û dan pey wan ta ku ew birin cem menceñiqên wan û hinek ji wan şewitandin. Neyarê terribî jî vegirtina keleyê bê hêvî bû û ji ber piriya kuştî û birîndaran û germê ji cih bîz bûn û ji ser rabûn.

Xelk daket bajêr û dema wêrankariya ku bi ser malên wan ve hatibû digel kuştîyên xwe û tijebûna kolanên bajêr bi xwîn û kêma/idaba kuştîyan dît, hingê xelkê serqot û tazî bi xirabtirîn awayî berê xwe da Mûsilê û xelkê Mûsilê jî bi xwarin, vexwarin û dewarên ku lê siwar bin li gor rewşê çû pêşîya wan. Bedredîn Lu 'lu' qencî bi wan kir û li gorî rewşa wan ew gihandin hev ku li Erbilê komek serdar bê leşker mabûn û çend kesên hindik jî xelkê wê jî bi Şemsedîn Yادkînê cihgirê Xelîfe re mabûn.

Gava Tataran eseyî kir ku xelkê wê jê derketîne û kesên wê diparastin ew vala hiştine, rabûn zivirîn, lê xeber giha Şemsedîn Yادkîn û kesên pê re û ew bê serûçav ji keleyên revîyan û ji hev belawela bûn.

Şemsedîn Yادkîn û hinek ji mîrekan qesta Bexdayê kir û çûn cem wezîr ku wî ew kêmxist û xwest dîyar bike ku tiştê li Erbilê qewimiye ne ji ber derengmana alîkariyê ye, lê ji ber bêtevgerî û bêkêriya Şemsedîn Yادkîn bûye. Wî got: "Ev çi kar û bêtevdirî ye ku li Erbilê ev tevgerên xerab dîyar bûn?" Şemsedîn Yادkîn herdu destên xwe bilind kir û got: "Mîna te ku vê dewleta Ebasî bêreweber hiştiye, qet nebe wê ji qencî û nêrîna xwe vala nehêle." Wî ew di mala wî de da girtin û yekî danî ser heya ku mir.

Sala Şeşsed û Sih û Pêncan (635/1237)

Di çarê Miherema vê salê [635/1237] de Melik Eşref Mizaferedîn Eb ul-Feth Mûsa ibn Melik Adil Seyfedîn Ebû Bekir ibn Eyûb ibn Şadî ibn Merwan ibn Yağûb ku di sala pêncsed û heftê û şeşan (576/1180) de li keleya Kerekê hatibû dinê,⁸⁶⁸ wefat kir û li keleya Dimeşqê hat veşartin. Serxweşiya wî hat danîn û ji bo serxweşiyê serdaran kincên şînê wergirt ku dû re Melik Salih, mîrek û giregirên nêzik yên hawîrdorê xelat kir û bi sancaqan ve siwar bû û Melik Micahid Esededîn Şêrkoh jî li kêlekê ji keleyê daket û sifra xwarinê dirêj kir. Ezedîn Aybegê xwediyê Serxedê peya li ber rikêba hespê wî meşiya û civata dorê jî pê re bir.

Gava agaha mirina Melik Eşref giha Melik Kamil wî şîna/şûna wî danî kincê şînê wergirt, dû re leşkerê xwe derxist û ji Qahîreyê derket, berê xwe da Şamê, çû li ser Dimeşqê daket û dora wê pêça. Ji hinga ku Melik Eşref wefat kiribû ve Melik Salih, Îmadê Exlatî şandibû cem Melik Kamil û rewş digel wî sererast kiribû. Îmad dîyar kiribû ku ew bi tenê bûye û ne xwediyê Himsê û ne jî tu serdarên din pê nehisandiyê.

Melik Salih mîrek û serdar û giregir li ber deriyê Şamê û li ser sûran bi rêk xistibû ku ji wan yê li ber deriyê Nesreyê Şerefedîn ibn Sarimê Tibnînî⁸⁶⁹ û komek ji helqeya nêzik bû, li ber deriyê Cabîyeyê jî Riknedînê Mi'ezemî yê naskiriyê bi Rekîn bû. Li ber deriyê Piçûk jî Sarimudînê Tibnînî û Riknedîn ibn Qeretayê Erbîlî⁸⁷⁰ bû ku ji hawara Helebê bûn û li ber deriyê Kîsan jî

⁸⁶⁸ Hinek çavkaniyan sala bûyîna wî weke sala 578/1182'an li Qahîre yan jî li Kerekê daye. Ibn Xelîkan, b. n., 4/519; Ibn Wasil, b. n., 5/137-145; Dewadârî, *Kenz*, 7/320; Ebû Şame, *Zeyl*, r. 253.

⁸⁶⁹ Şerafedîn ibn Sarimê Tibnînî kurê Sarimudîn Qurlux/Kutluk/Kuclu Beyê Helebî bû ku piştî mirina Çerkez û kurê wî keleya Tibnînî ku Melik Adil dabû Çerkez, digel devêrên din yên Çerkez û kurê wî tev jê re mabûn ku ji ber wê jî ew bi navê Tibnînî dihat nasîn. Ji bo agahên berfireh li ser bavê wî, Bnr. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 121; Ibn Xelîkan, b. n., 1/353; Ibn Kesîr, b. n., 13/54.

⁸⁷⁰ Riknedîn ibn Qeretayê Erbîlî, min li ser vî serdari tu agahî nedit.

Şerefedîn ibn Tibnîn û Şerefedîn ibn Mi' temed⁸⁷¹ û li ber deriyê Rojhilat ji Emadedîn ibn Mûsik bûn. Li ser birca Kiwanû ji Nasiridîn ibn Zuhr û Fexredîn ibn Zuhr bûn, li ber deriyê Yûma ji Cemaledîn Eb ul-Hîcayê Erbilî⁸⁷² û Elemedîn Nemîsê Mi' ezemî⁸⁷³ bûn. Ibn Zeradûk ku yek ji serdarên Helebê û hawara wê bû li ber deriyê Selametê û yê Feradîsê dima û Melik Mensûrê kurê xwediyê Himsê ji li dervayê bajêr li cem Mêvangehê bû.

Çi gava Leşkerê Misrê dihat Melik Mensûr li Berdayê li pêşiya wan rawestiyî bû, Melik Kamil ji rabû êrîştî ser bendên/sedên ser 'Eqîbe, Şaxûr, Qesra Hecîyan û embara Simaqê kir. Ji xwe wî di her riyê de sûrek danîbû, mendenîq li ser girêdabûn û peya danîbûn ser. Melik Kamil ew vegirtin û embarên malhılanînê şewitandin û xelk şikiya, reviya ket Dimeşqê.

Dû re ew li hev hatin, Melik Kamil Dimeşq sitand û deverên ku bi destê Melik Salih bûn mîna Sewad û Busra dayê û Ba'albek û derûdorên wê, herdu Biqa'an,⁸⁷⁴ Zebdanî⁸⁷⁵ û Çiyayê Nîfîsê bi ser ve zêde kir. Heyeta aştiyê biryar da ku hawara Dimeşqê mîna leşkerê Helebê û kurê xwediyê Himsê dernekeve û Melik Salih derket çû ber xizmeta Melik Kamil, wî ji ew pêşwazî kir rûmeta wî girt û ew ji bo çûna Ba'albekê amade kir. Melik Kamil mîre-kên Dimeşqê, qaziyên wê, giregirên wê û zana û zahidên sereke yên xweser xelat kir, qedrê wan girt û heryek ji wan danî ser cihê ku di destê wan de bû û lê diman.

Melik Kamil ket keleya Dimeşqê, dehlîza xwe bir hêla Himsê, serdaran diyar kir û telp derxist ku vê yekê lerzeke pir xist dilê Helebîyan û serdarên wê tirsîyan ku ji tirsî zêde ji birq li piştê Melik Micahid ket. Ew rabû herem û zarokên xwe şandin cem Melik Kamil, wan xwe avête wî û biryar derket ku ew sêsed hezar dînarî ji Melik Kamil re bibe da ew wî bibexşîne û here Helebê. Hê Melik Micahid bi danheva barê xwe ve bû ku Melik Kamil li keleya Dimeşqê wefat kir û gava ev nûçe giha Melik Micahid ji kêfa wî hişê xwe tevlihev kir, çunkî wî bawer nedikir û digot: "Min di dilê xwe de digot belkî ev xewn be!"

⁸⁷¹ Şerefedîn ibn Mu' temed yek ji serdarên Melik Salih Eyûb bû ku pê re beşdari vegirtina Dimeşqê bûbû. Mixabin ku agahiyên zêde li ser nehatin dîtin.

⁸⁷² Cemaledîn Eb ul-Hîcayê Erbilî weke ku ji navê wî ji dixwiyê ew ji hoza Hezbanî û ji malbata Ebu l-Hîca ye ku gelek mîr û serdar ji wan rabûne. Ew bi xwe serdarekî mezin yê Melik Salih bû li Şamê, lê mixabin ku tu agahdariyên zêdetir li ser nehatin dîtin.

⁸⁷³ Elemedîn Nemîsê Mi' ezemî, mixabin ku tu agahdari li ser peyda nebû.

⁸⁷⁴ Mebest jê deşta Ba'albekê û ya Eziziyê ye. Yûnîni, *Zeylu Mirat uz-Zeman*, 2/986

⁸⁷⁵ Zebdanî herêmeke navdar e di navbera Şamê û Ba'albekê de. Yaqût, b. n., 3/143

Mihemed ibn Melik Adil Seyfedîn Ebû Bekir ibn Eyûb ku li Qahîreyê di sala pêncsed û heftê û sisiyan (573/1177) de bûbû, yekî mêrxas, bi heybet, jîr, zana yî hêja hişyar û ji zanayan hez dikir û dilê wî bi ser qencan ve bû. Wî sifra xwe ji kesê ku hez dikir vala nedihîşt û pirs û gelş bi zanayan dida pirsîn û li ser sehîha Mislîm bi gotinên xweş î rast digot. Wî di nobeta derbendan de komek ji leşkerên xwe ji bo ku zerar dabûn çandiniyan daleqand û nedihîşt ku serdar bi ser leşker ve herin û zorê bidin wan. Rê û dirb di dema wî de ewle bûn ku merivek bi tenê serê xwe bi malê xwe ve karibû biçûya û tu pêwîstî bi birina kesên zêde bi xwe re nedikir.

Wî bi xwe dest datanî ser karûbar ku li ser vê yekê ji kesên hêja yên nêzikî wî yekî ji min re salox da ku her roj ew yan bi dêlîndêza xwe ve siwar dibû û derdiket yan jî spêdeyê zû rûdinişt û tîr diavêtin û kolayên xwe jî diavêtin. Dû re ewraq/belge jê re dihatin ta ku sifre amade dibû ku mîna adetêkî herdemî li ser rûdinişt û dû re şolê xwe dikir û ji bo karûbarên din bi haciban/teşrîfatdaran re dipeyîvî. Gava ketin û derketina malbat û derûdorên wî ya cem pêk dihat, hingê xizmetkar jî ji bo qisekirin û pirsînî heya nivro li saraya bostanê wî her diçûne cem û derdiketin.

Di pey de wî nimêj dikir û radiza û bi kar û barê xwe yên şexsî ve mijûl dibû heya esir ku nimêj dikir û mêrxasên diketin cem û ewraq û belgeyên dîwana arteşê⁸⁷⁷ û dîwana îstîfayê⁸⁷⁸ pêşkêşî wî dikirin. Dû re di dawiya rojê de diçû hewşeke ku tê de rim hebûn û li pêş wî tîr dihatin avêtin û heya mexrib wî bi xwe jî diavêt ku piştîre nimêj dikir û bi bijare, giregir û demsazên xwe re heya eşaya dereng li ser karûbarê dewletê û yê gel diaxivî.

Dû re nimêj dikir, cilûbergên li ber ji xwe dikirin û yên şerabê werdigirtin, heramî û erbabê kêf û xweşiyê diketin cem û heya radiza kêf û şahiya xwe

⁸⁷⁶ Di navbera mirina wî û birayê wî Melik Eşref de şeş meh û niv qediya û desthilatdariya wî ya Dimeşqê ji bi tenê du meh û niv bûn. Li gorî Dewadârî mirina wî di sala 636/1238'an de bûye ku dibêje, min ji Ibn Cewzî veguhas-tiye. Bnr. Sibîr ibn Cewzî, 8/705-707; Ebû Şame, *Zeyl*, 254-255; Ibn el-Emîd, *Exbar*, r. 144; Ibn Xelîkan, b. n., 4/326; Ibn Wasil, b. n., 5/153-156; Dewadârî, *Kenz*, 7/326-328; Ibn Kesîr, b. n., 13/113; Ebu l-Fîda, *Muxteser*, 2/262-63; Henbelî, *Şîfa ul-Qulûb*, r. 299-3319.

⁸⁷⁷ Dîwana sipahê/arteşê ku bi karûbarê leşker ve radibû mîna wezîrtîya parastinê ya niha bû û serekê wê diviya ku Misilman û xwedî payeyeke bilînd be. Qelqeqendî, *Sibh el-E'şâ*, 3/488; Hiseyn, *Ceyş ul-Eyûbî*, r. 120-121.

⁸⁷⁸ Dîwana îstîfayê ji diwaneke girêdayê bi wezîrtîyê ve bû û yek ji bilîndtirin diwanên darayî bû ku tê de rewaqî û mersûmên siltan dihatin çespendin û şaxên hemî diwanên darayî bi vê diwanê ve bûn û hesab û kitabên wan bi wê ve bû. Qelqeqendî, b. n., 4/29.

didomand. Piştî sêyeka şevê ew bi xwe ve dihat û dikete himamê cilûbergên xwe diguhartin, Quran dixwend û heya sibê selewat û werd dikişandin ku dû re nimêja sibê dikir û heya sibake zû tesbîh didan ku ev xuyê wî yê pê ve giradayî bû.

Wî li Şamê di dozdeyê meha Receba sala şeşsed û sih û pêncan de ku jê re teşt/bergeş anîbûn da tê de vereşe, bê ku tu wesyetan bike wefat kir û li keleyê hat veşartin; dû re ew veguhastin gora wî ya ku li bakurê mizgefta Dimeşqê jê re hatibû avakirin.

Mîr û serdar bûne yek û xelk ji Melik Adil Seyfedîn Ebû Bekir Elîyê kurê wî re dan sondê li ser ku ew welîhdê wî be û welatê Mîsrê û Şamê jê re be ku [wan ev yek jî] ji bo piçûkiya temenê wî, qelsiya wî û tîrsa ji hêzdariya Melik Salih dikir. Wan biryar da ku Amed, Heran, Riha, Serê Kanîyê û welatên hawîrdorên wan ji Melik Salih re bin û ger ku neyarek here ser Melik Salih ew wî jê biparêzin û pê re bimînin û Melik Cewad Mizafereîdîn Yûnis jî li Şamê cihgirê Melik Adil be.

Melik Nasir Dawid ibn Melik Mi'ezem Îsa jî li koşka xwe ya naskirî bi Saraya Usame li nav Dimeşqê dîma. Bi şev Riknedîn el-Heycawî û Rekinê Mi'ezemî pê re civiyan û Ezedîn Aybegê xwediyê Serxede jî meriv şand balê û rê nîşan dan ku mal belav bike, gazî memlûkên bavê xwe, yekîneyên wî, leşkerê Şamê û leşkerê Mîsrê yên dilê wan bi ser wî ve ye, bike û here dora serdarên Mîsrê bipêçe ku peyade bûn û hespên wan hemî li nav bajêr û dûrî wan bûn. Lê nasir jî vê yekê tîrsiya û gava bû sibeha wê şevê serdarên Mîsrê kom bûn, Riknedînê Heycawî şandin cem û ferman lê kirin ku here Melik Nasir ji bajarê Şamê derxe. Riknedîn kete cem û jê re got: "Ev çi rûniştin e li welatê xelkê."

Ew siwar bû ku hemî gelê Şamê ji deriyê Saraya Usame heya keleyê rawestiyayî li benda desthilatdariya Melik Nasir û mayina pê re bûn. Dema siwar bû û ji mala xwe derket kesî guman nedikir ku dê hilkişe keleyê, lê gava ji medreseya Îmad el-Katib bihurî û bi hêla Bab el-Ferecê ve çû xelkê hemî kir qêrîn û gotin "Na, na, na" û Dimeşq li hev qelibî, ew derket çû bostanê xwe yê naskiriyê bi *Qesra Qabûnê*. Wî Behaedîn ibn Melkişû ku waliyê Şamê bû şand hemî hevalên Melik Nasir û Memlûkên wî ji Dimeşqê derxist û Melik Cewad jî çû Şam û xezîneyên wê hemî teslîm girt. Wî gelek mal belav kir,

xelat dan û mal pêşkêşî leşkerê Misr û Şamê kir. Wî ji hemî tibabî bi qasî milyonê dînar belav kiribûn û hezar û sed xelat û cibe jî derxistibûn ku heya dabû dergevanan jî. Wî sifreyeke mezin li meydana Qibliyê li erdê xist û sê darikên ku bi sabûnê û gulên hîroyê sîqalkirî bûn çikand û her darekî kincekî etlesî danî ser ku meriv hildiperikîn û ehd dikirin ku bigihîjin cem yek ji wan kincan. Di sifreyê de çend birc hebûn ku ji helawê û goştê hesp, hêştir û çêlekên sorkirî di wan de bû, ew jî li kêleka şerefiyeya qibleyê rawestiya bû û bidestê xwe nîşan dida da xelk here ser sifrê. Xelkê sifrê qedand û kincên ser daran girt ku bi rastî rojeke hêjayî dîtîne bû.

Melik Nasir derket û çû li Merca Seferê daket, wan xwest ku wî bigrin, Emadedîn ibn Mûsik ew pê hisand ku rabû çû 'Eclûnê û ji wê derê jî çû Xezeyê û dest danî ser qeraxê. Melik Cewad bi leşkerê Misr û Şamê tev ve çûyê û giha piştê Himara cem Sebsetîyê⁸⁷⁹ û Melik Nasir jî bi heft hezar siwar û mal û gencîneyên xwe ve çûyê, çunkî Melik Cewad bi hêzên Eşrefî û komek serdarên wî re nebaşî kiribû ku wan jî jê re nivîsbû û ew tima kiribûn. Ew li piştê Himarê gihar, hev ku Melik Nasir bi leşkerê xwe ve şikiya û xwe bi çend kesên hindik ve xelas kir, lê wan dest danî ser mal û alavên giran û xezîneyên wî û piraniya leşkerên wî jî dil girtin. Ew şikestî ket Kerekê û Cewad jî serkeftî û dilşad zivirî û leşkerê Misrê jî berê xwe da Misrê ber xizmeta Melik Adil.

Siltan Melik Eşref Mizafereîn

Eb ul-Feth Mûsa ibn Melik Adil Seyfedîn Ebû Bekir ibn Eyûb di şeva çarê Miherema sala şeşsed û sih û pêncan (635/1237) de wefat kir ku bûna wî li Kerekê di sala pêncsed û heftê û pêncan (575/1179) de bû. Serê pêşî bavê wî Busra dabûyê û lê dima ku birêvebirê karûbarê wî Tuxtekîn bû û Hacib Elîyê xulamê Tuxtekîn jî çûbû wê derê û ketibû ber xizmeta wî. Dû re [bavê] wî ew ji Busrayê biribû Qudsê ku birêvebirê karûbarê wî yê wir jî Ibn Zencelî bû, lê piştê Riha û Heranê dabûyê û bi Karûbarê wî yê wê derê ve jî Mîr Seyfedîn Dawidê Erbilî yê Hezbanî rabûbû. Wî mal dabûyê û qencî bi xwedî armanca re kiribû ku ji bo wê komek ji melikan hemla xwe dabûn ser, hezkirina wî ketibû dilan û wefadarî û sozrindiya wî hatibû nasîn. Ew yekî camêr, mêrxas, xêrxwaz û di cengan de xwedî xarînen meymûnî bû ku alaya wî her serkeftî û cihê wî yê cengê navdar bû, wî Melik Adil Nûredîn

⁸⁷⁹ Sebsetîye bajarekî herêma Filistinê ye ku navbera wê û Qudsê du roj in. Yaqût, b. n., 3/208

Arslanşahê xwediyê Mûsilê, Siltan Ezedînê xwediyê Rûmê û Siltan Celaledînê Xwarizmşah tşk biribû.

Wî mizgefta Ebû Derda ya Dimeşqê, mizgefta cem Bab en-Nesrê, mizgefta Tewbeyê li Egebeyê, mizgefta Cerah ya dervayê deriyê biçûk, mizgefta Ebarê, mizgefta Beyt Ebyatê, Hedîsxaneya ku bi Mala Qaymazê Necmî tê nasîn ava kiribû ji bilî medrese, pir û tekyeyên ku li rojhilatê ava kiribûn. Wî xana Heml es-Sebil, Xana Seffîn û Resîfê ku dirêjî heya Golanê dibû ava kiribû.

Wî di meha remezanê de heya nivî şevê deriyê keleyê nedigirt û helaw û xwarinên xweş î giran û mêwe ji feqîrên cînarê mizgeftê, tekye û dergahan re dişand.

Ew ji bo feqîr û zanayan dilsoz bû ku diçû seredana wan û qencî bi wan fikir, gava ku wefat kir ji wezîrê xwe Cemaledîn ibn Cerîr re gotibû: "Hûn dê ji kû min kefen bikin?" Wî gotibû: "Ji gencîneya Nesafî." Wî gotibû: "Dest ji gencîneyê berde, nexwe heya axîretê em jê dernekevin." Dû re ji Emadedîn ibn Mûsik re gotibû: "Rabe emanetê ku çandîniya min ya cem Xwedê ye bîne!" Emadedîn pêşmaleke hirî yî spî anîbû ku tê de xirqeyê feqîran û taqîyê welîyan digel hîzareke kevn hebûn û pênc kaxez jî bihayê wê tê de bûn. Wî gotibû: "Ev dê li ser laşê min be, çûnkî xwediyê wê yek ji ebdalan bû ku dawîya gotina wî jî "*La îlahê İlla Elleh* bû." wî roja pêncşema çarê Miheremê wefat kiribû.

Mirina Sarimidîn Qutlubeyê Tibnîniyê Serkesî/Ciharkesî/Çerkezî^{nsf}

Micahidê bendewarê dîndar yê qencê xuyxweş û nihênîmend ku rehma Xwedê lê be yek ji mîrxasê Îslamê bû û gelek têkoşînên wî yên navdar li himber Frengan hebûn û li cem hosteyê xwe Fexredîn Çerkez gelekî di pêş de bû. Gava hosteyê wî Fexredîn Sekes/Çiharkes miribû hingê keleya wî ya Tibnînê dabûn wî [Sarimidîn] û rewşa malbata Fexredîn jî pê [Sarimidîn] ve hatibû girêdan ku bi çêtirîn awayî cihê wî girtibû. Wî li ber deriyê Ekayê û Sûrê cenga Frengan kiribû, welatê wan wêran kiribû, siwarên wan dîl girtibû ta ku li cem wan bûbû mîna navekî mezin î bi heybet û qutûbîrr ku wan ew didêra û diselimand. Ew xwedî ray û tevdîrên çê û pir bixêr bû ku meyla wî

^{nsf} Li ser jiyana Çiharkesî bnr. Sibt İbn Cewzi, *Mir'at*, 8/705; İbn Kesir, b. n., 13/115.

timî li ser zanayan bû û xwedî zimanekî xweş î pak bû ku di sisiyê Şabana sala şeşsed û sih û pêncan (635/1237) de wefat kir.

Tê (di vê sala 635/1237'an) de serekqazî Şemsedîn Yehya⁸⁸¹ ibn Hibetullah ibn Senîy ud-Dewle jî wefat kir ku yekî hiqûqnas, hêja, pak î bi wijdan bû û qanûnên şerîetê baş zanîbû. Demekê wî li Qudsê qazîtî kiribû û demekê jî li Şamê bi cihgirî û hinekî jî bi eslî qazîtî kiribû ku di meha Zilqadeyê de wefat kir, kurê wî Sedredîn li ser nimêj kir û li Qasyûnê hat veşartin.⁸⁸²

Institut kurde de Paris

⁸⁸¹ Li gori Ibn Kesir ew Qazî Şemsedîn Yehya ibn Berekat ibn Hibetullah ibn Hesên Dimeşqî ibn Senîy ud-Dewle bû û li gori Şuzurat ez-Zehebê jî Şemsedîn ibn Senîy ud-Dewle serekqazî Ebû Berekat Yehya ibn Hibetullah ibn Senîy ud-Dewle ibn Yehya ibn Mihemed ibn Elî ibn Sedeqeyê Dimeşqiyê Şafi'î bû; bnr. Sibr ibn Cewzi, 8/709-710; Ebû Şame, *Zeyl*, 255 û not 2; Ibn Kesir, b. n., 13/114; Ibn Texreberdî, b. n., 6/268.

⁸⁸² Ew di gora xwe ya navsera Qasyûnê de hat definkirin ku bi rastî avahiyeke saxlem bû û hinek weqîfên mîna xaniyê Beyr Sawa û yên din li ser hatin danîn ku ji her hêlên serekqazitiya Şafi'îyan ve dûmeneke wî ya pir xweş hebû. [Ji nota ser kenarê kirêbê ku dişibe ya nivîskar.]

Sala Şeşsed û Sih û Şeşan (636/1238)

Tê (di vê sala 636/1238'an) de Melik Cewad Yûnus⁸⁸³ bi Melik Salih Necmedîn Eyûb ibn Melik Kamil re li ser guhertina Dimeşqê bi Sincar û 'Aneyê re li hev kir. Ji ber ku Melik Cewad di gencîneya Melik Kamil de zêdekarî kiribû û zanîbû ku Melik Adilê kurê Melik Kamil Şamê jê re nahê-
le; ji xwe mebesta wî jî xwarin û vexwarin û rav û nêçîr bû ku ji ber wê jî dilê wî dibijiya Sincera xwedî bostanên pir ku gelek çûk û teyrikên (mîna şalûl û bilbul, zerîle û zengilokan) lê dixwendin û nêçîr lê zahf hebû.

Mîrê Feqih Emadedîn Emerê kurê Şêxê Şêxan bi qasidî ji hêla Melik Adil ve gihabû cem ku berê ew bûbû sedemê hiştina Dimeşqê ji Melik Cewad re û ji bo wê yekê jî Melik Adil pir bi Feqe Emadedîn re xeyidîbû û li ser pêwîst kiribû ku here wî ji Dimeşqê derxe û bibe cem Melik Adil. Dema bi Melik Cewad re civiya, ew li ser tiştê ku kiribû hişyar kir, jê xwest ku ji Şamê der-
keve û here ber xizmeta Melik Adil û çawa ku di xizmeta bavê wî de bû weha di xizmeta wî de be jî. Melik Cewad û Esededînê xwediyê Himsê li hev kiribûn ku gava ew ji xaniyê Meseretê derket û çû mizgefta keleyê hingê di reşê Îsmâîliyan de yek şandin pêşiyê û ew dan kuştin. Cewad çû nêçîrê û ji Melik Salih Necmedîn Eyûb re nivîsî û pê re li hev kir ku Dimeşqê bi Sincare bigu-
herîne.

Esededînê xwediyê Himsê li mala wî li Dimeşqê rûniştibû, haya wî jê tuncubû û hew dît ku Melik Salih gihayê, Esededîn berê xwe da Himsê û Melik Salih jî Şam teslîm girt. Ew li keleyê daker, leşker da sondê û serdar û helqeya mîrîtiyê xelat kir. Di destpêka Cemadelulayê de Melik Cewad dake-

⁸⁸³ Ew Melik Cewad Mîzaferedîn Yûnis ibn Mewdûd ibn Melik Adilê Eyûbî bû ku neviyê Adil yê ji kurê wî yê mezin bû û ji piçûkiya xwe ve heya dereng li Misrê li cem apê xwe Melik Kamil mabû, lê piştî mirina Melik Kamil ew bûbû cihgirê kurê wî Melik Adil yê Dimeşqê. Wî ji kêf û sefa, xwarin û vexwarin û rav/ref û nêçîrê hez dikir û di sala 641/1243'yan de wefat kir; ji bo agahên bêhtir. bnr Sibî ibn Cewzî, 8/743; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/265-266.; Ibn Kesîr, b. n., 13/110, 124; Ibn Texreberdî, b. n., 270-273; Henbelî, *Şifâ*, r. 388-392.

tibû Dar es-Se'adetê, ku Dimeşq û keleya wê ji bo Melik Salih hatibûn xemilandin û dema ew ketê hingê Melik Cewad jî rahişt civata dora xwe û Melik Mizaferê xwediyê Hemayê jî ku di rê de rastî wî hatibû, girt nik xwe û çû giha sihbeta wî ku dema giha ber deriyê keleyê û kete hundir hingê sancaqa Melik Salih şikiya.

Dema Melik Cewad bi xefika Melik Salih hisiya û dît ku kêr qîmet dide wî, li tiştê ku kiribû poşman bû û rabû di wê şevê de şand cem serdar û giregîrên gera dorê û serekên Dimeşqê, mal ji wan re şand bi armanca ku helwesta Melik Salih bê şikandin û ew ji keleyê bê derxistin. Hinek serdaran malê Melik Cewad girt û hilkişiyên keleyê û hinekan jî tu tiştî jê negirt û hemla xwe da ser yê ku girîngî nedidayê [yanî Melik Salih].

Melik Salih xwest ku beşa Dar es-Se'adetê ya keleyê bişewitîne, lê Cemaledîn ibn Cerîr kete navbeyna wan û rewş li hev rast kir. Melik Cewad derket çû Neyrebê û pê re jî ji bo bazarê qumaş û pertalên hêja hebûn ku bihayê wan dused hezar bû, ew [li bendê] man heya ku ji Neyrebê derket û jê alîkarî xwestin, lê wî tu tişt neda tu kesî û rabû çû Qesîrê. Gava Melik Salih ji bo verêkirina pê re derket, xelkê ji bo wî ji Melik Salih hêviya alîkariyê kir, lê wî tu qencî nekir. Ji xwe tevdirkarê welatê wî yê Dimeşqê Emadedîn ibn Qiliç bû.

Melik Cewad gelek ji erd û malîkaneyên xelkê Şamê kirî ku ji ber wê jî bihayê erd û arazî zêde bû û çû Sincarê ji cihgirê Melik Salih wergirt.

Melik Salih Emadedîn Îsmail ji Ba'albekê daket ber xizmeta Melik Salih Eyûb û wî li Dimurê⁸⁸⁴ ew pêşwazî kir, pir rûmet dayê û berê xwe dayê. Ew li derbenda Şa'iran daket û li wê derê ji hev re sond xwarin û Melik Salih [Emadedîn] vegeriya Ba'albekê. Jixwe di navbera Melik Salih Necmedîn Eyûb û xwediyê Hemayê de hê ji berê, ji dema zaroktiyê ve demsazîyeke baş î kevn ya biratî hebû. Lê belê di navbera xwediyê Hema û yê Himsê de jî neyartîyeke kûr ya xwetêkildarî hebû ku hêj zahf di ser re neçûbû gava ew gîhabû cihgirê xwediyê Himsê yê Dimeşqê û dor milkê wî pêçabû.

⁸⁸⁴ Dimur navê cihekî nêzikî Dimeşqê ye ku dikeve ser rîya Ba'albekê. Bnr. *Tarixu Dewlet el-Ekrad*, çapa Erebi, r. 422, not 1.

Wî Xwarizmî jî şandin ser Himsê û dora wê pêça û Melik Salih jî daket ser Seniyet ul- 'Îqaba navbera wê û 'Ezrayê ku hingê sermayeke dijwar lê hebû û xelayeke ewqas xedar jî hebû ku xirarekî genim bi dused û sih dirhemî bû û yê ceh ji bi sed û sihî bû û barek ka ji bi pêncî dirhemî bû.

Melik Mueyed ibn Melik Efdel bi komek leşker ve çû Xezeyê û Melik Salih jî hêviyên leşkerê Dimeşqê anî cih û ferman li komek ji wan kir ku Şerefedînê kurê Sarimê Tibnînî, Riknedînê Mi 'ezemî û Nemîs jî di nav wan de bûn. Leşkerê Misrê, şexsiyetên wê û cotyarên wê jê re nivîsîn ku bi vê ji li Misrê lerzeke mezin pêk hat û leşkerê wê jî hemla xwe da ser, çunkî wan zanîbû ku ji bo desthilatê ew ji Melik Adil zahftir xwedî maf e. Ji xwe Serdarên Eşrefî [serdar û mîrên helqeya Melik Eşref], xizmetkar û serekên hêza taybetî yên mîna Cewherê Nûbyayî û Şibl ud-Dewleyê Adilî çavên wan li milkê Adil bû û hemî mîrxasên bavê wî jî lê zêde bûbûn ku hasîlat û gençîne ji wan re berdabû lê ji wan re qîm nedikir û dilbijîn û xwestin û hêza serekan her ku diçû bêhtir dibû.

Tê [di vê sala 636/1238'an] de Melik Adil, Fexredînê kurê şêxê şêxan da sekinandin ku yek ji mezintirîn serdarê wî bû, Melik Nasir Dawid jî ji Kerekê çû Misrê ber xizmeta Melik Adil û Mîr Ezedîn Aybegê Mi 'ezemî jî kurê xwe bi leşker ve ji Serxede şand hawara Melik Salih.

Nameyên leşkerê Misrê jî li pey hev ji Melik Salih re diçûn ku wî teşwîqî çûna ser Misrê dikirin û bawerî didanê ku bêxirecir dê wê teslîmî wî bikin. Komek ji serdaran û hêzên taybet bi Mîr Hisamedîn ibn Ebû Elî re kişiyên û çûn ser Xirbet el-Lisûsê (Xirbeyê Dizan) û li Eqhûneya ser gola Teberiyê daketin.

Melik Salih bi leşkerê xwe ve heya piran çû û herdu apên wî Melik Mu 'iz Micîredîn û Melik Emced Tiqyedîn ji Misrê gihanê ku ew çû pêşiya wan û qedrê wan girt, dû re jî Tiqyedînê kurê Melik Emcedê xwediyê Ba 'albekê ji Bexdayê hate cem ku wî nanê şadîmaniyê da hemiyan û qencî bi wan re kir.

Dû re xeber jê re hat ku Nûredîn ibn Fexredîn Osmanê⁸⁸⁵ ustadarê Melik Kamil, Aybegê Kurdî, Sencerê Yemenê, Qedîbê Ban, Dinêserî, Bilban

⁸⁸⁵ Nûredîn ibn Fexredîn Osman serdar û ustaddarê Melik Kamil bû ku dû re bi çend serdarên din ve yekîti pêk anin û çûne Şamê pey Melik Salih û ew gihandin desthilatdariyê ku hingê ji ew ket ber xizmeta Melik Salih Eyûb. Mixabin ku min agahiyên zêdetirli ser neditin. Dewadarî, *Kenz*, 7/77

Mucahid Camdar û komeke mezin ji serdarên Misrê û kesên ji hêza taybetî ji Misrê derketine û qesda Şamê, ber xizmeta wî dikin. Bi vê yekê gelek şa bû û bawerî anî ku dê welatê Misrê ji birayê xwe bistîne, wî berê xwe da Xirbeyê Dizan ku hingê serdarên Misrî jî hatin û wî ew pêşwazî kirin û pir qencî bi wan kir, mal da wan û çû berê xwe da Xûrê.

Wî kurê xwe Melik Mûxis Emer, Mîr Hisamedînê kurê Ebû Elî û leşker jî bi mezinên wan ve şandin ku ew li Merca Canînê daketin û dû re jî qesta Nablusê kirin ku cihgirên Melik Nasir Dawid jê reviyên û ew ketinê. Melik Salih jî bi mîrekên Misrê ve çû giha wan û li seraya siltaniyê ya Nablusê daket û leşker jî li Merca Belateyê bû ku wî li ser qeraxê hemî heya Xezeyê hikim kir. Dû re hawara apê wî Melik Salih Emadedînê xwediyê Ba'albekê digel kurê xwe Melik Mensûr Mehmûd û Nasiridîn ibn Yaxmûr⁸⁸⁶ gihîştê ku ew pêşwazî kir, qedrê wî girt û bi erka xwe ve baş rabû.

Pişt re Mîr Seyfedînê Qeymerî ji Romê gihayê ku Xezeyê bi mîrgehî dayê û ew heya dawîya sala şeşsed û sih û şeşan (636/1238) li Nablusê ma.

Tê (di vê sala 636/1238'an) de Şêx pêşewa û pirzana Cemaledîn⁸⁸⁷ ibn Mehmûd ibn Ehmed el-Hesîrî el-Buxarî wefat kir ku eslê wî ji Gundê Hesîrê yê ser Buxarayê bû. Wî li welatê xwe li ser mezhebê Ebû Henîfe xwend ku di dema xwe de pêşewa bû û hat Dimeşqê, li Medreseya Nûriye ders da û bû serekê hevalbedên Ebû Henîfe. Ew yekî qenc, rastgo, pirrondik, xuyhişk bû ku di meha Seferê de mir û li goristana sofîyan ya raserî Şerefê hat veşartin.

Tê (di vê sala 636/1238'an) de wezîrê Melik Eşref Cemaledîn⁸⁸⁸ ibn Cerîr er-Reqî wefat kir ku yekî hişmend, xwedî rayûtevdir bû, ji xêr û xêratan hez dikir û bi qasî nexweşiyê bi avadaniya welatan dizanî. Ew di Cemadelaxerê de wefat kir û li goristana sofîyan ya li nik Menî'ê hat veşartin.

⁸⁸⁶ Ew Nasiridîn ibn Yaxmûrê ustaddarê Melik Salih Îsmail bû ku beri kuştina Melik Salih Îsmail di sala 648/1250'i de li Misrê hatibû daleqandin û birayê Cemaledîn Mûsa ibn Yaxmûrê ku demekê cihgirê Melik Salih Eyûb yê Dimeşqê bû. Ibn Wasil, b. n., 6/164-165; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/292; Ibn Kesir, b. n., 13/136; Ibn Texreberdî, b. n., 7/9; Dewadarî, *Kenz*, 7/359.

⁸⁸⁷ Li ser jiyana Hevalê Ebû Henîfe Cemaledîn Mehmûd (546-635/1151-1239) ibn Ehmed ibn Ebd es-Seyidê Buxariyê Hesîrî ku di sala 546/1151'ê de li Buxarayê hatibû dinê û dû re derbasî hêla Şamê bûbû û li Medreseya Nûriye dersdarî kiribû, bnr. Sibîr Ibn Cewzî, 8/720; Ebû Şame, *Zeyl*, 256; Ibn Kesir, b. n., 13/115; Ibn Texreberdî, b. n., 279;

⁸⁸⁸ Ew Sahib Cemaledîn Eli ibn Selame ibn Betin ibn Cerîrê Reqî bû, li gori Ibn Kesir ew Wezîr Cemaledîn Eli ibn Hedîdê Reqî ye. Sibîr Ibn Cewzî, 8/724; Ebû Şame, *Zeyl*, 257; Ibn Kesir, b. n., 13/116.

Sala Şeşsed û Sih û Heftan (637/1239)

Tê (di vê sala 637/1239'an) de Melik Salih Emadedîn Îsmâil xwest bêbextî bi kurapê xwe Melik Salih Necmedîn Eyûb re bike ji ber ku ew pir li ser Nablusê mabû û Dimeşq jî vala bûbû û ji bilî Mîr Nasiridîn Qeymeriyê cihgirê welat pê ve kes nemabû. Melik Salih Eyûb di dema paşî de kurê xwe Muxîs şandibû Şamê, lê tu leşker pê re nebû û xelkê Şamê jî pêwendî bi Salih Îsmâil re danîbû û bêguman hemla xwe dabûne ser wî ku bi wan re axavtinên dirêj dikir û qenc ew dinasîn û wan jî ew dinasî. Ji xwe ew jî yekî suhbetxweş bû, çê pêşwazî dikir, ji xelkê re devliken û xwînşêrîn û xweş nuktedan bû ku ji biçûkiya xwe ve bi wan re rabûbû û tékiliyên wî bi xelk û leşkerê wê re pir bûn. Ji nav leşkerên Salih Necmedîn kesên ku pir bawerî bi wan dihat kirin jî leşkerên Şamê yên kevn bûn mîna yê Mi'ezemî, Eşrefî, Ezizî û kesên xwesser yê Kurd û Tirk bûn ku tu kes ji wan tunebû ku di dema Mi'ezem û Eşref de bi Salih Îsmâil re hevaltî nekiribe, pê re nexwaribe û nevexwaribe û wî qencî bi wan nekiribe. Dema hawara Salih Îsmâil ji Ba'albekê bi dawar, kole û rextên spehî xemilandî giha Nablusê cem Salih Eyûb hingê serdarên leşker berê xwe dan wî.

Lê belê Melik Salih bi xwe nigên wî li ser desthilatê erd girtibûn û mebesta wî jî desthilateke bi namûs û bi heybet bû û bi xelkê re kêma xeber dida, lê leşkerê Şamê ev adet ji mezinên xwe yên berê nedîtibû. Ji ber vê jî ew di dilê xwe de jê aciz bûn ku ustaddarê Salih Îsmâil Nasiridîn Yaxmûr dest pê kiribû bi hevalên wî yên ji leşkerê Şamê re demsazî dikir û bi wan re vedixwar û silavên mezinê xwe ji wan re dianî û xeberdanên wî bi wan re par ve dikir ta ku dilê wan lê vekir û kir ku leşker ji xwediye wî re sond bixwe. Jixwe ew yekî dahî bû ku bi gotinên xweş melaqiyeke çê dikir. Dema Salih Îsmâil pê hisiya ku ew karûbarê wî li Nablusê rast dike, rabû bi wezîrê xwe Emîn ud-Dewle Ebû Hesen Teyib⁸⁸⁹ û Mîr Nasiridîn ibn Sarimê Tibnînî şewirî. Wezîr

⁸⁸⁹ Emîn ud-Dewle Ebû Hesen Teyib, mixabin ku min tu agah li ser peyda nekir.

mebesta wî rast dêra, lê Nasiridîn ibn Tibnînî jî got: "Paşîya bêbextiyê ne baş e." Wî bi dîtina wezîrê xwe kir û rabû şand pey Melik Micahidê xwediyê Himsê, pê re li cem Rasê û Lefikeyê civîn çêkir, li ser axafin û ya xwe kirin yek.

Melik Salih Eyûb jî qesta ketina Misrê kiribû û şandibû cem apê xwe Melik Salih Îsmâil, jê dixwest ku ew bi xwe amade bibe û pê re têkevê ku wî jî bi erênî bersiv da û jê xwest ku kurê wî Melik Mensûr ji hawarê vegere here li Ba'albekê rûnê da ew bi xwe amade bibe. Wî ferman lê kir ku here nik bavê xwe û Hekîm Sadedîn jî bi qasidî şand Ba'albekê cem Salih Îsmâil û pê re jî kevokeke namebir hebû da pê wî bi mebesta xwe ya nû bihisîne. Salih Îsmâil jî rabû [meriv] şand [cem] birçparêz, [ew] bertil kir da kevoka pê re bigire biavêje birca keleya Ba'albekê û li cem Sadedîn jî yek ji kevokên keleyê bihêle ku wî jî weha kir. Vêca dema wî di [bin baskê] kevokê de kaxezê ku ji mezinê xwe re bişîne bi cih dikir, hingê wî ew berdida birca keleyê ku li wê derê jî Salih Îsmâil name ji bin baskên kevokê derdixist, tiştê ku bixwesta dinivîsî û ew bi kevoka Salih Eyûb re dihinart.

Gava ku kurê wî gihîşt cem, hingê Salih Îsmâil jî meriv şandibû cem Necmedîn ibn Selam ku wî jî bi mezinên gelê Dimeşqê û pêşengên wê re li ser rewşê biryar girtibû.

Salih ji Ba'albekê derket û berê xwe da riya Banyasê mîna ku here Nablusê û her di wê rojê de Melik Micahid jî ji Himsê derket ku berê di nav xwe de ew biryar dabûn. Salih Îsmâil li Mecdel Beqa 'é⁸⁹⁰ raza û bi şev siwar bû bi sibeyê re gihîşt 'Eqebeya Dimurê ku Melik Muxîs û Nasîridînê Qeymerî jî weke hercar berê xwe dabûn bazara hespan. Wan dît ku wa tel-pên siwaran ji 'Eqebeya Dimurê ve dadikevin û ji hêla Berzeyê ve ji Melik Micahidê xwediyê Himsê dihat; wan bi lez deriyên Dimeşqê radan û hilkişîyan keleya wê. Salih Îsmâil û xwediyê Himsê li Deriyê Feradîsê gihan hevdu ku tu asteng li ber wan tunebûn, wan ew vekir, ketin Şamê û qazî Mihyedîn Yehya ibn Zekîyedîn jî bi Melik Micahîd re bû ku bi guman, rawestiyayî û bi mitale bû, lê di rûyê wan de şûnên şûran nexwiya bûn. Tacedîn Mihemed ibn Henefiyê navdarê bi kurê sefirê Melik Salih rastî wî hat ku ew jî diketê û jê re [ev honraweya jêrî] xwend:

⁸⁹⁰ Mecdel Beqa' cihêkî nêzîkî Şamê û erdekî fireh e ku dikeve navbera Ba'albek, Hims û Şamê. Yaqût, b. n., 1/470

Rayek, hikmetek û gihîştinek teqdîr kir
Ha weha, ha weha ger na, nedibû û nedibû

Wî bê şer û ceng dest danî ser welatan
Ku Xwedê Misilman ji kuştinê parastin

Salih derbas bû çû ser gora diya xwe û çû mala xwe ya Derbenda Şa'iran û Micahid jî çû mala xwe ya naskirî ku giregirên Şamê amade bûn û siltanî spartin wî. Roja duyemîn ew siwar bûn, li hev civiyan û çûn ser keleyê û neqebkar ji kêlaka birca keleyê ve ji goşeyê ber Bab el-Ferecê ve ketinê. Ji derwayê herdu bircan ve keviyek hebû ku neqebkaran di bin wê de xwe veşartin, ew jî ji kevirên ku ji keleyê bi ser wan ve diketin hemandin û ji hêla pira ku çemê Banasê ji hundirê keleyê ve jê derdiket, ketinê ku ji xwe [ji bo ketina keleyê] tu asteng lê tunebûn. Wan roja çarşema hijdeyê meha Seferê ew zêft kir, Melik Muxîs jî di birca pêşberî Dar us-Se'adetê de xwe parast û Nasîridînê Qeymerî jî li mizgefta keleyê xwe asê kir û Ezedîn Aybegê xwediyê Serxedê ku ew jî ji wan bû, gihîşt cem wan.

Melik Salih Eyûb jî Mîr Hisamedîn ibn Ebî Elî şandibû Dimeşqê, lê dema kincên rê wergirt û çû giha piran hingê dît ku rewş ji dest derketiye û Melik Salih Îsmâil ketiye Şamê. Ew vegeriya cem mezinê xwe û dema nûçeya girtina Dimeşqê giha Melik Salih Eyûb, wî texmîn kir ku dê kele li ber xwe bide heya ew bigihîjê û leşker jî dê wefadarê wî bin. Ew bi leşkerê xwe ve ji Nablusê bi rê ket û li Beysanê daket ku xebera vegirtina keleya Dimeşqê ji hêla apê wî ve gihayê. Ew rabû çû li qesra Mu'inedîn daket, lê serdarên Şamî yên hevalbendên wî û hêza wî ya taybetî ji cem daketin çûn û dû re wan cilûbergên [cengê] li xwe kirin, ew siwar bûn, li defên xwe xistin û alayên xwe belav kirin ku hingê apên wî Micîredîn û Tiqyedîn jî gihîştin wan û serdarên Misrî jî û hinek ji Qeymeriyên hevalên wî jê û ji leşkerê Şamî veqetiyan. Ji bilî koleyên wî, Hisamedîn ibn Ebû Elî, Ibn Kûciya û Bewaşîqîyan kes li cem nema û ew tirsîya ku wî desteser bikin. Şamî derketin ser 'Eqebeya Fîqê û qesta Şamê kirin, Melik Salih Eyûb jî çû ku here Nablusê ku xelkê Xûrê û gundî li ber wî rabûn û Hisamedîn Lu'lu'ê walîyê Sewadê bi komeke mezin ve çûyê, wî şerê wan kir heya bi saxlemî giha Nablusê û li seraya wê ya siltanîyê daket.

Nasir Dawid jî bédilê xwe ji Misrê vegeriyabû Kerekê û Şemsedîn Wezîrî jî ku cihgirê Nasir Dawid bû li Nablusê bû, kete ber xizmeta Melik Salih û jê

re got: “Em cihgirên te ne.” Wî got: “Ez ji bo hêviya parastina ji kurapê xwe hatime.” Mîr Emadedîn ibn Mûsik û Zehîrê kurê Senqerê Helebî gihan wê derê û Salih ji derket pêşwaziya wan ku Emadedîn jê re got: “Em hatine da em li cem te û di ber xizmeta te de bin.” Dema daket wan bi nihênî dora wî girt û Şerefedîn ibn Eb ul-Qasim li cem hiştin ku hingê Nasir Dawid jî giha-bû Nablusê bê ku Melik Salih bi hatina wî bihise.

Hisamedîn ibn Ebû Elî weha gilî dikir: “Ez li cem Melik Salih û Mîr Şerefedîn ibn Eb ul-Qasim bûm û bi şev Nasir ji jora xanî ve hat ku serxwêş bû. Wî ji Melik Salih re got: ‘Selam li te, tu tiştê ku Xwedê anî serê te çawa dibînî?’ Salih rabû ber xizmetê û neaxivî ku hingê borîzanê li Nablusê lê da û wan guman kir ku Frengan êriş kiriye. Xelk û memlûkên Melik Salih siwar bûn û Emadedîn ibn Mûsik jî kete cem Melik Salih û jê re got: ‘Kurapê te berê xwe daye Kerekê û dixwaze ku tu jî pê re bî.’ Melik Salih rabû şûrê xwe tazî kir û derket ber derî, wan jê re hêstirek anîbû ku dema ew [hêstirê] dît şûrê wî ji destê wî ket. Ew lê siwar bû, wan ew bir Kerekê ku pê re jî carîyeya wî Şeceret ud-Dur û Riknedîn Bîbirs ku hêj biçûk bû, hebûn. Wan ew li Kerekê girt û [yekî bi navê] Zerîq danî ber. Zerîq yekî zorba û dilhişk bû ku pir jê re nebaş bû û heya remezanê weha li ber ma, lê piştî Elaedîn ibn Nablusê qasidê Melik Adil ku şandibû cem Nasir giha wê derê û Melik Salih jê xwest, lê Nasir ew nedayê.”

Wî [Nasir Dawid] ji Melik Salih re sond xwar û ji nezanî ew [Melik Salih Eyûb] jî ji bo karekî ku ji destê wî nedihat da sondê. Hinek ji wan [şertên ku danîbû ber û ew ji bo wan dabû sondê] ev bûn: Wî şert danîbû ku ew dê xezîneyên Misrê û welatê wê pê re par ve bike û dê Dimeşq, Hims, Hema, Heleb û heya bigihê Mûsilê jê re vegire û di dawîya remezanê de dê wî derxe heya ku hevalbend û memlûkên wî ji bigihîjinê.⁸⁹¹

Lê heçî Melik Salih Îsmâil e, dema leşkerên Şamê yên ji sipaha Melik Salih Necmedîn Eyûb veqetiyayî gihîştinê, wî qencî bi wan re kir, ew danîn ser mîrgehên wan û peyambir û name ji Melik Adil re şandin ku li gor daxwaziya wî bersiv jê re hat. Dû re nameyên Ezedîn Aybegê Esmer û yên Eşrefîyan jê re hatin ku dilê wî dibijandin welatê Misrê û wî agahdar kirin ku Adil nikare bibe asteng. Ew jî tima bû û rabû Nasiridîn ibn Yaxmûr bi eşke-

⁸⁹¹ Ji bo agahên bêhtir bnr. Hesneyani, *Salên Paşî Yên Dewleta Eyûbîyên Kurd*, r. 93-111.

reyî weke qasid, lê di rastîyê de ji bo hevgerêdan û pêwendiyên bi dizî bi Eşrefîyan re, şande Misrê.

Îcar piştîre gava xebera derketina Melik Salih Necmedîn Eyûb gihîşte Salih Îsmâil hingê ew çû cem koma serdarên naskiriyên bi xizmetkariya wî [Melik Salih] û hinek ji wan nefî kirin, hinek jî avêtin zindanê û ji xwe berê jî çûbû Hisamedîn ibn Ebû Elî girtibû û ew li keleya Ba' albekê xistibû bîrê.

Ew rabû ji bo Nasir û Melik Salih konê xwe derxist, Melik Adil jî bi leşker ve derket çû Bilbîsê û Melik Salih Eyûb û Nasir jî li Nablusê daketin. Leşker ji ser Melik Adil cuda bû, dora wî pêçan, ew desteser kirin û pê re dest danîn ser Mîrekên Kurdan jî, Eşrefîyan jî hemla xwe da ser Melik Salih Îsmâil, lê Misrîyan bi ya wan nekir û çûn cem Melik Salih Eyûb.

Ew roja yekşema çardeyê Zilqadeyê giha Bilbîsê û pê re jî Melik Nasir Dawid, Emadedîn ibn Mûsik û Zehîr ibn Senqer hebûn, ew li dehlîza Adil daket û Adil jî di xargehê de girtibû. Wî mîrek û serdar xelat kirin, qencî bi wan re kir, pîr zêde [mal] da wan, heybêta xwe xiste ser wan û kete Qahîreyê ku Adil girt û li ser desthilatdariya wî rûnişt.

Tê (di vê sala 637/1239'an) de Bedredîn Lu'lu' ji ber xirabiya xuyê Melik Cewad ku xelkê Sincarê desteser dikir, bi hevkarîya xelkê wê ew ji Melik Cewad sitand. Melik Cewad derketibû berrîyê û nêçîr dikir ku Bedredîn Lu'lu' bi spêdeyê re li ber deriyê wê daket, xelkê jî jê re derî vekir û ew ketê, wî qencî bi xelkê wê re kir û Cewad jî li 'Aneyê⁸⁹² ma ku dû re ew firot Xelife.

Tê (di vê sala 637/1239'an) de qazî Şemsedîn Ehmed ibn Xelîl el-Xoyî⁸⁹³ wefat kir ku yekî zana, nazik, hişmend û xuyweş bû, ew li goristana Qasyûnê hat alîgorkirin.

Tê (di vê sala 637/1239'an) de Melik Mensûr Artûqê xwediyê Mêrdînê wefat kir ku yekî mêrxas, hêzdar û camêr bû.

⁸⁹² 'Ane devereke navdar ya Cezîreyê [Mezopotamya jorî] ye ku dikeve raserî çemê Fîratê û di navbera Reqê û Heytê de dimîne. Yaqût, b. n., 4/81

⁸⁹³ Li gori Ibn Texreberdî "Xuweyyî" ye, li ser Qazî Ebû Ebas Şemsedîn Ehmed ibn Xelîl ibn Se'adet ibn Cafer ibn Îsa ku di sala 623/1226'an de bûbû qaziyê Dimeşqê, bnr. Sibî ibn el-Cewzî, *Mîr'at*, 8/730; Ebû Şame, *Zeyl*, 224-225; Ibn Kesîr, b. n., 13/117; Ibn Texreberdî, b. n., 6/316.

Tê (di vê sala 637/1239'an) de Melik Micahîd Esededîn Şêrkohê⁸⁹⁴ kurê Nasiridîn Mihemedê kurê Melik Mensûr Esededîn Eb ul-Hers Şêrkohê kurê Şadiyê kurê Merwanê xwediyê Himsê wefat kir. Ew yekî mêrxas û pêşeng bû ku bi xwe dikete şer û riya Misilmanan ji Ereb û Frengan diparast. Di dema wî de Hims ji şerab û xirabiyê pakkirî bû û mafê demana seknê nedihat girtin, heqê tê re bihurîna bazirganan, erdîyeya kirîn û firotin û jê derketinê nedihat sitandin.

Ew ji gelê Himsê re zorba yî sitemkar bû ku li her hêlê ew ji hev belav dikirin û ew dixistin hebsan. Ew yekî dahî û bi ger û dolab bû ku melikan xwe jê diparast, rûmeta wî digirt û wî ji xwe layiqtirê desthilatê diditin, lê dema Melik Kamil Şamê girt ew ji welat û cîhanê tev bêhêvî bû. Îcar gava Melik Kamil wefat kir hingê di dema Melik Cewad de Micahîd derbasî Dimeşqê bû û çû bi nigên xwe pihîn li gora Melik Kamil xist. Ew di meha Recebê de li Himsê wefat kir û lê hat veşartin.

Tê (di vê sala 637/1239'an) de Melik Hafîz⁸⁹⁵ keleya Ce'berê⁸⁹⁶ teslîmî xwediyê Helebê kir û Ezazê⁸⁹⁷ ji dêl ve girt ku felc lê xistibû û li Helebê wefat kir.

⁸⁹⁴ Li ser Melik Micahîd Esededîn Şêrkoh ibn Nasiridîn Mihemed Şêrkoh ibn Esededîn Şêrkoh ibn Şadi ibn Merwan bnr. Sibî ibn Cewzî, 8/731-732; Ebû Şame *Zeyl*, 259; Ibn Emîd, *Exbar*, r. 151; Ibn Xelikan, b. n., 2/175; Ebu l-Fîda, *Muxteser*, 2/268; Ibn Texreberdî, b. n., 6/280; Ibn Kesîr, b. n., 13/117.

⁸⁹⁵ Ew Melik Hafîz Arslanşah ibn Melîk Adil Ebû Bekîr ibn Eyûb ibn Şadî Nûredînê Adil bû ku di sala mirina wî de cudayî heye. Bnr. Ibn Wasil, b. n., 3/275-76.

⁸⁹⁶ Ce'berê keleyeke ber çemê Firatê ye ku dikeve navbera Balis û Reqcyê. Yaqût, b. n., 2/142

⁸⁹⁷ Ezaz devereke piçûk e ku dikeve bakurê Helebê û keleyek lê heye. Yaqût, b. n., 4/132

Sala Şeşsed Sih û Heştan (638/1240)

Dema Melik Salih Necmedîn Eyûb Misir stend, hingê Salih Îsmâil li Golanê daketibû lê ketibû sala heştan ku di rewşeke zor de mabû, çunkî zani-bû ku gava ew li ser desthilata xwe bi cih bibe tu tişt jê re namîne. Ew rabû Cemaledînê Rûmî şand cem Frengan û bi wan re li hev kir û Cebel 'Amîle⁸⁹⁸ û Sefedê⁸⁹⁹ ku keleya wê xerabe bû da wan û herweha Tibnîn, Hinêyn, Teberîye û pirê qeraxê jî da wan û derfet da ku Sefedê ji nû ve ava bikin lê kesên li Şeqîqî nehiştin ew têkevinê. Ew çû wan, mencenîq li ser girêdan ta ku ew sitand û da xwediyê Seydayê û ew jî bi xaç û keşeyên xwe ve ketinê.

Bi vê yekê cihan serobino bû, ket ser zimanê xelkê, Şêx Ezedînê kurê Ebduselam dijî wî derket û xelk bi ser de dehfand û wezîrê wî Emîn ud-Dewle şand cem ku jê re xweş kir, lê ew ji ya xwe venegeriya. Wî [Melik Salih Îsmâil] ew [Şêx Ezedîn] li keleyê girt û ew ji xutbexwênîyê avêt û ew da Emadedîn ibn Xetîbê Beyt ul-Abarîyê.

Dû re wî Şêx Ezedîn nefî kir, ew jî rabû çû Qudsê, ji wê derê jî çû Misrê ku li wê derê Melik Salih Eyûb pêşwaziya wî kir û ew kir serekqazîyê⁹⁰⁰ Qahîreyê.

Tê (di vê sala 638/1240'î) de Melik Cewad û Mîr Seyfedîn Elî ibn Xizeyfe bi Xwarizmîyan û Melik Salih Nûredînê kurê xwediyê Himsê re yekîti çêkirin û çûne Helebê. Ew li Deriyê Beza 'eyê rastî leşkerê wê hatin, ew şikandin û pirên mezinên Helebê û pêşengên wê yên mîna zaroyên Selahedîn Mi'ezem û Nisret, Ibn Dirwas û pirê mîrek û giregirên dîl girtin.

⁸⁹⁸ Cebel 'Amîle dikeve ser sêrêyanên navbera Sefed, Tibnîn û Banyasê. Îsfehani, *feth el-Qissî*, r. 101, not 2

⁸⁹⁹ Sefed bajarekî çiyayê Lubnanê ye raserî Himsa erdê Şamê ye. Yaqût, b. n., 3/468

⁹⁰⁰ Ev payeya serekqazîyê cara pêşî li Misrê di dema Fatîmîyan de derketibû ku veburîkirina wê ji ji hêla siltan ve dihat kirin, lewra ew mezintirin paye û desthilata dîni bû ku ji hêla dîni ve di ser wê re tu paye û biryarmendî tune-bû. Qelqêşendî, b. n., 4/35

Wan gel kuşt û birîndar kir lê mîrek û serdarên Helebê bi malekî pir xwe ji wan azad kirin. Xwarizmî çûne `Heylanê⁹⁰¹ û erqên avê yên Helebê birrîn, dû re zivirîn Menbecê, ew talan kirin, xelkê wê kuştin û dest avêtin heramiyê û walîyê wê Sadedîn ibn Dubeyş kuştin ta ku Helebî çûn xwe avêtin Melik Mensûrê xwediyê Himsê û jê alîkarî xwest.

Wî jî hêzeke mezin ji leşkerê Şamê bi xwe re bir û çû di ser Kefirtabê re derbasî Helebê bû ku xwediyê wê pê hêza wî dilêr bû, jê re sond xwar û ew danî ser sipahên wê. Ew çû Xwarizmîyan ku ber êvarkî li ser çiyayê Hemama girêdayî bi Rehayê ve rastî wan hat, wî ew pis şikandin, jin û malên wan talan kirin, ew kuştin û dîl girtin. Ew revîyan lê wî da pey wan heya Heranê û ew jî cihgirê Bereket Xan sitand û giha Melik Nasir Yûsuf. Ew li pey wan çû heya Berîyê û piştî ku cihgirê Melik Nasir Yûsuf Heran, Reha, Serê Kanîyê, Hemlîn, Mûzir, Sirûc û yên din ji welatê Cezîreyê teslim wergirt ew jî bi sipahan ve zivirî Helebê û ji wê derê jî çû Himsê.

Tê (di vê sala 638/1240'i) de Şêx Mihyedîn Mihemed⁹⁰² ibn Mihemed ibn Erebiyê Hatemî yê Teyyî ku yekî di her zanînê de û bi taybetî jî di babeta heqîqetê de hêja yî çê bû, wefat kir. Ew xwedî berhemên pir bû û tê gotin ku wî navê Xwedê yê Mezin (Îsmê E'ezem) zanîbû û zanista kimyayî bi kar dianî. Ew li Şamê wefat kir û li Qasyûnê li merqeda qazî Mihyedîn ibn Zekiyedîn hat definkirin.

Tê (di vê sala 638/1240'i) de pîyê Melik Salih Eyûb baş erd girti û ew li ser desthilatê genc bi cih bû, rabû hêza eşrefî û serdarên din desteser kirin û li komek ji memlûk û xizmetkarên xwe ferman kir da hinek ji kesên ku ji wan fikar dikirin niqoyî avê bikin.⁹⁰³

⁹⁰¹ `Heylan gundekî Helebê ye. Yaqût, b. n., 2/280

⁹⁰² Li ser Mihyedîne Erebiyê Tayî (560-638/1164-1240) bnr. Ibn Kesîr, b. n., 13/118.

⁹⁰³ Ji bo agahiyên bêhtir li ser xebatên Melik Salih Eyûb ji bo pêşeroja desthilata xwe ya Misrê bnr. Hesneyanî, b. n., r. 107-111.

Sala Şeşsed û Sih û Nehan (639/1241)

Tê (di vê sala 639/1241'ê) de Melik Cewad berê xwe da Misrê, lê Melik Salih ew qebûl nekir û ew jî zivirî cem Melik Nasir Dawid. Melik Salih jî du hezar siwarî bi Kemaledînê kurê şêxê şêxan re şand ku ew bi wan re li Xezeyê daket. Melik Nasir jî li Qudsê bû ku wî jî Melik Cewad bi hefsed siwarî ve şand; Kemaledîn jî çû û li Beyt Xûrê [ku deverêke Qudsê bû] rastî hev hatin û [Melik] Cewad, Kemaledîn û leşkerê Misrê şikand û pirên wan girt. Wî Kemaledînê kurê Şêx û komek ji mîrekan dil girt û anî cem Melik Nasir.

[Melik] Cewad li cem Melik Nasir ma ku dû re ew lê kete gumanan û ew girt, di ser riya berrîyê re ew şand Bexdayê û dema ew li nêzîkî Ezreqê⁹⁰⁴ peya bû ku li wê derê bavikekî Ereban ew nas kir û ew berda, ew zivirî Şamê û demekê li cem Melik Salih Îsmail ma.

Dû re ew çû cem Frengan, demekê li nik wan ma û pişt re dîsa zivirî Şamê.

⁹⁰⁴ Ezreq çemekî ser riya heciyên Şamê ye ku dikeve nêzîkî Teymayê. Yaqût, b. b., 1/200

Sala Şeşsed û Çelî (640/1242)

Tê (di vê sala 640/1242'yan) de Pêşewa Mustensir Billah Ebû Cafer Mensûr ibn Mihemed wefat kir ku yekî xweşbîn, qenc, dadmend û xêrxwaz û xêrkar bû. Wî medreseya Mustensirî li Bexdayê ava kiribû û jixwe di nav Îslamê de tu kesî weke wî avadanî nekiribû. Wî pir xêr didan, ew ji feqîran re mihrîban bû û ji zanayan hez dikir ku kurê wî Pêşewa Muste'sim Billah Ebû Ehmed kete cihê wî.

Institut kurde de Paris

Sala Şeşsed û Çel û Yekê (641/1243)

Tê (di vê sala 641/1243'yan) de Melik Salih Îsmâil, Melik Cewad li 'Ezeta girt û ew di kincên pîrekan de bi dizî şande Ba 'albekê ku ew demekê lê girtî ma, dû re ew anî Dimeşqê. Ew li Şamê nexweş ket û wefat kir û di goristana Melik Mi 'ezem ya Qasyûnê de hat veşartin.

Tê (di vê sala 641/1243'yan) de di navbera Melik Salih Necmedîn Eyûb û Melik Salih Îsmâil de qasid çûn û hatin ku pê rewşa wan li hev rûnişt û Melik Salih [Îsmâil] Melik Muxîsê kurê Melik Salih Eyûb berda û ew anî li kelê xist xaniyê Mesreyê. Herweha wî serdarên Misilmanan yên mîna Hisamedîn ibn Ebû Elî, Micîredîn ibn Ebû Zukra, Micîredîn ibn Xweştirîn, Sadedîn Beşîr û yên din berdan ku çûn cem mezinê xwe Melik Salih Eyûb. Nasiridînê kurê Sarimê Tibnînî û Şerîf Eliyê Ba 'albekî jî wek peyambirê Salih Îsmâil çûne Misrê û li Dimeşqê jî xutbe li ser navê Melik Salih Eyûb hat xwendin û dirav li ser navê wî hatin derxistitin, lê digel vê jî rewş li hev rast nebû û Muxîs dîsa hat girtin.⁹⁰⁵

Tê (di vê sala 640/1242'yan) de mîrekên Qeymerî⁹⁰⁶ gihan Hemayê û komek serdar û kesên serbixwe li wan civiyan da herin ber xizmeta [Melik] Salih Eyûb ku wî jî berê ji Xwarizmîyan re nivîsbû da li Firatê bixin herin bigihîjin Qeymerîyan û herin Xûrê heya leşkerê Misrê jî bigihîje wan û bi hev re herin li ser Dimeşqê dakevin. Ev yek jî rastî lebta Tataran û dema çûna

⁹⁰⁵ Ji bo agahiyên bêhtir li ser vê lihevhatinê û rewşa wê bnr. Sibî Ibn Cewzî, b. n., 8/741; Ibn Wasil, b. n., 5/327-330; Ibn Kesir, b. n., 13/ 123; Ibn Firat, *Tarîxa ibn Firat*, beş 1, 33-b 34; Hesneyanî, b. n., r. 125-128.

⁹⁰⁶ Qeymer keleyeke çiyayên navbera Mûsil û Exlatê ye ku xelkê lê Kurd in. Yaqût, b. n., 4/481. Qeymerîyan di herdu dehsalên dawî yê desthilatdariya Eyûbîyan ya Şam û Misrê de rolekî gelek girîng girtine ser milên xwe û di warên siyasî, leşkerî û zanîyarî de xebatîne heja jê re kirine. Ji bo agahiyên bêhtir, bnr. Mûsa Mistefâ Hesneyanî, *es-Senevat el-Exîre Min Heyat Dewlet el-Kurd el-Eyûbîye fi Misr we Bilad i-Şam/Salên Paşî yê Dewleta Kurdên Eyûbî li Misir û Şamê*, Zanîngeha Dihokê, Dihok, 2007, r. 182-186, 208-215; Izet Silêman Hiseyn Berwari, *el-Kurd fi Ceyş ed-Dewle el-Memlûkiye el-Behriye/Kurd di sipaha Memlûkiyên Deryayî de*, Akademiya Kurdî, Erbil, 2011, r. 43, 55, 84, 86, 92.

wan ya bi ser Xwarizmîyan ve hat, Xwarizmîyan Firat derbas kir, çûne ser Helebê, bi Qeymerîyan re civiyan û li ser deryaçeya Qudsê li piшта Himsê daketin û li wê derê ji hev belav bûn. Ji sisiyan diduyên wan bi mezinê xwe mîr Hisamedîn Bereket Xan re çûn û li ser riya Merc û Xûteyê daketin; sêyeka din bi Qeymerîyan re li ser riya Beqayê çûn ku ta hingê Melik Salih û Mîr Riknedînê Heycawî jî bi leşker ve derketibûn. Hinek ji leşkerê wî bi bendeyê wî Seyfedîn Hec Bilban re çûn da li ser riya wan rawestin û bi peyadeyên Beqa'ê re bicivin û bi wan re herin tengavê. Ew li nêzikî Mecdel⁹⁰⁷ û Eyn Cerê⁹⁰⁸ gihîştin wan ku Xwarizmî û Qeymerî gelek bûn, wan dora leşkerê Dimeşqê pêça lê hindik ji wan sax man û Seyfedîn el-Hec Bilban digel bêhtirê leşker ve hatin dîlgirtin.

Lê heçî Melik Salih Îsmâil e dema wî zahfiya Xwarizmîyan dît zanîbû ku ew nikare bi wan û rabû bi leşkerê xwe ve bi şev xwe li bostanê Xûteyê veşart. Xwarizmî derbas bûn, Melik Salih jî zivirî Dimeşqê û Xwarizmîyan jî êrîşî welatê Frengan kir û berê xwe dan qeraxê.

Tê (di vê sala 640/1242'yan) de Necmedîn Xelîlê qazîesker wefat kir.⁹⁰⁹

⁹⁰⁷ Mecdel navê deverêkê ye li Xabûrê û navê keleya raserî wê ye. Yaqût, b. n., 5/67

⁹⁰⁸ Eyn Cer deverêkê naskirî ye li Beqayê ku dikeve navbera Ba'albek û Dimeşqê. Yaqût, b. n., 4/200

⁹⁰⁹ Erka qazîeskerîyê erkeke dîni ye di nav sipahê de ku bi nakokî û dijîtiyên nav leşker ve radibe û wan ji hev vediqetîne, çareser dike û li hev tîne. Qelqeqendi, b. n., 4/99

Sala Şeşsed û Çel û Diduyan (642/1244)

Tê (di vê sala 642/1244'an) de Melik Salih Necmedîn Eyûb ji bo serdarên Qeymerî û xanên Xwarizmî bi Mîr Cemaledîn Eqîşê Necmî⁹¹⁰ û Cemaledîn Yehya ibn Metrûh⁹¹¹ re xelat, mal û qumaş şandin. Herweha Xelîlê û deverên pê ve bi mîrgehî dan Mîr Necmedîn, Xeze jî da Mîr Nasiridîn û hinek deverên din jî da mîr û serdarên heza xwe ya taybetî, ji bilî Nablusê welatê Şamê jî da Xwarizmiyan.⁹¹² Çunkî wî ew [Nablus] dabû komek mîrek û amirhêzên dora xwe yên din ku hemî pêk ve bi Mîr Hisamedîn ibn Ebû Elî re çûn mîrgehên xwe.

Melik Mensûrê xwediyê Hemayê bi leşkerê Şamê ve derket û leşkerê Ezedîn Aybeg jî pê re çûne Ekayê, bi mezinên Frengan re civiyan û wan deriyê bajêr ji wan re vekir. Ew ketinê, wan firotin û kirîn kir û Frengan jî ji Melik Mensûr re ziyafetekê da û ew li Ekayê raza, wan yekîtî çêkir û ji Ekayê derketin ku hingê hawara Melik Nasir Dawid⁹¹³ jî gîhabû wan û li ser Esqelanê daketin ku Xwarizmî jî li ser Xezeyê bûn. Melik Salih Eyûb jî sê hezar ji leşkerê xwe di bin pêşengiya koleyê xwe Riknedîn Baybars de şand ku Melik Mensûr jî ji Esqelanê daxwazkar û çekwergir siwar bû, Freng jî xistin rastê xwe û leşkerên Nasir Dawid û yê Serxed jî xistin çepê xwe û Melik Mensûr jî bi leşkerê xwe û yê Şamê ve di navend û sancaqdariyê de ma û ew di dema hilatina rojê de li Ferîbeyê⁹¹⁴ rastî hev hatin.

⁹¹⁰ Mixabin ku min tu agahdari li ser Cemaledîn Eqîşê Necmî nedit.

⁹¹¹ Ew Wezîr Cemaledîn Yehya ibn Îsa ibn Îbrahîm ibn Metrûh e ku di sala 592/1195'an de bûye û li gori hinekan jî ew di sala 649/1251'ê de miriye. Bnr. Ibn Xelikan, b. n., 3/330-335; Ibn Wâsil, b. n., 6/169-72; Dewadir, *Kenz*, 8/20; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/293; Ibn Texreberdî, b. n., 7/24; Ibn Kesîr, b. n., 13/138.

⁹¹² Li gori Hesneyanî ku ji çend berhemên rojava yên ser êrişa Xaçparêzan wergirtiye Melik Salih Şamê nedaye Xwarizmiyan lê bi wan re soz daye ku dê bide wan. Bnr. Hesneyanî, b. n., r. 126

⁹¹³ Di eslê tekstê de bi şaşî Melik Nasir Eyûb hatibû nivîsin.

⁹¹⁴ Feribe, mixabin ku min li ser wê tu agahdari peyda nekirin.

Xwarizmîyan êrîşî ser hêla çepê kir, ew şikandin û ew avêtin ser sancaq-dariyê, telp li hev geriyên û Melik Mensûr jî êrîş bir ser wan, lê kesî pê re êrîş nekir ku leşkerê Misrê û Qeymerî çûnê; ew û yên pê re şikiyan, giranîyên wan hatin talankirin û hinek ji leşkerê Şam û Himsê hêsir bûn. Xwarizmî li pey wan çûn heya Esqelanê û Melik Mensûr jî bi zor di şibakê de xelas bû, lê Frengan xwe ragirt û kişiyên, lê leşkerê Misrê û Xwarizmîyan dora wan pêçabû û ji her hêlê ve ew asê dikirin ta ku ew nêzîkî darên Cemîr yên dora Xezeyê bûn. Wan êrîşeke dijwar kir, kesên pêşberî xwe şikandin û leşkerê ber wan têkçû ku bi wê têkçûnê re hinek ji wan gihane Refehê⁹¹⁵ û du siwarên Frengan jî di êrîşa xwe de gihan pawanên uştiran yên Xezeyê û li wê derê hatin kuştin.

Misilmanan mîna xeलेkekê dora Frengan pêça, bi rim li wan dan, kevir avêtin wan, tîr reşandin ser wan û wan jî mîna kevirên di hev re çûyî qesta deryayê kirin, lê peyayên wan westîyan, ew ji hev ketin û xwe bi dara Cemîrê ve girtin û şûr jî ji her hêlê ve diçûn wan. Kîjan Frengîyê ku diket, peyadeyan bi lez diçû serê wî jê dikir, zikê wî diqelaşt û ziravê wî derdixist, ji deh kesan pê ve kes ji wan sax negiha Esqelanê ku yên din yan kuştî yan jî dil çûn. Kuştîyên wan sêzde hezar kes bûn ku li ser piştê huştiran ew birin Qahîreyê û Riknedîn Baybîrs jî bi leşker ve li Esqelanê daket û zor dayê lê negiha mebesta xwe.

Hisamedîn ibn Ebû Elî bi kesên bi xwe re berê xwe da Nablusê, Sahib Mu'inedînê kurê Şêxê Şêxan jî qesta leşkerê Misrê kir û bi serdar Riknedîn Baybîrs, Xwarizmî û Qeymerîyan re kom bû û li Beysanê daket. Xwarizmî û Qeymerî çûn li Golanê daketin ku ew sal jî pir bi baran bû. Xwarizmîyan li welat xerabî kir û tevlihevî derxistin, gelek talan birin, bi rik êrîşî ser derûdoran kirin û welat wêran kirin ta ku welat bê çandinî ma.

Melik Mensûr bi xwe gava piştî têkçûnê giha Şamê, Melik Salih çû pêşîyê pê şa bû, li ber dilê wî çû û hat û got: "Merivên mezin herdem tiştên ji ve mezintir tê serê wan." û jê re hesp, qumaş û alavên malan û nêzîkî tibaba malê wî mal dayê.

⁹¹⁵ Refeh qonaxeke ser riya Misrê ye ku piştî Darûmê û berî Remlê tê. Yaqût, b. n., 3/62

Berê ji Melik Salih re hatibû gotin ku Melik Mensûr ji qestî têk çûye û ew di dilê wî de maye ku ji ber wê jî Melik Salih qedrê leşker zêde girtiye, umîdên wan pir kiriye, ew xelat kirine û bi wan re vexwariye.

Wî ewqas zêde pêwîstî pê dabû ku ji qaziyê xwe Refî 'ê Geylî û wezîr û walîyê wî Şemsedîn ibn Beka xwestibû da gel ji averîyê vegefrînin û malên wan serbest nîşan bidin ku ji bo vê debîrê rêznameya wî li ser weha honabû:

Ey fermandarê ku min ji şîretê wî par negirt
Û ez ditirsiyam xwîna min tê de bê rêtin

Ez li şîretê kesê pêşik î qenc guhdar im ku
Ji inkariya wî ditirsiya çi jê veqete yan jî terk bike

Bi Xwedê, hikmê desthilatadarê ku zilma wî
Ji xelkê wî re bibe tor û dafik dirêj nabe

Tu dibînî ku hesûdî pê bi kêf û mizgînîxwaz e
Ecêb e ku ji destpêka karûbarê xwe ve dikene

Wezîrê te Ibn Xezal û Refî 'ê pê
Serekqazî û walîyê cenga te Ibn Beka

Û Su 'leb û Fesîl kê ne ku herdu jî
Di tengasiyê de ji şêwirmendan in

Komeke ku bi wan asu belav bûne
Û şerî 'et miriye û Îslam jî helikî ye

Ew ne nihênî û ne eşkere ji Xwedê natirsin
Lê belê hew ji stêr û çerxa felekê ditirsînin

Vêga ew hikim dikin û bi helqeyê girtine
Û ji nêçîra xwe re te digerînin dafik

Ger ku nan û rizqekî fireh be ji wan re ye
Yan jî ger şer û karekî xerab be ew ji te re ye

Şîret kirin, rabe were berê xwe bide şîretên kesê
Ku di gotina wî de nezanî û derew derneketine

Rewşa şaş bi ya rast telafî bû û tiştê çinîn veşartin
Bi wan rasterê dibî û ger lê bidomînî dibe tiryak

Di nêzîk de tu dê berhemên kirinên wan bibînî
Li ser wan û li ser re gava ku neveşêrin hetik e

Dema Melik Salih ev riste bihîstin di dilê xwe de ji wezîrê xwe aciz bû û qazî Refî⁹¹⁶ ji kar avêt, ew girt û bi Mewqîfê Wasitî re şand Ba'albekê, ew teslîmî Miqedem Dawîdê Nesranî yê pêşengê heramiyan kir. Wî ew bir şikefta Ufqeyê ya devera Ba'albekê ku ji jora wê ew avêt xwar û bû piçik piçik.

Serekqazîtiya Dimeşqê gihîşt Mihyedîn ibn Kemaledînê Qereşî, Sedredîn ibn Senîy ud-Dewle ji bû cihgirê wî û Mihyedîn biryara şêhdketina hevalên Refî' da.

Tê (di vê sala 642/1244'an) de Melik Muxîs Emer ibn Siltan Melik Salih Necmedîn Eyûb li birca ku tê de girtîbû nexweş ket û wefat kir. Ev yek pir çû zora Salih Îsmail,⁹¹⁷ çunkî wî ew li cem bavê wî ji xwe re weke temînata pêşerojê didît. Laşê wî derket û Melik Mensûr Mehmûdê kurê Salih bi cenazê wî re meşiya û di merçeda bapîrê xwe Melik Kamil de hat veşartin.

Tê (di vê sala 642/1244'an) de Necmedîn⁹¹⁸ Eb ul-Hesen ibn Salim ibn Selam wefat kir ku bavê wî bi navê Şêx ul-Emîn dihat gazîkirin û yek ji mezinên dadmendên Dimeşqê bû. Necmedîn jî li ser riya bavê xwe mezin bû ku yekî bi rûmet, 'esebî, camêr, qenc û xweşsuhbet bû, ji zana û qencan hez dikir, meyla wî bi ser şî'îtiyê ve bû û di dilê xwe de mezhebê îmamî diparast; ew di meha Zilheceyê de mir û li Qasyûnê hat veşartin.

⁹¹⁶ Ew Ebd el-Ezîz ibn Ebd el-Wahid ibn Îsmail Ebû Hamîdê Qaziyê Refî' bû ku cira xwe li Şamê nexweş kiribû. Sibî ibn Cewzî, b. n., 8/749-750; Ebû Çame, *Zeyl*, r. 266; Ibn Texreberdî, b. n., 6/310

⁹¹⁷ Li ser Melik Salih Îsmail, bnr. li vê kitêbê, r. 249, not 646; Sibî ibn Cewzî, b. n., 8/751; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/276-278, Ibn Kesîr, b. n., 13/136; Ibn Texreberdî, b. n., 7/9, 19.

⁹¹⁸ Li ser Necmedîn Hiseyn ibn Salim ibn Selam ku di destpêkê de li ser rêça bavê xwe diçû, lê dû re di dawîya temenê xwe de guherî û têkilî karûbarê siyasî û dijberîya navbera desthilatdarên Eyûbîyan bû û ji bo van kirinên xwe jî ew li ser fermana Melik Salih Eyûb li Dimeşqê hat daleqandin. Bnr. Sibî ibn Cewzî, *Mîr'at*, 8/747; Hesneyanî, b. n., r. 84.

Sala Şeşsed û Çel û Sisiyan (643/1245)

Tê (di vê sala 643/1245'an) de Sahib Mu'inedîn bi sipaha Misrê û Xwarizmîyan ve çû li ser Şamê daket, dora wê pêça û zor dayê, mencentîq li ser girêdan û neqebkar danîn ser lê çiqas wan ji hêlekê ve zor didayê Melik Salih bi kole û hêza xwe ya parastinê ve derdiket pêşiya wan û şerekî pir dijiwar bi wan re dikir heya ku ew bi paş ve vedikêşandin. Wan rojekê bi siwar û peyadeyan ve êrîş kir û zor dayê ta ku Qesra Hecac û bazara Simaq girtin, sikran wêran kirin û Melik Salih jî şerekî dijiwar bi wan re kir, lê dû re wan dest danî ser 'Eqîbeyê, koşk û xan şewitandin ku hingê qût û mûnet jî li Dimeşqê kêmbû, leşker jî qelsbû û di embara Salih Îsmâil û gencîneya wî de mal nema.

Melik Mensûrê xwediyê Himsê ji Sahib Mu'inedîn ibn Şêx Elî¹⁹ re nivîsî da êrîş bike û Deriyê Rojhilat jî bispêre wî, wî jî got: "Ez qebûl nakim lê tu bi xwe were cem me." Melik Mensûr jî got: "Tu çawa layiqî ixtiyarekî Eyûbî yê mîna min dibînî ku qevazan bide?" Dû re wî ew şand cem Bereket Xan, pê re li hev kir ku li pişt Deriyê Rojhilatê li derva pê re bicive û Melik Salih guman kir ku Bereket Xan dê xwe bide hêla wî. Melik Mensûr û Bereket Xan li derwayê Deriyê Rojhilatê li ser piştê Hespên xwe civiyan, lê ji bilî gotina Bereket Xan ya: "Mezinê me çi ferman dike?" tu xebirdan di nav wan de çênebû.

Melik Mensûr jê re got: "Nêrîna mezinê me ew e ku min û Siltan li hev bîne." Bereket Xan jî got: "Li ser çavê xwe." û heryek ji wan zivirî cihê xwe. Melik Salih Îsmâil li Mensûr kete gumanê û rabû ji Mu'inedîn ibn Şêx re nivîsî û pê re li hev kir ku bi şev riya derketina jî Şamê û çûna Ba'albekê bidê, lê bila tu serdar pê nizanibin da tu xerabiyekê pê re nekin. Wî jê re sond xwar û Melik Salih jî Deriyê Tumayê derket û Melik Mensûr jî bi qasî ku karibû

¹⁹ Ew Sahib Mu'inedîn Hiseyn Şêxê Şêxan Sedredîn ibn Şêx Eliyê cihgirê xwediyê Misrê bû ku di vê salê de korbû bajare Şamê û ewleyî jî bi xwe re anîbû bajêr. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 271

[alavên] navmalê û zexîre bi xwe re birin û roja sisiyê Cemadelulayê gihîşt Ba'albekê.⁹²⁰

Mu'inedîn kete Şamê, li saraya Usame daket; Şehabedînê Mezin jî li keleyê ma, Cemaledîn Harûnê Mihranî jî kir walîyê Şamê ku wî Riknedînê Heycawî û wezîrê Salih Îsmâil Emîn ud-Dewle amade kir û ew dorpêçayî birin heya Misrê.

Sedredîn ibn Seniy ud-Dewle qazîti wergirt û hinek ji leşkerê Misrê vegeriya û hinek jî li Şamê man.

Xwarizmîyan hizir fikir ku dema Melik Salih Şamê bigire dê welatek ji yên mezin û hinek kele bide wan, lê gava Melik Salih xwe girt û xerabî û wêrankariyên welat eseyî bû hingê di dil de ji Xwarizmîyan tije bû û ew ji wan veneşart jî. Bereket Xan piştî vegirtina Şamê ziviribû Qeraxê û li Merca Qaûnê⁹²¹ daket û li wê derê şand cem Hisamedîn ibn Ebû Elî ku li Nablusê bû û jê re got: "Tu dizanî ku herema min xweha Siltan e, ji ber wê jî ez hêvî dikim ku bi dana keleyekê qencî bi min re bike da xweha wî tê de rûnê." Hisamedîn jî li ser vê ji Melik Salih re nivîsî lê bersiv jî bi derengî ket.

Mîr Riknedîn Baybirs û Melik Salih Nûredînê xwediyê Himsê jî daketibûn Xezeyê, ew bûne yek û ji Bereket Xan re nivîsîn û dilê wî bijandin welatan û Salih Îsmâil jî ji Bereket Xan re nivîsî da here Ba'albekê.

Hisamedîn ibn Ebû Elî jî berê xwe da Dimeşqê û bi bal walîyê cengê ve ku di derbarê wî de rexnegir bû, çunkî ew yek ji mîrekên giregir bû ku carina dibû cihgirê siltaniyê û carina jî dibû serekleşker. Ew li mala Riknedîn Heycawî ya Dimeşqê daket, wî cih jê re fireh kir, tiştên mîrekan ji yên xelkê veqetand û gumrik serbest hişt.

Dema Siltan bi yekîtiya navbera koleyê xwe Riknedîn Baybirs û Melik Salih [Nûredînê] kurê xwediyê Himsê û ya Xwarizmîyan bi Salih Îsmâil re hisiya, rabû gazî Riknedîn Baybirs kir, lê Riknedîn Baybirs nizanibû ku Siltan bi yekîtiya wan hisiyaye. Ew ket Remleyê û bi baweriya xwe ya xurt bi dost û hevalên xwe yên serdar çû ber xizmeta Siltan, bi hêviya ku ger Siltan

⁹²⁰ Ji bo vê bnr. Sibî ibn Cewzî, 8/752-754; Ibn Kesîr, b. n., 13/125-26; Hesneyanî, b. n., r. 137-141.

⁹²¹ Qaûn keleyeke Filistinê ye ku nêzîkî Remleyê dikeve û bi ser Qeyseriya Şamê ve ye. Yaqût, b. n., 4/339

bivê karekî nebûyî pê bike jî dê nikaribe û ger gava bigihê cem jî dê ew bi zexberê nehise û nizanibe ka dê çi pê bibe û wekî din.

Gava ew ket cem wî fermana lêxistina serê wî da ku ew di kuştina wî de bi lêborîn bû, çunkî wî bêbextiya bi koledarê xwe re, bi ustadê xwe re bi welînimetê xwe re jê veşartibû ku cezayê her bêbextiyê kuştin e çawa ku di hedîsê de dibêje: "Ji her bêbextiyê re roja qiyametê lome hene."

Salihê kurê xwediyê Himsê çû cem Xwarizmîyan, ew ji xizmeta Siltan derketin û qesta Dimeşqê kirin, bi Melik Salih Îsmâil re civiyan, li ser Dimeşqê kom bûn û dora wê pêçan. Tam hingê xelayeke dijwar çêbû ku xirara genim derket hezar û şeşsed dirhemî⁹²² û pirê xelkê li serê rîyan mirin, kuçê vala man, gelê Şamê koç kir û ew xera bû.

Melik Mensûrê xwediyê Himsê ji hevalbendiya Salih Îsmâil vegeyriyabû û bi Siltan re yekîti çêkiribû û çûbû Helebê ku li wê derê ji wan re gotibû: "Hûn dizanin ku dema Xwarizmî Dimeşqê bigirin dê li Şamê hemî belav bibin, ji bo wê jî ya baştir ew e ku em lez bikin herin berî ku ew bigihîjin armanca xwe û ev dê bibe xizmeta Siltan jî." Ew pê re bûn yek, leşkerê Helebê derket û ew çûn Himsê ku mezinê wan Melik Mi'ezem Torînahê kurê Selahedîn bû û karûbar hemî li ser Mîr Şemsedîn Lu'lu' bû. Gava ew zexber giha Melik Salih Îsmâil û Xwarizmîyan, Melik Salih Îsmâil got: "Ya baş ew e ku em ji Dimeşqê veneqetin heya ku em wê bistînin, çunkî ew pir qels bûye."

Lê Xwarizmîyan got: "Ya baş em bi lez xwe bigihînin xwediyê Himsê berî ku hêza wan xurt bibe û em wî bişikînin, ji xwe Dimeşq ji destê me naçe. Ew çûn li Qeseba⁹²³ ku ji erdê Himsê ye daketin û Mîr Ezedîn Aybegê xwediyê Serxede jî bi wan re bû ku Melik Mensûr jî bi leşkerê xwe, yê Heleb û Hemayê tevde bû û herdu sipah çûne hev ku Salih Îsmâil û Xwarizmî şikiyan û mezinê wan Bereket Xan hat kuştin. Salih Îsmâil bi hinek koleyên xwe ve piştî ku li wî cihê xwe ragirt û şer kir filitî û Melik Mensûr jî bi lez çû Ba'albekê bajêrê wê teslîm sitand û spart cihgirên Melik Salih Eyûb yên li Şamê. Helebî bi serê Bereket Xan ve vegeyriyan û ev bû serkeftineke hêja ku pê Xwedê Misilman ji xerabiya Xwarizmîyan rizgar kir.

⁹²² Ji ber dorpêçana dijwar ya bajarê Şamê ji hêla Xwarizmîyên ve xelayeke giran li Şamê dest pê kir û her ku çû girancîr bû, bihayê dext û zad û hûrûmûran bilind bû ta ku xirarek/telisekî mezin jê giha hezar û dused û pêncî dirhemên zivîn yên nasirî. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 273-274

⁹²³ Qeseb gundekî Himsê ye. Qelqeqendî, *Subh ul-E'ja*, 4/112

Tê (di vê sala 643/1245'yan) de Şêxê pêşewa Elemedîn Eli⁹²⁴ ibn Mihemed Sexawî wefat kir ku Quran bi her heft neqlan li cem Şatibî xwendibû. Wî qesîdeya wî ya ser xwendina Quranê rave kiriye, ji bilî vê jî gelek berhemên wî di morfologî (nehwê) û edebiyatê de hene û qesîdeyên sîpêhî li ser pesnê Pêxember (e. s.) nivîsîne ku di bendên honraweyê de kêmpêyda ne. Digel dîndariya xwe ya pir û xurtiya zanîna wî jî ew yekî nazik î kubar û xuy-qenc bû ku evên jêrîn ji honraweyên wî ne:

Gotin ku di dehê heştêyî de lêborîn te dûr dixê
Ey yê ku evîndar e, lêborîna min di dildariyê de ye

Me xwest lê em bi lêborîna şermezariya wî bi ser neketin
Min got li rûyê wî binêrin hûn dê lêborîna min bibînin

Û ev jî:

Gotin, ez wî ji navên ku hikim dikin ezil dikim
Min got, bi Xwedê di biryara wî de sêv hene

Gotin, tiştê ku te gotiye te fahm kiriye
Ji bo wan ji kêmasiya rûh pê ve tu felata te nîne

Di deryayê de niqo bûm û kesî min xelas bike nîne
Ez dê çawa rizgar bibim ku benda evîne sobeberî be

Wî li ser kurekî ku bi biçûkayî miriye jî weha gerandiye:

Gora biyaniyî li ser rê ye
Mîna rawestgeha qonaxan e

Li Şamê li nik gora Zekerîya (e. s) helqeyeke wî hebû ku xelkê lê li cem wî Quran, zimanê Erebi û hedîsê dixwend. Gava ew ji mizgeftê derdiket li kerê xwe siwar dibû û xelk jî li dorê bû û bi kû ve biçûya Quran dixwend. Berê di

⁹²⁴ Ew Elemedîn Ebû Hesên Sexawî Eli ibn Mihemed ibn Ebdusemed ibn Ebdulwahid ibn Ebdeulxalib Hemezaniyê Misrî bû ku yek ji zanatirînen dema xwe yê pir hêja û pir hêl bû û di gelek waran de gelek berhem li pey xwe hiştine. Bnr. Sibî ibn Cewzî, *Mîrat*, 8/758-759; Ebû Şame, *Zeyl*, 271-272; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/279; Ibn Kesîr, b. n., 13/128.

destpêka karê xwe de wî li pêşiya Mîr Ezedîn Mûsikê kurê Çekoyê Hezbanî nimêj dikir û her pê re bû ku dû re dakete Şamê û lê ma heya di Cemadulaxera sala şeşsed û çel û sisyan (643/1245) de wefat kir ...⁹²⁵

[---] el-Melik el-Kamil [---]⁹²⁶ li cem wan yekî ku di cihên bilind û rastgo-
yiyê de pê dihat şewirîn. Wî ji zana û feqîran hez dikir û diçû seredana wan
û qencî bi wan dikir, ew li Şamê di sala şeşsed û çel û sisyan (643/1245) de
wefat kir û li Qasyûnê hat veşartin.

Mîr Ezedîn Emer ibn Micela el-Hekarî⁹²⁷

Ku yekî mêrxas î dîndar î qenc û paqij bû, ziman û dawa wî temîz bû, bavê
wî roja şerê Merca Ekayê ku li ber hev rêz bûbûn hatibû şehîdkirin. Hingê
Selahedîn lê ferman kiribû da here Misrê ku hingê biçûk bû û ew heya dema
Melik Adil ji lê mabû, lê dû re ew bi hinek serdar re derketibû çûbû Helebê,
ketibû ber xizmeta Melik Zahir Xazî, li cem wî bi pêş ketibû û bûbû yek ji
mîrekên mezin yê Helebê.

Rebî'e Xatûna qîza Eyûbê kurê Şadî⁹²⁸

Ew xweha Selahedîn û Melik Adil bû ku pêşî bavê wê ew bi Mîr Sadedîn
Mesûd ibn Mu'înedîn Onur re zewicandibû û ew li cem wî mabû heya ku
miribû. Dû re Selahedîn ew bi Mizafereîdîn ibn Zeynedînê xwediyê Erbilê re
zewicandibû. Wê ji Henbelîyan re li Qasyûnê medreseyek ava kiribû û li
Şamê ji tekyeyekê ji jinan re ava kiribû û weqîf danibûn ser wan. Gava wê li
Dimeşqê wefat kiribû temenê wê ji heştêyî derbas bûbû û li Qasyûnê hatibû
veşartin.

⁹²⁵ Di vî rûpelê de heşifandin heye ku nivîs nivco tê xwendin û hinek ji jê çûye ku êdî jê nayê fahmê, ew behsa mirina yekî dîke ku nêzîkî Melik Kamilê kurê Melik Adil û hinek zaroyên wî yê din e, lê tam nayê zanîn. Lê li ser jiyana Elamedînê ku li jor bihuri paragrafêk di Ebû Şame de heye min a ye berde wamiya jiyana wî û dibe ku ew cihê jêçûyî ev be çûnkî ew hev temam dîke ku weha ye:

"Li camîya Şamê li ser hat nimêjkirin û bi gelek kes ve cenazeyê wî bo goristana Çiyayê Qasyûnê hat rakirin û li gora wî ya li wê derê amadekiri hat veşartin ku bi mirina wî paşîya şexên Dimeşqê ji hat û gel pê zanayekî mezin winda kir." Bnr. Ebû Şame, *Zeyl*, 271-272.

⁹²⁶ Ev herdu cihên nav kevanekê ji kitêba destxet kê m in û hinek jê ji nivco mane lê çawa me li jor ji nivîsî dibe ku ew heman yan ji nêzîkî tekstê Ebû Şame be, çûnkî çawa me got weke dewama wê dixwiyê, lê belkî ji cihê bi tevayî vala nivîsa Ebû Şame be û ev cihê nivco û nivheşivî li ser mirina yekî din be ku nav û destpêk jê çûbe û yê mayî ji dewama wî be, lê ew ji netemam e.

⁹²⁷ Mîr Ezedîn Emer ibn Micela el-Hekarî kurê Ebû Emer Micela ibn Merwan Hekarî bû ku piştî bavê xwe Ebû Emer Micela ketibû ber xizmeta melikên Helebê û serekleşkeriya wî kiribû, dema mirina Melik Ezîz ya sala 1236'an şewirmendiya heyeta cihgir kiribû û birayê wî ye piçûk Nûredîn Eli ibn Micela ji cihgiriya Melik Nasir Yûsufê kurê Melik Ezîz ya Eyntabê kiribû. Bnr. Boris James, b. n., r. 135-136. Herweha ji bo behsa Mîr Micelâyê bavê wan û cenga wî ya Ekayê di dema Selahedîn de bnr. Ibn Şedad, b. n., r. 128, 131.

⁹²⁸ Li ser Rebî'e Xatûna qîza Eyûbê kurê Şadî yanî xweha Siltan Selahedînê Eyûbî bnr. r. 77, têbînî 194.

*Tiqyedin Osman ibn Selah*²²⁹

Ew yekî pêşewa yî hiqûqnas, zanay î zahid û hişkeber bû, xîreta zaniyariyê dikêşa û li ser xwîn û fercê [mehrema jinê] ferwa didan ku di meha Rebielaxerê de wefat kir û li Dimeşqê li goristana sofîyan hat veşartin.

Institut kurde de Paris

²²⁹ Tiqyedin Ebû Emr Osman ibn Selah Ebdurehman ibn Osmanê Kurdîyê Şehrezorî ku mifîtyê Şamê û şexê Şafi'îyan bû. Sibr ibn Cewzi, 8/757-758; Ebû Şame, *Zeyl*, r. 270; Ibn Xelikan, b. n., 3/212; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/279; Ibn Kesir, b. n., 13/127; Ibn Texreberdi, b. n., 6/314.

Sala Şeşsed û Çel û Çaran (644/1246)

Di meha Miherema vê salê (644/1246'an) de çawa me got Melik Mensûrê xwediyê Himsê û sipaha Helebê li ser gundê Himsê yê Qeseba di heştê Miheremê de Xwarizmî şikandin ku Bereket Xan jî hat kuştin û Melik Îsmail û Ezedîn Aybegê Mi'ezemî jî têk çûn. Ew jî ket keleya Ba'albekê û ji cawên birayên xwe bi qasî ku wextê wî rê dayê, rahiştê û çû Sewadê, qesta Belqayê kir, bi Melik Nasir Dawid re yekîtî çekir û herdu bi hev re li Qudsê daketin, welat bi mîrgehî dan û dest danîn ser Sewadê û zexîre ji ser Dimeşqê birrîn. Mîr Nasiridînê Qeymûrî rabû çû Himsê û bi Melik Mensûr ve zivirî, Melik Mensûr kete Dimeşqê û li xaniyê xwe yê wê derê rûnişt. Dû re ew derket çû Bostanê Usame û lê nexweş ket ku veguhestin Neyrebê û gava lê wefat kir hingê ew rakirin birin Himsê.

Cihgirên Melik Salih yên ku li keleya Busrayê bûn gelek êriş birin ser Hewranê û xelkê Dimeşqê xistin tengasiyeke dijwar. Gava Siltan Melik Salih bi van bûyerên li Şamê hisiya rabû Mîr Fexredînê kurê Şêxê Şêxan ku li bîra Qahîreyê girtîbû, danî ser leşkerê Misrê û ew bi leşker ve şand Şamê. Artêşa Şamê jî bi Mîr Nasiridînê Qeymerî re derket û ew birin heya ku li ser Nablusê giha Mîr Fexredînê kurê Şêx. Melik Salih, Nasir û Xwarizmî vekişiyên Belqayê, Mîr Fexredîn daket qonaxa wan a Qudsê û ji wê derê jî çû Xûrê û hilkişiya ser riya gaza raserî Hesban ul-Belqayê.⁹³⁰ Melik Salih ditirsiya ku Melik Nasir wî bigire, ji ber vê jî rabû reviya Busrayê.

Nasir û Xwarizmî li serê palê, hiştewlîhev û hestiyar rawestiyabûn ku gava sipahên Şam û Misrê derketin hingê Nasir û Xwarizmî têkçûyî reviyên Kerekê û leşker jî da pey wan heya Kerekê. Ew li Newalê daketin û nêzikî bîst rojan lê man ta ku di navbera Melik Nasir û Fexredînê kurê Şêx de lihevha-

⁹³⁰ Gaza Hesban ya Belqayê li Urdinê cihêkî nêzî Xûrê ye. Yaqût, b. n., 4/151.

tin pêk hat û hemî Xwarizmîyên li Kerekê teslîmî Mîr Fexredîn kir; Belqa û welatê Seltê jî da wî ku jê re ji Kerek û Şewbekê pê ve tu der nema.

Mîr Emadedînê kurê Mûsik di girtîgeha Nasir de bû ku Fexredîn şand cem û mehderîya wî kir, wî ew berda, lê hemî malê wî jê sitand. Mîr Fexredîn çû li ser Seltê daket û zor da keleya wê, lê negiha armanca xwe ku medrebên wê şewitand û rabû di ser Zerqayê⁹³¹ re çû heya Busrayê û ew xist tengasiyê ku Şehabedîn Xazîyê kurê Elfi/ Ulefi lê dima. Dû re wan li hev kir ku Şehabedîn Xazî birayê xwe bi qasidê Fexredîn re bişîne Helebê da bibîne ku Melik Salih Îsmâil bi xwe azad be û li ser desthilata xwe be hingê ew wê (Busrayê) teslîm nakin lê ger girtî be dê wê teslîm bikin.

Fexredîn bi leşkerê Misrê ve vegeriya Misrê û Mîr Nasiridînê Qeymerî⁹³² jî li ser Busrayê ma heya ku birayê Şehabedîn Xazî vegeriya. Wî Salih berbiçav radestkirî dît û dema ku vegeriya Busrayê ew agahdar kirin ku hingê wan jî ew (Busrayê) teslîmî Mîr Nasiridînê Qeymerî kir.

Sedemê desteserkirina Melik Salih Îsmâil bi fermî li Helebê ew bû ku dema ew ji ber Melik Nasir Dawid li Belqayê şikiyabû, wî berê xwe dabû Busrayê, çûbû ketibû keleya wê û karûbarê wê li hev rast kiribû û jê nefeqe girtibû. Lê ji ber ku ew ditirsiya ku leşkerê Şamê here wî tê de têxe hesarê, rabûbû bi koleyên xwe ve di beriyê de çûbû heya gîhabû Helebê. Ew derketibûn pêşwaziya wî ku bi guman û kesîrî bû, wan qedrê wî girtibû û ew parasitibû, lê ji ber ku Melik Nasirê xwediyê Helebê hevkarê Melik Salih Eyûb bû û ew hevpeymanên hevdû bûn wî berbiçav ew radest kiribû û xistibû bin çavan, lê bi dizî jî qencî pê re kiribû û Beza'ê û hinek deverên din bi mîrgehî dabûyê.

Tê (di vê sala 644/1246'an) de Mîr Hisamedînê kurê Ebû Eliyê Hezbanî⁹³³ ji Şamê çû Ba'albekê ku dorpêçayîbû û bi mendenîqan li sûra wê dixistin, qût û mûnet jî lê nemabû. Yên ku lê diman jî zaroyên Melik Salih

⁹³¹ Zerqa cihêki Şamê ye ku dikeve herêma Me'anê. Yaqût, b. n., 3/154.

⁹³² Ew Mîr Nasiridîn Hiseyn ibn Ezîzê Qeymerî bû ku serkeleşkerê Melik Salih Necmedîn Eyûb bû û di sala 665/1266an de miribû. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 360; *Zeyla Miratê*, 2/366; Dewadari, b. n., 7/358-360.

⁹³³ Li gori *Şuzurat ez-Zehêbê* navê wî yê temam Ebû Eli Hisamedîn Mihemed ibn Eliyê Kurd e û li gori *Zeyla Mirat uz-Zemanê* jî Mîr Hisamedîn Ebû Eli Mihemed ibn Ebû Eli ibn Basakê Hezbanî ye. Wî demekê cihgiriya Melik Salih Necmedîn Eyûb ya Şamê kiribû û piştî mirina wî dema têkçûna Frengan ya Dimyatê jî ew bi kerûbarê girtin û berdan û bazara fîdyeyan jî bo qiral Fransîs û mezinên wan yê din ve rabûbû. Wî di sala 658/1259'an de li Misrê wefat kir. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 318; Dewadari, b. n., 7/381, 383-384, 386.

İsmail û herema wî bûn, wan ew teslîmî wî kir û zaroyên Melik Salih û here-
ma wî daketin çûn Dimeşqê bin çavdêriyê heya ku dû re ew şandin Misrê û
lê hatin girtin.

Li Ba 'albekê Mîr Nûredîn ibn Fexredîn Osman û Nasiridîn ibn Yaxmûr
jî girtibûn ku ew şandin ba Siltan û wî jî ew avêtin bîra keleya Qahîreyê.

Tê (di vê sala 644/1246'an) de Siltan welatê Şamê bi mîrgehî da memlû-
kên xwe ku Sewadê bi dused siwarî ve da Tewaşî Şehabedîn Reşîd û bi qasî
dused siwarî jî ji Sewadê da Kafîrî, herêma çandinî û Busrayê jî da Fexredînê
mîrê çekan û Eqtayê Xetemî û cihên mayî yên welat jî da hinek memlûkên
xwe yên din.

Wî şand pey Mîr Hisamedîn ibn Ebû Elî ku ew çû Qahîreyê cem wî û
Micahidedîn İbrahim ibn Dînayê Sewabî⁹³⁴ bû walîyê Dimeşqê.

Di dawîya vê salê de Siltan bi leşkerê xwe ve berê xwe da Şamê û
Hisamedîn ibn Ebû Elîyê cihgirê siltanîyê li Misrê hişt. Ew ket Dimeşqê ku
derva û hundir hemî hat xemilandin û xelkê wê kêfxweşî û şadîya xwe bi
hatina wî nişan da, wî qencî bi xelkê kir û xelat li mîrek, hêza taybetî, qazî,
dersdar, zana û pêşengan kir û berê xwe da Ba 'albekê. Wî Tewaşî Sadedîn
Beşîr danî ser keleya wê û Nasiridîn ibn Sarimê Tibnînî⁹³⁵ lê kir cihgirê siltanî-
yê û qencî bi xelkê wê û eskerê ku lê bû kir. Ew ji wê derê zivirî Zebdanîyê,
li Dariyayê daket û berê xwe da Busrayê, hilkişîya keleya wê û qencî bi wan
re kir.

Qasidê Helebê Şerîf Murtezayê Hiseynî⁹³⁶ giha hizûra wî, herweha qasidê
Bedredîn Lu 'lu 'ê xwedîyê Mûsilê jî çû cem. Ibn Emîd jî berê bi Mîr Ezedîn
Aybegê Mi 'ezemî⁹³⁷ re li hev kiribû ku keleya Serxedê teslîmî wî bike, ji ber vê
jî Siltan bi xwe çû ew teslîm girt û hilkişîya ser keleya wê. Ezedîn Aybeg jî bi
mal û herema xwe ve daket çû Şamê, Siltan jî vegeriya û qesta welatê Misrê kir.

⁹³⁴ Mixabin ku min tu agahî li ser Micahidedîn İbrahim ibn Dînayê Sewabî nedit.

⁹³⁵ Ji bo agahên ser Nasirudîn ibn Sarimê Tibnînî bnr. li nota ser Şerefedîn ibn Sarimê Tibnînî, r. 343, têbînî 869. Ji bo agahiyên berfireh li ser bavê wî Sarimidîn, bnr. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 121; Ibn Xelîkan, b. n., 1/353; Ibn Kesîr, b. n., 13/54.

⁹³⁶ Mixabin ku min tu agahdari li ser Şerîf Murtezayê Hiseynî nedit.

⁹³⁷ Mîr Ezedîn Aybegê Mi 'ezemî memlûk û ustaddarê Melîk Mi 'ezem bû ku Serxedê û derûdorên wê dabûyê û li ser wê milnameyek jê re nivisibû û ew der di destê wî de mabû heya ku Melîk Salih Necmedîn Eyûb ew di sala 621/1224'an de jê sitandibû. Dewadarî, *Kenz*, 7/177

*Emadedin Dawid ibn Ezedin Mûsik*³³⁸

Kurê Celoyê/Çeloyê Hezbanî di vê salê de wefat kir ji ber ku dema ew ji zindana Nasir derket di stuyê wî de kunêreke mezin derketibû ku bê xwestina wî ew derkirin û tije dermanê kujer kirin ku li Kerekê pê mir. Ew birin mizgefta Cafer ibn Ebû Talib ku wî esilzadeyî, hêz, camêrî, rûmet, xîret û dilpakî di xwe de kom kiribû. Di destpêka xortaniya xwe de ew yek ji mêrxasê Melik Mi'ezemê kurê Adil bû ku pir nêzîkî wî û rûmetdarekî mezin bû.

Dema Melik Eşref bû xwediyê Şamê karûbarê sipahê û leşker sparte wî û di dewleta wî de desthilatdarî kir û dema bilindbûna payeya xwe jî wî xuyê xwe qenc kir û her weha ma heya dema ku Melik Cewad xwest bi qîza Melik Eşref re bizewice. Hingê Mîr Emadedîn dudilî kir ku xwest wî bigire, ew reviya Helebê û hemî hebûna xwe jî bi xwe re bir, lê dû re zivirî Kerekê û Melik Nasir jî ew pêşwazî kir. Ew li cem wî jî xwedî cihekî bilind ma heya ku ew bi namenivîsîna ji Melik Salih Eyûb re hat tawanbarkirin û tiştê ku me qal kir pê hat kirin û bi awayê ku me got wefat kir.

Tê (di vê sala 644/1246'an) de serdar Riknedînê Heycayî³³⁹ jî wefat kir ku memlûkê Mîr Hisamedîn Ebû Heycayê Semîn (Qelew) bû, wî xizmeta Melik Mi'ezem jî kir û li cem bi pêş ket. Ew mîrê alaya wî bû û yekî mêrxas, pêşeng û di karûbarê cengê de xwedî ramanên rast bû û ji leşker hez dikir.

Gava Kamil Dimeşq ji Nasir sitand li Misrê sed siwarî dayê û bû yek ji serdarên pêşeng ku pê dihat şewirîn û di dewleta Salihî yî Necmî de payeya wî bilind bû ta ku ew danî ser leşkerê xwe û çû li Xezeyê daket. Lê gava Siltan dest bi girtina mîrek û serdarên Kamilî kir hingê ji xwe tirsîya û Siltan jî lê kete gumanê. Ew reviya Şamê, Salihê xwediyê wê jî ew pêşwazî kir, ji bo hatina wî Dimeşq xemiland û cihekî bilind dayê. Ew carê siwar dibû diçû ber xizmeta wî û her weha ma heya ku Mu'înedînê kurê Şêx Dimeşq vegirt ku hingê ew şand Qahîreyê û Siltan jî ew di bîra keleyê de hebsî kir ta ku di vê salê de mir.

³³⁸ Li ser Ezdîn Mûsik ibn Çelo/Celo/Çeko ku di Zeyla Ebû Şame de "Dawid ibn Mûsik ibn Ceger" heye, lê bi rastî wek nav "Çelo/Celo/Çeko" jî "Ceger" belavtir e, lê dibe ku ev yekî din be ji çunkî li gorî Ebu l-Fida jî "Emadedîn Dawid ibn Mûsik" e û li cem Ibn Kesîr jî ji xwe "Emadedîn Dawid ibn Mûsik ibn Hesko" ye, bnr. Sibî Ibn Cewzî, 8/763, 765; Ebû Şame, *Zeyl*, r. 275; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/281; Ibn Kesîr, b. n., 13/130.

³³⁹ Li ser jiyana Riknedînê Heycayî bnr. Sibî ibn Cewzî, *Mîr'at*, 8/765-766.

Tê (di vê sala 644/1246'an) de Şêx Ezedîn Ehmedê⁹⁴⁰ kurê Me'qelê Himisîyê Mihelebî wefat kir ku edîbekî zana û şairekî rewanbêj bû. Ew zana-yekî fiqha mezhebê Îmamî bû ku zahidekî miteqî bû û di mala xwe de xel-wetnişîn bû. Dîwaneke wî ya honraweyê li ser pesnê Ehlê Beytê heye ku evên jêrî hinek ji qesîdeyên wî ne:

Ey qewmê min ev şaşî û çavkorî çiqas
Roja dehşetengîz derketiye û jê re dîyar bûye

Ey meriv tu ji nefsa xwe re bibijêre ma yê
Ku wê dixê ser riya qenc û dilê wê şah dixe

Ber bi deryaya zanînan ve qest bike û
Dest ji çola cehalet û delaletê berde

Qesta riyên hidayetê bike û ji riyên xerabî
Tarîtiya wê û şereşa wê xwe qut bike

Bêguman mirin li bendê ye ku her kesî
Ji bo gotin û kirinên wî seza bike

Hezkirina mala Mihemed ji kesê ku ji tade
Û zehmetiya dojhê bitirse re êminî ye

Ew hiceta Xwedê ya bilind li ser kaînatê ne
Ku helal û heramên wê pê dîyar bûne

Ew sedemadarê serkeftin û baranbirîna wê ne
Û yê parastin û rawestandina çiyayên wê ne

Bereketa qewman li wan be û Xwedê
Bereketê têxe nimêjê ta ku bèn riya rast

Bi hezkirina wan emelên wan qebûl bike
Û bi evîndariya wan bibe keflê rizqê wan

⁹⁴⁰ Min li ser Şêx Ezedîn Ehmedê kurê Me'qelê Himisî yê Mihelebî tu agahî neditin.

Selewatên wî weke ewran sibê zû li ser wan be
Mîna mala ku uştirên wê 'eşakî qesta wê dikin

Ev jî jê ne:

Yê ku kubrê bike û zemanî xeyal bike
Ew wî ji xerabîyê diparêze

Heçî demê şerê min kir gava
Ku temenê min dirêj kir

Xeta spî ya pîrîyê ket serê min
Mîna xeta rimê ya di sînga min de

Dîsa jê:

Ez dibînim ku porweşin û spîtî xwiya dibe
Spîtîya wan di cênîkên min de guman e

Ez wan bi boyaxê dinixumînîm
Da bèn veşartin û ez bi şemlê wan digirim

Ecêb e ji min digel dîne min çawa ku
Ez bi dostê dilizim û hêviya filatê dikim

Dîsa jê:

Ba' albekê av da heya gera
Barana ku ewran hemî da min

Me çiqas lîst li wan baxçeyan
Baxçeyê jiyana min a xweş û hêsa

Gava em negihên xurmeyê wê
Wa mişmişên wê ketine kemîne

Bindeqên gewherîn avêtin me
Bi destê bayê nesîm ji şaxên hişk

Dîsa jê:

Ez tirê kevanê xerab dibînim tu ji dûriya
Temenê wî yan ji nêzîkiyê tenhayiyê meke

Ger ku bi şeva ciwanîyê rohnî nekî
Çima tu bi spêdeya pîriyê nagihîni

Ji qesîdeyên wî yên xezelî:

Ji tengasiya hemî tiştê bihurî
Ez hilmek ji bihnaxweş ya banê me

Û gava di ser qûma germ re çû
Bi xemgînî got ew û em li vir bûn

Jê ji bo destpêka kitêbê:

Heçî kitêb ew di dil de xwediyê cihekî
Mezintir in ji serkeftîna vemaya merivan

Maçên wê maçên yarê ne ji dildarê wê
Piştî dirêjiya berxwedan û pêşabûnê

Ji min re bîranîna şevên me yên ku
Di nav xelkê de jê ne bêhêvîbûn heyê

Dîsa jê:

Dilê min bi we ve ye lê bûyerên demê min dûr dikin
Ji gihîştinê û arezûmendiya min jî min nêzîkî we dîke

Ey dilşaşgêra min herdu çavên min piştî we
Şa nebûne ger ne ji xeyalên di xewê de be

Ger ez di zehmetiya dûrbûna we de qenc bigihama
Min bîbokên çavên xwe bi ser we ve han nedida

Nebînin ku ez bi sebr im û xwe lê radigirim
Na herê, sebira ku min ji we ragir e pir kêm e

Dîsa jê:

Gotin mîna te tê de ji tevdîla babê heye min got dizanim
Ger ku niximî bûya evîn ne hetik bû û ew dê bisitiriyê

Dîsa jê:

Min xwe çermê navbera we dihesiband
Lê ma qey li ser agirî tu çerm hene

Hûn nameyên xwe yên hevghîhanê ji min nebirin
Çunkî birrîna wan qutkirina cegera min e jî

Bi nameyên xwe dilê kalekî yê şikestî bicebirîne
Û dilekî hêzqels û bêtaqet jî bi şadîyê

Dîsa jê li ser jina wî:

Xwedê kirêt bike jiyana ku xelas dibe
Bi cihwarbûna pîreke minetdar

Herroj belkî hergav min nîşan dide
Di xirecir û herba dest bi dest de

Xwedî rûyekî nîvşîfa û leftiyayî
Li cem wî bedeneke nenas û nerm

Zimanekî ku ji xêrê re qîl e
Û ji şer re mîna diranê birek tûj e

Hişê jinan kême û ew ji bilî
Kêmhîşî û kêmdîniyê tunînin

Ew diranqîl e û ji dîna tê hesabê
Lê ji nav jinan ew qîza hişmend e

Ma ez ê bibînim ku ew arezû bê avêtin
Ber nigê min mîna hêstira şemûz î bi rik

Yan ez ê bibînim şûr li ser şehê wê
Ku dirêjî ser rûyê wê û laşê wê dibe

Ey qewmê min yan jî her pênc birayên min
Ma ji min re alîkarek yan jî piştgirek nîne

Ew di sala gotî [644/1246'an] de li Şamê wefat kir û li Qasyûnê hat
veşartin.

Institut kurde de Paris

Sala Şeşsed û Çel û Pêncan (645/1247)

Tê (di vê sala 645/1247'an) de Siltan Melik Salih bi Mîr Fexredînê kurê Şêx re leşker şand ser Teberîyeyê û ew xist hesarê, mencenîq li ser girêdan neqeb/mezxele girtin û perede danîn dora keleyê. Freng jî bi şev derketin û ji nedî ve avêtin ser yê bin perdeyan û ew jî mezxele derxistin ku Mîr Sabiqidîn Cizîrî yê Mihranî⁹⁴¹ û komek Misilman hatin kuştin. Mîr Fexredîn li ser hesara wê kudand ku ji vegirtina bi zor pê ve tu çare nemabû, hemî kesên lê hatin dîlgirtin û ew şandin Qahîreyê.

Lê Heçî Siltan dema ku ji Serxed û Busrayê zivirî, çû li Xezeyê daket û leşkerê bi xwe re jî bi Mîr Şehabedîn ibn Xeres re kişand û ew şandin Esqelanê. Ew lê daketin û wan dora wê girt, Siltan jî rabû çû Misrê û sîtol şandin Esqelanê da ji derya û bejahîyê tev ve dora wê bipêçin. Lê belê tu hêzeke Şehabedîn bi xwe û qedrekî wî li cem serdaran tunebû ku zor bide Esqelanê û di wê navê de agahî jî gihanê ku ji her hêlên qeraxê ve Freng li hev kom bûne û keştiyan bar kirine da ji bej û behrê tev ve herin wan. Rabû şand pey Fexredîn ku li ser Teberîyeyê bû û piştî ku sûrên Teberîyeyê hedimand wî berê xwe da Esqelanê û çû.

Ew giha Esqelanê û dît ku Misilman di tirseke mezin de ne, wî hima di cih de mencenîq li ser girêdan, perde pêk anîn, neqebkar derketin pêş, zor danê û mezxele/ neqeb girtin. Mencenîqan sûrên wê hedimand û bi şev û bi roj zor dayê ta ku di Cemadelaxera salê de bi zor ew hat vegirtin û kesên lê hatin dîlgirtin ku ji Misilmanan jî gelek kes li ser hatibûn kuştin. Wî keleya wê wêran kir û çû Qahîreyê, dîl jî bi çêtirîn awayî bi xwe re bir, Siltan qencî pê re kir, ew û serdarên pê re xelat kirin û bi comerdî da wan.

⁹⁴¹ Ew Mîr Sabiqidîn Cizîrî yê Mihranî bû ku ji eşîra Mihraniyên Hekarîyayê bû û serdareki hêja yê Melik Salih Necmedîn Eyûb bû. Ew di êrişê ser Dimyatê ya vê salê (645/1247) de hatibû şhidkirin. Mixabin ku min agahiyên bêhtir yê taybetî li ser wî neditin.

Tê (di vê sala 645/1247'an) de Melik Se'îdê kurê Melik Ezîz keleya Sebîbeyê da Siltan û wî jî ji dêl ve li Misrê têra nanê dused siwarî mîrgeh danê. Lewra Kurê Ezîz ji ber nebûna welat û malê wî nikaribû wê biparêze û Frengan jî timî êrîştî ser dikir. Ew rabû çû cem Siltan bi hêviya ku pê re bi mal û peyayan alîkariyê bike û mîrgehê bidê, lê tu tişt bi destê wî neket û bêgav bû ku wê teslîm bike. Siltan jî Mîr Ezedînê kurê Nesrê Himeydî⁹⁴² danî ser ku şêxekî hişmend, dîndar û pêbawer bû.

Tê (di vê sala 645/1247'an) de Melik Eşrefê kurê xwediyê Himsê keleya Şemîmîsê/ Şemîmîşê⁹⁴³ da Siltan, Siltan jî giringî dayê, zexîre û gencîne şandinê û Mîr Sadedînê Himeydî⁹⁴⁴ kişande ser û ji ber ku di nivê welat de bû ji hêjayîya wê bêhtir qîmet da karûbarê wê. Wî ew kir riya vegirtina welatê Şamê û çavdêriya Helebê ku xwediyê wê piçûk bû. Helebîyan ew fahm kir ku hingê karûbarê Helebê li ser milê Mîr Şemsedîn Lu'lu'⁹⁴⁵ bû û ew jî yekî ezimkar, dîndar û serwerekî mêrxas bû. Ev kirin li zora wî çû û xwest ku bi wî karî ve rabe.

Tê (di vê sala 645/1247'an) de Şehabedîn Reşîd û Cemaledîn ibn Metrûh bi şandina Melik Salih Îsmail û Ezedîn Aybeg ya tercemeyan/jiyannameyan ji hevdû re hisiyân. Wan rabû ew li ser Ezedîn Aybeg îzbat kir û Siltan pê hisand ku ferman li wan kir da wî bişînin cem; ew binçavkirî gihandin û ew daxistin xaniyê Şemsedîn Sewab.

Tê (di vê sala 645/1247'an) de Melik Mizafer Şehabedîn Xaziyê kurê Melik Adil Ebû Bekir ibn Eyûb⁹⁴⁶ wefat kir ku yekî zîrek, mêrxas û camêr bû.

⁹⁴² Mîr Ezedînê kurê Nesrê Himeydî xwiya ye ku yek ji mîrekên hoza Himeydiyan bû ku hem di dema Merwanîyan de û hem jî di dema Eyûbîyan de beşdarî deshilatdariyê bûne û mil bi mil digel Hezbanî, Beşnewî, Mîhranî û Hekarî, Qeymerî û yên din ji bo parastina Dewleta Merwanî Kurdî û Eyûbî Kurdî têkoşin dane. Boris James, b. n., 33-37, 41, 50-51, 130-132. Lê pir mixabin ku ji bilî van agahiyên giştî min tu zanînen taybetî li ser peyda nekirin.

⁹⁴³ Şemîmîs keleyek e girêdayê bi Himsê ve ye. Ibn Wasil, b. n., 5/377

⁹⁴⁴ Mîr Sadedînê Himeydî çawa ku dixwiyê yek ji serdarên Dewleta Eyûbîyan bûye û ji hoza Kurdên Himeydi yê navdarên bi mêrxasiyê bûne ku hê jî dema Merwanîyên Kurd ve belkî kevntir jî yek ji hozên himdarên deshilatdariyên Kurdî bûne. Di serdema Merwanîyan de digel hoza Beşnewî û Mûsikîyan hevkarîyeke xurt bi Merwanîyan re pêk anîne, lê mixabin ku çawa Boris James jî diyar dike kê mîrvîkarên serdema navîn wan bi rêkûpêk didin nasîn. Bnr. Boris James, b. n., r. 50, 126, 130-133; Ebdureqîb Yûsuf, *Dewl ed-Dostikîye fî Kurdistan el-Wîsta*, Kurd Press, Beyrût, 1996, 1/59; Ibn Esîr, *el-Kamil*, 9/493, sal 432/1040 û sal 441/1049. [Hinek ji vê hoza Mûsikîyan/Musikan niha jî bi navê eşîra Mûsikî li hêla Sason û li hêla Qoserê/Dinêserê dijîn.]

⁹⁴⁵ Mîr Şemsedîn Lu'lu' ibn Ebdullah ku di sala 648/1250'i de beri ku memlûk Ezedîn Aybeg wî dil bigire û bikuje ew serdarê leşkerê Helebê bû û mîrekî qenc, hêja, tevdirkar û zahid bû. Sibî Ibn Cewzî, b. n., 8/783; Ebu l-Fîda, *Muxteser*, 2/291; Ibn Texreberdî, b. n., 7/6.

⁹⁴⁶ Li ser Şehabedîn Xazî ibn Melik Adilê xwediyê welatên Meyafarqîn, Xelat û yên din bnr. Sibî ibn Cewzî, b. n., 8/768; ed-Dewadârî, *Kenîz*, 7/357; Ibn Kesîr, b. n., 13/131.

Ew ji Îraqê çûbû hecê û demekê bûbû zahid, lê dû re sifra şerabê tertîb kir, bi Xwarizmîyan re hevkarî kir û nefsa wî dilê wî bijand mezinatiya welatan. Wî xizmetkar girtin û leşker da hev ta ku Melik Mensûrê xwediyê Himsê di sala şeşsed û sih û nehan de bi leşkerê Helebê ve çûyê û ew li ser Xabûrê şikand. Ew heya mirina xwe ya vê salê (645/1247) li Meyafarqînê ma û lê jî hat veşartin ku piştî wî jî kurê wî Melik Kamil bû desthilatdar.

Institut kurde de Paris

Sala Şeşsed û Çel û Şeşan (646/1248)

Tê (di vê sala 646/1248'an) de Mîr Şemsedîn Lu'lu' hemî mîrekên Helebê û giregirên wê civand û got: "Ger em nelezînin ku bi mala Ustadê xwe dest ji [keleya Şemîmîşê] bidin berdan, hingê dê li nik Melik Salih eseyî bibe ku em ji bo destdanîna ser keleya Şemîmîşê/Şumeymîşê ne bêguman û bêihmal in. Lê em jî eseyî dizanin ku ji ber ew ya hinekî din e, wî qesta girtina wê kiriye û ew girîngî didê." Li ser vê wî bi mîrekan re li hev kir ku Melik Salih Emadedîn ji hebsê berdîn û jê alikariya leşker û welatan bixwazin. Wî ew kir, Melik Salih derxist, pir qedrê wî girt û Deriyê Beza'e û gelek deverên din bi mîrgehî danê ku gazi leşkerê Heran û Rihayê jî kir û [ji cihên din jî] hawar xwest. Hawara Mûsil û Mêrdîne jî jê re hat û leşkerê Helebê jî derxist û bi wan ve çû li Himsê daket û xwediye wê Melik Eşref xist hesarê, zor dayê û menceñq li ser girêdan. Lê ji ber ku Melik Eşref hemla xwe dabû ser Melik Salih Necmedîn Eyûb, dilê wî pê qewî bû ku jixwe sedemê vê [êrîşê jî] ew bû, wî qasid û peyambirên xwe şandin Misrê û hawara xwe gihand Siltan [Melik Salih Eyûb].

Dema nûçeyên vê yekê gihan Siltan ew rabû leşker li Misrê amade kir ku serleşker jî Fexredîne kurê Şêx bû, Mîr Fexredîn bi sipahê ve giha Şamê, li mala Usame daket û nefeqe li leşker belav kir.

Siltan jî çûbû Îskenderiyeyê, çend rojan lê mabû û li rewşa wê ya ji dest-çûyî kolabû; ji wê derê jî çûbû Etkû,⁹⁴⁷ Fûtê⁹⁴⁸ û Reşîde⁹⁴⁹ ku dû re jî çûbû Eşmûna Tenahê û lê mabû. Mîr Hisamedîn ibn Ebû Elî jî bi leşker ve derketibû û li ser Saihê daketibû, lê mayina Mîr Fexredîn ibn Şêx li Dimeşqê bi derengî ket; Siltan jî li Eşmûnê bû û Hisamedîn ibn Ebû Elî jî li ser Saihê bû.

⁹⁴⁷ Etkû cihêkî kevnar ye herêmen Misrê ye ku nêzîkî Reşîde dikeve. Yaqût, b. n., 1/111

⁹⁴⁸ Fiwet devereke piçûk e ku dikeve ser qeraxê Nîlê û nêzîkî Reşîda Misrê ye. Yaqût, b. n., 4/318

⁹⁴⁹ Reşîd devereke piçûkî ser qeraxa çemê Nîl û deryayê ye ku dikeve nêzîkî Îskenderiyeyê. Yaqût, b. n., 3/45

Helebîyan Himsê bi mencenîqan xist tengasî û êrişan û ji cem Siltan jî qasidên wî vegeriyayan ku sozê şandina leşker û têkbirinê didayê. Wan zanîbû ku ew ji bo mijûlkirin û derengxistina demê û ji rewşê re tu firehî nemaye û ger mîrek bi derengî bikevin dê bi zor bê sitandin. Hingê Melik Salih Îsmail kete navbera wan, serdaran biryar da ku Himsê bidin Melik Nasir,⁹⁰ ji dêla wê ve Tilbaşerê bidine wî [Melik Eşref] û digel Tilbaşerê, Rehbe û Tedemur jî ji Melik Eşref re be ku weha biryar hat girtin û wan ji hevdû re sond xwarin. Melik Eşref ji keleya Himsê derket û çû Tilbaşerê û Melik Nasir jî kele teslim girt, hilkişiya ser û sifreyek li ser danî, mîr û serdarên wê xelat kir, qencî bi wan kir ku jê re mal û hatinî dan hev û jê re birin û welatê wî pê xurt bû.

Leşkerê Helebê çû li Qesebê daket, heya herêma Dimeşqê ji bo demekê çeper danîn, dû re jî piştî ku rewşa Himsê û derûdorên wê li hev rast kirin, vegeriyayan Helebê. Ev xeber giha Siltan Melik Salih û hatina vê xeberê rastî hatina qasidên Embror⁹¹ hat ku digot; qralê Fransa⁹² digel hêzeke mezin ji siwar, peya û hawara qralên Nesranîyên din gihane Qibrisê, Frengên qeraxê jî kom bûne û xwe amade dikin ku bigihîjinê û bi hev re qesta Misrê bikin.

Nameyên Mîr Fexredîn ibn Şêx jî gihanê ku digot: “Serdar û giregirên Helebê jê re name nivîsîne û hezar û pênsed siwarên rêçbir jî gihanê û li Siltan lez dikin da derkeve here Şamê.” Herweha digot: “Çi dema ku Siltan bigihîje Dimeşqê dê li Helebê ji hêzeke hindik pê ve tu leşker namîne û gava bixwaze here Helebê jî dê wê teslim bigire.” û name û qasidên Mîr Fexredîn yên weha li pey hev hatin.

Siltan ji Eşmûnê di deryayê re berê xwe da Qahîreyê, ji Mîr Hisamedîn Ebû Elî jî xwest ku ber bi Qahîreyê ve here û bigihîjê. Ew li keleya Cebeleyê (Çiyê) bi Siltan re civiya, Siltan ew bi nameyên Mîr Fexredîn ibn Şêx hisand û jê re qala nameya nihênî ya Embrûr/Împarator kir ku tu kesî heya peyaminêrê wî [Embrûr] yê cem Siltan jî pê nehisiyabû, naveroka wê jî ev bû:

⁹⁰ Melik Salih Eyûb pir dixwest ku here hawara Himsê lê nexweşiya ku pê re peyda bûbû û êrişa heftemîn ya Xaçparêzi ya qiralê Fransa Luisê IX'em ew ji çûna hawarê bipaş xist. Henbêli, *Şifa ul-Qulûb*, r. 412; Ibn Texreberdî, b. n., 284-287; W. B. Stevenson, *The Crusades in the east*, r. 325; Hesneyanî, b. n., r. 151-157.

⁹¹ Ew Imperatorê Almanî yê Seqeliyê/Sicilyayê Fredrikê II'em bû ku miraxwirê taca qiraliyê ya Qudsê bû û li ser peymanê navbera wî û Melik Kamil di sala 626/1228'an de hinek ji Qudsê goya ji bo rûmeta wî jê re hatibû bexişandin. Ji bo berfirehî û nameya Împarator û bersiva wê bnr. Dewadari, *Kenz*, 7/365-370.

⁹² Ew Luisê IX'em Roi de France/Rida Fransê navdarê bi Luisê pîroz bû ku d sala 660/1261'ê de li ber sûtêrên Tunîsê di Cenga Xaçî ya Heştêmin de miribû. Wî texmîn dikir ku dê bi hêsani Tunîsê vegire, tê de ji bejê û deryayê ve derbasî Misrê bibe û wê ji vegire. Ibn Wasil, b. n., 6/134-135

“Qral Fransîs bi hêzeke ku hejmara wê ji yên berê pir bêhtir e derketiye; lê dostaniya navbera min û Melik Kamil weha pêwîst didêre ku ez ji bo qenciya Siltan bixebitim û pê ve rabim. Îcar ger Siltan serrihet, dilhêsa û bêneyar be, ez dê vî qralî li gorî biriya xwe bi gotinê bîlebikînim, karê wî rawestînim û qralên Frengan jî ji alîkariya wî bixalêfim. Lê ger Siltan bi kar û rewşek ji rewşan ve lebikî be, bila ji min re bibêje da ku hêja li Qibrîsê ye, ez ji bo lihevhatina wan li ser dana Qudsê bo wî bixebitim.”

Dema wî Hisamedîn ibn Ebî Elî bi nameya Embrûr hisand û pê şewirî, wî ew xist nav ramanan û zanîbû ku ziyaneke mezin gihaye sipaha Misrê û ji ber mana demeke dirêj li Şamê qels bûye. Ji ber vê û li gor hesabê Melik Nasirê xwediyê Helebê û destdanîna wî ya ser Himsê û serîdanîna melikên rojhilatê jê re, Hisamedîn lihevhatina bi hêlek ji wan re bi Helebî yan jî bi Fransîs re baştir dît. Çendî ku wî ev fikra xwe ji Siltan re dîyar nekir jî lê di rûyê wî de nîşanên vê fikra wî xwiya dibûn ku Siltan jî ew xwend, pê aciz bû û got: “Dê li cem Xwedê çi lêborîn ji min re hebe ku ev lanetiyê siwarê daran [keştiyan] di deryayê re were min û ez jî bi sipahên xwe ve li ser axa xwe me ku leşkerê min bi hejmara xwe bêhtir e û hespên min jî ji yên wî çêtir in [û digel vê ez ê jê re serî deynim?]. Tu guwahê min î ku çi dema ev mel’ûn gihîşt welatên min te deh hezar dînarî sedeqe bide, lê tu malzeme (pental) û alavên din çi tiştê ku pêwîstî pê hebe, ji xezîneyan bigire!”

Ew siwar bû û di Herarîqê re çû û qesta Tîneyê⁹⁵³ kir, ji sipah û malbatên Sayih û Eşmûnê re jî şand ku li Ecûlê bighijînê. Ew bi rê ket ku ji Tîneyê hilkişiya û giha Qetiyeyê û di ser Remleyê re çû li Til ‘Ecûlê daket. Leşkerê niştecîh ji Sayih û Eşmûnê çûn û li konên Til ‘Ecûlê gihanê.

Wezîrê Ezîz bi komek ji mezinên Ezîzî ve gihane cem Siltan ku wî li Tilecûlê pêşwaziya wan kir, qedrê wan girt, gelek mal da wan, berê xwe da wan û qenciya bi wan re zêde kir. Gelek nameyên Mîr Fexredîn jî gihan cem ku gihîştina Siltan ya Şamê bi lezginî pê xweş dikir û ‘ezma wî ya ku ger here dê Heleb di destê wî de be xurt dikir. Ew bi Mîr Hisamedîn ibn Elî şewirî ku wî jî got: “Dîtina bendeyî ew e ku mezinê me Siltan ji welatê Misrê dernekeve û niha nêrîna min ew e ku li Tilecûlê bimîne, da em werîsê herdu hêlan ji bo parastina Misrê û qeraxê di destê xwe de bihêlin. Ji xwe bawerî bi derketina dijmin nayê û piştî me jî ew dê ji Misrê bitirse” û ‘ezma Siltan li ser vê

⁹⁵³ Devereke Misrê ye ku dikeve navbera Ferma û Tinîsê. Yaqût, b. n., 4/63

xurt kir. Hingê nameyên Mîr Fexredîn ibn Şêx jî gihanê, wî han dida da here Dimeşqê ku destpêka zivistanê bû. Ew bi leşker ve çû li Qerîtyayê daket ku baraneke pir li xelkê hat, rê hemî bûne herî û teqan. Ew rabû ku here Netrûnê, lê ji ber teqanê rê nedîşixulî û ta ku giha Qudsê pirên hêştirên leşker telef bûn, ew çû ser Eclûnê û li ser piran daket.

Mîr Fexredînê kurê Şêx, leşker, Tewaşî Şehabedîn Reşîd û giregirên Dimeşqê derketin pêşwaziya Siltan ku xelkê wê [bi çûna wî] şa bû û Dimeşq jî xemilandî bû. Ew ket keleya wê û kontrola leşkerê Helebê yê ku gihabû wê derê kir û dît ku ew jê re nabin mal û tu fêde jê re ji koma Kurd û Tirkmen û serdarên wan ku li Helebê qure bûne nayê. Îcar dema pê hisiya ku ji gencîneyan malekî pir û gelek xelat ji bo wan hatine derxistin jî bêhtir li zora wî çû û nêrîna wî ya derbarê Tewaşî Şehabedîn Reşîd û Cemaledîn ibn Metrûh de hat guhertin, dilê wî ji wan ma ku bi Mîr Fexredîn re li ser xerckirina mal li kesên bêkêr û bêmaf, bûne yek.

Li Dimeşqê destpêka êşa deqê/kangrenê gihayê, gihîştina heya Dimeşqê û vegera bê rawestan jê re zehmet hat, rabû çêtir dît ku leşker bişîne Himsê lewra vegirtina wê hêsa didît. Ew li ser vê bi serdaran şewirî û wan jî nêrîna wî rast dît ku hinkan jî got: "Ew li ber vî leşkerî deh rojan jî xwe ranagire." Wî leşker bi çek kir ku gelekî pir bû û Fexredîn ibn Şêx kir serekleşkerê mîrên Misrê. Tewaşî Şehabedîn Reşîd jî kir serekfermandarê serdarên Şamê û Mîr Hisamedîn ibn Ebû Elî jî kir fermandarê hêza taybetî ya Misr û Şamê; bi leşker, çeper, gencîne û defterdaran ve çû Merca Ezrayê, berê xwe da Quteyfe û Madayê^{95*} û li Qesebê daket. Wan ji telpan xwest ku xwe bi çek bikin û bi hev re li ser Himsê daketin, wan ew xist çemberê ku leşkerekî pir bû û bi leşkerê Himsê yê perekende re tirseke pir peyda bû ta ku wan li ser baskên teyran (kevokan) ji Helebê re nivîsî: "Leşkerekî ku ji texmînan pir bêhtir e dakete ser me û Hims nikare xwe li ber wan ragire." Teyrê/Kevoka [postebir] li ser konên wî ket û Mîr Fexredîn nameya ku me got xwend û [hizir kir ku] ger ew di vê rewşê de zor bidin wan, ew ji ber tirsê ku ketiyê dilê wan xwe yek rojekê jî ranagirin.

Lê ew bi paş ketin heya ku mencenîq, [heywanên] zikxwişên mertalên bejnî û cebilxane gihîştin wan û ji Dimeşqê jî mencenîqa mexribî ya tirsinak

^{95*} Quteyfe gundekî ku gava mirov di berrîyê re ji hêla Himsê ve diçe Şamê dikeve piştî Seniyyeya `Iqabê û Mada ji piştî Quteyfe tê. Yaqût, b. n., 4/429

û çarsed berkuçên kunvekêr gihane ber destên wan. Siltan zêde giranî da karê vegirtina Himsê, mencenîqa mexribî li pêşberî keleyê danî û sê ber avêtin ku kele derizand û kir şeq. Wan mencîqên din jî rastgele li ser girêdan, neqebkaran jî qul tê de vekirin û şerkarên dijwar li hev kom kirin û bi lêdana defên siltanîyê re leşker jî ji her hêlê ve zor dayê; lê ev şerê pir dijwar bi qasî deh rojan domand. Hevalên Mîr Seyfedîn Qeymerî hilkişiyar ser sûrê, lê ew vegeriyan, daketin xwar û bi Himisî û leşkerên wê re diwartirîn ceng kirin ta ku neqebkar jî gihanê û Hims hat ber vegirtinê.

Leşkerê Helebê di bin serekhêzîya Mîr Şemsedîn Lu 'lu' de digel Melik Salih Emadedîn Îsmail ji Helebê derket û ew bi leşker ve çûn li Til Siltanê daketin ku yên din bi pêşengên xwe ve gihan Temenu 'ê.⁹⁵⁵ Ji xwe leşkerê Şamê û yê Misrê ku li ser Himsê bûn ji ber baran û berfa pir û êrişên dijwar pir westiyayî û qels bûbûn. Herweha ji ber kêmiya ceh û kayê bihayê wan ewqas bilind bûbû ku xirarak ceh bi sêsed dirhemî û barek ka jî bi sed dirhemî dihat firotin. Di wê navê de qasidê Xelîfe Şêx Necmedîn ibn el-Baderayî ji Bexdayê giha leşkerê Helebê, ew ji pêşketinê rawestandin û çû giha Himsê, êrişa leşkerê Siltan jî betal kir û çû Şamê. Siltan li keleya Dimeşqê nesax bû, wan li wê derê biryara lihevhatinê derxist û leşker jî ji ser Himsê zivirî ku gelekî lewaz ketibû.⁹⁵⁶

Ji xwe Siltan jî aşîtî dixwest çunkî xeber gihabûyê ku qralê Fransa keştîyên xwe amade kirine û dixwaze qesta Dimyatê bike. Sipah gihan Dimeşqê, leşkerê Helebê jî vegeriya Helebê û Sahib Kemaledîn ibn Edîm û Micahîdedîn ibn Qiltîç ji hêla Melik Nasirê xwediyê Helebê ve gihan cem Siltan û jê daxwaza aşîtî û ewleyiyê kirin. Siltan ji wan re sond xwar û Micîdedîn Îbrahîmê Sûbî jî amade kir û bi qasidî ji bo bersiva wan şand Helebê ku Melik Nasir jî li wê derê jê re sond xwar.

Siltan sipahên Misrê hemî bi Mîr Fexredîn ibn Şêx re şand Dimyatê û Mîr Hisamedîn ibn Ebû Eliyê cihgirê siltanîyê yê welatê Misrê şand wê derê; Cemaledîn ibn Yaxmûr⁹⁵⁷ jî xwest Dimeşqê, ew lê kir cihgirê siltanîyê û nanê Cemaledîn ibn Metrûh jî birrî û ew terikand.

⁹⁵⁵ Temenu 'ê cihêki navbera Tilsiltan û Himsê ye.

⁹⁵⁶ Ji bo sedemên bêhtir yên biserneketina êrişa Melik Salih ya ser Himsê bnr. Ibn Wasil, b. n., 66-67; Hesneyani, b. n., r 158-159.

⁹⁵⁷ Ew Mîr Cemaledîn Mûsa ibn Yaxmûr bû ku yek ji serdarên siltan Salih Necmedîn Eyûb bû û demekê cihgirê wî yê Şamê bû; dû re jî ketibû ber xizmeta siltan Zahir Bibirsê Memlûki. Ew di sala 663/1264'an de di dema vegera ji qeraxê ya ku bi siltan Bibirsê Memlûki re çûbû dorpêça hinek keleyên wan, wefat kiribû. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 354-355

Di destpêka sala 646/1248'an de Siltan ku hê li Qahîreyê bû daxwaz kir ku birayê xwe Melik Adil Seyfedîn digel Ezedîn Mihemed ibn Qaymazê Qeymerî bişîne Şewbekê. Tewaşî Mihsin ket cem û jê [Melik Adil] re got ku dê ew wî bibin Şewbekê, lê wî li Mihsin kir qêrîn û got: "Ey koleyê nehs hûn dixwazin ku min li Şewbekê bikujin, lê li vê derê çêtir e." Mihsin ew şermezar kir û jê re xweş kir, lê wî alavekî ku li cem bû avêtê, Mihsin ji bal derket, çû hizûra Siltan ku di civata şerabê de bû û jê re giliyê bûyerê kir ku hê ji dema bavê wî ve ew hêrs dikir. Siltan jê re îşaret kir û got: "Karê wî biqedîne!" Tewaşî Mihsin sê kole bi xwe re hilda û di şeva duşema dozdeyê meha Şewalê ya sala 645/1247'an de çûyê, ew bi qeytanê alaya wî xeniqand û pê daleqand jî. Wan dîyar kir ku wî bi xwe xwe xeniqandiye û cenazeyê wî weke yê xerîban derxist, lê tu kesî newêribû rehmetê lê bîne yan jî navê wî hilde û ew di goristana Şems ed-Dewle de hat veşartin.

Institut kurde de Paris

Sala Şeşsed û Çel û Heftan (647/1249)

Tê (di vê sala 647/1249'an) de sipahên Misrê li Dimyatê temam bûn, konên xwe lê danîn û Siltan jî ji Şamê di mehafê de çû Eşmûna Tenah û li seraya xwe ya Eşmûnê daket. Siltan ku berê karê Dimyatê li hev rast kiribû û gelek zexîre jî lê danîbû, komek serdar jî ku mezinê wan Mîr Seyfedînê Qeymerî bû kişandibû ser û ferman li wan kiribû ku gava Freng hatin û xil-beya we dîtin hingê têkevin Dimyatê. Herweha wî jî her mîrekî re birceke dîyar nîşan da ku lê bimînin û walîyê wê yê hingê jî Nûredîn ibn Telîlê Ezkecî bû.

Mîr Fexredîn ibn Şêx û leşker demekê li Dimyatê man, lê heya roja îna pêşî ya Rebielewelê tu pêjina Frengan nehat. Xelk jî weke hercar diçû sûka hespan, lê ji nedî ve trampetê tîrsê li meydana Dimyatê çend caran li ser hev lê ketin û di deryayê de gelek keştîyên bar yên mezin û keştîyên din yên bêhejmar, xwiya kirin.

Hêj saetek neçubû ku keştî kişîyan pêş û derya bi wan tije bû. Pê re defên hawarê lê ketin û pêşengan kir gazî ku leşker jî kincê xwe li xwe kir, rahîşt çekên xwe û siwar bûn çûn ber qeraxê deryayê. Ew li ber rêz bûn û neyar jî bi wîrewîra borîzanên xwe ve hatin ku bi wan re jî keştîyên bar yên mîna çîyayan hebûn.

Dema nêzî bejayîyê bûn ew li ser deryayê pahn bûn û babirkên keştîyên bayê li darê babirkan lefandin ku zahfiya wan xelk tirsandin mîna ku ew dişibandin darên Dešta Dimeşqê û ji wan re bûbû weke roja heşrê û rawestîya bûn û tu pêjin ji wan nedihat. Herweha keştîyên Îslamê jî rawestîyayî bi çekan barkirîbûn ku li teblîk û daholan dixistin, dilivîyan û qesta ber devê deryayê (cihê gihîştina Nîlê û deryayê) dikirin. Wan [keştîyên Frengan] jî domand, ew her dimeşîyan û pala xwe didan hev ku dibûn mîna çîyayê

bilind î şayik, heya ku li devê Nîlê li ber deryaya şor kom bûn. Ji xwe Sîtola Misilmana jî çûbû kişiyabû ber devê deryayê, ya Frengan jî kişiyabû ber deryayê û herdu sîtol hatin pêşberî hev. Sîtola Frengan ji ya Misilmanan ve xwiya bû ku ya Misilmanan xwe avêt ber devê Nîlê û leşkerê dilxwaz yê li qeraxê deryayê jî ji hêla Nîlê ve bi tîran êrişî wan kir.

Misilman û Freng her yek ji wan li cihê xwe li ser halê xwe man û wê şevê li cihên xwe razan heya sibeha wê rojê. Ew weha man heya ku ba li wan rabû û hingê wan şênîyên biçûk î qayim ku derba tîran zîyan nedida wan, şandin. Ew ji bo derbasbûna li deryayê bi pêş ketin û li cihê ku dê keştiya bar ber pê ve rabe, alayên xwe vekirin. Wan babirkên xwe vekir, ew girêdan û pifkirin trampetên/boruzanên xwe, keştiya bar jî bi rêket, sîtola Îslamê jî lebitî û gazî hawarê kir. Pênc keştiyên bar yên mezin î qirase yên Frengan ji hêla berzexê (gihaneka bejayiyan) ve bi pêş ketin.

Leşkerê Îslamê jî li pêşberî wan li bejayiyê bi telpî bûbûn rêz û tîr direşandin wan ku dema dûriya navbera wan û bejê ji ber hikmê tîran kêmbû, wan deriyên keştiyan vekir û siwarên wan bi çek derketin ser piştê hespan û ew kişandin heya xwe avêtin deryayê. Ew dû re jî derketin bejê û bi ser yên ku li bejê tîr diavêtin ve çûn da wan ji erdê vekişînin û bejê zeft bikin heya ku peyadeyên xwe jî digel birîndaran ji keştiyên bar û yên din derxin.

Ew bi alîkariya siwaran derketin û carê vedigeriyan deryayê û derdiketin bejê heya ku gelek kes gihan bejê û di gavê de peyadeyan bi dirîyan siwar dorpêç kirin, girtin çemberê, perde û text danîn dora wan. Wan bi yekderbê dêrek li wê derê saz kir û du alayên bi xaçên sor li ser liba kirin, dû re wan dest bi kolana xendeqê li dor wan kir û hêj zahf nesekinîbûn qralê wan jî daket û şervanên siwar û yên peyadeyên li bejê li hev civiyan ku xelk jî wê şevê di xerabtirîn rewşê de raza. Jixwe heya dema ku piriya wan û bilindiya xîreta qralê wan digel qelsiya Misilmanan ji xelkê re eseyî nebûbû, wan bawer nedikir ku ew dê di du mehan de jî karibin bejayiyê zeft bikin.

Dema bû sipêdeya roja yekşemê rewş û karûbarê Misilmanan xerab bûbû lê heya mîrek û serdarên ku ji Helebê gihabûn, digel Necmedînê kurê Şêx ul-Îslamê Hekarî daketin wê derê, hingê xelkê bi tîkçûnê bawerî anî. Ew serdarên ku Siltan ew ji bo Dimyatê techîz kiribû hatin wê [Dimyatê], heryek ji wan daket birca ku siltan jê re destnîşan kiribû û leşkerê Misilmanan jî di

navbera wan û Dimyatê de⁹⁵⁸ weke pêşnijde rawestiyabû û peyayên wan jî derketibûn ser mizgefta Berzexê [navbera herdu avan].

Misilman vegeriyan û li piran derbasî çola Dimyatê bûn, xelkê Dimyatê pêl bi pêl bêserûçav derketin û bi qasî ku karîbûn hilgirin tiştên xwe bi xwe re birin. Serdarê ku li ser bircan hatibûn rêzkirin daketin, esker jî derket derwayê Dimyatê û jixwe tu kesê ku nehêle derkevin û têkilî wan jî bibe tunebû. Mîr Fexredîn ibn Şêx şaşmayî û behitî rawestiyabû, xelk û serdar weke pêlan li hevûdû diketin, kes bi kesî re nedipeyivî û bersiva hev jî nedidan.

Xelkê bawer dikir ku Siltan li Eşmûnê miriye; hemî kesên li Dimyatê çî xelkê wê be û çî jî leşkerê ku ji bo parastina wê pê ve hatibe şandin be û Kenanî⁹⁵⁹ jî hemî ji Dimyatê derketin û tiştê ku nikaribûn hilgirin li cih hiştin. Seqetên ku li derwayê Dimyatê diman jî gava ev dîtin li ser zikên xwe xwe dikişkişandin û direviyan, diyan zarokên xwe diavêtin û jinên alîperde bêperde hima potek li nigên xwe pêçabûn û pala xwe didan hev û dimeşiyân.

Freng jî di qonaxa xwe de bûn û tu liv ji wan çênedibû, wan dît ku dû ji Dimyatê hildikişiya, çunkî cebîlxaneyên lê dişewitandin. Komek ji Nesraniyan çûn cem wan û agahên valakirina Dimyat û reva leşker dane wan, lê wan bawer nekir heya ku dû zahf jê hilkişiya û nûçeyên ser zêdetir bûn û dîtin ku telpên pêşmergeyên Misilmanan yên li pêşberî wan jî rabûne û çûne. Hingê ew tevgeriyan, fêrisên wan siwar bûn, peyadeyên wan jî bi pêşketin û keştîya bayê hilkişandin, torpîdên şer digel keştî û barkeştîyên wan di deryayê re kişiyân heya Dimyatê û ew jî di bejê re çûn qesta pira navbera Berhemê û Dimyatê kir.

Lê ya ecêbtir ew bû ku Misilmanan dest ji piran berda bê ku bibirrin yan jî bişewitînin û wisa hiştin û Freng jî pir bi vê yekê şa bûn. Ew bêasteng derbasî bejayîya Dimyatê bûn û dîtin ku deriyên wê vekirî û ji kesê ku bikevê re amade bûn. Ew ketinê û tu şerekî sivik jî derneket; bajar jî tije qumaş, mal, hatinî û alav bûn, mîna ku ew çûbin welatê xwe û malên xwe. Ew di cih û gavê de hilkişiyân ser sûrên wê û ala û xaçên xwe li ser çikandin, li zengilên xwe xistin û ji ser sûran bi dengêkî tirsinak qîrîyan û bû barebara trampetên wan.

⁹⁵⁸ Ji vê derê û bi jor ve heya serê paragrafa "Hêj saetek neçûbû - - -" ra vê derê çend paragraf ji ya çapkiri kêm bûn ku di destxeta destê Hesneyani de nehatibû xwendin.

⁹⁵⁹ Mebest jê hoza/êla Kenaniyên Misrê û dora Îskenderiyê ye ku parastina Dimyatê girtibûn ser xwe. Sibî ibn Cewzî, b. n., 8/733; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/284.

Leşkerê Misilmanan li meydanê heyirî û eşkere li vê yekê dinihêrtin heya şev daket ku hingê Misilman çûn Faraskûrê⁹⁶⁰ û lê man heya spêdeya roja duşemê ku kesên Dimyatê yên qels, peyade û nexweş jî derbasî wê derê bûn. Piştî hingê Misilman rabûn qesta Eşmûnê kirin ku Siltan lê dima, lê ji xelkê weye ew miriye.

Dema ew nêzikê Eşmûnê bûn ku alayên leşker [leşkerê ku ji Dimyatê reviyabûn] belav bûbûn û defên wan jî mîna hercar lê diketin, Siltan rabû mîrê teşrifdar Zeynedîn Ehmed ibn Edîna⁹⁶¹ şand cem wan û ji wan re got: "Hûn ji Xwedê û ji xwe jî şerm nakin ku hûn alayên xwe belav dikin û defên xwe lê dixin." Li ser vê yekê wan pêçên ser sancaqan rakirin, al ji serê rîman derxistin û lêdana defan hat rawestandî ku dû re ji hev belawela, bêrêzûbend mîna ku tirabêlk bi ser wan ve hatibe moxilkirin, derbas bûn.

Siltan li deryaya Eşmûnê li gemîya sivik (torpîdoavêjê) siwar bû ku yafiltaqa⁹⁶² Maltayê jî li ser bû û bi jineke Frengî re diaxivî ku gava xelkê ew dît pir kêfxweş bû. Wî bi torpîdoavêjê berê xwe da Mensûreyê û ferman li leşker kir ku ew jî herin wê derê, ew jî çûn û li ser deryaya Eşmûnê daketin. Yê hêla rastê yê pêşî Mîr Seyfedînê Qeymerî bû ku li ser Cideylê⁹⁶³ daket, Mîr Ezedîn Aybegê Tirkmenî jî ku serekê hêza çepê bû li deryaya Nîlê ku bejaya Dimyatê û Mensûreyê ji hev vediqetand li pêşberî Cûcirê daket. Siltan jî li cihê naskiriyê bi Mensûreyê ma û merivan xanî lê ava kirin, bazar û hemam çêkirin ku bû qada şer.

Siltan li kêleka deryaya Nîlê sûreke bi birc û xanîyekî ji kelpîçan ava kir, her bircekê da mîrekî û her mezineki helqeyê/hêza taybetî di şênîyekê de bi cih kir. Wî ev hemî kir lê Siltan bi xwe nexweş bû nikaribû bi xwe tevbigere, serdar her roj dihatin ber xizmeta wî û li ser sifrê rûdiniştin. Dema ku sifre amade dibû ew ji hundir ve di navbera du xizmetkaran de li ser kaşûyan dihat heya xergaha ku sifre tê de hatibû danîn. Li wê derê wî xwe dida ser nigê xwe û bi tenê bêalîkarî derbas dibû, li xeraghê rûdinişt û gava wekê adetê

⁹⁶⁰ Faraskûr gundeki Misrê ye ku nêziki Dimyatê dikeve û li ser herêma Deqehliyê ye. Yaqût, b. n., 4/259

⁹⁶¹ Ew Zeynedîn Qereca/Karaca Ehmed ibn Edîna bû ku yek ji serdarê Melik Salih Necmedîn Eyûb bû û mîrê wî ye cendar (mabeyncî/teşrifdar) bû. Dewadârî, *Kenz*, 7/378

⁹⁶² Min tu mane ji yafiltaqê/be 'letaqê/be 'letafê re nedit.

⁹⁶³ Cideyl girekî raserî qeraxê başûr yê deryaya Eşmûnê bû ku Misilmanan menceciq û bircên xwe li pêşberî hêzên Frengan yên ser qeraxê din, girêdabûn. Meqrîzî, *Silûk*, 1/349, not 4

wî yê hercar herkes ji ber ve radibû hingê wî zor dida xwe û ew jî radibû. Wî weha didomand, nexweşî jî zêde dibû û ew jî kêmhêz dibû.⁹⁶⁴

Jixwe li serdarên ku li Dimyatê hatibûn bicihkirin tirseke mezin peyda bûbû, herweha li Mîr Fexredîn ibn Şêx û leşker jî, çunkî bizdeke wî ya xurt û tundîyeke wî ya pir dijwar hebû. Wî ev dizaniya û ditirsiya ku ev di dilên wan de bimîne û vêgavê ne wextê vê bû ku ji ber vê jî wî sûc xist stuyê Kenanîyên ku ji berê ve li Dimyatê hatibûn cihdan û ew sedemê valakirina Dimyatê bûn ne leşker û serdar. Wî ew girtin û heftê kes ji serdar û zaroyên wan li pêşberî hevûdu daleqandin.⁹⁶⁵ Li Mensûreyê yekî dostê wan ji min re gilîkir ku serekê wan Mîr Cemaledînê Kenanî rojekê ji wan re got: "Hûn dizanin ku ez kalekî mezin im û min xizmeta melikên Eyûbî kiriye û tecrûbeya min heye. Ez li rûyê Siltan dinêrim û tê de hêrseke pir ji me dibînim ku bi ya min ya baş ew e hûn dest ji min berdin, herin û xwe xelas bikin bila ez bibim gorîyê we, naxwe ev ji yekî ji me re namîne. Wan guh nedayê û got: 'Giyane me ji yê te neçêtir e.'" Du kurên wî yên can î pir spehî hebûn ku yek li rastê wî û yek jî li çepê wî hatin daleqandin. Bi vê yekê leşker hê bêhtir bizdiya û ew pir lê ketin gumanê.⁹⁶⁶

Siltan Kerekê ji her hêlê ve xistibû tengasiyê û nedihîşt tu kes têkeve, cotyarên wê jî jê çûbûn heya ku cindiyên lê jê derketin û xwediye wê Melik Nasir Dawid berê xwe da Helebê, xwe avêt ser wan û zaroyên xwe lê hişt. Berpirsiyarê tê de Melik Zahir Şadî û Melik Emced bûn ku cih li wan teng bûbû, ne ji mal û ji xwarinê tu tişt li cem wan nemabû û hevalên wan jî dev ji wan berdabûn. Wan ji Siltan re nivîsî û pê re li hev kirin ku wê teslîmî wê bikin ku wî [ji dêl ve] li Misrê nanê dused siwarî da Zahir Şadî û yê sed û pêncî siwarî jî da Emced û gelek mal jî da wan. Wan ew teslîmî cihgirê Siltan kir û ew bi jin û zarokên xwe ve jê derketin û çûn Mensûreyê ber xizmeta Siltan ku hingê defa mizgîniyê hat lêxistin, leşker jî siwar bû, xwe bi çek kir û bi mizraqan hev tamdan û pir kêf kirin ku ev bû şadiya wî ya paşî li cîhanê.

⁹⁶⁴ Ji bo agahiyên bêhtir li ser nexweşiya Siltan bnr. Sibî, b. n., 8/772-775; Ibn Wasil, b. n., 6/77, 80-81, 100; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/285; Ibn Kesir, b. n., 13/133; Henbelî, *Şifa ul-Qilûb*, r. 379.

⁹⁶⁵ Li ser hejmaran di çavkanîyan de cudahi heye. Ibn Wasil û Ebu l-Fida ku yê pêşî nêzikirinê dema bûyerê bûn hejmaran nadin, hew dibêjin: "Hemî hatin daliqandin. Ibn Wasil, b. n., 6/75; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/285; Henbelî, *Şifa ul-Qilûb*, r. 379; lê di hinek çavkanîyên din de ev hejmar di navbera pêncî û hinekî û heştêyî de tê guhertin. Bnr. Ibn el-Emîd, *Exbar*, r. 158; Ibn el-Îberî, *Tarîx Muxteser ed-Diwel*, r. 259.

⁹⁶⁶ Hinek çavkanî destnîşan dikin ku çend mîrek û serdaran ji ber zordariya Melik Salih Eyûb dixwestin wî bikujin, lê Mîr Fexredînê kurê Şêxê Şêxan ew rawestandine û gotiye aram bin ger Siltan bimire ji xwe hûn jê hêsa dibin û ger bimire ji ji xwe li ber destê we ye. Lê li gor Ibn Wasil Siltan qels bûye û nikaribûye leşkerê xwe kontrol bike. Sibî ibn Cewzî, b. n., 8/774; Meqrîzî, *Silûk*, 1/336; Ibn Wasil, b. n., 6/75.

Wî Tewaşî Bedredînê Sewabî⁹⁶⁷ û sed kes ji giregirên helqeyê şand Kerekê, heftsed hezar dînar û gelek alav û zexîre ji wan re rê kir. Herweha wî şand cem cîgirê Şamê ku ji her cihî jê re zad bar bikin bînin û ferman kir ku cotyarên wê vegerin û ew bi dirhem, çêlek û zad qewîn kirin, xeraca salekê û berên heywanên wan ku li wan mabû ji wan re hişt.

Em vegerin ser bûyera Mensûreyê û tiştê ku gava Siltan giha bû wê derê baweriya xwe pê anîbû, ji ber ku dema leşker ji Şamê zivirîbû qels bûbû. Wî pêwîstiya esker ya bi hesp û çekên nû hesab kir û rabû ji bo her yek ji eskerên hevalên serdaran sed dînarê misrî da wan ku ew (serdar) bi karê hesp û hejmarê wan ve rabûn, nanên giran ji wan re xwestin, karûbarên wan meşandin û ji wan xwestin ku li Mensûreyê bi cih bibin.

Freng jî dema Dimyatê sitandin, ew asê kirin, kesên ku wê biparêzin tê de bi cih kirin, derketin dervayê wê û kon vedan ku tu kes ji wan newêribû ji konên xwe derkeve. Siltan jî rabû çû ku hemî deverên navbera Mensûre û Dimyatê bişewitîne û herweha cihên pêşberên Dimyatê yên li rojava jî. Rewşê heya dawîya meha Recebê weha domand ku êşa Siltan jî zêde dibû û ew qels dikir; êşa wî ewqas xedar bû ku nikaribû derkeve nav xelkê û li ser sifrê rûnê. Wî weha domand heya şeva nivê heyva Şabanê ku wê şevê giyanê xwe bi cehd û xebata di riya Xwedê de teslîm kir. Ji bilî carîyeya wî Şeceret ud-Dur ku pir hemla wî li ser bû û di karûbarê xwe de herdem pê dişewirî û tiştêkî xwe jê venediştart, tu kesî bi mirina wî nizanibû

Wê Tewaşî Mihsin bi şev pê hisand û ji bo [veşartina mirina Siltan] pê re yekîti çêkir ku berê li nik wê kaxezên pêçayî yên tew bi tew hebûn û bi alayên Siltan [û mora wî] morkirî bûn. Wê rabû bawernameyek (wesiyetnameyek) bi wan kaxezan nivîsî ku heya Siltan sax be leşker jê re sond bixwe û piştî wî jî ji kurê wî Melik Mi'ezem Tûranşah re û atabegê sipahê jî Mîr Fexredîn ibn Şêx be. Wê şand pey Mîr Fexredîn ew da anîn û li ser vê yekîti pêk anîn û şandin pey serdar û hêza taybetî ya parastinê û gava amade bûn ji bawernameyê derxist, serdarên mezin pê hisandin û xelk dane sondê. Çendî ku xelkê di dilê xwe de zanibû ku miriye jî lê ji tirsê xezeba wî kesî newêribû behsa tu tiştî bike û pê xeber jî bide.

⁹⁶⁷ Mîr Bedredînê Sewabî Memlûkê Melik Salih û cihgirê wî yê Kerek û Şewbekê bû ku dema kuştina Melik Mi'ezem Tûranşah û destdanina Melik Nasir Yûsuf ser Şamê, dilê wî bijiya bû wan ku wan ji xwe re bigire, lê cesaret nekiribû û rabûbû Melik Muxis ji zindanê berdabû û Kerek û Şewbekê dabû wî lê ji ber ku Melik Muxis zarok bû desthilardari di destê wî de bû. Hecneyanî, b. n., r. 187-188; Dewadârî, *Kenz*, 7/385.

Meriv mîna hercar siwar dibûn diçûn ber xizmeta Mîr Fexredînê kurê Şêx, hemî dadiketin dehlîzê ber fermana wî û mîna berê sifreya siltanîyê jî dihat danîn. Ustadar mîrê destûrdêr, teşrîfdar/mabeyncî û hêza derûdorê her weke xwe bûn, xizmetkar jî bi belgeyan ve diketin hundir û derdiketin û karûbar jî her dihat gerandin. Gava diçûn ser sifreya Siltan û derdiketin ew diçûn ber xizmeta Mîr Fexredîn û jî sifreya wî dixwarin. Jixwe li gencîneyên Mensûreyê malekî pir tunebû, pêwîstiya Mîr Fexredîn jî bi dana mal hebû da dilên wan xweş bike û mal bide leşker jî ku jixwe ew jî yekî destvekirî, dilfireh û pir camêr bû û bi dayina hindikî qayil nedibû.

Cihgirê Siltan yê Qahîreyê jî Mîr Hisamedîn ibn Ebî Elî bû ku di navbera wî û Mîr Fexredîn de xeydeke nihênî hebû, ji ber vê jî ew ditirsiya ku ger jî gencîneyê hinek mal jê bixwaze û nedê dê bi rewşê bihesê. Ew rabû ji bo ceribandîna pêncî hezar dînar jê xwest û Mîr Hisamedîn jî jê re got: "Hûn li pêşberî dijmin in û pêwîstiya we bi zêdetir heye." U rabû sed hezar dînar jê re şandin. Mîr Fexredîn bi vê yekê şa bû û jê re eseyî bû ku Hisamedîn ji rewşê ne haydar e û ew ji bo encama karûbar, qenciya Misilmanan xwediyê ramanên qenc e û ne li pey xereza nefsa xwe ye.⁹⁶⁸

Mîr Fexredîn û Hisamedîn qasid şandin Hesenkeyfê/Heskîfê pey Melik Mi'ezemê kurê Siltan, herweha Tewaşî Mihsin⁹⁶⁹ jî Mîr Farisidîn Eqtayê cendar destûrdêr⁹⁷⁰ şand da wî bi rewşê bihesîne ku bi lez bigihê wan. Ji bilî van komeke mîrekên Misrê yên din jî her yek ji wan qasidê xwe şand cem [Toranşah] ku ew jî gihan Hesenkeyfê û ew bi rewşê hisand.

Wî lez kir û ew di çolê de bi çend kesên hindik ve çû Şamê, soz da Mîr Farisidîn Eqtay ku here Îskenderîyeyê û di dawîya meha remezanê de gihîşt Şamê. Xelk bi hatina wî şa bû, ew daket keleyê û li gencîneyên wê nihêrî ku di wan de sêsed hezar dînar hebûn û gelek jî dirhem û kinc. Wî Mîr

⁹⁶⁸ Mîr Hisamedîn ibn Ebû Eliyê Hezbani bi tevayî ji Melik Salih Eyûb re pêbawer û ewle bû û bi tenê pê bawer bû. Ibn Wasil, b. n., 6/103.

⁹⁶⁹ Bo Hesenkeyfê qasid ji hêla Tewaşî Cemaledîn Mihsin û Şecer ud-Dur ve hatibû şandin da Melik Mi'ezem Toranşah bê hişyar kirin. Ibn Wasil, b. n., 6/104; lê hinek çavkanîyên din jî diyar dikin ku Şecer ud-Dur û Mîr Fexredîn ibn Şêx peyambar şandibûn pey Melik Mi'ezem Toranşah. Sibî ibn Cewzî, b. n., 8/774; Ibn el-Îberî, b. n., 259; Hesneyanî, b. n., r. 167-168.

⁹⁷⁰ Mîr Farisidîn Aqtay yek ji mezintirîn xizmetkarê Melik Salih bû, ew piştî kuştina Melik Mi'ezem Toranşah ya sala 648/1250'î bû pêşengê koleyên behrîye û yê leşkerê Misrê jî ku di sala 665/1266'an de bi destê Melik Mu'izz Aybeg hatibû kuştin. Sibî ibn Cewzî, b. n., 8/792-793; Ebû Şame, *Zeyl*, r. 289-290; Ibn Emîd, *Exbar*, r. 164; Ibn Wasil, b. n., 6/178; Ibn Kesîr, b. n., 13/133-134; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/287-288; Ibn Texreberdî, b. n., 7/11-12.

Nasiridîne Qeymerî şande Kerekê ku ji wê derê jê re dused hezar dînar anî; wî jî mîrek xelat kirin û wisa pir da wan ku navê wî bi destberdayî û kêmtevdir derket. Çunkî wî pir dabû yên ku pê re ji Heskîfê hatibûn, her yek ji wan deh hezar dînar dabû wan û li heryek ji wan ferman kiribû ku koleyan bikire, xwe ji wan re baş bike, wan bike serdarên mezin da bi wan xwe ji sipahên din xurttir bike ku ev jî ji birêveberiya wî ya xerab dihat.

Lê heçî Freng in dema nûçeya mirina Siltan gihîşt wan û ew eseyî kirin, hingê rabûn ji Dimyatê bi rê ketin û çûn gihan Mensûreyê û li ber devê girava ku bi bejayiya Dimyatê ve bû li pêşberî leşkerê Îslamê bi xelkekî pir zahf ve daketin.

Leşkerên pîr yên ku gihabûn dema Selahedîn, digotin ku wan telpên Frengan ji van zahftir û konên wan ji van bêhtir qet nedîtine û di navbera wan û leşkerê Îslamê de deryaya Eşmûnê mabû. Çawa daketin di cih de jî dest bi kolana xendeqan kirin û li dora wan sûr û birc ava kirin ku yek ji wan jî xwiya nedikir.

Dilê xort, sîpe, xaziyên dilxwaz û bazirganên wê derê pir bijiya wan û texmîn dikirin ku kolana wan ya xendeq û sûran ji qelsî û bêhêziyê ye. Hinek ji xort û dilxwazan kişiyên bejayiyê ser pireke ku li pêşberî xaniyê Siltan bû û tîr avêtin wan û bi pêş ve çûn heya ber xendeqan jî lê kesî şerê wan nekir. Ew zivirîn. Lê dilê wan ewqas pir bijiyabû Frengan ku texmîn dikirin belkî Freng vegerin Dimyatê. Temê Misilmanan li ser wan zêde bû û serê sibê zû gelek kes çûne wan ku xort û nezanaên xelkê gazî hev dikirin û digotin zû bikin em herin wan berî ku birevin herin û em negihîjin wan. Ew çûn xendeqên wan, lê daketin û hilkişiyên sûrê lê tu kes ji Frengan derneket hafa wan, hew rim avêtin wan û nehiştin dernekevin ser sûrê heya êvar ku hingê Misilman zivirîn konan, lê wan texmîn dikir ku spêdeya bê dê hemiyên bigirin.

Gava bû roja sêyemîn hingê bêhejmar kes ji Misilmanên xort, dilxwaz, peyrewên leşkeran û zarokên kole ji pirê derbas bûn û mîna hercar çûne sûran. Wan kir gazî, ew li xendeqên Frengan daketin û xwe bi sûran ve girtin. Sîtolên Misilmanan bi keştîyên cengê û torpîdoavêjan di deryayê de bi pêş ketin û di sîtolan de li teblîk û trampetan xistin û xelkê jî tekbîr û tehlîl [La Îlahe Îllelah Ellahu Ekber] dan.

Îcar dema Frengan eseyî kir ku hemî dilbijin û yên ku dixwestin li bihurê bixin derbas bûne, hingê siwaran hespên xwe zengo kirin û ji her deriyê ve bi kincên şer û hespên cilikkirî derketin û çûn heya ber wê pira ku Misilman ji ser derbas dibûn û li pêşberî pirê rawestiyan da leşkerê Misilmanan nikaribe were hawara wan. Qeflek siwarên din bi peyadeyan ve derketin, çûne ser Misilmanan û keştîyên Frengan yên bar û sîtolên wan jî kişiyane pêş û çûn sîtolên Misilmanan şikandin. Misilman di bej û behrê tev de şikiyan û ew [Freng] bi şûr çûne ser wan [dilbijên û dilxwazan], ku hinek ji wan ber bi pira ku lê derbas bûbûn ve çûne hêla leşker, lê hew dîtin ku telpên (hêzên) Frengan ketine navbera wan û pirê. Beşek ji wan jî reviyân da bigihîjin sîtolên Misilmanan, lê dîtin ku keştîyên Frengan ew dorpêç kirine û ji ber vê jî hemî ketin ber devê şûran û yek ji wan jî sax nema. Misilman ew şev pir bi xemgînî razan, çunkî tu kes ji wan nemabû ku merivekî, dostekî, koleyekî yan jî xulamekî xwe winda nekiribû.

Xelkê bi vî awayî domand û leşker jî her roj di ber xizmeta Fexredîn de bi çekên xwe ve siwar dibûn û diçûn pêşberî dijmin radiwestiyan û dizivîrin ku hersibe û herêvar weha dom dikir. Piştî wê komek ji feqîr û dilxwazên ku ji welatên din ji bo cihadê hatibûn dest pê kirin, derbas bûn û komek ji peyadeyên Frengan jî derketin pêşiya wan; herdu ber bi rîman bi hev ketin û Misilman û Frengên din jî li wan temaşe dikir.

Dû re komek ji leşkerên ciwan ji pira Eşmûnê derbas bûn û çûn heya ber konên Frengan, lê tu kes ji wan re dernediket ji bilî ku carina hinek siwarên Frengan bi kincên şer derdiketin dervayê xendeqên xwe ku Misilman jî tima dibûn û her roj derbas dibûn, tekbîr didan, bi rîman dilîstin û li cem xendeqên dijmin didan pey hev.

Carekê gava bi qasî hezar siwarên Misilmanan [ji cihên xwe] derbas bûn û çûn bejayiya cihê Frengan ku di navbera wan û Misilmanan de behra Eşmûnê hebû û wan dizanibû ku Misilman nagihîjin wan jî lê dîsa wan jî kincên xwe wergirtin û mîna çiyân ji nav xendeq û konên xwe telp li pey telpê derketin û ewqas pir bûn ku girav tije kirin.

Bi rastî heya wê rojê Misilmanan hejmara wan nizanibû, çunkî ew roj ew bi xelkekî pir ve derketin, hespên xwe zengo kirin, serên wan berdan û dan pey Misilmanan. Lê ji ber ku siwarên Frengan ji ber kincên hespan û berkes-

tiwanên⁹⁷¹ ser wan ji yê Misilmana girantir bûn, Misilman ew derbas kirin û Freng negihan wan.

Dema Mîr Fexredîn derketina Frengan bi vî teherî û dûrbûna çadirên wan dît, ferman li leşker kir ku li pira pêşberî xaniyê Siltan ya ber devê giravê derbas bibin. Bi qasî sê hezar siwarî ji leşker, xelkê peyade, dilxwazên cihadê û peyadeyên Îskenderîyeyê bi rim û berkanîkên xwe ve digel gelek kesên din derbas bûn û qesta konên Frengan kirin. Ji ber ku siwarên wan ji hêleke din ve derketibûn pey leşkerê Misilmanan, konên wan vala mabûn. Lê [gava ew nêzik bûn] ji çadirên Frengan sed siwarên wan yên mêrxastirîn derketin ku ji tirsîna êrîşeke weha, wan ew li wê derê hiştibûn û li deryayê xendeqê sekinîbûn. Misilman çûne ser wan û gava nêzî wan bûn Freng mîna çiya êrîşî ser wan kirin ku leşkerê Misilmanan û peyayên wan ji hev şeq kirin. Ew rane-westiyan heya gihan devê giravê, hêla deryayê ya ber Nîlê ku deryaya Eşmûnê jê derdiket. Li wê derê Misilman li wan vegehiyan û dan ser pişt wan, peyadeyan jî bi şûra li hespên wan xistin ta ku hemî kuştin û tu kes jî wan sax nefilitî; ew Frengên ku heya pira Eşmûnê dabûn pey Misilmanan jî vegehiyan bêtî ku tu kesî jî wan zêft bikin.

Dû re Frengan dest bi çêkirina du bircên xeternak yên darîn kir û çermê gamêşa bi ser wan dakirin, bi tiştêkî ku agir lê neçe ew seyandin û ew danîn kêleka behra Eşmûnê. Ji vî bircê heya wê bircê ew kirin şeqên mezin î xamekirî û yektaq da çî tîrên ku lê bikevin pê ve bizeliqin û tê re neçin. Li pişt bircan jî ji hêla xwe ve ji deryayê heya deryayê kolan ji bo ku av li pişt bircan tê re biherike û ger û hereka wê ya di deryayê de kêmbibe ku mebesta wan jî nermbûna deryayê û kêmbûna wê bû da hesp tê de niqo bibin. Wan dest pê kir potên qalind yên tije sîlek avêtin pêşiya bircan, ser wan jî bi xwelîyê temartin û çiqas hinek ji deryayê ditemartin birc bi pêşve dibirin ser cihê temartî. Misilmanan li pêşberî bircan mencecîq danîn ku bi şev û bi roj li wan didan lê tu tesîr li bircên wan nedikirin. Ji ber herikîna ava paş bircan jî li pêşiya wan derya teng dibû û ji ber pot û xwelîya ku avêtibûn pêşiya bircan jî bi tenê hespê ku baş qevz bida dikaribû derbas bibe.

Misilman tirsîyan ku derbasî bal wan bibin û rabûn keştî tije qûm kirin û berdan deryayê da ku cihê herikîna Nîlê teng bibe û ava pir here ser behra

⁹⁷¹ Berkeştiwan yan jî berika ustuwana, cileke weke berikekê ye ku davêjin ser hespan û ji stuyê wan heya gewdê wan tev digire da di cengê de wan ji derbê rim, tîr û şûran biparêze. Bnr. Dewadârî, *Kenz*, 7/179, not 1.

Eşmûnê da av li ser wan pir bibe û nehêle ew derbas bibin. Wan her weha domand heya şeva cejnê ku şer jî bi şev û bi roj didomand, lê gava defa mizgînîya cejnê lê da wan şer betal kir û heya cejn xelas bû jî wan tîr neavêtin Misilmanan.

Roja îdê Misilman siwar bûn, çûn li pêşberî Frengan minber danîn û leşker rêz kirin ku hineka ji wan nimêj fikir û hinek jî li ber dijmin bûn. Digel vê jî Freng bi terbîye derketin û xuyekî qenc nişan dan ku sê rojan li pey hev derneketin şerê Misilmanan, lê dû re cengê bi xurttirin awayî dest pê kir. Deryaya Eşmûnê li pêş bircan teng bû û ji ber wê jî merivan êrîşeke pir girîng kir ku ew jî rastî rojê bayê hat; rimavêjan derdanên niftê xweş çêkirin û bi mencenîqan avêtin, ew ketin nav bircan û pê ve eliqîn ku hingê ba jî bêhtir rabû, ew di hevdû de şixulîn û agir bi wan ket. Freng rabûn da wan vemrînin û çî ji wan hat jî kirin lê tu fêde neda, ew li hevdû aliyan û rivîna wan xurttir bû û pêlîdanên wê ewqas bilind bûn ku kesî nikaribû xwe nêzikî wan bike. Herdu birc jî bi temamî digel çek û zilamên tê de hemî şewitîn û Misilmanan jî her tekbîr û la îlahe Îlla Ellah didan.

Cemaledîn ibn Hesûn jî li nik Dimyatê di nav Behrîyeyên naskiriyê bi navê bavê xwe de bi qeyikan ve di hinek deverên wisa re derbas dibû ku Freng nikaribûn tê re herin. Wan riya ku ji Dimyatê diçû cem Frengan wisa birrî ku çî kesê ji Dimyatê xwiya bike yan jî derkeve ew wî bigirin. Herweha dema deryaya Nîlê rabû û di deryaya herêmî de herikî jî dîsa hinek torpîdên agiravêj yên Misilmanan bi şervanên ser torpîdan ve lê hiştin. Wan riya behrê bi awayekî welê birrî ku kîjan keştîya Frengan derbaşî deryayê Dimyatê bibe yan jî têkevê, dê wê bigirin û Misilmanan ev rewş ewqas li wan dirêj kirin ku tu roj nedîçû ku keştîyên wan tê de nedihatî girtin. Herweha jî girava Îbn Hesûn yan jî deryaya herêmî jî dilê merivan bijiya Frengan ku dîsa ji ser wan riya bejê ya heya Dimyatê hat birrîn û talanbir û Erebi li wan rasetîtin ku bi şev diçûn diketin konên wan, devê zilamên wan girêdidan yan jî serê wan jê dikirin û hesp û qumaşên wan didizîn. Ew weha dorpêçayî man, lê digel vê jî wan dev ji daxwaziya xwe ya pir ya ser girtina deryaya Eşmûnê û derbasbûna cem Misilmanan bernedida.

Di roja sêşema çarê Zilqadeyê de zilamekî mexribî ji keştîyên Frengan gazî zilamekî nav keştîyên Misilmanan kir û got: “Ey bira tu ji Misilmanan re bibêje; bila ew vê şeva xwe bidin me û bila zarokan bigirin.” û ev jî got ku

ew di vê şevê de dê ji nedî ve êrîşî ser we [Misilmanan] bikin. Lê ew nehat erêkirin û xelkê got: "Ka ye riya ku tê de êrîş bînin ser me digel vê deryaya navbera me?"

Qonaxa leşkerê Misilmanan ya Mensûreyê bi xanî, hemam, bazar û hotelên xwe ve bûbû bajarekî mezin û xelkê jî şeva xwe weke hercar lê derbas kir. Mîr Fexredîn jî bi dengbêj û bi alavên mûsikê ve bi hevaldoşkên xwe re vedixwar û dema civata wî qediya û kesên dora wî belav bûn hingê wî yek ji koleyên xwe girt bi tenê bir hemamê, pê re vexwar heya serxweş bû ku rabû derê hemamê rada û lê raza.

Gava xelkê nimêja spêdeyê kir û weke hercar siwar bû, hingê heywana stewr ber girt, lewra delêlî kire gazî ku Freng ji bihurê derbasbûne, telp bi telp dane pey hev û qesta serîyê hêla rastê kirine ku xelk jî ji ber wan şikestiyê.

Sedemê wê jî ew bû ku hinek Ereben Misrê yên xerab î teslîmbûyî gihane wan û bihurê derbasbûnê nîşanî wan dane û gotine ku ew erdekî sîlekan î bê herî ye.⁷⁷² Ji wan çar hezar siwar, gelek peyade jî bi reng û darê xurman ve û qral Rua de Frans⁷⁷³ digel birayê xwe Kont Ertaş⁷⁷⁴ serê sibehê lê xistin derbasî hêla rastê bûn ku hay û gumana wan [hêzên Misilmanan] ji wan tunebû, pirên wan hê tazî di xew de bûn û hespên wan jî bêzîn û rût bûn. Wan şûr xist nav xelkê û peyade jî bi darên xurman çûne wan, yên ku ji ecelê wî re mabû li hespê xwe yê tazî siwar bû û xwe xelas kir û xelk jî têkçûyî yek bi ser yekî ve ket; bira li birayê xwe nedisekinî û ne jî li jin, zarok û bazarê disekinî, jixwe pirên xelkê jî bi rewşê nizanibû û qebûl jî nedikir.

Komek leşker çû cem odeya Mîr Fexredîn û dît ku ew li hemamê serxweş e û derî jî ji hundir ve radaye. Wan derî şikand, ustaddarê wî kete hundir û ew şiyar kir, wî xwe şûşt, kincê xwe li xwe kir û siwar bû, lê ew sermest bû û pê re jî bi qasî pêncsed siwarî hebûn. Ew rastî hêzên Frengan hatin ku dabû-

⁷⁷² Ew bihurê Selemûn bû ku hinek ji Ereben Misrê yên bi Frengan re dixebitîn û rê nîşanî wan didan. Bnr. Ibn Wasil, b. n., 6/111; Meqrîzi, *Silûk*, 1/2-345.

⁷⁷³ Ew Rua de Frans Luisê IX'em/Luisê Piroz bû ku yek ji mezintirîn qiralê Frengan û bihêztirîn û tirsinaktirîn wan bû. Ibn Wasil, b. n., 6/72

⁷⁷⁴ Robert Kont of Artois yek ji hersê birayên qiral Luisê IX'em bû ku di cenga Mensûreyê de hatibû kuşin. Meqrîzi, b. n., bg. 1, beş 2, r. 356, not 2

ne pey hev û pêşengê wan hêza Dawîyeyî (Les Templiers) bûn.⁹⁷⁵ Yek ji koleyên wî jê re got: “Vegerê ev pir zahf in tu nikarî bi wan.” Wî got: “Bi Xwedê ez tu carî venagerim rûreşiya min li ber Xwedê bes e!” Ew çû û xwe li telpa Dawîyeyan xist ku ji bilî koleyekê tu kes pê re neçûbû û ew hat kuştin.

Misilman şikiyan û Freng gihîştin çeperên Siltan û li cem çeperan Qazî ibn Hecacê guwahê dîwana sipahan kuşt, ew pê ve çûn heya ku hinek ji wan ketin bazaran, hinek ji wan jî ber bi hêla çepê ve çûn, hinekan jî qesta hêla pira pêşberî Cûcirê kir. Ew rastî pêşhêzên Misilmanan hatin ku Mîr Cemaledînê Necîbî, Farisidînê Xûlanî digel hinek serdarên din li wê derê bûn û weke hercar ji hêla çepê ve dihatin. Wan xwe li ber Frengan ragirt û Freng jî heya hingê li deryaya Eşmûnê derbas bûbûn û berkistiwan jî li ser hespên wan bûn, ew bi kincên giran ve çûn, lê hespên wan ji ber giraniya berkistiwanan terabûn û toz jî kete ser wan ku barên wan bêhtir giran bû. Pêncsed siwar ji leşkerê Misilmanan jî ji ber wan şikiyabûn û wan jî dabû pey wan, lê dema dîtin ku pêşhêza Misilmanan ji wê ve tê û hêzên Frengan jî westîyayî xwiya dikin, ew li wan zivirîn û bi pêşhêzê re bûne yek û bi yekdest û yekhêzê êrîş birin ser wan û ew terayî erdê kirin. Di gavê de peyadeyan serê wan jêkir, nava wan qelaşt û ziravên wan derxistin û yên mayî jî têkçûyî zivirîn cem hevalên xwe.

Bi vê yekê re dil bijiyay wan û çavbirçî ketin nav wan, xelk di rê û dirban de li wan raweşiya, ew şikestin û xelk bi derb û lédan, bi avêtin û kuştinê ket nav wan ta ku ji siwarên wan hezar kes û ji peyadeyên wan jî bi qasî deh hezaran hatin kuştin. Yên filitî li nik çeperan xwe bi hevdû parastin û Misilmanan jî dora wan girtibû ku wan bi qasî saetekê xwe û hespên xwe rehet kirin û dû re êrîş kirin û berepaş zivirîn ku Misilman jî li dora wan bûn ta ku gihan beraqeya Şehabedîn ibn Kûciya. Li wê derê robarek hebû ku erda wê hişk bû û wan weke xendeqê xwe xiste ber, li wê derê rawestiyan û gava kîja hêza Misilmanan biçûya ser wan, hespên wan dişemitîn û peyayên wan [Frengan] yên hêsbûyî jî ji hêla bejê ve diçûne wan û bi toqmaq, mortal û çakûçan weke sedekê li pêş wan rawestiyan. Hino hino ew çûne ber deryayê û Misilman jî li dor wan bûn û bi wan re şer dikirin heya ku Fexredîn ibn Şêx li erdê kuştî dîtin. Hingê Misilmanan dev ji şer berda û hindik mabû ku ji hev belav bibin.

⁹⁷⁵ Ew hêzên Rêxistina Siwarên Peyker (Les Templiers) yan ji Siwarên Reben yên Îsa bûn ku li jor di r. 51, têbiniya 44'an de behsa wan bihuri.

Freng jî nêzîkî kenarekî bûbûn û li cem rawestiyabûn, peyadeyan jî li dora wan ger danîbûn û xendeqek kolabûn. Wan di navbera bejahîya xwe û ya Misilmanan de pirek saz kir ku gelek kes lê derbas bûn û ji daran sûreke bi birc jî çêkirin ku ji wan re bû bejahîya kevîyê û ya giravê.

Dema Mîr Fexredînê kurê Şêx hat kuştin hingê li şûna Mîr Fexredîn Mîr Seyfedînê Qeymerî⁹⁷⁶ kirin fermandarê leşker ku yekî himetbilind, bi tevdîr, hişmend, xwedî ray û têkoşer bû. Wî leşker da hev, ew gihandin ser hev û di nav xelkê de kire gazî, dilê wan xist cih û got: "Peyadeyên vanên han hatine kuştin û qels bûne, ger zor bi wan bikeve dê têkbiçin. Bi ya min ya baş ew e ku em li wan bilezînin û ji her hêlê ve bi siwar û peyayan ve êrîş bibin ser wan." Wan biryar da ku êrîş roja îna heftê Zilqadeyê be û di nav xelkê de hat gazîkirin, yên ku karîbûn ajne bikin ev biryar li nav gund û cihên çandinîyan jî dan belavkirin ku ji gund û welatan jî gelek kes amade bûn. Roja pêncşemê xelk hatin rêzîkirin, tîr li wan hatin belavkirin û serê spêdeya îne zû deng bi defên siltaniyê û yên mîr û serdaran ket, yên di şênî û torpîdoavêjên deryayê de jî bersiv dan wan.

Xelkê êrîş kir û bi siwar û peyayên xwe ve ji nedî ve çûn xendeqên wan û ew behitandin ku hindik mabû ew bişikên û biçin bejahîya giravê, lê ew vege-riyan, xwe ragirtin û cengeke dijwar ku nayê saloxdan, kirin. Telpên Misilmanan çûn heya ku xendeqên wan hedimandin, lê siwarên wan bi toq-maq, rim û peyadeyên xwe ve li pêşberî Misilmanan bûne sed. Wan bi neq-şan⁹⁷⁷ reşand, bi menceñîq û keviravêjan ji her hêlê ve ber avêtin ser Misilmanan ta ku Mîr Seyfedîn Qemeyrî ji rûyê xwe birîndar bû û zora wî birin. Gelek kes ji xelkê jî hatin birîndarkirin ta ku ji şer sist bûn û vegeyane konên xwe û Freng jî zivirin cihên xwe.

Melik Mi'ezem jî ji Şamê derketibû û berê xwe dabû Mensûreyê, lê ji ber agahiyên ser Mîr Fexredînê kurê Şêx ku ji bo dayina mal û diyarîyan destê xwe fireh kiribû û leşker jî ber pê ve çûbû, wî hinekî fikar jê dikirin û guman dikir ku dê leşker li pêşberî wî pê re yekîti bike, lê qet tişteki weha di dilê Mîr

⁹⁷⁶ Ew ji malabata Qeymeriyên Kurd bû ku gelek ji wan di desthilatdariya Eyûbîyan û Memlûkiyan de serdarî û serekleşkerî kirine û xwedî mirgeh bûne jî, lê di çavkaniyên sereke de weha bi berfirehi li ser wan û bi taybetî jî li ser serekleşkeriya Mîr Seyfedîn di ve cenga zorî zehmet de kê m qal dikin. Li ser paye û rûmetdariyên mîrekên Qeymerî bnr. ev kirêba berdest, r. 309-330; 'Izret Silêman Hesên, b. n., r. 43, 55-56, 77-88; Hesneyanî, b. n., 186, 213, Dewadârî, b. n., 7/102, 383, 358-360.

⁹⁷⁷ Min ji vê gotinê re maneyeke ku li vî cihî bê nedit.

Fexredîn de nesêwirîbû jî. Dema Melik Mi'ezem giha Netrûnê agahiyên derbarê êrişa Frengan ya ji nedî ve li ser Misilmanan û serkeftina Misilmanan li hemberî wan û kuştina Mîr Fexredîn û daketina wan bo bejayîya Misilmanan gihanê.

Herweha agahiyên serekleşkeriya Mîr Seyfedînê Qeymerî û êrişa wî ya ser wan û birîndariya rûyê wî jî jê re hatin gotin ku ew di dilê xwe de bi kuştina Mîr Fexredîn şabû û xweş çû heya ket Remeleyê. Serekqazî Bedredînê Sencarî⁹⁷⁸ çû pêşiyê, wî jî rûmeta wî girt û gelek mal dayê, dû re Mîr Hisamedîn ibn Ebî Elî jî li Hebweyê⁹⁷⁹ çû pêrgî wî ku rûmeteke zêde da wî jî.

Mîr Hisamedîn ji min re got: "Dema Melik Mi'ezem hat û ez li Hebweyê çûm pêşiyê ez pir pê şa bûm, lê dema ez pê re axivîm şadmaniya min li min bû xemgînî û ez tê giham ku ew ne yekî hişmend e, desthilatdarî jê re sereder nabe û karûbarê wî li Mîsrê nameşe. Dema ew nêzikî Mensûreyê⁹⁸⁰ bû wî xeber ji leşker re şand ku tu kes bila neçe pêşwaziya wî, ew bila li pêşberî dijmin bimînin û ew jî bi leşkerê ku pê re gihabûn wê derê ve çû û li pêşberî leşkerê Frengan rawestiya ku hêzên wan tîr neavêtinê û tu gotin jî ji wan derneket û ji Misilmanan jî. Ew li çeperan daket, serdar xelat kirin û gelek bi camêrî zêr, hesp, palisqe/kemer û kinc da wan, lê yek dirhemekî bi tenê ji neda yên helqeyê [hêza taybetî ya dora Siltanîyê] û yekî ji wan jî xelat nekir."

Wî bendeyên Mîr Fexredînê kurê Şêx û mihîmatên wî, qumaşê wî û tiştên wî yên biha hemî bi nîvbihayî bi pazde hezar dînarî kirî ku dirhemek bi tenê jî jê negiha warisên wî û piştî wê jî dest pê kir kêmasiyên wî hejmart û şaşıyên wî diyar kir.

Wî şekir û kitan serbest kir, hebsî berdan, mal jî belav kir û Mîr Hisamedîn ibn Ebî Elî vegerand Qahîreyê ser karê wî yê cihgiriya Siltan û ew du carî xelat kir, kembereke zêr, şûrek û pênc hezar dînarî jî danê.

⁹⁷⁸ Ew Bedredîn Ebu l-Mehasin Yûsuf ibn Hesenê Sincariyê Kurd bû ku serekqaziyê Mîsrê bû û dema Melik Salih Necmedîn Eyûb hatibû ser hikim bûbû wezirê wî, lê ji sih sal berî wezirtiyê ve ji di xizmeta [Melik Salih] Eyûb de bû û pê re rast û durust bû. Bnr. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 354; Yûnîni, *Zeyla Miratê*, 2/332; Ibn Kesir, b. n., 184

⁹⁷⁹ Hebwe cihêke li devera Aqûleya ku dikeve navbera Qetiye û Erişê. Meqrîzî, *Mewa'iz we l-I'tibar*, 1/287

⁹⁸⁰ Li ser rêwitiya Melik Mi'ezem Torînşah/Tûranşah ji Şamê berbi Mîsrê ve bnr. Sibr ibn Cewzî, b. n., 8/775; Ebû Şame, *Zeyl*, 282-283; Ibn Emîd, *Exbar*, 159-160; Ibn Wasiîl, b. n., 6/110-111.

Wî dest pê kir kesên ku pê re ji Hesenkeyfê hatibûn bi karûbar ve rakir, ferman û mal da wan, wan nêzikî xwe kir û yên derûdora bavê xwe Melik Salih Eyûb ji serkarîyê dûr kir. Wî xwest ku xizmetkarê xwe Şems el-Xewas rake [payedar bike] û rabû ustadarê bavê xwe Mîr Cemaledînê Necîbî kir cihgirê siltanîyê û ji Mîr Hisamedîn ibn Ebî Elî re xeber şand ku here ber xizmeta wî. Mîr Cemaledîn çû giha Qahîreyê û Hisamedîn ibn Ebû Elî jî çû Mensûreyê. Wî xizmetkarê xwe Şems el-Xewas ji dêla Cemaledîn Necîbî ve kir ustadarê xwe, mîrê cendarê/destdûrgir Zeynedîn Ehmedê Sûbî ji kar avêt û koleyekî xwe bi nasnavê Taştêdarê Spêdeyê xist cihê wî. Wî mihmandar û serdarê tewlan ji kar avêt û koleyekî xwe yê ku pê re ji Heskîfê hatibû danî cihê wî, wî koleyên bavê xwe yên deryayî zêde dûçar kirin, ew xistin tirs û xeterê û pir henekê xwe bi wan kir û ew qewirandin ta ku ew ji çavên wan ket, jê qeriyên û zanibûn ku ew bi vî mahîyetê nikarin heyfê jê hilînin.⁹⁸¹

Koleyê wî Xetayî jî pê re bû, rabû Serxedê bi kele û deverên wê ve tev dayê, dest bi riyên ne layîq kir ku ji serdarên mezin ve xwiya bû çî dema ew ji belaya Frengan xelas bibe yekî ji wan nahêle.

Rewşa Frengan nexweş bû, ew ketin tengasiyê ku wî jî ji bo bi desthilatê re serbixwe bimîne û armanca xwe pêk bîne lihevhatina wan dixwest. Tam hingê jî qasidê Frengan gihan cem, pê re axivîn û wî jî bi şertê ku Dimyatê bidinê Qudsê da wan, lê Frensîs erê nekir⁹⁸² û hemî deverên ku Selahedîn bi paş ve vegirtibû xwest, digel ku rewşa Frengan her ku diçû ji ber birrîna hawar û zexîreyê ji ser Dimyatê, qels dibû û ji ber nebûna zexîreya zivistanê mirin ket nav wan û hespên wan.⁹⁸³

Frensîs xwest ku destpêka êvarê siwar bibe û serê sibê bigihê Dimyatê, lê di destpêka libata wan de Misilman bi wan hisiyên. Pireke mezin ya Frengan

⁹⁸¹ Jixwe Melik Mi'ezem Toranşah/Toranşah ji halê Misrê ne agahdar bû û haya wî jê tunebe ku bavê wî li gori hinek çavkanî jî ber kulbî, sergirani û bêbextiyên Kurd, xwarizmî û sipahên din ewqas koleyên Tirkmen kiribû ta ku hêz û birîya leşkerî hemû ketibû destê hêza memlûkan. Ya rastî jî xwe hê berî kirîna ewqas memlûkiyan û berî hatina wî ya ser hikim jî piştî mirina bavê wî Melik Kamil wan rû girtibû û têkilî karûbarê desthilatê dibûn û pêşi Melik Adilê birayê wî anibûn ser deshilatdariyê lê dû re ew girtibûn û gazi Melik Salih kiribûn û ew anibûn ser hikimê Misrê. Ji bo agahên bêhtir bnr. Sibtr ibn Cewzî, b. n., 8/774; Ibn Wasil, b. n., 5/274-276; Dewadârî, *Kenz*, 7/370; Hesneyani, b. n., 174-178.

⁹⁸² Çendî ku Nivîskarê me weha dibêje jî lê Ibn Wasilê ku di dema bûyerê de, gava ku Mîr Hisamedîn ibn Ebû Eliyê Hezbanî li Qahîreyê cihgirê Siltan bûye, pê re amade bûye awayekî din dibêje, li gori wî Frengan xwest ku Dimyatê bidin Misilmanan û jî dêl ve Qudsê û hinek deverên Qeraxê bistinin, lê Misilmanan ew qebûl nekir. Ibn Wasil, b. n., 6/122; Sibtr ibn Cewzî, b. n., 8/779; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/287; Dewadârî, b. n., 7/378.

⁹⁸³ Ji bo rewşa Frengan û tiştê ku hate serê wan bnr. Ibn Wasil, b. n., 6/122-124; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/286-287; Ibn Texreberdî, b. n., 6/322-326; Dewadârî, b. n., 7/378.

hebû ku bi darên Sinober ji giravê heya kevîyê saz kiribûn û ji bîr kiribûn bibirrin ku ger ne ji wê bûya misilman nikaribûn lê derbas bibin. Bi saya wê Misilman siwar bûn û derbasî warên wan bûn ku konên wan bi halê xwe mabûn û zahfê cawên xwe di cih de hiştibûn. Hinek ji wan ji ber ku heya dema barkirinê jî ji konan derneketibûn pê re nigîhabûn ku mal û giranîyên xwe bar bikin û gelek mal bi konan ve di cih de hiştibûn û hew tiştên ku kari- bûn hilgirin, bi xwe re biribûn.

Ew çûn û Misilmanan jî ji her hêlê ve bi şev heya serê sibê ew girtin û revandin; leşker jî ji her cihê ve dora wan pêça bû, bi kuştin û dîldigirtinê ketibû nav wan ku li herderî mîna [pezên] selexanê bi hezar û du hezaran kuştî dihatin dîtin.

Ew qels û kêma dibûn, bîrandarên wan jî dimirin ta ku xwe avêtin gundekî bi navê Menîyeya⁹⁸⁴ Ebû Ebdullah û xwe tê de parastin ku leşker jî ji her hêlê ve dora wan pêçabû, ew kuştî yan jî dîldigirti direvandin û dibirin. Sîtola Misilmanan jî ya wan tîk biribû û hemî kes û tiştên tê de hatibûn talankirin ku Frensîs jî gava tîkçûna hêza xwe dîtibû zanîbû ku xelasiya wî nîne û nika- re bireve jî, ew rabûbû bi qasî pêncsed siwarên Frengên esilzade yê xurtî mîrxas li dora xwe kom kiribû û xwe avêtibû xaniyekî Menîyeya Ebû Ebdullah. Wî Tewaşî Şehabedîn Reşîd û Seyfedîn Qeymerî xwestibû cem xwe û gava ew çûbûnê cem wî ji bo xwe û yê bi xwe re hêviya ewleyiyê kiri- bû, lê bi hêviya ku ew wî nexin nav gel û bazaran. Wan daxwaza wî pejiran- dibû û ew û kesên pê re teslîm girtibûn.

Frengên din jî ji Menîyeya Ebû Ebdullah bi fihêtî derketibûn û Misilman jî li dora wan bûn ku çî dema komek ji wan êrîş dikir ew li wan difericîn û dû re li wan dizivirîn ta ku yek ji wan sax nedîma. Ew her weha man ta ku hemiyan ji holê rakirin û ji tamamên Frengan ji çend siwaran pê ve kes nefi- litî ku wan jî hespên xwe ber bi pêlên Nîlê ve zengo kirin û niqo bûn û kesekî ku li ser rewşa wan agahdarî bide jî, negîha Dimyatê.⁹⁸⁵

Misilman zivirîn ku bêsinor û bêhejmar dil, hesp, çek, mal, caw û gewher ketibûn destên wan, gelek feqîr pê dewlemend bûn. Firensîs li hêstirekê

⁹⁸⁴ Ew cihêkî herêma Şermesahê [Şermuşeyxa niha] ye. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 283

⁹⁸⁵ Ji bo wê tîkçûnê û tiştê ku hat serê Frengan û dîldigirtina Luisê IX'em bnr. Sibte ibn Cewzî, *Mîr'at uz-Zeman*, 8/778-779; Ebû Şame, *Zeyl*, 283; Ibn Emîd, *Exbar*, r. 160; Ibn Wasîl, b. n., 6/124-125; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/287; Ibn Kesîr, b. n., 13/133-134; Dewadârî, *Kenz*, 7/379; Ibn Texreberdî, b. n., 6/365.

siwar bû û telp jî li dora wî û ew xistin torpîdoavêjeke deryayî û bi qasî dused
perçe keştiyên torpîdoavêj û şênî dora wî girtibûn û tê de jî li def, boruzan,
dimbilk û trampetan dixistin ku ew jî bi çek û alayan xemilandî bûn. Li beja-
hîya rojhilat leşker û telp diman ku bi çek û cebilxane xemilandî bûn û li
bejayîya rojava jî xeryanîparêz⁹⁸⁶ û xelkên welatan bi kulîlk û alayan ve li ser
pişta hespan cirîd diavêtin. Feqîr jî di zengînî û debdebê de kumijî bûbûn û
dîlên terribiyên Frengan bi kindîrên destê xulam û zarokan dihatin kişan-
din, ta ku leşker vegeŕiya Mensûreyê. Firensîs jî di xaniyê Tewaşî Sebîh⁹⁸⁷ de
girtibû ku Sabih Cemaledîn ibn Metrûh gotiye:

Ji Firensîs re bibêje dema tu hatî cem
Gotina rast ji peyvên şîretkaran

Tu hatî Misrê te milkê wê dixwest
Ma te digot qey dengê defa bayê ye

Xwedê li ser tiştê bihurî ji bo kuştina
Perestiyên Îsayê Mesîh sezayê te bide

Dilfireh be bi kirinên xwe yê xerab
Te hevalên xwe zikqelaştî hiştin⁹⁸⁸

Ji pêncî hezar ji wan ji kuştî,⁹⁸⁹
Dîl û birîndar pê ve kes naxwiyê

Xwedê bi qasî wan li te zêde ke
Belkî Îsa ji wan jî rehet bibe

Ji wan re bibêje; ger ji bo girtina heyfê
Yan jî armaca qenc vegeŕê bihizirin

⁹⁸⁶ Xerîyyan li Kûfeyê du avahiyên pîroz in ku ji hêla hinek dilxwazan ve dihatin parastin. Bnr. Mevlût Sarî, *el-Mewarid Arapça Türkçe Lugat*, herfa xeynê, r. 1091.

⁹⁸⁷ Ew Tewaşî Sebîhê Mi'ezemî ku yek ji koleyê Melik Mi'ezem Toranşah û mîrxasê wî bû û pê re ji Heskîfê hatibû û wî ew kiribû mirê xwe yê Candare. Ibn Wasil, b. n., 6/124

⁹⁸⁸ Ev riste li cem Ebu l-Fida û Ibn Wasil weha ye:

Te bi tevdira xwe ya baş hemî

Hevalên xwe zikqelaştî hiştin, bnr. Ibn Wasil, b. n., 6/126; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/288.

⁹⁸⁹ Li gori Zehebî 90, li gor Meqrîzî 70 hezar in lê ev hejmara vê derê li gori Eb ul-Fida û Ibn Wasil e, bnr. Ibn Wasil, b. n., 6/126; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/288, Meqrîzî, *Silûk*, bg. 1, beş 2, r. 365; Zehebî, *Tarîxa Îslamê*, sal 648 [1250], r. 52.

Xanîyê kurê Luqman weke xwe ye
Û bend jî mane [li nik] Tewaşî Sebîh

Wan mîrek û giregirên hêza taybetî ya dora Siltan bi dor danîn ber nobe-
ta wî û ji xwarin, vexwarin, dengbêj û alavên muzîkê tiştê ku diva jê re amade
kirin û muzîkjen û stranbêjên ku dixwestin digel bira û koleyên wî yên ku
sebra wî bi wan dihat, li cem hiştin û gelek rûmet danê. Ev têkbirin rastî roja
çarşema destpêka Miheremê ya sala şeşsed û çel û heştan (648/1250) hat.⁹⁹⁰

*Mîr Fexredîn Yûsuf ibn Şêx Sedredînê Şêxê Şêxan*⁹⁹¹

Ku me behsa serpêhatî û kuştina wî kir, yekî mêrxas, xweşmêr, zana û
jêhezkiyê xelkê bû, xuywerê desthilat û mêranîyê û camêr î pesindayî bû. Ji
zarokî ve bi Melik Kamil re perwerde bûbû û hogirîya xwe dabû ser ku bê wî
sebra wî nedihat. Ew pir zana û şêxê şêxan yê xankahê bû ku Melik Kamil
serpûşeke bi nişana mîran dabû serê wî, mey pê dabû vexwarin û ferman lê
kiribû ku li cem wî gîhabû payeya bilînd. Li ser vê yekê Şairê Bexdadî
Necmedînê kurê Pitrik⁹⁹² weha gotiye:

Li Menîyeta Sûdanê hat serpoşkirin
Gava şerab vexwar Şebra yê dayê

Ger Freng Misrê bigirin û Yebûsê
Bidinê dê kufir neyê asêtengkirin

Ji ber ku nêzikî Qelyûbê sê cewlikên çandiniyê bi hev ve hebûn ku
Menîyeta Sûdanê, Şebra û Yebûs bûn, îca dema Melik Kamil serpûşa mîritî-
yê lê kir û ew bi leşker kir, rabû Menîyeta Sûdanê dayê, dû re jî şerab pê da
vexwarin û Şebra jî spartê ku Ibn Pitrik jî vê destnişan dike.

⁹⁹⁰ Bi rastî agahên weha berfireh li ser vê êrişa heftemîn ya Frengan û tevger û pêwendiyên bi Qiral Lûis re meriv di çavkaniyên din de nabîne. Bnr. pirên çavkaniyên navdayî yên jorin.

⁹⁹¹ Ew Fexredîn Ebu l-Fedl Yûsuf ibn Şêx Sedredîn Mihemed ibn 'Emer ibn Eli ibn Hemûyê Ciwêni bû ku bi hersê birayên xwe Emadedîn, Mu'inedîn û Kemaledîn ve birayê Melik Kamil yên şîr bûn û diya wan şîr dabû wî. Sibî ibn Cewzî, b. n., 8/776-778; Ebû Şame, *Zeyl*, r. 283; Ibn Emîd, *Exbar*, r. 159; Ibn Wasil, b. n., 6/111-115; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/286; Ibn Kesîr, b. n., 13/134; Ibn Texreberdî, b. n., 6/321.

⁹⁹² Necmedîn ibn Pitrik şairekî qenc î hêja bû û hevalê Siltan Melik Muzafer bû dema ku li Misrê wezirê xalê wî Melik Kamil bû. Ibn Wasil, b. n., 114-115.

Dema ew di sala şeşsed û çel û şeşan de (646/1248) de bi serekleşkerî giha Dimeşqê û li xaniyê Usame daket hingê Şêx Emadedîn ibn Nihas çû cem ku ji hevalê wî yê ji Sebayê bû û jê re got: “Ey Fexredîn çiqas temenê te di firehîyê de ma?” Hingê Mîr Fexredîn got: “Bi Xwedê ez dê berî te herim Bihuştê.” û weke wî jî derket. Ew şehîr ket, cenazê wî birin Qahîreyê û li cem diya xwe hat veşartin ku ew rojêke ditinê bû, ew li ser tiliyan hat birin, jê re serxweşîyeke mezin hat danîn û temenê wî jî şêst û şeş bû. Hinek şî ‘rên wî hene ku ev ji wan in:

Min li gor hewa nefsa xwe guneh kirin
Şevan ez bi pîrî û kubarî hilavêtim

Dîsa jê:

Dema hevalên we eseyî bû
Hingê ev qas qeder besî wî ye

We dilê min bi zor biriye ku mala we bû
Û xwediyê malê bi tiştê ku tê de ye dizane

Institut kurmancî de Paris

Sala Şeşsed û Çel û Heyştan (648/1250)

Me berê behsa şikestina Firensîs û girtina wî kiribû ku ew ji bo teslîmkirina Dimyatê weha girtî ma û wî ji bi behaneyan ew bi paşdixist û digot ku ew lê dixebite, lê hew ji destê wî tê.⁹⁹³

Heçî Melik Mi'ezem bi xwe, dema leşker da pey Firensîs ew bi wan re neçû û ji bo rewşa xwe li konan ma, lê agahîyên derbarê têkçûn, kuştin, dîlgirtina Frengan û desteserkirina qralê wan jê re hatin. Ew bi vê yekê pir kêfxweş bû û mîna berê dest bi qencîkirina kesên ku pê re ji Heskîfê hatibûn, kir û li kêmxistina rûmeta memlûkên bavê xwe ji domand.

Ji ber vê jî bîst û sê kes ji wan li ser kuştina wî bûne yek⁹⁹⁴ û ji hev re sond xwarin. Ji nav wan [memlûkên bavê wî] yê bêhtir bi rewşê ne qayil û jê hêrsbûyî Farisidîn Aqtayê Cemdar bû, çunkî pê re sozê Îskenderîyê dabû lê neanîbû cih û çendî ku ew bi wan kesan re axivî jî lê wan ji xwe re tu xêr tê (di Aqtay Cemdar) de nedît. Ji bilî Ezedîn Aybegê Tirkmenî⁹⁹⁵ ku qasidê navbera wan û wî [Aybeg] ji kolejê wî Seyfedîn Qutuz bû, tu serdarî hevkarî bi wan re nekir û wan jî ew girtin nav xwe.

⁹⁹³ Li ser bûyer û niqaşên navbera Luis û Misilmanan bnr. Ibn Wasil, b. n., 6/122-133; Ibn Texreberdî, b. n., 6/322-330; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/288; Ibn el-'Emîd, *Exbar*, r. 161.

⁹⁹⁴ Li ser kuştina Melik Mi'ezem Toranşah bnr. Sibî ibn cewzi, *Mir'at*, 8/781-783; Ebû Şame, *Zeyl*, r. 284-286; Ibn 'Emîd, *Exbar*, r. 160; Ibn Wasil, 6/128-132; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/287-88; Ibn Kesîr, b. n., 13/133-34; Ibn Texreberdî, b. n., 6/328-29; Dewadârî, b. n., 7/381-383.

⁹⁹⁵ Ezedîn Aybegê Tirkmenî ku yek ji serekkoleyên Melik Salih Necmedîn Eyübê kurê Melik Kamîlê kurê Melik Adilê Eyûbî bû, piştî kuştina Melik Mi'ezem Toranşahê kurê Melik Salih Eyüb wî dest danibû ser desthilata Mîsrê ku memlûkên ber destê wî, bi taybetî ji yên deryayî/behrî gelek zilm û kuştin li xelkê kiribûn heya ku hevrêyê wî Farisidîn Aqtay hatibû kuştin û ew jî ji hêla Şecer ed-Dura carîye û diya kurê Melik Salih Eyüb Xelîl ve li mala xwe di sala 655/1257'an de hatibû kuştin. bnr. Ebû Şame, *Zeyl*, 300-301; Ibn Emîd, *Exbar*, r. 165; Ibn Wasil, b. n., 6/194-96; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/300; Ibn Kesîr, b. n., 13/135; Ibn Texreberdî, b. n., 6/332-336; Dewadârî, b. n., 8/30-31.

Di hijdeyê meha Miheremê de ew li ser sifrê rûnişt û mîna hercar serdar jî di ber xizmeta wî de bûn ta ku sifre qediya û teşrîfdar çû bûyer jê re xwendin. Gava xwendina bûyeran qediya û ew jî ji sifrê rabû yekî ji wan [kolemenên sondxwarî] bi şûr li serê wî da, dû re ya duyemîn jî avêtê lê li destê wî ket, ew birîndar bû û zivirî cihê xwe ku xelk jî hat û li dorê kom bû. Wan şûr kişand û derketin dora xanî ku pê re herder li hev ket. Wan [mendlûkan] got: "Îsmailîyan ev kiriye." Lê Melik Mi'ezem Toranşah got: "Min ew nas kir." û mendlûkan jî ev bihîst. Ew ket cem Noşedar/ Nojdar [Cerah] serê destê xwe da hev û zivirî xanî, lê kesên li wê derê li ber [Melik Mi'ezem] rabûn û şûr jê re kişandin, ew reviya birca darîn, wan tîr avêtê û ew li dora bircê gerand. Hingê pêl li leşker ket, wan dest pê kir zîn û berezînên hespên xwe şidandin û çekên xwe hildan. Pêşengên hêza koma Siltan jî li dora xelkê çember girtibûn, ew aram dikirin û digotin: "Tişt pê nayê baş çêbû."

Mîrek û serdar jî çûbûn otaxên xwe li cem Mîr Hisamedîn ibn Ebî Elî civiyabûn ku li serê hêla rastê dima û ji dehlîzê dûr bû. Mîr Seyfedînê Qeymerî û Tewaşî Şehabedîn Reşîd jî ku ji giregirên serdaran bûn hatin cem bûyerê [lê guh nedanê] û dema ji xelkê re sistiya wan ya derbarê bûyerê û giringî pênedana wan eseyî bû, wan bi cih zanîbû ku Melik Mi'ezem kuştîye.

Herçi serdarên deryayî yê mezîna î hismend, dixwestin ku serdar û leşker rabin herin cem Melik Mi'ezem û li bal bin, lê gava wan sistiya mîrên mezîna û jihveketina rewşê dît xwe dan cem wan bîst û sê kesên ku li ser kuştina wî bûbûn yek û agir avêtin bircê. Wî [Toranşah] jî dikir gazî û digot: "Hûn bi Xwedê kin qencî bi min bikin, desthilata xwe [bi paş ve] bigirin, min bişêlînin ez dê tazî herim cihê ku ez jê hatime. Ey koma hêza dora siltanîyê, ey Hisamedîn ibn Ebû Elî, Ey Seyfedîn Qeymerî, ey Tewaşî Şehabedîn Reşîd ey gelî Mislimanan!" Lê tu kesî bersiva wî nedida.

Komek ji kesên ku dengê hawar û gazîya wî dibihîst amade bûn û hawar û gazîya wî gihandin serdaran, lê tu kesî ji wan bersiv nedayê û weke senemên bêcan li wê derê rawestiyabûn, li hevdû dinihêrtin û ji devê yekî ji wan jî tu peyv dernediket. Micîredîn ibn Xweştirîn, Seyfedîn ibn Sabîqê Cizîrî û hinek şêxên helqeyê çûne cem wan û ji wan re gotin: "Gelî Misilmanan ma sond û peymanî bi vî zîlamî re ne di stuyê we de ye? Ma qey ew ne xwendkarê (hunkarê) we û kurê xwendkarê we ye? Ma hûn ji Xwedê natirsin û ji Xwedê û evdan tev şerm nakin? Ma dê xelk derbarê we de çî bibêjin û kî dê

we ewle bidêrîne û bawerî bi we bîne? Me bibin cem ka em li rewşa wî bini-hêrin, ji xwe ev leşkerê han hemî li piştta we ye.” Lê na herê mîna ku tu ji bere-kî hişk re bibêjî tu kesî xwe nedilivand.⁹⁹⁶

Dema agir baş bi birca ku Melik Mi ‘ezem tê de bû, ket ew jê daket û ji Farisidîn Aqtay hêviya parastinê kir, wî jî ew himêz kir lê yê ku pêşî lê dabû hat û derbeke din li sermîla wî da ku milê wî jê ket û ew ber bi deryayê ve reviya. Wî ji torpîdoavêjekê re îşaret kir da lê siwar be, lê tîr lê reşandin, gelek tîr lê ketin û heya nivî kete nav avê ku dû re wan ew kuşt. Ew li kevîya Nîlê serqot û ziktazî û heya nivî jî di nav avê de avêtî ma. Sibhan ji Xwedê re ku çi tevdîrê bivê wê ji afirandîyê xwe re dike.

Hêzên Deryayî siwar bûn û gelek kes jî li wan civiyan, ew rawestiyan û qasid şandin cem mîr û serdaran û ji wan re gotin: “Xwedê dizane ku ne ji bo qenciya Misilmanan bûya me ew nedikuşt û bêşik mebesta wî jî bi tenê ew bû ku me û we tev bikuje, lê niha tiştê ku bû, qewimî. Ger hûn mana me bivên ji xwe em koleyên we ne û kê bivê bila li cihê wî bibe siltan û em dê di xizmeta wî de bin, lê ger hûn me neven jî em dê dest ji we berdin û berê xwe bidin Şamê û herin wê dera ku Xwedê qismetê me pê ve bibe.”⁹⁹⁷

Serdaran got: “Em û hûn em xuşdaş/hevrê/hevxizmet⁹⁹⁸ in û hûn kê bivên em dê hevkar bin.” Wan jî got: “Sîtiya Şecer ed-Dur jina serwerê me ye ku berê tevdîrdara desthilata wî bû û tu razên wî yên jê veşartî tunebûn; ew bila bibe siltan û rêberê karûbarê wê jî Tewaşî Şehabedîn Reşîd be.” Şehabedîn Reşîd got: “Ez nikarim vî karî bikim.” Ew bi hev şewirîn û biryar li ser Mîr Ezedîn Aybekê Tirkmenî dan û jê pirsîn ku wî jî erê kir û ew di ber xizmeta wî de pê re çûn dehlîzê.

⁹⁹⁶ Bi rastî ev bêxîretîya van mîrek û serdaran Kurd li vê derê gelekî ecêb û balkêş e ku: bi rastî divê sedemeki pir girîng yan jî tirske pir dijwar hebe ta ku ew ketibin vê rewşê, nexwe meriv vê bêxîretîyê ji tu mîrxasên Kurd yê wê serdemê hêvi nake. Jixwe ev bédengî û bêteverîya wan li pêşberî vê qetla kirêt û vê gaziya dişewat ne tenê bû sedemê kuştina Melikekî Kurd û desthiladariya Memlûkan, lê belê bû sedem û destpêka rêkçûna Dewleta Eyûbî û pê re jî ya hemî Kurdan. Lê herweha dev ji kuştina kurê siltanê wan berde, wan pêşniyaza Memlûkiyan ku bila serdarên Kurd yê azad dest deynin ser desthilatê jî nepejirand û desthilat bi destê xwe spartin Memlûkiyan. Ji bo sedemên biryara kuştina Tûranşah/Torînşah/Toranşah û bédengî û desthilnedana mîrek û serdarên Kurdan û yê din, bnr. Dewadari, *Kenz ud-Durer*, 7/381-383.

⁹⁹⁷ Çawa ku dixwiyê û xwendevan ji dibînin heya dawî jî tu desthilanin jî tu serdaran ne yên Kurd û ne jî yên din çênebûye û pêşniyaza Kolemîniyan ya ku bila hinek jî mîrekên azad dest deynin ser siltaniyê jî ji hêla serdaran ve nehatiye pejirandin ku ev jî qelsî û kêmasiya wan û heya radeyekê riswayiya wan nişan dide. Jixwe Kolemîni jî kirên xwe bi tirs bûn û ji bo kirina xwe ya kirêt zahf fikar dikirin ku dê ji wan re nemîne, lê mixabin mîrani û xweşmêrî li kesî nexist û desthilanin jî ji tu kesên hazir çênebû.

⁹⁹⁸ Xuşdaş/Xûcdaş/Xucdaş ji peyva Farisî ya “Xwacataşî” hatiye Erebizekirin ku bi maneya hevalê xizmetê, bende û koletiyê ye. Bnr. Yûnîni, *Zeyla Mir’atê*, 1/102, not 1.

Ew li ber derîyê dehlîzê di nav civakê de rûnişt û serdaran hemî, giregirên helqeyê û hêzên deryayî hemî jê re sond xwarin û wî jî mal da wan û leşker xelat kir. Ew bi nasnavê Melik Mu 'iz⁹⁹⁹ hat navdan û payeya Farisidîn Aqtay jî pê re bilind bû û hemî deryayî ber pê ve çûn ku pê re siwar dibûn û pê re jî peya dibûn û ji ber fermana wî dernediketin.

[Heya hingê jî] Frensîs li ser rewşa xwe girtî bû û çavdêrê ser rûmet û şeref didayê ku hingê Hisamedîn ibn Ebî Elî ji Melik Mu 'iz re got: "Ez dibînim ku hûn li karê xwe difikirin, lê haya we ji rewşa Dimyatê û Frensîs nemaye, lê ez ditirsim ku qralekî din yê Frengan bê ser Demyatê û têkevê ku êdî ne Frensîs û ne jî tu kesî din venagere û wê teslîmî me nake. Hingê rewş jî dê ji ya vêgavê mezintir û zortir bibe û jixwe heya ev zilam bi vî awayî rûmetgirtî û şerefdayî be ew tu carî Dimyatê teslîmî me nake."

Melik Mu 'iz rabû bûyer û rewşa Fransîs sparte Mîr Hisamedîn û got: "Çi gava te xwest tu li ser rewşê kar bike û ez bi tiştê ku tu bikî qayil im." Ew çû cem û silav lê kir lê ew ji cihê xwe nelebitî, hingê Hisamedîn rabû ji tercuman re got: "Ji vî papûkî re bibêje; min digot qey tu hişmend î lê niha ez dibînim ku tu kêmhîştirînê merivan î, çunkî em li ser gotina Pêxemberê xwe ne ku gotiye 'Gava mezineki xelkê hat cem we qedir bidinê', lê tu nemerd bûyî me qedrê te girt tu hê nemerdirtir bûyî." û gelekî ew kêmxist ku hindik mabû nigên wî qeyd û lele bike, ebyekekê lê bike û wî têxe kilsê. Vêca dema ku dît rewş zor dibe rabû xwe da ber teslîmkirina Dimyatê û soz da ku pêncsed hezar dînarî jî ji Misilmana re bîne.¹⁰⁰⁰

Wan ew li hêstirekê siwar kir, leşker jî siwar bûn û ew birin ku çawa gihan raserî Dimyatê, Misilman hilkişiyar ser sûrên wê, dest bi xwendina tehlîl û tekbîran kirin û ji her hêlê ve zikrê Xwedê û Resûlê wî hat kirin. Ew Frengên ku li Dimyatê mabûn bi qasî ku dikaribûn hilgirin, bi qumaş ve derketibûn, çûbûn keştîyan û Misilman jî ketibûn nav berazazan û ew dikuştin û belkî jî ji bo ku tadeyî bidin Frengên ji Dimyatê derketî. Gava Frensîs Misilman li Dimyatê dîtin ew ji tirs behitî û rengê wî qulipî, zer bû, lê ew di destê Misilmanan de girtibû û texmîn dikir ku ew tu carî wî bernadin. Mîr Hisamedîn ji Melik Mu 'iz re got: "Armanca me ku sitandina Dimyatê bû,

⁹⁹⁹ Piştî destdanina Melik Nasir Yûsuf ser Dimeşqê û derxistina desthilatê ji destê Şecer ed-Durê. Serdar Ezedîn Aybeg bi Melik el-Mu 'iz hat bernavkirin. Bnr. Ibn Wasil, b. n., 6/140, Eb ul-Fida, *Muxteser*, 2/289-92, 297.

¹⁰⁰⁰ Ji bo axaftina Mîr Hisamedîn bi Qiral Luis re, bnr. Ibn Wasil, b. n., 6/133-34.

pêk hat, lê tu qet destûra berdana vî qralî nede, çunkî ev merivekî mezin e û min yekî ku ray û tevdira wî ji ya vî rasttir be nedîtiye.” Melik Mu’iz ji got: “Ev desthilata min a pêşî ye û min jê re sond xwariye; ez baş nabînim ku pê re bêbextî bikim.”

Frengan jê re şêneyeke mezin ku perdeyên etlesî yên honayîyê bi zincîrên rengzêrîn li ser bûn, anî. Wî xatir ji Melik û serdarên mezin xwest, lê hê jî ji tirsra rengê wî zer bû. Dema ew li şênîyê siwar bû, wan [heya ku ji wan hat] hijbirî ew dahfand ku berbiçav te digot qey ew di avê de difiriya, gava ku gihîşt ava şor [tirsra wî ji ser rabû] ew vegeriya ser rewşa xwe ya hercarîn û got: “We sonda xwe şikand û qumaşê ku hevalên min ji Dimyatê deranîbûn talan kir, we hinek ji wan [hevalên min] û berazan jî kuşt.” Lê wî ew dînarên ku biryar li ser hatibû dayinn, neşand.

Mîr Hisamedîn got wî hejmara leşkerên ku pê re ji deryayê derketibûn, pirsîye û wî jî gotiye: “Bi min re heft hezar û pêncsed siwar û sed û sih hezar jî şerkarên belavbûyî hebûn, ji bilî bazirgan, kole û tîmên keştiyan û cihgirên wan ku berê hejmareke siwaran ya ewqas pîr heya niha bi tu qralên Frengan re derneketiye.”

Misilmanan Dimyatê teslîm girt û Melik Mu’iz û leşker zivirîn Qahîreyê; Melik Mu’iz li Keleya Cebel/Çiya¹⁰⁰¹ daket, lê statuya Mîr Farisidîn Aqtay¹⁰⁰² xurt û desthilata wî zêdetir bûbû. Wî jî mal da û hemî hêza Behrîye û ya memlûkên mîran hemla xwe dan ser ta ku belkî desthilata wî ya nihênî ji ya Melik Mu’iz derbas bû.

Melik Mi’ezem berê Muxîsê¹⁰⁰³ kurê Melik Adil ku temenpiçûk bû, şandibû keleya Şewbekê û ew lê dabû girtin; ew weha girtî lê ma heya ku tiştê em dê bibêjin qewimî.

¹⁰⁰¹ Keleya Cebel (Çiya) ku li ser fermana Salahedinê Eyûbî ya sala 572/1176’an bi serperçetiya Behaedîn Qereçiyê Tewaşî hatibû avakirin û dû re bûbû saraya deshîlardariyê; ew keleyeke ser çiyayekî ye ku digihîje çiyayê Miqetemê û dikeve raserî Qahîre, Mîsir, Nil û Qerafeyê. Qahîre dikeve hêla wê ya deryayê û bajarê Mîsrê Qerafeya Mezin û Birk el-Ceyş jî li pêşberî wê dimînin, Nilê mezin jî li rojavayê wê dimîne û çiyayê Miqetem jî ji hêla rojhilat ve li pişt wê dimîne. Meqrîzî, *Xîtet*, 3/327

¹⁰⁰² Serdar Farisidîn Aqtay ji bo mayîna Melik Eşrefê kurê Melik Mesûdê Eyûbî li ser desthilatê han dida da hikim neketa destê Melik Mu’iz û dû re tiştê bivaya ji xwe re temam bikira. Jixwe ji bo vî karî jî ji ber bûyerên Mîsrê û dijrabûna li hember Eyûbîyan li hêla Şamê û tîkîbirina wî ya serhildana Se’îde ya sala 651/1253’yan jî hêza wî xurt bûbû û payeya wî bilind bûbû. Ji bo agahiyên bêhtir li ser kuştina wî bnr. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 289-290; Ibn Emîd, *Exbar*, r. 164; Ibn Wasil, b. n., 6/178; Dewadârî, *Kenz*, 7/385, 8/24-26; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/327-329; Ibn Kesîr, b. n., 13/197; Ibn Texreberdî, b. n., 6/333, 7/10.

¹⁰⁰³ Ew Fethedîn Melik Muxîs Emer ibn Melik Adil Ebû Bekir Mihemed ibn Eyûb ibn Şadî bû ku Bedredîn Sewabê Salihîyê cihgirê Melik Salih yê Kerekê û Şewbekê piştî mirîna Melik Mi’ezem ew berdabû û Kerekê dabûyê û lê mabû heya ku Melik Zahîrê Bîndeqdarî ew girtibû. Bnr. Ibn Wasil, b. n., 6/360-361; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/327-329; Ibn Texreberdî, b. n., 7/41; Dewadârî, b. n., 7/385, 8/13; Yûnîni, *Zeyla Miratê*, 2/297; Henbelî, *Şîfa*, r. 431-432.

Ji Helebê Kemeledîn ibn el-Edîm¹⁰⁰⁴ û Şehbedîn ibn Ferec bi qasidî ji Helebê ji bo Melik Mi'ezem gihabûn Misrê, lê wan dît ku kar lê fewitî ye. Melik Mu'iz qedrê wan girt, ew xelat kirin û ew bi rê kirin. Melik Mu'iz yekî ku cihgiriya wî bike jî şand Dimeşqê da xelk ji Banûya Şecer ed-Dur û jê re sond bixwe; ew [Dimeşqî] pêşî rawestiyar lê dû re sond xwarin lê ne li gorî ku dihat xwestin.¹⁰⁰⁵

Agahiyên bûyera ku hatibû serê Melik Mi'ezem li welatan belav bû û xelk xemgîn bûn. Mîr Hisamedînê Qeymerî li Helebê di ber xizmeta Melik Nasir de bû ku bi mîrekên Qeymerîyan yê Dimeşqê re, mîna birayê wî Diyaedîn Musik, biraziyê wî Nasiridîn û kurê wî Şehabedîn û yê din xeberda û li hev kirin ku Dimeşqê bidin Melik Nasir. Melik Nasir yekî pêbawer, ji wan re şand û Melik Nasir digel Mîr Şemsedîn Lu'lu' û Melik Salih Îsmail¹⁰⁰⁶ bi leşkerê Helebê ve çûn û gihan Qarayê.¹⁰⁰⁷ Lêbelê Mîrên Qeymerî ji Tirkên Dimeşqê ku mîrê çek û cebilxaneyê, yê Mihemedî, Hemewî, Şeqîrî, Fexredîn Caşnegîr, Risasî û serdarên din yê Salihî jî di nav wan de bûn tirsîyan ku dekekê li wan bikin. Çunkî ew li hev civiyabûn û ji ber vê jî mîrekên Kurdan ji bo canê xwe ji wan tirsîyan û dijî wan derketin.

Hingê cihgirê siltanîyê li Dimeşqê Mîr Cemaledîn ibn Yaxmûr bû, dema dît ku ew weha li ber hev in, rabû ew li hev civandin, navbera wan çêkir û wan ji hev re da sondê û li ber her yek ji deriyên Şamê mîrekî Kurd û yekî Tirk danî. Li ber deriyê Cabiyeyê Mîr Nasiridîn Qeymerî û Mîr Fexredînê Sîlahdar bû, li ber deriyê Piçûk Mîr Diyaedînê Qeymerî û Şeqîrî/Şuqeyrî bû û li ber deriyên din û li ser bircan jî weha kir û ji Melik Mu'iz re xeber şand û ew li ser hatina Melik Nasir heya Qetifeyê bi leşker ve agahdar kir.

Mîrên Qeymerî jî teşrifdarê Mîr Nasiridîn, Bedredîn Xizirê kurê Cûdî bi nihênî bê ku tu kes ji afirandiyên Xwedê pê zanibe, şand cem Melik Nasir û

¹⁰⁰⁴ Ew Kemeledîn Emer ibn Ebd el-Eziz ibn Edîmê nivîskarê kitêba bi navê *Zibdet ul-Xeleb min tarixi Heleb* û yê din e ku yek ji serekên navdar û zanayê bi navûdeng yê Helebê bû, lê piştî hatina Moxolan çûbû Misrê û bûbû serekê koma Henifîyên Misrê. Bnr. Yaqût, *Mu'cem el-Udeba*, 16/5-57; Ebû Şame, *Zeyl*, r. 331; Ibn Wasil, b. n., 6/347-348; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/326-27; Ibn Kesîr, 13/176; Ibn Texreberdî, b. n., 7/183; Yûnîni, b. n., 2/1177-179.

¹⁰⁰⁵ Emîr Cemaledîn Yaxmûrê cihgirê Siltan yê Dimeşqê û mîrekên Qeymerî yê li Şamê jê re sond nexwarin û ji bo şaşiyên wî ew tawanbar kirin. Ji bo agahiyên bêhtir bnr. Ibn Wasil, b. n., 6/135-136; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/288-289; Ibn Kesîr, b. n., 13/135.

¹⁰⁰⁶ Ew Melik Salih Emadedîn Ebu l-Ceyş Îsmail ibn Melik Adil Ebû Bekir Mihemed ibn Eyûb ibn Şadî ku li Ba'albek, Busra û Dimeşqê desthilatdarî kiribû. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 286; Ibn Wasil, b. n., 6/165-67; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/292; Ibn Kesîr, b. n., 13/135-136; Ibn Texreberdî, b. n., 7/8-9; Ibn Emîd, *Exbar*, r. 163.

¹⁰⁰⁷ Qara devereke ku dikeve ser rîya navbera Hims û Dimeşqê. Yaqût, b. n., 4/334

jê sozê pêbawer yê ewleyîyê sitand bi şertê ku [têra] hêza dused siwarî [mîr-geh/mal] bide Mîr Dîyaedîn, ya dused siwarî jî bide Mîr Nasiridîn, ya sed û pêncî siwarî jî bide Şehabedîn ibn Hisamedîn, ya sed siwarî jî bide Bedredîn Xizirê kurê Cûdî, ya sed û bîst siwarî jî bide Mîr Şehabedînê birayê Nasiridîn û her weha yên din jî [ku li ser vê li hev kirin].

Melik Nasir çû heya Qesîreyê, dû re çû Dariya û yekşema Rebîelaxerê avête ser Dimeşqê. Jixwe berê li Dimeşqê biryar hatibû dayîn ku gava êrîş bê ser wê dê serdarên Tirk derkevin dervayê bajêr û bi wan re şer bikin da nehêlin nêzikî sûran bibin. Îcar dema êrîş di roja ku me got de hat ser wan Tirk li gor biryarê derketin û Helebî jî çûne ser wan û ew bi hev ketin, gelek şer û kuştin çêbû û telpên Helebîyan dane pey wan heya ku wan ajotin sûrên bajêr. Dema ew zivirîn û berê xwe dan ber bi bajêr ve da wan têxin pişt xwe tîr û kevir ji sûrên bajêr hatin wan û li wan kirin gazi: "Heya kû derê ji we re ey xwîn mijên mîna zêlûyan?" Û pê re jî diruşmên "Melik Nasir serkeftî ye!" bang kirin.¹⁰⁰⁸

Şuqeyrî/Şeqîrî li ber Derîyê Biçûk bû û bi hevrêyên xwe re neçûbû şer, Dîyaedînê Qumeyrî xwe avêt ser, ew girt û qeflên Derîyê Piçûk şikand û ew vekir. Mîr Nasiridînê Qeymerî jî li Derîyê Cabîyeyê wisa kir û Helebî ketin bajêr; piştî ku Mîr Cemaledîn ibn Yaxmûr kete bajêr, derîyên wê hatin radan ku hingê Micahîdedîn Îbrahîm ibn Edîna es-Sewabî jî li wê de bû. Xaniyên serdarên Tirk û mal û heremên wan digel xaniyê Mîr Cemaledîn ibn Yaxmûr hat talankirin ta ku guharên guhên jinan jî hatin derxistin. Wan tiştên herî kirêt kirin û rûyên Kurdan li her derî reş kirin ta ku Melik Nasir şand ser wan, nehişt talanan bikin û meriv danîn ber derîyan da nehêlin Helebî têkevin Dimeşqê. Wî Mîr Seyfedîn ibn Sebre kir walîyê Dimeşqê û serdarên Tirk girt ew birin li keleyê desteser kirin, dû re şand pey Mîr Cemaledîn ibn Yaxmûr û Micahîdedîn Îbrahîm da keleyê teslîmî wî bikin. Dema Cemaledîn ibn Yaxmûr derket cem, serê pêşî wî ji tirsqa Qeymerîyan ew qebûl nekir.

Heçî Melik Mu'iz jî gava nameya Mîr Cemaledîn Yaxmûr ya ghiştina Helebîyan bo Dimeşqê gihayê, mîrek vexwendin keleya Qahîreyê, bi wan şêwirî û bi hev re biryar dan ku nijdeyekê ji bo deh rojan bişinin Dimeşqê da

¹⁰⁰⁸ Li ser ketina Melik Nasir ya Dimeşqê bnr. Sibr ibn Cewzi b. n., 8/779-780; Ibn Emîd, *Exbar*, r. 161; Ibn Wasil. b. n., 6/137-138; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/289; Ibn Kesîr, b. n., 13/135.

keşfa wê bikin. Wan ferman li çawîşan (serkarên leşkerî) kir ku gazî nijdeyek leşker bikin da esirkîyeke zû bê birina barê giran derkevin rê.

Mîr Seyfedîn Qeymerî ji wan re got: “Ger hûn min bi tiştê ku kurapên min li Dimeşqê kirine tawanbar bikin a niha min bigirin, çûnkî ez dizanim ku pismamên min Dimeşqê teslîm kirine.” Mîr Hisamedîn ibn Ebû Elî got: “Ez baş dibînim ku hûn di vê tevgerê de hêdî bikin, çûnkî leşkerê we yê Dimeşqê jî bi hejmar weke yê Helebê ye û zêdetir jî û ger sêqatên wan jî hebin nikarin Dimeşqê dorpêç bikin. Di van rojan de dê agahiyên ser rastiya wê bigihîjin we, vêca ger leşkerê Dimeşqê pêkve hevkar bin û li nik wan tevlihevî tunebe, Helebî tu carî nikarin herin ser [Dimeşqê]. Em texmîn dikin ku ew bi hevkarî daketine ser, nexwe ma qey dibe ku li cihekî weke Dimeşqê sê hezar leşker hebe û bi sê hezaran herin dora wê bigirin. [Ji ber vê jî] ya baştir ew e ku hûn bisekinin heya ku agahî li ser mezinayîya rewşê bigihên we, îcar ger gihîştina Helebîyan li ser hevkarîyeke navbera wan û leşkerê Dimeşqê be hingê rewş ji dest çûye û tu fêde di çûna me de nîne. Lê ger li wê derê yekîtî çênebûbe tu hêza wan ya ku karibin nêzîkî Dimeşqê bibin tune û ku çûbin jî bêguman leşkerê Dimeşqê û xelkê wê dê derkevin herin wan û bidin ser piştê wan ta ku têkçûyî [birevin] herin.

Hişmendên wan ev fikir qenc dit û çûna ber bi Dimeşqê ve betal kir, hê dû roj neçûbûn nûçe hatin ku Qeymerîyan Dimeşqê teslîmî Melik Nasir kiriye û ew tiştên ku me li jor got hatiye serê Tirkan. Hingê Melik Mu'iz Mîr Farisidîn Aqtay û komek behrî şand ku Mîr Seyfedîn Qeymerî, mîrên Kurdan yê din, zarûyên xelkê û hinek jî ji giregirên hêza taybet (helqeyê) girtin û ew avêtin zindan û bîran, ji bilî Mîr Hisamedîn ibn Ebû Elî. Ji ber ku wan bi êminî û tirsinakîya wî û cihê wî yê qedirgiran li cem Melik Salih zanîbû, ew derneketin pêşberî wî û [di ser re jî] Melik Mu'iz Farisidîn Aqtay şand cem, dilê wî xweş kir, ew xelat kir û hezar dînar jê re şand.¹⁰⁰⁹

¹⁰⁰⁹ Li vê derê diyar dibe ku gelşa navbera Kurd û Tirkan berdewama gelşa navbera wan bû ku piştî sala 564/1168'an dema wefata serekleşker û wezîr Esededin Şêrkoh li ser wezîrtiyê derketibû û di encamê de Selahedin bûbû wezîrê Dewleta Fatimî li Misrê. Çawa dixwiyê heman gelş careke din bi awayekî diwartir rûdabû. Îcar tevgera Hisamedîn ibn Eliyê Kurdî yê Hezbanî li ser tevger û şewra kolemanan ji xwe diyar bû ku wî digel ku karibû wan asteng bike ji lê tu lebrê jê derneketibû ku ji ber wê jî li vê derê jî Mu'iz Aybeg jê dixwest ku hê bêhtir lê ewle bibe, heta belkî dixwest ku wî bikişîne hêla xwe da pê xurtir bibe û tiştê bixwaze bike. Lê belê li hêla din jî çawa ji gera bûyeran jî dixwiyê rewşê çî di nav xelkê de be û çî jî di nav hêzên leşkerî de be her di lehê malbata Eyûbiyên Kurd de bû ku herkesi ew xwediyê mafê hikim û desthilatê didit û ji xwe dijberiya navbera hêzên Memlûkî bi xwe jî li fêdeyê wan bû.

Lê ya rastî kêmasî di nebûna kesayetîyeke Eyûbî ya serokatîyeke saxlem de hebû ku karibe siyaseteke bi zaneyî û pêşengîyeke şarezayî xurt bimeşîne. Lê piştî destdanina Melik Nasir ya ser Şamê û hinek girtin û berdanên li

Heçî Melik Muxîs ibn Adil e ew koma ku ji bo Şewbekê hatibû şandin bi Tewaşî Bedredînê Sewabî yê cigirê Kerekê re li hev kirin û ew birin Kerekê. Ew [Tewaşî] çû pêşwazîya wî, Kerekê digel malê tê de dayê ku di gencîneya wê de pêncsed hezar dînarê misrî hebû. Ew jî bi direfşan û alayên siltanîyê ve pê re siwar bûn ku digel temenê xwe yê piçûk jî pê re xîreteke mezin hebû û hejmareke pir jî li cem bûn.

Melik Mu'iz serdar û helqe kişand Xezeyê û li qeraxê Saihê daketin, lê di nav wan [Mu'iz û serdaran] de dijberî derket û bûne yek ku bişînin Melik Muxîs ji Kerekê binin û li Misrê bikin siltan. Ev yek jî bi hevkarîya mîrên mezin yên mîna Tewaşî Şehabedîn Reşîd, Xass Turk û çel serdaren din digel koma helqeyê pêk dihat ku ji bilî hêza Behrîye û mîrxasên Melik Mu'iz tu kes ji dervayê vê hevkarîyê nemabû.

Lê belê ew xwedî daxwazîyeke xurt û xîreteke zêde bû ku dest bi belavkirina mal kir û gelek pere rêtin ta ku komeke pir ji serdaran û gelek kes ji hêza helqeyê lê veşerîyan û dû re jî gelek ji hevalbendên serdaran jî gihanê. Gava Tewaşî Şehabedîn Reşîd û Xasse Turk ev yek dît û ji hinek kesên hindik pê ve tu kes bi wan re nema, ew ji xwe tirsîyan û berê xwe dan Kerekê û xwedîyê wê ji bo Misrê tima kirin. Ew rabû mal da û xelkê ji Dimeşq û Misrê qesda wî kir, wî xizmetkar girtin, lê gencîneyên wî qedîyan û bi kêrî tu tiştî nehat.¹⁰¹⁰

Melik Mu'iz giha Mîr Cemaledîn Necîbî û Cemaledîn Eqîşê Ecemî, heşt rojan diwarek li hemberî wan çêkir ta ku ew vegirt. Wî di kêlîka dawî de Necîbî dît, lê ew berda û jixwe Cemaledîn Eqîşê Ecemî jî miribû.

Tê (di vê sala 648/1250'î) de Melik Mu'iz Îskenderîyeyê bi mîrgehî da Farisidîn Aqtay ku wî jî xuyê xwe lê xweş kir û ji bazirganên ku dihatin wê derê re dadimendî kir. Wî sed siwar ji mezinên helqeya Kurdan bi nanê wan

Dimeşq û Qaireyê hingê paxav kirin û têgihan ku bi jinekê ev kar nameşe, divê mîrekî xwedî gotin û şareza bi wî kari ve rabe û li ser vê desthilat ji Şecer ed-Dur hat sitandin û bo Melik Mu'iz hat dayin û dû re jî bi yekdengî biryar dan ku yekî ji malbata Eyûbî rakin ser hikim û hemî têkevin ber fermana wî. Wan biryar li ser Melik Eşref Mizaferedîn Mûsa ibn Yûsuf ibn Mihemd Ebû Bekir ku hêj zarok bû da û Ezedîn Aybegê Tirkmanî ji kirin Atabegê wî. Jixwe armanc jî digel tiştên me got ew bû ku navê siltanîyê li ser Melik Eşref be, lê ew bi xwe karûbarê desthilatê bixin destê xwe û bi navê wî bixwin. Ibn Wasil, b. n., 6/141-142; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/288-290; Dewadârî, *Kenz*, 8/13-14, Yûnînî, *Zeyla Mir'atê*, 1/55; Ibn Xeldûn, *Tarîx*, 5/809; Henbelî, *Şîfa*, r. 450; Hesneyanî, b. n., r. 178-195.

¹⁰¹⁰ Li ser handana Melik Muxîs ya veşerandina Misrê û têkçûna wî bnr. Ebû Şame, *Zeyl*, r. 286; Ibn Wasil, b. n., 6/142-143; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/289-303; Dewadârî, *Kenz*, 8/30; Ibn Texreberdî, 7/19-20; Henbelî, *Şîfa*, r. 450.

ve dayê, lê ew ditirsiyan ku ew nanê wan bibire û bide koleyên xwe. Bes wî qencî bi wan kir, ew xelat kirin, zêde qedrê wan girt û qedrê behrîyeyan jî bilind bû, hêza wan xurt bû û ew ber bi jor ve hilkişîyan û Melik Mu 'iz jî ew xweş birêve dibirin.

Melik Nasir jî qencî bi gelê Dimeşqê re kir, mezinên wê xelat kir û karûbarên wî jî ew çend bi Şemsedîn Lu 'lu ' ve girêda ku qet nikaribû ji dîtina wî derketina, lê Melik Nexweş ket û ji bo paqîjîya hewayaya wê rabû çû el-Mezeyê.

Wî xwedîyê Kerekê Melik Nasir Dawidê kurê Melik Mi 'ezem girt û ew şand Keleya Himsê û ew lê da girtin.

Heçî Melik Salih Îsmail e wî hêvî dikir ku gava Melik Nasir Dimeşqê vegire dê Busra, Sewad û cihên ku berê yên wî bûn lê vegevine, lê wî tu der nedayê û ji ber vê dilê wî sekînî.

Mîr Şemsedîn Lu 'lu ' girîngî da çûna ser Misrê û vegirtina wê ku ji bo vê jî leşker civand û hawar xwest, kurê xwedîyê Mûsilê bi leşkerê bavê xwe û yê Mêrdînê ve, Eşrefê xwedîyê Tilbaşerê jî digel hawara Hemayê gihanê û ew bi leşker ve derket û qesta Misrê kir. Ew giha Xezeyê, komek ji mîrekên Misrê û helqeya wê jî gihanê û ew jî ket Remleyê ku fermandarî tev di destê Şemsedîn Lu 'lu ' de bû û texmîn dikir jî ku Misir di destê wî de ye û tu asteng jê re nîne.¹⁰¹¹

Lê belê leşkerê Misrê jî derket û li qeraxê daket û Melik Mu 'iz jî ji xwe re li keleya Qahîreyê bû ku leşkerê Misrê bi hev ketin û bûn perçe perçe. Xelkê texmîn dikir ku Melik Mu 'iz ji Qahîreyê dernakeve û ger sê rojên din jî dereng bimana dê bêhtirê xelkê biçûya cem Melik Nasir û welatê Misrê dê bê şer û pevçûn bîspartina wî.

Gava ev yek giha Melik Mu 'iz wî berê xwe da qeraxê ku leşker çû pêşîya wî û wî jî ew xelat kirin, çav dan wan, pir mal li wan belav kir û bi şev li ber rohnîya momê nefeqe da heya serê sibe ku çekên wî jî li ber bûn. Wî leşker li

¹⁰¹¹ Li ser vê êrişê û encama wê ya xerab î nedipayî, bnr. Sibt ibn Cewzi, b. n., 8/780-781; Ebû Şame, *Zeyl*, r. 286; Ibn Emid, *Exbar*, r. 161-162; Ibn Wasil, b. n., 6/154-165; Dewadarî, *Kenz*, 8/16-17; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/291-292; Ibn Kesîr, b. n., 13/136; Ibn Texreberd, b. n., 7/19-21; Hesneyanî, b. n., 201-204.

gor rêza cengê li hêla rast û navendê telp bi telp rêz kir, lê nûçe gihayê ku leşkerê Şamê qesta riya Xeşebeyê¹⁰¹² kiriye. Wî mebesta wan fahm kir û çû li qiliçê avê yê navbera Ebase û Xeşebeyê daket. Leşkerê Şamê li Kera 'ê¹⁰¹³ şeva xwe derbas kir û Melik Mu 'iz ji bi leşkerê xwe ve li ber Qiliçê ku ji ava Nilê zêde bûbû, şeva xwe derbas kir. Her yek ji wan li cihê xwe û çekkirî heya roja pêncşema heftê zilqadeyê ma, lê nivrokî leşkerê Şamê berbi armancê ve siwar bû, daholên Melik Mu 'iz ji lê ketin û ji bo cihê armancê siwar bûn.

Mîr Şemsedîn Lu 'lu ' giregirên helqeyê û yên ku bi çelengîyê navdar bûn bi qasî hezar kesî girt û di sancaqîyê de rawestîya, Melik Nasir ji bi hinek kesên hindik ve di bin sancaqan de ma û pê re ji Melik Salih Îsmâil, Mucîredîn û Teqyedîne kurên Melik Adil û hêzeke hindik ji ixtiyarên helqeyê û koleyên wî diman.

Herdu sipah çûne hev û li hev qelibîn, Mîr Şemsedîn Lu 'lu ' digel yê bi xwe re çû ser sancaqdarîya Misrîyan û ew hemî şikandin, lê weha qewimî ku Melik Mu 'iz ne li pêşberî wî bû. Mîr Şemsedîn Lu 'lu ' sancaqdarîya Misrê û helqeya pêşberî xwe girt û çû û herweha hêza rastê Melik Nasir û ya çepê wî ji êrişî ser rastê Misrîyan û çepê wan kirin ku tu şop ji wan nema û bi pîstirîn awayî şikiyan û heya Ebaseyê dan dû wan.

Ji bilî Melik Mu 'iz ku xwe ragirt û pê re ji sed siwarî kêmîtir mabûn, ew bi wan ve çû û rastî Melik Nasir hat ku li bin sancaqa xwe bû û ji bilî kesên me got û hinek xweyşşik¹⁰¹⁴ û nivîskar pê ve tu kes li cem tunebû. Ew çûne ser heya ku şûr gihan berê û ew bêgav ma ku bi Bedredîn Tidmir Ehweşê 'Ezîzî û Newfelê Zebîdî re reviya û wan ji da pey û dest danîn ser sancaq, gencîne û malê wî yê giran hemî.

Komeke pir ji Tirkên ezîzî,¹⁰¹⁵ nasirî û yên behrî gihîştin Melik Mu 'iz, Melik Eşrefê kurê xwedîyê Himsê, Melik Mi 'ezem û Nisretê kurên Selahedîn dil bûn. Sadedîne Himeydî, Hisamedîn ibn Merzuban û Esed/Şêr

¹⁰¹² Xeşbe destpêka navrasta herêma Misrê ye û xelaseka herêma Şamê ye ku di navbera wê û Fîstatê de sê qonax in. Yaqût, b. n., 2/415.

¹⁰¹³ Ker 'a dikeve navbera Ebase û Sedîrê. Meqrîzî, *Silûk*, 1/375, not 1.

¹⁰¹⁴ Mebest jê şêx û zana û qazî ne ku bi şaşîk û tac û şemil digerin.

¹⁰¹⁵ Ezîzî nisbete bi bal Melik Ezîz Mihemedê bavê Melik Nasir Yûsuf e ku piştî mirina bavê wî ya sala 634/1236'an çûbûn ketibûn ber xizmeta wî. Bnr. Ehmed Mixtarê Ebadi, *qiyam dewl el-Memalik fi Misr we ş-Şam/Rabûna Dewleta Kolemnan li Misrê û Şamê*, r.126, not 2; Sibî ibn Cewzî, b. n., 8/782; Ibn Wâsil, b. n., 6/158, 160, 162-163; Ebu l-Fîda, *Muxteser*, 2/291; Dewadârî, *Kenz*, 8/17.

Îsayê Himeydî jî hatin kuştin û Melik Mu'iz bi hêzeke hindik ve vegeriya ku leşkerê wî hemî şikiyabû, lê Farisidîn Aqtaş jî pê re mabû.

Helebî bi pey Misrîyan ketin heya Ebaseyê û alaya Melik Nasir li ser azan-geha Ebaseyê çikandin, serdarên Melik Nasir li Ebaseyê daketin, kon vedan, xwarin pahtin, cih girtin û li hêvîya ku Melik Nasir jî here bigihê wan, man.

Melik Mu'iz vegeriya lê nizanibû bê bi kû ve here û leşkerê Helebê jî bi qasî çar hezar kesî li çepê wî bûn, ku bi hev re li ser sifran civiyabûn. Vêca dema Şemsedîn Lu'lu' û Diyaedîn Qeymerî ku bi wan re hêzeke hindik mabûn, bi nûçeya têkçûna Melik Nasir û tiştê ku Melik Mu'iz û behrîyeyan kiribû hisiyen, ew çûn ser Melik Mu'iz ku pê re bi qasî sed siwarî hebûn, lê ew yekî mêrxas bû, fikar ji tu kesî nedikirin û ew hesab nedikirin.

Çendî ku leşkerê Helebê bi hêzeke zahf ve li hêla wî ya çepê bû jî lê wî kes bi xwe re nebiri û ew bi wê hêza xwe ya hindik ve çû wan ku pêşî ew ji ber wan şikiya, lê dû re li wan vegeriya. Diyaedînê Qeymerî xwe kir pir, lê di cih de mir, wan Mîr Şemsedîn Lu'lu' jî xist û bi qirika wî girtin, ew peya anîn ber destê Melik Mu'iz. Wî berê xwe neda wan ku hingê Mîr Hisamedîn ibn Ebî Elî jê re got: "Ey Mezinê me ev ixtîyarekî ku heqê wî li ser Îslamê heye, ji bo spasiya vê rojê jî bila bexşandî be." Lê di cih de li stuyê wî dan.

Dû re Melik Salih Îsmâil dîtin çûne cem, ger bixwesta ku wî bişikêne dê biçûya, lê mebesta wî tiştêkî din bû û çû hêla Melik [Mu'iz], ew çûn li Ebaseya ku diket çepê wan daketin û sibehê çûne Bilbîsê, lê daketin û dehlîzên xwe vedan.

Dema nûçeya têkçûnê gihîşt Qahîreyê û behrîye û leşkerên têkçûyî jî roja inê gihanê xelkê li kele, Qahîre û Misrê kirin gazî û gotin: "Melik Nasir serkeftî ye."¹⁰¹⁶ Mîr Seyfedînê Qeymerî, Mîr Cemaledînê Necibî¹⁰¹⁷ û serdarên din ji bîrê berdan, çekên xwe girtin û çî kesên ku li keleyê bûn ji Melik Nasir re sond xwar; bi navê wî li kelê û li hemî mizgeftên Qahîre û Misrê xutbe hat

¹⁰¹⁶ Heçî Eyûbî qet ranedwestiyen û her beşdarî xurtkirina Misrê dibûn, ji bo agahiyên zêde bnr. Ibn Texreberdî, b. n., 7/8-9; Gibb Hamilton, *Saladîn*, r. 232; Dema yê nêkçûyî di 11'ê adarê de ketin Misrê roja inê bû ku lê xutbe li ser navê Melik Nasir hat xwendin. Ibn Emîd, *Exbar*, r. 163; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/292.

¹⁰¹⁷ Ew Mîr Cemaledîn Aqûşê Necibiyê Salihî bû ku yek ji memlûk û serdarê Melik Salih bû û piştî wefata wî kurê wî Torînşah/Toraşah ew danibû cihê Mîr Hisamedîn ibn Ebû Eliyê Kurd. Ew piştî ku desthiltdariya Misrê gihabû Eb ul-Feth Bibirsê Memlûkî ketibû ber xizmeta wî û di vegirtina Qeysariyê de yek ji wan serdaran bû ku ji ber mêrxasiya xwe di cengê de hatibû perûkirin. Dewadarî, *Kenz*, 7/381, 8/113.

xwendin. Wan li defa mizgînîyê xist û Emîn ed-Dînê/Emîn ed-Dewleyê wezîrê Salih Îsmail û Nasiridîn Yaxmûrê ustadarê wî li ber menesatirê rûniştin û xelk jê [Melik Nasir] re dane sondê.

Heçî Seyfedînê Qeymerî yekî hişmend bû ku çawa ji bîrê hat berdan, rabû yekser çû saraya Şecer ed-Durê û ya jina Melik Mu'iz, selam ji wan re şand, dilên wan xweş kir û li pêwîstîyên wan pirsî. Serdarên din jî çekên xwe hilanîn û li ser birca li ber derîyê keleyê rawestîyan, wan defên mizgînîyê gerandin û diruşmên Melik Nasir qîrîyan. Wan çi behrîyeyê şikiyayî didît ku di ser wan re derbas dibû, wan lê dikir gazî, ew dibirin ser kevirên qeraxê, ew ji hespê wî dadixistin, tazî dikirin û ber bi karekî ku hesabê encama wê nedikirin ve diajotin. Wan ji keleyê kaxez di bin baskên reyran/kevokan de ji Melik Nasir re şandin Birca Bilbîsê ku naveroka wan ev bû: "Herdu koleyên te Eb ul-Hesenê Qeymerî û Eqîşê/Aqûşê Necîbî erdê radimîsin û pîroz dikin ku me ji mezinê xwe Siltan re xutbe xwendîyê û gencîne û mal parastîye."

Hingê Melik Mu'iz jî daketibû Bilbîsê û li cem wî ji Behrîye û leşkerê Mîsrê bi qasî pênçsed siwarî pê ve tu kes nemabû, lê li Bilbîsê ji leşkerê Helebê ji hezar siwarî bêhtir mabû. Melik Mu'iz jî di dehlîza ku li piştê Bilbîsê danîbû rûniştibû û Melik Salih Îsmail, Hisamedîn ibn Ebû Elî, Farisidîn Aqray jî li cem bûn. Dema ew bi nameya Seyfedîn Qeymerî û Necîbî ku ji Melik Nasir re şandibûn hisîyan rabûn siwar bûn û çûn Qahîreyê.

Heçî ew mîrên navbihurî ku ji keleya Çiya hatibûn berdan û tiştên ku me got kiribûn, hê piştî esirkîya roja ku tê de li ser navê Melik Salih xutbe dabûn xwendin, bihîstin ku bûyer berevajîyê zanîna wan e. Ew pê hisîyan ku behrîyeyan Melik Nasir têk biriye, Melik Salih, Eşrefê xwedîyê Himsê, Melik Mi'ezem û Melik Nusretê kurên Selahedîn dîl bûne û Tac ul-Milûkê kurê Mi'ezem hatiye kuştin û ji mîrekan jî Hisamedînê Qeymerî, Dîyaedînê Qeymerî, Se'dedînê Himeydî û Mîr Şemsedîn Lu'lu' jî di nav kuştîyan de ne. Komek ji leşkerên Helebê yên Ezîzî yên mîna Îduxdî (Îyî Doğdu), Şemsedîn Eqîşê Berlî û hinekî din jî pê re gihane wê derê, hingê ewên [ji zindanê berdayî] rabûn zivirîn cem serdarên ku ew berdabûn û wan jî ew zivirandin bîrê.¹⁰¹⁸

¹⁰¹⁸ Li gor ibn Wasil ku hevdemê bûyerê bû, ev xeribtirîn û ecêbtirîn bûyer bû ku di tarîxê de tiştîki weha neqewimibû, çûnki hinek ji leşkerên herdu sipahan serkeftî bûn û hinek jî têkçûyî bûn û ji herdu beran yên serkeftî têkçûyên bera din talan dikirin. Bnr. Ibn Wasil, b. n., 6/161; Ibn Emîd, *Exbar*, r. 163.

Melik Mu'iz giha [Qahîreyê] di navbera herdu sarayan de derbas bû û Salih Îsmail jî li kêleka wî û sancaqa/direfşa Melik Nasir jî pê re serberjêr bû. Wî sancaq li Deriyê Zewîletê serberjêr daleqand û kete keleyê û Melik Salih jî daxist cem zaruyên wî ku ji dema Melik Salih Necmedîn ve heya hingê girtîbûn. Giregirên behrîyan ku roja têkçûnê reviyabûn, çûbûn heya Se'îdê, wî meriv şandin pey wan da mizgînî bidin wan û wan vegehrîn.

Komek ji zarokên Behrîyan dema şikestinê çûbûn xwe avêtîbûn Bihîtê¹⁰¹⁹ û cihekî din li rexê wê ku xelkên wan deveran wehşeteke nayê gotinê anîbûn serê wan. Melik Mu'iz yek şand ser wan ku ew talan kirin, xaniyên wan wêran kirin, hêzên wan dêrdexan kirin û komek ji wan xeniqandin. Wî Emîn ud-Dewleyê wezîrê Salih Îsmail û Ibn Yaxmûrê Ustadarê wî jî li ber deriyê keleyê bi dar ve kirin.¹⁰²⁰

Heçî leşkerê Helebê dema Melik Nasir li ser Semûtê şikiya, ew bi hêza xwe ya pir ve li ser xwe man, xwe gihandin hevûdû û bi rîman dehlîzek danîn û Tac ul-Milûkê kurê Mi'ezem Torînşah/Tûranşah [li cihê wî] rakirin. Hingê Mîr Cemaledîn ibn Yaxmûr ji wan re destnîşan kir ku ew zû [kinc û çekên xwe] wergirin û xwe bikin telp û herin Misrê ku nêrînan baş ya wî bû. Çunkî bi Melik Mu'iz re tu hêzeke ku şerê wan bike û nehêle herin nemabû û wî ji wan re got: "Leşkerên Misrê şikiyaye û belav bûye û em li vê derê heşt hezar siwarên xwiyayî ne ku welatê Misrê di destê me de ye. Gava em bimeşin tu kes li pêşberî me xwe ranagire, ger em têkevinê jî em dê Siltan bi sîlekanê bikujin û rûyê me jî dê li nik mezinê me û herkesên din spî bibe." Helebî li ser vê yekê pê re nebûn yek û jê re gotin: "Em loma ji te nakin, hezkirina welat ji îmanê ye." û berepaş vegehrîyan Şamê.¹⁰²¹

Ecêbtirînê tiştê ku qewimî ew bû ku herdu sipahan jî hevûdû talan kirin û vegehrîyan û talanê malê herdu sipahan jî giha gundî û koleyan. Çunkî koleyên leşkerê Misrê hespên xwediyên xwe girtin û xulamên navmalê yên qesran jî sindoq vekirin, çûne Şamê û koleyên leşkerên Şamê jî wisa kirin û çûne Misrê.

¹⁰¹⁹ Bihît gundek e li hafa Misrê. Yaqût, b. n., 1/415

¹⁰²⁰ Li ser bûyera tohîlanînê ku Melik Mu'iz pêk anî, bnr. Sibîr ibn Cewzi, b. n., 8/781; Ebû Şame, *zeyl*, r. 286; Ibn Emîd, *Exbar*, r. 163; Ibn Wasil, b. n., 6/160, 164-66; Dewadîr, *Kenz*, 8/17-18; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/291-292; Ibn Texreberdî, b. n., 7/7-10, 21-22; Henbelî, *Şîfa*, r. 414.

¹⁰²¹ Ger bi serketina dê biçûna Misrê û dest danina ser ku bêparastin bû û kesî nehêle ji lê tunebû. Ibn Wasil, b. n., 6/160-161; Dewadîr, *Kenz*, 8/18; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/291-92; Henbelî, *Şîfa*, r. 414.

Leşkerên Misrê tazî û şêlandî vegeŕîyan û hinek ji yêŕ Şamî jî weha bûn, Qeymerî hatin birin ku cendekê Diyaedîn Qeymerî yê bêserî bi wan re bû û Hisamedînê Qeymerî jî birîndar û nexweş di mehafê de bû ku li Xezeyê wefat kir. Ew û birayê wî Diyaedîn li Qudsê hatin veşartin, Melik Nasir jî vegeŕîya Dimeşqê û mal belav kir, xizmetkar girtin û mîr û serdar û helqeyan ji her hêlê ve qesta wî kir.¹⁰²²

Muxîsê xwedîyê Kerekê bi Riknedîn Xassê Tirk re leşker şand Nablusê û lê ma da Melik Nasir bi tiştê ku tê de ye bilebikîne, giringî bide mana leşkerê wî û wan li hev rast bike da ji belawelayiyê xelas bibin.

Melik Mu'iz pêşwazîyeke xweş li Cemaledîn Îduxdîyê Ezîzî û Şemsedîn Berelî kir û ew daxistin xaniyên mezin û hesp, mal û cilûbergên ku hevî nedi-kirin, ji wan re bir.

Heçî Melik Emadedîn Îsmâil, ew demeke hindik li cem zaroyên xwe ma dû re ew birin birceke din ku ew bi şev hatin derîyên keleyê yê hêla Qerafeyê vekirin, Ezedîn Aybegê Rûmî bi komê Behrîyan ve girtin, bêyî ku tu kes pê bihise ew xeniqandin û veşartin, lê gora wî jî nedan nasîn.¹⁰²³

Me berê dîyar kiribû ku sala bûna wî şeşsed û sisê bû û ew yekî mêrxas, hişmend, xweyray û bîrewer bû. Ew nêzî xelkê û devliken bû, ji xwarin û vexwarinê û cilûbergên spehî hez dikir, ew ji çêşxweşk û tamxweşkan re bênefsê bû û ji xweşî û şadîmaniyê hez dikir. Di destpêka karê wî de bavê wî Melik Adil Busra û Sewadê dabûyê û Kerîmidînê Xelatî jî kiribû serkarê wî.

Birayê wî Melik Mi'ezem jê aciz bû û dilê wî bi ser birayê din Melik Ezîz ve bû, ji ber vê yekê jî ew ji Şamê derket û çû li Busrayê ma heya ku Melik Mi'ezem wefat kir û kurê wî Nasir Dawid ket ciyê wî ku hingê Melik Kamil û Melik Eşref dora Dimeşqê pêçan. Melik Eşref jî Salih baş didît, hemla wî li ser bû û kuftê wî ji Ezîz diçû, ji ber vê jî dema Dimeşq kete destê Melik Eşref ew jî çû ber xizmeta wî, wî ew kir serekleşkerê xwe û ew şand ser Ba'albekê ku çû dora wê pêça û ew ji Melik Emced sitand.

¹⁰²² Tiştê ku li Ebasesê qewimî ne dawîya pêşketin û bilindbûna gelşa navbera Misir û Şamê bû, ji ber vê jî meriv ne li bendê bû ku Melik Nasir li ser windakirina Misrê raweste û çawa zivirî Dimeşqê jî yekser rabû mal belav kir û ji bo amedeyîya êrişeke di pêş de leşkerê xwe bi rêkûpêk kir. Ibn Wasil, b. n., 6/167; Dewadir, *Kenz*, 8/20.

¹⁰²³ Li ser kuştin û xeniqandin yan jî li gori Dewadârî serjêkirina Melik Salih Îsmail mîna ya pezekê, bnr. Ebû Şame. *Zeyl*, r. 286; Ibn Emîd, *Exbar*, r. 163; Ibn Wasil, b. n., 6/165-66; Dewadârî, *Kenz ud-Durur*, 8/18; Ebu l-Fida. *Muxteser*, 2/292; Ibn Kesîr, b. n., 13/91; Ibn Texreberdî, b. n., 7/8-9.

Vêca dema Melik Eşref çû nobeta Esicman¹⁰²⁴ û Xwarizmşah şikand, hingê wî ew kir cihgirê Siltan yê Dimeşqê û ew weha ma heya wefata Melik Eşref ku hingê Dimeşqê dayê, lê Melik Kamil ew xist hesarê û Şam jê sitand. Piştîre gava ku mîrxasî himetbilindî û tevdîrgêriyeke baş nişan da hingê ji ber van xuyên qenc cihê wî li cem Melik Kamil bilind bû û ji dêla Dimeşqê ve rabû Ba'albekê û deverên pê ve, Çiyayê Yebûs, Beqa'a Ezîzi, Rehbeya Zebdanî¹⁰²⁵ û Wadî (Newala) Teymê¹⁰²⁶ danê. Ew li Ba'albekê li kêf û xweşiyên xwe kol bû û wisa ma ta ku Melik Salih Necmedîn Eyûb dest danî ser Dimeşqê û êrişî ser wê [Ba'albekê] kir û ew jê sitand ku Melik Salih hingê li Nablusê bû.

Dema Melik Salih welatê Misrê sitand jê tirsîya, çû xwe avête Frengan, bi wan re li hev kir û Sefed, Teberîye, Şeqîf û gelek deverên din da wan ku bi vê hevkarîya bi Frengan re kete kirêtiyeke mezin û bû benîştê devê xelkê.¹⁰²⁷

Ji bilî vê jî gava wî wezîrê xwe Emînudewle¹⁰²⁸ kir berpirsiyarê hemî karûbarên xwe û wî jî qaziyê Dimeşqê Refî'ê Gêlî/Geylî kir walî ku gelek karên dijî şerîetê dikir û serekê asayîşa wî jî pê nedihîsiya; xelk bêhtir jê kerixî û navê wî bi kirêtî derket. Jixwe haya wî ji gelek zordariyên ku diqewimîn çenedibû çawa ku berê jî me ev hemî diyar kirin û zeman jî lê qulipî ta ku hat kuştin. Li Dimeşqê katibekî/debîrekî wî hebû ku ev risteyên jêrî jê re şandi-bûn:

Ey xwedîyê ku min ji şîretên wî par negirt
 Û ditirsim jê ku xwîna min tê de bê rêtin

¹⁰²⁴ Ev êrişî wî ya ser Esicmanê di sala 627/1229'an de bû. Nesawî, b. n., r. 330. Ev Esicman di bûyerên sala 627'an de "Basicman" derbas dibe ku li gorî Ibn Wasil cihekî navbera Melazgir û Xelatê ye. Bnr. li jor r. 313, rêbînî 827.

¹⁰²⁵ Devereke herêma Zebdana navdar e ku dikeve navbera Dimeşq û Ba'albekê û çemê Dimeşqê ji jê derdikeve. Yaqût, b. n., 3/130

¹⁰²⁶ Wadî Teym newaleke Libnanê ye û dikeve herêma Cebel Şeyxê. Îsfahani, *Feth el-Qist*, 614, not 2

¹⁰²⁷ Ew di sala 638/1240'i de bû ku Melik Salih Îsmailê mezinê Şamê dijî biraziyê xwe Melik Salih Eyûb û Melik Nasir Dawid bi Frengan re yekîti çêkiribû û gelek dever pêşkêşî wan kiribûn. Ji bo wan hevpeyman, pêşkêşî û encama wan bnr. Sibt Ibn Cewzî, *Mîr'at*, 8/732; Ebû Şame, *Zeyl*, r. 261; Ibn Şedad, *el-E'laq el-Xetire, beşa tarîxa Lubnan, Urdin û Filistinê*, r. 153; Ibn Emîd, *Exbar*, r. 155; Ibn Wasil, b. n., 5/297, 301-302; Ibn Texreberdî, 6/307; Ibn Kesîr, b. n., 13/-136; Henbelî, *Şîfa*, r. 325.

¹⁰²⁸ Ew Sahib Ebû Hesên Samiriyê Misilmênî bû ku di sala 648/1250'i de bi ustaddarê Melik Salih Îsmail Nasiridîn ibn Yaxmûr ve berî kuştina Melik Salih Îsmail li Misrê hatibûn daleqandin. Sibt ibn Cewzî, b. n., 8/784-785; Ibn Wasil, b. n., 6/164-65; Ibn Emîd, *Exbar*, r. 163; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/292; Ibn Kesîr, b. n., 13/136; Ibn Texreberdî, b. n., 7/9.

Tu guh bide şîretên wî yê destpêkqenc
Ku ji inkara wê ditirse jê neqere ne dest jê berde

Bi Xwedê ez hikmê wî xwedîyê ku tora
Zilmê danîye ser gelê xwe, dirêj nakim

Hesûdê pê ji dibîne ku kêfxweş û şad e
Lê şaşmayîyê newalan jî rewşa wî ya kenê dibîne

Wezîrê wî Ibn Xezal û Refî'e pê ve
Serekqazî û walîyê cenga wî ibn Beka

Û Su'leb û Fideyl kê ne herdu
Mişawirên dema tengî û tangasiyê

Komeke ku bi wan ewleyî belav bûye
Şerîet miriye û Îslamîyet jî çûye helakê

Ew eşkere û bi nihênî ji Xwedê natirsin
Lê ew ji stêrk û çerxa felekê ditirsin

Niha ew hukim dikin û bawerî dixwazin
Wan di nêçîra xwe de te xistiye dafikê

Ger xweşî û rizqekî fireh be ji wan re ye
Lê ger xirabî yan karekî kirêt bi ji te re ye

Min şîret kirine, rabe were ber nesîhetên yê
Ku di gotina wî de herfeke vir û derew tune ye

Tu rewşê telafî bike û qambûra wan veşêre
Tu dê ruşdê bavêjî ger li kêf û şahîyê bikudînî

Ji nêzîk ve tu dê berên karên wan bibînî
Ji te û wan tev re hetk e gava neveşêrin

Sala Şeşsed û Çel û Nehan (649/1251)

Tê (di vê sala 649/1251'ê) de Melik Mu'iz bi Mîr Farisidîn Aqţay re leşker û komek Behriye kişand ser Nablusê, ew lê daketin û Xaseyê Tirk jî zivirî Kerekê ku Mîr Nasiridîn Qeymerî jî bi leşkerê Dimeşqê ve kişiyabû Eclûnê.¹⁰²⁹

Bi daketina Farisidîn Aqţay ji Mîr Nasiridîn re tirseke mezin çûbûbû ku ditirsiya ew bi hevkarîya koleyên Tirk ku di nav leşkerê wî de bûn pêk hatibe.¹⁰³⁰ Ew rabû ji bo hawarê û leşker name û qasid şandin Hema, Heleb, Heran, Mêrdîn û Mûsilê, wî mal belav kir û peya girtin ber xizmeta xwe. Wî şeşyeka milkê gel da hev û ji xişrê jinan xerac sitand û leşker jî ji her hêlê ve jê re hat, wî Melik Emced Ebasê kurê Melik Adil kir serleşkerê xwe û dehlîza xwe û bi leşker ve li Fewarê daket.

Mîr Farisidîn Aqţay siwar bû, êriş birin ser Golanê û derbasî Newayê bû ku dinya Melik Nasir li Dimeşqê, ya Melik Emced li Fewarê û ya Mîr Nasiridînê Qeymerî jî li Eclûnê qelibî û ew tirsîyan ku her yek ji wan texmîn dikir dê here wî. Şêxê hêla Merayê Mîr Emadedîn Hacî ibn Berîd jê [aqţay] re nivîsî û serwer û pêşengên welatan qesta wî kirin, wî jî xelat belav kirin û mal da; wî belgenome ji yên ku hatibûn cem re nivîsî û vegeriya Nablusê. Melik Nasir bêgav bû ku bi Muxîsê xwedîyê Kerekê re li hev bê û Belqayê, bajarê Seltê bê kele û Xelîlê dayê.

¹⁰²⁹ Ev bûyer di sala 648/1250'i de bû ku Melik Mu'iz Serdar Farisudin Aqţayê Cemdar bi sê hezar leşker ve şand ser Xezeyê ku dest dani ser wê û derûdorên wê û zivirî Qahîreyê. Bnr. Ibn Wasil, b.n., 6/167; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/292; Ibn Kesîr, b. n., 13/136; Ibn Texreberdî, b. n., 7/23.

¹⁰³⁰ Ev destnîşaneke girîng e ku memlûk hemî ne Tirk bûne û ew ne yê ewleyiyê bûne ji, çûnkî ew zû dihatin guherîtin û destê xwe dixistin nav siyasê heta nav guhertina siltanan, kuştin û girtina wan û anîna wan ya ser hikim, mîna avêtina wan ya Melik Adilê II' em ji desthilatê di sala 637/1239' an de û danîna Melik Salih Eyûb ser siltaniya Misrê û yên din. Ji bo zêdetir bnr. Sibî ibn Cewzî, b. n., 8/728; Ibn Wasil, 5/263; Dewadarî, *Kenz*, 7/338; Zehebi, *Iber*, b. n., 3/229; Hesneyanî, b. n., 93-105.

Hawara wî jî bi pêşengîya Tewaşî Şehabedîn Reşîd gihayê û şand cem leşkerê Fewarê ku Mîr Hacı ibn Berîd desteser bikin, wan ew girt û avêt keleya Dimeşqê û tê de ma heya ku mir.

Leşkerê Melik Nasir gihîştin hevûdû û çûne Nablusê ku gelekî pir bûn, Mîr Farisidîn Aqray zivirî Sayihê û Melik Mu'iz jî bi leşkerê Misrê ve derket û çû li qeraxê Sayihê daket. Leşkerê Melik Nasir jî giha Til'ecûlê ku Melik Mu'iz qilqilî û bawer kir ku ew dê têkevin Remleyê, lê ew li Til'ecûlê man û li wê derê xanî, hemam û xan ava kirin.¹⁰³¹

Tê (di vê sala 649/1251'ê) Mîr Şehabedîn Silêman ibn Ferec wefat kir.¹⁰³²

Tê (di vê sala 649/1251'ê) de şerîetnas Behaedîn Elî ibn Cimeyzi¹⁰³³ ku şexekî mezin î xuynerm û qenc bû, li cem şah û mîrekan bi rûmet bû û şarezayê mezhebê Şafi'î bû, wefat kir. Melik Kamil ew bi Şecaedîn ibn Ebi Zikra re bi qasidî şandibû Bexdayê û cem Melik Eşref ku bûna wî jî sala pêncsed û pêncî û nehan (559/1163) bû.

Tê (di vê sala 649/1251'ê) de Şahbanûya Şecer ud-Dur bi Melik Mu'iz re zewicî û mal da wî.

¹⁰³¹ Li ser vê bûyerê, bnr. Sibt ibn Cewzi, b. n., 8/785; Ibn Wasil, b. n., 6/167-168; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/291-292; Ibn Kesir, b. n., 13/135-36; Ibn Texreberdî, b. n., 7/6; Ibn Emîd, *Exbar*, r. 164; Dewadari, *Kenz*, 8/20.

¹⁰³² Ji bo nasandina wî bnr. Sibt ibn Cewzi, *Mirat ez-Zeman*, 8/786.

¹⁰³³ Ew Behaedîn ibn Hibetullah ibn Selamê Cimeyzi bû, li gori Ibn Kesir û Ebû Şame Himeyri ye, ji bo agahiyan bêhtir bnr. Sibt ibn Cewzi, b. n., 8/787; Ebû Şame, *Zeyl*, r. 287; Ibn Wasil, b. n., 6/169; Ibn Kesir, b. n., 13/137; Ibn Texreberdî, b. n., 7/21.

Sala Şeşsed û Pêncî (650/1252)

Tê (di vê sala 650/1252'yan) de Tatar¹⁰³⁴ gihîştin Cezîreyê/Giravê, Diyarê Bekir talan kirin û pê ve çûn heya gihan Serê Kanîyê, Heran û Sirûcê/Pirsûsê û [li wan deran] rastî karwanekî mezin hatin ku şeşsed hêştir û malekî pir bi wan re bû. Wan ew girt û ji karwan û ji xelkê wan herêman ji deh hezarî bêhtir kes kuştin û zivirîn Xelatê.¹⁰³⁵

Tê (di vê sala 650/1252'yan) de Sahib Cemaledîn Yehya ibn Metrûh di meha Şabanê de wefat kir, ew şairekî qenc î hêja, xêrhiz, dîndar û ji pêkanîna pêwîstiyên merivan hez dikir û kubar bû. Melik Salih Necmedîn Eyûb ew şandibû ku di nav Xwarizmîyan de bimîne, îcar kurekî Berdî/Burdî Xan¹⁰³⁶ yê pir spehî hebû ku li ser wî gotiye:

Ger wî bi heyvê bişibînim bêwijdanî dikim
Yan jî bi xezalê ez wî zorlêbûyî dibînim

Ev kurê spehîtiyê ji we re hişk e
Mihribanî bikin û aşti jê re bixwazin

Dîsa jê, gava ku kinc diyarî dabûnê:

Ey mezinê min kolayê te ji pêşkêşîya
Hatînî û biratiya te re pêbawer e

¹⁰³⁴ Piştî ku Mengûxan dijiraberên xwe xistin bin hukmê xwe, di sala 650/1252'yan de di împaratoriya xwe de karûbarên îdarî li hev rast kir, leşker bi rêkûpêk kir, birayê xwe Hulagû dani ser beşa rojava û Mir Arxûn Axa ji kir berpirsiyarê civandina mal ji welatê Şamê û cihên din. Bnr. Ibn el-Îberî, *Tarîx Muxteser ed-Dijwel*, r. 459.

¹⁰³⁵ Serdariya vê êrişê Baycûniwîn dikir ku ew ji li ser fermana Batûxan ya berî mirina wî ya sala 652/1254'an bû. Ji bo zêdetir bnr. Sibî Ibn Cewzî, b. n., 8/787; Hesneyanî, b. n., r. 419-420.

¹⁰³⁶ Birdî Xan yek ji pêşengên Xwarizmîyan yê naskirî bû heta girîngtirinê wan bû. Ibn Wasil, b. n., 5/336; Meqrizî, *Silâk*, 1/2/316.

Ji ber vê jî ez diyarîya layiq
Di zivistanê de dişînim

Bi rastî tu dostê xalis î ku himet
Û rapêçana te şerefê civandîye

Wî xanîyek li Misrê ava kir û li ser ev nevîsî:

Xanîyê avedanîya wê bi qencî yê ku
Tu carî xanî ji para wî vala nemaye

Melik Salih xwedîyê bilindîyê Eyûbê
Ku Xwedê rûmeta wî zêde bike

Ew fena bû ku wî qencîya Xwedê ya
Cem me û ya cem xwe tevde bir

Serkeftin û qewîkirin ji partiya wî
Camêrî û tevdêrî jî ji xebata wî

Tu ji hesûdê min re bibêje: ma qey
Xwedî bi koleyê xwe re weha dike?

Dîsa jê, dema ku Melik Salih Îsmâîl ew ji Dimeşqê derxist:

Dibêjin, ji Dimeşqê bi rê keve û lê nemîne
Eva han fermaneke ku tu tirsî min jê nîne

Min got, li ser sera û li ser çavê min
Ne we cîhan afirandiye û ne jî merivîn

Dîsa jê, gava ku dilketiya wî jê re nêrgiz û gul şandibûn:

Ji min re nêrgiz û gul hatine şandin
Ez bi ber rastîya mebesta wê de ketim

Dema ji bo seredanê lêborîn xwest
Mîna çav û dêmên xwe bi bal min ve

Dîsa jê:

Çêtirîn mafê ku min girt nêrîneke ajo bû
Çav derbas dibe gava cil wernegirtibe

Şûrek stuyan dibire na belkî
Çavan kor dike gava nekêşayî be

Ya sêyemîn bigerîne dilekî bi tebat
Xwe ji eybê biparêze û ji starê metirse

Wî ferman kiribû ku [risteyên jêr] li ser gora wî binivîsin:

Min çala gora xwe hew bi gerew girt
Û ji cîhanê jî ji kefen pê ve tişteke negirt

Ey yê ku rehmeta wî evdên wî dihewîne
Nav xwe, ez jî ji bendeyên te yên xerab im

Di destpêka rewşa xwe de ew weke debîr di ber xizmeta Benî Lîtîyan de bû, bû katibê/debîrê Siltan Melik Salih û li cem bi pêş ket ta ku payeya wî bilind bû. Wî şêst siwar û def û trampet danê û eba û kincên esker li ber kir û ew bi Tewaşî Şehabedîn Reşîd re kir hevbeşê desthilatdariya Dimeşqê, lê dû re berê xwe jê guhart û nanê wî birrî.

Dema gihîşt Melik Mi'ezemê kurê Salih hingê ji binî rûyê xwe jê guhest û ew jî li mala xwe rûnişt û di dawiya temenê xwe de kor bû ku di vê salê (650/1252) de wefat kir.

Tê (di vê sala 650/1252'yan) de qasidê dîwana Ezîz Şêx Necmedînê Badêrayî çû Sayihê cem Melik Mu'iz, pê re rûnişt û li ser aştiya navbera wî

û Melik Nasir li hev kirin. Ew bi qasidê Melik Mu'iz, Îzedîn Seyfî û Elemedîn Xeznedar ve zivirî Şamê¹⁰³⁷ û derbasî Til'Ecûlê bû ku Melik Emced bi leşker ve ew pêşwazî kirin û gava ew gihan konan ew daketin û dehlîz danîn ku ji ber wê jî ji xulaman re tengasîyeke mezin çêbû. Ew çû cem Melik Nasir ku daketibû 'Etmelxûrê û biryar dan ku Xeza, Darûm û qeraxa girêdayê bi Canînê ve ji bilî Nablusê ji Melik Mu'iz re be.¹⁰³⁸ Li ser vê li hev kirin û Şêx Necmedîn bi Mîr Şerefedîn ibn Eb ul-Qasim û Nîzamedîn ibn Mewla ve wek qasidê Melik Nasir zivirî û berê xwe dan Misrê.

Institut kurde de Paris

¹⁰³⁷ Memlûkan peyman bi Xaçparêzan re çekiribû û bûbûn yek ku li hemberî dijîtiya Dimeşqê û rakirina desthilata Eyûbiyan ji Şamê, Qudsê bidin Xaçparêzan. Lê dema Melik Nasir ev peyman bihist rabû bi lez berî wan çû giha wê derê da nehêlc hêzên wan bigihîjin hev û planê xwe pêk binin. Ibn Kesir, b. n., 13/139; Ebadi, b. n., r. 127; Rensiman, b. n., 3/477.

¹⁰³⁸ Ji bo agahên bêhtir bnr. Sibî ibn Cewzî, b. n., 8/789; Ibn Emîd, *Exbar*, r. 164; Ibn Wasil, b. n., 6/174-75; Eb ul-Fida, *Muxteser*, 2/293; Ibn Kesir, b. n., 13/196; Ibn Texreberî, b. n., 7/23; Dewadari, *Kenz*, 822-23; Hesneyani, b. n., r. 217-224

Sala Şeşsed û Pêncî û Yekê (651/1253)

Tê (di vê sala 651/1253'yan) de Şêx Necmedînê Badêrayî bi qasidên Melik Nasir ve giha cem Mu'iz, Melik Mu'iz sond xwar û leşker zivirî Qahîreyê; gelek mal da Şerefedîn ibn Eb ul-Qasim û Nîzamedîn ibn Mewla.

Wî mîr û serdarên Melik Nasir yên li cem wî girtî mîna Melik Mi'ezemê kurê Selahedîn û birayê wî Nisret, Melik Eşrefê kurê xwedîyê Himsê, Şehabedîn ibn Hisamedînê Qeymerî û yên din berdan. Ew bi Necmedîn Baderayî re derketin çûn Şamê û wî zarûyên Melik Îsmâil jî ji zindanê berdan.¹⁰³⁹

Melik Nasir zivirî Dimeşqê û leşkerê Melik Nasir jî ji Til'eculê vegeriya qeraxê û welatên Frengan talan û wêran kirin, hingê Frensîs jî li Yafayê dima û sûrek li dora wê ava kiribû û wî sûra Qeysariye û Seydayê jî ava kiribû.¹⁰⁴⁰

Leşkerê Melik Nasir giha Ekayê, Freng jî derketin çûn Tilfizulê û Misilmanan jî avêt ser Kirdaneya [navbera Eka û Seydayê], ew sitand, Tewahîne jî şewitand û çûn Seydayê, êrîşî wê kirin û bi zora şûr ew vegirtin. Hin kesên lê hatin kuştin, hin dîl hatin girtin û komek ji wan jî reviyar keleya deryayê ku hinek ji wan xeniqîn û leşker jî zivirî Dimeşqê.

Melik Nasir derket çû pêşwaziya herdu apên xwe, wî xelat dan mîrekan, nefeqe belav kir û destûr da nijdeyê û leşkerê Heranê ku ew bi xwe li Dimeşqê ma.

¹⁰³⁹ Berdana girtiyan li Misrê li ser mercên lihevhatinê bû. Bnr. Sibt ibn Cewzi, 8/789; Ibn Emîd, *Exbar*, r. 164; Ibn Wasil, 6/175; Dewadir, *Kenz*, 8/23; Ibn Kesîr, b. n., 13/139.

¹⁰⁴⁰ Bêguman Luisê IX'em gava piştî têkçûna Dimyatê û dîlgirtin û berdane xwe bi soz û bextê xapinok ji destê Misriyan filitî ew venegeiriya welatê xwe yê Fransa lê yekser berê xwe da hêla Şamê û li Ekaya ku ji wan re pir giring bû daket, bi hêviya ku ji nakokiyên navbera melikên Eyûbiyan û yên navbera wan û Memlûkiyan û herweha ji yên navbera Kolemanan bi xwe fêde wergire û ewêziya têkçûna xwe ya Dimyatê bi paş ve bistîne û li welatê xwe yên Ewropa ji xwe re av û rûyekê derxe. Ji bo vê bnr. Ibn Cibeyr, *Riblet*, 303; Ebadi, b. n., r. 156-157.

Tê (di vê sala 651/1253'yan) de Mîr Hisamedînê kurê Ebû Elî bi destûra Melik Mu'iz ji Qahîreyê çû Dimeşqê, ku ji kubra/nefsmezîniya xwe daketi-bû, Melik Nasir ew pêşwazî kir, xelat kir û li Dimeşqê betal ma.¹⁰⁴¹

Institut kurde de Paris

¹⁰⁴¹ Bi rastî çawa Hesneyanî ji diyar dîke, sedem û berpirsîyarê bîngêhîn yê serkeftina tevgera Memlûkiyan û têkçûna desthilata Eyûbiyan li Misrê ev Mîr Hisamedîn ibn Ebû Eliyê Hezbanîyê Kurd bû ku mîrê mezintirîn û cihgirê Siltan yê wê derê bû. Lewra hemî derfetên leşkerî, malî digel pêbawerî û giramî li cem wî bû, lê digel vê ji li hemberî kirinên Memlûkiyan bi Melik Mi'ezem Toranşah re bê lebr û tevdir û bêdeng ma û bi tenê li wan temaşe dikir. Ji bili vê ji gava Memlûkan Toranşah kuşt jê xwestin yan ji pêşniyar kirin ku ew dest deyne ser desthilatê lê wî nekir û desthilatî ji wan re berda ta ku dawiyê pêwîstiya wan pê nema û tu rû ji nedanê, bégav ma û zivirî Şamê cem Eyûbiyan lê piştî xerabûn û teslîmkirina Misrê. Bnr. Dewadârî, *Kenz*, 8/25-26; Hesneyanî, b. n., r. 223-224.

Sala Şeşsed û Pêncî û Diduyan (652/1254)

Tê (di vê sala 652/1254'an) de ji Mekê agahiyên pir hatin ku li ser hinek çiyayên 'Edenê çirîskên ku bi şev firiyane û gihane heya deryayê, hatine dîtin.¹⁰⁴²

Tê (di vê sala 652/1254'an) de Farisidîn Aqtay çû heya Se 'idê¹⁰⁴³ û li Derweta/ Zerweta Siryana/Siryama Şerîf ibn Su 'leb daket ku gundiyên berriya wê derê ji ber şikiyan, wî jî da pey wan, gelek kes ji wan kuştin û bi dîlan ve zivirî Qahîreyê ku Şerîf ibn Su 'leb jî di nav wan de bû û ew li ber keleya Çiyê hat daleqandin.

Tê (di vê sala 652/1254'an) de Melik Nasir qîza Elaedîn Keyqubadê xwe-diye Rûmê ji xwe re xwest û pê re zewicî ku balyozê wî jî Şerîf Murtezayê neqîbê/serekê Elewîyên Helebê bû. Wî ew şand ku here wê ji Rûmê bine û [dema ku hat] pêşî leşkerê Helebê ew bi rêûresmeke pir pêşwazî kir û dû re gihan Dimeşqê. [Li wê derê jî] leşker kincên telpan li xwe kirin û lîstin, kumbeta konî danî û şahîyeke zêde li dar xist. Wî serdar, hêza dorparêz, giregirên Dimeşqê û defterdar xelat kirin û sifreyeke ku weke wê nehatiye dîtin, rast kir û pê (bi bûkê) re ket keleya Dimeşqê.

Tê (di vê sala 652/1254'an) de qedrê Mîr Farisidîn Aqtay zêde bû, camêrî, xelat û dana wî bêhtir bû ku vê yekê jî hestên baş yên hemberî Melik Mu 'iz kêmtir kir. Wî [Aqtay] dest pê kiribû ji gencîneyê mal dixwest û dişand Îskenderîyeyê û komeke mezin ji serdaran û xwiyaniyên hêza dorparêz hevaltiya wî dikirin û wî jî xelat û camêrîya xwe li hemiyan belav dikir. Ji ber vê jî gava siwar dibû pirên serdaran diketin ber xizmeta wî û gava ji Melik

¹⁰⁴² Ji bo bûyera agirê volkanê bnr. Sibî ibn Cewzi, b.n., 8/790-791; Dewadârî, *Kenz*, 8/23; Ibn Kesir, b. n., 13/139; Ibn Texreberdî, b. n., 7/28.

¹⁰⁴³ Se 'id welateki fireh î sê beş e û destpêka wê ya hêla başûr bajarê Uswanê ye. Yaqût, b. n., 3/463

Mu 'iz vediqetiya kesên ber xizmeta wî ji yên Melik Mu 'iz bêhtir bûn. Melik Mu 'iz pê dihisiya, lê ji îdarekirinê pê ve tu tişt jê nedihat.¹⁰⁴⁴

Farisidîn Aqtay meriv şand cem Melik Muzaferê xwedîyê Hemayê ku jê re qîza wî bixwaze, rewş li hev hat û wî leşker bi ustadarê xwe re şand Hemayê da wê bi xemleke pir, bi cihêzekî giran û ihtîşameke pir amade bikin. Melik Nasir derket pêrgî wan ku bi wan re mehafeyek li ser hêstiran hebû û perdeyê etlesî ya avzêkirî û gewherîn jî li ser bû û hêstirên bin mehafeyê jî nalzêrîn, xilxalzêrîn û xilxalgewherîn bûn. Ew li Dimeşqê daketin ku Melik Nasir qencî bi wan re kir û ew rabûn berê xwe dan Hemayê. Ew bi bûkên ve zivirîn û diya wê qîza Melik Kamil jî pê re bû ku di Dimeşqê re derbas bûn û berê xwe dan Qahîreyê.¹⁰⁴⁵ Ev zewac li zora Melik Nasir çû ku her texmînên xerab hatin bîra wî û li xwedîyê Hemayê jî kete gumanê.

Dema nûçeya derketina wan ji Dimeşqê û hatina wan ber pê ve gihîşt Farisidîn Aqtay, wî dest bi belavkirina xelatê li serdarên din û ji erbabên/tevgerdêrên dewletê û mezinên helqeyê kir û alavên dawetê û siwarên xêlîyê amade kirin. Serdar û leşker ji giringî dan karê xemilandinê, rêzkirina aletên çekirina konê qubikî û lîstika rîman û Mîr Farisidîn jî meriv şand cem Melik Mu 'iz ku jê re li keleyê xaniyeki vala bike.

Melik [Mu 'iz] fêm kir ku mebesta zîlam desthilat e û rabû bi koleyên xwe Mîr Seyfedîn Qutiz û Behaedîn Behadir re li hev kir ku ew Farisidîn bixwaze cem xwe û dema li dehlîzê derbas bibe hingê Seyfedîn Qutiz bigihîjê û bi şûr lêxe wî bikuje. Wan gazî Farisidîn kir, ew bi du koleyên xwe ve hat ku ji xwe ji kesî tu hesab nedikirin û di çavên wî de tu kes, yan tiştekan nînbû.

Dema ew li dehlîzê derbas bû ku yeke teng bû, Seyfedîn Qutiz derbekê bi şûr lê da, milê wî ket, dû re bi şûr tade lê kir ta ku Aqtay jê re got bes e tu gihayî [armançê]. Melik Mu 'iz bi kole û mêrxasên xwe ve derket û bi hev re li ber derîyê kelê rûniştin, behrîyên din jî siwar bûn û bi kincên xwe ve çûn

¹⁰⁴⁴ Li ser rewşa wî û pêşketina deshîlata wî û dû re kuştina wî, bnr. Sibte ibn Cewzî, b. n., 8/792; Ibn Wasil, b. n., 6/176-178; Dewadari, *Kenz*, 8/24-26; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/297-298; Ibn Kesir, b. n., 13/140; Ibn Texreberdi, b. n., 7/10.

¹⁰⁴⁵ Bi tenê nivîskarê me li ser van agah û hûrgiliyên berfireh û qedirgirtina Melik Nasir ji wan re radiweste digel ku xelk hemî diji vê zewacê bû. Ji xwe xelk ji qîza Melik Kamil şaş ma ku çawa digel bêhînkûfîyê ji ev zewac peji-randiye. Ji bo şaşmayîna xelkê li vê zewacê û dijdêrketina wan û rewşa Farisidîn Aqtay û qurekirina bi zewaca keça Melik Kamil re digel îmaya doza beşdariya wî di desthilata Misrê de û kuştina wî, ji hêla Ezedîn Aybeg ve. Bnr. Dewadari, *Kenz*, 8/25-26.

bazara hespan ya bin keleyê bi hêviya ku dê tişteki bikin. Serdar û hêza dorparêz hatin ber xizmeta Melik Mu'iz, hêzên behrîye jî berê xwe dan Şamê û leşker jî da pey wan û wan xaniyên xwe jî bi mal, herem, berhem/mehsûl û giraniyên tê de tev bi halê xwe ve hişt ku Melik Mu'iz jî ew ji serdaran re berdand. Hingê ew bi sancaqan ve siwar bû û siltaniya xwe eşkere kir û li ser desthilatê bi cih bû.

Dema xeber giha Melik Nasir wî şewirmendê xwe civand û axivîn, gihan wê biryarê ku Siltaniya Misrê dê ji Melik Eşrefê kurê Melik Mesûd re bûya û Mu'iz jî dê atabegê wî bûya ku sond [û peymanan nav wan jî] hew ji bo xatirê Melik Eşref bû. Lê niha dixwiyê ku tu bawerî di nav wan de nemaye û ji ber vê jî wan biryar da ku ew [Melik Nasir] meriv bişîne Xezeyê, dilê Behrîyan xweş bike û wan bixwaze cem xwe, qencî bi wan re bike û welatê Misrê bi wan bistîne.

Wî weha kir û şand ji Heran û Helebê jî leşker xwest û di wê rewşê de qasidê Melik Mu'iz giha cem, ew bi bûyerê hisand û ji bo nêzîkbûna behrîyan ew hişyar kir û weha digot: "Evên han gencîneyên Misrê û welatên wê girtine, lê dîsa jî dilbicih û têr nebûne û bi kêrî tu tiştî nayên."¹⁰⁴⁶ Wî gotinên wî nepejirand û komên leşker civand, behrîyan girt ber xizmeta xwe û qesta welatê Misrê kir.

Qasidên behrîyan¹⁰⁴⁷ gihane cem, jê re sond xwarin û dû re ketin ber xizmeta wî ku pêşengên wan Seyfedîn Reşîdî û Mîr Riknedîn Bindeqdarî bûn, ew ciwanên baş î hêjayî yên xweragir û komek memlûk û hejmareke siwaran bûn.

Melik Nasir çû pêşîya wan, ew daxistin, qencî bi wan re kir¹⁰⁴⁸ û gelek mal û xelat dan wan û dehlîza xwe derxist cem piran ku ji her derî ve gelek hawar û leşkerê wî hatin cem. Ew nêzi meh û nîvekê li ser piran ma ku behrîyan ew ji bo çûna lezgîn han dida û digotin: "Ger tu ji bo çûna ser welêt lez nekî ku

¹⁰⁴⁶ Aybeg lê xebirî da ew yekîtîya ku belkî li welatê Şamê di navbera neyarê wî Melik Nasir û memlûkên ku jê reviyabûn de çêbibe, bifeşkilîne û wan koleyan li ber çavê Melik Nasir bêbext û nepêbawer bide xwiyakirin. Bnr. Ibn Texrebedî, b. n., 7/30-31.

¹⁰⁴⁷ Vê kuştina Farisidîn Aqtay Memlûk kirin du beş ku hinek bûne Mi'ezî û hinek jî bûne behrîyên reviyayî û ew jî bûne çend ber û li welatên mîna Şam, Kerek, Se'îd û yên din belav bûn û xerabî kirin ku yên Kerekê gihan cem Melik Mûxis (648-661/1250.1262) û wî ew xweş pêşwazî kirin û qencî bi wan kir. Bnr. Dewadârî, *Kenz*, 8/26-27. Ibn Şedad, *el-E'laq el-Xetîre*, Beşa Lubnan, Urdin û Filistinê, r. 126.

¹⁰⁴⁸ Wî gelek mirgeh dan mezinên wan. Bnr. Dewadârî, *Kenz*, 8/29; Ibn Texrebedî, b. n., 7/30-31.

niha qels û kêmpeya ye, dê piyê Melik Mu'iz erd bigirin û dê dest deyne ser yên ku ji wan ditirse. Herweha ew dê ji nav wan hinekan hilibijêre, bigire ber xizmeta xwe û hêza xwe bi wan xurt bike [ku hingê dê rewş biguhere].” Wî guh neda wan, lê roj bi roj sozê çûnê dida ta ku rewş bû mîna gotina wan.¹⁰⁴⁹

Melik Mu'iz li ser desthilatdariya xwe bi cih bû, di welatê xwe de kesên ku ji wan ditirsiya girt, berê xwe da tevgerdêrên dewleta xwe yê pêbawer û qencî bi hêzên Nasirî û Ezîziyên ku di xizmeta wî de bûn, kir.¹⁰⁵⁰

Dû re Melik Nasir, Melik Mi'ezem Fexredîn Toranşahê kurê Selahedîn kir serekleşkerê xwe û bi leşker ve çû li ser ava pirşor daket. Berbiçav Melik Mi'ezem fermandarê leşker bû, lê di rastiyê de karûbar hemî bi ustadar Mîr Seyfedîn Bektût ve girêdayî bû û hew nav li ser Melik Mi'ezem bû. Baran bi ser wan ve wisa hat ku lehîya wê gihîşt heya ava şor û heya sê rojan tu kesî nikaribû lêmiştê bibirrin û lê derbas bibin ta ku piştî xebat û kêşana zehmetîyeke zêde ji ber herîyê, ew derbas bûn û gihîştin qesra Mu'inedîn ya Xûrê. Meha Adarê hemî baranê bi şev û bi roj li ser hev lê kir ta ku leşker ji ber zahîfiya herîyê bar kir ser gir û deverên bilind.

Giya ewqas pir bû ku hespên wan lê diçêriyan û qelew dibûn û şopên avên çeman ewqas dirêj dibûn ku ji Fîratê mezintir dibûn. Di nav çêreya qesrê de giyayek hebû ku dema hespan dixwar pirç û dûvê xwe diavêtin ku merivan bi vê yekê derew li hev dikirin û digotin: “Hesp lê çêriyan ta ku dûv û pirça hespên xelkê hemî ketin û simên gelek hespan reng vedan.”

Di demeke Nîsanê de avên çeman danîn ku leşker jî zivirî û berê xwe da cemê 'Ewca'yê,¹⁰⁵¹ ew lê daketin û heya havîn û payiz qediya jî lê man û di destpêka zivistanê de jî çûn li Xezeyê daketin.

Heçî Melik Mu'iz, gava nûçe gihanê ku Melik Nasir bi israr diçe Mîsrê rabû mal rêt, leşkerê ber xizmeta xwe zêde kir, dilê xelkê xweş kir û ji Qahîreyê derket çû li Barîdeya navbera Sayih û Ebaseyê daket, bazara çolane di navbera hêza Melik Nasir û Melik Mu'iz de hêsa û şên bû.

¹⁰⁴⁹ Ji xwe Melik Nasir hewceyi serdariyeke erbab î serkeftî bû, çûnki ew naskiriyê bi kesayetiyeke qels î dudilî bû ku nikaribû biryarên qutûbîrr bide. Bnr. Yûnîni, *Zeyla Mîratê*, 1/463; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/323; Henbelî, *Şîfâ*, r. 420.

¹⁰⁵⁰ Melik Mu'iz fersenda xelasiya ji dijberê xwe dit û dest bi tevdîrên diji wan kir, wî hinek kuştin, hinek girtin û dest danî ser jin û zaroyên wan. Ibn Wasil, b. n., 6/179.

¹⁰⁵¹ 'Ewca çemekî navbera Ersûf û Remleyê ye li qeraxê Filistinê. Yaqût, b. n., 4/188

Melik Nasir ji koleyên xwe û yên bavê xwe Melik Ezîz û Nasirîyên ku li Misrê di ber xizmeta Melik Mu'iz de bûn re name şand û xwest ku dilê wan bi ser xwe ve bide. Ew û yên ku nanê wan dixwarin du hezar siwar bûn, wan bi Melik Nasir re li hev kir ku Melik Mu'iz bigirin û tiştê ku Tirkan û xizmetkarên anîbû serê Melik Adilê kurê Melik Kamil, bînin serê wî jî. Lê Melik Mu'iz ku yekî şareza û di rewşên lezgîn de destsivik bû, bi rewşa wan hisiya û roja sêşemê siwar bû ku bi lîstika poloyê/kaşûyê bilîze û serdar û leşker jî di ber xizmeta wî de bûn. Ew çû cem koma Ezîziyan ku Cemaledîn Êduxdî/Îyîdoxdu û Şemsedînê Berilî texmîn kirin ku ew çûye cem wan da xwe nêzî wan bike û wan bibe têxe lîstika poloyê/çewganê. Ew bi lez derketin, wan hesp kişandin da jê re bibin pêş, lê wî ferman kir ku wan bigirin û otaxên wan talan bikin. Bazirgan, leşker û şerxwaz hahakê rabûn, hesp û konên wan û tiştên tê de birin û di bin rêçê de ew birin Qahîreyê û nanê wan birrîn.¹⁰⁵²

Xelkê digot ku ustadar Mîr Seyfedînê Begtûriyê Ezîzî ew [Mu'iz] bi vê hevkarîya wan û Melik Nasir nisandibû, çûnki ji Melik Mu'iz malekî pir gihabûyê ku ji xwe wî Melik Nasir ji vegirtina Misrê bi paş dixist. Wî nedixwest Melik Nasir bibe xwediyê Misrê ji tîrsa ku dê dewlet bibe ya Kurdî¹⁰⁵³ û ya Tirkan dê têkbiçe, çawa ku nedixwest Melik Mu'iz jî li pêşberî Melik Nasir xurt bibe ji bo parastina mala serwerê xwe; lê bêhtir dîtina wî ew bû ku desthilat di navbera herduyan de bimîne. Jixwe di navbera wî û Cemaledîn Îyîdoxduyê Ezîzî û Şemsedîn Eqeşê Berelî de dijberîyeke pir û xeydeke kevn hebû ku ew jê dihesidîn û aciz dibûn ku di ser wan re dihat girtin. Vêca dema nûçeya girtina Ezîziyan giha Melik Nasir hingê ji bo vegirtina Misrê ya niha jê re tu hêvî û pêdiviya amadeyîyê nema, jixwe tu kesê ku Melik Mu'iz jê bitirse jî nemabû û leşkerê wî jî ji xwe ji ber dirêjiya bêpergalîyê qels bûbû.

¹⁰⁵² Li gor Ibn Wasil û Ibn Texreberdî koleyên Ezîzî bûn ku ji Melik Nasir re nivîstî bûn û xwestibûn dest deynin ser Melik Mu'iz ku Cemaledîn Îyîdoxduyê Ezîzî bi wan re nebûbû yek, lê ew ji ji girtin û tiştên ku bi serê yên din ve hat nefilîti ku sala din ew ji hat kuştin çendi ku ew beşdarî tevgerên dijî Melik Mu'iz nebûbû jî. Ibn Wasil, b. n., 6/181-182; Ibn Texreberdî, b. n., 7/30-31.

¹⁰⁵³ Çendi ku ditroknasên hevdem ji ber gelek sedeman newêrin navê Dewleta Eyûbî bi navê Dewleta Kurdî bi nav bikin jî lê di gelek çavkaniyên hingê de eşkere bi navê Kurdî hatine navdan çawa ku navê vê kitêbê bi xwe ji Tarîxa Dewleta Kurdan e. Mina ku 'Usamiyê Mekî jî dibêje, bi ketina Melik Eşref Mûsayê Eyûbî, Dewleta Eyûbî ya Kurdî bi dawî hat.

Sala Şeşsed û Pêncî û Sisiyan (653/1255)

Tê (di vê sala 653/1255'an) de Mîr Seyfedînê Qeymerî nexweş ket ku ew birin Nablusê û lê wefat kir, mîrekên Qeymerî di konê Seyfedîn de serxweşiya wî kirin lê reş girênedan. Mîr Seyfedîn xwediyê Keleya Qeymerê¹⁰⁵⁴ bû ku merivekî mîrxas, rastbîn î saxlem, xwedî nêrînên tuj, ezimdar, tevdiêrdê rewşa xwe û di desthilatê de xwedî peyv bû. Wî ji xwediyê Rûmê re xizmet kiribû ku pê dihat şewirîn û ji Melik Eşref, Bedredîn Lu'lu'ê xwediyê Mûsilê û ji Melik Salih Necmedîn Eyûb re xizmet kiribû ku timî berpirsiyar bû û di karûbarê dewletê de pê dihat şewirên. Dema mir ew veguhestin Dimeşqê û di gora wî ya li Qasyûnê ya pêşberî maristana [bîmaristana/nexweşxaneyê] ku lê ava kirbû, hat veşartin. Wî ji bo avakirina vê maristanê gelek mal xerc kiribû û gelek weqif jî danibûn ser.

Tê (di vê sala 653/1255'an) de Tewaşî Şehabedîn Reşîdê¹⁰⁵⁵ Mezin yê Salihî jî wefat kir û li Nablusê hat veşartin, ew merivekî hişmend bû û ji qencî û dadmendiye hez dikir. Ew ji hêla xizmetdarê xwe Melik Salih Necmedîn Eyûb ve cihgirê siltaniyê yê Dimeşq û der û dorên wê bû ku karên bilindtirîn sipartibû wî û li kî bixwesta ferman lê dikir û kî biviya jî dibirî. Wî ji melikan re dinivîsî û wan jî jê re ku pêbawerê neqîban, zimanpak û xêrhez bû, dilê wî bi ser esker ve bû û nanekî pir dida wan û li ser wan gelek hesab nedikir. Ji jina xwe re xemilandî bû û koleyên wî yên delal hebûn, mîrgeha wî ya dused siwaran bû, lê Melik Salih berê xwe jê guhert û Cemaledîn Yaxmûr li dewsa wî li Şamê kir cihgirê siltaniyê. Wî ew vexwend Mensûreyê û sed siwarî dayê, lê piştî mirina Melik Salih rewş jê re qulipî ta ku çû Kerekê û qesta xizmeta Tewaşî Bedredînê Sewabî kir, lê Tewaşî cira xwe jê re nexweş

¹⁰⁵⁴ Keleya Qeymerê dikeve çiyayê bakurê Mûsilê [nav deverên herêma başûrê Kurdistanê] ku xelkê wê Kurd in, Yaqût, b. n., 4/381

¹⁰⁵⁵ Tewaşî Şehabedîn Reşîdê Mezin yê Salihî yek ji wan koleyê Melik Salih Necmedîn Eyûb bû ku li hemberî Ezedîn Aybegê Tirkmanî bi Melik Muxisê xwediyê Kerekê re peyman girêdabûn û jê re sond xwaribûn. Dewadarî, *Kenz*, 8/14

kir û ew jî ji Kerekê derket çû Şamê cem Melik Nasir ku wî ew girt cem xwe
û heftê siwar danê ta ku wefat kir. Rehma Xwedê lê be, ew merivekî bi hiş û
zilamekî camêr bû.

Institut kurde de Paris

Sala Şeşsed û Pêncî û Çaran (654/1256)

Tê (di vê sala 654/1256'an) de leşkerê Melik Nasir ji Xezeyê çû Til'ecûlê û dîyar kirin ku dê têkevin Misrê, lewra ji Bexdayê xeber hatibû ku dîwana xelîfetiye dê şêxê pêşewa Necmedîn ibn Badîrayî ji bo lihevanîna Melik Nasir û Melik Mu'iz¹⁰⁵⁶ amade bike, ji ber wê jî wan xwest hêza xwe nîşan bidin û têkevin Misrê ji bo nefeqeyê leşker.

Dema Şêx Necmedîn giha Dimeşqê Melik Nasir ew pêşwazî kir û ew li Dar us-Se'adetê daxist ku mana wî ya Dimeşqê dirêj ajot û di vê demê de wî qasidên xwe bi biryarên ku li ser fermana Xelîfe bi Melik Nasir re hatibûn girtin, ve şande Misrê. Peyambir zivirin, leşkerê Şamê ji ber mana zêde li Xezeyê aciz bû û yê Misrê jî ji ber mayina li Barîdeyê. Her yek ji wan çavenêrê hatina peyambir bû û xebergerên jî her roj digotin; "Ew ji Dimeşqê derket." û dû re digotin; "Ew gihîşt Xûrê." lê tu rastiya wan dervediket. Li ser vê yekê Şehabedîn Xazî gotiye:

Ez agahên ser hatina peyambir dixwazim
Bi zanîna ku dê şik û gumanên min rake

Min dixwest ji saloxdêrekî bibihîsta
Lê ne ji Misilmanekê, ji Misilmanekî

Emadedînê Xelatîyê Salihî jî gotiye:

Gotin ku qasid hat û gotin ku wî
Rojekê ji Dimeşqê qesta dûrîyê nekir

¹⁰⁵⁶ Xelîfetiya Ebasîyan digel ku li ber ketinê bû û hesasiyeta wê ya berpirsyarê jî kêr bû, lê ji ber ralûkeya Moxolîyan dixwest ku hikmê xwe yê rûhanî û manewî li ser wan bi kar bîne, çendî ku li ser desthilata wan hikmê wê yê yekser tunebû jî. Zehebi, *Iber*, 3/272; Yûnîni, *Zeyla Miratê*, 2/12.

Cudayî pir bû û ez rastî Misilmanekî ku ji
Qasidekî rast bûyerê salox bide, nehatim

Şêx Necmedîn ranebû ta ku biryara lihevhatinê di navbera Melik Nasir û Melik Mu'iz de dernexist û li ser wê biryarê rabû peyambirên xwe şandin Misrê. Aştî li ser vê çêbû ku Şam ji 'Eriş û qeraxê ve ji Melik Nasir re be û ji Şamê tu der negihîje Melik Mu'iz,¹⁰⁵⁷ qasid ji Misrê hatin û biryar hat dayin ku Şêx Necmedîn ji Dimeşqê derket, berê xwe da Misrê û gihîşt Til'eculê, leşker ew pêşwazî kir û ew bi çûna wî pir şabûn ku Ibn el-Mî'mar li ser vê weha gotiye:

Ji pêşewayê rêrastkar qasid hat
Min navê rehmet û şîretan lê kir

Hemî meriv pêbawer in
Ger ku nîşanên wî aştî be

Şêx Necmedîn ji Til'eculê berê xwe da Remleyê û giha leşkerê Misrê ku Melik Mu'iz ew pêşwazî kir û pir qedrê wî girt. Rewş ji hev qetiya û ew zivirî Şamê û pê re ji Mîr Farisidîn Aqtayê Atabeg bi qasidî ji Melik Mu'iz çû cem Melik Nasir. Ew gihîşt Til'eculê dehlîz danî, leşker vegerand û çû giha Dimeşqê, Melik Nasir li ser biryara [ku dabûn] sond xwar û Mîr Nûredînê kurê Micelayê Hekarî bersiv bir û giha Misrê. Melik Mu'iz ji sond xwar û zivirî Qahîreyê û li ser desthilatdariya xwe qenc rûnişt.

Leşkerê Melik Nasir hat Dimeşqê, ew derket çû pêrgî wan, ew xelat kirin û destûr da wan ku belav bibin, herin welat û mîrgehên xwe û Melik Nasir ji li keleya Dimeşqê ma.

¹⁰⁵⁷ Çendî ku nivîskarê me dibêje tu der ji Şamê negihaye Melik Mu'iz ji lê di hinek çavkaniyan de mercên lihevhatinê ew bûn ku digel Misrê ji qeraxê welatê Şamê ji cihê ku ji Melik Salih Necmedîn Eyûb re bû ji Melik Mu'iz re be û Melik Nasir tu memlûkên behri ku diji Melik Mu'iz rabûbûn, nehewîne. Li gori Ebu l-Fida lihevhatina wan sala 653/1255'an bû, lê li gori Texreberdî îsal (654/1256) bû. Bnr. Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/298; Henbell, *Şifa*, r. 415; Ibn Texreberdî, b. n., 7/11-12.

Tê (di vê sala 654/1256'an) de lanetî Hulawûn¹⁰⁵⁸ ji ordugehê/sipahgehê bi Moxolan ve derket ku Baycû¹⁰⁵⁹ jê tirsîya û ji Bexdayê re çend caran nivîsî ku pê re bibin yek da bibe Misilman û here pêşîya wî, lê ji tirsî ku dek be ber-sîva wî nehat dayîn, digel ku ji Melik Nasir jî alîkarî xwestibû.

Hulawûn/Hulagû dest bi keleya Alamûtê û derûdorên pê ve û welatên Îsmailîyan yê cîranên wê kir û şûr xist nav wan û ji bilî yên di keleyê de tu kes ji wan nehişt. Wî Alamût û keleyên wê di hesarê de girt û ew xist tengasîyê heya ku ew vegirt, wî xwedîyê wê¹⁰⁶⁰ û hemî Îsmailîyên ku lê bûn kuşt.

Ji ber vê jî bizdeke mezin kete dilê Bexdayê, Şamê û melikên Îslamê yên din û nameya cihgirê Xelîfe yê Erbilê Seyid Şerîfê Sahîb Tacedîn ibn Selaya gihîşt Melik Nasir. Wî ew ji bo yekîtî, kombûn û zêdekirina leşker han dida û jê dixwest ku leşkerê Misrê jî bi xwe re hilîne û bi leşkerê Rûm, Cezîre, Bexda û Mûsilê re jî yekîtî çêke û pêkve bi lez herin ser Hulawûn/Hulagû berî ku ew here ser wan ku hingê dê nikaribin bibin yek û bigihîjin hev. Wî di nameya xwe de digot: "Ger ew yekîtîyeke weha çênekin, hingê bila keleyan asê bikin û girîngî bidin parastina wan, nexwe rewş ji texmîna we xetertir e. Lewra tu hêz û tevgerên yeke yek pê nikarin û bi tu kesên din re nayê pîvan, çunkî çi hikimdarên ku li erdê hene, hemî pêkve bibin yek û herinê jî belkî [incex pê karibin]."

Lê ji ber karekî ku Xwedê weha dixwest bêhişîyê xwe dabû ser hemî dilan.

Baycû û Tatarên ku li Derbabekê bûn çûne cem û wî ew ji Rûmê re bi çek kirin û şandin ku dema ew gihîştin Rûmê, xwedîyê wê revîya welatê Eşkerê/Elaşgirê û wan bêastengî û bêberxwedan dest danî ser.

¹⁰⁵⁸ Ew Hulagû Xanê kurê pêncemîn yê Tiwala Xan bû ku li ser pêşniyaziya birayê xwe Mengû Xan bûbû serekfermandarê hêza Moxolî ya êrîşkar berbi rojavayê Asya ve. Ew di sala 664/1265'an de miribû. Bnr. Hemedanî, *Cami' et-Tewarîx*, r. 162; Ibn 'Îmad, *Şuzurat*, 5/316.

¹⁰⁵⁹ Ew Mîr Baycû bû ku serdarê hêzên Moxolî yên ku di dema Xelîfe Mustensir Billah (m. 640/1242) de êrîşî Bexdayê kiribû ku berî wê piştî dorpêçan û cengeke dijwar dest danibûn ser Erbilê/Hewlêrê jî. Ji bo agahiyên bêhtir bnr. Hemedanî, *Cami' et-Tewarîx*, r. 191; Ibn el-Edîm, *Zubdet el-Heleb*, 3/268-269; Ibn Wasîl, b. n., 5/313-14, 326-27; Dewadîrî, *Kenz*, 7/353; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/276.

¹⁰⁶⁰ Ew Riknedîn Xwirşah bû ku di sala 655/1257'an de piştî ewleyîdanê teslîmî Hulagû bûbû ku dû re Hulagû ew şandibû cem Mengû Xan û wî jî ew bi zarok û malbata wî hemî ve kuştibû, digel alîkarîya wî bi Hulagû re ku keleyê dabûyê jî. Hemedanî, *Cami' et-Tewarîx*, m 2, c. 1/255-258.

Ew zivirîn ser Xelatê û çûn gihan heya Meyfarqînê ku di destê Melik Kamilê kurê Şehabedîn Xazî de bû, ew çû cem Hulagû û kete ber xizmeta wî, qedir dayê û belgeya ku ew raspêriya Hulagû dipejirîne nivîsî û vegeriya welatê xwe.

Tê (di vê sala 654/1256'an) de Bexdad bi awayekî gelekî xerab ku kesî nebînabû di bin lehîyê de xerq bû ku Xelîfe bêgav ma bar bike here xaniyê ser sikrê/bendavê; av ket seraya Xelîfe û Wezîr û gencineyên Xelîfe û minber hemî bin av bûn.¹⁰⁶¹

Tê (di vê sala 654/1256'an) de Melik Nasir Yûsuf ibn Melik Ezîz medreseya xwe ya navdarê bi Dar us-Sarimidîn Re'îş ya cem Derîyê Feradîsê vekir ku di dêlindêza vekirinê de Melik Nasir, mîr û serdar, hiqûqnas, giregirên Demeşqê û qazî jî amade bûn ku rojê hêjayî ditinê bû. Qazî Sedredîn ibn Senîy ud-Dewleyê Şafî 'î jî lê ders dabû.¹⁰⁶²

Herweha tê (di vê sala 654/1256'an) de Melik Nasir avakirina tirbeya mezin ku li rexê Çemê Yezîd li navsera çiyayê Qasyûnê ava dikir û pir girîngî didayê, tamam kir. Ew bi xwe digel serdar û mezinên hêza dorparêz diçû ser karûbarê wê ku serdar bi xwe jî tê de dişuxulîn û wî jî ji wan û ji kesên pêşesaz yê amadekirina sifrê û çêkirina helawê re sifre datanî. Wî li tirbeyê xanî, salon û mûzeyên ku li Qasyûnê ji kesî din re nehatibûn avakirin, saz kir ku paşê ew bû zende/ibret ji yê zende gir re, çunkî ew jî mîna hinek kesên din hat kuştin û avêtin, lê gora wî nayê zanîn.

¹⁰⁶¹ Li ser niqobûna Bexdayê ya vê salê (654/1256) bnr. Sibr ibn Cewzî, b. n., 8/794; Ebû Şame, *Zeyl*, 295; Ibn Kestir, b. n., 13/143; Ib texreberdî, b. n., 7/31.

¹⁰⁶² Ji bo agahiyên bêhtir li ser vekirina vê medresyê, bnr. Ibn Kestir, b. n., 13/146; Ibn Texreberdî, b. n., 7/3; en-Ne'îml, *ed-Daris*, 1/459.

Sala Şeşsed û Pêncî û Pêncan (655/1257)

Tê (di vê sala 655/1257'an) de Melik Nasir Selahedîn Dawid¹⁰⁶³ ibn Melik Mi'ezem İsa ibn Ebûbekir ibn Eyûb li nêzikî Biweydaya kûrana pêşberî Dimeşqê wefat kir. Ew di tineyî û rebenîyeke pir de bû ku di vê nexweşîya xwe de qels bû, lê nikaribûn jê re xiftanekî bianîna da dilê wî şa bikin. Melik Nasir Yûsuf beşdarî cenazeyê wî bû, lê tu kes ji xelkê Dimeşqê beşdar nebû ku ew vegihestin Qasyûnê û di goristana bavê xwe de hat veşartin. Ew yekî hêja, zana, şair, edîb, jîr û camêr bû, ji xêrê hez dikir, qedir dida feqîr û zanayan û di zanista agahên pêşîyan, di mentiq, siruşt û zanîna xwedayî de pir şareza bû û beşdariya wî di hemî tiştên ku di kitêba Iqlîdes/ Euklidus de hatibûn çareserkirin hebû. Şêx û seydayê wî jî Şêx Şemsedîne Xwisroşahî bû û gelek honrawe ji ber zanibû û agahdar û serwextê bi tarîx û heyamên Ereban bû. Wî ji ferhengê jî vedigusat, ew nehwi/rêzimanas bû û ji mezhebê îmamê Henefî jî baş serwext bû ku di xeberdanê de hiqûqnasên naskirî hemî disekinand.

Dem lê qulipî û gelek caran ji welatê xwe dûr ma, demekê bavê wî ew şand Erbilê/ Hewlêrê ku du salan lê ma, çunkî Mizafereîdîn ibn Zeynedîn bi Melik Mi'ezem re li hev kiribû û ya wan bûbû yek ku ew here cem wî. Ji ber ku temenê Mizafereîdîn mezin bûbû, wî ji Melik Mi'ezem Şerefedîn İsa xwestibû ku kurê xwe jê re bişîne Erbilê da dema wefat bike ew Erbilê bispêre wî.¹⁰⁶⁴ Mizafereîdîn qedrê wî girtibû û Piştder û Raneyê [Ranyaya niha] bi mîrgehî dabûnê û mehaneyeke pir jê re terxan kiribû, lê digel vê jî wî bêriya Dimeşqê û xweşîya wê dikir.

¹⁰⁶³ Ew Siltan Melik Nasir Selahedîn Ebu l-Mefaxirê (606-655/1209-1257) kurê Siltan Melik Mi'ezem Şerefedîn İsayê kurê Melik Adilê kurê Eyûbê kurê Şadiyê kurê Merwan bû ku di sala 606/1209'an de hatibû dinê. Ebû Şame. *Zeyl*, 306; Ibn Xelikan, b. n., 2/217, 3/11, 42, 44, 166,167, 324; Ibn Wasil, b. n., 6/188, 191-193, 202, 219-238; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/298-99, 303; Dewadarî, *Kenz*, 836-37; Ibn Kesir, b. n., 13/149; Ibn Texreberdî, b. n., 7/58; Henbelî, *Şîfa*, r. 346-358.

¹⁰⁶⁴ Çunkî tu zaroyên Mizafereîdîn Gokbûri tunebûn. Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/254

Bavê wî şandibû pey û ew xwestibû cem xwe ku ew di sala şeşsed û bîst û sisiyan (623/1226) de vegeyriyabû Dimeşqê û heya sala şeşsed û bîst û çaran lê mabû. Ji ber ku hingê bavê wî miribû ew li dewsa bavê xwe heya sala şeşsed û bîst û pêncan li ser karê siltanîyê mabû. Lê dû re Melik Kamil û Melik Eşref çûbûn avêtibûn ser, Dimeşqê jê sitandibûn û ji dêla wê ve Kerek, Şewbek, Xelîl, welatê Qudsê, Nablus, Beysan, Xûran, Belqa û Seltê dabûnê.¹⁰⁶⁵

Wî barkir çû Kerekê lê dû re gava ji Melik Kamil re hate gotin ku wî ji xwedîyê Rûmê¹⁰⁶⁶ re name şandîye, di derbarê wî de fikrê Melik Kamil hat guhertin û ew jî ji tirsê apê xwe Melik Kamil rabû berê xwe da Bexdayê. Ew demekê lê ma, lê ji bilî ku li nik Melik Kamil meherîya wî hat kirin, ew negiha armanca¹⁰⁶⁷ xwe û vegeyriya Kerekê.

Dema ku di navbera Melik Kamil û Melik Eşref de dijîti derket hingê Melik Kamil Qazî Eşrefê kurê qazî Fazîl şande cem û Melik Eşref jî Sefyedîn ibn Merzûq şande cem ku heryek ji wan dixwest wî bikişîne cem xwe. Ew çû hêla Melik Kamil¹⁰⁶⁸ û jê re nameyek nivîstî ku serê wê weha bû:

“Min ji bilî ku ez erzbirina xwe kêr bikim da tu bibînî ku ez bi hezkirina te dimirim, tu tişt nedixwest. Û ez qewmekî dinasim ku ji min veqetiyar, li hev ketin û ez jî derketim xerîbîyê û rastî xesarê hatim.”

Melik Kamil ev [gotinên wî] ecibandin, ew gazî ber xizmeta xwe kir û ew jî çû li cem wî ma heya dema bûyera wî ya bi Melik Salîh Necmedîn Eyûb re çawa ku me qal kir.¹⁰⁶⁹ Piştî hingê wî berê xwe da Helebê ber xizmeta Melik Nasir û Kerekê da zaroyên Melik Salîh. Ew demekê di ber xizmeta Melik Nasir de ma, lê wî dest danî ser û dû re ew derxist ku wî jî berê xwe da Bexdayê lê wan ew qebûl nekir û dîsa vegeyriya Şamê. Di pey de ew çû xwe avêt welatê Şewbekê cem hinek Ereben wê derê ku berê qencî bi wan kiribû.

¹⁰⁶⁵ Li ser van bûyeran bnr. Sibî ibn Cewzî, b. n., 8/644-657; Ibn Emîd, *Exbar*, r. 137-138; Ibn Wasil, b. n., 4/257-258; Ebu l-Fida, b. n., 2/238-241; Ibn Kesîr, b. n., 13/94; Henbelî, *Şîfa*, r. 346-348.

¹⁰⁶⁶ Ew di sala 631/1233'yan de bû. Ibn Wasil, b. n., 5/82-83, 100-114

¹⁰⁶⁷ Di destpêkê de Xelîfe Mustensir Billah ji bo xatîrê Melik Kamil zêde xweşbînî nişani wî nedabû, lê dû re qedrê wî girtibû û ew xweş pêşwazî kiribû û ji bo lihevanîna wan xebitibû. Ibn Wasil, b. n., 5/106

¹⁰⁶⁸ Ji bo vê rewşê, bnr. Ibn Wasil, b. n., 5/125-126; Ebu l-Fida, b. n., 2/261; Henbelî, *Şîfa*, r. 316.

¹⁰⁶⁹ Bnr. li jor beşa desthilata Melik Salîh Necmedîn Eyûb, r. 354, sal 637/1239.

Wî Melik Muxîsê kurê Melik Adil şand, ew çû ew [Melik Nasir] girt lê dû re ew berda ku ew heya mirina xwe di kêmtirîn rewşê de jiya, çawa ku me dîyar kir.

Tê (di vê sala 655/1257'an) de Melik Mu'iz Ezedîn Aybegê Tirkmanîyê Salihî ku hikimdarê Tirkan yê pêşî bû, wefat kir. Ew memlûkê Melik Salih Necmedîn Eyûb bû ku li cem wî bi pêş ketibû û bûbû xwedîyê nanê sed û bîst siwarî. Ew yekî hişmend î bihêz, camêr, qenc, mêrxas û pêşeng bû; çawa ku jixwe berê me awayê destdanîna wî ya ser welatê Misrê gotibû ku dema Melik Mi'ezemê kurê Melik Salih hatibû kuştin ew jî bi wanên ku biryara kuştina wî dabûn, re bû. Wan ew (Melik Mu'iz) kiribû atabegê xatûna welat Şecer ed-Durê û wî jî mal û milk dabû, rû dabû behriyeyan û destê wan dirêj kiribû. Dû re wî dîtibû ku karûbar bi siltanîya Şecer ed-Durê nameşe çendî ku xutbe jî li ser mînberan bi navê wê dihat xwendin û navê wê li ser dînar û dirheman dihat nivîsîn jî.

Ev reng desthilat xerab dihat bihîstin ku loma rabûn siltanîyê dan ser navê Eşrefê kurê Selahedîn Yûsufê kurê Melik Mesûdê kurê Melik Kamil ku êdî eşkere xutbe jê re hatin xwendin, dînar û dirhem jî li ser navê wî hatin derbdan. Lê belê di rastîyê de jê re tu hikim tunebû û wî nikaribû bê fermana Atabeg Melik Mu'iz gepa xwe jî daqurtîne.

[Rewş weha ma] heya ku li pêşberî Melik Nasir rabû û li ber hev rêz û pahn bûn çawa ku li pêş me qala bûyerê kir, hingê Melik Mu'iz li ser desthilatê bi cih bû û bi Şecer ed-Durê re zewicî. Wê gencîneyên Melik Salih û malê wî ku jê pê ve tu kesî pê nizanibû, nîşanî wî da û pê jî hê bêhtir li ser desthilatê rûnişt û Mîr Farisidîn Aqtay jî jê dûr bûbû. Hingê ew bi sancaqê ve siwar bû, siltanîya xwe eşkere kir, destê wî qewî bû û karê wî mezin bû. Dû re ew li jina xwe ya diya kurê xwe Melik Mensûr Nûredîn Elî vegeriya ku berê ji bo xatirê Şecer ed-Durê ew mahcir kiribû.

Îcar dema Faris Aqtay jî deshilata wî pejirand û dengê sipaha Melik Salih jî ji ser rabû hingê berê xwe ji Şecer ed-Durê guhart ku berî hingê wê xwe li ser mezin fikir û dida zanîn ku di rastîyê de desthilat ya wê ye.

Şecer ed-Dur ji bo ku Melik Mu'iz rû û guh nedayê jê hêrs bû û rabû bi dizî ji Melik Nasir re nivîsî û di navbera wan de yekîtî çêbû ku ew lê bixebite da Melik Mu'iz bikuje û dest deyne ser welat heya ku Melik Nasir jî here

bigihîjê da welêt teslîmî wî bike û pê re bizewice. Ew her ji bo kuştina wî dixebitî ta ku fersend jê re çêbû û ew kete hemama xaniyê wê ku hingê wê Sencerê koleyê Aqtay¹⁰⁷⁰ xiste cem. Dema Mu'iz ew dît pir hêrs bû ku yekî weke wî ketiye hemama jinan û lê kir qêrîn lê ew neçû û kulmek avêtê, ew ket û serê wî li erdê ket, carîyeyan jî bi qapqapkan lê da heya ku ew kuşt. Wê [Şecer ed-Durê] bûyer veşart, [dû re] li Şecere ud-Durê jî komplo hat kirin ta ku memlûkên wî [Mu'iz] ew kuştin û avêtin binê keleyê ku dû re ew ji bo şûştinê birin û hat veşartin.

Hemd bi tenê ji Xwedê re û selat û selam li ser serwerê me Mihemmed û malbat û hevalên wî be!¹⁰⁷¹

Institut kurde de Paris

¹⁰⁷⁰ Li gori Ibn Wasil û Ebu l-Fida ew memlûkê Tewaşi Mihsinê Cewceriyê Salihi bûye ku bi hinek xizmetakarên Selahi yên din ve ketinê û lê xistine ew dane erdê. Herweha ibn Wasil behsa vê yekitiya navbera wê û Melik Nasirê Eyûbî ji nake û li gori wî sedemê hêrsbûna Şecer ed-Durê ji neku vegeza wî li jina wî ya kevn bûye, lê ji ber ku wî birayar dabû dê bi qîza Bedredîn Lu 'lu 'ê xwediyê Mûsilê re bizewice. Li gori Dewadari ji ew xizmetkarê ber destê Farisidîn Aqtay bûye û navê wî ji Belkan bûye û hinek hevalên Aqtay dema ku Melik Mu'iz dest daniye ser wan ku wan biavêje zindanê hingê wan Şecer ed-Durê bi helwesta wî ya zewaca bi qîza Bedredîn re hisandiye. Lê li gori Ebû Şame koleyekî Melik Salih ji ber kuştina kurê wî Melik Mi'ezem Toranşah/Torinşah ve pêşi bi dizî Farisidîn Aqtay û dû re ji ew [Melik Mu'iz] kuştîye, lê guman ji Şecere ud-Durê ji hatiye kirin ku ji bo vê yekê dû re ew ji idam kirine. Ibn Wasil, b. n., 6/194-195; Ebu l-Fida, *Muxteser*, 2/200-201; Dewadari, *Kenz*, 8/30-32. Ebû Şame, *Zeyl*, 300-301.

¹⁰⁷¹ Ev rûpelê dawî ji rêza "- çendi ku li ser minberan bi navê wê xutbe dihat xwendin" û pê ve heya dawiyê ji destxetên zana û diroknan û hedîsazan el- 'Urfayî el-Me' rûf/el-Mexribî ne, rehma Xwedê lê be. [Ev nota bin rûpelê paşî ye]. Herweha hem ev rûpelê ku ji destxeta Urafayî ye û rûpelê berî wî jî ji rîsta paşî ji şî'ra Melik Nasir Selahedin Dawid ibn Melik Mi'ezem İsa pê ve heya paşîya destnivîsê ji çapa Erebi kêm e ku çawa dibêje di kopya destê Hesneyani de kêmasî hebûye û nehatiye xwendin.

Institut kurde de Paris

Institut kurde de Paris

Institut kurde de Paris

ثم انقضت تلك السنون واهلها

فكانها وكانهم اهلها

Institut kurde de Paris

علي المناير ويثبت اسمها على الدرهم والدينار فسأت السعة بذلك
 وسلطنوا الاشرف بن صلاح الدين يوسف بن الملك الناصر في الكامل
 وخطب له وضرب الدرهم والدينار باسمه ظاهرا وفي الباطن
 وليس له اسم حكم ان ياكل لغمه لعنير امر الملك المعز انا بك
 لي ان ضرب الصاف مع الملك الناصر كما تقدم بشرحه فتملن
 الملك المعز ونزوح سجد الدر واظهره علي خزائن الملك الصالح
 امواله التي ما كان يجمعها احد سواما وزاد ملكه الي ان
 ملكه الابير فارس الدين اقطاعا ورب بال صنا جو واخذ
 السلطنة لنفسه وعظم شأنه وماله الي زوجته والدة ولد
 الملك المنصور نور الدين علي وكان قد يجمعها اكرام لشجر الدر
 اقلب الناصر اقطاعا وحصل له خزائن الملك الصالح اعرض عن
 شجر الدر وكانت تتعاطم عليه وتظن ان الملك له على الحقيقة
 فارت سجن الدر من اعراضه عنها وكاتب الملك الناصر في السيرة
 القوم الخائف منها وبينه ان تعلم على قل المعز ومنسك له والبلاد
 الي ما يصل الناصر وتسلمها اليه وتزوج به ولم تنزل تعلم على ذلك الي
 لاحت لها الفرصة بدخوله الي حمام دارها فادخلت عليه سخي
 كان يملوكا لافطال فلما راه المعز ارتاع لدخول شله الي حمام الناصر
 ماوح فيه فللمه لكمه ضرب راسه الارض وجعل الجوار يضربه
 لقباقية الي ان مات واخبر به ورت على شجر الدر الي ان
 سلمها الي الملك والفت تحت القلع م حلت وعسلت ودقت
 والحسد وحده وصلي الله على سيدنا محمد وآله وسلم وحسبهم يوم الرطل

في تاريخ الامم والملوك
 في تاريخ الخلفاء الراشدين
 في تاريخ بني العباس
 في تاريخ بني الموحدين
 في تاريخ بني الناصر
 في تاريخ بني المنصور
 في تاريخ بني المظفر
 في تاريخ بني البرقي
 في تاريخ بني البزرجي
 في تاريخ بني المصطفي
 في تاريخ بني المظفر
 في تاريخ بني البرقي
 في تاريخ بني البزرجي
 في تاريخ بني المصطفي

في تاريخ الامم والملوك
 في تاريخ الخلفاء الراشدين
 في تاريخ بني العباس
 في تاريخ بني الموحدين
 في تاريخ بني الناصر
 في تاريخ بني المنصور
 في تاريخ بني المظفر
 في تاريخ بني البرقي
 في تاريخ بني البزرجي
 في تاريخ بني المصطفي

جزا الملك الكامل وعاد الى الترك ولما حصله خلف من الملك الكامل
والملك الاشرف سير اليه الملك الكامل للقاضي الاشرف القاضي
للعامل وسير اليه الملك الاشرف صفى المرمر من زوقه فلهما
يطلبه ان يكون معه فمال الى الملك الكامل وكسب المرمر ما اوله
وما شئت الا ان اذل عواد الى علي بن ابي طالب هو ان هو

واعلم تو ما دار قوى شرق و غربت اى قد اصبت جا بوه
فما عجب الملك الكامل ذلك وصل الى حدته ولم يزل الى ما حكي

له مع الملك الصالح محمد بن ناصر حقا الى المرتبة الى حلب
وسلم ان ان الكمل ويقع في حربه الملك الناصر واعتقله ثم
اخرجه ونوجه الى عزاز فم يقاتل عليه وعاد الى الشام
ثم توجه الى بلد السواد اثنا الى عرب فقال كان له عليهم
احسان ايام ملكه فسير الملك العادل اليه واعتقله
ثم اطلقه وتلاشت بدلا له والى ترفه على اذ كبرنا

ول الملك الناصر في الملك المغر عازرا في الصالح وهو اول ملوك الاتراك
الاتراك كان ملكا السلطان الملك الصالح بمصر في تقدم عنده
واعطاه جبراه عسرا فارسا وكان شهما حيوادا ثم
شجاعة مقداما وقد ذكرها صورة ملك الدار المصم وان
لم قتل الملك المصم من الملك الصالح كان من جهله من قاص
على قلبه وانهم تركه للملك الناصر في شجر الدر وان
بذل اعطاه دبط وجهه للجريه وطول برجه ثم راد ان
الجال ما يمتي سلطه شجر الدر وكان يحطبه لها على المنابر

176
اولا من المنظر الطبيعي والا الهى واكثر اركانها كذا من حرد
كتاب اقليدس وكان يحده الثلج ثم اركان الخمر وناسا الهى
وكان يحفظ اشعار كثيرة وعلى رهنه من التواريخ واما
للرب نعى كثير وينقل من اللغة ويعرف للبحر والعباد
لهذه الامام لى جيفه معونه جيله بحيث يعطى العفا
المعروفين بحسنه تغلب به الرمان ونا مرار اعرا الا وكان
وسيره والى الى اربل باقام بها مدة من ذلك ان كان
قد اتفق مع الملك العظمى مطرف الدين بن ابي محمد صارت
لهنهم بلده وكان مطرف قد كبر سنه فطلب من الملك
العظمى وابى على ان يرسل اليه بطلبه ان جرى
عليه موت يسلم اربل فامر مطرف واقطعة بتدبير
والراند واقام له راياعظها ومع ذلك كان يساق
للادمى وقد لها سيره والى طلبه فاجاد الى اربل
سنه ٤٤٤ عشره تايه واقام الى سنه ٤٤٥ من موالى
فان وقام الى السلطنة بعد الى سنه ٤٤٦ من موالى
الى السلطنة الشريف ولقد ومنه لا مشوق وعوضه عنها
للقرون والشوك والكنك ببلد القديس ونا باسن
وبيان ولا اعوار واللبقا واللبنت فاسيدك
للمكران ثم جعل من الملك العظمى اربل فاعطيه لما نقل عند
انه كان صاحب اللوم فحاف من الملك العظمى الى حرد
لا بعد لواعام بها مدة ثم نال عرض سوى لى سيرة و

برز محاصراً لا الموت وتلاعها ومضاتبا لها الى ان بلماه وقتك
 صاحبها وجميع الاسما عليه الذي بها وحصل بعد اذ ان
 وسابرو ملكا لاسلام منه رعب عظيم ووصل كتاب
 السيد الشريف للصاحب تاج الدين صلاحا يا ماسا كليفه
 باربل الى الملك ناصر وهو يحضه على اتناق الحكمة واجمع
 ولا اسجد لهم ولن ياجد معه عكر مصر وسعود عسكر
 الروم والجبهة بعد اذ اوا لوصول ريبا لرو قصد بلاد
 قبل ان يقصد لهم ولا يتدرون على الاجتماع ويقولك
 في كتابه وان لم يتقوا الى محصور القلاع وهوون كقصها
 فالامر اعظم مما خطر لهم فهذا الرجل ما يمنع معه
 مداراه وما قصده الاملا لا يرضى جمع ولا تناس بعينه
 وكانت الغفلة قد عمت العلوب لا يرويه الله تعالى
 واجتمع اليه بالجو والسيار الذين كانوا يدين بانسان وجههم
 الى الروم مجال وصولهم الروم لهرب صاحبها الى بلاد
 لا اشكري وملكوها من غير مانع ولا اذاع وعاد وعلى
 فلاح ووصلوا ميا فارتين وكان صاحبها المهدى التائب
 لسهها بلر غاري قد لوخبه الى حده لهما دون ووجد
 في الحاضره واكرمه وكتب له زمان بذلك وعاد الى
 بلاده ^{٥٥} وفيها عرفت بعد اذ عرفنا شنيعا
 لمعهد مثله كمت انتقل كليفه الى دار المشناه ووجد
 انما الى دارا كليفه والوزير وعرفت حراس كليفه والمناشر

ملك محمد بن ابي

الملك المعز الشامشي وصل القضاء من مصر لغير اكمال وخرج
الشيخ نجم الدين من دمشق من جهتها الى مصر ووصل نيل الجول
والتقاء العسكر وهو فرحاً رائداً فقال للمعز ملك
التي رسول من اقام المهدي سيمته اليانه والتصريح
وكل انسان به من ان كان من امانه الصلح
وتوجه الشيخ نجم الدين نيل الجول ودخل الرمد
ووصل العسكر المصري والتقاء الملك المعز وزيادني
الرامه وفتحها اكمال وعاد الى الشام وصحته لا ايسر
فارسا اقطاي اليه رسولاً من الملك المعز الى الملك الناصر
فوصل نيل الجول ورمى اليه ورد للعسكر ووصل دمشق
وحلف الملك الناصر على ما استوف وعاد ما يحوان لا ايسر
فعد المرز محلي الهكاري ووصل مصر وحلف الملك المعز
وعاد الى القاهرة فملكه سلطنة ودخل عسكر الملك
الناصر دمشق وخرج والمقاتل وخلق عليهم واعطاهم دسوا
تفرقوا في بلادهم واقطاعاتهم واقام الملك الناصر بتلقه
دمشق و ديها خرج اللعين ملاوي
من الاراد وما بعد فخانها ما يحو وكان له بعد ان سقوا
ويدخله الاسلام ويلتقيه فحاوره ان لمن ذلك مجده علم
ما اجابوه وكذلك اعتمد مع الملك الناصر وابتدوا الملاوي
تقلعه المون وبلادها وبلاد الاسماعيلية الحان لها
ورمي فيهم السيف لم يسق منهم الا امر تخص تنقله فلم

سنة الرابور والمخون وسماه
 بها رجل عسكر للملك الناصر من غزاة التي نزل العجوة اطهره المدخول
 الامصر وذلك انه وصل البحر من بغداد ان المدوان قد جرد
 الشيخ الامام رحم الله من البادر الى ليصلح بين الملك الناصر
 المعز فاطهره البتوه والدخول الى مصر والتقى في العاكر
 فوصل الشيخ بحم للس الى دمشق والساه الملك الناصر وانولده
 اعداد السعادة وخال مقامه مدني وارسل قصاده الى مصر
 بالقر مع الملك الناصر وما امرت بالكيلفه وعادت الصلا
 وصبر العسكر ان الثاني من طول المقام بغيره والمصر
 من مقام المارده وتوكل منها مستظرا وصوله والا ارجف
 كل يوم يتزكو انه طلع من مشرق كحلونه انه وصل الى القور
 ولا يطاع لذلك **صحة** فقال ذلك بهار عاري المعمار
 اني باخبار الرسول لطالب علما يزيل تشككي **صحة**
 واددولووا سمعتها مروية لا عن سليه بل عن **صحة**
 وقال ذلك عما كثر اكل طي الصاخي

قالوا الرسول اني قالوا انه ما رام يوما عن دمشق تزوجا
 كثر الخلاف وما طفت **صحة** يروي الحديث عن الرسول
صحة

ولم يزل المتعجم للمدني قد راسر الصلح بين الملك الناصر
 والملك المعز وسير قصاده بذلك الى مصر بذلك وفصل
 اكل ان يركب انعام من العريس وراح للملك الناصر

فكان رجلاً شجاعاً جاداً راعياً ثابتاً وعزيمة ماضية مدبراً
 لحواله ما فدا الكلمة في الدول خدم صاحب اللوم وكان بها
 ممن نبتا رايه وخدم الممدد اسرف ومدبر للول صاحب الموضد
 والممدد الصالح نجم الدين و لم يزل مقدماً مشاراً اليه سار
 الدول ولما توفي حمل الخ مشور دقن بترتبه التي تقاسون
 فبالها لما استبان الذي بناه تقاسون ونفق على بناه لهذا
 المارسبان ابوالاحمه وادقن عليه وقوفاً بشير ٥
 و...
 ودقن تقاسون وكان رجلاً عاقلاً محباً للخير والعدل وكان
 ماسل سلطنة مدبر واعمالها من جهة محذره الممدد الصالح
 نجم الدين وقوض اليه ارملة الامور فكان يأمر من غنا وينفع
 من شتا زيات المملوك ويكاتبه وكان مامون التقية
 طاهر اللسان محباً للخير يميل الى الاخذاء ويعطيهم الاجر
 الوافر ولا يستكثر فيهم شيء وكان محباً لاسرته وكره الممدد
 ملاح وكان يعطى له ما في قاس واعرض عنه الممدد الصالح
 ودلى على سره وعرضه ماسل سلطنة ما انشام واستدعاه
 الى المصروف واعطاه ما به دارس وتقلبت به الاحوال بعد
 الملك الصالح الى ان حدم بالكراد صار يقصد حظه للفرار
 مدبر للبريد للصوابي فغيرت نفسه عليه وفاروا بالكراد فخذ
 الممدد ما يريد من قاس حظه واعطاه مبعوثاً الى ان
 مات رحمه الله ولقد كان من الرجال الامداد ٦

تقية
 على ما روي في
 القصة
 رحمه الله تعالى

فظن جلاله عذري وسمي للبري انه جاليم تقنيا لما خدم الى
 لعبه الاكره فخر جوب الى خدمته مشرعن يجيبون ان يجبول المقدموا
 له فامر بسلامهم وذهب اوطانهم وناارتا السوقيه والفروعا
 واللاجناد وتخطا فوجيولهم وقيامهم وديارها وسيرهم تحت
 الزيم الى الفاسه واقطع اجارهم وتحدث الناس الى
 الذي اعلمه بامرهم وانتقامهم مع الملك الماصر الاير سفا
 بقتوب الغزري استناد الدار لان كان يصله من الملك المعز
 ابو الا عظيمه وهو الذي كان يوفى الملك الماصر
 ملك مصر فكان لا يحاد الى الملك الماصر مصر خوف
 ان نصير للمردله كره بيه وتذهب كره لولا الانزال ولا تخار ليز
 سقوى الملك المعز على الملك الماصر حفضا لبيت استاده
 بل كان راير ان يكون الامر ذوق منهم له وكان بينه
 وبين جلاله عذري وسمي لراقتن الملك الماصر
 عظمه وديار عظمه قديمه وكان يبعضوه وكان له
 لغده عليهم فلما بلغ الملك الماصر ملك الغزيره علم انه
 ما انتى بهيبا له حاله في ملك مصر وان الملك المعز لم يتق
 لمن تحتاه وان عا له قد جعلت لطول البيكار
 السنه المالكه والحسون وسماء
 فيها مرض لكر سيباير التمرى وجماله الى الميسر فتوى
 بها وقعد للبر الفتمنى وحينه لكر سيباير وعاير عدا
 فلم يلبس وحداد وكان لكر سيباير صاحب قلعه في مصر

ايام حتى عبره بعد حمد وقاس مشقة زايده من الوجوه حتى
وصاه الى بصير من اللب بالصور وتوازنت الامطار ليلا ونهارا وانه
شهر اذار جميعه حتى اسفلوا الناس بالعود الى اللباب والبر والي
من لمة الوجوه وكان الحيش منى من كعب ربحو جيتولم ومدت
التريجه الى ان صارت اعظم من الفراه وكان عتب البقر
حشيشه اذا اكلها للفرس رمى ذنبه ومعرفته حتى الى النار
بكد نوح اسرها وصدون لا ان دعها الجبل موقع الكثر اذا
خيول الناس ومعارفهم ونصل جوارح جبل لثرة وفي امام من
يسان ان تحت التريجه وعدت العباكر وتوجهوا الى العوا
ونزلوها مدها الصغ والخراب وجا في اول الشتاء وتز لو
على غزه واما الممد العمانه لما بلغه اصرار الممد الناصر
على قصد مصر بدل الاموان والخدمه العالم وطب قلوب
الناس ببر من العاصم ونزل بالباب وهو من العاصيه وال
ونفق سوق المقير من الممد الناصر والملك بلغه وكانت
الممد الناصر باليه ويملك بيده العزير والناصره واستمال
قلوبهم وكان لهم ومن هو في جيزلم التي فارس وانفوخ
الناصر ان يقضوا الممد بلغه ويفعلوا مسلح فعل الا تزال
واكدم بالمد للعا دل الممد للملك فعلم الملك للعد
صم اسرهم ما ذرب خبره وكان زامه عالبيه وباندر
الحاله للراهنه بركب ليم للمعا على انه بلعب بالاكه
والعالمه الامرا لخدمته وقصد اوطان المغزيه

للدي حده الممد المغير

١٩٥
١٩٥
ها ولا ي اخذ و خزان مسر و بلادها لم يقنعوا ولا شعور ولا يحي
سهم خير فلم يقبل واصر على جمع العار و استخدام البحر و نقد
الدارا المصرية و وصل قصدا للبحر و جعلوا المثلد الماسر
نزد صلاوا الى خدمته و كان مقدمهم سيف الدين الشيدى فالامير
ركن الرابند قدارى و كانو سباب سلاح و نجل راى و مالك
و عدو و جبول فالنقا لم المثلد الماسر و انزلهم و اكرمهم و علمهم
بالخ و العطا و اخرج دهلين الى الجسور و نواتر الية عساره
و التجد من كل مكان و اقام مقامه على الجور و مد شهر
و النصف و للبحر و محضه على سرعه المرجل و يقولون
ان لم تبا حرا الى قصدا للبلاد و هى الممخطة قليلة المرجاب
والا يمكن المثلد المعزى لهذه القتره و يتحصن على من حاف
منه و يستخدم من بخار و سقوى و ما يعود بالبيت و هو بعد
الرجل من يوم الى يوم فكان ارام على ما قالو يمكن المثلد المعزى
بسلطنته و لزوم من كان تحتاه في مله و اقبل على
من شق اليه من ارباب دولته و احسن الى العزيزه و الماسر به
الدى كانوا في خدمه و هم قدم المثلد الماسر قلع عساره
المثلد المعظم محارر شاه صلاح الدين جل العار و نزل
على اللدان و كان المثلد المثلد المعظم مقدم للعار طاهرا
والامير جمعها معزوقه بالامير سيف الدين كثر استناد الدار اطبا
و طامرا للبلد المعظم سوى الاسم ثنا قدارى يعلم الامطار بحيث
مد اللدان و لم تعد رعد من العكر ان يقطعها للاعبلات

علم الملك ان الرجل قصده الملك فانفق مع ملوك الاسير
سما لقطر وبها الدين يادرس انه يطلب فارس لدرس
اقتضى فاذا عبر اليه في المدهلزيه يادرس سعالق قطن رينويه
بالسيف فغلبوا ذلك يطلبو فارس الداخ قضاى فغير معتد بدين
وما كان تحت لاجد حساب ولا في عينه من لاجد
وكان للدهلزيه صيق فجال عبوره ضربه سما لقطر بالسيف
جل حخته تم تحه بالسيف فقال له اقتضى بس وصلت
وخرج الملك المغز ومالكه وخواصه وتعد على باب
القلعه وركب سائر البحره وطلبو سوق للجيل تحت القلعه
ملاسين لثامهم ان ياتوا في قوا لارا والكلفه الى خدمه الملك
المغز فقول البحره متن جهن الى الشام وساخت العتار
خلتم وتر كودوم بما فيها من كل وجرم وغلان واتقال
على حالها فاطلها الملك المغز لادرس يجب حينئذ بالصا
واظهر السلطنه وتلغى الملك فلما وصل البحر الى الملك
الناصر جمع ارباب مشورته وتحدثوا ان السلطنه لمصر
انما كانت الملك الاسرف من الملك المسعود وان المغز كان
ابا بكمه والتمن الملك الاسرف ولم يثق منهم ايمان واتار عليه
ان يرسل اليه يطيب قلب بالبحره ويستدعيهم اليه
ولحسن اليهم ويملكهم الا انار المهرية ففعل ذلك وسر
لاجران وجلب لسند عى العتار ووصله في الحال رسول
الملك المغز يعلمه باجرى وتكره من قرب البحر وتكره

(سما لقطر)

191
اقتضى ويزاد في سماحه كقوة عظامه وقلبه التماسا الى
الممدد المغز وتشرح يستدعي من الخزانة اموالا وينوجه الى
الاسجد ربه ويحبه جملة كبير من الامراء واعيان
الكلية فيعلم بالعطا والخلع واذا ركب لونه خدمه معظم
الامراء وعند ما ينصلح للمركب عن الممدد المغز يعو
بعه اكثر مما في خدمه الممدد المغز مخاف الممدد المغز
ولم يكن الامداد ارانه وسير فارس الدين قضاى خطبت
الممدد المغز صاحب جاه وانفق الكمال وسير عكره حجه
استاذ دان الى جاه كعزها بنجل رايه وانفق ر شمه
وازه فخرج الممدد الناصر الى القاهم وكان حجه من حجه
على النعال وبعها سنرا طلس من ر كائن من مجوهر والنعال
لك تحمل الحفه منغوله بالذهب وقد عمل له خلا خلد ذهب
مرصعه بالجواهر فتر لود دمشق واليه الممدد الناصر وتوجه
الى جاه وعادوا بالعرس ومعها والذها بنت الملك الكامل
وتوجه من دمشق فاصدق المقامه وقد عز على الممدد الناصر
وحسب كل حساب ردى وتوهم من صاحب جاه كثيرا
ولم يبلغ الامير فارس الدين قضاى طلوعهم من دمشق وتوجه
اليه شرح في تفصيل الخلع لاول الامراء وارباب الدوله ودار
الخلقه وخصيل الكحول واللات العرس والهمول الامراء للعسكر
في عمل اللزنيه وترتيب الله عمل اللقباب واللعبة بالراح وسير
الامير فارس الممدد المغز ان كمل له دارا في القلعه

وسب منهم جماعه الى القطعه التي بالبحر فغرو بعضهم وعادوا
العائر الى دمشق وخرج الممدد الناصر والنفي عميه وحلوا على
الامراء ونفقوا على الخلد وعلمهم ان دستوراً واحامهم
وقبيلهما توجه لافرحسام السري على من العامه الى دن
بدستور الممدد المغز وكان قد نزل عن جبهه والمعاه المملوك ناصر
دخل عليه واحامه دمشق بطالاً ٥

٥ السب منه الماين والحول ههنا
فيها تواترت الاخبار من مكة بظهور نار في ارض عدن في بعض
جبالها بحيث يظن خرابها الى البره في الليل ٥
وقبيلهما ساد فارس الذين اقطاي الى الصعيد ونزل
بلده شريان ملك السريف فاهربم العرمان من
يديه في البره فتبعهم وقتل منهم خلقاً كثيراً وعاد الى القاهره
بالاسرى ومن حملتهم ابن الشريف فاعطى فشق على باب
قلعه اجبل ٥ وقبيلهما خطب المملوك

الناصر عدل الممك كعباد وتردجها وكان المسير السريف
المريض يقبض العلو من حلب وسير بعضهما من الروع وتلقاها
عسكر حلب ادلا بالافامات الجيره ووصلت دمشق
وليس للعائر الاطلاما ولعبوا ونصبت للعباد والظهير
سقطاً رائداً وضع على الكرا والكلفه واما واهل دمشق
واللدوا من جعل سماطاً ما رى مثله ودخل بها في بلعه
دمشق ٥ وقبيلهما اعظم شان للامير فارس

٥
٥

تلا روي الداهل يحصل من الغلار حجه عظمه وتوجه الى الملك
 الناصر وهو نادل بعنتا العوز فقروا كما على ان يادن عنده
 والداردم والقدس والساجل منتقلا الى جانبنا خلا
 ما ليس للملك الغزيا - فهو لكل دعاد السجج ثم ارتج عنه
 الامر والرسى للناجم ونظامه من المولى بسلام الملك
 ولوجه للمصدر ٥

٥ السنه لكاتبه المحزون بسمائه ٥

ينها وصل الشيخ ^{بمكافئ} المادة اي بوسل الملك الناصر
 الى الملك المعز وطف الملك المعز وعاد العيازة الى القاهره
 واعطى رسالته للعالم ونظامه من المولى عطا جزيه واطلق
 كانه الايعمال من امراء الملك الناصر مثل الملك المعز
 اصلاح النس ٥ والنعمة لهنه ٥ والملك الاسرى من صاحب
 بقص ٥ وسها بالرحام الملك العمادى بجهته وخرجه
 بجم النسر البادر الى الشام بما اطلق اركاد الملك الاصلاح
 اشتمل من الاعمال ايضا وعاد الملك الناصر الى دمشق
 وعاد عنك الملك الناصر من تل الخويل على الساجل ونسلا
 الفزع واخره وكان للتزبيس يتيماما فاورد بنا لها
 سورة وبني سور سايه وصيرا ووصل عنك الملك
 الناصر الى عكا وخروج الفزع الى تل النصول ورجعوا المسول
 على كبريانه بملكها واهرقوا الطواغيت وجلوا الى صيدا ورجعوا
 عليها فاحذرها ما اسيف ورجع من كان ما اسيف

ولقد قد اهدت اليه بحسنه من حسن

• بعثت بمرجه الى مدره فهدت اذ بها حقيقه قصد لها
• لما قدرت الزباره اسلت تشبيده ما طرفها الى حدرها

• • •

• • • جميعا استقيت طرفا سائنا يسبق البطن اذا ما ارتدى
• • • وحاما الجسم الاعناق بل تحطف الابصار اما جردا
• • • واجعل المالك قلبا تابعا يتقى العار ولا تحشى الردا

والله اعلم ان كنت عابره

اجوت بقدر حركتها • لا املك من ديباي الا كفنا
يامن وسعت عماله ربحه • من بعض عباد الله الميسر ابا
وكان امرا اموره انه كدم في اللطفي كابا ما لم يصدم حدم
السلطان الملك الصالح كابا وارتقا اموره الى الرعلت
منزله واعطاه كرمات وسر فادسا وليس القباد زكي
الاجناد واسرله مع الطواشي سها بالبر وشه لا لي كمدت
كم اعرض عنه وقطع خبره • ولما وصل الملك المعظم الصالح
اعرض عنه الكلبه واقام بدار وعمره اخر عمره ولوى له المنه
و • • • بها يوجد الشيخ محالير الباداي وسول
الدهر للعزيز الى الملك المعز الصالح واجتمع به وقد رحلت
الصالح بطنه وبسر الملك الصالح وعاد الى الشام معه سره
الملك المعز على السيفي وعلم الخي نزار وعبر على بل العول
فالساه الملك الامجد والعالم وحال وصوله الى الحجيم

عظمه فاخذه وفتاه من الغفل واهل البلاد طالع من عمر الف
 تسرعاد ولى حلاط و **و قيس** بوى الصاب
مطروج محى مطروج فى سعيان وكان باضلا ساعدا محمدا ليعيد
 متصفا بحب قصى جواج للناس كبيبا وكان قد سيرا بالند
 الصالح محمد الرب اعوام من الخوارزمه وكان يردى خان هذا الصوره
 ساله

وضاه
 جال المرحوم
 مطروج

مطلوبه
 تليها

ان قستد باليدى بالنصفه اوبا لغزال وهذته
 وهذ ابى الحسن **محمد بن محمد** صلوا عليه وسلموا
 ولهم وقد اهدى كسر كسا
 سوار عبدل والى تقدم ردول الا حايه
 ولداك اسل ما يلقى من الهديه فى السياره
 انت اكمل حقيقه تحت شكك انك
 وبى دارا لمصر كتبت على بابها

رقد هـ
 مجد هـ
 عهد هـ
 مرحون هـ
 عمده هـ

دار عمرنا لها ما نعام من لم تخلى لردار قط من
 المدد الصالح رب للعللى ايرب ماد الله لى
 اتنى واقنى فالدى عنديا من نعمه اللد ورت
 البصر والبايب من حرمه وللمود والى التمس
 قيل كذا لى لالا هالدى فليصنع المالك مع

ولم تدلرجه المدد الصالح اسمع لم يكن
 بقولن سافرع دمشق ولا نعمه وذلك ما سوما على به باس
 نقلت على عنى سمعا وطاعة فاجلق الدنيا ولا انتم الناس

ما را قبوا لله في سيره في علي ما ما يرفنون العوم والنورا
 والآن قد حكموا واستوثقوا حلقا وصبروا كل لهم في صبيهم شرا
 ان كان خيرا ودرزقا واسعا فلهم اذ كان شرا وامر اسيا فلما
 وقد نصحت فقم واقبل نصيحة من ما مان في قوله جربا لا
 واستدرك الامر واستر ما جنوه بهم تلق الرشا وان اجرت

منهجا

فن بليد ندي آثار فعلمهم فيهم ونبلا اذا ما ستر لهم هتكا
 السنه التاسعة والاربعون هس
 فيها جرد الملك المعز العاكر صحبه الابرار من المر
 اقطاي وجماعه للمجرم ونزل الي باليسر عاد حاصر ترك
 لا الكرك وكان لها صال العمري بها الرشدق مجردا بجلان
 وحصل عند الملك الناصر من يردل فادرس الر اقطاي خوفا
 عظيمها وحشي ان يكون ذلك اتفاق من ما لبك واللاتراك
 التي في عكر فيبر الكس للمصلا الى جاه وحلي وجران
 وبارد في الموصل يطلب العاكر والتجد وفرق الاموال استخدام
 الرجال وجمي من الر عبيد سدس املاكهم واجد العيس من
 الخراج وتواصلت اليه العاكر من كل اجبه وقدم
 الملك الامجد عباس الملك العادل على عاكر ودميلة
 ونزل العاكر على الفوار ودمك الابرار من الر اقطاي واقار
 على الجولان وعبر الى نوى وانتقلت للدا وحان للملك دائما ص
 بدشق والمدلا مجردا بالفوار فالمر باصل العمري بجلان

انظر
 ما كانوا يفعلون
 في امور القبا
 لا يخرجون الارواح

ان از عن سجاده وعلوه هبه حسن تدبير از تبع هبه له كمال ممانته
عند اجته المملك الخامل بقوضه عن عش بلبلد واعمالها وجد
بوسر والمبتاع للعهدي وجبه للزنداني وادى التيم ودام
في بعلد مهمل لانند الى لرملد المملك الصاخ كمال الرب
دمشق ولهم عليها والمملك الصاخ تا بس فاعدها، ولما ملك
المملك الصاخ كما ربح حتى مند والبقى الى الفزخ وحاكم ولم
اليهم صفد وطرب والسيف وبلاد كثيره وحصل عليه
شتمنا عد عظيمة وصار مضافه للناس، وانصاف
الى الدلائل علم النبي الاربعة وزوره في جميع امور فولى الربيع
اجبلي قاضي قضاة في قضاة امه امنا فبده للشرع
ما لا يعلمه والى شرطه مسالك مفضله وما الى الناس عن مجتهد
واكثر ما كان يجرى من امور الكلام لم تتركه منها علم
وقد شرعنا طلاكه ونقله للبريه الى لرقله وكان

في خدمته بد مشرق جانب الشافعية اليه بعد ايام
ه يا ما العالم اجبلي من نصيحة بد وفيها دمي احشاه منسفا
ه اسمع نصيحه من اقلية نعا كجوا وكفهاها ان لف او نر كا
ه والله لا استدمد المدمد بالكو على بعينه من ظلمه شيبا
ه توي ايجو ليد مستبشر في حاش مستقريا من بوادي امر حكا
ه وزيره بن عدان الربيع به قاضي القضاة ووالي حمير بن سكا
ه وتعلب فضيل من كها بها اهل المنوره فاصان او صفنا
ه جماعه بهم الا امان قد شرع والشرع قد ماق للاسلام قد هلكا

وانزلهم بدو رجيله و جعل لهم من اجبول مال العوال و الملعوب
مالا كان يبوله ^{١٥٢} و اما الملك الصالح بما دللت
اسهل فانه امام عند اولاده اياها سيره بم ثقلوه الي
بوح اخر و جاء في السبل فتحو اب القلعه من جهه القرافه
و اهد عمار اهل الرواس و جماعه من البحره تخفوه و فتوه
و لم يعلم بهم اهد و لا عرف لبر قبره و قد شرحنا ان
مولد سنة مائه و سماية و كان مخاها قلاذ اراي
و درايه متقرب الى الناس بشوش الوجه متجلا في
ماله ما كوله و شربه و ملبس به متنوعا في لذات
نفسه و لذاته و سرانكل كان في ابته اميره قد اعطاه
الملك المعادل و انش بصرى و الهواد و جعل مدير اميره
لهم الدين الخلاطى و كان الملك المعظم له يكرهه و يبيل
لا الملك العزيز اجنبه فخرج من دمشق و ايام بصرى
لان تولى المعظم و روى له للناصر اوده و جمع الملك
الثامه و الاسرف في متنق و كان الملك الاشرف يؤتمن الصالح
و يبيل اليه و يكره للعزيز فلما تسلب دمشق التزم خدمه
الملك الاشرف و سيره الى بعلبك فقدم عكره فحصرها
و فتحها من الملك الامجد و لما توجه لملك الاسرف
نوبه ما سيجي ان و كسر خوارزم شاه حمله فاب السلطنة
و لم يرح معه على هذه الحال الى ان تولى الملك الامجد
فاعطاه دس و حصره لملك السلطنة و اعطاه بعد ان

وقال لم العالما المصريه قد انكرت وتفرقت ونحن لها هنا
كالج من ابيه الفارس والدارا المصري في يد باقادر
سقنا ما قياتنا من تفت قد اسانا نادا ارجلنا ما سيرنا
ودنيا السلطان من الريل في تبص وجولها عند محاربا
وعند كل احد فلم لواقوه اكلبيون على ذلك وقالوله
مانلو مثل حب الوطن من الايمان ورجعوا بالصين الى الشام
وانحى ما جرى لزل العكر عارده وقد هبوا بعضهم لبعض
وحصلت الفئمه من مال العسكرين للبريان والعلما
لان علما من عسكرهم اخذ وجول اسناديهم والفراسون
فقر الصادق وقد والسام وللمل اعتمد علما
عسكر الشام فعول ذلك تصد مصر وعاد عسكر مصر
عراه من لحن كذلك فاعل من عسكر الشام وهذا
من اعجب ما جرى وعل العمريه بينهم جنه ضيا اللب
للازاس وكان للكر حسام للعثمان ايضا مجروح
في محفه فتوفي بعمره ودون هو وهو صيا للبر بالقد
وعاد الملدا الناصر الى دمشق وبذل للاعمال واستقم الحال
وقصد للترا والحلقة من كل امان ، وسير
الميث صاحب التراب عكرامع زكرام حاصر رول الى الميز
واقام بها لا استغالي للملدا الناصر بالهوفه والهامه
ما فاه عسكره وتزيم شعته ، واقبل الملدا المعز
على جلاله عند العدى سمس الجيب اقبالا عظما

حسان بن سعيد بن صالح بن العدي وسعد بن الحمدي والامير
 جسر بن لولو ووصله بعد جماعه من عكر جلب والغزيريه
 مثل جسر بن ابي عدي وسمي الرقيق للري وغيرهم فغادر
 لنزول الامراء واعادوهم الى الحب ووصلوا المذاهب عند
 واجتاز من القصرين والصالح اسمعيل الى جانبه وصحوا ^{المفك}
 الناصر بعد منكس فعلق الصفيق على باب رويله منكس
 ودخل القلعه وانزل المذاهب للصالح عند اولاده فانهم
 كانوا معصيين عن امام المذاهب الصالح بحمار الرب وكان
 قد اهرم اكا بر البحر يوم العسره ووصلوا للصعد
 من شهرهم وبرد لهم وكان هذا التجار من صان البحر يده
 جماعه وقت العسره الى كحلطه وبما كان لغز الى جانبها
 فلكوا اهل المذاهب معهم اسديا باحثه لا يتفق
 دكرها في المذاهب لغز اليهم من اسلم واخر مما دلهم
 دستت سلمهم وسبق منهم جماعه دلهم امير المذاهب
 اسمعيل بن محمد استاد دان وشنقها على باب قلعه
 الجبل واما عكر جلب فلما اهرم المذاهب الماصر
 فهدى على حوطها نو على عالم في خلق عظيم ولحقوا الى
 بعضهم بعض ونصبوا دهلير ابرماح واداموا حيا للملك
 للمذاهب العظم فرتشاه وانشا رجليهم لالامير جلاله بن محمد
 ان يلبسوا بالرد يطلو ويقصد مصر وكان ابو ابي
 بعده فانه ما كان تقى مع المذاهب لغز من بينا لهم ولا عنهم

قلوبها دارسل اليها السلام واستقرض حواجها وما في الارض
لبسوا السلاح ووقفوا على برج باب القلعة وضربوا للقتال
وصاحوا بشعار الملك الناصر وكل من داه من البربر
مكذبا عنهم منزها ما ينادى على البراقعة في موعدهم
وشكوه وسلخوا اسرا لم يجتوبوا بها العاقبة وبطقت من
القلعة بطان على الخندق طيور برج بلبليس الى الملك الناصر
مضونها الملوكان ابو الحسن القمزي واقتن الجيبي بقتل
الارض وعينان اتنا خطبنا مولانا السلطان وحفصا
الخيابن والاموال وكان الملك المغرنازل بلبليس ولم
يلتزمه من الحميد وعسكر مصر مقدار عشرين فارس
وكان بلبليس من عسكر حلب طالع من الفارس
وكان الملك المغرنازل الذي قد نصبه بطان بلبليس
وعند الملك الصالح احمدا صاحبها ماله على فارس
اقتضى محض دفع على البيطافه المسيرة الى الملك الناصر
سائر العمري والخيبي والى العاصم واما
البراء المبرح كراماتهم كانوا معتقدين ببلعه الجبل عارفا
مخرجها بما كان بعد للعص من بها والجمعة الذي
خطبوا فيه الملك الناصر الا وقد وصلهم الخبر بانفس
القبضه وان الجمرة كسر والملك الناصر اسود
الصالح احمدا لاسر صاحب حصن والملك الناصر
والصالح ولدي صلاح كل وقتاح للملك الناصر

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله رب العالمين
والصلاة والسلام على سيدنا محمد
والآله الطيبين الطاهرين
الطاهرين

خادمي وخدمتي عامر

يتبر ما تنزل الملك الماصر وما فعله الملك المعز والجميد وكان
 منسكس خلا سحافا لا يحب لاجد حساب فساق على
 الملك المعز والجميد بعد درن ما فارس وعنه حلت عن
 بيان في خلوعهم لم يخذ منهم احد بل ساق بذلك المنفر العجمي
 عليهم فانهم موقداهم عادو عليه فنقطضوا الر القمرك
 وقتلوا وقتة ورموا في سس الرو لو و جاؤ به وقد لزمه
 بدقه بين يدي الملك المعز لاجلا فلم يرفع طرفه اليهم فقال
 الارجاسا بالسر على ما املنا هذا شيخ كره حق على الاسلام
 يكون شكرا ان هذا اليوم العجوة فصر بعقته في الاكال
 ثم راوا الملك الصالح اسمعيل فلزموه ولو اراد ان يهزم لراج
 بل رام لسرا اخر وسا ان الى جانب الملك يسارو ونزكو للعبا
 عن يسارهم وجعلوا يمس فنصب الدهليز لاجلا بها ولما وصار
 خيرا الخزة الى القامير ووجد الملك المنزبون من الجميد والعبد
 يوم الجمعة صاح الناس بالقلعة والقاهرة ومصر الملك
 الماصر ما ينصروا واخرجوا الارجاسا القمري من ابي القاسم
 الجبسي وما في الازنا المفضلين ولبسوا السلاح و جعلوا ذلك
 من القلعة الملك الماصر وخطبوا باسمه القلعة فاجابهم
 بصرة القاهرة وصرخوا البنايبرو فقد على الامان كلف
 الناس ائبنا من وزير الصالح اسمعيل وما صايرهم ليعلموا اذا
 كان سس القمري خلا عافلا جال ما يخرج من الحب
 فقد ارجوا الملكة شجر الدر صرحه الملك المعز وحبيب

عاصفة المصير والكلفة والكلفة فكيف جميعه ووافق
ان الملك للمعتمد يكن قبائله فاحذوا الامير سمسار الروي صوفيته
مصر والكلفة مدايه وساق وكذلك سمند الملك الناصر
وميرته حلت على سمند المصير وميرتهم فما يقولوا ان
وكسر لهم اقم كسرهم وساقو خلفهم الى العباسه ما خلا الملك
المعز فانه ثبت ومعه دودن المايه فارس ساق بهم فلقى
الملك الناصر واقف تحت صاحبه وليس عنده الا امره كرسا
وجاءه المعتمد بالكتاب فحل عليه الى ان اوصاه ضايف
السيوف اليه فولى له امره ومعه بيد الرطيد والآخره
العزيز ونزل الزبير في ساقه وحلفه واحده صاحبه
وخرائته وانت كذا واصاف الى الملك المعز جماعة وافره
من الانزال العزيزه والناصره والجمهر واسر الملك اسير
لر صاحب مصر والملك المعتمد والناصره ابن صلاح الله وقيل سعد
الملك المعز وحسامه من زمان والاسد عيسى الحميدى وعاد
المعز بالنصارى وجميع عساكره قد انكسرت ومعه فارس
اقتضى وساقا كلبين حلف المصير الى العباسه ونصبوا
صديق الملك الناصر على ما دنا العباسه ونزل امر الملك الناصر
ما لعباسه ونصبوا كلام وطلحو واستقر على ابن الملك الناصر
واصل اليهم وعاد الملك المعز وهو لا يدري ان ملكه عسكر
حلب مقدار اربع الف فارس عن ساره وقد اجتمع الي بعضهم
بعض على سموط فلما بلغ سمسار الروي وصالح القبايل وكان في نفر

١٨٤
تل بشرد بجده جاه وبرز من خندق العاكر وسا طالما مصدر
ودخل غزه وكاتبه جاعه كبر من امرا مصر وحلقنها ودخل
الرميل والامركله لا يبر سمس الرلو وهو يظن ان مصره
زده ولا مانع له عنها فطلع عسكر مصر تنال السايح والمدد
يواجهه بقلعه القاهره ونجبت عسكر مصر بقوله ارب ووطن
الناس ان المدد المغرما يخرج من القاهره ولو تاخر لانه ايام
اراح اكثر الناس الى المدد لنا و تلم الدمار المصير بعد طعن
وضرب فلما بلغ المدد المغرما توجه الى السايح والنااه العبد
واضلع واعطوا الجوايع وذلك ليعوال في نفوس اللبيل على ضوء
واصبح وقد لبس السلاح وطلب العاكر منه وقلبا على باعه
الرم المصاب ودصله بخبر ان عاكر السايح طلبت طرق الخشبه
ناحد عراضهم ونزل بالعاكر على صوره الجوز من العباسه
والخشبه وبات عسكر الشام على الكراع والمدد المعرباكر
على صموط وهو ما من فاعن البيل وبات كل فربو مكانه
شاكرا سلاجده الى يوم خمس سايح ذى القعدة وقت الظه
ايلت عاكر الشام مطلبه فصرنت لوسات المدد المغرما
مطلبيا وكان لا يبر سمس الرلو لو قد احد كبارا كلفه العربيين
النظاره التي فارس ووقف في الصحيفه ونقى المدد لناصر
بفرد سيرحت الصابغ وعنده المدد السايح اسمعلا محمدر
وسمى الرلو ادا المدد للعلا ونفسه من سويح لكلفته ومالبه
والله في العسكر ان باصطفا فاق لاهر سمس الرلو لو لمعه

سير فقا فو على انفسهم وتوجهوا الى الكرك والطبع وصاحبها الملك
مصر فبذل المال وقصده الناس من دمشق ومصر واستخدم
وتفدت خزائنه ولم يحصل على طابيد ولزم الملك المعز
للإمير الأمير الجببي رحمة الله عليه في دمشق في دعواتها جارية
مدة ثمانية ايام ثم تقبضه فوجد الجببي على غير ريق وعلا
اقش العجمي فمات فاطلق الجببي وفيها اقطع الملك
المعز ليعارس للرافضائي اسلنديه فاحسن اليه بها وعدل
في الجار الكورديين اليها واعطاه بابا فارس من كبار
الملك له الا ان كان في ان يقطع اجاز لهم ويعطيها للملكه
فاحسن اليهم وخلع عليهم واحترمهم وزاد في اكرامهم وعظم
امر البحريه وتقويت فتواهم واستنطالو وشرع الملك المعز
يبارهم واحسن الملك الناصر الى اهل دمشق
وخلع على كبرائها وكانت امه بعد ذلك بالدمس والولوي كسبت
لا يترك يخرج عن رايه ومرض الملك الناصر فخرج واقام بالمره
لعهده هو اها وتبص على الملك الناصر وادرس الملك المعز
صاحب الكرك وسير الى قلعه حمص واعقله بها واما
الملك الصالح اسمعيل فابن كان يؤمل ان الملك الناصر اذا
فتح دمشق لعيد عليه بقرى والسواد وما كان له اولاً فاق
اعطاه شيئاً فزفت قلعه والتم الامير بسمير لولو علي
وقدم مصر ففتحها فجمع للعاكر وطلب النجد موصله لئن
صاحب الموصل بعكر ابيه وعكر ابا ديس والاسر صاحب

ب
ل
ع

187
 لقد انما صدر جري على الاموال لا يراد ان يكون له ما ذكرناه فعد ذلك
 سير المدد المغز الا بغير فارس المدد اقطاعي وجماعه البحر مشكو
 الا بغير سعة التتمى فالمدد الا ان ذكر ان ذوا كراهه الماس وعلمه
 من شمار الخلفه وادد عو لهم لا يكون من باب ما خلا الله
 حيا ما كرس على فانهم لم يتصرفوا اليه لعلمهم بما شئت من محافظته
 وما كان له من المكانه عند المدد الصالح وسير المدد المفسر ما ركب
 اقطاعي اليه ويطبق قلبه وخلق عليه وسير له الف دينار ⑤
 واما المدد الميعث من العادل فان اجماعه المجردين
 بالتوبك انتم مع الطواشي كل الصوابي المناسب بتبدله لفرجه
 وتوجهه بما له الى الترك فالسواء زسلم اليه التركه والاموال
 وكان في خزانها خمس ما سلف دينار مضمونه وركب الصابخ
 والدر السلطنه وكان مع صفه سند يلزم بالمرس عظيم وعنده
 تعدد وانفرد وجد المدد المغز الا والملكه الى عذره
 نطلع ونزلوا بالساح وجرى منهم اختلاف وانفقوا من سلا
 ويطلبوا الميعث من العادل من التوبك ويطلبونه بالدر المصروف
 فكان ذلك ساقا كما بر الكرامه مثل الطواشي سها بالمر وسيد
 وخاص ذلك وادعوا امر وجماعه الخلفه وما كان احد
 عند المدد المغز الا بالمره وخواصه وكان ذاعنم قوتي
 ولحمه زايده في ذلك الاموال بل جعل للعطا حيث رجع حاجه
 من الكرامه وعظم الخلفه التهم وانا ه احوال الكرامه التهم
 فلما رأى الطواشي سها بالمر وسيد وخاص ذلك ولم تنق منهم الا الف

لا اذير في امورهم بوصول المجلس الى دمشق طلب الامراء الى
قلعه القاهر واستشارهم وقد راى حال ان يسوق جوده
كحيت يصلو دمشق عشرة ايام ويكتسبونها واسرور الحاشيه
ان يادوا في العاكر ما يخرج العصور ان يميل بكرة جريد من غير ان
صحبهم ثقيل فقال لهم الامير سعاله العمري ان كنتم تولدوا
بما اعتدوه اولاد عمي بدمشق فالز مني من الساعة فاني اعلم ان
اناري سلو دمشق وقال الامير حياهم الله على اري
من المصلح ان تانوا في هديكم فاعلمكم دمشق
عدتم مثل عنكم جلب وزايد واذا كانوا مقدارهم ايات
سوار ما تقدمت كما صرون دمشق وفي هذه الامام تعلم
عن جليته ان كان العسكر الذي دمشق متفقون مع بعضهم
بعض وليس عندهم فحارم ما تقدمت كلون على التزل عليها
ابدا واما انما انما فالله مع اولادها الاماتفاق واصلت
ان يكون مثل دمشق بلته الف فارم وكحصم عليه الف مثله والاول
ان تانوا الى لن جليهم انجبر جليدهم اكمال فان كان وصول
الكلين لتاعده مستقر بينهم ومن للعسكر الذي دمشق فيكون
الاسر قد مضى ولا فابره وراجنا وان لم يكن اسباب
فليس لهم تنه ان يقار بوجه دمشق بهما ان للعسكر الذي دمشق
واهلها نحو جليلهم يبيطعوا كما هم وما من حول الامام
فاستحسن المعتاد من الناس ذلك مطولوا كره الى دمشق
فامضى سرى يومين وقد ركب الامام ان العمد سلو دمشق

انه اذا دفع الرخف نحو جنون الامراء الا انزال وبقا ملون جارح
 البلد وبعوهم القريب من الاسوار فلما وقع للرخص في اليوم
 الذي ذكرنا خرج الا انزالا على ما كان قد تقررت افق
 اكلبيون علمهم وتغارده وكنز القنال وقرادنت اطلاب
 اكلبين علمهم حتى اجبهم الى اسوار البلد فعزما ما عاهدوا الى
 جهه البلد لمعلمهم ظهرهم اخذهم لانتساب من اسوار البلد
 والحجاره صاوجو عليهم الى ابن اعلون وبادوا المملكه لما صاوضوا
 وكان السقي في المصراع يخرج مع هفت دانسته الى القنال
 فوثب عليه صالح اللقمي بسله وكسر اثقان باب
 الصغير وثقه وكذلك الاين صالح اللقمي فعلها ما سب
 ابايه فدخل اكلبيون البلد وعلقت ابواب القلعه بعد ان
 دخلها للاسير محمد بن عمور وكان بها ثياب الصاير ليهن اربا
 الصواير صهب للقمه وهو امر الا انزال الى اموالهم
 وجرهم وداروا لاسبير محمد بن عمور حتى اخذوا كل من اذ ان
 السبا وعلوا افح ما يكون وسود وجهه الا انزال في عسل
 كان حتى سير المملكه لما صر منهم من ذلك وتزل على ابواب
 المدينة من منع اكلبين العبور اليها وولى يدسقي للاسير سنان
 انهم ولزم للاسرا الا انزال في سبيهم الى القلاع واعطاهم
 بها سم راسدا لاسير عمور وكما فعلوا ليهن وسلمو اليه
 للقلعه فلما خرج اليه لاسير عمور لم نقل عليه او لا حشيه
 واما المملكه المغزاه لما وصلها ما سب

من الصريح

من شق به سراً وجعلهم وساء المدد المناصر والامير سمير
لولو والمدد الصالح اسمعيل بعد كرب ووصل قار
فحتى الامراء اول الانزال المدد دمشق ان يكون عليهم ميده
ولم امير سلاح والمجدي والجموي والثقفي
ومحارم الكافنديك والرصاصي وغيرهم من الامراء الصالحين
فاجتمعوا الي بعضهم بعض حتى الامراء الاكبر اد على انفسهم اتصافاً
واختزوا وكان باب السلطنة دمشق بالامير صالح الدين
لرموز فلما داهى الحال على ذلك جمعهم ووفق ما بينهم وجعلهم بعضهم
بعض ورتب على كل باب من ابواب دمشق امير مجدي
وامير تركي وكان على باب الحايبه الامير صالح الدين
القمي والامير صالح الدين والامير الصغير الامير
صيا المدد القمي والثقفي والملك سائر الامراء اب
والامير حبه وسير الى المدد المعز ليكن في وصول المدد المناصر
والعاكر الى القطيف فسر الامراء القميه بدين المدد حصر
لرحودي حاجب الامير صالح الى المدد المناصر وسأله ولم يعلم به
احد من خلق الله فاستوثق منه بالامان ان يكون الامير صالح
ماي فارس بالامير صالح للمساوي فارس والامير صالح بالامير
ماي وعمر فارس والامير صالح رحودي ما فارس والامير صالح
احمالها صالح بالامير رحودي فارس والمباقي على هذه الصفة ونقدم
المدد المناصر الى القصر ثم جعل للامير صالح ورحف يوم الراجد
ما من وسع الاقر على دمشق وكان قد تقصرا بحال يد من

ولم يسل من الذهب الذي قسروا عليه شيئا وذكر الامير
 انه سأل عن عهده عن عهده عن عهده عن عهده عن عهده
 معي سعيد الفدوس ويايه ولسر الفنتشي
 مقاتله حاجا عن السوفيه والفلمان والنزبه ومن بحري
 بحر المم وعده هذه لاجاله لم كحاح مع ملك من ملوك الفسرخ
 ادا وتلم المسون دماكا وعاد الممد المعز والعامر
 الى القاهر ونزل الممد المعز بقلعه الحكيد واستغفر
 اسرا لافراس الراقطاي فزاد حمله وبذل الاموال والى
 اليه جميع البحريه وبما كمل الامرا وربما كان حمله باطنا انفذ
 من هذا الممد المعز وكان الممد المعظم قد سير المعيت
 للممد المعز الى قلعه المشوك واعتقله بها وكان
 صغير السن فاقام معتقلا الى ان جرى ما سئله ^{وهو}
 من جلب كمال المعز وشها بالكس فخرج ^{مسلما} الى المديك
 المعظم من جددوا الازدقات فانه فانه بهم للممد المعز خلع
 عام وجزههم وسير الممد المعز الى دمشق من سويد الحلف
 الناس للمد سحر اللد وتنفذ فتوقفون حلفو على غير الصوره
 المطلوبه وشاعت الاخبار في الاقطار بما جرى على الممد
 المعظم وجمال الناس لهبه وكان الامير حيا ما القتمك
 حمله الممد الناصر حليفه اليه الرضا القتمك للدم
 دمشق من اخيه صالح للممد ولرعيه ما نارد ولد سها
 وغيرهم وخذتوني سليم دمشق للممد الناصر سير الممد الناصر

أرهما كقزاد لومك واهما ناهمانه زايد وكاد ان يفر
في حمله تيقدا بلبسه عبادة وتعلبه في الخيل فلما رأى
الجمال قد آل الى ذلك لعجاب الى تسليم كشياط وان
يكل الى المسر عن ساه الفزيناك فركبوه بعلة مركب
العساكر سار و به فما اشرفوا على مساط الا ان المسكون
على اسوارها يتعلمون بالتهليل والتكبير والاراذان وذكر
الله وسوله من كل مكان وللفرج الذي كانواها خان حين
لا المالك بما يتدرون على حمله من اللقائن والمسكون
تقلون في الخنازير كبرها لغرضوا الى اديها الفرغ الحار حين
من حياط مخاف الفرس وهيت واحف لو نذ لما دلى
المسك به حياط وهو في قبضه المسك فظن انهم ما يشتموه
ابدا فقال الامير حشام الذي له هذا المغز المصلحة لبعض
ان حياط قد حصلت لما و كانت العرس فلا تسبح ما اطلاق
مثل هذا اللد فانه جعل عظم ما رايت اسد من زايد
فقال لللد المغز هذا اول بلدي وما اري اني اخذ ربه وقد
حلفت له فقدموله للفرج ساني عظم عليه سنرا الحاسر
مسيحي نبالا لذهب زله فودع اللد والاسد النبار وقد
بقى لونه اصفر كالذهب من حوته مجال ما حصلت والثاني
وقد فوبه حتى كان بطيرة الماعيانا حين حمله للبحر
الماح سيره الى كاله للواحد بقول انتم نكتمت بايمانكم وهيت قاش
الذي خرج من حياط من اصحابي وقد علمت بعضهم وقد علم الخنازير

ورحمنا الله تعالى فقال لم الامراء نحن واياكم خشيته وكل
 من اخذتم نحن نوافقكم عليه فقالوا هذه الت شجر الدر
 امرات استاذنا وكانت مدبره ملكه وما كان له عنها
 ستر مخفي فتكون السلطان ومدبر امرها الطواشيها بل
 رشيد فقال منها بالمرشيد لهذا امر ما اقدر عليه فاسارو
 فانفقوا على الامير عمر ابد التكماني وشامروه واجابهم الى ذلك
 وساقوني خدمته الى الداهية فتفقدني الاهريق على باب
 الداهية وحلف جميع الامراء وكما والكلفه والجمه وبذلك
 الاموال وخلص على اللعاب وارثقا امرفارس المر افطاي
 والتف اليه جميع البحرير بكونه كويده وينزلو لتزوله ولا يخرجو
 عن امره والنسيس على حاله من على مكر وما غيره را
 ما احساما ملك على لمدن للنفذ اذ الام في مصالح السلام و
 تفكر في امر دسماط وحدث للنسيس اخشي ان يعيد
 بعض بلاد الفتح ويدهلها وما يعود النسيس في عينه ان
 يسلها اليها ويعود اليها اعظم ما كان عليه وما دام لهذا
 الرجل على هذه الحاله مكر وما معنفا فما يسلم دسماط ابدا
 فم الممدل الطرا احد مع لسوا النسيس الى امر حاسا ما
 وقال انفس فيهما شئت وانا واضق بما فعله فدخل
 عليه وسلم فلم يتحمل فمكثانه فقال حاسا ما للتره ان قل لهذا
 المديركت احسن انك عاقل ولان ارا ال اقل للناس عند ذلك
 انا اقتدينا بقول النبي صلى الله عليه وسلم اذ انا لكم كرم قوم فاكرمين واسليم

واتي الامراء
 والامراء

واعنه عن سماع كلامه واستنصر احد وبلغ الالام كما ذكره
واستحوذ بهم فلم يرد احد منهم جواب ولم يتوقف كلامهم
اجسام يتظلمون الي بعضهم بعض ولا ينطق احد منهم بكلمة
فأقال لهم محراب البر حشر من سيف الله السابق الجزري
وجاعده من مشايخ اكلقه وقالوا لا الاسلام ما لهذا الرجل
في دمتكم لميز ما هو استاذكم وابن استاذكم ما تخافون
الله ما استحو من الله ومن الناس ايش يقال عنى الابلاد
من تقي يا من الله من تقيكم سو قوننا ملتف عنه وهذه
العبار جميعها معكم فكانما كان الكلام لصخر لا يتحرك
فلا تكرر المادف البوح الذي بينه المبدل المعظم نزل منه استجار
بغارس المراقطاي محطه اليه مجا الذي ضربه في الادل
نضبه ضربه لغزى على كنهه اجل شفه فزرب نحو البحر
وادى الى حرافه ليركبها فرتقوا لها بالسهام وكتموه وقد
نزلت الما الى وسطه فقتلوه فبقى مرمى على شاطئ البيل
مكتوف الراس والبطر ونصفه في الماء فجان مدبر
حلقة كيفتيا وركب البحرية والمام اليهم خلق كثير ونعو
وسير ورسلا الى الامراء يقول الله يعلم اننا ما علمنا
هذا الا مصلى للمسلم وانده ما كان بنته ان لا يتولى علم
ولا علينا والآن فقد جري ما جري فان اخترتم ميامنا
فحق ما يكلم وكل من شئتم تولوا للسلطنة وكسب حرمته
واللم كثر رونا تركنا في دعدنا الشام ولاهما حيث

مغلوب آل ^ع فقال المذل للعظيم انا قد عرفت من فعلك
 لهذا سمع المالك ذلك ودخل البحر ابحر قطب يده ورأسه
 وعاد الى الدار فتأد عليه وجذبوا السيوف فانهزم
 الى البرج اكتب فرموه بالنشاب ودارو حول البرج
 وماج للعكر مشرعو شد جنابهم ولبس سلاحهم وبقوه
 الحلقه دايرون على الناس يسكنونم وبنادوا باس
 ما تم الا لاني وكان له اقداسا تو الى اوطافانهم واجتمعوا
 عند الامير حسام الدين علي وكان من اس المهند لعبد
 عز الدين واتي اليه الكرسى للعمرى والطواشي
 بها برسيد ولكن لا الهاد كما را خلفه فلم يحصل
 منه همد والادراج للناس عنده حميد والفر سعال
 القيمي شها برسيد وما فالراج كما نو كما را الامراء
 فلما تحقق الناس بها وهم علوان المذل للعظيم مقتول
 من غير خلاف ^{هـ} واما كتاب المذل بالحميد والعقلا منهم
 فانه كان عزيمهم ان يتركوا الامراء والعامل الكشف
 عن المذل للعظيم يكون معه فلما رادتها دن كتاب الامراء
 واجلال الامور انفقوا مع الملاحة عرسا لفر المجمع على
 سله وروا لنا رضى السراج وهو صبح ما سد عليه تعدد
 على خلد ملككم وشمروى عريان اروح جيت جيت يا
 جماعة الحلقه ما حاسا رضى على ما سالك العمى والطواشي
 بها برسيد بالاسلام ولا يجب له سول له محضد

٢٤٨
في السنة الثامنة والاربعون وثمانين

قد ذكرنا ما جرى في اولها من كسره الفرسيين واعتقاله وادام
على حاله في الاعتقال على صوره ما ذكرها يطلبون منه تسليم
دسائط وهو يا لعز ذلك ما عدل في يديها لم وانما نون ذلك
وليس له اليه سبيل **٥** واما الملك العظيم فانه لما
توجه للعراق خلف الفرسيين ثم مكه لم يعصم بل
اقام على حاله بالبحر ثم هت عليه بالانصار بما جرى على نفسه
من القتل والاسد واحد الملك فشد ذلك صعدا رابدا
وشرع على ما هو عليه من الاحسان الى من صحبه من حبيبا
وافراق الناس من ما يكايبه فانفق منهم مائه وعشرون
نفسا على قتله وتخالقوا اكثر من فتد عليه لكال
الامير فارس الذي قطاي اليه الا انه وعده بالاسد
ولم يفي له بشي فحدث ما بالفرس للفرس علولته ما ينتج لهم
منه خير ولم يواخفهم من الامير سوى الامير اسد
الزباني وكان ماله سيفان قطران سيفه ينفذ وبعثه
لما كان من عشرين محرم جلس للمهاط والامير
في خدمته على العار الى ان فرغ للمهاط وتقدم اليه
الحجاب وتفرق المقصود وقام من المهاط فضربه احداهم
سيفه في راسه ثم تناه بضره لغريه فالتقاها بيده فحرقها
فعاد الى مكانه واجتمع الناس حوله وحذروا السوف
وخرجوه من المشقه وانقلت الدنيا وقالوا لاسماعيليه

رتبه عجمه وحي ذلك نزل رسالكم بطريق الساحل البغدادي
على منية السودان صار مشربنا واعطوه شربا عندما
شرب الخمره

ولو ملكت مصر الفزغ وانصت عليه بينسوس لما منع الكفره
وذلك ان التراب من قلوب ثلاث سباح ملازق بعضها بعضا
منية السودان و شربا و ييسو عين فلما
السنه المذكور الكامل شربوس و حبه اعطاه منية السودان
فتم اسفاه العظمه واعطاه شربا فاني ذلك كالمه شرب
طرس و لما فعله منق مقدم للعاهه سنه سن
و اعز بهمه و نزل كلال اساه دخل عليه المشي عماد
لر الناس و كان صاحبه من العصى قال لربما محال
لاكم ما بقى في العمد نسيه فاجلده بالعرحمار و قال
والله لا سب منقل الى الكنيه كان كما قال قتل سيد
و جعل الى القاهره و دفن عند والده و كان يوما مشهورا
جمل على الاصابع و عمل له العز للبعظيم و كان عمره سنه
سنه فلما استغار من حملها

عصيت لهوى نفسي صغيرا فعندما رمتني اللسا الى المشيت والكره
اطعت لهوى عكس القصيه ليقني خلقت كبير ادا ثقلت الى الصفر
و لوجهه نداد

اذا احققتم ما عند صاحبكم من العرام فهذا العذر بكفيه
انتم سلبتم نواذي وهو من لكم و صاحب البيت ادري بالذي فيه

والاسارى بقادون الكمال من كنود الفزنج وغيرهم في بحال
في ايدي الفلمان والصبان الى ان عاد العسكر الى المنصوره
فاعتقل الفزنجيين في دار الطواشي جميعا وفي ذلك يقول
صاحب عالم المطروح

قل للفزنجيين اذ اجيتهم فقال صدق من قول
ايته صدقاً تبغى ملكها فحسب ان الزمر باطل

احول الله على امسى من قبل عباد شوع

رحم الله اهلها اودعهم مع اعدائك طعن الصريح

جسر القلاركي من الاقل او اسد حردح

ورد اليه للمهاجرين على مسلم

ودكاه عليه امر الامل منه وبارها بالموثقه ورتوله جميع ما

يخاره من الماكول بالمشرب المعاني والذالطرب وتوكلو

عنده من بخاره من المعاني ومن اخونه وعلمانه ومن سائر

به واحترمه احتراماً عظيماً وكانت له المشركه يوم الاربعاء

سنة محمد سنه ثمان وادعوا سمايه

الامر لجان يوسف الشيخ صدر الشريحي الشرح

قد ذكرنا من قبله وما جرى له وكان شجاعاً عاملاً كريماً

فاضلاً محبوباً الى الناس خليفاً بالمدن والسودد جواداً

مدجاً ربي مع المدد الحامل من الصبي مال اليه والسرور به

كحيت انهم ذكر له عنده صبره كان متيقراً شيخ مشهور

دار ابن لقمان علي حكاية القيد ما في المطرشي
فعلهم ان اصغر ولد عوده للسيد اراغصه صريح

صريح الكره

لما رأى الغلبه عليه وعلم ان لا مجال له ولا يقدر على العصار
 اجتماع اليه مقدار حمل ما له فارتس من صناديد الفرس
 والتجأ الى دار عميد ابي عمده وطلب الطواشيها بالدر
 رشيد وسفاد من القمري فحضرا اليه وطلب منهما
 الايمان على منعه وشرط ان لا يدخلوه من رعايا الناس
 والسوقه فاجاباه الى ذلك وسلموه المسلمون ومن كان
 في حبيته وخرج باقي الفريخ من مينه ابي عمده على عميه
 والمسلمون محذور عنهم كلما جعلتهم جماعة يفرحون لهم
 ثم يعود عليهم فلا يسلم منهم احد ولم يزلوا كذلك الى
 ان استأصلوا جميعهم ولم يبق من جمع الفريخ سوى فارسين
 رفسو يحيط الى حبه النيل فعرفوا ولم يصل الى دساطير
 غير ما لهم او عادات المسلمون وقد جعل يادهم من الاسرى
 والحيول والاسلح والاموال والاقمنه والنجو الهد
 ما لا تحذروا الوصف واستغنى من الفقرا خلق كثير
 وروى الزبير بن عدي اخبره والاطلاب مجذبه وروى
 في حماة بالبحر وحدثت به الشوالي واكثر ارق مقدار
 ما في قطعه تقرب منها الكونيات والتفارات الطول
 والابواق وهي من مينه بالاسلح والاعلام والبر
 السرى فيه العتال والاطلاب من مينه بالاسلح والعدا
 والبر العربي العريان والهل البلاد يتر الصون على الحيول
 المناهر والاعلام والفقرا اجواق في غني وخصي

من حديث الفريخ ما يفتي على احد منهم وصاح بحال على الفريخ
وكان يوثق صلواته ليتجلا مملوه ونمذغ ما يرويه فوصل
اليه رسل الفريخ وكذا توابعه واعطاهم الميت المقدس
عليه ان يعيد عليه دمياط فما اجاب الفريسيين الى ذلك بل طلب
جميع فتوح صلاح الدين و ضعف احوال الفريخ لانقطاع الميرة
والخده عنهم من دمياط و وقع فيهم وفي خيولهم الموت لعدم
الريغ وعزم الفريسيين على ان يرب من اول الليل يضح
دمياط كانوا ما يتجولوا للرجل على المسلمين بذلك وكان
للفريخ حجة عظيم قد علموه بهلك من تحت الصنوبر من
الخزيرة الى جديله وهو عن قطعه ولولاها ما قدر المسلمون
على العبور اليهم فركب المسلمون وعبروا الى منزلهم وانجىهم علي
جالها فيها اكثر الاقمتة وبعضهم لم يخرج من الخيم بعد الا
وهو على الرجل وتركوا الاموال والابنقال وانجىهم ولم يصح
الا ما حفر جملة وساروا والمسلمون كما كانوا من كل ناحية
طول الليل الى ان اصبح الصباح وقد احدثت بهم العسائر
من كل مكان وللقتل جعل فيهم ولا اسرحت انه كتاب
يرى القنلا في كل ناحية مثل المبطخه الالف والالف
تضعفوا دخلوا والبنهم الجراح فالتجوا الى قمه يقال لها
ابي عبدالله وتخصنوها ودارت العسائر حولها من كل
جهة وكما كانوا قنلا واسرا وطفر الاسطول الاسلامي
ما استطولم وعتمو جمع ما فيه ومن فيه وكان الفريسيين

خلعه واخذ مالك الامير في المشرق وعتنه وقاخذ وتمنه
 نصف القيمة خمس عشر الف دينار ولم يوصله من
 ذلك شيئا فردا وشرع بعد ذلك يعيد نوبه ويظهر
 ما يديه **و** والاطاع السكر والكتان والمجسيز والاطاق
 الاموال وردد الامير حاكم مكة على الى القاهرة ما في السلطنة
 بها على قاعدته وخلع عليه مرتين واعطاه حياضه ذهب
 وسيف وحمى الف دينار **و** وشرع في اقامه من وصل
 معه من جهة كجبل وامرهم واعطاهم قترهم منذ اذالم
 وللعبد حاشبه والرد الى الملك الصالح **و** وازاد ان نعم خاله
 سمن لخواص مقدم الى الامير الجيبي استناد دار والده
 ان سوجه الى القاهرة ما في السلطنة ولت الى الرحام الشر
 لري على ان يخر الى خدمته ف اراد **و** وصل العاشر
 ورجبه حاكم مكة على الى المنصور ورتب خاديه
 سمن لخواص عرض مال الامير الجيبي استناد دار وعتله بمال
 اهد الصولي امير جندار ورتب نحوه عمدا كان له يدع
 صنع طشتان وعتله المندار و امير احمد وولى علمانه
 الذي صلوا معه من الكعب ورتب في الغرض الى مالكنا يديه
 العمريه مع لغزاق الهيبة وكثر الدعايه بحيث ساموه ووقع
 من عيونهم وعلوانه ما يتقام منه صوره **و** وكان معه
 ملك خطابي فاقطعه صخر فلقنها واعطاهما بشرع في
 ملوك ما الايمن ووقع عند الامير الكبار انه مني تسدح

لا امانكم وكان المدد المعظم قد طلع من دمشق متوجها
الى المنصوره وعنده خوف من الامير محمد بن الشيخ وثق لم
من العساكر ان يكونوا واقفوه لما بلغه عنه من تطبه
الى العطا وسبل الناس اليه ولم يخطر هذا لامير محمد بن
بيال فلما وصل المدد المعظم الى المنصوره بلغه كسبه الفرنج
للمسلمين وصرح لهم وقاتل الامير محمد بن الشيخ في سب
المسلمين ورجف الامير سيف الدين العماد عليهم وتقدم الامير
على العطا ما كلفه من الجرح في وجهه ففزع باطشاً
بفضل الامير محمد بن حيدر في السوق حتى دخل الرميل فالتقاء
العساكر يداه فاصحى القضاة ثم فرغ السجاري فاجزمه راجل
له العطا ثم لم يقبه الرمي حشام الدين على محبوه فاحترق
اجزاهم زادوا الجزية الامير حيدر قال لما خذم المدد المعظم
ولقيته من جبهه فرحت به فرحاً زائداً فلما تحدثت معه انقلد
الفرج الى الكرخ وعلقت انذ لا حاصله من العقل وانته
ما يستتب له ملك وان اسره ما يشي بغيره فلما قربت من المنصوره
سير الى العساكر ان لا يلقينه منهم احد بل يكونوا قبالة العدو
واقبلت طلباً بالعسكر الذي وصلت معه وساق الي
ان وقف قبالة العسكر الذي للفرنج فلم يرموا الفرع عليه شيئاً
ولا يد من كلمه وكذلك المسلمون ونزلوا الدهليز وخلع على
الامراء واجزل لهم العطا من الذهب والخيول والحواجر واللبس
ولم يعطى احد من اكلفته درهماً سرداً ولا خلع على احد منهم

تشریح از امام حسن

من بر المسلمین الیرلم و تقدری منهم خلق عظیم و دعاهم سور ایبراج
من خشب و صالحهم بر حدیله و بر الجیره هه و لما قتل
الایمیر محاربت الشیخ اقا میرا لایر سفت الیر القندی مقدم العلم
مکان الیر محار و کان ذالهمد عالیه و جزم و عقل هدی
و شطاره جمع العا کر دلها و مادی فی الناس و قوی
ملوهم و قال مادی لایر قتل بر عالم و ضعفه و لو قدر و ا
عیا الهیه لایر هو و الیرای ان شایدم و تزحف علم من
کل جهه العارین الیراجل فالتیق الیراجل ان یکن الیر
یوم الیراجه سابع دی القنده و مادی فی الناس و سابع
من کان قد سب الیر الیراجه و حضر من اهل البلاد العیران
الیر الیر و تب الناس من یوم الیراجه و فرق فیهم الشای
و الیر من صباح یوم الیراجه دقت الیرجات السلطانیه
و جادتها کوسان الیرامیرا و الیر الیر الیر الیر الیر
الیر و مقدم الناس رجعا الیر الیر الیر الیر الیر الیر
و یفتوهم و لم یبق شی علی انفرامهم الیر الیر الیر الیر الیر
و ما یوننا لاشدد لایر الیر الیر الیر الیر الیر الیر الیر الیر
دهمت حنادهم و وقف جیالهم کالشد قد لم المسلمین
بالطوارق و الیر الیر الیر الیر الیر الیر الیر الیر الیر
و الیر الیر الیر الیر الیر الیر الیر الیر الیر الیر الیر الیر
الیر الیر الیر الیر الیر الیر الیر الیر الیر الیر الیر الیر
الیر الیر الیر الیر الیر الیر الیر الیر الیر الیر الیر الیر
الیر الیر الیر الیر الیر الیر الیر الیر الیر الیر الیر الیر

یا
یا
یا

على خيولهم وساقونهم فتعلون اللبس فوقعت خيلهم من بلاد الراس
وعلاها العباد فصار عليها ثقل عظيم وكان قدامهم من عنك
المسلمين مقدار خمس مائة فارس منهم مائة من الفرع في اعظام
فلما راوا برك المسلمين اقبلوا والفرع قد لاج عليهم المتعاضد
عليهم وانفقوا لليزل وجعلوا عليهم حمله رجل واحد نظر حوله
على الارض وفي الحال قطعوا الرجاله من سهم وشقوا اجوافهم
واخذوا منها المار ورجع الباقي منهم منهزمين الى اصحابهم
فحصل لهم للطبع ودفع فيهم العياط فتار الناس علم في الارض
والبروت وعادت الكره عليهم في ضرب وكف في رمي وقتل
الى ان قتل من قتلهم للقافارس ومن الرجاله مقدار عشرة
الف وخص الباقي بعضهم ببعض عند الدهليز والمسجون
محدثون بهم ساعة حتى الجناح اولهم وجعلهم وجعلوا اجين
على اترهم والمسجون محذون بهم حتى وصلوا طارده شماليه
ابن كوجيا وكان سال سافند فقتلوا قدامهم كما أخذوا
والارض سنجي فقتلوا لساك كلما جعل عليهم حديد من
توزن خيلهم وتعدي اليهم واجلهم المسترخ من برهم
قدامهم بالطوازي والمناص والجرح وهم كالسد وساردي
البحر قليلا قليلا والمسجون يتألمون حوله الى ان را
الامير محمد بن الشيخ مرفي قتيلا فاكل المسلمون من العسال
وكاد ينفجرون وكان الفرع تدقون من حديد به دون
عندها دار الرجل حوله وحفر وحذوا وعلموا خيولهم

وساقو سحر اعلی المهند و لهم عارون بن عمارون الزهري نام و جوبل
 المسلم عراه و رموه الناس السيف في الرجال بالفتوش
 من كان في اجله مهله ركب قومه عزابانا و محانف
 والناس مهزبون عما بعضهم بعض لا تقف الا على
 اخيه و البنا و الاطوال و السوفة و اكثر الناس
 لا يعلم حقيقتنا كمال ولا يصدق فاقوا الى اوطان الابرار
 و جاعده من الجار فوحده سكرانا و الحام و الناس
 معاقون من اجل ذلك و الما ب ادخل عليه و استاد داره
 بنهه فتغل و ليس سلاحه فملك و هو محمود و معه
 مقدار خمس مائت فارس فلفي اطلاب الفزح تنابو بعضها بعضا
 بعدها المداير فقال له احد مال الله اجمع بها فلا هي
 اخلق عظيم ما تقدر على القيام فقال و اللذرا رحمت
 ادا و لفي سواد حتى مع الله ساق و طعن في طلب المداير
 و لم يسوق معه سوى مائت احد فقتل الى رحمة الله عمار
 و اهرم المسلمون و وصل الفزح دلهيز السلطان و قتلوا
 عنده للقاضي رحاج شاهه ديوان الجوش و سا موعا
 حاله منهم من دخل في الاسواق و منهم من طلب المييره
 و منهم من طلب تاجيه الجبر الذي قبلكه جوهر فلقوا نزل
 المسلمين متوجهها من المييره على العاده و كان الابرار
 جلال العيشي و فارس الرانجواني و جماعه امرا قتلوا لهم
 وكان الفزح قد تعدد في بحر اشمون و البرد توافات الى

٧٩

والعرب بحيث انهم يدخلون في الليل الى حياهم ويكلمونهم
او يفتقدونهم ويبرق قدامهم ويخولهم ويقفون في صدورهم
واح هذا وهم لا يبرحون عن الهمة التي ايدت في طم نخد
اشمون وطلب العبور الى القبا المسلمين . . . فلما كان
ليله المنار الرابع في القعدة صاح رجل مغربي من مراد
الفريخ الى رجل من اركاب المسلمين بالاجي قتل الله لرجلها
هذه الليلة . . . مسكوبني باخرا ايضا انهم في هذه الليلة
على غنم الكلبة فلم يصدق وقال الناس من اين لهم طوق
يكسبونوا والبرهيتنا وبينهم . . . وكان منزل عمال البر
المنصوب قد صار بلد عظيم الدور والكمامات والاسواق
والقنادق فبات الناس في حالهم ولا امير محال ينزيب
مع جرفاه بالمعاني والدالله فلما انقضى مجلسه وتفرق
من كان فيه لقد اجد مالكه وخلا به في الكمام فشراب
معه الى ان سكر وعلق باب الكمام دام فلما صد الناس
صلاه الصبح وشرعوا يركبون على العاد والعايط قد وقع
والصاح قد علا سبور الفريخ وانهم قد هوراس المنهه الطلاب
تتلوا بعضها بعضا والناس منزهون قدامهم . . . وكان
السبان في عاده من بغداد في عري مصر اجتمعوا في
مخاضه ايضا ربله خالبيه من الرجل فركبو عددي
منهم لاجد الفنادق ومن الرجال بالنفوس جلو عظيم
فالمنا يريد ان يفسد نفسه واخوه كذا رطاش

وكان

ونصبوا منبرا فقالوا الرزح درينو لغت الرمنيم من يعلو ومنهم
 من يفت قالوا للعدو ومع ذلك فان الارواح نادى واما ان
 عن حمام الطائر كبت اسمها اميلا من الام لم بها روض المين
 يقال وبعد ذلك عاد الفاعل اشتم من الرزح وصف
 بحر اسمون قدام الابراج وجمال الناس من ذلك لها عطيما
 انش يوم هوى عاصف فطيب الزراتون قدودا المنقط
 كبرها في الحما في وقت في البرجين وعلقت وقوى الهوى
 ما سعلت في نعتها فتا الرزح ليظفوها واجتهدوا
 بكل نكر ما انا لكم في بعضها بعضا وزاد اصطراها
 وخرج لها لبيت عظيم كبت لا يدر احد ان يفرها فاختزن
 الرجين جميعها ما فيها من الريح والرجال والشوك
 في تكبير وتهليل وجمال الرزح في البحر المعروض
 اية عند ديباط سخاها صغار نعتها اما لا يقدر الرزح
 ان يعبر فيها فقطعوا الابله من ديباط الى الرزح كبت
 انه كل من طلع من ديباط او خرج ما اخذوه وكذلك
 لما زاد بحر النيل وجرية بحر المجلد تو كوفيه عدد حرارين
 للسفن وفيها المقابلة فقطعوا طورا البحر كبت ابي مرثد
 لقد للفرح عارج من ديباط داخلها اخر زده
 وايستطال له لون بلغم لا ياب من خريفه
 وللم اما من حمرة خرد من بحر المجلد وطهر الناس
 فقطعوا طرقت البر ايضا الى منطكا وتجر اعلم الرزح

تقرئ خيولم حتى قلوبا سرهم ولم يعلم منهم لهذا وعاد الفرح
للدى ما توخلف للسلك الاحمر اسمون ولم يطفروا احد
من السلك ثم شرعوا الفرح في علي ورحمن بالله من
حسب ولبسوا باهلوا ابحوا اميس والطوبى بما منع عمل المار
فيها على جانب كراشمون وجعلوا من البرج الى البرج شتيان
كبار جام طاروا له كحيت اي تشابه ديت فية فرج
وما فعلت في وجفروا من خلف الابرجه من حتمت من
البحر الى البحر كحيت جرى الماء فية خلف الابرجه وقد
جربا ندى البحر لا تعد لهم ان يرق البحر وينقص نحو صرا كجد
فيه وسرعور من كلام الابرجه البسائي ملوثة رطل يطهو
فوقها بالترات وكلما طوى شيئا من البحر تعدوا بالابراج
عليه فنصبوا المسكون قبلها الابراج مما سبق في علم
للا دها را ورا تو ترع الابراج بقطار البحر من تدار
الابراج كجرا ان الما حلقها ورمي للبتدي بالترات قدماها
كحيت ان الفرس الجدران وتب تغداه خشد المسكون ان
يعيدوا اليهم فاخذ المسكون المالك ملوفا وملا وعرفوها
في البحر كحيت يصيق مجري النيل وينصب جبل الماء الى
بحر اسمون فيقوى عليهم ويمنعهم العبور ولم يزلوا على ذلك
لا ليلد العبد والعمال يتصل للملا وها را مخبر ضربت
يتاير للعبد بطاوا العمال وما عاد رمو على السلك
تشابه الى ان فرغ العبد وركب المسكون يوم العبد

بالرياح وينظارد وعند خندق العدر فلما كان بعض
 الامام بعدى من المسلم مقدار الف فارس وصار في سب
 للفرج منهم ومن المسلم يحرمون وعلم الفرع انه ليس
 للفرج وصول اليهم فليس الفرع يخرج من محييم
 مثل ايجال الخلاب تزدف اطلاب بحيث يلو ايجر سره
 ولم يعلم المسلمون مقدارهم الى ذلك اليهم لانهم خرجوا في
 خلق عظيم وساقوا خلف المسلم بالهار والطفور وس
 ايجل وكان قبول الفرع متقلد من لس ايجاله والبر كسوا ان
 لا عليها نبتوا المسلمون بل حقه الفرع فلما رأى
 الامير مخرج خروج الفرع على هذه الصورة وبعدهم عن محييم
 امر الف فارس ان بعدى من الجبل الذي بالدار السلطنة
 عندم ايجرود بعدى من العدر مقدار مائة الف فارس
 ومن الرجاله والمطوعه ورجاله اسد يده بالطوارق
 والرياح خلق كثير وطلبو محييم الفرع كما هو عنهم كون
 ان ايجاله خرجوا من ايجره الاخرى خلف عسكر المسلمين
 فخرج من محييم الفرع مقدار مائة فارس من فرسان المعرزة
 كانوا عددهم بالمحيم حشيد لمن يقع مسل هذا الحال
 ودفعوا خارج عداك خندقها فوعلم المسلمون فلما قررو
 منهم حلت الفرع مثل الجبل وحققوا عدا المسلمين
 والرجاله ولم يزلوا حتى وصلوا بم ايجرود عند بحر السك
 الذي يخرج منه بحر سمون بعدا المسلمون في اذانهم والرجاله

وهلوا فلما تحقق الفزع انه قد عبر جميع للظواهر ومن يروى
العبور وقت الجاه وطلع من كل باب فلابس
لهم وحيولهم وساقوا الى جسر المسلم الذي عدوا منه ووقفوا
قائلين انك رايلا عبر من عسائر المسلمين بنجدهم وطلع من
الفزع حيا له امرى ورجالهم ساقوا على المسلم وقدم اسطول
الفزع وبطهم فكروا اسطول المسلم وانتم المشركين في المير
والبحر اعد السيف فيهم فطلب فرقتهم اجسر الذي
عدوا منه فوجدوا اطلاب الفزع قد حالوا بينهم وبينه وطلب
فراق منهم الجحد لتعاقبوا بشواى المسلم فوجدوا رايب
الفزع محذوبه فزاحوا جميع تحت السيف لم يسلم منهم احد ويات
المسلمون وهم عظيم ما منهم الا ان فقد له قرب او صديق
او يملأ اذ علام ودام الناس على هذه الحال وكل يوم ترك
الساكنه حذمه الا امير محارب فلبس السلاح ويسير
وتقفوا بالاعداء ويعودون بكره وعيشه وشرع لعهد
ذلك سعدا جماعه من العقرا والمطوعه للمدى وصلوا من البلا
الطلب الجهاد ويطلع جماعه من حاله الفزع ويتباد شوا
والمسلمون بالفزع يتفرحون علم ثم شرع جماعه
من شباب العسكر يعودون من جسر اسبون ويسير
ان يقفوا لله تخيم الفزع ولا يطلع اليهم لهدا الا انجح
الاقوات من الفزع حيا له يسرون خارج عن حذم لم يبد
فكهم المسلمون ايضا وصار كل يوم يعبرون ويكثر ويالجو

٧٨

ما اراد الفرح الذين هذه الاطلا بسلا اوسع من هذا الختم
 وتقى منهم ومن عبد الله سبحانه وحال يروى نزولهم شرغو
 في حفا خنادق وبتوا الاسوار حولهم وأبرجد ولم يطاير
 منهم احد فحصل للشباب والعميان المطوعه من القراه والسوة
 فيهم طمخ عظيم وطوان حفرهم للخنادق وتخصهم بالاسوار
 صعب وعجز فتعد اليه ولم على حبر كان قباله دار اللها
 فباعه من المطوعه والشباب وروىهم بالشباب وتقدموا
 الى الخنادق وقابلهم احد فعلا ووقد حصل عندهم طمع
 عظيم في الفرح كمن طوان للفرح ربما يعود والى ديارها
 وزاد طمع المسلم والمسلمين لتعد اليهم خلق عظيم
 وكان الشباب واجمل من الناس يتادون بعضهم بعض
 ابكرنا اليه قبل ان يروى وما يكتم وتقدموا الى حذرهم
 ونزلوه في نسفقه في السور ولم يخرج اليهم من السور
 احد بل يردوهم عن الطواع الى السور بالرمح الى الحان
 اقبل الليل فساد المسجون الى الجيام وطهم انهم بالكر اليهم
 المستقبلا اخذوا جميع فلما كان اليوم الثالث خرج
 من السور خلق لا يحصى من الشباب والمطوعه وابا ع
 الاحلاد والملك الصان وعدوا كجده وتقدموا على
 العاده الى الاسوار وهاجوا ونزلوه في خنادق الفرح وتعلقوا
 بالاسوار ولقد تم اصطوال المسلم في البحر المشوا الى ولا يجازون
 وضربت الطمول والابوا في الاصطوال وكبر الناس

لما فرج كثير خلاف المظالم في سير لم يابده الف دينار تفريح
الامير محمد وكهو غفل حسابا وفكرته الصالحه عواقب
الامور ومصالح المسلمين انه لم يتبع عرض نفسه وسير
الامير محمد وحسابه فقاد الى الملك المعظم السلطان محمد
وسير الطواشي فحسن الامر فاسرا اقطاي ايجاد يجعله يصعد
وليزه سرعه وصوله وكذلك جعله لسرا ومصرا منهم الا
سير قاصده اليه ووصله حصر كيفا وعرفوا الملك المعظم
صوب الحال فبادروا في البريه بالنظر اليه وطلب
التمام واوله الامر فاسرا اقطاي باسكديه ووصل
دمشق فحضر مصان وفرح الناس به ونزل بالعقد واقعد
بابها من الخراب ووجد بها ما يابها الف دينار ورواه كثيره
وتياب سير الامر اصلا للميرى الى المركز فاحضرها ما
الدينار ملج على الامراء واجلهم في العطا بحيث لسبوه
لا يتذير سو تصرف واعطاهم ملج حصيد من
حصر كيفا عطا مغلطاكل احد عشره الف دينار وامره
بشري الملك ويكمل وكان عمره ان يحلهم امراء كوار سوي
بهم على غيرهم من العار وكان ذلك من سو تصرفه واما
الفرج فانهم لما بلغهم موت السلطان وحققوا ذلك سر
عز مسلط فحصدوا المنصور ووصلوها ونزلوا في الكرسه
المصله يرد مياط قبائله العكرا الاسلامي حلو عظم
اجرا المشايخ من الاجاد الذي ادخلوا امام صلاح الدين ام

١٧٠

إليها كثيراً واستشيرها في أمور ولا يفتها شي وأعطت الطوائف
 حشنة الليل قد صوه وأتقت مع محسن وكان عندها
 ذرور عليها علام السلطان فكتب تدارك ان خلف العتار
 للسلطان له حبانته ثم من بعد ولولده للمقد المعظم نور شاه
 وان يكون ابا عبد العزير الامير فخر المير الشيخ فسيرت لهم
 الامير فخر المير وانفقوا على ذلك وهم في الامراء واكلفتهم واخرجوا
 الذكر وادفونوا كبارا اكرم اعلمها وخلصوا الناس وعلم الناس
 باطاموته ولم يجاز احد من عظم لهيبته ان يظهر شئ من
 ذلكا ونحدث به ونزع الناس بركون في حده الامير فخر
 ابن الشيخ ويتزلون معهم في الايام في اكله على العلاء ويبد
 السباط السلطاني ولم يغير حاله واستاد الدار وامر حواد
 والحار والباشه على حاله واكذلم مدخلون في حوز الاوراق
 والاسفال ما شبهه واد اخرجوا من سباط السلطان وخرجوا
 يتزلون حدهما الامير فخر وياكلو ساطة ولم يكن في الايام في المسوق
 مال كثير واحتاج الامير فخر ان يبدل العطاء وسبيل الماوس
 ونفق في العباكر وكان سخي الكف واسع النفس حريص العطاء
 رضى لفته باطلاق القلبيل وكان بار السلطنة بالعام
 الامير حسام الدين علي وكان بينه وبين الامير فخر شئان
 باطن وخشي الامير فخر ان يطلب منه شئ من الاموال التي
 ماكرانه فيمنعه وسوقف الامور في سبيل التجره
 وطلب غير الكف ديار فقال للامير حسام انتم تماله عدوكم

البشارة وركبت العساكر ولبس السلاح وتطاعته واطهر
فرد حار ابدًا وكان ذلك اخر فرجه من الدنيا قدس الله روحه
فسير الى الكرام الطواسي تبارك الصواحي وما يبدن من اعمال
ابخلقه وصيغاه الفذيار والرعطنه ودرخاير
وافره وسير الى الثواب التام محلو اليها العلال من كد
مجان وامر برده فلاحى بلا دما وتقويم بالعلال والانتقار
والدرهم وسامهم بما كتب عليهم من خراج سنة وفتلها
عدنا الى احد المنصوب وما اعتدك فيها لما وصل اليها ذلك
ان العسكر لما عاد من الشام كان ضعيف فحسب ما يحتاج اليه
احدى من فرس جديد وسلاح تام ونقود كل حين كمر
الامر اذ ما يده دينار مصرى فاقاموا بجيد والعدد واستقلوا
اجبار لهم ومثت لهمم واستنوطوا المنصوب واما الفرج
فانهم لما مللوا من اساط حصونها وبيتها من حفظها و٦٤
الى طاهرها وجفوه بحيث لا يتخاضر احد منهم لهدن بقدر
خارج عن مجبته وسير السلطان يعرف جمع البلاد الى
بين المنصوب ودمياط وذلك التي من قبله دمياط للمعز به
ودام الحال الى اخره جب فزاد مرض السلطان وضعفه
ولا شئ به الا امر الى ان انقطع عن الناس وخرج عن القعدنى
السهاط ودلهم الحال الى بلده النصف من شعبان
فوتى قدس الله روحه محابدا مورا بطاني سبيل
الله ولم يعلم موتة سوى جاريتة شجر الدر وكان هناك

٦٤

في جلودها وان العسكر ليس لهم دين في الامور فانهم
 وشتق منهم سيفت نفس الامراء واولادهم قبله بعضهم
 ولقد حلى لي بالمصروف من كان لهم عنده ان مقدم
 الامير جمال الدين الخاني قال لهم يوما ^{عنه} يعلموا اني قد
 ماون في اربع جرب الامور داني اري وجه السلطان
 وفيه غضب عظيم علينا وانا اري من الراي ان تتركوا
 وترجعوا بناخذ ولا تقسم والون فدالم ولاهاذا
 ما ستمها احد فلما سمعوا منه وقالوا ما لون اقبينا امر
 من نقل كان له ولكن ان شيا سلاح الى العايشة شفقو
 ولقد عر بيبند والراعي ^{عنه} فتراد خوف
 العكر منه اعظم وتو لعموها بولم ^{عنه} وكان السلطان
 قد صبق على الكرك من كل جهة ^{عنه} ومنه جعل اليها
 ورجل بلاعرا لادها الى لرح من كان بها من الكند
 ونوجه المدد الناصر داد صاحبها الى اهل ورفي
 نفسه علمم وتركانها اولاد وكان لمتاد اليه
 فيها المدد الطاهر شادي ^{عنه} والمدد المحمد فضاف
 عليهم الامور ولم يسمع عليهم بالاولاد هو يود وتخلوا اصحابهم
 عنهم فكانت اول السلطان واقفومعه على تسليمها واعطى
 للطاهر صاحب جربا ي فادس وللا محمد ماسر وعمر فادس
 بمصر وما لا جربا فلو بالي لسلطان واجربوا سلم
 واولادهم وحصلوا الى خدمه السلطان بالمصروف فخرت

امسراه فرجبه فطابت قلوب الناس حين فراده وتوجه
في الحزاقه الى المنصور و امير العساكر ابو الجليل الهمداني
ونزلوها على بحر اشمون فكان اول الممنه والدرسه لدرس
العلمي نزل على حديده والدره على ايد الزكاي اس
المسيه نزل على بحر البيد قباله جوهر والسلطان
المكان المعروف بالمنصور و بنى الناس بها القصر وسوا السور
والكمامات وصارت ارقه و بنى السلطان على جانب بحر
السلطان نور بالاربع دارين ورتب كل ربح لامير
ورتب في كل داري فركار الكلفه لهذا السلطان فرس
عاجز للتصريح نفسه والارواح في كل يوم يدعون
اكثره يتعدون على السهاط فاذلك من السهاط باني
من اجل هو بنهادي من اجله على جو كان الى الرتف
من الحركاه التي تفعد فيها للسهاط بعد ذلك بجل على
نفسه ويعبر وجه من غيرت لعدا اعدني الحركاه
وعبر من حزن علانها لقيام له بتكلف ونجوم وبق على ذلك
والمرض يزيد والقوى تضعف و كان يد حصل عند
الامراء الذي بينهم بدسهاط خوف عظيم وكذلك الامير
مخالص والعباكر لان كان له ربح الله عليه
وسطوه فاطعه فعلم منهم ذلك حتى ان يبيع فيقوم
وما تحت الموت ذلك فاطهر ان الربيع كان لا
ليني كنانه المجرس من دم بدسهاط واهم كانوا السب

ومن اعرب الامور ان المسلم تركوا الجسد على حاله لم
 يقطعوه ولا حرقوه فوجدوا الفرح بذلك مسعاه لا تخلي
 فجردوا اليه برديباط من غير مانع ودحروا ابوابها مفتحة
 مهيأة لمن يدخل فدخلوها ولم ينتظرونها عزان وهي
 على حالها والدر بلانته من الاثنته والاموال
 والعلال ولالات فكانا دخلوا الي بلدكم وبناركم سعد
 في حاله الراهنه على اسوارها ونصبوا الرامات والصلاب
 وضربوا النوابيس في جاحو من اعلا الارصوار صوته
 دفعت بوقاسم ^{٥٥} والعكر الاسامي واقف عند المزد
 جباري يتاهدون ذلك عيان الى ان اتى اللبد فارس
 المسلمون الي فارس اسكور واناموها الي بالرها رايات
 كبت تعدا اهل ديباط والصعبا منهم والمتاه المبر
 نطلب المسلم وسار لخوا سمون والسلطان بهام الناس
 يظنون انه مات ^{٥٥} فلما قربوا من سمون اعلامهم
 مشوره وكوساتهم تضرب على جباري العاده ^{٥٥} فسير
 السلطان لهم من اسر العدر ادبنا امير خيبار بقول
 ما سمعون من الله وعلي نفوسكم ماى وجدهتمشرون اعلامكم
 وتضربون كوساتكم فعاد لفوا الصاخ وخلعوا لبيارفا
 من الريح ويطلوا ضرب الكوسات وعبروا مفرقين
 غير طليين كما نأخذ نخل عليهم الرماد ^{٥٥} فوكى السلطان
 حراقه في حشر اشمون وعليه لعلطان ملطى وهو تجردت

يرك وطلع راجلهم على مسجد الرزخ وعاد المسلمون عمر الجسر
اليابوديلا وخرج اهل مساط منها اقول اعالى وجولهم دجل
ما قدر عليه ونزل الامرا الذين رتبوا على الابرار ولا اجاد
الى خارج ديباط وليس لهم من ينكر عليهم ولا يمنهم هذا
والامير بخار الشيخ واقف مثل الكاير ما هت والناس
والامرا ابو جون بعضهم بعض وكل من جلد لا يرد
عليه جوات فاعتقد الناس ان السلطان قد مات
ما شجون وخرج جميع من يد مساط من اهلها والجد المجرور
كفصها والكاين وتزكو ما عجز جلد ولقد عابت
المنسا انا خارجين ديباط يزجون على بطونهم والمراد
تومي ولد ما والمحدثات من النساء خرافات مبيات
بلغون الخرف على اهلهم الذين يتنبون على بعضهم بعض
في المشي و كان للفرج وهو لم ليس عندهم جرك
فراود الدخان كالح من مساط فذله قوالها ما الهى
ها يدراج ليلهم جملة من الضاري كجركم بخلوديباط
وجباط للعائر فاصدقوا الى لركتر الدخان الطالع
من مساط وتوارت ليلهم الاجار وراوا الاطلاع
الى لركتر الذي كان قياتهم من المسد قد راج فتح كورك
فارسم وبقدم راجلهم وشرعوا القلوع وتقدت الثواني
المقابلة التي لم والمراكب للبطس في البحر الى مساط
وسارو لهم في الرطالين الجسر الذي من برلم ودماسا

عابله من اجده البرزخ وقد اصطفيت البعائر الاسلاميه
 في الهم في البراطايا يستقونهم بالسهام فلما صار بينهم
 البرمقدار ربيده تشاب فحو ابواب البطون فخرج
 منهم فرسان ساكنين سلاحهم فوفوا اكله رموا
 في البحر عانتكم طلعت الى البر وسافوا على فرغ ادمهم
 من المشرق البر تشقونهم على الارض ولو للرد والرجاله
 لجرسند في الفهم من اطن المراكبه في ايديهم خرج
 ولم يعوون في البر ويطهوان الى البر وندلك لكانه
 صار منهم في البر جاري كسر وفي كاله البر افسد افسد
 للرجاله حول كاله باليهو مشق و نصبوا السابو
 والطوان وا ما يوتي لكال كنيه لها بلد رفا
 بصلان حمرو شرعوني حمرا للخدق حو لهم وما ما تو
 الا وقد نزل الملك في عهده من المعامله كاله
 والرجاله في المبرومات الناس على احوال
 فاهم ما كانوا يعتقدون انهم كاللون البر في سر
 بعض الناس كترتهم وعلوهم بلالهم وصف
 المسكين ملاكان صباح يوم الاهد وقد قل من الملك
 الله الذي الوردى الذي صلح من جلب وكم للورين
 ابن شيخ الاسلام الهكاري في انش الناس ما خذلان ورجل
 الاموال الذي بينهم السلطان يدبساط و نزل كاله
 برجه الذي عين له ووقف على المسلمين و بين قسباط

الاساعه وقد اقلت حتى سدت البحر فضرت الكوريات
وصاح لاجا وشبهه وركبت العماره ولبسوا السلاح ^{طلب}
الاطلاب وسافروا الى ساحل البحر واصطفوه عليه واقبله
العدد وبوقاتهم يتعدو معهم بطرس كما يحال فلما فرغوا من
البراد سو ولغو الفلوج على الصواري فما زال الناس يترجمون
انهم كانوا يسهوا والصواري المعاييد يعوطه ذوق وسبق
كحت لا كان يسمع لم حرس وليس اصطلح المسلمون
بالسلاح وضربوا الطبول فالبوقان في يوم سار ويطول
في البحر وهم يبرون تنبلو بعضهم بعضا كبحل السبق
ما حشروا في الكبد الذي يملك البحر الماخ وهايت
سواني للفرح قد تقدمت الى يوم البحر فتقابلوا
قبال فطرا اسطول الفلوج على اسطول المسلمين فالتجو
لا في البند كان العسكر يطلب على ساحل البحر
مجوم بالنتاب من طرقة المسلمين وتوا المسلمين والفتح
كل منهم على حاله في مكانه وبان يملك المسلمه على حاله
احال الى بكرهها والحسنه والناس على حاله ويقرب
ان طاب لهم الريح فاسلوا كما يترصعا ومقبيده لا يضرهم
رحى السباب فتقدموا بعسوا البحر وعلو الجهد
سببهم فيها البطون على التزاعات وتندوا
ونفخت الابواق وكربت البطون وجرى الاسطول
الاسلامي وصاحوا بالجده وتقدم للفرح عنس

باعد الحسن ان كان في عزمكم ان يقبلوا بالشوك بها لهنى اولي
 بغداد محس وناظف به فخذنه بدواه كانت عنده فخرج
 محسن ودخل على السلطان وهو في مجلس التراب وعرضه
 باجرانته وكان معضه من ايام والده فادعى السلطان
 اليه وقال لبرامره فاحمد الطواشي محسن بلاش
 مالمك ودخلو عليه لولم الاس ماى عشر شوال سنه خمس واربع
 تحتفوه بتباشن علمه وعلتوه به واطهروا نه شفق
 نفسه واخرجه جازنه مثل بعض الغرايا ولم يجاسر
 لهدان ندم عليه لانه ودقن بزيه سمى الدوله
 السنه الساعده الاربعون ستيايه
 بها كانت عمار مصر دماط وجموها وتوجد السلطان
 من دمشق المحمد الى الشموخ طباخ ووزل مداره بها
 وكان للسلطان قد تب امر دماط وتول بها دحاير
 عظيمه وجردها من الامرا مقدمهم ^{الذين} ^{سب}
 الفيرى وامرهم ان وصلوا الفريخ وراوا العليد بدخلو
 دماط ورتب لولم الفريخ معلوم يكون بها وكان
 الى دماط لوميد لولم الفريخ تليل الاركي فاقام الامر
 محاسن السج والعساكر دماط مبدء وليس للفريخ خبر
 الى محس بعد من روح الاول ركب اللباس الى سوي ليجيد
 على اذانهم فضرب لوز الفريخ طيلا نه دماط مرارا عند به
 ولا حى الفريخ محس كثيره ومراتب ليس لها حصه فان كان

وغيلا الاسعار بحيث عدم الشعور والتبر و ايعتد المعزلة الشيخ
سلا ما يمدد و التز كل ما يرحم فوصل الى سنج كما كان
ابن المبادي من بغداد رسولا من ابي حنيفة و ادتف
حلب عن التقدم و وصل الى حمص و بطلت حرك السلطان
عن الزحف و سار الى دمشق و السلطان مرض بالقلعة
تقرا ما امر للصلح و يرجع العدة عن حمص و هو في غايه بالذل
من للضعف و كان السلطان ثمارة للصلح فان كان قد
ان ملكا الفرنس قد لها و ائمه و هو على عزم الوصول
الى دمشق و وصلت العارة الى دمشق و عادت عسائر
حلب الى حلب فوصل الصلح كما كان العدم و محال
ان يطلع من جهة الملك لما صاحب حلب الى السلطان
يطلبون للصلح و لا يمان بملك السلطان و جهر محال
لهم الوصولي رسولا الى حلب جوابهم بجاهد الملك للمناص
وسير السلطان عما لم يصحها جميعا لكونه محال
الى دمشق و سير لكونه حاسم الدين على باب السلطنة بالدار
المصرية و استدعى عمالهم يعود الى دمشق فوثقه بها
باب السلطنة و قطع جنه عمالهم مطروح و اعرضه
و في اواخر سنة ١١٠٠ سنة من تقدم السلطان
وهو بالقاهرة لم يتوجه اخوه الملك المعادل سوارا الى التوبة
صحى عام محمد قنار للفتوى قد دخل اليه الطواشي محسن
و تقدم اليه بالتمنيج الى التوبة فحبط في محسن وقال

عشره ايام

الاطلاق ليس السلاح ونزلوا على حصص واستداروا بها كالمه
 واذ فزعكم اعطيتما فحصل عند العسكر المخذوم حصصا حوصيا
 رايدا بحيث انهم كتبوا على جناح طار الى حلب انه نزل علينا
 عند اعطيتما خلاف ما كنا نظروا ان حصص ما نفق فنداهم فوضع
 الطار على حميد وقرال الله محمد المظافر على اذكار باولو انهم
 رخصوني لخاله الراهنه لما وضعه قدامهم يوما واحدا
 لواعب خان حصل قلوبهم وانما اخرجوا الى ان وصلت المجانب
 والرخافان والجنود والسيماه ودصل من حوص
 منجنتا مفر يا هاللا دارهم محار من سب القوي
 واحتفل السلطان بامر حصص اختفالا رايدا ونصب
 المصنوق المغربي قبالة العلاء وهي بلاد الحار فتعجب العلاء
 واسقت ونصبوا ما الى الحار من معرفة وعمل المتقاول
 السرايات وهو الردهج وضرب اللوسات السلطان سعد
 العار من حبل خان دلم للرخصه من عسر هلام وطول
 اصحاب الرخصه من سبغ الرسمى الى الصور وعادوا لتزولهم وقائد
 اصل حصص والعسكر الذي بها اشتد حاله وصلت القوي
 واسرفت حصص على الاضد فخرج عسكر حلب لقتله الامر من سبغ
 وصحبت المقلد الصاخ عاقله اسهل من حلب وساقوا العار
 ونزلوا نزل السلطان ودصل عنهم ومقدماتهم الى التبع وكان
 العلاء العلاء والدمشق البارون عاصم قد قد صعدوا الى
 العام وتوار علم الامطار والبلوغ ومواصبه الرخص

ونزل فريقيا وبحق الناس امطار عظيمه فتوحلت الطمان ورجل
كالمال الطرون والظنق لا تسلك من الرجل شلف اشتر مال
للعسكر ووصل القدس وسار على محزون ونزل على البحر
وخرج الامير محمد السج والعالي وللطمان سهرانا ريشيد ورا
دمق والنقوان لطان وزمنه مق وخرج اهلها ورجل
فلقتها وكشف عن من وصل من عسكر حلب وجد من لا يوجد
اليه ولا يحصله نفع من جماعه الكراد وتركان كما هو مشهور
كلب واصحاب امرا وقد خرجوا عليهم من الخزان اموال ورجل
كثيره ففطموا عليه وتغير خاطرهم على الطواشي سها الم
وسيد وجمالكس مطوع كوهما وانقا الامير محمد
على صرف الاموال بهر لا يتفهمه ولا استحقها وبق
السلطان وهو بد مشوا ابتداء على المذوق وعظم عليه وصوله
الدمق ويرجع بغير اثره سراى ان وصل العاكر الى
حصن واسنهون فتحها فاستشار الامرا على ذلك فصولوا به
ونال بعضهم ما تنفق قدام هذه العاكر عشره ايام فجهز
العاكر وكان ستا عظيم وجعل مقدم الامرا المبرين
الامير محمد الشيخ والامرا الشافعي الطواشي منها الم
اشيد ومقدم حلقه مصر ودمق الامير حسان المبرين
ومعه الدهلزي وكرار والداون وبرز العاكر الى مصر
عذرا وان هو على الفطيفه وفارا ونزلوا النصب وطلبوا

لعبد الله ان يفتدي هذا الملعون وهو راكب اكتبه الحمد
 وانا بعالم في بلادى ونازل في ارضى وعالم في التمد
 عنه وعدة واهود خلدات ساهد على انتمى وجماب
 هذا الملعون يلاذى صلقت بعثه الفرسار فاخذ
 الخزان والساع ما يدعو حاجته اليه درك في الهجر انو طلب
 اليه وسير الى العائر والبيونات الى الساج وشمون
 ان يلقيه الى نيل العجول وسار وطلع من الطينه دو صا
 طيه درو جدي الى نيل العجول وسار للعائر
 والبيونات من الساج واصون ووصل الى المنجم نيل العجول
 نوصل الى السلطان الوزيرى المرزى
 وعلمهم كثار العربيد فالقاهم نيل العجول والرمم واعظام
 عطا جزلا واقبل علم واقاصر العطا لهم وتوانفت
 كتب الامر محال بلز على السلطان في سرعة الوصول الى
 دمشق وتوى عنه على ان جلبه يده فاستشار الامير
 حسان بن علي فقال كان رلى للملك ان لا يخرج من بلادنا
 السلطان من بلاد المصير ولا ان ابى لمن نغم نيل العجول
 ويكن قد لرمنا ايكيل بطرفه في حفص مصدر والساجل
 ولا يومن عروج العدو وكشتى من بعد اعر مصدر
 وفعلى هم للسلطان على ذلك فوافقه كتب الامر محال في دمشق
 ليويلنه وصوله الى دمشق وكان اول السناقات بالعائر

السلطان يدق ما يبتغي قلبه الا القليل من العساكر متى قصد
السلطان حلب شملت اليه وتوازرت الحرب والقصاد من
الامير محمد بن ذلك فتوجه السلطان من اشمون الى حلب
الى العاصم وسير الى الحارث سامر على ان يلقينه الى العاصم
فاردوا اجتماع السلطان فقلعه ايجل فادقعه على سليمان
الامير محمد بن الشيخ وادقعه على مترجم وقلعه من الامير محمد بن
لا يعلم ساعد حتى لم يسل الامير محمد الذي عند السلطان
بعلمه به وهو محمود ان الترسيس قد خرج مكره وعد ما خرجها
من قبله وان العجبه التي كانت يدعى من المدد الحاملين
قيامي واجتهادي الى مصلحة السلطان فان كان السلطان
مترجم الحارث والبال حالي من الاعداء فاقبى ساعد هذا
المدد كما اقدر عليه وادقعه بموه واميلا المدد الفرج
عز ساعدته وان كان السلطان مشغول كما لم يكن الا احوال
بمعرفتي لا سعي للمصلح بينكم ما دلتم في خبري على ان لعظمة
البيت المقدس لما اوقف حماري على علي بن ابي طالب
وشافه افكر حماري وعلم ان العكر المصافي قد حصل
له صرع عظيم وضعف لطول معاصه بانثام وحب حمار
المدد لما صرح به وملكه محض واقبى اهل الشرف
اليه وولى حماري ان صلح احد الكهنه اولى اما المجلس واما
الترسيس ولم يبد ذلك منه الى السلطان بل لاحت امارات
ذلك وجهه فعلم السلطان واترج وقال لى عذر لى

مقام الامير محمد السبع يدور السلطان باشمون و حاسا
 ابن علي بالساح و ضابن اكلبيون حصن بالمناجيق و الدخف
 و عادي فصاد صاحبها من حبيبه السلطان و بعد وصول العتاك
 و الانتف عنها فعلموا ان ذلك تسويف من وقت الى وقت و ان
 الامير ما ينبغي منه فحده و ان ما فعل الامير اخذ فترا اعد حاك
 الملك الصالح اسمعك منهم و قرر الامير ان يسلم حصن الى الملك
 و يعرضه عنها تلى ناشر و يكون للملك الارض مع تلك اسرار الحية
 و تدمر و تقرر كالم و حلفوا لبعضهم بعض و نزل الملك الارض
 من بلعه حصن بنو حبيبه الى تلك ناشر و سلم الملك الما صر
 اللعه و طلع اليها و مد بها العجاظا و خلع علي كراها و احسن
 اليهم و بنت بها المعدله و علم اليها العجلان و قوى بلادها
 و سبر على جلب و نزل على القصب و نصب الدهيز الى
 باجيد دمشق ثم عاد و الى حلب بعد ان فرغ من امور حصن
 و احوالها و بلغ ذلك للسلطان الملك الصالح و اثن
 معه هذا الخبر البه و قد وصله برسل الامير و قرر محبدا
 لزم الملك الامير قد وصل الى قبرس في عالم عظيم من الجيا له
 و الرجله و اخذ مملوك من البغرايينه و ان اليو اهل من
 الفرح قد ما هبوا و اجتمعوا ليلو نومعه و انه فاصد الدمار
 للمعبره و وصل كتيب الامير محمد السبع الى السلطان يدكر انه
 در كاتيه امره على كراها و وصله الف عس طر فارس مقفون
 و بلغ السلطان في سر عدا كمدرج الى اللسام و يقول من

السنة السادسة الاربعون وسبعمائة
فيها قام الامير مسعود وجمع امرائه ورايها قال
ان لم يادركه حفص بن غوثنا ويحق السلطان الملك
الصالح لن يبين عندي ولا الهالك امره لعله
تيمميت وانا قد حقتنا قصد في اخذها والاهتمام
بها التغير بها واسق مع الامراء على ان يفرج عن الملك
الصالح مما دلل واستجد بالبلاد والعالم ففعل
ذلك وخرج الملك الصالح وزاد في الكرامة وانطق
باب بزاوية البلاد كبره واستدعى عاكر حران بالرها
وطلب للحد بوصوله المومل ومارد بن برون عيال
جلب و سار بها ونزل على حفص صاحبها الملك
الاسرف وضابنها وصاحبها المياشق والملك الاسرف
قبلي العلي بالمدد الصالح ليجر اليه ابيه ولوم السب
فترفضان فسهل الى مصر فخرج السلطان فخر
وصلت له اخبار الملك الى السلطان فخر العالم من
مصر فقدمها لالمر فخر للبحر فوصل الالمر فخر
بالعالم الى دمشق وتول مدار لسانه بها وسق العالم
وكان السلطان قد توجه الى الاسكندرية واقام بها
اما ما وانتقد احوالها و سار منها على ابيك الى نوه
ورشيدم قصد اسمون بطاح واقام بها وخرج الالمر
حامها على العالم وتول على السام و طاك

بلاد فاحصل على شئ فاحاج ان سلما ورتب السلطان بها الامير
 غاير على نصر الحمدي وكان شيخا غافلا دينا امينا **٥**
 وفيها سلم الملك الامير صاحب محض فلعنه
 شيب يس السلطان فاقتم السلطان زامرها ونقل اليها
 الدخاورد الخراس وجردها لرايين سعد الدين الحمدي وعظم
 اسمها زاندا عما سقى ودلك لانها وسط البلاد جعل
 ذلك طريقا لفتح البلاد الغاشية والعرض كلب لصف من
 صاحبها ففهم اهل بيرون ذلك وكان امير حلب يومئذ مناطه
 بالامر من الدين لولو وكان داعم ودين من اسسه وجماعه
 ففطم عليه الامر ولهم للقيام بهذا الامر **٥**
 وفيها وقف سها بالمرسيد وجمال الدين بر مطروح
 على منتهجات من الملك الصالح اسمعيل بن ابي العباس
 عماد بن اهل اليه فزسمو على عماد بن ابيك وطال الحال السلطان
 فامر ان يرسلوه اليه فوصلها تحت الحوطة وانظر بدا ر
 سمس الدصواب **٥** وفيها توفي الملك المطرف
 بها بال عار من الملك العادل لتي بكر ابوب وكان
 ثنما سجا عجاود اجمع من العراق فتره مدته ثم واحد
 شرب الخمر وانفق مع الخوارزميه وسولت له نفسه ملك
 البلاد واسلم وجمع فار اليه الملك المنصور صاحب
 مصر بعسكر حلب في سينه سبع ولسن مكره على الخاور ولم ير له
 شيئا ما يقين ان ان توفي ودم من **٥** وملك بعده ملك الملك الناصر

لبحر زكري المبراني وجماعة من المسلمين واجتهدوا لا يبرحوا حتى يحاصروا
حصارها وما انتفى منها الى ان فتحها عنوة واسر جميع من كان
بها وسرهم الى القنطرة واما السلطان فانه لما عاين
صعد وبعث في نزل بعثة وجرده العباكر التي كانت معه صحبه
لاكرها بالمدن العرس وسيرهم الى عتقار فتركوا عليها وجازوا بها
وتوجه السلطان الى مصر وسير الاصطول الى عتقار
ليحصم ببرا وجراد ولم يكن لشهاب الدين العرس قوه نفس ولا
علومه وعند الامراء ان يرحف على عتقار وبلغه ان للفرج
قد اجتمعوا من جميع الساجل وجرده المالك ليقتضده في
السب ورايهم في السير الى الالبير محاصرته ففرجه وهو بطرس
فدخل طريقه بعد ان هدم اسوارها ودار مجد الحو عتقار
موصولها والمسلمون على رجل عظيم فنصب المحاسن على السيار
وسلم القابض ورحف واخذ القنوب وهدمت المغانق
للاسوار وجرده الرحف ليلا ونهارا وتعمل عليها خلق عظيم
الى ان فتحها عنوة جادى الاقصر السنة واسر من بها
ولغزب بلغنها ورحل الى القنطرة وعبر الاسرى احسن
عبور فاكه السلطان رفلح عليه وعلى الادراد والجزل عطاؤهم
وفيهما سلم الملك السعد الملك العزيز فلعنه
الصبيد الى السلطان واقطعه بمصر خبرا منى فارس كرس
للعرب عجز العامها ولم يكن له بلاد ولا مال ولا فرج تشن العاراد
عليها فتوجه الى السلطان طمعا ان يعينه بالرجال ونطقه

لو كان سنو الماقتل للعدام عليه سترى

تذكت احبني جلد البينكم وهل يكون على البيران من جلد
لا يظن هو شيلم عني هو اصله فان قطرها للمقطر
واجبره فبني سبي قد كسرت له بالسعد قلبا صعب
وله في روجنه

- تبع الله عيشه منقضي بحوزته
- كل يوم بل كل حين اباني معك وعني وهرج زوت
- ذات وجه ثغرا المخراني عنده طامرا المدي واللين
- ولسان الجيز باب وعلى الشر جديد كالصارم المسلوب
- تقصت النساء عقلا وبما كل سوي باقصات عقلك
- هه باب وتدعي من جنون اهلك النسك بنت لبوب
- هل اري ذلك الكيز يدعي من جلي نعل عن جرد
- او اري السيف فون شهده طولا على كدامه
- بالقوي بل لا احوالي انكس ابالي من اصدا ومعنى
- بوي يدسون السنه المدهره ودر من بقا سيبول

السنه الخامسة والاربعون سبابه

بها سيرا السلطان الملك الصالح العادل رحمه الله
ونزل على طريقه محاسن الجهاد ونصب عليها المجانيق واخذ القوس
وقضا سائر حوال القلعه فخرج الذي ليلا ولبسوا الزين
على السيار واخرجوا في القوس فقل العرساني المرس

سعى عليك الى خلق من الجنة كل سباب لهو
فلم قد هو بائنا ان اجنبت في خفي عيسى وليس
اذا ما اعنا على نرا قد راح بشتها في الكمين
رمتنا بنا دق من عجد يادي المشيم قسى العصور
والله

ارى سهم قوس لردى لا يجدر عن يارح عمره اوقر
اذا ما اضا ليل السباب فلم لا يصيب بصر المشيد
والله من جمله تصده لغرك

من لصب كذا حوت به نسمة من نجات البان انسا
واذا من على يدي لا يحى قال جرتنا ها هنا كانوا
والله ما لك في سباب

واذا الكتاب مكان لاجل الهمزة العلب من طفر غيب اس
فلتمتته لم لا يجيب مجده من عجد لول منع وشماس
والله كرى لبائنا التي نالت الناس لها في الناس

اشتا فلم و صرف البر تبعدني عن التناء واشوا في تقرى
ناجيره العلب ما امتعت بعد لم عيناى لولا لاجل اللطيف
ان كنت عاينت معينا بعد لم احسنا فلاحيت لى من
لاحيوان الى خبر الوديد هيهات قل اصطبارى علم ودي
والله

قالو فقيه تبدل باياه سلك قلت
ادرك

ولقد بان سحر مداع اهل السر من ذلك من جمله بصدده بقول
 باقوم كم هذا القدر والعماد وضع النهار لمعلمه ويدا لها
 فاخذ لمفك انا الا لسان ما يهدى النعيم لها ذبيح بالها
 راعدا الى بحر العلوم وخلق بر ايجاله والفضاله الها
 مستعدا سئل الهدي متحنا سئل الردى وظلانا هاد جلا لها
 فالوث منتصرا بلا مثل لمخزي كل نفس قولها دفعا لها
 ودلاية ال محمد امين من شان العجيب عذابا رنحا لها
 لهم حجة الله العلي على الوردى وبهم ابان حرامها رحلا لها
 رهم المسيهوس حها والمطلد المرازها والمكوا اجبا لها
 بروايات اقوام عليهم بارك في جميع الصلوات خير هذا لها
 متقبلا بولايم اعمالها متقبلا بولايم ارزاقها
 عليهم صلواته مجاعذت كاليب نزام بالعشي افا لها
 والله

هذا السطر الصلوات لله
 هذا السطر

الفقر

ومن بكر حال الدير سالمه من الشره وقد
 فان الدهر جارني لما قدم من عمرتي
 فوخط الشيب في راسي لخط الرجحة صدري
 والله

وقال المنذرى
 طوعا ز عبد الله عتيق خواجه

محمد قايول

اري صلعا وشيبا بديا صلوات عدا ردها
 فاصت اسرذا ما كخصاب لحنفي واستزدا بالعامه
 واغجب مني مع دهن كصف الهو ظلا لا وارجو
 والسلام

عليه وعاد إلى بصرى وأخبرهم مسلمة إلى الأمير ناصر الدين التقي
وكان سبب الترسيم على الملك الصالح اسمعيل حبيب الله
لما أنزله من الملك ناصر داد باللبقاء وتوجه إلى بصرى
دخل بلعتها رتب أمورها وأهدمها تفقه وخشي أن يتركه
عسكر دمشق فحضر بها فاستمر معه من عائلته على الرسيه
إلى أن وصل حلب فخرجوا إلى لقاء وهو لا يسر كبر فالله يوم الزوال
وأجاروه وكان الملك ناصر صاحب حلب منفق مع الملك الصالح
أيوب وغيره إيمان فزعم عليه طائر أو الكرمه أظنا وأقطع
باب راعه وإما ذكره في وقته في ما يوجد الأمير
حام الدين في الهداي من خرج من موالي عليلك وهي محصيه
والجايين تقرب اصوارها وقد عدت الميزه بها وكان
ها اولاد الملك الصالح اسمعيل وجمعه فسلموا إليه ونزل
اولاد الملك الصالح واحرم إلى الخديعة الترسيم ثم أرسلهم
مصر واعتقلوها وكان في عليلك الترسيم محمد الدين
عيمان وباصهاره يعود معسكر فيسير ولهم إلى اللطاف
واعظفهم في حب قلعه القاهره في وقتها انظر اللطاف
بلاد الشام للملكه اعطى الطواشيها يابن شيد بالسواد
مات في فارس في بلاد فارس في السواد ايضا مات فارس
وخلع امير سلاح واقطاع الغنم في بلاد نزع فيهم ومانى
البلاد كلها من ما يليه في سبيل طلب الكرمه حاسا ما رتب على
فتوجه إليه إلى اللعامه وذلك في خمس مجاهد الملك لهيب

وكان جعلاً في حب القاهر وتوجه بالعتاكر الى الشام وخرج
 عسكر دمشق بجهد الامير ناصر الدين القتيبي و سار بهم الى ان
 اجتمع بالامير محمد السروج على بالمس فهاجر المدد للصالح والناصر
 واخوار زيبه الى الملقا فنزل الامير محمد منزلة بالقدس ورجل
 الى العوزر وطلع على عقده خيسان الملقا وكان للملك الصالح قد
 خان من الملك ناصر ان يقبضه فثار به يديه الى بصرى
 ووقف بالناصر والخور زيبه على راس العقده مطبوع من طليد
 حين طلعت العاكر فخرجون ثلاث مسون ولا بالناصر طخوار زيبه
 ستهنن الى الكرك وبقعهنم للعاكر الى الكرك فنزلوا للوادك
 مدة عشر يوماً فقرر الحال من الملك ناصر وحمال السروج سلم
 جميع الخوار زيبه الدين بالكر الى الكرك وسلم القنا ولا د
 الصلح لم تنهه سوى بلاد الكرك والشوك وكان
 الامير عاكس منسك في اعتقال الماصر في الكرك ونسفع
 فيه فاطلقة واخذ جميع ماله وتوجه الى بلاد الكرك
 على الصلح وزحف على قلعتها فلم يبال عرضها حرف روضها
 واجبه على الزرقا الى بصرى وضابقتها وكان بها بها بالكر
 غاري الا لني فاصول الحال ان رسلها بالكر عادي اجاره الى
 حلب بجهد رسول محمد فان كان الملك الصالح اسعد منصرفا
 في نفسه حاكما على وجهه فاسلمه وان كان معتقلا سلوها
 ورجل محمد العاكر الى مصر ونفى الامير ناصر الدين القتيبي
 مقما على بصرى الا ان علا احوالها سعادى وعامر الصالح مر سماً

بالامير سعد الدين محمود مع بعض الذين انرفاقا منته معه من الى
ان تولى فر وجه اصلاح الدين ثم طفر الدين من الدين صاحب
اريل بنت للجانبه مدرسه بقاسون و بدستق براطلنسيار
واذقت عليهم اوقافا توقيت بدوق فذجا ونز المامس رقت

له في الدين
تحتان اصلاح

في الملك عثمان الصلاح

كان اثما فقيها عالما محبدا زاهدا اربانا موسي العلم مقفي في
الدم والعزح توتج روع الاخرود فن بمقا برالصو في
سيدة اربع ولدعس و سياه

في الحرم في الملك المنصور صاحب حصن وعبد حلب
الخوارزمية على حصن على ما تشرجا نامر محرم و قبل بركة
خان ما هنم الملك الصالح اسمعك عالس ايل المعظمي ودخل
قلعة تعلقك واخذ من قائل الخوانه ما استعان به على فقهه
وسار الى السواد وقصد البليدة واتفق مع الملك المنصور
دادد ونزلوا القدس واقطعوا البلاا وولوا على السواد و قطع
المير عن دمشق فن حجه الامرا باصا القمري الى حصن وعاد
صحة الملك المنصور ودخل الملك المنصور دمشق و سلن
دانها م خرج الى سنان اسامه ومرض به واشفق
الى ايفرت وتولى به و جعل الى حصن و تواترت للغارات
من ثواب الصالح اسمعك قلعة بصرى على بلاد خوران ولا فواهد
دمشق بل عظمة لقطر المره عنم فلما بلغ السلطان الملك
الصالح قدم للايمير فحارر كح البيوع على عال المنصور

ووصل الملك المنصور

عز الدين موسى بن جله الهدباني ومنقطعاً اليه ثم نزل دمشق واقام
بها الى ان مات في جمادى الاخر سنة بلاه واربعمائة وسنة

كان رحمه الله ابا... الملك... صاحب... طويله... من حمته الى خلفا سعدا واولاد

عزف بينهم وعرف بينهم بحسن السيرة والعدالة
وصدق اللسان فكانوا يسمونه... ويصعقون اليه وكان انه

عندهم عاليه و... وكان تزه للعرض والفرح والسرور
كثيرا... للناس محبا للفعل الجيد... لا ينادي له

له في مجلسه الا يجيزا مقبل... منه الى خلق
الملك... العادل واقبل... ورفع منزلة ثم جعل

الملك الحامل... وكان عليه امر شرا اليه في علو
وصدق القول وكان يحب العلماء والفقهاء وينزل اليهم ويراهم ويرحمهم

لوي يدقق سنة بلاه واربعمائة...
... الامير عزالدين عمر بن محمد بن الهكاري

كان شجاعا دينيا صالحا عاقبا وامسرة صلاح الدين وهو صغير وكان
لدار مصر الى امام الملك العادل فاخرجه مع جله امرا معه

طلبه صدم الملك الظاهر عاريا وبعده عنه وكان مرهبا راما حله
... رعد خاؤون به انوس سادي

احتضن الدين والملك العادل وكان والدهما اولا مذكر...
... لا مذكر...

في نوادر السيرة كان من كثر دينه وغزاه عليه ظرفا لطيفا
حمل الاحلاق ^{ومن سعة}
وقالوا في عشر الثامن يمتنى للالعذر ما من قد هوى في هوى عذري
طلبنا فلم نطفر بعد رقيقه فقلنا انظر وبي وجهه بخد وعذري

ولله
قالوا عاذله اسماء اذ حلت فقلت احلها والله تيفاح
قالوا وقد همت ما قد لحت ليم ما انت الا مهن الودح فلاح
في البحر غصن في مالي من يخلصني وكيف انجو وقد احب سباح
وقالوا في ولد ايات له صعورا

قبر الغيب على الطرافت شبيهه سكان المنارك

وكان له خلفه بدمشق عند قبر ذرية يقر عليه بالناس القرائن
والعريسة والحديث واذا اخرج من الجامع ركع سجدة والناس حول
تقارون للقران حيث انجده ما كان في مبداء امره صلى الامير

جلب فقال لهم تعلموا ان اخوارزمية من ملكو دمشق جازوا الشام
 باسره والمصلحه ان يادى لهم قبل ان يبلغوا عزمهم منها ويكون
 ذلك حديده للسلطان فوافقوه على ذلك وخرجت عساكر حلب
 ونصروا جميع مقدمهم للملك المعظم ترثاه صلاح الدين
 وجميع الامور مناطه ما لا يبرح من الدين لو فلما بلغ
 ذلك للملك الصالح اسمعيل واخوارزمية قال الصالح اسمعيل
 المصلحه ان لا تبارق دمشق حتى ياخذها ماها على عايد
 ضعف مقال اخوارزمية الراي ان يبادر صاحب حمص
 قبل ان يقوى شوكته وبكسر دمشق ما تقوت وساروا
 ونزلوا القصب من ارض حمص وحينئذ اكرمهم الملك اسمعيل
 صرخد فارس ابيهم الملك المنصور بكره وعسكر حلب
 وجماعه والبقى العسكر ان فانكسر الصالح اسمعيل واخوارزمية
 وقتل بركة خان مقدمهم وانفلت الصالح اسمعيل بجاعده
 من فلكه بعد ان ثبت ذلك الموقف وقابل دمشق
 الملك المنصور مسرعاً الى بعدل قتل مدينها وسلمها الى
 نواب الملك الصالح ايوب الدين دمشق وعادا حلب بيوت
 براس بركة خان وكانت نصره يبلغه اراح الله المسلمين
 من فساد اخوارزمية **وفيات** في الشيعه
 الامام علي بن محمد السجادي قرا القران بالروايات
 السبع على الشرايطي وشيخ قصده في القران وله تصانيف
 كثره في النحو والادب وقصايد جميله في مدح النبي صلى الله عليه وآله ومقطعات

وفات الامام
 السجادي
 رحمه الله

نك فقال الممدك المنصور كيف لم يمتلي شيخ من بني ارب
 ان لونه مقننتم راسل برکه خان و اتفق معه ان يجتمع به على
 طهر حارج باب شرنجی و ادله الممدك الصاخ انه بميل برکه خان
 اليه فخرج الممدك المنصور و اجتمع برکه خان حارج باب شرنجی على
 نوسيهما ولم يبدسهما كلام سوى ان قال برکه خان ايشي ^{مولا} _{سم}
 فقال له الممدك المنصور ان راى مجازها ان يصلح امرى من الظاهر
 فقال برکه خان على عنى عا دل هما الى مكانه و نولهم الصاخ
 اسمعك من المنصور و كان من الممدك الصاخ لمعنى المدرس السع
 و اتفق الحال ان يكتبه من الكردج من دمشق ليلا الى بغداد و لا
 يعلم احد من الامراء به و لا يكتبه من العرض اليه مكره و خلف
 له حراج الممدك الصاخ من باب توما و الممدك المنصور و حمل
 ما قد عليه من الكرم و المديون و وصله بملك الى حادك
 الاول و دخل معنى المدرس دمشق و نزل دار استا ^{المدرس} و سها بال
 تشيد الكسرا بالبلعه و ولى دمشق جلال الدين مارون ^{المرادى}
 و جهز له المدرس الهجاردى و امره بالدولة وزير الصاخ اسمعك
 كفت الحوطة الى مصر و نولى صدر المدرس سنى اندول
 القضاء و جمع بعض العساكر الى مصر و اقام المياحى دمشق
 وكان الخوارزمية يومئذ ان الممدك الصاخ اذا ملك
 دمشق يعطيهم لهذا البلاد الخمار و حصون قلما ^{الممدك}
 الصاخ و تحقق فسادهم و خابهم البلاد اعرض عن الخوارزمية
 باطنا ما خفى عنهم و كان برکه خان بعد مع دمشق مدعا الى

سها خان

بانتفاط شهادت اصحاب الترتيب ^{هـ} وديها تسمى المدد
المعتمد السلطان الملك الصالح نجم الدين ايوبي في البرج الذي
كان مغفلا به بمرض كفته وعظم ذلك على الملك الصالح اسمعيل
فانه كان يجده خيره له عند ايده وطلعت جنازته ودفن بها
المدد المنصور محمود الصالح ودفن في تربته عند المدد الكامل

في ربيع الاخر ^{هـ} وديها تسمى نجم الدين ايوبي
وسلام وكان والده يدعى الشيخ الاسمن من كبار عدول دمشق
وتشأن نجم الدين ايوبي ما كان عليه ابوه وكان ذا سرور وعصبيه
جوادا كريما يحب الغنا والفاخرين الا الى
الشيخ وذهب الامامية باطنا توجه في الحج ودفن بها في

السنة الملك ايوبي ^{هـ}
فيها تقدم صاحب معس الدين الكامل المصري والكوارر يمينه ^{ونزل}
على دمشق محاصرا لها وصايتها ونصب عليها المقاتل واجد عليها ابو
مكان كلما رجع من حرج الملك الصالح ^{ونقل}
اشد فقال ببردهم عن الرحف فرجعوا يوما بالنادس والربيع
وملكو قصر حجاج وهدم الساقى ولفرو بالسدود وقالمهم
المدد الصالح فالا شديدا ^{هـ} ثم ملكوا العقينيه واهرقوا
الدور والكانات وقلبت الاقوات دمشق وصدق جندها
ولم يكن في جاصل الصالح اسمعيل بال ولا فاته ^{وكاتب}
المدد المنصور صاحب معس الدين معين الدين ^{الشيخ} على
ان يرجع ويسلم اليه باب شرقي فقال ما اقبل بل حرج البنا

الروح الجليلي ووضوه وواليه سلسله نخا العرف للباس والتمزي
على اموالهم مكتسب اليه
كاتب المنشاه

بما لكالم لجدلي من لصحنه بدو فيها دي اختشاه منسوكا
اسمع نصيحه من اوليته نجاه خان كغزايها ان كف او نوكا
والدهما المتدملك مد باله على رعيته من ظلمه تشبكا
تري الجود به مستشرا وجامستغريان من لوادي اموره سخكا
وزيزك من غزال والربيع به قاضي للقضاه ووالي حرملك بك
وتغلب وفضيل من لهما ودهما اهل المشوره فيما صاق او ضنكا
جامعه بهم الا فاق قد لشرك والشرع قد مات والاسلام قد هلكا
ما اقبول الله في سير وفي عان لهما قبول اللحم والملك
والان قد علموا استوفوا حلقا وصيدوا اللحم في صيدهم شردا
ان كان خيرا ودرقا واسعا لهم اذ كان شرا واما سرا سينا فلكا
وقد نصحت فقم واقبل نصيحه من مامان في قوله خي فادلا فيكا
واستمدك الامر واستر ما جنوه هم تلقى الرشا وانا صررت
بغير قليل توي انا ففعلهم فيهم وقيل اذا ما استرهم هتكا
البلع الملك الصاخ هذه الاسات خبير على وزوره باطها وعزل
القاضي الروح وقبض عليه وسيره الى عليل وصحته المرو
للاسطى وسلموه الى المقدم داد والنقلني مقدم الحرا بيه
به الى عماره انقه من اعمال عليل فرماه مر اعلاما فترك
قطعا ووالي قاضي مصاه دمشق القاصي محي الدين
التمزي وامتساب صدر الدين سني الدوله وحكم محي الدين

فاستدار المسجون حول الفرج مثلا خلفه طعنا بالرمح وضربا
بالصفاح ودرشتقا بالسهام ولم يمتحنون بعضهم بعضا كدور
طالبون البحر فتعب واجلهم وتقطع عن بعضه بعضا وعلقوا كشجر
البحير والمسوق تاخذ لهم من كل الجيد واني من وقع من الفرج
يسار عول الجرافته الى قطع راسه وشق بطنه واخذ ما رآه
علم عليهم الى عتلات سوى عشر نفرا والماتون بالجو قلة وامر
فما المصلون منهم بلثة عشر الف نفس وسار ودهم على الحال
الى اللقائم ونزل ركن اللدس بمرس بالعراق على عمان ورحل
عليها فاما ما بها من ونوحه حاسا للدم على امر معه
الى المشرق ووصل الى صاحب من اللدس سرح المسوخ مجددا
لعراق مصر واجتمع بالامر في اللدس بمرس والكوار زمبيد والعمريه
ونزل على مسان وتقدمت الكوار زمبيد والعمريه الى الجوال
وتزلوبه وكانت سنه كثيره لان مطلا تقاتل الكوار زمبيد في
البلاد وكثر منهم المهيب واللعاد وسوا العارات محرمات البلاد
وخرجت بلا زرع **هـ** **و** اما المدد المنصور فانه لما وصل
من الكسره الى دمشق المعاه المدد الصباح وتشر به **و** **س**
وقال ما برحت المدد بحري علمم التمر من هذا وسير للمجد
والعاس والرايبونات والمال دون مقدار المدد المنصور
وكان يقل الى المدد الصباح ان المدد المنصور اعتمد الكسره
ويتقى قلبه **ز** اما المدد الصباح في الزلم الجند **ح** **ط** **ا** **الم**
والكلح عليهم والشرب معهم مراد حاجته الى ان يعرض **فاصده**

والحلفه بلاد مسقره واقطع بلاد دمشق والحوارزبيه ماحلا
 بالمس فانه اطعها بجامعهم اركندا والحلفه وسريم حبه الله
 حاكمهم على اليها فطلع الملك المنصور صاحب عرص
 بعد دمشق وعسكر على اسكندرية والى عسا واجتمعوا بمقدك
 الافرنج ونفقوا بالمدنيه لم يدخلوا بها واشتروا وعمل الفرج
 للملك المنصور دعوه وماتت عسا وانفقوا سار و فرغ عسا و
 نجده الملك الناصر ابن وزيركوشق قتلها بخوارزبيه على
 غرة وسير الملك الفصاح ابن مغلطغ ملكه الف فارس مقدمهم
 بركن الدين مدرس ملكه عسكر الملك المنصور من عسكرات مطلقا
 ملتبسا وجعل الفرج على ميمنته وعسكر الناصر اورد صاحب
 صرهد بيده والملك المنصور اجتمعوا وعسكر دمشق
 وصحيفه والموصوفه هار على فريبيه جعل الخوارزبيه على
 الميثره فتركها ورسمها على الصحيفه فطلب الاطلاب
 بول الملك المنصور فلم يكمل معه احد وجمع عسكرهم للفرج
 فانكر الملك المنصور ورمحه ونهت العالم واحد جامع
 من عسكر دمشق وعصر اسر اساق الخوارزبيه حلفهم الى
 عسكرهم ولم تنفلت الملك المنصور للامر الشبه وقتلت
 الفرج وساجود عسكر مصر والحوارزبيه محرمون بهم فخطبوا
 من كل جهة الى ان قروا من حير غره فحبلوا جمله لها بيده
 كسرهم من كان قبالمهم وانهم العسكر فناداهم وبلغ فرجهم بعض
 الفرج ووصل فارسا من الفرج في حلفهم الى جام غره وقتلوا الملك

القزاق وكنتموا بالقيمه ويصلوا العود بلفاقهم على صبره وينزلو
 على مستنق فوافق ذلك كبريل التتر وقصد لهم الحوارزمية فتعد
 الحوارزمية الهزاف وتعد وعلى حلب واجتمعوا بالقيمه وتركو
 على بحيره قدس طاهر عمن والفرقو وسار ملناهم صحبه الامير
 حسان الدين بركة خان مدبرهم ونزلو على طريق المريج والقوطه
 والملك الاخر والقيمه سار على طريق البقاع وخرج الملك
 الصاخ والامير ريس الدين الهادي بالعسكر بمسير من على جهه
 صحبه عسكدين الحج بلان ملوله لينفقو على طريقهم وجمعوا راجل
 الدنيا على يدهم عليهم المصينق فوافقهم قريب محدل عن حيد
 وكان الحوارزمية والقيمه في خلق عظيم فاحاطوا بعسكرهم
 فاسلم منهم الا القليل واسرو سبيل الحج بلان واكثر
 العسكر واما الملك الصاخ اسمعيل فانه لما راى الحوارزمية
 وكثرت علم ان لا قدر له بلفاقهم فاستر بمسانن القوطه
 ليلا كفقوله من معد من العاد وتعد والحوارزمية
 الملك الصاخ الى دمشق وعاد الحوارزمية على بلاد الفرج و
 شاغل وبيها توني كمار حليل قاضي العسكر

وفاة الشيخ قاضي
 العسكر

سنة اى ذار بعين وسمانه
 فيها سيرا الملك الصاخ بحم الدين اوب للامير القمي
 والخيانات الحوارزمية الخلع والاموال والعباس صحبه
 الامير حليل بن الحسين وجمال الدين يحيى مطر و
 كمار حليل واعماله والامير ناصر العسكر ومانى الامير

سنة الاربعون وسماحة

فيها توفي الامام المنتصر بالله ابو جعفر المنصور محمد وكان
سماحة ما عاد لا مالا الى الخيرة فعمله في السنة المستقره

سعداد وما بنى في الاسلام قتلها وكان حبه لبره والرافة على

التفراحم للعلماء وتولى بعد ذلك الامام المسعوم بالله ابو محمد

سنة احدى وعشرين وسماحة

فيها حصل الملك الصالح اسمعيل الملك الجواد لفرانج سره الى

الى بلعه بعلبك محققا على نزي النساء فاقام مقفلا بها مدة زمن

لهم الى دمشق فمصر وما فيها ودفن في تربة الملك المعظم بغاسو

وفيها وردت الرسل من الملك الصالح بحم الملك الرب

والملك الصالح اسمعيل وتقرر الحال في الخلق الملك المجهت

للملك الصالح الرب وانزله مدار المسرة في العلة والخلق

الامر المعسر مثل حسام الدين علي ومحمد بن علي ومحمد بن

لرحمة بن سعد الدين وعمرهم وساروا الى محارمهم الملك الصالح

الرب ولو بعد ما صال الصادم المسمى بالسرف على العلية

رؤساء الصالح اسمعيل الى مصر وخطب يدوم الملك الصالح

الرب ورضيت السنة ما سمع فلم يفتقم لكال واعاد المعسر الى

الاعمال واما ما وصل الامرا العبيد الى

جاه واجتمع اليهم جماعه من الامراء والمعارف ليقتصد وخدمه
الصالح الرب وكان الصالح الرب قد اتى لخوازميه ان يعبر

فابواله داسر وقتلو وهرتوفان خلفهم الى حران فقتلها
نواب بركة خان وصارت المملكه المناصر يوسف واوصل
التي دخلتم الى البريه وعلا بالعالى جلب بعد ان
سلم نواب المملكه المناصر يوسف حران وللهها فنه انس عين
وجلس والعزير وسروج وعزم مريلاد الجزيرة وسار الى شهر

وقاه التوحه الزين
بن موحى الى الحاملي

وقيل انها توفى للشيخ محيى الدين محمد بن محمد بن عبد الجاني
الطائي كان فاضلا في سائر العلوم سيما في علم الحقيقه وكنه
المصنفات الكثيره وكان يزعم انه لعرف للاسم الا اعطى ولهم
الجمياعه المستقود فنن بقا سيون تربه القاضى محمد بن محمد
ديها المملكه المناصر اليوب وسلك الاسريه والبره
وامر جماعة من المملكه وخدمه وعرف جماعة فمر كان كتاب

السنة ٦٣٦ الماسعه والمثلون وسماه

بيها توجه المملكه الجواد الى المطرف ليقبله المملكه المناصر نعاد
الى المملكه المناصر داود، وكان المملكه المناصر قد سير الى
فارس حجه المملكه المناصر الشيوخ وولاهم غنة والمملكه
المناصر المملكه المناصر الجواد يدعو سبعا المناصر
وسار المملكه المناصر على يد عور فمصر لكواد لجمال الدين
مصر فخذ بعضهم واسر المملكه المناصر وجماعة من الاله ادا
لا المملكه المناصر واقام الجواد عند المملكه المناصر فبعد منه
واعتقله ثم لغت به الى بغداد البريه فبذل قريشاً من الارز
ففره بطرس للعرب فاطلفوه نعاد الى دمشق واقام عند
المملكه المناصر اسمعده ثم توجه الى الفديح واقام عند

اليهم ونصبنا عليها المجاييق وبسلكها وسلمها الى صاحب صيدا فذخروها
 بالفسوس والصلبان فانقلبت الدنيا وانطلقت الالسن
 عليه وانكر الشيخ عن الدين عبد مدم وعرض الياس عليه
 نير اليه ووزره امير الدولة ولاطفه بكل من لم يرضع
 له ومنه فاعتقله بالقلعة وعزله من خطابه ودلاها عمال الدين
 بن حبيب بنت الابار هـ ثم تفر الشيخ عالين فتوجه الى
 القدس وسار الى مصر فاقبل عليه الملك الصالح ايوبي
 ودلاه فاصحى القضاة بالفار هـ وبيها اتفق
 الملك الحوالة والايمير سيف الدين على حذفه مع اخوانه
 والملك الصالح نور الدين صاحب حصن وصد وحلب والمعو
 عكها على باب نزاعه فليس هو اسر ومعه امرا حلب
 ويقدمها مثل المعظم والبيضا والاطحاح للدين وسرور
 والرا الامرا بالاعان وقبوا وجهه حلقا ليرا واسفلوا
 امرا حلب انفسهم باموال عظيمه وسافوا نحوهم اليه
 حلالا وقطعوا القنادع حلب ثم عادوا الى منبع وبنوها
 وقبوا اهلها وسبوا كرامهم وصلوا سعد الدين وبيس والبا
 سير الكلبين الى الملك المنصور صاحب حصن مستقر
 به فاجد جماعة يبره من عسكر دمشق وسار على القربان
 الاحلب فقوى جاس صاحبها به واستلمه وقدمه على عماله
 وسار طالب الكوارضه وانعاشهم لغير الهار على حبل الكمام
 من اعمال الزنا فمكروهم كسره سنيعة وغنم ساهم هـ

سجاعتاً شهماً جراً داءً ۞ وفيها لوني الممدد المجاهد
اسد الدين سر كوه بن ناصر الدين محمد الممدد المنصور اسد الدين
لله المجدت سر كوه شادي بر مردان صاحب حمص وكان سجاعاً
مقداماً يبايئ اسر الجوب بنفسه ويحفظ طرق المسلمين من
الغربي والعراب وكانت حمص في ايامه طامير من انخورد الخوار
لم تعرض للاصمان كس ولا اخذ من باجر حقا في عبوده وجره
وبيعه وشراه وكان طالماً عسوقاً لاهل حمص فزعم في
كل ناحية واما درهم الحوش وكان ذا ادهاء ومكربان
المملوك كثر ثوبه ويرى انه اخو منهم بالممدد ولما ملك
الممدد الكامل دمشق من المملوك ومن الدنيا وما
الممدد الكامل عبر المجاهد في ايام الممدد الخوار في
قبر الحامل برجله ۞ وتوسل على رجب وذوقها ۞
وفيها سلم الممدد حافظ ولعل جمع اصحابه
وعرضه عنها لغيره كان كفه العاج ولوني علم

۞ السنه المامنه وليس في سجاية ۞
ولما ملك الصالح محمد الدين ابو بصير كان الصالح اسمعيل
نازلاً بالجولان ووصلت منه بان يعظم عليه وعلما انه
ما سقى عليه اذا لم يملكه فير حاكم الدين الرعي رسولاً
في الفرج وفضل الجار ان سلم اليهم جاعاً مملوكاً وصعد ذلك
ملعها حجاب ذلك بين دهنين وطربه ومعظم الاهد
ومكتم من عان صفا واشنع من كان بالسقيف سار

والاسرفيه بطعنونه بالدار المصرية ويعرفونه ان العادل ليخرج
 فطحن ابله لذلك سبوا صر الدين تغور الى مصر سبوا طاهرا
 بغير احوال مع الاسرفيه باطنا ^{هـ} ولما بلغ الصالح اسمعيل فرج
 الملك الصالح اوبانم اكله المعروض عنده ونفا بعضه وادع
 البحر بعض وكان يدور حيا للسر على وعلى واعتقله باجته نلعه
 عدل ^{هـ} وبرز جسامه لفضد الماصر والمد الصالح وخرج الملك
 العادل العادل الى الملبس فنزل الملك الصالح اوبان الماصر الى
 باليسر واحتفت له على الملك العادل وبتده واحتاط
 عليه ومكوه امرا الا لاد وما الى الاسرفيه الى الصالح باسجد
 فادانهم المصرون الى الملك وطلبوا الملك للصالح اوبان موصل
 لاسر يوم الاحد باع عشر الف غده ومعه الملك الماصر وعلا
 من سلك الظهير سعه ونزل في دهليز العادل والعادل
 معقل في الحركه محام على الامراء واحسن لهم في اعطاهم
 مع قيام هيبه ودخل العامه واعتقل العادل وخرج ملكه
 وبيعها لهدير الدين لولو سيار من الملك بجواد
 باعان من اهلها لتوسير بجواد ومصا لته لم وخرج
 اجواد تصيد في البريه فصبح بدير الدين لولو سيار وفقوا ابوابها
 له فدخلها واحسن الى اهلها واقام بجواد لعام باعها
 للكليه ^{هـ} وبيعها لولي العاصي سمرقند
 من حليل الخوي وكان عالما لطيفا ليا كرم الاجلان ذن ساسو
 وبيعها لولي الملك المنصور ارتق صاحب ما درس وكان

وفاء العادل
 من اهلها

رسالة القاسم ووصل الناصر اود الى ابلوس من عمران يعلم الممدد الصالح
وصوله حتى سماه ابلوس على فقال كتب من يدعي الممدد الصالح
والايرضه بالدر في القاسم وخرج الليل فاقبل الناصر من اعلان الار
وهو سكران فقال للممدد الصالح سلام عليك كيف بوي ما
صنع الله بك فقام الصالح وخدم ولم يكلم ففرب البتوف
بنا بلس وادلهوان للفرح قد عارده ورتب الناصر وملك الصالح
ابوب فدخل اليه عماد الدين من سكر وقال على قد توجه
الى الزمك ويريده يكون صحبته فقام للممدد الصالح وشمس
وخرج الى الدار فقدم له بعضه فلما راها اجل سببه ف
وتوجه به الى الكوفي ومعه جارينه سحر الدر وركب ابلوس بلس
ملوله وكان صغيرا فاعطوه بالكرك ووكلونه زر
وكان فضا غليظا باس العشرة عليه ونفى الى ابلوس
ووصل عماد الدين النابلسي سوا من الممدد العادل في العام
طلب الممدد الصالح فالهاب اكله الى ملك وطف
لممدد الصالح وجلفه على امور لا تقدر على العام بها جهلانه
مها انه يقاسمه خزان مصر ولادها ونفق له دس وحص
وجاه وطلب الى الموصل واخرجه في اخر رمضان واصل
ماله واصحابه الله واما الممدد الصالح اجمع
لما وصله عن دسوا المصطلون عن الممدد الصالح ابوب الله
الهم ولما هم على اقطاعهم وسيرا الرسل والكتب الى الممدد العادل
وورد عليه اجواب بما ابحارهم وصله كتب عماد الدين ابلوس

وكان من اعداءه وكان الملك الصالح اوب قدس الامير
حسام الدين على الى دمشق فلما قطع الكسوة ووصل الجوز
وجدا الامر قد فات والملك الصالح اسمع من ذلك فدخل

فخرج الى صاحبه وحين بلغ الخبر الى الملك الصالح اوب ماخذ

دمشق ظن ان القلعة تعصى الا حين يطمها والعالم في له فتنه

من يابلس عاكره ونزل بسان فاما ابن الجوزان عيه ملك قلعه

دمشق شار ونزل قيصير معن الدين فنزل الاسرا ماجيه عنه

والخلفه ثم ركبوا اليه ورضوا بوجوه سانه وشر واعلامهم وحق

بهم عماه مجير الدين وسمى الدين ثم الاسرا المعز بن والغزل

القيصريه ناجيه عنه وعن العمل الشامي ولم يبق معه سوى

ملكه وحسام الدين على وبنو حيا والبنو اتينغ وحات

ان سلوه وطلع الشامون على عقيه من طالس دمشق

وتوجه الصالح اوب من معه طالما ما يلبس في تار عليه العريال

والقل العوز وكفيه حسام الدين لود والى السواد كثر اقبالهم

ووصل يابلس لما دبرل مدار السلطنة بهاة وكان الماصر

داود قد عاد من مصر الى الكرك عن غير رضى وكان يابلس

مسر الدين للوزرى باس من جهة الملك الماصر داود فخص

الى حنة الملك الصالح فقال نحن نوالك فقال قد جئت معتقدا

بان عمي فوصل الامير علا الدين محمد والظهير سفي الحلي

فخرج الصالح والنقاها فقال له علا الدين نحن صلنا اليك

الامير

يدك وفي خدمتك وحين نزل اخناطوبه سرا وتزولو

اسمعه بالجدل المتعاقب وركب من الليل حتى عتقه دمس
وكان الممدد لم يفت فاصار الذين العثمري قد اخلوا الى سوق
ايكل جاري العان فراد الاطلاب نازله من عتقه دمس
ومن جهه برزه فمنا قبل الممدد للمجاهد صاحب خمس فغلقوا
ابواب دمشق وصعدوا فلقعتها فالتقى الصاع اسمعيل بن
محمض باب الفراديس ولم يكن عليه ثمان فقواه ودخلوا
والفناصحي محي الدين يحيى الذي حجه الممدد للمجاهد
لا يسر ولا لم تحذب وعهما سيف فالسوي باح الذين
محمض بن الحسين بن سفيان الممدد الى الصالح وهو له انشاء
تجرت رايان وحمله وكما الاقهار الذي هادي ولا اطلاق
هو ملكات البلاد من حرب ولفي الله البرمين للقتال
فغير الصالح درار تربه والدره وتزل يدان درر الشعار
والمجاهد بدل المعروف وخطبته ادمشق وسير عليه السلطنة
وركب باي يوم جمع ورجف على العلاء ودخل القاول
محب ح العلاء الراوية الذي على باب الفرج وكان خارج
البرجن سبعان يملان حجر واختبا القاول كمنها وحنها
من الا حجار التي فتح عليهم من العلاء ودخلوا من الحسد للرك
مخرج نهبها من منده من اجل العلاء ولم يكن بالعلاء
مما فتح مملوكها يوم الاربعا ثمان من صغرها عتقل الممدد
المعيت في البرج الذي ماله دار السعان واصر الذين البعدي
بجامع للعلاء • ووصل لهم عتقل ابنك صاحب صرخة

الصاحبه وكان ادهاءه و ما حزن للمقا والعاره فلما علم الصالح
 اسمعيل بانذا سموى لمنى الامور بنا ليس استفسار وزنده
 اسرالدوله اما الحسن الطيب هـ والامير ناصر الدين الصارم
 المنى فتوب اليوزر رايد فيما اعتمده هـ وقال له ناصر الدين
 بن البيهقي عاقبه العذر عن محمود هـ قال الى راى ذريره وسير
 الى الملك الجاهد صاحب عصا واجتمع به عند الراس واللعينه و كلاتا
 في ذلك وتقرر الحال بينهم هـ وكان الملك الصالح اتوب
 قد عزم على الرجوع الى مصر وسير الى عمه الصالح اسمعيل بطلب
 ان يحضر نفسه ويدخل معه واجابه الى ذلك بطلب ان
 يحضر ولله الملك المنصور من الخيره ليقضه سعيه كحضره
 فامر به بالرجوع الى والده وسير الى الكبير سعد الدين رسول الى
 الصالح سعيه معه فام بطالعده بالاجل وسير الصالح
 اسمعيل برطل للبراج واخذ الكمام الذي حمله في برج
 ملعه سعيه وترا عند سعد الدين من حمام العلاء وكان
 سعد الدين يطلع الكمام الى محذومه فيقع في برج العلاء
 فاصد الصالح اسمعيل الكتاب من حمام الكمام ومكعب غيره ما يريد
 ويرسله في حمام الصالح اتوب ووصل ولله اليه وكان
 الصالح اسمعيل قد سير الى عمه الدين سلام وقرر الامور
 مع كبار اهل دمشق ومقديسها هـ وخرج الصالح من بعد
 وبعد على طين اباياس على انه ناصر الدين هـ وقال له
 الملك الجاهد من حمص وقد نزل الكلال منها هـ وبات الصالح

سنة سبع وثلثمائة
فيها غم المقلد الصالح عماد الدين اسمعيل على الخدي بان اخيه المملك
الصالح نجم الدين ايوب ^{هـ} وذلك لطول معامه بنا بلس و ^{مستق}
شاعره ليس بها سوى الامير ناصر الدين القمي نائب المملكه وكان
المملكه الصالح ايوب قد سير ولدا لم يعيب لغا الوثت الى ^{مستق}
وليس معه عسكر واهل دمشق قد ربيومع للصالح اسمعيل
ويملوا اليه بالطبع لطول العهود ومعرفته بهم ومعرفته به
وكان طوي الكلام حسن اللقاء يشورن يسار الناس محب
الصحة حسن المعاشه قد ربي معهم من صغره وعاشرا اهلها
وكان عسكر الصالح نجم الدين اكثرهم والذي يعتد عليهم
دمشق العديم مثل المعظميين والاشرفيه والعهريه و ^{للقلاء}
من الاكراد والارامل ما منهم الا من فدحوا للصالح اسمعيل
في الامام المعظميه والاشرفيه واخواجه وشره وانعم
عليه ^{هـ} ولما وصلت بكه الصالح اسمعيل من مملكه الى
الصالح ايوب بنا بلس بجلن بالحاص والمملك والرجحان
بالتسليم لاجساد اليه ^{هـ} وكان الصالح ايوب لا يفتقد
في المملكه نصدا قياها الناس بالجيسه وقله الكلام ^{للمناس}
علم بالمر عسكر دمشق اعناد من ملوكهم ذلك فقرب منه العلوب
وشرع ناصر الدين يعمر اسباز دار الصالح اسمعيل بما تشد
اصحابه عسكر دمشق ويشرب معهم ويبلغهم للسلام من محرومه
و بحري مهم حديثه حتى يبذل العلوب اليه وجلف العسكر

147
 الشام فحصل له بذلك سرور عظيم وانتم ياخذ الدمار المصير
 من اجنبه وتوجه الى خزده اللصوص ووصل الامر الى
 المصيرت والعالق بها وانزل لهم العطا والاحسان ورحله
 متوجها نحو العوز وسير ولده الملك المعتمد في الامير حسام
 بن علي والعاكز قدامه فنزلوا جابن المرح ثم تقدموا بالسر
 نهب نواب الملك الماخذ اود منها ووصلها ووصل الملك
 الصالح وامنر المصيرت ونزل اراو السلطنة بنا المصيرت
 لمرح بلاطه وحكم على جميع الساجل الى عنقه فاه ثم وصله
 بعد عمه الملك الصالح عماد الدين صاحب حلب حبه وللم
 المنصور محمود ناصر الدين بن محمد فالتقاء والره وقام بن
 حقه ثم يد عليه الاكبر عبد الملك بن القمري من الهم
 فاقطعه عنده واقام بنا المصيرت في العزمه من ستمائة
 وفيها توفي الشيخ الامام العلامة **علاء الدين محمود بن محمد** لعد
 الحصري الحارثي اصله من حصير قرية من اعمال بخارى فبقيته ببلده
 على مذهب ابي حنيفة وكان اماما في وقته مجتهدا في
 الشافعي ودرس بالمدرسة النورية واهتمت اليه رياسه
 اي حبه وكان فاضلا متصفا غائرا للمعه صعب الخلق
 وولي صفة ودفن بقا بل صوفيه على الشرف
 وبنها توفي **علاء الدين محمد بن محمد** زير الملك الايبك
 كان عاملا داراي ودره ايه محبا للخير جيرا العار والادب
 الحرض توفي في خلافة الله ودفن بقا بل صوفيه عند الشيخ

مدرس النور
 جمال الدين الحصري
 الحارثي

وعلو انه احوق الملك من المبدأ العادل وكان الامراء والاشرف
والاقدام مفقودوا خلفه مثل حور التوي تشيد الدول
العادل قد طعنوا الملك للعادل وزاد لهم جميع ما كان
لوالده من الخاص والطلب لهم لخواصل الخان ولا يعيد معهم
ولا يزدادوا لاطمح وطلبه قوه راس وبيتها ملك
للملك للعادل محمد بن شيخ السبيخ وكان من المبراه الامراء
وتوجه للملك الناصر زاد من العمل الى خدمه الملك العادل
بصره وسيد الامراء الملك المعطي ولد وعسكره من خدمه
للملك الصالح اوب و و توارث كتب عا لمصر الى
الملك الصالح ما كتبه على صدره بالامان لمران سلو باله
من غير سارع و بحر جماعه من الامراء والحلقه صحبه
الامراء سامان بن علي وسار على حبه اللصوص تنزل الانواء
على بحره طبره و تبرر الملك الصالح اوب لعاهه الى
الحوره و وصل اليه عاه الملك المعز بن المرين والمملك
الامجد بن المرين من مصر فالعاهم والكرم متواهم و ورد
عليه بن المرين الملك الامجد صاحب سلك من بغداد
فاعطاه لجمع اخبار اموره واحسن اليهم و ورد
عليه الخيران الامير بن المرين فتح المدينه عثمان استاذ دار الملك
العادل و دايد الكردي و وسعي الهني و وقصبت
المان و والديسك و و طمان الماهر و و وسبط الكرار
وجاعه لبره من امراء مصر جعلها قد خرجوا من مصر و قصدوا جمل

خرجت الى النبي فلم يعط احد منهم شيئا ورجل الى القصر
 وخرج المذلل للصالح مودعا له فاستغاث الناس الى
 المذلل الصالح عليه فلم يحد شيئا وكان يهدر ملامته
 عما الدين فخرج . واشتد المذلل بجواد معظم مالمك
 اهل دمشق ومنها ارضعت امان المملك وسار الى سنجار
 وسلمها من يواب المذلل للصالح . ونزل المذلل للصالح
 علا الدين سمعها الى حذر المذلل للصالح الوبر حليلك
 والسعاه والهرم كثير واقتل عليه ونزل بداره في درب
 السعادين وتجاوبا وعلا المذلل للصالح الى بعلبك وكان
 بين المذلل للصالح نعم للدين في صاحب حماه حبه قد يمه
 من الصبي بل العوه وكان من صاحب حماه وصاحب حمص
 عداوه عظيمه ومد اجله . فابرح عليه حتى ادم نواب
 صاحب حمص الذي كان يود دمشق واحتاط على التلاكه وسير
 الخوارزميه فتر لوعلى حمص فحاصرها ونزل المذلل للصالح على
 نفسه للعباب مها من عذرا وكان يرد شديد وغلا حجب
 ايج النزل الفصح ما ي طس درهما وللتعراء بلس درهما وملك البر
 عمن درهما . وسير المذلل للمودر المذلل افضل حجام
 من العسكر الى عزمه وبت المذلل للصالح امان عسكر دمشق
 وامر جماعه منهم من المذلل للصالح النبي وير المذلل النبي
 المعظمي والمبسر وكاتبه عسكر مصر ومقارذتها وعربا بها
 وحصله في مصر حقه عظمه ومالك عاكرها اليه

سلم

خارج من دار المسرة الى الجامع بالقلعة على انه من الاسماعيل
وخرج الجواد الى الصدد وكانت الملك للصالح ثم الدين الوت
وانتقا على مقايضه دمشق وسخار وكان اسد الدين
صاحب حصن مقيم بداره بدمشق فلم يعلم الا وقد وصل
الملك للصالح من صمد الدين الكجور ثم الملك للصالح
دمشق ونزل في القلعة وحلف للعسكر وخلع على الامراء
ولخلقته ونزل الملك الجواد دار السعدان مسدداً
الاولى وخرج من قلعها ولما دخل حمل الملك الجواد
العاشية من يدك ثم حملها الملك المطرف صاحب جاه لانه
المعاه من المطرف ووصل صحنه فلما وصل بالقلعة
ودخل اليه صحن الملك للصالح فلما رأى الملك الجواد
بامور الملك للصالح وقله احتفاله به ندم على ما فعل
وسير الليل الى الامراء وكذا الكلفة ومقدمي
واعت لم لا يوال بهم لئلا ينقض الحال على الملك للصالح
وتخرج من القلعة فاخذ بعض الامراء الملك الجواد
وطلع الى القلعة وبعضهم لم يقدروا على وما باليه من
لا يحتفل به وعزم الملك للصالح ان يحرق دار السعدان
من القلعة فدخل منه حال الدين جهر واصح الحال وخرج
الملك الجواد الى الينب وكان عليه لاهل الاسواق من
اقتنه وساع قيمته ما في المير فوقفوا واستغاثوا اليه عند

رمضان لا يعلق باب القلعة الى نصف الليل من ارسال الخلافا
والاطعمه الفاخره والفوكه الى الفقرا المجاهدين الجامع والربط
والروايا والزواما. وكان حسن لطن الفقرا والعلماء
يؤمهم ويبرهم. ولما حضرته الوفاة قال لعزيره حماد بن
من عمر من ابن مفضوي فقال له في الخزانة نصاني فقال
دعني مما في الخزانة حتى في الاخرة لا يخرج عن الخزانة ثم
قال لعلماء الدين من سلك ثم واجهوا الوديعه التي هي في
الى العبد الوديعه فاحضر حماد الدين من رصف ابصر
وفيه حرك الفقراء وطاينات الاولياء وكان
فيها اذا رغبني في ساوي عرق اطيب فعال هذا يكون
على جدي فان صاحبه كان من الابدال وكان احد
كلامه لا اله الا الله مات يوم الخميس رابع محرم
ه. صار له من خطبها التي هي الجهادي
كان
المجاهد المرابط الدين الصالح الحسن المسير والمسيره
رحمه الله من فرسان الاسلام وكان له مع الفتح الموائد
المسيرة وكان متقدما عند كسانه مجاهر من كسانه
لوني سلم اليه قلعه بسير واولاده وجعل لهم مطامير
به دعاء من كان به لاسر قيام وغزاة للبرج على ابواب
عنا وصور وخدم ملاذهم وانسرف ساكنهم كمن كان
له عندهم لاسم للعظيم والهيبة الطاعه وكانوا يدره
دينا لمونه وكان دوراني باق وكان له الر والملك

سنة عن ولس وسمانه و مولده بالكرل سنة عشر و عشرين
 وكان مبداء امره فدا عطاء ابوه نصرى و اقام بها وكان
 مديرا امورها الطغتيكى و بها اتصل الخاحب على الى خدمته
 لانه كان علام الطغتيكى ثم نقله من نصر الى القدس
 وكان مدير لعمه بها من الزيجلى ثم اعطاه الرها و حران
 وكان القام في امورها ارامير سيف الدين دادلا ارلى
 الهذيانى فبذل المال و احسن الادب الى الامان استعمال
 الجيره من الملوك في غزوات مجتهد في العلوب و عرف
 منه حسن الهدى و الوفا و كان كرميا نجاعا عادلا
 نجبا للخير داغده مبره لا يجرى لم يزل رايته مضمون
 و موافقه في الجرد مشهور كسر للدك للجلال
 لور الدين ارسلان شاه صاحب الموصلا و السلطان
 عمر الدين صاحب الروم و السلطان حارث
 وى مجد اى الدر داغده دمشق و المسجد الكبير
 عند باب النصر و جامع النزهة بالعقيد و جامع
 جراح خارج باب الصغير و مسجد القصب بالعقيد
 و جامع ملك الامار و مسجدك امامت و و دار الحكمت
 المعروفه دار قايمار الخيى هدا خارج عما بناه في السرف
 من المدارس و الجور و الربط و وى خان نجل السليمان
 و خان سيفين و الرصف المهندما الجور و وى خان
 وى خان نجل السليمان

دفع در انجا نك السلس طبره دهنه

مطلبه
 وى خان نجل
 وى خان نجل
 وى خان نجل

جميع احوال الملك الناصر و علمانه من دمشق و قبل الملك الجواد
دمشق و لا يخفى ان قبلا العطاء و خلع و فرق الاموال على عسكر
مصر و الشام و جعله ما فرقه الف الف دينار و خلع الف دينار
خلعه حتى على عواين دمشق و مد سماط عصيا بالمدان القلبي
و نصب فيه ثلاث حشبات مصقولة بالصاؤون و الخطمية نزل
على رأس كل حشبة ثوب اطلس و الناس يسلمون بحبال
في الطلوع الى احد الثياب و كان في السماط ابراج عدة قد
عملت من الخوا و حلق بها و بقربها فتمت و وقف
اكثرا على جانب المرفق القلبي و ارمي بيده الى الناس
في هذا السماط و عالج الناس السماط و احد الساب
الى على الخشب و كان يوما مشهورا و خرج الملك الناصر
و نزل بهرج الصفه فغزو على السبله فغزاه عماد الدين من سبله شار
الاعراب و توجه الى عزة و استولى على الساحل فخرج اليه
الملك الجواد بعسكري مصر و دمشق و جعل طهر حمار عند سبسطيم
و ساق الملك الناصر في سبعائه فارس بحرايينه و اموالهم ان
المدد الجواد اسيا الى الاشرقية و جماعه لا يرا ان يجابونه
ذلك و العواطه حمار فانكسر الملك الناصر و حاله و بما
ينفسه في تقريير واحد و خمائنه و امواله و انعاله و اسر
معظم عسكره و دخل الكرك هزينا و عاد الجواد الى دمشق
مسرورا منصورا و توجه على مصر لاجد الملك العادل
السلطان الملك الاسمر و عظم الكرك و تولى بالبحر
الولع من سبله العادل سيار الى الكرك و تولى بالبحر

انه في عهد ولده الدار المصرية والتشاميه ميلا الى صغره
ولبن جنبه وحقا من صرامه الملك الصالح وقدره وان
يكون الملك الصالح امده لولا الرها من عن البلاد المحاذ لها
وان قصد الملك الصالح عدو دفعوه عنه وقام معه وان
يكون الملك الجواد مظفر الدين بولس صاحب ياقوت السلطنة يد
عن الملك العادل ^ع وكان الملك الناصر دادر الملك
المعظم عيسى بن ابي المعرفه دار الساميه داخل دمشق فاجتمع به
في الليل من الدين الهجادي وللرئيس المعظم وسير اليه عمال
ايك صاحب صعدوا اشاروا عليه ان يفتق المال ويستدعي الملك
ايه ومقارنته وعكرك دمشق ومن يميل اليه من عسكر مصر
وكلهم وكهر الامراء المصريين بالقلعه لانهم رجاله في جميع حكام
بالقلعه بالمدينه وبها المدينه حين الناصر عن ذلك فلما كان
بكر ملك السلعه اجتمع الامراء المصريون واساؤر كر الدين
الهجادي وامرده لخرج الملك الناصر من دمشق فدخل عليه
دكن الدين الهجادي وقال انش فعودك في بلد القوم فربك
وكان جميع اعيان دمشق واقفون من باب دار الساميه
الى القلعه منتظرين سلطنه الملك الناصر والقيام معه
فلما رجع من ان ما شك لهدانه طالع القلعه فلما
يقدي فترسه للعدا للجات طالبا باب الفرج صاحبه العامه
٧٧٧ وانقلبت دمشق وخرج الي سنانه المعروف بالقصر
العائون وسيرها لكرين ملكشوا وكان والي دمشق وخرج

بما شرا الامور بنفسه اخبرني من كان حصيدا انه كان في ذلك
يوم اما ان يركب موكبه او يقعد من يارو و يرمى بالنسب
و ترمى بالملكه ثم تعرض عليه الامور الى ان بدأ السباطان
حاري العان ثم بعضي للاسغال و بعد مع الحيات اسعال
الناس فاذا احدث عنه للدخل فاكابح اليه من جاسيند كالبزح
لا يدرام دخلون زحازحون اليه بالقتضار دارتسا به الى وقت
الظهر فيصلي و ينام و يقتضيه امور نفسه الى وقت العصر
فيصلي و يدخل عليه من تحضيه و يرفع اليه امر ليقبها اعلم
حول الحيات و الامور الاستينغام في ليلها و يخرج الى
حوض فيه اماح و يرمى بدامه بالنسب ويرى هو ايضا
الى المغرب فيصلي و عنده في حواصله و بسا منه بحر و جاد
الماء و الرعيه الى غشا الاصل في و كلع العباس الذي كان
عليه ثم يلبس قاس السراب و يدخل اليه الحرفا و ارباب
الطرب و يسغل لهوه الى ان ينام ثم يختفي بعد الملت
الاخر و يدخل الحمام و يغتر ماشه و يقرأ في المصوف و يصلي
فرد الى الصبح و يصلي للصبح و يذهب الى الرهد و يبيت
العاده على نفسه . . . توفي يوم في الثاني عشر من شهر رجب
سنة خمس و مئتين و ستين و قد قدم له الطنت ليعبوا ولم يلو
ابن و دفن باللعده . . . ثم نقل الى قبره
لا انشت له بعد وفاته شي الى جامع دمشق و اتفق الامراء
بعد وفاته و خلفوا الناس الملك العادل بنفادس اي ملكه و له على

وربما صاحب حصص وخرج الممد للامام الى خذبه الممد الحامل واخبره
واقبل عليه ووجهه الى جليلك وضع الممد الحامل على امره
دمشق وسار ذنبا وقصاهها وكار انملها والرمم والعرك
كل واحد على ما كان له وعليه وادخل الممد الحامل
قلعه دمشق وخرج دهلينه نحو حصص برزت البراد حنت

الاطلاق ما وحصله حلب رفته عظمه هاج
امرادها وانقظ طهر الممد الحامل من شد الخوف وسير حمده
وجوهه داخل الممد الحامل فقهر الحامل على ان يكلم
اليه بلتمايه الفرساد ويعفونه وسوجه الى حلب فبسا
الممد الحامل في حصيل الحامل مرض الممد الحامل وتوفي
ساعه دمشق ووصل البحر الى صاحب حصص فانه هل من فرجه حنت
لم يصد وكان يقول كنت اتولى نفسي وما ان ذلك في المنام

السلاطان الممد الحامل باصله

نجم الممد العادل سعاد الدين ابو بكر ابو بكر بالقاهر
سنة بلاس وسعه خمس ابيه وكان سجاغا مهيبا دينا
عالما فاضلا يفتقا يحب العلماء ويميل الى العضة ولا يحل
سماطه من تحت وكان يلقى المسائل على العلماء وتكلم
عاصم في مثل كلامه يبلج ولفظ صحح شفق جماعه من علمه
سنة النبوة البريد اب علي اذبه للزرع وكان لا يملك الامراء
من الخبز ويشد منهم وكانت الطرق في امامه امنه كتب
يشير من فقه المارضة ولا يحتاج الى جلدعه وكان

حب نوى المندل الايسر مد سبر للعقاد الخلاطى الى المندل الحامل
واصلح الحال معه وظهر العقاد انه منقفر ولم يطبخ صاحب هوى ولا
لحدس لا كذا على ذلك ٥٥ ورس المندل الصالح لا كذا والكرام
الوابد من اسوارها ٥٥ منهم على باب المنصور والرس للصالح المنور
وجامعه من الخلفه ٥٥ وعلى باب الجايده ركن من المعظمي المنور
بالركن ٥٥ وعلى باب الصيف صا من اللان النبي وركن من فرطاي
الاربل من نجد حلب ٥٥ وعلى باب كيسان من اللان من ركن
الرس المعظمي ٥٥ وعلى باب من الهمر عقاد اللان من ركن ٥٥
وعلى برج كوانو كاص للرس الزهر وحرار الزهر ٥٥ وعلى باب
توما جلال اللان ابو المعظمي الاربلى وعلما اللان المعظمي ٥٥
باب للسلامه من ذرا الاربلى من امرا حلب كجدها ٥٥ وعلى
باب المنورايس وكان الخلد المنصور صاحب هوى حاج
عز للمعه عند دار المصيف كلما رجع من مصر يعرف الملك
المنصور على بردا فرحف المندل الحامل على الصعد والى على
العقبيه والسعوره وتصر حاج ٥٥ وركن السهاب
وكان قديم كذا كذب سوزا ونصب فيه مئتين برب فيه
الدهان ففتح المندل الحامل وحرق الحكون وانهم الناس
لا دخل لرس ٥٥ ثم اسفر للصالح وتسلم المندل الحامل
دمق واعطا المندل الصالح ما كان منه وهو السواد والرس
وران لعلك واعمالها والبقاعس والزندان وجيل سوس
وقد الصلح على ان لا يجارض النجد الى يد من سلع على حلب

قد راجعوا له وبقي ما دخل جماعته من الامراء وغيره مما ادخله في
 من اهلها فحبه سمس الذين اذلين نائب للقلعة بها فلما كثر
 المتار فغيروا اهلها وعلوها بمن يحفظها عاد وبلغ شمسه
 ما ذكر من معه فتزكو القلعة ساخره ونفر فوآدى سبها
 وطلب سمرالباد كره جماعته من الامراء العباد وحسن يدى الوزير
 فاهانه وارااد الوزير ان يظهر للناس ان الذى جرد على اربل من
 سو تصرف سمس الذين اذلين لا من اخرهم عن نصرها فقال
 اين هذه الاموال التي يدق منك من سو تصرف على اربل
 فخرج سمس الذين اذلين يدبجه وقال كما اجلت هذه الدولة
 العباسية من مديروها فليها من لطفه ونظف فوآدى عليه
 واعفله في داره الى ان بات رحمة الله تعالى

سنة خمس ولبس في ماله

في الرابع من الحزم منها تولى الملك الامير الخليفة الذين
 او العتق موسى للملك العادل سبعة اربل من الاموال
 من وراثة يعقوب مولاه بالكل سنة ست وبعثه
 واذن بقلعة دمشق وعمل عراه ولبس لكره اء اكرادهم حلق
 الصاخ على الامراء وكانوا كلفه وركب بالصباخ فترزل ومد
 ورجل على الذين اربل صاحب صدى ركابه وجمال العاشية
 من يلبس وبلغ الممد التامل واه المبدل الارف
 نقل العراد ولبس لكراد هم بزر عالى وخرج من القام الى
 السام ووزل على دمشق محاصرا لها وكان الممد للصاخ من

الملك العادل في سنة ست وبعثه

في اليوم العاشر حصون حمير والزقيا السور وصاحبها
ولهم ودخلوا البلد من النقرة التي اهدمها الملاحين وانهم من
كان على الاسوار وسفكو الدماء وسبوا بكرم وطلعت
العساكر الاسلاميه والناس للقلعة وقد غلقت ابوابها
فكان المغارس ينزل من فرسه ويرمي بوجه الخندق ويستقل
الى القلعة بحبال قد رلوا بها اهل القلعة لهم والفتاب واخذهم
من حمير التره وانجل ما يسه حول القلعة فزينة بالعدو
تضرب بعضها البعض وجمعوا الاطفال والمدار وما لبعض
وخلصوا على القلعة حتى اخلطوا منهم اللحم العظم ونصوا
القلعة بما يتقربون وتقبوا ما ركل ناجيه وادخلوا القرب
وحاسفهم من القلعة فيهم قبال عظم وطلعوا بالصا
على اسوارها وقالمهم اهلها وادوا الصاخق من على الاسوار
ونفي العال بالسيوف والسكاكين والاربعون الى الخندق وقاومهم
اكالو للعظم واخذوا من الخندق الى القلعة الى مجيئهم
وجرت بعضها فاس للحدود المحذول من القلعة وسموا العام
للتره القتل فيهم واجلجات ولجرو فخلوعها ونزل الناس
الى المدينة وراوما هالم من خراب موتهم وقتل اهلهم حيفه
البلد ولا رقه من صد بالقتل والدماء وطلب للناس الموصل
حفاه عزاه على اسوا حال والمعاهم اهل الموصل ما لا دور
ويركبو على قدر احوالهم واكرمهم بدر اللبس لولو وادخلهم على

حال من الملك الكامل صاحب الروم ورجل عسكر الروم عن
 امد وعاد الملك الكامل الى دمشق وبقيت الوجوه من
 الملك الكامل وملك الاشرف وانفوخ الملك الاسرف
 الخليفة باطنا وصاحب الروم وصاحبه حلب وصاحب
 حماه وصاحب عس وصاحب الموصل وعز الدين بك صاحب
 صدد وعسكر الملك الكامل الذي يات اجل ووصل صاحب
 حصن وحماء الى حدسند دمشق وجمعه امرا الملك الكامل التتويج
 واخلفته وذلك بعد ان رخص الملك الكامل الى مصر فركب
 الملك الاشرف بالصالحين في العاشية ولم يكن له عاه بذلك
 ولما بلغ ذلك الملك الكامل خاف حوقا سديدا ومرضا
 الملك الاسرف وتذلاحت له الامارات انتم الطغر على الملك
 الكامل وكانته حال مصر فاستدبر المرض وهو باليرب
 فدخل بلعه دمشق بحفته كنف على مرضي الملك والناظر
 يدعور له في ساعة الحجة فاعتق ما اليكم وخوان وجد
 لجاه الملك الصالح عماد الدين اسمعيل في عمده وحلف للعيالم
 له واعطا الملك الحامد السيد الذي صاحب عس الى خابور وقت
 والمجملين في عس اجوه سجاد ورضن بم بلغه عنها ما
 اربع خاطر فامر بنبيه الى مصر وسها ه
 نزل السار الملا عن على اربل بالناظر والواحد اجباطوها
 من مثل اجبه ونصبو عليها المجاسو ويهدر سودها الى الارض

كذا في نسخة اخرى
 كذا في نسخة اخرى
 كذا في نسخة اخرى

ولهم فاصدروا فقال الملك الحامل ما قالوا لم يحلوا عن عداك ما
 وما تخزف من الفوه والكتزه وما قصدوا الا اذ لم يجمع عداك
 والمصلحة ليعود ويجعل حزان طهرا ويلقاهم عليها وعاذوا الى
 حزان ولم يستعجلوا الهدى وقتت جرحا من ان تقطعت اعظام
 ورجوع على اتقوا رجوع فوصل الخبر انهم قصدوا ببحار
 وقلوبها طهر الدين من الكاسر ما جروا انهم صغفوا في جمع ملك
 صدم الملك الحامل ونقص عن الملوك وعبر للفرار
 وملك من عداك واقامها الى سنة لدخولها في سنة
 سنة اربع مائة

فيها در الاخبار الى الملك الحامل بلا تشرف ان الكوارب
 قصدوا ما رديا وانصروا الى المصور صاحبها وساروا
 الى النصر والهدى بالفرها وبها جرحها وفعل بها
 كقول من يديسها في الملك الحامل في التبريد
 عاكس من سنك عهده اعمان حلقته الى سمار على
 طين البريد في طلبها واقامها وجمهر للسلطان على
 كيقبل عاكس وقصدوا امدوا حاصروها وكان بالايدي
 حاسم الدين في على الهدى في تصبوا عليها المجابن وصابها
 فلم يلبح للملك الحامل بوجه العاقر ونزل على سلبه
 وكان الامام المستنصر قد سير محي الدين في الجوزي لفضل
 الاحمال من صاحب العلم والملك الحامل فتردد منهم راضع

وادخلها في الملك الحامل صاحبها وادخلها في الملك الحامل صاحبها وادخلها في الملك الحامل صاحبها

١٣٩
فصلها ولزم من بها وتزكهم في عزار على الجبال وارسلم الى الفارس
ثم بول على الروما وارسلم جلعده من عسكره وعسكر اخيه الملك
الاسرف الى ديسر فاخرلوما وجرقوها ونبو من بها وسبوا
ونبو اطفالا الا من وجرمهم الذي يشجان ميلاد الموزر
رهبوا الى ماردين وعاد وليده ^{٥٥} ونصب على الروما الحمايين
المعزبه برمي ليللا ونهارا وكما قلعه قويه فهدمت الحمايين
جانبها من اسوارها فطلبوا الامان فامنهم على صعر اهل
حوران وتسلم القلعه وتزكهم في عزار وارسلمهم الى القاهره
فاخرز الملك كل قلعه الروما واحدا ما بها من الخولد
وسار الى راس عين فاصلا ما ردين ^{٥٥} وسيرجاه الملك
المظفرها بالدر عاري ^{٥٥} والملك الصالح اسمعيل الى السويدا
هنوك فوصلها ونزل اعليها ومعهم جماعة من عسكره
فزعف اعليها وملكها وسار الى قلعه قطينا وكانت
قلعه قويه فلتها من الروم ايضا واعند اسم كان صيها
مثل اعند اسم كان بكرز والروما ^{٥٥} واما الملك
الكامل والملك الاسرف ومنعها فانهما كما اعلى عنهم قصد
ماردين فوصلها بالدر لولو صاحب الموصل فكد
ان التار المخذولن عبر ونبذت اربل في خلق عظيم ووصلوا
اربل وكسر وعسكرها وقلو منهم خلق عظيم منهم صار ملك
كيقوش وغيره وتعد للرواب والكرات والشط وغيره الموصل

والإخاداد اتحاد تقدم في أيام الملك العادل على عتاكه وسلم
اليه الملك الكامل امدوجران وبلاد الجزيرة وديار بكر وجبله
باب المملكة بها ومقدماً على عتاكها وكان يسمون الطلبة
في موافق الجزيرة مشكور السير محبوباً الى العلوس
ورئيسها اعادوا التزاحم لئلا ينزل على اربل ووصلوا اليها وكان
الحليف قد وعدهم بزيادتها وبيده صوراً اواب جديدة ورثت
عليه للعياكة فلم الحسولاً والسارق قد اهدى لهم من عزيمته
الديرة على ما نحن الخف منهم ان يركب فرسه ويجي بنفده حمده
منه ما والكرخي انزلهم فيهمو وخرقوا قلوبهم وجرده دعلا
سنة ثلاث ولسن وماميه

خرج الملك الكامل من ايام المصير ووصل للشام بعائره
واخضع الملك الاسرف وابي المظفر طغلا الملك الباصرداد
من الملك المعظم فانه توجه الى بغداد اذ اهل على الحليف خوفاً
من عهد الملك السامق وارا الملك الكامل طالماً انزع حوران
والرها ومانى فلاحه من عاكر الدم الذي ذكرنا انهم قصدوا
وملكوا ما سارا الملك الكامل ومانى للعائره والمملك من
ابوب ووصل حمان فخص من بها من عسكر للوزم فلقبها
وخرج كبار اهل حوران واطحيط والعاضي فالعوا الملك الكامل
وتلم المدينة ونزل على القلعة ونصب عليها المظفر وحدث
بالرحف ودخل القائلون بسورها واشرف على اهدى ما يطلب
من كان بها الايمان فامهم على ان ينزلوا على حسب احتياجها

الارثي فضا نفوما الحصار ونصبو عليها الجابني فلبا لومنها طابل
 درجلو عنها وتفرنو على مطينا والسودا وهران والوما فتسلوا
 الجبر بالان وادفولن كان هاسم حكر المدك الكامل وبلغ الجبر
 لتلك الحامل فبزم من العاصم وسير للحمب بللفضاد الى الجوه
 ومنه طالعند محرم انه فاصد التام . . . وبيها
 اقرب المدك لاسرف خان ابن للزنجاري العقبية وكان
 مقرا للمعاصي والاثام فبناه جامعا مليها وجعل خطيبه
 شخصا كان في صباه يلعب بالحفانه . . . ثم في امام المدك الصالح
 عمال الدين ولي خطيبته الواعظ عمال الدين الواسطي وكان يعزى
 لا شرب الجبر فلبت اليه عمال الدين روينته الرحي الحاسب
 ما انما اوضح الحق لربنا وانا فيه .
 جامع التوبة قد قلده في النوم امامه .
 قال تل للملك الصالح اعلا الستامه .
 باعداد الدين من شكر الناس بها .
 كيم الى حرم امانه ضر وديس واما فيه .
 وداخطيب الواسطي قد جعل السرب بانه .
 والذي قد كان من قبل لعني بالحفا فيه .
 كيمادنا وما رلنا ولم ابرج حاسه .
 ردني للفظ الاول واستبق صفاته .

ع
 وهو جامع التوبة
 كما قال حكايا
 الراظم المدعي

وبيها لولي اللطو اسي سمس الدين صواب العادي وكان
 سبها تجملنا كريا مقدا ما عاملا متادا باجمعا للجمعا

ومن حبيبته

الحجة والشباب واللذات . ولت وعقبتها لما ترحات
النفس بقول في التصابي معه . والشيب بقول ضاوت

وله وامران كتب على نفسه .

يا رب عبيدك جاهدت نوبه وقد استجار بعفونكم . والحجود
في ساره في ذيل حرمه شبيهه . ويمينه لمنت عمى السن حيد

اراد على صدره
رب العجبون

موضع للسكارونه اللذات وتو في سلكه من اعمال

الملك او ذن هاتم نقل الى مصر رحه الله تعالى .
سعه ابي ليس و سمانه .

يها علا الملك الحامل من السودا الى حمان وشقيها وتو

الامير علي بن ابي طالب وكان في دار الكرامه وذن نحران

نك . ثم نقل الى تربته بجائز المرح فصفت العالمه سموا

المقام فاعطى الملك الحامل المعاليك دستور من حمان وجر

الملك الحامل والملك لا شرف الى دمشق وعاد على مصر

وقد انكشف لولم بعضهم على المحارب والهام ودخل الملك الحامل

بعاك مصر فاجرح على ما كرسبتاد عمار دامرا مقدمهم

كهيبار وانفق معه الملك المنصور صاحب ماردن فنزل

على امد ووجه الملك الصالح كمال الدين اوب الملك الحامل

الى حمص كيفا ومعه الملك اللطيف بها بالزاري صاحب مياقار

عده بعد ان سير وسوانهم وجرهم وانقالهم الى الشام واما

دمشق . وكان مقدم العسكر داخل دمشق بالدر

والملك العادل ولازم خدمته وتوجه الميخت لزمان اجته الملك
الحاكم بمر وناخره للطرفين بعنت عليه الملك الكامل لما خرم معاد
الصالح لا الابرلى هده الاما ص وحقها للمعت واقتدا الميخت
للملك الكامل حال اجما عده وى

- ما مال الملك الاسلام فابن سبت فواجده الدر اشراقا دولته
- العبد يترج بط العذر من الم المايخيزه والبلطحي امام سفيرته
- وسرط صاحب مضان كون ما قد كان يوسف في الجسني اخوته
- أسوة عاملمه الخفو واقفروا فيهم وتولاهم

قال الملك الكامل عن اطم الاما ص فاعلم انها له فاجبه لثيرا
وما ل اليه فتوى الميخت فخدم الملك الكامل تقدم عده
رحضى دولته وامره بالحق من اليه كحت ان تصار من اص
الكاشيه والاراعده فنتقل عنه اعدان الى الملك الكامل
سخط عليه واعقله في الجيب مدة طويلة وبعد ريتي وسيره
الى العالمه المعينه فحفظته وعنت به في مجلس الجليل
افعل ما شئت انت انت المحبوب ما لي تبتى فاقبلح بوب
هل تسبح الوصال في ليكتنا مخلوصا القلت بعفو واتوب
واعجب الملك الكامل قال لها من هذا مال الصلاح فقام الملك
الكامل من رفته بالمجلس ولم فيه على حاله لى باب الجيب واخرج
الصالح وخلع عليه وعاد الى اوقا ما كان كدبيره وراشعان
من يوم ذاقنا على المحقق هدى كبرى اجن بالتميز
لولاك لنا الوصال الذى سنده ما كان لى من اعاد الفرف

لم يكن في زمانه من يجاربه في علم الكلام والاصول وكان سرور الله
 الدرعه ورسول القلب عالما فاضلا افام بحامه مدهه ثم استقل
 الى دمشق ودرس بالندرسه العشريه واستغل للناس عليه
 وكان للملك الحامل والمعظم والاشرف بكرهونه لما انتشر
 عنده من المنطق وعلوم الاوابيل فغزله للملك الاشرف فاقام
 لاداره وامر للملك الاشرف ان لا يستغل احد في المداوس
 بسوى المفسر والفقيه والحديث وتولى السبع الايام في
 نقاسون **وهو** وفيها تولى الامر لمراد بن
 مسعود القائل وكان من كبار الاسرا ديناصا حاسما عادا
 لاي فطنه من عطا المعها والتفراه هو لاه الملك
 للعائل والى الالهه وبعده بصرى وكان عيناها
 منصفاً قليل الكلام كسر الهدايا والجزات ولهم الصلوات
 الجمن كما دمشق **وهو** وكان في وقت للمجر وجهه بيده
 طوافه ولا يتبعه من علمانه احد **وهو** ولا من العلوان
 ودفن بزينده فاسمون **وهو** وفيها
 تولى الامر لمراد بن الخلاطى **وهو** وكان كرميا بسيما متعصبا
 دامرده حج الناس وحرم الملوك وتولى ودفن نقاسون
 عند معان الجوع **وهو** وفيها تولى صلاح الدين
 لعمري عبد السيد سبعان الا بلى الهداي مولده قلعه اربك
 سنة سبع وخمسين وحزم مطفر الدين وسالون وكان
 محصوره قرى منده **وهو** لم يخرج من ابل حبه الملك العبد

رحمة الله على
 الملك الاشرف
 الصالح الولي

سما في طي الطيف
 وقت التمام وحرم الهد

احتضارهم ومات صلاحهم فاعمال جنهم ملك الدم
سهب الدين طغرل كادم ابا بكر حلب

كان صالحا عفيفا راهدا يقسم الليل الاثنا الاذك
جمع اليه مرتبته و كاضه و كهي من الحكامات و لا يحارث
و نام اللت الاوسط و الملت للاخر فراه و صلاة
و كان داسطه خير و لما توفي الملك الطاهر عام

امر ولد الملك العزيز و استمال الملك لاسرف و حفظ عليه
الملا و لما استعاد الملك لاسرف نال باشر من صاحب
الدم و دعها له و لم يول كمل الى سنة تسع و عشرين فحدث
اقوام على الملك العبد و قالوا انهم يكون تحت الحجر فاخذ منه بالمشي
رازال حمله و اقام ابا بكر الى ان توفي في هذه السنة و ذكر
السبح عبد الله الارمني

الزاهد العابد الورع المجاهد و لم يكن ارمينيا بل كان سافر
لما الاقطار و اجتمع بالابوال و لا يبراره و كان له مجاهدات
و رباصات و سبياحات جوادا سحا لطيفا و كان في مبد
اسره يادى للبرارى و القفار و يتناول من مهاجرات
الارض منفردا عن الخلائق قاطعا جميع العلائق و قرا
القران و القديبي و تفقه على مذهب ابي حنيفة و شاهد
الاقطاب و الرجال و قطن لعمه بجبل قاسيون
حتى مرض في هذه السنة و توفي و دفن في جبل قاسيون
السلف الامير ابو القاسم

الشيخ العابد

الشيخ العابد
الارمني

ويؤمى بها السجود والحجارة فقال صاحب الروم عكرى بقدر عكرى
مرتين ة فقال له حسام بن خبيلهم لهولاء من خيلك والمعنى
لر عكرى لم اتق مع عكرى الروم فقم صاحب الروم للمعروض جرد
صحة حسام الذي القمري فاعلم من عكرى الروم شيئا
وتزل على فم الذي يند من جهة الشام ووعر الطريق فوقف
المدد الحامل للرحول وجعل ذلك حجة لانه مدد
صاحب حصص وجماعه والناصر داود وصاحب امدود صاحب
بارد بن صاحب الروم مخاف ان يكون مموله عليه فعد
المدد الحامل منهم لانه يطلب طوقا لغير يعرفه فار الى
ان نزل السويدي ووصله صاحب خنزيرت فيرمع المدد
الناصر اذ ة وسها الرعاري ة وصاحب جماعه ة وسمار
صواب العادلي فاعلم الناصر داود وسها الرعاري ووصل
لناصر لآخر خنزيرت ة فحضر صاحب الروم السويدي و
كيميار وسعد بن العيماني عكرى الروم والتا العبدل
دكان عكرى الروم اصعاف عكرى اسم فالت عكرى المدد
الحامل وخصه بقلعة خنزيرت فاعطاه المدد الحامل
علما لصاحب الروم اما ما على انفسهم واطلق صاحب جماعه
صواب واحسن الهم ووصلوا الى المدد الحامل فخطم ذلك
عليه ة واتفق موت الصلاح الارابي وكان من حصص
الهم او اقربهم الى المدد الحامل فقال في ذلك ثوبان سليمان
ابناء ائوب الذي كانت لهم بالسعد محرم طالعات محرم

والصالح اجعل لكل الى حفته وذلك بتدبير الله لئلا يكونوا له حجاب
 تلك التوب وحشي على الموصل محصر عكر بعد اذ اربل وانتمتع من بها
 من السليم اليهم فكانتهم لكره في المدين بكر واعول كالجاده وكان
 عاشره في ذلك اعطاه فلما بلغه بول عكر بعد اذ على
 اربل قد ما للملا بتدبير ولهم في الليل وما في اوطان العاده
 الاسرف في تصور فوقع فيهم الصاخ ان عكر الملك الاسرف قد يكسبهم
 منهم من سوشه وبعث بينهم وفضل عاشره في اربل ما لما وصار
 له الملك السوي والصلح في الركب الحسن ورجع عكر بعد اذ على اربل
 فقالهم من بها لولا اسد نداء كرا لا يبرح المدين اعمال يا الموصل
 وسلمها اليهم فدخلوا على صوا سيف والهنب واخرق وسبي البنات
 المحدرات وغلوا لا تفعلوا الجفار وبعد ذلك تسلموا العله بالامان
 وبنوا في السلطنة ما اربل عكر لادنى وعاد السرى والعاد الى
 بعد اذ فارس عكر الدين ياد كين ما اربل الحسن اعجله بنت العدل واعان
 الملهوف وكان سخا كبيرا دارا في بحر من ماله الامام المنقذ
 وكان عالما بالحقه والادب ولله اه دنا صالحا ومن تقدره

- ملك الامام صدق روي في راجحه
- ولا صدق صدق يعزى للوفاء اليه
- فاحزم الناس يا يا من مات في جالبته
- لا معرض صدق ولا متعا عليه
- فمن اراد دواء اعماه والذنه
- فخر اربل واستمال ملوب رجيتها وعرض اسوارها دوى هاد

الخ لا تاروا

اسير خارجا عن الكرج و ... و اجري البرك الى جبل عرفات
 وبنى الجامع بجل الصاحبه وهو قاسون ودارستان بحران
 و مدرسه ناربل و دار حلس بها و مدرسه بالموصل
 و رباط بمله و كان كل سنه يرسل الى المحامدين بالبحر من مال احمد
 لغزو فيهم و كان عليه رسوم كره لارباب الزوايا و الفقراء و العلماء
 في سائر البلاد و كان يوبه قطر يعطو صمنه عن حرلم و صاه ^{بصفه}
 و ساشه قطر ارض و مع هذه الامانات ما سلم من السنه الناس
 و كان وفاته ثلثه ابريل في رمضان من السنه و اوصى ان يحل الى
 مكه و يدفن بالقبه التي بناها عند برك عرفات فحل الى الكوفه في
 سنه احدى مئتين و ستين للملايين و طلع مع دفنونه في
 الكوفه في يوم امير المؤمنين عليه السلام و احلف الاراء
 ناربل بعد موته مال قيم من الاراء الى ان ملكها الى الخليفة
 الاخير مع البرك و مال قيم الى الملك الكامل وهو الامير ^{عليه}
 لمراد الحمدى و لا يزال للرخا الصا حاديم و مال قيم الى الملك
 لمرحما بهلر بن نفس حاديم و ... و اولاد
 بها للرعلى و ممالك السلطان صاحب كل من قال اليه حوصد
 الملك الصا ح حمالر الملك الكامل من لهد الى المزاب و وصل
 الملك الصا ح حمالر اسجلر مسجار و كان باب الملك الصا ح
 تحمى منهم مساجره و سبير بدولدر لو لو صاحب الموصل الى كل منهم
 و اولهم نامورا و جنف ناعن و حلقه مع الاخر فنزل عساكر
 الخليفه مقدمهم سرفا كدر اقبال السرايى و عاد الصا ح اوس

عجيب

ويكسول المرأة منهم ^و وكان كرهنا حاه الزمنى وحاشاه العمان زجاناه
الزمنى ولهم من خدمهم وبدوهم وبدوهم لبعضهم لبعض وقلنا جرك
عليهم الجرائم والجنات والكسادى ويدخل اليهم بنفسه ويعقد
احوالهم وتفقد ايتيم واليتيمه على ربنته ويقول لهم انا ابوك ويعلم
لبنات البتاي ايجار الحامل من الصغر ويعلم النفس فاذا كبر و
روجهم بازا من الصبايح ولا يسبهم احد الا بنات السلطان وقلنا
الزمنى والعمان يشبههم في المال والشراب والملبس
ومهما طلبوه ^و اخذهم وكان معهما الصيد برك كل يوم من اللب
لا يطل ولا ينفذ سلام كل من راه من قبيد ^{تلاخ} وقلنا يقول
له سلام عليك باصبعه ومع ذلك كان ذوقه قاطعه ولذوقه
في السلطنة وكان تحت الارواح ^{سوان} وتنفك الاسرى من ساحل
السام والخرج ^{سوان} وقلنا يعيب معهم ^{سوان} لا يبتغي الارض والارواح
الا وخلفه علم رنك مطرف الدر بحيث من كان له اسير بعدت معه
فكاند من عنده اسرا من الفزع بعلمه بهم فاذا وصلت العباد
من اربل بالاموال يعلمهم من سفكون ذاي جسمه من الساحل
يقصدون فاذا اشتروا للاسرى وعاد بهم الى ارض بلنهم ^{العاه}
والعلماء والفقراء الى اربل بلنهم المدرسه العادليه ويعلمهم ^{المال}
ملته امام ويدرخلوهم الحجام ومكسولهم بم بعد ذلك يترجون ^{النسا}
لمن يطلبهم وقرانهم من الرجال والنساء ان يعده الى اربل
جهمده وسيره ومن احار المقام يدس او المرفضة الدما القظوه
ما سعى به في امره ^{باراه} واستفاد من الساحل ست عشر الود

مولانا النبي صلى الله عليه وسلم ونص فيه القباب ويترنها ويترن البلاد ^{بصده}
 العلماء والفقهاء والصوفية من سائر البلاد وكهولها اربل معاني العجم ^{الاسام}
 وعداد والموصل وسنى المنج والمعاني والمزينة والاطمة من اول
 اربع الاول الى ابله المولد فيعمل بها عظيم للفقراء والصوفية وكهول
 فيه ويوصى ويخلف ثم يعطى كل صوفي خليفه لمن بالمنصوف في منزل
 قطر سبما ينزكوها على رؤسهم وتي بذلك تخص عرس ولها ايضا علمهم
 على راسه خرجها الجنييد ويطلعون الى اللعنه كل بنته صم
 وس المنصوف جوق المعاني والشموع الخار على المغال وتلون كسبله
 لا الحلي والطبول والاوان والانساق تقربها اعلا اللعنه
 وفي القباب فاذا طلع اللعنه مد سهاطا عظيما واكول للمعرا
 والصوفية وعلموا السمع الى الصباح وقد ثبت له بالمدان والمدينه
 السهاط الكبريئيد منك اليه وهو ما يكرم المولد يدخ فيه العي
 راس عيم وحلاوات لا يخذ حكي من حرضه مرار التي عديفه عمن
 راس خيل تملش وعمر ما به راس غنم شوي وثلمة الفصح
 حلوى ما ولا ياكل منه ولا يعرف الاراب حرفة او صعلوك او صوة
 لم يفرق العلات على من طعمه من البلاد وعلى الصوفية والفقهاء
 وارباب الدواب في اطيس ولا يحرم احد من الثراء والخطباء للعلماء
 والرعاطا على قدر مناصبهم واجوالهم ^{هـ} ونبي اربل دار يصيف
 يدخل كل دار ثله امام وكان له رانت عظيم من خبز وطعام صاب
 جام بصف للصحائك حول خذو القلعه وينزل المتصدقون
 تعدد الطعام وسلال الخبز وشام الحام ينطهو الصعاليك

قائما وقد تمكن بالوصول وصار ابا بكر عثا كوما ورب مصادرها وموردها
حتى يظن للذين ان يعتد مجاهد السعد ما اعينهم باربل وتقل اليه
عنه لهما اوصفت قلبه وادعجت خاطره ولبه حفاقت صلاح للذين
وسار الى خدمته فالقاه وراذ في الكرامه ووجه اخذ ربيعه
خاون لب ابوب وكان راجعا لانهما كانت نبله روجه سدد للذين
معودين معس الذين انز واجراه على ما كان لهم حرمان وراذ الالهيا
وسمصارك الموزر واستوى خدمته الى سنه ست وثمان وعشرون
موتى نحوه ربيعه الذين يوسف صاحب اربل وكان در وصل الى خدمه
صلاح الذين خرج عثا وطلب مطرفا الذين اربل عوضا عما سده واعطاهما
اماه وراذ شهر رور وموجه الى اربل وملكها وما را الى منبيا الى
لب ابوب ويخلف بربه صلاح للذين حتى لعقب المدد الا سرب
عليه وصال الى يد الذين لولو وقد خلتها ذلك ثم بلغه عن المدد
الكامل لما ملد مشق من المدد للناصر امور لا اوجبت الرخسة منه
والمبلعنه فاستند الى الخليفة واعترضه الامام المستنصر بالله
فظهره الى بعد اذ فارا اليها فالنفوه موكع عظم واجتموه
والكرموه وكان قد ره ودخل على الخليفة واجتمع به واقعه
ومدتهعه واستنشان وخلق عليه وسلطنه وعاد الى
لا اربل فرحا مسرورا وذلك سنه ثمان وعشرون وكان رجه
الذكر الصدقات عزرا البر والصلوات ممر اعلى فصل الخيرات
وكان مقصدا للامراء والخياره والعلماء والفقهاء والعسرا
والصوفه ومن فقد به الرمان من اربا بالمبيوت وكان بها

منه وسر محامد الدين فاما الزبي حادم ابيه فثمن فدم فلما تولى
 والده زين الدين علي كوجك جعله ولي عهد واناط اليه الامور
 من بعد مولانا اربيل وحصل عند محامد الدين منه الحرف العظيم
 وحتى علي نفسه منه فاطهر عنه انه سى التقرب في السياسة
 ما لا الى ان اولاد الرعية سوداوى للاهوال مختل المباح وميل
 بعد جماعه من سماع اربيل وكبرها وقاصيها وامرأها ما هم كانوا
 محشون سطونه ومساون الا اجنه رسالدين يوسف لصر سنة
 ولعلم انهم صغر قوتهم ولته كيف شاء وكتبوا محمداً بلداً وابسوه
 وسيرد الى الكليفة وراى القنص على مطرف للدين فعلم بما قد
 اتفق عليه فخرج من اربيل ما ربا وقصد طبرستان صاحب الموصل
 وجره مفرداً بان حلقته فلاح له منه امارات السيادة ومارات
 السعان فجعله لبراي خدمته ثم تبع بمخاخته وفضلته في سادته
 فاطعه حيران وصار بمنزلة اليد من المعتمد الى اعيان وكان
 من جهة بلاد والده رسالدين مضافاً الى اربيل فاقام ايجران الى
 حين وفاه لوالدين من ملكي وطلب صلاح للدين مستق وقصد حلب
 ورض صلاح الدين المصاف المعروف على نيل السلطان مع عسكر
 حلب والموصل وكان مطرف للدين يسهه عسكره انايك فلما
 البقا العسكر ان كمر ملك صلاح الدين ومسيرته قلب عسكره
 انايك ومنمنته فاق مطرف للدين باليسره ففكر بمنه صلاح
 الدين كسر سببته وصار له بذلك عند صلاح الدين وسار بملك
 المسلمين الاسم للعظيم وبطل مدسه ومنتاع ذكره وكان محامد الدين

مبها اول الليل المصافحه جلم صوره نهار وقد مات الامير
ونزل قبالة بعلبك فارسل الممدد المصافحه عرس الدر جليل
فرجله الي يانيس وما عاد الملك العزيز دخله من الامع الممدد
الكامل خرجها وتوفي العبد بالناعمه ساهه عا سر رمضان ورض
في تزنه المعظم عا سبون

الوزير صفي الدين عبد الله بن علي شكري الدبيري وزير الممدد المعادل
وكان وزيراً مهيباً عالماً فاضلاً له معرفة بقواس الوزان وكان
عاد له للمد المعادل به جلاله طامره وابنه فاجره وكانت
عيايته مصروفه الي الحكام واما به مشرفه بالفضلا وكان الي
المذهب وكان الممدد المعادل قد انجز عنه في اخر عمره خرج
من الدمارا مصره وسار الي اسكندريه بها ولم يخدم احد الي ان
توفي الممدد المعادل فارسل الممدد الحامل في طلبه فوصله
ونزل في ملك راسر عند الموبد العفزي الي وكان قد نزل نظره و
الي مصر فالمصافحه الممدد الحامل والحزبه وحوصله الي امور الوزان
ولم بالقامه مدرسه مشهوره وانا ما توره

و في ها توفي الممدد المعظم مظفر الدين أبو سعيد كلبي
ابن زين الدين علي كوجكركي صاحب اربل مولده ببلاده الموصل
سنة تسع واربعين وخمس مائه قد ذكرنا مرافقه مع بنت الممدد
علي تل الشطار وما ظهر من كفايته لخدمه عمان وهو واقف
مع صلاح الدين يوم المصافحه الاكبر علي عجا وقيل حطين وعلقت
به لاجمال من الصغر حتى بلغ علي اقرانه من الكبر وظهر فاته كان

في امور غير الفسق والتفريط في احرام الرعيه وحدثني داود طالع من ماني
 سره لغفائته وكان مشتغلا بهذه الامور الدبره مما يجعله يدما د
 ودينه **٥** **٥** وبها توفيت مد الملك الارف
 الملك العادل دمشق فدفعها في سمان علام الدين العلاني
 بقاسيون عند دير اجماله طمانه ان من القلاني شد بدلك
 لانه كان خصيصا بالملك الارف وكان محسنا اليه فشق ذلك على
 الملك العلاني وشرع يحدث من الناس بعد ملكي وجعله تربه بغير امرك
 وهو وقف وتسمع لغيره فيبلغ ذلك الملك الارف فاشترك
 تربه شر الدين محمود الهزالي اجماله ركي ونقل صريح الملك
 اليها فلما وصل الملك العادل دمشق عظم ذلك عليه وقال السلطه
 ما نعمل على هذه الصور وامر بالنقص على ابن العلاني وال
 يتناصل جميع ملكه وحاصله مع الملك الارف لا والله ما
 اعارضه بسويل لا يعود بدخل لا بعد ما **٥** **٥** وبها
 فحدثت اراحدثت الارفيه المجاوره للتلعبه ليلها نصفك
 سبعان وحدثت بها الامام نعي الدين الصلاح **٥**
 وبها توفي الملك العزيز عم الملك العادل شقيق
 الملك المعظم لامه وابيه وهو الذي نفي ولعه الصبيبه وكان
 عاقلا قليل الكلام تحايل في الاجاد ايجاد **٥** وكان
 بعد موت الملك المعظم في سنة خمس مائه وثمانه قد عامل على
 ولعه بعلتك وتنت اليه ابن الملك الامجد وجمعه من اصحابه
 ان يصلح امر الي باب الشد فقد تشرياه وكان بالصبيبه مساف

باح المدبر الكندي ولا يحافظ عنها كذا ولداسنه تسع واربعه
ولو في عاشره من الحجبه من السنه وداقن بها للصغير رحم الله تعالى
سنة لمن وسماه

فيها من جبه المملك الحامل من الدمار المصربه لعائنه ووصله الشمام
وحصل عند ملك الشرف من حوزها الخوف للعظيم بحيث كل منهم
يظن انه فاصد فقطع الغزاه و نزل حران ثم توجه الى امد محاصرهما
وكان صاحبها المملك المسموع مودود ودر المملك الصالح محمود ينزل
عليها امانا و يخفف عليها زحفه عظيمه و حذره رحمة فلها
و طلعت صاخو و المملك الصالح علي سورها قال المملك المسموع
الامان و خرج وفي رغبته منديل فلم يمكنه المملك الحامل من
الاحتياج به و وكل عليه فسلم المملك الحامل امد و سها
الى الطواشي سراسر صواب العاقل و نقل اليها هلمه من عذر
مصر و حلفها من سونهم و رتبهم بها و اجلس المملك الحامل الى امد
امد و اراد ان عنهم ما كانوا فيه من الضر و سلم ملامعها ما خلا
قيفا في المملك لا صرف و سها بالدين عازي الى حضي قيفا و حثتها
صاحب امد فلم حضي قيفا اليه و عاد المملك الحامل الى حران
وامر ملكه للملك الصالح لسرجه الى امد و تقيمها و حذب
للجند معدوق الطواشي سراسر صواب و عاد المملك الحامل متوجها
الى الدمار المصربه و احسن الى صاحب امد و سلم جمع ما كان لهم
من الخواصل و الكراس و الالاف و المملك و الكحول و اعطاه بمصر
اجميع و اعمالها و كان المملك المسموع صاحب امد صاحه مدبرا

Institut kurde de Paris

و فيها توفي محمد بن سهرزورد الوهابي رحمه الله الانصاري
المعروف بابن السجعي الذي توفي كان عدلاً أميناً محتشماً كبير الفهم
عالي المهمة وكان معلقاً بنت الشام بنت ابوب ووكيلها
فوضت اليه امر اوقافها وعل غنمه من بعد وكان لهم الفهم
والاحلاق كذا في حقه من المحاضره من مواضع سمع الحديث من الشيخ

سواءاً اسداً أرضهاً وكان جليماً لا غصوباً ولا شتاً وقوراً لا
يصحكها لا يثبها ولا يكثر كلاماً وكان بخار العدل غير اسد
صادق امام الفتنه فغلب وتجب التزفيه على الرعيه لولا
انه ملك زمان الفتره فغصب وكان كتب الى الحليمه مبداً
طلوعه من الهند والوحشه قائمه جدد اعلى منوال ابيه خادمه
المطواع منكر في السلطان سحر ولما خلعت عليه خلعه
السلطنه على ما ذكرناه كتب اليه عبد والمخطا اسداً
وموالا ابي المومنين و امام المسلمين وخليفه رسول العالمين
امام المتارفين والمعارب والمثقف على الدرره العلياً من لوكي عالم
وكان كتب الى عبد المومنين في قباده وملك ومملك مصر والشام اجمع
اسمه واسم ابيه منغوناً بالسلطان ولم يكتب شيئاً ما جرت
به للعاه من حاده اذ محبه اذ محبه وكانت علامته على
تواقيعه المنزه من اسد وجهه فادلا كاتب بدر الدرر صاحب
الموصل اذ اسباهه يعلم هذه العلامة من حسن خطه
شقق فلم العلامة شققين احيى عليهما وقد حاط به من الحليمه
مبداً طلوعه من الهند ما كتاب الريع الحاقاني ولم ير ان يدرج
عليهم خطابه بالسلطان فلم يجب الى ذلك اذ لم يجر العاه به مع
لعدمه من كبار الملوك فلما كثرا حاجه اليه حاط به حين
جئت اليه خلع للسلطنه ما كما المعالي الشاهنشاهي
وكاسد اعفته في منتصف حوال سنه ثمان وعشرين وثمانم
سنه تسع وعشرين وثمانم

واما السلطان فان طلب من العدو ساق حلفي وكففتوا انه لا يلطف
 وكان فرسه جيدا وصحى خلفه منذ ارع عن سر نزار الما بار معل
 عليهم فقل منهم نفي واحمونه تصدق الجبل وكان الاكرا
 كفضون للظرف فاجذره وشطوه بجين لهم وقتد بال الجير لهم
 سررا ان السلطان بلا سجد ولك الجياره الحصار بي الي
 المدد المظفرها بالراد الى اعرض لا دي وعبت مقصير ملكا ذرعب
 الرجل الصالح الي بلان ومتى به الي عشرينه فنزل عند امراته
 ورضي نعمه الي الجبل لاحصار جبله من ا الرجل عايب
 اد جاتخص كردي وسن حربه فقال للمره ما هذا الخوارج
 ولم لا تغلونه فعالت لا سبيل الي ذلك وقد انه روي
 وعرفها به السلطان فقال الكردي كيف احد قوته انه السلطان
 وقد قتل لي خلاط اخ جبرينه فصر به بالحجبه ضربه اعنت عالفينه
 واحقته بالعبس المغانيه فاصح به لواء الكثر مخفوظا وينا
 الاسلام منقوضا فاجعها من ملاءك الاملا لعاك على ايدى
 العالبي وسير المدد المظفر الي ذلك الجبل بعد من وجمع عليه
 السلطان وللفرس الذي كان لخنه والسرجه والسيف ^{المسهور}
 والعود الذي كان يشد بها في وسط شعره فلما اخبر شهد
 كل من حضر من خواصه المدر كانوا معه بان هذا سلبه وبعث
 فاحضر عظامه فذقت فقدا ترك الكردي السنفي خطبا عظيما
 ذكر فيه من سيرته وصفته
 كان اسرا قصيرا بريئا وكان كلامه بالترفيه والغاربيه وكان

بواجيد كمال الاح سراب المهمه القدر
من يوم الى يوم ومن شهر الى شهر

وتسد العدو السلطان صار محتا ليليه مع الهار حى وصلامه
وحجج البيه الى الدن قصبه اسكر رسولا من الملك المسعود بالطاعه
ورس له قتل للدم وطعمه في الاستلا عليها فقال السلطان
لكلامه وعدل عما كان نواه من المسير الى اصفهان فبان
ملك اللسله نامد و شرب وسكر ولا صحوا الا اذا نوبت الصود
واعتنوا بالبنور وانا ه في الملك اللسله تخص كمانى وقال الى
رايت في منزل الى كسبها امر عبد اربهم عزيزى عسكر
مكذبه وقال لهدى لى من الحنار نوب لنا في هذه البلاد
ونام سكرنا الى قزب الفجر فاحتاط الساربه وبعسكره بمعز
فتفرقوا ايدى سلك الاطراف فقتلت مسلميه الامصار واحاطوا
محرقاته اطلابا وهو نام سكران واخذ ابا جان ندر صلح اعلاه
واصحابه بجل عليهم وكشفهم عن الحركاه وكي هل بعض الخواص واخذ
بيد السلطان واخرجهم وعليه طاقيه بيضا فاربه الفرس فان
ملا راى اطلاب السار تبعه مجب في الطلب امر ابا جان ببارته
لمن بعد من العسكر لينتصروا و كلص لمقره واحطى ك
ذلك لان ابا جان لما فارقه تبعه جماعه كره من كبار الخوارزميه
ووصلنا ببل بمعه اربع الف فارس فالتبعاه الملك للعظيم
مظفر الدن الحسن اليه ثم ساق الى اصفهان ولانها ربا

للملك الاسف وساق الملك الاشرف خلف حلاله فاعيد عنه ورسلا
 واصطالحا وعاد الملك الاشرف الى دمشق مسهلا روح الامم
 مان وعوس وسمايه ثم سار حلاله الى ادرس وكان
 رسول الملك الاسف الى حلاله يسر مسالدهن فاصبله صاحب
 بكره للمهندار الا اسرا وكان عاملا فاضلا ساعرا ٥
 ٥٥ سنة مان وعوس وسمايه ٥

فيها قتل الملك الامجد محمد بن بهرام شاه سعالمدين ورجاه
 شاهان شاه اشرف صاحب بعلبك وكان قد سرق له حياض
 تسمى طي في سار فانهم بها بعض ماله فاحذا المملوك السارق
 وحبسه نخانه في ادرس وكان له الكمانه خلف مقعد الملك الامجد
 وتمتددا المملوك يقطع اليد والاصبع فلما كان يوم الاربعاء عرس
 سوال حلب عاكثه وانخزانه التي فيها المملوك محوس خلفه
 الشريف عباس راعى اليها ولم يبيد الميم اليهودي فقال له لتر
 مهيدوا الا صطر لابسك يد ما عارنا هذه الساعة انت في ساعد
 سعد ما بعد ما بعد لو تكرمت في امر الذم اطلتها فوثت
 المملوك المحوس من الخزانة واخذ سيف الملك الامجد فصر به
 به جعل سيفه والامجد يعول لا ما ما بون ثم ناه باخري وكنته
 في حاضرتة وطلع حبرا الى اعلا الدار والمملك خلفه فزج بنفسه
 من اعلا الدار فوقع على البلاط مات وقطعوه والعلمان قطعوه
 واما الامجد فكان على اخر من من الدنيا وكان معروى بعض من الجنبه
 المعروفة بالسودا وكان قد هتمته بلال الامام ولما سمعت باخري حكت

من الحواريين وقيل من الشاميين ورسقوهم فتروا عنهم
بالطوارق وهم على سيرهم لبلادهم من غير اعراج ثم
مسيره الحواريين وكنفت الممنه عن نيل فياكن مساق سمسار
صواب وارمى الحواريين وعباد الشاميين بالاسهام ٥
ثم حمل الحواريين جمل عظيمه بلغ اربع عشر الف فارس الى ان
ارتخت لهم للارض والشاميين على حالهم رجفا من غير اعراج
فوسعوا بالسهام فكلع صباب عظيم وساوا الملك الارض
علمهم ولو انكبت الكلمات الهميم فلم يتسوا الحواريين بل اولادها
فركبت الشاميين فانهم صرا وطها قالوا لا انتم منهم في التوارك
وتوالي علم القتل والاسر والاشقتا الهريمه وتزادفت العنيد
دلم يركب الرياح بعضي منهم او طابها والسوف يتردا وارما في محامد
لم تضرب عليها علم ولم سلكها حاكم ولا قدم ولا سمحتا اليها من قديم
الزمان الهم الى ان خفت الشمس الاصبدا زاد ان الطفلا بالتفقد
ودفع خلق منهم في سقيف منها قتين من حر الطلبي عزيمه الا تراك
من سيق العرب واسرا الف جان واطلس ملك وبعده وامره
من انجانات والبراد واسر صاحب الروم بغرب رقابهم فتشعق منهم
الاشرف واسر صاحب الروم وطلب الملك الاشرف النوجه
لا خلاط فير لير صاحب الروم ولا حوته ومقدميه وامر ابيه
من الاموال والجيول والتحف والخلع ما سمته التي الف دينار وساج
صاحب الروم الى بلاد وسوسه الملك الاشرف لا خلاط وبلاد
لا اربيش معه روجه الملك الارض ومحالدين ومحالدين اخوا

وسار يطوى المسار لطيفا فصادف ما سيجان على اوريجان
 هنهم عكر جلال الدين و حمله فلتوب عكر اليرم الرعب
 الزايد وفي خامس من رمضان وصل الى كاسوس و اجران
 السلطان جلال الدين بصرهم يوم الجمعة فرتب المندك لانتز
 الاطلاب الجالينز و بعد لهم للعرب و بعد لهم للمندك المنصور
 لر صاحب حص و بعد لهم عكر جلب مقدمهم عمالدين محلي
 و بعد لهم الطوائف عكر الدين صواب و بعد للمندك الجواد
 لر مدود و بعد للمندك للمعز عثمان و بعد للمندك
 المطرف بها الدين عاري و بعد طلب للمندك لالاسرف
 و حلقته دمانكده و من بعد من الجواد الخواص ٥
 و عاكر اليرم صجل السلطان على الجواد و قد رتب مقدميه
 و اطلابه ٥ فاملت طلائع عساكر الجواد في و نفي منهما
 جبل و الجانبه و ادي و ادي عظيم فلما كان بكر السنه
 قطع جبال الدين الوادي و وضع على راس الجبل و ما ترف
 الشمس على اطلاب عسكراتام و هذا سون للرد و الجواد
 البرستوانات و الطوارق فاعجبه بل ارعجه و قال لهذا
 عسكر ما تمركه ليجال يعني عن المندك لالاسرف و عسكراتام لهذا
 و المندك لالاسرف سوق فليللا فليللا و اطلابه سلطوه مثل استنوا
 المشط لالاسرف الجواد عكر العادس و هو دار عليهم محمد على
 العال و يجيم و وقع العال فحل من الجواد ربيده مقدار عشرة الف

وذلك لظان علاء الدين قبل الارض من يدى الملك الاسرف قال
ماخوذ ما انا جاهل صدقنا فهاجرت برجل موافق المبدأ
وسلم الحوكان لا الملك وانما كانم حواسيس بلعك الرعم الحفار والسر
وخوارم ساه وسائر ملوك الترك علمت من تكام الحلو موافقا
انما سمع مع للملك فادناخذ عليه فخرى السلطان و رفع بقدر
مالمه برفع شانك فاعلم الحاضر من ملكى اسب فزال اذ ابو بعد
انه لعالم على الملك اشرف ^ع واما السلطان جلال الدين
فانه كان فخرى مار الى منار جرد لتزيين المحاصره عليها فوصله لمراد
جهان شاه ^ع صاحب ارز الروم واعلم السلطان بافاق
صاحب الروم والملك الاشرف ووصول الملك الاشرف واجتماع
بصاحب الروم وانهما قاصدين قريب ورعى السلطان امر القدر
على ايدى ايجاد تشبه والاهلوايين ^{الاسفد} لاجرام جهر ولهى عندهم علامه
يا امرهم بالاجتماع ورجل صوب خربرك واقام بها ينتظر اجمع
مرض موصا شديدا سقط فيه على المراضى و ايسر من الانتعاش
و دردت كبر كى الدين صاحب ارز الروم محرضه لرعل الحركه معه
تحرك العسكرين وحين جف عنه المرض بعد بعد ان اجمع ^ع على الروم
والثام و رثتم الملك الاسرف على حسن نظام واما جلال
الدين فانه ترك اشرف الملك وعسكر العراق على منار جرد فله احتمال
اذا كان جده الميرزا لرامر مقلاتانت لما لاسبيا
من كل جانب
وان الاميرت ديايه عنه تعذر عليه وايمنه

وساد الملك الاشرف الى حوران في سبعائه فارس من اصحابه واقام بحران
 ركبنا الى بابي عكوه بئس مستدعهم والى حلب والموصل والجزيرة
 نجاة العاكور من كل ناحية فزجل طائفا بالردم ومعه من المقتدر
 سها بالدين غاري اخوه صاحب ما فارس ، والمدد للفرير عثمان
 اخوه صاحب باناس ، والمدد ليحافظ اخوه صاحب بلعه جبر
 والمدد المحواري اخيه ، وسمس الدين صاحب العادلي ، هـ
 والمدد المنصور الملك المحمدي صاحب حصن ، وعاكز حلب
 مقدمهم لادب علي بن الحارثي واجتمع الملك للاشرف
 لصاحب الرهيم فالعاه وعظيم امره وسير له ولين معه من الملوك
 والامراء التي اكرم من العادم والاقامات ودخل الملك الاشرف
 واخوته الى اختهم روجه السلطان علاء الدين واجتمعوا عندهما وترت
 بقدمهم وسير للسلطان علاء الدين الى الملك الاشرف وباتني
 لعوده يطلم ان ليعبومعه بالاكراه في المديان بقية اليهم محضو
 ولعبو قرض السلطان علاء الدين الاكراه بالجو كان فيهم
 له فسارح الملك الاشرف ونزجل وبتجه وباسه وسلمه
 اليه بتم نزجل السلطان علاء الدين عند ذلك فصار عند الناس
 من ذلك اشروطنوانه لوتر عند الملك الاشرف وكان الملك
 الاشرف مع جلاله مدبه وعظيم مناساته ومملكه بينه كثير البوح
 وكذلك هو الوهب لم يصدد في مملكته ما كان يصده لمرور الرهيم
 من الخبز واللعاطم فلما دعوا من لعبا لكره عمل السلطان علاء الدين
 دعوه وطلب الملك الاشرف والملوك اليها فلما حضرو واستعمل الحارس

ان كرم الدين ايد من قبله استقار له وكان محرابا
ويعني الدين كخزان السباط وتغدان وحتم السلطان جاسها
وعمد الدين ايد اتف فقال المنقصبون لعبدالدين ايد
الاتزال لربنا والامر كانوا حذمته وتحقق طلغته فقال
السلطان هو صا حبه فيه حله على اخوته وليس فيه هوى
وتزدل الامور الى اصولها ولم يزل الالامه الى ان هدم سول الدوله
سبع منها فاطمى محرابا كرم الدين وسار على الاعداد وعاذ الى الشام
في عشرينه سبع وعشرون وسمايه

فيها ترحم الملك الكامل الى حران و سلم بلاد الشرق الى الطوائف
مسلم صواب وفيها سير الملك الارق
انفاه للملك الصالح اسمعيل سادته وجرم الملك الارق بقلعه
بعلبك ونصب عليها الجاسس الخبيثه وضايقتها وتقل قلعه على
الحصار وقابل الملك الارق لها ما لا يعطيا ودخل صول
لزم هروق بهما وتفر الى حال لرب اعطاه جده المزداني وبرد
من بعلبك و امام يداه الى يعرف ببلد السعاده عند باب البصر
وفيها سير صاحب الزوم الى الملك الارق تغرب
تغلم ما اعتد حبله من احد خلاط واحراق حرقتمك وجران
للاذك وقتل امراا فان جبت الى عذرى وعاكرى
من يدك مشاد و الملك الكامل فاسار عليه ببلد وجردها
من عسكره للطوائف مسلم صواب وعسكر الشرق و الملك الارق
لراجيه و قطع الملك الكامل المنفاه متوجها الى المصد وكان

بها وعدم القوت والكلوا يجف وكجم الحلاب والقطاط ويقو
 الجلود والكلوبيا ولهم مع ذلك مصابرين وكان بها من الملوك والامراء
 الملك المعز محمد بن يوسف والمدد لا يجد نعيه والامر حلال
 العمري والامر محمد بن بدر والامر اسد بن عبد الله المهدي
 والامر سمرقند ناصر العمري والامر سمرقند وجماعة و امره
 من الامراء والكلمته وبهوان اسمعيل الاعياي فلما طار
 بهم الحصار وعدم القوت وايستوس الملك الاشراف الاضراب
 بهوان الاعياي بعض اصحابه ليلا وقد دلاه بجبل بنفس من
 السلطان بصير اقطاع له باذربيجان ويسلم خلاط فاقطعه
 سمس وعده صبياح وحلف له وعاد الرسول ويقر الحال
 فليس الناس لانه حرمهم للخصاير ورجعوا واحتملوه فلم يطرف
 بطايل فادلى اسمعيل اجبال ليلا فطغنا الاعلام والرجال
 الى الصباح ورحف السلطان على الملك محمد المنصف
 نقائل من خلاط من قبايا الاجناد قما لا شديدا حتى كاد يخرجونهم
 فنظر الى الاراج والسور صراة ملو ابا نحو ارضيه والاعلام
 السلطانية وبقى الرخف من خارج المدينة وعلى سورها فولو
 قهزبين وابرز الامراء جميعا وكحل الامر على الملك الاشراف
 في حلاله وبعال ومن معهم بالقلعه ونهب الخوارزمية خيلاط
 لفته ايام بلبا ليها واستخرجوا فابن اهلها وحبابهم وملك
 جماعه كبير كنت العقوبات وتزل بحجر الدين في محال من وطلبا
 الامان لها ولغير الدين ابل فامم وتزلو فابى السلطان

احاه على ما سده من البلاد وكذلك الملك الصالح اسمعيل والملك المنصور
ان الملك الاشرف قسّم الملك الاشرف دسوق وبلادها الى عقده ينفق
لا غيره وسلم الى الملك الحامل : حوران : والرها
واسس للعين : والمور : وعلين : ودمروج
والرقه : وسار الملك الحامل نزل على سليمه وحصر
جماه الى ان تسلمها من الملك المنصور فليج ارسال الملك المنصور
نجر واعطى بالملك المطرف بن كادي الملك المنصور وكان قد نزل
الملك الحامل ببنته : وبيها توفي الملك المنصور
امس من الملك الحامل كان لما بلغه موت الملك المعظم برجه
من الهرم الى مكة على ان يخذ عكرا بيه وبنق دمسق وقيم بها
وكان جارا عبيدا فلما دخل مكة بحقه الفايح وراى نفسه للعب
ومات وشر الملك الحامل هو في : وسار
من وجه السلطان خلا للملك معاوية ونزل على خلائق وورد عليه
رسول عماد بن ابل الناب بها وهو مخصع وتلطف كلامه
ان الملك الاشرف لما بلغه ما اغنوه للحاجب على من سوا الابد
في بلاد السلطان انكر ذلك فنصل وامرني القنصل عليه وها هو
في الحبس مقيدا وقد فالاني امر خلائق وامرني ما سال في ام
السلطان وان يكون حكم السلطان خلائق وبلادها والعاك
من يديه وكمن له تحت اراد فلم بلغت السلطان وكراد ما
ونصب على خلائق اشر بنصيف وبيها واشتد الحصار
العكر الذي بها فال اعطيا وكذلك اهلها واشتد العلا

ذابته الى الدمار ولم يبق بالقدس سوى للسنن وعاد الى ما فاض
 و... الممدد الحامل...
 الممدد الاسرف والممدد المحامد صاحب حصن حصن الممدد الناصر
 داود بها وسر السور وعمل السدود والحادوخ ارفق العقبيه
 وقرح حجاج وحكم السهاق واثنا عور ورتب على السدود
 المعاملين ونصب اللعب فرحف الممدد الحامل على السدود وحر
 الملك المعطيه وعكرد مستق وجري قال عظيم ملكهم الملك
 الكامل لعنه من عكرد السدود واحزنت الحكون ونسج الحرافه
 في نضج ووالناس في اخذ اجناسها واوابها وسببا سبها وحلا
 الى المدينه وسها بالنسب البيرود لم الحمار على دمشق وسفر الصبح
 بها العراة عسما لالا ان علم الممدد الناصر ان حاله لم الى الصعيف
 وان لا ناصر له واجنه الضعوه ان فاس علم الممدد الحامل واصل
 اسره وخرج اليه مطعما فاقبل عليه وعوضه عن دمشق
 الكرك والسويد : والملف : والسط : والقدس
 والحليل : والابليس : ودمان : والعور :
 رجا : وجرادا : واللعب : والتمرة : والجرير
 محالهم وسلم اليه دمشق وسهل سحان فكان من الحصار اربع شهر
 وكان الممدد الاسرف محبا للمقام دمشق والتمرة بايتها وراسها
 والسكنى يهربها وكان استعمل الحلال انه اذا فتح الممدد الحامل
 دمشق يعطيها له فلما فتحها سلمها اليه واعطى من القدس اسك
 المعطى عهد وطلعتها وبلادها واجري الممدد العير الخليله

اجل اشرق في الوليد دخلها العصافير فقال قد انا ما الله بالخيار
 ولما دخلت وقت صلاة الظهر واذن الموديون قام حميد
 من كان معه من الفاشين والعلان والمعلم الذي كان يقرأ عليه
 المنطق من صتيه فصلا وكانوا مسلمين وكان لا يبروا شقة
 اعطى العبيد ما عينه ضعف وكان المدد الحامل قد امر
 القاضي عمر الدين قاضي بالبر اندا سلم القدس لابي زور
 مقدم الموديين بان لا يعود ويذوق فوق اليان بل احل
 المحرم في القاضي ان يعلم الموديين ذلك فصعد عبد الكريم المود
 في تلك المسئلة وقت السج جعل نورا الايات التي هي دعلي
 النضاري مثل قولها الحمد لله من ولد ذلك على مريم
 ويجوز ذلك فلا طلع الهيا واستدعي القاضي عبد الكريم المود
 وقال له السلطان رسم بجلاي كدي فلما كان الليله
 الثانية لم يصعد عبد الكريم المادنه فلما طلع الفجر استدعي
 الابنور والقاضي وقال له ما قاضي ان الرجل الذي
 طلع المارجه المادنه وذكر ذلك الكلام فعرفه ان السلطان
 ادناه فقال الابنور احط السلطان باقاضي تغرب
 شعارك وشرعك ودينك لا يحل فلو كان المدد الحامل ولم الي
 ملاذي بهل كنت ابطل ضرب الناقوس لا حط الله الله
 تفعلوه هذا اول ما تنقضون عندما تم تنطق عليكم السنة
 والفتها وتصور مضغه للناس ثم فرق على المحادين والفتاد
 والموديين والفترا والمنقطع بالحرم جمله كبير لجل ولهد

وقع الله تعالى
 الملك الحار
 بل الحار
 التام

من لى سواح بنوح على الذي سجانا بصوات لهن شجاه
 ورد ذكره في كتاب الخراعي قاله و لوس منه جبه اجيرات
 مدارس ايات خلقت من بلاوه و منزل و حجي و حش العوات
 و دخل الابرور القدس و الحصار على دمشق و سير الملك الكامل
 معه سمرقند قاضي البس و انطلقت لالسن من سائر الناس
 على الملك الكامل و لاسه جميع ملوك المسلمين فقال لصاحب الامر
 لم يطرح ذلك عند راعنه

قول ملوك الدين بن محمد و كلم في الراي دون محمد
 علام جبي الكفار بالدين ربه و ملاحاه و هو افضل سجد
 لمن يبلغ مني اليهم رساله محمد كالحمام المشري المهند
 تقاعدتم بالامر عنه تعذرا و جيم بقون النصه من عند
 و ما كان الا كالطيب راى يدا و قد لا يك منها عارض المرض الذي
 ياد مضطرا الى قطع بعضها مخافة ان يجري الى سائر البد
 و جرى من العجايب الابرور منها انه راى في سبيلها و بعد عند قدم
 الصفه ياخذ من الخراج القاطب بس فجا اليه كانه يطلب منه الدعاء
 و جديبه و مرماه الى الارض و قال ياختر من السلطان فترصد
 علينا بزانه لهذا المكان تغلوفيه هذه الا فاعجل لار عاد
 دخل و هدمتكم على هذا الوجه لاقتلنه و ذكر قوام
 الصفه انه لما نظر الى الكتابه التي فيه الصفه و هي طر هذا
 البت المقدس من ايدى المسرك صلاح الدين فقال و من هم
 المشركون و بسم انتم قال للقوام هذه السبايل حول الصفه من

عجيب

على القبلما لا على التي انجنت لها صلاه البرايا في اختلاف جهات
ومعان داود وداود الابيد وابنه سليمان ربا الملك والربليات
على المسجد الاقصى المبارك حوله الربيع للعماد العالي المنزلات
على بعد ما كان للبحر من سما وللبر والاحسان والقرابات
يعاني اليه كل اشعت قانت لمولاه يهدى ام السجدات
خلا من صلاه لا يبلع فيمها يوتخ بالايات والسورات
خلا من جثوم بالعباد يجل ومزاجه بالخوف ممنوعات
خلا من عيون تراه بجاها واميد من رها وجلات
خلا من ابي الهادي ع الذي بدأ منهم سالف المفطات
خلا من صلاه العارفين لربهم وسبحهم في جلال السدات
ليك على القدس البلاد بالعباد ويعلى بالاجزان والرحات
وتلبس اتوار الحدا تاسعا لرحمها ما عشت من شجانات
فقد كن منه في جفان رحمه وما من الايوا محميات
لتبد عليه ملكه في اخته وتتشكو الذي لوقت الى عرفات
لسيد علي ماجل بالقدس طيبة وساكنها المدحوسه الحجرات
لعل رسول الله يسأل ربه تداركها من هذه الهفوات
لقد طرق الاسلام باصاح بعته وشرا البرايا طارق البقات
لقد هدمو مجد الصلاح بهدمه وقد كان مجدا ما دخل الزمان
وقد اخذ وصوفا وصيما اياه لم عظم ما المومن الغر والابرار
اما علمت ابا ايوب انتم بضعان عدو من السرقات
وان امتاح القدس بكم منكم وهل لمر الامن الدهرات

الملك المعظم ولما اجتمع الملك الاسف بالملك الحامل اتفاقا
 الملك الناصر وحضاره ولقد مسومنه فوصلت الاحبار بالله
 لادسوق مسلم العديس النزع فقامت القيامه على جميع
 بلاد المسلمين تحت ايمت المانم واما الملك الناصر اودو >
 للمع سمرقند الكوري الواط ان مجلس بالجامع ويدلر ما
 ناجرى على الست المقدس مجلس وكان يوم عظيمًا وكان من جمله
 كلامه انقطع عن الست المقدس خود الزايرين ما وخته
 المجاورين . . . كم كان لهم نكالا ماكن من كعه . . . كم
 جوت لم على ملك المشاخر من ح معه بالله لو صارت عيونهم
 عيونًا لماوت . . . ولو نظفت قلوبهم اسفالمما استفتت
 اجتن السعدرا الرمين . . . يا عله ملوك المسلمين . . . ه
 مثل هذه الحادته نكذب الجرات لملها سقظ العلوب من
 الزرات . . . لملها نغظم الحداث وانند
 اعينى لا برقى من الجرات صلى بالبا الا حال الملكات
 واذرى . . . موعا كالشرار نظرم لهيب الكشا من عاصف الزرات
 اسبل سيول الدمع يطغى ففصها نرند ما فى القلب من جرات
 ويانم لح بالسجومندك لعليه يروح ما التي من الكريات
 على المسجد الا فضى الذى جل بدره على موطن الاجناسه والصلوات
 على منزل الاملال والوحى الهدى على مشهدا ابدال والبدلات
 على سلم المعراج والبعضه التى اياقت بملك الارض من صحرا
 اسطاعت من ملك الله فى الارض قبل ان يبرى العرش والذى الدرجات

سنة ست وعشرين وسمائة

فيها اتفق الملك الكامل ان يسلم القدس لابن زور ودلالة ساد
امرا دونه على ذلك قالوا الي ما تعلمون انفسه ما خلا من الامر
سعاكس لي زكري فانه فاحاه في الكلام فقال للملك الكامل
لما سعاكس لابن زور ملك عظيم وسفي من ملوك البحران يرجع
وما فتح للقدس فقال له اذا اسفني الابن زور من ملوك البحران
سفي انت من ايد سبير لا يعرف محمد بن سح للمسوح والصلاح
الارابي لي في الابن زور وسلم اليه القدس واوضح
على الطريق من ملك الى القدس خلف لابن زور وسبير محمد بن
شاه طولا فيه شرح الكلام والامر صعبة فاصد وسبير للصلاح
الارابي ربه صغيره فلما وصل اليها صدمتها محمد بن سح
الملك الكامل فراه طويل فقال للفاصد ان هذا صلاح واعطاه

ايا فتحه وادان فيه
شرب الهمز والفتحة من كذا فلما كان في قول ثم شمالة

فان الامر دداد تدعت محمد بن بصاقه الى الملك الارب
سند عبه الى دمشق فوصل ونزل بستانه البريب وكان
ايك قد اشار على الملك لما صمد اراه الملك الكامل محالفة
وما الى الملك الارب فقال للملك لا شرف للملك الباص
ابا انضى الى الملك الكامل اصح حاله معه فمضى اليه من جهة
سليم القدس الى الابن زور مشتق ذلك على الملك الارب ولا م
الملك الكامل على ذلك فقال احي حى الى ذلك الا احي

في الملك الكامل البحر البصير وهو
الابن زور عطف ورجع مع كسرا واطار

على عليها وعلى بلادها بما هم سار الى محوان ومروند فسلمتا اليه وقت
 يركان ناجيه تبريز والموزير شرف الملك مقم تبريز فلما
 من العدد نور عليه الخبر بان عهدي مملوك الا ما ملك ازيد
 وصل الى ادرجان مارتبا من الشنار وكان المذكور مستن حتما من
 السلطان لاسات سبقت له فلما بلغ الحاجب خبره وكبح اثره
 فثاته وقطع نهارس ونادى ان اعبد احسان الملك لا شرف
 وبالي خبره ورجع الى موالاته ورجع الحاجب علي واجتمع عهدي
 شرف الملك فاكروهم وسير له حسن جلعه منها عنده مملوكه
 واقطعه اربيه وسار شرف الملك الى حوى وبها باب
 احاطت على يد الملك سره ملك محسن بلع الحاجب وصول
 الملك ضد بيكي واقام بطاهره الى ان وصل شرف الملك
 فالقبيا فلم يكن الا جملة واجده حتى اجلبط المعركة عن هزيمة
 الحاجب ودخوله بركري وكثر القتل في اصحابه واصاب
 تاج المملوك من الملك لعدو تشابه فانت بها بعد حيز
 وتفقت الخوارزمية في العارات على بلاد خلاط ولم يبق
 عند شرف الملك سوى بلعابه فارس فلو طلع اليه الحاجب
 لاحد بوقبنته وعادت العساكر بعازتها الى ادرجان وحل
 سرت الملك فلما قارب حوى ودخلها ببطيده المصادرا
 فلم يتركها من تعزيب الامال الا واحده منه على اربع صدق
 لا مروند ففعل مثل ذلك ولعلك محوان حتى كثر الملا
 فالملف العباد واما الحاجب فانه عاد كل حله ط

والكرهيم الملك الكامل عام البره وتزداد بينهم الرسائل والمكاتبات
لا اجرتهم خمس وعشرين فيرا لا يوردوا الى الملك الكامل من لطف
في كلامه ويقول انا اعتيقتك واسيرك وليس عا ماسره خروج
غير انك تعلم اي اكر ملك البحر رانت الذي اشترت على الطلوع
لا الساحل وقد علم الباناد ساير ملك البحر لجمع جندى وانفاير
وطلوعى قد خرج عنده طامحه الى الى ما اعتدوا اذ من المشرق
فان انا رجعت حيايا انك رب همتي وجرمتي بينهم ولهذا العبد
في اصل الجهاد هم وحجم والمس من فقد احر بوما دخلها
ليس يطايل فان ملكي السلطان ان مع على بعصيه المبرد الزباه
مكون صدقة منه ولا حان يرتفع راي من ملك البحر وان
شا السلطان ان يسهل حصولها ويجعل الملك بمقدار
الى خزانة للسلطان فلما سمع السلطان الجواب والحمد ^{الرسالة}
ما لتفسيما الى دلل باطنا ولم يكنه ^{الرسالة} حاله وان ان عذرت
مع كرادولر ومقدميه وامراه ويوصح لهم العذر في ذلك
وجاوبه مغلطه والمعنى قبيحهم
نزل السلطان جلال الدين على خلاط ماى سره وشم عليه
السنن ورجل عنها الى ادرجان ثم توجه لخواصها ان جرى
لمع السار المنذولر مع اذكرهاه واستعمل عن خلاط وغيرها
مخرج حسان الدين كاحب على بعك خلاط وملك حوى وبار
واحرى على وجه السلطان جلال الدين بها ولقد خنايبه
وسير اجمع الى خلاط وملك جميع البلاد اجماره كوى وخر

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله الذي جعلنا من
العلماء والفقهاء
الذين هم
المنطق

اشهر سماء القديم واستند مرضه واصابه درم بكيه و تحفظ
من لده
و دهن بالقلعه ثم نقله امام الملك لاسرف الى زينة بياسون
و كوني عاده و اهل دستوق عليه من العرا ما لا يجد ولا يوصف
بخت مدروني الاسواق ليلا و نهارا و يقين صجه بامعظم
صحه بامعظم و قد تشرت نيات البيوت المحذرات شعورهن
و سققن جيوههن و هن بلطن عليه كل شهر
سنه خمس و عشرين و سمانه
٥

بها نزل الملك الكامل من مصر لوما دام على تل العجول
و طلع الابن و ر الى عكا فالتقا و من الملك الكامل على المعظم محمد
طلوعه الى الساحل و قد مات المعظم و كتب الملك الكامل
امرته فانه صار عليه بعد ان كان لم يملكه اصل عا اذ الابن
اليه من البحر بل وصل بغيره و جعل عند الناس من قدومه
الفكر للراي بحثيه بلول الساحل و كانوا الملك الكامل ان
سدم اليه فاذا خرج الابن و ر بجره مسكوه برقبته و سلمه
اليه و بعرا كمال من الملك الكامل و بلول الساحل على ذلك
فانكر الملك الكامل لم يخر ذلك لونه كان سبب طلوعه لاجل
الملك المعظم و حتى ان لا يعود يوتق به فير اليه التمت و اوقفه
عليها سرا مخاف الملك الكامل خوفا شديدا و سكر احسان الملك
الكامل و عرض له ذلك و اجاب الى كلما يروم الملك الكامل و وردت
رسالة اليه معرفا بما اسداه اليه من الاحسان فخلد جواب رساله

بجسوبيه وشرجه و السيرا في دابحه في الزنات و ايجاسه
على الاصح جفتا و مع مندا احمد وكان حسن العشره
محافظة على الصحه متواضعا يبلغ الصورة و لما توجه الي
احيه المملكه الكامل وهو بالاسكندريه سنه سبع و ستين
وركب فرسا و جهدا من دمشق الى الاسكندريه في ثانيه ايام
فترجلا و اعتنقا و ركب الملك الكامل و بنى المعظم و اجلا
نقال له الملك الكامل بسم الله اركب فاسار الى الفرس المدي
لجته و انتقل و اذا المظني بنا بلعن محمدا

فطرب الملك الكامل و كان بها الدرس النبي باطرد ارا الزكاه
فقدم البدر المسجف المشاع من الشرق و معه قاس كثير و طلب
منه البهاركاه القاس و كتب ابن المسجف الى الملك المعظم
• ابا ملكا ابا اعداه فورا و اجياد منقبه و فضله
• و من هو كالمسبح اسما و فعلا و نصبا الهاء و عظم
• و سلفني اليها زكاه ما احرام كل من عبر **جمله**
• و كيف لحوذ بالزكوات من لا يح و لا بصوم و لا بطي
• محمد سيات فيكم ما في اجل زكائكم مال تشلي

فكتب المعظم على ما سها لوجه منه العشر جعله منزله الجري
و كان اذ اخرج الى الغراه لاسام الا على جبل الطرح و رزقيه
محدثه و كان قد حزم العساكر الى نابلس خوفا من ابا ق
الا بمرور مع الملك الكامل و مرض بصف سوال و كان عنده
خوارزم شاه ذكر بحمد الله سلام انه عمر عليه في له تسعة

١١٨
وتفتت القلب والمبيرة في الاقطار فمنهم من جئ بغيره ومنهم من
وخل الى ادرجان ومنهم من جئ بكرمان ومنهم من دخل
اصفهان وعادت الممنه بعد يومين من قاسان معتقدان
ان السلطان اصفهان فلما علم صوره الجال لغزوه الجال ابدي
سبا وفتح جبر السلطان بمايه ايام ولم يدراحي فينظر عوده
ام بيت فينظر من يوم بالا مر بعد وكان ذلك في رمضان
سنة خمس وعشرين وسمايه ولما كان يوم العيد وقد حرج الناس
للا مصلي وصل السلطان وحضر الصلاة واقام بها عن امام لما
ان براجعت عتالره وسير جلقا من عكره بجو الربوي وجر
سرامه نحو خراسان ويبد بذلك البتة وصبت الفوه واما
الملاعني فانهم عادو من اصفهان حامين وردد على اعقابهم كالمز
ماورا الهنر وقد علم منهم اجم للعير
سنة اربع وعشرين وسمايه

٥
بها قدم رسول الابرور الى الملك المعظم بعد اجتماعه بالملك
الحامل بطلب الفتوح الصلاحي فاعطاه الملك المعظم وقال قل لاجابه
ما انا مثل الغير ما اريد عندي سوى السيف وبيها
لوني الملك المعظم والذئ على الملك العلال ولدا القاهره
سنة ست وعشرين وسمايه ونشأ بالنتام وكان شجاعا
مجاهدا عالما فقيها شاعرا اديبا قرا القران وتفقه على
مدحها لانام ابي حنيفه وحفظ المسعودي واعتنى بالجامع
الجبر وصر الالاد على حاج للدر الكندي ولخذ عنه كما

وانارت الكواكب من ذهب وفضة وكر وفسر وجملت اخرا النهار
مبتمنه السلطان على ميسره السار جملها اوجوها الى الفزار
وجرمتها القدرار وركبوا اذانهم فلا وطرحا وساقو حلهم لا
لحوم قاسان وعندهم ان ميسره السلطان فعلت من كتاب
جدنا ما كذلك وكان السلطان لما راى انهم ابراهم وقد حمت
التفسر الى العزوب نزل على حرف كان بالمعركة فرجا مسرودا
فاناه جملهم من الحوارزمية وقالو قد مبنينا لاهورا ان نررف
فيهم يوما ايضا نذهب فيه غيظ قلوبنا ونطفي حرد وريا
فلا سح الدرهم بلكم بروجو على السلامه ولم لا نركب نفع
انارهم ونقطع اديارهم فوكي السلطان للوقت وكان الما مارده
جرد دمن بجاهنم كيننا عده الفارس ورا نيل فلما عسر
السلطان الحرف حرج الكمين من ميسره كالمات تنعير
لا يتقى ولا يد رقصوا الميسره على القلب فلم يكن الا جملة واه
حتى ملت الاقدام عن مقامها ونهاوت اليه عن مقامها
وتناظف للالوبه ورد المسلمون لا بد اظهورهم منهن
على الحاه من سوب للحمار طالين قبت الحانات والادرا
اصهار الميسره حتى قتلو ولم يعلم منهم الا لمته ووقف السلطان
القلب وقد تبدد نظامه وتفرق عن الحاه اعلايه واحاط العده
به من كل صوب ولم تنق بعد الا اربع عشر من حواصن كالبده والتقت
واذا حامل صحنه قدولى منهن ما وعند ذلك حمل بنفسه
ومن معه من حواصده مع له طوق وحلص من المصيق

١٧
ذكر لنا السلطان النابار بطاير اصحاب
ولما عاد السلطان حلالا للدمس الى تبرودا فاه الخبير
خراسان ان النابار المحذول قد حشد وولم فاصدده سير
للااطراف وجمع العساكر وراى قصد اصنهان ولقاهم
بها فوصلها وجره اربعة الف فارس صوب الري ودامعان
برسم اليرك فعلا وبعدا امام مخبرين بوصول الملائخ واذا
بهم نذا قبلوا كالليل المدلهم ونزلوا شرة اصنهان فانتار
المجنون على السلطان فضا برتهم ملته ايام فاعتد ذلك واحضد
رئيس اصنهان وقاضيهما وامرهم بعرض الرجله لابى السلاج
وكان العدد المحذول لما راى اخرا السلطان عن اللقائير والى
فارس الى بلاد الليرك لجمعو لهم من العارات ما يقيرهم فارس
السلطان ملته الف فارس الى طبريز وعاد ووقد اجفروا
معهم اربعماية اسير ورو سائره فسلم السلطان الى العاصي
والدمس ليقبلوهم في شوارع المدينة فحضرت رفايم بطاير
المدينة وحشرج السلطان قرب العاكر والاطلاب
واشرفت الارض من الوبيص ولعان السمير والبيص
فلما اتى الجمعان خذله اخوه عمات الدين وسبا عسكره
وسعد من عسكر السلطان جهان بهلوان خلق كثر
النابار جدا السلطان على برسم الاطلا ما مترادفة وامر
السلطان رجاله بالعود اسحقارا بالعدو فان راى عسكره
بالنسيه اليهم اصعافا والتمتع على حرب اثابت الدواب

ان لا قدر له لم بالمقام بها خوفا من السلطان فلما بلغ السلطان
 ركب من خلاط وساق نحو بلبس فقاته للفرض سار نحو
 بلاد الابوابيه لانهم كانوا يشتموا العارات على البلاد السلطانية
 فشن العارات عليهم واصرف عنهم اليهم فلم تخل من دماهم
 نفوسهم واخفاف ردهم وساق مواشيهم الى موغان
 فكان خمس منها لمن الغنائم توجه نحو كفتا ٥

٥ سنة ملاف وعشرين وسمايه ٥

فيها توفي ما رر الدين المعتمد واسمه موسى ولد له بالموصل قدم
 الشام وجماع فرح شاه واستناب به بدر الدين بودود النخعي
 بدستق ثم ولاه الملك العادل دستق فاحسن البيات
 ولطف بالبرعيه وودع الملك وكان ديننا عينا ورجعا
 واصطنع حلقة كبيرة من النساء والرجال وكان دستق

في امامه حوره طاهره ولحق دستق حبه نيايه واستقلا
 ونيل ما توفي سبل الدوله كما هو بالحسامي خادم
 الشام وكان ديننا عا قلا له حرمه واحره في الدوله في يدية

على امر تورا ونزبه ووقف اصحاب لبي جينفه عليها الا و
 وقد حريت وفتح للمناس طريقا من اجل الى دستق على طريق عين الكرمش
 وهذا الزمان وبنى المصنع الذي على باب الزقاق ولما تكناه الصوفيه
 وخرجت تلك الحلة الى جانب مدرسته ودفن بها تزنيه للاجاس المدرسه
 وتشوهت وبنى ابنها الامام الظاهر ابو نصر محمد بن الامام الناصر
 محاسنها وبنى الامام المستنصر ولد ابو جعفر منصور امير المؤمنين

سنة الخيامي
 اعني
 الشامي
 ابو انيس
 صوابه السليم
 وقد حريت
 وهذا الزمان
 وخرجت تلك الحلة
 وتشوهت
 محاسنها
 وتعتبت

جميعها ورجل عنها وعما كرهتتم بما جوت ايديهم من كسب غلبت
 ووصل سرماري وسير العا كره حبه الخا مات وامرهم شين
 العاد ان على خلاط واعمالها فسارو وعادو بعد لثة ايام
 بغارات صاقت بها للطرق وساق بنفسه صوب كومان
 ركضاً ليله ونهاره **كما قيل**
 طوى فيه عمر من اليبس فوق عوايم توهمته منهن فرب
 قوادم

وبعثوا لم يبلغ مقهور من براق الناس بكومان الذين المذكور
 كان مخوراً ومختصفاً لما علم السلطان تخبره وكحصنه
 عاد اياً جابياً ووصل عبد الله الى تونس ورتب بها وسلا
 الكرج جماعه من العا كره وسار بنفسه وعما كره نحو خلاط
 فلما وصلها تار عليه للعوام ومن بها من العا كره الثاميه
 فرحف عليهم رجفة انكشفت عن قتلى فخر طرجه واسرى
 فذجر جرد وتزاجم الناس في دخولهم الى المدينة حيث دخلهم
 بعض العكرو رجعو وكان سبب رجوعهم ان السلطان انكر
 عليهم خوفاً من نيب البلد فانه اغتفدانه ما يعرف قدامه
 وانه ماخذ بالامان وكجبه عن الهنك الخراب وينفق نوابه
 به **٥٥** واما اهل خلاط فانهم رجعوا منهم اخر عوم فتمروا
 واقام السلطان عليها اربعين يوماً **٥٦** فلما علم الكرج استعلا
 السلطان امر خلاط انفق على العكرو الذي سلبت خذرو وقدرها
 تخرج منها من الخوار ربيبه فدخلوا الكرج واخرتوا بالعلمهم

ج كسب غلبت

ورخصت المملكه الكرجيه حتى ان المملوك منها باع بدارا من ارضه
ولما استقر السلطان بربير سير اوجان في جمع من عساقه
كجه قتلها وتسلم الكور التي تنضاف اليها مثل بيلقان
وبردعه ودره ٥٠٠٠٠ ركب السلطان بعد العذر فوزه
اخرى في الكرج فعند وصوله الي سراس من شك استلوه شيئا
الكرج يعرفهم برجل السلطان اليهم وينذرهم وكذهم فامر به
فوسط على ساطع النهرو فاقى السلطان وعسكره من البلوج
دلائل المشتا ببلد الكرج شده عظيمه ولما وصل الي فردج ^{تلبس}
جرد الع الكرج الابقال واحاط بها فوجد بها حصينه ^{تلبس}
فدبني معظم سور على الجبال والاشققان منها فتعوانها الي
الاصح البوار منها في المراتع الماروا سحر دهم الي ان
انصلوا عر جدارا المدينة فاجلوا عليهم حمله كشتهم عن اس
تل عاصم وتراجمو على العود وسبهم عن المدين الي الباع ملك
المدينه بده اجمله وحملت المسوف في اهلها ابدى في اموالها
وقتل من بها من الكرج والارمن تحصن الجند بالقلعه وكن
صفه تلبس انها بنت علي جارة سراس من جبال داوديه
والنهر ينشق من المدينة والقلعه وهو نهر لا يخاض وكان
منها جسر من خشب فاجرقوه فغير السلطان النهري
نهارا واجند الي جهه القلعه واحرق بالقلعه وخرج ^{بول}
منها بطلب الامان فاجابها الي ملك لجوم الشتاء ^{بسم}
القلعه بما فيها من السلاح والدرهم والاموال التي لجوم

115
بالعاز والنادس بالرجال وصانعهم الاطلاب السلطانة المعيا
الاسلاميه هو لو ما روى الى قس الجبال صاعدن والسبوف
صرك ظهر درهم وقد انقوسعتهم وتشورهم ووجد على الارض
منهم اربعة الف قتيل ووقع السلطان على نزل الاسرى بعد
اليه من نزل حاجبه واقام رادًا الى ان غلات للعيا كومن علمهم
بالسب الاسرى وضرب له خرواه ونزل بها فما كان بعد
اليه الا من يدون من تحت القنلى وحكى عسرا لى التنى وكان حاجبه
انا بك اربك قال ارسلنى حاجى الى الكرج امام استسلام فحاشنى
بلكم شاهه فى الكلام فعلى رد دوت ان لول على طلب باقى
في زمايى لاويه من سطواى بالنسبه لوى بدر وخبير فلما كثر
ذلك اليوم لطح وجبه بالدم ومام من القنلى فاحز جه ابن رايه
عباس الدين واحضره الى السلطان لكونا فكتبه الله بما
ادعاه فامنه السلطان ولم يستعمله قتله وساق الى مدينه
رومن وحرف عليها وقتها للوقت ثم امر للقاضي ان يفر من
ها من المسلمين و جعل للمسلمين منها امولاً ومخاسب وجوار
ومالک واسرى ووصل صاحب سره الى الكرج فاعلم
علمها وكتب لها توجيهاً بتقرر ما كان لهما علمها وبث سواراً
الى الخربلا د انخاردنى نفسه قصد تفليس ثم لغنه خبر من سرور
مترحه فاصلاً اليها بعد ان حرد الممنه في بلاد الكرج وصاله
سكادى بهم فشرعوا في شن الغارات فتصلا على بلاد الكرج
الى ان اطولها من الغيايم واخربوها بتواتر الهبة والخماس

يا ايها ملك مصر بينه وبينه

ما كنت اذك الحسن والمنزلة الرسول

فبره اليه وسلم الوبار المصرية الى الملك العادل واعطاه
سميات دوني بها تنقل الى حلب ودفن بطاهرها
وفيها على ما ذكرنا سلم السلطان جلال الدين

خوارزم شاه تبريز من بيت السلطان طغرل وعوضها حوى
ونزل السلطان بدار السلطنة في تبريز ولما بلغ الكرج استبلا
جلال الدين شاه اذربايجان تبريز حاقوا العاقبة واجتمع بموضع قبره

كبري في سمرقند فلما بلغ السلطان اجتماعهم سارا اليهم فبين
حصن من عسكره لا يزال يندفعوا كثرتم الي اقطاعناهم بالراف
وغيرنا نحن وصلنا الى سراسر اسر وهدموا واقفا ومجرا

ان العدو في كثره كان جوابه ان يمد يده في الهند وقت
ورمي به المخاض بنصف العسكر فلما وصل الى كرج راي الكرج
نزولاً على تبريز عال ولم يخلق الا جدهم نصف عسكره

فلم يتزلوا الى اقبا به فلما غابت الشمس ضرب حركاه صغيرة
وراد القلب فباتت فيها وتقدم الى الخانات وللا مراءتاد

للهد الى البحر فلما اصبح والعدو على حاله لم يترك
فماق السلطان صلحوا اليهم وتحركت كجركته الا طلاب

لما نفضت جناحها القباب وتباخرت المبيرة في الصعود وبها
اخوه عاب الدين فرب الكرج الاطلا يا وارو الى الهام واصطاد
الاطلاب وعنى الكوجاب للغار والشباب واحتلوا الشام

114
وهو مولاي ابي ابا بكر وصاحبه عثمان قدسنا بالسيئات

وهو فانظر الى خط هذا الاسم كيف لقي من الابرار ما
لا يقين الا لك

وكان ولي عهد ابيه مدق فلما توفي صلاح الدين فخذ الملك الحارث
لحقه والملك العادل وجا صراه واجدا منه دمشق واعطاهما الملك
العزيز الملك المعظم من العادل واعقل الملك الافضل فقلعه
عهد الى ان تولى الملك العزيز عثمان وتولى بعده ولده الملك المعز
وكان صغيرا فاسى راي الامير ان اخذ الملك الافضل من
وجاهه ولي عهد المنصور وتولى الملك المنصور فاستقام الامر
للملك الافضل من لم يزل كاصرا حتى تولى الملك الظاهر لوجه
والملك المجاهد صاحب حصن وكان محاربا وكس ملكا منه
لمرهه فبقي الملك الظاهر عنده وما لولا الملك العادل
وكذلك لا يجر حساما ليهو الحارث من ترضه الى الملك العادل
وقارت الملك الظاهر من طائفة من وسار الى حلب واعرضت
الامر اعنه من حل على دمشق طالما القيا المصيريه وللملك العادل
ة ابره حتى ضرب معه مصافح السائح فمكره الملك العادل
واهمهم الى القاهره وكلى عن عيسى بن تادان كان يحب ملكا له
يدعى الزينبى وان الملك العادل لاسره يوم السائح فقدم
الملك الافضل فقلعه عليه فحابت الملك العادل ان يرد اليه
وسلم اليه الدار والمصريه فقال الشاعر ذلك

حكاية الملك
داشك

هـ

رسالة ضمن الختم والكتب فوصل بعد اذ فاحلوه محل الاكرام والايام
وظال مقام الرسول بعد اذ الى ان ملك السلطان فمر ان يقد فاذن
له في العود مكرراً معتمداً وقد ابيض عليه من اعوام الدهوان
العربى بملايه امله واما حلال الدين فانه لما اقبل الربيع رحل من
ادريجان فوصلح فوقاً فصعدا بها السور وصرخوا لها السهم واللعن
لما بلغهم انه قد شتم المعان على بلاد الدهوان العربى فاعاضه حباب
وامر بالزحف عليها فلم يكن الا لحيه واحده حتى صعقت الاعلام وتراى
الزحام ووصعوا الكيف في اهلها والعتك والهنك والجرى ورجل
الى ادريجان وسير الرسل والعتك الملك الشام ومصر والروم
صير اعلامهم بالملك من البلاد والفتلاج وما في حوزته من العاكر
والانباع ثم ان السلطان رحل من حراة لحواد جان ارض معينه
ومياه جارية وقد حارب النصارى مدينتها امير اخر وحهم فاقام
بها اياماً والماس فها دون من تبرير وجاه من اهل تبرير من الطبعه
في طلبها صار البها واجاطها من كل صوب فخرج اليه اليه من نظم
ان احمى سواد من الطغاي وكان يتحكى فيها وكان بها يئب السلطان
لمنك فيرقت الى السلطان رسولاً تطلب الامان فاجاب
السلطان الخ ذلك وتسلم تبرير سنة اى في عشرين وثمانه
سنة اى عشرين وثمانه

بها صلب الملك العظيم ابن الاعلى وبقايد دمشق فليس في عار ودم
وكان ابن الاعلى اس حرب وبلغ الملك العظيم وهو بالملك ابن
ابن الاعلى قال الملك الصالح اسمعك وهو سوى انا احمد لك دمشق

علمت ان اسعدك الصيفة الا السيف رجحت ومن المزم لان وسير
اليه سلب تولى خان بن خنكر خان وفرسه وسيفه وكان قد قتل
في المصافي وادان علي ما سر حناه فلما سمح عمام المدين الرساله
الفرق عطفوا الي الروي وعاد عماما كان عنده من امر اجبه وتفرقت
عساكره في المصاف وكان حلال الدين قد سير حجه ورسوله عن
حواليه وامره بايصالها الي جماعه من الامراء السلطانيه علامه
لم يفتهم من ناول الحاتم وسلكت ولها بالي الا لا تقطاع اليه والبعائد
عن اجبه عمام الدين ومنهم من سارع بالتحام الي عمام الدين
فعند ذلك امر بالقبض على الرسول فركب حلال الدين مئنته الف
فارس صاف وسار مسرعاً في رجال جنكهم التجارب في تميم الثواب
حتى ابح ليعان الدين فاجل عن الماهب للقباه فركب فرس الثوبه
الي سولمان ودخل حلال الدين جيمته فيها والذين غيا مالدس
فاستوى لها ادب كرمه وشرط النعطي والخدمه وانكر الزعاج
عمام الدين له به وقال ما تبقى لي من نبي ابي سواد وانا له فيما بعد
النيه ويهواه سيرت اليه والمدنه بذلك عواد الي الخدمه تعطف
عليه السلطان في الكرمه وحباه فلم يضر الا ادى له حتى حضور
الامام حلال الدين من كان بخراسان والعراق وما رندران من
المعلمين لسه منه منهم من الرمه واعيد الي مكانه ومنهم من
ادس وبال طبعانه وتفرقت الوزراء والمجالس الاطراف
بالنواقيح السلطانيه فضبطوها بما تمكن حلال الدين من اجبه
سار نحو خوراسان واقام بها وسير رسولا الي بغداد وكاب

تاريخ
ما بعد دار الخلافة
بين القصرين

ما يتاح خادم و ايجال من العود والندو والمسك والغبر و تحف من
 ويهاجى الملك الكامل دار الحكمة التي من القصرين **٥**
 عندما الى جهنت السلطان جلال الدين حو ارم ساه و مللعا
 من الهند الى كرمان فاسى هو من معه من الشداد و الثعب
 في البراري التي من الهند و كرمان فكان المرجل منهم يفسر عند
 السموم بنفس الحوم فلم يزل على هذا اللعب الى ان وصل الى كرمان
 في اربع الف يوم من هجرات البقر و الحجير وكان بها براف
 الجاحب ينوب عن اخيه عيانت الدين فاقام جلال الدين با ابا
 ثم رجل الى شيراز و ورد عليه الا تملك علا الدولة صاحب يرد
 مدعته بالاطاعة فزجا بقدمه و احضر من المعادم و اجزم
 ما فخر به منزله وكان الا ما يد حد صاحب فارس و قد اسحق
 من اخيه عيانت الدين فرعب جلال الدين اصلاحه لنفسه و خطبه
 الهمة فاجاب الى ذلك فاستظهر جلال الدين صاحب فرزند رجل من
 شيراز الى اصفهان فخرج اليه القاضي كمال الدين مسعودي فاعاد
 و النساء و خرجوا اليه اعان اصفهان و اخرجوا لما يجلد و العدد
 و المال و الملبس و فرجوا مقدمه و لما باع عيانت الدين توسطه
 البلاذركب اليه في ليس الف فارس ليطرده عن البلاد فزح جلال
 حين بلغته ذلك ايضا فاما كان يوبل و سير امير اخوه الى عاتق
 يقول ان الذي قابيته بعد السلطان من الشداد و الهوان
 لوعرضت على الجبال لا تتفق ان يجلها و استنقلها و حين صانت
 على الارض ما رحت قصدا تل لا استرح عندك ايا ما و جيت

من مستحق لعنايته وهرل على المعطنه فلما بلغه تسليم خلاط ورجوع
مطعم اللذين عن الموصل الى اربيل دخل الملك المعظم الى مستحق
بعساكره على غير الاستواء واما الملك الاشرف فانه
اقام باجلاط بلته امام ثم سلكها الى الاملير عم الدين ايلك اسلا دلال
والى الكاجب علي ونزل الى راس العين وعلا سها بالدين
عاري الى ميا فارس مريضا من جراحات كانت اصابته
وبقيت معها بعث الملك المعظم ولده الملك المنصور داود
لا اربيل وجبر الخيرات على الكريته وحبته عم الدين ايلك اسلا دلال
ورئالدين الليلي عاد عنه من الكريته فوصل الى اربيل وجد مطعم الذي
صاحبها قد تظلمه فخرج على المصيد فانكرب رجله فلم يقدر
على الركوب فالتقى المنصور وحمل المنصور اليه فبشبهه والرمه
غايه الكرام وانزله بقلعه اربيل لا تيب له ولمن قدم معه
فما من مثله واقطعه بشتدر واما بنو ابي بدر الدين بلو
على الموصل بقوه ظهره من الملك الاشرف
و**٥** فبما قدم الملك المنصور اميس من اليمن الى حزم ابيه
للمدارا المصريه وكان داهمه عاليه وحسج الملك
اللقايد وكان معه بلته اقبله احمد عليه سر برابوس
يسع عنه النفس بعد وعليه ويقالو ويقالو راكب علي
رفينه وييل كلاب حديد يصفه له اراديه فلما قرب
من الملك الكامل امرهم القبا لون الذي لم فكرو وصغور ودم
لا الارض حزمه للملك الكامل وكان الهدى التي قدمها ابيه

فيها قصد الملك الأشرف حلاط لينزعها من يد أجنده شهاب الدين
 عاربي وكان قد جهده واستخدم مقاتل قبا الأعيان وكان
 أهل حلاط يحبون الملك الأشرف وكان شهاب الدين عاربي يتقابل
 من ناب وقد اطلعوا أهل حلاط صابحوا الملك الأشرف من ناب
 اخرج على السور وصاحوا الملك الأشرف ان منصور فصد شهاب الدين
 عاربي الى القلعة فاقام لومين ثم تمل أجنده فقال له انت
 مالك الدين وانا اعلم ان كل هذه الامور من مطرف الدين صاحب
 اربل وكان مطرف الدين لما توجه الملك الأشرف الى حلاط
 صاحب معه جميع عسكر الموصل فحصل لمطرف الدين الطمع فيهما
 كلوهما من عسكرهما وكانته جماعته من اعيانها فطلع بعض امر
 اربل ورجل على الموصل فثابته ان الملك الأشرف يستغل حلاط
 حلاط وتطول مدينتها فينال مطرف الدين العرش من الموصل فعلق
 يد الدين لو ابوابها وقال له داخل السور من ثوب علك من حلاط
 والقائمة وكان أهل الموصل لما كانوا مطرف الدين حلقوا له ان
 يوم تقبل على الموصل تشكروا الدين برفقته وسلمة الملك
 ونفع ابواب الموصل فلم يغفل من ذلك شي ثم دام على الموصل
 الا ان بعثه ان الملك الأشرف تسلم حلاط من شهاب الدين عاربي فحصل
 عند مطرف الدين من ذلك الطغيم المفقود وعاد مطرف الدين الى اربل
 على غير ما كان يظن فحصل عنده الهمة العظمى ولما نزل صاحب
 اربل على الموصل كان اساق الملك المعظم عسى وخرج الملك المعظم

جاه وعاذ الى عصم و نزل عليها محامرا لها فرج عليه عسكر محض فظهر
عليه ونبهوا بعض اطراف عسكره فعاد الى دمشق ولم يظفر بظاير
و بيبها توفي الامر مبارز الدرستقرا جلبي وكان لها المواقف
المنهون مع صلاح الدر وكان مشهورا بالكرم والتجاعد
واجمل الملاح دفن بقاسيون في راس درب شيل الذر له ما لم
اجمل عند المصنع **وقتها** و **وقتها** ها توفي الشيخ
الامام موقن الدر عند مدرس احد من فدايه المفدى ولد بجاعين
سنة **وقتها** و از بعض رحمن ما يمد وصف المصنفات الجمان
وكان اماما في التفسير والفقه و احدث ولم يكن له رمانه
بعد الشيخ اي **وقتها** اجه از هدمه وكان كثير الجاهين لنا
مواضعا مجتال الشايع **وقتها** من الاخلاق حوادا حيا من
راه تا ما راى بعض الصحابة وكان النور يخرج من جهته
توفي يوم عيد الفطر ودفن بقاسيون **وقتها**
وقتها ها توفي الامام محمد الدر في ساله وهو ابن اخي
ابن اخط صاحب المارخ **وقتها** من الجار وجهه بدمشق والصلاحه
القدس وكان راهدا عابدا وله مصنفات كره من اللب
وكان امام المتنا فيه بدمشق **وقتها** من عليا كاظرا ثم لا اعلا عند
مقابر الصوفيه رحمه الله عليهم **وقتها** و **وقتها** ها توفي مدرس
مظفر الطوبى در العلاني الدمشقي من سال دمشق وكان
من اصحاب السرخ باج الدر الكندي سمع الحديث وكان
مجتا للعلماء ايضا مواضعا

وقتها
وقتها

وقتها
وقتها

عليه م وادنتا الاجار ما ان المنتشر وبقاجه و سائر ملوك الهد قد
استغوا على حلاله من ان لا تسلك عليه جافة ما حنبر فعظم
عليه ذلك فاستتاب همان بيوان على ما تملكه من بلاد الهد
وسار الى العراق وسياقته ذلك ما موصعه ٥

٦٤
سنة عشر و في سنة ١٠٠٠
سما عاد الملك الاسفنديار الى الشام فاصدا الى الشرق
فالتقاء الملك المعظم وعرض عليه النزول بالبلعه فاما
ونزل الجوسق ابيه و بدت الوحشة بين الاخوه الجامل والاسفنديار
والمعظم واصبح الملك الاشرف وقت المجر ساق ونزل
صغير ولم يعلم الملك المعظم برجيله وسار مجدداً في
سيره الى حران وكان قد استتاب لاهاه سها بالدر عارثي
على حلاط وجعله في عهدك ومكنته في جميع بلاد منسولت
له نفسه العصان واعانه على ذلك ثم اخرون وهم مطهر الدر
لر سالدر والملك المعظم وصاحب ماردين قالوا نحن
من درايك وسار الملك الاشرف الى سجارد و كان الى اخيه
شها بالدر عارثي يطلبه فامتنع عن المحي محبت اليه با احي
بالد لا افضل انت ولي عدي والبلاد لك واخر ان محمد
فلا محزب عند بيدك ونسمع كلام الاعداء فاطهر العصيان
بجمع الملك الاسفنديار عن الالوا الشرق و حلب و بجهر الى قصد حلاط
وكان الملك الحامد صاحب مصر قد مال الى الملك الاشرف وسار
الملك المعظم الى مصر و وصل حواء ونزل على بغير ما تقاف
كان معه ومن صاحجه فلم ينزل اليه ولا فتح له باب فاقطع بلاد

يعيشون بما نال ايديهم من الغارات واعتقد اليهود انهم من اللار
تقدم الرجال وناحر جلال الدين عنهم بن معه من اصحابنا محمد
على اسم البرك مقدم ملك الهند من معه فلما وادى جلال الدين
جل عليه بنقه وجيشه موقوف له جلال الدين الى ان قارب
فزياره بنهم فاحطاصدهم في الارض مبيها وانهم عتقوه
وكسب جلال الدين خيله وعذنه وامواله واما استراخ
جلال الدين واصحابه ما حصل في ايديهم من اليهود وبرد بعض ما
عندهم من حياه اليهود فزجلوا بحسن ودها محمد بن والي
من جهه فبجده سلما اليه فاخذ ما كان بها من المال ارضي
به من معه من الرجال ثم رجع منها الى اوجا فحاصرها اياما
وصاحوه على مال عاوه اليه ورجل منها لاجا بنده فحصر صاحبها
الحزمه طاقا واقام بها جلال الدين فاما اخبر ان عمر الدين
اليمتس قاصده في ليل الف فاس وما يوال الف رجل ولما ياله
فسار جلال الدين نحوه فجلد اقدم امامه جهات يها ان اربك
وسار نخالته من كسر الدين في الطريق ولقي اربك كسر من
فخرج على حكمه منهم فقتل وجرح وجوز الى جلال الدين من اعلمه
بذلك الجمع الجبر ووصل عقب ذلك رسول كسر الدين اليمتس
في طلب الصلح ورسول ليس يخفي على ما دراك من عدو الدين وانت
اليوم سلطان المسلمين وان سلطاتها وما اري لمن الكون عونا
عليك وان رايته ان اردت ان يبقى قال جلال الدين الى ذلك
وسير مع رسولك فنهز من اصحابه فطاب لها المتعام عنده واحاراه

في ملك السنه جبروت عظيم بحيث رضى عليه رزم ورمى حمام
 ملكه بالبنديق فاعلم انه في المعنى يرضون الناس بالسيوف في
 ارجلهم ويقولون لهم اسعوسربع واقبىس نامم في دار السلطنة
 سكران في وقتها نقل الملك العادل من القطعه
 الى درسته التي بناها عند دار العفقي
 عدنا الى حدك السلطان جلال الدين ولما وصل الى منزله من جنك خان
 لا جافة السنه وقد سدت دونه المهارب واحاطت به النوايب
 ووراه السيوف البواني وقد امده البحر النازح فرس فرسه في
 الماعلى انه مؤتمن عرى ادم لجد له الجزاء لثجاة طريق عبره ذلك
 النهر العظيم لطفاً من الله وكل من الى الملك الجهم زياره الف
 رجل من عسكره حياه عماء كانوا قد اغتروا من الغنوز ولبها فارس
 بعدو حلال الدين بعد العبود ثلثه امام ثم وصل اليه الجبال الزراد
 لم يلبس من بعض اكناف فيه ما كول وعلبهوس فوخ ذلك عند جلال
 موقعا عظيمًا ولما علم رانه شتره صاحب جبل الكودي جلال الدين
 وصل الى طرف بلاده مكسوراً ولم سمعه من الجبل الا سير اطلبه
 ياربها الف فارس وحمسه الف رجل فبلغ ذلك جلال الدين فاعظم
 عليه احوال ادبته من الجرحى من اصحابه من لا تغدبر على الجرحى
 ان رام الهروب وعلم ان الهود لنز طرفهم جعلو لهم مثله لمن اغتد
 لجبل من مكانه وامر من معه ان كل حرج تغد على الجرحى فيصعبهم
 ومن لكران جمل الا حراسه ففعلوا ذلك وسار عارماً على
 ان عبر نهر السنه فحتمت من معه بعض الجياص والاحام

ثبتت ووضح ان
 تزويد الملك العادل
 تجاه تزويد الملك
 الظاهر في الكلام

سحابه فخر جو على ميسنه جلال الدين فيها ابن ملك فخر وما وطرحوها
 على القلب ونبد نظامه وتزعرعت اقدامه داسروا
 حبل الدين وهو لسبع سنين ولما عاد جلال الدين الى حافته ما
 السنه فمكرا راي والدينه وام ولد وجماعه من جرمة يصحن باعلى
 صوتهن بالله عليك اقلنا وخلصنا من الاسراف منهن فخرن
 وهدن من عجائب اليلايا ونوادر المصايب والرزايا ٥
 ٥٥ سنه تسع عشره وسمايه ٥٥

مثل
 بطلان امره و...
 هذا خط ابو العباس
 الماتى

فيها طرقت الشمام جراد عظيم لم يرتله فاكل الزرع والشجر والتمر
 فاطهر الملك المعظم ان يبلاد العجم طيرت له السموم رايان الخلا
 فادرس الصدر المبكرى بحسب دمشق ورتب معه صوبه
 وكان فخره ارسال المبكرى الى جلال الدين خوارزم شاه متفق
 معه لما بلغه اعاق الملك الاملا الا شرف عليه ما حتمت المبكرى
 بخوارزم شاه وقدمه الامور وجعله مستديرا له وكان الجراد قد
 فلما عاد المبكرى بالسموم كثر الجراد وحج الملك المسعودى للملك
 الجامل من البرنج ايا الجراد قد لبس اصحابه السلاح فتبع علم
 الكلفه ان يصعد الجراد اصعد علم الملك الجامل وعلمه وقال
 لاصحابه ان اطلع البغادده علم الخليفه فالسره واهبوا لم
 ووقف تحت الجراد من الظهور بالعبود الشمس يهزول اللواس
 وينادو ما لنا راق المقدره فارسل الملك فراس اباه وكان
 شيقا كبيرا الى الملك المسعود فلا طيفه واحذره بما كتب من طامه
 لكليفه فادن لم يصعد العلم قبل غروب الشمس وهذا منه

هذا خط ابو العباس
 الماتى

وتباشر الناس بوصوله والوصول بحذونه سفالدين بخاف
 ومظفر الدين صاحب الاعاينه والجنين قراون في بلاد الهند
 فارس ومعه ومع السلطان جلال الدين مثلها فخرج جنكركا
 ابنه تولى خان في عسكر كينق فحصل الجذب بقدمهم الى جلال
 الدين فبرر اليهم فبواقفا وتواصلوا وعملت الصوامع والصفاح و
 الابطال بالبراج فجل السلطان بنفسه على قلبه تولى خان
 فبند نظامه وتترخت قوائم الجبل اعلا معه ودلوه منير
 وركب جلال الدين بها بالسيوف ورشقها بالمهام وكيف
 لا وقد نجحوه باخونه واپيه ومملته وقيل تولى خان
 لرحلر خان في اخذ اكثر لهم اسارى في حلبس جلال الدين واحضره
 الاسارى في اسرانه في ادا انتم الاوتاد وهو سفوح ووجسهم
 بالنشاشه يتبلغ فلما بلغ الجرح جنكركا خان لم يزل يقرر دون اب
 نادى في جمع التاتار بالمسير وساق مجدا مستعدا للقتال
 على جافا السنه وكان جلال الدين قد اتقاعنه اجمعه وجماعه
 من العاكر المعروفه فضاق عليه الوقت في اسر جاعهم ^{لقرب}
 التار منه فركب يوم الاربعاء لثمان خلون من شوال سنه ثمان
 عشره وستماية فالتمنى للفرقان ودفع جلال الدين
 جنده في قل من العبد لم يزل يفتحه على قلب جنكركا خان فزقه
 بددا وولى اللغز بنفسه لهربا وكادت البايه تدور على
 الكفار والهزيمة ستمواهل النار لولا ان اللعن افسد قبل
 قبل اللقائين وفيه عشره الف فارس من اجود فرسانه بافرس

اجابهم ولو افا يوين اخذوا جميع برافهم فعت اليهم الملك الكامل
ابنه الملك الصالح ايوب وابن اخيه محمد بن الملك وحيد
ملوكهم الذي ذكرنا فالنقا هم وانعم عليهم وضرب لهم الخيام و
المعظم والا شرف فجلس الملك الكامل في مجلس عظيم في حيمه
كبيره ومد سماطاً عظيماً واحضر ملوك الفرنج والخيالة و
الملك الاشرف والمعظم وباقي الملوك في خدمته ولم يفتقد
منهم سوي الملك المجاهد صاحب حصن فقام شرف الدين الخليلي وقال
وانادي ليثمان النور في الناس رافعاً عقيرته في الخامس

ومفتشاً

اعاد على ابن علي بن عمير وموى جمعاً كلان
ووقع الصلح بين الملك الكامل والفرنج وسار بعض الفرنج
في البر وبعضهم في البحر الى عكا ونزل الملك الكامل مياط
وعاد الملك المعظم الى الشام واما الملك الاشرف فمصر
فالتقى الملك الكامل والاشرف على المعظم . . . وبها
ولي الملك المعظم جمال الدين محمد بن قاضي قضاة دمشق وقراة مشهور

كان
قاضي القضاة قال
جمال الدين المصري

بها الدين في البيرو . . . عبد الله الى حديث
التاتار المخذلين وفي سنة ثمان عشر كان كوخ خطن بلوان
مقما برز على بلادها فحسب التاتار وقتله فحملها كن
السنة فقصده في عشرة الف فارس وكسره وانتدب
به الجفلة الى اخر البلاد وكان ياكل مات لله فلقوه وقتلوه
معد . . . ووصل السلطان عزته في سنة ثمان عشر

١٥٧
٨٨٨
فنامته وساق حلال الدين الى غزته فدخلها طافرا ثم اكرامه
في سنة ثمان وعشرون وثمان مائة

بها توجه الملك العظيم عيسى الى اخيه الملك الاشرف واجتمعا
على حوران وكتب ناصر الدين صاحب ماردن الى الملك الاشرف
بساله ان يصعد الملك العظيم اليه مسارا الى ماردن فنزل
صاحب ماردن والنقاه الى زينب واصعد الى بلعة ماردن
وخدمه اثم خدمه وقدم له الخبز والجولهر وتجالفا وانقضا
وزوج العظيم بنته الى صاحب ماردن وخلع على جميع اصحابه
واعطاهم الاموال ورجع العظيم الى خيبر في الحال
الراهنه جمع العظيم العسكر وقطع للفرار وسار الملك الاشرف
في اثره ونزل العظيم حمص والملك الاشرف سلمية ورجلا الي
دمشق وسارا مجدس الى ديباط فخرج الفزع الفارس والراجل
وكان البحر زائدا فانتحبا جدا وجاءوا الى بروجهم نزولهم جو ص
والماحق بهم ممسك الجبور من الوصول اليهم ففتح المسلمين عليهم
الزرع والجنود من كل مكان واحدقت بهم عاصم المسلم فلق
لم وصول الى ديباط وجاء اصطول المسلمين فاخذوا منهم ومنعوا
ان يصلوا اليهم ميرة من ديباط وكانوا خلقا عظيما وانقطعت
اخبارهم عن ديباط وكان منهم مائة كند وثمان مائة من احواله المعروفة
وملك عكا والدول والكتاف تايب اليا و من احواله ما لا
يحصي فلما عاينوا الهلاك ارسلوا الى الملك الناصر يطلبون الصلح
والرهان وطلبوا ديباط فمن حرم الملك الناصر على خلاص ديباط

حافات تلك البرية ففر بوعلي البرية المذنون حلقه من حدود
 سر الى سراسر سانه حتى اذاهم اولاد السلطان المير الى
 خراسان عند بوجههم من خوارزم يقبضونهم فانفق في طريق
 حلال الدين منهم سبعماية فادس فتوافقوا على بعضهم لبعض وطال
 بينهم الحرب فانصر حلال الدين عليهم وولوا منهن من لم يعلت
 منهم الا الايتير وسبب حيلهم وسلاحهم فهو اول سيف خصب
 في الاسلام بديارهم فساق حلال الدين الى نسا بورد منصوراً اسرته
 فكتب على سائر الامراء والدي الاطراف ان ياتوا به سرعه الوسر
 واقام بنسب بورد سراً يتواصل اليه العتاة من الاطراف
 فعلم كبحر جنك خان حلال الدين على عمله عن المراد وادركه التتار الى البلاد
 فخرج من نسا بورد على بصوي اليه من احوار ربيد بطوك
 المزاج الى ان وصل التتار الغارة التي بكرمان فيردول
 من خواتها من الذهب وقرن عمامة وساق مجداني ليله
 وهان الى ان وصل الى عزته بدار من اجلكت بدار فاما الجند
 ان امر الله وهو من خيال السلطان قد اجلي لهراء وان السارده
 قروبها وان معه رما عشره الف فارس جالاً اتراناً من
 سلون نيكه العدو والمخزول فبعث حلال الدين اليه يعلم يقربه
 منه فوصل اليه واقفا على كعبس التتار المحاصر من قلعه قنديمان
 فنهض اليهم واعدا الله واعدا الله عاقول لا يدرول كيف
 ايجال الى دست علم المسلمين فبذل الصواعق فزلبو حيلهم للعدو
 فلم يعلت منهم الا نفس بدير مخبر من جنك خان تمام عليهم لقيام

ان
 قداظ اليه التتار
 المالك

ان

المطهر عند الملك الكامل بجزء تقصص معه واخذ له جواه من الملك
 الماصر وسلمها الى الملك المطهر سنة وعشرين واعتقد
 الملك الماصر في ايجب طهره تشوش له منه ومات به على اربع جبال
 وفيه سماوي الملك الصالح ناصر الدين محمد بن محمد قراقرز
 من ارفع صاحب امدا كان سجافا عاقلا محمدا للعلم تويي بامس
 وقام بعده ولده الملك المسعود وكان ضد اسم ه
 عدوا الى حرب جوارم ساه والسنار والمخدولين وكان السلطان محمد خوارم
 شاه لما ادركه الوفا بالجزيرة نص السلطنة بعده الي ولد جلال الدين
 منكرني ركب جلال الدين احواله للماهنه البحر الى خوارم باخونه
 ومن الصم اليه من الامل والخواص منها سبعين نفرا فلما وصلوا خوارم
 المنولهم اهلها بالجد والاسلحة والملابس والتجمل والاعلام بما
 حسن به حاله وتباخر الناس بطلبهم واحتف عندهم من العساكر
 السلطانية طالع من سبعة الف فارس فالوا الى ازواج شاه
 اخي جلال الدين والتفقوا على قبض جلال الدين فاطمه اناج حان
 بدلوا وانتار عليه بالرجيل من خوارم من جبل طالبا حراسان
 به لتقاية فارس واقاموا اوليك لخوارم فوافقهم البحر المنوع
 بجر كما السار صوب خوارم من جهة ماورد الهنر من ريو على
 انرحل الدين بل اخراسان واما حلال الدين فانه قطع المغان
 لك من خوارم وخراسان ووصل الى نسا وكان جنكز حان
 لما بلغه عود اولاد السلطان الخوارم سير اليها عيدا
 لثقا وقدم الامن وخراسان من عساكره الترتيب بالتفرق

وقد فرغوا منها والشيخ قاعد يابم والمسجد بيده فجا حاد من الشيخ
 القلعه اليه في شغل فراه نايما قاعدا فاجا سمران بوقظه
 فتعد سلمه فقال عليه فقال يا عبد الصمد ما اقدر
 اقدر اكثر من هذا قال فتعدت اليه وقلت سيدي سيدي
 فما حكم في رحمتك فاذا هو ميت وقد فرغوا من الصخره فارتفع الصباح
 وطلع داود فقله وقال الحفار لما احدثت قلت يا شيخ
 عبد الله اذكر ما عاهدنا عليه قال ففتح عينه ونظر
 الى شيخنا ودفن عند اللوزة نعمنا الله به ٥

فان شيخ الشيوخ
 محمد بن الرزي
 رحمه الله

وفي سنة ١٠١٠ في شيخ الشيوخ صدر الدين محمد بن محمد بن عجميه
 قد ذكرنا ان والده الكرخ وراه سماه ربيكي حوانك الشام ولما
 ولي الملك الغياث كل من ربيكي صدر الدين بن ربيكي الشافعي وكان
 فيها فاصلا سيجنا وكان له الحرمه الحافه عند الملك
 ولما استولى الفرج على سباط ارسل الملك
 الخليفه يستنجد فمضى من حران ولما وصل وتوفي بالموصل
 لاجانب قضيب المان الملوك
 توفي الملك المنصور محمد بن الملك المطهر بن شهاب بن ساه بن
 الفرج صاحب حماه وكان نجابا يحب العلماء والفضلاء وكان
 عنده جماعه لهم رواتب نفيسه مثل سيف الدين الامدي بن
 بكرى حماه صنف يار كما جمع فيه جملة من المواضع واسامي من ورد
 عليه واقام عنده وتوفي بحماه ودفن عند ابه وقام بعد
 ولده الاكبر ويسمى الملك المنصور ملج وسماه وكان له الملك

سنة الدين للمدي
 صاحب التاريخ

در اقامه

الجسر ومعه بعول عليه جلا خسر فعثر البغل فبعد الشيخ
 من الهير وقال يا فتية تعال نجيت فقال عادي فعاونت حتى
 ونما الجمل على البغل وراح البصراني ثم مشيت خلف البغل
 الى العقبيه فجاء الى دكان الخمار فخط اكل وفتح الزنر وقلب
 لبيها واذا بهما قد صار احلا فقال له الخمار وكل هذا حل
 فبكي وقال والله ما كان الا حمرا واما انا اعرف العله
 ثم ربط البغل في الخان وعاد الى الجبل وكان الشيخ قد صلي
 الطهونه المسجد الذي على الجسر وقعد يسبح فدخل عليه
 النصراني فقال يا سيدي اشهد ان لا اله الا الله واسلم وصار
 دكروفا نشه

حكى عبد الحميد خادمه قال لما كان يوم الجمعة نزل صلى بحام
 بعلك وهو صبيح البدن نجاه داود المولى وكان يعمل الموتى
 فقال له وحك يا داود انظر كيف يكون عندنا يوم داود قال
 يا سيدي كلنا عندنا خفا ورك ثم بعد الشيخ الى العفان
 وكان قد امر النقر ان ينقطعوا صحرة عند اللونه التي كان
 ينام تحتها وعند ما قبر وكان قد بقي فيها مقدار نصف ذراع
 فقال لهم لا تطلع الشمس الا وقد فرغتموا وبات طول
 الليل يدللها صحابة ويدعولهم ويقول يا سيدي فلا فيه
 اجتنت بهاء الموضع الغلابي واعطيتني شره ماء فشرتها وطار
 احز الى وطلع الصبح فصلي وخرج الى الصحرة كان يمس
 عليها ويبل مسبحه وقام النقر يقول الصحرة وطلعت الشمس

وكان صاحب رياضات وكرامات ومجاهدات ولم يتم لأحد من الناس
تعظيم الله تعالى ولم يدخل حسدا ولا لمس يده في لها دارا
ولا ذرها ولا لبس طول عمره سوى القلوب الحام وقلنسوة من
جلد حدي وكان الملك لا يجد صاحب جليل يزداد الله
وكان يقول له انت نظم وتفعل وتصنع وهو يعقد اليه
وكان له تكبير اسمه توبه وكان من الصحاح حلق محمد بن
عمر بن كوزي الواعظ قال سافرت الى العراق سنة اربع وستمائة
وتحج فلما كان يوم عرفه سعدت جبل عرفات واذا ما الشيخ عبدالله
تقاعد على الجبل فسلمت عليه فوجبت لي وقعدت عنده الى
قرب الغياب ثم قلت له ما تقوم بوضع الى مزدلفه قال
اسبقني انت فلي رفاق فنزلت من الجبل وايتت مزدلفه
ووصلت مني دخلت مسجد الجحيم فاذا ما الشيخ توبه خارج
من المسجد سلم علي فقلنا ابن الشيخ نازل ظنا مني انه حج معه
فقال ايما شيخ قلت عبدالله قال قال فقلت بيحكى فقلت
قلت مبارك فمزم بيدي وبكى وقال والله حدي ابن مني فقلت
يا ايتد الباهجه على عرفات وحدثته اكرامه ورجعت اياها
بعد اذ فلما علا توبه وحدثت الشيخ وحدثت انا الى الشام
فعبتني الشيخ وقال لا تغد الى مثلها فكانه كره ان تغد
عنه بكرامة حال حياته ودلر قاصي كل منوع النفع انه
كان يوما عند الجند الا بعض على ثورا وقت الحج واذا ما الشيخ
عبدالله قد جاء منزل ثورا وتوضي واذا انصرتي عابري علي

عظم كرامات
الشيخ عبدالله
البيروني
رحمه الله

اصحاب اصحاب صاحب اهل فعال مظفر الدين واصحابه بما ولاي
 مع عظيم فان ثبنا قد امهم المغزونا ولهم الان كلون حمله جانيه
 فاذا قرئوا فقولوا لم طريق الى الموصل فانهم يطلبونها فلما قرئوا
 منهم فتح لهم طريقا مواليا وجوههم الى الموصل وساق على
 اربل خلفهم الى الشط فزمو انفسهم في الشط وغرق خلق كثير
 الا من سالوه في ردق او كلك او غير ذلك الجسر وعاد صاحب
 اربل فنزل بذلك المغزى السير على جانب الشط الى حين راجع
 عنكم ما يروى وعادنا لا يقال ونصب الدهليز والخيوم واقطع
 بلاد الموصل واقام عليها الملكا فورا لئلا يعطيها الا ما حصره الا
 لعاكز عظيمه وسير اليه الملك الا سرف يشفع في صاحب
 الموصل فزج صاحب الموصل من غير صلح مع صاحب الموصل ٥٥
 وما كان وقعه التماس من الملك الكامل والافرنج
 فلان يوا عظيمه يوقف وقعه للخيوم قبل الملك الكامل منهم
 عنه الف نفقش الماس من جنينهم وسلاحهم التي العبيد
 ورجعوا الى مخيمهم منهنين ٥٥ ~~ويقال~~
 الملك العظيم مبارز الدين المعتد عن ولايه دمشق وولاها عمر
 خليل ٥٥ ~~ويقال~~ في الملك العابد الملك العادل
 كان قد سيره الملك الكامل الى الملك الا سرف فطلب حبه
 فأتى من الموصل وسجار ودقن بسجاري تربه عماد الدين
 ٥٥ ~~ويقال~~ في النسخ عنده البوابي
 اسد الشام واصله من قرية من قرى حمله يقال لها بون

وفاة الشيخ
 عبد الله البوابي
 رحمه الله

فالمغاه بعد رجس و برز دهلين بطاهر اربيل و اطعم عساكره
واسمهم و جهرو و حشدو لم يتوقف و تقدم و قطع الزاب
الى بلاد الموصل و كان الملك الاسف من مشدق بدر الدين
لو لو فاجن لعز الدين اسل صاحب دار الاسناد اذ ان و عسكر
واقر من دار سمايه فارس و امكن صاحب الخيزره و صاحب
امد و ماردين و برز بدر الدين من الموصل بجناك و ابا و الخد
و سلم مظفر الدين بالفقو على قريه بابور فعمل الحالكين و صاد
الاملا و جرى بهم مال عظيم و اكرت ميمنه صاحب اربيل
و ما برته و استغنى الصحنه ايضا و دخل بعض المهتمين
للاربيل و اكره عبر الزاب و لم ين مع مظفر الدين الاملا
و جاءه من حلقته و كان يستأجر حلقته التجار و الحمد
لم ينكر عنهم فاشاق النفر الخير الذي معه و جعل على صحيفه
الموصل فكريهم و وصلت حلقته الى حلقته بدر الدين ففر
طعنا بالراح و ضربا بالصباح فولا بدر الدين عاريا و تقرب معه
وساق مظفر الدين محبذاته انه لا اجانب للشط فاشاد
لا مكنه الشط فوصل اليه فكتب فيه و دخل الموصل فزول
مظفر الدين على ينوه ليا اخر النهار و قد عادت عساكر الموصل
الذي سافت حلف عسكر اربيل و مهم الامر عاين اسل الاشرقي
فلا عايتو صاحب اربيل نازلا بازا الموصل بعثت اراهم و طلب
عالمين بدر لحيه الجبل فقدم لاربع عالم اسل الاشرقي
و عساكر الموصل و ساقو على صاحب اربيل و لهم جمع كتبه

167
واراد الملك الاسباني ان يرمى بوجه الدين في الجب فشفع فيه الملك
المعظم فاطلته وسار الى دمشق وحسن الملك المعظم اليه
واشركه العقبه بستان جوس واقام به ٥٠٠
ويقال ما قبل صاحب سجاد اخاه فار الملك الاسباني
اليها واخذها وعوض صاحب سجاد بالقرية وقسمها
فصل الملك المعظم مطرف الدين في بلاد الموصل وذلك
انه لما نزل الملك الناصر من عود سنة خمس وعشرون سمانه
وحلف اولاد الملك من مطرف الدين في بلاد الموصل لان مطرف
مطرف الدين يزوج ابنته باني بن مالك في بلاد ساه صاحب الموصل
وبما الملك الناصر وعاد الدين في كل مجمع بدر الدين لولو الامراء
واكابر الموصل وحلفهم لان الملك الناصر حديعة منه وسار
وكان عاكس في العقد فسلم اليه فاعلج الملك الناصر
قلعه العادييه وهدمها واطاعه جيل العاديين الى
الملك المعظم مطرف الدين وعلم مطرف الدين ليريد الدين لولو ملك
الموصل نفسه فانه قد اقام لير العاديين حديعة يستتب له
بجزيرة الدين لولو عسكر الموصل مقدمه عاكس بدر الدين
مخرج اليه عماد الدين في كل مجمع وحشد وكان بجيلا
كلما طلب منه الجند بحفهم بقول وزيره الى عدا بلما ضرب
المصاف على القند مع عسكر الموصل فاذا لزل يخل فاحل
بعضه لهدم من عسكره وقالوا الى عدا بلون ايجل فيا وعلم لير
مكره وانهم لا يرا طالما مطرف الدين مستغرابه واستجوابه

سنة سبع وعشرون مائة

بينها توفى الملك طاهر بن محمد خوارزم شاه ما تجزوه على ما ذكرنا
وفيهما من عماد الدين المستطوب علي الملك الاشرف وعات
في بلان وساعده صاحب ماردن وكان وزير المستطوب
كما ان عماد الدين في دار الملك الاشرف وتول على ديسرود
الملك للمصاح صاحب امد ودخل على الملك الاشرف وصاح
بينه وبين صاحب ماردن وعبر ان المستطوب على نصيب
وهي فاكس الملك برصه ما من الملك الاشرف فتمر الماعلى الازهر
موجها وكسج اليه بجمعه فكسر الملك طوب واخذ منه
فان مستجرا نصاحب سهار وقصد الوصول الى مطرف للدين
صاحب اربل فاعطاه صاحب سهار نيل اعفوذ حلها وكفها
فان رايته مزار الدين لو لو صاحب الموصل بعد ما دارس
لرصره من معه محماه وقابلها الاشرف مدا فحلف له مزار
ان يعطيه ما لموصل خيراتي فارس او بيلته من التوجه الى
اربل فلم اليه نيل اعفوذ توجه معه الى الموصل فانزل
مدار عظمه وخلع عليه وبالغ في الاحسان اليه
عليه بالثيوم وفيه وسيره الى الملك الاشرف فادخله
جبه جيران الى ان الملك جلده القمل رات بلحمه وكان
نور الدين عماد الدين صاحب قزوينيا قد اتفق معه واعتقد
الملك الاشرف وبعث به مع العلم فاسف الى قزوينيا واعاد
وعلقه برجليه حتى سلط العلاء الدين عاصم سيف

السلطان وامرت بقتل من كان معتقلا خوارج من الملوك وابنا
 الملوك مقدار ابي عشرين ملكا وخرجت من خوارجهم وحبسها
 من قدر على الخروج ومها خزائن السلطان وحميمه واولاده
 وسافرت مسرعة الي ان وصلت قلعه ابلال وهي من امهات
 فلاح ما زندان واما السلطان فانه لم يزل سايقا مهتما
 لان وصلها بود ولم يبق بها الا اساعه واحده رجبا تكرر قلبه
 وخواست في ليله وسار الى مرج دولت من اعمال همدان
 ومعه من قبايا عظامه المنقره ما يزيد عن عشرين الف فارس
 فلم يتبعه الا وقد كفت العدة والمخدول واحد قومه كالمطوي
 الاستدانه فقاتم بنفسه ونزل القتل كل من كان في حبيته
 وكجاية تقريته الى الجليل منها الى الاستدانه وهي اسع
 ناجيه ما زندان ذات دربندها ومصانق تم سار
 منها الى جافه البحر واقام بقره كهر المسجد ويصل اليه امام العزبه
 الصلوات الخمس ويقرأ القرآن وهو يكي فلم يلبث حتى كبره
 البارها فركب السلطان مركب ووقوفه بالنسب
 وحاضرت خلفه طائفه منهم وصد لهم عن الماعن ان يلقوه
 في بحه البحر وكفته على ذات الجنب قتال سبحان الله الملك
 لم تنل من ملكتنا مع سعه الارض قدر ذراعين ندفن فيها
 فاعتبروا يا الولا ابصار فلما وصل البحر سربد لك واقام بها
 طويلا وجيدا والمرض يزداد به لان ترفنيها فليس تاسر
 كان معه ودفن بالبحرين فاعتبروا فانها عبرة سبحان الله عارضا

از طيحه
 لهذا السلطان
 من الضيق وكيفية
 ماتت

التي تزيدها الف وثمانية مائة واربعمائة سلطانى ولم يقدار
 ما تقوم الاربعماية من العاكر واريديتوني الدما سفة عن الامم
 وخرجون الى الجهاد بانفسهم ويكون لقادرا ولم يصبك الى باليس
 بخلاف وحامهم وعدن جوبهم مجلس في الجامع وقرا الخطاب عليهم فاجابو
 بالسمع والطاعة وشرعوا بحزرون فلما اهل ركابه في المساجل
 فاعدا الاما مل وكانوا معدون لان لكل مقام مقال
 والهروب حال فلما علم منهم المحرر الخرج وعدم النفع احد
 منهم الخمس والتمس من اموالهم ونزل على نيساربه وقصها عنوه
 ثم سار الى النقر فبقيت لهدمه وعاد الى دمشق بعد ان
 احزب بلاد الفرنج وفيها الياس الملك
 المعظم القاسي رلى الدين القباذ الكارنه وكان في قلبه منه
 حزازات وكان ينفه اخوف من الملك العادل ان يوقع
 به واتق موت العادل ومرض سنت الشام وكانت قد اوصت
 بدارها مدرسة واحضرت القاسي رلى الدين والشهد واثمها
 عليها واوصت الى القاسي وبلغ المعظم حضر عليه وقال كخسر
 لبادار عني من غير ادى ويسمع كلامها وكان القاسي
 احضر جابى المدرسة العزيزيه وطلب حسابها فاعطى له
 النول فامير يفره فخرت من ربه كما فعل الولاة فوجد المعظم
 سببا الى اطهارها كانت نفسه وكان الحال المعرى وكلمت
 الملك وهو عدو القاسي فجاد جلس عند القاسي في مجلس الحكمة والشهد
 جازون والمجلس يحفل فبعت الملك المعظم مع الرمر عداد الدين

واقعه عجيب

ومضى لاجاه واقام بها فبعث اليه الملك الاسرف منشورا جيشا
 وبلاذ كين معها الخلع الجليل فوجه الى الملك الاسرف
 فادبه واحسن اليه فصار يركب بالثنيابه ويعمل لهداية
 عظيمه ^{١٠} وبني سحران بلدت الفرج دمياط وذلك كما
 ضا يتوبها وطهوا الحادق وصعب اهل دمياط وقتل القوت
 عندهم بحت اكلوا لبيته وعجز الملك الكامل عن نصرهم ووقع فيهم
 للوباء والقنادر اسول الفرج على ان يسلموا اليهم البلد ويخرجون
 منه بالمال والموال واجتمع الاتسا وجلفولم على ذلك فركبو
 المراكب ورجفوني البر والبحر وفتح اهل دمياط الابواب
 فدخلوها ورفعوا اعلامهم وصلبواهم على الاسوار وعذروا بالهد
 دمياط ووضعوا فيهم السيف قلافا سرا وباتوا ملك اللبلاء
 بالجامع يخرجون بالنساء واخذوا المنبر والمصاحف ورددوا
 القتل وبعثوها الى الجزار وجعلوا الجامع كيبه وكان
 الشيخ الصالح ابو الحسن فقتل بدمياط فالوعنه يقيه
 هذا رجل صالح من مشايخ المسلمين نازي اليه القنادر فاحضر
 له ووقع على المسلمين كايه عظيمه وبكا الملك المعظم بكاء
 شديدا ثم اخذت العساكر عن تلك المنزله وقال الملك
 الكامل المعظم ما في مقامك لها ما فابده المصلحه ان
 تنزل الى الشام وتشتغل خواطر الفرج وتستجلب العساكر
 من الشرق وتسلم المعظم الى سائر بلاد الجوزي الواغظ بدشق
 ان الحرس الناس على الجهاد وتعرفهم اني كتفت بلاد دمشق

استيلا الفرج
 لعنهم الله
 على دمياط

هذا الملك المعظم
 ال...

الفتح مديا طحان على نفسه وانشار عليه سماح الدين ^{عليه السلام}
 بالرجل الى اثمن طحان وذلك ان علي كان من اكابر اسداه
 الاكراد ومن شاد اليه وكان ذا عقل ديني فاقنم علي بهم
 ومنهم كل وجه فاما صيانه على عرضه ودينه رخصا على
 الاسلام في ذلك الوقت فعرف المدة الكاملة للصورة فرحل
 للاثمن وبعاهم ان يدخل القامه وياخذها من الاموال
 وتقدر اليه فلما وصل المدة المعظم وعلم ان حال فقال لا بأس
 عليك انا اني كنت في الاسر فزيت المدة المعظم اخر النهار
 رجلا الى اوطان المشطوب ووقف وقال قولوا لامي ^{عادل الدين}
 بركن لبيد وكان منهما صعبه ومولود تديبه فخرج عماد الدين
 مسرعا وركب بغر صباغات وسلك قومه حتى واعد به عن
 العسكر وقال له المدة لا تشرف قد طلبت تفسير اليه
 الساعة فقال له اني رجلى صباغات ولا معنى احد من علماني
 ولا معنى تنفقه فادمي احد احد مملكته وقال اعطيه صباغ
 والى دساتي كان حلف المدة المعظم وركدار وجيل
 وقال لها اني مع خدمتك واعطاه خمس مائة دينار وركب
 به جهجه وقال له جمع مال الحقل وسار به الموكلون
 ورجع المعظم الى خيمته ووقف حتى جهز جيله وتقلد علمانه
 ولم ينس له جيتاد لهذا وكفه به وعاد المعظم الى دهليز
 رجاليه المدة الكامل يقبل الارض من يديه وحماف
 الفار رخصا عظيمًا واجتاز لى المشطوب بطامر مستوق

النساء المجذرات والجابر والحصان الى الصخر فقطعوا شعورهم
ومزقوا ثيابهم وحججوا نساءهم ونزكوا اموالهم وما شكوا ان الفزع
نصبتهم ويوجه بعضهم الى مصر وبعضهم الى الكرك وبعضهم الى
دمشق حتى ركبوا دوشى شاه ومات خلق عظيم من العظمى
والتعب واجمعا وكانت رزبه لم يتم في الاسلام مثلها ونسب
الاجلال التي كانت لهم بالقدس وبيع قطار البنات عشر دراهم
والنحاس الرطل مفرغهم واكثر الشراية دم المعظم من جلته
في حجب جلاله نجبا واحزاب القدس المحرمين
ولم بعدره لهدوئهم بالذبح حتى قاضي الطور في ذلك
مردن على المذبح الشريف مثلما علي ما بنى من روع

كأبج
فماضت دموع العين في حيايه على ما مضى
عصونا
المنفدم

وقدرام على ان يعنى رسوه وتتم على اشم بدم
ثقلت له ثلث يمينك خلفا لمعتراودا صب آدم
فلو كان يمدى بالمتوس فدينه بنفى هذا الفن
في كل علم

ويهما نبي الممدك المعظم الربيع على الكس اجلس المطوب
الحكاري من مصر لانه كان قد اتفق مع الممدك العيايز لم يمدد الملب
العادل على الممدك الكامل واستخلف امرا الاكرلا وكان جسيما
عيز عسكر مصر وقوته فلما علم الممدك الكامل ذلك وهو قبالة

٧٧
وكتبت والغدر فبيع ومن سلطان الاسلام افتح فان كنت
تؤمن ان الملك اربكته نال احسان كان غير امرل فيسلم
يال خان الي لا جازيه جتنا للديا والافسوف تشاهد
منى ما تفرنى به فحصل عند السلطان من الرعب ما خابر
قلبه وخوف قلبه به واعتقد انه لو لطف جنكحان
لم يزد ذلك الا طمعا فيه فتماسك وتجلد وامر بتفقد
الرسائل فقلوبها من صلها يعرف دما الاسلام
واجرت كل نقطة سبيلا من الدم الجرام ثم اعتمد
من المديبر الودي لما بلغه مير جنكحان اليه امر
بعمل سور سمرقند ودفن على ما قبل ملات فراجع ثم تحنه
بالرجال وجعل السلطان من حافه جيون من غير ما
ولو اقام لتصل اليه الجموع والغنائم كان قد جمع خلقا
لم يرمثه كثرة لكن قضى الله اعلبه امر وانفد ٥

سنة ست وعشرون وخمسة

بها اخرب الملك المعظم القدس وكان قد توجه الى اجيه
الملك الكامل بديباط وبلغه ان طائفة من الفرج على عزم
قد صد القدس فاتفق الامراء على خرابه وقالوا قد حلا الشام
من العساكر فان هذه الفرج حكموا على الشام باسمه وكان
بالقدس الملك العزيز عثمان وعالمه ابنك صاحب عهد حبيب
الملك المعظم الهما تخابة فابتدئ في خراب السور اول يوم
بجم فوقع في البلد ضجيرة عظيمة مثل يوم القمامة وحسرج

96
وكان اهلاً لذلك وبيها قدم قدم صبحي الدين شكر من الترف
الى دمشق وكان الملك العادل قد نعم عليه ونفاه الى الرز
فانام ماسد الى انبات الملك العادل فطلبه الملك العادل
فوصل الى دمشق فنزل في بيت رانس على المهيدر العفرائي فخدمه
وكان قد قل نظره وحسب اليه جميع الكابر دمشق ونزداد

الاخدمته وتوجه الى مصر وبيها توفي

السلطان علاء الدين كادوس صاحب الروم وكان جباراً ظالماً
ساعاً كالدماء وداها ما اخوه كيقبل في سلطنه مكانه
وما عاد السلطان محمد خوارزم شاه من العراق
لما ساور واثام بها من مدبر احوال ملكها فبلغه ان التار
الملايخ فاصدر ما دراهم النهر فوافقه رسل جنك خان
ولهم محمود الخوارزمي وعلى خواجه البخاري وسهم من الهجات
هدانا الترك من بقدر المعادن ونصب الخوارزمي ووافج الملك
واحد النشب والبياب التي تشبه طرود لوخذ من صرف الجدل
الابيض وبيع الثوب منها بمصر وسار وكانت الرمال
سئل على التهنئة بوصول السلطان وسلامته وعون
الى خوارزم وطلب المسالمة والموادعة وسلول طرق المجاملة
وقال ان الخان الخبير يسلم عليك ويقول ليس كفى على عظيم شانك
وما بلغت من سلطانك وانقاد حكمك في الامايم وانا ارى
ما الملك من جملة الواجبات وانت عمري مثل اعز اولادك
وغير خاف عليك ايضاً اني ملكت الصين وما يليها من بلاد

وودي حدا من اباد الصلاة على الملك العادل المجاهد
المرابط فليجف حفص الناس لم يحلف سوى الخليفة و صلوا عليه
صلاه الغائب وكان الصالح اسمعيل و اخوه قطب الدين احمد
بدمشق فامر الصالح بتوجيه الى بصرى و قطب الدين الى
مصر وكان له من الاولاد سبعة ابناء هم مدود و الخلد
والاشرف و المعظم و الاعد و الفايبر
وسها بالدين و اللهور و المعصب و الخاضع
والصالح و ام المملوك و سمر الملك و محمد المر
و سعي الدين و قطب الدين و الفاه و خلد
و كان اصغرهم و لما دخل رجب رد الملك المعظم المنصور
و ضم الحمر و اباح الخواطي و رد حبيبه ما كان يد ابطله اوده
و سار الى ايباس و سير الى الصارم البيهقي في تسليم الحمر
فلم يجبه دن ان قدر اكال معه ان يروج بنت اساده
محمد الدين سر كس بالملك العر عثمان و عطيته بلاد سر كس
فاجابه الى ذلك روج للعرب سر كس و اعطاه بلاد و
بايباس فقلعه سر كس و بعث اليه الملك الكامل بالخلع و العيد
و قال ادركني و حيات الفرج منزلو بشارد اساح و اطول له
المسلمون انجيام ثم رجع عليهم الملك الكامل فكرمهم و قال
منهم خلقا كثيرا و نزل صارم الدين القمي و اولاد سر كس
و ناصر الدين و معاوية فاكرمهم بالملك المعظم و خلع عليهم و اعطاهم
اوطاع بتلهم و صلوا صارم عنده من اكرامه و اكرمته اليه

قد اندفع من من ابدى المنور وبلغها وناه الملك العادل
ورجعا الى دمشق وبيها تولى الملك

العادل سعا لدر ابو بكر محمد بن ابي بولس سنة تسع
ولس وعسرا به ملك من بلاد المروج الى هذان واجزوه
والشام ومصر والحار واليمن وكان
بتا حليقا بالملك ولرفعد ولبيه رانه مع حسن الخلف

وحسن يدبر حليقا رجيما صوحيا مدمر الملك على الوجه
المريض عاد لا طر حجاج بلان من الفساد والحجور والحواطي
والصناعات والملك من كان غلاما صراخدا المال البيلد

ولا يدري به لحد ويفرقه علي ارباب البيوت ولما بلغه
ان الفرنج ملكو برج السلسلة بدمياط اقام مريضا الى
يوم الجمعة سابع جمادى الاخرة على عاليتين لم يعلم بموته

غير انهم الذين انخلا على فارس بطا قد طير الى المعظم
نابلس فوصل المعظم الى عاليتين واحتاط علي الحواطي وصبر
العادل وجعله في محفة وعده حادام يروح عليه وقد فرح

سكان المحفة ودخل به دمشق والناس يتزلون وسالون
الارض فقام المحفة والحادام يرمي الى الملك العادل ودخلوا
به القلعة وكتبوا موته ومن العجاس انهم طلبوا له كفن فلم يقدروا

عليه فاخذ وعظامه الققه من فارس وكفنوه بها واخرجوا
قطن من نخله وكفنوه به ودفن بالقلعة فلما دفن قام المعظم
والملك على راسه وشق اقواسه وعمل لها العرا لفته انام

ورحل المدد الاثر بعد يوم لعائنه وعسكر حلب ونزل
باب بزاعه وقدم العرب من يديده واددتهم بامر آكار
متد حاسا من حشرون الالهى وعسكر بجلى وان لمدان
والمبارر حطلم ووصل عسكر الروم الى الساجور ونواقع
اليزك والعرب من ابيهم وللا سرا الذي ذكرنا تردتهم فلكسر
نزل الروم ونوا الى الرعب والهريبه حتى اهرم جمع عسكر الروم
والعرب والمخفاف من عسكر حلب في انزلهم فوجج صاحب
الروم الى بلاد والا فضل الى سمعات واسترد المدد الاثر
رعبان قتل بالبحر واعطاهما الطغريل اباك وبعث المدد الاثر
سفن اللس من بلاد والمبارر حطلم وجمعه اهرم امرا
حلب وحلقها بجد الى عبيط وفي هذه السنه
خطب المدد الصالح محمد بن ابي صاحب امداد صاحب الروم
وقطع خطبه العادل وفي عسكره الاخر اخذ الفرج برج
السلسه دسماط وارسل المدد الى امداد الروم بسج
التنوخ الى المدد العادل خبره ويستفرجه مذق
المدد العادل يد على صلهم ومرض وفي حادى
الاخر التقى المعظم الفرج على العمون فلكسهم وقتل منهم
مقتله عظيمه واسر من الداويه مايه فارس واخطم
القدس ولس اعلامهم وبيها وصل رسول حوارم ساه
لا المدد العادل فبعثه الجواب الحبيب المدد العادل
وكمالكس حليل باصى العسكر فوصلا لمدان فوجد حوارم ساه

في ربح الأول منها نزل الفرج على ديباط وكان الممدك العادل
 على مخرج للصفر فكتب بنفسه ودار على العادل مثل الجاشن
 يقول الحفوة للدار المصرفة للفتاح فقد قدمها للعدو
 حاليه من العاكر وحض على عماد الدين المصطوب
 وعادل الحمدي في سرعه السير لانهما كانا من اكايدر
 الاسراء ونم نثار اليهما واقام الممدك المعظم في الساجد
 بذكر الشمام قبالة الفرج وانشار الممدك للعادل الى
 الممدك المعظم بحراب قلعه للطور ليتوزر منه من الممدك
 والعدو على حفظ ديباط فتوقف المعظم ونفى ابائا اريد جعل
 الى ايده فارصاه بحال وبلاد بمصر فاجاب ونقلها كان فيه
 من العدد والذخاير الى العدم والركل ودمشق وفي
 ربح الاخر كسر الممدك الاشراف مملكا الروم ليمتدوا في سببه
 ان الممدك الاشراف جمع عساكر الرق وعسكر حلب ووصل
 بلاد الفرج ليشغلهم عن ديباط ونزل على حفص الاكرااد صاحبنا
 وكان الممدك العادل قد رحل من مخرج الصفر الى عالقين
 فخرج ملك الروم ووصل رعيان بريد حلب وانفق معه
 الممدك الاصل هو الممدك صلاح الدين صاحب بيمصاط واهده
 رعيان ونزل بامشرف فلما بلغ الممدك الاشراف عاد من بلاد الفرج
 الى حلب ووصل ملك الروم اليه في مدينته وبعدهم بعض عسكره الى
 برعه فشر الممدك الاشراف الممارر حطاح ودمشق الحلبني

مخلدون فتناسلون بها فقال الشيخ ان الخليفة اذا بولج في
 ميد اختلافه بولج على كتاب الله وسنة رسوله واجتهاد
 امير المؤمنين فان امضى رايه جاز في امه لا صلاح امه
 لا تندرج ذلك وعاد الشيخ سها بالدين والوجه على
 حالها وعزم السلطان على تصد بغداد وسير امامه
 للعساكر ما ضاقت بها الفضا وسار وراهم تو معان
 لهم باطع في بغداد فنزل عليهم بالعقبه تلج طم اماط الارض
 وعطى الخ الى داجيام ودام ثلثه ايام فقطع البلاد وتم
 الهلال حلقا عظيما من العتاكرو وملت ابحال باعربها
 زلفت ايدى رجال وارجل لغزير ورجع السلطان خائرا
 ندما على رجوع الشيخ سها بالرشا تلمذ ابحاله وقد اتاه
 مستشفعا بالله وكتابه للمعز بن ول الاحبار النبويه وكان
 السلطان قد اعند من اقامه التاموسس مها ضرب نبويه
 دبي القويين وكان يفر للسلطان حسن في حال الصواب
 الخمس اسوه بانى السلاطن الجوقيه فلما قصد العراف
 تركها لادلان السلاطن يضربونها في الاقاليم التي سماها
 لهم على ابواب دور السلطنة وجعل لنفسه نبويه دبي
 القويين واهنا تقرب وقتي طلوع الشمس وغروبها ففعل
 لها سبعة وعشرين بدبه من الذهب مرصعه بانواع
 الجواهر ومن اول يوم اختير لضربها على سبعة وعشرين الكا
 من الامم الملوك واولاد السلطان ومصد من الجوقيه

بالاسرى الى دمشق وكان يوما عظيما ~~X~~ وفي عملها
 عن السلطان محمد حوام ساه على فخذ العراق طلبا ما كان لحي
 سلوق من الحكيم من الحكيم والملك بعد اذ ترددت الرسائل
 ذلك مسارا فلم يجها خليفه الى ذلك لعله باخلف السلطان
 من الشواغل وانصاف الى ذلك ان السلطان سير سبيلا الى
 ايج قدمو سبيلا جلال الدين صاحب الموت عليه فساق السلطان
 من راء الهنر بعد ان رتب فيه العاكر والمقدم وطلب
 همدان بعا كرتلا الغضا فوصلها وقد وصل اليه السبع
 سها بالسرور ردي رسولاً من الحلاوة مدخل على السلطان
 ولا يعلم من كرتان الشح وعلوم مرتبته وتقدمه على فضلا
 شاح محوره ما تبرج بحبب صده لم يره الا كرام لم يبره الى
 سابر الرسائل الواردة عليه من الدول ان توقف قايما في
 صحن الدار ثم اذن له بالدخول فلما استقر في الشح قال
 رحمه الله لمن من شنه الداعي للدله القاسم ان تقدم على
 اداء رسالاته حديثا من اجاديت النبي صلى الله عليه وسلم
 فاذن لها السلطان ذلك وجلس على ركبته تادبا عند
 سماع الحديث فذكر الشيخ حديثا معاه المتحد من اذبية
 العباس فلما فرغ من روايته للحديث قال السلطان ان
 ان كتب رجلا ثريا قليل المعرفة باللغة العربية لحي همت
 معنى ما ذكرته غير انيها اذيت احد من ولد العباس
 الاصلتم لنبو وقد بلغني ان انا حيس امير المؤمنين مهم على

ودخلت رماح الفريخ في مرامي الطور من كل ناحية فقبض
زقاق المسلم بالنفط فاجرقه وقتل عدة جماعة من اعيان
الفريخ واستشهد في ذلك اليوم الامير بدر الدين القاسم الهكاري
وسيف الدس مرزيان كان من الصالحين الراجوا وعلق
المسلمون باب الطور وكان بالطور ابطال المسلمين وحصارهم
الثام وفي هذه الواقعة نزل الايتين الحلي

قل للخليفة لا بالتعساده لها الى الفضا صدور ابراد
وق الفريخ كحر الطور قد نزلوا لا تغفلن محصر الطور بعداد

مرجل الفريخ الى المينعكا وجا المعظم وصعد الطور وبكا علي
بدر الدين القاسم واس مرزيان واطلق المال والجمع وطيب
قلوب من فيه وبيها مرجل الفريخ الى جزين من سور الميادنه
وقصد لراخت الهندك صيدا وقال لا بد لي من اهل هذا
اجبل فنهاه صاحب صيدا فلم يقبل وصعد في عس مايب
من ابطال الفريخ الى جزين فاحلوا بالبولادنه وكنوز الاشجار
ودرس ايجال نزلوا للفريخ بها وترجلوا عن جيولهم ليستريحوا
فقدت عليهم المقادنه من ايجال واخذ وجيلهم وقلوبهم
واسر داس لراخت الهندك ولهرب من قتي منهم لحو صيدا وكان
معهم رجل من المسلمين يعرف بالجامس قد اسرده فقال
لهم انا اعرف الى صيدا طرقا سهلا فقالوا ان فعلت اغتبال
فلكم اوديه وعمره والمسلمون ظلمهم بعاون ديارين
منهوانه قد عرفهم فقاوه ولم ييئت الى صيدا سوى ارباب دجاوه

مصر ونزل الملك العادل والمعظم علي بن ابي طالب حبر الفريخ
 من عكا ومقدمهم ملك الهند في خمس عشرة الفاً وكان شجاعاً غامداً
 فنزلوا على الجالوت ومعهم جميع ملوك الساجل فلما اصبحوا ركب
 الهند في اوابهم وقصد الملك العادل وهو على نيل مسان
 نظر مرآي ان لا قوة له بهم فتأخر فقال له المعظم الى اين تمشيه
 بالهيبه وقال له بمن تقابل اقطع الشام ما يملك وتزلت
 اولاد الناس الذين يرجعون الى الاصول وساق بعد التزعمه
 عندي فاجاب الهند الى مسان وبها الاسواق والغلال
 والمواشي شي لا يعلمه الا الله تعالى فاخذ الجميع وارتفع الملك
 العادل الى عجلون ونزل المعظم من ابلوس القدس على عقبه
 البرج ونزل على القدس وحل الفريخ طاب ليل فصرير المعر الدرب
 وسار العادل فنزل راس الما وصعد الفريخ من عقبه الكرسي
 الى خزنة اللصوص والجولان واقام اولته ايامهم يهبون ويقولون
 دياشرون ثم عادوا ونزلوا العوز وبعث العادل انقاله الى
 صهي ونسائه واقام على راس الما جرداً ولما نزل الفريخ
 العوز حل العادل الى عالقين وقصد الفريخ الطور في
 يوم لمر الصباب فاجتس اهل الطور بهم الا ولهم عند الباب
 قد الصقور ما حرم بالسور ففتح المسلمون الباب وخرج اليهم
 الفارس والراجل وقالوا لهم حسي ربيوهم الى دبور ربه ثم طلع
 الفريخ ومعهم سلم عظيم فزحفوا من ابيده ما ربح مسوق والصو
 السلم انشور فقاتلهم المسلمون فتالالم بتجربة الاسلام سلمه

وكان في دولته من ارباب العاجم بها الدين شداد والشرف
 الاثغار والشرف النسابة وكان يلجأ للغبيا وكهف اللقرا
 ويفقد لهم وكان يتوقد كآء وفطنة تونة بعلم الذرب
 ودقن يتلعه حلب ثم نقل الى المدسه التي له فالتراب
 التلعه واقام بعين وله الملك العزيز محمد وجعل منها الملك
 طغريل الحادم اباه وعزل وزيره مسالديك لعل الموصلي
 واقام انا بك اسر الملك العزيز احسن قيام واستمال الملك
 الاثري وحفظ الملك احسن تدبيره القاهر وسما
 تولى حصد الدوله من هجر اسار منقذ وعمره اسان وسع
 نصف شمع السلطان حماره نكاحا فضلا اصيلا وجهه احد
 للملك والامر والامر

Institut kurde

سنة اربع عشر وستمائة

فيها سير الملك العادل ضد الدين سح السوخ الى بغداد
 رسولا ثم حرم بعد ولده محمد بن يوسف رسولاً من الملك
 وفيها استخرا الهدنة من المسلمين والفرنج وجاءت العادل

المحمدي
 او زكي

جاءت بمحمد السلطان عليه السلام من المشرق فشققت منها غيلادون
الزيتان وقد جعل بينهما اللبيل واسفلوا النارا ليزان
وساروا تحت ظلام اللبيل فتكررت قلبا السلطان منهم رعب لانزل
وعاد الى بحر قند وهو فيهم عظيم بما راى من عالم وصبر لهم
سنة بلا عشرى سمايه

فيها توفي الشيخ باج الدين ابو المهر بدر الحسن العمري
البعدي المولود وكان مولده سنة خمس وعشرين مائة ليل القنفذ
من شعبان وافهم دمشق واختص لغز الدين فرخ شاه وولده الملك
الامجد صاحب حلب وكان حسن العقيدة طيب الخلق ايتام
الاسان من مجالسته وقرا عليه الملك المعظم على كتاب سيبويه
والاصحاح والجماد وكان منى من القلعة راجلا الى دار ابي
التمائم ابطه وكان عالما سون الادب وله سماعات
عالية وتصانيف كثيرة وصدقه فضلا من البلاد وقرا عليه
العلماء الكرام ولورده بسوق دمشق تقاسون ورواه جماعة من القراء
وفيها توفي الملك الظاهر عارضا الملك المظفر صلاح الدين
لوسفر ابي صاحب حلب ولد له سنة ثمان وستين مائة
وكان مهيئا وله تعدد بالملك وسياسة وفطنة وكان
دولته معمورة بالعلماء والعضلاء فزينة بكار الملوك والامراء
وكان محضنا الى الرعية والى العاديين وحزم عظيم ورواه
والله ولما استقر الملك العادل بدمشق ضم اليه الامراء الطالعية
مثل سمون القفري والمبارز حطلم وسراستقر واصل فلبس

تكان مدغ السلطان من يوم الى يوم لما ان علم منه السلطان
المامله فاختار السلطان من عسكره سير الف فارس ليقصد
كتشولو خان وشار فوجد المهر حادرا فلم يملكه العنور الى
ان ذابت الجليد فغير وجهه في سيره وكان بلغ جنك خان
استيلا كتشولو خان على بلاد كاشغر وبلاسا قول وحصول
لوز خان في يده فحجرت اليه ابنه دوشي خان في عشرين
الف من صناديد التاتار الملعوبين ليمتد ارك اسره فيدينا
السلطان محمد ابي سيره اذا نته طليعه مجره نجله قد
اقبلت في عمار عظيم فير السلطان الحاد من عسكره ليكتفوا
عز ذلك فوجد دوشي خان جنك خان قد طفر بكتشولو خان واخذ
راسه ومعه من العظام ما ترك العبر اذ لها فتطارد الرماح
طول يومهم وبعث دوشي خان الى السلطان برسولا مصبول
كلامه انه يقبل الارض فنهى انه لم يقبل هذه الارض مستعبدا
طوبه بل خدمه للسلطان وهذه العظام من يدى السلطان
يحكم فيها كيف شا فان راى ان نعم يعصها على من ياشد
العالم والا فينسلها ويسوتها الى محيمه فان والدي
او ضاني يسلوك الاراب ان صادفت احد من عسكر السلطان
او نوابه فااذا ذلك مع السلطان واجابه السلطان ان
كان جنك خان قد امرك لئلا يقابلني فان الله تعالى امرني
ان اقاتلك فلما قابل للفريقان حمل دوشي خان على ميسره
منها تمزيقا وفرقها تفرقا وكاد يهزم السلطان لولا ان

92
وصولها إليها وقد وقع من كورخان الجانيه وملك الخطايه ومن
السلطان محمدس وقد لسه السلطان شيركسر ه
وهي احسروبايعه ليا ماجيه كاشعر فاحد مدد و خان بزم
لكلا كشتلو خان قصد كاشعر والاسنيلا علي كورخان و اجابه
الي ذلك و نهض من قبالي و كساه ببرد كاشعر و اقتصاه م اجلتاه
على سرير الملك و كان كشتلو خان يقف من يده عند الاذن
العام موقوف كحاج فلما بلغ السلطان محمد ذلك ارسل كشتلو خان
يقول ان خان اكانيه قد كاص من جبالى بعد ان تزفه حصبه
السيوف فها حد مثل نكك بعد اذ كان باع عن سلطانيه
و قد كان رغب في المهاده علي ان يزوجني ابنته طوعا ^{حائز}
تؤف الي بما تجويه خزانته من الجواهر علي ان ازكومي
اخرات بلان فان اردت سلامتك لتسلك قبير الي تنه
و خزانته و امواله و الا بقدر جيتك بما لا بقدر تدفعه
ما جابه كشتلو خان جواب حاشع متذلل و بعث بالكتاب
تلك الاطراف و استعفى من تسليم كورخان مستشفا اذ صار
كورخان يضرع اليه و يقول ان هذا السلطان و اباه كانا
بكلان الي و سد لان الطاعه و قد علم كلا حدما كانا عليه
من الحكمه لي و حين ساعدته الايام رصبت منه ما مثاله
عنان ارويجه ابنتي وهي اعز خلق الله علي وليس بطلني
الان الا ليسومي الاذلال بالالموت و نه فرق له قلب كشتلو
خان و خشيانه لوسله اليه ببقى شبه عند التزل عليه فكان

من شذوار المتمر الملائغ الخلق الكفر فلما عاد التون خان
لما لجهج سير جنك خان الجيد والعماد التي كان يراها
در شر خان وزبان محس ثقل من يديه وعرضت عليه
استمشاط غيضا وامر بتقطع اذبا بالجيل وطرد ما و ضرب
رقاب من احضرا فلما علم جنك خان وصاحبه كسلو خان
ذلك الحال فوجهم على التعاضد وايدوا الخلاف والشتر
من العلاف فلما بلغ التون خان اجتماعهم وما لهم عليه من
المكره ولا شتر اسلم في استزداد لهم الى الطاعة لم ينج
في رسالته الاعتذار بالانذار والوعد بالوعد فلم يزد لهم
دعاده للانتقار الجيد التون خان واستجدوا والتفاهم
فكرهوا فتح كرهه وقلوبهم علىه ومقدميه الخلق الذي
لا حصي وانقلب برقبته وخلالهم الملام فتملوا فيها واملواها
وانصوى اليهم من اوشا سال الملوك واودا شها كل طامح في
مال وطامح ليامنال وصعف حال التون خان الي ان
راسلم مسالما ذنانعا بما تحت يده من المملوكية فاحابوه
لما سال واستقوا الامر من جنك خان وكتلو خان علي
قاعده المشاركة فساروا الي بلاساقون فلكاها ومات
كتلو خان وقام مقامه ولده وسعى لبقته فاستضعف
جنك خان جانبه لصفه وجري بينهما مراسلات ومعاينات
افضى احدهما الي الاستمخاش فقارقا وطلب كتلو خان قاتل
والما لوقصاحه صاحبها ملو خان المرسله خان واسف

91
وكان خلف من كل ما يورثه غلامه واحمد وراسه الى مطهر الدين
فارسه الى بعد اذ جعل بعد اذ الفرح الواو وكتب مطهر الدين
بالولي المخلص وعاد الى اربيل وجعل على الخرد واعطاهم وسار
لا امانهم ^{في} وفيها كان ابتداء امر الميرزا الملا عن
وذلك ان هذه القبيلة اللجينة تعرف بالتمزجي كان البراري
فالمع الصبي ومشتاهم في موضع يعرف بارعون ولهم طائفة
مشهورون من الزك بالشر والعدو وسبب ظهورهم ان
اولهم الصبي منسوخ دون سيرة سنة اشهر وقيل لجوبه
صورت واحد لا يفتح الا عند احوال المنيعة ولا انهر
الوسيعه وقد اتفق من بلاد الري ان سنة اجراء سوكي
اسم ملك جرد خان اي ملك يلكه عن التول خان وهو حاكم
الاظيم المقيم بطمناح وهي واسطه الصبي مستقر
الملد العظمى بها في ايام الصيف فاذا اقبل الشتاء بعد
لا تلك ما لي مشير الى تالي طيبه ساحليه معول
الوزن خان في جراسه ما خلفه من الملد على الحامات
السنة المقيمين ارض الصبي وكان من جلتهم دوس حال
قد تروح معه اللعرج جنك خان بقدم التمد فانفق في
دوس خان والبول خان عايب محض جنك خان لاعتنه زابرا
ومعزبا ومعه كتلو خان فاجرتها ان المنزوني اخلف
ولدا واشارت على اجهانك خان ان يقيم معاه فاجاب
لا اخلد وتولى بلاد دوش خان وانضم اليه في ابيز مد

قائه في الدكاية و عدت الميرة على عسكر مطرف الدين تحت
لوتاجه من كل عر القنابله امام ليلق مطرف الدين ومن
معه فلما كان العصر من الهاد ركض اهلها من كل طلب
عساكره وانجدر من اجل طالب المصان وكان طلباً
تخافاً ضرب كوسان مطرف الدين ونادى مع العسكر
وليس سلاحه وطلب عساكره اطلاقاً و التقو و يوارث
الكلان على بعضهم بعض فذكر سببه من كل طيبه مطرف
وكان به الايام عاير كرا الاراضي يارد فمطرف الدين بالطلب
من الصحفة الى ان عاد الى مكانه وكان الصحنه
الارد عاير محلي مطرف عسكر جلب و في الممكنة الالهة
لر عبد الله للمهر لى لم يرا الويل فقال و جهلات الى الرصد
بهم الليل و ما استطرت عساكر مطرف الدين على عسكر
مسكي و لما كثر من كل ان لا فانه لرب العدو بالملقني يدرك
من اصحابه العجز ترك الحام و الا تقال على اهلها و انهم
معه تحت الليل فلما اصبح الهاد و قد طلب مطرف الدين
عساكره طالبا للعصال لم يجد وجهه العدو و جهله و
العلمان و السويقه يار ليس من حرم العدو و انكاس
هم و حتى لربون مكنه و سبر من كرف الاجال و طول
الاوديب فلم يجد لهم جزفا و الماس و دخلوا الى حمام مسكي
وهي على حيا لها شاعره من العسكر فغموا الناس بالاحد

سنة ابي عشرة من سبائهم

فيها ظهر عصيان ناصر الدين منكلي حاكم السلطان اربك علي الخليفة
 وعلى مولاة وقطع الطريق وسفك الدماء والبلاد اساءة وخرج
 منها وملك همدان وانضم اليه الحاق الجيز وجذبته نفسه بالامور
 العسرية من الاستيلاء على ما اربل والجموع والاعمال فكتب
 الخليفة الي الملك العادل وللظاهر بطلب التوجه واخرج عسكر
 لغزاة مقدمها وجه السبع ووصله كده العادل وللظاهر
 وخرج مظفر الدين من اربل لجمعها وجمعها وتقدم
 على عسكر بغداد والشام وساق مجدا الي همدان بالمعاه
 السلطان اربك وحلال الدين صاحب الموت ولبز بجم وسار
 من همدان حتى وصل كراقرميا من اصهان فوجد ناصر الدين
 منكلي بالاراضة كنف ايجلد ومعه اربعون الف فارس فترك

الاكابر والعلماء ولولم يح الممدك المعظم وطن اهل اليمن انه واصل اليهم
 لما قدر على اليمن و وفيها اخذ الممدك المعظم ولعه
 صرحت من ارضه اجار وعوضه عنها مالا واوطاناً و وبها
 حج الممدك المعظم من الدرس على ومعه جماعة من خواصه
 عمالدين ابك وعمالك من سلك وطهر الدرس مستقبلاً جلي وعمرهم
 على طريق العلا وتوكل وجدد البرك والمصانع واجتهد
 في الناس وبلغاه سالم امير المدينة وخدمه وقدم له الجاد
 وسلم اليه حاجات المدينة وفتح لها الالهة وانزله في داره و
 خذ عظيمه وصار اليه كمال الفناء قتاد صاحبها وحضر
 خدمته وتما من عليه وقال لما المعظم ان ينزل فانتار بالها
 الابطح بسوطه اى هتال وبعثت له الهدايا بيبره وبات
 منى بلده عرفه وتصدق على فقرا الكرم من مال عظيم و جعل المنفقين
 وزودهم ولما وصل كان الممدك المعظم كل على خزنة اللصوص
 فساق مجداً بحيث لا يلقينه والده واجتمع به وحكا له خدمه
 سالم صاحب المدينة وتفصير قاده واعتد من التخرج من
 جيتا صحبه الباهض الكرمي الى المدينة والعالم سالم امير
 المدينة وخرج معهم وقصد مكة فانهم فاد منهم الى البريه

والى الممدك المعظم من الدرس على ومعه جماعة من خواصه

سکلی و غفر اصحابه دکان صاحباً کبر الصدقات دساً صاماً عادلاً

Institut kurde de Paris

سنه اربع عشر و سماية

فيها ملك الملك عود اقبليس الملك الحامل المزمع دكان حاراً
فانكا طاماً ملكاً قتل باليمن ان سماية شريف وخلقاس

Institut kurde de Paris

سنه عشره و سماية

فيها نقل ابدع متن صاحب همدان و ذلك انه لما عاد من بغداد اقام
عندي رجم بينظر عما كرا اخليفه فقال عليه الامر فثار نحو همدان
فالساه عسكر مسكي فقا ملوه و قتلوه و قطعوا راسه و ملوه الى

وبقي وجهه وبه نفس فغرضنا حتى الصياد من بربه الداروم
 فاصراه وقال له انزل فعال له هذه الف دينار واصلني
 الى العور فاحذها الصياد وسار به على طريق الجبل
 فعلم به الوالي فاحاط عليه واتوا به في صهيون لقد
 ودك به واعلم الملك المعظم فسير اليه يقول انت شيخ
 كبير وملك تنس تسليم الي كوكب وعجلون وانا اجلف لك علي
 ملك وملك ويكون بيننا مثل الوالد فامنع وشتم المعظم
 نسيه الى الكرك لا يحفظه واستنولى على ماله وفلاعه
 وكان اميرا كبيرا اذا راى في فطنه ولذمن الاموال والكواصل
 به فلاعه ما يصا لمي الملك الكمار وكان كذمن الصلاع كوكب
 وعجلون ومن لا يقطع السواد ما جمعها واجيانه وجد
 عوف وملك السلط واللعور الى كوكب وجمع كليب الى الماصره
 وكان مقصدا الى الدراري اذا بطلو والمبارد الجار كل من قصده
 اعطاه بربه يسفلها الى البوروريم سفه على ما لمي كوكب
 بعد لكت لا اجنه كدم فيها ولما نص عليه الملك المعظم كان
 ثمه بالهدنه ما ساوي الف الف دينار وكان له يد
 مسروره ملكا منوره خارجا عن اخص ووسما
 لوني الملك لزوج من الدراري صاحب خلاط لملك العادل
 وكان طالما سفاكا للدراري فلم يطل عمره وابتلى بامراض مزمنه
 فكان قد وصل اليه اخوه الملك الاسرف بنوه فأت وبعده
 بلا وجود ذلك الاسرف خلاط واحسن لاملها وخلع علمه و

بقوله اهل بيته على مذهب الشافعي واقام بالموصل بعث
رسولا الى بغداد لما تولى يوم الدين انابك وكان به وسواس للظمان
بعثت علامه بكل يوم الى جسر النشط فيفتح وسطه ويملا
الاباريق ويؤصا منها وكان عليا ما قبل تعامل الناس في لقاءه فصب
الباز لموله فقال للمعاذ سلام عليك يا ابي كيف انت قال
اما انا فخير بل قد بلغني انك تشطف اعصاب ابا بارتق ما ربي
كل يوم فلم لا تشطف اللقمة التي تأكلها ففهم قوله ورجع المعامله
وكان الشيخ عمار بن ابي راس التتبعويه بالموصل وشرح علم اللقب
على اهل دهره وهو في رجب بالموصل هـ

سنة تسع وستماية هـ

فيها خلع الخليفة على ابي عبد الله الفرجيه والعامه و
تدار السلطنه وامره لزيد بن جهمه الى همدان هـ
وفيها كانت نكبه الامير عمار بن ابي جهمه اجلي كان قد
استنقح من الملك العادل ونقل الى الملك العادل
ان في كتاب الملك الظاهر وراي يغير من الملك العادل وكان
عالم اسامه بالقاهره والملك العادل واولاده
مخرج اسامه على انه يتصيد حول ليس وما قبل الام
في ما ليك يطلب فلا عه فارسل في اليه اسامه الى ديباط
قال الملك العادل من ساق خلفه وكفته فله امواله وقلاعه
فركب المعظم ومع نزيه وعلو على يد جهمه جلد وسان الاعه
في اربع امام فبقوا اسامه لان اسامه لقطعت ما ليك عنه

يقول ما دبت الناس قد قبلت للقاتل وجعلت لك وسيلة الي
 نهب اموال المسلمين فاستعملت اليد لك للشهر الحرام وقد
 عرفت من هواجج راد لاده وزوجي والدر لان لم تنتهي لا فنان
 تعرفه لسر السار وهدون فقال رجع عن هذا والا فصدك
 الحليفة من العراق ولحن من الشام فكف عنهم وطلب
 مالا يجمعه وله يسر الف دينار واقام للناس ليلة ايام حول
 خيمه **ببيتها** جابون من قتييل وجرح ومسلوب وعريان الي
 الناس بال حول الي مكة فدخل الاقوياد واصحاب طائف وطواف
 ورجلوه ووصلوا بعد اذ على عابدين الفقير والذل ولم ينطق بها
 عزان **و** وفيها توفي الحسن بن محمد بن سعد وولفت
 بناج الدين محمد بن مصنف المذكور في كربلاء وكان فاضلا بارعا
 وفيها **توفي** الامير محمد بن ابي اسحق بن المصطفى الصليحي
 وكان شتر اهر اربما به دينار وكان من امر اصلاح الدين شهد معه
 الفوائد كلها وكان كبر الشان مطعام ومطعمان محب الاجساد
 كثير الخلق والهبات وقد ذكرنا له الحرافة عن الملك الافضل وكان
 الملك العادل فداعاه باي ياس قتلين وهوين والشيخ
 وقلمه لبي الحسن فاقام بها وكان يتردد اليه مستوفيان
 ودين نقاسون وحلف ولد افاقره الملك العادل على ما كان
 لايه وقام بامر لدر صارم الذي البني ملوك ابيه اجتنس قيام
 وسد ذلك لتقوم وقام بالامور على حسن نظام **و** وفيها
 لوي الشيخ الامام عابد الدين بن الحسن ولد سنة خمس وثمانين

وفاة الامير محمد بن ابي اسحق بن المصطفى الصليحي
 سنة ٥٣٥

٦٠٨
سنة ثمان وثمانين

فها قدم رسول حلال الدين صاحب الموت الى الامام النمام
لخبر بانهم قد تبرؤ من الباطنية وبنوا اجوامع واملت اجد
وصلوا الجمعة وصاموا رمضان فسرا كخليفة والناس
بذاك وقد منعت حاتون ام حلال الدين الحج فاجتهد
لها الخليفة وفيها قدم ايد عثمان من هذان
لا بغداد وكان باصالح من كل ملك اياك قد دخل عليه
واخرج من هذان فاجتهد له الخليفة واخرج جميع
ارباب الدولة كفاية وفيها تحت ربيعة
حاتون بنت ايوب فلما كان يوم النحر مني بعد ما رمى الناس
الحجار ونسبوا لعلي بن ابي طالب من بني عم قتادة
وكان اشبه الناس به فظنوا اياه فقتلوه عند الحمرة
ويقال ان الذي قتله كان مع ام حلال الدين وثار عبيد
مكة والاشراف فصعدوا على الجبلين وعملوا بكر ووظفوا
الناس بالبحان وهبوا الناس يوما لعبيد وقتل من الغزيبين
جماعة فقال رسول الله صلى الله عليه وآله بنوا الي منزلة الثنا بين فلما
جئنا لا نقال على الحال جلقان والعبيد فاخذوا جميع
الا القليل وقال قباة ما كان المقصود الا انا واهل
البيت من حاج العراق لعبد وكان لرسول امير حاج الشام
مع ربيعة حاتون بنات ام حلال الدين فدخلت جميعه ربيعة
مشجرة بها بقت ربيعة حاتون مع ام حلال الدين قتادة

ونزلوا بهما خارج باب شرفة واقاموه مدة ثم اسفلوا الى جبل
 تاسيون فقال الناس الصالحية نبي الله صلى الله عليه وسلم ولم يكن بالجبل
 عنان سوى جبرائيل وكان للمسبح ابو عمر يصوم الدهر ويصوم
 الليل ويحافظ على الصلوات الخمس في الجماعات ويخرج من
 بيت الليل الاخر الى المسجد الطلحة فيصلي الى الفجر ويقرا
 في كل يوم سبعا من القرآن من الظهر والعصر ويقرا بعد عشاء الاخر
 اياها بحرس وياسين في تبارك والواقعة والمعوذتين فقل
 الله اعلم واذا ارتفعت الشمس لقن الناس القرآن بالا وقت الضحى
 ثم يصلي الضحى ثمان ركعات وقل هو الله احد العشرة ويروى
 المقابر بعد العصر كل جمعة ويصعد يوم الاليتين والخميس الى
 سفان الدم راجلا بالقتباب فيصلي بها من الظهر والعصر
 واذا اترك جمع الشيخ من اجله وربطه في جبل وجهه الى
 سمت الارامل ويحمل الهم في الليل الدراهم والذقون ولا يعرفونه
 ولا نام الا على طهاره ومتى فتح الله له بيتي من الدنيا انزله اجاره
 وينصدق ثيابه وربما خرج الشتاء على جسده جبة يغير ثوب
 ويغنيه طوبه يغير سراويل وعمامته قطع من بطانه وكان
 ينام على الحجير وبياكل خبز الشعير وما نهر اجد فقط ولا اوج
 قلبه ولم ينزل صلاح الدين على القدس كان هو واجوه الموصي
 وجماعة في حبه فجا الملائكة اهل الا زيارته وهو في الصلاة فما
 نقطعها ولا السنن ولا ركعتين وكان يصعد المنبر وعليه قميص حله يهوى
 الحجب ويحيى وكان مجاهد في سبيل الله وحضر الغزوات مع صلاح

عاقبه ذقناه وخلص البلاذ منه فصاحم على مضض منه ورحم الناس
 من انتقام محالين الشماخي وقيل توفي في العام ١٧٧
 فخالدين محبر عمر الرازي وشهرته اعظم من ان يسه على فضله وتباعد
 في ساير العلوم وكان التقى بكفر ونه والثناءات عليه قايمه
 بأشياء منها انه كان يقول قال محمد المارزي يعني عن النبي صلى
 محمد الرازي يعني نفسه وقيل توفي في العام ١٧٧
 سنة سبع وثمانين

وفاته
 نحو الورد
 الرازي صاحب
 التفسير
 وما تبارك به

فيها توفي الملك العادل ووالده اسلافه من عماد الدين معود
 بن قطاد بن مولود زرنكي صاحب الموصل كان متكبرا اجارا اخیلا
 سفاكا للديار وقال فيه علاء الرحمة الشاعر الموصلی
 وقالوا لنا قصير الكفا فقلب نعم وقصير اليد
 وتتمر للموم اعظامه اخیلا كما التمز عصر الردی

قلعه فربما في ايجب الى ان مات به وبعثت محالين بعلم السالك
 وخلف الملك العادل معود والملك المنصور عماد الدين زكي
 وحبل العامة الى عمده بالموصل فاعطى العقر لزكي وكانا منزه
 بابق مطر الدين بن رسول صاحب ايل فخلع الملك العامر على الولا
 واعان اللد ربه المعدله وحبل الامور مناطه بيد اللد
 لولو يملك ابيه وكان شهما حواد الهيا قال الناس ابيه وعول
وقيل توفي في العام ١٧٧

وفاته
 ابو عمر محمد بن قدامة
 وماله من الكرامات

في امر طلائع عليه
 ابو عمر محمد بن قدامة شيخ الحنابلة المقادسة ولد سنة
 وعدن وغسما به نقره جماعين من اهل النيسر وهاجر مع والده

دوره الحار
٨٥

٨٥

85

سنة سنق سماييد

البرنج

بها نزل الكرج على خلاط وبها الملك الاصحاح الملك المعادل محمد خلاط
 وصانها واشرف على اخذها فقال المقيم للملك الكرج ما بان من الليله
 الا نلقه خلاط فو لملك وشرب الحمر من وجهه وركب جيوشه
 وقصد باب اجيش فخرج اليه المسلمون يقابلوه فغتر حصانه فوقع
 من عليه وقتل عليه جمعه من خواصه واجذوه اسير اهل الي
 القعه وبات اسيرا بوعر جل الكرج عن البلد وخرج الله عن امله
 وانفق اكل المعه ان يريد ما فتح من بلاد المسلمين ويطلبو كل اسير
 عنه من المسلمين وباه الف دينار وخرج ابو ابي ابنه الاصحاح ٥
 وفيها نزل الملك المعادل على سمار نساكر وضربها بالاطاق
 لارسان واشرف على اخذها فارسل الملك الطاهر لاهاه الملك الطوييد
 يستغيب امر سمار فلم يستغفه ومات الملك الطوييد في هذه
 السفره وكن ملوك الشرق مجامع الملك المعادل وحامو المعاقبه
 ما تقي فملك اسد اساه صاحب الموصل وطفر الاسر من الكرج
 صاحب اربل ، صاحب الجزيره ، صاحب ياردس ، والملك
 الطاهر صاحب حلب ، صاحب الروم ، صاحب امس ، فعلم
 الملك المعادل ذلك واقفق وصول رسول الخليفة الامام الماصد
 شاصانه امر سمار فقتل السفاعة ورجل بعد ان اخذ نصير
 وانجابور ونزل على اهران وقرى العاكر وكان قد قتل الازموال
 عليه الملك الطاهر اسد صاحب عمن ولما علم الملك الطاهر وصاحب
 الروم والملك الملقب بالخليفة انه قد قتل عباكره عن مو على حفده

کانی ای قد شد و العری لیبهم و ارجو الاعنه
 وما سمعت قبل ان تجلو لمطاع الشهيد من الاستنه
 ماجادی الاصفان رب موج لهدن تطيب حدتبهند
 فاسلم وقل للطاعین ان کن بین فرقاً یفیلکند
 فترعت تللا السجوف عن مهاجرتها الا فارحی الارجنه
 مینسبات و الربا مرهجه یفرق الا لا تغور لهنه
 و الجوم عن المسم ارج ما لمسک من ردهع منود لهنه
 و ما علمت قبل ان تطلعت ان اکلدر للهها منطنه
 و قال

و صلواتی بر منور
 فی قضاها صلیا عبد القدر
 در باره العری الهندی و کار
 و الاطلا داد اطراف العبد

زار و طرف النجم لم یوقد و تورا من حسنه موتدی
 احور کمالی احواله حده لقطه ند فوق و در ندی
 ما حسنه من زایر تا ایدا الا فانی مر الا سعد
 و یاظلا لا فیه من بعد ما کتب مراد وجهه الهندی
 اطفالتم البرد المشتها من نوره نادکی لم یزد
 و جادلی بالحاس من زجه برفقه مها علی عودی
 فیا لها من لیللم یفر لیلها العاری و الا المهدی
 ادنت لی لیدر الی ان غفا موسدا یشرق منه الی
 اچویه فی صدری کویچاند ریانه نارج فی مرفد
 و لهذا الصهبان من رفته باجنت عله قلبی الصدک
 و اجتلی لیل با صداعه من وجهه من صلیح العبد
 اتقی عنه الی غیره لا و حواء المنک للا محب

وغيرهم وقد كان قبل الرسالة زاهدا فقيرا منقطعا الى
الكلوه والنصوف فلما بد منه ما ذكرنا اخذت منه
الربط التي كانت بيده ووسع من الوعط والكلوس فقال
ما قبلت هذه الاموال الا لافرتها على فقرا بعدا
وتخرج ليعرف المال والثياب في الزفاما والربط وارباب
البيوت وكان من عاده محيا للبخوزي كلبس يوم السبت
تحت تزيه ام الخليفة وسها بالسروردي كلبس يوم اللثا
بياب ~~من~~ تمنع الشهاب من الكلوس وامنو محيا للبخوزي
مما نساب ~~هذا~~ فانفق ان محيا للبخوزي على حكامه ذلك اللؤلؤ
الى نظره الرجبه التي خص مسخرها فاسود بعض وجهه
فراى في المنام قابلا لعلها ذهب الى العزاز الى شريك
الجيد وسله ان يستغفره فزلا الى العزاز وطرق باب
راويرة الجيد فقال له الجيد تزيه بالرجبه واستغفر
لك العزاز فقال الناس ما قصدت من احكامه ^{الشيخ} ٧
سها بالسروردي ~~معناه~~ لو تزنت هذه الاموال
ما تام كان اصلح من اخذها وتفرتها سفلا
وكان الخطب محال من التميمه ليكراني قدح في
هذه السنه الماصبه وكتبت لهذا المعلم مطر الله
ان ياتي معه كتابا بالوصيه الى الخليفة فلما عاد
من مكة سال الكلوس نساب مله حاجيب الى ذلك
وقدم الى محيا للبخوزي بالبحر ونحضره وقد

الملك الاوحد الملك العادل خلط كاتبه اهلها بعد فضل
 بكتمة ولها ارضي وكانت بنت بكتمة مع صاحب ارض
 الروم فقالت لا ارضي حتى تغسل لفرار دينارى وثاخذ
 بنا را حيا فتاد الى خلط وخرج لها ارض دينارى الى اعباد
 فضيده امان راسه وعاد الى ارض الروم وبقيت خلط بغير
 ملك . وكان الملك الاوحد الملك العادل صاحب

بيا فارقين فكانتوما لامرآد كما را الملك فثار اليها
 واستولى عليها وكان اهلها حيا بوه قد حصل لهم الطمع فغلب
 بلولها فشرط عليه الامم ادا المقدمون والمكروا ليه
 طمع عليهم ولا طمعهم وقربهم بالاهل انهم يلمن منهم فاباد لهم
 وعزتهم في حير خلط وبدد سلامهم بالفتح واكبوس
 . . . . . الخامسة تمامها

ديها ما تاملت دار المصيف سعدا ما كانت للشيخي للحاج
 الواد من البلاد ورتب الخليفة لم فنون الاطعمه بالبلاد
 واداعاد من الحج فرقت بينهم الربا بيرة والتماس

ديها ما قدم الشيخ سها بال السهر ردى من اثناء
 بعد تهمس بال المركز استاد الموار صلغاه المولى
 واحترموه اجتراما زابدا . . . . . وكان معه الهدايا والنفق
 واعرض الخليفة عن سها بال السهر ردى ونعم عليه حيث
 مد يده الى الاموال بالثناء وحضر دعوات الامم
 بها مثل الامير عمال ساه وجرلس واداد العادل

انتظر عكارة
 اليه شيئا بالان
 المشهور وردى

وان كان بها يدعى غير صادقاً فاصبح ما كانت له بالصباح
وحبس هذا الورد بزبور ما في اللوان فووقت سرديده
ورقم مختومه فلم تجاسر احد على فتحها فبعث بها الى
الكليفة ففتحها وبيعها

ان صح ما تزعم بامدعي الي بنى لست من نسله
ولا قابل الله بيزدا ولا مدت يدا السوا الى فعله
ولانه قد كان ذاقته على اختناث العود من اصله
وانما انما احدوثه للناس كي يعذره في فعله
فكانت سبب حقيقه لان الكليفة قال ما كتبو هذه الا وقد
اهلنا بحرفه والسلك وقال فيه مطر الماشيكي

كان وكان
ذا كان المدعي لوحت انسا بعلما جان دبع علي من حسن العابد
شوم الحنا والتعدي للبطر دابه في الخلق ذكره واعلان تايده
فيها انت الكليفة بغداد في رمضان واد المصنف من
الجانين عشرون ارا في كل دار في كل ليلة خمس مائة قدح
والف رطل من الطيخ الحماض والخمر النقي الكلوي وغير ذلك
مستمرا في كل رمضان وفيها وصل نجم الدنيا طيلة
قاصي للعسكر الخنفي الى بغداد وسولا من الملك العادل
واخرج في مقابلته بها بالنهر مدي في سقي السليدار
ومعها الخلع للملك العادل اولاده وكان في خلعه الملك
العادل المطوق والسواران وفيها تملك الملك

واخبروا به ، وفيها نزلت الفرج على عصى وكان
 الملك الطاهر قد بعث ميا من الدنيا ^{خطه الحلي كله الى}
 اسدك شيرلوه واسدك هذه المره الصمام العلاءي
 وعلام صاحب عصى ، وفيها عيسى بن عمر بن سعيد العمري
 صاحب المارح كما مع ايجل مودعا لاهل دمشق ليتوجه
 الى اهل بخاري في مجلسه ذكر المغناطيس وانه يعشق
 الحديد فقال سائر اخباري يعشق التمس ولها اذا كلما
 مالت التمس الاجه مالت لخباري معها والها فصاح
 سيفك ^{فصل} اموالي تمسك لنا اليوم خبارك
 و ^{صاحب} صمد جهان ، ذكر سائر الامم هذه

الفقه باج الدين القاسم المشتهر مسعود
 مالي سوى حبله مذهب ^{قالا} الى غيركم مذهب
 بددتم شملى ميا اهل نري ^{بمعنى} لوم ^{بكم}
 وساح دمعى هو اكم ^{ذما} قصت ^{فيكم} ختلا ^{بصركم}
 ابكي وانتم نصب عيني كما يفضن لما الذي يشرب
 واعشق التعذيب في حبله ومن عذاب النفس بالعدب
 ناشدتك الله بسيم الصبا من ان هذا النفس ^{الطيب}
 اودعت برد ال وقت الضحى ^{مكان} القف ^{عقد} لها ريبك
 ام تا حمت اياك روض انجى ^{وذيلها} من فوفد ^{لبيك}
 فهاك ^{انجفى} باخبارها ^{فعدل} اليوم ^{بها} اقباب
 احباب قلبى ليس من جوركم ^{الى} الى عدلكم ^{المهات}

فيها استورا خليفه بصير الناصر مهدي العلوي الحسيني
 وخلع عليه ^{٦٠٤} وفيها توجه ناصر الدين صاحب اربيل
 للاخلاق بكاتبه اهلها فحما الممدك لا شرف فنزل على دبسر
 واقطع بلد ماردين فعاد ناصر الدين الى بلده بعد ان عزم ما به
 الف دينار ولم يسلموا اليه خلاط ^{٦٠٥} وفيها اعاد
 لاون على بلد حلب واخذ الجتار من نواحى حارم فبقت الممدك
 الظاهر فارس المدعى القصرى وايلك قطيس وحمام النهر
 امير الرميان فنزلوا على حارم فقالوا ليمون كثر على حذر
 فتهادن فكتبهم ابن لاون وقتل جماعه من المسلمين وقتت ابد
 وطيس ومن امير الرميان وقاتلا ما لا يشددوا ولولا انها
 لاخذ يمينون القصرى وبلغ الممدك للظاهر يخرج من حلب
 فنزل مرج درائق و جا الى حارم فهرب ابن لاون الى بلاد
 وكان قد بنى قلعه فوق حارب سأل فاحضرها الممدك للظاهر
^{٦٠٦} السكتها للملك وسماها ^{٦٠٧}

فيها فارق وجد السبع لكاج وتصدا الشام وكان في الحج العراقي
 جماعه من الاعيان فيكون دعوته وقال امير المؤمنين محسن
 وما اسكوا الامن الوزير ودخل كاج بغداد وعلم حشد
 وامر الخليفه ان لا يخرج الموكب للقائم ولا يخرج اليهم
 وادخل الخوس بلعلم والمهدي الممدك ^{٦٠٨} واما وجه السبع
 فوصل الى دمشق والفقاه الممدك العادل واولاده وخدموه

فاتفق ناصر الدين وجماعته من الامراء على قتلها وكان باطلها
يوجد الى القلعة للسلام على النظام فصعد على العلكة وصبط
له الامراء الباب فدخل على النظام وقد سيات الاساس
وعنده ام ناصر الدين فضربه بالناخوت فقامت امه في
وجهه فقال ادلبي ولا الاحقت بالنظام وفلما اتفق
دخول لولوا فالتقاه في الدليلين وكان اعور قد ذهب
احدى عينيه في حصار ماردين فضربه بالناخوت في عينه
الصغيرة وقطع راسه وطلع به الى فرماه الى العوام
فامر بها حجاب لولوا النظام وما لك القلعة بما فيها وبعث
ناصر الدين اطراف لولوا الى الموصل ومبا فارقين واستقامت الامور

• السيفه الجليله •
فيها عمل الخلفه لنا مولد على الدر ابا نصر محمد عن الامير
واخرج الوزير رفقده كطولي العهد الى والده بصوتها
انه حين والاه للعهد لم يكن يعلم بما يجب عليه فيه وانه سال
اماه اقالته وعزله وانه لا يصلح لذلك • فاستفظ اسمها
من السكك واللباب والالام والمجاور • • •
جان الفرج الى جهه نعته واخذ النساء والفتيات
من ناب البلد على العاصي وخرج لهم المبدل المنصور
تو الدين وقتت وابلى بلا حسنا وكسر الفرج عليه
في تلك اقد من الرافيق الى باب جهه ولولا دقوه ما اتفق
من المسلمه • • •

والملا صاحب امد والملا احمد صاحب قاريز
 عما كره دارك واجتمعوا في خلق عظيم . وكان صاحب
 الموصل يار الا على كفر زمار واكثر شديدا الملاك الاسرف
 على يوسره فاق علم نور الدين فوافقهم بعنه فكسرهم
 نور الدين اول مرة ثم ملك للملك الاسرف وساق على
 نور الدين فكسره وانهم نور الدين واسرا الملاك الاسرف
 اسرا منهم المباشرة مستقرا بجلي ولد ظهر للدين عاري
 وذلك اسوع عند سواك ودخل نور الدين الموصل فحصر فيها
 واستعد للحصار وجاء الملاك الاشرف فنزل كفر زمار
 وتز اسلا واصطفا في ارضي الحصار واطول للملك الاسرف
 الا اسير للدين اسير لم لا اسير للدين وولد ظهر الدين
 قاضي فابها اقا باي جبرع ان الى ان الملاك اعظم بطر
 لئلا يسفع فيها فاطلها . وتزوج الملاك الاشرف
 اختها صاحب الموصل بنت عمه مسعود بن ابي
 يقاسون الزيد ودقنت فيها . وفيها
 بنت ناصر الدين ازنق صاحب ماردن على عمه روج
 نظام الدين واستولى على العلاء وكان ما قد جعل عليه ذلك
 ناصر الدين صاحب ماردن على حمزم لا يملكها بالنظام
 ولو لو من سدي للعلاء . فذس لو لو كى بها المسمى
 سبده نطقا ونظام الدين نجاف ان عليه ماجرى على
 خيمه . وكان نظام الدين ولو ما كثر اللاد على اسم الله

١٤٦

اما ترى يذوق المشطوخ الكسبه حسن السقل فيها فوق تيقنه
 السنه التاسعه والستون من عمره
 في سلخ المحرم ليله السنه ما جت الخوم في المساء خرقا
 وغربا ونظارت كالجراذ المنتشر يمينا وسمالا ولم
 يرهذا الا عند مبعث النبي صلى الله عليه وسلم وفي سنة هدى واربعين
 وما بين ذلك كانت هذه السنه اعظم وفيها
 بعثت الكليفة الخالع وسراويلات القنوه الى الممدد للعادل
 واولادها مع علي بن ابي طالب العاقب فلبسوا الخالع
 والبر او ملاك في رمضان يذوق ولهد الممدد الامام
 شق قلعه كج من اجنيه الممدد الا فضل بامر الممدد العادل
 وفيها ابتدى الممدد للعادل بعمارة قلعه

دمشق سنه ستين
 في اول هذه السنه سافر عمر بن الخطاب الجوري عن
 بغداد الى الشام وهي اول رحلته قال في حقه في يوم
 فالتقى علي بن ابي طالب بالبعض
 رحمت اسود هذا الحال حين يد الى حرمه اخذ مرميا ما اصاب
 كانه بعض عماد المجرس فقد اتقى لمحبته في تحيد النار
 وفيها كانت سره الموامله سار نور الدين اسلمت
 صاحب الموصل التي بل اعف ففتحها بالسيف وكان
 ابن عماد صاحب سنجار فاستوفى قطار الممدد الاسلمت
 ابن الممدد للعادل الحاذق معه سحر شاره صاحب الجرد

في سنة ستين
 في سنة ستين
 في سنة ستين
 في سنة ستين

في السنة لما منها السعول وعسرا به
 سبها برد المدد العادل الى العنبر طالبا جليا وكان
 المدد الافضل محض عند اسد شريكه مجا الى عمه المدد
 العادل بالثقة عند ثنيه العقاب فالزمه وعوضه
 عنهما فارقين حملا وسرج فقلعه كم وقرابا في
 المرح ومصره، وتسلم المدد الطاهر اقاميه من عيسى
 ابن المقدم ونزل المدد العادل على حماه فصاحبه المدد
 الطاهر ورجع المدد العادل الى مصره وجاءت في سبيل
 الرزق عظيمه فشقت فلكه وهو رمت المنظر الي على
 القلعه باخرت حصن الاكلا وتعدت الى جزيرة قبرش
 وامدت الى الملبس باخرت الترفله، وفيها شرع
 ابو عمر شيخ المعادسه رحمه الله تعال في بنا المسجد الجامع
 ما جيل وبلغ مطرف الدين من الكبر صاحب اهل بيت اموال
 ونوابا داسا ضياه ووقف عليها وقفاد سير لدرشا
 وتعد ان من عائله مطرف الدين من ولدان سيوف
 اليه لما من برزه وبعث القديار لذلك وكانت برزه نظرا
 ملك اسد شريكه صاحب حصن ما وافق المدد لعقد رقيقا
 انه ما يصل لما الى الجامع دون ان تلتف قبور لير للسل
 قيش عظامهم معلوم دارا واسترد بجلادهم وادققوا
 ديار على ذلك تقيا
 جادى الى المباحرا اشدي
 نقل المذ في الاقا بلسبه بما سنالم تكن فيه بيلدانه

٥٦٨

تاريخ نهار
 جامع الكوفة
 نوال العبد المصطفى
 محمد بن احمد
 ابن الامام
 الى اسد
 الى اسد

الطاعين ودهم مستوطن والراجلين وذكرهم لم ير جلد
من بعدهم حال المعنى المتبلى حزنا وعين السامر المتفلك
مارادبا يطوى الفلام مستعجلا هفت اجزاني فلا يستفول
اعلقت باب مسرتي وفتحت مزج معي وخرتني كل ارب بقفلا
عرج وبعج نحو الحجي سعي الحجي واعدل فليس ع الحجي مر عدل

وقال

العباسيا من بعد ايف انتم فقد ان صبري والدمري يذانيتم
وما زلتكم الهل المره واليوقا ولما جان الزمان حست
والبحال السقا اذ كر بعضا على كل حال انتم كيف انتم
محكم من لوعة البين مشتل وقد لستم تشلون لو علمتم
اسيركم العاقرى ما تظلمون فدينتم ما صرتم لو منتم

وقال

ايا ساني نصر عفا الله عنكم وعافا لا يها انا فيه
ابنت على هجر انتم منبدا ما ومن بنا عكم كيف لا يتقدم
ما ان كنتم لا تفعلوا ما القينه من الوجد والاشواق والله اعلم
وعتتم ساملين من الاذي ومنبده قلبي ان تغيبوا ولو

مهم الميادك محمد ابو عالم للمصري

ويلقب بالطيبر ولدت له عسرة وعوام وبيع في
للادب وقال الشعر اشدا لنفسه
تقعع بالليلد عش عش عزير احصيف الطير من كلف
والا وهي نفسك للملابا وهم واردي في انبر

صلى الله عليه وسلم
صلى الله عليه وسلم
صلى الله عليه وسلم

وانتم
هنا

فالاوزة فالسهم فالنيزين بجنات مرزنها فالكفور
وماجنه الخلد الاذ متق وفي القلب متوق انها سيدة
ميا دينا الخصب فيح الرجاب وسلسا لها العذب
صاف بليز

وجامها للرجب والقبه المينفه والفلل المستدير
كان الجواسقها هو ليد روح تطاع منها اليدر
بغيرها تقوى الهجوم بربوتها يتزنى السور
وعند المعارة يوم الجاهل اغار على العلب منى معبره
وعند المنيبع عن الجباه مهي للدهر باعنه لا تغور
وجدران سواسم المسكورا نفسى نفسى ملك الجوز
وكم بت الهو بفرسها كيب في تلك لها ونام العيود
لمقري مقاردي ممرها غنا تصح وبم وزيد
واشجار سطرى بدت كالسطور نفهم من المنع البصير
الام القاه واما قاسيون زين السبا يتجلى الخبير

و قال

بالديار رح الشمال تجلى منى الحبيبه نحو ذاك المنزله
حفي الى جمل السلام وحففى عن قلب صب الصابره ثقيل
تولي لمن شغل الفولاذ حبيبه ونحال ان فوان منه حلي
جلت عود دموعه وعقوده وعمود معقوده لم
سقىا احباب تبدل ودهم لعبدى لم انقض ولم ابتدل
جلك

وهو الذي استخدمه عند صلاح الدين ^ع ولما صنف القم
القي عرضه عليه فقال العاضل لو لم يصف العادل لهذا
الحجاب كانت له احوال تعني لكثره ما تموت في العاطفه
وكانت دماغ العادل بد منقوع يوم الاربع عشره رمضان
وذكر في مقابرا الصوفيه عند المنبيع على الجاده رحمه الله
: ذكر طرف من اشعاره ^ع

اجيران حيرون ما لي بحير سوى عطفكم فاعدلوا او مجوروا
وما لي سوي طيفكم زايرو فلا تمغوه اذالم ^{تزدروا}
يعز علي بان للفراد ليديكم اسير وعنكم ^{اسير}
وما كنت اعلم باي اعيش بعد النفرق الي صبور
الي ناس باناس لي صبره لها الوجد داع و ذكرى سيب
يزيد اشتياي وشوق كما يولد يزيد وثورا ينو
ومن برد ابرد قلب المتوق بها انا من جه متغير
فقدتم فقدت احياء ذوم اللثا يكون النشور
ايا راكب النضو ينضوا الركب يسير وخطب ^{السير}
يوم دمشق ومن دوها حجاب سهول الفلا ^{والوعور}
اذا ما بلغت فلقهم سلاما نارح منه ^{العيبر}
فيا طيب سراي من خلق اذ ارجاني بالبحاج ^{الشي}
ولست للا صدقا الكرام نقر العيون ونوني ^{المدور}
لوري بالسلامه لو ما تكون بالسلامه ^{عور}
وباب الفزاديس فردوسها وسماها الحسن ^{جور}

72
حق صنفوله كتاب واقعانه وسموه الفاشوش مع حكمه اقول
في العماد الثاني واسمه محمد

ابن حسان الاصبها في المتن ويعرف بان احى الغيرة قد
ذكرنا جملة من اخباره واثاره وذكره الحافظ
ابن عمار فقال ولما صعبان سنة تسع عشر وعسراية
وبها تشاد قدم بعزله ونقته على مذهب التشافعي
وسمع احديث واشتغل بعلم الادب والخطابة ولا يشنا
ابصرع فيها وخدم الموزرعون للبرج حسي لهيرة وكان
له كتابه وشعراية ثم سافر الى الشام وقدم دمشق
في امام نورا للبرج محمد بن زكي وانزل القاصي كالشهر
في المدرسة التي تعرف به الان عند باب الفرج المجاهد
كجام القصير وكان يحم للبرج بالصلاح الذي يدفق
تفقد زيارته ليرفع من قدره ودمج في العماد في مدح
لور البرج واسد البرج صلاح المر وكان باصلاحا كما بنفوس
الادب وله التزسل والنظم والثرية وكان حافظا
لدراوين العرب وصنف المصنفان الجمان كالرف
الشامي والفتح القسي والفتح القدي وعنده الع
في شع اهل العصر ورسالة العيني خطفة المايق
والحيلة وغير ذلك وكان القاصي العاقل يقول
لعماد كالمزاد الوقاد يعني ان النارة باطنه كامنه
وظاهره فيه قرع وكان يحب ويتقن عليه ويأجبه

به وادجال الدين يومنون باياتنا فقل سلم عليكم ، قال
كان النبي سلم يقول يوم للفتح يا وفتح يا وفتح يا وفتح يا وفتح
ولا يقع في سمع خالد الاضع السيف ولسان الحال يقول
يا محمد انتا قسمت يوم لهد لما قتل عن وقت لاقتل
ملك سجن سيدا فلما كان مقتضى اريب العوام الصبح
عهم قلنا لك وان عاقبتهم فعاقبوهم مثل ما عوقبتهم به ولا
مقتضى اجر امك الوفا بما ادك كف قد حلفت فسمع
خالد بسيدهم على ان لفظه ضع فوجه كتمل من
يدك وكتمل منهم ، ذكره فانه ،

جلس تحت توبه ام الاخليفه وتول من المنبر فمضى عنه
اياهم وتولى لهدما جمع من العتاش من سماح رمضان وكن
بنته انه كان يقول عذومه ايسر اعلم بطواويس قد
جسم لي طواويس واجتمع اهل بغداد اذ علفت الاسواق
وجرت الماس عليه حزنا شديدا وادخلت كرسيا عليه
، ما كثير العنوع من كثرة الدرب لديه ،
، جال المذب من جوال الصبح عن حرم يديه ،
، انا صيف وجزا انصف احسان اليه ،
، ستمها بالفتح في حق من الخلام ،

وهو الذي اسرى عجا وهداه السلطان ستمين الفديار
وهو الذي فتح قلعه القاهرة والسور والمدبر من مصر
فللفظه الذي عهد لاه لم وله واقفات تجيبه

يدرك من ضرب بالقضب تنابا كان رسول الله صلى الله عليه وسلم يقبلها لجمعها
 يزيد عرضا للبوع عرضه **وقال** قال رسول الله صلى الله عليه وسلم اذ لكم
 القن يا اهل بيتي يا لها نلتنا ثم قال لهذا الصوب ما بلغ
 الا اهل المنام **ثم قال** انه تقدم رجلان الى فاضل
 فادعى احدهما دعوى وقال لي عندهما الشخان **ومن**
فقال الفاضل المدعى عليه ما تقول يا كشتان فقال
 الرجل يا تسقى انت جالم المسلمن تشتمني فقال
 ما تشتمك قال لي قلت لك الشخان قال اوليس اسمك
 بكشتان قال لا والله قال فما اسمك قال يزيد
 قال كشتان اصلح **وقال** لكم من واعظ اذا حطب
 سبقت الباطل **وكان**
 ما عصبه الا يفرقون بجهلهم ما من محبان ولكنه يا قلب
 الهدى يبهذي اجاهلون فتستوي انزوت من فضولهم
 وخصايلي

وقال يوم ما في مجلسه في قولها تعالى واذا خالك الدين
 لوسعون باياتها فقل سلم عليه **من** علاه العاد
 ان يذاما سلم فلما ارعجت بينا صلح ليلها المعراج الوار
 الهيبه **والحسن** نيداك بالسلام السلام عليك يا سها
 التي زر عهد الله وبركاه وقد علمت يا بنينا عن الفسرا
 حجت فلم يطعيني وعجبت فلم يستقي ودرست فلم عديك
 ناقص ان اللين الذي لما عدك فقد اجلنا الرقترا

وما أكل إلا زينه لفتينه ثم من حسن إذا أحسن قصدا
وأما إذا كان أجمال مؤفرا كحسدك لم يتج لمان يسودا
وقال في حق أمير المؤمنين عليه السلام كان سرع في القال من غير
توقف مطبوع على السجاعة من غير تكلف لهل قبل في حقه
إذا لقي أبطالا أنه أبطى لا. وقيل له إن أوما سعادون

الوعظ وليس من شغلهم فانشد

فما أوتصاهلت الحجة وعلت من علم السوا
دخلت السوت من الرجاح ففقرت فيها البيادق
وانشد

أمر على منا زلم فإني من أضحى صاحب
فاؤمى القبية من جليل كايومى بأصبه

وذكر صري عن رضى الله عنه أن أرض الله فقال
فقال الخاين جأيف والبرى جري

بوند رعبه فقال قد أجاز احدك حبل اعنه وخر نقول

ما تحبه لما فعلت نينا علم ومله الرسول صل

سبأيا إلى التمام على اقصاب أجمال وتجربه على اللدنة

فان رصيتهم بهذه المصاحه في قولها ما حجه والإرجح

على الجوار المدعوى يعنى جواز اجنه
الصعبه فدعوه من اديكم وانتم في حل من ارباب

وقال رسول الله صل من دخل داراى سعيان فهو ابن رما

دخلها يزندق ودخلها معوبه ثم قال لا تدلسوا قضا

انظر
راى قال
شخص معاوم

مشوق
الفرق
فقال
بوند
ما تحبه
سبأيا
فان رصيتهم
على الجوار
الصعبه
وقال رسول
دخلها
قال لا تدلسوا

سورة الفاتحة

وعد الله لا تخلف الميعاد فقال الصده بن الطالب بن ٥
 وسئل عن قوله علم اناسيد ولد ادم وقوله لا تفصلوني على
 لوس مني فقال هذا حان حال علي حد كمال وسيد
 من منبر السابل فقال ان لم تدنه من مبارك مبارك
 فاعبه عن معارك معارك وقول له قائل ادم تلقي
 من به كلمات فانت من ابن بلقيت فقال الولد للفراش
 وتواحد رجل في المجلس فقال جلاله واجباره ثم استبد
 قد كتمت للخب كفي سفي واذا ما كتم الوداء قتل
 بن عبيد علامات الكرمي فدع النور لومات الحيد
 ونظر يوما الى اقوام يبكون في مجلسه ويتواحدون فانتد
 ولولم اجني الطاعنون لما جني حكم مرفق في الدمار وقوع
 تداعين فاستنيلين من كان الهوى الواح لم يعط لهم دموع
 ولينابيع العاذلات وفلهم يورقني والعاذلات ليجوع
 وقام لفرصه فانتد اربابا
 وما زال يتلو الشوق حتى كانا تنفس من احتيايه وكلما
 ويكي فابلي رجه ليلكا به اول ما يكي دمع بيت له دما
 وقال فعه اهل العجل لو ان الله جار لم لما حار سلم
 عبد والى من غير فكر بل على المعورد وما عبد العجل
 الا تور ودمج رجلا الكرم فقال بل فضله برمي
 عن حسن خوده فقد صار الفقير زمانه كالفتقد
 وانقطع القران يوما من مجلسه فانتد

اهل تجار في النجاس ورايت في بعض سماعته وكتب
 عبد الرحمن البصاف فلما تزعر حملته عنده الى مسجد
 ابي الفصد فاسمعه اكدت وقرأ القرآن وتفقده
 علي اي بكر الدينوري الكنبلي وبن المراد وسمع اكدت
 الكبير وعلم الوعظ واستعمل فنون العلوم وصنف
 الكتب في فنون عديدة وحضر مجالسه الكلفا
 والوزراء والعلماء والاعيان واقدمها كان حضر مجلسه
 عشره الف واقوع اليه في العلوب القبول واليه
 وكان الهداية الدنيا وسمعه يقول على المنبر في لغز
 كتبت باصبعي ما بين الي مجلد وانا على يدي ما بين الف
 واسم على يدي عشره الف يهودي يضربني وكان
 تحتم القرآن في كل مسجده ايام ولا يخرج من بيته الا بال
 الجامع يوم الجمعة او مجلس الوعظ وما يارج احد
 قط ولا لعب مع صبي ولا اكل من جهه لا يتفرج عليها
 وكان احسن الناس كلاما واعذبهم لسانا **صف**
 مايتا وينف وعمن كانا في فنون من العلوم
 ذكر ما جرى في مجلسه من الطرب

قال رحمه الله يوم ما في مجلس وعظ الذي يات به طالوت
 فاعبروها ولا تعمرها فقام سائل فقال كيف
 اصنع وجهها بحول في طباعتي من يوم رن اللباس حب
 الشهوات فقال الامن اعترف وطهر من الفطرات

وقد اقطعها الممد العادل مع هويش و تيبش و غيرهما للا مبر
مخارج حر كس فلما نزل الملك للا فضل و الاطامر على محض
جايشاره بخدمه لهما فقاموا دمشق ابانها وكان بها الممد
المعظم عيسى وبلغ الممد العادل ذلك فخرج بالغاكر
ونزل بانياس و بعث فاحلح الالامد و زحف الا و صل
والطامر فوصلوا باب الفراء بس و اجرو فو قدق بومار
وقالهم المعظم و جفض البلد و اقاموا شهر و بعث
الممد العادل فاحلف من لاخون فزحوا بس
دي الحجة و جال الممد العادل فدخل دمشق و مضى
الممد المعظم و مخارج حر كس و رس الكس فزها فخاص و
باياس و بها حكام الدين بشاره فقامهم و قتل ولده
واخرجوه من الملا و سلمها فمخارج حر كس و سلم
رس الكس فها صعد و و صها و في عاكس
لهم محمد عبد الممد المقدم و ابوه هو المقتول
بعرفات و كان شجاعا عاملا و له بارش و وابيه
و منبج و الواوندان و عد حصون و فاحذها منه
الممد للطامر و بقي له بارش فتوى و دفن دمشق
بالعقبيه و جال ابا الفرج و
عبد القدر على محمد الجوري و يعيل بسبه الى ابي بكر
الصديق صي الكس عنه و ولا سعد اسنه عتبه و جال
و توفى ابوه و عمره ثلاث سنين و كانت له عمه حاجه و كان

نظره في حال
الاولى ابا الفرج
البركة

٧١
بعث الربيا في ساعده واجده هدمت ببيان مصدر
فات تحت الودم خلق كثيره ثم امتدت الى الشام
والساحل فهدمت مدينه نابلس فلم يبق فيها حدارا
قايمالا اياه السمرة ومات تحت الهدم ملتون
الفا وهدمت عكا وصور وجميع فلاع الساحل
وامتدت الى دمشق فهدمت بعض الماداه الشرقية
بجامع دمشق والقرى الكلاسيه والمارستان النوري
رعامه وورد دمشق الا القليل وهرب الناس
الى الميادين وسقط من الجامع ست عشرين ارس
وتسقت فيه النسر وهدمت ما يابس وهون
وتيسر وخرج قوم من عكا يكون الرياس من
جل لبنان فالقي عليهم ايجلان فماتوا سرهم وهدمت
وهدمت قلعه علب مع عظيم حائلها ووثق
عمارتها وامتد الى حصص وحب واللعواجم
وقطعت البحر الى قبرس وانفرد البحر فصار الطوادرا
وقدق بالمراكب الى الساحل فتكسرت ثم امتد
الى خلاط وارمنييد ولدر بجان واجرتوه واحصى
لهلك هذه السنه على وجه المقرب فكان اللطف
السان وما يبر القاسان في سنة
في العتده جو صرت دمشق جا المدا لافضل والمد
الظاهر وكان المدا العادل بصره لسنا ده بيانيا

لجود ان يقال هذا قطره من دم الحسين افضل من ما مالف
دم من اهل الجاهل فقال السائل قدم اهل الجاهل كعب علي

الارض الله الله فقال اللهم كساح الي تر

وفيهما كانت حوادث عظيمة لم تجد مثلها في

السنين الماضية بها هبوط النبيلة لم عهد ذلك

الاسلام الا مرة واحدة فانه بقي منه شي يسير

واشتد الغلا والوباء بمصر فهرب الناس الى المغرب

والبحار واليمن والشام وتفرقوا تفرق ابدى سببا

وتفرقوا كل فريق اعظم من سنة ابي سبتين دارين

في امام المنتقم فان الناس في هذه السنة كان الرجل

يذبح دله للصغير يساعده امه على طحينة وشويه

واحد السلطان جماعه فعلموا ذلك ولم ينهوا وكان

الرجل يدعو صديقه واحب الناس اليه الى منزله

ليضيفه فيذبحه وياكله وقلوب الاطبا لذلك

كانو يدعونهم ليصروا المرضى فيقتلواهم وما كانوا وقد

البيئات واكيف من كثرة ما كانوا ياكلوها وكانوا

مخطفون الصبيان من الشوارع وما كانوا ولقي

السلطان في مده يسيره ما تاتي الف عشرين الف املا

طربيات المغرب والحجارة والشام من دم الناس

وصلى امام جامع الاسكندرية في يوم علي سعيها جارة

وجات في سعيها من الزلزله لها بلة من الصعد فتمت

ط
17

حوادث
وقائع
ما ستمائة

79
وبقي مفكراً فادخل الكرم والزر إلى الفاضل العاقل وسأله ان
يفحص له عن ذلك
ابن جابر
ابن جابر

أهدت لك العبير وسطة زر من التبر حتى الحمام
والزر والعبر معناها زرها كقوله مختلفاً في الظلام
وما زال الفاضل العاقل مدهماً وفيها قول الرخيد المرمي
في كنفه فلم يريك به القضا مقدراً
فألو بالظلمة غير مدلاه إلا نوراً

وفيها لومي الأبر صابرين قايماً بالبغي كان من
الأبر مالك نحم الزاويب وكان عظيم القدر عند صلاح الدين
وأما فتح بلد أسلم إليه واستأنسه عليه وكان كبير الصداق
والبر والصلوات وأفعال الخير
حسين نوى وغيرها وبالمدسة الحجاز لداره المعروفة
الآن القبازيب دمشق تحت العلاء وكان المدد العلاء
قد حصله بدمشق ببرا الامور ولد المدد للعظيم علي
وسلمه إليه
فقوى مدشوق هاجر للعلاء وطهرت
له اموال عظيمه فيقال انه وجد في لسفل للبركة ما به
الغلاسه
سنة سبع وسعتر وعسرايه
فيها استناب الكنفه صرا ليامر من هداي في العزاز واذن
للعاضي الشهر هداي للخروج من بغداد وسئل اما اصد
دم الحين علم اودها علاج فاستقم ذلك وقال كيف

تلك الليلة بكي وبتضع ويصلي فاصح متناهاً وانفق يوم
 دخول الملك العادل الى القاهر وقاد العاصي العاصم
 ودفن بزيته في القرافة وبنى مدرسة بالقاهرة وقف
 عليها اوقافاً مجلدة ونقل اليها من بعض كتبه وكان
 كتبه ما يالف مجلده ووقف على الاساري وقفاً عظيمًا
 فاستفده خلقاً عظيماً وجاءه برغبين من مصر بهقطعا
 فم منها

انظر
 الحويين عشرين

كمد التبرم زائد عن حد ما كان قبله لحد الان
 محمد ملك ان والى امره من انت ما هذا وما يبسا
 اطرت فضل في فضل عطف الله عليهم انها سنان
 ما طالع الليل اللهم سجود الا ليركع فوق السودان
 وكان العاصي العاصم معاه وعليه من الدين المتبرع معاينه
 العلماء والعاجز لطيف الاطلاق كرم الاعراب حياهم مع الملك
 العبد عمار صلاح الدين حياه تعرب عن كلام اجلامه وذلك
 ان الملك المعبر كان هو مغيبه بالعامه تسمى دم الطالب
 وعلق قلبه بها فبلغ ذلك صلاح الدين فانكر عليه ابكار اعلمها
 وعلى للعاصي العاصم كما ما بالقاهر فمغ عنها وسعت
 عند في قلبه منها ما فيه ودا ما على ذلك وانا ما بار
 المغيبه الى الملك المعبر تذاكر المحفبه من علمها الكره
 غير مشرع بلعبها ويشها فانقلقت قطعيب
 واداري وسطها زر ذهب فلم يعلم الملك المعبر معنى ذلك

حكاية
 حكاية

الرضي القائل

الى خوارزم فدفن عند اهله وقام ولده السلطان محمد مقامه
 العاصي الفاضل عبد الرحيم علي
 ابن الحسن ابو علي الياسي الكاتب ولد مسان سنة سبع وعشرين
 وعمره وثمانين استغل بعلمه الادب والرسائل في شرح
 فيه وكان احدث زمانه فيه وكان صلاح الدين يقول ملاح
 من الناس لا تظنوا اني ملكت البلاد بسبب فكم بل تعلم العاصي
 الفاضل وكان مستشير في امورهم وكان كثير العباد
 تاليا للقران وقد استعان بايات من القران في كثير من رسائله
 ورسائله عشر مجلدات ومن كتابه اليه الى الخليفة
 الناصر يطلب منه العهد بالسلطنة فان اتم الدوان
 باطلبناه وقلدناه ولا نقلدناه ما نقلدناه وسبح قالا
 ان المراد خلق قلوب الكاتب فقال الكاتب الحسن
 ومن سعه

تقدم الى هذا السحاب فانما اخوك بان نأمره ان يرضى
 فلو لم يصيبنا منه صيب قطره كما علينا من يمينك العنق
 وكان العاصم مدحا قال الجهاد مدح بما يباين الفتن
 وكان من دعا على الناس اذ اسلم عليه من لا يعرفه افضاه
 واذا النفاة انسان ولم يعلم عليه ادناه ولما اجتمعت
 استبلا الملك العادل على الفقيه دعا على نفسه الموت
 خوفا من صفى بن شريك وزير الملك العادل فانه كان يهينه
 ويهينه وحشة مخاف ان يستدعيه ويهينه فقام في تلك

جمع الغنم وقال أهل حموز ولا يبر الصغير على الكبير فقالوا الصغير مولى
عليه قال أهل حموز الكبير ينوب عنه قالوا لا لأن الواليد
من الأصل إذا كانت غير حبيبه فكيف تصح البيابه فقطع
خطبه ابن العز وخطب نفسه ولولده الملك الحامل من بعده
ووقف المياد في هذه السنه فلم يباع ولا يتردد لها

٥ ووقع الغلا والوباء

خوارزم شاه تخلص من سلاطنه

ابن ابي بكر بن ولد طاهر الحسين ويلقب علاء وكان شجاعاً جواداً
ملك الديار من الصين والهند وما وراء النهر الى خراسان
لما مات بعداد وكان نوابه في جلوان وكان في دوانه ميايه
الف مقاتل وهو الذي حارب ملوك ميما في حق عبد الخليفة
وازال دولته في سلجوق وكان حماداً قاصداً يعلم الموسيقى لم يكن
في زمانه للعب منه بالعود ^٥ وعلى ابن الباطنيه جهز اليه
رجلاً ليقتله وكان يحترس كثيراً فجلس اليه يلعب بالعود
وشرع الحيله فانفق انه عني بنتاً بالعجميه ^٥ وفيه
من يقيم ومعه تدابير مخاف الباطني منه وارتعدوا
فاخذوه ليليه فقدره فاقر فقتله وكان باشر الحروب
بنفسه حتى ذهب لهدى عينيه في الحرب ^٥ وكان
يقول الملك اذا لم يباشر الحرب بنفسه لا يصح للملوك
بلون مثل الماء ^٥ وكان قد عزم على قصد بعداد وجمع حشد
فوصل الى هستان فتوفي به في رمضان فجلده ^٥

70
سما لك ان تسير العادل والافضل وانفقوا على ان يعطيه
الملك العادل ميا فارقين وجبل جو رود بار بكر واحد
منه مصر على الافضل من مصر في ربيع الاخر و دخل
الملك العادل القاهرة واحسن الى ازكش وقال الافضل
جميع من معك كما تبني الاسيفل وقدّم الملك العادل
ازكش وعلمه في اللباد و ورد القضا الى صدر الدين
عبد الملك في ماس الهذاني و ولي شيخ الشيوخ محمود
التدريس بالشافعي ومنه اكين والنظره خانقا ه
الصوفيه و جلس الوزير صلي عبد الله على شكري
لوزاره في دار السلطنة في عجم الفاضل ونظره الدؤن
واخذ النفوس ياربها و اجري الامور على احسن مجاربها
وسار الملك الافضل الى ميا فارقين واستدعى للملك
العادل ولله الملك الخامل محمد الى مصر في ربيع دمشق
في الثالث عشر من شعبان و ودعه لعهده الملك المعظم على الى
راس الما قال العادل الكاتب سرز بعد الى مصر والتشدت
دعتك مصر الى سلطاتها فاجب دعائها فهو حق غير مكروب
قد كاد ينهضني دهرى فادركني مجهر لي بكرس ايوب
و وصل الملك الخامل الى مصر في عاشر رمضان والتقاء
الملك العادل من العباسيه وانزل في دار الوزاره و كان
قد روجه الملك العادل بنت احميد صلاح الرافض على بها
ولم يقطع للملك العادل الخطبه لولد الملك المعظم انه

العبقنة شجورا سابغ عشر صفر ووصل الملك الكامل اسب عشر
صفر فنزل الجوسق ايده على الشريف ورجل المملوك
الامرج الصفر ورجل الملك الظاهر الى حلب واجر قوما مجز
عز حله وسار الممد الافضل الى مصر واحضر الملك العادل
الناصح المحبلي واجاه شهابا بالبر وغيرهما وكان الملك الافضل
قد وعد الناصح بقضاء مشتق والشهاب بالحبسه فقال
لم الملك العادل ما الذي دعائم الى كثر ما ينفذ
ومطمان اعداى على وسفك دمى فقال له الناصح احطانا
ما تم الاعور السلطان فقال الملك العادل ما يد امسى
اليك ما يوجب ذلك ولولا ان يقال عنى اتى سنقت فقيها
ما ايقنت منكم احدا ولكن المبدل لكم لهولى اياه فاجر حليم
من مشتق واما الافضل فانه سار الى مصر وارسل
الملك العادل رسالا يحجب الملك الناصر عبدالزبير بنى بقول
له ترفق فاما لك مثل الوالد وعندى كلاما تريد فقال
للعادل فقال للعادل قل له ان صح ما تقول فاعده عند
اعداي الصلاحية وبلغ الصلاحية فقالوا للعادل
ابتنفقودنا ثم بنا وسار وخلف الملك الافضل من حله
ومرحله فنزل الممد الافضل بلبس ونزل الملك العادل
السياح فرجع الممد الافضل ضد معه المصاف
فكر الافضل تفرد عنه اصحابه ودخل القاموس
ابوابها وجا الملك العادل قتل البركة ودخل

ذكر
خروج الناصح
والشهاب من حلق

محمد وان لا تحفومونه وان صلى عليه المسلمون ويدفون
قارعه للطرف ليزعم عليه من مرتبه ٥٥ و لو في ربيع الاول
فكان من ايامه خمس عشرة سنة و بايع الناس ولد محمد
واستمر على سيره ابيه ثم اختلفت الالهوا و دخل المقص
على البيت لموت يعسوب ٥٥ و اسدى الشيخ ابو العباس
ان ياتى سنة بلاه و ان يعر منها لان الرمان في بارك الصلاه
في حكم من ترك الصلاه و جمله ان لم يقربها لحكم الكافر
فاذا اقربها بجانب فعلها فاحكم فيه للحاكم الباتر
٥٥ و به يقول الشافعي مالك و الحنبلي تمسكا ما الظاهر
٥٥ و ابو حنيفة لا يقول بعقله و يقول بالقراب الشديد الزاهر
٥٥ هدى فاويل الائمة كلام و اجملها ما قلته في الاخير
٥٥ المسلمون و ما دم معصومه حتى تلاق مسدرا مسر
مثل الزنا و القتل في شرطيها فانظر الى احوال الحديث
و معنى قوله في اول الايات تمسكا ما الظاهر يعني قوله
علم من العبد والكفر برك الصلاه و معنى قوله في

الاخير لا يحل دم اميرتكم الا باحدى ثلاث الحديث
السنة السادسة و السبعون و عمر ابيه
و دخلت هذه السنة و احصار على دمشق و كان
الملك العادل في بلاد الشام شاه صاحب الموصل قد رحل
الملك الكامل عن بغداد في مقدم دمشق و معه خلق كثير من
الزكوان و عسكر الروم فاجران قناخرا لافضل العتاك

الكلبه فحابت فوفقت عندها فاستدعى الرجل وقال خذ روحتك
 بما عليهما ثم التفت الى ابن اخته وقال فصلك ههنا ما جواربي
 المستحقات وانت تذهبينك الى امراه رجل عرب جار
 بلاد بعيدة فاحذها غضبا ثم قال فلما نه اعطوه الرماح
 ولقد قتل المعانيبه فخرجت امه جاسره فبكت سر مدسه
 وقالت ما لي عبرة فقال والله لا هذين به ملوك المغرب
 وغيرهم وقتله هه واشتهرت امراه بالرهه واهها ما مال
 الحرف فبعث اليها يعقوب وقال ابي عندي في القصر امانا
 لا يتكبد فان كنت عنده مده فدخلت بعض حواير الى
 السفايه يوما وراى الزاهد ناكل الخبز في القاه واجزته
 فقال لها والله ليس مع هذا عيرى منك لا قتلند ثم بحث
 عن ذلك فوجد صحفا فادرس الى الزاهد فحس به دسار فتابا
 وقال لها فدخلنا البركه مما ملك عندنا وقد سالتني سوي
 ان نغيب عندهم في قصرهم فلما اتمت عندنا اتصل اليهم بركته
 فانتقلت اليهم ولم يظهر امر المراره هه قال وكان جولا
 سمي يعقوب ارباب البيوت ويكرم العلماء والعقما ولم يسمع
 منه كلمه فحس وكان عادلا ممتثا بالشرع يعلو بالناس
 للصلوات المحسن وطيب الصوفى على جسده وتقف المراره والذ
 واخذ لم احمي هه ويعقوب لهذا هو الذي راسله صلاح
 لشمل اليه منقدي يستعديه في ليله سبع وثمانين ايام
 ومرض مرضا اسفى منه على الموت هه فادعى الى ولده الذي علمه

اتفه
 الزاهد

لله

٧٥
بامير المومنين العفوية وظيفته امير المومنين فقال لا بد
فانكته محالفته خوفا منه فديده ودعا ونجب الناس
ولما فرغ من الدعاء قال لربنا شريف قل كما يضرب الطبل
فقال العفوية امير المومنين فقال لا بد فقال يا حماد اضرب
الطبل فضرب وجاهلوا ثم التفت الى الشريف وقال يا شريف
ان كان خطر باللك انك تعلم على اليلاد او اطعمك اهل فارس
والجبال وهذا الامير اورانت هما ما هو هذا الذي رايت
ما يحصل لك من اختلافه سواه فنزل وقيل الارض وكسر
النفس واقام الشريف عهده في ارعد عينش الى ان توفي رحمه الله
وكان لعقوب لراحت لم يكن ير الشش احسن صوة منه
فقدم برالش رجل يرقب الدب وعجبا مرانه فراها ابن
اخت لعقوب فاعجبته فارسل اليها فاحذها فوقف زوجها
لعقوب وقال يا امير المومنين اني رجل غيب وقد عصيت ابن
اختك واخذت زوجتي فقال لها يعني وجها الى فخذوا اخته
وقال لدم لخذت زوجها هذا الرجل فانك فدعا الرجل
وقال لدم قد انكر فقال يا امير المومنين فقال لي كلبه فذرها
المراه كخر كل امراه في هذا القصر واحضر الكلبه هي
تقرها من بين القاصرات فان وقتت عندها ولا فاقلتني
فقال للرجل اخرج ثم قال لان اخته لا تبقى في القصر امراه
الا وخرج فاعرج النساء وخرجت المراه بيتهن وقد عجب
بها والنساء ايجلي ولجوا بهر والسياب العاقرة واظلموا

حكاية
تجيب

قد بلغنا قدومك البلاد ووصول بركتك الى اهلهما ونحن نسألك
ان تقدم علينا لناخذ حظنا منك كما اخذنا اهل البلاد حظه
وبعت اليه بعشره الف دينار حقا والشريف واجتمع اليه اهل
البلاد وقالوا منى وقعت في يده قتلنا فاطمة العتيان ونحن
واهل الجبال معك فقال الشريف معاذ الله ان اكون سبيًا
لا اراكم مسلم ولا نبي اسير اليه واستعين بالله عليه وبلغ
يعقوب قوله فلما قرب من مر الفتح خرج يعقوب واستقبله
وانزل معه في قصر وهداه اليه المال والتحف وطمس
وتشيع كلامه وكان بالسهة وانفق عبور يعقوب
للقا الفتح ومن يوم المصاف ان صلى الخليفة
بالناس الفجر ورب وحمد الله الف من القران بلنسين
الدرع حاملين الاسلحة فيفراون سبعاً من القران فدعوا
الخليفة ولا يدعونه وكان له طبال اسمه جهاد مقدم
الطبالين وحلقه الكوسات وليس في العسكر من له طبل
سوى الخليفة فاذا فرغ من الدعاء بعد القاء مال جهاد
فيقول ليبيك يقول اضرب الطبل فمدق الكوسات
وتجمل العساكر وهما ان اخلصلمان لا يتبارك الخليفة
بهما بعد الدعاء وقوله يا جهاد اضرب الطبل فلما كان
هذا اليوم الذي التقى فيه يعقوب الفتح صلى الخليفة
بالناس وركب الشريف على يمينه ولما فرغ من قراءة التعميم
التفت الى الشريف وقال يا شريف ادع فقال اللهم الله

٦٧
وليس الخيرة والخيرة وذكر عبد المنعم بن عبد الرحمن
الاندلسي الصائغ مارتخه وأثنى عليه وقال
لما توفي أبوه يوسف قام بالامر احسن بيام وافر
العون بما قدر من قواعد الاسلام ونشر كلمة التوحيد
واذل من الكفر كل جبار عبيدته ورفع رايها جهاد فتصوع
لجتهاده كل نداء و امر بالمعروف ونهى عن المنكر ونشأ
نشره اذكى من العيرة وضو كرمه اعلام من ضوال القم الا نور
واقام الجود على العالمين وخصوصا على اهل عشيرته
والاقرين واستنقذ الامور ببركاته وطهرت
الصوح العظيمة لعزانه وانتشرت اخباره ببركاته
وذكر له منتهى ملل الفرج واسمه الاذنيش قال
الشع سمع من الجوزي رحمه الله تعالى على الملح الصالح
الفاضل ابوالعباس بن ابينت المغربي اللواتي بالديار
المصرية بالقرافة سنة اربعين وسبعمائة من فصائل الملوك
المنصور يعقوب بن يوسف المذكور الرايت والحجرات والغازية
والمناف وكان ابوالعباس قد حبه زمانا وانفع به
واسعاد منه قال وكلما احببه عنه فانما هو عبي
المشاهد والعيان لا غير فلاس وفلان ممن ذلك
انه قدم بلده فاس رجل شريف وكان فاصلا لطيفا وكان
يعط بصوت طيب فجلس بها فقال الياس اليد و اراد ان
يبالعه وبلغ جره الى يعقوب فحب اليه كما باله

لا اضل قطع الطاهر وارسال الى الملك الافطال
صاحب مصر فابرى دمشق فقال استوفى من الخي واما
اخذت مني عصا فاعطها لاحد فتوقع اكلت منها
ووقع القاعد وخرجت السنه على هذا ولما
مان الملك العربي الفاضل الى الملك العادل
بغزير . تقول فيه ادام الله ايام مورنا الملك العادل
وقد ب النفوس نفيه الكرم واجباه الله حابه طيبه
تقريبها في المواقف الخيمه وتقبل عنها بالامور
السالمه والاهواق السليمه . لا تنقص الله لعددا
وعُددا . ولا لغزبه نضنا ولا ولدائه ولا كورله
مشربا ولا اموردا . وعظم اجره في ولده الملك العزيز
رحم الله ذلك الوجه اللطيف ونصوه والي سبال الخ
بوره
واذ الحاسن وجهه يلبت تعما البلي عن وجهه الحسن
قال وكانت مدبره لجد عول من اليوم منه
اسبوع عن فاحرق القلب واجر العين
الملك المنصور العارفي المجاهد .
الوليد بن يعقوب بن يوسف بن عبد المؤمن صاحب المغرب
وهو الذي كسر القشت على الروافضه ولم يلق القشت
مع كثره جيوشه وطائفه ولم يلق ولاه المغرب
من لرسره كسبرته وقد ادى عليه ارباب السيره

٦٦
وتبعهم للملك العادل الى ان خرجهم من باب السلامه وجاء
الى باب الفزاديس ووجد لهم قد كسر والاقفال بالمرزبان
ودخل اديلم وبلغهم ما جرى على اصحابهم الذي مضى الى
چير دن وواجبهم الملك العادل لم يرددهما ووصول
مثل الاسد الصاري في ان عن هذا الاقفال
فذكر عن يد الحنبلي فتعاصى كانه ما سمع شيء وحكى
الملك المعظم عيسى رحمه الله تعالى قال لما رجعا من باب
الفزاديس ودخلنا الى مدرسه ايجانبه ارى على
راس الملك العادل ابي راس حب الريت فاحطاه
ووقع في رقبته احصان فوقع احصان ميتا فترك
الملك العادل وركب عن ولم يطق عليه وجاء
الامير محمد بن جرجس وزي الكندي صاحب الخيل سيرة في
الليل وخطا دمشق واما الملك العادل فانه
لما توجه للملك العادل نحو دمشق طلع الملك العادل
لغيره الى اسد اساه صاحبها لم يعلما كره ومعه
وقصد للملك العادل علي ما ردى من رجل معها ولم يلبس
لبنته على لبقاه وقصد دمشق وجمع الزمان
ولما اشتد الحصار على دمشق وقطعوا تجارتها ومياها
الداخله اليها وانقطعت عنها هلهما الميرغ وصحوقفت
الملك العادل الى المدد الطاهر يقول يا اسلم الناس
دمشق على ان تكون تحت السلطان وتكون دمشق لك

بدت في بلخ العادل وهو على ما روي وقد اقام عليها عشرة اشهر
ولم ينق الا تسليمها وصعدت اعلامه على القلعة وسمعوا بوفاء
الملك العزيز فتوقفت فرجل الملك العادل عنها وترك ولده
الملك الكامل عليها وحا الملك العادل معه ولدهم وابن
المقدم وجماعة من الامراء .. وكان الملك الافضل بارك ابني
البيدان الاخير فاشار عليه جماعة من الامراء ان تخرج الى
مشهد القدم حتى يصل الملك الظاهر والمجاهد صاحب هجر
والامراء كما كانت مريدة فخرج الى مشهد القدم ودخل
الملك العادل في من معه من العسكر الى دمشق وحا الملك
الظاهر بعسكر حلب وجماعة عسكر حماه وجمع وبتاره من باب
وسعد الذي هو صاحب حمص وصاحب قوا البلد وكرباب
السلامه وجماعة من الى باب الفراء بس فسند
باصح المشرق الخليلي لهوه منها ما من واحكام باب الفراء بس
فدخل العسكر وملكوا الى جبرون وكان الملك العادل بالقلعة
وقد استامن اليه جماعة من عسكر مصر مثل سيف الدين
ابن حمدان وسائر الذين سقوا الجدار الما صي فركب
وخرج اليهم ووصل الى جبرون ونجد الدين اخو للقبه
عليه قام على فرسه يترب القبايع فصاح للملك
العادل يا محمدا الى هاهنا وساق عليهم وتاروا لهدات
دمشق من كل باجيد ورمو عليهم سائر الاسطوخ
حتى المسار هو عليهم الكوايين وهي تشعل النار فانهم

سراسنق ورس المدفراجا فاتفقوا على ما صار للدين محمد وعلقوه
 الامراء ثم وكان سيفلر ارکش مقدم للاسديه عايبا اسرا
 تقدم فصوب رايهم فيما فعلوه لالا انه قال هو صغير السن
 لانهض باعبا الملك ولا بد من تدبير كبير لحسم المواد وقيم
 الامور والعدل المشغول في الشرق بما ردى من مائة اقرب
 من الافضل بحمله اما بل العسكر فلم يكن الصلاحيه
 مخالفا للاسديه وقالوا فعلوا فكتب ارکش الى الافضل
 يستدعيه وهو بصرحه وكتب الصلاحيه الى يزيد
 من اصحابه يقولون قد ابغقت الاسديه علي الافضل وان
 ملك حكمو علينا فاسغوه من الحجز ليدعسك دمشق
 لمغوا الافضل فقاتم وكان الافضل قد التفت بجابا
 من عند جركس الى من دمشق بهذا المعنى معه فبأخذها
 منه وقال ارجع فارجع الى الصر و لما وصل الافضل
 الى دمشق لفقاه الاسديه والصلاحيه وراى جركس
 اللجباب فقال لها اسرع ما عدت فاجره لبحر فاساق هو
 وقراجا الى القدس فخصنا به ثم اشارت الاسديه
 على الافضل بقصد دمشق وان العادل مشغول بما ردى
 نكس الى الظاهر فاجابه وقال اقدم حتى اساعدك
 ذكر حصار دمشق
 وسار الملك الافضل لعاكر الى الشام واستتاب
 لبحر سيفلر ارکش ووصل الى دمشق مشغول ما حذر

في هذه السنة والمثل للعادل علي ما ودين وتولى الملك
العزيم المحرم وكتبت الصلاحيه اليه الي افضل وهو بحر خرد
ليقدم عليهم فسار الي مصر محمله اياك ولدا الملك العزيز
وكان المثل العزيم جوادا سخيا عادلا لا منصعا لطيفا كثير الخير
ويقا بالرجيد حليما ، حكى سنقر الحلي رحمه قال
ضاوق ما يدي بصر فلم تنق يا خزانة لدها فدرها ولا دينار
مجارجل من اهل الصعيد الي ما ركنت سيفهم فقال عندي للملك
عشره الف دينار ولدا الف دينار وتولي قصا الصعيد فدخل
سفال اركش على الملك العزيز فاجره فقال والله لا يفت
دما المسلم ولا ارم ملك الارض وكتب مرة لدا ركنش
بالف دينار وقال اعرج فاطر لهدا المدبر ولو لال لادنه
وقد ذرا با انه ذهب من المثل المعظم وكان يطاق
عشره الف دينار ، وكان يهيب وفادانه خرج الي
اليوم يتصيد فلاح له بطي فله صر حلفه فجا بر الفرس
فدخل فرس السرج في حوان حمل الي القاهره فمات
في الصدر من المحرم ، ودفن عند ذلك في يوم سبع وعشرين
سنة ونص علي ولده ان امضى العادل الملك وكانت
الوصيه الي سيفال اركش فوئلت للاسيد عليه ثقيله
والاصح لن اركش لم يعله للاسيد وعاش بعد للعزيم
وكان لان المثل العزيم من العزيم سبعين ، وكان
مقدم الصلاحيه لدا ركنش واسد الدين

والمدرسة والديار والمستان بطام الموصل على حمله
 ووقف عليها الاوقاف وكان عليها روايت كثيرة بحيث
 لم يدع الموصل متافيرا الا واغنى اهله وكان دينيا
 صالحا عادلا كريما يتصدق بكل يوم خارجا عن الرواتب
 بما يدينار وله حكايات مشهورة ولما مات علم
 مسعود وولي ابنه ارسا شهابه وضيع عليه
 واذاه فتوفي في الجائش فاخرج ملفوفا في كساء بلا وصل
 لاباب البلد قال البوابون قفوا حتى يستاذن له فالتفت
 على باعية الطوق حتى اذله وكان لعن المسعود
 جاريد يقال لها اقصر اولادها اولادها انا بيه التي
 بنت في فاسيون الزيد والمدرسة وكانت زوجة الملك
 الاشرف رحمه الله وكان غلام قد تزوج انفا ام انا بيه
 ابو العاصم السمر الكندي الازكشي
 وهو الامير حسام الدين وقد كرمنا انه قدم بغداد وبعثه
 الكليفة الى همدان فلم يتم له امر واختلف الادر اعليه وتفرق
 عند اصحابه فخاف من الخوارزمي واستجيا الى بغداد فسار
 يطلب الشام على قوقا فلما وصل اليها مرض واما بسما
 اياما فتوفي رحمه الله وكان ابنه لا على نل فقال
 اذ فتوى فيه فحفره له قبر على اس الملك فطهرت بلاطه
 عليها اسم ابيه فدفنوه عليه
 سنة خمس وتسعين وعشرين ايه

صدر
 بال...

من...

انظر

ان...

5

مطراً شديداً وريحا عظيمة ووقع في قلوب الفرنج الرعب
وقيل جازم سلطان مصر والعساكر فتركوا المجاينق والارماق
بجملها وأجيم وما فيها ورجعوا في الليل للاصووم بقضو بطبول
الامان والصلح فصالحهم المملك العزيز على ما عد صلح صلاح الدين
وخلع العزيز على المملك المعظم عيسى العادل واعطاه صقفاً
ومنسوراً ابدياً مشقوعاً عاداً الى مصر ٥٥ ومضى المملك العادل
الى ماردين في رمضان فحصرها وطلب الرخيص ولم يبق سوى
القلعة ٥٥ ومضى ما توفي جردتك عبد الله النوري
وكان من احبارهم ابي عبد الله ثم خدم صلاح الدين جميع
عزوانه وهو الذي اقبلت عليه مصر وان الخشاب بكلمة كان
شجاعاً جواداً ٥٥ ما لك زيل مع دود صاحب سيار
ابن زكي او مستقر اخي تولى وكان عاقلاً جواداً وهو الذي
قايض حلب بسيار ولم يزل مع الملك كان صلاح الدين
في عزوانه مجاهداً وكان ممنون التقيده ٥٥ وكان صلاح
يحترمه مثلاً كان يحترمه لوزن الدين ويعطيه الاموال الهدايا
والخف الكثير ٥٥ وكانت وفاته بسيار ٥٥ وادعى
لا ابر اولاد المملك المنصور قطب الدين محمد
مما صدك من اعمار الزبي المرومي الكادم
الجامع على الموصل كان حاداً ما لوزن الر على حله وتقدم
امامه وكان صبيبه على اولاد ٥٥ ثم ارتعب مكانته حتى صار
في مكانته على الر على حله ٥٥ وهو الذي في الجامع المجاهد

والعامة السوداء والقبائل الاسود ومن بعد الخيل والركب
الذهب واعطاه الاموال والرجال وسار الى همدان
و... بها انتقضت الهدنة التي كانت من صلاح
والفرج فقطد ويردث وبها لا يفرع لسانه الجبلي

فهزب واستولى الفرخ عليها
سيف الاسلام طعنه الرب

اخو السلطان صلاح الملك اليم من زبدا الى حضرة
وقمع الخوارج وكان شجاعا بينهما وكان وقاة يزيد
في سوال ودلى بعده ولده شمس الملوك اسمعيل وادعى
الخلافة سنة اربع ولسعين وخمسة

سها نزل للفرخ في المحرم على بنين فادسل الملك العادل
محمدا سرى كمل الى الملك العزيز لم يستعمله فخرج
محمدا بنده الى الشام فوصل وجد صانقوا في ما كنت
وسع الاراد وتقبوه من كل اجبه واشترى على الاخذ
ولهده بالمايق وتقبوه سرا سرا وحملوا القلوب
بيوتا وكان الفرخ يحدون المسلمين من القلوب كان
الملك العادل نادرا عند هوبين بعد الملك المجاهد
اسد السركوه صاحب حص والامجد صاحب بعلبك
للمقدم وذلكم صاحب بل يشده ووصل الملك
العزير وسار جميعا الى هوبين فلو باخذ يوما واحدا
لخذت بينه وقل كل من فيها فادسل الدرعي الملك اللبيلة

السنة الثالثة والتسعون وعشرين
وبها قدم الامير حسان بن الالهجاء السمين الى بغداد
وخرج المرزبان للقبائل في ذي عظيم ورتب الاطلاق
للقبائل على ذي الشام وكان في خدمته عدد من
الامراء وكان معه عامل كر والعرس ، واول ما
قدم طلبه كرم العرس ، ثم امير امير وجاهل بعد الكل
في العدد والامله والصلاح اللام وخرج جميع من
بغداد للقبائل ، وكان رأسه صغيرا وبطنه كبره
جدا حيث كانت على رقبته البقله ، وكان يذراه
عند الحريم **رجل حوار** فعمل في ساعه كورا من طين
وسبقه فعلقه في الكعق فاما اجنار به صحت عمل
ذلك اهل بغداد كثيرا وسموها انا الهجاء السمين
على صورته وانزلها كليفه بدرا العبد غرلى بغداد بعد
ان عبرا كاتب الشريه وقيل عنده البلاغ النبوي واليه
اكليفه وقام له بالصياقات ثم امره ان يجر جماعه
من اصحابه مع عسكر اكليفه الى الهدان يجر يجر جماعه
فما بعد وعر بغداد منهم وخرانه اكليفه وقلو جماعه
من عسكره ومضوا الى الموصل واخره وعاد عسكر الكليفه
الى بغداد وقد جرحوا فنقله اكليفه الى الحجاب
الشريه الى دار عند النظاريه كانت لجماعه النصارى
دمشق ووكاله ثم خلع عليه بعد ذلك كعبه والقرنيه

واسر على ربه الضال وجمعت حجاً من البربر والعرب للدين
ادعو العار وعبيد الدرهم والدينار واحلوا الحرام وياينود من
للإسلام وتظل عاماً بعد عام تنظر حوادث الزمان وتقلب
الحداث تتقدم رجلاً وتؤخر أخرى وهذا الفعل ممتدك
أجري فلا أدرى أجزى أبطى منك عبيك أم التذوب بما أنزل
على نبيك فان كنت عاجراً عن العبور إلى خوفاً من أهوال
الرفاق فابا اذكر لما فيه الرفق والأرتفاق وهو ان تعاهدني
بلايمان المفظه والاقسام المعطيه ودفع الرمان في وجهه
إلى حله من المالك لا عبر اليد وبارز في اعز الاما ز عليك فان
كانت الدابره لك كانت عنيمة ساقها الله اليك وان كانت
لي كانت يدك العليا واسحقف اماره المسلم المقدم على
الغيبس والله تعالى يوفق السعاده ويسهل الاراده فانه لا
رب غيره ولا جبر الاخرى والسلام ^{٥٥} ولما وقف كعقوب
على كتابه استنشأ طبعاً وادركه حممه للإسلام وغيره
على الايمان فكذب على راس الخاب خطه ^{٥٥} ارجع اليهم
فلسايتهم بخود لا قبل لهم بها ولخرجتهم منها اذ لم يولم ما عدا
وكتب تحت الاية

ولا كنت الا المشرفه عندنا ولا رسل الا الحامس العبرم
تم قام من ساعته تشددت فرسه يده وليس سلاحه
وسار الى رفاق سبته فترك عليه وجمع الشواهي والبراك
وعرض جنده فكانوا ما تي الف مقابل ما بين الف بالاول خبر

٥٥

ما خوارج الخارجين عليه وبينه وبين الاندلس و
سبته وعرضه ثلاث فراسخ وتحتاج في عبوره الي
شقته عظيمه وطبع الفتن والمسلمين هذا السب
فكتب الفتن الي يعقوب كما بالسخنه باسم الله
فاطر السموات والارض وصلى الله على سيدنا محمد وعلي
ان مريم الغصبي اما بعد اياها الامير فانه لا يحكي
على ذي عقل وذكا انك امير الله اخصيه كما اما امير
الله النصيب وغير حاف عند ما عليه نوابك
بالاندلس من الحالك والمقاعد والتكاسل واهمال
امور الرعيه والاشتغال على اللذات الدنيه ربما
اظهر والعصيان وادعوا لظفر ان سلطو الله عليهم
فاحلقت منهم الدمار ومخوف منهم الامار واسبي المزارعي
والولدان واقبل الهول والشبان ولا عذر للرج
العلف عن نصرهم وقد امكنت يد القدر وانت فاده
على المنه معانتم بعقدون ان الله فرض عليكم في
كتابكم فنان عشره ما بو احد منكم وقد راع عنكم الصو
وقدم بالكتاب فالان خفف الله عنكم وعلم ان فيكم
ضعفي فان يكره منكم ما صابره فاعلموا ما من وال
مكره منكم الذي فاعلموا النبي ونحن الان فاعلموا احد منكم
كثيرا منكم فقد اظهرنا الله عليكم فلا يقدر وز فاعلموا
ولا استطعون امتناعا ثم لعن الله اخذت في الاحفال

امامه واقام بيضا ولبس سنه وقام بعده ملك شاه
 ابن محمد ابي معود واقام بلنجه اشهر وكتب حاصبك الى محمد
 ابن محمود ابي ملك شاه وخذعه وقبض على ملك شاه
 ملك محمد محمد وقتل حاصبك وتفهمته المذكرة واقبض
 وقصداه هرب منها وملك اخاه سليمان شاه
 وجاملك شاه يقصد بغداد فخرج اليه الخليفة
 فدفعه وفي سنه ثمان واربعين وعشرون ايجلت
 دوكيني سلجوق واستولى الغز على سنجي وكانت دولتهم
 مستفهمه في سنه وثلثين والجماعة الي سنه ثمان واربعين
 وعشرون كبريت في القصر ومات فيها سنجي وجمام
 محمد شاه بغداد والفر من حاصرها ومات
 محمد في سنه اربع وعشرون وعشرون وقام بعده
 سليمان شاه وحالفه لهده ملك شاه ولوى
 ارسلت شاه طغرل ملك شاه في سنه سبعين
 وعشرون وقام بعده ولده طغرل شاه والملك
 محمد البهلوان وقتل في هذه السنه وهي سنه ثمان

سنه احدى وعشرون وعشرون

فيها كانت الوقعة العظيمة وتعرف بوقعة الزلاقة
 بين يعقوب بن يوسف عبد الملوك ومن القشت ملك
 طليطله وكان القشت قد استولى على حصاره
 الاندلس وفروا بها وكان يعقوب متغولاً على

فيها توفي الشيخ الناطق العامي المراد
 تلميذ القصد والراف ودرس بالراف
 من بوم العاطر وخطب عليه في
 الامم

بغداد سنة لهدى وحسن واربعاها وتوفي سنة ^{من} عن
 واربعاها ولم يكن له ولد ^{فولي البيرسلان داود}
 بن ميكايل سلجوق ابن اخي طغرل بك الذي ^{عشر} ملك
 الروم وقليل ما دراهم الملك ما عشرين سنة واخوه
 قاروب لم يسبق له امر وخلق وولي
 بعد البيرسلان ^{عشر} ملك شاه البيرسلان
 وملك الدنيا واقام تسع ^{عشر} سنة ومات سنة عشرين
 واربعاها وكان نظام الملوك زبوره ووزيرايبه ٥
 وقام بعده وله محمد بن جاوز وما في هذه السنة وقام
 وله و ^{عشر} بركاروي ^{عشر} ملك شاه وثارعه عمه باج
 الدوله قش صاحب الشام قتله بركاروي واقام
 سلطانا اسفند سنة وخطب له ببغداد ست حفعات
 وجرى منه وثن اخيه محمد وسخر حروب وملك
 بعد بركاروي اخوه محمد ^{عشر} ملك شاه واقام اسفند سنة
 ومات سنة احدى عشر واربعاها وقام بالامر
 بعده وله محمد بن محمد واقام اربع عشرين سنة وعهد محمد
 لابنه داود ففوض سخر الملوك الى طغرل وجعل
 لداود ما يقيه ثم طمع سعود وهو محمد في الملك
 ودخل بغداد سنة ست وعشرين وهاجم وخطب له
 بالسلطنة وكسر اخيه داود وتوفي طغرياسه تسع
 وعشرين واربعاها واستقل سعود بالملك وكانت

سلمان شاه و خاتمه بمغز اللد وكان طفليك سفاكا للدماء
قتل وزود رجواله و محارم ديس همدان و روجه
حسن و فحاق الله جمع القتل عليه الزمان فكد
طفليك و حبه في بعض القلاع فلما قتل قزل
تغصب لطفليك امواه بن العلي الذي كان بها و شرطه
عليه ان يزوجها اذ اخلصته باخرجته فجا الى
همدان فالعاه باس قزل و افسلوا هم بايب قزل
و استولى طفليك على الممالك و بلغ خوارزم شاه ما فعل
طفليك فخرج في عسكره و بنا الى العراق و ساد اليه
طفليك فالقبائل التي حيا طفليك يشابه في
عينه و ضربه بلوك له بالسيف من وراءه فقتله
و قطع راسه و جمعه الى خوارزم شاه فبعث به الى
بغداد و سخره و راه من كل من يسود و كتب خوارزم
شاه الى الخليفة كتابا يصف الطاعن و استولى على اجماع
والوى و خراسان و اصبهان و غيرها مما قالها سيده
و ما دار الهند و لهذا طفليك الف السجوقه و عدم
نيف و عشرين ملكا و مده ملاحم ما به و ستون
سنة و اولم طفليك الذي اعاد القائم الى بغداد
بعد ان حلت عليها الدرلة المصير و اول ما ظهر
رايته من خراسان في سنة ابي بلخ و ارباب و دخل
بغداد سنة سبع و اربعين و ارباب و اعلا العام الى

59
 دسنتق وكان المعظم قد راها حق الحكم فدخل فقبله ودأب
 دسنتق فذفعها اليه واعطاه صفي ومضى الى فضل الى
 صرخه وتفي الملك العادل ابن الجحفي الذي فتح له
 باب سرفي وكان قد اعطاه عيشه الف دينار فاستردها
 منه واجتاز الملك العزيز وطريقه الى مصر بالعدل
 فعزل حكام الدين ابا الهوا السمن عنها ولاها مستقر
 الخبر ومضى ابا الهوا الى بغداد وسنذكره
 السلطان طغرل بك شاه من اسلا سياه
 ابو طولد شاه محمد ملك شاه من اسلا سياه
 ابن مسويد سلجوق وهو اخ الملك السلجوقه سوي صاحب
 للروم وكان مبدا امره عند وفاة ابيه اسلا سياه طولد
 شاه في سنة احدى وسبعين وخمس مائة وكان صغير السن
 فقتله البهلوان الى ان مات في سنة اثنى عشر مائة وعشرون
 فلما مات البهلوان عادت الامايكبه الى قزوين
 ابن الروم وهو البهلوان الامد فلم يزل طغرل بك تحت
 يده حتى اتف من البحر فخرج عنده وانصاف اليه جماعه
 من الامراء وكسر عسكر الخليفه واسر الوزير
 لونس كما ذكرنا وهابه الملوك وحاف منه القزوين
 وانصاف الى طغرل بك جماعه من فخر الملوك البهلوان فعد
 له الامان ان يعتالوا فقتل جماعه منهم ومارقوا بالان
 وضعف فقصده قزوين فهرب منه فولى قزوين سحر من

اخر الملوك
 السلجوقيه
 ٥٧١

قتل العزيز في دار عنده ست المثام ونزل العادل دار العقيق
ونزل الافضل اليها ونما بدار العقيق فدخل عليها وبكى
بكاءً مندداً فامسره العزيز بالانتقال الى صرخدا فخرج
وزهره الجزري في الليل في جملة الصناديق جوفا عليه
من القتل فاحذا مولا اعظيمة واهرب الى بلاد هـ
وكان الملك العزيز قد قرر مع العادل ان يكون ابيه بمصر
ويقوم العزيز بدمشق ثم قدم فارسل الى الافضل رساله فيها
صلاح خياله فاداعها ووصلت الى العادل فغضب
العزيز ورسم عليه ما يخرج يخرج الى مسجد خاتون باهله
وعياله وسلم العزيز يمشي الى العادل وكان بها الظاهر
واقام العزيز بدمشق اربعه ايام وصلى الجعه عند قبر والده
بالخلاسه وامر ببيت القيد والمدرسه العزيزيه وامر
القاضي محيي الدين بذلك وتولى السلطان الي
الخلاسه في سنة ابي وسع في خمس وعشرين وكان
لافضل قد سرع في بناء تزيه عند مسجد القدم بوجه
من السلطان فانه قال تكون تربتي على الجاده ليربها
للصالحين والوارد فيترحم على فارفع منها قامه وجا
للعزيز فحضر دمشق اخرها هـ وكان العزيز اذا جلس
بجالس لهوه يجلس العادل على باب داره كأنه يريد ان
فلا كان لعقبه من مقامه بدمشق قال العادل لولد
الملك اعظم ادخل الى الملك العزيز وقبل يده والطلب منه

والا...

باداً على البركة وقد بايس من مصر لان العادل اوجه
 سلطته مصر فاعكس الامر عليه ولما بلغ المدد العزيز
 وصوله خرج اليه واكرمه وقدم له شياً كثيراً وقد رلهم ما
 اراد ورجل الافضل الى دمشق ودخل للعزير والعادل الي
 مصر وسلط العادل العزير دمشق من يديه بالفاشية ولو
 اراد العادل مصر اخذها وانما قصد الاصلاح بين الاخوه
 فلما بدأ من الافضل بحقه ما بدوا و اراد قتله اكله الي
 ما اكله اليه واما الافضل فانه لما عاد الى دمشق
 ازداد وزوره الجزري من الاعمال القبيحة واذى الاكابر
 من الدوله والافضل لا مخالفه فكتبهما بالجمعي واعمال
 الدوله الى العادل يشكوه فارسل العادل الى الافضل يقول
 انفع يهددك الا حق الميئي للتدبير للعليل التوفيق فلم يلتفت
 بما نتق مع العزير على النزول الى الشام فاراد الى الشام
 فاستشار الافضل اصحابه فكل اشار عليه بان يلتقي عماله
 واخاه ولا يحالهما الا الوزر الجزري فانه اشار عليه
 بالعصيان فاستغذ للحصار وحلف الامراء والمقدمين
 وفرقهم على الابواب فواسلوا العزير والعادل واصحو امرهم
 في الناظر وافق المدد العادل مع عمالهم المحصى على فتح
 باب شرقي وكان مسلماً اليه فلما كان يوم الاربعاء سار من
 عتق شهر ركب المدد العادل والمدد العزير وجاء
 الى باب شرقي فنقوه ان المحصى ودخلا البلد من غير مال

وانس العادل ولا افضل وتحالفوا وسار وخلف العربر الى
مصر فلما وصلوا القدس وكو ابا الهعاجما كان وعزلوه جريدا
عنها وساروا فتر لويليس وتما جماعه من الصلاحية متوقف
العادل عن الفصال ولم ير اتراع مصر من يد العربر وظهرت
منه قرابين احوال تدل على انه لا يوثق السلطنة الا فضل
ولا يرى تقدمه عليه فاسلما الى العربر يطلب المقاصي للفضل
وكان قد اعترلم وانقطع في داره فخرج الى الملك العادل
فاخرمه والزمه وتحدث معه بما قدره وعاد الفاصل
الى العربر وكذبت معه فاسل العربر ولديه الصغيرين مع
خادم له برسالة مضمونها لا تقابلوا المسلمين ولا سفكو ديانهم
تذعنذت ولدى هادين يكونا تحت كفالة عمي للعادل واما انزل
لكم البلاد وامضى الى الغرب وكان ذلك يشهد من الامراء
فوق العادل بكي وبكى فحضر وقال العادل لمعاد الله ما
وصل الامر الى هذا الحد وقال الخادم محمدم السلطان عنى
وتفعل البلاد بلادك انت السلطان وخر رعبتلك وكان
قد قدر مع القاصر رد جزر الاسد به واقطاعهم واملاكهم
وان سقى ابا الهعاجما بالقدس على حاله وقال للافصل الملحة
ان امضى الى احيك تصايحه وما عذر ما عند الله وعند
ان معلنا بان اخينا ما لا يلبق فقمم للافصل ان العادل
يرجع عن يمينه وما اتفاقا عليه وانه قد اتفق مع العربر على
اخذ البلاد منه لكنه لم يملكه السلام محضى الى العربر وكان

الى دمشق وجاء الافضل الى حلب وانفق مع اخيه الخياط
 وخالها وجاء الى حماه وعصم فععل كذلك جاء الى دمشق
 وكان الممدك المعادل يشير عليه لعزل صا المنزرا الايبند
 الجزري الوزير ويقول هذا محرب بيتك لا يملكك عليه
 بحق عليه وكان الممدك الظاهر يتساق الممدك المنصور
 صاحب حماه وعمره المقدم ودلهم صاحب تليبا خير
 فكتب الظاهر الى المعادل في تسليم تليبا لثرا اليه وان يكون
 صاحب حماه وان المقدم مضابن اليه فلم يجبه فغضب
 الممدك الظاهر وانفرد عنهم وكتب الى العزيز بخره انده معه
 وسفنه على القدم الى دمشق فجا العزيز مسرعا فترك
 العوار وعلم المعادل انه لا طاقه له بالظاهر والعزيز فراسل
 الاسديبه وادعاهم بالاموال والارواح اعان وكان العزيز
 قد قدم عليهم الصلحيه ورفعهم فوفهم بحقو عليه وتكلمت
 العداوه عنهم فذس اليهم الممدك المعادل الاموال والهدايا
 والتخف السنيبه وكان مقدم الاكراد ابو الهيا السهمي
 وكان العزيز قد عزله عن يابا السلطنة بالقدس ومقدم
 الاسديبه سف الممدك اركتش وقد كان للعزيز قبضه جمع فركب
 ابو الهيا داركتش في الليل فصداد دمشق فاجم العزيز
 فلم يري في الخيام من الاسديبه لهد فوجع الى مصر وشرع
 اركتش وابو الهيا يحرضون للممدك المعادل على مصر وكان
 الاسديبه والاكراد يكرهون المعادل وانما دعاهم العزيز اليه

ما حاضر من يعلى باعيايين عن النظر بالاسان فوادي اطلمت المحسرات
متى يجيبني بيشتر من عندكم بقدر ومكم ويفرحون اصدقاي واليت
متى يدق طبول الهنا على باب الرحا و اقول للفرح كي قدر دم ما يد
متى يقولون قد جرو واخرج بسرعه لنا و اقول يا اجباي اطعم العبا
وان قضى بي لحي ولا اري اشخاصكم وجاندي يري اليكم نقل لهم ورا
تحدوكم فاض الوفا على راس الملا اني على العهد باي حتى يحي الميعاد

٥٥ وبال

٥٥ احبه فكلني لو باع رجوعكم علينا لثنا بالنفس فديناكم
٥٥ فلاح هو الذي كنت وداكم واني وان طال المدي لسنا لكم
٥٥ واسال اسان الكناج اسما فتر على اطلاقكم ثم فتلنا
٥٥ قضى الله بالفرح فكلني بكم فبا لثنا من عمر ما عرفناكم
٥٥ وفيها عا دادا خلف من الوزر والافضل وسيد اعزاء
٥٥ احبند والوسايط وكان اكر المحرطين على الافضل اسامه قال
له ان الله يسالك عن الرعيه هذا الرجل قد عرني له
واستولى عليه الوزر وان العمى وقال لبرر عمر دن
لوم العامه وكان العر قد دلاه القضا لمصر ما قام فاصبا
عليها حتى عزله العادل وبلغ الافضل قول اسامه وان
عمر دن ما فلع عما كان عليه ويا ب ودم على تفرقة
العلماء والصلحاء وشرع يكتب صحفا خطه وكان خطه
ملحما وجرال لفر لقصده فبار الافضل الى عمد العادل
يستجديه فالقاه على صيفين ما رعه بعد التشر

حفز الى الجباة دل فاعطاه الرقة واقام بها وشرعت الرقة
من العزير والافضل وبلغ للفرخ قطعو وجاصر وجبيل والكل
بها جمعه من الاكراد فباعوها للفرخ ^{١٠} وبتروا العزير
من مصر الى البركة يريد قال الفرخ طامرا واخذ دمشق
باطنا وعلم الافضل فكتب الى عمه العادل والمتنازرة واجاره
الى ما يريد وجاء العزير فنزل بطامر دمشق وسار العادل
بعساكر الشرق فلما قرب من دمشق وكان العزير قد نزل
بعينه بخوراه وجاء العادل فنزل مرج عذرا فارسل اليه
العزير بقول اريد بجمع فاجتمعوا على ظهور جيوبها وتفاوضا
نقال لها العادل لا تحزب اليك ويدخل عليه الافد
والعدو ورانا من كل اجهه وقد اخذ وجبيل وساجد
الباقي ان احلقتم فارجع الى اهلها واحفظ عهد ابيك ولا تكسر
عهد ابيك ودمشق فيطعم بها كل احد وعاد العادل عنه
الى دمشق واقام العزير منزله وقد منعت العاكر على
الافضل وبعث اليه العادل ارجل الى مرج الصمد
فرجل وهو مريض وكان قصد العادل ان يبعده عن البلد
لفضل العاكر فوصل الطامر من حلب ^{١١} والمنصور من
جاء ^{١٢} والمجاهد اسد من حمص ^{١٣} ولا محمد من بعلبك
بعد الافضل فقال له العادل قد تقرانه بوجع المصون
وتقع الاعاق وينفود الامور الى ما كانت عليه واشتد مرض
العزير ولولا امرضه لما صالح فارسل العزير خبرا دولته

واجتمعوا على تعيين لها خزاين بلاد البحر و كان العاد ابا
 على حمران فاستجدوا وادخلوا حيزه مجانته عساكر الشام
 ومرض عمار على نصيبن بالاسهال وبتقدم الى
 دينس وبعث الى الملك العادل يسأله الصلح على
 ان يكون العادل نايبه في البلاد فابي العادل ووثق
 الاسهال بعز الدين فرجع الى الموصل ووثق في شتاء
 وكان بكثر صاحب خلاط قد سمت بمنزلة السلطان
 ونسب بالملك الظاهر وعزم على اخذ الجزيرة فقتل بح
 جمادى الاولى وجاه العادل الى ما رددت وعزم على حصارها
 فصاحبه صاحبها فعاد الى حمران وجاتته الرسل
 من خلاط يطلبونه فنزل التبع بعقد من الله عا
 العاكر الى مراكرها بقديم شمس الملوك من سبيل
 من اليمن الى دمشق فاقام عند الافضل وكان
 الافضل قد استوزر صبا الدين الاثيرا بحر
 فاسا السيرة وشغبت قلوب الجند والاعيان
 على الافضل فادعوا اسامه اجملي والقاضي
 الفاضل ومن عهدهن والاعيان الى مصر فالتقاهم للعزيز
 والكرهم وكان منهم معظم الصلاحيه وفار منهم الاكراد
 فخرج منهم جماعة الى الافضل فالتقاهم والكرهم واشتغل
 الافضل بهم و كان القديس يده يعرج عنه فسلم الى
 نواب العزيز فبان للناس عجز الافضل ومضى الملك الظاهر

والمملكه المعظمه بوردان شاهه و المملكه العالیه الملك شاهه
و النصف ابو بكره و اما الملك فاسمها مؤنس خالون و جهها
المملكه الحامله محمد العادل و ماتت بحوره و كان له ولد اسمه
اسمها ما في حياه امه

٥

دگر ما متحد بعد وفاته

كان اخوه الملك العادل لما توفي بالكره مقدم دستورنيا
للملك افضل فاقام اياما ثم رحل الى الجزيره الى بلاد
وهي حبان و الرها و سميلسا و الرقه و قلعه حبيب
و بياقارشي و كان له ماتام الكرك و الشوبك و غيرها
الاقصا الفاصي فيها الدين ب الشهبان و بسور الى
الكلبيه و معه زكريا السلطان و سيقه و حصاته
و كراغه و دهبوسه و حفاكره و غاب بالاس عليه
حيث اعتل بعد السلطان الى اعدا و وعت
الملك الظاهر الفاصي بها البرسد و غيرها في سائر القبره
على حلب و اما الملك العادل فان الامتازة
تاز و عليه و استفتار عماد صاحب الموصل و صوابه فاشار
عليه المجدد الاثر بالخر و اجناد عليه مجاهد الدين
فاما ما بالملك لتظهر حقا في الامور و يواصل مطر الدين
ابن سار صاحب لعل و سحر شاه صاحب الكربيه
و عماد الدين صاحب سحر تراسم فله كجهه منهم لعد الا
اخوه عماد الدين صاحب سحر و خرج عماد الدين الموصل

وعكا . وطهره . والسيف . وصفه . وكولب . والمركب
 والثوبل . ومانبلس . وصيدا . وبروز . وجبلت
 وجبله . والادقية . والتفل . ونكاس . وصهون
 وبلاطشي . وحضر رنده . ودرت ساك . وهراس
 ومن الشرق . عمان . والولها . والرفد . وراس عمر
 وسخارة . ونصن . وعلن . والموزر . وسروج
 وميا فارين . وامد . وشهر رند . والبوازج . ٥
 وخطب له بالمسطنطين . ومن باب هذان الى الغراب
 ومن الغراب الى حضرموت . ومن الغراب الى افرغيبه . وقح
 سر حنا . وزاد على نهر اليمن والبحر والقراب . والبحار . واليمن
 والقدس . والساحل . ودار بدر . ولوعاشن لفتح الذهب
 شرقا وغربا . وبعيدا وقربا . وان كان ملاقا توجه مصدر
 بهمه نهر اليمن وامواله . وعكاره وجاله . وبينهما مقاربه
 في السير وللانام . والعدل . واجتناب للانام وكلاهما
 لم يبلغ متنه . وكم حصلا من فضله وسنقه حسنه
 ذكر اولاده وكانوا ست عشر ذكر وابنه ولده
 كان اكبر اولاده الافضل علي . واخوه لايبه الطاهر
 خضر . وقطال موسى . والملك العزيز عثمان . والملك
 الاعز يعقوب . والملك الطاهر عماري . والملك الزاهر
 داود . والملك المعز يحيى . والمودر معوية . والملك
 الاشرع محمد . والملك المحسن احمد . والملك الجواد ابو سفيان

ذكر اولاده
 مع

وقبيلها مني المصطفى صل الى الملك الظاهر وهو كلب كما التقرب
يقول فيه لقد كان لي في رسول الله اسوة حسنة الا ابيه
ثبت الى الملك الظاهر احسن الله عزاه في مصابه جعل
اخلف فيه الملك المرحوم واصحابه ، والدموع قد جفرت
النواظر ، والقلوب قد بلغت الحماجر ، واخي ودعت اباك
مخدومك دليلاً لا يلتقي بعده ، واسلمته الى الله طالبا فضله
ورضه ، ولم تدفع عنه جوده المحمده للقضاء ، ولا ردت
عنه الا علىه وانجز ان البلاء ، والعين يدمع ، والقلب تلحع
ولا يقول ما يحفظ الرب ، وانا عبدك يا يوسف لمزدنون
وفي لغز : فان العظيم ما عدتم الا تحضه الريم ، وان اهلتم
فالمصاب المنقبلة كلكم اعظيم ، دلها حلف

قال المصافي بالسر شلال في سيره السلطان ، تولى
ولم خلف سوى سبعة وانجز دراهم ما صر به ، وهرما ولها
دهبا صوراً ، ولم خلف اربا ولا عقاراً ولا ضبعة ولا
لستانا ، ولا مستقفا ولا غيره ،

ذكر فتوحاته

اولها فتح للديار المصرية والجزاز ، ومكة ، والمدينة واليمن
من زبيد الى حضرموت متقبلاً بالهند ، وفي الشام دمشق
وجبلد ، وحمص ، وبياس ، وجمان ، وحلب ، واعمالها
ومن الساحل وبلاده ، القدس ، وعرة ، والداروم ، وبلد
الصافية ، وعطان ، واما ، وقيسارية ، وحيفا

قال هو الله الذي لا اله الا هو عالم الغيب والشهادة معه وهو
 نقول صبحه ^{هـ} وهذه لقطه في وقت الحاجة وعناء من
 الله تعالى فلهذا يجدون في وفاته رحمه الله عليه بعد
 صلاة الصبح من يوم الاربعاء سابع عشر صفر سنة تسع
 وثمانين وخمس مائة وما دار القاضي الفاضل بعد صلاة الصبح
 وحضره زمانه ^{هـ} ثم جلس ولله الملك الافضل للفرائد
 الاوان الثمالي وكان يوما عظيما قد سفل كل اسنان اعده
 من الحزن ما لا يستعمل البكاء وحفظ المجلس عن ان يكلم فيه شاعر
 او واعظ وعقله الدولعي واخرج بعد صلاة الظهر رحمه
 الله في بابوت مبعوث ثوب فوط وكان ذلك في جميع ما حفرة من تلقينه
 قد حفرة القاضي الفاضل من حبه وجل وارتفعت الاصوات
 عندما يهذه وعنى الناس الجادا العويل وعلى عليه الناس
 اربالا وكان اول من ام به القاضي يحيى الذي المكنى ثم اعيد
 رحمه الله عليه الى الدار التي البستان وذوق الصفة الغضبية بها
 وطلبه الافضل العزايقة ايام وجزى الناس عليه جزا لم يحزن
 على قتله مثله ^{هـ} قال العماد الكاتب دخلنا عليه ليلنا لا نجد
 للعبادة وموصفة زناد ^{هـ} وفي كل يوم ضعف القلوب
 وساعف للكروب ^{هـ} ثم انتقل من دار القضا الى دار البقا
 بحرم يوم الاربعاء ^{هـ} ومات ملونه رجلا الرجال ^{هـ} واطلم لغروب
 شمس فصلا الافصال ^{هـ} وذوق ثقله دمشق ^{هـ} مسكنه
 وذوق حلق الكرد العسل بمدفنه ^{هـ} وراه للشعراء

صاحب المدرس
 الدولعي يد مشق
 تحيات جديوت

الزراري وعلواني ومنكلان مخلوق ومومن القصري ومسالدين
 سنقر الجير وقال الخن كلف بشرط ان لا نسلح وجهه احد
 من اخوتك سيفاً وحقاً سامة وحلف وعلق يمينه بشرط
 خبز يرضيه وحلف سنقر المطوب الفارس البكي وابيل
 فطيس وحسام الدين شاه وكان يقدم ما عاين ولم يقرأ هذا
 من الامراء والمهين ولا يعرض لهم ونحوهم الممنون المخلص
 بها ^{هـ} اي من وقتي هذا قد اصفت غني واحلصت طوبى
 للملك الامير به حاته واني لا ازال اذ لا جهدي في الذب
 عن دولته بنفي مالي وسيفي ورجالي بمثلاً امره واقفا
 عند مرضه ثم ^{هـ} لعن بعد لولده الملك الافضل علي ووالده
 في طاعته واذ بع دولته بنفي مالي وسيفي ورجالي
 وامثلاً امره ونهيه وبالطبي ظاهري في ذلك سواء والله ^{هـ}
 ما تقول ذلك ^{هـ}

ولما كان ليلة الاربعاء سابع عشر شهر ربيع الثاني سنة ٨١٦
 وعمره به وهي ليلة الماني عشر من مرضه رحمه الله عليه
 استدر مرضه وضعفت قوته ورجال تناهيه النساء ^{هـ}
 فاستخضر واليه ابو جعفر امام الخلافة وكان رجلاً
 صالحاً وادخلوه اليه فقرأ الشيخ ابو جعفر عذراشه
 وذلك في ابعالي وكان ذهنه عيياً من ليلة الفاح لا يكاد
 يفكر ^{هـ} الشيخ ابو جعفر انه اسرى الامير ابعالي

الشيخ ابو جعفر
 امام الخلافة

و في يوم الاربعاء عشر صفر اسد غار سل الفرج ولم سمع كلامهم
و ذكر الجمع ركب للقاحاح فلقمهم وكان كبر الاحترام للشاخ
ورجع من الباس على طربون البنييع و دخل القلعه ولما
كاس ليله السبت وجد كلاً عظماً وعشيتة حمى صغره
واخذ المرض تزايد وكان مرضه في راسه رحمه الله وكان
من امارات انتها العمد عيبه طيبه الذي كان قد الف حراجه
سفا وخرأ وراي الاطبا فصد وناهي المرض ان لمع غايه
من الصعف ولما اجلساه في السادس من مرصه واسد ياه
لا فخذ وخير جانا عنى بالمرشد والفاضل العاصم واشتد
مرضه في السابع والمان ولما كان الماسع حدث به عشه
وامتنع من سادل المشروب واشتد الارحاض الملده
الناس وتقلوا لقتله من الاسواق وعشى الناس الحجاب والحر
ولما راي الممد الا فضل ما جل بوالده ركعت الايام منه
شي عن كليلنا الناس و جلس ادا ررضوان المعروف
واسقف القصاد وعمل له لحنه بمن مختصره ضمن الكلف للسلطان
له جياته ولر بعد وفاته واعتذر للناس بان المرض قد اشتد
وما تعلم ما ملون وما فعل ذلك الا احتياطا على جاري
عاه المملوك فادل من استخف للكلف بعد الذي مسعد اخو
بر الدس مودود كنه دمشق ثم احضر امر الدين صاحب
صهون بخلف وراذان الحف الذي يديه له وحصا بن الدين
صاحب سيرر خلفه وغير طلاق وخر حشدر الهادي ونور وان

ان الضلع قد اعظم فمن شامز بلادهم يدخل بلادهم من شامز
بلادنا يدخل بلادهم وسيروا نقاب وجههم امرا الخراب
ما كان بنوه يعملون فشرعوا حجابها ورجل الخ
النظرون واختلفوا العسكران ووصل منهم خلق عظيم لزمان
العدس كان عرض السلطان ان يقضو عرضهم من الزمان ورجل
بلادهم فابن المسلمين شريف واعطى السلطان العباد والاسلبيه
دسودا فابن من توجه عسكر اولها من هلك بزمان عسكر
الموحد وسجارد اخضر ورجل السلطان العباس الشريف واقعد
احماله وراوا الاماكن الشريفه بها ولم يزل الملك ان صح عند افلاخ
مرآة لا يميز وسائر من القدس واتي بالمس وفي حادي
عشر سوال وصل بالانوار اعوش من الاسد ففرج به عسرا
سددا وكان له حقوق وفي العشر سوال هو في الابد
سبعون على اللطوب الهادي العباس ولم يكن في الهابل مر
جلال الافراء بها واذن بدله بها ودخل السلطان في مس
بله للاربعاسادس عشرى سواله كان بحج حقيق ولو شر
فه الاوانه على سائر البلاد القريته بها من الصوي
وما صنع الملك العادل احوال الكرك عاد طالما الملك
الفراتيه فخرج السلطان الى لقيام ويصيد حول غمك
ونهر الكسوة الى ان يقبده ودخل دمشق واقام السلطان
مصيد هو وان لانه ولحقه وسفر جوفه باسم مس
ومواظ للصوي ذكر لقيامه للحاج

الصلح وبول عن عتق فلا فاحصر السلطان للدوران و ذكر بايا و اعمالها
 و اخرج الرولم ولد و محمد بن بابا ثم ذكر مساره و عملها و ارسو
 و عملها و جنفا و عملها و عمكا و عملها و اخرج منها المناصر ٥
 و صفوريه و امنت الجميع و ورقه و اعطاها طر نظامي و غيره
 مع الرسول و قال بعد خرد و اللاد التي سقى في ايديكم فان
 صاحبكم على ذلك مبارك قد اعطيتكم ايدي صراع طر نظامي و عاد
 ماي سم و معه الرسول فدخلوا على السلطان و كان نحو الاحواب
 ان الملك ادلا ليعتق عتق فلا و اما الاخر فقد ردا كما
 الى سره السلطان فاحذر الخبيث للعدل النسخه و نوحه
 الى الملك و هو مرض بمسالك الاطاقة الى على الوقوف عليها السر
 انا قد صاكت و هذه يدي بحضرة الخديوي و لسر بازران و وقفوا على
 النسخه و رضوا بلدا و الرسله مناصفه و استقرت القباعه
 فانتقل العدل الى السلطان من عهده ذلك و لما كان يوم الاربعا
 ماي عشرين اخذ و بدا الملك و عاهلوه و اعتمدوا على الملوك
 لا حلفون و وقع من السلطان بمثل ذلك فاحد و ولد و حلفوا
 الباقي و رضوا الاستينار و الادويه و ما يرمق في الاخر بحكمه
 بذلك و ابو نجيم السلطان و كان للواصل لسر المنفرد
 و هم العدل و حلي باحري و اخذ و بدا السلطان و عاهلوه
 على الصلح و حلف الملك العدل و الملك الافضل و الملك
 الظاهر و سبغ للسلطوب و حاسا اراو الهوا صدر الر حلام
 و الملك المنصور و لسر المعتم و نادى المنادي الا سوا و الاذونات

لا السلطان سالونه القاعه الاولى وكان سبب امساع رسول
الجنه ايمهم راو صباخو المسلمين في المبدد والقطع فظنوا ان العلم
قد سكت فلما تحققوا حال اذ فغو بطلوا الساجل فكان شاني
خطه البرايرت شايه فاكان ساعه الاوقد نزل كل من
في الشواني الا اليمناء فلو على المسلمين فاذا جوس اليهم ^{فمقص}
السلطان على الرسول وامر بتاخير الثقيل السوق ^{البازر}
وخرج الانبيز فنزل في منزل السلطان وخرج اليه
في السلطان فلما كان سادس عشر رجب وصله ^{اعلام}
لر صاحب المودع ^{معه} وخرج ببلاد السلطان والمقاهر بعد
وزاده اكرامه ^{فد} جعل السلطان في النظر ونرى
وفي باح سحان صلح ^{فد} بالعام السلطان وكان
مهم جماعه الاسديه والملك المودع ^{السلطان} فخرج المسلمين
عدددهم ^و في حادي عشر شعبان وصل الملك ^{المصود}
لن عمال صاحبهم ^و دخل بلاد السلطان عام له وقبله
وضفه الي صلح ^و كما بناه سددا ^ب باسمه والكرمه
فلما راى السلطان اجمع العاكره ^و كل باجده ^و جعل
وبرل الرمله وسير عمالين حور ذلك ^و عمال ^و فرج ^و سوكا ^و اعلى
مازور هذا لسل الانبيز لا يقطعون ^و طلب ^و الفاكه
والسلطان يده بها وكان مريضا وقد التى الله عليه ^و شوق
واخوف فلما كان السبت ^و العشر ^و سحان ^و حفص ^و الر ^و دلهم
اليزك ^و ذكره ^و اجمع ^و بال ^و المبدد ^و دخل ^و رضى ^و السلطان ^و سار

50
فارسا من افاطل العاج فطلب منهم قاعده القدس وقطعته فاجابوا
الى ذلك واشتروا المهله الى يوم السبت ولى امر عمر جرح رجل السلطنة
والعاكر وضرب المنجذفات ودخلت المقابون وارتفعت
الاصوات وضرب الكوسات وضرب المقابون المارسة البدنه
ودعدا بجبل الراسي وعظم المهليل تارتفعت الاصوات بالتليد
لهذا العدا وتحذول قد تقوى الثلثة نالت واحد بعدا قلما قل له
قام مكانه اخر من اهلهم رسول وسال السلطان الايمان فان رد الناس
عن الرحمن فقال له ما اقدر على رد المسلمين لكن الجبلان يدخلوا التلعه
ليشغل المسلمون عنهم الكبر فجاد بالرسول يد لك فاجازوا الى
التلعه ودخل الناس الى التلعه عزمه ونهبوا قننه عظمه
وعلا لا واسير القاعده على الوجه الذي يقدر من الامان **قلا**
كان حربه اللالسه سمعا بوقوم وقد لغر فعلنا الوصول النجده سير
السلطان ليقوم المدد دراسه ثم المهليل في حربه لى ما حى جورده
وعلم الذين قسر معدم الممدد الظاهر الى قلم ما فاد امر من مكان
يزولوا فاجابوا الى ذلك هيبوا الخرج صال عما جوردنك لا ينبغي ان
لحسح منهم احد حتى يخرج الناس من البلاد خشية ان يخطفونم وكان
الامر لنا ان علا النهار خرج سيمه فاربعت فورا جيولم وناسم - علاج
للدرج العلم ستم ذلتهم كباقتا قننت قطعت منهم امارات الصباك
والخذوا الطوارق وعلو على الاسوار ثم ركبوا جيولم وخرجوا من القلعه
وعلوا على الرجل الوهد فخرجوا من كانهه البلد من المسلمين ضرب
الروس ورحف الناس حتى اذ خلوا القاعده وارسلوا بطراهم سلا

ووصله لجمع اعتدل لجمع وتصرف حبيبه واعترف لجموعه الى
الله ووقف من الاذان طاقاه وصرح لى الله فلما سجد قال
القاضي بالدين رايه يذكر كلمات ودموعه تنقاط على بصله
فلما كان عيشتها وصلها باب جو رد يك وكان في الزك يقول فيها ان
القوم ركبوا سرهم ووقفوا على ظهر ثم عادوا الى خيامهم ثم وصل
كناه بكره السنن ان القوم اجعلنا رافع تصد القدر ونح
الرجوع فاصلا الحال على انهم حكموا لهما من اجماعهم وحكم اللما
انتم من حكم الاثقتك منتم محكمو عليهم بالرجيل فلم يكتم ^{خاله}
واصبحوا بكره ^{عمره} كما لا ريب ان راجل من الى الرمله
وكان عدتهم عشرة الف فابس والراجل فلا يحيى فحان السلطان
على مصر المحمدية ^{وهو} خامس رجب وصل الملك الظاهر له
فلقيه السلطان منو المعاز زيد ذقل الملك الظاهر الارض فترجل
السلطان به واحتضنه وصفه اليه وقل من عيبيه
ووعاشره رجب بلع السلطان ان الترخيخ هو فاصد
يردت من اجل نزل الحبيب وقدم اليه الملك الكلال حادي
عشر رجب ورجل السلطان من الحبيب لا بيت موهم ^{خلد}
الى الرمله ثم ركب الى باز درو بيت جن واشرف على ابا اولى
خامس عشر رجب على ابا من الرمله البحر واستخمه المنجنيقات
وركبها عليها ورجف بها واطلق المعاصر السور وتكلم
القتب ورجل وقبه وكان الملك منوجه الى عكا نحو بيرو ^{الله}
واضح السلطان على العال والرجف ولحم العيال واشتد

الامر آسال لهم السلطان هذا العدد قد اهدى غياض من العود والمحلقة
 الاحتجاج عند العهود والمخالف على الموت فوافقوا له اعلى ذلك
 ثم سكت السلطان ربما ما وقال الحمد لله والصلوة على رسول الله
 اعلم انكم جند الاسلام ومنعته وانتم تعلمون ان دينا المسلمين
 وادبوا لهم معلقة في ذمكم وان هذا العدد ليس له من المسلمين لقاءه
 انتم فان انتم اقصرتم او فسادتم طوى العدد والبلاد كطى للحد
 الكتاب كان ذلك في ذمتكم فانكم انتم الذي تصدقتم لهذا واكملتم ما
 من المال قالوا في سائر البلاد معاقبون بدم وان السلام بجوابه
 سئلوا عن المطوب وقالوا ما من الا بالحق ما ليملك وانت الذي
 اتمت علينا وكبرنا واعطينا وليس لنا الا رقابنا وهي من يدك
 والله ما يرجع احدنا عن نصرته الا بالهوت فقالوا بجمع كلم
 مثل ذلك فابسط نفس السلطان وظلال قلبه وانصرفوا
 كان عت الاخر اجمعنا في خدمته وهو غير منبسط على
 عاداته ثم قال تعلمون ما تجدوا ان الابرار حياض الذين المنيها
 سير الى بعلب اجتمع عنده علم من الممالك الامرا وانكر عليه
 وعلى المطوب كونهم واقفنا على المناهب للخصار وقالوا بحاف
 لربحنا علينا مثل اخرى على اهل عكا والراي لمن يفرج مصافنا
 ملك قدر الله تعالى ان يفرجهم بلحنا يقينه بلا دم وان تكون
 الاخرى علم العكر ومضى العدر بحفض ما في بلاد الاسلام
 بعاكوا بغير العدر ومات ملك للسله الى الصباح مندا
 انتم وهي من اللساني التي احياها في سبيل الله فلما كان

بدرالدرج لهم ومعه جماعة من المرتكبان وعلماء من المعتد
وفي العاشر جمادى الاولى وصلنا احد من العسكر ان العدو
خرج بفارسه وراجله وخيم على تل المصايفه ورجل
الى جانب النظرون ثم رجلا الى بيت نونا فاستخفى السلطان
الامراء في اسوار القدس على الاسوار وعرف منهم مكانهم ورد
البحر بموصل العسكر المظري وفتحهم لرسول الجحاشي المهرابي وذلك
لأنه لم يملك للعادل لاسه وجهلهم لرسول الامراء واجتمع معهم
عظيم جدا بلغ العدو ذلك جزوا الاكثر بعسكر كبير وراجل عظيم
بغداد في وقتهم فامر السلطان ارسل لهما خور
وجاء معهم كدولهم واما سرهم ان يدخلوا بقتل اليربي
وسعد وعز البلاد من صرخة قرب الطريق فكسبوا لهم قاطع الحسي
المبع فباقي الامن سلمه لهما ولقد انفق وكان لنته
التي جعله منه من الاموال والاشياء بالاكثرو كان الذي
وتش للعدو بوصولهم لهما من مشد في القريب فحمل عبد العاد
من المرح والسرور ومن النفس ما جعل لهم من الاموال وانزع
السلاسل الملك لمر عظيم كمثل يفظونه لنته وحشد
العدو بالادب الحصار ونزلت نونا فاصدا حصار القدس
فامر السلطان ان يهر لهما الحضر الكبير حاسا الذين ابوالهفا
السمن المشقة عظيمه وجلس على كرسي والامر مسهل المطوب
وحسن الجحاشي وعلما لسلطانا حيدر والامراء بامرهم
ومحمد بن لعلدي الجحاشي واما آثار الحسي وعلما لعلهم وعلمهم

ورد عليهم

ذکر قتل المہر کیس الملعون

۶

لما كان سادس عشر ربيع الاخر سنة ثمان و مائس و صل للعدل
 الرسول كما يذكرون انه قتل و كان يومه قتلته اربعه ايام بعدى يوم بال
 عشر عند الاستسقى ثم خرج عليه اسنان من اجابه ما اسكالىن
 فادار الاضغان فيه حتى مات و مثل الشخصان قبلا عهد الامر
 بها لان لا تكبر جزا عليه و قام بالامر اسان كحفظان
 القلعه ذكروا استيلاء الفرج على الدار و مر
 و كان الفرج خدم الله تعالى لما و ادان السلطان اعطى العساكر
 دستوراً و نزلت العساكر عنه نزلوا على الدار و كان سد علم الله
 يصير فرج فوعليه الخاله و الرجال و يمكنون بعد الحما
 و ملكوه و قتلوا من فيه و اسروهم

ذكروا تصدقهم محمد بن بابا

و لما استولى الفرج على الدار و مر سار و بعد ان قهر و امره
 و رتبوه من احار و نزلوا على الجيش قريب من جبل الجبل عليه السلام
 ثم ما هو لفضل محمد بن بابا فانوه جريده و كان بها عسكر اسلامي
 لم يكن مهم فال عظيم و قتل من العدد و كند نور و سير السلطان
 تحت العاكر الاسلاميه على الوصول سلا الجهاد و موصله الامير

ورد الخبر لو قام حادي عشر سوال منه سبع وعمان وعسرا به
فطلب السلطان الملك العادل وعلما من سليمان بن حيدر وياق
الدين والدايد وعلما من المتقدم واخلى المجلس واجمع
من ناه كائنا وفضه وبكا وقال ان الملك المطرف هو
وهو عامر حلاط لا يبا فارقن وامران لا بجر سردا الخبر
ليلا علم العديبه وامر بيد الطعام واكلى لم يطهر ذلك
واما الملك المطرف فانه دقن بيا فارقن ثم اعد للملده سنه
بجاه ودقن بها وكان عامر باسع عشر رمان منه سبع ومان وعسرا
ذكر قول المشطوب

وذلك انه وصل يوم الخميس من حادي الاخر سنه مان ومان
دخل سعاد الدين المشطوب على السلطان العادل بعتة وعند
اخوه الملك العادل فنهض اليه واعتنقه وسره سره
عظيما وخذت بطرف من احجار العدد وسئل عن الصلح فذكر ان
الاكثر رست عند

47
استقرت بين هؤلاء صور ما يجاز عنهم واسمعهم بصور ولهم مبعوث
تقبل ذلك القول منه لهذا السبب وسار بحسب الدين عدل
الزبداني مع رسوله واشتد عليه ان يدا المجر من القوم وحصار
عكا واتخذوا اطلاق من هاد بصور من الاساري وعند
ذلك سلم اليه الموصعان ورجل السلطان من الرملة
لابل معلو محبل المطر دن كراجل علوفات العساكر وبنى
البرك على جبال وامر بحراب قلع النظر دن وكان مبعوثه
فالاكثر سلم امر الصلح الى الملك العادل وسير الملك
العادل الصنيعه لرسولهم وسوا اليهم ونزدد الرسل من
الجنين فلم يثبتوا حالهم وصل نهر من الفرج استامنوا
واجر دان المعدد على عنهم ايجركم والرجل الى الرملة ونصد
بلاد الاسلام
في خروج السلطان عن اياها
ولما كان بالسؤال رتب السلطان للاطلاقات لطلب الرزق
الى الملك العادل وتبعه من بعد الغزاه وكان وصل جماعه
من الروم يردون الغزاه فخرجو معهم فلما وصلو حمام العداد
لهم الملك السلطانيه عليهم وصا بقولهم بالنسب وفادوا
حياتهم فارتبوا بهم وركبوا من الحمام وصا جوصحه الرجل
الواحد وساقوا على الملك السلطانيه ومن مهم من العبداه
فانذروهم من ايدهم ولم ينخ الا ما سلم به جوازه وقتل لانت
عالمه حماد ونقلو حمامهم لا ما زور حمام السلطان من اراهم
في كرو قاه الملك المظفر

يسادى عشر فلام منهم واحد حتى سعى اختزيط در حاج دردم وخرج
اهل البلد بدراريم وديسايم لما العسكر حشيه ان بهم للفرج
البلد و تقري جوايدي سبا و وصل الخبر من جهة المدا لعا ذلك
انهم لم يحدو معه في الصلح وخرج اليه ابن المنفري فذا السلطان
ما نحو العسكر من التعب و الضجر و كره الدون ان سير اليه بامر
الحديث معهم و صبح في العسكرين من شعان بودا و اعلان ديار
على الناس محمد بن علي مسرع حراب عسقلان حوقا ان سماع
العبد و بنجرها و ادمو يجرى المبلد فاضربت الميزان و الحرف
سعى لغير الناس بالبحر و علم و انا ان خير من جهة المدا للعدو
ان القوم مهتمين بغيرها و انا ليس عدوهم من حراب عسقلان
علم و لم نزل الحراب و اخرجت على المبلد الى مسلح شعان و في
ماي رمضان سنة اثناس و جاءه من العسكر بنو حراب عسقلان و رجل
الى بنا و رجل بالبرمضان الى الزيد و رتب العسكر بمنه و
و قلبا و سار الى لد فامر بحراب بعينها و حراب قلع الرملة
و اباح ما فيها من حاصل البن و الشعير و سار حفيه في نفس
سير الى القدس لثا مدا من موصلها يوم الجمعة فاصلى الجمعة
و تصفح احوالها ثم عاد يوم الاسب الى عسكر المنصور فوصل
اليه رسول الرئيس يدكر انه يصاح الاسلام بشرط ان يعطى
صددا ييرت و بجامر الفريخ بالعدان و تقصد على كاجام
و ياخذ ما منهم فشر اليه تحت المدين عدل الزيد الى داجام
لما ذلك لفصل عن الفريخ و ان كان خبثنا ملعونا و كان

تاملوا الحار
و ساعده

46
وهو امر اصحاب الكوس بالذوق وكلماء من راء من راء ما امر من راء اليه
فوقف العدد وخوف من الامين ثم جعل العدد عمله ائنه ففر الناس
وهم يتبايرون ثم وقف فوق قوم جعل عمله ائنه حتى بلغ روه
الرواي ففر الناس ولم يتبايرون ثم وقف العدد فوق قوم وكان
كل من راي لعلم السلطان واقفه وكو ساه تدو سخي
لن يكون هزيمة فيعود الى طلب السلطان باجتماع في الطلب
حلو عظيم ووقف العدد على روه الرواي وخاف لزلزل الشرا
كيز فراجعوا بطون الهزم وعاد السلطان الى اول اوايل الشرا
وكان بمنزلة ما دللنا اليوم المثل للعدل وقايماء النجس
والميل الى الافضل وله وعسكر المرحل وقيل علمه وحسره
حلو بتر ورجل السلطان فنزل على كل العوجا الشريفة على الهزم
درجل الصبح ونزل الرهله ورجل العدد الى ما فاجا الى السلطان
ان سبقوا الاعمال وان كرمي عملها مثل عا فزنت الملك
العدل قبالة بعد الرهله وسار طالما عملها فنزل
تاليها واسبحا الله سبحانه وتعالى واستخضروا اليها علم الدين
مقرر قبا رماله فامر ان يجعل خدائها وسار الى السلطان
سفه الى السوق واستنفر السوقية وللخيل للحراب فيهم
السور على الناس وحصل لكل امير قطع من السور ورجل
الناس البلاد ووقع فيه للضج وللبنكا وكان بلادنا نظرا خفيفا
على القلب محكم الاسوار عظيم البناء فلق الناس عليه حزن
عظيم وعظم عويل الهلوكادهم وشرعوا في بيع ما اتركه من عمله وما

فيما يفعل رجل للمي عون الاساد دم رجل الملاجيه
 ثم رجل المجدل بايا وسارا السلطان بلاراس المهر
 الجارى لا يتساربه وتزل حريه فقال ثم رجل ما جلد
 لان نزل مسيه تعرف يدبر للماهب شعرا ارسوف
 ولما كان يوم السبت رابع عشر شعبان بلغ السلطان ان
 العدو قد حرك للرجيل نحو ارسوف فركب درت الاطلاب
 وعزم في ذلك اليوم على ضرب مصاف واخرج الجالشر
 من كل طلب وسار العدو حتى بلغ بسا من ارسوف فاطرو
 عليهم الجالشر الشباب ولونتم الاطلاب والتحم العمال
 واستدوت الشجر عا لم سلعون المنزله واشتد بهم الابه
 وصاق بهم الحناق والسلطان رحمه الله بطوف من المسم بال
 المنس تحت الناس على الجهاد والشباب تجاونه وطمع المسلول
 فيهم طمعا عظيم حتى وصلوا الى ما جلد بتاسن ارسوف
 فاجتمع الجباله وسط الرجال واخذوا رماهم وصاحوا
 صحه الرجل الواحد ورجل واحد ووجدوا من الجوانب كلها
 فاندفع الناس بين ايديهم ووقعت الهزيمة على المسلمين الممنه
 والمبشرين والعلب فانت طلب السلطان ولم تقرب
 الا سبع عشر مقاتل لكر الا اعلام كلها نابته والكو سيات
 تدق ولا يقتر لهذا السلطان واقفت طلبه كما قيل
 فتركوا الابطال كلهم هربوا ووجهه صاح وتزل
 باسم

سابعه الكاسر

٤٥

فلما رآه قد امتنع اخرجوه جياهم لا طامر خذتهم مبرزين وكان
 الذي سوز ملكا لا يثير معه خلق عظيم من ايجاله والرحاله
 وعند ساري المسلمين وكان قد صالحهم وتسلم البلاد منهم على ان
 يكونوا منس على انفسهم واذل دفع للسلطان الهم بما استقر الملتزم
 باموالهم وذر اربهم ونسايهم وان امتنع من ذلك ضرب عليهم الرق
 واخذ لهم ساري فعد بهم الملعون وركب هو وحبيبه عسكر
 الفريجي في وقت العصر من يوم الثلث سابع عشر صفر ومارس حتى
 ان تحت تل العياصيه ومارس وحتى توسطوا اللير كيسان
 والعياصيه وكان ايزك الاسلامي اخيرا تلى كيسان
 اخذ من الاساري المسلمين من كتب ايد سهاقه وكانوزها
 لانه الف مسلم او ثقلهم في الحال وظهر عليهم علم الجبل الواحد
 معلوم صبرا ضرا بالسف وطعا بالبرج يعني المسلمين بذلك حزن
 عظيم ولم يتقوا من المسلم الا خلا معروفا او قيا للذين عابير هم
 ولما كان سهل شعبان منه سبع وثمان وعشرون اسعدت ان
 العدو واخبر ايزك بحركهم وسرع للعدوه السير على شاطئ
 البحر وتفرقوا قطعا لثه كل قطعه تحمل نفسها ووقى للسلطان
 ايزك وانفذ معظم العا كوسير قبائلهم فمضوا قائلوهم قالا
 شديدا وامر طاب من العسكر سيرور الكفد تحت الحق
 معهم بقوم ودف عنهم من لحن بهم ومارس هو حتى فصل
 لا البيون فغضب دلهيرا ودرها طعم الكله واستشارهم

في هذا الكتاب
 تاريخ
 لبلاد
 فارس
 من
 سنة
 ١٠٠٠
 الى
 سنة
 ١٠٠٠

العقلاء من الناس في بلادنا الله وانا اليه راجعون وعشي الناس
بنته عظيمه ووقع في العسكر الصباح والبعول في ابي السلطان
من المسجد الماخوع في ذلك المنزل فانه لم يسق غرضه المضايقة فاستد
عنه ما عسر حاله على الاخر بلا شفرع في ذلك اليوم حرج منهم
بلا شفرع ومعهم الحاجب قوش حاجبها الذين اوحش وكان رجلا
عاملا مستخبرين ما وقع عليه عقدا الصلح من المال الاسرى
فاما مولد بكر من سارو الى مسبق منتقذين الاسارى فانفذ
السلطان رسولا الى الفرج يسال منهم كيف جرت الحال واستعلم
كم من كسب ما وعت عليه المصالحه ولم تنزل الرسل تتردد
في بحر الفناء حتى حصل لهم ما كانوا التمسوه من الاسارى
والمال المنقصر من ذلك التزم الصليب الصليبوت وانه الف دينار والف
ستمائة اسير وانفذوا ثمان مائة وثمان مائة ما عدا الاسارى
المعسر من جانبهم فانه لم يكونوا يجمعونهم ولم يزالوا يطاولون ويقترون
الرياح حتى انقضى التزم الاول في ما من عشرين رجب ثم انفذوا
ذلك اليوم بطلون ذلك المال لهم السلطان اما الاستد والاسا
وتسلوا الذي عين لكم هذا التزم واما ان تخطونا رهايب
ما سلمه اليكم حتى تحوا ايننا اصحابنا فقالوا لا نفع
سيما من ذلك بل سلون ايننا ما يقتضيه لهذا التزم
وتعتقون اما تا حتى نسلم لكم اصحابكم فابى السلطان
البد ذلك لعلمه انه ان تسلموا المال والصليب والاسرى واصحابها
عندهم لا يبر من عذرهم ويكون في نفس اسلام عند ذلك عظيمها

على اصوارهم وكانوا مشهودا وبالبا من العاقر فقد عر الصدق
 ما كان يختمهم صجود سام فلما عاين الفرح ما جعل بهم وحققتهم
 العاقر لا اسلامه على خباياهم رجوعهم رخص عكا اذا جيلوا
 من علا الا سوارا كالليل المدلهم الفارس والراجل ويحي
 من الفريقتين صعب وطعن باليد لا لن كلتا النفس ولهذا
 نصيه من التفتع اذ هو صاحب المسلم الحاد وقل
 الاكرا اذا كمل الكبر والسُلطان تطوع على ما في العاقر والواه
 وسادى باعلا صوته بالما من الناس قدامهم التفتع حتى
 برحوا على ذلك ان اقبلوا الاكرا لا يبرجعون حوا اياهم
 وراهم لا المحييم وسلاهم من سلفنا الامم **موصل**
 العوام من البلد مخبئا ان المسلمين يفتخرونهم نفس واهم عجز
 الحفظ والذبح وانهم صاحبهم على انهم سوا البلادهم وما في الف
 اربار وعسلا اسير محابيل وماه اسير يعينين صليب
 الصلבות على لرح حوانفسهم سالفين ذرارهم وصايم فلما
 ودعا السلطان على ذلك انكار اعطفا وجمع ارباب المشور
 وعزيم الصون واضطرب حاله وتشوش خاطره وعزم على ان
 يكتب مع العوام وسكر عليهم وهو على ذلك فاجتهد
 الا وقد ارتفعت اعلام الكفر وصلبانه وسعا على اسوار البلد
 وذلك ظهر بهار الجمعة سابع عشر جمادى الاخر منه سبع واهم
 وعسلا يتدعوا الفريخ صيحة ولده وتعت
 لوقاهم وعظمت اصبه على الليل واحضر كلام العفلا

تاريخ
 رتبع دعا رتبع
 فان السلطان طرد
 العاصم
 اذى
 القتب

فهم من المعروفين ارسل ابن الحاد الى البكير وسفرا الوشاق في قاما
ارسل وسفرا فاما لما وصل العسكر لبيضا ولم يعرف لها مكان
فاما ابن الحاد في فانه طغفه به سريح الزرد خناه وفي صحبه ملك البلاد
ركب السلطان رحمه ودرق الكوس وطلب الاطلاب في اخذ مع المسافر
والقفا وطلات علم الحاذق وعزم على ان يهجم بنفسه ويدخل
جيام العدو فتم اذال العنا كوع في ذلك لم تسعدن وقالوا نخطا
بالاسلام كله ولا صلح في ذلك ^{وبعد ذلك اليوم خرج من}
جبهه اليه كثر ملائكة رسل يطلبون قائده ذلجا فالزمهم السلطان
ودخلوا سورا العسكر وتفجرو فيه وعادوا اليه كرم ولما
رأت الاكراد ما جعل اصحابهم الذين دخلوا عنك تناخو واجتمعوا
بالسلطان فقالوا كيف يكون اصحابنا مسلك تقرب بعد قربا بهم وكبر
تعود فقال السلطان الله اعلم ان يهودي دما يفتسي وارلا ديكي
سلامه من عنك فقالوا نحن برحمتك خادوا للعدو واصولاه
ولا نبرح اما تامل منهم عرضا كخلص اصحابنا او تنقل يكون ^{معلمة}
عند الله وعند الناس صرحت كومات السلطان صاح في
المجاهدين بعدم العا لوفرت حلنا الاكراد وتقلدوا للطوارق
والمرحاح وهو اسهم في الحاد وعنده الله قد البس الاصوار
كانه سد من حديد وحمل ذلك اليوم من الاكراد والفرج
الحرب بالاجلي عن كاهله وطلع ضيق الحجاج اخو سفيان
وصحق الامر حاسم لبي الهيا السمين وصحوق ^{المهزاة}
وصحق صارم الرها مار الجحشي وصحوق ^{عليه السلام}

ومصر وحققت على دار الاسلام آذنتهم على دار الاسلام كما امر به سيده المطرب
وغیره من كبار الامة امرای الشطان ان يهجم على العدو فصاح
العالم الاسلاميه وركبت الاطلايح استند الرجف ذلك

اليوم ولم ساعده العسكر على الهجوم على العدو فان الرجال من
الفرج ذنوب كالسور الخيل السنا ما سلاح والزيور كمن ورائه
اسوارهم ولم تزل الحرب قائمه من المظايفتس اما علارا اما جرجا
حتى يصل اليه على يدهما ولما استدر جمعهم على البلد وناجته

عليه من كل مكان وقوات رجال البلد وحيالته ملته القند
والجرح صفت نفوسهم واجتثرت الضعف والمجوع المدفع من
العدو من الخنادق فلوها وعلو من باشون البلد فقبوه وشعرو
فه النار بعد خشو البقيع وصفت بدلت من الباشون ودخل العدو

الى الباشون وقتل منهم فيها ما يه وحسن نفسا حرج الامير
سفل من المشطوب الفريسي هو كان معانا ما مات
وقال له اما قد اخذنا منكم لاداعه وكما هدم البلد ودخل
فيه ومع هذا ما سالونا الا امان الا اعطيناهم وحملاهم الي

ما منهم واكرمناهم ونحن نعلم البلد تعطينا الا امان على انفسنا
ما جابه انتم ما ليبي وعبيدي فاري فيكم راي فغلط عليه المشطوب
وقال اما وعل كبيره منها اما ناسم البلد حتى تقتلنا اجمعنا ولا
نقلنا ولا بعد حتى تقتلناكم خمسين نفسا ولما دخل المشطوب
هذا الخندق حان عليه ممن كان في البلد فاحد لهم بر كوسا وهو
ملك صغير وركبوه للا خارجين الى العسكر للاسلامي وكان

داضعفونيبيانه وانهدك السهر والنقب اهل البلد حتى لم يجمع احد
منهم بقول لئال عنه لا ينامون اصلا والعدو الذي علم خلق
كبرتنا ولون عليهم في الفصال فلما اجس العدو به ذلك سرعوا
الرجف من كل جانب وانفسهوا تساماً كلما تعقب قسم استزاع
وقام غيره مقامه لهدامع عمارتهم اسوارهم وخذادتهم التي
بينهم وبين عسكر الاسلام بالرجال والمفاسد للبلاد ونهارا فلما
علم السلطان باخبار من ساهده واطهار العلامة التي ساهده
البلد وهي دن الكوس وكب وكما استكر وجمع الراجل والعاكر
وزحف على خنادق القوم حتى دخل منها العسكر وجرى في ذلك
اليوم وبال عظيم وهو وجه الله كالوالد التكملي من طلب المطلب
تحت الناس على الجهاد وساهده بالاسلام وعيناه تذر فان
بالدمع كلما نظرا عتيا وما حل بها من البلا وما يجري على
سائنها من الحساب العظيم اشتد في الخوف والاحت على
العصا لئان لهم الليل فغاد بعد عتيا الى الارض الى الخيم
وقد اخذ منه النقب والجزن والكابه لئان سحر بلاد الليله لئان اللوس
ان يدق وربكتنا العاكر من كل جانب واصبحوا على ما انفسوا عليه
وفي ذلك اليوم وصلت مطالع من البلد يقولون فيها انما تذبغ بنا
العجر الى غايه ما بعد ما الا التسليم ونحن في العذان لم نعلم
شيئا طلبنا للامان ونسلم البلد ونشتري مجرد رقابنا وكان
لهذا اعظم خير ود على المسلمين واسماه في قلوبهم فان عتيا ثابت
قد احصون على جميع سلاح الساحل والعاكر ودمس حليب

٤٧
تذكر ان قال له المملكه لا يجوز الا عن قاعده وما جرت به
الحرب بعد الاحتجاج فالواكله واذا اراد ذلك فلا بد من بعد
قاعده قبل هذه الحاله ولا بد من ترجمان في الوسط فليكن الرسول
يتناحرا المرحان فينتج الاحتجاج بعد ذلك ولما كان

امر عتري حمادي الاخر حرج للعدو وراجلهم وفارسهم على الميادين
من جانب البحر فترك السلطان وركبت العساكر وانتشبت القتال
من الطائفتين وقيل من المسلمين كرهدي وبدوي وقتل من العدو
واشد واحدا فترسوا ولم ينزل القتال يهل الى ان جال بهم الساب
وفي ذلك اليوم وصل كتيبي اهل البلاد استفعال العدو والتلوي
من لانه قباله ليلا ونهارا ثم مرض الانتيقير مرضا شديدا
اشفى منه على الهلال وجرح للفرسان ولم يزل ذلك الا اضرابا
وعتوا وفي سلع حمادي للاولى قدم على سحر تقدمه كما
يرتقى وكان يتناحرا فلا يحب لها ملقيه السلطان واحترمه
ثم قدم قطعه عظيمه من عسكر مصر كان لا يكرهى كرميها بعد
المهراني صلي الله عليه وسلم وسعد الدين سقر الدين ادار
ذلك على الدين صاحب الموصل فليقه السلطان بالخدمه وعبر
بعسكره طلبا مطلبيا قبالة العدو وانزله باليمنه واكرمته
وجعل له من الظروف الملق بمثلها واستغل العدو بمرض الانتيقير
عن الرجف وكان ذلك الحظا من الله تعالى فان الجاسوس كانت
من السور مقدار قامه ولم ينزل الوعلى ذلك تغلبون الاحجار
صريا المحققات واختصر من العيال حتى خطلو سور البلاد

جانب فاملات ماؤد وعرفت جميع من فيها وما فيها ولم يظفر
للعدو منها حتى فحمل الناس لذلك السلطان جابر مشابو على الجهاد
و بنى واسع حادي الاولي دق كوس البلد وهو علامة رحمة العدو
مجاوبه كوس السلطان وردت العاكر اطلاقاً ورحمة
علمهم حتى لهم المسلمون علمهم للاجاسم واحد والمدور من
انها فاقن للعدو بهجوم العاكر على اجاسم فتراجعوا عن
قتال البلد وسرعون قتال العاكر وانتشبت الحرب منهم حتى
الظهر وانشى الطائفتين من البحر امر عظيم فتراجعت الطائفتان
لاجاسم وقد هزمت المعركة في يوم واحد وبعثت عسى
الاول دق كوس البلد مجاوبه كوسات السلطان بعد كس المشارة
العدليه وطلت العاكر واشتد القتال بين الطائفتين ورحم العدو
في مضايقة البلد فبم العاكر على الجهاد فتراجع العدو عن الجهاد
واستد الجرب منهم من المسلمين والعدو اجميه فركب
فارسهم وخرج راجلهم وخرجوا لا ظاهراً لهم ورجلوا على
المسلمين على الرجل الواحد قتل المسلمون لهم نياأ اعطيت
لم يتركوا عن ايمانهم والتم القتال من الجانبين واشتد الضرب
بين الطائفتين وصبر المسلمون صبر الكرام فلما رأى العدو ذلك
الصبر استادنوا وصور رسول فاذن لهم فوصل الرسول
اولاً لا المدد للعساك فوصل به الى الكوفة الطائفة وبعثت
المدد الاصل بها واصل رسالهم ان ذلك لا يترك طلب الاجيال
السلطان فلما سمع السلطان الرسالة اجاب عنها بالمال من

ما لم يرضوا بالحدوق طائفة من اهل المدينة وطلبوا ما روي فيه
 من الجحش البحر و طائفة تجديع المجامير و طائفة كرس الاسوار
 و اخذ منهم التقيب و المصب لهذا و السلطان لا تقطع الرحمة
 و مصايفه العدو كلما رجعوا على البلد و حفر عليهم لتعلم عنه
 و دام ذلك فضلا الليل مع النهار حتى وصلوا الى القبر ففرحوا
 بمقدومه و اشعلوا نيرانا عظيمة تدل على قوتهم و وصلوا فنه عزير
 شايبا ملو عنده و سار بها و حصل عند المسلمين عبد لعدوهم
 لهذا و السلطان سئل في ذلك بالهجر و الاحتساب فالانكاح

عنه ذكر عرق البطية الاسلاميه

و هي العلامة للمالك في اخذ البلد
 في سادس رهادي الاول سنة سبع و مائة و وصلت بطية من بيروت
 عظيمه لها يلمسحونه بالالات و الاسلحة و المير و الر حالب
 و المقاتلة و عدتهم سماه و همس مقاتل فاشترى صلا المبتد
 في امره شاني احتاطوا بها من جميع جوانبها و اسلحوا
 قاتلها و جرى القضاء بان قف الهوا فقاتلوهما قتالا عظيما
 و قتل من العدو و عليها و جرح خلق عظيم و اجر قوت على العدو
 شايبا عظيما و كانا ثرويا على اهل البطية و كان مقدمهم يعسوب
 الجليلي رجل حجاج مغذم فجر بالجر و فلما راي امارا من
 العلبه عليهم و راي انه و لا يدوان تفلوقا و الله لا تقتل الا
 عزير و لا تسلم اليهم من هذه البطية متييا فوقفوا على البطية
 من جوانبها المعادل هدموها و لم يزلوا لقتال حتى صحوها من كل

في ذكر انتقال السلطان الى نيل الجياصيه
 ولما كان يوم السباح هادي اربوب بلغ السلطان ان للفرج
 قد صايقوا البلد وركبو عليهم الجاس نكب وطلب للاطلاع
 وسار حتى اتي الحروبه دعوى الزك واستد رجف العبد
 البلد فضايقتم رحمه الله صايقه عظيمه وبلغ عليهم في حناد قهم
 ولم ينزل لملك حتى عاد عن الرجف فعاد السلطان رحمه الله
 خيمه لطيفه ضربت له فقال دعوى الزك وامر الناس بالعود
 الى الخيم لاخذ جز ومن الراج فوصل من الزل من اخبر ان التوم
 قد عاد واما الرجف لما علموا بعود السلطان اشد ما كانوا عليه
 اولا فقب الكوفات وركبوا نيل الاطلاب وساق رجفا
 اليهم وبلغ على حناد قهم ان لم يل بعدا وضرب له خيمه لطيفه
 على نيل الجياصيه ورتب على من العت كثر يتعلم طول البلد
 برسق المشاب وللغرض الخادق ولما راي العبد ذلك
 المناره للعظيمه والملازمه الهايله خائف من الهجوم على
 محيهم فتراجعوا عن الرجف واشتغلوا كغطا الخادق ولما
 راي متورهم عن الرجف عاد الى خيمه نيل الجياصيه ورتب
 في حناد قهم من خيمه من كالم سلم سلم كل ذلك للعدد على

باضرا في صايقه البلد والرجف عليه
 ذكر شروعهم في صايقه البلد

وبلغ من صايقهم اللبائهم كانوا يوم حذقه مني دوام
 داما المسلمون الذين كانوا في اللد فكانوا يحرقون الخندق وسار

والاطراف الثاني

ما ساءوا كما وهم وراجلهم في طلبها فلم يظفروا بشئ منها ولما بعث محمد
 في رابع جمادى الاولى سنة سبع ومائتين حلف العدو الى البلد وصبوا
 عليه سبع مائتي ووصلت الكتب من عمال الاستنصار للعظيم والتماكر
 شغل العدو عنهم فزار السلطان حتى وقف على الخربة ورتب
 العاكر مئنة وميسرة وقلبا ثم ارسل من كتف حال العدا
 واهل في خنادقهم كمين للعدو وعادوا واخبروا كلوا ما من
 الكمين فثار نيتهم ومعه نفر كثير من مالكة حتى اتى خنادقهم
 وصعد على تل الغضول وشاهدوا الجحشقات وما يعمل منها
 ثم عاد الى الحجيم وفي ضحاه هذه الليلة اراه اللصوص
 له ما اشهر قد احذوه من ايامهم قه فلما فقدته امه بايت
 مستغيثه في طول تلك الليلة فقال لها ما فعلك للفرخ ان
 السلطان حوم القلعة قد اذنا للذي يخرج اليه فاحترجني
 واطلبه منه فاه يوم فخرجت مستغيثه يا الملك فانفذ لها
 لا السلطان فاسته وهو رادك على الخربة فبنت الجحش
 وجهها على التراب فرق لها ودمعت عيناه وامر باجصار
 الرضيع فوجدت قد سج في السوق فذبح ثمنه للمشترى وسلمه
 اليها فبنت بكاء شديدا وضمتها يا صدرها ورضعتها ساجدة
 وامر لها بنفس الامتنة وسارت الى معسكرهم مع طوعها
 وفي ذلك اليوم وصل ضمير الدين البيلكوي طالبا احد السلاطين
 وكان من امراء الموصل ثم وصل الجند فخذلوا حلف على عمال
 فترك السلطان سائر الحواضر وقد اصاب الحرب وحال الليل منهم

لفت البلاد سنة كالمه ودخل على المسلمين من ذلك من
 عظيم وكان دليلا واعلام لهذا البلد ثم وقع من
 السور قطعة عظيمة على الباشورة فهدمتها ايضا
 فدخل العدو والطمع وهاجروا الى البحر حتى هجرت
 وجاءوا الى المملكه لقطع السبل لمد لهم من كل جانب فبناجا
 الذين في البلد تارت لهمتهم فقلوا من العدو وجرحوا
 خلقا عظيما وبقوا كالموضع القطعه الواضحة
 وجمعوا من البلاد للناسخ والصناع ووضعوا
 بلاد المكارم لهم بالشاب والمجد في المباحين حتى كانوا
 احسن من كل ما كانت ولما طاب الزمان بانفتح البحر عادت
 العاكر الاسلاميه فاول من قدم الامير علي بن سليمان
 بن جندب من امراء هلب وكان شيخا كبيرا مندورا وله دباع
 وهو ذو رأي حسن والسلطان المحترمه ويكرمه
 قدم محالين وعالمين في خاشاه صاحب بعلبك وتابعت
 العالم الاسلاميه من كل صوب واما العدو والمخزول
 فحاولوا ان يلبزلوا بقدوم ملك الافرنس وكان عظيما
 عندهم من كبار ملوكهم فيقاد اليه جمع عساكرهم كمن ان اذا
 حضره على الجميع منهم حتى قدم لعنه الله في سنة بطن كله
 ثم قدم كند فريد وكان مقدما عظيما مذكورا وكان حاضرا
 عام الرمله ثم قدم من امراء المسلمين بدر الدين مودود
 دمشق ولهم المسلمون على عمال العدو فاحذروا وعدلوا بما

خط شيخ الاسلام
 امير المؤمنين امير المؤمنين
 ملك الريح والسر
 جواهر وفضل
 قد ظهر في عظامهم
 جرم الامير علي بن
 سلمان بن جندب
 الجاهل المغازي
 القوم عليه

في سنة
 ١٠٠٠
 ١٠٠٠

عسكر عكا و جعل البيروا الذخاير و النفقات و اخرج
بها من العتاكير لما عانوه من المنقب و النصب و الارسه
العمال للملا و بناراً و كان مقدم البدل الداخل من الامراء
الامير سيف الدين على المشطوب الهكاري دخل يوم الاربعاء
سادس عشر محرم من السنه و في ذلك اليوم خرج المقدم الذي
كان بها و هو الامير حسام الدين ابو الهيثم السمرقندي و اصحابه
و تقدم الاكل من دخل مع المشطوب ان يصحب معه فليس
سنه كاله و استقل المبدل للعباد العبانة الاحيفا
على شاطئ البيرو و هو الموضع الذي يجل منه المراكب و تدخل
عكا فاقام ثم تحت الناس على الرحيل و كان من غلبه ما دخلها
سبع بطس ملوه ميسر و ذخاير و نفقات كانت وصلت
من حمود مصر و بكر منهم بطسه في الصفه بها من البلد فاقبله
كل من في البلد من المقاتله الى جانب البحر للملحقين و اخذ
ما فيها و لم يعلم للعدو و انقلبا المقاتله الى جانب البحر احسد
عنهم و اجتمعوا خلق عظيم و رحفو على البلد من جانب
البرز حفة عظيمه و قاربوا الاسوار و صعدها سلم راجد
فانق بهم السلم كما شاء الله تعالى و تداركوه اهل البلد
فقلو منهم خلقاً عديداً و عاد و حاسرين و اما بابي البطر
فالبحر باج و ضربت بعضها بعضاً على الصخر ففرق الجميع و عدم
جميع ما كان فيها و عدم عرفا فيها حلو عظيمه لو سلمت

Institut kurde de Paris

سنة سبع وثمانين ومجسد
ولما هاج البحر وأمنت عايله من أكاب اللعبد ووقع ما كان
من الشوائب من البحر لا البر راى رحمه الله ان بلك

١٨
فان البرد كان شديداً و ضرب لهم خيمة و ربة من خيمته وكان
بكارهم في كل وقت و كحل المنجم على اخوان و امر بتقيده لهم
و ارسلهم الى دمشق و اذن لهم ان يرسلوا اصحابهم و ان
يخفون لهم من عسكرهم ما يحتاجون اليه ففعلوا ذلك و ارسلوا

محمد بن دمشق ذكر عود العساكر من الجهاد
و لما هجم الشنار و هاج للهم و امن من نصايقه العدة للبلاد
لنزة الامطار امن السلطان العساكر الاسلاميه في العود
الي بلاد التخذت فيما من الراجحة ف ارعد الدر صاحب
سبخار و سبخاراه صاحب الجزيرة و علا الدين صاحب
الموصل و ابيض علم من الاعام و احمول و الاصابا و التحف
يحيى عمرهم و لم تن عند السلطان فدخل اليه و رجعوا الى
سير من الامراء و اكلفته الخاص

ذكر وقع الكمين

في يوم العاشر من جمادى الأولى سنة ١٠٠٠ هـ
ولما كان يوم الجمعة ما في عشرين سوال من السنة رأى رعيه
الله ان يضع للعدو كميناً فاحرج جمعاً من كاه العسكر واتخذه
من خلق كثير وامرهم ان يسروا الليل يكتموا سبيلهم
شمالى سكا وان ظهر منهم للعدو نفر يسير وبعضهم من جسمه
والبركة حتى اذا خرج انهم من بين يده لحو الكمين فارد حتى اتوا الليل
فلمنوا تحته ولما علا النهار خرج منهم نفر يسير وساروا حتى
اتوا حيم العسكر فموتهم بالثياب وجرو عيبتهم بالضرب
المواتر فأتى من العدو مقدار ثمانى فارس فرجوا لهم بعده
تامه وقصد لهم وليس لهم راجع ودخلهم الطوح منهم لقتل عدوهم
فانهز بس ايديهم ولهم ثقتا بلونهم حتى اتوا الكمين فخرج لهم
كالاسود المصواري وصاحوا فيهم صحوا للرجل الواحد فثبتت
للعدو المحدثل وقالوا ما لاسد درائم ولومنت من فركبو صهونه
ضرباً بالسوف وطعنا بالراح حتى القوتهم جمعاً كجماً واستناب
الباقى فارس وهم واخذو حيلهم وحا المشركا لا العسكر الا
فارتفعت الاصوات بالهليلج والتلبيح فركب السلطان بلقى
الحامد من وهو يعتبر الاسارى وكان من جملة من اسر مقدم
عسكر الافرنسيس وحازن المملوك ايضا وعاد السلطان
رحمه الله الى الخيبر رجلاً مشرداً واحضر الناس للاسرى
اليه فاكلهم المقدمين منهم وخلق على مقدم عسكر الفرنسيس
مروءاتاً وامر الخليل بالباقيين لفردهم حربيين

وله غارات متعددة وخرج خلق كثير في ذلك اليوم ولم يزل
الناس يلمون حتى نزلوا عند جسر دعوز وقطعوا الجسر واخذوا
خوفاً من عبور الناس اليهم ورجع السلطان الي بل الخروبه وعزم
ملك الليله على بس من سفوح الجمر وكتب للبلد اعينهم حتى يخرجوا
تأخيه البلد عليهم فلم يصل من اهل البلد هاب ورجع عن ذلك العزم
فما كان صباح الخميس رابع عشر شوال وصل من اجران العدو
جركه الرجيل في ذلك السلطان طلب الاطلاب وكلف الناس عن العمال
واوقف الاطلاب الكائنات من النهر وكان من خرج من
مقدميه هذه السرية الكفاحي والمهيس وتكلف من ملك الامان
في الجيم مع جمع كثير منهم ولما دخل العدو الى مخيمه كان لهم فيها
الاطلاب مستولحه فخرجت على الزيل الاسلامي وعلت عليهم فاشتد
القتال بين الزيل ومنهم وجوي والاعظم وقيل من العدو وخرج
خلق عظيم وصل من المسلمين ثلثه نفر ولما وصل العدو الى مخيمه
عاد السلطان الى مخيمه ايضا بالانتقال وتولى السلطان بالان
المناج ودار ذلك سلامه هذه للطايفه الخارجه كونهم بقدره
لا امرت به لضعفه ولقد رايتهم رحمه الله وهو سكي حال الحرب
كونه لم يقدر على بحالطه القوم ورايته وهو يامر اولاد واحدا بعد
واحد بمخاطبه الحرب ولقد سمعت منه وقال يقول ان الوحم قد عظم
في مسرح عكا بحيث ان الموت قد كثرت الطايفين فانتد منتحلا
اقلا في والكا واقلا ما كما مع
ربيد بذلك قد رصت بان اليك انا اذ الما العدو وحدث في ذلك عظمه

من العدو و اجار العدو و تواصل اليه ساعة بساعة الى الصبح فوصل
اليه الجيران ثم قد تمركوا المركوب فركبهم الله و رب الاطلاق
و سار حتى الى القرب من جبال الخروب به تحت يشاهد جمع احوالهم
و كان رحمه الله ثلثات المناخ ضعيف القوة قوى القلب لم يعتد
الى العاكر و امر بما ملت اليه و المصانفة و اكلهم عليهم من كل جانب
و امر الاطلاق ان يخطبهم و سار العدو على شاطئ النهر من الجانب
الغربي فبينما منهم خطبهم و قد جعلوا باجلهم سورا لم يفرب
الماس بالركوب و الشباب حتى لا يتزل احد يصل اليهم الا النساء
فانه كان عليهم كالجوارح و الكوسات بحقوق البوقات تنجر و الاصد
بالهليل و التبير تزفع هذا و السلطان يميدا كالليس الاطلاق
و العاكر الذي عنده حتى لم يبق له الا العليد و علم العبد و مزج
على عجل و هي بحسب اللبغال و هو على احد كالمناج حربه
باض لمع كمره على شكل الصلمان و لم يبر اليه ما يرس حتى يصاد
الظهير الى قباله جسد دعوق و قد ابلغهم العطر و اهد منهم النعب
و بعد قابل المسلمين في ذلك اليوم قبالا شديدا و اعطوا الجهاد
جنته و هجمو عليهم من كل جانب و استند اذ بهم كالحق و ثم
لا يظهرون من رجالهم و كان المغل معظمه بالحلقه و ذلك
اليوم فانه اذا فوهم طعم الموت و جرح منهم في ذلك اليوم جماعه
كايار الطويل فانه فانه ذلك الحرب اعطى معام و جرح جماعه
متعدده و من غير على القتال و جرح سيف الدين بازكوح
جماعه اسكره و كان من اللسان المعرفين بالتجاعه العظمه

صاحب بفرى و علا الدين خرم شاه ابن صاحب الموصل ثم الملك الناصر
 طر بها و يليه حسام الدين بلخين و قبا بزاز الجهمي و عز الدين
 جور ديك اللوزي و حسام الدين شاه صاحب بايباس و بدر الدين
 دلدارم صاحب تاشند و جمع كبير من الامراء و كان في الميصره
 عماد الدين زكي صاحب سنجار و ابن ابيه معز الدين صاحب الجزيره
 و في طرفها الملك المظفر تغل و كان في الميصره سيف الدين
 علي المتطوب و جميع المهرانيه و الكاديه و خنصر و عزم
 امراء الاكراد و في العلل الخلفه السلطانيه و لعدم السلطان
 ان يخرج من كل عسكري جميع من الجاليتش و ان يدور و حول
 العدو و اخفى بعض الاطلاب و بها اللد عا لم يجدون عنده
 من العدو و لم يزلوا يابسون و الناس كانوا من جمع جوانبهم
 حتى اتوا اس العيش و عبروه الى الجانب العربي و نزلو على الهنالك
 و صبروا عليهم ممتدة الى الهند و خرج منهم حلال عظيم و قتل
 ايضا و كانوا يكون المجرم منهم و يدفنون المقتول و تراخفت
 العساكر عنهم الى موطن الصابره و موافق الجراسه و بعد مر
 السلطان الى الميصره ان استدبر بهم بحيث تقع احراما على البحر
 فامتمت سندريا بالهند من الجانب الشرقي و الجاليتش تعاليمهم
 بالثياب بحيث لا ينقطع الثياب عنهم اضلا اضلا و مات
 الناس تلك الليله على هذا المنك و حاربهم الله الى اس
 جلد الجرد و الذي كان نارا لا عليه في العام الماضي
 ذلك جميعه لطيفه و الناس حولته في حيدر لطيفه بلخاني من

المهرانيه و الكاديه
 خنصر و عزم
 امراء الاكراد
 الملك المظفر تغل

بين فخر العار جادب باعذار لا يسوقه توجهه على حاله لا ان صاحبه
عقبه فيقول لقله الملك المظفر بنى الدين من جهات الكوفة السلطانية
ليدخلوا المحرم من مطهر الدر من الدر فاحتفى عنه انه
فارق غير دستور فاحس به ورساله وعذرا فاما اذ معه جهاله
مخبر اراه مصرا على قصد لان حشر له القول وقال له ان
لم يرجع ولا ان سميت عليك فعاد وشفع فيه الملك المظفر

واوله بالقرب منه

ذكر حرم الخراسان المطهر

ولما ضاق بهم الامم وعظم الغل الخرج منهم خلق عظيم
من شدة الجوع وعزوه على الخراج البنا وكان طعمهم سبب عرض
السلطان فدرس الله روجه وخطوانه لا يستطيع الهوض وكان
خروجهم جادى عشر سوال سنه ست وثمانون وخمس مائة بجم
تجلى ان زاد اوان حيا الى الابار الى استغنىها المسكون تحت
تل الحمل لما كانوا نزولا عليه فاجدرجه الله حرم على هذا
الوجه فامر اليك ان يراج من بين ايديهم الى بل قيسان وكان
اليزل على بل العياضه وياتو تلك الليله واليزل يوم فلما طلع
الضحى نحر كوكب الكوب وكان رحمه الله قد امر الثقل اول
الليل ان يسير الى الماصره وامر العسكر ان يركب يمنة
وقلبا تبعه للقتال وركب رحمه الله وصاح اجماد وشر فضا
حتى ركب على تل من جهات الخروبه وكان اليمينه وولد للملك
صاحب دمشق وولد الملك الظاهر صاحب حلب وولد الملك الظاهر

وفيها توفي ريس الدين يوسف بن ريس الدين علي كوجك صاحب
 اربيل وذلك انه حكته بجانر مخلصين فطلب دستوراً واستجاب
 الى الناصره وصحبته اخوه مطرف الدين فاقام بها اياماً وبعث
 ما من عشرين رمضان سنة ست وثمانين وخمس مائة وجزن الناس
 عليه فكان تشابهه وغرته والعم السلطان رحمه الله عليه
 مطرف الدين كوجك ربي بلده اربيل وضم اليه شهرزور واستنزله عن
 بلاه التي كانت بيده ولحق حيران والرها وسميط والموزر
 وما تبعها من البلاد والارقال واستدعي الملك المطرف بن الدين
 ابن اخيه ليكون نارا لا مكانه جاسراً كحال عيه مطرف الدين
 فوصل بنى الدين ثالث شوال وصحبته مع الدين بن شاهر صاحب
 الجزيرة ونسجه مطرف الدين الى اربيل وسلمها وكان سبب محي الدين
 بن شاهر انه كان قائماً بخدمه السلطان بن محمد فوافق
 وطلب دستوراً مراراً فلم يجبه السلطان واعتذر اليه ان يريد
 المعد ومنزود في الصلح وما يلتزم ان سلمهم ما نملك في
 الجهاد فركب صاحب الجزيرة وقصد الدير وطلب اذناً فعبس
 الى السلطان وفاوضه شفاهاً الى الدستور بما حابه بالاعداد
 على احواله الا اني صام وقبل ذلك السلطان هو دعاً وخرج ورعي حياجه
 وحياجه اصحابه وسار طاملاً لا يعرف اذن فير السلطان اليه
 بعه وعيد وتهديد وقبول له انك طلبت الاثما البنا والرعبه
 يا صحتنا حوقا على بعضه وبلادك من اهلها بهم كما فوعلى عدم
 ان بلادك وبلادهمك وبلادنا فاحفظ نفسك فالتقى بتا وبقيد

في البطنة جلعده من المسلمين وترايو برى الفريخ وتزكو الخنازير على
سطح البطنة وعلقوا عليها صلبان مخالطو مراكب الفريخ
واعترضوهم في الجرافات والشواطئ فقالوا نحن قاصدون الحضر
واشتدت البطنة للاسلاميه في السير حتى دخلت مينا
عشاء وكان عواما ملما يدخل الى البلد المكتبة العلي
يعوض من خرج من الجانب الاخر وكان ذات ليلة قد شد على خطه
ملته اقباس فيها الفريخ وكتب للعسكر بهام في البحر جرى عليه
امراهك فلما كان بعد ثلثة ايام وادراك البحر قد قدف مينا
وهو عيسى العوام وجد على سطح الذهب المكتبة فاردت
من ادى الامانة في حياته وموتها لا هذا الرجل اعلم وانما ملك
الامان فانه خرج من انطاكية ووصل الى طرابلس فاصلا اعرا
ولقيه صاحب صور وكان ذراعا ومكر وسار ووصلوا
عنا وليتهم الفريخ واستشروهم فوصل رسول صاحب
المسطبة بعذر الى السلطان عن الامير وكان صدق
السلطان ويذكر انه خطب للخليفة والسلطان باقتضائه
وانقطعت اخبار عن السلطان فذهب اقواما للسباحة
ولعظا هم المالى اوساطهم والطيور في اعينهم ولعظا
الفريخ قد نصبوا عدالينا فاداجا ساج وقع فيها فاشنعوا
من الرواح واستشهد بعنا جاعة من المسلمين منهم
مهم او ككر خرج في ثلثة ايام فاحاطت به مراكب الفريخ
وعرضوا عليه الامان فقال ما اضع يدك الا ان يد مقدمي مخالفة
العدو الكفر فخذ بيد وعائقة والتقيف في اياه في البحر فخرجوا

شكارة العولم

شكارة

شكارة

تذوقه

وهو من كبار ملوكهم وصلح مراكبهم ومعهم الاموال والذخائر
 والميرة والاسلحة والرجال خلق كثير وعداد وافرقوي
 بوصولهم جاشم فوجد السلطان جميع العساكر الى جبل
 اخذ به رجالا من حملهم طمع فيخرجون عن محبتهم وتزل
 بغيره العسكر في ملك المتمردين كاليزك ووردت الاحبار من
 الشمال ان عاكر ملك الامان مجتمعون بالطائفة وانهم في
 ضعف عظيم ومرضى ابدوان اصحابنا وعسكر حلب يخطون
 من يخرج منهم **وقد** ايا العدو والتادل على عكافانه لما توالي
 عليهم الجند من الجحرا اشتد لهم في البلد وسلطو عليه
 المغنيقات من كل جانب بحيث لا يعطل فيها ليل ولا
 نهارا **وقد** ولما راى اهل البلد ما تركهم من مصابفة العدو
 وتعلق طعمهم جهنم القوّة الاسلاميه وكان مقدم
 العسكره الابير حسام الدين ابو الهيجاء السمرقندي الذي رعد
 ذكركم وشجاعه وكلمة نافذة في عيشته واجتمع اليهم على
 انهم يخرجون الى العدو فيقو الابواب ويخرجون بالعاقد والرجل
 ولما دبح المسلمون في خيام العدو دهلوع المغنيقات
 وجمعها فوصل اليها الزرافون فاضطربت فيها اليزان
 وقل من العدو سبعون فارسا واحترقت المغنيقات والسياب
 وكان السلطان قد اعد من يدهت بطشه واددعها اربعا عشر
 نسج دها من الغنم والخبز والميرة وكان مراكب العدو قد دار
 حول عكا وكان قد اشتد حاجه من يها الى الطعام فركب

يعني الا انهم خرج
 وهي تسمية معروفه
 فرحم الله على الله الجوده
 وتكره العنته
 هذا الى النوع
 المالك

المالك
 المالك

بالعسكر ولجوه على العدو وهجمه لا يسود على فبايسها وقت
الكسر وعاد وطالين خيامهم وسيف الله جعل فيهم ولما راى
السلطان حماهم على اجبه فصاح فى الناس يا للاسلام
والاطال الموحدين وكان من المباحدين الى اجابة دعوت
جماعه من ماليكه وحلقته وتنابت العاكره ماقت
الاطلاب واتصل للضب والطعن وقام سوق الحرب
فلم يكن الا ساعه والفرقة صرعى كايم اعجاز تحمل حاويه
اولهم في الحين الاسلامى واخرهم في محبيهم ولم ينج من القوم
الا للتادير **هو** كان مقدار المتول منهم ثمانين الف نفس
ولما احسن المسلمون بعضا ما جرى على اعداء الله حرجو
لما عجب العدو المحذول من البلد وجرى منهم مقتله عظيمة
وكانت الفضة للسلم بحيث لجهو على خيامهم ونهبوا منها
جمعا من السوازل والاقتشه حتى العدو وبطعاهما وجد
كتاب من عبايبر يدلك **هو** ولقد تشاهدت جنديا عاقلا بعد
القتلى نقلت له كم عدت فقال الى لها هنا اربع الف نقد
ورد في ذلك اليوم كما به من جلب تنفر كتبهم ان جاء
عظيمة من العدو الثمالي حرجو لهن اطراف البلاد ونهض
العسكر الاسلامى من جلب اليهم واخذوا الطرق فلم ينج منهم
اهد فخرت البشايرو سرت الناس بل يوم بول عدد الجند من
حين هذه الواقعة مكسور الجناح حتى وصلهم كندهرك
هو ذكر وصول الكندهرك **هو**

ليستركو واقام هو بنفسيير فالمر بالعدد وقد حال من العسكر
 شده الوجول و بعد وصول بعضهم الى بعض وفي بابي ٥
 رجع الا فر وصل عا بالذكي مودود صاحب سخاار نعلك
 و وصل بجل حسن بلقينه السلطان الاحقرام وانزل في جفنه
 و قدم له تحفا يلحق قتله و قُتس له طوا حده الى جانب و ضرب
 له جبهه على طرف الميبره ٥ ثم وصل معز الدين صاحب اجازة بيه
 ٢ عسكر حسن بلقينه السلطان الكرمه و احترمده وانزل في
 ٢ جانب من اهل ٥ ثم وصل علامر خرمهاه ر علم مودود
 صاحب المرحله بابي عن ايده ففرح السلطان بمقدمه و تلقاه
 عريه و ضرب جفنه من بلاد الا فضل و الظاهر ٥
 ٥ ذكر وصول الاسطول من مصر ٥ و طهرت في البحر
 قلاع كثير فعلم السلطان انه لا طول مصر فركب نفسي تعبده
 القتال و قصد مصايقه العدد ليتبعه عن صد الاسطول و لما
 علم العدد وصول الاسطول استقبله و هو اسطول و سار الناس
 على جانب البحر تقوية للاسطول و التقى الاسطولان في البحر
 و العسكران في البر و اضطر من تار الجرب و جرى من الاسطولين
 قتال شديد و انكشف عن مصر الاسطول الاسلامي و اخذ منه
 شاتي و طفر من العدد بركب كان و اصلا من القسطنط و
 الاسطول الاسلامي اعلى و قد صوبه مراكب من الساجديها
 مير و خابرو طابت قلوب اهل البلد و اتصل القتال بين
 الفريقين من خارج البلد الى ان وصل بينهما الليل و ملأ
 المزمع

من اكره التجارة وكان بينا صاحبها جوادا مرض لم يحس
مرضا عند اقامه السلطان لم يرضي الا دمشق فطلب مواعيد
الامم وتوحيها وظهر بقا سمول
بانه يلو

ومن نوادر هذه الواقعة ان باركا للسلطان يدعى براسينق
وكان شجاعا قد قتل من الفريخ خلقا عظيما وقتل منهم فجعوه
له ولتموه وخرج اليه بعضهم فحمل عليه فوثبوا عليه من ساير
جوانبه فامسكه اولاد منهم بشعره وضربوا له رقبتا
سيفه وكان قد قتلها فزنا فوقعت للفرقة في يد الماسك
بشعره فقطعت يده وحلقت شعره فاشتد هارا حتى مات حتى
اصحابه فم كمن حلفه فلم يجره في دار السلام الشقيف
بانه ست وناير و حسن ليد

وفي خامس عشر ربيع الاول طلب الفريخ المستعظم الشقيف
الامان على ان يسلموا الشقيف ويطلق صاحبه من الاعتقال
ولا يعارض من فيه من الفريخ فقبلها نواب السلطان واطلق
صاحبها وعلا هو دالفريخ الذي كانوا بالشقيف الى صور
ولما راى السلطان هجوم الشتاد انقطع البحر وحيث
في عمان من الجبر والداخير والعدو والرجال ما ورتق قلبه
سببها مع تقدير الله تعالى ويقدم الى النواب ليعلم ان
عمروها اسطولاً عظيماً بكل خلقا كراوسا حتى دخل عمان
مكابرة للعدو ومراحمه له واعطى للعساكر استورا

ورددونا قد نزل بلدنا وقد لا تحت لواجب النص عليه وقد نفي به
 لهذا الجمع السر ولا بد من الاهتمام بقلعه والسر قد
 اوجب علينا ذلك وانتم تعلمون ان هذه عائلتنا ليس وانا
 محله تسيطرها سوى المملكه العادل وهذا العدو ان نفي وطول
 اموره حتى يفتح للبحر جاه المدد والراي عندي مما جرت به
 ملتطنا كل منكم باعده فتخالفت الاراء وجرى تجاذب
 وانفصلت اراهم على ان المصلحة تاخذ العكس الى الخوف
 وان نفي العسكر اياها حتى يبتدع من حمل السلاح فان الناس
 لم يحسنون لونا تحت السلاح ووقوا تجلدا ويجلدا قد صهرت
 من علكا لهم وبعدها خط الواحد ترجع نفوسها اليها
 ويصل المملكه العادل ويبتدعها في الراي فوافقهم السلطان
 وكان معروف المزاج فاقامهم في قيسية
 توفي الققيه الامير ضياء الدين القمي عليه السلام في يوم الاثنين
 كان بصره واسهال وكان كرمه فخا عا حسن المقصد
 كثير المهر بقضي اشغال الناس توفي باسع لى العقده وولد
 لا القدس دقني بطامر وجزيل السلطان والناس عليه
 الامير غلام مؤسكين جلا الهدياني

وهو ليزن حال السلطان صلاح الدين حفظ القرآن بالسمع
 وسمع الحديث وكان محببا الى الناس يقضي جوارحهم وسلطتهم
 بهم وكان يادم السلطان في غزواته لم يخلف عنده في شيء
 وكان السلطان يحتره ورفوع مكانه وراسكاد يفتقد له وقد

والفرقة والذين هم الميتمه بالطرف والضرب في ظهورهم وعلا
الملك المطرف في جمعه الى اليمنه وكما بالرجال وتراجع الناس
اتخذ جانب وظل الناس في قتل طرح وضرب وجه الي
لما ان رجع العسكر المهزوم وبهم المبلون على العدو في الجيتم
في ربح منهم اطلاب كان اعددهما خشيده من هذا الامر مشتركه
فردوا الميتمه وكان القبط قد اخذ من الناس قرايج الناس
عنه بعد صلاه العصر نحو صون في القلبي فحين مشرو من
وعاد السلطان الى اليمنه وجلس خدمته يتذكر من
فقد منهم من الغلمان والجنود وكانوا ما من وعجزهم من المعروف
للايمير علي الهكاري ما عطا السلطان خيره لولده عاشر
وظهر للناس اخواله الققيه عيسى ولقد اربح الققيه كما هو جالس
يصحك الناس بعزته واما العدو والمجمل فكان القلبي منهم
سبعه الف نفر ولما عاد السلطان الى الخيم وراى ما على
الناس من الهزيمة وسمي الغلمان اموالهم سارح عما كتب
للااطراف برد المهزومين وتشذب من عسكر الاسلام خلق
عظيم لانه ما رجع الا من خاف على عرضه والباقر في هبوط
جال سبيلهم وعند انقضاء هذه للواقعه جعل السلطان
الي الخروبه خشيده على العسكر من اراج القلبي وضربت له
عنه وامر العسكر ان يكون مقبلا في المكان الذي كان بارا فيه
واستخضر الامراء وارايا المشهود ثم امرهم بالاصفا الى كلامه
قال بسم الله والحمد لله والصلاه على رسول الله اعلموا ان هذا عهد والله

الاجمة السلطان فقلو طبتداه واسم عبد المكي وامن
رواجه واما الميبره فانها تفتت لمثل هذا الهوك
العظيم واجتمع الناس الى مظف الذي كان في
واقتت في مستنفع لخطب رجليه وقال لها من تحت اخمدك
الجتد

والمعنى في هذا

فتت الامرا الاسديين والمهرايين وسيف الميبره
واجتمعوا الى مظف الذي كان وكل منهم باطرايبه
ومعنى في هذا الموقف الهايل عليه وهو تقدم الى
العدو زحفا فقدم صدمه فزق فيها شملهم طعنا
بالرياح وضبابا لصلاح واما السلطان فلم يبق معه
سوى عرس فعد كان قد هوى الى تحتل وبلغ لهرمة العكر
(الالتجوانه) ومنهم من وصل النوى وبتعولم الفرج الى ان جعل
اجبل فرجعوا فلما راد مظف للرسى بال والميبره طنو
انها مكيد عليهم فعادوا بطلبون عسكرهم والسيف لعل يسلم
وعاد السلطان وقد جمع اليه خلقا كثير من ابطال المسلمين
وراد الفرج قد لوطه ردهم والميبره طامرون علم فصاح
السلطان في من اجتمع معه وجاهل معونه لمظف الذي
فطرحو منهم خلقا عظيما وكان سيف الميبره المشطوب والماله
الاسديين في ذلك اليوم المقام المحمود واشتد للطبع فيهم
وتكاثر الناس وراهم حتى كفوا اصحابهم فلما راد لهم اصحابهم
منهم من رادهم في عسكر عظيم فاشتد في الحرب

وكان طرفها المثلث اللطيف نحاس واما اذابيل المييرة فكان
 مايلي القلب سفار للشطوب والابير محلي وجماعه المهراسد والهاويه
 وجاهدوا ونفقن مقدم عكر سجار وجماعه من الممالك
 هم الممالك الاسد ما الدين ضرب بهم المثلث كشف اليب المالكين
 درسلان بغا وخرهها وراس الميسره مظفر الدين
 ابن سار كخفله وعسكره وفي مقدمه القلب العقده على
 والسلكان بطرف على الاطلاب بنفسه وكنتهم على
 القتال ولم يزل القوم يتقدمون والمسجون يتقدمون
 حتى مضى في النهار اربع ساعات فمكنت مييره العدو
 على يمينه المثلث واخرج لهم الجبل المنظر اكاليس وجرى
 بينهم قليات كثيره وتقاتروا على الجبل المنظر فاحد
 بسيرا العلي بعدون عن اصحابهم فيسلك منهم عرضا
 فلما راه السلطان قد اخرج من انه ضعفا لا يدرى الاطلاب
 عداه من القلب حتى قوى جانبه وتراجعت مييره العدو
 واجتمعت على تل مشرف على البحر فلما راى الدين قباله
 القلب ضعف القلب احلهم الطمع وتجرؤوا نحو يمينه
 القلب ورجلوه على الرجل الواحد فادسهم وراجلهم وجات
 الجبله على الدمار بكره وكان عندهم عن من الحرب
 فانسرو وكرة عظيمه وانكر القلب المييره ونج
 العدو المنهزمين الى العاصيه واشتد اذ وحول التل
 ودخلوا المحجم ونهبوا الاثقال والاموال والسوق وعبروا

جاهد المييره في
 علم المييره في
 يوم سار وجاهد

اعاشوا
 اخوان
 المييره

وضرب بد الأرض وقبضه أسيراً وعزم لياخذها فاشتراه
منه بعض الفرخ بدنياً من ذئبها من ذئبها من ذئبها من ذئبها
فاخذ الدنيا من الخلفه وهذه من نواذب القنال ووصل
للفرخ مركب فيه جبل فهرب منها فرس ودفع في الجبل
وما زال يسبح ولم يحو له براد حتى دخل بينا للملك

ذكر المصاف للاعظم على عكا

وذلك انه لما كان يوم الاربعاء حادي عشر شعبان بحركت
عالي القبح حركه لم يكن لم يمتلها عاده فارسم واطلم
وصنعهم وكبرهم واصطفوا خارجاً محجيمهم بمنه و
وتلباً وفي القلب الملك من يدبلا لا تجيل محمول منور
بنوب اطلس مغطى بالاطراف اربعة انفس ولم يبرن
من يدى الملك وملكوه ووسى اللال وكان طرف
يمينهم الى اللهز وطرف يسيرتهم الى البحر فوكى اللطان
وطلب الاطلاب كل طلب قبالة جهنم كانه رعد
كان قد رتب نرد الالناس في الجيم يمينه ويسيره وقلبا
تعبه اكرح حتى اذا وقعت صيحه لا يحتاجون الى
تجدد ترتيب وكان السلطان في القلب وفي يمينه
الملك وله الملك الاضاحم وله الملك الطاهر عمه
الواحد مقدمهم طهر الملكى في عكروان كبريتهم
قطر صاحب الحف في حائل لا حق صاحب
بالبس في فاما العبي وجمع عظيمه متصله بطرف المفضه

على الملوك وسادد الهونبا غير خارج عن اجلهم والرجال
 حولهم كالسور المنى بله بعضهم بعضا حتى قاد بوجاهم ليزك
 فلما لا المسلمون اقدام العدو عليهم تداعت المشجعات
 وصاح السلطان بالعاكر لا اسلامه ايا لا اسلام
 فزك للمناس باجمعهم وجملة الرجل الواحد فعاد العدو
 ناكضا على عقبيه يستدرون زمنية تحت عز جرحهم في
 قتلهم وانكفوا عن القتال اياما واستمروا للطريق الى عشا
 فرأى السلطان توسيع الدائرة عليهم لعلم يخرجون بقصد
 التقلد الى نيل المعاصيه وفي هذه المنزلة توفي
 الامير شجاع للرطبان وكان من شجعان المسلمين وفي
 يوم السبت وقع من العدو وبين اهل البلد حرب عظيم قبل
 فيه جمع كبير من الطايقين وظال الاميرين القيس ولم يحد
 يوم من القتلى واجرحا ثم انس البعض الى البعض بحيث
 ان الطايقين كانوا يتخذان دبر كان القتلى وبما غنى
 البعض يرفض البعض لطول المعاشرة لم يعودوا الى القتال
 ناسه في هذه الوقفة

وذلك انه كان الرجال من الطايقين قد سمو القتال
 فتالوا الى حكم تقابل للكمار وليس للصغار حظ يزيد ان
 يرفع صبي مباد صبي منكم فخرج صبيان من البلاد الى
 صين من الفرخ واشتد الحرب بين الصين فوثب احمد
 الصين المسلم الى اهل الصين الكافرين فاقتضه وضرب

تاريخ

بالجارية فلو مغلطهم وقيل عارضا معودا البصار وذلك
مناجيا جلا . . . ويعت الفزح بروس العلي الى الجزاير
وقالوا ايضن نعود لم هذه روس ملوك المسلمين . . .
وفي ما ي عتري جب تولت الفزح على عكا ساروس
صور على طريق الناقوه والاسكندرونه على الساحل
وسار السلطان بياهم في البر فبفوه اليها ونزلو
جولها من البحر الى البحر ونزل السلطان على تل كلس
وكتب الى ملك الاسلام بسنجدهم فاول من وصل
اليه الملك المظفر نعمي صاحب عاه . . . ثم مطفر الدين
ابن يالكب اعرا ايضن . . . ثم عكر بص فوجف عليهم شهيد
سغان فضايقهم فانعمهم الى بعض فخلا جانب من سور
عكا فدخلها المسلمون بالعدو والذباب ودخلها السلطان
وصعد على السور فراحلفا عطاها وديها الا امير حاسم
على الهما السمن الاراكشي ومن معه تاو به ركا تو زيد
عز الفد غس ما يارس واجمها بالرجالدر المقامه
والالات والرجال والعدد والقران جعل لها الهما
السمن باي السلطنهها ومقدم عاكرها ومرجوع اليها
اليه وجردها عتري المالك والاراكها ايضا . . . فلا
كان خلاي عشر سغان خرج للفزح بالفارس
والرهله . . . وكان في مهنه للسلطان نعمي الدين
صاحب عاه فترفع عنهم قليلا قليلا وانشد عاكر الفزح

فقيده وبعث به الى دمشق ، و في ربيع الاول وولد
 لخير يتسلم المشوك وكان قد اقام السلطان عليه جمعا
 عظيما محاصره شهده سنة حتى فرغت ازوادهم وسلموه
 و في ما كانت الوقعة على صور قتل فيها العراه الذين
 جاؤ من الشرف . و سببها ان الفريخ كانوا قد اجتمعوا الى
 صور . و لما كان سابع عشر جمادى الاولى بلغ السلطان
 ان للفريخ قد قطعت الجسد الفاصل بين ارض صيدا و صور
 فركب السلطان رحمه الله و صاح المشاويش عركه العسكر
 و وصلوا الى الوقعة و قد انقضت و ذلك ان الفريخ عبد
 منهم جماعة الجسد فنهض اليهم اليك الاسلامي فقاتلوه
 قتالا شديدا و قتل منهم خلقا كثيرا و نصر الله المسلمين
 و لم يقتل من المسلمين الا موال السلطان يعرف بابك
 الاغرش و جزل السلطان عليه لشاغته و اقام السلطان
 في حمله كان ضربها جمدة قريبا الوقعة الى سابع عشر
 جمادى الاولى فركب يشرف على القوم فتبعه رجاله
 كثيرة و غزاة كانوا وصلوا من الشرق و السنوق و حرص
 في ردهم فلم يبقوا لهم الا رجاله الى الجسد و ناول العدو
 و عبر منهم جماعة و جرى بينهم قتال شديد و اجتمع لهم من الفريخ
 خلق عظيم و لم يشعروا انهم عليهم حلة واحدة و ذلك
 السلطان يعيد لهم و لم يملكه عكر فبعث اليهم من كان
 معه ليردهم و جعل الامر قد فرط و الفريخ قد كانوا و جفروا

اخوته وصيبت قلمه انه كان قد استولد مغنيد فحانت تقطيد
على اخوته وتهيئتهم وكان اوعش قد مال الى الكليفة
فانهموه بقتل محار علي فقتلوه وقاتلوا المغنيد واولوا حاكم
ها دون مودود فسات الاحد وثه عنهم فجز الكليفة
اليهم العاكر وحاف اهل البلد من الهيب فعلم اولاد
مودود ان لا طاق لهم مجابه الكليفة فاسلوا قاضي
تكرت تاج للرعي الى بغداد فقرر امرهم واورد لهم
دور بغداد وكانوا في جمعه . . . وسما دتب السلطان
بها اليهم فافترسوا اليها بعنا وامره بجاره السور وبعه
حسام الدين شاه في سار السلطان الى شوقه ضد
وفيها والى السلطان دمشق لم يرد المودود لابي
المدد للعادل امامه تخليقه دمشق . . . وفي روع الورد
خرج للسلطان من دمشق الى سيف الدين نزل لمرج مكر
ثم رحل الى بايناس و سار الى مرج عيون . . . وكان صاحب
التشقيف رجل من ذهاه للفرج فاحسنه اليه الورد
قام على باب حمة السلطان وكان قد وقف على كيب
المنز وقرال التوارخ والسير وكانت له صيدا فالرمد
السلطان لضمه فسال السلطان ان يهد عليه
لمنه اشهر لينقله اليه واهله الي صور وكان يترك
كل وقت وياخذ مع السلطان فلما انقضت الاشهر
طالبه بتسلم الحضر فقال ان اهل الحضر قد عصوا

عن حضرت سره ماجم ٥ فالو تكي ما في الياس نضع
دع عينك بواج الباطرا ٥ ما دار من سعلها بالدمع
٥ وكان لما فاروق قد اسف قد اسف على فافنا الصاح
ابن رزك وكان حبه وباسله الصاح على ان يعود الى مصر
فلم حبه وكسا اليه بطلب ان يحز اهله الى الشام ٥

اجرة للعلب والفت طاطا ايم لم يصف الدار لكن اصبت الكلف
فارقكم مكرها والقلب تجرني ان ليس لي عوض عنكم ولا خلف
ولو تقوضت بالمرحبا غيبته وهل يعوضني عن عيب الجهر الصدق
ولست انكر ما ياتي القاصد كذا الذي لو زاياد لهم هذف
ولا اسفت لامر فاق مطلق لاس لفرقة من فارقه للاسف

فكتب اليه الصاح بذلك الجواب

اد ابل للفرح حرمه طرب ٥ كل يوم يد من حسنه طرب
يقول لما اتانا ما بعثت به لهذا كتاب اني اريد رضة الف
اد ذكر ان محذرا غاودنا شوق مجرد منه الرجوع الى اسف
فما لبنا ما بال محققه وكف عجز دموع ربيعته يلف
كفي اغزبا بعجزنا الاباب لنا ففمنك لا عوض نلني ولا خلف

سكنه عسر و حاس وعمر ابيه ٥

فيها اعيد حلالا من يوفس للمدى كره طغريد الى الورد اده
وعز له جديد ٥ وفيها تلم نوار كل كليفه
قلعه تكهنت وكان قد حصرها العك كبد و ميات صاحبها
لا لمر محاسر على مودود ٥ وولي مكانه اخوه ارعش معله

وما زالت الایام توعدي المنى بلقبها الحق وحتی وعودها
فلما لا يقينا اقترفا ولینما يقیسا علی الحال التي لا یبد لها
• • • • •

• لا ذلت ما ملك لاسلام في نع قربها المعدان النفس والظفر
• تودی الامادی تستصفي بالکلمة وعونک الما صان السیف الفذرة

• أعدت لله رب الامم الشباب قد اظلم المهران الشيب والامير
• وجاد عینت نذال المسلم من سجا به الطعنان الدر والبدرة

• وسرت لعدول في الایام كما قضی به الصادق والشرح والسنو
• فتق بنصر علی الکفار انهم تودهم لها لکان العذر والاشرة

• تنالهم اذ راوا قبائل الایام الیهم المزحجان اخوف والحوزة
• وما الفزار بلجیهم وظلمهم باسمه المذکر کان الیمر والشیرة

• وسوف يعفو عن اسمهم بصاربه بعینه الخیر ان العین والاشرة
• نقی تفضله عن من تقدمه ما استورج الخیر ان العین والاشرة

• عدل به امن الشا الملب ان برودة الصادق المزيق والفسر
• وجود كيف اذا انزلت لفرقة بیارها الواجران البحر المطر

• من ادم جمع فجد کما یوم تفضیلها للاکران الخیر واخذ
• فاسلم وعش وانق لاسلام ما جوب للافلاک والیزان

• وقال الوداع
• اللهم ولتلف النظر

• ما عین ساعه للتودیع يتغلك الباعز اخر السلم والنظر
• حدى لحظک منهم قبل منهم ثم اجمدی بعدم في الایام والاسد

• قلت واحسن من هذا ادونی

صوابه
المهلکات

26
 امدعي الصرع احبابه وله ذم مع اذ اعين ذكره الكذب
 خلفت قبلك في ارض الشام وقد اصبحت مصر ان تغزى تطلبه
 هلا غداه النوى استعجينة واذا اختار للمقام فلا كسبه
 از دنده بالاسي دار غزبه و عدن لاعدن تيكه و تندبه
 لهيهات قد جانت الالام بينكم فغزفكم عما ان مطلبه
 •• وله في فلع للفرس ••

وصاحب لا امل الله رحبته يشقى لنفسي ربي عسى محمد
 لم القه مذ تصاحبنا قد نظرت عيني اليه اقر قافره الاراد
 •• وله ••

قالونته الاربعون عن الصبي وهو للشيب حار لم
 يهدى

كم حار في ليل الشباب فذله جبع المتب على اللطوي
 لا ارشد

•• وقال في محوس ••

حبيول والظير الواطق اما حبست ليزتها على الاند اذ
 وتهييول وانت مودع بحبهم وكري السيقون ما ط الخلا
 ما الحابس ارمهانه لذوي المعالي لكنه كالعجل الاسا
 •• وقال في فباكزيكي ••

سلطاننا اهدو الماس قدر همدوله فكل على الخزان منس
 امامه مثل شهر الصوم طامر من المعاصي وفيها الجوع والعش
 مال داسدي وله مرهون العاصم

فقط اجزاها وودع اجزاء المبداء العادل واعطاء الكرك
والخدمه عنفلان وعاد نحو عكا

وفي سوال وصل فزيرا الخليفة لرس الى بغداد فز كسره
السلطان طغرل كان الخليفة قد كتب الي بكترو صاحب
خلاط ليطلبه من طغرل وكان قبل اخوانه ان قد شد

و جمع والفق طغرل على هذا ان فانهم طغرل الى خلاط ومعد
ان بونس فانك عليه بكترو ما فعل بالوزير وعكرا الخليفة
مقال هم بدواني الخليفة والبادي اطل فقال له اطلق الوزير

فلم يمكنه مخالفته فاطلعه فبعث اليه بكترو الجبل والبقال
والماكد والكدم سرور الخليفة واخذ بغيره برز عتير في كتب

لهو واحد وعلامه واحد وكس الطر فوش كانه صوحي
ووصل الى الموصل مع قافلته وعلم به صاحب الموصل ففعل

معد كما فعل بكترو فلم ياخذ شيئا وقال له سيفينه
واعطاء

سفينه قتل بها الى بغداد وصعد الى منزله ولم يتغير له احد
وعلم الخليفة فانكر على الوزير جديده حيث لم يعلم بوصوله

وكان ذلك اول ما اخذ على جديده وفي رمضان

سلم السلطان الممد للناصر صلاح الدين رضي الله عنه
قال للهادي التوانب وتسلمنا حضر الكرك وكان

صاحبه بخدمته نفسه بفضد الحجار وقد نصب اشراك اشراكه
منه على طرف الاجتياز فادقناه عام اول الحاس الحام وملاينا
حصنه الذي كان يعنضم به في هذا العام ولم ياخذ

صارت في اوابل مصان من مشرق يريد صعد فترا عليها في انشا
 لشهر مصان واهدقها للعسكر ونصب عليها المجابيق
 قال القاصي بها الله شهيد اذ كنت ليلة في خدمته بصعد
 وقد عين مواضع تحرس مجابيق حتى نصب فتنازل في تلك الليلة
 ما تثار حتى نصب احدثه وسلم كل مجنون القوم ورسالة تثار
 وجره به بافعلوه هو يعرفهم كيف صعدون حتى اظلم الصبح
 ونحن في خدمته وقد فرغت المخبينات ولم تنق الا زكيب
 خنازيرها في شربه ما حدثت النبي في الصبح (عيان
 لا يسهل النار غير ايات تحرس في سبيل الله وعيها بلبت
 من حشيه لله في الراحف متصلا بالانبياء حتى سلبت
 بالافان في راجع عشر سوال

سؤال

ذكر فتح كوكب

م سار يد كوكب نزل على سطح كوكب وجره العصار
 واجدقوا لتلعه وصانقها ما كليله جيت اخذ له موضعا
 واهدقوا بجانه تشا بالعدو وبني له جايطامن جيد
 وطير يستر وراءه فلم يزل محمدا في جهانه عليها حتى وجد
 مكان للتعب فلما احس العدو والمخزول بالثقب وقد تمكن من
 السور علم انه ماخوذ فطلب للامان فاجابهم السلطان الى
 ذلك وتسلمها في متصرف حتى التقده فاعطى العاصم استورا
 وسار مع اخيه الملك المعادل به يد القدس ايزد ويوتج اجاء
 فانه كان عائدا الى مصر وسار مع اخيه الى عقلاان

5

24
عنوة فتهب جمع ما بينها واسر جميع من فيها واحضر السلطان
يد صاحب القلعة وكان جلايسر اسنم وكان هو والاهل سبع
عشر نفر من عليم السلطان وسير لل صاحب انطاكية فانهم
كأوا اهله ومنعوا عنه فاستماله بذلك

فقرب ساك
وتزل حرب ساك يوم الجمعة ثامن رجب فقاتلها قتالا
شديدا ما لم يخفوا والنجف وصانقها واخذ الثقب
حتى برج القنطرة فطلبوا الامان فانهم ومالكها يوم
وصارت لعمالك سليمان بن حيدر

فقرب اس
هي قلعة منبج قرب من انطاكية فتر على قرجها
واقام على من جهه انطاكية يزل فقاتلها بمقابله شديده
حتى طلبوا الامان ورعى العلم السلطاني على ما في نالي
سبعين وراسله اهل انطاكية وطلبوا الصلح فصار لهم
شده صبر العسكر وقوة قلن عا دالك صاحب سجار عقد
الصلح مع صاحب انطاكية على ان يظفوا جميع للاسر والاسير
الدى عندهم ثم رجل رحاسه يطلب دمشق واعرضه اس
اخييه المدد للمظفر بن عمر واصعدوا لل قلعه عامه وعمل
له طعاما حسنا واحضروه سماع الصوفيه وابت بها المير والاهل
فأعطاه جيله والاذنيه ثم الى بعلبك وسار منها
حتى يصلح دمشق فدخل بصرى انام سيرة لم يكن ان سلطان كباد

مدرسته
بغداد

استغاثوا وطلبوا الامان فدخل لهم الامان وانقصلوا بحال ان
يؤخذ من الرجل ثمانية ومن المرأة خمسة ومن الصغار ديناران
وتسلم القلعة واقام السلطان عليها حتى تسلم عدة ولا ع
هـ ذكر فتح بكاس هـ

الوجه الثاني

بكاس

ونزل على بكاس يوم الثامن عشر من جمادى الاولى ونصب عليها الخيام
وتقدم اليها الرجال للزحف الي يوم الجمعة ماسح كاسه وحرر
سيرها من حيا عنوة واسر من فيها وكان لها قلعة منبوعة فقال
لها للشعر لولاها الجدر ولهي عايبه من المنعة ليس لها طرف
فسلطن عليها الخيانت من كل جانب وادان ليس لم
ناصر ففتحها سادس عشر وسير ملك الملوك الظاهر الي
قلعه سمانيه سابع عشر بقا لها وصايقها ونسبها يوم

هـ ذكر فتح برز بيه هـ

وسار السلطان جمره الى حصن برز بيه وهي قلعة حصينة
عايبه الفوه على سن جبل سابق يحيط بها اودجين من ساير جواربها
من عو علو قلعتها فكانت خمسمائة وسبعون ذراعا فطلبها
العازر ولحق بها وركب القتال عليها من كل جانب وفتح
اسوارها بالمنجنيقات لئلا وهبها رازا وقسم العسكر لاثنا عشر
كل فرق يقاتل خطرا من الهلاك حيث لا يفتقر القتال
فقاتله السلطان بنفسه فركب تحرك خطوات على وصاح
في الناس فلو عليها وفسدوا السور من كل جانب فلم يكن الا
ساعة حتى دق الناس على الاسوار وهجموا القلعة واخذت

ب
هـ

علمه الخامس

28
على البلد فاستند القنال والرجف على القلعين وارتفعت
الاصوات بالصيحه والهيليل والتكسر ولم يزل
الرجف مستمر حتى ملكوا لبلاد وغفوا الناس للنسي الكثير
وبقي القلعان الى يوم الجمعة وللرجف متصل بالقنال
ليوم واحد والتغيب من شمالي القلاع فلما رآه اعداء
الله بما جعلهم طلبوا لاما زوطيه وقاضي حيد بن قنبر
عالم واجيبوا الى الملك كان معه الله مني طلبت من الامان
لا يجل فاستقر الحال على انهم يطلقوا بانفسهم داموا لهم
وذراهم خلا الغلال والالات السلاح واجيبوا الى
ذلك اطلق لهم دواب يركبونها الى ما بينهم

مد مشه
صهيون

دكر فتح صهيون
وسار لعاكره ونزل على صهيون يوم الاحد السابع عشر
بغادي الافر واستندار العسكر بها من ساير الجوانب
ونصب عليها سنت فجاثت روي قلعه حصينه متبعه
وجنابها اذ ديه هائله واسعه ولها ثلاث
اسوار فاستند القنال عليها من ساير الجوانب فصرها
بمخفق دله للملك الطاهر حتى هدم من السور
قطعه عظيمه وبكر صباح يوم الاحد وبان بالثامر
الرجف ورجف وارتفعت الاصوات فما كان
الا ساعه حتى لقي المسلمون على اسوار الزبط ولا يضم
من كان في الزبط الى القلاع فلما عابوا الملال

مدینه
انظر سورس

٥٥ ذكر فتح انطرسوس
وكان نزولها عليها يوم الاحد سادس جمادى الاولى
وركب وامر الناس بالرحف فاشتد عليها القتال
والرحف فلم تم نصب الحيم حتى حتى صعد الناس
واخذوا معنوه وغنم الناس جميع ما بها ومنها وعاد
السلطان الى الحيم فوجأ مسودا وكانها بروجين
جصيفة لا ترام فوثب عليها الرحف وسلم لهما
لا مطف الكبر من الرما زال رحف عليه حتى اخبره
واخذ ما فيه وذهب سور انطرسوس والبيعه هي
بيعه عظيمه نحو اليها وتزل البرج الثاني لانه
كان يسبح لم يري الا استعمال به

مدینه
جبله

٥٥ ذكر فتح جبله
تزل عليها يوم الجمعة ولم يسبحم تزل العسكر
حتى اخذ للملوك وكان في يد المسلمين جهول قاضي
كلمتهم وبقية القلعة ممنعه فقاتل من ثباتها
قتالاً عظيماً فلما عجز وعجز حفظها طلبوا الامان
فامنهم وسلمها اليه تاسع عشر جمادى الاولى

الادقية

٥٥ ذكر فتح الادقية
وجعل عن جبله وسار الى الادقية تزل عليها رابع
عشر جمادى وهي بلد ملج حفيف على الفلج عشر
والهينا مشهور ولما قلعها ان متصلان

وجوعاً وكانت هذه الوفعة من جنس رقعده المترشد
أخذت خزانة الخليفة وخياله ربابه واستوزر
الخليفة سعيد حديده وفيها اول اللطاف
على صوب فواتها يحتاج الى قال رصا برة فوككها
صارها فاما زالجسي ودك جند طفيل الحامدار

ولفت الى الكرك والشوبك كوجيا صهر اللطاف
وكانت هذه الحجون الاربعة احسن للفلاخ ومسالها
صعبه فراى بها ولها وقطع المواد عنها ورجل

السلطان ودخل دمشق سادس راع الاول فبلغه ان
الفرخ قصه وجيد واعتلوا فخرج من عجا حال ما
بلغه ذلك وكان قد سيرت على الكرم سا ارجيات

فلا بلغ الفرج ذلك فهو عن جيد وكان يبعده وصول
عمادك صاحب سخار وعلم المصلح ومظفر الدين
ابن من الكلب صار الى حف الاكراة الحواجل

الغوياني قتل على تل فباله حف الاكراة وحاصرها فمات
الوقت تحت حصارها واخفقت العاكر من الجواب
وانعاد وعلى بلوط ايليس فلما كان يوم الجمعة

رابع جمادى الاول رتب الاطلاب وجعل على نفسه
اللقا وسارت اليه اذ لا مقدمها عماد الدين والقلب
في الوسط والمبيرة في الاخر مقدمها مظفر الدين

وسار المنقل وسط العسكر

انا الجواب عاجزكم ثم استغفل باجماع
ووصل الى السلطان وملك الملك للطاهر عبا كرحلب واستدعي
احاه الملك للعاذل من القدس فوصل اليه وسر من
حاصره هوين فسلمت بنا امان وكان قد هجم الشتاء وتدارك
الامطار فوجله عن صور بعد ان نقل المحنقات واحرق
ما لا يمكن نقله واعطى العبا كرسورا واقام كملكه

من خواصه عبا كرسورا
سنة اربع وثمان و مائة

فيها جهز الخليفة ابن تونس وكان قد استوزره الى همدان
مخرج نصف الليل من عشرين مجرم والقر بربع المنع
وسار في العبا كرسورا لملك السلطان طغرل على همدان
وكان طغرل قد بعث الى الخليفة يطلب السلطنة فخرج
الاموال وجز جيشا عظيما و قد علم ابن تونس وكان
من جملة الامراء طغرل صاحب البصره وكان كاج طاشكين
فانفا من تقدم لنس تونس عليهما فقال ابن تونس والله لا يقيم
في المهالك وسار الى باب همدان والتوفيقا كفض طغرل
وكانت كرسورا فكريه السلطان وموقف كل مجرف
وقلود اسود ولخذو الوزير ابن تونس وكان كرسورا
الراس واخضوه من يد السلطان فبالسبد طورا
اجرا فيه جلاجل جعل نزل عليه ولم يصل الى السداد
من العسكر الا القليل فظفوه في الجبال وما عظمنا

X
584

الاسرار
الاسرار
الاسرار

21
الهدى فبعضه كاشتكر وقال لهذا موضع لا يرفع فيه الا
علم الخليفة ونكس العلم فركب ابن المقدم ومن معه من
الثاميين وركب طاستكر واقتلوا قتل من الفريقين
جماعه اوردى ملوك كاشتكر بهما فوقع في عين ابن
المقدم فخر صراعا وجاه طاستكر فجلده الى خيمته و
به الى منى فتوفي يوم عيد الله الاكبر ونهت الحاج
الثاميين ودفن ابن المقدم بالمعلي قال العماد الكاتب
ووصلت من العراق الى عرفات وما عرف الاقات وشاع
وصولها وضربت طبوله وجاهت جبوله وخفقت رانته
اعلامه وضربت جبانته فعاظ ذلك امير كاج العراقي
طاستكر فركب اصحابه واهل بيته فادفع شمس البر
وانزابه وكان وقع العلم وضرب الطبل من اوكاد
اسبابه وقتل جماعه من جاج الثاميين خرجوا
واهنتوا فقتلوا ونقل طاستكر من اوكاد خيمته وار
مجدوح وفيه روح وجاه معه الى منى فقصي
ودفن بالمعلي وانواع كاشتكر لما اجتمعت ويلم
يقاب الله واهل بيته واخذ كاشتكر بهاد
الاعيان من الدين ابن المقدم وقري المحض في الدرر
ولما بلغ السطار يقتله بكى بكاء عظيما وجزى
حزنا كثيرا وقال قائلني الله ان لم انتصره وما كنت
الرحمة منه من الخليفة وجاه رسول بقدر فقال

غيظاً وقد كان يرجو ان يائنه كتاب الخليفة يشكر على ما
 فعله ثم قال السلطان لابي العماد اما الذين التزموا
 الا من ارباب البيوت فان الايمان قد يلبس الى كوخ عجز
 في البريه فجيده من القتل واما ما اشارتني في اللقب
 فوالله اني ما احترته ولا اقترخته ولكن لما ازلت دوله
 عدوه القايمه من ماتي سنه و فعلت ما فعلت لغيري
 المستضي بهذا اللقب وكتب من بغداد الى مولاي
 بذلك لم يكن في زمانك هم في عكس الف تركاني
 وكودي لقبك ولهد صلاح الله فلم لا انزل عليه
 واما قوله اني تحت القدر تحت رايته وعكركان
 رايته وعكرك والله ما تحته الا تحت راياتي
 وعكركي وارعد السلطان و ابرق وناكف
 الوحشه بينه وبين الخليفه باظنا وامتد السلطان
 نفسه ظاهره ثم تمت الوحشه بقول المقدم
 هذه المسند على عرفات و امر الفاضل فكتب كتاباً
 الى الخليفه يقول فيه المحاققه للمعارفه و اعلا ف
 هذا الباب جبر من فحه واذما لهد الجرح ادى
 من اتساعه وقرجه و اما عمس في المقدم وكان
 من اكار امرا السلطانين نور الدين وصلاح الدين وكان
 السلطان سري امير الحج في هذه السنه فلما وصل
 عرفات اراد ان يرفع علم صلاح الدين الجيد ويصوب

مجان واحد فيه سبعة ابراج وها المريس وكان شجاعا بارما
وقد انصوى اليه جميع من كان بالقدس والساحل من
الفرنج واهام السلطان بنظر الاسطول من مصر
فوصل فقاتلهم في البر والبحر واهتزل الاسطول
عمل ليله فكتبه الفريخ واخذوا المريس وروى بعضهم
نفسه في البحر فعرف فاجرا السلطان في سلع شوال
ووصل اليه من بغداد باح الذين ابو بكر حامد اخو العماد
الكاتب فالتقى السلطان والكرمه و وكان معه
رسالة وتذكره مشجيد بالعباب على اسباب مها ان
الخليفة و منها ان للخليفة عتبه لاجل الرسيد
ابن البرسي وكان صييا بعد ان لا يوجد اليه مخرج
الا الشام واتصل بصلاح الدين فقتله لهذا من
بميت كبير وكان اديبا فاعجب السلطان بعبته الي
بغداد ورساله فشق على الخليفة وقال ما كان
عنده غير هذا وقصر حقه فلما عاد الى السلطان
قال ما التفت علي واهنت و منها ان كل من
لهرب من بغداد وجاء الى السلطان يقبل عليه مند
يترك ومن ريس الرسا و برصره و امتاله و منها
بشار كية في لقب الخليفة بالناصر ثم قال
في اخره ومنت علينا بفتح القدس واهل فتح
بساكر اللسان و تحت رايانه فاستشاط السلطان

المُحْسِنِينَ ۞ وَرَجَّحَ الْإِسْلَامَ الْقَرِيبَ مِنْهُ إِلَى حَارِهِ ۞ وَطَلَعَ
قَمَرًا لَهْدَى مِنْ سَرَّارِهِ ۞ وَعَادَتِ الْأَرْضُ الْمُقَدَّسَةَ
لِلْمَاكَاتِ عَلَيْهِ مِنَ الْمُقَدَّسِينَ ۞ وَآمَنَتِ الْحِمَارُوفُ
بِهَا وَبِهَا فَصَارَتْ صَبَاحَ الْمُرِّيِّ وَمَسَاءَ الْمُفْرِسِيِّ ۞
وَأَقْصَى مِنَ الْمَسْجِدِ الْأَقْصَى الْأَفْصُولَ مِنَ اللَّهِ لَا يُعْبَدُونَ
وَتَوَافَدَ إِلَيْهِ الْمُضْطَّعُونَ الْمُفْرَدُونَ ۞ وَخَرَسَ النَّاقُوسُ
بِرَجْلِ الْمُتَسَبِّحِينَ ۞ وَخَرَجَ الْمَفْتَدُونَ بِدُخَانِ الْمُطَلِّحِينَ
وَقَالَ الْمَجْرَاجُ يَا هَلْهُ مَرْجَاؤُكُمْ يَا أَهْلًا ۞ وَشَمِلَ عِلْمُكُمْ
الْمُسْلِمِينَ بِمَا جَمَعَ اللَّهُ لَكُمْ فِيهِ شَمْلًا ۞ وَرُفِعَتِ الْأَعْلَامُ
الْإِسْلَامِيَّةُ عَلَى مَسْرُوعِ الْبَاهِغَاتِ مِنْ بَرٍّ بَادٍ وَأَنْصَبَتْ
وَتَلَّتْ بِالسَّنَدِ عِزَّهَا نَظْرًا لِلدَّرِّ وَفَتَحَتْ قُرْبَانَ
وَعَسَلَتْ الصَّخْرَ بِدَمْعِ الْمُتَّقِينَ ۞ مِنْ دَنْسِ الْكَافِرِينَ
وَبَعْدَ أَهْلِ الْأَتْحَادِ مِنْ قَوْمِهَا لِقَرِيبِ الْمَوْجِدِينَ ۞
وَذَكَرَهَا مَا نَسِيَ مِنْ عَمَدِ الْمَعْرَاجِ النَّوَى وَالْأَعْمَارِ
الْمَجْدِي ۞ وَعَلَا الْإِسْلَامَ بِإِسْلَامِ الْيَقِينِ الْمُقَدَّسِ
الْإِنْقَادِيَّةِ ۞ وَرَجَّحَ بَيَانَهُ مِنَ الْقُوَى إِلَى تَأْسِيسِهِ
وَذَكَرَ الْجِلَاءَ فَضُولًا ۞ هَذَا الْمَعْنَى يُطَوَّلُ شَرْحُهَا
۞ ۞ ذَكَرَ فِصْلَ صُورٍ ۞
وَفِي شِجَانِ سَيَّارِ السُّلْطَانِ إِلَى صُورٍ فَوْضَلَهَا عَمْرٌ
فَوَحِيدًا بِمَدِينَةِ حَمِينَدٍ ۞ وَهِيَ لِلْبَحْرِ مِثْلُ السَّفِينِ
وَالْبَحْرِ يُحِطُّ بِهَا مِنْ جَوَانِبِهَا ۞ وَلَمْ يَسْطَرِ لَهَا نَوْعٌ إِلَّا لَأَمْرِ

مرضاً من مرض الفتن فامر السلطان السلطان العادل الثاني
 فكتب كتاباً الى بغداد بالفتح وكتب في اوله **بسم الله** وكتب
 للدين امنو وعملوا الصالحات ليستخلفنكم في الارض كما
 استخلف الدين من قبلهم وليلعن من دينهم الذي ارتضى لهم
 وليبدلهم من بعد خوفهم امنا **الحمد لله الذي اخرجنا من العالين**
وعدا الاستخلاف وقرى باهل التوحيد اهل التزك والكلان
 وخص سلطان الديوان العزيز بهذا الخلافة وابدل
 الامن من بعد الخليفة وادع هذا الفخ لا لاسنا
 والنظر الا هنا كادم المقام النبوي ومعه اجلس
 اوليابه واخص اصيابه بعد ان اتقى من الملوك
 الماضيه والقرون الخاليه **الحمد لله** بمعية وفوات
 ترجيده تقاضت عنه الهم وكما كان عنده ملوك الامم
 فله الحمد الذي حقق لفقده ما كان في النفس وبدل
 وحشه للكفر فيه من الاسلام بالاسن وحمل
 عز يومه ما جئنا لاسن واسكنه العالم والعقده
 بعد البطل والنفس وعباد العليين والشمس واخرج
 اهل يوم الجمعة من اهل يوم الاربعه وقمع من كان
 يقول بالثلاث اهل قل هو الله احد وقد فتح كادم
 كمد الله من المداوم الى طرابلس وجميع ما حوت ملكه
 الفرج الى نابلس وغسلت الصخر بدموع الباكر
 من المؤمنين ووزع لباس الناس فيها ما فاضه ثواب

ط
 ١٩

من احضر القطعة سلم سفته والا اخذ اسيرا وروح
السدر عن اسرى المسلمين وكان نورها ملته للف اسدر
ووصل من دفع القطيعه عن لفته الى صور وبعث
جميع ما حصل من القدس وكان ما في الفد عس الفد ما
واقتر بايديهم بيعه تمامه وعينو اما داما يزورونها
وكان مده استيلا للفرج على القدس انى وسعد
سنة لانهم سنة لهدى وسعد والجماعة وفتح
في هذه السنة وهي سنة ملاءة ثمانين وحمس مائة
ودخل السلطان الصخر وعملها بالماوراء وبلخجينة
وهو بكي وفتح الصور منها وكسر الصليبان واخرت
دار الداوود وعمرها المجد الاقصى وتطاولت
جماعة من الاغنيان الى الخطابة فتذكر السلطان
قولين في كاس
وفتحك القلعة المشها في صفر سنة الفتح القدس
في رجب

ولما انتد هذا البيت كلب قال القاضى
للسلطان قد انطق الله هذا القاضى بالعب
فاعطاه الخطايد حال الفتح وابن زكي
يومئذ قاضى القضاء بد مشق حلب وبعث
السلطان مع الفرج الدكاو بالقدس من اوصلهم
لا صور وكان بها المركب : وكان القاضى

الى بين قتلها بالامان ، وسلم صيدا ويرت وجسد
 وعمره والداروم والرملة وبينما دبت جبرين وانجلد
 علم ونارل عقلا ن فقتل عليها جسام اللبس المهر لى قتلها
 السلطان وكان من اخذ الفزع لها ومن خلاصها منهم في
 سنة وثلث السلطان هذه للاذكار في العز نوما
 اولها ثامن عشر جمادى الاول وافر لها ثامن ر حرب

، ذكر فتوح القدس ،

تاريخ

سار اليه السلطان فناداه يوم الاله من تصف حرب
 وكان الجحون قد قالوا لفتح القدس عينك الاله
 رضيت ان افقه واعمي وكان يدرزل على غيبه اولاً ثم استعد
 لاشاليه وصايقه بالرخف وكان شجونا ما لمقانه ما يزيد
 على ستر الف مقاتل والاروم الريف ليلا وبهارا حتى اخذ
 في السور ما يلي وادي جهنم في قرية شماليه ولما ارى السرخ
 ذلك ظلموا للامان واستقرت القاعد بالمراسله اليه
 قدس الله روجه يوم الجمعة السابع والعشرين من حرب
 سنة ثلاث وثمان مهي ليله المعراج المنصوص عليها شهد
 الفتح جماعه من العلماء والمتاخر والمتصوفه وارباب
 الخوف وارتفعت للاصوات الفصح والذعا والميليد
 والتبكي وخط الصليب الذي كان عاقبه الضمه ، وكانت
 قاعده الصلح انهم قطعوا على انفسهم ، كل رجل عشر دنانير
 والامر به عنه ، وعز كل صغرد لراواتي دمار واحد

انظر
 ما علمت
 العز في
 الزمن الطاق

والتحريم يسر من هذا الفتح العظيم والفرح العظيم ما يشرح به
صدور المؤمنين ويسود وجوه الكافرين ويومر من المشركين
ما انعم الله به من يوم الخميس الثالث والعشرون من ربيع الآخر
الى يوم الخميس سبعة وذلك سبع ليالٍ ثمانية ايام حسوا ما
عدوا فيها نفوسا وحسوما فاجهوا قد هودى الهادي به
كانت اعجاز محل جاريه واصحت البلاد الى الاسلام ضاحكه
كما كانت بالكفر باكيه . في يوم الخميس الاول ففت طبريه
ويوم الجمعة والستينات المنيرة التي ما ابقت منهم بقية ولا
يقوم لهم بعدها فامه وكذلك هذا ربك اذا هذا القرني
وهي ظالمه . وفي يوم الخميس سابع الشهر ففت عكا بالامان
ورفعت بها اعلام الايمان وهي ام البلاد ولهنت ارم
الهادي وطيب الصلوات عندي ما سورد قلب الكفر الا سيده
المفسور مكسور وانصار الصليب واعوانه قد اعطيتهم
بدا القبضة . وعلق لهنه فلا يقبل بين القناطر المقطر
الذهب والفضه . وطبريه قد رفعت اعلام الاسلام عليها
وتكثرت من عكده ملكه الكفر على عقبها . وعمرت حتى سهدت
يوم الاسلام وهو خير يومها . وصارتنا بيع مساجد عمرها
من اجدها بسبب واليوم الافره . وصارتنا لمدارج موافق خطبا
المنابره . وقال في هذا الكتاب وما يتاخر النوض الى البيت
المقدس وهذا اوان فتحه . وقد دام عليه ظلام الضلال
وقد ان استغفره الهدي عن صبحه . ولما فتح عنك اسار

يوم نزلت الفداد

+

وساد السلطان من طهره فنادل عكا مسلح برسول الافرنجيين
بها من كسبها لان وفقه حطين الماذنهم وكانوا يسر الفنا
وطلبوا منه الامان على نفوسهم وما يقدرون على عمله
فانتم ودخلها يوم الجمعة غره فادى الاول وكان بها من
اسارى المسلمين اربعة الف استنقذهم وجعل البيت
جامعا والاهام ولد الاخذ وولي الكفايه وللقضا
والامامه لعبد اللطيف بن العتب الشهرزوري وعلم السلطان
اموال الاخصى بالاعمال عكا وركن كل الهدية على دار
فأخذها وما فيها واعطى السلطان للفقير عيسى جميع ما يخص
بالباوية ٥٥ ولم يخر هذا الفتح للملك المعادل لانه كان
في مصر فافتتح في طريقه مجددا بابا واباقا وحصنه الملك
العزير لانه قدم مع العسكر المصري ومضى الى مصر وما عاد اجتمع
بابيه ٥٦ وكتب المعادل الكاتب الى بغداد كتابا اوله ٥٧ ولقد
كتبنا في الزبور من بعد الذكر ان الاراضين بونها على اهل الجبل
والجبل على ما انجز من هذا الوعد وعلى نصرته لهذا الدين الحنيف
من قبله من بعد وجعل بعد عشر يسرا واحدا بعد امير
اميرا وهو في الامر الذي ما كان الاسلام يستطيع عليه صبرا
وخطبة الدين بقوله ولقد مننا عليك مرة اخرى فالاولى
في عصر النبي والصحابه والارواح في هذه الدواب التي عبق بها
فيها مرق الغايه وللزمان كهيته قد استدار وليحقق بهجته
قد استنار ولكم قدر كما عندنا من المستعار والحام

وسجد شكر الله تعالى وجاء الى حنطة فاستدعاهم وحضر
الملك عن يمينه وابوس الرزك الى جانب الملك ونظر السلطان
الى الملك وهو يلهث عطشا فامر له بقدر من ثلج وماء
فشربه وسقى للابرس فقال له السلطان ما اذنت
لك في سقيته فلم سقيته وكان السلطان قد نذر ان يقدر
الابرس يده فقال له ما ملعون يا غدار جعلت وعذرت
ونكت وحينئذ يعيد عليه عذره ثم قام اليه فضربه
بالسيف جل جرحه وممته المائدة وطعها راسه واطعموه
جثته للكلاب فلما راه الملك قتيلا تخاف وطار عقده
فامر له السلطان وقال هو غدار كذاب عذو غير مبره
ثم عرض السلطان الاسلام على المداوية والاسبيطار
اسلم منهم استبقاه ومن لم يسلم قتله فقتل خلقا عظيما
وبعث يباقي الملوك والاسارى الى دمشق الى صعيد بن القاسم
فاعقل الاعوان في القلعة وبيع الاسارى بالخراسان
حين باع بعض الفقراء اسيرا فبعده فقتل له هذا من الخير
فقال اردت لهوانهم ودخل القاضى بن عمرون الى دمشق
وصليب الصليبيوت منكس بزبدية وعاد السلطان الي
طبرية وامر صاحبها فخرجت بنفسها وما لها الى عكا
ودلى طبرية صاهرا فاجاز البحر واما القوم فانه خرج
من صفات الى طرابلس فأت بها فقيل انه مات من حراجه
د ك ر ن ع س

معه فالنقو على الاخوانه وكان يقصد لقا العدو لوم الجمع
 تبركا ما دعيه الخطباء وحين على ساحل البحر في ابي عثمان
 من الفرسان فاما الرجاله فكثير وخرج الفريخ من عنقه فلم يدع
 فيها محتلما فيقال انهم كانوا في اثير الغياض فاس يد احد
 فتر لوصف وبيد وبقدم للسلطان الى طربه فنصب عليها الخائض
 و تقب اسوارها ففتحتها يوم الخميس رابع عشر ربيع الاخر
 وتمتعت بالعهده عليه وبها السنه روجه القومصر وبقدم
 الفريخ فتر لولديه يوم الحجه عند طلوع الشمس وملك الملك
 عليهم الماء كان يوما جارا والتمت للعود عليهم واصدم
 مطقة السنين من النار العشب والزرع وباتوا طول
 الليل والمسجون حولهم فلما طلع الفريخ من يوم السبت والموالي
 الظاهر وصعد الى نزل حطرت النار نظرم حولهم فملكوا وساطو
 عن التذاع كان القومصر بهم محله فخلد للباطر دينا
 فصعد الى صفد وعمل السيف في الفريخ قتلا واصرا
 واسر من الملوك كافي واهوه جفري و ابوليس الكرك
 والهنكي وصاحب جميل وبيروت وصيدا ومقدم الداوية
 والاسيقات وغيرهم ورحى الى السلطان بعلية الصليوت
 وهو مرقع بالجواهر واليوافقت في غلاف من ذهب وهو
 عند النصارى ~~منه~~ مثل المسيح والهدى اسر
 الملك الايبير عاكره باسم الميراني والهدى اسر
 ليرس الكرك ليرهم علام الميراني فلما قام السلطان ترك

سنة قومه

الا اصرار والفتك في التجار فدر السلطان دمه ورويا
في اناقته كحطين بالزينة واقام السلطان دمشق بمجره
للقا العدد واستدعى للعاز من كل جهه ٥ ٥

سنة ثلاث وثمانين وعشرين ايد
وفي مشتل اللحم خرج للسلطان من دمشق عازر الشمام فترك
بصري بترقب وصول الحاج واخته من الشمام وابنها ابن
لا حبيب وكان اخذ ان ابريس الكرك بترقب وصوله فخاف
من علمه بوصول الحاج في اوله الحرم وخلاسه السلطان
منهم فصار الى الكرك فخطب الاتحاد ورجع الزرع وفعل
بالسويك كذلك واقام ينتظر عسكر مصر وكان عند سيره
الى الكرك قد لمسه وولد للامير ان ينزل على امر الما
بطايفه من العسكر فينظر باقى العسكر الشرقيه فانصر الاصل
منهم طابته للعاده على طريه وجعل مقدم العازر الشرقيه
مطفا للسر في حاله وعلى عسكر السام حاتم للامير الجبى
فما لو طريه ومقدم بديل للدم وكان مقدم عسكر حلب
مخرج اليه مقدم الداويه والاسبيبار ومعها جماعه
قتالوهم فقتلهم دالدم واسر بعضهم وسار الى صفوربيه
فعد كذلك عاد بالاسارى الى الاصل وهو على شغف
الفتيان وجاء السلطان الى قريه عنده بوى ^{صعد}
عالمها وعرض للعساكر بمراراي وايدفع نوم الكعبه
سابع عشر ربح العمل الحوفيق دخل الاصل واللعالم

وكان قد تزوج بصاحبه طبريه وتعرف بالست وكان الملك
 اجبها الملك المحرم فلما احتضر المحرم اوصى بالملك
 لان اخته وهو صبي صغير فلما تزوج القوم صراجه رياه ومات
 الصبي فانقل الملك الى امه على قاعدتهم ذلك فظن القوم
 ان زوجته نفوس الاسرا اليه فمذت عيها الى بعض الخيال
 من الفرج واخضعوا في القدس فقامت من الصغين وبيدها
 باج الملك اتضوه على راس من لسقى الملك فتركب المبرك
 والخياله ووضعوا الباج على راس المدي مذت عيها اليه
 وملائته طمعا على اربا تزوجه فتاملها القوم من الاكار
 ولم يرضوا بذلك واوقع الله باسهم بينهم وفيها
 عبد ارنش الكرك واسمه ارباط وكان اجبت للفرنج
 واشترى لم فقطع الطريق على قافلته فحاطت من مصر الى
 الشام وفيها خلق كثير ومال عظيم فاستولى على الجميع قتيلا
 واسرا ونهباً فارسل السلطان بولخه على ما بعد
 ونقول ابن العمود والمواثق ردما اجذت فلم يلتفت من
 الغارات على المسلمين وقتك وقال للعمار الكاتب
 وكان معه شرمه لها شرمه هي من شرامه وكان
 على الهدنة حتى لا تحت له فصره فوقع على قافلته ثقبه فيها
 نعم حليله وكان فيها جماعه من الاضاد واعيان
 اهل البلاد فجلهم الى الكرك واوقعهم في الشرك فارسل
 اليه السلطان وفتح فغاله وغده واعنياله فالي

فاطلبها من السلطان فخرج للظاهر اياه فاستحسن ذلك
من الملك العادل ونقض امره طلب الى الملك الظاهر وامر
دمشق الى الافضل وامر مصر الى العزيز واقطع العادل
اقطاعا كثيرا لمصر وجعله اماما للملك العزيز وسيرهما الى
مصر وكان تقي البحر وحكمه من يد الملك الافضل منزله
الوالي وبلغه ما فعل السلطان وكان يظن انه يستقل
لمصر فشق عليه ، وكان علامه قراقوش قد وصل الى
اطراف المغرب فكيف اليه يتدعيه وبطعمه في ملكه جريد
مجرما ماله واقام الى الاسكندرية وكتب الى السلطان
ليستأذنه فشق ذلك على السلطان وحاف ان يتبعه
اكثر العسكر الى المغرب فكتب اليه يعنبه ويؤخه و
سحبتا ويتدعيه اليه فامكنه ما لقته ودخل العزيز
والعادل للقاهرة اول شعبان وندم تقي البحر الى دمشق وبلغاه
السلطان ولعادل عليه ما كان بيده من اللاداه، جهاد
جهاد والمعز ومنيح واصاف اليه ميا فارين وتي عزه
عز المغرب ، وسار بوزيا مالوك مالوك تقي البحر الى المغرب
فلقية صاحب المغرب فاخذ اسيرا ثم من عليه واطلقه
وبعث به الى بعض الثغور فابلا بلا حسنا مقدمة على العالم
وفيهما ظهر الخلاف من الفرج وتفرقت كلمتهم
وكان ذلك سببا لسعاد الاسلام ، وكان السبب ان
ريجنلد صخيل قوق مصر طامس رغب الى مضافاه السلطان

ما لا يفتق كان تخم النبي مندها عن ذلك لانه كان غنيا جوادا
تريف النفس فخلق للعادل اني ما علمت بها وصدق
واما الختان فاعلوا ذلك في وفيها دخل سيف الاسلام
الى مكة ومنع الاذان في الحرم بحجى على جبر للعلم وقد جمعة
من العبيد كانوا يؤذون الناس واغلق امير مكة باب
البيت وصعد الى اى قبس فارسل اليه وطلب المفتاح
فامتنع من اتقانه فقال سيف الاسلام لرسولته قل
لصاحبك ان الله يمانع اثنيا فان تكلمناها وقال
النبي صل لا تأخذوا المفتاح مني شيبه فتأخذوه
ويستغفر الله تعالى فبعث اليه بالمفتاح في وفيها
قسم السلطان البلاد بين اولاد واهله بر اى القاضى
القاضى فانه لما مرض انشا عليه بذلك وكان
الملك لا فصل على بالدار المصرية وهو المسمى لولا به
العهد وكان في نفس السلطان نقل العرش الى مصر
فكتب الى الافضل يستدعيه الى دمشق فاجاباه له وبالذنه
فحضره ووجه السلطان سفرى جانون تحت اسد
صاحب حمص في وجمع صلاح للرا هله والاسرا واخذ
علم لليهود والمواثق للافضل وكان السلطان يوتر
ان يكون حلب للملك الظاهر وله وكان يستغنى من اخيه
الملك للعادل وفيه العادل ذلك فزوج للظامر ابنته
وقال له قد علمت ان مدينه حلب جليله وقلعتها عظيمه

(وله عهد)

وما جرت به عريه كما رجعوا ولا بدى كوكب له ذبيح
كلا ولا اطلت ذكرا ولا نابت اذى في قواها التهنيت
يقصعها من ليس يعلم ما يقضى عليه هذا هو العجب
فادام بتقويم الفرائد ولا سطر لاب خير من صفة
قد بان كذب المنجيز وفي اى مقال قالو وما كذب
مدير الامير وادليس المسبعة في كل حادث شيب
لا المتري سالم ولا جليل ابق ولا زلمه ولا قطب
تبارك الله المحض الحق وانجاب التامى و زالت الربيع
و الطبع للسلطان الفراه و وصل الى حلب
و خرج منها يريد دمشق بقاءه اسد الشركه صاحب عصا
واخته سفرى خاتون بلى السلطان ومعها الهدايا
العظيمة و سار الى مصر و اطلق الملبوس و اراد الصمانه
وقال لاخيه العادل اقسم الزكوة عنهم على فراض الله
تعالى و قد حلف بشركه و سفرى و ورجله
ست التام فصدق العادل الى قلعه مصر و اقام اياما
يقسم الزكوة و كان قد خلف اموال اعظمه و جواهره
و مناطق الذهب و الفضة و و كان مبلغ الزكوة
الف الف دينار و و كان القاضى كمال بن عمرو حاضرا
القسمة فقام يوما فوقع من تحت ذبله منقشه جوهر
قد اهتم اعداؤه الى ان يقوم كان حاضرا ان يسما
كحته بحيث لم يخطر على قلبه فشهد المذل العادل الى

مطل

المانى خالده
بن عمرو

سنة التي قتلها في وعسج ابيه

وفيها فرس اهل الكرخ الروماد في يوم عاصور وعلقو المسوح
وماح المساح وخرج حاسرات يلبطن من باب المدريه
الى باب عمره كليلفه وللكلح تقاض عليهم وعلى المتشد
وتعدى الامر الى سب الصحابه ابي بكر وعمر وعثمان وطلحة والزبير
وعائشه رضي الله عنهم وكان اهل الكرخ يصحون
ما يقى لمان ^{ابا وائل} في هذا الشهر عبر حاجب اللاب كالكس
ان هبيرة الى الجانب الغربي في موكبه وبين يديه ارباب الدولة
والسيوف المتلله فعاد في اخر النهار من لونه ما شيا مكشوف
الراس يديه بيد نياط وقد غلبت كينته وعماته في حلقه
والى جانبه معنيه ما شبيه لعل لها خطبنا وكان
قد نقل الى كليلفه عنه انه يعاشر المذموم والمقبيات
فاستعظم ذلك حتى فعل به ما فعل ^{فيها} وفيها
حكيم المنجوز في الافاق بحراب العالم في هادي الاخرة فاولوا
تفتن الكواكب المبيان الشمس والقمر فدخلوا المراتح
والزهور وعطاره والمشتري في برج الميزان او السرطان
فيوتر ماثير الضمير به للعالم وهيب سموم محرقه
تجل بلا اعمدا فاستفد الناس حفة البراديت و حله
فيها الزراد وانقضت المدة ولم تحدث شي وظهر كذب المنفون
يقال ابو القوام محمد بن العلاء في الفضل المفقود وكان يسميهم
قل لا يبي الفضل قول معترف ^{ابا وائل} امضي هادي وطانا رجب

ابنه الامير محمد بن زوجه السلطانين نور الدين صلاح الدين
 وكانت من اعف النساء والكرم والجزه من قلمها صدقات
 كثيره وبر عظيم بنت بدمشق مدرسه لاصحاب ابي حنيفة
 في جاره حجر الذهب .: و بنت للصوفيه رباطا على الشرف
 القبلي خارج باب النصر على بابنا .: و بنت تزويده تقاسيون
 على امر يزيد و دفنت بها و اذفتت على هذه الاماكن اذ افا
 كثيره و كان زواجها في حب الله و يبلغ السلطان و ما سماها
 وهو مرضى حران فتزايد مرضه و جزى عنها و كان صدره
 رايها .: و مات بعدها فهوها سعد الله سعد الله
 في هذه السنه و كان من اكابر الامراء و زوجه السلطان
 اخته ربيعه خانم .: فلما توفي معها ابنه تروج
 ربيعه خانم مطر السراي على كوكب
 .: ما صر المرحوم اسد الله سرور سيادي .:

كان السلطان كافه لانه كان يدعى احمد الحق المللك منه
 و كان يفتقر السلطان من حران و جالي عمر و كان يرح
 تحت السلطان سنة الشام .: و كان يعانة محصور
 عرفه تناثر حجه و قيل انه سم فقيلته زوجته بنت
 الشام التي تزيتها بالعونيه شمال دمشق فدفتت
 عند اجيها سمن الدرله .: و لما بلغ السلطان و اعانه
 على ذلك اسد الله سرور و هو ودمر و الرجيه و سليمان
 اوطاخ ايدي و خلع عليه و كتب له مشورا

بنت
 الحارثيه
 حجر
 الحب و الرواط
 على الزوق القليل
 و الرزق على امر يزيد
 ما اعلمه

من الدر

المالته فقل كغز زيار وكان البحر شديد وكان من حبله
حلقه للسلطان رجل كردي بنظم الشعر وكان حزن
في فوض اسوازي ما تقطعت التقه عنه بعد فوض

عالم وصل مكتب الى السلطان ايات من جبلتها
اجل في شرع للنبي المرسل جبريقوس وخدمها الموصل
فلما دفع للسلطان عليها قال لا واسد واعطاء تقه وافر
واقام السلطان مدة فاناه سمر شاه صاحب البحر
فاكرمه واعطاه الى بلاده ومرض السلطان مرضا شديدا
ورجل طالبا حرا في وهو حبله ولا يركب محمد وبلغ الى
غايير من الضعف وارجعوا يوتند وصل اليه الملك العادل
من حلب ومعه الحيا وهما وصل رسال الموصل وهم
بها الدار الهيب وللقاضي بالشيخ عند اذ يطهون من
السلطان الصلح فاجابهم الى ذلك واخذ من صاحب
الجزيرة من الهيز واعطاها لصاحب الموصل وحلف
له عشرين تامة ومات وهو على الهيز وصل خسر
ما صلح محمد اسدك سر لود منه توني مجلس الملك العادل
للجزيرة وصلها كانت وقعه عظمه من الاكراد
والتركان كل ناحيه وفيها حبله الموحدين
باندهيب ريد غنيم مع هوا فرج هبلد الناس محفرو
اسرايا واختبوا فيها ولم يحصل من ملكي ظهر كذب
المعيني عصمة الملك خاوق

و صامع مجاهد لم يبارز وكان عدتهم ستة الف فارس فخرج
اليهم سرار يوسف بجكرا بيل وهو دون الف فارس فسلمهم
وقتل واسرا منهم فلما بلغ السلطان ذلك عظم عليه
لكون يبارز يوسف التي نقا ليدده اليه فوجده من
سنة لهذ قاض وعمره سنة

فيها رحل السلطان من دمشق واستند على العار فقول
عاجران فالقاه مطر للمرر يبارز الي البيروم وتقدم
لا سفلر على الشجوب ان يبر في مقدمة العسكر الي
راس العين . ثم تجبل السلطان من مطر المرر يبارز
تقبض عليه لشي كان جرى منه واخذ منه قلعه
ان قالوا هم في الاعتقاد تاديبا له منهم فجمع عليه
وطيب قلبه واعاد عليه قلعه جزان وبلان التي
كانت بيده . واعلته الي قانونه في الاكرام والاحترام
ولم تخلف له سوى قلعه الروها ودولها وسار
السلطان الي ان رحل الي اسما عيليان قريبا من الموصل
بحيث يروح كل يوم جماعة كحر المرجل ويعود
بلغ السلطان موت شاه ارمن صاحب خلاط فتوجه
طبعه اخذها ونزل ميا فارقين وقابلها قبا اعطيا
ونصب عليها المجانيق وملكها عنود في جادى الدول
ولم يتم له من امر خلاط حاله لانه ولها ملك من ملوك
شاه ارمن فعلا السلطان الي الموصل في الرفع

ولو كان لهم منكم ما سئما احتاجوا الى قياس المقياس
ونحن لا نحفوا الوطن كما جفاه . ولا نأبأ بفضله كما أباه
وحب الوطن من الامان . ونحن لا ننكر ان اقليم مصر
اعلم عظيم السان . ولعل من المراد هج الى الحق والحق
علم ما هو الا حق . وفيها لهم السلطان
نابلس وكانت عمار السرق قد وصلت لبحرته فتد
عكرا الحضر وابد ودار بكر ومطفر السهر من الدرب
والملك العادل بن حلب وبنو السرح . فخرج من سرق
فنادى الكرك ونصب عليها الجايق وكان من اكر
بها مده فتحه للعود على طابق مصر . وبلغ القدرج
بجمع الفارس والراجل وقصدوه فزولوا الوالد فاعتنم
السلطان خلوا الساجل منهم فار على البلقا ونزل
العور ولهم نابلس قتل وسبي ونزل على السسطيه
وبها الروهبان والافسا وعندهم الودابع بطلوه مند
الامان وان يطلقوا عندهم من الاسارى فامنهم
ثم سلك العور وطلع على عقبه فبق وعاد الى دمشق
وكان عنده رسل الكليفه فطلبوا العود الى مصر فاذن
لهم . وفيها تولى طهار البعاري من ابي صاحب
ما ردىن وخلفه لبيد صغيرين كان جوادا شجاعا عادلا منصفا
وفيها وصلت رسل من الروس فزولوا على كوجك
تخبران عكرا الموصل مقدمهم جاهد كرايمار وعكرا قزل

وفاه قتل
الدين

للماض . وحدقة الناظر . وهي عين السانه . بل انك
 عيونه . وعمود عقوده . ونصاره كينه . فعاشرها
 مستهام . وما على مجها ملام . وما في بوتهما ربه . ولعل نور
 تشبه . وساجاتها على سائر الوزق خطبا تطرب . وهزاراتها
 وبلاها تغرب ولعم و تغرب . وكم فيها من حوارك
 ساقيات . وسوان حارات . وانما بلا امان
 وروح دركان . وفائده درمان . وحوار حسان
 وكون الله تعالى اشم به فقال المين والزينون يدرك
 على فضله الملكون . وقال صلم الشام صفوه اللين
 بلاده يسوق اليها خيرته من عباده . وعامه الصوابه
 اختاروا المقام بالثام . وفتح دمشق بكر الاسلام . وما
 نكر ان الله تعالى ذكره والاعمالسان فرعون لقوله
 اليس لي ملك مصر لكم هذا اخرج مخرج العيب له واللام
 الا ترى ان يوسف عليه السلام نقل منها الى الشام
 ثم المقام بدمشق اقرب الى الرباط . وواجب للشايط
 وابن قطوم المظلم . من سنا سبير . وابن جدو مئيف
 من حردوه الشريف المبير . وابن ليانه لبنان من الهزين
 وهل لها للاهل السليتين . وهل للسيد مع طول
 نبيله وكول ديله . برد بردا في تقع العليل . وكفح
 العليل . وما ليدال الكسر طلاوه هذا العليل . وان
 فاخرها بالجامع وقبه للسند طهر يدلك فضا القصد

نقل

يوسف
 عليه السلام
 من مصر الى الشام

10
ولد السلطان الملك الظاهر عادي سيف الدر الكائن
فلما ها اليه وقدم الظاهر دمشق وجمعه ايده راجيا
في الظاهر وفي الباطن ما فيه . وحيثما وقع من
الاكراد والافراك المرو كانت للعليه للترك
ذكر كتاب من الرواعط لسوء السلطان

المصريه . ادام الله ايام مولانا السلطان
الملك ناصر وقربها بالبايد والنصر والتقدير اترك
ما يشاق مولانا الي مصر وبنائها وخيرها وسلسيلها
ودار ملكه وداره ملكه وجزرها وجزيرها ونشرها
واربعها ومقتم مقياسها والنسب اناسها وقصور
معناها ومنازل عزها . وجزيرها وجزيرتها . وبركها
وبركتها . وتعلق القلوب بقلبيوبها واستلاب النفوس
لاسلوبها . وملقى البحر من البرقي الهريش . وروحه
جنانها وجنه رضوانها . ومشتا لهدما وجوانمها وساجا
سواحلها وامان فصائلها . فكتب اليه السلطان
فد كتاب العقبيه وسال الله ادام الله بولسه . ولا ريب
ان الشام افضل . وان اجرا لنيه اجزل . وان
القلوب لليه اميل . وان زلاله البارد اعل وانهد
وان الهواء في صيفه وشتا به اعدل . وان الحال في
اهل . وان الحال اكل . وان القلب به اروح . ودس
عقلته المرطبه . وعلقته المشوطه . وحدثت

X

مظ

القبض على نجاشة هذا حسداً آمنه له فقبض عليه فاحلت
امور البلاد . فلما دأى على الامور قد احلت عليه
اطلق نجاشة هذا في بلاد قلعته الموصل واحسن اليه وقبض
على من لفقداز وعلى كل من اسار عليه ليقبض على هذا
عزاه مسان .

ورجل السلطان صلاح الدين الفوارس عمادى الاخره
قتل مسان وقد هرب اهلهما فقدم من يد به جرديل
النورى وجا الى الاسدي وجعله من المنهه نجاد الى
عن لجاوت والفرج على الفوله فصادمو على عن لجاوت
طايغه من الفرج فقتلوا منهم مقتله عظيمه واسرو
ما يتفارس ورجل السلطان الى الفوله يطلب المصان
تخص الفرخ بالوصل لم يخرج منهم احد فلما كان
الليل ساروا طابرين على رجل السلطان فلقم بقائد
الساقه فقتل منهم جماعة ودخلوا على عماد السلطان

عاصفت فثبت واهرق ودخل دمشق . ثم خرج
في رجب الى الكرك وكان الملك العادل اخوه قد كتب
اليه يطلب حلب عوضاً عن مصر فكتب اليه ان يوافيه
على الكرك فالتقى على الكرك ونصب السلطان عليها
الجايق وحشد الفرج ونزلوا الواله قريباً من الكرك
فراى السلطان ان حصار الكرك بطول فعاذ الى دمشق
مع اخوه العادل فاعطاه حلب فسار اليها وبها

فما كان اليوم الثالث والعشرون من صفر توفي نواح الملوك
 اخو صلاح الدين فمخزن عليه جزنا عظيما وجلس للفراد نزل
 اليه عماد الدين والملك السلطان والامير وخدمه وخدم له
 اخيول العساكر والتحف الكليله وعاد عماد الدين الى القلعه
 واقام السلطان كئيبا حزينا على اخيه وكان يولي رسول
 ما دون حلب بشعره من اخي وسار عماد الدين الى مسقط واقام
 السلطان الخيم في كبريت حلب ثم صعد القلعه فاختاره العاصي
 محيى السر في كبريت العاصي دمشق مر ايات
 وقتل القلعه الشهباء صعد بغير فتوح القدس ورجبه
 فحب الناس من بيده من عظام فكان كمال دوله
 السلطان فاصى للقضاء كلب مع كبريت واعطى
 نزل اشر وتل خالد ليدبر الروح للدم من بالدين باروق ٥٠
 واعطى قلعه اعزاز لعماد الدين السلطان جند
 عز حلب يوم السبت ثاني عشر ربيع الاخر و
 دمشق التي حاكمها الملك فاقام بها اياما ثم خرج الى الفوار
 وهاهي من كبريت كبريت
 الموصله باربل وكاتب السلطان وانتمى اليه فبعث اليه
 مشورا ابا ربل وعصى ايضا سجن شاه سيف الدين عاربي
 بالجزيرة وهو صبي صغير وسبب هذا ان كاهنك يمار اليه
 بالموصل كان صبي من كبريت وسبب عداوتهما باربل للجزيرة
 فاسار محمد بن القندار على عمار معوه صاحب الموصل

جواب هذا ان مدحيش هو الكلام وراح هي الاكلام وليس ذلك
لوسايل تقدمت من ولد اقامها بعد ميل عروتها ولا المدعوه
قام فيها بما تصاغرت فيه هم جيونتها بل لان هذه الحرره
منها ينصف الحرره الكثيره وهي دار الفزقه ومدار المشقه
ولو انظمت في السلك لا تنظم جميع عدا الاسلام في قبال
اهل الشرك وكان الفرس قبلت على عقبه وبلغى له ويحرك
من صبر براد الجراد جهرا ومن الكثر يددا وجزرا في
المحم على السلطان يقطع الفرات قاصدا حلب

مد منته
حلب

اجتازت طريقه في كتاب فيها ناصح الدر صبر جاز ليس في قوله
اليه وقام بالاصيا قد بانها عليه وبارد حلبا
في سادس عشر محرم ونزل الميدان الرضه وباسر العقال
بئر وعشيه در جعبه صاح الملك بالبورى تجاه
سهم عينه على مرفقات في السجده من صدر علم
عادل في قوله لا طاقت له به فقال كسامة الديطان
اخرج الى الصلح الدر وسلمه الصلح فخرج سدا لم يعلم
به لقد فقد الصلح وان يرد عليه سحار واعمالها
واخباره ونصير وعلم الناس فخرج الدير الى صلاح الدين
مخلع عليهم وحصل اهل حلب تحت القاعد لانه قبا
وصابوا وصاحو على عمادك يا فاعل يا صاح اترك واغسل
التيار بمنزل الحاميت فما يصفى لا غير هذا وعمل في الاسعار

٨
 ولتبه للملوك وكان من الامثال لا فاضل كثير الصدقات متواضعا
 سمها جوادا مقداما متفضلا منتعلا من المطامير ذكره الملا
 الخانبه في الخزنده وقال كان يفصل بالفضائل علوا اهله
 وبغنى السؤال عن الابتداء بكرم بذله ومن احض خواصه
 ودرى استخلاصه الصلح باج اللبس اللبدي علامه زمانه
 وحنان احسانه ووفور دسته وشيرانه وشجاع
 شمله وجبه نفسه وكان زخناه شاعرا صيحا
 قال الهماد اشدي لغفه من يدى الملك الما صلاح الدين
 اذا شئت ان تقطى الارض حقوقها وتوقع حكم العدل احسن

موقفه

فلا تضع المعروف مع غير اهله فظلال وضع التي في غير موطنه
 لما شاعر كثير مدنته وكان وفاته بشهر جمادى الاولى
 ودفن بقبته على الميدان في الشرق الشمالي وابني ابنه محمد
 بعلبك على يد الملك الامجد بهرام شاه وبعت خمس للدين
 ابن المقدم باياعنه وفيها توفي في بلاد الهند المشهور
 للفقه الشافعي ولد سنة خمس وعشرون في ثمانين و توفي يوم
 عيد الفطر ودفن بمقابر الصوفيه وكان حسن العزوه لهم الا خلا

سنة تسع و سبعين وخمس مائة
 في محرم سنة السلطان امد و حلبس في دار الامان بها تم سلمها
 واعمالها الى كثر للرحمة قرارت و كتب للفاضل الى
 للحامه كتابا في هذا المقام والحامه توقع في

موقفه
 وفاته
 المشهور
 في

منه الى السلطان حبه الفصاف الى راس العين فتر لها
 قفقو ورجع كل واحد الى بلاده . و سار السلطان الى
 امدرهها محمود بن اكلدي وقد حكم عليه ربهها محمود بن اسان
 وكان السلطان قد وعد بها نعم الله فجمع قراة اسان فنصب
 عليها المجاسق ولم ينق الاقفا مخرج اليه العقابل من سا
 ابن اكلدي وبن ميان سالونه المهله اياما فامهالهم
 و سبها فنض الحيد الذي كانو يقلعه جامر على سر خلك
 و ايلها و ناله اسعار السلطان و بعثوا اليه فارسل لهم مر

احمد علي بن احمد الرفاعي

الشيخ احمد
 الرفاعي

شيخ البطاخير كان يسكن ام عبيده وكان له ذكرا مات
 ومقامات . وكان لجمع عبيده كل سنة في المواسم خلق
 عظيم حكي بعض اشياخنا قال حدثني عنده ليله نصف شعبان
 وعنده نحو من ثمان الف انسان قال قلت له لهذا جمع
 عظيم فقال حشرت مجشرا مان ان خطر على ابي مقدم
 لهذا الجمع . وكان متواضعا سليم الصلح مجتهدا من
 الدنيا وما اذ فر شيئا قط وسبب وفاته ان بعض الزهاد
 اذا جرت له الهام قلبي ذكركم انوح كما نوح للحام المطرف
 وفوق سحاب مطر لهم والاسمي وتحتي كبار الاسمي تدقق
 فلا انا مقتول نفى القتل واجد ولا انا ممنون عليه واعتق
 فيكي للشيخ بعض رمات ثمان عشر عاما في الاولي ثم في
 فرح شاه شاهان شاه بن ابي

فوزك في بحر العلوم وسار خلفهم وساعدته الريح فاحسبكم
وتذاشرفه على مدينه للمسيح فهرب بعضهم في البر واسبغ
الباقين واخذت بايه وسعدت اسيرها فخلص اموال التجار
وردها عليهم واستنوى على مواكبتهم وعاد الى القاهرة
وكتبوا الى السلطان بذلك فقال يضرب رقاب
الاسرور بعضهم بالقاهرة وبعضهم ببلده وبعضهم
بالمدينة ففعلوا ذلك وكتبوا لفاصي العمدل الى الكلبه كما ما فيه
وكان الفريخ قد كبر من الامر نكرا ووافض من البحر
بكر او عمدرا اذا سخرت بالملف باله والاراد وصرى بها
سواحل تنامه واوغلو في البلاد وما ظن المسلمون
الا ان الساعه قد نشر مطوى اشراطها وطوى معنور
باطها ومارعيب الله لفتنا منته المجرم وبعام
انبايا بالمعظم وضح فيه المنع صلى الله عليه وسلم
ورحم من فضل الله انه كايه اليه اذ فصله احوال العبد
وكلوا الامور الى الله وكان جسمهم في الويل في ظم
الله من الحد ونجر لولا ان ترا وسبق الذي كفر الى جميع زما
ويستما قصد ملوك الشرق السلطان وهو على حوان
جاشاه ارمن ولقبه ظهري واسمه سكان صاحب خلاط
وكان شاه ارمن قد بعث الى السلطان بشعره الموصله
فلم يقبل منه جاشاه ارمن فنزل على حذره وخرج اليه عالم
من الموصله سائر وعسكر حلب وكان عسكر مصر قد وصل

الخانور ونصير ولاها ابا المصالح السمين وولي الخانور
خشترن لادكشي وسار الى الموصل ونازلها نزل السلطان
علي باب الهادي وناج الملوک علی باب الجسر وبعی عمر من
باب الشرف و تولى مجاهدتها حفظ البلد فاحسن القيام
في حفضه وبعث عمال من بغداد الى الخليفة بطلب السفاحه
بعثت الخليفة شيخ الشيوخ عبد الرحيم مامر السلطان
بالرحيل عن الموصل على ان عمال يدخل في الموافقه وبعينه
علي صالح الفريخي واما السلطان علي الموصل اربع
يوما فراه بلدا عظيمها وبنه العاكر وانه لا حصل منه
باخصا وعض حتى يوجد ما يحوله من الفلاح فوجد
ومعد رسول الخليفة فنزل على سحار وكان سحار
شركا في قطب السيف فبصرها بالماجاش فانه من السور تلمه
فخاف شره فطلب الايمان فامنه فخرج ما هله وامواله
الى الموصل واعطى سحار مائة الف درهم وبعث اليه
وعاد الى العاكر لدار بكرة الى امرائها . . . وبعثها
كانت ونعد له حاجب لولو مع الفريخي خرج ابو نرس
الكرالى الى ابله فاقام بها ومعد لاختاب نعل راب
وكان تصد مکه والمدبه والعارات في البحر فلما
عليها ركب فيها ووصل الى عيذاب في بحر العزم فاحد
مراكب التجار ونهب وقبله اسد وسار يريد حده
وايح البحر المدك العادل فامر حسانا ل حاجب لولو

ابن الرجيلي بعد فلما بلغه ذلك سار بطلبه الشام
وفي صفر خرج صلاح الدين من مصر ونزل باليه وخرج
اعيان الدولة كوداعه وسار السلطان على ابيه
ووادى موسى وكان فرخ شاه بدمشق فقلعه ان الفرج
قد اجتمع عند الكرك لقصه السلطان فخرج من حرق
فنزله بغيره وعكاد وورد فقصده وفتح القاهم وسلمهم
وقتلهم واسروهم وفتح حصنات شرقا على السواد يقال
له حصن جلدان وساق الى بصرى فالتقى السلطان
عندها ودخلها وكان مطرف الدين
قد اتى السلطان واقام اليه وخرج السلطان من
دمشق فنزل حماه وجاءه مطرف الدين والجميع به واهل
عليه عبور الفرات واخذ الجزيه وانه لا يتفرص
كلب فابها في يده فاستصوب رايه وعبر الفرات
ونزل بديره وكانت ملوك التنزيه بالوفود اليه لجياه
قطبا المعادي صاحب ماردن والقاهم سره ثم
وصله من الرمح قراد سلاسله انون صاحب حصن كينا
ثم سار السلطان من القاهم بعد ان اخذها وانظرها
لشباب الدين محمد الارمني ونزل على الرها وبها تحلب
بصودر الزعفراني فملها اليه بالامان فاعطاها
بمطرف الدين رسل مصانه اليه وكان يده من حران ولما
ثم سار الى الوطد وبها قطار سال فامنه واستنولى

جعفر الشام مع الموصل كما جئته الى بلادهم الشام لاجل
 السلطان و ايج عليه الامور التي طلب الزيارات و دل عليه
 فصار عظمه و كان صاحب امره فجاهدك فانما ردا كان
 ضيق الكلثم لعلنا نقاساه امر الشام فرجل من بلده
 حلب الى الرقة و خلف مظفر الدين زكي الدين كلب و يقينه
 لهوه عماد الدين زكي بالرقه و استقر بينهما مقايضة حلب
 بسنجا و جعلت عمارة لاجنيه عماد الدين عادلك و سير عمارة
 من تسلط و سير عمارة من تسلط سحار ٥
 وفيها عمارة صلاح الدين فحق الى العامه و استناب
 بدختر ارجيه عمارة ختاه و خرج ابو منس للكرل سريد
 فيما يفتبر الفرسه في الحجاز و بعد الادلا من العرب
 خرج فرج شاه بعث الى الشام فباع قريبا من نهما و سلخ
 البرنس ذلك عماد الدين للكرل ٥ و امر صلاح الدين
 اجاه سيف الاسلام طغتك ما لم يبر الى الوجود فقام بحسن
 وفيها ما رجع صلاح الدين الى الاسكندرية في نظامها
 عند عماد للصواري 4

578
 سنة ثمان و سبعين و عشرين
 فيها ما سيف الاسلام طغتك الى البرز و بها جيطان فامر
 ما من سير الى الشام فجمع امواله و دجا برة و نزل بطاهو
 ربيد فقبض عليه سيف الاسلام و قد جمع ما كان معه
 و قيمته الف الف دينار ثم قله بعد ذلك و كان عماد

ولدى صغير ويعجزان بمقاوم صلاح الدين واخي عازم عذره من
الراي والشهامة ما تقوه بهد الامر وبلغه فافتح
عالم من ذلك فاشارة عليه كما هداك فيهار ولا امر افعل
وجلف الامر العز الدين و لوني سفير جهلس عالمي
المعز وكانت الرجيه تخافه قبل ان ملك لاقدامة جلانته
فما ولي تعرت لجلانته وصار محسنا الى الرجيه وودعهم
وفيت بها اشتمل السلطان صلاح الدين نحو ملاك
لاودن لغير تلح ريدالرع اخذ عكر حلب في خدمته لانه
كان قد اشترط في الصلح ذلك واجتمعوا على النهز الارز
بن ياهتي وحض منصور وعبر منه الى النهز الاسود
فاخذ منهم حصنا واخر به وملك لوله اسارى وعاد الي
هر سجد الذي رمى الى الفرات وعاد الى دمشق
سنة سبع وسبعين وخمس مائة
فيها توفي الملك الصالح اسمعيل بن عمالق بقلعة حلب و خلفوا
الامير العز الدين مسعود صاحب الموصل وكان ملوته و وقع
عظيم في قلوب الناس ولم يسلم من اللجدة عشر سنه
وسار نحو الى اعلام عازم مسعود بذلك سار في سيره و
حلب فكان اول من وصل من امرايه الى حلب مطفر الدين
ابن سادون صاحب سروج خلفو جمع للاه آثم جعل عالمي
حلب وصعد القلعة واستولى على خزائنها و ذجا برها
وتزوج له الملك الصالح واقام مدة وعلم انه لا يملكه

النتوب واجر قوا الاختاب فسقطت الابراج فصاحوا الابل
وعاجلهم المسلمون ففجوه عنوة وكان عرض سوره عشره
اضرع دارتف لجه اربعون جناح فقتل المسلمون منهم الف
وحسن بايه وخلصون ابا رى المسلم ما به اسير وفيها
نزل قلع وسان على رعبان في عشر من الفاقا لفقاه على الكذب
عمر في الف فارس فزنده وكان على الكذب بدل بدء الفعه
وفيها تالم المدد الا فرحناه بعلينا ونوحى

وتولى الامام الفاضل لله اهد وليته ابو العباس

وليسنة اثني عشر وكرامه وكان بعنه في ذي القعدة ولد
مات وعشرون سنه ولعبت شيخ الشيوخ وصعد
الاصلاح الدين المعه ولوى الامام المصطفى بالله

واسمه الحسن بن يوسف المتوفى وكان جواد اعاد لاسر
النفس حسن البيره حلما متفقا على الرعيه اسقط

الملوس والضايب وكان متواضعا وتولا على ذي القعدة
وعمر سنه فليس سنه وكان خلقه لسع سر ودفن
في داره ثم نقل الى بعد ذلك الى تربينه المجامع جامع حجر اللدله

سنة ست وسبعون وحسن بايه فيها لوى سيف الدعا ربي فظنا لله بود ودر زر زكي وكان

مرضه السل وكان عمره ثمان سنه وعالمة عشر سن
لما اشتد به المرض اراد ان يعهد بالمدد الى ابنه مع الله
سخر شاه مخاف من ملك السلطان صلاح الدين وقال

والغارات الى بلاد الفرج ^{٥٥} وسميها نوري المحزون
واسمه سعد محمد الصبي التميمي ^{٥٥} ومن شعره
لم التفتك الا حول الخند اللقاله الكبر الذي ^{٥٥} فيه
ولا جلا لي من الدنيا ولذتها الا ما قابلني للتيه بالتيه ^{٥٥}

وقال

عليه سابقه المقدم الزيني صمعي وصبري فلم احرص ولم اسلك
لويك القول مطارب لما حرم الربيا الكليم وكان الخيل للحياب
وحكمه العقل ان عزت وان شرفت جهاله عند حكم الورق
والرهد

٥٥ ⁵⁷⁵ سنده عمن وسع من عمن ابيه ^{٥٥}
فيها زلزلت ارضيه وبلاد اربك وقار ساكبال كحت في
من الجليلين ساؤنك اديبال لغتها ان يصطدم ثم يعود الي
مكاتها ^{٥٥} وفي سح الادل النقي صلاح للبلد الفرج علي
سرح عيون باسر مقدم المادد والاسبتار وصاحب
طبره وابتن برزان وصاحب بابن والرميلد وطلان
مافا وصاحب القدس وصاحب جليل ^{٥٥} وكانت وقعه
عظيمه فخلص بعضهم لنفسه ومات بعضهم في الاسر
وخلص البعضه علي وكان خد من الرمله وحسب من
القطيعة بستن الفهمار ^{٥٥} وسار السلطان الى قصد
لعقوب وبيت الراجزان عند المخاصه فصب عليه
المحايق وخلص علي النفاين باشر القتال بنفسه فعاش

فصبو عليها الحمايق فقايلوها اما ما فاجت لكلام الصبر
المصاحي الملك الصالح فبعث اليها الخنزير فزجوا عنه
الى انطاكية وقتل شذرو ابو صالح النجفي وبلغ
صلاح الدين نزل الفرج على حماره فجمع عساكر مصر وسار الى
الشماع فقدم دمشق وكان بها الخنزير فشمس الخنزير مشغولا
بلفزانه ولهوه وكان قد بعث الى الفرج بما لم يصانعه فعذر
على صلاح الدين وقال انت مشغول باللعب وتضيع مال
المسلمين واستناب لمصلحها الملك العادل بها
سنة اربع وسبعين وخمس مائة

ووبى ما عصى من المسلمين وكان صلاح الدين
قد اعطاه اباها فخرج صلاح الدين من دمشق فترك على علكك
لشعبه اشهر كما مر لها فنفذ ما عهدت من المقدم فادس الى
السلطان يطلب العوض فاعطاه ما اراد من كور طاب وخرج ابن
المعتمد اليها وفسخ صلاح الدين علكك سلمها الى اخيه شمس الدولة
ووبى ما بلغ صلاح الدين ان المنقري يريد لغارة على البلاد
فبعث عمال الدين ورجل شاه من اخيه بغار دمشق الى قبل الحيرة
فكان جوادك فادس كتب الظهور الى الخاقاني فوافقهم حتى اتيك
وساروا نزل مرج عيون فم يشعرا الا وكلايخ المنقري قد
حال الطند ووقع القتال فقاتلهم بنصيبه وجرح المنقري جرحه
موتقه فاخذوه وانهم مرو وعمه ورجل شاه ومات المنقري
بعد ايام وخال صلاح الدين قتل قتل لعقوب وبعث السرا

دأبجد إلى المرتبة ^{هـ} وفي عمادها آخره خرج صلاح الدين من
مصر بالعسكر فتراعى فلان ثم رجل يريدنك الصافيه
فازدعت العسكر على الجند فلم يشعروا الا وقد خالطهم الفزع
فتبت تعجز عمر وقائل ثم غلب وقتل من المسلمين خلق كثير
واهزمت عسكر الاسلام واسر كثير منهم الققيه على وغيره
ولولا الليل حجب عنهم لم ينق من المسلمين احد وسار صلاح الدين
في الليل إلى مصر بغير ليل الاما زاد وكانت هذه الفجع
من اعظم الفواجب التي لا اسلام في ارضها من صلاح الدين
وهبت خمائنه وقتل عاله واسر ابطاله وكان مقدم الفزع
ارباطه كان من احب ملوك الفزع وكان بعد الدين قد اسره
في وقعه جاره وحبيبه في حلب باطلت الممد الصالح
وما الف عسكر المسلمين الا لانهم تقربوا في الساحل بسبب
سبب الغارات وكانوا زياده على عشرين الف وقد وقعت الخسره
وهبطهم لم يعلم فلما عادوا من الغارات لم يجدوا صلاح
ولم يكن لهم حصن ما ودن اليه فدخلوا الرمل وتبعهم الفزع فلا
واسر ادم من سلم منهم مات عطشا وجوعا ^{هـ} ورجع
ارباطه بجمعه الى حماه فاباح عليها وبيعها شها بالدين نحو
خال صلاح الدين وهو يريد من فعنده سيف للدين
المتطوب فقاتلهم القتل والقتل حاده فالا عظميا
ولولا المتطوب للوفها فقطعوا اشجارها وحرقوا صياها
ورجلوا الى حارم وبها التشتت الكلام عاصيا على الملك الصالح

بردا ووقف نحوها على الشيخ احمد والمقادسه والنصف الاخر
على الاسارى وكان بور الدين فضل القاضى كالكثير على بعض
وكان عمده بتره الوزير وبعث به الى الحداد رسولاً فكتب الي
الحليف للمقتنى صفة تقول فيها الملوكة محمد بن عبد الله رسول
فكتب المقتنى عليها صلى الله عليه وسلم ولما مات كالكثير
قولى على عمر بن اسره وخرج في جنازة ما تشاء جميع الملوكة
مشاه من سب الاسلام وبعي الدين عمره وشمس الدنيا

وعنه وخالها قاسيون ودينه سفي عند مسجد البصارة
وكان القاضى كالكثير يصدق جمع ما كان عمده وارصى
بالهدا ووقفاً قافاً فاشير على ابواب البر ولم يكن له كفن
فكفن في اجرامه وبنى سراي الخميم وولى صلاح الدين
القضاة ابن عمه وامن ان يستعمل محيى كرسى الخمار التبرك
فاستناب به بنو قمع من صلاح الدين واما ابن عمه وبن قاصبا
لا ان ضعف لجهه فاشارة الفاضل بنوليه ولله اى حامد حمد
فاستمر الى سنة سبع وثمانين فصرف واستقل محيى كرسى

ابن رجب
ومن شعر القاضى كالكثير
ولقد ايتتد والبقوم رواد والفرح والفرح في ضمير المشرق
وركت هول هو ال كبل عجمه سوقا البيل لعلمان الملقى
سنة ثلاث وسبعين من عمره
سها وصدت ما من برداد ووقف تحت المباح وسده سيف
وكنه بوقل الارض مراراً وولى

قاسيون

ابن عمه
الوصفا

قاسيون

بعض نسخة
وسبعين

فقال للجماد الكاتب قتل الخنزير وما انتج منها غير وضيفة
سار صلاح الدين الى مصر واستناب لهار سمس الكروية
على الشام وجان للفرج الى داريا فاحرقوه وبنوه واعدوا
وفيها امر صلاح الدين قراقرز بن بهاره سور على القام

ومصر وضع فيه امولا عظيمة ولم ينتفع بيه احد
وفيها عم صلاح الدين مدرسة الشافعي بالقاهرة
وعمر الريستان في القصر ووقف عليها اوقاف وجمع علماء من قباقرج
وفيها توفي القاضي الامير الشافعي قاضي دمشق والشام واربها
واسمه محمد بن عبد الله بن القاسم وابوه ابي نصر

وكان رئيس اهل بيته وولي نعم القضاء دمشق وعصر
وجهه وحلب وجميع الشام في ايامه الدين قوي وكان
اليه امر المدارس والمساجد والادوات والحجبة
الدينية والشرعية وكان صاحب علم والسيف وكان تحت يده

دمشق اليه يولي بها بعض اصحابه ولا ياتيه اليه صلاح الدين وكان
بينها معاينة وكل واحد ينقض حاله الاخر فلما كانت صلاح

على ان تاعده على اخذ دمشق اعانه له ابوابها فلما دخلها
منع الى حمار كالكروية قومه وكان راجعا لاجوادا سميا

عقيفا دامرده طامره وصعدت اده جال الى الشيخ
احمد والدا الشيخ لى غير شيخ الخنابلة واهل اول من

منهم قاسيون فراروا وكنة في الدينار فدفعها للشيخ احمد
فامتنع من اخذها فانها بها الرقبة في الهامة كراوك

بسم الله الرحمن الرحيم صلى الله عليه وسلم

571

أحد وسبع وخمسة

تساوت ثلاثة من الاسماء عليه على الملك الناصر صلاح الدين يوسف وهو
لوميل حلب ورضيه احداهم بسكن في راسه فحدثه وامر قبل
الثلاثة وسئلوا الى بلاد الاسماء عليه فاجرونا ونصب المجانين
عليه صياحه السالك وقلوا وسبوا او كان مقدم
الاسماء عليه سئرا محمد فارسل الى شهاب الدين محمود
صاحب خال صلاح الدين يقول له خن جيرانك وقد فعل
ان اخلك ما فعلت والى

من اعينهم الى دمشق وقد اذم شهاب الدولة اخو صلاح الدين
من الدين وفيها اولى

في سنة تسع وتسعين واربعمائة وكان احد الائمة المشهورين في الحديث
سافر الخزاز والراف وخراسان وصنف تاريخ دمشق في ثمان مجلدات
وقبيلها انت فعه للزم مقدم السودان بالصعيد
جمع طر استود وشار الى القاهرة بجيد دولة المصرب
نضج اليه العادسية الذي روى عن ابن ابوالبيجا وعز الدين
بوشك وانقروا وقد اذم من رعه فقال العباد

الكاظم

١٥٧١ هـ ١٠٥٥

اولاد وقايه وفيات صهيدي

تكملة لـ

1740 من سنة ١٠٥٥ وسبعين وخمس مائة
الى سنة خمس وخمسين وستائة

برحمتي كما عدت ابيك
باش طرقتن ويطيق
نشي كما عدت اباي
لوعباره بود وجره له اخرج

قفا علي ان المؤلف حفر في الوقعة العارلية
وشره جندياً بعد القتلى

٥٨٦
١٦٧ ١٦٩
١٧٥

Institut kurde de Paris

Institut kurde de Paris

Institut kurde de Paris

تاريخ دولة الأكراد

محمد بن ابراهيم بن محمد بن ابي العباس عبد العزيز الانصارى الخزرجى

ISBN 978-0-9575612-7-4

9 780957 156127

Weqan Azad